

د رښتيا په لټه کې

Ketabton.com

ليکوال: محمد آصف خواتي

کال ۱۴۰۳

د رښتيا په لټه کې
ليکوال : محمد آصف خواتي
د چاپ حق د ليکوال سره خوندي دی.

سرليکونه	مخ
۱. سريزه	و
۲. ولي مي سياست ته مخه کړه؟	ي
۳. د افغانستان د سياسي غورځنگ غم لړلی برخليک	۱
۴. د يحيی کورنۍ	۸
۵. د دموکراسۍ سره پردی سلطنتي کورنۍ	۱۴
۶. د دموکراسۍ لسيزه	۱۷
۷. نوی اساسي قانون	۲۱
۸. د دموکراسۍ د لسيزې سياسي گوندونه	۲۲
۹. د اندېښنې وړتوپير	۳۰
۱۰. د عقرب د دريمې پيښه	۳۱
۱۱. د دموکراسۍ د لسيزې رسنۍ	۳۵
۱۲. د دموکراسۍ د لسيزې پارلمان	۳۷
۱۳. سلطنتي کورنۍ او نوی سياسي بهير	۴۳
۱۴. د پل خشتي په جومات کې انقلابي ملايان	۴۴
۱۵. په پوهنيزو بنسټونو او پارلمان کې نښتې	۴۹
۱۶. پټ جوړجاری	۵۳
۱۷. د دموکراسۍ لسيزې ته کتنه	۵۹
۱۸. د جمهوريت ټينگښت	۶۴
۱۹. مصيبت جوړوونکې بری	۶۶
۲۰. تر ارگه يارانه	۶۸
۲۱. پوځي بنسټونو ته د گوندونو ننوتل	۷۱
۲۲. خلکو ته د خطاب وينا	۷۴
۲۳. ويل کرل نه دي	۷۶
۲۴. کشمکشونه او مخالفتونه	۷۹
۲۵. ځان وژنه که له منځه وړنه ؟	۸۳
۲۶. معکوسي پايلې	۸۸
۲۷. اختيار که اجبار ؟	۹۰
۲۸. د ستر لارښود د تجريد او انزوا پړاو	۹۳
۲۹. د سردار محمد داود ژوند ته کتنه	۹۷
۳۰. دويم څپرکی	۱۰۱
۳۱. د افغانستان د خلک دموکراتيکې ټولنې (گوند) بنسټ اېښودونکي کنگره	۱۰۴
۳۲. په گوند کې دوي تلوالی او انشعابونه	۱۰۹
۳۳. د همکارۍ او نه همکارۍ ستراتيژي	۱۱۶
۳۴. د افغانستان خلک دموکراتيک گوند او شوروي اتحاد	۱۱۹

۱۲۳	د پښتونستان مسأله	۳۵
۱۳۱	ګوند څه غوښتل؟	۳۶
۱۳۳	ګوند د مبارزې په ډګر کې	۳۷
۱۳۷	په ګوند کې د انشعاب لاملونه	۳۸
۱۴۷	د يوه نامه لاندې دوه ګوندونه	۳۹
۱۴۸	په ګوند کې پټ تشکيلات	۴۰
۱۵۰	ګوند او جمهوريت	۴۱
۱۵۳	د خلق او پرچم يووالی	۴۲
۱۵۹	تاريخي امانت	۴۳
۱۶۲	هغه ترور چې د هيواد د تاريخ پاڼه يې واړوله	۴۴
۱۶۷	د خيبر په ترور کې د اسلامي بنسټپالو لاس	۴۵
۱۶۸	د خيبر په ترور کې د حفيظ الله امين لاس	۴۶
۱۶۹	د ګوند وتلې څيرې	۴۷
۱۷۲	نور محمد تره کی	۴۸
۱۷۷	ببرک کارمل	۴۹
۱۸۲	ميراکبر خيبر	۵۰
۱۸۳	ډاکټر عبدالکريم زرغون	۵۱
۱۸۵	ډاکټر نجيب الله	۵۲
۱۸۶	شاه محمود حصين	۵۳
۱۸۸	دریم څپرکی	۵۴
۱۸۸	د ثور انقلاب بری (خلفي واکمني)	۵۵
۱۹۰	هغو مراسمو چې کابل ولړز اووه	۵۶
۱۹۳	برخليک ټاکونکي ورځ	۵۷
۲۰۰	د محمد داود د کورنۍ د وژنې رښتيا	۵۸
۲۰۵	مسکو او د ثور د اوومې پوځي پاڅون	۵۹
۲۰۸	د انقلاب خبره	۶۰
۲۱۲	د دولتي نظام د جوړښت جنجالي بهير	۶۱
۲۱۶	د انقلاب په وړاندې غبرګونونه	۶۲
۲۲۰	د واک درې مرکز	۶۳
۲۲۳	بي تاجه ټولواک	۶۴
۲۲۷	د دولت او ټولنې لارښوونکي ځواک	۶۵
۲۲۹	تور که واقعيت؟	۶۶
۲۳۶	سمونونه او غبرګونونه	۶۷
۲۴۱	د جهاد واقعيتونه	۶۸
۲۴۹	اړې دورې او بغاوتونه	۶۹

۷۰. د امريکي د سفير وژنه..... ۲۵۹
۷۱. د افغانستان او شوروي اتحاد ترمنځ د دوستۍ او همکارۍ تړون..... ۲۶۳
۷۲. د مسکو ښار د ۱۹۷۸ کال د دسمبر ۵ نيټه..... ۲۶۶
۷۳. د گټو او موخو ټکر..... ۲۶۸
۷۴. د صداقت او منافقت ملگرتيا..... ۲۷۳
۷۵. د نور محمد تره کي او حفيظ الله امين د اختلافونو بربنډېدل..... ۲۷۶
۷۶. ولي حفيظ الله امين کيوبا ته له تللو ډډه وکړه ؟..... ۲۸۳
۷۷. د شاگرد بريالۍ بغاوت..... ۲۸۶
۷۸. تورپلنوم..... ۲۹۴
۷۹. د نور محمد تره کي وژنه..... ۲۹۹
۸۰. د حفيظ الله امين لنډه واکمني..... ۳۰۴
۸۱. د حفيظ الله امين ترور او د خلقي واکمنۍ پای..... ۳۰۸
۸۲. حفيظ الله امين د شوروي دوست يا دښمن ؟!..... ۳۱۳
۸۳. د افغانستان د اشغال لاملونه..... ۳۱۶
۸۴. څلورم څپرکی..... ۳۱۹
۸۵. افغانستان د شوروي اشغال پرمهال..... ۳۱۹
۸۶. کارمل ته د خلقي مشرانو بيعت..... ۳۲۳
۸۷. څه ډول وگړي يې واک ته ورسول ؟..... ۳۲۷
۸۸. خپلواکي يا بلواکي ؟..... ۳۳۰
۸۹. د پاک زرو خلقيانو فرصت غوښتونکي مشران..... ۳۳۲
۹۰. د نظام کاتبان او ساتونکي..... ۳۳۶
۹۱. د شوروي - پرچمي واکمنۍ تگلاره..... ۳۳۹
۹۲. د اشغال په وړاندې غبرگونونه..... ۳۴۴
۹۳. کرملن ته تر څه پيغامونه..... ۳۴۸
۹۴. په افغانستان کې د شوروي لښکر جگړه..... ۳۵۰
۹۵. گوندي ناندری ، شخړې او وژنې..... ۳۵۲
۹۶. بي سره لښکر..... ۳۵۶
۹۷. د وسله والو مخالفينو ښکار..... ۳۶۰
۹۸. مسکو د وتلو په لټه کې..... ۳۶۴
۹۹. گوندي کنفرانسونه او نظريوېښتني..... ۳۶۵
۱۰۰. په دولت کې دولت..... ۳۶۸
۱۰۱. پرچميان يې هم د بي اتفاقي په وپروس ککړ کړل..... ۳۷۰
۱۰۲. د نجيب الله د واکمنېدلو رښتيا..... ۳۷۲
۱۰۳. ملي روغه جوړه..... ۳۷۷
۱۰۴. طرحه که عريضه ؟!..... ۳۷۸

۱۰۵. نجيب الله او ورسره زياتيدونکي مخالفتونه ۳۸۲
۱۰۶. د ژنيو لوزنامې ۳۸۵
۱۰۷. د شوروي ځواکونو د وتلو بهير ۳۸۹
۱۰۸. خپلواکه دفاع ۳۹۲
۱۰۹. د پوځ د درې وړې کولو نقشه ۳۹۵
۱۱۰. د کب د شپارلسمې ډرامه ۴۰۱
۱۱۱. د مخامختيا پر ځای ملګرتيا ۴۱۶
۱۱۲. خاينانه لوبي ۴۱۸
۱۱۳. نجيب الله پلوي خلقيان څوک وو ؟ ۴۲۰
۱۱۴. د ګوند دوهمه کنگره ۴۲۳
۱۱۵. د ببرک کارمل نوی ماموريت ۴۲۵
۱۱۶. د دسترخوان ياران په غليمانو واوښتل ۴۲۷
۱۱۷. نه وطن نه کفن ۴۳۳
۱۱۸. د نجيب الله ناکامه نيينسته ۴۳۷
۱۱۹. د شوروي - پرچمي واکمنۍ پای ۴۴۲
۱۲۰. د افغانستان د خلک دموکراتيک ګوند واکمنۍ ته کتنه ۴۴۵
۱۲۱. پنځم څپرکی ۴۴۹
۱۲۲. د اسلامي انقلاب بری ۴۴۹
۱۲۳. ولې تنظيمي جګړې پيل شولې ؟ ۴۵۰
۱۲۴. د افغانستان خلق د موکراتيک ګوند (وطن ګوند) د نسکورېدو وروسته ۴۵۵
۱۲۵. ولسمشران يا ممثلان ۴۶۰
۱۲۶. قرآن وهلي لوزنامه ۴۶۲
۱۲۷. د افغانستان د اسلامي امارت لومړی واکمني ۴۶۷
۱۲۸. شپږم څپرکی ۴۷۳
۱۲۹. د ترهګرۍ ضد که ډيرمخيزه نه ختميدونکي جګړه ؟ ۴۷۳
۱۳۰. پر افغانستان له پخوا پلان شوی يرغل ۴۷۷
۱۳۱. حمله که توطيه ؟ ۴۸۰
۱۳۲. د ناين اېلبون وروسته بله نړۍ ۴۸۳
۱۳۳. د بن ناولی کنفرانس ۴۹۰
۱۳۴. د انگلوساکسوني اشغال زيربنده واکمنۍ تگلاري ۴۹۴
۱۳۵. د امريکايي اشغال پرمهال پخواني خلقيان او پرچميان ۵۰۲
۱۳۶. ناکامي هڅي ۵۰۷
۱۳۷. خلقي خوني ۵۰۸
۱۳۸. له جګړې تر مصالحي ۵۱۲
۱۳۹. د شوروي او امريکايي اشغالونو پر تله ۵۲۴

۱۴۰. اخځونه..... ۵۲۹

سريزه

څه کم نیمه پېړۍ افغانستان د سياسي ټيکاو څخه بې برخې دی. د اسلامي امارت د بیا واکمنېدو پورې په افغانستان کې د جگړو اوړونه بل وو او د پردیو د لاسوهنو، تېريو او اشغالونو هدف گرزېدلی وو. د افغانستان د دې اوږد مهال ناورين د لاملونو په هکله ارزونې وېشلي دي. يوه ډله د ناورين لامل د ۱۳۵۲ کال د چنگاښ د شپږويشتمې پوځي کودتا، بله ډله د ۱۳۵۷ کال د ثور د اوومې نيټې سياسي بدلون او نور د شوروي اتحاد اشغال گڼي. تردې چې ځينې د دموکراسۍ لسيزه د کرکيچ په منځته راتگ کې بې اغيزې نه گڼي. دا بيا ښيي چې د ټولنيزو پديدو ځيرل خورا پېچلې بهير دی. دا څيړنه هغه مهال واقعيت ته نږدې پايلې لرلې شي چې د پېښو گڼ شمېر لاملونه او تسلسل له پامه و نه غور زول شي يعنې دا چې د پېښو ديناميکه څيړنه کولی شي د واقعيتونو د درک شونتيا برابره کړي نه ستاتيکه څيړنه. سربېره پردې پدې څيړنه کې د هيواد سياسي تاريخ، فرهنگ، موقعيت، طبيعي جوړښت او د افغانستان په اړوند د زبرځواکونو سياستونه هم په پام کې ونيول شي. د افغانستان د روان ناورين په اړه د صباح الدين کشکي دا ارزونه چې «د دې غميزې او غم لرلې کيسې پړه د پاچا او سلطنتي کورنۍ نه نيولې تر ټولو پورې چې کولای يې شول د هيواد د ژغورنې لپاره څه وکړي خو يا يې بې کفايتي وښودله، يا لاس تر زني کيناستل يا د غليمانو د لاس وسيله شول» واقعبنانه بريښي. د پورتنۍ ارزونې او د افغانستان د تاريخ د دې خونړي پړاو د پېښو څخه دا پايله راوړي چې د روان ناتار تخمونه د محمداظهر د واکمنۍ پر مهال چمتو، په جمهوري نظام کې وکرل شول او نورو په خپل وار تر دې تاوده تناره را ورسول. د هيواد د روانې غميزې نه داسې بريښي چې د دموکراسۍ په لسيزه کې ولس ته دا امکانات ورکړل شول چې له اوږده استبداد وروسته سياسي او ټولنيز سازمانونه جوړ کړي. خو د پاچا د ارادې له مخې واکمنۍ د دې سازمانو د جوړولو او د فعاليت څرنگوالی د قانون په چوکاټ کې تنظيم نکړ او د قانون پرته د سياسي فعاليتونو پايله انارشي او د حکومتونو پرله پسې ړنگيدل شي او د ۱۳۵۲ کال د چنگاښ پوځي کودتا په هيواد کې سياسي ټيکاو زيانمن، کودتاوو او کودتايي هڅو، بغاوتونو، ترهگريزو فعاليتونو، جگړو، د پردیو لاسوهنو او اشغالونو ته لار هواره کړله. پردې بنسټ دا ارزونه چې د افغانستان «د دغې اوږدې بې ثباتۍ سرچينه د محمد داود په سرولۍ د سرطان کودتا ده» ۵۷/۱ د منلو وړ ښکاري. زموږ د هيواد د تاريخ دا خونړی پړاو د څيړونکو، ليکوالو، خبريالانو او حتی د فلمونو د ډايرکټرانو لپاره د څيړنې، تبليغاتو او شتمن کيدو يوه وسيله گرزېدلې ده. خو په دې اړه ترېخ واقعيت دا دی چې په افغانانو ددې تپل شوي ناورين عاملان (زبرځواکونه)، واکمنۍ او زياتره خبريالان او څيړونکي د پټونې او ډيرونې د اصل له مخې عمل کوي پدې معنی چې په جگړه کې د ښکيلو اړخونو د يوه اړخ منفي کړنې پټوي او د مقابل لوري په هکله مبالغه کوي. د دا ډول چلند موخه دا ده چې د افغانستان د ناورين د لاملونو، د جگړې د ډگر خونړۍ پېښې او واقعيتونه او د افغان ولس کړاوونه داسې انځور شي چې د دوی موخې او بشري ضد جنايتونه بربنډ نشي او ډير واقعيتونه پټ په تيارو کې پاتې شي. لکه څرنگه چې هره جگړه په دوو برخو، د جگړې په ډگر او عامه اذهانو کې پرمخ ځي. لدې کبله د افغانستان د جگړې اصلي لوبغاړو که له يوې خوا پر افغانانو جگړه تېلې ده له بله پلوه هغوی د خپل ستر تبليغاتي ماشين پواسطه د افغانانو او نړيوالو د تيرايستلو په موخه په اذهانو کې هم جگړه پرمخ وړي او ټولې هڅې يې پردې راټولې کړې دي چې خپلې موخې او د افغانستان د جگړې او بې ثباتۍ پېچلې لاملونه بربنډ نشي، د افغانستان د روان ناورين د رښتيني انځور د کښلو مخه ونيسي او غولونکي اطلاعات خپاره کړي. که چيرې د افغانستان د جگړې د سمبالونکو تبليغاتي جگړې ته چې څرگنده روانې جگړه ده ځير شو هغه د افغانانو لپاره د تودې جگړې نه گواښمنه ده ځکه چې هغه د افغان ولس د تاريخ، فرهنگ او هویت په وړاندې ترسره کيږي او موخه يې د افغان ولس د معنوي

بحران سره مخامخول، په خپل ځان بې باوره کول او پخپلو کې اچول دي. دا تشه د دې لامل ګرځيدلې ده چې د افغانستان د ناتار په اړه هغه څه خپاره شي چې نړيوال ستر استخباراتي ځواکونه يې غواړي. البته د دې تبليغاتو اصلي هدف افغان ولس دی چې هغه د خپل هيواد د دې ناورين په لاملونو، د زبرځواکونو په موخو او شیطاني لوبو پوه نشي.

د بېلګې په توګه څه کم دوي لسيزې ناتويي اشغالګر د القاعده شبکې سره د مبارزې په نامه په افغانستان کې وجنګېدل. په داسې حال کې چې د امريکې د دفاع وزير په ۲۰۱۰ کال کې په افغانستان کې د القاعده غړي (۲۵ - ۳۰) تنه ګڼلي وو خو بيا هم ناتويي ځواکونه چې په پرمختللي پوځي تخنيک سمبال وو د دېرشو تنو له منځه وړلو جوګه نه شول. پدې هکله دا پوښتنه راپورته کيږي چې دا د ګوتو په شمير جنگياليو چې نه يې الوتکې لرلې او نه اوږد واټن توغندي څرنگه د ناتويي او افغاني ځواکونو په وړاندې جنګېدل. دا پوښتنه د شل کلنې جګړې ماهيت برېښوي چې هغه د القاعده شبکې سره د مبارزې په نامه د افغان ولس سره پرمخ تلله. دا شل کاله هغوافغانانو چې د ناتويي پوځيانو شتون د افغانانو لپاره يو مصيبت او د جګړې د دوام اصلي لامل ګڼلو دا خبره نه کوله چې القاعده چا او د څه لپاره را وپنځوله او په افغانستان کې يې وجنګوله خو د دې پوښتنې حق يې درلود چې آيا دا شل کاله د القاعده ګواښ د منځنۍ آسيا د ځمکې لاندې پريمانه طبيعي زيرمو د خپلولو او نورو موخو ته د رسيدو لپاره يوه پلمه نه وه؟ ددې سره سره ولیدل شول چې ګڼ شمير افغان سياستوالو په افغانستان کې د ناتويي پوځيانو جګړې ته د ترهګرۍ ضد نړيواله جګړه ويله. د امريکې د متحده ايالتونو په مشرۍ لويديځ د شوروي اشغالګرو په وړاندې د افغانانو د سرو مال زيانونو او بيا د تنظيمونو خپلنځي او د طالبانو او شمال تلوالې تر منځ جګړو ته په کتو سره داسې انگيرله چې افغانان نور د دوی په وړاندې د دريدلو وس نلري، د هغوی د مرئيتوب کړۍ به په غاړو کې واچوي او پدې توګه به وکولای شي په آسانۍ سره د منځنۍ آسيا د ځمکې لاندې په پريمانه طبيعي زيرمو خپته واچوي او خپل سيالان (چين او روسيه) او سيمه کنترول کړي. هماغه وو چې ۲۰۰۱ کال د سپتمبر د يوولسمې مرموزې پيښې وروسته د اکتوبر په اوومه د القاعده شبکې سره د مبارزې په نامه پر افغانستان تيري وکړ. خو افغانانو د دوی ټول خوبونه او خيالونه د اوبو په ځګ واپړول او اړشول له طالبانو سره د سولې تړون لاسليک او د ۲۰۲۱ کال د اګست په يودېرشمه د کابل له هوايي ډګر څخه پداسې حال کې ووزي چې د هوايي ډګر تجهيزات او ملکي او پوځي الوتکې او چورلکې ويجاړ کړي. د دې لپاره چې نيواکګر په افغانستان کې خپلې لاسوهنې پټې، ولسونه تير باسي د لکونو افغانانو د قربانۍ پره يوازې د افغانستان د خلک دموکراتيک ګوند (ا.خ.د.ګ) او پخواني شوروي اتحاد واچوي. دا ډول تبليغاتو ښودل چې د کړکيچ په واکمنيډو او ژوريدو کې ډير لږ لويديځ او جهادي ډلو ته ګوته نيول کېدله او هڅه کېده چې يوازې د افغانستان د خلک دموکراتيک ګوند او شوروي اتحاد پر او ملامت وګڼل شي. د ا، خ، د، ګ د مخالفانو د تبليغاتو منځپانګه دا پاتې شوې چې د دې ګوند واکمني مشروعيت نه درلود ځکه چې واک يې د پوځي کودتا له لارې غصب کړی، نور يې په واک کې شريک نکړل، د مخالفينو سره يې له زورزياتي کار واخيست او...

پورتني څرګندونې د لويديځ له معيارونو سره بشپړ سرخوري. خو په افغانستان کې هيڅکله هم د لويديځ له معيارونو سره سم واکمني ندي ټينګې شوې. سربيره پردې د دې هيواد تاريخي واقعيتونه د واک پر سر د خپلمنځي شخړو او جګړو يوه ټوليزه ده او غوڅ اکثریت واکمنان د جګړو، توپونو، بغاوتونو، کودتاګانو، د بهرنيو د مستقيم يا غيرمستقيم ملاتړ پرمټ واک ته رسيدلي دي او د دې ګوند د واکمنۍ له نسکوريدو وروسته هم په همدې سناريو سياسي اوښتونو ادامه موندلې ده. پردې بنسټ د ډيرو مشروعيت چې د خلکو اراده تمثيل کړي د پوښتنې لاندې راځي. له بلې خوا د دې هيواد سياسي تاريخ د استبداد، زورزياتي او د واک د انحصار غم لړلی تاريخ دی. د پيريو پيريو واکمن استبداد پايله

په ټولنه کې د خشونت پالونکي فرهنگ واکمنيدل دي. د ټولنې د قبيلوي جوړښت سربيره په ټولنه کې د دوديزو او مذهبي بنسټونو او روحانيونو ژور اغيز، اقتصادي فقر، بيسوادي او د سياسي فرهنگ ټيټه کچه، د مرکزي واکمنيو کمزوري او د موږن دولت او مدني ټولنې د پياوړو بنسټونو نشتون هغه منفي پديدې وې چې د ا، خ، د، گ واکمنۍ ته په ميراث پاتې وې. له بله پلوه دا گوند له آسمان څخه نه وو رالويدلی بلکه د همدې ټولنې له گيدې راوتلی دی.

په افغانستان کې کورنۍ ننگونې او د مرکز څخه د تيښتې واکمن تفکر ټولې واکمنۍ اړ اېستلې دي چې خپل ظرفيتونه د واک د ساتلو او غزولو په موخه ولگوي او د هر مخالف غږ د خاموشولو په فکر کې وي. واکمنيو ته د شته ننگونو د لاملونو ريښې د هيواد د طبيعي جوړښت، جيوپولتيک او جيوستراتيک ارزښت سره هم تړاو لري. د هيواد جغرافيايي موقعيت د دې سبب شوی چې افغانستان د وخت د زبرځواکونو د تيريو هدف او د هغوی د سياليو په ډگر واوړي او هيواد پراخه سيمې له لاسه ورکړي. کله چې واقعيت داسې وي او يوازې د ا، خ، د، گ واکمني تر نيوکو لاندې نيول کيږي او ددې گوند د فعاليت او د هغه د واکمنۍ په اړه واقعيتونه تحريفيږي دا د تاريخ ړندول او يا د تاريخ د يوه اړخ بيانول دي. پدې اړه تر څو واقعيت دا هم دی چې نه يوازې ددې گوند مخالفانو د دې گوند په هکله واقعيتونه تحريف کړي بلکه ددې گوند ځينو مشرانو او کدرونو د دې پرځای چې د دې گوند رښتيني تاريخ ته که ښه دی يا بد، انتقادي نظر واچوي د ليکلو موخه يې د دې گوند په وړتيا او سلامتيا راتاوېږي او په خپل گوند کې هرڅه سپين او ښه گڼي. د گوند مخالفين پدې گوند او د هغه په واکمنۍ کې يوازې تيروتنې، نارواوې، تور ټکي او ناولې ځيرې ويني او هلته ښه نيت، وړ سړی او مثبت گام نه ويني. که چېرې د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند او د هغه د واکمنۍ په اړه ليکنو ته وکتل شي زياتره يې ستاينليکونو، ښکښلنامو او يا تبليغاتي بروشورونو ته ورته دي. د دې گوند ځينو مشرانو او کدرونو د خپل گوند په پټه ستاينليکونه چمتو کړي، سيالانو او مخالفانو يې بيا ښکښلنامې پرې ليکلي دي. د ساري په توگه د دې گوند يو مشر په ۱۹۷۷ کې د خلقيانو او پرچميانو د يووالي په اړوند د ښکلو جملو په کتارولو سره داسې ليکي: «...دا ستره پريکړه په انتقادي توگه د گډې ملگرتيا په درک سره په يوه دموکراتيک چاپيريال کې ونيول شوه» ۱۸۲ / ۲ خو واقعيت دا دی چې د يووالي په اړه پريکړه په يوه دموکراتيک چاپيريال کې نه ده نيول شوې بلکه هغو کدرونو چې د گوند د يووالي سند يې لاسليک کړ د حکومت له وېرې يا د گوند د مشرتابه د نه ليوالتيا له امله ونشوای کړای تر يوه چتر لاندې کښيني او د گوند د يووالي پر اړتيا او څرنگوالي بحث وکړي. يا دا چې ددې گوند يو مخالف چې د دې گوند سره د هيواد د روڼ اندو مخالفت او د گوند متقابل غبرگون نندارې ته کيږدي د هغه مهال د کابل پوهنتون وضعيت داسې انځوروي: «په ۱۹۷۷ کې د کابل پوهنتون د محصلينو شمير ۱۴۰۰۰۰ تنه او د نوموړي تحصيلي مؤسسې د استادانو شمير ۱۰۰۰ تنه و. اووه سوه تنه استادان يا بنديان شول او يا له هيواده وتښتيدل.» ۲۷۹ / ۳ د اته ديرشو کلو په تيريدو سره «په کال ۲۰۱۳ کې د کابل په پوهنتون کې ۲۱۰۰۰ تنه محصلين په زده کړو بوخت وو چې د ۷۷۷ تنو استادانو لخوا ور ته تدریس کيده.» ۴ يا دا چې يو تاريخپوه د يوه مبلغ په رول کې راڅرگنديږي او ليکي: «تره کي چې لومړی فرمان صادر کړ باسواده او بېسواده يې برابر اعلان کړل» ۱۰۸ / ۵ ټولو ته څرگنده ده چې نور محمد تره کي د تحصيل په اړه کوم فرمان نه دی صادر کړی او لومړی فرمان يې د ثور د اوومې نېټې د سياسي بدلون وروسته د لوړ دولتي ارگان د جوړښت په اړه وو.

دې واقعيتونو ته په کتنې سره مې وغوښتل د دې گوند د فعاليت په اړه خپلې اخيستې پدې کتاب کې راوغاړم. د دې پريکړې د نيولو پرمهال مې دا پوښتنه په سر کې گرزيږدله چې اوس مهال پدې اړه خبرې چا ته په زړه پوري دي. له بله پلوه د دې گوند مخالفان ددې گوند کړنې د کرغېړنو کړنو يوه ټوليزه گڼي. هغوی د نوموړي گوند د سيالو (بلو) خلق او پرچم) تر منځ او د دې گوند د مشرانو او د څه

د پاسه يونيم لکو غړو ترمنځ هيڅ توپير نه ويني. د ا، خ، د، گ د پرچم د ډلې د دوو مشرانو (ببرک کارمل او سليمان لايق) لاندې څرگندونې کولې شي په نوموړې ډله کې د څيرو توپير وښيي.

کارمل د ۱۳۵۹ کال د نوي کال په مناسبت په خپله وينا کې وايي: «د شوروي محدود قطعات چې د افغانستان د جمهوري دولت د قانوني غوښتنې پر بنسټ د بهرني تيري د دفعې، د افغانستان د خپلواکۍ، واکمنۍ او ځمکنۍ بشپړتيا د ساتنې لپاره افغانستان ته راغلي دي تر هغه وخته پورې به دلته پاتې کيږي چې د لاسوهنو کوچنۍ نښې له منځه ولاړې نشي.» ۶ پداسې حال کې چې لايق په همدې کال کې د کارمل شوروي پوځي سلاکار ته ويلې وو: «هيڅوک بريالي شوي نه دي چې افغانستان لاندې کړي. نه مقدوني سکندر، نه چنگيزخان او نه هم انگرېزان. او تاسې دا کار نشوای کولی. افغانستان يوازې پير (اخيستلی) شئ. خو تاسې خوار ياست. تاسې له اسلامي نړۍ، له نفتي شيخانو او هم له امريکې سره سيالي نه شوای کولی. ځی له افغانستانه لاړ شئ، په سمه ووځی، په حيا سره» ۷/ ۳۲۵ - ۳۲۶ په افغانستان کې د شوروي لښکر په هکله د دوو پرچمي مشرانو دريځونو ته په کتو سره به يوازې د سليم عقل څخه بې برخې کسان د نوموړو تر منځ توپير و نه ويني.

لډې کبله د سياسي پديدو څېړونکو او تاريخ پوهانو ته ښايي راتلونکو نسلونو ته روڼ او ښکاره تاريخ په ميراث پرېږدي او ملي فکر ولېږدوي. همدا لامل دی چې ليکوال د دې گوند د فعاليت په اړه د رښتيا موندلې په لټه کې دی او په ليکنه کې هڅه شوې ده چې تر ممکنې کچې د ا، خ، د، گ په اړه رښتيا وړاندې شي. دا ادعا به سمه نه وي چې په ليکنه کې د دې گوند د جوړېدو، واکمنېدو، راپرزېدو، کورنيو کشمکشونو، د واک پر سر سياليو، د شوروي اتحاد سره د اړيکو د څرنگوالي او همداراز د هغه د مخالفينو او د هغوی د نړيوالو ملاتړو د نقشو او کړنو واقعيتونه او ټول اړخونه تر سترگو کيږي. د محمد انور نوميالي دا وينا چې «د دې تاريخي بهير خارجي ماهيت تر هغو پورې څوک په واقعي ډول نشي پيژندلای څو چې د شوروي د کي جې بې اصلي اسناد يې د امريکا د سي آي اي له اصلي اسنادو سره يو ځای د کمپيوټر پلټنې په رڼا کې تر کتنې نه وي ايستلي. د دې معنا دا وي چې زموږ د بدمرغيو خارجي عوامل به د قيامت تر ورځې پورې يو مخ پټ پاته سي.» ۸ د نوميالي وينا د دې واقعيت ښکارندوی ده چې د افغانستان د غميزې په راتگ او ژورېدو کې چې ټاکونکي رول پکې د وخت زبرځواکونو درلود بشپړه پوهېدنه ناشونې ده. دا ځکه چې هغوی هغه اسناد چې د دوی موخې، ستراتيژۍ او لاسوهنې برېښې کړي نه خپروي او هغه څه يې چې خپاره کړي دي بيله شکه پکې د جعل تله ډېره درنه ده.

پورتنیو څرگندونو ته په کتنې سره پدې کتاب کې نيمگړتياوې لږ نه دي او د دې گوند په اړه د بشپړو معلوماتو د وړاندې کولو جوگه هم نه دی. البته دا کتاب نه د ټولو واقعيتونو هنده ده او نه هم ټول واقعيتونه همدا دي او نه هم يو کتاب د ټولو پېښو او واقعيتونو د ځايونې ځای لري. سره لدې ښايي په هغه کې د افغانستان د روان ناورين او په ځانگړې توگه د ا، خ، د، گ د مبارزې او فعاليت يو لړ واقعيتونه د نويو کتنو او څيړنو مينه وال راوهڅوي.

په کتاب کې د لوستونکو پام دريو ټکو ته راگرزول کيږي. يو دا چې د شخصيتونو نومونه بېله دې چې د هغوی علمي او ټولنيز لقبونه ياد شي راوړل شوي، خو د هغوی کړه وړه تر انتقادي کتنې لاندې نيول شوي دي. دوهم دا چې سياسي پېښې او سياسي بدلونونه په هغو نومونو راغلي دي چې هغسې يادېدل لکه سرطان انقلاب، ثور انقلاب او اسلامي انقلاب. وروستۍ دا چې په ليکنه کې زيار اېستل شوی د ا، خ، د، گ او د هغه په واکمنۍ کې د يو لړ مهمو پېښو د پېښېدو په اړه دې پوښتنې ته ځواب وموندل شي چې ولې دا پېښې منځته راغلې نه دي چې چا وکړل؟

ولي مي سياست ته مخه کړه؟

په ژوند کې کله داسې هم پېښېږي چې يوانسان په خپله خوښه داسې پرېکړه وکړي چې د زندان او مرگ گواښ پکې ليدل کېږي. د يوه انسان د دا ډول پرېکړې د نيولو لامل د نوموړي په طبيعي او ذاتي ځانگړتياوو کې نه بلکې په هغه ټولنيز چاپيريال کې بايد ولټول شي چې پکې ژوند کوي او يا دا چې د دې پرېکړې علت پيدا شي. يو انسان ښه يا بد دې نړۍ ته نه راځي بلکه په هغه چاپيريال کې چې دی ژوند کوي، روزل کېږي، ښو او بدو يا گټورو او ناوړه فعاليتونو ته مخه کوي او پدې ډول يې شخصيت بشپړېږي. بېځايه يې ندي ويلي «که د انسان کړه وړه د چاپيريال زېږنده دي بايد چاپيريال انساني شي.» پورتنیو څرگندونو ته په کتو سره غواړم دې پوښتنې ته ځواب ووايم چې ولي مي سياست ته مخه کړه؟ د خپلو لومړنيو زده کړو وروسته په حربي ښوونځي کې شامل شوم. هغه مهال دې مؤسسې ته د شامليدو طرز العمل داسې وو چې د دفاع وزارت او حربي ښوونځي نه پلاوي ولايتونو ته استول کيدل چې د لومړنيو ښوونځيو ممتاز فارغان دې مؤسسې ته غوره کړي. د کابل ولايت ليوال د کانکور د آزمويڼي تابع کيدل. ما په آزمويڼه کې گډون وکړ. پلار مې د يوه جنرال څخه ددې مؤسسې د قوماندان په نامه يو سفارش ليک هم اخيستی وو. قوماندان د ليک او د آزمويڼي د نتيجه له مخې په دې مؤسسه کې د شامليدو امر ورکړی وو. په کانکور کې زموږ د ټولگي اول نمره هم گډون کړی وو خو هغه ناکام شو. ښايې د ناکامۍ علت يې دا وي چې د هغه پلار د کوم جگپوړي سره پيژندگلوي نلرله او د بدو ورکولو وس يې هم نه درلود. پدې مؤسسه کې مې په خورا مينه زده کړې پيل کړې خو هلته د کړاوونو ډک ژوند سربېره د زده کوونکو سره د قوماندانانو او ځينو استادانو چلند د جنايي بنديانو سره توپير نه درلود. د مقرراتو څخه سرغړونې او حتی د درسي موضوعاتو د نه پوهيدو له امله ډول ډول سزاگانې ور کول کېدې. سره لدې د زده کوونکو ترمنځ قومي، ژبني او مذهبي تړاوونو ته په نه کتو سره د ملگرتيا او دوستۍ مزي ټينگېدل. پدې مؤسسه کې د درسي کتابونه پرته د نورو کتابونو، مجلو او اخبارونو د لوستلو اجازه نه وه خو ليدل کيدل چې ځينو زده کوونکو او په هغو کې زموږ په ټولگي کې دريو تنو دا کتابونه لوستل. دا کتابونه هغه زده کوونکو لوستل چې ځيرک او د وخت د سياسي ډلو سره يې ليوالتيا يا سازمانې تړاو درلود. ما د هغوی سره ملگرتوب درلود، له هغوی نه مې دا کتابونه ترلاسه کول او د هغه مهال د اړونده سازمانونو په اړه مې اړين معلومات تر لاسه کول. د حربي ښوونځي له پای ته رسولو وروسته مې په حربي پوهنتون کې خپلو زده کړو ته دوام ورکړ او دا مهال د محمد داود په مشرۍ پوځي کودتا وشوه او جمهوريت اعلان شو. د هماغه کال په مني کې شوروي اتحاد ته د پيلوټۍ په برخه کې د زده کړو لپاره واستول شوم. د دوبي د رخصتۍ پر مهال يوه محصل چې د ا. خ. د. گ. د خلقي اړخ د مرکزي کميټې د غړي عبدالحکيم شرعي جوزجاني سره خپلوي لرله هغه ته يوه تحفه راکړه. د شرعي سره د خبرو په ترڅ کې هغه خلقي گوند ته دعوت کړم. ما د نوموړي نه د يو لړ پوښتنو سربېره د پرچميانو د انشعاب او د خلقيانو په مشرتابه کې د حفيظ الله امين په پټه د ځينو منفي څرگندونو په اړه وضاحت وغوښت خو د نوموړي څرگندونې د قناعت وړ نه وې. د هغه د وړاندیز له مخې د گوند دفتر ته ولاړم چې کوم گوندي مشر پدې اړه قناعت راکړي. لومړی ځل مې د صالح محمد زېري سره وکتل، هغه قانع نکړم خو د نوموړي له توند غبرگون څخه ښکارېدل چې د گوند د مشرتابه په اړوند شک ښودل جواز نلري. هغه هم را څخه وغوښتل چې سبا ته بيا راشم ترڅو بل ملگری را سره وگوري او دا ځل غلام دستگير پنجشېري قناعت راکړ چې خلقي شم. د دې لپاره چې زما گوندي اړيکې په شوروي اتحاد کې تنظيم شي زه يې په بهر کې د محصليينو مسئول شاه ولي ته واستولم او د نوموړي سره مې د هغه د کار په دفتر ثانوي تخنيک کې وکتل. په شوروي اتحاد کې افغاني پيلوټان د منځنۍ آسيا د جمهوريتو (قزاقستان او قرغزستان) په مختلفو ښارونو کې روزل کيدل او زما د زده کړو ځای لا څرگند نه وو هغه خپله پوستي پټه راکړه چې

د زده کړو د ځای له څرگندیدو وروسته ده ته لیک واستوم ما هم ورسره ومنل او له دفتر څخه یې ووتلم. وروسته اندیښنه را ته پیدا شوه که زه نوموړي ته د پوستي له لارې لیک واستوم خطر لري. هغه را ته د پټې سیاسي مبارزې څخه بې خبر سړی معلوم شو. د شاه ولي دا ډول نه ځیرکتیا او د زېري عجیب چلند د دې لامل شول چې د دې گوند له غړیتوب څخه لاس پر سر شم. په شوروي اتحاد کې په هرو شپږو میاشتو کې د محصلینو صحي کنټرول ترسره کیده. د صحي کنټرول په پایله کې بستري شوم او د صحې کمیسیون پریکړه دا شوه چې د پرواز اجازه نلرم او په نورو برخو کې د زده کړو واک د افغان حکومت سره دی. له روغتون نه ووتم او د حکومت د پریکړې انتظار مې یوست. د دوو میاشتو انتظار وروسته راته وویل شول چې باید افغانستان ته ولاړ شم. ما د پوځي آتشي مرستیال ته پدې هکله تلیفون وکړ هغه راته وویل: «دا چې لاس تړلی دې هیواد ته نه استوم خوښ اوسه!» نوموړي دا ونه ویل چې لیکوال کوم جرم کړی دی چې له زده کړو محرومېږي. ښایي افغانستان ته د لیکوال د استولو لامل دا وي چې د روسی ژبې د آمادګۍ په کورس کې یې موږ شپېته تنه محصلین د ځمکې لاندې یوه دېپو کې چې شپه او ورځ له برېښنا ګټه اخیستل کېدله ځای پرځای کړو او را ته وویل شول چې څو ورځې به دلته ژوند وکړئ خو دا موده ډېره اوږده شوه او موږ د ډوډۍ نه خوړلو اعتصاب وکړ. د دې ستونزې د حل لپاره د مسکو نه د پوځي آتشي مرستیال راغی. پوځي آتشي ټول محصلین په یوه سالون کې را غونډ کړو تر څو زموږ د ډوډۍ د نه خوړلو په لامل او نورو ستونزو ځان پوه کړي. څو تنو چې په هغو کې لیکوال هم وو د ډوډۍ نه خوړلو د علت او خپلې ستونزې له هغه سره شریکي کړلې. ددې وروسته پوځي آتشه یوې کوتې ته لاړ او یو یو محصل یې وروغوښت چې جلا جلا ورسره وگوري. دا د لیکوال له یاده وتلي دي چې ټول محصلین یې وروغوښتل یا څو تنه. کله چې زه لیکوال هغې کوتې ته ورننوتلم سمدلاسه یې را ته وپي ویل په سالون کې ويلي وو تکرار او لږ شانتي نور توضیحات ورکړل. فکر کوم چې د لیکوال خبرې ددې لامل ګرځېدلې وي پوځي آتشه فکر وکړي چې د اعتصاب د هڅوونکو څخه به وم او یا د کوم سیاسي سازمان سره تړاو لرم. پدې توګه د بې مفهومه څوارلسو میاشتو زده کړو وروسته هیواد ته را ستون شوم او په حربي پوهنتون کې مې له سره زده کړې پیل کړې. هیواد ته بیرته راستنیدل او هغه هم پدې ډول د دې سبب شو چې د نظام خلاف سیاسي مبارزه وکړم یا سیاست ته مخه کړم.

که چیرې په شوروي اتحاد کې له زده کړو نه وای محروم شوی ښایي سیاسي فعالیت ته مې مخه نه وای کړې. دا بیا ښیي چې ځانګړي شرایط او پېښې د دې لامل ګرزي چې د یوه انسان د ژوند پانه په بل مخ واړوي. کارل مارکس او خان عبدالغفار خان یې ښې بېلګې دي. وایي مارکس د پوهنتون څخه غوره دپلوم ترلاسه کړ غوښتل یې په پوهنتون کې په تدریس لګيا شي خو د سیاسي افکارو له امله هغه ته اجازه ورنکړل شوه. ځینې مارکس پیژندونکي په پوهنتون کې د استادۍ څخه د هغه محرومول د هغه د انقلابي کیدو لامل ګڼي او پدې اند دي که په پوهنتون کې د مارکس د تدریس مخه نه وای نیول شوې ښایي هغه انقلابي مبارزې ته مخه نه وای کړې او د یوه نظریه ورکوونکي په توګه پاتې شوی وای. غفار خان ورته برخلیک لري د هغه په اړه ویل کیږي: «هوډ یې وکړ چې په پوځ کې برتي شي. خو د مخه تر دې چې په پوځ کې شامل شي هغه د یوه ملګري لیدو ته، چې پوځي افسر و، لاړ او هلته د نوموړي د ملګري سره د یوه انګریز افسر له خوا د ده په وړاندې ډیر سپک سلوک و شو. دغې پېښې په غفار خان دومره ناوړه اغیز وکړ چې نه یوازې یې په پوځ کې د برتي کولو څخه ډډه وکړه بلکې د انګلیسانو پر ضد د ده د مبارزې د پیل ټکی هم شو.» ۱۷/۹ زما په وړاندې د حکومت دا ډول ظالمانه چلند د دې سبب شو چې د (ا، خ، د، گ) د خلقي له اړخ سره سازمانې اړیکې ټینګې کړم. هماغه دي چې یوه خلقي دوست ته مې پدې گوند کې د غړیتوب وړاندیز وکړ او هغه را څخه وغوښتل چې په لیکلي ډول دا وړاندیز ولیکم. څو ورځې وروسته یې وویل چې حفیظ الله امین تا گوند ته نه مني او وایي چې د

گوند ضد دی. ما ورته وویل دا خو په هېڅ منطق سره د منلو وړ نه دي چې غواړم گوندي شم او د گوند ضد اوسم. هغه وویل دا موضوع به له ملگرو سره شریکه کړم او څو ورځې وروسته یې راته وویل چې د گوند په ملکي برخه کې به تنظیم شي. د امین مخالفت ښيي چې هغه له یوې خوا نه یوازې په گوند کې تنظیم پوځیان پیژندل بلکه هغه پوځیان یې هم پیژندل چې د سیاست سره یې لیوالتیا لرله. د امین د دې ځانگړتیا په اړه د هغه یو ملگری لیکي: «دی (امین) د ډیر قوي فکر خاوند و او که یو سړی به یې یو ځل ولید نو وروسته له کلونو به یې د هغه نوم او خصوصیات په یاد وو. د گوند د اکثر و غرو او په خاص ډول په اردو کې چې هغه ورسره اړیکې درلودل نژدې ټول د گوند غړي په نوم پیژندل.» ۱۰/ ۴۳ د (ا، خ، د، گ) خلقي اړخ سره د سازماني اړیکو د ټینګېدو لاملونه دا وو:

الف – غوڅ اکثریت خلقيان خوار او بېوزلي وو او د دې گوند د کړنلارې مرکزي ټکي طبقاتي مبارزه او د ټولنیز انقلاب بری وو. لدې امله خلقيان د خپل دا ډول طبقاتي جوړښت او ټولنیز دریځ له مخې د زېښونکو طبقو په وړاندې مبارزه کې هوډمن او رښتیني وو او د انقلاب په بري کې یې هېڅ له لاسه نه ورکول.

ب - د دې سازمان په مشرتابه کې د هیواد د ورونو قومونو د استازو متناسب شتون دا تصور راکړی وو چې دا سازمان د قام، ژبې او سیمې په کوچني چوکاټ کې ایسار نه دی.

ج - د چنگاښ انقلاب وروسته په پوځ کې د دې ډلې گړندی ودې ښودل چې دا سازمان په یوه ځواکمن سیاسي ځواک اوړي.

د ثور انقلاب د بري څه د پاسه دوی میاشتي مخکې مې د افسر په توګه د کندهار په قوا کې دنده پیل کړې وه او سازمانې اړیکې مې لا نه وې ټینګې شوي چې گوند واک ته ورسېدلو. د انقلاب وروسته د خپلو گوندي اړیکو د ټینګېدو په موخه کابل ته ولاړم ترڅو خپل پخوانی ارتباطي غړی ووينم. هغه د گوند د سیاسي بیرو غړي او د کرهني وزیر زیري او هغه بیا د اطلاعاتو او کلتور وزارت نشراتي معین عبدالرشید آرین ته ولیرلم. آرین د کندهار د گوندي کمیټې منشي سره تلفوني اړیکه ونيوله تر څو زما سازمانې اړیکې ټینګې کړي خو اړیکې ټینګې نشوې. بیا مې خپل ارتباطي غړي ته د تلفون له لارې د اړیکو د نه ټینګېدو خبر ورکړ. څو ورځې وروسته په قول اردو کې اواز شو، حفیظ الله امین تلفون کړی چې لیکوال د گوند غړی دی او وروسته لدې د قطعې په گوندي سازمان کې تنظیم شوم. کله مې چې له خپل ارتباطي غړي وپوښتل چې زما د اړیکو خبره د امین سره شریکه کړې وه هغه وویل چې دا موضوع یې د صالح محمد پیروز سره شریکه کړه. زما د اړیکو د ټینګېدو ځرنگوالی ښيي چې د گوند د واکمنۍ په هماغه لومړیو کې د سیاسي بیرو د غړي او وزیر خبره نه اورېدل کېده خو د صالح محمد پیروز د تلفون له امله چې نه د مرکزي کمیټې غړی وو او نه وزیر، خو د امین له پلویانو څخه شمیرل کېده زما سازمانې اړیکې ټینګې شوې. دې ډول عجیب حالت ښودل چې د ثور انقلاب وروسته د واک اصلي مرکز امین دی او د هغه پلویان د بشپړ واک څخه برخمن دي. دې حالت هغه گوندیان چې په هیواد کې د قانونیت او ټولنیز عدالت د ټینګېدو په هیله د دې گوند په لیکو کې مبارزې ته مخه کړې وه او پدې لار کې یې زندان او مرګ منلی وو نهیلې کړل. ښايي د ثور انقلاب مخکې د پنځوسو تنو څخه زیات گوندیان نه وي بندیان شوي. خو د گوند د واکمنۍ پر مهال د زرګونو غیر گوندي هېوادوالو سربېره زرګونه گوندیان د زندانونو مېلمانه او یو شمېر چانوارې شول. د گوند د واکمنۍ پر مهال هغه گوندیان د واکمن وضعیت څخه ناراضه او تر فشار لاندې وو، بندیان کېدل او وژل کیدل چې د گوندي اصولو او قانون څخه سرغړوني ورته د منلو وړ نه وې.

لومړۍ څپرکي

د افغانستان د سياسي غورځنگ غم لرلی برخليک

له بده مرغه د افغانستان سياسي تاريخ د استبداد او زورزياتي يو غم لرلی داستان دی. واکمنانو، واکمنیو او همدا رنگه د واک مدعيانو خپل مخالفان او سيالان په پوره بيرحمۍ سره خپلي دي. له بله پلوه افغانستان د خپل جيوپوليتيک او جيوستراتژيک موقعيت له امله د وخت د زبرځواکونو د تيريو هدف گرزيډلی دی. دې تيريو واکمنۍ اړيستلي دي چې سياسي مخالفان او شکمن کسان وځپي او شته ظرفيتونه د هېواد د دفاع په موخه وکاروي او ولس د خپلي خاورې د ساتلو او د خپلواکۍ د گټلو لپاره وجنگيږي. په نولسمه پيړۍ کې چې اروپايي ولسونو د صنعتي انقلاب له برکته د پرمختگ په لور گړندي گامونه اوچتول افغانستان د لويې بریتانیا او تراري روسيې د تيريو هدف گرزيډلی وو او هر لوري هڅه کوله پدې «ستراتژيک معبر» واکمن شي. ترڅو هغوی د افغانستان په اړه يوه جوړجاړي ته چې افغانستان د دوی ترمنځ د يوه حایل په توگه ومنل شو ورسېدل او روسانو دې ته غاړه کښودله چې افغانستان د انگریزانو د نفوذ د ساحې په توگه ومني. د شاه امان الله د لس کلنې واکمنۍ پرته د جمهوري نظام تر ټينگېدو پورې د واکمنیو تگلارې تر ډیره بريده د انگریزانو د پالیسيو څخه اغيزمنې وې چې هغه د ملي-دموکراتيکو خوځښتونو په خپلو او په تیاره کې د ولس په ساتلو څرخېدلې. د دې ادعا د اثبات لپاره به دوي بيلگي راوړو. «د انگلیس سفارت د جگړې (دوهمه نړيواله جگړه) پرمهال د هاشم خان موافقه ترلاسه کړې وه چې د جگړې تر پایه د ټول افغانستان د کنترول لپاره د انگریزانو د جاسوسۍ دستگاه په کابل کې د انگلیس د سفارت تر څارنې لاندې جوړه شي.» ۲۰۴/۱۱ د دوهمې نړيوالې جگړې پرمهال په کال ۱۹۴۳ کې په افغانستان کې وچکالي راغله او خلک له لورې سره مخامخ وو خو حکومت د دې پرځای چې خلکو ته لومړني توکي برابرکړي د لرگيو په سوداگرۍ او د هيواد څخه په صادراتي توکو حکومتي انحصار ټينگ کړ او جبراً يې د خلکو څخه غنم او نور محصولات د جگړې مخکې کلونو په بيه اخیستل. د لرگيو په سوداگرۍ حکومتي انحصار چې د هيواد د جنوبي او مشرقي ولسونو دوديزه بوختيا گڼل کيده د دې سيمو د خلکو د مخالفت سره مخامخ شو او د زمرک خان ځدراڼ په مشرۍ ځدراڼو پاڅون وکړ. وروسته منگل، ټټي، ساپي او سلیمانخيل ورسره ودرېدل او د پولې د هغې خوا وزیرو هم ورسره همغږي وښودله. هاشم خان د افغانستان د سويل د پښتنو د پاڅون والو سره د وزیرستان د قبایلو د يوځای کيدو د مخنيوي په موخه د برتانوي هند حکومت ته مراجعه وکړه ترڅو وزیر اړ باسي چې د زمرک خان سره مرسته ونکړي. په کابل کې د انگلیس سفارت د خپل حکومت په استازيتوب د هاشم خان سره ژمنه وکړه چې آزاد قبایل به له ځدراڼو سره مرسته نه کوي. لويه بریتانیا په خپله ژمنه ودرېدله. ځکه چې غوښتل يې د انگریزانو طرفدار د هاشم خان حکومت په واک کې پاتې شي. د ۱۹۴۴ کال د جون په مياشت کې د انگلیس سفير اسکوایر په خپله يوه ليدنه کې په کابل کې د شوروي سفير باکولین سره د افغانستان او هند په پولو کې د زمرک خان د پاڅون له امله د وضعیت داسې انځور کاږي: «اوس په قبایلو کې دوي څيرې ليدل کيږي، زمرک خان په افغانستان کې او ايبي په هند کې. ايبي د انگریزانو د حکومت په وړاندې جنگيږي او زمرک د افغانستان د حکومت خلاف مبارزه کوي. فقير او زمرک کولی شي د افغانستان د حکومت خلاف سره يو شي دا مهال به قبایل له دولتي سپاهيانو نه ځواکمن شي. د قبایلو زور ټولو ته څرگند دی. نادرشاه په همدې زور د سقاو زوی را نسکور کړ. دا چې امان الله ونشواي کړی په تخت پاتې شي، يوازینی دليل يې دا وو چې قبایلو د هغه په وړاندې ښورښ کړی وو...» د هند د شمال لويديځ، سرحدي ايالت مشر د هاشم خان د انگریزي پلوي حکومت د ژغورنې لپاره د وزیرستان د قبایلو مشران د بنو ښار ته راوبلل چې په تهديد او تطميع سره يې اړ کړي د افغانستان په پيښو کې د خپلې نه لاسوهنې تضمین ورکړي، خو بيا هم وزیرو د ځدراڼو کورنيو ته پناه ورکړه... د

افغانستان د حکومت په غوښتنه ، د بریتانیا هوايي ځواکونو هغه کلي چې ځدراڼو پکې د پټیدو امکان درلود په وزیرستان کې بمباري کړل...، د انگلیس قوماندانی د افغانستان د وسله والو ځواکونو د مشرتابه سره د بم غورځوونکو الوتکو د گوزارونو د اغیزمنتوب په موخه عملیات همغږي کړل.» ۱۲ پورتنۍ بیلگې د سیدقاسم رښتیا د دې وینا «افغانستان چې کلونه انگرېزان د گواښ په وخت کې د خپل ځان ملاتړي گڼل کله یې چې د هند نیمه وچه پرېښودله ستره سیاسي تشه لدې ناحیې احساس کړله.» ۹۶/۱۳ د صحت مهر لگوي . دا بیا ښيي چې د یحیی کورنۍ د انگریزانو د پالیسیو او تگلارو تر اغیزلاندې وه او دواړو اړخونو د متحدینو په څیر د دواړو خواوو افغانانو په خپلو کې همغږي او همغاري وو.

سربیره پردې په افغانستان کې د پیریو استبداد منطقي پایله په ټولنه کې د خشونت پالونکي فرهنگ واکمنیدل شوي دي. دا منل «چې ډې نه وي ادب نه وي» په افغاني ټولنه کې د خشونت د واکمن فرهنگ څرگند ساری دی. موږ د یوویشتمی پیری په دوهمه لسیزه کې هم ولیدل چې څه ډول زموږ د خلکو ژبې، غوږونه، پزې، گوتې او سرونه پرې کیدل او په کورنۍ او ټولنه کې انسان او د هغه انساني کرامت د دود او دستور له مخې تر پښو لاندې کېدلو. د ناتویي اشغال وروسته و لیدل شول چې د نسکور شوي واکمنۍ مخورو چې غوڅ اکثریت یې د شمال تلوالې اړونده کسان دي د دوهم مقاومت په نامه د هیواد بهر د جگړې نغاړې ډنگوي. دا ټول د خشونت او زورزیاتې د فرهنگ څرگندې ښې دي. د نولسمې پیری په پیل کې په اروپا کې سیاسي خوځښتونو د کارگرو او نورو صنفی ډلو د حقونو د ترلاسه کولو لارښوونه کوله ، د زبېښاک ، استبداد او بیعدالتۍ خلاف یې واکمنیو ته چلنجونه ورکول او د ورورگلوۍ ، برابری ، دموکراسۍ او د قانون د واکمنۍ غوښتنې یې وړاندې کولې. خو افغانان یوه پیری وروسته د امیرحبیب الله خان د واکمنۍ پر مهال د لنډې مودې لپاره د سراج الاخبار افغانستان (جنوري ۱۹۰۶) د خپرونو شاهدان وو خو دا اخبار د واکمن استبدادي فرهنگ له کبله و نه زغمل شو او د خپلواکۍ او مشروطیت د لارې لارویان په بیرحمۍ سره وځپل شول . دې غورځنگ د هیواد په تاریخ کې د لومړي مشروطیت نوم خپل کړ. څه موده وروسته په ۱۹۱۱ کې د محمود طرزي په نوښت د سراج الاخبار افغانیه په نامه اخبار چې منځپانگه یې د وینښتیايي - روښانتیايي او د ملي خپلواکۍ د لاسته راوړلو پر محورڅرخیدله په خپرونو پیل وکړ. پدې وینښتیايي - روښانتیايي کار کې د لومړي مشروطیت هغو مبارزو مخکښانو رول درلود چې د استبداد له خنجر نه ژوندي پاتې وو. دې غورځنگ ته دوهم مشروطیت وویل شول. دې دواړو غورځنگونو د هیواد د تېرو سیاسي غورځنگونو په څیر کوم سازمانی تشکیلات نه لرل او یوازې یې د خپرونو له لارې خپل افکار خپرول. د دوهم مشروطیت د راڅرگندیدو وروسته زماني پړاو کې د نړۍ په حالاتو کې زیات بدلون راغی او نړیوال پانگوال سیستم د ژور کړکيچ سره مخامخ شو. د دې کړکيچ پایله د لومړۍ نړیوالې جگړې پېښېدل دي چې د هغې له امله د سترو پانگوالو هیوادونو اقتصاد سخت گوزار ولید او کمزوري شول. په تزاری روسیه کې د اکتوبر سوسیالستي انقلاب (۱۹۱۷) بری ته ورسید او د پانگوالۍ په وړاندې نوی سوسیالستي نظام د یوه غوړیدونکي سیال ځواک په بڼه ډگر ته راووت او د لویې بریتانیا امپراطورۍ د گواښونو او ړنگېدو سره مخامخ شوله. د دې ړنگېدو د نوښت ویاړ د افغان ولس په برخه شو او دې ستري امپراطورۍ ته یې مرګونۍ گوزار ورکړ چې هغه د ۱۹۱۹ کال د اګست په اتمه انگرېزانو د افغانستان خپلواکي و منله او پدې ډول د شاه امان الله تر زعامت لاندې افغانستان بشپړه سیاسي خپلواکي ترلاسه کړله. د خپلواکۍ تر گټلو وروسته شاه امان الله د یوه پرمختللي افغانستان د جوړولو په موخه ګړندي سمونونه پیل کړل. په هیواد کې یو نوی چاپیریال چې د مختلفو سیاسي بهیرونو را څرګندیدل او د بیان د ازادۍ راتګ دی منځته راغی او د واکمنۍ په دننه کې لاندې سیاسي بهیرونو سر را پورته کړ :

۱-درباري سمونپالان – دوی د شاه امان الله د واکمنۍ پر مهال د حکومت سیاسي او اقتصادي پالیسۍ او طرحې جوړولې چې محمود طرزي، محمدنادر، غلام نبي خان څرخي، والي علي احمد، یاورمحمود، سردار عبدالقدوس خان او محمولي دروازي یې مرکزي څیرې دي.

۲- جوانان افغان (افغان ځلمیان) – د دې ډلې غړي عبدالرحمن لودین، غلام محی الدین آرتي، تاج محمد بلوڅ او میر غلام محمدغبار دي. دوی د شاه امان الله له لوري په جوړو شوو دوو لویو جرگو او نورو دولتي غونډو کې د حکومت په کړنو، په اداره کې پر شته نیمگرتیاوو نیوکې کولې او د دولتي دستگاه د اصلاح او سمون لپاره یې خپلې طرحې وړاندې کولې. لدې امله دا ډله د ټولنې مختلفو قشرونو د خپل لیدلوري له مخې د کین لاسو، بنسټپالو، ترورپلوه او دې ته ورته نورو نومونه په نامه یادوله.

۳-اعتدالیون (منځلاري) – پدې ډله کې د لغمانی میر محمدقاسم او عبدالهادي داوي په ګډون د شپاړلسو تنو نومونه یادیري چې د دموکراسۍ او د هیواد د اقتصادي، ټولنیزې او فرهنګي ودې او پرمختګ پلویان وو.

۴-حزب نقابدار(نقاب لرونکی ګوند)- د میر غلام محمدغبار له قوله دغه ډله د امانی دولت په وروستي کال کې د هیواد په ختیځ کې د جمهوري نظام د جوړولو په موخه تبلیغات پیل کړي دي. د دې ډلې د مشرتابه، کړنلارې او تشکیلاتي اصولو په اړه لاسوندونه شتون نلري.

اماني نظام چې د ترقي ضد کړيو، بریتانوي هند او د هغو د تالي څټو لپاره د سترگو اغزی وو د دې شیطاني مثلث له لوري رانسکور شو او په هیواد کې د حبیب الله کلکاني د وحشت واکمني ټینګه شوه. د دې لنډ مهاله وحشت په وړاندې بیا هم ملي خوځښتونو سر راپورته کړ چې په هغو کې لاندې دوه خوځښتونه یادیدی شي :

الف – د آزادۍ غوښتونکو ګوند - د کلکاني د واکمنۍ د را پرزولو په موخه د دغه ګوند بنسټ په پټه د امانی لېسې ښوونکي حبیب الله کېښود. ګوند اووه کسيزه مرکزي کمیټه لرله چې مشر یې ښوونکی حبیب الله وو. د آزادۍ غوښتونکو ګوند د هلوځلو له امله د سازمان د غړو شمیر سلو ته رسیدلی وو چې د کلکاني څارګرو د دې پټې شبکې د مشرتابه پټه وموندله او هغه یې چاڼواري کړله. لکه څرنګه چې دا شبکه ډیره پټه وه د مشرتابه پرته واکمنۍ ونه توانیدله ټوله شبکه کشف کړي.

ب- د جمهوریت ټولنه – دا ټولنه د کلکاني د واکمنۍ پر مهال محمد گل مومند، سید غلام حیدرپاچا او د هغه د اکا زوی فرقه مشر سید حسن شیون د جلال آباد د بابریانو په کلي کې جوړه کړې ده.

د حبیب الله کلکاني غلواکۍ ته د نادرخان له لوري د پای ټکی کیښودل شو او هغه یې د څو تنو ملګرو سره غرغره کړ. له بده مرغه د کلکاني د وحشت په ځای په هیواد کې د یحیی د کورنۍ د اختناق پیر پیل شو. د نادرخان واکمنۍ د ستر استبداد نوم خپل کړ. د یحیی د کورنۍ د مستبد صدراعظم محمدهاشم د حکومت پر مهال د مشروطه غوښتونکو، د شاه امان الله د پلویانو، د افغان ځلمیانو او منځلارو ډلو مخکښان له ډګره وایستل شول. د څرخي د کورنۍ اتلس تنه غړي له تیغه تیر کړل شول. عبدالرحمن لودین، تاج محمد پغماني، فیض محمدباروت او یو شمیر نور ووژل شول. غلام محی الدین آرتي ترور شو. میر غلام محمد غبار، میر سید قاسم لغمانی د مشروطیت او د غازي امان الله پلویان او زیات شمیر روڼ اندي په مختلفو پلمو بندیان او تبعید شول. «لنډه دا چې د محمدهاشم خان د حکومت ټول پیر او د په خپلسر بندۍ کولو، ډول ډول فزیکي شکنجو، پولیسي څارنو، تبعیدونو او وژنو مشهور وو.» ۹۵/۲ – ۹۶ د یحیی کورنۍ د پرمختلونکو افکارو خاوندان او همدا راز ملي او د بریتانیایي ښکیلاک ضد څیرې وځپلې چې د خلکو د نارضايتۍ اسباب یې برابر کړل. له بله پلوه د دوهمې نړیوالې جګړې وروسته په

نړۍ کې حالات د سولې، ټولنيز پرمختګ او دموکراسۍ په ګټه بدلون وموند. هماغه دي چې د مستبد سردار محمدهاشم پرځای سپه سالار سردار شاه محمودخان د صدراعظم په توګه ګومارل کېږي. که څه هم شاه محمودخان د نرم مزاج خاوند وو خو ورور يې دومره رييلي وو چې ده ته نور د ريلو څه ور پاتې نه وو. دا مهال د محمدهاشم د استبداد وېره لږ شوه، د هيواد د سياسي غورځنګ په رګونو کې وينه وبهیدله او د مخکېنيو روڼ اندو، ملي او دموکراتيکو ډلو سر بېره واکمنۍ او په واکمنۍ پورې تړلو کړيو د لاندې سياسي سازمانو بنسټونه کيښودل.

ويښ ځلميان - د ويښ ځلميانو غورځنګ زموږ د هيواد په تاريخ کې لومړۍ ملي - دموکراتيک غورځنګ دی چې څرګندې سياسي - ټولنيزې موخې يې لرلې. د داسې يوه غورځنګ د جوړېدو اړتيا چې په هغو کې د ملي دموکراتيکو موخو لرونکي نورين تنظيم شي د «ويښ ځلميانو» په نامه رساله کې انعکاس وموند. دا رساله د کابل په مجله کې چې مسؤل مدير يې عبدالرؤف بينوا وو خپره شوې ده. په هيواد کې د ښوونې او روزنې عمومي کول، د افکارو روښانتيا، د بډو، اختلاص او بيروکراسۍ پرضد مبارزه، د منځنيو پيړيو د زړو تصوراتو، زاړه او نوي ښکيلاک او استبداد پر ضد مبارزه، د مظلومو ولسونو د حقونو نه دفاع او د ملي يووالي ټينګښت د دې غورځنګ سياسي موخې ګڼل کيږي. د دې خوځښت د فعاليت اصلي مرکزونه کابل، کندهار او ننگرهار وو او د هيواد د مختلفو قومونو استازو پکې ګډون درلود خو د پښتنو ونډه پکې درنه وه. د غورځنګ د جوړېدو په اړه محمدي ځلمی د ويښ ځلميانو يو فعال پخپل (د استبداد او مطلقيت په مقابل کې د ځينو افغانانو مبارزې) نومې کتاب په ۲۶۹ مخ کې ليکي: «د هيواد يو شمير ځلميانو چې د ويښ ځلميانو د تدارک د کميسيون د لارښوونې له مخې د کندهار، ننگرهار او کابل يو شمير ادبي او عرفاني ملګرو لکه عبدالرؤف بينوا، فيض محمد انگار، نور محمدتريه، قيام الدين خادم، صديق الله رښتين، گل پاچا الفت، نيك محمد پکتياني، محمد ارسلان سليمي، عبدالقدوس پرهيز، ابوالحسن هزاره، پاينده محمد روهيلي، عطامحمد شيرزوي، محمدظاهر تائب او ځينو نورو ليکوالانو چې شمير يې دوه ويشت تنو ته رسيدی، د دارالامان په افشارو کې د عبدالمجيد زابلي د نوې پروژې په يوه سالون کې د ماښام په دوو بجو د ويښ ځلميانو د جوړولو (تاسيس) او د بيلابيلو ولايتونو د نمايندگانو د راټولولو طرحه وړاندې کړه. دغې غونډې ته لمړۍ درۍ طرحې وړاندې شوې، چې يوه يې د عبدالرؤف بينوا او نور محمدتريه، بله يې د قيام الدين خادم او دريمه د صديق الله رښتين په حمايه وه. لومړۍ يې مترقي او عصري، دوهمه ملي او وطني، دريمې يې مذهبي او کلتوري رنگ درلود.» محمد علم بڅرکی پدې هکله ليکي: «هغه کسان چې دا ډله (د ويښ ځلميانو ډله) يې جوړه کړه په کابل کې عبدالرؤف بينوا، ارسلان سليمي، قيام الدين خادم، نور محمدتريه، فيض محمد انگار، غلام حسن صافي، رښتين، الفت په کورونو کې سره ليدل وروسته يې د ولاياتو سره ارتباط پيدا کړ...، د ويښ ځلميانو ټنوريسنان په کابل کې ناست وو.» ۱۴ / ۳۰ دې سازمان مشر نه درلود او د مديره هيات لخوا چې هغه د کنګري له لوري غوره کيده رهبري کيده. د کنګري فعالان نور محمدتريه، عبدالرؤف بينوا او قيام الدين خادم وو. د خوځښت لومړۍ مديره هيات نور محمدتريه، عبدالرؤف بينوا، قيام الدين خادم او محمد ارسلان سليمي دي. د ويښ ځلميانو د کنګري ګډونوال «نور محمدتريه، عبدالرؤف بينوا، قيام الدين خادم، گل پاچا الفت، صديق الله رښتين، فيض محمد انگار، محمد ارسلان سليمي، نيك محمد پکتياني، گل شاه صافي، پاينده محمد روهيلي، عبدالقدوس پرهيز، محمدظاهر، نور محمد پونده، لعل محمد احدي، عبدالکريم نزيهي ازبک، عبدالصمد پټک، غلام رحمن جرار، ولي زلمی، عبدالهادي خورمن، شاه مرد، ابوالحسن» ۱۵ / ۵۱ دي. د دې غورځنګ يو غړی پدې هکله ليکي: «ويښ ځلميانو په ۱۹۴۶ز کال چې له ۱۳۲۵هـ - ش سره برابر دی په خپل پيوستون او سياسي کار پيل وکړ. په دې وخت کې ځلميان چې شا ته گوري ډير تاريخه او بيرېدونکي مناظر ويني خو آينده ډېره روښانه ښکاره کيږي. مګر حال ورته د خوف او رجا ترمنځ دی.» ۱۴ / ۲۷ د دې غورځنګ دوهمه غونډه د

مير محمد صديق فرهنگ په کور کې جوړه شوې چې په هغه غونډه کې غلام محمد غبار او محمد صديق فرهنگ هم د ويښ ځلميانو غړيتوب تر لاسه کړ خو هغوی په دريمه غونډه کې گډون ونه کړ، د غورځنگ سره يې خپلې اړيکې وشلولې او د وطن د جريدې په خپرولو يې لاس پورې کړ. د ويښ ځلميانو د يوه مشر عبدالهادي توخي په وينا «د ويښ ځلميانو گوند مخکې لدې چې سياسي گوند وي د اخلاقي بنسټونو يو گوند و.» د ويښ ځلميانو له ترکيب څخه ښکاري چې هغه د سياستوالو پرځای د روڼ اندو، پوهانو، ليکوالو او شاعرانو يو ټولنيز جوړښت وو چې د ولس د ويښولو او روښانولو ستر رسالت ته يې ملا تړلې وه. له همدې کبله هغوی د هيواد په مختلفو سيمو کې د جريدو (انگار، ولس، ورور غږ) په خپرولو لاس پورې کړ چې هره يوه يې د واکمنۍ له لوري توقيف شوه. دا غورځنگ هغه وخت جوړ شو چې په افغاني ټولنه کې د څرگندو طبقاتي پولو څرگ نه لگيده او يا روڼ اندو او سياستوالو د هغه د درک او پوهېدو وړتيا نه لرله. د هغه مهال روڼ اندو په ټولنه کې د واکمن استبداد، فساد او د بيعدالتيو سرچينه د طبقاتي ستم له کړکۍ څخه نه، بلکې د افرادو د اخلاقو او کړو وړو پايله گڼله. د ويښ ځلميانو سازمان په لنډه موده کې په يوه پياوړي غورځنگ واوښت. د غورځنگ د پياوړتيا بهير حکومت په وېره کې واچاوه او د هغه د کمزورولو او پاشلو هڅې يې پيل کړې او بالاخره يې پرې مرگونی گوزار وکړ. د غورځنگ د مشرانو او فعالانو په زنداني کولو، د دولتي کارونو څخه گوښه کولو، د ښارونو څخه يې د فعالانو د بدلولو او يا په بهر کې په دندو گومارلو سره يې هغه درې وړې کړې.

وطن جريده - دې جريدې په ۱۹۵۱ کې په خپرونو پيل وکړ. د جريدې د امتياز خاوند مير غلام محمد غبار او مسؤل مدير يې محمد علي خروش وو. څه موده وروسته غبار د وطن د جمعيت (د وطن ټولنې) بنسټ کيښود او نوموړې جريده د هغه په نشراتي ارگان واوښته. د دستگير پنجشيري په وينا مير غلام محمد غبار، محمد سرور جويا، کاکا فتح محمد فرقه مشر، براتعلي تاج، ډاکټر ابوبکر، مير محمد صديق فرهنگ، علي احمد نعيمی، عبدالحی عزيز، مير عبدالعليم هاتفي، قيوم رسول، سلطانجان، ډاکټر غلام فاروق اعتمادی او علي محمد خروش د وطن د ټولنې مشهورې څيرې وې. د يو شمير څير ونيکو په آند د وطن د ټولنې او ويښ ځلميانو دريځ يو بل ته ورته وو خو د جمعيت د غورځنگ سياسي، ټولنيز او اقتصادي شعارونه څرگند او هراړخيز وو. «د دې غورځنگ موخه د مشروطه حکومت د واکمنۍ پر مهال د ټولنيز ژوند په ټولو برخو کې د ولسواکۍ د اساساتو ترويجول، د بورژوازي (مدني) آزاديو تبليغ، د سياسي گوندونو او بهيرونو جوړښت، د شغل، دندې او د هستوگنې د ځای آزادانه انتخاب، د فردي آزاديو تامين، د ملي او مذهبي حقوقو برابرې، د سترو خصوصي شرکتونو د اقتصادي برترۍ محدودول او نور...» وو. ۶۵/۱۵

د خلکو گوند - د دې گوند بنسټ په پټه عبدالرحمن محمودي د خپلو همفکرانو امان محمودي، ډاکټر حسن بهروز، استاد محسن صحرایي، ډاکټر مصلح، ډاکټر رحيم محمودي، ډاکټر هادي محمودي او موسی نهمت کيښود. مخکې لدې چې عبدالرحمن محمودي د دې گوند بنسټ کيږدي هغه د ندای خلق په نامه يوه جريده چلوله چې د امتياز خاوند يې دی پخپله او مسؤل مدير يې انجينرولي محمد عطايي وو. «د دموکراسۍ او ټولنيز عدالت د تامين لپاره د آزادو، مستقيمو او پټو ټاکنو له لارې د پارلمان جوړول، د دولت په اداره کې سمون، د بډو اخيستلو، اختلاص، اجباري کار او بوروکراسۍ محکومول، د ښوونې او روزنې او د سواد عمومي هغه مسألې وې چې ندای خلق په جرأت سره توضيح کولې.» ۶۸/۱۵ د ندای خلق د جريدې خپرونې او دريځ د ويښ ځلميانو په پرتله روښانه او څرگند کيږي لوری درلود. دا گوند لږ تر لږه په لسو ډلو ووېشل شو. د يادولو وړ ده چې پورته يادشوي غورځنگونه (ويښ ځلميان، د وطن جمعيت او د خلکو گوند) چې په هېواد کې د سمونونو د راوستلو او د ولسونو د ويښتيا په موخه د شاه محمود خان د صدارت پر مهال را څرگند شول د جلا جلا خوځښتونو په شان چې په کړنلارو کې يې د گډو موخو

تر څنگ اختلاف هم درلود د يو بل سره يې دوستانه اړيکې ساتلې او د يو بل خلاف يې تبليغات نه کول. تردې چې د ندای خلق او د وطن جريدې د انگار د جريدې په چاپخانه کې چې په ويښ ځلميانو پورې يې تړاو درلود چاپېدلې .

ملي کلوپ – ملي کلوپ د سياسي سازمان په توګه د سردار شاه محمودخان د صدارت پرمهال د سلطنتي کورنۍ په نوبت جوړ شو چې موخه يې د سلطنتي کورنۍ د واک او اقتدار ساتل وو. د شمس الدين مجروح د ليکنې له مخې «د دې بدلونو پر مهال يو بل خوځښت چې د واکمنۍ د مهمو اړاګينو له خوا يې ملاتړ کېده د ملي کلوپ (ملي کلوپ) په نامه جوړ شو ، موخه يې د زياتو ګوندونو د جوړېدو مخنيوی وو چې ورو ورو شورا ته خپل استازي واستوي او يوه ورځ وکولای شي يو ستر حکومتي ګوند جوړ کړي ، ددې خوځښت بنسټ اېښودونکي او ملاتړي د دفاع وزير سردار محمد داود او د بهرنيو چارو وزير سردار محمد نعيم ، د اقتصاد وزير عبدالمجيد زابلي او څو تنه نور وو او د دې خوځښت د دارالنشاء او سکرترت مشري يې زما په غاړه کېښودله. » ۹۵/۱۶ - ۹۶ سربيره پردې مجروح دا هم نه پټوي چې صدراعظم شاه محمود، عبدالمجيد زابلي او سردار محمد نعيم او ټولو لوړپوړو چارواکو د دې کلوپ جوړښت د دموکراسۍ د بهير د ودې او د تحصيل کړي ځوان نسل د سياسي روزنې لپاره ګټور باله. هغه ډله څيړونکي او د سياسي چارو کارپوهان چې محمداود د ملي کلوپ بنسټ اېښودونکي ګڼي لامخې ځي او وايي چې محمداود د پاچا د کتبي اجازې له مخې د ۱۹۵۰ کال په لومړيو کې د دموکرات ملي په نامه ګوند جوړ کړ. همدا رنگه محمدابراهيم عطايي دا سياسي جوړښت د هغه مهال د واکمنۍ د کليدي چارواکو يو جوړښت ګڼي او ليکي: «د سترو دولتي اړاګينو، سردارانو او اشرافو يوه ډله وه چې د دموکراسۍ په نامه يې سر راپور ته کړ. سردار محمد داودخان د دفاع او د کورنيو چارو د وزارتونو سرگروپ يې لارښود وو. همدارنگه عبدالمجيد زابلي د اقتصادي او مالي چارو سرگروپ ، سردار فيض محمدخان د فرهنگي او معارف د چارو سرگروپ او د وزارتخانو آمران پدې ډله کې شامل وو.» ۳۲۶/۱۷ د شاه محمودخان د صدارت پرمهال د حکومت د چارو د بنې سمبالتيا په موخه هغه وزارتونه چې دندې يې سره نږدې وې د يوه سرگروپ له لارې په مرکزي ډول رهبري کيدل. خو دې ډول مېکانيزم ډيره موده دوام ونکړ. د ملي کلوپ د جوړولو څخه د سلطنت موخه دا هم وه چې د غوړيدونکي ملي دموکراتيک بهير سره مقابله وکړي يا په بله وينا د مشروطه غوښتونکي غورځنگ په وړاندې ودريري. داودخان چې د واک او زعامت ليوال وو غوښتل يې د دې کلوپ له لارې له يوې خوا د شاه محمودخان سره سيالي وکړي او له بلې خوا په روڼ اندو او د محصلينو په غورځنگ ولکه ټينګه کړي. «د دولت په دستگاه کې د سپه سالار او سردار تر منځ اختلاف او سو تفاهم پيدا شو سپه سالار خپل وراره د قدرت د نيولو استازي ګاڼه د کلوپ غړي يې د هغې د انحلال او له منځه وړلو په موخه وهڅول او د هغه د کمزورولو لپاره هڅې وکړي تر څو په بشپړ ډول له منځه ولاړ.» ۱۱۴/۱۶ د نوي افغانستان د تاريخ د ليکوالانو له انده محمد داود په لومړيو کې هڅه کوله د هغه مهال د وطنپالو يونونو وتلي استازي خپل کړي خو کله چې پدې لاره کې بريالۍ نشو د وطنپالو په ليکو کې د اختلافونو په رامنځته کولو او د هغو په خپلو لګيا شو. کله چې ملي کلوپ خپلو موخو ته ونه رسيد نو د پښتونستان د آزادۍ اتحاديه چې وروسته د پښتونخوا په نامه ياده شوله جوړه کړه . د دې اتحاديې مشر غلام حيدر خان عدالت د دفاع وزارت د نقلياتو مرستيال او منشي يې ببرک کارمل وو. خو د پردې تر شا محمد داود اداره کوله. د شواهدو څخه داسې بريښي چې ددې اتحاديې اصلي موخه د ويښ ځلميانو کمزورول وو چې غوڅ اکثریت يې پښتانه وو. هغه مهال کندهار د ويښ ځلميانو يو پياوړی مرکز ګڼل کيده لدې امله «کارمل او غلام حيدر عدالت کندهار ته لاړل تر څو د تورنجنرال عبدالغني خان ګرديزي قلعه بيګي د کندهار د تنظيميه رئيس او د کارمل د پلار په شتون کې چې د فرقي قوماندان وو د کندهار د ويښ ځلميانو د مشرانو سره خبرې وکړي او هغوی خپل کړي. کله چې پدې کار کې پاتې راغلل په همغه مجلس کې د ويښ

ځلميانو د مشرانو د نيولو امر ور کړل شو او هغوی اوږده کلونه د دهمزنگ په زندان کې پاتې شول. «۱۸/ ۲۹۱ دلته لیدل کېږي چې محمد داود د پښتونستان له نامه څخه د خلکو د غولولو سربېره د ویش ځلميانو د غورځنگ د کمزورولو په موخه گټه پورته کوله.

د محصلانو اتحادیه – دا اتحادیه په کال ۱۹۵۰ کې جوړه شوه. د عبدالحمید مبارز په وینا «د اتحادیې د اساسنامې طرحه د حقوقو د پوهنځي د استاد محمد اکبر پامیر په مرسته او د کابل پوهنتون د حقوقو د پوهنځي د بنسټ ایښودونکي او پخواني استاد او د بهرنیو چارو وزارت سلاکار مني منجي او غلو په سلا تدوین شوي ده.» داسې ښکاري چې د محصلینو اتحادیه هم د حکومت په نوښت جوړه شوې ده ځکه چې «په لومړیو کې هغو محصلینو چې د محصلینو د اتحادیې په اړه بحث کاوه د صدراعظم شاه محمودخان سره یې خپلوي او نږدې اړیکې لرلې. د ساري په توګه: د غلام فاروق عثمان زامن محمداسحق او توریالی عثمان او خوریي عزت الله مجددي، کبیرالله او احمد کبیر د محمد کبیرسراج زامن، د څیره لیکونکي زوی حفیظ الله (مشهور په سردارحفیظ) او عبدالصیر حکیمي د محصلینو لومړۍ هسته چې د محمد انس د کابل پوهنتون د رئیس تر لارښوونې لاندې فعالیت درلود. «۵۲/ ۱۹ دا اتحادیه ډیر ژر د محصلینو د لانجو په یوه مرکز واوښته او واکمني هغه غیرقانوني اعلان کړه. میر غلام محمد غبار د دې اتحادیې د اجراییه کمیټې غړي داسې راپېژني: «نیر علی محمدخان شامل، محمدیونس خان سرخابي، محمدنعیم خان قندهاري، اسعد احسان غبار، محمد عارف خان غوثي، ببرک خان (ببرک کارمل)، هغه وروسته له فاکولتې طرد او ملي شورا ته د مظاهرو په ترڅ کې د ۱۳۳۱-۱۳۳۵ بندي شو (ببرک خان کارمل او محمدحسن خان شرق د محمد داودخان له ډلې ټپلي وو)، محمدحیی خان ابوي، حبیب خان، عبدالواحدخان وزیری، محمداسحاق خان عثمان، هدایت خان، محمدابراهیم خان او نور څو تنه. خو ډیر ژر د محصلینو د اتحادیې کمیټه په دوو کینو او ښیو ډلو وویشل شوه. «۲۶۱/ ۱۱» د استاد شاکر له قوله د عبدالهادي داوي پر وینا د محصلینو د اتحادیې د اساسنامې په جوړولو کې حیدر ژوبل، فاضل، میر علي احمد، اسحق عثمان، ببرک کارمل، حفیظ الله امین، غلام جیلاني باختري، حسن شرق، عبدالواحد، احمدعیسی، یونس سرخابي او عظیم صابر برخه لرله. «۶۹/ ۱۵»

جمعیت خراسان (د خراسان ټولنه) - د دې ټولنې بنسټ په کال ۱۹۵۲ کې د شمالي ولایتونو ځینو سیاسي فعالانو او مخورو د کابل د بابر په بڼ کې کینود. وکیل گلدي، طاهر بدخشي، عبدالحکیم مجاهد مزاري، غلام رسول سینایي، سلام تاشقرغاني، ډاکټر یرنا آصفي د دغه سازمان وتلي غړي وو. ویل کېږي چې د دې ټولنې هڅوونکي د هېواد د شمالي ولایتونو ځیني مخور او په هغو کې ابو الخير خیري، نظر محمد نوا او خال محمدخسته وو. د دې ټولنې د موخو او پروګرام په اړه لاسوندونه نشته.

که چېرې د پورتنیو سیاسي غورځنگونو برخلیک ته وکتل شي هغو خوځښتونو چې ملي دموکراتیکې موخې لرلې او په هېواد کې د ولسونو په گټه د سمونو د راوستلو په خاطر رښتیني هلې ځلې کولې د سلطنت د دښمنۍ سره مخ شول او غم لری برخلیک لري. زموږ د هېواد د دې زمانې پړاو واکمنۍ چې د بریتانیا له پالیسیو څخه اغیزمنې وې د هغو سیاسي خوځښتونو د راڅرګندیدو او ځواکمن کیدو مخه نیوله چې ملي آجنداوې لرلې، د دیورند د تپل شوې کرښې د دواړو خواوو افغانانو د یووالي پلویان وو او د یوه ځواکمن افغانستان د جوړولو لپاره یې هلې ځلې کولې. د شوروي او انگلوساکسوني اشغالګرو هڅې هم د ملي دموکراتیکو ډلو په کمزورولو او د سکتاریستي او پښتني ضد دریځ لرونکو ډلو په پیاوړتیا څرخېدلې.

د يحيى کورنۍ

وروسته له هغې چې افغانستان د انگریزانو او روسانو د جوړجاړي له امله د دوی ترمنځ د یوه حایل هېواد او د انگریزانو د گټو د ساحې په توګه ومنل شو. د انگریزانو پرته یې د نورې نړۍ سره سیاسي او دپلوماتیکي اړیکې نه لرلې چې پدې ډول زموږ هېواد د نړۍ له پرمختګونو څخه اغیزمن نشو. له بلې خوا د انگریزانو او انگریز پلوه واکمنیو هڅې پردې متمرکزې وې چې په هېواد کې د علم او پوهې د خپریدو ګړندی مخه و نیسي او پدې ډول ولس په تیاره او خرافاتو کې وساتي. د دې سیاست پایله دا شوه چې افغانان د خپل تاریخ، د افغاني ټولنې د واقعیتونو او نړیوالو حالاتو څخه بیخبره پاتې شي. همدا لامل دی چې زموږ تاریخ د نه پوهیدلو او یا غلط پوهیدلو تاریخ ګرزیدلی دی. د يحيى د کورنۍ د واکمنۍ پرمهال په ښوونځیو کې د تاریخ د مضمون منځپانګه دا وه چې امیرانو او واکمنو څه کړي دي او یا څه پېښ شول؟ دې دا معنی لرله چې د تاریخ په مضمون کې دې پوښتنې ته ځواب ونه ویل شي چې ولې یې وکړل یا ولې پېښ شول؟ دې مسئلې ته په کتنې سره اړینه بریښي د يحيى د کورنۍ په هکله لنډ بحث وشي چې هغه څه ډول انگریزانو واک ته ورسوله.

«سردار يحيى خان د سردار سلطان محمدخان زوی، د سردار محمد یعقوب خان خسر چې انگریزان پرې بدګومانه شول نوموړی یې په کال ۱۸۷۹ کې برتانوي هند ته تبعید کړ. کله چې امیر عبدالرحمن خان سلطنت ته ورسید انگریزانو ته یې وړاندیز وکړ چې د سردار يحيى کورنۍ هم له کابل نه لېرې او په هند کې ځای پرځای کړي. دې کورنۍ ۲۳ کاله په هند کې ژوند وکړ، ډیری زامن یې هلته وزېږېدل، ښوونځي ته لاړل او د برتانوي هند له فرهنگ سره آشنا شول.» ۲۰ / ۲۴۶ د سردار يحيى پلار چې په سلطان محمدخان طلايي مشهور دی په دې تورن وو چې د انگریزي ضد پاڅون د را پرځولو په کار کې له انگریزانو سره پټې اړیکې لرلې او انگریزانو ده ته د دې چوپړ په مقابل کې د سرو زرو ژمنه کړې وه خو کله به چې د انگریزانو په ګټه ستر خیانت تر سره کړ انگریزانو په ور کړل شوې کڅوړه کې د سرو زرو پر ځای کودري ور ته ایښي وو. دا کورنۍ لومړی په امرتسر کې میشت شوه او انگریزانو وروسته په «دیره دون» کې د ژوند کولو شونتیاوې ورته برابرې کړې او هلته به د دې کورنۍ غړي تر روزنې لاندې ونيول. د سردار يحيى خان زامنو آصف خان او یوسف خان او د یوسف خان زامنو محمدعزیز خان، نادرخان، شاه ولي خان او شاه محمود خان په لودهپانه کې پوځي زده کړې وکړې. د يحيى اولاده او د سردار زکریا د يحيى خان د ورور کورنۍ د امیر عبدالرحمن خان د واکمنۍ په وروستیو کې د انگریزانو د پلان له مخې په ۱۹۰۱ کې کابل ته راولېږدول شولې. سره لدې چې امیر عبدالرحمن خان په انگریزانو پورې تړلی هم وو خو یو شمیر پدې اند دي چې انگریزان د امیر په دوو زامنو حبیب الله او نصرالله بې باوره وو او غوښتل به چې په راتلونکې کې قدرت د يحيى کورنۍ ته ولېږدوي. عجیبه دا ده چې دا کورنۍ کابل ته په راستنیدو سره امیر ډیره ونازوله او د کابل د علی آباد په باغي سیمه کې ځای پر ځای کړله پداسې حال کې چې د خپلې واکمنۍ په لومړیو کې یې پدې کورنۍ د نه باور له کبله له انگریزانو غوښتي ووهغه هند ته واستوي. دا بیا ښيي چې د نوموړې کورنۍ نازول د انگریزانو د ارادې له مخې ترسره کیدل. د امیر عبدالرحمن خان له مړینې وروسته ده د زوی امیرحبیب الله خان د واکمنۍ پر مهال د دې کورنۍ پانه په غوړیدو شوه سردار یوسف او سردار آصف د امیر په مصاحبانو واوښتل. په تیره کله چې امیر د محمد نادر د خور سلطان نورالرحم سره چې وروسته یې د علیا جناب لقب تر لاسه کړ واده وکړ دې کورنۍ ته نور هم غوره موقعیتونه پلاس ورکړل. دغه کورنۍ له دې وروسته د واکمن کیدو خوبونو ته ور واوښته. ځینې دا هم وايي چې محمد نادر د امیرحبیب الله په وژلو کې لاس درلود. په هغه شپه چې امیر د کله گوش په ښکار ځای کې ووژل شو د محمد نادر خپمه ده تر څنګ وه. د امیر له وژل کیدو وروسته محمد نادر او وروڼه به د څو ورځو لپاره بنديان شول. د امیر حبیب الله له وژنې وروسته سردار محمد هاشم په هرات کې ونيول شو او په یابو سپور د هزاره جاتو له لارې کابل ته راوستل شو چې پدې ډول یې د شاه امان الله په وړاندې کرکه پیدا شوه. شاه امان الله د نادر د کورنۍ د را خپلولو لپاره خپلې دوې خویندې شاه ولي خان او شاه محمود خان ته ورنکاح

کړې خو کله چې هاشم خان د شاه له دریمې خور سره د واده وړاندیز وکړ شاه ورسره ونه منل او سردار هاشم خان هم د ژوند تر پایه واده و نکړ.

په هند کې جلاوطني دې کورنۍ ته یو لړ ځانگړتیاوې ور په برخه کړې چې سره متحده وي ، په خپلو کې ودونه وکړي ، لوړې زده کړې وکړي او د خپلې کورنۍ گټې د هرڅه نه لوړې وگڼي. د سردار یوسف او سردار آصف د مړینې وروسته محمد نادر د خپل استعداد له مخې په کورنۍ کې د بیساره درناوي څخه برخمن شو. محمدنادر په ۱۸۸۳ کې په دیره دود کې وزیږیده ، هلته یې زده کړې وکړې او څه موده په پوځي چارو لگیا وو. په انگریزي او اردو ژبو یې بشپړ تسلط درلود په دري ژبه هم پوهیده خو په پښتو ژبه یې خبرې نشوای کولای. البته چې د یحیی د کورنۍ ټول غړي په پښتو نشوای غږیدلای. پدې اړه چې ددې کورنۍ غړي په پښتو نه پوهېدل د یوې بېلگې راورل په زړه پورې دي . کله چې سردار داود د مشرقي نایب الحکومه او د فرقي قوماندان وو مشرقي ته د پولې د هغې خوا راغلو پښتنو ته په دري ژبه وینا کوله چې ژباړه یې دري ژبې جنرال میراحمد مولايي کوله . محمدنادر هیواد ته په راستنیدو سره په پوځ کې شامل شو او په پنځه ویش کلنۍ کې جنرالۍ ته ورسید. د امیرحبيب الله د سلطنت پرمهال نادرخان د منگلو د بنورېش د ځپلو له امله د نایب سالارۍ رتبه ترلاسه کړه. یو لړ لاسوندونه ښیي چې انگریزان د هغه په واکمنولو کې ښکیل وو. په ۲۰۰۱ کې په پېښور کې د نادرخان او د هغه د کورنۍ په نامه په دري ژبه یوه رساله چاپ شوه چې لیکوال یې افغان مهاجر معرفي شوی دی. رساله داسې پیل شوې : « اقتباس از شماره اول جمهوراسلام ، اول سپتمبر ۱۹۵۱ ، طبع پشاور ، صفحه ۱۰ تا ۱۸ . » دا وخت په پېښور کې د عبدالحی حبیبی له لوري د افغانستان د موقتي جمهوریت د اعلان سره سرخوړي . هغه مهال حبیبی د واکمنۍ سره د مخالفت له امله په پاکستان کې اوسېدلو. لدې نه څرگندېږي چې د رسالې لیکوال عبدالحی حبیبی دی. د رسالې په ۱۷ مخ کې د جنرال تاج محمدخان بلوڅ د سندونو پر اساس چې محمدنادر د امیرحبيب الله په وژنه کې لاس درلود راغلي دي : « د امیرحبيب الله خان د کله گوش واقع د ۱۳۳۷ ق کار د جمادی الاول د اتلسمې په شپه پېښه شوه چې پدې مسئله کې د سپه سالار لاس ښیي ، سندونه شته دي چې د پېښې حاضرینو او ناظرینو لیکلي دي ، د هغې د ډلې څخه (د افغانستان په هکله اسرار) د محمدنادرخان د خانداني خپلوانو څخه د سردار شیراحمد خان لیکنه ده چې ددې غمیزې د پېښیدو مهم لامل نادرخان گڼي ، ځکه چې هغه د کابل د تخت تمه لرله او د هغه لپاره په ډهلي او کابل کې پلانونه جوړ شوي وو. لاندې لیک چې جنرال تاج محمدخان لیدلی وو دا پټه طرحه روښانوي : « عالیجاه عزت و شجاعت همراه برادر بجان برابرم صالح محمد خان نائب سالار صاحب را واضح باد اینکه: ازین طرف خیریت است، شمایان خاطر خود را جمع دارید کوايف جلال آباد را آرندۀ این خط بشمایان خاطر نشان خواهد کرد. کارها بر وفق مرام است، آنچه با شمایان گفته شده بود، بهمان قسم شد. بعد از تدفین میت برادرش را امیر ساختیم و مایان تجویز کردیم که معامله بهمین قسم باقی نمی ماند. ارجمند رکاب باشی (شاه ولی خان- لیکوال) متوجه احوال است و عالیجاه عزت مآب مستوفی المالک صاحب(د خلیل الله خلیلی پلار) درین معامله شریک مایان است و انشاءالله تعالی درین روز از راه تگاب بالای دارالسلطنة با قوم خود می آید. عساکر دارالسلطنة را به آن برادر بجان برابر بسپاریده ایم. باید متوجه احوال باشید که معامله از دست عساکر و شمایان بیرون نشود. انشاءالله و تعالی سمت جنوبی از خود مایان است. از آن جهت خاطر جمع داشته باشید. در جلال آباد و کابل هر کس که مدعی سلطنت شود، برای چند روز است. آخر کار بدست مایان و شمایان است. به نفری خود از طرف ما خاطر جمعی بدهید. باقی در حفظ الهی باشید. فقط مورخه ۱۹ جمادی الا ول ۱۳۳۷ ق – امضا محمدنادر» همدارنگه د رسالې په ۱۹ مخ کې راغلي دي چې لیک د امیرحبيب الله د مرگ په دوهمه ورځ نایب سالار صالح محمدخان ته استول شوی دی. د امیرحبيب الله د مرگ نه وروسته لنډه موده محمدنادر او وروڼه یې له پامه ولویدل خو بیر ته امان الله خان په دولتي چارو وگومارل او نادرخان یې د جنوبي جبهې د قوماندان په توگه مقرر کړ.

لکه څرنگه چې د افغان – انگرېز په دریمه جگړه کې د نادرخان په مشرۍ جبهه د دوو نورو جبهو په پرتله ښه وځلیده شاه امان الله نوموړي ته د سپه سالارۍ رتبه ورکړه او د ده په نامه یې په کابل کې یو یادگاري منار هم جوړ کړ. د نادرخان تر قوماندانۍ لاندې د تل او واني د نیولو په اړه ځینې دا هم وایي

چې انگریزانو په لوی لاس هلته شا تگ وکړ ترڅو نادرخان د خپلو راتلونکو پلانونو د پلي کولو لپاره په مطرح خبره واړوي. البته چې دا ډول ادعا منطقي نه بریښي. خو د یوه څرگند واقعیت نه سترګې نشي پټیدې چې د افغان – انگریز په دریمه جګړه او په تیره جنوبي جبهه کې د دیورند د پولې د دواړو خواوو خلکو سرشندنو او په انگریزي چونیو بریدونو ټاکنو کې رول درلود. پدې اړه جنرال یارمحمدخان وزیري په خپل کتاب (د افغانستان د خپلواکۍ او نجات تاریخ) په ۷۶ – ۷۷ مخونو کې مفصل معلومات وړاندې کړي چې ځینې برخې یې دلته راوړل کیږي: «په ننګرهار کې افغاني پوځ د انگریزانو په مقابل کې ماتې وخوړه. دغې ماتې محمدنادرخان او د وزیرستان د جبهې مشران اندیمن کرل. د لمریز ۱۲۹۸ د ثور (۱۹۱۹) د میاشتې اخري ورځې وې چې ملاهمز الله آخوند د وزیرستان او شا وخوا سیمو مشرانو ته د وزیرو او مسیدو په لاس د جهاد د پیل امر وکړ. احمدزو وزیرو لومړی برید د ۱۲۹۸ د ثور په ۲۴ (۱۵ می ۱۹۱۹) د سروکې په چونی وکړ. دوی په وانه کې هم د انگریزانو په غټ پوځي مرکز برید پیل کړ او د جوزا په دویمه یې ونيو، او ورپسې یې د کچیري، نیلي، سپینکې کڅ، تنایي او د توی چونی ووهلي. هممهال په خپله سیمه کې د رزمک، سیفلي توی، ساره راغه، ډبرې اونجې چونی ونيولي. د دې سره جوخت، مداخل وزیرو د میرامشاه او تته خیلو په چونی بریدونه پیل کړل. تل د انگریزانو غټ پوځي مرکز و چې د پکتیا لپاره یې غټ خطر لاره. غازیانو دغه ډیر مهم عسکري مرکز د ۱۲۹۸ لمریز د جوزا په ۳ (می ۱۹۱۹) له انگریزانو ونيو. بیا په زړه سپیڅلو غازیانو محمد نادرخان ته بلنه ورکړه چې د فرنگیانو د تل ستر نظامي مرکز په تشریفاتو توګه فتح کړي او د تل د سوبې مراسم پرځای کړي. محمد نادرخان چې تر هغه ګینتو یې د ټوپک نه یوه ګولی هم د فرنگیانو په لور ویشتلې نه وه، د تل پوځي مرکز یې د توپونو د ګولیو په اور سره فتح کړ او بیا یې په ډیره بې انصافی او بې عدالتۍ سره د تل فتح په خپل نوم سره ونوموله.» د خپلواکۍ په جګړه کې د جنوبي جبهې بری د دې سبب شو چې نادرخان د ۱۹۲۱ – ۱۹۲۲ کلونو کې د حربي وزیر شي. وروسته کله چې محمدنادر د منګلو د ښورښ خپلو څخه ډډه وکړه د امان الله خان له لوري په قطغن او بدخشان کې د تنظیمیه رئیس مقرر او څه موده وروسته په فرانسه کې وزیر مختار مقرریدي. محمدنادر د لنډې مودې وروسته دا ماموریت پرېښود او محمد هاشم هم چې په مسکو کې سفیر وو فرانسې ته ولاړ او شاه ولي خان هم ورسره یو ځای شو. په افغانستان کې د اغتشاش پر مهال غازي امان الله او کلکاني دواړو له نادرخان څخه وغوښتل چې هېواد ته راستون شي او د دوی سره همکاري وکړي خو هېواد ته رانغی اودری واره وروڼه د ۱۹۲۹ کال په فبرورۍ کې هند او په مارچ کې خوست ته راستانه شول او هلته یې خپل فعالیتونه پیل کړل. د بمبيي نه تر خوسته به نادرخان هیواد ته د بیا راستنیدو په اړه مطبوعاتو ته ویل: «زه افغانستان ته په راستنیدو کې شخصي مقصد نلرم، زه تاج او تخت نه غواړم، زه دریم خیر غوښتونکی یم، د اعلیحضرت د اوسني حال څخه اندیمن یم د هغه د شخصي خیر او د ټولنې د ګټې په موخه به کار وکړم، زما مرام د امن پاڅون او په افغانستان کې سوله ده، هر څوک چې ملت په پاچاهۍ ومني زه به هغه ته بیعت وکړم، زه به د شاه امان الله خلاف عمل ونکړم.» ۲۱ / ۳۴۹ - ۳۵۱ خوست ته په را رسیدو سره محمد نادر او ورونو یې د اووه میاشتني مبارزې او د حبیب الله کلکاني د ځواکونو سره د جګړو وروسته هغه له واکه ګوښه او ځان یې د ۱۹۲۹ کال د اکتوبر په شپاړلسمه د پاچا په توګه اعلان کړ. «کله چې نادرخان خپله پاچاهي اعلان کړه، پدې خبره مور حیران شوو، ولي یې داسې کار وکړ چې زموږ په خوب او خیال کې نه و، ځکه هغه خو د پاچاخان عبدالغفارخان سره په پېښور کې وعده کړې وه چې په خپله به دی نه پاچا کیږي.» ۲۲ / ۳۴۰

هېره دې نه وي چې نادرخان او وروڼه یې خوست ته په رسیدو سره د ۱۲۴۸ هجري قمري کال د ربیع الثاني په ۲۱ د پکتیا د ځایو په علیخیلو کې د سیمې د قومونو د مشرانو چې امین جان د غازي امان الله ورور هم پکې ګډون درلود جرګه راوبلله چې د کلکاني په وړاندې څه ډول مبارزه وکړي. پدې اړه جنرال یارمحمد وزیري د خپل کتاب په ۲۵۸ – ۲۶۱ مخونو کې د جرګې په هکله معلومات ورکړي دي چې په جرګه کې ۱۵ ماده یې پرېکړه شوې ده. د پرېکړې په ۵، ۶ او ۱۴ مادو کې راغلي دي: «د وطن د نجات نه وروسته د اعلیحضرت غازي امان الله خان سلطنت کولو ته راوغوښتل شي. او یا د ده د خپلخاني څخه و بل اهل ته سلطنت وسپارل شي. د اعلیحضرت غازي امان الله تر راتګ پورې به

سپاه سالار صاحب د سلطنت وکیل وي. همدا گټه دې د حبيب الله ټولو پلويانو ته عفو او بخښنه اعلان شي. خو د جرگې د پریکړې خلاف خپل ځان پاچا اعلان کړ. « سره لدې چې یوه ډله څېړونکي پدې باور دي چې انگریزان د محمد نادر په واکمنولو کې ښکېل وو خو محمد نادر پدې بهیر کې د انگریزانو ښکیلتیا په کله ردوي او انگریزان بیا د افغانستان په قضیه کې ځان بې طرفه گڼي. پدې اړه ریه تالي ستوارت لیکي: «سرهاجسن په روسیه کې انګلیسي سفیر چې په رخصتیاو پاریس ته تللی وو ۱۹۲۶ کال د جنوري په پنځلسمه د محمد نادر خان او د هغه ورور محمد هاشم خان سره وکتل. د نظریاتو د تبادلې په بهیر کې نادر خان او ورور یې نوموړي سفیر ته ډاډ ورکړ چې هغوی به د بریتانیا سره دوست او هم پیمان وي او د روسیې خلاف به فعالیت وکړي او اضافه یې کړل چې هغوی به د پولې په اړه دوستانه سیاست پرمخ بوزي...، دا لومړی ځل نه وو چې نادر خان د انگریز د استازي سره مذاکره کوله، بلکې ۱۹۲۵ کال د می په دیارلسمه یې د کلونل ارنگ سره په پاریس کې لیدلې وو او یوه میاشت وروسته نوموړي په پاریس کې د بریتانیا د سفیر لارډ گیرو سره د بریتانیا په لگښت د اوسپنې د خط د جوړیدو او همدارنګه په کابل کې د ناآرامیو په هکله خبرې وکړلې. د بریتانیا استازي وویل: زموږ په ملاتړ دواړو ورونو غوښتل افغانستان ته د خدای له خوا ورکړي زیاته خاوره موږ ته راوبښي او هاشم خان وړاندوینه وکړه چې ډیر ژر په افغانستان کې انقلاب پیلېږي او زه شخصاً د امان الله په وړاندې د ښورښ او پاڅون څخه دفاع کوم.» ۴۹/۲۳ - ۵۰ همدارنګه ۱۹۲۸ کال د دسمبر په اوومه بل ځل هاشم خان د نیس په ښار کې د بریتانیا د قونسل ج، وکیو غ سره اړیکه ونیوه او د بریتانیا د بهرنیو چارو د وزارت سره یې د نادر خان د لیدو وړاندیز وکړ. د بریتانیا د بهرنیو چارو د وزارت په پټ یادداشت کې راغلي دي چې: «ورونه غواړي افغانستان ته ستانه شي ترڅو د ښورښانو سره مرسته وکړي.» ۲۳/۸۰

انگریزانو خپل لومړی گام ۱۹۲۹ کال د فبرورۍ په شپاړلسمه واخیست چې هغه نادر خان او د هغه دوو ورونو ته یې دپلوماتیکي ویزې ورکړې او هغوی د فبروري په دوه ویشتمه د هند بمبې ته ورسیدل. پدې هکله د کلکټي په یوه جریده کې راغلي دي: «انگریزان د سیاست په ډگر کې ماهر شطرنج بازیان دي چې د سیال په ګټه څو چالونه لوبوي ترڅو په وروستي چال کې خپل مقصد ته ورسېږي. د افغانستان د سیاست په ډگر کې کلکاني حبيب الله د وسیلې پرته بل څه نه وو چې په کابل کې انګلیسي سفیر همفري ډگر ته وړاندې کړ او دا دي د بل سیال (نادر خان) په ګټه یې له منځه یووړ) یعنې نادر خان یې د کابل په تخت کیناوه) «۲۴ وروڼه افغانستان ته په رسیدو سره له انگریزانو څخه وسلې، گولۍ او نقدی مرستې تر لاسه کړلې چې د کلکاني د راپرزولو شونتیاوې ولري. نادر خان د انگریزانو د مرستو د ترلاسه کولو څخه انکار کاوه خو کله چې په ټولنه کې د انگریزانو د مرستو ګونګوسی زیاتې شوې هغه اړ شو د ۱۳۱۰ کال د چنګاښ په ۱۴ ملي شورا ته وایي: «ما واک د قبایلو نه تر لاسه کړی دی. او انگریزانو وروسته له هغه چې زه د پاچا په توګه وټاکل شوم مرسته کړې ده.» ۲۵/۱۸۰ جواهر لعل نهرو د نادر خان واک ته د رسېدو په هکله لیکي: «نادر خان پدې ماجرا کې په خپله ګټه عمل وکړ. کله چې بریالی شو شخصاً د نادر شاه په نامه د سلطنت واګې په لاس کې ونیولې. بیا هم په هیواد کې ښورښونه منځته راغلل خو چې نادر خان د انگریزانو دوست وو او له دوی نه یې مرسته تر لاسه کوله حکومت یې دوام وکړ. د بریتانیا حکومت بېله سوده ورته قرضه ورکړه، وسلې او مهمات یې ورته برابر کړل.» ۲۶/۱۶۶۶ «برتانویان چې تل په خپلو پولو د بی نظمیو انډینین ول، د روان کورني جنگ د کنترولولو په خاطر د نادر خان سره د مرستې گام اوچت کړ، کټ مټ لکه د پولادي امیر سره چې بې د مالي او پوځي کومک په تهیه کولو سره کړي و. په دې مرستو کې لس زره ټوپکونه، پنځه میلیونه کارتوس او یوسل او اویا زره نغد پوندونه شامل ول.» ۳/۱۵۶ همدارنګه کله چې نادر خان واک ته ورسېد انگریزانو د هند په بندرونو کې د شاه امان الله د زماني کنګل شوې وسلې ور ولېږلې. د محمدنادر له لوري د شاه امان الله سره مخالفت او د هغه له نسکوریدو سره لیوالتیا لدې نه څرګندېږي کله چې نوموړی د غازي امان الله د واکمنۍ پرمهال د دفاع وزیر وو چمتو نشو د پکتیا (منګلو) ښورښ چې د حضرتانو او وروسته د ده د دربار د یوشمیر نورو نږدې کسانو په پټو او ښکاره لمسونو را پیل شو وځپي. لدې امله غازي امان الله محمد ولي خان دروازي د ښورښ خپلو ته وگومارلو. دروازي بلوا

ماته کړه او هغه يې د نادرخان پرځای په کال ۱۹۲۴ کې د دفاع وزير مقرر کړ. د پکتيا په بغاوت کې د سر دار محمد يعقوب خان د مشکوک زوی (عبدالکریم) چې ځينې هغه د يعقوب خان د مينځي زوی گڼي را مخ ته کول په بنورېش کې د انگریزانو څرگند لاس ښيي. لدې وروسته بنورېشيان د عبدالکریم خلاف ودریدل او انگریزان پوه شول چې د یحیی د کورنۍ په لاس د غازي را پرځول اړینې حساب شوي پایلې نه لري. په کار وو چې داسې یو څوک رامنځته کړي چې حالات دومره ترخه او کرکچن شي چې ولسونه له مرگه په تبه راضي شي له ځان او جهان څخه بیخبره کلکاني یې را مخته کړ او د نوموړي پرمټ یې شاه امان الله له واکه گوښه کړ. محمدنادر مخکې له دې چې کابل ته را ننوزي په چهلستون کې تم شو او د کابل لویان یې لیدو ته ورغلل. نوموړي په دې کتنه کې د راتلونکي مشرتابه په هکله پوښتنه وکړه او ډیرو ورغلو کسانو دی د سلطنت لپاره وړ وباله. په دې ډله کې محمد ولي خان دروازي د امانی دولت د سلطنت وکیل، د شورا رئیس شیر احمد خان د نادرخان د خورمیره او د شاه امان الله د مالیې وزیر میر هاشم خان وړاندیز وکړ چې سپهسالار د اوس لپاره د سلطنت د کفیل په توگه چارې مخته یوسي او د پادشاهۍ خبره لویې جرگې ته پرېږدي. کله چې د چهلستون څخه محمدنادر ارگ ته راغی د سلامخانې د مانۍ په غونډه کې د وطن د ژغورنې له څرگندونو وروسته وویل دا کار یې د خدای او وطن ته د خدمت په خاطر کړی او د سلطنت خیال نه لري. خو ځینو قبایلي مشرانو او درباریانو له هغه ډلې څخه سردار فیض محمد خان زکریا، علی محمد خان بدخشي، غلام محمد خان وردگ او نورو ټینگار وکړ چې ته باید د سلطنت واکي په لاس کې ونیسي. ویل کیږي چې دې ناستې ته د پارس (ايران)، شوروي او د ترکيې سفیران رابلل شوي وو او د ترکيې سفیر هم هغه ته د سلطنت د منلو په وړاندیز ټینگار وکړ. نادرخان له همدې ځایه واکي را خپلې او د لویې جرگې خبره یې شاته ووهله او د قدرت له همغو لومړیو شیبو څخه یې د مشروطه غوښتونکو او خپلو نورو مخالفینو وژنو ته مټې را ښوولې. هغو درو تنو چې نادرخان ته وړاندیز کړی وو چې د پاچا د ټاکنې په موخه لویه جرگه راوبلل شي پایله یې دا شوه چې میر هاشم د نادر خان د پادشاهۍ په همغه لومړي سهار په مرموزه توگه ووژل شي، محمد ولي خان دروازي له کلکاني سره د همکارۍ په تور لومړی په اته کاله بند محکوم او وروسته په پټه اعدام شي او سردار شیر احمد خان د ژوند تر پایه د کوم مقام څښتن نشو. همدارنگه محمد نادر د خپل واک په دوهمه میاشت لاندې کسان د محکمې پرته ووژل: میرزا محمد اکبر خان، امرالدین خان، عبداللطیف کوهاتي، محمد نعیم خان کوهاتي، عیسی خان قلعه سفیدی، تازه گل خان لوگری، سلطانمحمد خان مرادخاني، محمد حکیم چهاردهي وال، احمد شاه خان، دوست محمد خان، غند مشر پغمانی، سید محمد خان، غند مشر قندهاري او نور. د نادرخان د وژنو د دوهمې لړۍ لومړي قربانیان غلام محی الدین خان ارتي، فیض محمد خان باروت ساز، تاج محمد خان بلوچ پغمانی، عبدالرحمن خان لودین او نور ملي مبارزین وو. لومړۍ ډله او هم دوهمه ډله قربانیان د شاه امان الله له پلویانو او د مشروطیت غوښتونکو استعمار ضد مبارزینو څخه وو. د نادرخان واک ته د رسیدو وروسته د غبار په وینا یو شمیر مشروطه غوښتونکو غونډه وکړه چې نوي حالات وڅیړي، زیاترو خپلې اندیښنې څرگندې کړې، په همدې ناسته کې فیض محمد خان باروت ساز وویل: «د نوي واکمن د ماهیت د پیژندلو لپاره بس ده چې د کابل د نیولو په ورځ د جنوبي د حمله کوونکو په مخکې د دوو هندوستانی انګلیسي جاسوسانو (الله نواز او شاه جي) څیړي وگورو چې اوږه په اوږه له سردار شاه ولی خان او سردار شاه محمود خان سره روان وو. باید پوه شو چې لدې وروسته به د افغانستان واکمني د هندوستانیانو په لاس کې وي.»

غبار کله چې د نادر خان واکمنۍ لوړو پوړیو ته گوته نیسي له یحیی کورنۍ او محمد زایي سردارانو وروسته دریم ځای هندوستانیانو او څلورم ځای لویو ځمکه والو او روحانیونو ته ورکوي. هندوستانی الله نواز لومړی د نادرخان په دربار کې د ژباړونکي دنده لرله، بیا د پاچا یاور شو او وروسته د ټولگټو وزیر وټاکل شو او تردې وروسته په برلین کې د افغاني وزیر مختار دنده تر لاسه کړه. همدارنگه یو هندوستانی جاسوس چې د شاه جي سید عبدالله خان همداني په نوم یادیده د یواځینې پوځي فابریکې رئیس شو، لدې سره سم د هیواد د وسله تون او همدا شان د بوتو جوړولو د فابریکې رئیس هم وو. د شاه جي اصلي نوم قربان حسین وو چې په گادېوان مشهور وو. دغه هندوستانی گادېوان وروسته د دومره غټ باور خاوند شو چې د پکتیا د تنظیمه رئیس دنده یې تر لاسه کړه. ویل کیږي چې یوه ورځ فرقه مشر سید

حسن خان کنړي چې د ننگرهار په بغاوت کې ېې د نادر خان په گټه غوره رول هم لوبولی وو په يوه غونډه کې په ريشخند سره د شاجي اصلي نوم (قربان حسين گاديوان) په ژبه راوړ، نادر خان په همدې گناه هغه د دهمزنگ جيل ته وليږه او هملته ېې وواژه. غبار د نورو هندوستانيانو د ډاکټر نور محمد، ډاکټر قريشي، مولوي جلال الدين نومونه يادوي چې په اړونده دولتي بنسټونو کې يې اعتبار او واک د نوموړو بنسټونو له مشرانو نه زيات وو. د نادر خان د پاچاهۍ پرمهال داسې اداره نه ليدل کيده چې هلته دې د طبيب، مستشار او په نورو نومونو هندوستانيان شتون ونلري. محمد آصف آهنگ په يوه مرکه کې وايي، د محمد نادر په واکمن کيدو سره د کابل ښار په يوه سياسي بنديخانه واوښت. عبدالحميد مبارز ليکي چې د نادر خان په واکمنۍ او د هاشم خان په صدارت کې يوه ډيره ويره وونکې جاسوسي اداره ضبط احوالات را منځته شوه.

داسې ښکاري چې د نادر خان او وروسته د سردار محمد هاشم خان په لاسونو د آزادي غوښتونکو او استعمار ضد روښانفکرانو خپل، د يوه رانده فرهنگ خپرول او په تيارو کې د خلکو ساتل ېې له شکه د همدغو هندوستانيانو چې د انگریزانو جاسوسان وو تر نظر لاندې پلي کيدل. د نادر خان د دورې د ټولو زده کونکو شمير ۴۵۱۹ تنه وو، په داسې حال کې چې د غازي امان الله د واکمنۍ په وروستۍ کال کې ۸۳۰۰۰ هلکان او نجونې په زده کړو لگيا وو. ويل کيږي چې د سيد کمال په نوم محصل چې په برلين کې ېې د محمد داود پلار محمدعزيز وواژه د خپل عمل دليل ېې دا راوړ چې انگریزان د نادر په واکمنۍ کې پر افغانستان واکمن دي نو ځکه مې دغه لوی سردار له پښو را وغورځاوه. دغه شان محمد عظيم منشي زاده د نجات د ليسې ښوونکي وروسته له دې چې د انگليس په سفارت ورننوت او هلته ېې يو انگليس، يو هندوستانی او يو افغان ساتونکی وواژه په محکمه کې ېې اعتراف وکړ چې پر افغانستان مې د انگریز واکمني ليدله غوښتل مې سفير ته ېې ځان ور ورسوم او هغه ووژنم خو تر هغه و نه رسيدم. ۱۳۳۲ کال د عقرب په اولسمه په ارگ کې د عبدالخالق په واسطه د نادر خان وژنه هم ښيي چې دې کورنۍ د خپلې استبدادي تگلارې له امله د ولس د دښمنۍ سره مخامخ شوه. د دې کورنۍ د لويانو د وژنې څخه واکمنه کورنۍ پوهيدله چې د دې وژنو شا ته د استعمار ضد کړيو لاس دی نو ځکه ېې د نادر خان له وژنې وروسته يو شمير وړاندې او مشروطه غوښتونکي بنديخانو ته وليږل. د يحيی د کورنۍ واکمني ښيي چې دې کورنۍ د خپل اقتدار د ساتلو په موخه د محمدزيو او په ځانگړې ډول د يحيی د کورنۍ پرته د ملي شخصيتونو د را څرگندیدو مخه نيوله، ملي دموکراتيک خوځښتونه يې ټکول، خلک يې وري او په تيارو کې ساتل او هېواد يې د ویده فيل په څېر جوړولو چې د زمانې هيڅ غږ هغه را وینښ نکړي. همدارنگه دې کورنۍ د خپل اقتدار او واک د ساتلو په موخه د انگریزانو پاليسي چې ېې اتفاقي واچوه او حکومت وکړه سربېره د زر، زور او زاريو تگلاره د ولسي پاڅونو د ټکولو او خپلو لپاره کاروله. د يحيی د کورنۍ د نیمې پيړۍ واکمنۍ نه په څرگنده توگه ښکاري چې د خپلې کورنۍ گټو او اقتدار ته يې لومړيتوب ورکاوه. پدې هکله به د دې کورنۍ د دريو مشرانو (محمدنادر، محمدظاهر، محمد داود) د کړنو يوه بيلگه راوړل شي.

۱- لکه څرنگه چې د کلکانې د راپرزولو وروسته د پاچا د ټاکنې په اړه دريو تنو (محمولي خان، ميرهاشم خان او سردار شيراحمدخان) نادرخان ته وړاندیز وکړ چې فعلا به دی د سلطنت د وکيل په توگه پاتې شي او د پاچا ټاکنه دې لويې جرگې ته پرېږدي. د نوموړو دريو تنو څخه دوه لومړي ووژل شول او سردار شيراحمدخان د دې کورنۍ غړی ژوندی پاتې شو. ددې معنی دا شي چې د يحيی د کورنۍ پرته د مخالف نظر خاوند د ژوند کولو حق نه درلود.

۲- محمدظاهر د خپل د تره زوی پوځي کودتا تائيد کړه، د مبارکۍ د تلگرام په استولو سره يې د کودتا مشر ته خپل بيعت هم اعلان کړ. پداسې حال کې چې د قانون له مخې پاچا د اساسي قانون د ساتنې مکلفيت درلود خو د کودتا د مشر سره د کورني تړاو له امله د کودتايي نظام څخه ملاتړ وکړ. د پاچا ځينې پلويان دا دليل راوړي چې د ده د کورنۍ يو شمير غړي د محمدداود سره بنديان وو لدې امله اړ شو چې د کودتايي نظام څخه ملاتړ وکړي ترڅو هغوی ته کوم زيان ونه رسيږي چې دا دليل بيا هم د خپلې کورنۍ گټو ته د لومړيتوب معنی ورکوي. پداسې حال کې چې پاچا د ثور د کودتا خلاف دريځ ونيو.

۳ - سردار محمدداود د يحيی په کورنۍ کې د افغانستان سره د ديورند د کرښې د هغې خوا د جلا شوو

سيمو د بيا نښلولو سخت طرفدار گڼل کيږي. خو کله چې د نوموړي او د هغه د کورنۍ د اقتدار خبره منځته راځي د پښتونستان مسئلې ته يې شا گرزولې ده. پدې اړه بيلگې زياتې دي خو دلته به يې يوې ته گوته ونيول شي. «کله چې په ۱۹۴۲ کې آلماني سپاهيانو په ستالينگراد (ولگاگراد) او قفقاز بريدونه پيل کړل، د افغانستان په حکومت کې د داودخان په مشرۍ د «خوانانو» ډله قوي شوه. شوروي سفير ميخايلوف، په يوه رپوټ کې مسکو ته وليکل: «انگريزان له داود څخه کرکه لري ځکه هغه د افغانستان د خاورې د پراختيا ليوال دی او په لومړي گام کې د سرحدي پټانو (پښتنو) قبيلو» خپلې موخې ته د رسيدو په خاطر دا «خوانان» چمتو وو د انگريزانو په مقابل کې افغانستان په جگړه کې ښکېل کړي، داودخان او پلويان يې پوهيدل چې انگريزان د افغانستان د پوځ په پرتله د پښتنو سرحدي قبيلو له سرتاسري پاڅونو نه ډارېږي د هند او افغانستان په پوله کې يې وسلوالو پاڅونو ته لمن ووهله... د سردار داود استازي وړانديز وکړ د آلمان او ايتالېي له سفارتونو سره په اړيکو کې وي او کله چې آلمانيانو قفقاز ونيو او ايران ته ننوتل او د افغانستان پولو ته راوړسيدل دا مهال دولتي کودتا شونې ده. وړانديز کېده چې هاشم خان او د انگريزانو طرفداري نورې کړۍ ليري او نوی حکومت جوړ شي چې د هند په لور د آلمانيانو او ايتالويانو سره مرسته وکړي. داودخان پدې شرط موافقه کړې وه چې په افغانستان د حاکمې کورنۍ واکمني تضمين شي. آلمان او ايتاليا سردار داود ته په واک کې د يحيی خيلو د کورنۍ د پاتې کيدو د تضمين ورکولو څخه ډډه وکړه. هغوی غوښتل امان الله خان د کابل په تخت کينوي ځکه د نوموړي په مرسته (څرنگه چې برلين او روم فکر کاوه) د هند او افغانستان په پوله کې د بریتانیا خلاف د پښتنو قبيلو د ښورښونو سازماندهي آسانه وه.» «۲۷/۴۴۸، ۴۴۹، ۴۵۲

پورتنۍ څرگندونې ښيي چې د يحيی کورنۍ د خپلې کورنۍ د واک او اقتدار د ساتلو په موخه هر کار او حتی د پرديو سره معاملو ته چمتو وه. وروستۍ بېلگه يې ظاهرشاه دی چې د ناټويي اشغال پر مهال د څه کم دېرش کلنې جلا وطنۍ وروسته هېواد ته راستون شو پدې تمه چې بيا د افغانستان پاچا شي چې اشغالگرو يې مخه و نيوله.

د دموکراسۍ سره پردې سلطنتي کورنۍ

د دويمې نړيوالې جگړې وروسته نړيوالو شرايطو د سولې او دموکراسۍ په گټه بدلون وموند شوروي اتحاد او د امريکې متحده ايالتونو د وخت د زبرځواکونو (آلمان، فرانسې، انگلستان) ځای ونيو. سلطنتي کورنۍ هم خپله پاليسي د نويو نړيوالو شرايطو سره برابره کړله. په کورني سياست کې يې بدلون د صدراعظم په توگه د محمد هاشم پرځای د شاه محمودخان گومارل دي چې هغه نسبي ملايم سياست غوره کړ او د سياسي گوندونو جوړولو او د خپلواکو رسنيو خپرونو ته يې د فعاليت اجازه ورکړه. يولړ سمونونه لکه ښاروالۍ او ملي شورا ته آزاده ټاکنې يې بېلگې دي. د کابل ښاروالۍ ته غلام محمدمفرهاد او د کندهار ښاروالۍ ته بابا عبدالعزيز الکوزی چې ديارلس کاله يې په زندان کې تير کړي وو وټاکل شول او شورا ته هم يو شمير سمونپالو او د مترقي اندونو خاوندانو لار وموندله. په بهرني سياست کې د مسکو او واشنگتن سره د اړيکو پراختيا ده. افغانستان په ۱۹۵۰ کې د شوروي اتحاد سره د توکو د راکړې ورکړې او په ۱۹۵۱ کې د امريکې د متحده ايالاتو سره د اقتصادي – تخنيکي همکاريو لوزنامې لاسليک کړلې. د هيواد روڼ اندو، سمونپالو او په سلطنتي کورنۍ پورې تړليو کړيو د دې نوي حالت څخه په گټې اخيستنې سره د آزادو جريدو لکه انگار، ندای خلق، وطن، نيلا، ولس، پامير او آيينه په خپرولو او د سياسي سازمانو په جوړولو لاس پورې کړ. خو د دموکراسۍ سره پردې سلطنتي کورنۍ دا آزادی و نشوای زغملای، د آزادو رسنيو د بندولو او د سياسي خوځښتونو د خپلو تگلاره يې غوره کړله. واکمني کورنۍ پردې هم بسپينه ونکړه او د شاه محمود پرځای د دې کورنۍ مستبد غړی محمداود د حکومت د مشر په توگه و گوماره. د داودخان ټاکنه به د ډگرجنرال عبدالرزاق څخه ولولو: «زه به کله ناکله د صدراعظم شاه محمودخان ځای ته تللم او بيليارد به مو کاوه پدې شپه هم هلته د بيليارد په موخه تللی وم. پداسې حال کې مو چې بيليارد کاوه د کابل راډيو څخه خبر خپور شو چې شاه محمود

خان د دماغ د تشي له امله د صدارت څخه استعفی کړې ده چې ما او په خپله شاه محمودخان حيران شوو شاه محمودخان زموږ خوا ته وکتل او و يې ويل دا سؤتفاهم دی. ما نه استعفی کړې او نه زما صحت خراب دی. حتماً سؤتفاهم دی. زه ځم د خپل دفتر څخه خبرې کوم. هغه خپل دفتر ته ولاړ او موږ د کور په لوري ولاړو. «۶۶-۶۷/۲۸ له همدې کبله شاه محمود خان د صدارت څخه د ده گوښه کول د پاچا او داود له لوري کودتا بلله او يو وخت يې به يوه مجلس کې ويلي وو: «ما د خپل مرگ پېښېني کولای سو، خو زما پر ضد مي د داود او ظاهر له خوا دغه کودتا نه سواي پېښېني کولای.» ۱۷۰/۳ د داودخان د صدارت پرمهال آزاد مطبوعات تعطيل شول، د گوندونو مشران بندي يا تر څارنې لاندې ونيول شول چې پردې بنسټ عملاً د آزادو رسنيو او سياسي خوځښتونو تېر تول شو. د ولسي جرگې اتمې دورې ته ټاکنې د حکومت د خوښې پر بنسټ ترسره شوې او په ټاکنو کې د روڼ اندو او سمونپالو د گډون مخه ونيول شوه. داودخان د هيواد د اقتصادي ويجاړ حالت د سمبالولو په موخه د دوو پنځه کلنو اقتصادي پلانونو په پلي کولو سره د هيواد په ټپه ولاړ اقتصادي حالت ته ساه ورکړه. پدې پلانونو کې زياته پاملرنه د کرنې پرمختيا ته چې د اوبو او برېښنا د بندونو او لويو لارو جوړول وو راگرزېدلې وه. د کابل - کندهار، کندهار - سپين بولدک، کندهار - هرات، هرات - قره ټپه، کابل - مزار شريف او کابل - تورخم لارې بشپړې شوې. د نغلو، ماهيېر، درونټي د بندونو او د مزار شريف د سړي او برېښنا د توليد د کارخانو چارې چې په ترتيب سره د ۶۵۰۰۰، ۱۰۰۰۰، ۱۱۰۰۰ او ۱۰۰۰۰ کيلواټ برېښنا د توليد ظرفيتونه يې لرل جوړ شول او همدا ډول يو شمير توليدي او پوهنيز بنسټونه گټې اخيستنې ته چمتو شول. د دې پير دا اقتصادي پرمختيايي بنسټونه اکثراً د شوروي اتحاد د اقتصادي مرستو پر مټ جوړ شول خو امريکي متحده ايالاتو افغانستان ته مرستې لدې امله ور نکړې چې افغانستان د سينو په تړون کې د شامليدو څخه ډډه وکړه. د امريکې لخوا افغان لوري ته يوازینی ستره اقتصادي پروژې د هلمند د وادې پروژې ده چې د هغو د جوړولو کار رسوايي ته ورسيد او د شورا په اوومه دوره کې ځينو وکيلانو هغه يوه توطئه گڼله. که چيرې د محمد داود لس کلن (۱۹۵۳ - ۱۹۶۳) حکومت ته وکتل شي له اقتصادي پلوه يوه پرمختلونکې او د سياسي - ټولنيز اړخه د اختناق دوره گڼل کيږي. د دې اختلاقي دورې په اړه غبار ليکي: «پدې دوره کې نور د دموکراسۍ خبره نه وه، سلطنتي رژيم، پخوانی پوځي حکومت ټينگ کړ چې چا د آزاد نفس کښلو وس نه درلود.» ۱۱/ ۲۷۱ داسې هم انگيرل کيږي چې د شاه محمود د واکمنۍ پرمهال د مطبوعاتو د آزادۍ او د سياسي خوځښتونو د راڅرگنديدو څخه موخه دا وه چې واکمني د هغوڅخه د خپل واک د ساتلو لپاره گټه پورته کړي او يو پياوړی حکومتي گوند جوړ کړي. د سردار داود په مشرۍ د ملي دموکرات گوند، ملي کلوپ او د پښتونستان اتحاديې يې څرگند ساري دي چې يوه يې هم په روڼ اندو کې ريښې ونشوای زغلولی. د واکمنۍ د تمې خلاف نورو لدې فرصت نه گټه پورته کړه. لدې امله واکمنۍ په ورکړل شوو آزاديو بنديزونه ولگول او د محمداود پواسطه يې په بشپړ ډول د هغوی تېر ورتول کړ. که څه هم د داودخان د پوځي ډوله سياست له امله په هيواد کې د سياسي خوځښتونو کمپله ټوله شوه خو بيا هم سياسي کړيو په پټه د يوه سالم سياسي چاپېريال د بيا را ژوندي کولو په موخه خپلو هلوځلو ته دوام ورکړ. له بل لوري په سلطنتي کورنۍ کې د واک د مدعيانو ترمنځ د اختلافونو د شتون پايله دا شوه چې پاچا دکتور محمد يوسف د محمد داود د کابينې غړی مؤظف کړي چې نوی حکومت او نوی اساسي قانون جوړ کړي. دا لومړی ځل وو چې د سلطنتي کورنۍ بهر سياستوال د حکومت مشري تر لاسه کوي. د داودخان د ځای ناستي د حکومت په جوړيدو سره د هيواد د تاريخ بل پير چې هغه ته د دموکراسۍ او يا اساسي قانون لسيزه ويل کيږي پيلېږي. دا دوره يوه بې ثباته، د حکومتونو د ړنگيدو، د مختلفو سياسي خوځښتونو د جوړيدو، مظاهرو او اعتراضونو دوره ده سره لدې دې دورې ته د آزادۍ او آرامۍ دوره ويلی شو. محمديوسف د (۱۳۴۲ کال د کب ۲۴) پنځلس ورځې وروسته خپله تگلاره اعلان کړه چې په هغې کې د نوي اساسي قانون په جوړولو ټينگار شوی وو. نوی اساسي قانون د لويې جرگې له لوري چې ۴۵۴ استازو پکې گډون درلود د ۱۳۴۳ کال د وري پر ۲۹ تائيد او د تلې په نهمه پاچا توشيح کړ. د نوي اساسي قانون منځته راتگ د دموکراسۍ پر لور يو گام وو. هغه خورو ورو سياسي کړيو او سياستوالو چې د داسې يوه فرصت انتظار ايست د نوي اساسي قانون د ۲۲ مادې په رڼا کې د سياسي گوندونو په جوړولو پيل وکړ چې پدې لار کې د افغانستان د خلکو دموکراتيکي

ټولنې (ګوند) بنسټ ایښودونکي د نورو په پرتله مخکې شول او د ۱۹۶۵ میلادي کال د جنورۍ په لومړۍ نیټه (۱۳۴۳ کال د مرغومي یوولسمه) یې د افغانستان د خلک دموکراتیکي ټولنې په نامه د یوه سیاسي خوځښت بنسټ کېښود. لدې وروسته نور سازمانونه هم یو په بل پسې را څرګند شول چې شمیر یې اتو ته ورسید.

که چېرې د (ا، خ، د، گ) تر بنسټ ایښودلو پورې د سیاسي خوځښتونو موخو ته وکتل شي لومړي مشروطیت غوښتونکو غوښتل چې د دربار په لورو پورونو کې نفوذ وکړي او له پورته (دربار) څخه سمونونه پیل کړي. د هغوی موخه د سیاسي خپلواکۍ او د ولسونو د روا حقوقو تر لاسه کول او د قانون له لارې د واکمن استبداد مهارول وو. خو واکمنۍ دا غورځنګ په بیرحمۍ سره وځپلو. دوهم مشروطیت هم د پخوا په څیر بېله دې چې د لومړي مشروطیت تر څي تجربې ته پام راوګرزوي او د هغې څخه زده کړه وکړي د هغوی لار تعقیب کړه. هېره دې نه وي امانې دولت چې د ملا تیر یې مشروطه غوښتونکو جوړولو په یوه اړخیزه بیرنیو سمونونو چې د پاچا سلیقوي چلند پکې ټاکنو کې رول درلود لاس پورې کړ او دې ته یې پام راونه ګرز او په ځلک پدې سمونونو کې ونډه واخلي او له بله پلوه یې د ګوندونو او مطبوعاتو د پراختیا په لور اړین ګامونه اوچت نکړل. سربیره پر دې په دربار کې د محافظه کارانو، اشرافیت، په فیوډالانو پورې تړلي روحانیت په ګټه د قواوو تناسب او فرهنګي وروسته پاتې والی د دې سبب شول چې پیل شوي سمونونه په دربار، دولت او یا پلازمېنه کې ایسار پاتې شي، پر ګڼې ترې اغیزمنې نشي او پایله یې د دې غورځنګ نسکوریدل او د حبیب الله کلکاني په مشرۍ د ارتجاع واکمنیدل شي. د کلکاني وروسته هم د یحیی کورنۍ ملي خوځښتونه او د مترقي افکارو خاوندان وټکول او په هیواد کې استبداد خپل اوج ته ورسېد. د دې واکمن استبداد په وړاندې غبرګون خښونت او زورزیاتۍ وو. په جرمني کې د سردار محمدعزیز، په کابل کې د انګلیس په سفارت کې د ستینجر په نامه د یوه انګریز مامور او د نادرخان وژنې یې ښې بیلګې دي. دې ډول حالت سلطنتي کورنۍ اړ ایستله چې پخپلو پالیسیو کې بدلون راورې، د واکمن استبداد کچه راټیټه او خلکو ته آزادۍ ورکړي. لدې امله د دې نوي پیر د پایښت موده لنډه او د واکمنۍ له لوري خلکو ته د ډالۍ شوې دموکراسۍ حوصله خورا محدوده وه. په لومړي ګام کې د دموکراسۍ د پلار شاه محمود له لوري ورکړل شوې آزادۍ محدودې شوې، ملي – مترقي خوځښتونه تر فشار لاندې ونيول شول او په دوهم ګام کې محمداود د دیکتاتورۍ پلار دا خوځښتونه ورپېل.

د دوهمې نړیوالې جګړې وروسته د دوه قطبي نړۍ په نوي نړیوال چاپیریال کې سیاسي خوځښتونو پداسې یوه حالت کې ځانونه ولیدل چې د وخت په زبرځواکونو او د هغوی په ایډیالوژیو او تګلارو پورې وتړل شي. کین اړخې د مسکو یا پکن او اسلامپال ظاهراً د مصر د اخوان المسلمین خو د پردې شاته د امریکې- انګلیس او لویډیخ تر نفوذ لاندې راغلل. په اسلامي نړۍ کې چې ولسونه یې د هرډول سیاسي او مدني حقوقو نه بې برخې وو او ټولنو یې قبیلولي جوړښت درلود په ډیره آسانی سره د مترقي افکارو تراغیز لاندې راتلل. لویډیخ دا افکار د خپلو ګټو په وړاندې یو ګواښ ګاڼه. لویډیخ د اسلامي نړۍ واقعیتونو ته په کتو سره چې په اسلامي ټولنو کې د مترقي افکارو د خپریدو او پدې ټولنو کې د شوروي او چین د نفوذ مخنیوی د دموکراسۍ او بشري حقونو تر نامه لاندې نشي نیولی ځکه چې د دې ټولنو سیاسي پوهه ټیټه او مذهبي ټولنې دي. لدې امله باید مذهب د مترقي افکارو پر وړاندې د یوې اغیزمنې وسلې او وسیلې په توګه استعمال کړي. دلته لیدل کیږي چې لویډیخ د ماکیاولي هغه خبره چې «د مذهب په واسطه په آسانۍ سره اردو او انضباط منځته راوړلی شي خو د اردو پواسطه نشي کیدی مذهب جوړ شي» ګټه پورته کړي. له همدې کبله دي چې زموږ په هیواد کې هر وخت چې د ټولنیز عدالت د ټینګېدو او سمونونو خبره شوې او مترقي غورځنګ سر راپور ته کړی دی پر هغو یې د بېدینه او کمونست ټاپي وهلي دي پداسې حال کې چې په لویډیخ کې چې مذهب او مذهبي مؤسسې کمزوري دي مترقي خوځښتونه د آزاد اقتصاد او لیبرالي افکارو په وړاندې خنډ ګڼي. د سړي جګړې پر مهال دا ډول شرایط د دې سبب شول چې په افغانستان کې هم دوه سیاسي بهیره (کین لاسي او اسلامپال) ښه وځلېږي او ملي قوتونه د ځواکمن کیدو امکان تر لاسه نکړي. همدا لامل وو چې په اکثر و مواردو کې ملي ګرایۍ، ملي ژمنتیا، ملي فکرونو، ملي مبارزې او ملي ګټو ته شا وګرزول شوه. ملي ګرایۍ او ملي ګټو ته نوي تعریفونه

ورکړل شول چې په بهرنيو پورې خپل سياسي او فکري تړاو او تړلتوب ته تئوريکي توجیه ورکړي. له بده مرغه پداسې يوه چاپيريال کې هغو ژمنو ملي – مترقي خوځښتونو او هغو سياسي څېرو ته چې ملي گټو ته يې لومړيتوب هم ورکاوه په ټولنه کې په پرديو پورې تړلي وگڼل شول او پدې توگه په روڼ اندو او ټولنه کې د پراخ نفوذ څخه بې برخې شول. پدې ډول سلطنتي کورنۍ هم د سړې جگړې د واکمنو شرايطو څخه په گټې اخيستنې سره د خپل واک د ساتلو په موخه د خپل سياسي، فرهنگي او ديني استبداد له کبله ملي گرايي د تاريخ تيارو دهليزونو ته ورتيل وهله او پخپله يې هم ونشوای کړی د يوه منځلاري ځواکمن سياسي خوځښت د جوړولو جوگه شي دا ځکه چې دا کورنۍ او په هغې پورې تړلي نخبه گان له دموکراسۍ سره پردي وو او د مشروطه غوښتونکو او ملي-دموکراتيکو نهضتونو د خپلو له امله يې په روڼ اندو کې خپله اتوريته او اعتبار له لاسه ورکړی وو. که څه هم سلطنتي کورنۍ د شاه محمود د صدارت پرمهال د ملي کلپ، دموکرات گوند او پښتونستان د اتحاديې او وروسته د دموکراسۍ په لسيزه کې د خليل الله خليلي پر مټ د زرنگار په نامه سياسي گوندونه جوړ کړل خو يوه يې هم په ټولنه څه چې په روڼ اندو کې د پښو ايښودلو ځای ونه موند. د دموکراسۍ سره د سلطنتي کورنۍ د پرديتوب څرگنده بيلگه په خپله د دموکراسۍ لسيزه ده چې د اساسي قانون له مخې د هېواد سياسي نظام مشروطه پاچاهي يا قانوني پاچاهي وو خو د پاچا واکونه او اختيارات د يوه ټولواک وو. سربيره پردي د پاچا له لوري د گوندونو، ولايتي شوراگانو او غونډو د جوړولو د قانون نه توشيح د دې شاهدي ورکوي چې سلطنت د دموکراسۍ سره په بشپړ ډول پردي وو. پر بله خوا بيا د دې کورنۍ ځينو غړو همدې ځواني له عيونو ډکې خو هيله بښونکې دموکراسۍ ته ستونزې جوړولې، محمد داود د پوځي کودتا له لارې د هغې جنازه پورته کړله او د جمهوريت په نامه يې بيا خپله استبدادي واکمني ټينگه کړه.

د دموکراسۍ لسيزه (۱۹۶۳-۱۹۷۳)

په افغانستان کې د دموکراسۍ لسيزه هغې زمانې ته ويل کيږي چې د افغانستان په دولتي سيستم کې د سلطنتي کورنۍ په نوبت مطلقه پاچاهي په مشروطه پاچاهۍ واوښته. د دې بدلون له امله د سلطنتي کورنۍ د غړو واکونه محدود شول او حق يې نه درلود چې د حکومت د مشرۍ سربيره د کابينې، سترې محکمې او ملي شورا غړيتوب ولري او سياسي فعاليت وکړي. دا دوره د صدارت څخه د محمداود د استعفی (مارچ ۱۹۶۳) څخه پيل او د محمداود له لوري د پوځي کودتا (جولای ۱۹۷۳) پورې دوام مومي. دې دورې ته دوهمه دموکراسي هم ويل کيږي ځکه چې د شاه محمودخان د صدارت پرمهال هم ولس ته يو لږ آزادي ورکړل شوې وې. د دموکراسۍ لسيزه د تاجداره دموکراسۍ په نامه هم يادیده خو محمداود هغه قلابي دموکراسي وبلله او ځيني هغه تش په نامه دموکراسي هم گڼي. هېره دې نه وي چې په نړۍ کې لږ پيښ شوي چې مطلق العنانه واکمني په خپله خوښه نورو ته د دولت په اداره کې برخه ورکړي. خو په کال ۱۹۶۳ کې محمد ظاهرشاه دا گام اوچت کړ. د ظاهرشاه د دې بيساره اقدام په اړه دوي د غوراوي (اختيار) او تېرېدنې (اجبار) نظريې شتون لري.

د غوراوي نظريه – يو شمير پدې اند دي چې پاچا ملي او نړيوالو شرايطو ته په کتو سره په خپله خوښه د يوه دموکراتيک افغانستان په خاطر د سلطنتي کورنۍ د بشپړ واک څخه تېر شو او خلک يې د هيواد او دولت په اداره کې شريک کړل. پدې هکله د کرسچين ساينس مانيتر ورځپاڼه پخپله يوه سرمقاله کې راوړي: «هغه پاچاهان چې د مطلقه واک خاوندان وي او وغواړي خلک يې د پرمختگ او د عملي ولسواکۍ لارښود رول تر لاسه کړي په رښتيا سره لږ دي. خو محمد ظاهرشاه د افغانستان پاچا دا ځانگړتيا لري. د ۱۹۶۳ راهيسې هغه د دې لرغوني ټاټوبي دروازي د سياسي آزاديو د نسيم په وړاندې پرانېستي دي.» ۲۹ د پاچا يو شمير پلويان لا پرمخ ځي او وايي چې پاچا «د خپل واک په زمانه کې

څوک د تاج او تخت د ساتلو لپاره ونه روزل او چمتو نکړل او داسې حرکت یې کاوه چې دی وروستی پاچا وي.»

د تېرېدنې نظریه – د دې نظریې خاوندان د پاچا دا حرکت د هغه د خپلې خوښې پریکړه نه بلکې یو مجبوریت گڼي او پدې باور دي چې پاچا بله چاره نه لیدله بيله دې چې دموکراسۍ ته مخه کړي او د دموکراسۍ نه د یوې وسیلې په توګه د خپلې واکمنۍ د دوام لپاره ګټه پورته کړي. هغوی د دموکراسۍ په درشل کې په سلطنتي کورنۍ کې د نه حلېدونکو اختلافونو او بې اتفاقيو یادونه کوي. په سلطنتي کورنۍ کې د هغه مهال د کړکېچن وضعیت او د پاچا د دریځ په هکله د افغانستان د دیموکراسۍ او جمهوریت په کلونو کې د کتاب لیکوال د کتاب په ۸۱-۸۳ مخونو کې د نوراحمد اعتمادي د وینا یوه برخه او خپل اندونه راوړي او لیکي: «د سلطنتي کورنۍ د زورورو اشخاصو لخوا په دغه کورنۍ کې بې اتفاقي راغلې وه. پاچا غوښتل په کراره، ځان د اکاګانو او د اکا د زامنو د تاثیر څخه وباسي، او په اصطلاح تشخص وکړي. د کورنۍ بل غړي، سردار عبدالولي هم غوښتل چې څه کارونه ده ته وسپارل سي. محمد داودخان غوښتل چې حزب جوړ کړي او د حزب له لارې بیرته قدرت ته ورسېږي. پاچا غوښتل چې محمد داود په خپله استعفا وکړي او په دغه طریقه ځان د ده د شره خلاص کړي...، د افغانستان د صدارت په چوکۍ د پاچا اکاګان او د اکا زامن په نوبت مقررېدل، چې د محمد داود خان وروسته د شاه ولي خان د زوی، سردار عبدالولي نوبت وو او محمد داودخان نه غوښتل چې سردار عبدالولي د افغانستان صدراعظم سي، نو ده پاچا ته پیشنهاد وکړ چې د ۱۹۳۱ کال په اساسي قانون تجدید نظر وسي، په هېواد کې دموکراسي راسي او خلکو ته د حزب جوړولو اجازه ورکړه سي.» دا هم ویل کېږي چې پاچا غوښتل ټول واک په خپلو لاسونو کې متمرکز کړي لدې امله یې مشروطه پاچاهي اعلان کړه. پردې بنسټ پاچا او په سلطنتي کورنۍ کې د هغه پلویان پدې سلا شول چې په کورنۍ کې د مخالف اړخ په زیان د دولت په اداره کې خلکو ته برخه ورکړي. لدې امله یې د داسې اساسي قانون جوړولو ته لار هواره کړه چې په سلطنتي کورنۍ کې د واک مدعیان قانوناً په لوړو دولتي څوکیو د کار کولو حق و نلري. په نوي اساسي قانون کې دې بدلون د سلطنتي کورنۍ هغه غړي چې د زعامت خوبونه یې لیدل د دې واقعیت سره مخامخ کړل واک او زعامت ته د رسیدو لپاره له هلوځلو څخه لاس واخلي چې پدې توګه به په سلطنتي کورنۍ کې بې اتفاقيو ته د پای ټکی کېښودل شي. پاچا پدې کار هغه مهال لاس پورې کړ چې صدراعظم محمد داود پاچا ته د ۱۳۴۱ کال کې د چنګاښ په نهمه یو لیک واستولو چې په هیواد کې د سیاسي بدلونو غوښتنه شوې وه. په لیک کې یې د سلطنتي کورنۍ له وضعیت څخه سر ټکولی وو. له بله پلوه یې د دې بدلونو د نه راوستلو له امله د هیواد د تېر تاریخ د هغو ترڅو پېښو یادونه هم کړې وه چې د واک د مدعیانو د سیالیو له امله پېښې شوې وې او دا یې هم پرې اضافه کړي وو «خدای دې ونکړي چې هغه ترڅې پېښې پدې زمانه او ستاسو اعلیحضرت په سلطنت کې تکرار شي.» دا په واقعیت کې د ګواښ یو زنگ وو چې هغه ته باید پاچا پام را اړولی وای. پاچا د محمد داود لیک ته داسې ځواب ور کړ: «د ده د وړاندیزونو سره په اصولو کې همغږی دی خو پلي کول یې مناسب وخت او هغه کسان چې وکولای شي د هغو د پلي کولو مسؤلیت واخلي» لري. صدراعظم د پاچا د لیک له ځوابه خوښیږي او پخپل دوهم لیک کې د عملي ګامونو د اخیستو وړاندیز کوي خو پاچا غبرګون نه ښيي ترڅو صدراعظم د دریم لیک په استولو سره خپله استعفي وړاندې کوي، پاچا هغه مني او محمدیوسف د انتقالی دورې لپاره د کابینې په جوړولو توظیفوي او د نوي اساسي قانون د جوړولو دنده ورسپاري چې د هیواد سیاسي سیستم په مشروطه پاچاهۍ واوړي هغه څه چې محمد داود یې لیاوال وو. پاچا په خپله کورنۍ کې د واک د مدعیانو ترمنځ د سیالیو د مخنیوی یوازینی چاره دا لیدله چې سلطنت او حکومت سره جلا کړي او

قانوناً د سطنتي کورنۍ غړي د سياسي فعاليت او لوړو دولتي څوکیو او مقامونو ته د رسیدو څخه بې برخې کړي. خو د دموکراسۍ په لسیزه کې د پاچا له کړنو څخه داسې ښکاري چې په هیواد کې د دې نوي سياسي بهیر (مشروطه پاچاهۍ) څخه یې موخه په سلطنتي کورنۍ کې د خپل ځان، شاه ولي خان او عبدالولي د دریځ د پیاوړتیا او د محمداود او محمدنعم کمزوري کول وو. که داسې نه وای نو څرنگه د مرکزي قول اردو د درستیزوال سردار عبدالولي دفتر د ملي شورا د وکیلانو، قومي مخورو او مذهبي مشرانو په مرکز اوښتی وو. د دموکراسۍ د لسیزې بهیر دا وښودل چې ټولواک غوښتل په هیواد کې د نوي سياسي چاپیریال په راوستو سره په سلطنتي کورنۍ کې اختلافونو ته د پای ټکي کیردي، سیاله ډله کمزوري او یا له سياسي ډگره وباسي محاسبه یې دقیقه نه وه، په سلطنتي کورنۍ کې مخالفتونو دوام وموند، پدې کورنۍ کې د واک مدعیانو حکومتونو ته ستونزې جوړولې او پایله یې د واک څخه د پاچا راپرزول او د هغه د سیال محمداود واکمنیدل شول. د سلطنتي کورنۍ د غړو دې ډول دریځونو د هیواد په سياسي بهیرونو او د افغانستان د دموکراسۍ په ناکامۍ منفي اغیز پرېښود او سربیره پردې یې په ټولنه کې د سلطنتي کورني اعتبار ته زیان ورساوه. پردې بنسټ کله چې د دموکراسۍ د ناکامۍ خبره کیري نشي کیدای چې د سلطنتي کورنۍ له منفي اغیز څخه د ټاکنو کې لامل په توګه سترګې پټې شي. دا بیا ښيي چې د پاچا له لوري دموکراسۍ ته مخه د دوهمې نظریې، تېرېدنې (اجبار یا اجتناب) صحت ښيي.

اوس به وګورو چې محمدظاهر او محمد داود چې د مشروطه پاچاهۍ راتګ د دوی له نومونو سره تړلی دی او په تېره محمد داود چې ظاهر آ د مشروطه پاچاهۍ غوښتونکی وو څه غوښتل؟ کله چې محمداود ته د یوه سیاستوال په توګه کتل کیري هغه د هیواد د پرمختګ او آبادۍ سره مینه لرله خو د دموکراسۍ سره پردې وو او غوښتل یې چې د یوه قوماندان په څېر د هیواد لارښوونه وکړي. صدراعظم محمداود د هیواد وروسته پاتې توب، په دولتي ادارو کې فساد، په سلطنتي کورنۍ کې ناوړه حالت او خپلو نقشو او هیلو ته په کتو سره پاچا ته په دولت کې د سياسي سمونونو د راوړلو په موخه لاندې وړاندیزونه وړاندې کړل چې هغه یې د کودتا وروسته د ۱۹۷۴ کال د مارچ په شلمه افشاه کړل: «۱- د یوه واحد ګوند په جوړولو سره په ګوندي واکمنۍ باندې د شخصي واکمنۍ اړول او ټول واکونه هغه ته سپارل. ۲-»

په سياسي او حکومتي کارونو کې د پاچا د کورنۍ د غړو له ګډون مخنیوی چې پخپله د هغې غړی ونه شمیرل شي. ۳۰» د محمدحسن کاکړ په اند «محمد داود غوښتل چې پاچا فقط د دولت د رئیس په توګه تشریفاتي رول ولري.» ۳۱

که چیرې د محمداود وړاندیزونو ته ځیر شو لیدل کیري چې هغه د مشروطه پاچاهۍ لیوال وو، غوښتل یې چې د سلطنتي کورنۍ غړي د سياسي فعاليت او په لوړو دولتي څوکیو د کار کولو حق ونلري خو دی د سلطنتي کورنۍ د غړي په توګه ونه منل شي. عجیبه دا ده چې داودخان تر څلور پنځوس کلنۍ پورې د سلطنتي کورنۍ د غړي او د یوه ځواکمن سردار په توګه د سترو امتیازاتو څخه برخمن وو خو کله یې چې دا امتیازات له لاسه ورکول ده ځان د سلطنتي کورنۍ غړی نه شمیرلو. د نوموړي د دا ډول دریځ نه داسې بریښي چې «هغه د غوښتي سره پخلا او د ښوروا سره مرور وو.» نوموړي ته په دوه ویشټ کلنۍ کې د دوه کلن پوځي کورس وروسته د جنرالۍ رتبه ورکړل شوه او د فرقي د قوماندانۍ سربیره د مشرقي نایب الحکومه هم وګومارل شو چې د نننیو څلورو ولایتونو (ننګرهار، کنړ، لغمان او نورستان) مطلق العنان واکدار وو. پداسې حال کې چې د ده ټولګیوالو ته د بریدمنۍ رتبې ورکړل شوې.

له پورتنیو څرگندونو څخه دا پایله راوړي چې په سلطنتي کورنۍ کې اختلافونه د دې سبب شول چې پاچا اړ شي د دولت په سیاسي جوړښت کې بنسټیز بدلون راوړي چې حکومتونه د خلکو د استازو لخوا جوړ شي، د سلطنتي کورنۍ غړي او په هغو کې د نوموړي اکاګان او اولادونه یې د سیاسي فعالیت او د درې گونو قواوو له غړیتوب څخه بې برخې شي. د نوي اساسي قانون له تصویب څخه داودخان ته دا گومان پیدا شو چې د ده سره خیانت شوی دی. لامل یې دا وو چې د نوي اساسي قانون په ۲۴ ماده کې چې هغه په سیاسي کړیو کې د داودخان د مادې په نامه شهرت پیدا کړ هغه یې د سیاسي فعالیتونو څخه محروم کړ او د نوموړي هغه خیالونه چې د یوه گوند د مشر په توګه واک ترلاسه کړي د اوبو په څک و اوښتل. ۲۴ ماده د اساسي قانون د کمیسیون له لورې په پنځو فقرو کې لویې جرګې ته وړاندې شوې وه. خو لویې جرګې شپږمه فقره هم پرې اضافه کړه چې هغه د سلطنتي کورنۍ غړو ته ځانګړې شوې وه چې د پاچا د اکا زامن هم د سلطنتي کورنۍ د غړو په توګه ومنل شول. همدا رنگه په هغې کې راغلي وو چې د سلطنتي کورنۍ غړي نشي کولای په سیاسي گوندونو کې غړیتوب ولري او د سلطنتي کورنۍ غړي ټول عمر د دې کورنۍ غړي پاتې کيږي. لدې امله محمداود د سلطنتي کورنۍ سره خپل تړاو د لعنت طوق ګاڼه. د څلېرویشتمې مادې په اړه به د اساسي قانون د مسودې د جوړولو د کمېټې رییس سید شمس الدین مجروح څرگندونې ولولو: «مخکې لدې چې د اساسي قانون مسوده خپره شي یوه نسخه یې پاچا ته وړاندې شوې وه پاچا د هغې د لیدلو وروسته ور و غوښتل یوازې یې د دوو مسالو په اړه خپل نظر څرګند کړ لومړی د څلېرویشتمې مادې چې د سلطنتي کورنۍ تعریف او له صدارت، وکالت او قضا څخه د هغوی د ممنوعیت په اړه اندېښنه وښودله او ویې ویل که دا کار وکړو ما ته کورنۍ ستونزې جوړوي ښه دا ده چې هغه له پامه و غورځوو، ما خپل دلایل ورته وویل او په هغو مي ټینګار وکړ تر څو مي هغه قانع کړ. دوهم د پاچا ځای ناستي وو چې په تفصیل سره تشریح شوی وو. هغه پدې عقیده وو چې دا ماده له منځه یوړل شي او د سلطنت ځای ناستی د افغانستان د خلکو واک دی چې په خپله خلک هر څه چې مناسب ګڼي ترسره کړي، پدې هکله مي هم خپل دلیلونه وویل او هغه ته مي قناعت ورکړ». ۱۴۵/۱۶ - ۱۴۶ د لومړۍ مسالې په اړه د پاچا اندېښنه پر ځای وه او ولیدل شول چې کورنۍ یې او په تېره محمد داود حکومتونو ته ستونزې جوړولې. د نوي اساسي قانون د تصویب وروسته محمد داود د نظام سره د دښمنۍ لار غوره کړه. پدې اړه صباح الدین کشکي لیکي: «پدې وخت کې هغو کسانو چې په نوي نظام کې یې ګټو ته ګواښ وو د هغه (محمداود) په شاوخوا راغونډ شول او محمداود د سلطنتي کورنۍ د غړي تر چتر لاندې وکولی شول د شورا، غیر حکومتي مطبوعاتو، د معارف د زده کوونکو او حتی حکومتي کدرونو له لارې د حکومت خلاف د زیاتو تخریبي فعالیتونو لارښوونه وکړي. یو شمیر کسان چې وروسته د کمونسټ پرچم د اړخ غړي شول مخکې د محمد داود د صدارت پرمهال نږدې اړیکې درلودې او نورو چې په کال ۱۹۷۸ کې پخپله محمداود له منځه یووړ د هغه نږدې متحدین شول او د سلطنت په رانسکورولو کې یې د ده سره مرسته وکړه. داسې شواهد نشته ثابته کړي چې نور کین اړخي لکه خلقيان (د نور محمد تره کي تر مشرۍ لاندې چې د ۱۹۶۰ لسیزې په منځ کې د کارمل سره اړیکې شلولي وې)، پیکنگ پلوه کمونسټان (شعله جاوید) هم د محمداود سره اړیکې ټینګې کړې وې». ۱۸/۳۲ همدارنګه محمد داود «په پوهنتون او عالی ښوونځیو کې د خپلو نفرو په واسطه د طلابو په لمسولو او بېلارې کولو لاس پورې کاوه او حکومت یې اندېښمن کاوه». ۱۳۹/۱۶ البته چې د سلطنتي کورنۍ نورو غړو مارشال شاه ولي او زوی یې عبدالولي هم لاس تر زني پاتې نشول او د خپل نفوذ د زیاتولو په موخه یې له هڅو څخه ډډه ونکړه. د دموکراسۍ په لسیزه کې د سلطنتي کورنۍ د غړو له لوري دا ډول کړنې دموکراسۍ ته سخت ګوزار وو او له بل لوري د محمد داود لخوا د پوځي کودتا له

لارې پر ځوانه دموکراسۍ برید نه بښونکي اقدام دی چې هیواد یې د بې ثباتۍ په لور وخوزاوه. د مشروطه پاچاهۍ نظام ته تګ کې د محمدظاهر او محمداود موخې په لاندې توګه رانغاړلی شو:

۱ - د پاچا لخوا د مشروطه پاچاهۍ غوره کول یو مجبوریت او تحميلي ګام وو چې لامل یې په سلطنتي کورنۍ کې اختلافونه او موخه یې په هېواد کې د دموکراسۍ ټینګښت نه بلکې د خپل واک پیاوړتیا او د محمداود له شره خلاصون وو.

۲ - د محمداود له لوري پاچا ته وړاندیزونه هم په هیواد کې د دموکراتیک نظام ټینګښت نه بلکې د یوه ګوند د مشر په توګه بیا واک ته د ده رسیدل وو.

۳ - په هیواد کې د پارلماني نظام له ټینګښت نه د محمد داود موخه دا وه چې د سلطنتي کورنۍ د غړو واکونه محدود شي خو دی د دې کورنۍ غړی ونه ګڼل شي او د سیاسي فعالیت شونتیاوې او په هغو کې د ګوند د جوړولو امکان تر لاسه کړي چې بیا واک ته ورسېږي. لدې څخه ښکاري چې مشروطه پاچاهۍ ته تګ د لعنتي واک پر سر د یحیی د کورنۍ سیالي وه چې یوه اړخ یې غوښتل په واک کې پاتې شي او بل یې غوښتل واک ته ورسېږي.

نوی اساسي قانون

د انتقالی دورې د حکومت مشر محمديوسف بېله ځنډه د اساسي قانون د مسودې د جوړولو لاندې اووه کسيزه کمیټه جوړه او د پاچا د فرمان له مخې یې خپل فعالیت پیل کړ:

- ۱ - سیدشمس الدین مجروح د عدليې وزیر، رئیس
- ۲ - سیدقاسم رښتیا د مطبوعاتو وزیر، مرستیال
- ۳ - میرنجم الدین انصاري، غړی
- ۴ - دکتور عبدالصمد حامد د کابل پوهنتون رئیس، غړی
- ۵ - پوهنوال حمیدالله آدینه د کابل پوهنتون د حقوقو او سیاسي علومو د پوهنځي رئیس، غړی
- ۶ - میرمحمد صدیق فرهنگ د پلان وزارت معین، غړی
- ۷ - محمدموسی شفیق د عدليې وزارت د تقنین رئیس، غړی.

له پورتنی نوملړ څخه ښکاري چې څلور غړي یې سیدان او دوه تنه (رښتیا او فرهنگ) وروڼه دي. لدې څخه معلومېږي چې زموږ د هیواد د سیاسي او دولتي سترو پریکړو په نیولو کې سیدانو، پیرانو او ځانګړو کورنیو چې د دربار سره یې اړیکې لرلې تر کومې کچې اغیز درلود. سربېره پر دې په هیواد کې د قحط الرجالو ستونزه هم ښيي چې د یوه ارزښتمن معتبر دولتي سند د چمتو کولو لپاره دوه وروڼه ټاکل شوي وو. دې وروڼو داسې آثار هم لیکلي چې په هغو کې د ځینو حقایقو د تحریف تر څنګ د سلطنتي کورنۍ نه سر ټکولی ګواکې چې د هیواد لږکیو ته په حکومت کې ونډه نه ورکول کیده. که دې کمیټې ته وکتل شي له اوو تنو څخه یې څلور تنه په لږکیو (سیدانو) پورې تړاو لري. دې کمیټې د ۱۹۶۴ کال د می په څوارلسمه د اساسي قانون مسوده چمتو او هغه یې د اساسي قانون دیرش کسيز مشورتي کمیسیون ته چې مشر یې عبدالظاهر وو وسپارله. همدا راز فرانسوي او هندي کارپوهان هم د سلا مشورو لپاره رابلل شوي وو. دې کمیسیون ته د محمد داود وړاندیزونه هم ورکړل شوي دي. همدا رنگه د نوي اساسي قانون مسوده هم هغه ته استول شوې وه او د هغې په هکله یې د نوموړي نظر غوښتنې وو. محمد داود په مسوده کې «د پاچا واکونه خورا زیات ګڼلي وو او وړاندیز یې دا وو چې لویه جرګه د پخوا په څیر په دودیزه توګه راولبل شي.» «۱۳ / ۱۸۶ هغه مهال د پاچا او محمد داود اړیکې ښې نه بریښیدې او دا اندېښنې هم وې چې ښایي محمد داود د لویې جرګې دایرېدو ته ستونزې

جوړې کړي له همدې امله د لويې جرگې د جوړېدو په درشل کې پاچا د محمداود سره د سردار محمد عمر خان زکريا د پاچا د خور د مير په کور کې ليدلي او پاچا د دې کتنې د پايلې په هکله ويلي وو: «آغا لاله (سردار محمد داودخان) وويل زما نظريات تاسو ته څرگند دي خو زه ستاسو د کارونو سره غرض نلرم او هيڅکله به په کوم سپک حرکت او لوچکي لاس پورې نکړم...، خو که هيواد په خطر کې ووينم هيڅوک او هيڅ شى زما خنډ نشي گرزيډلى.» ۳۲ / ۲۰۰ مشورتي کميسيون د اساسي قانون مسوده د څيړنو وروسته د تصويب لپاره لويې جرگې ته چې د ۱۹۶۴ کال په سپتمبر کې رابلل شوې وه وړاندې کړه. پاچا جرگه پخپله وينا د سپتمبر په دوه ويشتمه پرانيستله. پاچا د خپلې وينا په ترڅ کې وويل: «له هغه راهيسې چې د ده پلار محمد نادرشاه په ۱۹۲۹ کې واک تر لاسه کړ ده او د ده کورنۍ وکړاى شول چې خلکو ته د واک د ليرد شرايط برابر کړي. اوس په هيواد کې مترقي بهيرونو او پرمختگونو ته په کتو سره هغه وخت را رسيدلى دى چې په افغانستان کې مشروطه پاچاهي چې پلار يې بنسټ ايښى دى زيات پرمختگ وکړي او د دولت چارې د سلطنتي کورنۍ څخه جلا شي ترڅو د دموکراسۍ يو اصل په هېواد کې عملي بڼه ونيسي.» ۳۳ د دې نوي بهير په پيليدو سره مختلف فکري، ايډيالوژيکي او سياسي خوځښتونه او آزادې رسنۍ را څرگند شول چې مخکې لدې يې پدې پراخه کچه څرک نه لگېده. د هغه مهال دا فکري بهيرونه په درو کتگوريو ويشلى شو:

الف – سوسيالستي ايډيالوژي

ب- سياسي اسلامگرايي

ج- پارلماني دموکراسي

په هيواد کې د مختلفو عقايدو، ايډيالوژيو، سازمانونو او آزادو رسنيو راڅرگنديدل، غونډو او مظاهرو ته اجازه ورکول، د واکمنۍ کورنۍ د واکونو د سترگو وړ محدوديت د هيواد په سياسي سيستم کې د سياسي انقلاب د پيل څرگنده نښه وه. خو ژوند وښودل پاچا ليوال نه وو او يا دا چې د خپلې کورنۍ د فشارونو له امله دې سياسي انقلاب ته وده وکړي او محمد داود د کودتا له لارې هغه زندۍ کړي او پايله يې د هيواد د تېکاو له منځه تلل، د حالاتو کړکيچ او توپاني کېدل شي او هغه له کنټرول څخه ووزي.

د دموکراسۍ د لسيزې سياسي گوندونه

د انتقالي حکومت په تگلاره کې د سياسي گوندونو جوړولو او د آزادو رسنيو فعاليت ته اجازه ورکړل شوې وه. پر دې اساس د مختلفو سياسي اندونو د خاوندانو له لوري د سياسي سازمانو او ټولنو د جوړولو او د خپلو افکارو د خپرولو هڅې پيل شوې. هغه مهال لاندې سازمانونه جوړ او سياسي فعاليت يې پيل کړ:

۱ – د افغانستان د خلکو دموکراتيکه ټولنه (گوند)

د دې سازمان بنسټ د ۱۹۶۵ کال د جنورۍ په لومړۍ نيټه (۱۳۴۳ کال د مرغومي يوولسمه) د کابل ښار په څلورمه کارته کې د نور محمد تره کې په کور کې کيښودل شو. په کنگره کې تره کې د ټولنې (گوند) د مشر په توگه وټاکل شو. لکه څرنگه چې لا د گوندونو قانون نه وو نافذ شوی، دې نوي سياسي

بنسټ د افغانستان د خلک دموکراتيکي ټولنې په نامه خپل شتون اعلان کړ. نوموړې ټولنې په کال ۱۹۶۶ کال کې خپل مرام د خلق د جريدې له لارې خپور کړ. ټولنه درې کلنه شوې نه وه چې په هغې کې انشعاب راغی. يوه ډله د نورمحمدتره کې او بله د ببرک کارمل تر مشرۍ لاندې په يوه نامه (د افغانستان د خلکو دموکراتيکه ټولنه) جلا جلا سياسي فعاليت ته دوام ورکړ. په لومړيو کې د تره کې په مشرۍ ډله د تره کيانو او د ببرک کارمل تر لارښوونې لاندې ډله د کارمليانو په نامه ياديدې. کله چې کارمل ته حکومت د پرچم په نامه د جريدې د خپرولو جواز ورکړ د تره کې ډله د خلقيانو او د کارمل ډله د پرچميانو په نامه مشهورې شوې. البته چې د دې گوند له گېډې څخه د انتظار محفل، جمعيت انقلابي زحمتکشان افغانستان او د کار گروه په نامه ډلې هم وزېږېدلې. ۱۳۵۲ کال د سرطان د ۲۶ پوځي کودتا وروسته پرچم په جمهوري دولت کې د حکومت د يوې برخې په توگه راڅرگند شو. پرچميانو د خپل دې دريځ څخه په گټې اخيستنې سره هڅې پيل کړې چې خپل سياسي سيالان او په هغو کې خلقيان کمزوري کړي او په وروستي گام کې هغوی د هيواد له سياسي ډگره وباسي. خو لکه څرنګه چې جمهوري نظام د بنسټپالو اسلامي، مابويستي او سکتاريستي ډلو د مخالفتونو سره مخ شو محمدداود اړ شو چې د لويديځ ارادې ته په گوندو شي او خپل حکومت د بني اړخو په گټه د سمونپالو او پرچميانو څخه پاک کړي او د کين لاسو او په تيره د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند په خپلو لاس پورې کړي. د محمدداود د دا ډول تگلارې له امله د خلق او پرچم سازمانونه د ۱۹۷۷ د جولای په څلورمه يووالی ته اړ شول. د دې يووالي يو کال نه و تير شوی چې د ۱۹۷۸ کال د اپريل په اووه ويشتمه خلقي پوځيانو په وسلوال پاڅون لاس پورې کړ او پدې ډول د محمدداود څه کمې پنځه کلنې او د يحيی د کورنۍ د څه کمې نيمې پېړۍ واکمنۍ ته يې د پای ټکی کيښود او سياسي واک يې تر لاسه کړ.

۲ - د ځوانانو مترقي سازمان (حزب دموکرات نوين)

دا سازمان چې د شعله جاويد په نامه يادېده په کال ۱۹۶۵ کې جوړ شو. اکرم ياري د دې سازمان بنسټ ايښودونکی او تنويريسن شميرل کيږي. د دې گوند مشهورې څيرې ډاکټر عبدالرحمن محمودي، عبدالرحيم محمودي، عبدالهادي محمودي، انجينر محمد عثمان او صادق ياري دي. د دوهمې کچې کدرونه يې حيدر علي لهيب، شاکر، ډاکټر فيض احمد، عبدالله رستاخيز، قيوم رهبر او عبدالمجيد کلکانی گڼل کيدل. د دې سازمان نشراتي ارگان (شعله جاويد) ۱۹۶۸ کال د اپريل څخه د جون تر مياشتې پورې په يوولسو جريدو کې خپرونې وکړې. د دې اونيزې د امتياز خاوند او مسئول مدير ډاکټر محمودي وو. د شعله جاويد سازمان د مائوتسه دونگ له نظرياتو اغيزمن وو، د چين د ولسي جمهوريت له تگلارو يې طرفداري کوله او په وسلواله مبارزه يې ټينگار درلود. پارلماني مبارزه، سوله ئيز بدلون او د مختلفو سياسي - اقتصادي سيستمونو او دولتونو ترمنځ د اړيکو د ساتلو مفکوره يې د مارکسيسم - ليننيزم له اصولو څخه سرغړونه گڼله. د همدې تفکر پر بنسټ دې گوند هم نړيوال مشهور شخصيتونه « لکه جمال عبدالناصر د مصر مشر، د هند مشر جواهر لال نهرو او د برما مشر ني وين د بيروکراتيکو رهبرانو په نامه يادول چې د سوسياليسم په نامه يې فعاليت درلود.» ۶۱۶-۶۱۷/۳۴ لکه څرنګه چې په نړيواله کچه د چين مشرانو د شوروي اتحاد پر کمونست گوند د رويژيونيست ټاپه لگوله شعله يانوهم ورته دريځ درلود او د ا، خ، د، گ دواړه اړخونه خلق او پرچم يې په پارلماني مبارزو کې د گډون له امله رويژيونيستان بلل. شعله يانو د دې اصل پر بنسټ چې سياست د ټوپک له شپيلۍ راوړي ټينگار درلود او واک ته د رسيدو يوازینی لار يې وسله واله مبارزه او د کليو له لوري د ښارونو محاصره شميرله. هغوی د افغانستان په څېر وروسته پاتې هيواد کې د کارگري انقلاب پر ځای د بزگرانو په انقلاب

ټينگار کاوه. د دې سازمان غوڅ اکثریت غړي غیر پښتانه او زیاتره هزاره گان او شیعیه مذهبي وو. د دې سازمان د فعالیتونو مرکزونه لکه د نورو سیاسي خوځښتونو په شان د کابل پوهنتون او نورې پوهنیزې مؤسسې وې او د دموکراسۍ په لسیزه کې یې په لاریونو او مظاهرو کې پرله پسې گډون درلود. شعله یانو د خورا توندو او چپو شعارونو په ورکولو سره په لومړیو کې په روڼ اندو کې زیات نفوذ وکړ او د کابل پوهنتون د محصلینو په اتحادیه کې یې د نورو سیاسي ډلو په پرتله زیات استازي لرل چې وروسته دا مقام اسلامي غورځنگ تر لاسه کړ. خو د شعله یانو د چټکې ودې بهیر لنډ وو. ځینو یې د مائو له اندونو څخه لاس واخیست او د البانیا مشر انور خواجه یې تائید اوه. ځینو یې د افغانستان شرایط د چین د شرایطو په څیر نه د بزګري انقلاب لپاره مساعد ګڼل او نه د روسیې په څیر د سوسیالستي انقلاب لپاره او د ارنستو چګوارا په پارټیزاني مبارزه یې ټينگار درلود. دې متضادو نظریاتو دا سازمان د یو لړ انشعابونو سره مخامخ کړ. د ډاکټر فیض احمد په مشرۍ د افغانستان د ژغورنې سازمان او د عبدالمجید کلکاني په مشرۍ د سازمان آزادي بخش مردم افغانستان (ساما) ډلې یې مشهورې انشعابي ډلې دي. د جمهوریت په راتلو سره یو شمیر شعله یانو د مبارزې څخه لاس واخیست. هغه شعله یان چې خپلو ایدیالونو ته وفادار پاتې شول د پاکستان د پیپلزپارټۍ سره اړیکې ټینګې کړې او د هغې څخه د مرستې د تر لاسه کولو پرمټ د جمهوري نظام خلاف وسلواله مبارزه پیل کړه. گلبدین حکمتیار چې د پاکستان له لوري د محمداود مخالفانو ته د مرستې تر لاسه کوونکو څخه یو دی پدې هکله لیکي: «د شعله جاوید هیئت د جمعیت الله جلال تر مشرۍ لاندې پاکستان ته ولاړ، د بوټو حکومت، جنرال محمدموسی چې په خټه هزاره وو، لدوی سره د تفاهم او تماس لپاره توظیف کړ، د ده په لاس دې هیئت ته د مالي مرستو تر څنګ څو میله وسله او څه منفجره مواد ورکړل شول او د مؤثر کار په صورت کې د کافي مالي او نظامي مرستو وعده ورکړې شوې وه.» ۳۵ / ۹۹ شعله یانو د ا، خ، د، گ د واکمنۍ خلاف د جهاد په نامه وسله والې مبارزې ته مخه کړه او د مذهبي او سیمه نيزو تړاونو له امله په اسلامي تنظیمونو او خاصاً شیعیه ډلو کې ورننوتل. لدې امله د هغوی ځینې مشران لکه اکرم یاري، مجید کلکاني، ډاکټر فیض احمد او عبدالله رستاخیز د ا، خ، د، گ په واکمنۍ کې بندیان او یا ووژل شول. د دې سازمان تشکیلات پټ ساتل شوي دي. ددې ډلې پاتې شوني د انگلوساکسوني اشغال زېږنده واکمنۍ په ملاتړ کې ودرېدل.

۳ - اسلامي غورځنگ

د مشروطه پاچاهۍ د اعلان سره سم د سوسیالستي ایدیالوژۍ څخه اغېزمنو کسانو ګټه پورته کړله او سیاسي خوځښتونه یې جوړ کړل. هماغه دي چې مذهبي او محافظه کارو وګړو د منظمو سازمانی تشکیلاتو په جوړولو سره د کین لاسو په وړاندې ودریدل. که څه هم په ۱۹۴۲ کې په هرات کې د سید اسمعیل بلخي په مشرۍ د هرات د اسلامي ټولنې (مجتمع اسلامی هرات) په نامه د یوه خوځښت بنسټ کېښودل شو او وروسته په ۱۹۴۴ یا ۱۹۴۵ کې نوموړي په کابل کې د کابل د اسلامي ټولنې د مرکزي کمیټې په نامه جوړښت ډېره کېښودله چې وروسته یې د حزب ارشاد نوم پرې کېښود. ویل کیږي چې د دې ګوند مشرتابه په ۱۹۵۰ کې غوښتل صدراعظم شاه محمودخان د کابل سخي کارټې ته د نورو مراسمو ته د تګ په مهال په لار کې د بمب په ایښودلو سره ووژني چې دا دسیسه کشف، بلخي او د هغه یو شمیر ملګري ونیول شول. همدارنګه د شاه محمود د صدارت پرمهال د اسلامي غورځنگ د جوړیدو هڅې وشوې خو هغه په کوم محسوس ځواک وانه وښت. بنیایي لامل یې دا وو چې هغه مهال کین اړخه سیاسي بهیر چې د پانګوالۍ ضد کړنلاره ولري شتون نه درلود. لدې امله پانګوالی نړۍ په افغانستان کې د اسلامي خوځښتونو د جوړېدو اړتیا نه لیدله چې د سوسیالستي ایدیولوژۍ خلاف هغه

استعمال کړي. خو کله د دموکراسۍ په لسيزه کې په افغانستان کې کين لاسي سازمانونه را څرگند شول لويديځوال يې وهڅول چې د اسلامي غورځنگ په جوړولو او پياوړتيا لاس پورې کړ. د پانگوالي نړۍ د ستراتيژيستانو له انده په اسلامي نړۍ کې د سوسيالستي او مترقي افکارو مخه د دموکراسۍ تر نامه لاندې نشي نيولې لدې امله هلته بايد د دين او مذهب څخه د سوسيالستي او مترقي افکارو پر ضد گټه پورته کړي. همدا لامل وو چې په افغانستان کې پيرانو او يو شمېر روحانيونو انگرېز پلوه اميران چې د ظلم او استبداد، فساد او فحشاء سمبولونه وو هغوی ته د ضياء الملة والدين، سراج الملة والدين، خادم دين رسول الله او دې ته ورته لقبونه ورکړي دي. په ډيرو مواردو کې د ملا، روحاني، شيخ او پير دې منفي رول ته په کتو سره وو چې د نولسمې پيړۍ را هېسې انگرېزي بنسټلارو خپل جاسوسان د پيرانو، حضراتانو او ملايانو په جامه کې افغانستان ته راوليږل او په وروستيو کې يې د اسلامي غورځنگونو د مشرانو او فعالانو په نامه نور وپيرل ترڅو د دين او مذهب څخه په گټې اخيستنې سره خپلې ستراتيژۍ پلې کړي. دې انگرېزي استازو په رڼا ورځ د جوماتونو د منبرونو څخه د شريعت د احکامو د پلې کولو او د اسلامي اخوت و عظونه کول خو د شپې په تيارو کې د غازي امان الله په شان مشرانو او په هيواد مينو روڼ اندو په وړاندې توطيې جوړولې. البته د دې څخه سترگې نشي پټيدې چې د تاريخ په اوږدو کې د اسلام فاکتور او روحانيونو د کورني استبداد او بنسټلار په وړاندې ټاکنو کې رول هم لوبولی دی. لدې امله دا منطقي نه ده چې د ظلم او استبداد او بهرني بنسټلار خلاف د خپل ولس پاڅونونه، سرشندنې او سپيڅلي جهاد په پرديو پورې تړليو سازمانونو او ارتجاعی روحانيت د کړنو او موخو سره يو وگڼل شي.

پورنيو څرگندونو ته په کتو سره ويلی شو چې د دموکراسۍ په لسيزه کې د اسلامي غورځنگ را څرگنديدل د يوه سياسي خوځښت په توگه د دې واقعيت ښکارندوی دی چې محافظه کارو ډلو غوښتل د نوي پيل شوي سياسي بهير په وړاندې او د هغې څخه په استفادې سره د مدرنيزه او د پرمختلونکو کړيو په وړاندې د خپلو منظمو تشکيلاتو په لرلو سره ودريري. دا لومړی ځل وو چې د دموکراسۍ په لسيزه کې د افغانستان په دوديزه اسلامي ټولنه کې منظم اسلامي غورځنگ منځته راځي چې ځانگړي سازمانې تشکيلات او کړنلاره لري چې د مسلمانو ځوانانو په نامه خپل شتون اعلانوي. ډېری «د دې اسلامي خوځښت اصلي څيرې چې په رياست کې يې استاد نيازی (غلام محمد) وو لاندې کسان گڼي. انجينر حبيب الرحمن، مولوي عبدالرحمن، انجينر سيف الدين، نصرت يار، استاد غلام رباني عطيش، انجينر حکمتيار، استاد گل محمد، استاد غلام حبيب، عبدالقادر توانا، سيد عبدالرحمن، ډاکټر محمد عمر، خواجه منصور.» خو گلبدین حکمتيار په خپل اسلامي نهضت نومي کتاب کې د دې غورځنگ مؤسسين لاندې اته تنه گڼي چې لومړی غونډه يې د کابل پوهنتون د ښوونې او روزنې په پوهنځي کې کړې ده: «عبدالرحيم نيازي، مولوي حبيب الرحمن، سيف الدين نصرت يار، عبدالقادر توانا، غلام رباني عطيش، سيد عبدالرحمن، استاد گل محمد، حکمتيار.» د حکمتيار په خبره «په دې غونډه کې مو له اوږدو خبرو اترو نه وروسته فيصله وکړه چې منظم کار روانو، ځوانان اسلام ته رابلو، ولس راويښوو، د کمونستانو مقابله کوو...، فيصله وشوه چې دا کار د يوې داسې شب نامې په ذريعه پيلوو...، هماغه شپه دا شب نامه تياره او تصويب شوه د شب نامې په پای کې وليکلي شو: جوانان مسلمان، شب نامه د يوه ورور په مرسته چې د ملل متحد په کوم دفتر کې يې ماموريت درلود، ټيپ او تکثير شوه.» ۱۳۴/۳۵ د حکمتيار لدې خبرې څخه چې شپې پاڼه د م، م په کوم دفتر کې ټيپ او تکثير شوه ښيي چې د دې غورځنگ سره پرديو اړينه ليوالتيا لرله. د ځوانو مسلمانو د سازمان له موخو معلومېږي چې هغوی د هېواد د اقتصادي ودې په اړه کومه نقشه نلرله لدې امله هغه سياسي سازمان نه بلکې يوه سياسي مذهبي ډله وه. ډېری د دې غورځنگ د جوړيدو وخت د ۱۹۶۹ کال د اپريل ۲۴ گڼي. د افغانستان د مسلمانو ځوانانو د فعاليت اصلي مرکزونه

لکه د کين اړخو ډلو په شان د کابل پوهنتون او نورې پوهنيزې خاصيتاً مذهبي مؤسسي وې. هغوی د دموکراسۍ په لسيزه کې د لاريونونو، مظاهرو او اعلاميو له لارې ولس ته خپلې موخې او کړنلارې بيانولې او خپلې ليکې يې پياوړې کولې. دې غورځنگ په لوړو تعليمي مؤسسو کې د شعله يانو په شان د نورو په پرتله ځواکمن دريځ تر لاسه کړ. اکثراً د اسلامي غورځنگ لاريونونه او مېټېنگونه د نورو سياسي ډلو سره په اخ او ډب اوښتل. د اسلامي غورځنگ د غړو له خوا د کين لاسو په وړاندې د زورزياتۍ څخه کار اخيستل خورا زيات وو. بنيای لامل يې دا وې چې کين اړخې يې کمونستان گڼل او د هغوی وژل يې اسلامي مسوليت او وجيبه گڼله. د مسلمانو ځوانانو او پلويانو له لوري په کابل پوهنتون کې د شعله يي سيدال سخندان، په لغمان کې د پرچمي عبدالرحمن، په پکتيا کې د خلقي پاچا زېدين او خلقي ډاکټر نياز محمد وژني يې څرگندي بيلگې دي. د گهيځ جريده چې د ۱۹۶۸ کال په اکتوبر کې د منهاج الدين گهيځ په مشرۍ خپرونې پيل کړې د دې غورځنگ نشراتي ارگان شميرل کيږي خو پدې اړه کوم دقيق لاسوند نشته. منهاج الدين گهيځ د ۱۹۷۲ کال په ژمي کې د نامعلومه کسانو له لوري و وژل شو. اسلامپالو د هغه ترور د شورويانو کار باله. د افغانستان اسلامي غورځنگ چې په ټولنه کې د اخوانيانو په نامه يادېږي» د مولانا ابوالعلي مودودي، حسن البنا او سيد قطب د فکرونو له مخې د دغسې اسلامي دولت په پښو درول و چې ټولنه اسلامي کړي، يانې هغه اړخونه يې پاک کړي چې د دوی په فکر غير اسلامي شوي وو. نو د دوی غټه ځانگړتيا د چپي گوندونو په شان د ثابتو اصولونو يا ايډيولوجۍ له مخې حکومت کول و، بيله دې چې له نورو سره جوړه وکړي.» ۸۲ / ۱

په کال ۱۹۷۲ کې د دې سازمان د مشرتابه په غونډه کې برهان الدين رباني د سازمان د مشر، عبدالرب رسول سياف د مرستيال او انجينر حبيب الرحمن د منشي په توگه ټاکل کيږي. دا مهال حکمتيار په زندان کې وو. د دې سازمان له لوري د ۱۹۷۵ کې د چنگاښ انقلاب د جشن د نمانځنې په ورځو کې په ځېنو سيمو (پنجشير، لغمان، ننگرهار، لوگر، بدخشان...) کې د ناکامه اړو دوړو وروسته په غورځنگ کې اختلافونه منځته راغلل او غورځنگ د گلبدين حکمتيار او برهان الدين رباني تر مشرۍ لاندې په دوو سيالو دښمنو ډلو ووېشل شو. د دموکراسۍ په لسيزه کې حکومتونو د کين اړخو په پرتله د اسلامي غورځنگ په وړاندې سخت دريځ درلود او لامل يې دا وو چې سلطنتي کورنۍ او واکمنۍ پدې اند وو چې د افغانستان په دوديزه وروسته پاتې اسلامي ټولنه کې اکثراً د مذهب څخه د مودرنيتي په وړاندې ناوړه گټه پورته شوې ده. د دې سره سره يو شمېر چارواکو د نوموړي غورځنگ د غښتلتيا لپاره هم د خپلو دولتي واکونو څخه په گټې اخيستنې سره هلې ځلې کولې. د اسلامي غورځنگ فعالانو د جمهوريت او د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند د واکمنۍ خلاف مبارزه يا جهاد کاوه. د ځوانو مسلمانانو د اندونو خاوندو ډلو د جمعيت (رباني) اتحاد (سياف) او شيعيه ډلو د انگلوساکسوني اشغالگرو د پلي ځواکونو په توگه د اسلامي امارت په رنګولو او د هېواد په اشغال کې ټاکنوکي ونډه لرله او د اشغال زېږنده بلواک حکومت د ملاتير يې جوړاوه. د مجدي او گيلاني ډلو هم د بلواک دولت سره همکاري وکړه. د حکمتيار د اسلامي گوند يوه برخه د اشغال لاندې حکومت سره همکاري وکړله او حکمتيار د اشغال خلاف خپل جهاد ورکړ خو د لس کاله جهاد وروسته د اشغال لاندې حکومت سره د يوه تړون له مخې له مخالفت څخه لاس واخېست او په کابل کې استوگنه غوره کړه چې حکومت ورته د ژوند ټولې آسانتياوې برابرې کړې وې. يوازي مولوي محمد يونس خالص د ناتويي اشغال ملگرتيا ونکړله.

۴- ټولنپال ولسواک گوند (سوسيال دموکرات گوند)

ددې گوند مؤسسه کنگره د ۱۹۶۶ کال د کب اوولسمه په کابل کې د غلام محمدفرهاد په وينا سره دایره شوه او د هیواد خپلواکي، ځمکنۍ بشپړتیا، ملت پالنه، ملی یووالی، اسلام، پرمختګ او ټولنیز عدالت یې د گوند د کړنلاري عمده ټکي اعلان کړل او غلام محمدفرهاد یې د مشر په توګه وټاکه. په دې غونډه کې ۶۲ تنو ګډون کړی وو. د مؤسسې کنگرې یوه میاشت وروسته د ۱۹۶۹ د کال د وري په ۱۶ نیټه یې خپل نشراتي ارګان (افغان ملت) خپور کړ. ددې جریدې د امتیاز خاوند غلام محمدفرهاد او مسؤل مدیر احمد علی ملتیار وو. د سازمان مشر د ۱۹۶۹ کال په ټاکنو کې ولسي جرګې ته لاره وموندله خو څه موده وروسته یې د ولسي جرګې څخه پدې نامه استعفي ورکړه چې ګڼې ولسي جرګې د ولس په ګټه کارندۍ کړی. فرهاد د دموکراسۍ د لسیزې یوازینی سیاستوال دی چې د شاه امان الله سره یې په اروپا کې لیدلي دي. همدارنګه هغه د خلکو له لوري د کابل ښار لومړی منتخب ښاروال وو او په ټولنه کې د پاپا په نامه شهرت درلود. فرهاد په ملي شورا کې د یوې وينا له امله چې ګواکې د گوند له تګلارې څخه یې سرغړونه کړې ده د خپل گوند د ځینو غړو له نیوکو او مخالفت سره مخامخ شو. یوه ډله د فدامحمدفدایي په مشرۍ له گوند څخه جلا او د سوسیال دموکرات گوند په نامه یې نوی گوند جوړ کړ او د ۱۹۷۱ کال په سپتمبر کې یې د ملت په نامه د یوې جریدې په خپرولو پیل وکړ. فدایي په خپله جریده کې د یوې مقالې د خپرولو له امله زنداني شو. همدا راز یو شمیر نور غړي یې له گوند څخه ووتل او د سیاسي فعالیت نه هم لاس پر سر شول او د محمدحسن ولسمل په مشرۍ یې آزاده جریده خپروله. افغان سوسیال دموکرات گوند پخپلو خپرونو کې پدې ټینګار درلود چې شوروي اتحاد، پاکستان او ایران هغه سیمې چې له افغانستان څخه نیولي دي باید بیرته افغانستان ته ورکړي. نوموړي گوند د جمهوري نظام په ملاتړ کې ودرید. د ثورد بدلون وروسته دې گوند د نوي نظام څخه ملاتړ اعلان کړ او ویل کېږي حتی د گوند د مشرتابه په پټه یې د مبارکۍ پیغام هم استولي وو خو په واکمنۍ کې د ځواکمن امین د ارادې له مخې واکمنۍ کوم مثبت غبرګون ونښود. همدا لامل وو چې کله په کال ۱۹۷۹ کال په اکتوبر کې یو شمېر خلقيانو د امین ضد د پاڅون هوډ درلود او هغه وځپل شو، دا پاڅون د افغان ملتیانو له لوري د کودتا ناکامه هڅه اعلان شوله. د شوروي د اشغال وروسته ددې گوند مرکز پاکستان ته ولېږدول شو او د شوروي اشغال په وړاندې یې مبارزه پیل کړه. خو د اشغال په وړاندې د یوه غښتلي ځواک په توګه لدې امله وانه وښت چې پاکستانی چارواکو نه غوښتل د اشغال په وړاندې افغان ناسیونالست، سکولار او کین اړخي خوځښتونه ځواکمن شي. ددې گوند د ناتویي اشغال لاندې حکومت د قانوني حکومت په توګه پیژندلی وو.

۵ - د انتظار محفل

دا سازمان د ۱۹۶۸ کال د زمري په پنځلسمه په کابل کې د یوويشت تنو په ګډون د محمدطاهر بدخشي په کور کې جوړ شو. په دې غونډه کې محمدطاهر بدخشي د منشي او مولوي بحرالدین باعث د مرستیال په توګه وټاکل شول. د غونډې زیاتره ګډونوال د بدخشي په مشرۍ د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند د خلق له اړخ څخه جلا شوي کدرونه وو. د دې سازمان پیژندل شوي کدرونه ظهور الله ظهوري، قیام، صدیق، رنجبر، محبوب الله کوشاني، بشیر بغلاني، اسحاق کاوه، غلام سخی غیرت او خلیل رستاقی ګڼل کیدل. هغوی «په پښتنو دا تورونه لګول چې په نورو نژادي ډلو په ځانګړې توګه په ازبکانو او ترکمنانو او ځینو تاجکانو د اختناق له لارې واکمن شوي دي او خپلې واکمنۍ ته دوام ورکوي.» «۱۸۲/۳۲ د دې ډول تفکر له امله هغوی په ټولنه کې د ستمیانو او یا د ملي ستم د گوند په نامه و پیژندل شول. د انتظار د محفل د فعالیتونو سیمې د شمال ولایتونه وو. د هغوی د فعالیت اصلي تمرکز په کلیو او بزګرو کې کار او په وسلواله مبارزه ټینګار وو. د دموکراسۍ په لسیزه کې هغوی کوم نشراتي ارګان

نه درلود او د لاريونو او مظاهرو د تنظيمولو جوگه نشول. د دې ډلې مشرتابه خپل غړي هڅول چې د لوړو زده کړو پرځای په کليو کې سياسي فعاليت وکړي. د انتظار د محفل سياسي فعاليتونه د شعله يانو په شان وو. دا سازمان د جمهوري نظام په وړاندې ودرید. دې خوځښت په کال ۱۹۷۵ کې د بحرالدین باعث په مشرۍ د افغانستان متحده ملي جبهه جوړه کړه او د بدخشان د درواز په ولسوالۍ کې د حکومت خلاف بغاوت وکړ خو حکومت وځپل. د دې ناکامي هڅې وروسته د هغوی په لیکو کې اختلاف راغی او د هماغه کال د وري په پنځلسمه په دوو ډلو، بدخشي په مشرۍ سازمان انقلابي زحمتکشان افغانستان» سازا» او د باعث په مشرۍ د سازمان فدائیان زحمتکشان افغانستان «سفزا» وویشل شو. د ثور د سياسي بدلون وروسته د سازا مشر محمدطاهر بدخشي د تالیف او ترجمې د رئیس په توگه مقرر شو. په پام کې وو چې بدخشي د ملي مسئلې د حل په چارو کې د دولت د مشر د سلاکار په توگه وگومارل شي خو څرنګه چې د سفزا ډله د ثور د بدلون وروسته د دولت خلاف په بدخشان کې وسله واله مبارزه پیل کړې وه چې زیات شمیر کدرونه یې نیول شوي وو د بدخشي په شمول د سازا یو شمېر غړي هم ونیول شي. ډېری پدې اند دي چې د بدخشي زنداني کول د امین په دستور ترسره شول. بدخشي او د هغه زوی بایقرا چې هغه او د هغه مور له بدخشي جلا ژوند هم کاوه او د پولتخنیک د لومړي کال محصل وو د امین د واکمنۍ پر مهال ووژل شول. د شوروي د اشغال وروسته دواړو ډلو (سازا او سفزا) د کارمل تر مشرۍ لاندې حکومت سره همکاري کوله. د کارمل په حکومت کې یې درې وزیران اسحاق کاوه، محبوب الله کوشاني او بشیر بغلاني لرل. همدارنګه د دوو جریدو (میهن او آزادۍ) د خپرولو امتیاز یې هم ترلاسه کړ او د جریدو لگښتونه یې حکومت ورکول. د دې ډلو پلویانو د ناټويي اشغال لاندې واکمنۍ څخه بشپړ ملاتړ کاوه.

۶- مترقي دموکرات ټولنه (مترقي دموکرات گوند)

د دې گوند بنسټ د ۱۹۶۶ کال د اګست په میاشت کې د صدراعظم محمدهاشم میوندوال له لوري کینودل شو. د گوند کړنلاره د کابل راډیو څخه خپره شوه او د پارلماني دموکراسۍ له لارې سوسیالیسم ته تګ د نوموړي گوند تکلاره شمیرل کیده. مساوات د گوند نشراتي ارګان وو چې د ۱۹۶۶ کال د جون د میاشتې څخه یې خپروني لرلې. د دې گوند زیاتره غړي د حکومت لوړپوړي وو. کله چې میوندوال د صدارت له مقام څخه استعفی وکړه ډیرو ملګرو یې گوند پرېښود. میوندوال د صدارت وروسته د سلطنت او حکومت په منتقد واوښت. هغه په ۱۹۶۹ کال کې ځان ولسي جرګې ته کانديد کړ خو هغې ته یې لار ونه موندله او لامل یې په ټاکنو کې د حکومت لاسوهنه ګڼله. عبدالروف بینوا د دې گوند غړی ولسي جرګې ته د وکیل په توګه بریالی شو. «بینوا ویل څرنګه چې د سياسي گوندونو قانون رسماً ندی نافذ شوی هغه نه غواړي ځان د مترقي دموکرات گوند غړی وبولي.» ۳۷ د دموکراسۍ په لسیزه کې مترقي دموکرات گوند په کابل کې مظاهري او لاريونونه تنظیمول او د خلق دموکراتیک گوند د دواړو ډلو او اسلامي غورځنګ او شعله يانو په شان د نوموړي گوند مظاهري د کمیت او کیفیت له مخې د پام وړ وې. په ۱۹۷۲ کې د بینوا په ګډون د دموکرات گوند یو شمیر غړي د ناڅرګند لامل له امله له گوند څخه ووتل. د جمهوري نظام په راتلو سره میوندوال د کودتا په تور زنداني او په مرموز ډول ووژل شو. د میوندوال له مرګ وروسته د دې گوند د فعالیت په اړه څه ندی ویل شوي او داسې بریښي چې د خپل مشر د مرګ وروسته یې سازمانی ملګرو د جمهوري حکومت د استبدادي تګلارې له امله څرګند سياسي فعالیت نه درلود. د ثور د وسلوال پاڅون وروسته د دې سازمان مشرتابه حکومت ته د مبارکۍ پیغام واستاوه او د

همکارۍ ژمنه يې کړې وه خو حکومت د هغوی له همکارۍ څخه گټه پورته نکړله او د سياسي فعاليت اجازه يې هم ور نکړله.

۷- د عوامو ټولنه (جمعيت عوام)

دې ټولنې د عبدالکريم فرزانه له لوري په ۱۹۶۸ کې په هرات کې د صدای عوام په نامه د يوې جريدې په خپرولو سره خپل شتون اعلان کړ. ددې ډلې موخه د کارگرو او بزگرو له گټو څخه دفاع وه. دې گوند ته د يوه سوسيالست سمون پال گوند په څيرکتلی شو. د کميت له پلوه دا يوه کوچنۍ ډله وه خو لکه څرنګه چې پخپله فرزانه او معصومه عصمتي وردګ د دې گوند سره سازمانې تړاو درلود او په ولسي جرګه کې د خلکو استازي وو او همدارنګه د معصومي ورور ذبيح الله د کابل پوهنتون د محصلانو د اتحاديې رېس وو دې گوند شهرت وموند. دا ډله يوازې په هرات کې ددې جوګه شوله چې مظاهري او لاريونونه تنظيم کړي. دې گوند کومه ځانګړې تګلاره او پروګرام نه درلود خو د اقتصادي پلوه د سوسيالستي سمونو طرفدار وو او خپلو موخو ته رسيدل يې د خلکو د پاڅونونو له لارې شوني ګڼل. د دموکراسۍ د لسيزې وروسته د دې سازمان د فعاليت څرک نه لګيږي.

۸- د ملي يووالي گوند (زرنگار)

دا گوند د استاد خليل الله خليلي د پاچا د سلاکار له لوري جوړ شو. د جوړېدو وخت يې د نوي اساسي قانون وروسته چې د ولسي جرګې ټاکنو ته د چمتووالي پړاو اټکل کيږي. سيدقاسم رښتيا د صدراعظم محمديوسف له قوله ليکي: «د يوې کتنې په ترڅ کې سردار عبدالولي ور ته ويلي وو چې د دې گوند مشري ومني او ډاکټر يوسف د دلايلو په وړاندې کولو سره رد کړې وه» ۲۵۶/۳۲ بنيې چې نوموړی گوند د سلطنتي کورنۍ په اراده جوړ شوی دی. پدې هکله رښتيا د خپل کتاب په ۲۶۱ مخ کې راوړي: «د کورنيو چارو د وزارت په همکارۍ يې د نومونو د ثبتولو کتابونه ټولو ولايتونو ته وليږل او د واليانو پواسطه يې خلک دې گوند ته دعوتول چې پدې ډول يې هغه ته دولتي او رسمي صبغه ور کوله. د فراه ولايت والي عبدالعزيز خان دا کتاب دکتور محمديوسف ته استولی وو.» ويل کيږي چې په يوه وخت کې نوموړی گوند د عبدالحميد مبارز له لوري رهبري کيده. د گوند نشراتي ارگان ملي يووالی وو او د مشرتابه غړي يې لوړپوړي دولتي ماموران وو. د دموکراسۍ په لسيزه کې د زرنگار گوند غړي او پلويان هيڅکله هم د زرنگار په پارک کې چې د گوندونو د غونډو مرکز وو را څرګند نشول. د گوندونو په اړه له پورتنیو څرګندونو څخه ښکاري چې د دموکراسۍ په لسيزه کې گوندونو فعاليت کاوه او د خپلو نشراتي ارګانونو او اعلاميو او په پوهنيزو مؤسسو، کارخانو او وټونو کې د غونډو، مظاهرو او لاريونو په تنظيمولو سره خپلې کړنلارې ولس ته وړاندې کولې. د زرنگار گوند پرته نورو دواکمنۍ سياستونه غندل. پداسې حال کې چې په هيواد کې د سياسي گوندونو او غونډو د جوړولو قوانينو شتون نه درلود. د دموکراسۍ په لسيزه کې د قانون پرته د سياسي گوندونو فعاليت د افغانستان دعجايبو د ټاټوبي رښتيني انځور کاږي. دا ځکه د عجايبو ټاټوبي دی چې هلته داسې څه تير شوي چې په نورو هيوادونو کې يې ساری نشته. د بيلګې په توګه د دموکراسۍ په لسيزه کې د اساسي قانون له مخې د هيواد سياسي سيستم مشروطه پاچاهي (پارلماني) يا قانوني پاچاهي وو خو پارلمان ته د گوندونو د سيالۍ پر اساس استازو لار نه موندله. په پارلماني سيستم کې پارلمان ته استازي د گوندونو د سيالۍ له لارې ټاکل کيږي خو د افغانستان پارلمان ته استازو په انفرادي توګه لار موندله چې دا په څرګنده د تئوري او عمل ترمنځ د تضاد ښکارندوی وو. د دموکراسۍ په لسيزه کې د قانون پرته د گوندونو فعاليت په واقعيت کې

د قانون خلاف عمل وو او دا گوندونه ناقانونه گوندونه وو. همدې ناقانونه گوندونو په واټونو، کارخانو او پوهنيزو بنسټونو کې غونډې رابللې او د خپلو سرو، شنو او سپينو بيرغونو سره په واټونو کې راڅرگنديدل، مشران يې ټولو ته څرگند او ځينو يې گوندي دفترونه هم لرل، خو حکومت د دې ناقانونه گوندونو د فعاليت مخه نه نيوله. بېله شکه چې دې گوندونو د پاچا يا د حکومت د همغږۍ پرته خپلو فعاليتونو ته دوام نشوای ورکولی. معلومېږي چې د هغه مهال د گوندونو مشران د پاچا يا حکومت سره ځانگړو هوکړو ته رسيدلي وو چې د څه اجازه لري او د څه نه. پدې هکله محمد حسن شرق د عبدالغفار فراهي د ولسي جرگې د غړي له قوله د پرچم د ډلې په اړه ليکي: «ما د بناغلي منصوري د کورنيو چارو د وزير څخه پوښتنه وکړه، آيا د هادي کریم خبرې واقعيت لري، وزير وويل موږ د گوندونو سره پروتوکول درلود چې د حکومت تر تعقيب لاندې کسانو ته به پناه نه ورکوي او د دا ډول کسانو په نيولو کې به که د گوند غړي يې هم وي همکاري کوي. لدې کبله بناغلي کارمل شخصاً ماته ټلفون وکړ او د کریم هادي د نيولو امر مې ورکړ. «۳۸ / ۱۰۵ - ۱۰۶ عبدالهادي کریم د شورا ديارلسمې دورې ته ځان کاندید کړی وو او د ټاکنيز کمپاين پر مهال حکومت غوښتل هغه ونيسي. هغه چې د حکومت لدې هوډ خبر شوی خپل مشر کارمل ته ورغلی دی. پوليسو هادي کریم او دستگير پنجشيري له هغه ځايه نيولي وو. هادي کریم وروسته ويل چې کارمل د بلې کوتي څخه د ټلفون پواسطه مقامات خبر کړل، پوليس راغلل او دوی يې بنديان کړل. دا بيا ښيي چې د دموکراسۍ په لسيزه کې گوندونو د واکمنۍ د اجازې له مخې سياسي فعاليتونه کول او له حکومت سره يې ځانگړي پروتوکولونه لاسليک کړي وو.

د اندېښنې وړتوپير

د دموکراسۍ د لسيزې د سياسي گوندونو د فعاليتونو څرنگوالي، د يو بل سره اړيکو او د تبليغانو ښې د يوې لسيزې مخکې سازمانو څخه د اندېښنې وړتوپير درلود. منطقاً چې د دموکراسۍ د لسيزې سياسي گوندونو د تېرې دورې په پرتله بايد د لوړ سياسي شعور څخه برخمن وای او تبليغات يې د ملي - دموکراتيکو او مترقي ځواکونو د يووالي لوری درلودلای او فعاليت يې د يو بل سره د سياليو سربېره د همکارۍ پر محور څرخيدلای. خو هرڅه سرچېه را وختل. د شاه محمودخان د صدارت مهال سازمانونه د لوړ سياسي شعور لرونکي وو. د هغه مهال سياسي گوندونو د يو بل په پټه منفي تبليغات نه کول او د دوی تر منځ خواخوږۍ او همغږۍ شتون درلود. د بيلگې په توگه هغه مهال وېشن ځلميانو د چاپ ماشين درلود چې د نورو سياسي ډلو جريدې او اخبارونه يې هم ور چاپول. د دوی دا ډول دريځ د لوړ کلتور د لرلو سربېره دا هم ښودل چې هغوی د خپلو خلکو د ذهنونو د روښانولو او وښتيايي کار د پر مخ وړلو په وړاندې د گډ مسؤليت احساس درلود. د دموکراسۍ د لسيزې غوڅ اکثريت سياسي گوندونو د يو بل خلاف دښمنانه تبليغات پر مخ وړل، يو بل ته يې سپکې سپورې ويلې، د سياليو ډلو د فعالانو له وهلو ټکولو او وژلو څخه يې هم ډډه نده کړې او د مقابل لوري شتون ور ته د زغم وړ نه وو. د دموکراسۍ د لسيزې سياسي ډلو او حتی هغو سازمانونو چې گډې موخې او گډ سياسي او ايډيالوژيکي ليدلوری هم درلود، نه دا چې د مبارزې گډ ټکي پيدا نکړل بلکې په لاريونونو او خپرونو کې د يو بل خلاف تبليغات کول، يو بل يې د پرديو جاسوسان بلل او خبره وهلو ټکولو، اخ اوډب او وژنو ته هم رسيدله. د ساري په توگه د ا، خ، د، گ دواړو سياليو ډلو (خلق او پرچم) چې گډې فکري، ايډيالوژيکي او سياسي موخې او واحد فکري سرچينه لرله د دوو دښمنو سازمانو په شان د يو بل په پټه تبليغات کول

تردې چې د پرچم فرکسیون د نور محمدتره کي لپاره بيوگرافي جوړه کړه ، د رنگارنگ توروو سربره يې هغه د سي ای ای جاسوس معرفي کړی وو. دا بيوگرافي يا شپې پانه نه يوازې د تره کي د شخصيت ترور بلکي د ټولو خلفيانوسپکاوي ته ځانگړې شوې وه. بيا دا چې د ۱۹۷۲ کال د لړم مياشتي په يوه مظاهره کي د ځوانو مسلمانانو له لوري په يوه پلاکات کي چې د مساوات د ډلې مشر، ميوندوال يي سپک کړی وي داسي ليکل شوي وو: «جاسوس پريروز، صدراعظم ديروز، مبارز امروز، شرمنده فردا، ميوندوال بې خدا! » او کين لاسو په يوه لوی پلاکات کي دا بيت ليکلی وو:

ترسم نرسي به کعبه ای اخواني این راه توميروی به انگلستان است

البته د دموکراسۍ په لسيزه کي يو ځل د ځوانو مسلمانانو، نوی دموکراتيک گوند، د انتظار محفل او د زرنگار گوند پرته نورو سياسي گوندونو او سياسي فعالانو کله چې د صدراعظم محمدموسی شفيق حکومت غوښتل د ايران سره د هلمند د اوبو د تړون په هکله خبرې پيل کړي او وروسته يي ورسره تړون لاسليک هم کړ گډه ژبه وموندله او په باغ بالا کي د روزگار د جريدې د مسئول مدير محمد يوسف فرند په کور کي د افغان ملت ، پرچم ، خلق، مساوات او صدای عوام استازي سره جرگه شول چې د نوموړي تړون په وړاندې گډه تگلاره غوره کړي. هماغه وو چې د تړون خلاف يي گډه مظاهره تنظيم کړله. د دموکراسۍ په لسيزه کي د پورتنیو ډلو له لوري د يوې ملي مسئلې په اړه د گډ دريځ نيول لومړی او وروستی پېښه وه. هغه مهال د وخت غوښتنه وه چې سياسي ډلو د دموکراتيکي جبهې په جوړولو سره ځواني دموکراسۍ ته وده ورکړي وای او د يوه قوي سياسي اپوزيسيون په شکل په حکومتونو فشار راوړي وای چې د دموکراسۍ د ودې او د هيواد د اقتصادي- ټولنيز پرمختگ لپاره اړين گامونه اوچت کړي وای او پدې ډول يي د هيواد د بې ثباتۍ او د دموکراسۍ د ناکامۍ مخه نيولي وای. د دموکراسۍ د لسيزې د سياسي ډلو دا ډول چلند دا گومان په واقعيت اړوي چې هغوی د خپلو بهرنيو ملاتړو او فکري سرچينو د ارادې له مخې عمل کاوه . البته دا به بې انصافي وي چې له يوه سره ټول دا سياسي خوځښتونه او يا يې ټول مشران او په تېره کدرونه او غړي د پردیو د نقشو پلي کوونکي وبلل شي.

د عقرب د دريمې پيښه

کله چې د دموکراسۍ د لسيزې څخه خبره کيږي نشي کيدای چې د ۱۳۴۴ کال د لړم (عقرب) د دريمې خونړۍ پيښې يادونه و نشي. که څه هم د دې پيښې څخه د نيمې پيړۍ زيات وخت تير شوی دی خو لا تر اوسه د هغې د پېښيدو د څرنگوالي په هکله د نظر يووالی نشته او حتي د دې پيښې د قربانيانو کره شمېر څرگند نه دی. د هر څه د مخه به ددې پيښې په هکله دې پوښتنې ته د ځواب د لټولو هڅه وشي چې ولې دا خونړۍ واقعه پيښه شوه ؟ ويل کېږي چې د کابل پوهنتون د حقوقو د پوهنځي رئيس حميدالله آدينه د دربار د وزير علي محمدخان زوی د ولسي جرگې د مشر محمدعمر وردگ د موافقي پراساس د دې پوهنځي د څلورم ټولگي د ډپلوماسۍ د څانگې محصلين چمتو کړي وو چې د لړم په دوهمه د ولسي جرگې په غونډه کي گډون وکړي چې آجندا يي محمديوسف او د هغه کابينې ته د باور د رايې ورکول وو. حميدالله د صدراعظم له ملگرو څخه شميرل کيده او د ۱۹۶۴ کال د اساسي قانون د مسودې د اووه کسيزه کميټي غړی هم وو. په غونډه کي د دې محصلينو د گډون خبره چې نورو محصلينو او د سياست مينه والو ته رسېږي هغوی هم د لړم په دوهمه د ولسي جرگې تالار ته ننوزي. هغه مهال د حقوقو پوهنځی د اريستوکراتو، اشرافو او شتمنو پوهنځی گڼل کيده لکه څرنگه چې د ادبياتو او ساينس

پوهنځي بيا د اطرافي بيوزلو كليوالو پوهنځي شميرل كيدل. د سياست مينه والو ته دا په زړه پورې وه چې د ولسي جرگې غونډې او هغه هم كابينې ته د رايې ورکولو بهير وويني. د نوي اساسي قانون د اووه پنځوسمې مادې له مخې د ولسي جرگې غونډې علني وي چې د قانون له مخې په غونډو کې گډون قانوني ممانعت نه درلودل. دې امله زيات شمير کسان د لړم په دوهمه د ولسي جرگې تالار ته ننوتې وو، د وکيلانو او د کابينې لپاره ځانگړې شوې څوکۍ نا بلل شوو ننداره چيانو نيولې وې. کله چې صدر اعظم او کابينه يې د ولسي جرگې تالار ته ننوزي د کيناستو ځای نشته او پريکړه کيږي چې غونډه وځنډيږي. دا مهال د شورا ځيني غړي او په هغو کې کارمل په غونډه کې د ميلمنو گډون د هغوی قانوني حق گڼي. د فرهنگ په وينا»د محصلينو له لوري د ملي شورا د تالار نيول د ببرک کارمل د پرچم د اړخ د مشر چې د استازو د مجلس غړيتوب يې درلود وستايل شو او هغه يې د ولسواکۍ په نظام کې د ځوانانو مسلم حق وگاڼه. کارمل ځوانان وهڅول چې د ارتجاع په وړاندې ودريري او د خپل دريځ نه په شا نه شي. « ۷۴۱/۳۰ د ستونزې حل پدې کې وليدل شو چې د لړم په دريمه به د تالار بهر لودسپيکر شتون ولري او د رايو ورکولې بهير به مستقيماً خپور شي. د دې پريکړې وروسته نابال شوي ميلمانه او محصلين له تالار څخه ووتل پدې تمه چې سبا به د تالار بهر د لودسپيکر له لارې کابينې ته د اعتماد د رايې ورکولو بهير واورې. کله چې د لړم په دريمه سلگونه محصلين، زده کوونکي او نور د ولسي جرگې مقر ته راغلل امنيتي ځواکونو تالار ته د ننوتو اجازه ورنکړه او د لودسپيکر څرک هم نه لگيده. دا مهال د کاکا حکيم پنجشيري په نامه يو څوک د ولسي جرگې د احاطې ديوال ته څيږي او د صدارت د مرستيال او ماليي وزير سيدقاسم رښتيا د فساد په هکله وينا کوي چې گواکې هغه بيا په نوې کابينه کې نيول شوی دی. پوليسو د نوموړي د وينا مخه ونيوله او ويل کيدل چې توقيف کړی يې وو. دې وروسته راټول شوي ځوانان د(زنده باد او مرده باد) د شعارونو په ورکولو سره د ښار د مرکز په لور خوځيږي او په لار کې د پوليسو سره لاس او گريوان کيږي. څو تنه مظاهره چيان او پوليس ټپي کيږي او پوليس يو شمير مظاهره کوونکي نيسي. پدې هکله کابل ټايمز انگرېزي ژبې حکومتې رسنۍ د لړم د څلورمې نيتي په ۱۷۶ گڼه کې راورې:»د دوشنبې په ورځ مظاهره کوونکو غوښتل تالار ته ننوزي او د پوليسو په لوري يې ډبرې ویشتلې. د ولسي جرگې تالار ته د نه ننوتو وروسته مظاهره چيان د دارالامان په لور ولاړل موټر او ودانۍ يې په ډبرو ویشتلې. پدې جمله کې د سوداگرۍ وزارت او حبيبيه ليسه زيانمنې شولې. ځانښت مظاهره چيان د ښار مختلفو سيمو ته لاړل، امنيتي ځواکونو هغه وخت مداخله وکړه چې هغوی پوليس په ډبرو ویشتل. دولتي سرچينو د قربانيانو په اړه څه ونه ويل.» په پورتنۍ خبر کې د خبريال يا رسنۍ بې خبرې لدې ښکاري چې دارالامان د ښار د مرکز په لور کې نه دی. هېره دې نه وي چې ځينې څيړونکي او ليکوالان د دې پيښې په هکله په خپلو ليکنو کې دا هم وايي چې مظاهره چيان د دريمې کارتې د پوليسو حوزې ته ننوتلي وو له هغه ځايه يې وسلې ترلاسه کړې او په امنيتي ځواکونو يې ډزې کړې چې امنيتي ځواکونه اړ شول متقابلې ډزې وکړي او مرگ او ژوبله منځته راشي. پداسې حال کې چې په کابل ټايمز کې د مظاهره چيانو له لوري د وسلې د ترلاسه کولو په اړه څه نه دي ويل شوي. پوهنتون ته د مظاهره چيانو د ټپي کيدو او بندي کيدو د خبر رسېدل د دې لامل شو چې د پوهنتون په دهليزونو کې حکومتي ضد شعارونه پورته شي او د پوهنتون زيات شمير محصلين د ابن سينا، دارالمعلمين، غازي ليسې، ثانوي تخنيک، حبيبيې ليسې په لور وخوځيدل او د نوموړو مؤسسو يو شمير زده کوونکي هم ورسره يوځای او د شورا په لور روان شول خو پوليسو شورا ته د هغوی د ننوتلو مخه ونيوله. دوی بيرته د پوهنتون په لور وخوځيدل او د سيدجمال الدين افغان د مزار ترڅنگ يې ميتينگ جوړ کړ چې د انجينر محمد عثمان مشهور په لنډې احساساتي وينا محصلين وهڅول چې د خپل اعتراض غږ

پورته کړي. انجينر عثمان هغه مهال د کوم سازمان غړيتوب نه درلود او وروسته د مترقي ځوانانو د سازمان (حزب دموکرات نوین) غړيتوب تر لاسه کړ. پدې مېټينگ کې پريکړه وشوه چې مظاهره به په پوهنتون کې پرمخ وړي. مظاهره چيان د اديتوريم مخې ته راغونډ او دولتي ضد ويناوې يې واورولي چې په ويناو کې فريد شايان د ډاکټر محمودي د همفکرانو څخه يو شعر ويلو چې پرمحصلينو يې اغيز پريښود. محمد اعظم سيستاني د خپل مقدمه يې بر کودتای هفت ثور و فجایع هشت ثور نومي کتاب په ۵۹ مخ کې د شعر لومړی بيت راوړي:

ز کلک آهنين بر کاخ استبداد آتش زن به نوک خامه بر بنياد هر بيداد آتش زن

پوهنتونیکه درسش فکر نو ايجاد نتواند به مضمون و کتاب و کله استاد آتش زن

شعر پدې بيت پای ته رسېږي :

در اين عصریکه دنيا شد دگرگون ز نور برق تو هم دشتی چراغ تیلیلی اجداد آتش زن

په پوهنتون کې د مېټينگ برخه والو پريکړه وکړه چې د ښار په مرکز کې خپله مظاهره پرمخ بوزي خو پوليسو په بريکوټ (دهمزنگ) کې د ښار زړه ته د محصلينو د تلو مخنيوی وکړ او هغوی د سخي د گردنې له لارې ځانونه پل باغ عمومي ته ورسول او په مختلفو ځايونو کې حکومتي ضد ويناوې واورول شوې. په مظاهره کې د محمدطاهر بدخشي او سلطانعلي کښتمند(د افغانستان د خلک دموکراتيکي ټولنې)، هادي محمودي (سازمان جوانان مترقي)، شاهپورروئين يار، نوروزکبير او نورو غيرسازماني کسانو ويناوې کړې دي. د ماښين وروسته د مظاهره چيانو يوه ډله د دريمي کارتي د پوليسو آمریت ته ورځي ترڅو نيول شوي کسان آزاد کړي. دلته دي چې امنيتي ځواکونه په هغوی ډزې کوي چې مرگ او ژوبله يې له ځانه سره لرله. د دې ډزو وروسته مظاهره چيان خواره واره شول او پدې توگه مظاهره هم ختمېږي. وژل شوي کسان درې تنه او ټيپيان لسگونه تنه يادېږي. ټيپيان د علي آباد او ابن سينا(گندنا) روغتونو ته د درملنې لپاره وړل کيږي. کله چې په ښار کې مظاهري روانې وې ولسي جرگې حکومت ته د اعتماد رايه ورکوله. په مظاهره کوونکو باندې د ډزو پړه اکثراً په سردار عبدالولي د مرکزي قول اردو په درستيزوال اچول کيږي حتی ويل کيدل هغه زرهېوش چې په مظاهره چيانو يې ډزې وکړې سردار پکې ناست وو. ځينې بيا صدراعظم محمديوسف ته گوته نيسي. په مظاهره کوونکو باندې د صدراعظم لخوا د ډزو د امر ور کولو ادعا ځکه ناسمه ده چې هغه او کابينې ته يې د مظاهرو پر مهال په ولسي جرگه کې د اعتماد رايه ورکول کېدله. پوليسو د مظاهري پر مهال او وروسته د پوهنتون او ليسو يو شمير استادان او زده کوونکي او د مظاهري نور فعال برخه وال ونيول چې په هغو کې د ا، خ، د، گ، مشرتابه دوه غړي بدخشي او کښتمند هم شامل وو. د مظاهره چيانو د تيت پرک کېدو وروسته د کابل پوهنتون محصلينو د پوهنتون د ادارې د مانۍ مخې ته غونډه وکړه او لاندې پريکړه ليک يې د پوهنتون رياست ته وسپاره :

الف- د لړم د دريمي نيټې د پيښې څيړنه او د هغې د عاملينو مجازات .

ب- د نيول شوو کسانو آزادول .

ج- د سياسي بحثونو په موخه د محصلينو د اتحاديې جوړول .

د دې پېښې څلور ورځې وروسته محمديوسف د ناروغۍ په نامه استعفي ته اړکړل شو او پاچا محمدهاشم ميوندوال د صدراعظم په توگه ولسي جرگې ته ور وپېژاند. د محمديوسف استعفي معنی ورکوله چې په مظاهره کوونکو د بزرو مسؤليت ده ته متوجه شي او پدې توگه د پوهنيزو مؤسسو د محصلينو او زده کوونکو د نارضايتي کچه راټيټه شي. ميوندوال د شورا نه د اعتماد رايه تر لاسه کړه او بيله ځنډه د محصلينو سره د غمشریکۍ د بنودلو په موخه توره دريشي اغوندي پوهنتون ته ځي او هغوی ته وعده ورکوي چې په مظاهره چيانو باندې د بزرو مسؤلین به وموندل شي، د مظاهري بنديان به خوشي او د سياسي بحثونو په موخه به د محصلينو اتحاديه جوړه شي. دا هغه غوښتنې وې چې محصلينو له حکومت څخه لرلې. «ميوندوال بيله کوم قانوني دليله د عقرب د دريمې نيتې د پېښې د څيړنې دنده ولسي جرگې ته وسپارله او جرگې هم بيله کوم فکر د موضوع د څيړنې لپاره يو پلاوی وټاکه، خو دا پلاوی چې په يوه هيچاني چاپيريال کې ټاکل شوی وو، اصلاً هيڅ غونډه ونکړه او هيڅ کومې پايلې ته ونه رسيد.» ۵۰۷/۳۰ ډېری پدې اند وو چې په مظاهره چيانو سردار عبدالولي د بزرو امر ور کړی وو او دا ناشوني وه چې کوم مقام هغه دوسيه چې په هغې کې ځواکمن سردار ښکېل دی وڅيړي. د محمدحسن شرق د ليکنې پر بنسټ حکومت پدې اړه پلټنې وکړې او د پلټنو پر مهال دا ډول پوښتنې طرحه شوې وې. د حميدالله نه پوښتنه شوې وه چې ولې يې محصلينو ته اجازه ورکړه چې د ولسي جرگې تالار ته ننوزي. هغه په ځواب کې ويلي وو چې د صدراعظم د امر له مخې. د ساتونکو او پيره دارانو نه پوښتنې شوې وې چې ولې مو د تالار دروازي خلاصې کړې وې. د هغوی ځواب دا وو چې له صدارت څخه امر شوی وو. د پلټنې د هيات نتيجه گيري دا وه چې که محصلين په بسونو کې ولسي جرگې ته وړل شوي وای د لړم د دريمې نيتې د پېښې مخنيوی کيده. د ۱۳۴۴ کال د لړم د دريمې خونړۍ پېښې وروسته هر کال د وخت سازمانونو دا ورځ د ځوانانو د ورځې په نامه نمانځله او په لومړيو کلونو کې د لړم د دريمې نيتې د پېښې د څيړنې او د بزرو د عاملينو د محاکمې سربيره يو لړ سياسي او صنفی غوښتنې مطرح کولې. خو ورو ورو په مظاهره باندې د بزرو د امر ور کوونکي ارگان د موندلو او د هغه د محاکمې يادونه نه کېدله، د يوه دود او سمبولیک حرکت په شان دا ورځ نمانځل کيده او په هغو کې به احساساتې او جذباتي ويناوې کيدلې او گوندونو به خپلې تگلارې پکې بيانولې. دې نمانځنو د جمهوريت تر ټينگښت پورې ادامه لرله او جمهوري دولت چې په غونډو او لاريونونو بنديز ولگاوه او پوځي حالت يې اعلان کړ ددې ورځې نمانځلې ته يې اجازه ور نکړله. کله چې د افغانستان د خلق دموکراتيک گوند واک تر لاسه کړ د بريکوټ-دارالامان سړک يې د عقرب د دريمې او دا ورځ يې د ځوانانو په نامه ونوموله خو د کومو نمانځنو پټه نه لگيده. د ا، خ، د، ک د واکمنۍ پر مهال د ځوانانو په نامه د دې ورځې نومول ددې سبب شول خلک گومان وکړي چې د لړم د دريمې نيتې د مظاهري سمبالوونکي همدا گوند وو. همدارنگه د دې گوند ځينو فعالانو پدې اړه د مبالغې ډکې ليکنې کړې دي تر څو وښيي چې د دوی گوند د جوړيدو وروسته ډير ژر وکولای شول په ځوانانو کې نفوذ وکړي. خپل گوند يو سلطنتي ضد گوند او فعال سياسي خوځښت معرفي کړي هر هغه حرکت چې د نوموړي گوند پرستيژ لوړولی شي د خپل گوند د نوښت پايله وگڼي او د دې مظاهري ټول وياړ خپل گوند ته ور وښيي. پر بله خوا د دې گوند يو مشر چې د مظاهري فعال برخه وال او ويناوال وو د حکومت له لوري د دوی توقيفول تر پوښتنې لاندې نيسي. دلته به د دواړو کتگوريو څرگندونو ته گوته ونيول شي. دستگير پنجشېری ليکي: «غورځنگ خود جوشه پيل شو. خو ژر د هغه لارښوونه د افغانستان د خلق دموکراتيکې ټولنې د مرکزي کميټې دوو غړو او فعالينو ارواښاد طاهر بدخشي او سلطانعلي کښتمند په غاړه واخيستله، پدې اړه ارواښاد طاهر بدخشي او کښتمند او د دموکراتيک خلق د ټولنې نورو فعالينو د پردې شاته ټولې توطيې پدې مظاهره کې افشا کړې.» ۲

/ ۱۸۵، ۱۸۶ خو پخپله کښتمند ليکي: « دا چې موږ دوه تته يې ونيولو څرگند نه شول (موخه په خپله کښتمند او بدخشي دي) ، ځکه موږ نه محصلين وو او نه د مظاهرو فعال گډون کوونکي. خو ښايي پدې دليل چې د نوي جوړ شوي د خلق دموکراتيک گوند د مرکزي کميټې غړي وو. » ۱۱۳/۳۹ - ۱۱۷ د ځوانانو مترقي سازمان (حزب دموکراتيک نوين) هم د مظاهري د سمبالولو وياړ خپل گڼي. البته په سياست کې د دا ډول دريځ نيول معمولي کار بريښي. هغه مهال د ځوانانو مترقي سازمان په هيڅ صورت دا وړتيا نه درلودله چې يوه ستره مظاهره تنظيم کړي ځکه چې دا سازمان د لږم د دريمې نيتي د پيښې يوه مياشت مخکې جوړشوی وو. د افغانستان د خلک دموکراتيکه ټولنه د خپلې لس مياشتنۍ شتون په ترڅ کې هم دومره نه وه ځواکمنه شوې چې زرگونه تته کوڅو ته راوباسي. پدې اړه د صباح الدين کشکي لدې ارزونې سره چې « دا مظاهره يوازي د کمونستانو له لوري نه وه سمبال شوې . کمونستان د يوه مهم او منسجم ځواک په توگه نه وو راڅرگند شوي چې دا مظاهره په بشپړ ډول رهبري کړي » همغري وښودل شي. د کين لاسو سيالان او مخالفان دا خوځښت پدې محکوموي چې هغوی د دې مظاهري د تنظيموونکو سربيره د محصلينو او زده کوونکو سوله نيزه مظاهره په زورزياتي واوروله. د شير احمد نصری حقشناس په شان ځينې څيري حتي په مظاهره کې د شوروي د سفارت د کارکوونکو گډون ته هم گوته نيسي. که چيرې د دې واقعي پيښې ته وکتل شي انگيزه يې د ولسي جرگې په غونډه کې د حقوقو د پوهنځي د څلورم ټولگي د محصلينو گډون وو خو اصلي لامل يې د ځوانانو او د سياست د مينه والو ليوالتيا وه چې د ولسي جرگې په غونډه کې برخه واخلي خو د حکومت له لوري د دوی دې ليوالتيا ته نه پاملرنې او خپلو ژمنو ته شا گرزوني دې ته لار هواره کړه چې محصلين زورزياتي ته مخه کړي. پر دې اساس ويلی شو چې د حکومت بيغورۍ او د خلکو د مخکښې برخې ليوالتيا ددې سبب شوه چې قهریدلي ځوانان په مظاهره لاس پورې کړي او د دې ځوانانو او امنيتي ځواکونو ترمنځ چې ځوانانو د سوله نيزو لاريونو او امنيتي ځواکونو د مظاهرو د کنټرول تجربه نلرله او ځېنو چارواکو مظاهرو ته د بغاوت په سترگه کتل خبره دې ته ورسيرې چې په بې وسلې ځوانانو د ماشينگنو او ټوپکو ډزې وشي او لسگونه تته قرباني ولري. د دې مظاهري نوښتگر کوم ځانگړی مرکز يا سازمان نه وو. دې خونړۍ پيښې وښودل چې چارواکو د ځوانانو د سوله نيزو لاريونو د زغملو حوصله نلرله او په بې وسلو وگړو يې بريد وکړ چې دا په واقعيت کې په ځوانه دموکراسۍ بريد وو او پايله يې دا شوه چې د څلورو ورځو وروسته د ولسي جرگې له لوري تائيد شوې واکمني ړنگه شي.

د دموکراسۍ د لسيزې رسنۍ

که چيرې د رسنيو رول ته وکتل شي هغه په واقعيت کې نه ليدونکي حکومتونه دي چې اکثراً د واکمنيو ټيکاو او پايښت په هغو پورې تړلی دی. رسنۍ د اطلاعاتو د ليرد د سيستم په توگه داسې وسيلې دي چې د هغو پرمخت واکمنه طبقه او ځانگړې ډله د کوم فزيکي ځواک څخه د گټې اخيستنې پرته په خلکو حکومت کوي. د رسنيو او تبليغاتو پرمخت دي چې د وگړو فکري اصول تغيير مومي او ذهنونه يې کنټروليري. رسنۍ د واکمنو طبقو او مخکښو کړيو په لاس کې داسې افزار دي چې نه يوازي وگړي کنټرولوي بلکې د هغوی اندونو، نظرياتو او غوښتنو ته بڼه او لوری هم ورکوي او وگړي هغه پخپله خوښه مني. د تبليغاتو يا رسنيو حيرانوونکي اغېز په ولسي وگړو څه چې د سياستوالو په اندونو لاندې بيلگه ښيي. په ۲۰۱۱ کال کې مې د يوه خلقي وزير سره چې د خلقيانو د واکمنۍ د نسکورېدو وروسته لس کاله د زندان خوند هم ځکلی وو په هيواد کې د ناټويي پوځيانو د شتون په هکله بحث درلود. نوموړي

د غربي رسنيو له دريځه دې مسئلې ته کتل گواکې چې دا لښکر د ترهگرۍ سره د مبارزې او د ولسواکۍ د ټينگښت په موخه ماموريت لري. نوموړي د خبرو اترو په ترڅ کې د ليکوال څخه پوښتنه وکړه چې ته ويب پاڼې، نړيواله ميډيا او په هغو کې مشهورې راډيوگانې لکه بي بي سي، امريکا غږ او ازادي راډيو نه گوري او نه اورې چې هغوی څه وايي؟ دې پوښتنې ښودل چې همدې معتبرو نړيوالو رسنيو د هغه فکر او ليدلوري ته تغيير ورکړی او تر کنترول لاندې راوړی دی ځکه همدا وزير د هغه گوند له مشرانو څخه وو چې يو وخت يې امپرياليسم د زيارکښ انسان دښمن او د جگړو سرچينه بللو او اوس يې د افغانستان د خکو ناجي بولي. ددې پوښتنې په اورېدو سره مې د غني خان دا بيت را ياد شو چې وايي:

يا زه جوړ يم دا کل خلک ليوني دي يا دوی جوړ دي يوزه يم ليونی

زړه هسې بخښم خو ايمان په ټيبرنه خرڅوم ځکه ليونی يم خلکه ځکه ليونی

ليکوال هغه ته وويل: فکر نه کوم چې لويديځوال دومره ساده وي چې خپلو رسنيو ته اجازه ورکړي چې د خدايي خدمتگارو تبليغاتي مرکزونو په څېر نړيوالو او افغانانو ته په افغانستان کې د خپلو پوځيانو د شتون موخې ورسوي. دا راډيوگانې د خپلو هېوادونو د ملي گټو پر بنسټ تبليغات کوي او هغه څه خپروي چې د هغوی ملي گټې يې حکم کوي. امريکايي پوه هارولډ لاسويل چې په امريکايي ټولنه کې د اړيکو د تئوريسن او د تبليغاتو او پروپاگاندا کارپوه گڼل کيږي د تبليغاتو د رول په اړه ليکي: «د دموکراسۍ سيستم، يعنې هغه حکومت چې د خلکو له خوا اداره شي ثابت او پايدار نه پاتې کېږي ترڅو د ځانگړو کارپوهانو له لوري داسې تبليغات او پروپاگاندا چې د خلکو عقيدو ته لوری ورکړي او کنترول يې کړي ترسره نشي.» څرگندساري يې د ناټويي اشغال پر مهال د افغانستان رسنۍ وې چې يوه برخه يې د بهرنيو له لوري تمويلېدله، د يوې برخې مسؤلان يې د اشغالگرو د فکري اسارت لاندې وو، دريمه ډله يې په افغان جگړه مارانو پورې تړلې وې او پاتې نورې يې ناپييلي او خپلواکه خو په اقتصادي لحاظ کمزورې وې د دې جوگه نه وې له نورو سره سيالي وکړي او ليدونکي او لوستونکي ځانله رامت کړي. دې رسنيو ولسمشريزو ټولټاکنو ته پدې روحيه تبليغات کول چې گواکې ټاکنې دي چې د افغان ولس برخليک ټاکي او د ولس د رايو پر مټ ټاکل شوی ولسمشر به هيواد ته سوله راوړي. همدې رسنيو او په هغو کې ټلويزيونو په پرله پسې توگه د ټاکنو په اړه گردې ميزونه رابلل حتي په دغو ميزونو کې د اشغال د سيوري لاندې د ټاکنو مخالفينو هم جرئت نه کاوه دا خبره وکړي چې د اشغال تر سيوري لاندې رڼو ټاکنو ته اشغالگر اجازه نه ورکوي او هغه څوک به ارگ ته لار مومي چې اشغالگر يې غواړي. دا ځکه چې ټولو رسنيو په يوه خوله د ټاکنو خبره کوله او د ولس ذهنونه يې ترخپل کنترول لاندې راوړي وو او دا خبرې زمزمه کېدلې چې ټاکنې د ولسواکۍ مرکزي اصل دی، په اوسنيو حالاتو کې يوازینی مناسب گام چې بايد واخيستل شي هغه ټولټاکنې دي. پداسې حال کې چې د څلورو ځلو ټاکنو وروسته حکومتونو هيواد ته نه سوله را وړه او نه مثبت بدلون. د دموکراسۍ د لسيزې مخکې حکومتونه په بشپړ ډول په رسنيو او تبليغاتي بنسټونو واکمن وو او ازار يې د کابل يوازینی راډيو، حکومتي ورځپاڼې، جريدې، مجلې او حتی د جوماتونو منبرونه او سينماگانې وې. دا ټول د واکمنۍ په گټه څرخيدل. د دموکراسۍ په لسيزه کې آزادې رسنۍ د مطبوعاتو د قانون (جولای ۱۹۶۵) د نافذېدو وروسته راڅرگندې شوې. د دموکراسۍ د لسيزې غيرحکومتي آزادې رسنۍ د خپلو نيمگړتياوو سره سره په خپرونو پيل وکړ او په همدې دوره کې ټولټال يودېرش غيرحکومتي او پټې حکومتي رسنۍ خپرې شوې. البته چې دا رسنۍ په يوه مهال نه خپرېدلې بلکه په مختلفو وختونو کې يې په خپرونو پيل کړی دی او بيا

يې خپروني درولي يا د واکمنۍ له لوري توقيف شوي دي. د چنگاښ د پوځي کودتا په درشل کې په هيواد کې لس غيرحکومتي جريدې خپرېدې. د دموکراسۍ په لسيزه کې د ۳۱ رسنيو له جملې څخه د (خلق ، شعله جاويد، پرچم، افغان ملت ، مساوات، صدای عوام، اتحادملي) د وخت د سياسي گوندونو نشراتي ارگانونه وو او نورې خپلواکه شخصي، ناپېيلې او يا پټې حکومتې رسنۍ وې. په افغانستان کې د مطبوعاتو د قانون پر بنسټ بايد د يوې رسنۍ چلوونکي د حکومت څخه د ورځپاڼې ، جريدې يا مجلې د خپرولو جواز تر لاسه کړی وای. هغه مهال د دولتي چاپخاني پرته نورو چاپخانو شتون نه درلود. لدې امله ټولې غيرحکومتي جريدې په دولتي مطبعه کې چاپېدلې. دې ډول حالت حکومت ته دا امکان ورکاوه چې د جريدې د خپرېدو مخکې هغه موارد سانسور کړي چې د حکومت نه خوښېدل. حکومت نيغ په نيغه د سانسور خبره نه کوله بلکې د دولتي مطبعې کارکوونکو د رسنيو مسؤلین پدې نامه وېرول که دا موضوع خبره شي ښايي دا گڼه او يا د تل لپاره مو اخبار مصادره شي. د مطبوعاتو د قانون له مخې حکومت اجازه نلرله چې په رسنيو کې خپرېدونکي مواد سانسور کړي. خو څرنگه چې جريدې په دولتي چاپخانه کې چاپېدلې او د جريدو د هرې گڼې له منځپانگې نه مخکې له مخکې اړونده مسؤلین خبرېدل ، واکمنۍ به کله چې جريده له چاپخاني ووتله په لار کې به يې ضبط کړله بيله دې چې بازار ته وړاندې شي. د دموکراسۍ په لسيزه کې لومړۍ جريده چې حکومت د تل لپاره مصادره کړله د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند نشراتي ارگان د خلق جريده او دوهمه د پيام روز آزاده جريده وه. همدا ډول حکومت د مساوات جريده هم توقيف کړه خو بيرته يې د خپرولو اجازه ورکړه. د خلق د جريدې د خپرولو او بيا بندولو په اړه دا خبره د يادولو وړ ده چې د خلق د جريدې د لومړۍ جريدې د خپرېدو په ورځ د مۍ په يوولسمه د مردم په نامه يوه جريده هم بازار ته راووتله چې پکې خپرې شوې ليکنې د خلق د جريدې خلاف وې. همدارنگه د مردم جريدې د خلق د جريدې د توقيف نه يوه ورځ مخکې د جون په شپاړلسمه خپلې خپروني ودرولې. د نوموړې جريدې د امتياز خاوند سيدمقدس نگاه او مسؤل مدير غلام محي الدين وو. د مردم جريده د کوم سازمان نشراتي ارگان نه وو بلکې د محمدزيو د مخوري کورنۍ فيض محمد زکريا له لوري خپرېده او د خپرونو د درېدو لامل يې هم څرگند نشو. بېله کومه شکه چې هغه حکومت د خلق جريدې په وړاندې خپروله. د حکومت له لوري په خپلواکه جريدو او په تيره هغو جريدو چې پخپل قوت سره يې روښانتيايي او وينتيايي هدفمن کار ته ملاتړلې وه فشارونه ددې سبب شول چې « ۱۹۷۲ کال د سپتمبر په مياشت کې ۹ غير حکومتې جريدو (خير ، مساوات، افغان، پکتيا، اتحادملي، پيام وجدان، روزگار، افغان ملت او کاروان) د احتجاج په ډول د غيرحکومتي رسنيو په وړاندې د صدراعظم ډاکټر عبدالظاهر د اختناق څخه ډک سياست له امله د يوې ورځې لپاره د خپلو جريدو د خپرولو نه ډډه وکړه. » ۱۹۲/۳۲ بيله شکه دا بيا ښيي چې د دموکراسۍ د دورې حکومتونو هم نه غوښتل آزادي رسنۍ خپروني ولري. تردې چې د حکومت مشر هم ليوال نه وو چې په مطبوعاتو کې را څرگند شي او د حکومت د تگلارو او فعاليتونو په اړه ولس ته معلومات ورکړي. ټولو ته څرگنده ده چې پاچا به د نوي لمريز کال، اخرونو او د خپلواکي د ورځې په مناسبت د کابل راډيو له لارې په دري ژبه لنډ د مبارکۍ پيغامونه وړاندې کول .

د دموکراسۍ د لسيزې پارلمان

د ۱۹۶۴ کال د اساسي قانون له مخې د هيواد پارلمان له دوو مجلسونو، ولسي جرگې او مشرانو جرگې جوړشوی وو. ولسي جرگې ته استازي د ولس د آزادو، عمومي، پټو او مستقيمو رايو له لارې

د څلورو کلونو لپاره ټاکل کیدل. ولسي جرگې ته د استازیتوب شرطونه دا وو چې استازی لږترلږه د افغانستان لس کلن تابعیت ولري، لیکل او لوستل یې زده وي، ۲۵ کاله عمر ولري او د نوي اساسي قانون له نافذیدو وروسته محکمې له سیاسي حقونو څخه نه وي محروم کړی. ولسي جرگې ته د ټول افغانستان څخه ۲۱۶ تنو استازو لار موندله. مشرانو جرگې ۸۴ غړي لرل چې یوه دریمه یې د پاچا له لوري د پنځو کلو لپاره انتصابیدل، بله دریمه یې د ولایتي جرگو له لاري د دریو کلو او پاتې دریمه برخه د خلکو له لوري د آزادو، عمومي، پټو او مستقیمو رایو پواسطه د څلورو کلو لپاره ټاکل کیدل. د مشرانو جرگې استازو د ولسي جرگې د غړو په شان شرایط لرل یوازې استازی باید دیرش کلن وای. لکه څرنګه چې پاچا د ګوندونو د قانون په څیر د ولایتي جرگو قانون توشیح نکړلې امله د ولایتي جرگې استازو په مشرانو جرګه کې شتون نه درلود. پردې بنسټ د مشرانو جرګه نیمګړې وه او پرېکړې یې غیرقانوني وې. د دموکراسۍ په لسیزه کې پارلمان ته دوه ځله ۱۹۶۵ او ۱۹۶۹ کال کې ټاکنې ترسره شوې. ټاکنې د یوه حکومتي کمیسیون پواسطه چې غړي یې د سیمې قاضي، ماموران او ښوونکي وو تر سره کیدلې. ولسي جرگې لاندې دندې لرلې:

- ۱- د قوانینو تصویبول.
- ۲- د اجرائیه قوې پر فعالیتونو څار او د حکومت استیضاح.
- ۳- حکومت ته د باور او نه باور د رایې ورکول.

حکومت ته د اعتماد د رایې د نه ورکونې او یا د رایې د بېر ته اخیستنې له امله حکومت ړنګیده او پاچا باید نوی صدراعظم ولسي جرگې ته د اعتماد د رایې د ترلاسه کولو په موخه ورپیژندلی وای. د اساسي قانون په لسیزه کې لومړی پارلمان د ۱۹۶۵ کال د اکتوبر په څوارلسمه چې د پاچا د زیږیدنې له ورځې سره سره خور پرانیستل شو. لومړي پارلمان ته ټاکنې د تېرو ټاکنو په پرتله رڼې وې او د دموکراسۍ په لسیزه کې لومړۍ ټاکنې د دوهمې په پرتله رڼې وې یعنې دا چې د حکومت لاسوهنې پکې لږ وې. لومړي پارلمان (دوولسمې دورې) ته څلورو میرمنو، دوو له کابل او یوې یوې له کندهار او هرات څخه لار و موندله. البته د دموکراسۍ په لسیزه کې د محمدهاشم میوندوال د صدارت پر مهال د لومړي ځل لپاره یوې میرمنې کابینې ته لار موندلې وه. هېره دې نه وي چې د دموکراسۍ تر لسیزې پورې ملي شورا شتون درلود خو ددې شورا غړي اکثرآ د حکومت له لوري د ټاکنو په نامه شورا ته رسول کیدل.

د حکومتونو دا ډول دریځ ددې سبب شوی وو چې خلک په ټاکنو باور ونکړي او ګډون کوونکي یې لږ وي. څرګنده بیلګه یې د ۱۹۶۵ کال په پارلماني ټاکنو کې په کابل کې چې د نورو ښارونو په پرتله د سواد کچه پکې لوړه وه د څلوېښتو زرو څخه زیاتو کسانو نوم لیکلی وو خو په ټاکنو کې یوازې پنځلس زرو تنو ګډون وکړ. که څه هم د تیرو ټاکنو په پرتله د دموکراسۍ په لسیزه کې ټاکنې رڼې وې خو بیا هم د پخوا په شان سلطنت او حکومت د خپلې مزمنې ناروغۍ یا عادت له امله په ټاکنو کې د لاسوهنو څخه ډډه ونکړه او هڅه یې کوله چې ولسي جرگې ته د حکومت سیاسي مخالفان لار ونه مومي. د محمدیوسف د انتقالې دورې د کابینې غړی اود ټاکنو سمبالوونکی سیدقاسم رښتیا پدې هکله لیکي: «یوه ورځ ډاکټر عبدالقیوم د کورنیو چارو وزیر ما ته وویل د استازو لست مې چې د ولایاتو غوښتنې وو را رسیدلې دی. صدراعظم وویل چې زه او ته، مجروح او خلیلي به سره کښینو او بحث به پرې وکړو...، مطلوب او نامطلوب کسان به سره جلا کړو...، عجیبه دا چې هغه کسان چې زما د کور په مجلس کې مطلوب کسان پیژندل شوي وو. استاد(خلیلي د پاچا سلاکار) هغه د نامطلوبو په کتار کې شامل کړي وو،

د کورنيو چارو د وزارت له لارې په همدې نامه واليانو ته معرفي شوي وو. او هغه کسان چې د کومو ملاحظاتو له امله نامطلوب گڼل شوي وو لکه د ناوړه سابقې، قاچاقبرۍ او يا داسې نور. حکومت ته مطلوب معرفي شوي وو. « ۲۳۶ / ۱۳ رښتيا په ټاکنو کې د واکمنۍ او په تېره د صدراعظم او د خصوصي کابينې لاسوهنې نه مني. آيا دا د حکومت له لوري په ټاکنو کې لاسوهنه نه ده چې واليانو ته د مطلوبو او نامطلوبو استازو لست استول کيږي. ددې معنی دا ده چې د مطلوبو کسانو سره مرسته وشي چې شورا ته لار ومومي او د نامطلوبو استازو مخنيوی وشي. رښتيا دوولسمې دورې د ټاکنو مسؤل بل ځای اعتراف کوي: «دا چې واليانو، ولسوالانو او د څارنې پلاوو د هيواد په مختلفو سيمو او اطرافو کې د مختلفو ملاحظاتو او د اشخاصو او مقاماتو د توصيې له کبله لاسوهنه کړې ده سترگې نشي پټېدې.» ۳۲۱ / ۱۳

په ټاکنو کې به د واکمنۍ له لوري د لاسوهنو په اړه د دوو تنو نوماندانو نورمحدثره کې او محمدهاشم ميوندوال يادونه وشي چې ولسي جرگې ته لار ونه مومي. تره کې د دموکراسۍ په لسيزه کې لومړۍ (دوولسمې) او ميوندوال بيا دوهمې (ديارلسمې) دورې ته د غزني د ناوې او مقر له ولسواليو څخه ځانونه کانديد کړي وو. تره کې د ويښ ځلميانو له بنسټ ايښودونکو او د يوه گوند مشر وو. هغه د هيواد د ننه او بهر د ماموريت تجربه لرله، د وخت په مطبوعاتو کې د پېژندل شوي سمونپالې څيرې په توگه پېژندل کيده. ولسي جرگې ته د هغه سيال هاشم د خپلې ترور د ملکيار د مشهورې کورنۍ د يوې معتبرې ښځې شخصي موټروان وو چې شورا ته يې لار وموندله. د ملکيار د کورنۍ دوه غړي عبدالله ملکيار او نصرالله ملکيار په څلورو حکومتونو کې د کابينې غړي پاتې شوي او عبدالجبار ملکيار او عبدالسلام ملکيار بيا جنرالان وو. ددې کورنۍ دا ډول دريځ د دې لامل گرزيده چې موټروان يې ملي شورا ته لار ومومي. پدې اړه د تره کې ورور، جان محمد تره کې چې د ټاکنو پر مهال په ولسوالۍ کې د خپل ورور د رايو د صندوق د څارنې په موخه شپه تيره کړې وه وايي: «ماته خوب نه راتی د شپې مې غوښتل د باندې ووزم خو گورم دروازه د باندې له خوا راپسې بنده ده. هرڅه نارې چې مې وکړې هيچا دروازه نه راخلاصوله... سهار يې دروازه پرانستې وه کوټې ته ورغلم گورم مهر لرې سوی او په احتياط پر سريښ سوی دی خو زما نښاني بيځايه سوې وه... پدې توگه شورا ته د نورمحمد تره کې لاره ونيول شوه.» ۱۴۷ / ۴۰ محمدهاشم ميوندوال په ۱۹۶۹ کې د مقر له ولسوالۍ څخه د خپل سيال سيمه نيز خان په وړاندې ماتې خوري. ميوندوال خپله ماتې د حکومت د لاسوهنې له امله گڼله او خپل ليکلی شکايت يې د خپل استازي له لارې وليد حقوقي د ستري محکمې اداري رئيس ته چې کشککي د اطلاعاتو او کلتور وزير هغه مهال د وليد حقوقي په دفتر کې ناست وو وړاندې کړی وو. کشککي د خپلو سترگو ليدلی حال داسې بيانوي: «ميوندوال په خپل ليک کې د هغې حوزې د ټاکنو پايلې غيرقانوني گڼلې وې چې ده ځان کانديد کړی وو. حقوقي چې د سلطنتي کورنۍ سره قومي اړيکې لرلې او د نوموړې کورنۍ د اعتماد نه برخمن وو، ليک يې ټوټې ټوټې کړ او باطله دانۍ ته يې واچاوه او دا کار يې پدې موخه وکړ وښيي چې واکمن نظام تر کومې کچې له ميوندوال څخه کرکه لري.» ۵۹ / ۳۲ کله چې په ټاکنو کې د حکومت د لاسوهنو په هکله د ميوندوال چې په همدې د دموکراسۍ په لسيزه کې يې د صدارت لوړ مقام درلود، شکايت نه اوريدل کيږي که له يوې خوا قانون ته د حکومت له لوري نه درناوی ښيي له بله پلوه د قضائيه سيستم تر لتوب هم نندارې ته ايردي. دا چې ولې ميوندوال چې د مشروطه نظام سخت طرفدار هم وو د سلطنتي کورنۍ دښمني گټلې وه لامل يې دا کيدای شي چې هغه د يوه سياسي گوند مشري لرله چې په هيواد کې د سمونو د پلې کولو په موخه سياسي مبارزه کوله او د هيواد په

کچه يوه پېژندل شوې څيره وه. که چيرې ميوندوال ولسي جرگې ته لار موندلې وای بيله شکه پدې معتبر دولتي ارگان کې يې د پام وړ اعتبار او اغيزدرلود او هلته يې د سمونپالې ډلې تله غښتلې کوله او په پايله کې هغه په يوه اغيزمن سياسي او ملي شخصيت اوښت. د يو شمېر څېړونکو او سياستوالو له انده سلطنتي کورنۍ ليواله نه وه چې د محمدزيو پرته بل څوک په ملي شخصيت او وړي همدا لامل وو چې د ميوندوال مخه يې نيولې ده چې شورا ته لار ونه مومي. هغه مهال نه يوازې د سياسي سازمانو د استازو او سياسي مخالفانو مخه نيول کېده بلکې د سياسي گوندونو احتمالي بريالي نوماندان يې د قانون څخه د سرغړونو او يا پاچا او حکومت ته د سپکاوي په پلمه زندانونو ته اچول. څرگنده بيلگه د ۱۹۶۹ کال په ټاکنو کې د افغانستان د خلق دموکراتيک گوند اړونده کسانو صالح محمدزيری او فدامحمد خوارېکېش د کندهار ښار، غلام دستگير پنجشيري، عبدالهادي کریم، حاجی قادر بهيار او محمداکرم کارگر د پنجشير ولسوالۍ، عبدالکریم زرغون او عبدالخالق د خوست له لويې ولسوالۍ څخه وو چې توقيف او زنداني شول. د سياسي فعالانو او د سياسي گوندونو اړونده څېرو د زنداني کولو څخه موخه دا هم وه په ټولنه کې ويره خپره کړي چې د سياسي گوندونو څخه واټن ونيسي. په زندان کې يې د سياسي گوندونو مشران او فعالان هڅول او اړيستل چې د ژمن پانو په ليکلو سره چې د سياسي فعاليتونو نه لاس واخلي له زندان څخه به آزاد شي. ښه بيلگه يې عبدالهادي کریم وو. هادي کریم د پنجشير له ولسوالۍ څخه ځان کانديد کړی وو او دستگير پنجشيري د هغه په گټه تبليغاتي کار پرمخ وړ. هغوی د حکومت له لوري د حکومتي ضد تبليغاتو له امله زنداني شول. زيری پخپل کتاب کې د تره کې له قوله ليکي: «هادي کریم ته احوال راغلی دی چې د مقاماتو په نامه يوه عريضه وليکي چې دی ناروغه دی او زندان نشي تيرولی او نوره سياسي مبارزه هم نه کوي، ډاکټران به هم دده ناروغي تصديق کړي او ښايي په دې توگه ايله شي...» بله ورځ تره کې راته وويل چې د دولت نمايندگان وايي ډاکټر دې هم د هادي کریم غوندي د پاچا په نامه يوه عريضه وليکي او له خپلو کړو دې عفو وغواړي او نور دې سياسي فعاليت نه کوي. «۴۰ / ۲۵۴، ۲۵۹، ۲۶۹ له زندان څخه د هادي کریم د آزاديدو مسئله ښيي چې د افغانستان په زندانونو کې يې سياسي بنديانو داسې ربرول چې د هغوی روحیه ورماته کړي او اړ شي د خپلوسياسي فعاليتونو له امله چې هغه يې مدني حق دی بښنه وغواړي او تعهد ورکړي چې نور به سياسي فعاليت نه کوي که نه د زندان د کړاوونو ډک ژوند به تيروي. د دموکراسۍ په لسيزه کې سلطنت او حکومت ولسي جرگې ته نه يوازې د سياسي مخالفينو مخه نيوله بلکې دا شکونه هم کيدل چې د هغوی د فزيکي له منځه وړلو څخه هم ډډه نه ده کړې چې يو د هغو څخه امان الله حيدري د ترافيکو پخوانی مدير چې د داودخان له پلويانو نه شميرل کيده. هغه «څه موده مخکې له ټاکنو د خپل پلرني کلي تر څنگ د کابل- کندهار پرسرک په يوه مرموزه ترافيکي پېښه کې و وژل شو او يو شمير خلک پدې پېښه کې د واکمن رژيم د لاس لرلو تور لگوي. «۳۲ / ۱۱۸»

د دموکراسۍ د لسيزې د ولسي جرگې دواړه دورې د دوو ځانگړتياوو (د سترگو وړ واکونه او د غړو د ترکيب بيساري تنوع) په لرلو سره د تير ولسي جرگو څخه توپير درلود. نوي اساسي قانون جرگې ته پراخ واکونه او په هغو کې د اجرائيه قوې په کړنو د کنټرول واک ورکړی وو. د دموکراسۍ په لسيزه کې د حکومتونو استيضاح او د هغوی څخه د اعتماد د رايې بير ته اخيستل د ولسي جرگې د واک څرگندوی دی. په دواړو دورو کې د هېواد د ټولو قومونو، توکمونو، مذهبونو او مختلفو سياسي او ايډيولوژيکي افکارو خاوندانو شتون د غړو د تنوع څرگندي بيلگي دي. هغه مساعد چاپيريال چې د نوي اساسي قانون د ښيگڼو په رڼا کې منځته راغلی وو استازو ته دا حق

ورکاوه چې خپل اندونه بېله وېرې په شورا کې بیان کړي ، ويناوې يې د راډيو څخه مستقيماً خپريدې چې د خلکو د ذهنونو په روښانولو کې اغيزمن رول ولوباوه . د پورتنیو بنيگنو سره سره هغه څه چې د ولسي جرگې د فعاليت په پايلو منفي اغيز درلود او د حکومتونو څخه يې د نوښت شونتياوې اخيستي وې هغه دا وو چې ولسي جرگه د بحثونو او مشاجرو په يوه مرکز اوښتې وه . لامل يې دا وو چې ولسي جرگې ته استازي د سياسي گوندونو د تکت پر بنسټ نه ټاکل کيدل بلکې په خپلواک ډول شورا ته لار موندله . دا کار د دې سبب کيده چې هر وکیل په غونډه کې د خپل زړه خبرې وکړي او يا دا چې هغه وکیلان چې د وخت د سياسي گوندونو سره يې تړاو درلود د خپلو گوندونو کړنلارې وړاندې کړي او نورو چې د سلطنتي کورنۍ د سيالو غړو (سردار داود او سردار ولي) سره اړيکې درلودلې د هغوی د ديکتې او ارادې سره سم په ولسي جرگه کې کرکيچونه را وزيږوي . داچې ولسي جرگه د بحثونو او مشاجرو يو بنسټ وو لاندې نقل قول يې ښه بيلگه ده . « په کال ۱۹۶۹ کې مخکې لدې چې استازي دوهم حکومت ته رايه ورکړي ۲۰۴ تنو په څوارلسو غونډو کې په پرله پسې توگه ويناوې وکړي . په ۱۹۷۱ کال کې د اوولسو ورځو په ترڅ کې ۲۰۴ تنو وکیلانو د ډاکټر عبدالظاهر حکومت ته د اعتماد د رايې د ورکولو په مهال خبرې وکړې . » ۱۱۷/۳۲ که شورا ته د گوندونو پراساس ټاکنې ترسره شوې وای د گوندونو استازو به د خپل پارلماني گروپ د مشرتابه او يا د گوندونو د ائتلاف د رئيس له لارې خپل نظريات او وړانديزونه وړاندې کول نه دا چې ټول استازي ويناوې وکړي . په شورا کې د گوندونو د پارلماني ډلو او د گوندونو د ائتلاف د نشتون له امله نه يوازې شورا د مباحثو او مشاجرو په مرکز اوښتې وه بلکې په حکومتونو د ناروا فشار يوه وسيله هم گرځيدلې وه . سربېره پردې په پارلمان کې د گوندونو د پارلماني ډلو نشتون چې ويناوې او وړانديزونه يې د يوه سياسي سازمان نظر څرگندوي د چارو او د حکومت د تگلارو د ښه سمون لپاره د يوې اغيزمنې نقشي حيثيت هم لري . په تيره که چيرې پارلمان ته په پرديو پورې تړلو څيرو لار موندلې وي داسې دريځ غوره کوي چې د پرديو گټې تمثيل کړي او پايله يې دا کيږي چې په پارلمان کې مباحثې د پرديو او زبرځواکونو د تگلارو په تائيد يا تخريب وڅرخيږي . د دموکراسۍ د لسيزې په شورا کې هم کله ناکله داسې بحثونه کيدل . د ۱۹۶۶ د اپريل په ۲۵ نيټه د ولسي جرگې په غونډه کې د نغلو د برېښنا د بند د جوړولو د چارو د څېړنو لپاره د يوه کميسيون د ټاکلو پرېکړه وشوه او پدې هکله کارمل ويلي وو : « د هلمند د وادې پروژې پرته کړۍ چې څومره توپير لري ؟ د نغلو په پرته د هلمند د وادې په پروژې کې لس برابره لگول شويدي . لدې امله که موږ پرېکړه کړې ده چې يو انجمن جوړ کړو چې د نغلو چارې وڅيړي زه وړانديز لرم چې موږ داسې يوه کميټه وټاکو چې په سره سينه ، بې پريتوب او وطن دوستۍ غور وکړي . يوه استازي کارمل ته وويل . موږ چې اوس د نغلو د رئيس د خيانتونو او د موټرو اوانانو د تيلو د نه مجرايۍ په هکله بحث کوو . بېرک کارمل غواړي دا مسئله د نورو مسئلو تر اغيز لاندې راوړي او د دې موضوع په اړه د بحث مخنيوی وکړي . د بېرک کارمل له خبرو داسې پايله اخيستل کيږي څرنگه چې د هيرمند په وادې کې خيانت شوی نو په ټولو پروژو کې هم خيانت وشي . » ۱۲۵/۳۲ د نغلو بند د شورويانو او د هيرمند د وادې پروژې د امريکايانو له لوري جوړه شوې ده . په ادارو کې د شته فساد له امله په دواړو پروژو کې د فساد خبرې کيدلې . د اساسي قانون له مخې د حکومت مشر د پاچا له لوري ملي شورا ته ورپېژندل کيده او د هغې نه يې د اعتماد رايه ترلاسه کوله . څرنگه چې ملي شورا ته ټاکنې د گوندي تړاوونو پر بنسټ نه تر سره کيدې لدې امله هر وکیل خپل خيالات مجلس ته وړاندې کول . صدراعظمانو نشوای کولای د ۲۱۶ تنو وکیلانو سره گډه ژبه پيدا کړي لدې امله صدراعظم چاره پدې کې ليدله چې

په پاچا ډډه ولگوي، د هغه باور ترلاسه کړي او د هغه د غوښتنو او ارادې سره سم ځان عيار کړي چې پدې توگه د حکومت څخه د نوښت او خپلواک عمل امکان سلیبده. پردې اساس حکومت د ولسي جرگې په مخالفت کې درېده نو هغه وو چې ولسي جرگې حکومت استیضاح کاوه او د سلب اعتماد رایه یې ورکوله او پدې ډول حکومتونه ړنگیدل. که چیرې په ملي شورا کې قانوني گوندونو شتون درلودلای او حکومت په ملي شورا کې د ستر گوند یا د گوندونو د گډ ائتلاف له لارې جوړ شوی وای حکومتونه به پرله پسې ډول نه ړنگیدل. بله مسئله چې ولسي جرگې ونشوای کولای پخپل وخت مناسبې پریکړې وکړي او اړین قوانین تصویب کړي هغه په غونډو کې د نصاب نه بشپړېدل وو. د نصاب نه تکمیل دوه لاملونه لرل. یو دا چې سلطنت او حکومت ولسي جرگه ځانته مخالف دولتي بنسټ شمیره نو هغه ډله استازي چې د حاکمه هیئت پلویان وو هڅول یې ترڅو د ولسي جرگې په غونډو کې گډون ونکړي چې د نصاب د نه بشپړتیا له امله پر هغو مسئلو پریکړې و نه نیول شي کومې چې سلطنت او حکومت نه غوښتلې. پدې اړه د ولسي جرگې د دیارلسمې دورې یو استازی لیکي: «د ولسي جرگې د نصاب په برخه کې تر وکیلانو د حکومت ملاتړي ډیره وه. پدې چې په اکثر حالاتو کې حکومت نه غوښتل چې ولسي جرگه نصاب ولري، د حکومت ډیر وزیران په دې عقیده وو چې د نصاب په صورت کې ولسي جرگه د تصمیم قدرت پیدا کوي او حکومت ته مشکلات جوړوي... هر وخت چې پاچا یا حکومت اراده کړې وي چې د ولسي جرگې مجلس باید نصاب ولري، نو په هغه وخت کې تر نصاب ډیر وکیلان ولسي جرگې ته حاضر شوي دي. د مثال په توگه: کله چې دولت اراده وکړه چې د ژبو مساله دې په ولسي جرگه کې تصویب سی نو درې ژبي وکیلان چې د شپږو میاشتو لپاره د اعتصاب په حالت کې وو د ولسي جرگې تالار ته حاضر سول.» ۴۱ / ۲۱۵-۲۱۷ درې ژبو وکیلانو شپږ میاشتې د ولسي جرگې په غونډو کې وروسته له هغې گډون ونکړ چې «په کال ۱۹۷۱ کې د دولت د ملکي مامورینو قانون د تقنین په کمیسیون کې تصویب او ولسي جرگې ته وړاندې شو. په غونډه کې ځینو وکیلانو د مامورینو د استخدام په شرایطو کې دا وړاندیز وکړ چې دولتي مامور باید په پښتو او درې ژبو وپوهیږي. پردې موضوع د استازو ترمنځ اختلاف را پیدا شو چې راتلونکې ورځ درې ژبي وکیلان د شورا د غونډو تالار ته رانغلل او د شپږو میاشتو لپاره د دوی اعتصاب دوام وکړ او دې خبرې مطبوعاتو ته هم لار وموندله او پردې حساسه مسئله ډول ډول تبصرې کیدلې. د نوموړي پیشنهاد مخالفانو به د «افکارنو» په جریده کې چې د امتیاز خاوند یې نورالله نورزاد او مسؤل مدیر یې ضیا حیدري وو یو لړ پاروونکي مطالب خپرول. هغه مهال یو شمېر پښتنو استازو (د وکیلانو د قانوني موقف) تر سرلیک لاندې یوه لیکنه د «افغان» په جریده کې خپره کړه او حکومت دا گڼه په دولتي مطبعه کې قید کړه. دا موضوع د دې لامل وگرزیده چې ډاکټر عبدالظاهر استعفی ته اړ شي او موسي شفیق د حکومت د مشر په توگه ولسي جرگې ته معرفي شي. شفیق چې د ایران سره یې د هلمند د اوبو تړون لاسلیک کړ باید چې دا تړون د ولسي جرگې له لوري هم تصویب شوی وای. د هیواد واکمنو درې ژبي وکیلان وهڅول چې د ولسي جرگې په عمومي غونډه کې گډون وکړي چې په هغې کې به د هلمند د اوبو د تړون سربیره د دولت د مامورینو قانون چې د پښتو ژبي نوم یې ځانله غوره کړی وو هم حل شي. پاچا او صدراعظم دواړو د ژبو د پیشنهاد مخالفو وکیلانو ته سپارښتنه وکړه چې د ولسي جرگې عمومي غونډې ته حاضر سي. که پور ته لارښودنه شپږ میاشتې پخوا د پیشنهاد مخالفو وکیلانو ته د پاچا او صدراعظم له خوا سوې وای او دوی د عمومي غونډې څخه نه وای وتلي نو دغه ملي نفاق به په هیواد کې نه وای پیدا سوی. داسې ښکاري چې د ژبو د پیشنهاد د مخالفو وکیلانو رهبري د افغانستان د دولت په لاس کې

وه چې (دولت په خپله کرل او هم په خپله رېيل) اما په افغاني ټولنه کې ولسي جرگه په دغه کار غندل کیده. ۲۱۰/۴۱ د دولت د مامورينو په قانون کې د پښتو او دري ژبې د پوهيدو معيار د دوولسم ټولگي شهادتنامه ومنل شوه نه په دواړو ژبو پوهېدل. په پارلماني سيستمونو کې پارلمان ته د گوندونو د سيالۍ له امله ټاکنې ترسره کيږي او هلته د گوندونو استازي خپل رئيس ټاکي او نوموړی رئيس دی چې په پارلماني بحثونو او پريکړو کې برخه اخلي او پارلمان خپلې دندې په نورمال ډول بيله ځنډه پرمخ وړي. په ولسي جرگه کې د گوندونو او د گوندونو د تلوالو نشتون ځينې وکيلان اړ کړل چې د قومي يا اداري واحدونو پر بنسټ مختلفې ډلې لکه د مشرقي (ننګرهار، لغمان، کنړ) د وکيلانو ډله، د پکتيا (پکتيا، خوست، پکتیکا) د وکيلانو ډله، د هزاره گانو ډله او دې ته ورته نورې ډلې جوړې کړي چې د پورتنیو يادو شوو ډلو جوړول د ملت جوړونې بهير ته سخت زيان ورساوه.

سلطنتي کورنۍ او نوی سياسي بهير

معمولاً واکمنۍ او واکمن گوندونه د زياتو واکونو د ترلاسه کولو، په واک کې د پاتې کېدو او يا د واک د انحصار په موخه مبارزه کوي او بېله استثنې د ټولو سياسي (مذهبي او غير مذهبي) ډلو او سياستوالو د مبارزې موخه واک ته رسېدل او يا په واک کې پاتې کېدل دي. په ۱۹۶۳ کال کې د پاچا له لوري د نوې تگلارې د غوره کولو اصلي موخه دا وه چې خپل واک او اقتدار وساتي. د دموکراسۍ په لسيزه کې پاچا هڅې کولې د واک اصلي مرکز پاتې شي او محمداود د واک په مرکز واوړي. د دموکراسۍ په لسيزه کې د دې کورنۍ د دواړو سيالو اړخونو هڅې پدې راتاوبدې چې د نوي سياسي بهير څخه په خپله گټه استفاده وکړي. پاچا د دولتي زعيم په توگه د دې پرځای چې ولس ته د ده له لوري د ډالۍ شوې دموکراسۍ د ودې لپاره له خپلو قانوني واکونو څخه استفاده وکړي د خپل سيال د کمزورولو او د خپل دريځ د پياوړي کولو په موخه گټه پورته کوله او سيال يې بيا نوي بهير ته ستونزې جوړولې. د سلطنتي کورنۍ دا ډول دريځ هيواد يوه کرکيچ ته ورننه ايست. د دې کورنۍ سيالو اړخونو خپلو موخو ته د رسيدو لپاره د مختلفو لارو چارو او وسايلو څخه په استفادې سره سياسي ډلو، قومي او مذهبي مشرانو او ولسي جرگې ته پام را گرزولی وو. دواړو خواوو دوی ته د وفادارو سازمانونو د جوړولو سربېره هڅې کولې په شته گوندونو کې هم نفوذ وکړي. د دې نفوذ موخه د هغوی ضعيفول، ټوټې ټوټې کول او يا پخپله گټه استعمالول وو. د سلطنتي کورنۍ واکمن اړخ چې د واکمن حالت د پايښت ليوال وو د محافظه کارو، بني لاسو، قومي او مذهبي مخورو د لا ځواکمنولو او د هغوی پواسطه د کين لاسو او سمونپالو ضعيفولو تگلاره غوره کړې وه. د دې کورنۍ د واک مدعي کين لاسو او سمونپالو ډلو ته چې په هېواد کې يې سمون او بدلون غوښت وړ ودانگل. په سياست کې د تلوالو او جبهو جوړول، لنډمهاله او اوږدمهاله ملګرتيا منل شوي اصولونه دي چې په هغو کې توطئو او دسيسو، د هيواد د نافذه قوانينو څخه سرغړونې، حکومتونو ته ستونزې جوړونې، د ملي گټو پر ځای شخصي گټو ته لومړيتوب، د هيواد د مېشتو قومونو او قبيلو ترمنځ دښمني ته لمن وهل ځای نلري. له بده مرغه سلطنتي کورنۍ خپلو موخو ته د رسيدو لپاره پداسې کړنو لاس پورې کړ چې هم يې د حکومتونو د نوښت مخه نيوله هم يې ستونزې ورته جوړولې، هم يې د قومونو او قبيلو ترمنځ دښمنۍ راپارولې او هم يې قوانين تر پښولاندې کول. د دموکراسۍ په لسيزه کې د سلطنتي کورنۍ د غړو دا ډول دريځ د هېواد د پرمختګ مخه نيوله. د يحيی د کورنۍ په دا ډول کړنو د يوه امريکايي استاد دا وينا د صحت مهر لگوي چې «د

افغانستان واکمنو د سوداګرۍ سره دښمني لرله. داسې بريښي چې هغوی خوار افغانستان ته چې په ټوله معنی پرې مسلط وي تر هغه افغانستانه چې د بهرنۍ سوداګرۍ له امله په نعمتونو کې ډوب وي او د دوی اقتدار کم کړي لومړیتوب ورکاوه. « ۱۲/ ۴۲ - ۱۳ که څه هم پورتنۍ څرګندونې د امیر عبدالرحمن خان او د هغه د زوی امیر حبیب الله د اقتصادي تګلارو په اړه دي خو د یحیی د کورنۍ د تګلارو سره هم سر خوري ځکه چې د یحیی کورنۍ هم د انګرېز د سیاستونو څخه اغېزمنه وه. د یحیی د کورنۍ څه کمې نیمې پېړۍ واکمني ښيي چې هغې د هیواد د پرمختګ او د ولس د سوکالۍ په پرتله خپل اقتدار ته لومړیتوب ورکاوه. پدې اړه بېلګې ډېرې دي او څرګنده بیلګه یې د هاشم خان د فیل مرغانو کیسه ده. همدا رنگه د محمد حسن ګاکړ په وینا د هغه وخت (د دموکراسۍ د لسیزې) د دغو نا آرامیو لوی یا شاید اصلي عامل محمد داود چې د ملي مصئونیت له سردار جنرال رسول نه ئې په خپل کور کې وغوښتل: « مبلغ پنج ملیون افغانۍ نقد حاضر است باختیارت میگذارم ، توسط آن اشخاص مانند مجید کلکانی ، ببرک کارمل ، سید ظاهر و بعضی از وکلای چپ گرا را تشویق نمائی که در داخل مملکت و در مجالس ولسي جرگه بی نظمي و هرج و مرج را بوجود آرند.» ۱۵/ ۱ د ګاکړ په وینا که څه هم سردار رسول پیسې نه دي اخیستې خو د محمد داود له لوري د سلطنت د راپرزولو وروسته چې جنرال رسول پخپله پخوانۍ دنده پاتې شو ، ښيي ښايي چې د ملي مصئونیت مشر د داودخان سره همغږی وو او د محمد داود د نقشو سره سم یې د خپلو دولتي او وظيفوي امکاناتو څخه ګټه پورته کړې وي. همدې خبرې ته د ولسي جرګې د دیارلسمې دورې غړی داسې ګوته نیسي : « محمد داود خان او د ده ملګرو د ولسي جرګې وکیلانو ته هدایت ورکاوه چې په شورا کې بهي نظمي راوړي. » ۱۶۷/۴۱ د دموکراسۍ د لسیزې په لومړۍ نیمایي کې د کین لاسو او په تیره د ا، خ، د، ګ ګړندۍ ودې سلطنتي کورنۍ او واکمنۍ اندیښمن کړي وو او د دوی په لیدنو کتنو کې د دې غورځنګ د خپلو په لارو چارو سوچ کیده. سیدقاسم رښتیا د وخت د کابینې غړی د خپل کتاب په ۲۳۴ - ۲۳۶ مخونو کې پدې اړه د پاچا او شاه ولي خان سره غږېدلی او دا یې هم پاچا ته ویلي وو چې کین غورځنګ د چرګې په هڅې کې چرګوړي ته ورته یو موجود دی چې له منځه وړل یې آسانه کار دی او که له هغې راووزي له منځه وړل یې ستړې ستونزې او هنګامي جوړوي. سید قاسم رښتیا پدې اړه چې د کین غورځنګ تغزټول شي د شاه ولي خان غبرګون داسې بیانوي : « ضمناً مارشال د اعلیحضرت څخه شکایت درلود چې اجازه نه ورکوي که نه دا کار د حکومت د مداخلې پرته د قبایلي خلکو له لوري په آسانی سره کیدی شي. » ۱۳/ ۲۳۶ د محمد آصف آهنگ په وینا « په ملي شورا کې یوشمېر وکیلان د مارشال شاه ولي خان په لمسونه و ډبول شول.» دا بیا ددې ښکارندوی دي چې سلطنتي کورنۍ نوي سیاسي بهیر ته ستونزې جوړولې او پدې ډول یې په خپله خپلې ریښې له بېخه اېستلې او د خپلو دې کړنو د ناوړه پایلو د درک وړتیا یې نلرله.

د پل خشتي په جومات کې انقلابي ملایان

د دموکراسۍ په لسیزه کې په خپلواکو رسنیو کې نوي اصطلاحات او مفاهیم ترسترګو شول. محافظه کارانو او ارتجاعی روحانیت دا اصطلاحات د کفرې نړۍ پدیده ګڼله او د هغو په اړه یې خپل ځانګړي تعبیرونه او تفسیرونه لرل. کین اړخۍ او سمونپال غورځنګ یې کمونستي بهیر ګڼلو. د کمونست په اړه یې یو مسخره تفسیر درلود او ویل یې چې کمونست د کمو یعنی خدای او نیست (نشته) ترکیب دی یعنی دا چې کمونستان د خدای تعالی شتون نه مني. پداسې حال کې چې کمونیزم د بشري ټولنې د ودې هغه پړاو ته ویل کیږي چې هلته د تولید پر وسایلو ټولنیز مالکیت ټینګ او د ټولنې د وګړو ترمنځ

بې طبقاتي ویش له منځه ولاړ شي او کمونستان هغه کسان دي چې انقلاب او د پرولتاریا دیکتاتوری ته د یوه دولتي نظام په توګه ګوري. له دا ډول تبلیغاتو چې د اپلو پرته بل څه نه دي بریښي چې هغوی د کین لاسو او مدرنیتي په وړاندې د اسلام او زموږ د مسلمان ملت له سپېڅلو دیني باورونو څخه ناوړه ګټه پورته کړي او پورته کوي. سربیره پردې د افغانستان په وروسته پاتې تړلې ټولنه کې چې د دموکراسۍ کوچنۍ تجربه یې نلرله سیاسي ډلو د دې وړتیا نه درلودله چې د دې نوي بهیر څخه معقوله استفاده وکړي ترڅو ارتجاعي ځواکونه را ونه پارول شي. له بله پلوه واکمنۍ هم د دموکراسۍ د سالمې ودې لپاره اړین تدبیرونه ونه نیول او حتی د اساسي قانون متمم قوانین یې جوړ نکړل. دې ټولو لاس سره یو کړ او په ځینو مواردو کې یې انارشۍ، د دموکراسۍ بدنۍ او ناکامۍ ته لار هواره کړله یو شمیر د ناپوهۍ او بې تجربګۍ له امله او ځینو په شعوري ډول په سنگر کې د ناستو مغرضو سیاستوالو او یا په پردیو پورې تړلیو کړیو د دموکراسۍ د بدناملو په موخه فعالیت کاوه. دې کړیو حتی د وینا د آزادۍ په نامه قومي او ژبنيو دښمنیو ته لمن وهله او د ملي ارزښتونو او اسلامي مقدساتو له سپکاوی نه هم ډډه نه کوله. په تیره زموږ په دودیزه اسلامي ټولنه کې د ټولنې د وګړو د اسلامي او مذهبي عقایدو په وړاندې بې تفاوتې، هغو ته پام نه راګرزول او د اسلامي او مذهبي عقایدو په وړاندې دریدل په واقعیت کې د ولس سره د جګړې اعلان وو. وایي مهاتما ګاندي د یوه سفر وروسته خپل هیواد ته راستون شو، لومړی د بنار یوه لوی معبد ته ولاړ او هلته ډبرین پټ ته پرسجده شو. وروسته لدې پیښې له ده نه یې یوه ملګري وپوښتل، تاسو خو په بتانو عقیده نلری نو ولې مو ور ته سجده وکړه؟ ده په ځواب کې ورته وویل، ماهیڅکله بت ته سجده نده کړې او نه به یې وکړم، ما د میلیونونو انسانانو (بت پرستانو) عقیدې ته د احترام سر ټیټ کړ او بس. د دموکراسۍ په لسیزه کې د ځینو سیاسي کړیو، سیاستوالو او د رسنیو د چلوونکو له کړنو نه داسې بریښي چې هغوی په خپلو ویناوو او لیکنو کې افغان ولس ته د چوپړ نارې سوري وېلي خو خپل ولس یې نه وو پیژندلی، د خپلو خلکو رواني ځانګړتیاوې یې نه وې درک کړې او پدې نه پوهیدل چې اسلام د افغان ولس د تاریخ، فرهنگ او حتی ژوند برخه جوړوي. هماغه دي چې ځېنو سیاستوالو او سیاسي فعالانو د مختلفو لاملونو (بې تجربګۍ، سیاسي او ایډیالوژیکي باورونو، د خپلو حامیانو د خوشالولو، په ټولنه کې د فتنې د اچولو په موخه) د خپلو خلکو د مقدساتو سپکاوي ته متې ډې وېلي او په واقعیت کې یې د خپلو خلکو سره جګړه پیل کړله. پدې اړه به یوازې د رسنیو په اړه دریو بیلګو ته ګوته ونيول شي.

۱- په سینماګانو کې د حضرت یوسف (ع) په نامه د یوه فلم نندارې ته ایښودل چې ځینې برخې یې د اسلام سره په ټکر کې وې.

۲- په ۱۹۶۸ کې د اصلاح په دولتي ورځپاڼه کې (د مرد ۹ زنه) په نامه د یوه کاریکاتو خپرول چې د ځینو خلکو په باور اشاره حضرت محمد(ص) ته وه. دا کاریکاتور د لویدیځ آلمان له کومې رسنۍ څخه اخیستل شوی وو او ویل کیدل هغه لومړی د اسرائیلو په مطبوعاتو کې خپور شوی وو.

۳- ۱۹۶۸ د اپریل په میاشت کې د ولادیمیر ایلیچ لینن د سلمې کالیزې په مناسبت د پرچم په فوق العاده ګڼه کې د لینن د انځور او د بارق شفیغي د شعر خپرول چې پرلپسې درود ویل شوی وو.

پورتني او دې ته ورته نور موارد او خاصتاً د پرچم په نشراتي ارګان کې پر لینن درود ویل د هیواد روحاني او مذهبي اړخ ولمساهو، یوه ستره هنګامه یې جوړه کړه او د پلازمینې د ستر جومات (پل خشتي) له منبر څخه یې د خپل اعتراض غږ پورته کړ. د پل خشتي په جومات کې د ملایانو د احتجاجیه

غونډو په اړه چې ۴۲ ورځې روانې وې د دوو لیکنو ځینې برخې راورل کېږي ترڅو د دې غونډو په اړه لوستونکي اړین معلومات ترلاسه کړي او بیا پدې هکله قضاوت وکړي چې ترکومي کچې دولت او د پرچم مشرتابه د ملایانو د دې احتجاجیه غونډو د جوړولو لپاره پلمه ورکړه ، څوک ددې غونډو هڅونکي او لمسوونکي وو ، چا غوښتل د دې غونډو نه سیاسي گټه پورته کړي او بالاخره کوم درسونه ترې واخیستل شي. پدې هکله د پرچم د جریدې د امتیاز خاوند او مسئول مدیر سلیمان لایق لیکي: « د اخبار (پرچم) د خپریدو په لومړۍ ورځ د ښار د خلکو یوه اووه سوه کسيزه ډله چې زیاتره یې د دیني مدرسو طالبان، د جوماتونو ملایان او د شوربازار د حضرتانو مخلصان وو، د صبغت الله مجددي او د هغه د پلار میاجان مجددي تر مشرتابه لاندې د کابل د باغ عمومي له لوري د اطلاعاتو او کلتور وزارت ته راورسیدل او د هغه مخامخ یې د پرچم په اخبار کې د "دروډ" د خپریدو په هکله احتجاجیه میتینگ پیل کړ. د مظاهري گډون کوونکو د پرچم فوري مصادره او د هغه د خپروونکو خصوصاً د بارق شفيعي محاکمه غوښته. هغوی د لینن، شوروي اتحاد او کمونیستانو پر ضد شعارونه ورکول او دولت یې د پرچميانو د ملاتړ په تور محکوماوه. د دې ورځې په سبا له ولایاتو څخه د دیني عالمانو راتگ شروع شو. له هراته تر ننگرهاره پورې د ملایانو ډلگي کابل ته راورسیدل او د پل خشتي په جومات کې یې خپل منبر او مرکز جوړ کړ. ملایان په نوبت منبر ته ختل، «پرچم» او بارق یې تکفیرول او له دولت نه یې د "دروډ" د خپرولو په مناسبت د عاملانو سزا او محکمه غوښتله. اخوانیانو پدې اور کې خپلې پتیرې پخولې. هغوی ملایانو ته نیردې شول او د هغوی لارښونه یې پخپل لاس کې واخیسته. هغوی د لومړي ځل لپاره پیاوړي شول او د دین د خدمتگارانو بڼه یې پیدا کړه. پخوا تر دې به د اخوانیانو د مظاهري په وخت یو څو کوچني سپین بیرغونه پورته کړي وو او ورپسې یې اووه یا اته کسه له پوهنتون نه را ایستل. خو اوس د هغوی شمیر زرگونو ته رسیدلی وو. دوی ملایانو ته د پرچم پر ضد سازمان ورکاوه او د ملایانو د روان شوي نهضت سره یې د امریکې د متحده ایالاتو او پاکستان د جاسوسي شبکو روابط ساتل. د لومړي ځل لپاره د ملایانو او د ښي لاس مرجعو روشنفکرانو روابط منځ ته راغلل او دیني ټولنه له دولت سره د مقابلي لپاره د مخامخ سیاست ډگر ته را ووته...، دولت په لومړي سر کې د ملایانو له مظاهرو او خصوصاً د پل خشتي له مظاهره کوونکو سره همدردی وښودله. سلطنت چې د پرچميانو له پارلماني گروپ نه په تنگ وو غوښتل یې چې د ملایانو له روان تحریک نه په استفادې د پرچم او پرچميانو له مصیبت څخه ځان خلاص کړي او د حادثې د ټولو عواقبو ملامتیا پر هغوی ور واچوي. ظاهر شاه او صدراعظم په گډه د دربار مراجعینو ته دا بیان ورکاوه چې پرچميانو له دموکراسۍ نه په ناوړه گټه اخیستنه دغه مصیبت (د پل خشتی د ملایانو تجمع) رامینځ ته کړ. ملایان د اسلام دفاع ته راغلي دي او موږ هغوی ته څه نشو ویلای. سردار شاه ولي خان او د ده زوی سردار عبدالولي د پادشاه، ظاهر شاه زوم او د دوی شاوخوا کسان لگیا وو او لگیدلي اور ته یې لمن وهله. هغوی د قبایلي سیمو گروپ گروپ ملایان ور غوښتل او ډاډه کول یې چې ستاسې جهاد برحق دی، زړونه قوي کړئ، خامخا بري ته رسیږئ. د امریکا د متحده ایالاتو او پاکستان جاسوسان لگیا وو د سوداگرو او د ښار د دیندارو خلکو په بڼه کې یې د پل خشتي د جومات متحصنو ملایانو ته د افغانیو بڼیلوله او پخې ډوډۍ گاني راچلولې. دې بهیر ورو ورو د کابل تاجرانو او شتمنو خلکو ته هم سرایت وکړ. هغوی هم روپی او خوراکه را چلوله او د پل خشتي حوصله یې د مبارزې د دوام لپاره پیاوړې کوله. د ورځو په تېرېدو ملایانو د پرچميانو د تکفیر په اړخ کې دولت او د هغه په سر کې پادشاه هم تکفیر کړل. ملایانو ویل، د پرچم جریده په دولتي مطبعه کې چاپیږي او هغوی دغه جریده د کمونیستانو د پیاوړتیا لپاره پخپله مطبعه کې چاپوي. ټول بدعتونه لکه د ښځو آزادي، د زنانه مکتبونو رواج او نور له همدې دولت نه سر چینه

اخلي. نو د ټولو ناوړو په سر کې دا دولت او دا ظاهر شاه پخپله ولاړ دي. دی د افغانستان د سلطنت لياقت نلري، بايد خلع شي او دولت اتقياوو، شرعی پيشوايانو او ملايانو ته وسپارل شي. دغه تبليغ د دې موجب شو چې د دولت تېره چاره په پل خشتي کې د راټولو شويو ملايانو خيټې ته ور برابرې شي. پادشاه امر وکړ چې پوليس دې د پل خشتي حريم ته، هلته چې ملايان متحصن شوي وو، ورننوزي او دوی دې د فهرست او اصلي ټاټوبي پر اساس خپلو ولاياتو ته وليږدوي او د محل حاکمان دې له هغوی نه ليکلي تعهدونه او ضمانتونه اخلي چې بيا به نه راټوليري او ضد دولتي تبليغات به نه کوي.» ۴۳ د پل خشتي په جومات کې د ملايانو د احتجاجيه غبرگون په هکله يوه بل ليکوال مفصله ليکنه کړې چې دلته يې ځيني برخې راوړل کيږي: «سلطنتي کورني د کين لاسو ځواکمن کېدو ته په کتو سره ښه فرصت وموند چې د هغوی پر ضد يو تبليغاتي کمپاين سمبال کړي. هماغه وو چې سردار عبدالولي روحاني شخصيت عطاءالله فيضاني هڅوي چې د خپل نفوذ له امله يو شمير ملايان د پاچاهي نظام نه د ملاتړ او د کين لاسو په مخالفت کې د پل خشتي په جامع کې را غونډ کړي او د دې جامع له منبر نه د پورتنۍ موخې لپاره گټه پورته کړي. فيضاني د دې کار د ښه سمبالولو لپاره يوه لارښوونکي کميټه جوړه کړه چې په هغې کې د صيغت الله مجددي او د لوگر د چرخ مولوي سنگين په شمول يو شمير ديني عالمانو شتون درلود. هغوی د پل خشتي له جومات نه په اصطلاح د کمونستانو پر ضد تبليغات چې مظاهرو ته ورته شعارونه پکې ورکول کيدل پيل کړل. د فيضاني ملگرو او همدا راز اسلامي بنسټپالو فعالانو د پرچم د جريدې دا گټه خپلو ارادتمندانو او د کين اړخو مخالفانو ته ورنښودله چې په پل خشتي کې د دوی په مظاهرو کې د کين لاسو او د دوی په خبره د کمونستانو خلاف مبارزه کې برخه اخلي. هماغه وو چې د هيواد د گوټ گوټ او په تيره جنوبي، شرقي او د کابل شاوخوا څخه ملايان او طلبه کرام کابل ته راځي او د پل خشتي له منبر نه مرگ او نفرت پر لينن، مرگ په کمونستانو، مرگ په شورويانو شعارونو د ورکولو او ديني وعضونو لړۍ قوت مومي. معمولاً به مظاهره کوونکي ملايان د ماښام د لمانځه او خوړو وروسته چې د پانگه والو لخوا راوړل کيدل د خپلو دوستانو او خپلوانو کورونو ته تلل. پدې مظاهرو کې د دربار او حکومت سره د نه تر ليو عالمانو شتون ددې لامل شو چې په لينن او کمونستانو باندې د مرگ په ځای پاچا او حکومت د خپلو وعضونو هدف وگرزوي او د خلکو د بدمرغيو اصلي لامل واکمن نظام په گوته کړي. د بيلگې په توگه مولوي عبدالوهاب بولغيني (کوهدامي) د منبر څخه داسې وينا کوي: ای علمای کرام ولی په لینن نښتی یی لینن دلته نشته. لینن ددې مملکت د واکمنۍ مسؤل نه وو او نه دی. پدې ټاټوبي کې هغه کسان مسؤل دي چې څلوېښت کاله يې د پاچا او اعلیحضرت په نامه حکومتونه کړي او د ملت شتمنۍ يې غلا کړې دي. ما تېره شپه په خوب کې وليدل د الله سلگونه زره ملايکي د کابل په آسمان کې را ټولي شوي وي ددې هېواد په چارواکو او اعلیحضرت محمد ظاهر شاه يې لعنت ويلو، اي علمای کرام تاسو هم د آسماني ملايکو په څېر په پاچا او کورنۍ يې لعنت ووايئ...» دې حالت ته په کتو سره سردار عبدالولي فيضاني ور غواړي او پوښتنه ترې کوي چې ولي داسې پيښ شول. فيضاني د دې کار پرې پر اخوانيانو اچوي. سردار عبدالولي فيضاني ته وايي چې نور حکومت د دې ويناوو زغم نلري او نن شپه دې مظاهرو ته د پای ټکی ايردي او هغه ته دنده سپاري ملايانو ته ووايي چې نن شپه ټول د پل خشتي په جومات کې پاتي شي. فيضاني د سردار ولي سره د کتنې وروسته د پل خشتي جومات ته راستنيري د مازديگر له لمانځه نه مخکې منبر ته خيري او حاضرينو ته وايي. ستاسو ديني علماوو بيساري غونډې د کمونستانو، د اسلام د دښمنانو او ځينو چارواکو غوسه راپارولي او موږ ته اطلاع را رسيدلې ده چې دولت د دې ستر خوځښت د بدناملو لپاره غواړي يو شمير عالمان ونيسي او په جیبونو کې يې بهرنۍ روپی خاصاً پاکستاني کلداری او امريکايي ډالر واچوي. د احتياط لپاره او د اسلام د دښمنانو ددې کرغېرن

پلان د شنډولو په موخه د مظاهرو د رهبرۍ هېئت پریکړه کړې ده چې علمای کرام نن شپه ترسهاره پورې همدلته پاتې شي او له جوماته ونه وزي، ترڅو د اسلام د دښمنانو دا کرغېړنه نقشه پلې نشي. د دنیا او سیاست نه بیخبره عالمانو د فیضاني په خبرو باور وکړ او د نورو شپو خلاف په جومات کې پاتې شول. فیضاني او د مظاهرو لارښوونکی هېئت د شپې تر لسو بجو پورې په جومات کې د نورو ملایانو سره وو خو بیا یو یو له جومات نه ووتل. د دوولسو بجو وروسته پولیسو د پل خشتي جومات محاصره کړ. ټول ملایان یې لومړی د عیدگاه جومات ته بوتلل او له هغه ځایه یې په موټرو کې خپلو ولایتونو ته ولیږدول. سبا ورځ (د جوزا څلورمه) د پل خشتي په جومات کې د سلگونو انقلابي ملایانو څرک نه لگیده خو د لومړي ځل لپاره د پل خشتي په جامع کې د سهار لمونځ ادا نشو ځکه چې پولیس د جومات د انگر او شاوخوا په پاکولو لگيا وو. د ملایانو سره د پولیسو دا ډول چلند ددې سبب شو چې ملایان د مظاهرو د رهبرۍ په هېئت او خاصاً په فیضاني بې باوره شي چې هغوی ور سره خیانت کړی دی. اونی تیره نه وه چې پولیسو عطاءالله فیضاني بندي کړ. د فیضاني بې خبره ارادتمندانو او مخلصانو بیا د هغه په زنداني توب اوښکې تویولې چې دا ستر عالم پولیسو نیولی دی. خو کله چې د ملایانو د مظاهرو خبرې سړې شوې فیضاني هم راخوښی شو او د پل خشتي ترڅنګ پخپل کتاب پلورنځي کې کار پیل کړ. ۴۴

د سفير نيومن له خوا ميلمستيا شوې وه چې عبدالستار شاليزی د ميوندوال د کابينې د کورنيوچارو وزير هم وربلل شوی وو. «د خبرو په ترڅ کې د امريکا سفير عبدالستار شاليزي ته ويلي و ږيره دې پرې ايښي لکه چې د ملایانو نه بېرېدلی يې! عبدالستار شاليزی چې ظريف او حاضر جوابه سړی دی، ده ته په جواب کې ويلي و، زه د ملایانو څخه نه يم بېرېدلی، بلکې په کابل کې خلک وايي چې هر هغه څوک چې ږيره ولري تاسې هغه ته پيسې ورکوئ. د امريکې سفير په جواب کې ويلي و موږ پيسې نلرو. عبدالستار شاليزي ده ته ويلي و که ستاسو وروستی خبره چې تاسې پيسې نلرئ، رښتيا وي نو ما خپله خبره بېرته واخيسته... هغه مهال دا ويل کيدل چې د ديني علماوو په صفوفو کې خارجي عناصرو نفوذ کړی دی، چې د هغو په لمسونه دوی غواړي چې په افغانستان کې د ټولو نهضتونو مخه ونيسي، او بېرته توره ارتجاع په هيواد کې مسلطه کړي، چې د امريکا په شمول د څو هيوادونو نومونه به ياديدل چې دوی د دغو اعتصابونو شا ته ولاړ دي.» ۱۲۲/۴۱

لکه څرنگه چې شوروي اتحاد او چين د افغانستان د کين لاسو سره خواخوږي لرله بيله شکه يې د نوموړو ډلو د ځينو مشرانو سره ځانگړې اړيکې لرلې. امريکايانو بيا د هيواد د محافظ کارو او ارتجاعي کړيو او همدا راز اسلامي ډلو سره ورته خواخوږي او اړيکې لرلې چې د ملایانو د مظاهرو ترشا د امريکا د متحده ايالتو او د هغو د متحدينو په لاس لرلو کې شک نشته. که چيرې د ديني علماوو مظاهري او د هغوی ويناوو ته وکتل شي هغه د پرچم په فوق العاده جريده کې په لينن د درود ويلو په وړاندې غبرگون وو. دلته دا پوښتنه را پيدا کيږي چې ولې يوه رسنۍ او په تيره يو سياسي سازمان په خپل نشراتي ارگان کې داسې څه خپاره کړي چې د ولسونو مذهبي احساسات جريحه دارکړي؟ ډيری پدې باور دي چې د پرچم په جريده کې په لينن د درود ويلو او د شوروي اتحاد د کمونست گوند د ستاينې نه موخه دا وه چې پرچمي مشران د مسکو هژمونيستو مشرانو ته د خپلې وفادارۍ د ښودلو سربيره ځانونه په روڼ اندو کې رښتيني مبارزان معرفي کړي. خو په ټولنه کې يې د رښتينو مبارزانو پرځای د شوروي د لاسپوڅي او د اسلام دښمنه ډلې نوم وگاټه. د دموکراسۍ د لسيزې د پای ته رسيدو وروسته بهير وښودل چې پخواني شوروي اتحاد د افغانستان د هر سازمان او سياسي مشر په پرتله د پرچم په سازمان او د هغه په مشر کارمل بشپړ باور درلود. دې اعتماد او باور د پرچم د مشرتابه له لوري د

شوروي اتحاد د تگلارو څخه په بشپړملاتړ او د شوروي اتحاد په گټه د تبليغاتو سره تړاو درلود. د پرچم په فوق العاده گڼه کې پر لینن درود ویل د پرچم د مشرتابه له لوري د توپک هغه ډز وو چې پخپل ځان او مترقي غورځنگ یې وکړ. دې ډز چې په هیواد کې یې لویه غوغا خپره کړه ددې لامل شو چې د افغانستان اسلامي بنسټپال او دودیزه اسلامي روحانیت گډه ژبه پیدا کړي او د یوه منبر څخه د واکمنۍ او کین غورځنگ په وړاندې تبليغات وکړي. د دې شعر د خپریدو پایله او بیا د حکومت له لوري د ملایانو سپکاوی د بنسټپالو اسلامپالو په پیاوړتیا کې خپل ځانگړی رول ولوباوه. مظاهرو یې رونق وموند او هغوی په کابل پوهنتون او پولتخنیک مسلط شول.

په پوهنیزو بنسټونو او پارلمان کې نښتې

د دموکراسۍ په لسيزه کې کله ناکله د سیاسي ډلو او سیاستوالو ترمنځ اخ اوډب او نښتې هم پېښېدلې. د سیاسي ډلو د نښتو په اړه گلبدین حکمتیار د خپل اسلامي نهضت نومي کتاب «کمونستانو د نښتو لاره غوره کړه» ترسریک لاندې رڼا اچولې ده. نوموړی دریو نښتو ته گوته نیسي او هڅه یې کړې ددې نښتو پرته په نورو واچوي. البته پدې هکله د حکمتیار دا ډول دریځ چې دی یې یو لوبغاړی وو د تعجب وړ خبره نه ده. خو د ده له څرگندونو، د بنکیلو اړخونو د مرگ او ژوبلې د کچې او د حکومت له لوري غبرگونونه کولی شي د نښتو په اړه لوستونکي ته د هغه مهال د سیاسي ډلو د سیاسي شعور د ټیټوالي سربیره د دې قضاوت امکان ورکړي چې کومو ډلو غوښتل د کابل د پوهنتون او د پولیتخنیک د انستیتوت فضا خړه پړه کړي.

لومړۍ نښته – د حکمتیار په وینا لومړۍ نښته د خلقیانو سره وه چې دی پکې ټپي شوی دی او د نښتې په هکله لیکي: «خلقیانو د پوهنتون په صحن کې غونډه درلوده، د ځوانو مسلمانو څو کسانو لدوی نه غوښتې وو چې اجازه ورکړي د دوی له سټیج نه څو خبرې وکړي، هغوی اجازه نه ورکوله. په همدې حالت کې زه هغه ځای ته نږدې راوړسیدم، ځینې وروڼه راغلل او ماته یې جریان ووايو، زه هلته ورغلم، وضعیت مې داسې ولید چې نږدې دي نښته وشي، وروڼو ته مې وویل چې صحنه تخلیه کړي او د خلقیانو له سټیج نه په خبرو ټینگار پریردي، مامدا خبره اعلانوله چې خلقیانو په شهید انجنیر محمدشاه حمله وکړه، زه خلاصون ته ورغلم چې ناڅاپي له څلورو خواوو یې په ما برید وکړ، د غور اړخ ته ټپي شوم، په ځمکه ولویدم، له وروڼو نه یوه کس په ما ځان وغورځاوه چې په ما د برید مخه ونیسي، خلقیان خواره شول او زه یې په شا د علي آباد روغتون ته ورسولم چې له معمولي تداوی نه وروسته لیلیې ته ولاړم. « ۲۰۳/۳۵ که چیرې د نښتې لامل ته وکتل شي هغه د خلقیانو د سټیژ څخه د ځوانو مسلمانو غوښتنې ته منفي ځواب دی. دا د خلقیانو حق وو چې له خپل سټیژ څخه چاته د وینا اجازه ورکړي یا ور نکړي. خو داسې ښکاري چې ځوانو مسلمانو ټینگار درلود چې هر وروڼه وینا وکړي. منطقاً پداسې یوه حالت کې د جگړې یا نښتې ملامتې په مسلمانو ځوانانو لوبږي.

دوهمه نښته – د حکمتیار په وینا دا نښته په پولیتخنیک کې د اسلامي غورځنگ او ټولو چپیانو او غیردیني ډلو ترمنځ شوې ده. «نښته داسې پیل شوه چې د مسلمانو ځوانانو یو کس د هغه چا مخې ته ودرید چې ډوډۍ یې له ځان سره خپل اطاق ته وړه، د روژې په میاشت کې دا کار د روژې خوړلو نښه گڼل کیده موږ اعلان کړی و چې هیڅوک په څرگنده توگه روژه نشي خوړلی، لدې کس نه پوښتنه وشوه چې ولې

دا کارکوي ؟ هغه پټنوس يوي خوا ته کيښود او پده يې بريد وکړ...، مرکزي ليليې ته د نښتې اطلاع راورسيده ، پدې وخت کې زه ، مولوي حبيب الرحمن او استادگل محمد د ده بوري په يوه کرايي کور کې په گډه اوسيدو. دا اطلاع يې راکړه ، نه پوهيږم ولې په ډير شور او شوق د مرکزي ليليې په لور وخوځيدم. گورم چې د ليليې په جومات کې گڼه گڼه ده ... ، وروڼه زما وينا ته منتظر وو، زما نظردا دی چې حتماً بايد له خپلو مظلومو وروڼو نه دفاع وکړو، خپلو اطاقونو ته لارښی ، تياري ونيسي ، همدا اوس د پوليتخنيک په لوري خوځيږو. په همدې سره ټول په منډه له جومات څخه ووتل ، څو شيبې وروسته د اويانو په شا اوخوا کې با ايمان زلميان د پوليتخنيک په لوري روان شوو ...، د پوليتخنيک د جومات په مخکې مې ټول ودرول او ورته ومې ويل. څوک چې د سر قرباني ته تيار وي او په هيڅ بيه په شا نه راځي له مور سره دې وخوځيږي...، ما وروڼه په دوو ډلو وویشل، يو شمير مې له داکټر محمد عمر شهيد سره په يوه استقامت وليدل او زه له نورو سره مخامخ په هغه استقامت وخوځيدم چې کمونستان راغونډ شوي وو...، مور همداسې سريع او تند مخکې روان وو ، د تيرو ځواب مو ورکاوو، مقابل طرف ورو ورو شا ته تلو، خو هغه وخت په تينسته شول چې د زلميانو هغه ډله هم له مور سره يوځای شوه چې په بل استقامت ليرل شوې وه...، د تينستي په دوران کې ډير کسان تر پښو لاندې شول ، مخصوصاً هلته چې د دوی گڼ شمير کسانو څلورم بلاک ته د ننوتلو هڅه کوله ...، د دوی ۴۶ کسان تپيان شول او زموږ درې کسان. په دې نښته کې ټول چپي عناصر او غير ديني ډلې يوي خوا ته او مور بلې خوا ته وو. د دوی د ماتې طبيعي نتيجه دا وه چې لدې نه وروسته نه په گډه زموږ د مقابلي جرأت وکړي نه يوازې يوازې . دا په پوليتخنيک او په ټول پوهنتون زموږ د تسلط په لوري يو موثر گام وو. پوليتخنيک د پوليسو لخوا په کلکه محاصره شوی وو، مور ته يې د لودسپيکر په ذريعه گواښونه کول چې خواره شئ ، وروڼو ته مې وويل چې له خوریدو نه ډډه وکړي ...، زه د پوليتخنيک جگړه د اسلامي نهضت د بدر جگړه گڼم.

« ۲۵ / ۲۰۴ - ۲۰۸ »

دریمه نښته — « دا نښته يوازې د شعله يانو سره وه . دوی د يوې نښتې شوق کړی و. په مخکنيو نښتو کې يې د خپلې ماتې په هکله به يې خپلو غړو ته ويل: زموږ صفوف مختلط وو، پرچميان او خلقيان د ماتې باعث شول، دوی پخپلې تينستي سره په نورو کې ويره پيدا کړه، دا ځل د اخوانيانو سره يوازې مقابله کوو او سم ځواب به ورکوو. په همدې ترڅ کې يې د تعليم او تربیې يوه محصل ته چې نوی له نهضت سره يوځای شوی وو لاس واچاوه...، مور د ده بوري په هغه کور کې غونډه وکړه ، ترڅو دا پيښه، لاملونه او عواقب يې وڅيړو او د مناسب عکس العمل فيصله وکړو...، سبا له لسو دوولسو وروڼو سره د تعليم او تربیې پوهنځي ته ورغلم، استاد نهضت فراهي درس ورکاوو، له هغه نه مې احترامانه وغوښتل چې اجازه راکړي د دې ټولگي له محصلينو سره څو خبرې وکړم...، په څو لنډو خبرو مې خپله وينا پای ته ورسوله او له ټولگي نه ووتم. له پوهنځي نه بهر ځينې وروڼه په ډيره عجله راغلل او ويي ويل: هلته په ځنگله کې شعله يان د راغونډيدو په حالت کې دي ...، وروڼو ته مې وويل : اوس نبايد ميدان پريريدو، لدې نه دوی غلطه استفاده کوي. د مرکزي ليليې، دارالمعلمين ، ابن سينا، رحمن بابا، دارالمعلمين او نورو نږدې مرکزو وروڼو ته اطلاع ورکړئ ځانونه راورسوي، خپل تياري ونيسي. دوه کسان مو شعله يانو ته ور وليدل ترڅو پوښتنه وکړي چې د څه لپاره راغونډ شوي ...، شاکر او لهيب د خبرو لپاره راغلل...، دوی ويل : په يوه وخت دواړه غونډې ختموو. ما ويل : نه لومړی به تاسو لدې ځايه ځئ بيا مور. پدې وخت کې زموږ د وروڼو شمير هم زيات شوی وو، دوی وضعيت داسې وليد چې مجبور د نښتې فکر له سره وباسي او زما خبره ومني او وايي : دا دي موږ څو اوخپله غونډه ختموو، زموږ د تلو وروسته تاسو هم غونډه ختمه کړئ. دوی خپلو ملگرو ته ورغلل او پس له څو شيبو له هغه ځايه د کفتريا او ساينس

پوهنځي په لوري وځوځيدل. د دوی پخوانی ځای خالی شو، زموږ وروڼه په همدې ځای کې راغونډ شول. زه د پوستې د غرفې په بام وختلم چې د غونډې پای اعلان کړم. ما لا خبرې نه وې پیل کړې چې د شعله یانو لخوا زموږ لوري ته څو تیرې راغوزارې شوې، پدې سره زموږ د ډلې نه محمدطیب فرقانيار د کندهار اوسیدونکی پداسې حال کې له غونډې ووت او د شعله یانو په لوري په زغاسته ولاړ چې هیڅوک د ده په را ګرځولو موفق نشو. هلته پده برید وشو. ټپي شو او په ځمکه پریووت. په همدې سره نښته پیل شوه، نښته توده روانه وه. ما له نښتې نه د مخه یوه ډله د هغه ځنګله مخې ته لیږلې وه چې په لومړي سر کې شعله یان هلته راغونډ شوي وو، د دې لپاره چې مبادا له شا نه په موږ برید ونشي. ناڅاپي هغه ډله هم بېرته را وګرږېده، د دوی تکبیرونو او ناڅاپي د نورو سره یو ځای کېدو، شعله یان ورخطا کړل او په تېښته شول. په لوی چمن کې هرې خوا ته تېښتېدل او د چمن غواړې کورونو ته یې پناه وره، زخمیان یې په میدان دلته هلته پرته. د دوی لومړی ټپي سیدال سخندان وو، دی د نښتې په پیل کې د پاخه سرک په سرتپي شو او همالته په ځمکه پریووت، په سر لګیدلی وو، همالته یې ساه وختله. د دوی شل کسان کم اوزیات ټپیان شول...، پولیس او د غونډ ضربه مجهز ډلګي، پلي او سواره د نښتې ځای ته راورسیدل، پوهنتون او لیلیه یې محاصره کړه. موږ له شا نه د آشپزخانې له لارې لیلیې ته داخل شوو او پدې سره هغه لویه نښته پای ته ورسیده...، پوهنتون هماسې محاصره وو، سبا ته ټولو غیر اسلامي ډلو د پوهنتون په انګر کې غونډه درلوده، هاشم میوندوال هم پدې غونډه کې برخه واخیسته، نطقانو حادثه غندله، موږ یې ملامتولو، له دولت نه یې غوښتل چې زموږ په خلاف جدي اقدامات وکړي، د شعله یانو په نسبت یې خواخوږي ښودله. موږ په لیلیه کې محاصره وو. یوځل مو د پوهنتون په لوري د تلو اعلان وکړ خو په آسو سوږو پولیسانو زموږ مخه ونیوله...، پولیسانو ته ویل شوي وو چې ما حتماً ونیسي. په لیلیه یې د حملي جرأت نشو کولی. له لیلیې نه تدریسي ته په تلو راتلو کې به له ما سره ګډ شمیر وروڼه ملګري وو. د پوهنځي رئیس ته یې ويلي وو چې اجازه ورکړي زما د نیولو لپاره پوهنځي ته داخل شي. هغه نه یوازې موافقه ونکړه بلکې ماته یې اطلاع راکړه...، زما پلار یې له امام صاحب نه کابل ته راغوښتی وو، هغه یې لیلیې ته راولیږو، له مانه یې وغوښتل چې پولیس ته تسلیم شم. د ده په وینا مې له وروڼو رخصت واخیست، له لیلیې را کوز شوم او د پولیسانو له راغلي ډلګي سره په جیانو کې د ولایت په لور وځوځیدو. د امنیې د قوماندان سره له لیدو وروسته یې د اطفایي یوه اطاق ته بوتلم، زما نور ملګري یې یو په بل پسې همالته راوستل. «۲۰۹/۳۵ - ۲۱۴ د کاروان د جریدې په قول پولیسو درې تنه چې یو یې حکمتیار وو بندي کړل. حکمتیار په درې کاله بند محکوم شو خو په کال ۱۹۷۳ کې د موسی شفیق د صدارت پر مهال له زندانه خلاص شو. دا هغه لویې نښتې وې چې په کابل پوهنتون او د پلټنیک انستیتوت کې د سیاسي ډلو ترمنځ شوې دي. لکه څرنګه چې د دوهمې نښتې په اړه حکمتیار وایی چې وروسته له دې نښتې ځوان مسلمانان په پوښتنيک او پوهنتون مسلط شول چې همداسې هم وه. د هغه مهال د پوهنتون یو محصل وایی: «زه تسبیح په لاس د پوهنتون په صحن کې ګرځېدم چې یوه اخواني تسبیح را څخه واخېستلې او را ته وې ویل تاسې حق نلری چې تسبیح وګرځوئ. ما هم کوم غبرګون ونښود ځکه هغه له خدای څخه دا غوښتل چې جګړه وکړي. هغه دا هم وایی چې کله به اخوانیانو د جګړو او نښتو شوق درلود د قلعه جواد د حضرتانو مريدان او د کوتي سڼګي څخه به یې شیخ محمدیان چې کوتک به ورسره وو راوستل.»

د سیاسي ډلو ترمنځ د هیواد په نورو پوهنیزو بنسټونو، ادارو او عامه ځایونو کې ور ته نښتې شوي دي چې مرګ او ژوبله یې هم لرله چې د اسلامپالو له خوا په لغمان کې د پرچم د فرکسیون د غړي عبدالرحمن او په هرات کې د شعله یانو له لوري د خلقي عبدالقادر وژني یې بیلګې دي. اړینه بریښي د

پرچمي عبدالرحمن او خلقي عبدالقادر د وژنو په اړه رڼا واچول شي. د ۱۹۷۱ کال د اکتبر په مياشت کې د لغمان ولايت په مرکز مهترلام کې د پرچم فرکسيون د لړم دريمه نمائځله چې د ويناوو په ترڅ کې د پاکستان څخه د بنگله ديش جلاکيدل د بنگله ديش د خلکو د مسلم حق په توگه تائيد شوي وو. اسلامپالو چې «اسلام پولي نه پيژني» تر شعار لاندې مبارزه کوله د بنگله ديش آزادي يې د اسلام ضد خوځښت گانه او په پرچميانو يې برید وکړ او عبدالرحمن ملکي مامور يې وواژه. «د مهترلام د پيښې په غبرگون کې د پرچم پلويانو په کابل کې غونډه کړې وه. پدې غونډه کې د پاکستان د پښتنو زاړه مشر خان عبدالغفار خان هم گډون کړی وو...، کارمل پدې غونډه کې ادعا وکړه چې د عقرب په دريمه په مهترلام کې کله چې پرچميانو د امريکا او انگليس د امپرياليزم په دسيسه وپوهيدل خپله غونډه يې پای ته ورسوله. خو د وینو تيزي سپين پوښي د پرچميانو په لټه کې شول او عبدالرحمن يې وموند، وروسته له هغې يې نوموړی د يوې ودانۍ له دريم پور نه راخطا کړ، بدن يې سوری سوری کړ...، د روزگار جريدې د ۱۹۷۱ کال د نومبر په دريمه گڼه کې د مهترلام پيښه د ملا اميرزاده لمسون گڼي چې د جريدې په قول نوموړی د ديو بند د مدرسې فارغ التحصيل وو.» ۱۵۹/۳۲ پدې اړه داسې هم ويل کيږي «معراج الدين، عبدالرحمن له بامه راگوزار کړ او مړ يې کړ. لاس او پښې يې مات، سترگې يې وايستلې، پزه يې پرې کړه، هغه يې په آس کش کړ.» دا چې ترکومي کچې پورتنۍ ادعاوې سمې دي پر هغو قضاوت ستونزمن دی خو په هغو کې يو ټکی شریک دی چې اسلامپالو عبدالرحمن له بام يا دريم پور څخه را غورزولی او بيا يې وژلی دی. ښايي پداسې وحشيانه ډول د نوموړي وژنه واقعيت ولري ځکه چې د مجاهدينو د واکمنۍ پرمهال جهادي ډلو دا ډول وحشيانه کړنې لکه د مړو نڅا، د خلکو په سرونو کې د ميخونو ټکول، په کانټرونو کې د خلکو سوځول او د ښځو څخه د تيو پرې کول تر سره کړي دي. د اشرف غني د واکمنۍ پر مهال (سپتمبر ۲۰۱۵) په کندهار او فارياب کې د دولتي ځواکونو او اربکيانو له لوري تر سره شوي دوي پيښې يې څرگندې بېلگې دي. «د مجاهدينو د شهادت وروسته د جنرال رازق ټوپکيانو په سپين بولدک کې د شهيدانو په جسدونو باندې تيزاب وشيندل او دوه تنه يې په اور وسوځول او بيا يې نيمه بربنډ د لارې سره نږدې وغورځول او خلک يې دې ته مجبورول چې ورشي او د دوی جسدونه وگوري. د ارگ د واکمن لومړي مرستيال جنرال رشيد دوستم د جوزجان ولايت په خماب ولسوالۍ کې د يوه شهيد جسد له موټر سره وتاړه او د بې عزتۍ په موخه يې په بازار کې وگرځاوه.» ۴۵ د خلقي عبدالقادر د وژنې پيښه داسې وه چې هراتي خلقيانو غوښتل د ۱۹۷۲ کال د لړم دريمه ونمانځي. هغوی د جامي د ليسې او دارالمعلمين په انگر کې راټول شول. دوی پلان درلود چې په نوموړو پوهنيزو بنسټونو کې راغونډ شوي کسان د سينما سره يو ځای شي، د نوي ښار د چوک په لور به لاريون کوي او په چوک کې به ميتينگ جوړوي. کله چې دا دوي ډلې د سينما سره يوځای شولي او د چوک په لور وخوځيدلي گوري چې شعله يان دوی تعقيبوي. خلقيانو فکر کاوه چې شعله يان غواړي د دوی نه مخکې ځانونه چوک ته ورسوي. هغوی شعله يانو ته د سرک يوه برخه پرېښودله. خو شعله يانو په خلقيانو بريد وکړ څو تنه يې تپيان کړل او د دارالمعلمين محصل عبدالقادر چې د خلقيانو بيرغ يې ليرداوه وواژه. نوموړی د سلطان ذیچک په نامه د يوه شعله يی له لوري د چارې په واسطه وژل شوی دی. که چيرې د حکمتيار څرگندونې او په لغمان او هرات کې د دوو تنو وژنو ته وکتل شي هغه د ځوانو مسلمانانو او شعله يانو له لوري ترسره شوي دي چې د هغوی د زورزياتۍ له تگلارو سره تړاو لري. هغه مهال دا ډول نښتې نه يوازې د ځوانانو ترمنځ پېښيدې بلکې په ولسي جرگه کې د پاڅه عمر او د خلکو د استازو تر منځ هم لفظي مشاجرې او د وهلو ټکولو پيښې شوې دي چې د شورا په دوولسمه دوره کې لفظي مشاجره د، خ، د، گ، د مشرتابه د دوو غړو ببرک کارمل او نور احمدنور په وهلو ډبولو واوښته چې دواړه پکې سخت

ټپيان شول. د ولسي جرگې د يوه غړي په وينا « د ولسي جرگې په عمومي غونډو کې به ببرک کارمل او د ده ملگرو د آجندا پر ټولو مسایلو باندې اوږد مسلکي بحث کاوه چې د غونډو ډیر وخت به يې نیوی، او د ډیرو وکیلانو به د دوی د دغو خبرو څخه ښه نه راتله او هميشه به د دوی او نورو وکیلانو ترمنځ لفظي مشاجرې کیدلې. یوه ورځ ببرک کارمل د ولسي جرگې په تالار کې د سیدکرم وکیل سدو خان اصيل ته د پاکستانی خطاب کړی و، چې د دغه اتهام په واردولو سره دی او د ده ملگري د سردار عبدالرشید د ډلې لخوا ووهل سول. » ۱۵۳/۴۱ – ۱۵۵

پټ جوړجاړی

پاچا د محمد داود بې کچې ځانغوښتنې ده په کتو سره د هغه د استعفي د منلو وروسته له هغه و غوښتل چې په فرانسه کې سفیر شي. خو « محمد داود خان د صدارت څخه استعفی ورکړه په فرانسه کې يې د افغانستان سفارت ونه مانه او په کابل کې راتلونکو تحولاتو ته منتظر پاتې شو. » ۵۵۶/۴۶ دا بیا ښيي چې محمداود پریکړه کړې وه چې له سیاست څخه لاس نه اخلي. لویې جرگې داسې اساسي قانون تصویب کړ چې محمداود قانوناً د سیاسي فعالیت نه محروم شو. د محمداود د پلویانو په اند دې کار د محمداود نه « ټپي پرانگ » جوړ کړ او د نوي سیاسي بهیر په وړاندې ودرید. هغه پدې هڅه کې شو ترڅو داسې څیرې او خوځښتونه خپل کړي چې د پاچاهي رژیم ضد روحیه ولري چې هغه يې د کینو افکارو لرونکي سیاسي څیرې گڼلې. هغه لا مخکې د شاه محمود خان د صدارت پر مهال یو شمیر د سیاست مینه وال چې کارمل د هغو څخه یو دی خپل کړي وو. د صدارت څخه د محمد داود د استعفی وروسته چې په هیواد کې سیاسي فعالیتونو ته زمینه برابره شوه مختلف سیاسي گوندونه یو په بل پسې د هیواد په سیاسي ډگر کې راڅرگند شول. محمد داود د واکمنۍ ضد ډلو ټپلو، سیاستوالو او په تیره پوځیانو سره اړیکې ټینګې کړلې. د نورو ډلو په پرتله د پرچمیانو سره یې اړیکې خورا تودې وې. « څو میاشتي مخکې لدې چې محمداود د جمهوري ریاست مقام ته ورسیري یوه استاد د یوې جنازې پر مهال هغه ته ويلي وو: « د پرچمیانو سره مو نږدېوالی ستاسې شهرت ته زیان رسوي، محمداود په ځواب کې ورته وایي: په موږ کې عادت گرزیدلی چې د هر وطنپال په لکۍ سره لټه وټري. » ۱۹/۳۲ همدا رنگه د چنگاښ د کودتا وروسته په حکومت کې د پرچمیانو شتون ته په کتو سره په بلوچستان کې د هېواد د اونیزې مسؤل مدیر سلطان صابر د داودخان سره په یوه کتنه کې پوښتلي وو چې ولې مو په حکومت کې پرچمیان شته خو خلقیان نشته په ځواب کې ويلي وو: « پرچمیان ښه ملتپال دي. » د محمد داود له ځوابونو بریښي چې هغه په پرچمیانو بشپړ باور درلود او هغوی یې رښتیني وطنپالان شمېرل هغه وطنپالان چې د شوروي اشغالګرو چوپړیان او اردلیان راوختل. پر بله خوا خلقي مشرتابه هم د محمد داود هلې ځلې او په هغو کې پوځي کودتا ته د چمتووالي بهیر څاره او خپل پوځي پلویان یې وهڅول چې پدې کودتايي بهیر کې ورگډ شي. د خلقي اړخ د یوه پوځي له قوله چې د سرطان په کودتا کې یې برخه لرله له خپل گوندي ارتباطي مسؤل څخه پوښتلي وو چې آیا د گوند مشر په کودتا کې د خلقیانو د گډون ملاتړ کوي یا نه په ځواب کې ويلي وو: « تره کی صاحب لدې امله په کودتا کې د خلقیانو د گډون ملاتړ کوي چې کودتا کیدونکې ده او بری یې هم حتمي دی. د دې لپاره چې موږ په راتلونکې کې د محمداود له گواښونو څخه خپل گوند وژ غورو ښه ده چې زموږ ملگري په کودتا کې برخه واخلي. » د دموکراسۍ په لسیزه کې کارمل د افغانستان په سیاسي چاپیریال کې په یوه مطرح څیره اوښتی وو. نوموړی د یوه سازمان د مشر سربیره د ملي شورا غړی هم وو. هغه په شورا کې حکومتي ضد ویناوې کولې لدې امله یې اړین

شهرت ترلاسه کړی وو. محمداود کولی شول د کارمل له داسې دریځ څخه ګټه پورته کړي. پرېله خوا کارمل د افغانستان په کین غورځنگ کې د مسکو باوري سړی شمیرل کیده بنایي مسکو داورو (داود او کارمل) یا یوه اړخ ته لارښوونه کړې وي چې په ګډه کودتا وکړي. پدې اړه سلیک اس هاریسون امریکایي لیکوال لیکي: «پرچمیانو د مسکو په دستور د داود سره ائتلافي دولت جوړ کړ او په څرګند ډول یې هلې ځلې وکړې چې په پوځ او ادارو کې خپل اغیز زیات کړي.» ۱۴/۴۷ همدارنګه پدې اړه ډګر جنرال عبدالرزاق ورته لیدلوری لري او لیکي: «پدې وخت کې د افغانستان خونخواره دښمن یعنې روسان بیا د شاهي کورنۍ د اختلافونو څخه د ګټې اخیستنې په فکر کې شول. هغوی د کی جی بی پواسطه کشف کړي وو که وغواړي د افغانستان څخه استفاده وکړي د دې کار لپاره محمداود مطلوب شخص دی...، لدې امله محمداود ته د ک. ګ. ب له خوا او په قوي احتمال د حسن شرق او ببرک کارمل له لوري بلنه ورکړل شوه چې په کودتا لاس پوري کړي.» ۱۰۳/۲۸ «مرحوم سردار داود په پاریس کې د خپل سفارت پرمهال د شوروي سفير سره ډیر لیدل او دا موضوع په جریدو کې خپره شوې وه. هغه وخت مرحوم حبیبی (محمود) په پاریس کې محصل وو، د اوریدو سره سم هغه د سردار په ملاقاتونو کې حاضر وو. خو دې ملاقاتونو دا معنی نلرله چې سردار داود کمونست یا د روسانو د لاس آله شوی وي بلکې خپل هدف ته د رسېدو په خاطر چې واک ته ورسیري کار کاوه، له همدې امله خلکو هغه د واک او زعامت تبری ګاڼه.» ۴۸ د دواړو اړخونو (داود او کارمل) سره د مسکو اړیکې د دې لامل ګرځېدلې چې شورویان دواړه ګډ فعالیت یا په بله خبره کودتا ته وهڅوي. محمدحسن شرق د چنګاښ کودتا مرکزي او کلیدي لوبغاړی د پرچمیانو له مشرتابه سره د کودتا لپاره د چمتووالي په پړاو کې د خپل کتاب (کرباس پوشان برهنه پاه) په اته دېرشم مخ کې د میراکبر خیبر سره په هره اونۍ کې د لیدو خبره کوي چې د لیدنو پایلې کودتا ته د نویو غړو د جلبیدو لپاره ډیرې ګټورې بولي او دا هم وایي چې کله ناکله مې کارمل هم لیدلو او محمد داود مې پدې اړه مرتباً خبراوه. هره اونۍ د میراکبر خیبر سره د شرق منظمې لیدنې کتنې د پرچم د فرکسیون د غړو هغه سازمانې اړیکې ښیي چې د حوزو په نامه یادېدې چې په اونۍ کې یو ځل دایرېدې. پردې بنسټ د خیبر او شرق دا منظمې لیدنې کتنې د سازمانې اړیکو پرته بل څه نشي تعبیرېدې. هغه مهال خیبر د پرچم د سازمان د پوځي برخې مسول وو چې په پوځي برخه کې یې ذبیح الله زیارمل او د پولیسو په برخه کې یې عبدالصمد اظهر ارتباطي غړي وو. دا هم له یاده ونه باسو چې د ا، خ، د، ګ د جوړېدو وړاندې هغو پوځیانو په پوځ کې سیاسي فعالیت پیل کړی وو چې وروسته پرچمیان شول. دا هم ویل کېږي چې دا ډله پوځیان د شوروي اتحاد د پوځي استخباراتي شبکې (جي آر يو) سره اړیکې لرلې. د دې پوځیانو د لومړۍ غونډې له فعالانو څخه یو عبدالصمد اظهر دی چې د هغه په وینا دا غونډه د دارالامان ماڼۍ په بڼ کې شوې وه. د چنګاښ د کودتا وروسته د جمهوري دولت په لوړ ارګان مرکزي کمېټه، کابینه او سیمه نيزو دولتي ارګانونو کې د پرچمیانو د سترګو وړ شتون د داود-کارمل ترمنځ د پټ جوړجاړي پرته بل څه نه دي. د پاچاهي نظام د نسکورولو په موخه د محمداود او پرچمیانو ترمنځ جوړجاړی د سلطانه کښتمند د هغو څرګندونو نه معلومېږي چې د خپل کتاب په ۲۵۰ مخ کې راوړي: «د چنګاښ په شپږو شتمنه سهار زه هم خبر شوم چې د سهار په پنځو بجو د میراکبر خیبر په کور کې د ګوند د مرکزي کمېټې د اجرايیه هیأت په غونډه کې ګیون وکړم...، خیبر رپوټ ورکړ چې د محمداود په مشرۍ د نیمې شپې راهیسې د پوځي کودتا فعالیتونه سرته رسېدلي دي. ده وویل چې یوه ملګري دکتور محمدحسن شرق په زړهپوښ سپور لیدلی چې یو ساعت مخکې له موضوع خبر شوی دی. هغه سمدلاسه کارمل خبر کړی دی...، کارمل د یوې پوښتنې په ځواب کې وویل چې د ګوند د مشرتابه څخه یو هم مخکې لدې خبر نه وو.» د کښتمند لدې داستاني څخه ښکاري

چې هغه هڅه کړې ده د کودتا څخه د پرچميانو نا خبرې وښيي. ځکه چې د هغه په خبره کوم ملگري یو ساعت مخکې کارمل ته خبر ور کړی چې شرق یې په زر هېوش سپور لیدلی دی کارمل یا خیبر پوهېږي چې داودخان کودتا پیل کړېده او دی د پرچم نور مشران خبروي چې د خیبر په کور کې بېړنۍ غونډه راوبولي او ټول لکه د اطفایي د نوکریوالانو په څېر د خیبر له لوري د آلام په اورېدلو سره د ده کور ته ځانونه رسوي. پدې اړه عجیبه دا ده چې ولي کارمل د پرچم د مشر په توګه د پرچم مشران خپل کور ته نه دي رابللي چې غونډه یې د خیبر په کور کې راوبلله؟ علت یې څرګند دی چې خیبر د پرچم د پوځي برخې مسولیت درلود او د ده کور پرچمي پوځیانو ته معلوم وو چې هغوی هلته را غونډ شوي، اړین دستورونه ترلاسه کړي، په کودتا لاس پورې کړی او د کودتا د بري وروسته پدې اړه ده ته رپوټ ورکړي. البته ثریا بها د نجیب الله د ورور مېرمن او پرچمي هم د خپل کتاب رها در دریا په ۲۱۰ مخ کې د چنگاښ په ۲۶ د بارق شفیعي کور ته چې د دوی په بلاک کې وو د پرچميانو د مشرانو، کدرونو او پوځیانو د تګ او راتګ او حتی د یوه ټانګ د راتګ په اړه لیکي چې د وکیل خور ثریا د یوه ټوپک سره ور جګه شوله او ورسره ولاړله. د دې لپاره چې کښتمند لوستونکي قانع کړي چې پرچمي مشران له کودتا خبر نه وو د کارمل خبره راوړي چې ګواکې مونږ له کودتا خبر نه وو. وايي غل په غره کې نه ځایېږي همدا لامل دی چې کښتمند د کارمل او پرچمي مشرانو د بې خبرۍ خبره کوي. که د کښتمند خبره ومنل شي دا پوښتنه را پيدا کيږي چې پرچميانو څه مسولیت درلود سهار وختي چې ملایان هم ویده دي په پنځو بجو د خیبر په کور کې را غونډ شي؟ دوی نه د کوم واکمن ګوند مشران وو، نه د کابینې غړي او نه د کابل ګارنیزون د امنیت مسؤلین چې د کودتا په اړه غبرګون وښيي. که پورتنۍ خبرې ته چې یوه پرچمي شرق په زر هېوش کې لیدلی دا د دې معنی نلري چې هغه کودتاجي دی. آیا دا شونې ده چې د شپې په تیاره کې د زر هېوش د ننه څوک وپېژندل شي چې دې پرچمي شرق پېژندلی دی. واقعیت دا دی چې محمداود او د پرچم فرکسیون په ګډه ۱۳۵۲ کال د چنگاښ د میاشتې د شپږویشتمې د شپې په یوه نیمه بجې په کودتا لاس پورې کړ. لدې امله د پرچميانو مرکزي کمیټه په مکروریون کې د پرچم د پوځي برخې د مسول خیبر په کور کې جرګه شوې وه ترڅو د کودتا د بهیر څارنه وکړي او محمداود بیا د خپل کور څخه د کودتا چارې رهبري کولې. کښتمند چې په کودتا کې د پرچميانو برخه اخیستنه پټه کړي د سهار په پنځو بجو د پرچم د مشرتابه د غونډې د رابللو داستان جوړوي. د محمداود او پرچميانو ترمنځ پټ جوړجاړی یا ائتلاف لدې څخه جوتیږي چې په کودتا کې د برخه اخیستونکو پوځیانو ستره برخه د ا، خ، د، ګ د دواړو اړخونو (خلق او پرچم) سره تړاو درلود او یا یې لیوال وو. هېره دې نه وي چې په کودتا کې د غلام حیدر رسولي، حسن شرق، پاچا گل وفادار، حبیب الله زرمټي، قدیر نورستاني، عبدالحمید محتاط، غوث الدین فایق، فیض محمد، مجید ضیا، محمداسلم وطنجار، اسدالله سروري او سید محمد ګلابزوی رول د نورو په پرتله زیات وو خو د کودتا وروسته په جمهوري دولت کې د خلق د اړخ یو غړی او طرفدار په لوړ دولتي ارګان (مرکزي کمیټه)، حکومت او دولتي قدرت په سیمه نيزو ارګانونو په مشرتابه کې راڅرګند نشو خو د جمهوریت مرکزي کمیټه کابو ټوله او د حکومت نیمایي برخه پرچميانو جوړوله. د جمهوریت د لوړ دولتي ارګان مرکزي کمیټې لاندې ترکیب د محمد داود او پرچم ترمنځ د پټ جوړجاړي ښکارندوی دی.

۱- محمد داود د مرکزي کمیټې رئیس

۲- محمدحسن شرق د مرکزي کمیټې منشي

۳- د پښتني تجارتي بانک د بارچالانۍ د مدیریت مرستیال سیدعبدالاله غړی

۴- جګتورن غوث الدین فایق غړی

- ۵- متقاعد ډگروال سردار غلام حيدر رسولي غړی
- ۶- د ترافيکو تورن عبدالقدير نورستاني غړی
- ۷- تورن محمدرسور نورستاني غړی
- ۸- تورن فيض محمد غړی
- ۹- جگتورن محمديوسف غړی
- ۱۰- لومړی بريدمن عبدالحميد محتاط غړی
- ۱۱- لومړی بريدمن احمدضيا مجيد غړی
- ۱۲- لومړی بريدمن مولاداد غړی
- ۱۳- لومړی بريدمن عبدالخليل غړی.

د پورتنیو دیارلسو تنو څخه د حسن شرق په شمول نور شپږ تنه (فیض محمد، محمديوسف، عبدالحميد محتاط، احمدضيا مجيد، مولاداد او عبدالخليل د پرچم د فرکسیون څرگند يا پټ) غړي وو. که شرق او محتاط د پرچم پټ غړي نه وای نو څرنگه شرق د نجيب الله د واکمنۍ پر مهال صدارت او محتاط د ولسمشر مرستیالۍ ته رسېدل. محتاط د نجيب د واکمنۍ پر مهال راساً د گوند د مرکزي کمېټې غړيتوب تر لاسه کړ پداسې حال کې چې د دې گوند د غړيتوب شرط دا وو چې د گوند ليوال به لومړی آزمایشي بيا اصلي غړی کېږي او وروسته به مرکزي کمېټې ته لار مومي خو محتاط راساً د گوند مشرتابه ته راپورته کړل شو. په لوړدولتي ارگان کې د يوه سازمان د دا ډول لوړې کچې شتون د دې ښکارندوی دی چې نوموړې واکمني يوه ائتلافي واکمني وه چې د پرچم سازمان يې يو اړخ وو. د کودتا خورا فعال او مرکزي لوبغاړی پاچا گل وفادار چې خلقيانو ته يې علاقمندی لرله حتی په مرکزي کمېټه کې را څرگند نشو لامل يې دا کېدای شي چې پرچميانو خلقيان خپل دښمنان گڼل او خلقيانو ته ليوال کس يې هم د جمهوريت په لوړ دولتي ارگان کې نشوای زغملای. د فرهنگ په وينا « نوی دولت په خپله د محمداود او د پرچم د ډلې ائتلاف دی ، تقريباً هر يوه ته د مساوي ونډې پر بنسټ » ۱۲/۳۰ « د نعمت الله پژواک په مشرۍ د پوهنې له وزارت نه د هارون په وينا اتيا کسه پرچمي ښوونکي، د فرهنگ په وينا ۱۶۰ تنه او د عظيمي په وينا تر پنځوسو لوړپوړي پرچمي ښوونکي د کورنيو چارو وزارت ته معرفي شول او د ذبيح الله زيارمل په وړاندیز سمد لاسه ولسوالان وټاکل شول. » ۱/۷۲ همدارنگه که چيرې جمهوري دولت ائتلافي دولت نه وای نوڅه ډول « لږترلږه اته وزيران او د صدارت مرستیال ، د هيواد د ولايتونو ۱۷ واليان ، له ۱۱۷ نه زيات ولسوالان او لوی ولسوالان (حاکمان او لوی حکمرانان) او ۱۲۰ تنه دپلوماتان ټول له پرچميانو څخه غوره شوي وو. » ۱۸/۲۹ د داود- کارمل پټ جوړجاړی به له شوروي جنرال ولولو: « پرچميانو په دغه پړاو کې د واک په موخه مبارزه کوله. هغوی د محمد داود د پلويانو سره اتحاد وکړ... ، جنرال محمد داود د پرچم د لارښوونکي هيات په مرسته عملاً سپينه کودتا ترسره کړه. » ۲۲/۴۹- ۲۳ کله چې شوروي جنرال د پرچم د لارښوونکي هيات په مرسته د سپينې کودتا خبره کوي معنی يې دا کيږي چې د پرچم مشرتابه کودتا ته د چمتووالي په پړاو کې ټاکنوکی رول لوبولی دی. د دې لپاره چې د محمداود او پرچم ترمنځ ائتلاف همغسې پټ په تيارو کې پاتې شي د پرچم د فرکسیون مشرتابه په حکومت کې ترسترگو نشو خو دوهمه کتگوري پرچميان او همدارنگه پټ پرچميان په لوړو دولتي څوکیو وگومارل شول. پرېله خوا د پرچميانو د پېژندل شوو څيرو خپلوان هم په سترو دولتي مقامونو مقرر شول چې کيدای شي د پکتيا د قول اردو د بولندوی په توگه د کارمل د متقاعد پلار تورن جنرال محمد حسين ، د پروان د والي په توگه د صمداظهر د پلار عبدالکريم عمرخيل او په پاکستان کې د وکیل تجار په توگه د نجيب الله د پلار اختر محمد د مقرريدو يادونه وشي. د پرچم مشرتابه د جمهوري نظام د کړنلارو په جوړولو کې ښکېل وو. « کارمل د جون (چنگاښ) په پای کې د شوروي اتحاد کمونست گوند مرکزي کمېټه خبره کړه چې محمداود له ده څخه غوښتي دي چې د حکومت په کړنلاره کې د کورني او بهرني سياست په هکله تړسونه جوړکړي. بېرک کارمل ته د سياسي مسئلو په هکله د شوروي اتحاد د کمونست گوند مرکزي کميټې د ۱۹۷۳ ، ۱۸۲- ۹۲۷۱۶ مصوبې توصيې ورسول شي. د افغانستان د کورني سياست په هکله د اړينو تدبيرونو په اړه تړسونه وړاندې کيږي. » ۵۰/

۱۵۵ پورتنی اقتباس د هغه تلگرام يوه برخه ده چې مسکو په کابل کې خپل سفارت ته استولی وو. دا که له يوې خوا د پرچم او محمداود تر منځ د دوو ائتلافي ملګرو اړيکې ښيي له بله پلوه دا هم ښيي چې د پرچم مشرتابه د مسکو سره په همغږۍ کې د جمهوري دولت د کړنلارې په جوړولو کې ښکېل وو. د داود- کارمل ترمنځ د ائتلاف په اړه نه يوازې کورنيو او بهرنيو څيړونکو څرګندونې کړې بلکې پخپله د بېرک کارمل ځينې ويناوې ښيي چې د داود- کارمل ترمنځ د پاچاهي نظام د راپرزولو په موخه جوړجاړی شوی وو. کارمل د ۱۹۸۳ کال د نوامبر په مياشت کې پخپله يوه وينا کې وايي: «زه اعتراف کوم په يوه پړاو کې مو د محمداود سره همکاري وکړه چې شاهي نظام له منځه يوسو ترڅو په بل پړاو کې انقلاب ته لار هواره کړو.» ۱۷۴/۳۲

د پورتنیو څرګندونو په رڼا کې او د کودتا وروسته په جمهوري دولت کې د پرچميانو ستره ونډه پردې دلالت کوي چې د محمداود او پرچم د فرکسيون ترمنځ پټ جوړجاړی شوی وو. خو د کودتا وروسته بهير او پېښې ښيي چې يا داوړه خواوې يو بل ته رښتينې نه وې او خپل ځانګړي پلانونه يې لرل يا دا چې حالات داسې راغلل چې مجبوراً د يو بل په وړاندې ودرېږي. په لومړي حالت کې د دې جوړجاړي څخه د محمداود موخه دا وه چې د پرچم څخه د يوې وسيلې په توګه کار واخلي. د هغوی پرمټ واک ترلاسه او د خپل دريځ د پياوړي کولو وروسته پرچميان خپل سازمان منحل او د نوموړي تر مشرۍ لاندې فعاليت وکړي او که دا ورسره ونه مني له واکمنۍ يې وشړي. د محمد داود دا هڅه هغه مهال بربنډ شو چې کله هغه په کال ۱۹۷۷ کې سعودي ته سفر درلود ده «سعوديانو ته وويل چې دی به پر کمونستانو وار د مخه کړي، داسې چې دی به هغوی د غرمې ټوډۍ لپاره وغواړي، مخکې له دې چې هغوی يې د ماخستن ټوډۍ ته حلال کړي.» ۱۹۶/۳ پر بله خوا پرچم غوښتل په ټولنه کې د محمداود له اعتبار څخه ګټه پورته کړي د نوموړي سره په کودتا او واکمنۍ کې د ګډون له امله ځان پياوړی کړي د محمداود په واسطه خپل سيالان وځپي او د هيواد د سياست د ډګر يکه تاز پاتې شي او په اړين وخت کې محمداود له ډګره وباسي. «يوه پرچمی د دې پوښتنې په ځواب کې چې محمداود واقعاً يو مطلوب شخصيت دی؟ وويل: فرق نه کوي. هغه خپلو موخو ته د مخکښ په توګه استعمالوو، هر وخت چې لازم شي له منځه يې وړو» ۲۰/۳۲ همدارنګه پدې اړه فضل احمدعبدیاني چې د شوروي اشغال پر مهال د کندهار والي پاتې شوی دی د خلقيانو د واکمنۍ پر مهال د جنرال عبدالخليل سره بندي وو د خليل څخه د داودخان سره په کودتا کې د پرچميانو د ګډون په اړه پوښتنه کړې او هغه په ځواب کې ورته ويلي وو: «د بېرک کارمل په مشرۍ موږ يو شمېر پرچميان د پلچرخي دښمني ته راتلو او د يوې ونې د سيوري لاندې مو پدې دښته کې پټې غونډې کولې...، پدې غونډو کې پرېکړه وشوله واک ته د رسېدو او د رژيم او سلطنتي کورنۍ د له منځه وړلو لپاره د دې کورنۍ د ننه استفاده وکړو. لدې امله داودخان غوره کس دی چې دې موخې ته د هغه په واسطه رسېدلی شو. داودخان په خپله هم غوښتل واک ته ورسېږي...، لکه څرنگه چې هغه وطن دوست او ترقي غوښتونکی وو او تل يې د رژيم د له منځه وړلو لپاره فعاليت کاوه موږ هم په زيرکتيا او بشپړ احتياط ورسره يوځای شوو او د کودتا پلان مو د داودخان سره طرحه کړ او بريالي شوو. موږ غوښتل د جمال عبدالناصر پلان په راتلونکې کې په افغانستان کې پلي کړو.» ۵۱ په مصر کې جمال عبدالناصر هم د جنرال نجيب سره ګډه کودتا وکړه د کودتا وروسته يې خپل ملګري په حساسو مقامونو وګومارل او بيا يې جنرال نجيب له ډګره وايست. د جمهوريت پنځه کلنې واکمنۍ وښودل چې دواړه اړخونه (داود او کارمل) يو بل ته رښتيني نه وو. سيد شمس الدين مجروح هم پدې اند دی او ليکي: «هغه (داود) غوښتل چې دا وکړي د شوروي حکومت د غولولو په موخه په خپله ګټه استعمال کړي او کله چې په حالاتو مسلط شو هغوی له منځه يوسي (چې وروسته يې پدې کار لاس پورې هم کړ) خو هغوی غوښتل دی د يوه پله په څېر خپلو موخو يعني د کمونست ګوند واک ته په رسولو سره استعمال کړي. مجروح د دواړو اړخونو د دې لوبې په اړه لاندې بېت راوړي:

من از کار دزد و تویی دزد مزد

کجا خیر ماند میان دو دزد

ژباړه:

زه د کار غل يم او ته د اجورې غل يې
د دوو غلو تر منځ کله خیر پاتې کېدای شي

د پرچم په نامه سازمان د نیمې پیرۍ شتون ښیي چې د طالبانو د واکمنۍ پرته د ټولو واکمنیو برخه وو او د هغو په وړاندې درېدلې هم دی. دا بیا ښیي چې پرچم د هرچا سره وو، خو د هیچا سره نه وو، هغه خپلې آجنداوې او نقشي لرلې چې مسکو ورته جوړولې. د داود- کارمل د ائتلاف په هکله اړینه بریښي لاندې دوو پوښتنو ته ځواب ولټول شي:

۱- څه ډول انټرناسیونالست کارمل د ناسیونالست داود سره اړیکې ټینګې کړې او خبره دې ته ورسیري چې په نا قانونه کار (پوځي کودتا) لاس پورې کړي؟

۲- کومو ګډو ټکیو دې ته لار هواروله چې ظاهراً دا دوه متضاد شخصیتونه ګډ دریځ غوره کړي؟

د داود- کارمل د اړیکو د ټینګولو په اړه د میر محمد صدیق فرهنگ او محمد حسن شرق څخه یادونه کېږي او شرق بیا فرهنگ د سلطنتي کورنۍ سره د کارمل د ټینګیدو وسیله ګڼي. ښایي د فرهنگ له لوري د کارمل اړیکې له سلطنتي کورنۍ سره ټینګې شوې وي ځکه چې د فرهنگ کورنۍ د سلطنتي کورنۍ له خورا ډاډمنې کورنۍ څخه شمېرل کېده. څرګنده بېلګه یې د پاچا له لوري د اساسي قانون د جوړولو په اووه کسيزه کمیټه کې د فرهنگ او د هغه د ورور سید قاسم رښتیا شاملول وو. بل دا چې د فرهنگ زوی میر محمد امین فرهنگ د پاچا باجه هم دی. سربېره پردې نورو دوو لاملونو هم رول درلود چې کارمل د سلطنتي کورنۍ سره اړیکې پیدا کړي. یو یې د ده کورنۍ تړاو دی. د هغه پلار جنرال محمد حسین د پاچاهي دورې یو مقتدر جنرال او واکمني کورنۍ ته نږدې سړی ګڼل کېده. هغه مهال د پوځ هغه غیر محمد زي افسران جنرالۍ ته رسېدل چې سلطنتي کورنۍ ته یې خپله وفاداري ثابته کړې وي. همدې مقتدرو جنرالانو او د کورنۍ غړو یې د دربار سره اړیکې لرلې چې کارمل د سلطنتي کورنۍ د غړو او په هغو کې د محمد داود سره د دوستۍ او ملګرتوب مزي ټینګ کړي دي. له همدې کبله د وخت سیاسي ډلو پرچم درباري یا سلطنتي کمونست ګوند باله. غوث الدین فایق د محمد داود له قوله لیکي: «د معلوماتو له مخې ببرک کارمل او اناهیتا د پاچا سره اړیکې ټینګې کړې دي» ۵۲/ ۲۱ همدارنګه د وخت یو ژورنالست زمان ستانزی چې د محمد داود له ډاډمنو کسانو څخه دی اود محمد داود سره یې د هغه د واکمنۍ په وروستۍ میاشت کې لیدلي او هغه ورته ويلي وو: «ببرک کارمل ته ما وده ورکړه، فاکولتي ته مې ورساوه، د زندان څخه مې آزاد کړ خو دا خاين زما سره خیانت کوي.» ۵۳/ ۶ سربېره پردې د داود - کارمل د ائتلاف لامل د دواړو د سیاسي افکارو نږدېوالی هم دی. د محمد داود کودتايي ملګری محتاط لیکي: «کله چې سردار داود د شوروي خلکو د وطنپالنې په هکله ویل، د احساساتو لاندې راتللو او د خپلو څرګندونو د پیاوړتیا لپاره یې عادت درلود ووايي خدای شاهد دی چې دا خلک څومره د خپل هیواد سره مینه لري. دا جمله د سردار داود تکیه کلام ګرزیدلې وه... لومړی دا چې د غربي دموکراسۍ نه کرکه لري او هغه د ټولنې لپاره د منلو وړ نه ګڼي. دوهم دا چې په افغاني ډوله شرقي دموکراسۍ باور لري. ټولنیز مالکیت او افغاني فرهنگ.» ۵۴/ ۴۹، ۵۱

له پورتنیو څرګندونو څخه معلومېږي چې محمد داود هم د کارمل په څیر شوروي سوسیالستي نظام تائیداو. د کارمل او محمد داود د اړیکو په ټینګولو کې بهرنی لامل شوروي اتحاد دی. شوروي اتحاد د افغانستان سره دوستانه اړیکې لرلې او زیات شمیر متخصصین یې چې بېله شکه په هغو کې د نوموړي هېواد د څارګرې ادارې غړو شتون درلود په افغانستان کې فعالیت درلود. دا ډول اړیکو شوروي اتحاد ته د یوه زبرځواک په توګه دا امکانات ورکړي وو چې یو شمیر افغانان وپېري. حتی هغوی په سلطنتي کورنۍ، کابینه او هغو ته نږدې کسانو کې ژورې ریښې وځلولې. یو د دغو افرادو څخه کارمل وو. پر بله خوا مسکو د پښتونستان د مسألې په اړه د افغان حکومتونو له دریځه ملاتړ کاوه چې په سلطنتي کورنۍ کې محمد داود د پښتونستان له مسالې سره زیاته لیوالتیا لرله. له همدې امله یې کارمل هڅولی دی چې د محمد داود د پالیسیو او په هغو کې د پښتونستان د مسالې سره علاقه وښيي او د پښتونستان د اتحادیې غړیتوب ترلاسه کړي. د محمد داود او کارمل ترمنځ دا ډول نږدې اړیکې د دې ښکارندوی دي چې

دواړو شوروي اتحاد ته ځانگړی ارادت درلود، لدې کبله يې د پوځي کودتا له لارې د پاچاهي نظام د نسکورولو په موخه پټ جوړجاړي ته هڅولي وو او د ۱۹۷۳ کال د جولای په اوولسمه يې خپل پلان پلي کړ. البته شورويانو هغه مهال داود- کارمل و هڅول په کودتا لاس پورې کړي چې صدراعظم موسی شفيق لويديځ ته د نږدې کېدو په لور گامونه اوچت کړل.

د دموکراسۍ لسيزې ته کتنه

د دموکراسۍ د لسيزې د پايښت موده لس کاله څلور مياشتې او اته ورځې وه چې پيلوونکي او ختموونکي يې د سلطنتي کورنۍ غړي وو. د دې معنی دا شي چې دې کورنۍ هم کرل او هم يې رېبل. د دموکراسۍ د لسيزې له بهير او په تيره د پاچا له کړنو څخه بريښي چې د هغه له انده د مشروطه پاچاهۍ اعلانول او محمداود د سلطنتي کورنۍ د غړي په توگه د سياسي فعاليت نه محرومول پر محمداود به داسې بريښنايي شوک شي چې هغه د بيا خوځښت او درېدو جوگه نشي او پدې توگه د هغه له شره ځان خلاص کړي. خو دې بريښنايي شوک محمد داود په خوځښت راووست کودتا يې وکړه او دا کودتا داسې قوي بريښنايي شوک شو چې د يوې زلزلې په شان يې ټکانونه تردې دمه نه دي دريدلي. که په رښتيا سره د پاچا موخه په هيواد کې د ولسواکۍ ټينگښت وو نو بايد چې د دموکراسۍ د ودې لپاره يې هغه گامونه پورته کړي وای چې په نورو ولسواکه ټولنو کې تجربه شوي وو. خو د سياسي ډگر څخه د محمداود د ايستلو پرته د مشروطه پاچاهۍ د ټينگښت په موخه کوټلي گامونه اوچت نشول. پاچا تمه لرله په هيواد کې د مشروطه پاچاهۍ په ټينگولو سره د سلطنتي کورنۍ د غړو ترمنځ تربگنيو ته د پای ټکی کيږدي او محمداود غلی کړي. د پاچا له لوري محمداود ته بريښنايي شوک کومه گټه ونکړه، هغه گواښ چې ترې بېرېده بالاخره داسې حالت غوره کړ چې دی بېواکه کړي. که چيرې په کال ۱۹۶۳ کې د مشروطه پاچاهۍ د اعلان څخه موخه په هيواد کې د ولسواک نظام ټينگښت وو نه دا چې محمداود له سياسي ډگره وايستل شي ټولواک ته پکار وو چې د نوي اساسي قانون د پلي کولو لپاره يې له ټولو امکاناتو گټه پورته کړي وای. د دې نوې تگلارې د بريالۍ ودې لپاره چې د وخت غوښتنه او د هيواد د اقتصادي - ټولنيزو ستونزو د حل يوازینی چاره وه ټولو (پاچا، سلطنتي کورنۍ، حکومتونو، پارلمان، مشروطه غوښتونکو، سياسي گوندونو او سياستوالو) ته پکار وو چې د دې بهير د ودې لپاره يې مټي بد و هلي وای چې له بده مرغه داسې څه ونشول. ټولو د دې پرځای چې د دې نوي پيل شوي سياسي بهير د ودې لپاره هڅې وکړي خپلو سياسي موخو ته د رسيدو په خاطر يې د هغې څخه د يوې وسيلې په توگه کار واخيست. دلته دي چې شخصي او گروپي گټو ته د ملي او وطني گټو په پرتله لومړيتوب ورکول کېږي.

اوس به د دموکراسۍ په لسيزه کې د ولسواک نظام د ودې، ټينگښت او پايښت په اړه د پورته يادو شوو بنسټونو، سياستوالو او پاچا دريځ ته ځغلنده نظر واچوو:

۱- ټولواک محمداور شاه: پاچا د قانوني پاچاهۍ د نوبتگر په توگه د دموکراسۍ په وده کې د هر چا په پرتله ټاکنونکی رول درلود ځکه چې په نوي اساسي قانون کې ۹۰ مادې پاچا ته لاندې واکونه ورکړي وو:

۱ - د وسلوال پوځ اعلى سر قوماندان

- ۲- د جگړې او متارکې اعلان.
- ۳- د لويې جرگې دايروول او پرانيستل.
- ۴- د شورا د عادي غونډو پرانيستل.
- ۵- د شورا د فوق العاده غونډې دايروول او پرانيستل.
- ۶- د شورا انحلال او د نويو ټاکنو د فرمان صادروول.
- ۷- د قوانينو توشيخ او د هغو د انفاذ اعلان.
- ۸- د تقينې قوانينو صدور.
- ۹- د دولتونو تر منځ د تړونو د تړلو د اعتبارنامې ورکول.
- ۱۰- د دولتونو تر منځ د لوزنامو توشيخ.
- ۱۱- د صدراعظم گومارل او د هغه د استعفی منل.
- ۱۲- د مشرانو جرگې د انتصابي غړو او د نوموړې جرگې د رئيس ټاکل.
- ۱۳- د قاضي القضاات او د سترې محکمې د غړو ټاکنه.
- ۱۴- د قاضيانو ټاکنه او تقاعد.
- ۱۵- په بهرنيو هېوادونو کې د افغانستان د سياسي نمايندگيو د مشرانو ټاکنه.
- ۱۶- په نړيوالو مؤسسو کې د افغانستان د دايمي استازو ټاکنه او د بهرنيو سياسي استازو د اعتمادنامې منل.
- ۱۷- د مجازاتو تخفيف او بښنه .

پاچا ته پکار وو چې د دې واکونو څخه يې د ولسواکۍ په وده کې گټه پورته کړي وای او حکومتونه يې هڅولي وای چې د اساسي قانون متمم قوانين او لوايح جوړ، پارلمان هغه تصويب او دی يې توشيخ کړي. په نوي اساسي قانون کې د سياسي گوندونو او غونډو او ولايتي جرگو جوړولو ته اجازه ورکړل شوې وه خو پاچا د پارلمان له لوري تصويب شوي دا قوانين د خپل کار د ميز په جعبه کې بندي کړل. په نړۍ کې داسې هېواد نشته چې د دموکراسۍ نظام يا پارلماني سيستم ولري او هلته سياسي گوندونه د قانوني فعاليت حق ونلري. همدا راز د هر هېواد د ملي امنيت د ټينگښت، د انارشۍ د مخنيوي او د دموکراسۍ د سالمې ودې لپاره د غونډو د جوړولو اړونده قانون او مقرراتو شتون يوه حياتي اړتيا ده. د دموکراسۍ په لسيزه کې د گوندونو او غونډو د جوړولو د قانون په نشتون کې گوندونو غونډې رابللي، حکومتي ضد مظاهري يې سمبالولي او لاريونونه يې تر سره کول خو چا نه ترې پوښتل چې تاسو د کوم قانون پر بنسټ را غونډ شوي ياست ؟ دې ناقانونه گوندونو په پوهنيزو بنسټونو کې د تدريس بهير اخلاصه ، شخړې او جگړې يې سره کولې چې مرگ او ژوبله يې هم لرله خو بيا هم داسې بنسټ نه تر سترگو کيده چې د دې خپلسرو سازمانونو د بنسټ ايښودونکو او د لاريونو او مظاهرو سمبالوونکي د قانون

منگولو ته وسپاري. خبره دې ته رسيدلې وه چې» په ۱۹۷۰ کال کې ببرک کارمل د ولسي جرگې په عمومي غونډه کې وويل چې ، تردې وروسته به د خلق ديموکراتيک جريان ته د خلق دموکراتيک حزب ويل کيږي . ده دغه مطلب په دري او ماتې گوډې انگرېزي ژبو ووايه چې د ده وينا د ولسي جرگې په جريده کې ثبت شوې ده . څرنگه چې ده د قانون ترانفاذ د مخه خپله ډله د حزب په نامه اعلان کړه ، ډيرو وکيلانو داسې فکر کاوه چې دی به د دغه مشهود جرم په وجه تر عدلي او قانوني تعقيب لاندې راسي خو حکومت دغې موضوع ته توجه ونکړه. « ۱۴۳/۴۱ د ولايتي جرگو د قانون نشتون د دې لامل گرځېدلی وو چې ولايتي جرگې جوړې نشي. څرنگه چې د مشرانو جرگې دريمه برخه د ولايتي جرگو له استازو جوړېدله نو لدې امله مشرانو جرگه نيمگړې وه او نصاب يې نه پوره کيده پردې بنسټ د دموکراسۍ د لسيزې د مشرانو جرگې ټولې پريکړې او مصوبې غير قانوني وې. سربېره پر دې پاچا د حکومت په چارو کې مداخله کوله او د حکومت د مشرانو واکونه يې محدود کړي وو. د پاچا لخوا د حکومت په چارو کې لاسوهنه د محمد يوسف او عبدالظاهر لاندې څرگندونې ثابتوي :» کله چې زه د افغانستان صدراعظم سوم ماهيله درلوده چې پاچا به د حکومت په کارونو کې مداخله ونه کړي خو پاچا د سلطنت مقام دومره کښته کړ چې د حکومت په ټولو کارونو کې يې مداخله کوله. « ۵۵/ ۲۱-۲۲ »ده د خپلې کابينې د هيڅ يوه غړي څخه خبر نه درلود، يوازي يې د وزيرانو ورکړل شوی لست اعلاناوه.» ۵۶/ ۶۹ پردې اساس ويلي شو چې د دموکراسۍ په لسيزه کې د انارشۍ ، د کابل پوهنتون او پولتخنيک د تدريس د بهير اخلاص پړه د هر چا نه زياته پر پاچا پرته ده. د پاچا دې ډول دريځ ځوانه دموکراسۍ سخته زيانمنه کړه او د دموکراسۍ د نه ودې، د حکومتونو د پرله پسې ړنگيدو او د پراختيايي پروژو د نه پلي کيدو او د ټولنيزو ستونزو د نه حل کيدو له لاملونو څخه يو لامل وگرزېد. پاچا نرم مزاج ته په کتو سره فکر کيږي چې د دموکراسۍ ودې ته د هغه نه ليوالتيا د خپلې کورنۍ د غړو د فشار له امله وي.

۲- سلطنتي کورني: د پاچا سربېره د سلطنتي کورنۍ نورو غړو د دولت د درې گونو قواوو په چارو کې لاسوهنه کوله. د پارلمان په چارو کې د دې کورنۍ د غړو لاسوهنه د محمدآصف آهنگ لاندې مرکه جوتوي :» د دې خلکو يو شمير بيسواده خلک وو ټول فکر يې پدې څرخېده چې سهار له کوره ووزم د دارالامان ماڼۍ ته لاړشم او له سردارولي نه هدايت واخلم او نور يې هغه کسان وو چې د سردار داودخان پلويان وو او هغوی کار هرج او مرج ته ورساوه ، حتی په شورا کې د شاه ولي خان په لمسون يو شمير وکيلان و ډبول شول. هغه مهال له يوې خوا خارجي لاسونه داخل شوي وو او له بلې خوا د سردارولي خان او سردار داودخان بازار تود وو. سردار داود او سردارولي اصلاً په دموکراسۍ عقیده نلرله او قانون يې نه غوښت ...، ځکه دوی افغانستان هرج او مرج ته يووړ. « ۵۷ هغه وخت سردار محمد داود د سردار عبدالولي په پرتله دموکراسۍ ته ژمن برېښېده خو د دموکراسۍ په لسيزه کې د نوموړي د کړنو په هکله ډگر جنرال عبدالرزاق ليکي : «محمد داودخان د مشروطه پاچاهي نظام مخالف وو خو څرگند فعاليت يې نه کاوه بلکې په پټه او د ځمکې لاندې فعاليت يې درلود. په پارلمان کې يې په گوندونو کې لاس درلود او په هېواد کې يې نا آراميو ته لمن وهله دا د څو حکومتونو د نسکورېدو سبب شول. « ۵۸

۳- حکومت : لکه څرنگه چې ليدل کيږي د دموکراسۍ په کلونو کې اووه حکومتونه او پنځه صدراعظمان (محمد يوسف، محمد هاشم ميوندوال، نور احمد اعتمادي، عبدالظاهر، محمد موسی شفيق) يو په بل پسې راغلل. دا بيا بنيي چې د دموکراسۍ د لسيزې حکومتونه پخپله د کړکېچ سره مخامخ وو. د دې کړکېچ کچه دومره ژوره وه چې د انتقالي دورې وروسته د محمد يوسف حکومت څلور ورځې هم دوام ونکړ . پردې اساس د دې حکومتونو څخه د ولسواکۍ د ودې او د ټولنيزو- اقتصادي ستونزو د حل تمه يو

خوب او خيال وو. د دې کړکېچ اصلي لامل دا وو چې حکومتونه په پارلمان کې د غټ گوند يا د گوندونو د تلوالې پر اساس نه جوړيدل. صدراعظم چې د پاچا له لوري د کابينې په جوړولو موظفېده اړ کېده چې پاچا خپل ملاتړی وگڼي چې د خپل نفوذ له امله د صدراعظم ملا ور وتړي.

۴- پارلمان: ولسي جرگې ته استازو په انفرادي ډول ځانونه کانديدول. «ځينو وکيلانو به په توکه ويل چې په ولسي جرگه کې ۲۱۶ حزبونه غړيتوب لري.» ۴۱/۱۴۴ دې ۲۱۶ تنو استازو هر يوه ځانله خپل ليدلوری درلود. له بله پلوه د هغوی غټه برخه د سلطنتي کورنۍ د ځواکمنو غړو تر اغېز لاندې وه. يوشمير به يا خپل نظريات او يا د خپلو اړونده سازمانونو تگلارې په ولسي جرگه کې مطرح کولې او ځينو به د خپلو سلطنتي يا حکومتي حاميانو د ارادې پر بنسټ په پارلمان کې دريځ نيو چې هغه معمولاً پدې راتاویده چې پارلمان داسې قوانين او لوايح تصويب نکړي چې د حکومت اقتدار ته گواښمن تمام شي. لدې امله د ولسي جرگې عمومي غونډې په جر او بحث تيريدې يا به نصاب نه پوره کيده. په ولسي جرگه کې پرله پسې بحثونه، د استازو له لوري د خپلو اړونده سازمانونو معرفي کول او د نصاب نه پوره کيدل د دې سبب گرزيدل چې ولسي جرگه خپلې دندې چې د اړينو قوانينو تصويب او د حکومت د چارو څارنه ده ترسره نکړي چې دا پخپله د ځواني دموکراسۍ د ودې او د قانون د حکومت د جوړولو په چاره کې ستر خنډ وو. د پارلمان او حکومت ترمنځ دا ډول بې باوري او مخامخيا په دموکراسۍ خپل منفي اغيز درلود.

۵- مشروطه غوښتونکي: مشروطه غوښتونکو او سمونپالو له نوي سياسي بهير سره ليوالتيا ونه ښودله. هغوی دموکراسۍ ته د پاچا په ژمنتوب او رښتينولۍ باور نه درلود. له بله پلوه د دموکراسۍ پلي کوونکي هغه کسان وو چې د مشروطه پاچاهۍ مخکې يې د استبداد او اختناق مخينه لرله. نو دا به معجزه وي چې د دموکراسۍ دښمن په دموکرات واوړي. د دموکراسۍ د اعلان سره سم سياسي بنديان چې غوڅ اکثريت يې مشروطه غوښتونکي وو، د بې خوځېسته موجوداتو په شان له زندانونو څخه راووتل چې دموکراسۍ ته د مرستې او چوپړ جوگه نه وو او هغوی چې په فزيکي او رواني لحاظ غښتلي وو ليوال نه وو چې پدې لار کې همکاري وکړي. ځکه چې د سلطنتي کورنۍ مخينې ته په کتو سره دموکراسۍ ته د دې کورنۍ په ژمنتوب باور نه درلود. پدې هکله سيدقاسم رښتيا چې د اساسي قانون د مشورتي کمېټې غړی وو کله چې مير غلام محمد غبار د اساسي قانون په مشورتي کمېټه کې د گډون څخه ډډه وکړه مراجعه وکړه چې هغه پدې کمېټه کې گډون ته وهڅوي په ځواب کې ويلي وو: «حقيقت دا دی چې زه د دغه بهير په رښتينولۍ او د هغو کسانو په صداقت اطمینان او باور نلرم چې دغه بهير يې منځته راوړی دی. زما په فکر دا هم لکه د سپهسالار د وخت يوه عوام غولونکې لوبه ده زه نشم کولی او نه غواړم د دغسې نندارې لوبغاړی وم.» ۱۳/۱۸۳ همدا رنگه سردار محمد نعيم چې د هرچا نه يې زيات خپل د تره زوی پاچا او د نوموړي سلاکاران ښه پېژندل د پاچا له لوري ولس ته د آزاديو د ورکولو په اړه داسې ويلي وو: «زه د دې مسئلو په هکله کوم ځانگړی نظر نلرم. خو دومره وایم چې هيواد ته دموکراسي او آزادي پدې ډول نه راوړل کيږی. که په رښتيا سره غواړي خلکو ته آزادي ورکړي بايد د زړه له کومي او واقعي وي.» ۱۳/۱۸۴ نوي نسل بيا د دموکراسۍ د اصولو هغه پوهه او تجربه نه لرله چې د دموکراسۍ ودې ته اغيزمن تمام شي. د تاجداره دموکراسۍ په هکله د مجروح د دې خبرې سره چې «د سياسي گوندونو پرته دموکراسي هغه گادۍ دی چې تيل نلري» سليم عقل پوهاوي ته رسېږي. په هيواد کې د قانوني گوندونو د نشتون له امله د پارلماني سيستم شتون په واقعيت کې هغه ناکامه هڅه وه چې د تيلو پرته گادۍ په خوځښت راوړي چې هغه په خوځښت را نغی ځکه چې موثر بېله تېلو په خوځښت نه راځي.

۶- سياسي گوندونه: کله چې په يوه هېواد کې د سياسي گوندونو قانون نه وي يقيناً هلته قانوني گوند نشته. پردې بنسټ د دموکراسۍ په ودې او ټينگښت کې د ناقانونه گوندونو د اغېز خبره معما او يا توکي ته ورته يوه خبره ده. سره لدې هغه مهال گوندونو شتون درلود او فعاليت يې کاوه خو هغوی هم د لاسته راغلي فرصت څخه په اغېزمن ډول گټه پورته نکړه بلکې هڅې يې پدې را تاویدې چې يوازې د حکومتونو په تگلارو نيوکې وکړي او د حکومتونو سره خپل مخالفت وښيي. د گوندونو دا ډول دريځ څلور لاملونه درلودل.

لومړۍ - يو ناقانونه گوند به څه ډول داسې دريځ ونيسي چې حکومت هغه ځانته گواښ وگڼي ځکه ترې پوښتل کېږي چې تاسې د کوم قانون له مخې خپل گوند جوړ کړی دی.

دوهم- ځېنو گوندونو د پرديو د ارادې او ديکتې له امله په لوی لاس حکومتونو ته ستونزې جوړولې.

درېم- گوندونه د اړينې سياسي تجربې د نشتون له کبله د دې جوگه نشول چې ددې طلايي فرصت څخه د حکومتونو او نورو ټولنيزو بنسټونو سره د همکارۍ له لارې دموکراسۍ ته وده ورکړي او د دولت د اقتصادي- ټولنيزو کړنلارو د پلې کولو لپاره مرستندوی شي يا دا چې د متحدې دموکراتيکې جبهې د جوړولو له لارې د يوه ځواکمن سياسي اپوزيسيون په توگه په حکومتونو فشار راوړي چې د ټولنيزو- اقتصادي ستونزو د ليرې کولو په موخه کوتلي گامونه اوچت کړي.

څلورم - اسلامپالو د خپلو سياسي او عقيدتي باورونو له کبله د دموکراسۍ مخالف وو او هغه يې غربي پدیده گڼله. هغوی په لوی لاس نوی دموکراتيک بهير اخلا لاه.

په کال ۱۹۶۹ کې د کابل پوهنتون او پوليتخنيک د شپږ مياشتني تعطيل په اړه د وخت د سياسي گوندونو چوپټيا او د اعتراض غږ نه پورته کول د هېواد د ټولنيز پرمختگ په وړاندې بې تفاوتې برېښدوې. هغه مهال هيڅ يوه گوند پدې اړه د اعتراض غږ پورته نکړ او کله چې ددې عالي تعليمي مؤسسو د تړلو گواښ ليدل کيده خپل پلويان يې ونه هڅول چې له مظاهرو لاس واخلي. حکومت پلوه گوندونو نه يوازې اعتراض ونکړ بلکې هيڅکله يې هم د حکومت د کړنلارو او سياستونو په دفاع کې خپل پلويان واټونو او کوڅو ته راونه بلل او د پاچا له لوري يې خلکو ته د دې آزاديو د ورکولو په ملاتړ کوم حرکت ونکړ. د دموکراسۍ په لسيزه کې د زرنگار پارک چې د گوندونو قراگاه گڼل کيده د پاچا د سلاکار خليل الله خليلي تر مشرۍ لاندې د زرنگار گوند هيڅکله هم پدې پارک کې را څرگند نشو. لامل يې دا وو چې دا گوند سلطنت يا حکومت پلوی ونه گڼل شي او يا دا چې هغه د سلگونو کسانو د راټولولو وس نه درلود يا په بله وينا وگړنيز ملاتړ يې نه درلود. پداسې يوه حالت کې د سلطنت او حکومت هغه مخالف گوندونه او سياستوال چې ملي او وطني گټو ته ژمن هم وو په ځينو مواردو کې له دې وېرې د حکومت د مثبتو تگلارو په ملاتړ غږ نه را پورته کاوه چې د سيالو ډلو او حتی هغو سازمانونو څخه چې د سلطنت او واکمنۍ سره څرگند اوپټ تعلقات لرل د هغوی له لوري د دولت پلوه سياسي گوندونو ټاپې ونه وهل شي. همدې رنگارنگ گوندونو له يوې خوا پارلمان د خپلو گوندونو د معرفي کولو لپاره ښه وسيله گڼله له بله پلوه يې ځان په ټولنه کې د خلکو د خدمتگار په توگه د ثابتولو په موخه د حکومت او سلطنت مخالفت کاوه او په تبليغاتو کې يې حکومتي او سلطنتي ضد دريځ غوره کړی وو. غيرگوندي وکيلانو هم همدا ډول دريځ درلود. په پارلمان او پوهنيزو بنسټونو کې کله ناکله د سيالو سازمانونو د غږو او پلويانو ترمنځ شخړې، نښتې او جگړې هم پېښيدلې ککړۍ پکې ماتېدلې او انسانان پکې وژل کيدل خو المتوکل علی الله محمدظاهر شاه په کاريزمير کې د خپلو گلانو او د زراعتي فارم ننداره کوله او په هېواد

کې يې د زورزياتۍ او د ناقانونه گوندونو ناقانونه کړنو او مظاهرو مخنيوی نه کاوه او په بله خوا يې د هغوی روا غوښتنو ته هم مثبت ځواب نه ورکاوه. د دموکراسۍ د لسيزې يوه عجيبه ځانگړتيا دا وه چې مخکې به ښارواليو ته ټاکنې ترسره کيدلې خو په دموکراسۍ کې به ښاروالان د کورنيو چارو د وزير په امر مقررېدل. د انتخابي ښاروالانو څخه د سلطنت او حکومتونو وېره لدې څخه وه چې ملي گرايان، سمونپالان او کين اړخي ښاروالان نشي. سيدقاسم رښتيا د خپل کتاب په ۳۰۶ مخ کې پدې اړه په ځانگړې توگه د غلام محمد فرهاد څخه اندېښنه څرگندوي چې بيا د کابل ښاروال نشي. دلته ليدل کيږي چې حکومتونه د هغه چا او هغه ډلو څخه وېره لرله چې د ستر افغانستان او په هېواد کې د بنسټيزو سمونونو او بدلونونو په موخه مبارزه کوله.

که چېرې د دموکراسۍ د لسيزې بهير ته وکتل شي لاندې پايلې ترې راوړي:

- مشروطه پاچاهۍ ته تگ په هېواد کې د يوه سياسي انقلاب پيل وو که لدې سياسي تحول څخه ټولو ملاتړ کړی وای د يوه پرمختللي او آباد افغانستان جوړېدل شوي وو .

— د پارلماني نظامونو لرونکو هېوادونو خلاف د افغانستان د ۱۹۶۴ کال اساسي قانون دا تشه درلودله چې پاچا د زياتو واکونو څخه برخمن او صدراعظم د هغو څخه بې برخې وو. پاچا د ملي حاکميت د ممثل او د دولت د مشر په توگه مکلف نه وو چې د صدراعظم مشورو ته پام را وگرزوي.

— د پاچا له لوري د دموکراسۍ د نهادينه کولو په موخه د نیمگړو گامونو اوچتول ، په ځينو مواردو کې بيغوري ، د دموکراسۍ د ودې او پرمختگ مخنيوی، د پاچا او سلطنتي کورنۍ د غرو لخوا د پارلمان او حکومتونو په چارو کې لاسوهنې او حتی د خنډونو جوړول.

— د حکومتونو د پرله پسې رنگيدلو پايله دا کېدله چې د هېواد زياتېدونکې ټولنيزې — اقتصادي ستونزې حل نشي.

- د اجراييه او تقنيه قواوو ترمنځ د همغږۍ او پوهاوي نشتون.

— د خلکو د زياتو غوښتنو او د حکومتونو د کمزوري وړتيا ترمنځ ستر واټن.

- د سياسي کړيو ترمنځ د همغږۍ او گډې همکارۍ نشتون.

پورتنیو څرگندونو ته په کتوسره د تاجداره دموکراسۍ ناکامي په دريو ټکو (د سياسي گوندونو پرته پارلمان ، بې واکه صدراعظم او ټکنې ټولواک) کې خلاصه کېدای شي.

د جمهوريت ټينگښت

د ۱۹۷۳ کال د جولای په اوولسمه (۱۳۵۲ کال د چنگاښ شپږويشتمه) د سهار په اوو بجو او شلو دقيقو د کابل راډيو وياند وويل: «اوس به تاسو د سردار محمد داود وينا واورئ .» محمد داود ولس ته د سلطنت د نسکورېدو او د جمهوريت د ټينگښت زيری ورکړ او دې سياسي بدلون ته يې د چنگاښ (سرطان) انقلاب ووايه . دا بدلون د محمد داود په مشرۍ د سپينې پوځي کودتا په پايله کې را منځته شو. کودتا داسې مهال ترسره شوه چې پاچا څلور ورځې مخکې د چنگاښ په دوه ويشتمه د درملنې په نامه

انگلستان ته تللی وو او د کودتا پر مهال هغه د ایتالیا په یوه جزیره کې استراحت کاوه. د پاچا پلویان وایي چې د پاچا سترګه د والیبال د لوبې پر مهال خور شوې وه. پرېله خوا بیا د پاچا د یوه موټروان له قوله «ملکي د کومې موضوع په سر په هغه باندې د بیاتي په وارکولو سره د هغه سترګه زیانمنه کړې وه.» ۳۱/۱ د دې کودتا ځانګړتیا پدې کې ده چې ټاکنوکی رول پکې په ارګ کې د پرتي شاهي فرقي د ټانک ټولي او د سلطنتي کورنۍ غړي محمداود ولوباوه. دا د دې معنی لري چې کودتا د سلطنتي کورنۍ د غړي له لوري او له ارګ نه پیل شوله. کودتا بېله کوم مقاومت د شپږو- اوو تنو انساني تلفاتو په لرلو سره چې یوازې دوه تنه په ږزو کې او نور په ترافیکي پیښو کې ووژل شول د محمدظاهر څلوېښت کلنې پاچاهۍ ته د پای ټکی کېښود. په وژل شوو پوځیانو کې د کودتا مرکزي لوبغاړی لومړی بریدمن حبیب الله زرمتي د ارګ د ټانک د ټولي کفیل هم شامل وو. هغه د کودتا د بري د اعلان وروسته د کابل سیند ته د نوموړي ټانک د لوېدو له امله ووژل شو. کودتا داسې پلان شوې وه چې د چنګاښ د ۲۶ د شپې په یوه نیمه بجه به د تورن فیض محمد (د بالاحصار د کوماندو د قطعي د حرکاتو آمر) په مشرۍ کوماندویان د ارګ جنوبي دروازې ته ځانونه رسوي او دروازه به عبدالرشید ځدران چې په همدې دروازه کې دنده لرله او د تورن پاچاګل وفادار له لوري کودتا ته جذب شوی وو پرانیزي، کوماندویان به ارګ ته ننوزي او دا مهال به د ټانک ټولی د حبیب الله زرمتي په قوماندې په خوځښت راځي چې څلورچین (عرادي) ټانکونه به د محمداسلم وطنجار په مشرۍ په ارګ کې د شاهي فرقي د خوځښت مخنیوی کوي او شپږ ټانکونه به د کوماندو د یوه یوه بلوک سره ګډ د لومړۍ او دویمې منتظره قطعي چې وضع الجیش یې د ارګ ختیځ ته د پخواني زاړه ګمرک په ودانۍ او د دهمزنگ د محبس تر څنګ قرار درلود د خوځښت د مخنیوي په موخه استعمالیږي. د کوماندو نور پرسونل به د ښاري انضباط د ټولي په مرسته چې قوماندان یې لومړی بریدمن احمدضیا مجید د اردو د استخباراتو د رئیس زوی د نورو کودتايي افسرانو او وروضاېانو سره ګډ چې د ښار په مختلفو ځایونو کې ځای پرځای شوي وو جګپوړي پوځي او ملکي چارواکي نیسي او موقتي توقیف ځای په کارته پروان کې د کابل د میوندوات د ترافیکو د افسر عبدالقدیر نورستاني کور ته لېږدوي. همداراز د خواجه رواش او بگرام په هوایي ډګرونو کې د قوماندانانو د نیولو لپاره د هوایي او هوایي مدافعي کودتايي افسران او واره ضابطان ګومارل شوي وو. د په نښه شویو لوړ پوړو ملکي او پوځي مشرانو او قوماندانانو د نیولو وروسته به د څلورمې او پنځلسمې زغره والو قواوو ټانکونه او زغره وال ګاډي د ښار په څلورلارو او مهمو سیمو کې ځای پرځای کیږي او جنګي الوتکې به د کابل ښار او د هغه شاوخوا نمایشي پروازونه ترسره کړي. سربیره پردې یوه ډله د مرکزي اتومات ټیلیفون د فعالیت د شنډولو په موخه ګومارل شوي وه. کودتاچیانو د سهار تر پنځو بجو پورې خپلې ورسپارل شوې دندې ترسره کړې. یوازې د سردار عبدالولي په استوګنځي د حبیب الله زرمتي ټانک یو ډز وکړ چې د دې ډز وروسته سردار توپانچه په لاس د پاچاګل وفادار له لوري ونیول شو. همدا راز د ټانک یو ډز په ارګ کې په شمالي برج شوی چې د برج یوه برخه یې ونړوله. په کودتا کې د ګډون کوونکو ستره برخه د هوایي او مدافعي هوایي او د ټانک د قواوو اړونده پوځیان وو. ګڼ شمیر یې د شوروي اتحاد د پوځي اکادميو فارغان وو. کودتاچیان د مختلفو اندونو خاوندان وو خو ډیری یې د ا، خ، د، ک د خلق او پرچم له ډلو سره اړیکې لرلې یا یې مینه وال وو. د راډیو له لارې د سلطنت د نسکوریدو د اعلان وروسته په هیڅ یوه پوځي بنسټ کې د ولایاتو په شمول د پاچا په ملاتړ څوک ونه دریدل. د کابل ښاریانو د خوښیو په ښودلو سره د کودتاچیانو هرکلی وکړ چې د خپلو ټانکونو او زرهپوښونو سره د ښار په ګوټ ګوټ کې ځای پرځای شوي وو. لومړۍ جنګي الوتکه چې هوا ته والوتله پیلوټ یې په ګاګارین مشهور خلقي جګړن میر غوث الدین خوستی وو. همدا راز لومړۍ چورلکه چې د

کودتا په شپه د کابل د هوايي ډگر څخه د بگرام هوايي پوځي ډگر ته والوتله ترڅو د نوموړي گارنيزيون نيول شوي مشران راوړي پيلوټ يې خلقي اسدالله سروري وو. هغه مهال د پاچا په وړاندې نارضايتي لوړې کچې ته ورسيدله چې د هيواد په لويديځ کې د وچکالۍ له امله گڼ شمېر خلک مړه او د کابل په شمول د هېواد نورو ښارونو ته کډه شول. د وچکالۍ خپلو خلکو رېروونکي حالت لډې نه جوتيري چې هغوی اړ شوي وو خپل اولادونه د توکو په شان وپلوري. هغه مهال «د افغانستان په لويديځ کې ملايانو د لمانځه وروسته د پاچا د نسکوريدو لپاره دعاوې کولې.» ۱۳/۳۲ لډې کبله ولس لډې سياسي اوښتون څخه هرکلی وکړ او هيله يې لرله چې نوې واکمنۍ به په دولت کې شته ناخوالو (فساد، رشوت، بي عدالتۍ او بي قانونۍ) او په ټولنه کې وزگارتيا او فقر ته د پای ټکي کيږدي يا لږترلږه پدې لار کې د گامونو د اوچتولو شاهدان وي. جمهوريت غوښتونکو او مترقي کړيو د نوي انقلابي دولت له مشر څخه دا تمه لرله چې هغه به په عمل کې د نوموړي په خبره د «قلابي دموکراسۍ» پرځای «واقعي دموکراسۍ» ته د تللو زمينه برابره کړي د هيواد د رکود، سکون او جمود واکمن حالت په خوځښت راولي او جمهوريت به ټينگ کړي.

مصيبت جوړوونکي بری

د امانې دولت له نسکوريدو وروسته افغانان د حبيب الله کلکاني د وحشت او د يحيی د کورنۍ د استبداد شاهدان پاتې شوي وو. له همدې امله کله چې شاه محمودخان خلکو ته د آزادې ساه کښلو، د خپلو روا غوښتنو د څرگندولو او د سازمانو او ټولنو د جوړولو امکان ورکړ هغه ته يې د دموکراسۍ د پلار لقب ورکړ. خو وليدل شول چې د دې نوي وضعیت د پايښت موده لنډه وه او د صدر اعظم په توگه د محمد داود د راتلوسره سم بيا هماغه پخوانی استبداد د دوی د خاورينو کورونو نابللۍ ميلمه شو، خولي يې ور وتړلې او د دموکراسۍ او د مشروطيت د لارې د مبارزانو څخه نمجن زندانونه بيا ډک شول. د محمد داود د گوښه کېدو او د مشروطه پاچاهۍ په راتلو سره بيا ولس د دې اوښتون څخه خوښي څرگنده کړه او هغې ته يې تاجداره دموکراسي وويله. دا بيا ښيي چې افغان ولس د خپلو واکمنو څخه يوازې دا هيله لرله چې دوی ته لږ ترلږه د آزادې ساه کښلو او د خپلو هيلو او غوښتنو د بيانولو حق ورکړي. د دې هيواد واکمنو افغانان پداسې توره تياره کې ساتلي وو چې ددې واقعيت د درک وړتيا يې نلرله چې حکومتونه يې مسوليت لري دوی ته د کار او زده کړو زمينه برابره کړي او د کار د نه لرلو له کبله دومره څه ورکړي چې له لوړې مړه نشي. د دموکراسۍ په لسيزه کې د سياسي گوندونو د فعاليت، د بيان آزادۍ او د آزادو رسنيو د خپرونو مثبته لاسته راوړنه دا شوه چې د ولس لوستي برخه پدې وپوهيږي چې حکومتونه يې دا مسؤليت هم لري چې د نړۍ د نورو پرمختللو ټولنو په شان ورته د ژوند او کار شرايط چمتو کړي. د سرطان انقلاب څخه يې هرکلی او د جمهوريت څخه يې ملاتړ په همدې ټکي کې نغښتی وو. ځکه چې د سلطنت له نسکوريدو او د انقلاب د بري په مناسبت د محمداود وينا په دوو برخو ويشل شوې وه: لومړۍ برخه يې د دموکراسۍ د لسيزې انځور کښلو ته ځانگړې شوې وه او دوهمه يې د نوي انقلابي دولت د موخو بيانول وو. د انقلاب لارښود «د دموکراسۍ لسيزه قلابي دموکراسي، د سلطنت سياست يې عوامفريانه، غيرعادلانه او ملي ضد» وگاڼه او د انقلابي دولت موخي يې «د جمهوريت، رښتيني او معقولي دموکراسۍ ټينگښت، د خلکو د حقوقو خونديتوب او د افغانستان اکثريت خلکو ته خدمت» اعلان کړ.

د جمهوري نظام په راتلو سره خلک نه دا چې د جمهوريت ، رښتيني او معقولي دموکراسۍ د ټينګښت شاهدان نه وو بلکې د پاچا د واکمنۍ پرمهال جوړشوی پارلمان منحل، آزادي رسنۍ تعطيل، د بيان آزادي او سياسي فعاليتونه منع او د سياسي مخالفينو د خپلو تگلاره غوره شوه. په بهرني سياست کې د دوديز ناپېيلي سياست پرځای يوه اړخ (سوسيالستي سيستم) ته د بنوئيدو او بل اړخ (پانګوال سيستم) په مخالفت کې دريدلو ته لومړيتوب ورکړل شو. دا ډول کړنلاره د دې لامل شوه چې د نوي نظام مخالفې ډلې او د هغو نړيوال حاميان منفي غبرګون وښيي او پايله يې په هيواد کې د امن او ټيکاو له منځه تلل، د کودتا ګانو او کودتايي هڅو پيلېدل، د بنورښونو او بلواوو پېښېدل، د ترور او اختناق واکمنېدل، د هيواد په کورنيو چارو کې د پرديو لاسوهنې او افغانستان د زبرځواکونو د سياليو او کشمکشونو په ډګر واوړي. د داسې يوه حالت واکمنيدل ګڼ شمير لاملونه لري خو په هغو کې پخپله د نوي نظام د مشر ځانګړتياوو او د هغه د مؤتلف (پرچم) نقشو ټاکنونکی رول درلود. د جمهوري دولت د کابينې غړی غوث الدين فايق د نوي انقلابي رژيم مشر داسې را پېژني : «د هيواد نوميالی دولتي شخصيت، د هيواد د تاريخ نابغه، پوه ، نوښتګر، د وطن رښتینی او سرشندونکی بچۍ، د عدالت ، دموکراسۍ او د ترقۍ او پرمختګ الهام ورکوونکی، د پاکۍ او تقوا بيلګه، د وطن خادم » او دا هم پرې اضافه کوي : «د سپين انقلاب په بري سره محمد داود خان ته د اجل پيک راوړسيد چې سترګې يې د حقايقو د ليدو څخه ړندې او غوږونه يې د حقيقت له اوريدو څخه ګانه شوي وو او د دوست او دښمن ، صادق او خاين د درک او پېژندلو نه عاجز پاتې وو، ده ته د وړتيا او لياقت معيار غوره مالي او ستاينه وه، د همدې خوشباوريو او د ظواهرو ليدل وو چې زموږ هيواد د روسي لښکر او د انګريزانو د نوکرانو او غلامانو د بريدونو موخه وګرزيد... ، خودکامه، ديکتاتور مشرب او مستبدالرای محمد داود د دې پرځای چې خپلو ځانګړتياو د دوستانو او د پوهې او نظر خاوندانو ته مراجعه وکړي د خپل قبرکيندونکو څخه يې کابينه ترميم کړه...، د غوراوي کمزورۍ او خوشباورۍ داودخان ځان د مرګ پولې او هيواد تباھۍ ته يووړ». ۵۲/ ۸۴ ، ۱۳۷ ظاهرشاه د خپل د تره زوی په هکله وايي : «خلک شته چې دوست لټوي او خدمتګار لټوي او خلک هم شته چې غلام لټوي. داودخان د هغو کسانو څخه ووچي غلام يې لټولو. داودخان ځانغوښتونکی وو هيڅکله خپل وطن ته د خيانت په فکر کې نه وو.» ۵۹ د داودخان د بې کچې ځانغوښتنې څخه فرصت غوښتونکو ، غوره مالانو او په پرديو پورې تړلو وګړو ګټه پورته کړه. په جمهوري دولت کې د غلام حيدر رسولي او عبدالقدير نورستاني په څيرکسان د دوو کليدي وزارتونو مشرتابه ته ورسيدل چې يو يې صوفي مشربه چرسي او بل په فحشاء او بدو اخستلو روږدی وو. پورتنیو څرګندونو او د کودتا وروسته د هيواد ترينګلو حالاتو او د استبدادي واکمنۍ ټينګېدو ته په کتنې سره ويلی شو چې د چنګاښ د شپږويشتمې انقلاب بری هيواد ته يو مصيبت جوړوونکی بری شو. د محمداود په وطنپالنه، تقوا او پاکۍ کې شک نشته. د نوموړي د ويناوو، مرکو او ځينو ګامونو د اوچتولو څخه بريښي چې هغه د افغانستان د آبادۍ او ښيرازۍ ، د ولس د سوکالۍ او نیکمرغۍ لپاره ښه نيت درلود. خو تاريخ د سياستوالو او واکمنانو د پلانونو، نقشو او نيتونو پرځای د هغوی په عملي کړنو او د هغوی د کړنو په پايلو قضاوت کوي. د ۱۹۷۳ کال د کودتا وروسته بهيرونو او پېښو وښودل چې د واکمنۍ تگلارې ناسمې او پايلې يې هيواد او ولس ته بدمرغۍ راوړې. دا ځکه چې له کودتا وروسته په هيواد کې په سياسي او مدني آزاديو بنديز ولګيد ، پوځ سياسي شو، د هيواد سياسي ټيکاو زيانمن شو، د هيواد په کورنيو چارو کې د پرديو لاسوهنې پيل شوې ، د کودتاګانو ، کودتايي هڅو او اړودورو لړۍ پيل شوه، د سياسي مخالفينو د خپلو لارغوره شوه او ترور او اختناق واکمن شو. په يوه هيواد کې د دا ډول حالت واکمنيدل د يوه ملت لپاره د مصيبت پرته بل څه نشي کيدای. که چيرې د چنګاښ انقلاب بری او د دې سياسي اوښتون پايلې په يوه کرښه کې را ونغاړو

ويلی شو چې هغه د افغانستان لپاره يو مصيبت جوړوونکی بری شو دا ځکه چې هيواد د سړي جگړې په تاوده ډگر واوښت ، د نا امنیو ، جگړو او کډوالۍ لړۍ پيل شوله ، ميليونونه افغانان شهيد او معلول شول ، د سړي جگړې د اصلي لوبغاړو پوځونه يو په بل پسې دې خاورې ته راننوتل او هېواد اشغال شو.

تر ارگه يارانه

محمد داود پخپله لومړی وينا کي «د سلطنتي رژيم سياست غير عادلانه او ملي ضد» اعلان کړ او د خپلي کودتا د موخې په اړه يې وويل چې «د هيواد د راتلونکي نيکمرغۍ لپاره ، د جمهوريت او رښتيني او معقولي دموکراسۍ جنډه پورته کړله چې د افغانستان اکثريت خلکو ته د خدمت پر بنسټ ولاړه وي.» عجيبه دا ده داودخان د سلطنتي رژيم سياست ملي ضد گڼي چې دی د سلطنت له لورپور (د قول اردو قوماندان ، وزير او صدراعظم) وو. آيا دی د سلطنت د ملي ضد سياست پلې کوونکی نه وو؟ ده په خپلې دې ادعا سره ځان ملي ضد معرفي کړی دی چې د ملي ضد سياستوال سزا زندان او مرگ ده نه دا چې بيا هم دا ملي ضد سياستوال پر هېواد واکمن شي . په هر صورت که چيرې د کودتا په درشل کې د افغان ولس ژوند او د هېواد حالاتو ته ځير شو خلک د بيساره اقتصادي ستونزو او کړاوونو سره لاس او گريوان وو او په هيواد کې يې بدلون او سمون غوښت. هغو پوځيانو چې د هيواد د نېکمرغه راتلونکي په خاطر د شاهي رژيم د نسکورولو په موخه د سر او ځان څخه تېرېدو ته چمتو شوي وو د هغوی دا احساس او مېړانه د ستاينې وړ دي. هغوی د خپل سړاو ځان او کورنيو ژوند ته د گواښونو په منلو سره د شپې په تياره کې د يوې روښانه راتلونکي په هيله په کودتا لاس پورې کړ. هغوی ۱۹۷۳ کال د جولای د اوولسمې نېټې پاڅون ته گواښمنه لار وهلي وه او د پاڅون په شپه يې خپله دنده په ښه توگه تر سره کړله . پاڅون ته د چمتووالي پر او د دوی د ټينگې ژمنتيا ، رښتيني ملگرتيا او کلکي يارانې او د کودتا په شپه اتلولي د سرشندنې غوره بيلگه وه. که څه هم پوځي لوړې او اساسي قانون ته شا گرزونه يې د منلو وړ نه ده. خو کله چې د کودتا لارښوونکي ارگ او واک ته ورسيدل ملگرتيا او يارانه يې ختمه شوه ، خپلو ژمنو ته يې شا کړه او د يو بل په وړاندې ودریدل. د کودتا د دوو اصلي لوبغاړو داود او کارمل تر منځ د يارانې مزي هغه مهال سست شول او «د داودخان د جمهوريت په دولتي دستگاه کې درز هغه وخت پيدا شو چې د کرنې وزير جيلاني باختري په څرگند ډول پخپل وزارت کې د جمهوريت په تاسيس کې د کارمل د مشرۍ رول لوړ وگاڼه .» ۳۸۶/۱۷ د باختري دې افشاگرۍ د دوو ائتلافي ملگرو اړيکې بې خونده کړې دا ځکه چې محمد داود نه غوښتل خلک د پرچم سره د ده د پټ جوړجاړي او ملگرتيا څخه خبر شي. د جمهوريت لوبغاړو نه دا چې د جمهوريت ، رښتيني او معقولي دموکراسۍ جنډه پورته نکړله بلکې «قلابي دموکراسي» يې هم نشوای زغملی. د جمهوريت د لوبغاړو د دا ډول دريځ نه ښکاري چې هغوی پوپولېست او عوام غولوونکي سياستوال وو د جمهوريت او ولسواکۍ سره په بشپړه توگه پردي وو او له بلې خوا د هغوی ملگرتيا او يارانه يوازې تر ارگه پورې وه . که چيرې د لسگونو پوځيانو سپيڅلو احساساتو او نيتونو ته وکتل شي هغوی سترو انساني موخو ته درسېدو په هيله ځانونه وقف کړي وو خو مشرتابه يې نور پلانونه لرل او د پوځيانو د احساساتو او ژوند سره يې لوبې کولې. د سرطان انقلاب د مشرتابه ، يا د هغه د يوې برخې او يا ځانگړې ډلې په پټو موخو او نيتونو پوهيدل ستونزمن دي. خو په زغرده ويلی شو چې د سرطان د انقلاب لوبغاړي يو موټی ټيم نه وو او د يوې گډې روښانه کړنلارې څخه بې برخې وو. دا ټيم يو نامتجانس ترکيب وو چې په هيڅ صورت

ترپايه د گډ فعاليت جوگه نه وو. د انقلاب لارښود (محمد داود) هم په خپلو يارانو باور نه درلود او د هيواد راتلونکي ور ته تياره برېښېده. د نوموړي ددې خبرې نه چې د کودتا وروسته يې جنرال نذيرکبيرسراج ته کړې وه: «موږ دا کار وکړ. دا چې څه کيږي؟ نه پوهيږم.» معلوميږي چې د انقلاب لارښود ته د هيواد راتلونکي ناڅرگنده برېښېده. نوموړی د کودتا د بري وروسته چې د هيواد مطلق العنان مشر وو پدې نه پوهيده چې په هېواد کې به څه پېښ شي دا د دې معنی لرله چې هغه ته هم پوځي کودتا او هم د کودتا وروسته بهير د قيمار يوه ناڅرگنده لوبه برېښيده او نه پوهېده چې دا لوبه به وگټي يا و بايلي. پدې کې شک نشته چې د پوځي کودتاگانو برخليک د قيمار د لوبې په شان ناڅرگند وي. خو کله چې کودتا د کوچني مقاومت او مخالفت پرته بريالۍ شي بيا هم د کودتا مشر ټکنی برېښي، اندېښمن وي او پدې نه پوهيږي چې څه به کيږي دا د خواشيني وړ يو تريخ واقعيت دی. د محمد داود دا اندېښنه د هرڅه نه مخکې د هغه د کودتايي ملگرو د سياسي او عقيدتي اختلافونو او د کودتايي ټيم د نه وړتيا سره تړاو درلود. دې ټيم په يوه مسئله کې د نظر يووالی درلود چې هغه د نظام رانسکورول او واک ته رسيدل وو. خو د نسکور شوي نظام د بديل د څرنگوالي، د دولت د لارښوونې، د هېواد د اقتصادي-ټولنيزو ستونزو د حل او د ټولنې د پرمختگ لپاره او د نورو سياسي ډلو سره د تعامل کوم گډ پلاټفورم او پروگرام نه درلود. دا بيا ښيي چې کودتا چيان په وړانولو پوهېدل خو په جوړولو نه پوهېدل. لدې امله ويلی شو چې د جمهوريت چارواکي وړانوونکي وو نه جوړوونکي. د کودتاچيانو بې برنامگي او د يوې گډې تگلارې نشتون لدې نه ښه جوتیږي چې د کودتا د بري وروسته محمداود د پرچم له مشرتابه څخه غواړي چې ور ته د دولت کړنلاره جوړه کړي. تگلاره هم مسکو ورته جوړه کړله. له همدې کبله واک ته په رسېدو سره دا د مختلفو او مخالفو اندونو کودتايي ټيم د ملگرتيا پړاو ختم او د مخامختيا او د يوېل د بې اغېزه کولو او حذفولو پړاو پيل شو. دا دواړه پړاوونه په واقعيت کې د هيواد د بې ثباتۍ او د روانې غميزې پيلامه شوه. لومړی پړاو لدې امله د روانې غميزې پيلامه ده چې پدې زماني پړاو کې د هغې ځوانې دموکراسۍ د له منځه وړلو په موخه چمتووالی نيول کيده او ورته ستونزې جوړولې چې هېواد يې د يوه ولسواک نظام په لور خوځاوه. البته چې دې دموکراسۍ د عيبونو او نيمگړتياوو سره سره شرايط يوې مدني ټولنې ته هوارول ځکه چې د هېواد سياسي کړيو او سياستوالو واک ته د رسېدو په موخه سوله ييزه سياسي مبارزه پرمخ وړله او د سياسي مبارزې فرهنگ نهادينه کېده. انقلابيونو ته پکار وو چې د دموکراسۍ د لسيزې د منفي اړخونو سره مبارزه کړي وای او مثبتو اړخونو ته يې وده ورکړي وای. که چيرې نويو چارواکو د هېواد د آبادۍ او د ولسونو د سوکالۍ او د دموکراسۍ د ودې او ټينگښت په موخه عملي گامونه اوچت کړي وای ښايي تاريخ د دوی کودتايي نا قانونه اقدام نه وای محکوم کړی. خو کله چې دوی واک ته ورسيدل هغو ژمنو ته يې شا وگرزوله چې د کودتا د بري په لومړۍ ورځ يې خلکو ته ورکړه. د خواشيني ورځبره لا دا ده چې دوی د پخوانيو واکمنو په څير د نظام د سمون، د قانون د واکمنۍ، خلکو ته د خدمتونو په رسولو او د هيواد د آبادۍ په چاره کې ډير لږڅه وکړل او د سياسي مخالفينو د خپلو تگلاره يې غوره کړله. لدې امله دوهم پړاو د لومړي پړاو منطقۍ ادامه گڼل کيږي چې د ټيکاو له منځه تللو، د ترور او اختناق واکمني او د هېواد په کورنيو چارو کې يې د پرديو لاسوهنو ته لار هواره کړله. دا شونې نده چې د افغانستان په شان يوه وروسته پاتې ټولنه کې داسې واکمن ټيم د گټور او اغيزمن فعاليت جوگه شي چې په هغه کې کين لاسي او ښی لاسي، ملتپالان او انټرناسيو نالستان او حتي د سياست او حکومتولۍ د الفبا څخه بې خبره څيرې شتون ولري. ژوند هم وښودل چې د واک په هماغه لومړيو ورځو کې د انقلابي واکمنو ترمنځ د دوستۍ او گډ کار مزي وشليدل او د مخامختيا پړاو پيل شو او ددې مخامختيا پيلامه د دفاع وزارت د بنسټ د مشرتابه په

هکله وه. د کودتا مشر د انقلاب په دوهمه ورځ جنرال خان محمد مرستيال د دفاع وزارت د سرپرست په توګه وګومارلو. عجيبه داده چې مرستيال د کودتايي جګتورن غوث الدين فايق له لوري د دفاع وزارت د قرارګاه جنرالانو او لوړرتبه افسرانو ته ور وپېژندل شو. مرستيال په کار پېل وکړ او په هماغه ورځ د انقلاب لارښود نوموړی وروغوښت او ورته ويلي: «فعلاً تاسو کور ته ولاړشئ زه تاسو بيا راغواړم.» د محمداود پلويان پدې اړه وايي چې مرستيال په خپل سر د دفاع وزارت ته تللی وو او ځان يې د دې بنسټ مشر نومولی وو. د محمداود ديکتاتورانه اومستبدانه ګرځندګر ته په کتو سره مرستيال دا جرأت نه کاوه چې په خپل سر د وزارت څوکۍ غضب کړي. خو د داودخان د پلويانو د دې ادعا ناسموالی د کودتا برخوال ناسم بولي ځکه هغه په خپل کتاب کې راوړي چې محمداود ده ته دنده وسپارله چې مرستيال د دفاع وزارت د سرپرست په توګه د دفاع وزارت د قرارګاه منسوبانو ته ور وپېژني او هغه دا کار ترسره کړ. د دفاع وزارت د سرپرست په توګه د مرستيال ګومارل او په هماغه ورځ يې بيرته ګوښه کول د ماشومانو لوبې ته ورته يوه لوبه وه او له بله پلوه ښيي چې د محمد داود د مؤتلف او يا کوم بل مرکز چې د مرستيال ټاکنه ورته د منلو وړنه وه محمداود اړيستلی چې خپله پريکړه نه دا چې بېرته واخلې بلکې وروسته هغه دې ته هم اړباسي او يا داسې اسناد ورته برابرکړي چې مرستيال د محمد هاشم ميوندوال د کودتا په تور زنداني او له منځه يوسي. ويل کيږي چې د ميوندوال د کودتا په تور نيول شوي کسان د محمد داود پخواني دوستان وو. دا بيا د دې واقعيت څرګندوی دی چې د محمد داود مؤتلف هڅې پردې را څرخيدلي چې د دولت مشر تجريد کړي. دا چې محمد داود جنرال نذير کبير سراج ته دا خبره کړې وه چې نه پوهيږي څه به کيږي د خپل کودتايي نامتجانس ټيم د سيالي برخې د څرګندو فشارونو او مخالفتونو او دده د ډلې د نه وړتيا له امله وو او راتلونکي ورته ناڅرګنده برېښېده، خپله بېوسي يې ليدله چې کوم پياوړی کاري ټيم او منظم سياسي سازمان نلري ترڅو د دولت د چارو لارښوونه وکړي. داسې معلومېږي چې هغه د کودتا وروسته د پېښو او بهيرونو سره سم خپلې کړنې عيارولي او د هغو په وړاندې يې غبرګون ښود چې دا ډول چلند د ناوړه پايلو پرته بل څه هېواد ته نه راوړل. د داودخان په کودتايي ټيم کې داسې وګړو شتون درلود چې کړه وړه يې د دولتي ارګان د چلولو او اداره کولو په چارو کې ستونزې او خنډونه رازيږول او د دولت او نظام اعتبار ته نه منونکي زيان رساوه. څرګنده بيلګه يې سردار غلام حيدر رسولي د دفاع وزير دی. د رسولي په اړه يې يو کودتايي ملګری ليکي: «د هغه اصلي نيمګړتياوې د هغه په هغو بيځايه هلوځلو کې وې چې د هغه د کړو وړو نه را پيدا کيدې، ځکه چې هغه له هر ډول وګړو لکه پير، شېخ، غله، داره مار، فال ليدونکي او قاچاقبرانو سره نامناسبه اړيکې لرل او غوښتل يې په کودتا کې د دې ډول خلکو يو ځواک جوړ کړي.» «۵۴/ ۱۲۷ دا بيا ښيي چې د کودتا دا اصلي کړی او بيا د دفاع وزير بايد پرڅه ډول ځيرو پانګه اچولې وي چې هغوی د واکمن نظام نسکورولو ته چمتو کړي او وروسته يې بيا د دفاع وزارت او پوځي قطعاتو د لارښوونې په موخه ګومارل. بيله کومه شکه په دولتي ارګانو او په تيره د امنيتي بنسټونو په مشرتابه کې د دا ډول کسانو شتون دولت له سختو ننګونو سره مخامخوي. محمداود د انقلاب څخه دوه کاله وروسته د ۱۳۵۴ کال د چنګاښ په يودېرشمه د جمهوريت د مرکزي کميټې په يوه غونډه کې ويلي وو: «ملګرو! ما د خپلو ماموريتو په دوره کې دومره رنځونه او روحي فشار ندی ليدلی چې پدې لنډ وخت کې وليدل. نه پوهيږم چې ددې ډله بنديو او اختلافونو لامل څه دی؟ نن مې پريکړه کړې ده چې د ملامتو کسانو په هکله پريکړه وکړم. لدې امله تاسو ته د الهي کلام او د ناموس او شرف په مقدساتو قسم درکوم چې د اختلافاتو لاملونه او حقايق هرڅه چې وي او په هر چا پورې چې تړاو لري د نارينه وو په شان ووايي.» «۵۲/ ۱۲۰ د محمداود د پورتنۍ څرګندونو په هکله بايد وويل شي چې د انقلابي انقلابي دولت د اختلافونو د ګڼ

شمير لاملونو سربيره د هغه د يوه متشكل اړخ سنجول شوو گامونو اوچتول وو چې مقابل سيال اړخ کوم چې جمهور رئيس يې په مشرۍ کې ولاړ وو يومتی نه وو له بله پلوه د هغه په ترکيب کې خورا کمزوري ، د مختلفو اندونو خاوندان او غوره مالان ترسترگو کيدل چې د خپل ايتلافي سيال په وړاندې د سيالۍ او دريدنې جوگه نه وو. کله چې جمهور رئيس پريکړه وکړه چې د يوه سياسي سازمان بنسټ کېږدي د هغو معماران يې بيا هم همدا کمزوري لوبغاړي چې يوازې ده ته د وفادارۍ سينه ډېوله وگومارل چې د همدې نامتجانس ټيم يوې برخې د ولسمشر لدې غوراوي سره مخالفت وکړ او بيا د دې گوند د جوړولو بهير هم په تېره و درېد.

محمد داود ته د يوه باتجربه سياستوال په توگه پکار وو چې په يوه ناڅانونه کار (کودتا) يې لاس نه وای پورې کړی او کله يې چې دې کار ته ملا وتړله نو بيا يې پداسې يوه پياوړي ټيم ډډه لگولې وای چې گډ سياسي او فکري اعتقادات يې درلودلی او په هغه کې د ژمنو او پوهو کسانو کمی نه وای. د دې ټول ټيم پرته په يوه ستر سياسي اقدام لاس پورې کول چې د هېواد او ولس برخليک ورسره تړلی دی يوه ستره او نه بښونکې تيروتنه وه. داسې ښکاري چې د ۱۹۷۳ کال د پوځي کودتا لارښود د دې پرځای چې د گډو فکري او عقيدتي باورونو يو پياوړی ټيم جوړ کړي. د پاچا څخه د غچ اخيستلو او واک ته د رسېدو په موخه په يوه کمزوري ټيم ډډه و لگوله. سربيره پردې محمد داود بيله دې چې د خپلو کودتايي ملگرو پوهه ، تجربه او وړتياوې په پام کې ونيسي له ځان او جهان بيخبره حبيب الله کلکاني او يا تنکي ځوان المتوکل علی الله محمدظاهر شاه په شان د «توکل په الله» په ويلو سره د واکمن نظام د نسکورولو په موخه په پوځي کودتا لاس پورې کړ او پايله يې په هېواد کې د سياسي ټيکاو له منځه تلل او افغانستان د پردیو د لاسوهنو، کشمکشونو او سياليو په ډگر واوړي.

پوځي بنسټونو ته د گوندونو ننوتل

د ۱۹۷۳ کال د چنگاښ د انقلاب د بري وروسته په کودتا کې گډون کوونکو پوځيانو ته د لوړو دولتي څوکیو سربيره دوي دوي فوق العاده ترفيعگاني هم ورکړې او ځينو نورو ته چې د کودتاچيانو سره يې راشه درشه لرله يوه يوه ترفيع ورکړه. پدې ډول په پوځ کې ټيټ پوړي په جگپوړو او جگ پوړي په ټيټ پوړو يا په بله خبره مادونان په آمرانو او آمران په مادونانو واوښتل. د کودتا پرمهال ليکوال په حربي پوهنتون کې زده کړې کولې چې زموږ د سپورت ښوونکی بريدمن پردل پنجشيري ته هم يوه ترفيع ورکړل شوه. د هغه د ترفيع په اړه ويل کيدل چې هغه د کودتا په ورځ د عملي له موټر پاتې وو او اړ وو چې په بسونو کې حربي پوهنتون ته لاړ شي. کله چې د پښتونستان په څلور لارې کې د ولاړ ټانک چارچاپير خلک ليدلي او پوهېدلی دی چې کودتا شوې ده په احساساتو راغلی، ټانک ته ختلی او دا وينا يې کړېده: «ای مردم ! چی بود که نبود، چي کرد که نکرد، پيروز باد انقلاب ، زنده باد رهبر انقلاب !» د انقلاب په ملاتړ د پردل خان دا انقلابي وينا ددې سبب شوله چې هغه هم په يوه ترفيع ونازول شي. دا چې هغه په کودتا کې څه رول لوبولی او وينا يې کړې ده يا نه ، جلا خبره ده خو محصلينو ته د انقلابي دولت لخوا د ترفيعاتو ورکول يو مسخره بهير برېښېده. کودتا نه يوازې پوځيان اغيزمن کړل بلکې د سياسي گوندونو او سياستوالو په ليدلوري کې يې بنسټيز بدلون راوړ چې پوځي کودتا يې واک ته د رسېدو لنډه، آسانه او بي لگښته لار وموندله.

هماغه دي چې سياسي ډلې پوځي بنسټونو ته ننوزي او د پوځيانو سره سياسي او سازماني کار پيلوي. د کودتا وروسته «د ا، خ، د، گ (د خلق اړخ) مرکزي کميټې پرېکړه وکړه چې په گوند کې د وسلوال پوځ څانگه جوړه شي ترڅو د وسلوال پوځ منسوبين په گوند کې تنظيم کړي.» «۳۳/۶۰ ځکه چې «د داودخان تر کودتا پورې خلقيانو په وسلوال پوځ کې سياسي تشکيلاتې فعاليت نه درلود» ۲۳/۱۰ البته چې د دموکراسۍ په لسيزه او حتی مخکې له هغې هم ځينو کړيو او سياستوالو په امنيتي ارگانو کې په سياسي کار لاس پورې کړی وو. ښايي محمد داود د لومړيو کسانو څخه وي چې په پوځ کې يې سياسي فعاليت پيل کړی وي. څرگنده بېلگه يې غلام حيدر عدالت د دفاع وزارت د نقلياتو د رياست مرستيال دی چې هغه يې د پښتونستان د اتحاديې مشر گومارلی وو. لکه څرنگه چې د پوځ دنده د هېواد د خپلواکۍ، ځمکنۍ بشپړتيا او ملي واکمنۍ ساتنه ده. خو کله چې په پوځ کې سياسي سازمانونه چې موخه يې واک ترلاسه کول دي فعاليت پيلوي دا د دې معنی لري چې پوځ د خپلو اصلي دندو او مسئوليتونو د ترسره کولو خلاف د سياسي کړيو د لاس په وسيلې اوږي. دا بيا د دولت، واکمنۍ او هېواد لپاره څرگند گواښ دی. ځکه چې دا ډول چلند کودتايي هڅو او کودتاگانو ته لار هواروي. ژوند هم وښودل چې د چنگاښ کودتا وروسته په هېواد کې د کودتايي هڅو او کودتاوو لړۍ پيل شوه چې له يوې خوا يې په خپله کودتايي واکمنۍ د ننگونو سره مخامخ کړه او له بله پلوه په هېواد کې سياسي ټيکاو له منځه ولاړ. کودتا د افسري کدرونو ترمنځ د کودتايي او غير کودتايي (انقلابي او انقلابي ضد) سره کرښه وکبله. په پوځيانو کې دا د انقلابي او انقلابي ضد ویش ددې سبب شو چې انقلابيون د انقلابي ضد په پلمه د امنيتي ارگانو څخه د خپلو سيالانو او مخالفينو د تغیر د ټولولو په هڅه کې شي او په پوځ کې پراخه څښتنه پيل شي. د چنگاښ انقلاب په پيل کې د دفاع وزارت له قرارگاه او د سترو جزوتامونو مشرتابه پاچا ته د وفادارو او ضعيف النفسه دوستانو په نامه يو شمېر لوړپوړي افسران له دندو گوښه کړل شول. د انقلاب په لومړي جشن کې ۲۱ تنه جنرالانو ته تقاعد ورکړل شو. همداراز د کودتاوو په تور لسگونه جنرالان او لوړپوړي افسران زندانونو ته واچول شول او له دندو گوښه کړل شول. د زنداني کولو او جبري تقاعد بهير د پوځ په لارښوونکي هيئت کې ستره تشه منځته راوړه چې انقلابي نظام ترنسکوریدو پورې هغه ډکه نشوای کړای. د جمهوريت په لومړۍ نيمايي کې په پوځ او پوليسو کې سلطنت پلوي، اسلامپال، مائويستان او سکتاريستان وځپل شول. د دوهمې نيمايي په لومړيو کې د پرچميانو پرته نورکين اړخي او سمونپالان تر فشار لاندې ونيول شول او په وروستيو کې د جمهوريت د مؤتلفينو تر منځ د همغږۍ او همکارۍ کچه را ولوېدله. ددې ډول حالت پايله دا شوه چې د خلق او پرچم ډلې ځواکمني شي. د يادولو وړ بريښي چې تر کودتا پورې په شوروي پلوه سياسي کړيو کې د خلق او پرچم ډلې د نورو په پرتله ځواکمني وې. خو د سرطان انقلاب وروسته د ا، خ، د، گ د پرچم د فرکسيون په پرتله خلقيان زيات پياوړي شول. لامل يې دا وو چې نوي نظام د دې جوگه نشو خپلې ژمنې په عمل کې پلي کړي او د خوارو طبقو او په هغو کې د پوځ د تيت پورو او سرتيرو ستونزو ته د حل لار وموندې، د پوځيانو د ښوونې او روزنې بهير ته وده ورکړي او د پوځ په لیکو کې عدالت پلي کړي. په ډيرو مواردو کې د پاچا د واکمنۍ په پرتله د چارو وضعيت لا ناوړه حالت غوره کړ. پردې بنسټ خلقيانو د هغه پړه د انقلاب په لارښود (رهبر کبير) او د هغه په مؤتلفو پرچميانو اچوله چې هم لارښود او هم پرچميان د خپل طبقاتي او ټولنيز دريځ له امله چمتو ندي د پراخه پرگنو او د تيت رتبه پوځيانو او سرتيرو په گټه اړين اصلاحي گامونه پورته کړي. د نوي واکمنۍ مخالفين يې هم پدې تورنول چې د پرديو په اراده خپل حکومت ته ستونزې جوړوي. په پوځ کې د پرله پسې څښتنو پايله دا کېدله چې د پوځ مشري د پرچميانو، فرصت غوښتونکو او غوره مالانو په لاس کې ولويږي چې پدې توگه د پوځ او سترو جزوتامونو مشرتابه د

مسلكي مجربو او ژمنو جنرالانو او افسرانو له شتون څخه بې برخې شي او منطقي پايله يې په جمهوريت د پوځيانو د باور او د پوځ د جگړه نيز چمتووالي د كچې راټيټيدل وو. سربيره پردې د قرارگاډو او سترو جزوتامونو په مشرتابه كې د ټيټ رتبه كودتايي افسرانو گومارل د لوړ رتبه افسرانو د نارضايتي سبب شول، د دې بهيرانگيزه دا كېده چې هغوی هم د واک د مدعيانو او سياستوالو ښكار شي، يا د كودتاگانو په هڅه كې شي او ناراضي افسران رژيم تخریب كړي. دې ټولو لاس سره يو كړ او پايله يې په پوځ كې سراسري نارضايتي شي او د ښوونې روزنې بهير په ټپه ودرېږي. ليكوال ۱۹۷۸ كال د مرغومي په وروستيو كې له حربي پوهنتون څخه فارغ او د كندهار د قول اردو د قرارگاه د توپچي په قطعه كې په دنده وگومارل شو. دې قطعي د دوو نورو قطعو سره گډ په يوه گارنيزيون كې داسې موقعيت درلود چې د ښوونې او روزنې ډگرونه يې په يوه سيمه كې وو. سرتيرو به د خپلو دلگي مشرانو تر لارښوونې لاندې درسونه پرمخ وړل. پداسې حال كې چې د ښوونې چارې بايد اړونده قوماندانانو پرمخ وړي وای. د ټولنو (بطريو) او بلوكونو قوماندانان به ډلې ډلې په كتونو يا څوكيو ناست وو، بنډارونه او مجلسونه به يې كول. دا وضعيت نه يوازې پدې گارنيزيون كې بلکې د كندهار د قول اردو په نورو جزوتامونو كې واکمن وو. د هوايي او مدافعي هوايي ځواكونو كې چيرې چې د سرتيرو په پرتله د افسرانو او وروضايطانو شمير زيات دی وضعيت لا د انديښنې وړ وو څرنگه چې «د پوځي ډگرونو ډېر كاركونكي په بې ځايه او بې ارزښته كارونو لگيا وو، كرمبول، شطرنج (سپرنج) او قمار وهل د ډيرو افسرانو او وروضايطانو ورځنۍ مشغولتيا گڼل كېده.» ۵۴/۱۱۸ كه څه هم پورتنۍ وينا د پاچا د زمانې حالت بيانوي چې په جمهوريت كې ورته حالت واکمن وو. هغه څه چې په پوځ كې يې د نظام په وړاندې نارضايتي زياته كړه هغه شاوخوا شپږو زرو وړو ضابطانو ته د دريم بريدمنۍ رتبې وركول وو پرته لدې چې د هغوی د مسلكي پوهې، وړتيا، د خدمت مودې او د تنخوا كچې ته وکتل شي. انقلابي حكومت دې ته متوجه نه وو چې دې دريم بريدمنانو ته د هغوی د رتبې سره سم دندې وركړي ځكه چې د پوځ په تشكيل كې دومره د بريدمنۍ بستون شتون نه درلود. د دې دريم بريدمنانو د تنخوا مسئله بله ستونزه وه ځكه چې پر كمشرانو او قمدار پر كمشرانو (دری يا څلور پلټه وړو ضابطانو) د بريدمنانو څخه زياته تنخوا لرله. يوه گډوډي او رسوايي راپورته شوه بالاخره تصميم دا شو چې دريم بريدمنۍ ته رسيدلي واړه ضابطان به پخپلو پخوانيو دندو او امتيازاتو سره خپلو دندو ته ادامه وركړي او وروسته دې دريم بريدمنانو ته ترفيع وركړل شوه. په پوځ كې دې ډول ناسمو پريكړو ناوړه اغيز پريښود تردې چې د حربي پوهنتون محصلينو اعتراضيه مظاهره وكړه او هغوی هم امتيازات غوښتل او حكومت اړ شو چې دا مؤسسه يوه مياشت تعطيل كړي. ښايي د دې مؤسسې په تاريخ كې دا لومړۍ مظاهره وي. دې غيرمعقوله پرېكړو چې په پوځ كې يې نارضايتي را وپنځوله جمهوري حكومت اړ شو ټولو افسرانو ته يو كال قدم وركړی. هغه څه چې د پوځ د افسري كدرونو د زياتې نارضايتي لامل وگرزېده د ميوندوال د كودتا په تور د مجربو جنرالانو او لوړ رتبه افسرانو زنداني كول، له دندو گوښه كول او چانوارې وه. په پوځ كې ددې ډول وضعيت پايله دا شوه چې نه يوازې پوځ ددې جوگه نشي د احتمالي بهرني يرغل مخه ونيسي بلكې د مخالف كورني خوځښت په وړاندې د درېډو ليوالتيا او وس هم ونلري. ۱۹۷۸ كال د غويي د اوومې نيټې د ا، خ، د، ك د خلقي اړخ د پوځيانو بريالۍ پاڅون يې څرگند ساری دی. پداسې حال كې چې هغه مهال په مركزي قواوو كې فوق العاده حالت (لومړۍ درجه پوځي احضارات) هم اعلان شوي وو خلقيانو د مركزي قواوو قوماندې په خپل لاس كې ونيوله او جمهوري گارد ونه توانېد په رڼا ورځ د خلقي پوځيانو د پاڅون په وړاندې ودرېږي بلكه د شلو گريو كمزوري مقاومت وروسته پاڅون كوونكو ته تسليم شي.

خلکو ته د خطاب وينا

د ظاهر شاه څلويښت کلنه پاچاهي د سکون او رکود يوه زمانه ده او غوڅ اکثریت خلک د کړاوونو ډک ژوند درلود. د جمهوریت په ټينګښت سره ډيرو فکر کاوه چې افغاني ټولنه به په خوځښت راشي او د خلکو په ژوند کې به مثبت بدلون راشي. له همدې کبله د ټولني مخکښانو د نوي نظام ټينګښت د هېواد د ترقۍ او پرمختګ لپاره مناسب فرصت او د وخت اړتيا وګڼله. البته چې د انقلاب په وړاندې د افغاني ټولنې د بيلا بيلو طبقو او قشرونو او سياسي کړيو غبرګونونه يو شان نه وو. سمونپالو د جمهوریت ټينګښت ته هرکلی ووايه. د سکتاريستي اندونو پرته د ا، خ، د، گ له ګېډې څخه راوتلو سياسي کړيو د سلطنت راپرزیدل يو پرمختلونکی خوځښت و ګڼلو. چيني پلوه سياسي ډلې ټپلې د نوي نظام په وړاندې ودریدلې. فيودالي اشرافو، په سلطنت پورې تړلي مقتدر روحانيت او اسلامپالو د جمهوریت ټينګښت د ملي ګټو خلاف يو حرکت ګاڼه. د ا، خ، د، گ خلقي اړخ د نوي نظام څخه د ملاتړ په بنډلو سره د پراخي ملي دموکراتيکې جبهې د جوړیدو وړانديز وکړ «دا وړانديز د داود څخه مخکې د کارمل ډلې د ماهرانه غبرګون سره مخامخ شو. پداسې ډول چې دوی په بېره د داود څخه د جمال عبدالناصر په څير شخصيت جوړ کړ او نوموړی يې علمي سوسياليسم ته ژمن تبليغ کړ او د داود د رهبرۍ نه بهر يې د کين لاسومبارزي مردودې اعلان کړې دوی هم خپله مبارزه تعطيل کړه.» ۴۲/۱۸ د پرچميانو د دې غبرګون موخه دا وه چې محمد داود ته د خپلې وفادارۍ په بنډلو سره هغه وهڅوي چې د خلقيانو په شمول کين لاسو ډلو ته د سياسي فعاليت اجازه ورنکړي.

د نوي نظام د ټينګیدو څه د پاسه يوه مياشت وروسته د انقلاب لارښود د وري په لومړۍ نيټه د راډيو څخه د افغانستان خلکو ته خطاب وينا واوروله. خلکو ته د خطاب وينا چې په واقعيت کې د جمهوري نظام تګلاره وه د هغې په وړاندې د وخت د سياسي مطرح ډلو غبرګون په لاندې څو کرښو کې د پوهېدو وړ دی: «د ا، خ، د، گ د پرچم ډلې په يوه اعلاميه کې خلکو ته د خطاب څخه هرکلی وکړ. د خلق اړخ له وينا څخه واټن ونيو. اخوان المسلمین او شعله جاويد (نوی دموکراتيک غورځنگ) د جمهوریت په مخالفت کې ودریدل. «۶۱/ ۱۳۶ البته پاچا د کودتا له بري درې اونۍ وروسته د اګست په درويشتمه د سلطنت څخه خپله استعفي د يوه تلگرام پواسطه د نوي نظام لارښود ته استولې وه، په هغې کې دا يادونه شوې وه چې هغه د افغانستان تر بيرغ لاندې ځان د يوه افغان په توګه شمېري. دې دا معنی لرله چې هغه د هېواد نوي مشر ته بيعت کړی دی. د پاچا له لوري د استعفي ليک استول په واقعيت کې د کودتايي واکمنۍ څخه ملاتړ وو کوم چې اساسي قانون يې ترپښو لاندې کړ. د پاچا پلويانو هم د ده دا کار يوه تيروتنه ګڼله چې ګواکې هغه د اساسي قانون څخه چې د ساتلو مکلفيت يې درلود دفاع ونکړه. يو شمير سياستوال او څيړونکي د پاچا دا ډول دريځ کورنی تړاو ګڼي چې د هغې په وړاندې ونه دريد او که د کودتا په مشرۍ کې د سلطنتي کورنۍ بهرېل څوک ولاړ وای ده به د هغه په وړاندې مخالفت ښودلی وای لکه څرنګه چې هغه د ا، خ، د، گ د واکمنيدو په وړاندې مخالفت وښود. ځينې بيا کودتا د پاچا او داودخان د مخکيني جوړجاړي پر بنسټ ګڼي ترڅو دا کورنۍ د جمهوري نظام ترچتر لاندې خپلې واکمنۍ ته دوام ورکړي. پدې اړه د عبدالفتاح نجم د پاچا د کورني ډاکتر يوه مرکه چې له پاچا سره په وروستي سفر کې هم مل وو دا ګومان په واقعيت اړوي چې ښايي د کودتا په اړه د پاچا او محمداود ترمنځ جوړجاړی شوی وي. د نجم په وينا کله چې پاچا د لندن په يوه هوټل کې مېشت وو نابېره سردار محمد نعيم لندن ته راغی او د پاچا سره يې دوه په دوه وکتل. نجم د ايټاليا د «اسکيا» په جزيره کې د کودتا مخکې او وروسته د پاچا د داسې عجيب سلوک يادونه کوي چې په تيرو ۳۸ سفرونو کې له پاچا څخه نه وو ليدلی چې ځينې برخې يې راوړل کيږي: «... ژباړونکي نعيم جان ويل ته بېځايه نا آرامه يې د دوی ترمنځ جوړجاړی شوی ... ، څلويښت کاله په خپله پاچا سلطنت وکړ اوس يې د تره زوی سلطنت کوي ... ، خو ځينې نور شيان هم وشول چې په نوموړې جزيره کې وو. ما د اعليحضرت نه هيڅکله هم نه وو ليدلي. هغه يو کميس خپل ياور ته ورکړ چې دا ستا سره يادگار وي، يوشی يې ماته راګر او يو شی...، ما هيڅکله د اعليحضرت نه داسې شيان نه ووليدلي.» ۶۲ پدې اړه په کابل کې د شوروي سفارت هغه

رپوټ چې سلطنتي کورنۍ ته د يوه نږدې کس د معلوماتو پر بنسټ چمتو شوی ښيي چې کودتا د پاچا د همغږۍ په پايله کې ترسره شوې ده. د رپوټ په يوه برخه کې راغلي دي: «... ځينو شوروي استخباراتي مامورانو چې د افغانستان د مسئلو په هکله يې مسلکي هر اړخيزه پوهه لرله، پدې باور وو چې د وروستيو پېښو ماهيت دا ډول نه دی چې رسمي تبليغات د هغو يادونه کوي. پاچاهي کورنۍ ته نږدې د کابل د خارجي کشف دفتر ته په پټه اطلاع ورکوله چې په خپله پاچا د کودتا په کرلو کې لاس درلود. د افغانستان هوښيار او ليرې ليدونکي دا په ښه توګه درک کول چې نور نشي کولی د افغانستان بدلېدونکي، د غيرپېښې وړ او انفجاري وضعيت سره لاس او پنجې نرمې کړي...، په همدې ډول وضعيت کې ظاهرشاه د ژرندې د دوو ډبرو ترمنځ قرار درلود. د افغانستان پاچا څلوېښت کاله د افغانستان په شاهي تخت ناست وو، هغه پدې موده کې زياته تجربه ترلاسه کړې وه، تودې او سړې شيبې او ورځې يې ليدلي وې. خو اوس يوه داخلي احساس نوموړي ته سپارښتنه کوله چې د واک څخه گوښه شي، يوې آرامې ځنډې ته کډه شي او واک يوه قاطع تر ته وسپاري چې پدې توګه د هېواد وضع تر کنترول لاندې ونيول شي...، داسې يوه کس په هېواد کې شتون درلود او هغه د اعليحضرت نږدې او خپل پخوانی صدراعظم سردار محمد داود وو. په خپله پاچا د کودتا په درشل کې ايتاليا ته ولاړ. د پاچا ټول خپلوان، په پاچا پورې تړلي او نږدې کسان د کودتا په ترڅ کې او وروسته له کوم فشار، ستونزو...، سره مخامخ شول. پدې اړه اطلاعات چې پاچا د جمهوريت د کودتا سره همغږی دی مسکو ته خبر ورکول کېده.» «۶۳/۵۴ دا پوښتنه چې ولې محمد داود څه د پاسه لسو کلو انتظار وروسته چې نور بودا شوی هم وو په کودتا لاس پورې کړ هم د شوروي د سفارت په رپوټ د تاييد مهر لګوي. که هغه لس کاله د کودتا په پلان کار کاوه د منلو وړ او منطقي نه ښکاري. په رښتيا هم چې هوښيار او زيرک پاچا په هېواد کې د غيرمترقبه پېښو چې د هېواد د ملي امنيت او په تيره د ده د کورنۍ واکمنۍ ته ګواښ پېښاوه د هغو په اړه د تدبيرونو د نيولو په هکله لارې چارې سنجولي. کله چې د ۱۹۶۴ کال د اساسي قانون مسوده جوړه شوه او مخکې لدې چې پدې اړه لويه جرګه راوبلل شي پاچا د اساسي قانون د مسودې د جوړولو د کميټې رېيس (مجروح)، مرستيال (رښتيا) او صدراعظم محمد يوسف سره پدې مسئله خبرې کړې وې چې د اساسي قانون د بېرني حالت په څپرکي کې دا بدلون راوړي چې پاچا د نوي صدراعظم د موقوفولو واک ولري چې نوموړو دريو تنو نه وو ورسره منلي. د رښتيا په ګومان د پاچا موخه داودخان وو. ښايي پاچا د کودتا په درشل کې د هېواد کړکېچنو حالاتو ته په کتو سره دا غوره ګڼلې وي چې له واکه گوښه شي او د تره زوی يې د هېواد د چارو واکي په لاس کې ونيسي او د نوموړي له لوري د کودتا سره همغږی شوی وي. د کودتا په درشل کې د هېواد حالات زيات کړکېچن وو، د پوځي کودتا د ګڼګوسو د خپرېدو سربيره «د دوبي په پيل کې آوازي خپرې شوې چې ظاهرشاه غواړي پارلمان ړنگ او د ناڅرګند وخت لپاره نوې ټاکنې وځنډوي. داسې بريښيدل چې يو بنسټيز بدلون پېښېدونکی دی.» «۶۱/۱۲۸ هغه مهال احتمالي کودتا کوونکي پوځي قواوې هم څرګندې وې. له همدې امله پاچا هوډ درلود چې د بگرام له هوايي ګارنيزيون او د زره دارو قواوو څخه ليدنه وکړي. د بگرام د هوايي ډګر د منسوبينو سره د پاچا کتنه د چنګاښ د شلمې وروسته ټاکل شوې وه او د دې کتنې لپاره، امپليفایر او لودسپیکرونه هم پېرل شوي وو چې عبدالحميد محتاط د رادارو د قوماندان تورنجنرال عبدالعزيز سره ګډه پېرلي وو. دا چې پاچا په ناڅاپي ډول بهر ته د درملنې په نامه ځي د تامل وړ خبره ده. ښايي په وروستي تحليل کې پاچا غوره ګڼلې وي چې د تره زوی يې کودتا وکړي او دی د درملنې په نامه بهر ته لاړ شي. خو هغه په بریتانیا يا ايتاليا کې بستري هم نشو. دا بيا ښيي چې هغه ناروغ نه وو. دا چې کودتا د پاچا او محمد داود د همغږۍ له امله وشوه پدې اړه قطعي حکم کول ستونزمن دي خو کودتا د خلکو له ملاتړ څخه برخمنه شوه. خلکو ته د خطاب په وينا کې لاندې څو ټکي د سياسي اوښتون په وړاندې د سياسي ډلو د مثبت يا منفي غبرګون، مخالفت او ملاتړ لامل کيدل.

لومړۍ - د دموکراسۍ مسئله. محمد داود د دموکراسۍ لسيزه «قلابي دموکراسي» وبلله او په هېواد کې کې يې د «واقعي دموکراسۍ» د ټينګښت ژمنه وکړه.

دوهم - د پاکستان او افغانستان ترمنځ اړيکې. محمد داود د پاکستان سره اړيکې ستونزمنې وګڼلې او د پخوا په څېر يې د پښتنو او بلوڅو او د ديورند د تپل شوې کرښې د ستونزې د عادلانه حل يادونه وکړله.

ویل کپل نہ دی

د ۱۹۷۳ کال د پوځي کودتا وروسته داسې يوه واکمني جوړه شوه چې يوازې په کودتاچيانو پورې يې تړاو درلود. د کودتا په بري سره داودخان د پخواني رژيم غوڅ اکثريت لورپورې ملکي او پوځي کدرونه باچا او سلطنت ته د وفادارو، نامطلوبو او «ضعيف النفسه دوستانو» په نامه توقيف، گوښه او يا

بې صلاحيتته کړل. له بله پلوه په نوي نظام کې لوړدولتي ارگان (مرکزي کميټه) د ټيټ رتبه پوځيانو څخه جوړ شوی وو چې په هيڅ صورت يې د دولتي چارو د لارښوونې وړتيا نه لرله. مرکزي کميټه په واقعيت کې يوه پوځي کميټه وه چې د محمد داود او حسن شرق پرته نور غړي يې د حکومتولۍ څه چې د سترو جزو تاملونو د لارښوونې مخينه او تجربه هم نه لرله. دا چې د هيواد او دولت د ادارې دروند پيټي د مقصود منزل ته ورسوي په هيڅ صورت يې دا وړتيا نه لرله. سربيره پردې هغوی د مختلفو سياسي اندونو خاوندان وو. له بله پلوه د دې لوړ دولتي ارگان غړي د هيواد د اته ويشنو اداري واحدونو څخه په پنځو اداري واحدونو (کابل، فراه، پروان، پکتيا او کنړ) پورې تړاو درلود. د جمهوريت مرکزي کميټه نه دا چې يو پراخ بنسټه جوړښت نه وو، بلکې يونامتجانس او کمزوری پوځي ټولگي وو چې طبيعاً کرنې يې هم د پوځي ارگان په توگه په امر او نهی ولاړې وې چې د دموکراسۍ سره يې هيڅ سر نه خور. همدا لامل وو چې د ۱۹۷۷ کال د لويې جرگې تر دايريدو پورې په هيواد کې پوځي حالت واکمن وو. په لويه جرگه کې بيا داسې اساسي قانون تصويب شو کوم چې د حکومتي گوند پرته چې هغه هم فزيکي شتون نه درلود نورو سياسي گوندونو د فعاليت اجازه نه لرله چې پدې توگه په هيواد کې د سياسي پلوراليسم او سياسي اپوزيسيون د راڅرگنديدو کوچنی احتمال له منځه ولاړ. د لويې جرگې له لوري په تصويب شوي اساسي قانون کې د قواوو تفکيک نه تر سترگو کېده، په هغه کې د ستري محکمې تشکيلات نه وو او همداراز د قضا خپلواکي هم له منځه تلله. «د جمهوريت اساسي قانون يو متضاد ترکيب وو چې د احکامو يوه برخه په ځانگړې توگه د شخصي مصونيتونو احکام يې د ۱۳۴۳ (۱۹۶۴) کال د اساسي قانون څخه اخيستل شوي وو ظاهراً يې د دموکراسۍ منل شوي اصول تائيدول اما په عمل کې يې د اړينو باصلاحيتو مؤسسو لکه د مقننه او قضائيه قواوو د منځته راتلو مخنيوی کاوه. ډير صلاحيتونه د جمهوري رياست مقام ته ورکړل شوي وو چې د پاچا څخه يې زيات واکونه لرل (۷۸ ماده). مقننه قوه له دوو (ملي او لويې) جرگو څخه جوړېده خو حکومت د مجلس څخه د اعتماد د رايې اخيستلو مکلفيت نه درلود او نه مجلس کولی شول هغه سلب اعتماد کړي. د وزيرانو ټاکل او گوښه کول د جمهور رئيس له اختصاصي واکونو څخه شميرل کيدل. د دموکراسۍ څخه بربنډه سرغړونه د قانون په څلورمه ماده کې وه چې په هيواد کې گوندي نظام په يوازيني حکومتي گوند «د ملي انقلابي غورځنگ» پورې محدود شوی وو. همدارنگه د ۴۹ مادې پر اساس د ملي جرگې غړي لومړی د نوموړي گوند له لوري ټاکل کيدل او بيا په تشریفاتې توگه د خلکو څخه رایه تر لاسه کوله. «۳۰ / ۱۱ د جمهور رئيس د واکونو په اړه د دې خبرې يادول اړين بريښي چې کله په کال ۱۹۶۴ کې د نوي اساسي قانون مسوده جوړه شوه هغه يې محمد داود ته استولې وه تر څو د هغه نظر واخلي. سردار د پاچا واکونه زيات کړل. خو د جمهوري نظام په اساسي قانون کې د جمهور رئيس واکونه د پاچا څخه هم زيات وو. دا وه د محمد داود د معقولي دموکراسۍ يوه بيلگه.

کله چې په يوه هيواد کې سياسي گوندونه چې د واکمنۍ کرنې انتقاد کړي او واکمنۍ ته د ټولنيزو-سياسي ستونزو د حل او د ټولنې د هراړخيز پرمختگ په موخه بدیل وړانديزونه وړاندې کړي نه وي هلته د بني حکومتولۍ تمه يوخوب او خيال دی. سربيره پردې لکه څرنگه چې مخکې يادونه شوې وه چې په جمهوري دولت کې واک د يوه نامتجانس پوځي ټيم سره چې غوڅ اکثريت يې ټيټ رتبه پوځيان وو چې د سياست، ادارې او د حکومتولۍ له الفبا سره يې پيژندگلوي نلرله هغوی په هيڅ صورت د دې جوگه نه وو، ښه حکومتولي رامنځته کړي چې پايله يې په اداري چارو کې خنډ، د قانون څخه سرغړونې، اداري فساد، زور زياتی، د انکشافی پروژو نه پلي کيدل او د ټولنيزو ستونزو زياتيدل دي. په يوه هيواد کې د دا ډول اساسي قانون تصويب چې هلته سياسي سازمانونه د فعاليت قانوني جواز ونلري، د وينا آزادي نه وي، د قواوو تفکيک شتون ونلري منطقي پايله يې دا کيدله چې په ټولنه کې استبداد واکمن شي. په جمهوريت کې د واکمن استبداد څرگنده بيلگه د عدليې په وزارت کې د هلمند د نوزاد ولسوالۍ يوه اوسيدونکي له لوري ځان ته اور اچول دي. البته چې د شاه محمود خان د صدارت پرمهال هم يوه تن د کورنيو چارو په وزارت کې ځان وژلی وو او همداراز د محمد داود د صدارت پرمهال چې نوموړي د کورنيو چارو د وزارت چارې هم سمبالولې يوه تن په نوموړي وزارت کې ځان ته اور اچولی وو خو له مرگ څخه وژغورل شو. د جمهوري دولت دوره پخپله د اختناق او استبداد يوه دوره وه چې

په لومړيو څلورو کلونو کې پوځي حالت واکمن وو او وروستۍ يو کال يې د ترور او اختناق يو غملړلی کال وو. محمداود جمهوريت اعلان کړ پخپله لومړۍ وينا کې يې د رښتيني دموکراسۍ ژمنه وکړه ، د ځمکو په اصلاحاتو يې ټينگار درلود او خلکو ته د دوی د حقوقو د خونديتوب غوړې وعدې او ژمنې ورکولې. دا ټول په خبرو او ويناوو، په ښکلو جملو کې ادا کيدل او په زړونو ښه لگيدل. جمهوريت يعنې ټاکنې، پارلمان ، سياسي گوندونه ، خپلواکه رسنۍ او د وينا آزادي . د ټاکنو او پارلمان په هکله خبره هم نه کيدله او د گوندونو، ټولنو او آزادو رسنيو د جوړيدو څرک نه لگيده او په نوي اساسي قانون کې د هغو د جوړيدو اجازه نه وه. کودتاچيانو خپل پوځي عمل (کودتا) ته ټولنيز انقلاب ويلو انقلاب پدې کې وو چې د افغانستان د شاهي دولت ، د افغانستان د شاهي پوځ، د افغانستان د شاهي گارد نومونه او نشانونه په جمهوري واورې . د محمداود اردتمندان وايي چې د کودتا په لومړۍ ورځ په کابل راډيو کې کله چې وياند وويل چې اوس سردار محمداود وينا اوروې وياند ته يې وويل چې ده ته نور سردار و نه وايي خو ټوله ورځ د راډيو له لارې داودخان د سردار په نامه يادیده او وروسته که په رسنيو او رسمي مکتوبونو کې د سردار کلمه نه استعمالیده خو عملاً محمد داود د سردار په شان د بشپړ واک خاوند وو . کله يې چې لويه جرگه راوبلله بيله دې چې جمهوري رياست ته بل نوماند شتون ولري ځان د شپږو کلونو لپاره د جمهور رئيس په توگه ونوماوه او د رايو په اتفاق ولسمشر شو. داسې ولسمشران يوازې د هغه زمانې په سوسيالستي هيوادونو کې د رايو په اتفاق ټاکل کيدل چيرې چې د پرولتاريا د ديکتاتورۍ ترنامه لاندې د مخالفو گوندونو څرک نه لگېده او د يوازيني واکمن گوند مشر د رايو په اتفاق ټاکل کيده. هغه مهال د دريمي نړۍ په هيوادونو کې هغه مشرانو چې د ديکتاتورانو نومونه گڼلي دي لکه صدام حسين، حافظ الاسد او معمر القذافي دا هوښياري لرله او اجازه يې نه ورکوله چې د ټاکنو داسې پايلې اعلان شي چې گواکې هغوی د رايو په اتفاق ټاکل شوي دي. د لويې جرگې وروسته سردار محمد داود د دولت ،حکومت او يوازيني واکمن گوند چې هغه شتون نه درلود مشر وو د گوند نايب يې سردار وحيد عبدالله او د دفاع وزير سردار غلام حيدر رسولي وو او ورور يې سردار محمد نعيم د هيواد د بهرني سياست لارښوونه کوله خو پدې توپير چې هغوی سرداران نه ياديدل. که څه هم خلکو ته د خطاب د وينا منځپانگه د افغاني ټولنې او وخت غوښتنه وه او دولت ته پکار وو چې د ټولنې د غوڅ اکثریت وگړو (بزگرو ، کوچيانو، ځوانانو) په گټه د ځمکو، اوبو او د څرخايو د ستونزې عادلانه حل وو گامونه پورته کړي او ځوانانو ته د زده کړو او خلکو ته د کار شرايط چمتو کړي هغه څه چې خلکو ته د خطاب په وينا کې پرې ټينگار شوی وو. انقلابي دولت وروسته له دوو کلونو (۱۹۷۵) د ځمکو د اصلاحاتو قانون جوړ او د هغه نافذيدل يې په کال ۱۹۷۶ کې اعلان کړل .خو د ځمکو د اصلاحاتو پرځای يې د مترقي مالياتو قانون پلي کړ.د مترقي مالياتو د قانون له مخې لويو ځمکه والو ته د شلوهکتارو لومړۍ درجې او د هغې معادل ځمکې د لرلو حق ورکول کيده او له هغه څخه د زياتې ځمکې خاوند بايد ماليه ورکړې وای او يا يې اضافي ځمکه دولت ته پلورلې وای. دولت د پنځه ويشو کلونو په ترڅ کې ځمکه والو ته د ځمکې د محصولاتو ۵/۲ فیصده گټه ورکوله او چا چې له دولت نه ځمکه تر لاسه کوله حکومت ته درې فیصده گټه ورکوله. د مترقي مالياتو پر بنسټ ستر ملاکان مکلف وو چې ملاماتوونکې ماليه ورکړي ،ښه يې دا گڼله چې اضافي ځمکه پريردي يا دا چې هغه د خپلو اولادونو ترمنځ ترکه کړي تر څو نه ځمکه له لاسه ورکړي او نه ملاماتوونکې ماليه پرې راشي .لکه څرنګه چې د پاچا او محمد داود په واکمنۍ کې «عادت د رشوت په تله تلل کيده چا چې په تله کې د ډيرو پيسو د اچولو توان درلود هغه وړ او مقابل لوری يې پر وو او د قوي سفارش څښتن بريالی گڼل کيده.» ۶۴ / ۲۵ نو لويو ځمکه والو د ډيو په ورکولو او د خپل نفوذ څخه په گټې اخيستنې سره خپلو خپلوانو ته د اولادونو په نامه د ځمکې د ملکيت جعلي سندونه جوړ کړل چې هم د ماليې له ورکولو نه معافيدل او هم يې ځمکه له لاسه نه ورکوله . خو په خپله محمداود په پغمان او پروان کې خپل جايداودنه خپلو بزگرو ته ورکړل ، هغه جايداودنه چې د خلکو ملکيت گڼل کيده او سلطنتي کورنۍ خپل کړي وو . پردې بنسټ د ځمکو د اصلاحاتو قانون د يوه سند په توگه بيله دې چې عملي شي پاتې شو پداسې حال کې چې د هيواد سلگونه زره بې ځمکې بزگر چې د بيشميره ستونزو او کړاونو سره لاس او گريوان وو ،د سود خورو په پورونو کې ډوب وو، ځمکې يې له لاسه ورکولې ، کوچيانو د څرخايو پرسر د سيمې له خلکوسره ستونزې او شخړې لرلې ، بايد دا ټولنيزې ستونزې حل

شوي وای چې پدې لار کې کوم عملي گام اوچت نشو. جمهوري دولت د اتمو ټولگيو لپاره د کانکور د آزمويې طرحه پلې کړه چې لسگونه زره تنکي ځوانان د زده کړو نه محرومېدل او په کوڅه ډبو وگړو اوښتل.

د پورتنیو څرگندونو سره سره په جمهوري نظام کې د اقتصادي او انکشافی پروژو د سروې او تطبیق لپاره د سترگو وړ کارونه ترسره شول. د لوگر د عینکو د مسو د معدن د را ایستلو په موخه د هلوځلو پیل، د سلما او کمال خان د بندونو د جوړولو د کار پیل، په پکتیا کې د نفت او گازو پلټنې، په هرات کې د مسلخ، په کندهار او هرات کې د سیلوگانو او یو شمیر سرکونو جوړول، د شوروي اتحاد سره په شمال کې د نفتو د تصفیې د کارخانې او د جاپان سره د ټلویزیون د دستگاه د جوړولو د تړونو د لاسلیک یادونه وشي. د جمهوریت په پنځه کلنه موده کې داسې ستره تولیدي پروژه چې د هېواد د اقتصاد په وده او وزگارۍ لښکر یوې کوچنۍ برخې ته د کار شرایط برابر کړي گټې اخیستنې ته چمتو نشوله که څه هم د زیات شمیر عام المنفعه کوچنیو موسسو او ټولنیزو خدمتونو د بنسټونو جوړول چې د پاچا د څلوېښت کلنې واکمنۍ په پرتله د لیدو وړ وو د جمهوري نظام له بریاوو څخه شمیرل کېږي چې په هغو کې ښوونځي، پلونه، سرکونه او روغتیايي بنسټونه شامل وو.

کشمکشونه او مخالفتونه

خلکو ته د خطاب د وینا په یوه برخه کې راغلي وو چې په هېواد کې د انقلابي واکمنۍ په ټینګیدو سره «د افغانستان خلکو او په تیره څوارو او محرومو طبقو او د ځوان نسل د مادي او معنوي پرمختګ له پاره مساعد شرایط برابر شوي او تعصب او ارتجاع ته به د راڅرګندیدو اجازه ورکړل شي.» ۶۵ پورتنۍ وینا د نوي نظام ماهیت ښیي چې د افغاني ټولنې ټولو طبقو، قشرونو او سیاسي ډلو ته یې څرګند پیغام درلود چې یقیناً د هېواد سیاسي کړیو د نوي واکمنۍ د تګلارې او همدارنګه د واکمنۍ ترکیب ته په کتو سره خپل غبرګون ښود. ملي او شوروي پلوه مترقي ځواکونو د هغه نه ملاتړ وښود، چيني پلوه کین لاسو، ارتجاعي او محافظه کارو ډلو ورسره مخالفت او دښمني وښودله. پدې هکله گلبدین حکمتیار لیکي: «موږ ته د ده د دې پیغام معنی څرګنده وه. موږ پدې وینا کې د اسلامي نهضت لپاره د برېښد گواښ ښیي له ورايه لیدلې.» ۳۵/ ۲۴۸ په پرمختللو ټولنو کې خلک د سیاسي ډلو او حکومتونو کړنلارو ته گوري او د هغو پر بنسټ د هغوی په وړاندې غبرګون ښیي. خو په وروسته پاتې ټولنو کې د وگړو د سیاسي شعور د ټیټوالي، د وگړو ترمنځ یې د سیاسي پولو نشتون او هلته د سترو هیوادونو اغیز او نفوذ د دې لامل گرزي چې سیاسي ډلې او سیاستوال د حکومتونو او سیاسي ډلو تګلارو ته نه بلکې څېرو ته وگوري. افغانستان د یوه وروسته پاتې هیواد په توګه چې د وگړو د سیاسي شعور کچه یې ډېره ټیټه وه، سیاسي سازمانونه یې هم ځوان او بې تجربې وو او یو شمیر یې بیا د پردیو تر اغیز لاندې وو د جمهوري دولت په اړوند یې قضاوت د هرڅه د مخه د دولت د مشر او د واکمنۍ د ترکیب پر بنسټ وو. د جمهوري دولت مشر چې لویدیځوالو هغه سور شهزاده یاداوه او په دولت کې د پرچمیانو شتون چې د مسکو ټینګ پلویان شمېرل کېدل د هېواد د سیاسي کړیو قضاوت د جمهوري دولت په هکله د هغه په مترقي کړنلارو کې نه بلکې په دې کې وو چې هغه د شوروي ملاتړی یا لاسپوڅی وګڼي. جمهوري دولت خپله کړنلاره د «څوارو او محرومو طبقو او د ځوان نسل د مادي او معنوي پرمختګ او د ارتجاع د نه راڅرګندیدو» په خاطر اعلان کړه چې منطقاً باید د ټولو کین لاسو او سمونپالو کړیو له ملاتړ نه برخمنه شوي وای خو په عمل کې داسې نه وو. د ساري په ډول چین پلوي نوي دموکراتیک ګوند (شعله جاوید) د نوي نظام له تګلارو څخه چې مترقي لوری یې درلود نه دا چې ملاتړ ونکړ بلکې په مخالفت کې یې ودرید او علت یې دا وو چې داؤدخان او د هغه متحد پرچم یې مسکو پلوي ګڼل نو له دې امله یې د پکن د بهرنۍ تګلارې تر اغیز لاندې د جمهوریت خلاف د دښمنۍ دریځ غوره کړ. دا بیا د دې ترخه واقعیت څرګندوی دی چې زموږ د هېواد اکثریت سیاستوالو او سیاسي کړیو د پردیو د ایديالوژيو او سیاستونو په خاطر مبارزه کوله او جنگیدلي دي. ښايي ځینو سیاسي کړیو له دې کبله له نوي نظام څخه بشپړ ملاتړ

نه وي اعلان کړی ، وويني چې نوی نظام پخپلو ژمنو ولاړدی که نه ؟ ځکه چې يوازې د مترقي کړنلارو اعلانول نشي کولای د يوې واکمنۍ اصلي ماهيت او جوهر جوت کړي. هغه درې ټکي چې په نوې واکمنۍ يې د وخت د ځېنو سياسي خوځښتونو او سياسي کړيو نه باور ته لار هواروله او مخالف دريځ يې غوره کاوه د دولت د مشر مخينې ، د واکمنۍ غير متجانس ترکيب او په واکمنۍ کې د يوې ځانگړې سياسي پلې (پرچم) ستره ونډه وه.

د سرطان انقلاب وروسته لويديځوالو په افغانستان کې حالات او د نوي رژيم عملي گامونه په غور سره څارل. لدې کبله وو چې په کابل کې د امريکي سفارت د سپتمبر په اوولسمه واشنگتن ته ۶۷۵۵ لمبر رپوټ واستاوه چې په يوه برخه کې يې راغلي دي: « د پوځي کودتايي مشرتابه ترمنځ د تشنج او کړکيچ نښې نښانې ليدل کيږي خو له بهر نه هرڅه آرام بريښي. د دې روانو شخړو تر شا لاندې مسئلې پرتې دي :

الف – د مارکسيستي بدلونو د گړندي والي درجه.

ب- د هغو اشخاصو چې د تش په نامه لس کلنې دموکراسۍ سره تړاو درلود د گړندۍ څښکي کچه.

ج - شمال يعني شوروي اتحاد ته د لويديځ پلوي رژيم د تغيير درجه.»

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76ve08/d8>

شوروي اتحاد ته د داودخان د نږدې کيدو لامل د سوسيالستي نظام سره په خپله د محمد داود ليوالتيا هم وه چې دا ډول نظام په افغانستان کې هم وويني. ښه بيلگه يې د عبدالحميد محتاط لاندې څرگندونې دي چې د محمد داود له قوله راوړي: « په نړۍ کې دوه ډوله دموکراسۍ شتون لري غربي دموکراسي او شرقي دموکراسي. بايد چې د دواړو دموکراسيو پلې کيدل د نړۍ په مختلفو هيوادونو کې مطالعه او د هغو څخه نتيجه گيري وکړو. د مطالعې په پايله کې به وپوهيږو چې په هند کې غربي دموکراسۍ څه تضادونه زيرولي دي او دا هيواد د خپل لويوالي او زيات نفوس سره بيا هم نشي کولی په خپلو پښو ودريري ...، شوروي اتحاد د ۱۹۴۵ کال په پسرلي کې د فاشيستي آلمان ځواکونو ته ماتې ورکړه . د هغه وخته تراوسه ديرش کاله تير شوي دي . اوس ليدل کيږي چې پدې لنډه موده کې هيواد په ټولو برخو کې سترې لاسته راوړنې لري...، د دې فورمول پلي کول په ټولو ټولنو کې د هغوی د تاريخي، عنعنوي او کلتوري ځانگړتياوو په پام کې نيولو سره ممکن دی ...، زموږ په هيواد کې په سلوکې ۹۰ شرقي دموکراسي د پلې کيدو ده . لاکن لس فيصده نور به زموږ د ټولنې ځانگړتياوې تعين کړي. « ۵۴ / ۴۸، ۴۹، ۵۰

د نوي رژيم په سياستونو کې بدلون او په تيره شوروي اتحاد ته زيات نږدې کېدل د واشنگتن، پکن او د هغو د متحدينو د منفي غبرگون سبب شو او هغوی په دې لټه کې شول ترڅو جمهوري دولت ته د خپلو افغان چوپړيانو او د نظام د مخالفينو پر مټ ستونزې جوړې کړي. له همدې امله « د امريکي د بهرنيو چارو وزير هنري كيسنجر دوه ځله د افغانستان د رهبرانو سره د خبرو اترو له پاره کابل ته راغی چې د هغه سره جوخت د امريکي استخباراتي کړۍ د ښې لاسو بنسټپاله اپوزيسيوني ډلو او همدارنگه د بنسټپاله کين اړخو ډلو چې په هغو کې د مائويزم پلويان هم وو اړيکې ټينگې کړې. « ۶۶ / ۳۵ د واشنگتن دا ډول چلند چې له شوروي سره يې مبارزه د دموکراسۍ په خاطر مبارزه گڼله د اسلامي او مائويستي دوو مخالفو بنسټپالو دښمنو ډلو سره د اړيکو د ټينگولو نه موخه دا وه ترڅو د افغانستان نوي نظام ته ستونزې جوړې ، امنيت کړکيچ او د هغو څخه خپلو هژمونيستي موخو ته د رسيدو په خاطر گټه پورته کړي. مسکو هم په افغانستان کې د خپل نفوذ د لا زياتولو په موخه داسې لارې چارې لټولې چې د افغانستان مشرتابه د لويديځ سره د نږدې کيدو په هڅه کې نشي ترڅو افغان دولت لاس تړلی د مسکو د ارادې پلي کوونکي وسيله وي. د مسکو دا نيت شوروي اتحاد ته داود خان د دوهم سفر (۱۹۷۷) کې جوت شو چې

برژنف د افغانستان په شمال کې د غربي کارپوهانو او متخصصينو د شتون په هکله خپله اندېښنه څرگنده کړې وه. پدې اړه د دواړو مشرانو ترمنځ د خبرو د تبادلي په اړه د نظر اختلاف دی خو د دواړو هېوادونو په اړیکو يې منفي اغيز پرېښود. مسکو خپلو موخو ته د رسيدو لپاره هم په افغان دولت کې او هم له هغه بهر د خپلو چوپړيانو نه استفاده کوله چې هغه مهال د پرچم ډلې او کين لاسو سکتاريستي کړيو ته گوته نيول کيده. د دولت په دنده کې پرچميانو بيا خپلې موخې لرلې چې په امنيتي ارگانونو او دولتي ادارو کې د خپل نفوذ د زياتولو سربېره د خپلو سيالانو او سياسي مخالفانو کمزوري کول وو. پرچميان چې د مسکو له بشپړملاتر څخه برخمن وو د مسکو د ارادې له مخې خپل فعاليتونه پرمخ وړل او مسکو د پرچميانو له لارې کولای شول خپله اراده په محمد داود تحميل کړي او هغه يې د شوروي اتحاد د نفوذ د مخالفو سياستوالو په ځپلو کې ليدل. د غوث الدين فايق په وينا پرچميانو «د خپلو بادارانو سيالان لکه ميوندوال او خان محمد مرستيال له ډگره وايستل». ۹۴/۵۲ پدې اړه يو بل افغان ليکوال ورته نظر لري چې «د بيگناه کسانو بندي کول او چانوارې د محمد داود د پرچمي همکارانو له لوري يو پيل وو ترڅو هغه کسان چې د دوی د کړنلارې په وړاندې خنډ گرزي او خطرناک يې گڼل له منځه يوسي». ۶۷/۲۱-۲۲ دا چې محمد داود د انقلاب په دوهمه ورځ د دفاع وزارت د سرپرست په توگه د جنرال خان محمد مرستيال په اړه خپله پريکړه بيرته اخلي په نوې واکمنۍ کې د هماغه پيل څخه کشمکشونه، اختلافونه او مخامختيا بڼيې. د محمد داود د واکمنۍ په مهال د يو شمير ځواکمنو سياستوالو په زنداني کولو او بيا وژلو کې پرچميانو ته لدې امله گوته نيول کيږي چې د دولت په امنيتي او قضايي سيستم يې بشپړ کنترول درلود چې د وخت د کورنيو چارو د وزارت د تحقيق او د پوځي محکمې هيات يې څرگندې بيلگې دي :

الف - د کورنيو چارو د وزارت د تحقيق هيات

«۱- غلام فاروق يعقوبي رئيس، ۲- عبدالصمد ازهر غری، ۳- نصراله عمر خيل غری، ۴- غلام رسول عمر خيل غری، ۵- باقی (مشهور په پټک) غری، ۶- مهرالدين قطره غری، ۷- سيدکاظم پرواني غری. د دغو اوو تنو څخه د سيدکاظم پرواني سازماني اړيکې څرگندې نه وې نور ټول د پرچم د اړخ غړي وو.» ۳۶/۱۸

ب - د پوځي محکمې هيات

۱ - ډگر جنرال غلام فاروق رييس

۲ - محمد سرور نورستاني غری

۳ - نبي عظيمي غری

۴ - محمد آصف الم غری

۵ - عبدالستار سيدخيلي غری

۶ - محمد يوسف غری

۷ - مولاداد غری.

د

پوځي محکمې هيات غړي د رييس پرته نور ټول پرچميان وو.

د سرطان انقلاب وروسته په افغانستان کې د زبرځواکونو د دا ډول دريځ له امله چې يوه اړخ يو شمير افغان سياستوال او سياسي کړۍ د نوي رژيم پر ضد کودتاگانو او ترهگريزو فعاليتونو ته هڅول او مرسته يې ورکوله او بل په دولت کې خپل چوپړيان د نورو سياسي ډلو ، ناپييلو او ملتپالو سياستوالو ځپلو ته هڅول پايله يې په هيواد کې د ټيکاو له منځه تلل کيدل. د دولتي ضد ډلو ټپلو په هڅولو او لمسولو کې د (واشننگتن ، اسلام آباد ، تهران) مثلث په گډه عمل کاوه. «تهران داود تر فشار لاندې نيولی وو چې شکمن کمونستان لرې کړي. هغه مهال ساواک د رژيم مخالفينو ته د امريکايي وسلو ، د ارتباط د وسيلو او تجهيزاتو او غيرپوځي مرستو وسيله وو ، دا مرستې مستقيماً د ايران له خوا د افغانستان په غربي سيمو کې ناراضه قبيلوي مشرانو ته چې د ايران د پولې سره يې فعاليت درلود او نورې يې پټې د پاکستان له لارې بنسټپالو ډلو ته ورکول کيدې. د پاکستان څخه د داود ناخوښي د پنجشير په دره کې په پوځي اډو باندې د بريدونو له امله چې د پاکستان لخوا سمباليدل لوري کچې ته رسيدلي وه. همدا راز ساواک ، سيا او د پاکستان اطلاعاتي آژانسونو د داود د رژيم خلاف د ۱۹۷۳ کال د سپتمبر او دسمبر او د ۱۹۷۴ کال د جولای په ناکامه کودتايي هڅو کې بنکيل وو.» ۴۷/۱۵-۱۶ د ايران له لارې پاکستان ته د وسلو ليرد

د پاکستان د وخت د صدراعظم ذوالفقار علي ډوټو او د امريکې د جمهور رئيس ريچارډ نکسن د هغو خبرو څخه جوتهږي چې د ۱۹۷۳ کال د سېپتمبر په اتلسمه او نولسمه يعني د چنگاښ کودتا دوي مياشتني وروسته په واشنگتن کې درلودلې چې په هغو کې د دواړو دولتونو د بهرنيو چارو وزيرانو (عزيزاحمدخان او کسينجر) هم گډون کړی وو. دلته به ددې خبرو هغه برخه راورل شي چې د ايران څخه پاکستان ته د وسلو د ليرېد په اړه دي:

کسينجر - سفيرصاحب هلمز (مخکې د سي آي اي رئيس او هغه مهال په ايران کې سفير) د نوامبر په مياشت کې پاکستان ته درځي. هغه به ستاسو سره (د ايران څخه پاکستان ته) د يو شمير وسلو د ترانسپورت په هکله خبرې وکړي.

نکسن - څرنگه چې نوموړی د سي آي اي پخوانی رئيس دی په دا ډول مسئلو کې ډير وارد دی. د جزئياتو په هکله به سبا خبرې وکړو. تاسې کولی شئ په پاکستان کې زموږ د نوي سفير ښاغلی بويرد سره آزادانه خبرې وکړئ. هغه غښتلی او سرسخت سړی دی. هغه د هندوستان طرفدار هم نه دی. هغه د منځني ختيځ څخه معلومات لري. تاسو ته يو سفير مقرر شوی دی چې زموږ د پاليسۍ نه خبر دی. عزيزاحمدخان - آيا موږ کولی شو د ښاغلی هلمز د عملياتي دندې په اړه خبرې وکړو؟

کسينجر - هو، زه به د يادو شوو معلوماتو په هکله اطلاع ورکړم.

نکسن - هغه يو پوځي صاحب منصب دی او رتبه يې د جنرال ده.

عزيزاحمدخان - هو! هغه مخکې په افغانستان کې وو، پدې دنده د هغه مقررول ښه غوراوی دی.

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76ve08/d148>

د وسله والو مخالفينو دولتي ضد فعاليتونو چې ترشا يې لويديځ او چين ولاړ وو او د مسکو او د هغه د متحد (پرچم) چلند محمد داؤد دې ته اړ کړ چې په خپلو تگلارو نوی نظر واچوي يعني دا چې د ايران او پاکستان سره خپل اختلافونه حل کړي، د لويديځ او لويديځ پلوه عربي هيوادونو سره اړيکې پراخه کړي، له شوروي اتحاد څخه واټن ونيسي، دولت له کين لاسو او سمونپالو پاک کړي او مترقي ځواکونه وځپي. محمداود عملاً پدې لار کې گامونه اوچت کړل. د ايران سره يې د هلمند د اوبو د تړون اسناد مبادله کړل، پاکستان ته يې سفر وکړ، د پاکستان پلاوی کابل ته راغی او په عربي هيوادونو وگرزید، د دولت نه يې د کين لاسو پر ايستلو پيل وکړ او د ا، خ، د، گ د خپلو په موخه د نوموړي سازمان د کدرونو او غړو په زنداني کولو لاس پورې کړ چې د ۱۹۷۶ کال په پای کې يوازې د خلقيانو د سلو تنو څخه زيات کدرونه بنديان وو. پداسې حال کې چې د ۱۹۷۳ کال د پوځي کودتا په درشل کې د ټولو سمونپالو او کين لاسو لاندې پنځلس تنه سياسي بنديان وو چې د محمد داود د فرمان له مخې له زندان څخه خوشي شول:

۱ - انجينر عثمان، مضطرب، باخترې، ډاکتر عبدالهادي محمودي، سيدکاظم دادگر (دموکراتيک نوين)

۲ - بحرالدين باعث، ظهورالله ظهوری، قيام، محمدصديق، رنجبر (سازا)

۳ - دستگير پنجشيري، صالح محمدزيری، فدامحمد خوارېکښ (خلق)

۴ - فدامحمد فدایي (د ملت جريدې مدير)

د امريکا سره د داودخان د نږدې کېدو هڅې لدې ښکاري چې هغه پلان درلود چې ۱۹۷۸ کال په جولای کې واشنگتن ته سفر وکړي. د جمهوري دولت په تگلاره کې د دا ډول بنسټيز بدلون پایله دا شوه چې کين لاسي او سمونپالان هم د نظام په وړاندې ودرېږي. د انقلاب د مشر په تگلاره کې د دا ډول حيرانوونکي بدلون پایلې دومره ژورې وې چې د خلق دموکراتيک گوند دواړه سيال دښمن اړخونه (خلق او پرچم) له لسو کلونو انشعاب وروسته سازمانی یووالي ته غاړه کېږدي. د جمهوري دولت په تگلاره کې دې ډول بدلون نه یوازې په هیواد کې د ټيکاو او جمهوري دولت د ستونو د ټينگښت لپاره مرسته ونکړه بلکې حالات یې لا نور هم کړکېچن او توپاني کړل.

خان ورڼه که له منځه ورڼه ؟

۱۳۵۲ کال د وږي په ۲۹ د کابل راډيو د مابنام په خبري سرويس کې د جمهوري حکومت دوي ابلایغې خبرې شوې چې په لومړۍ کې یې د افغانستان په کورنيو چارو کې د پاکستان د حکومت لاسوهنې غندل شوې وې او په دوهمه کې یې داسې راغلي وو: «د څه مودې راهیسې یوې ډلې مرتجعینو د جمهوري نظام ضد او د امنیت د گډوډولو او د هیواد د انقلابي غورځنگ د له منځه وړلو لپاره غونډې کولې. له نیکه مرغه او په بري سره هغوی د ټولو اسنادو او شواهدو سره ونیول شول. دا خاينان د انقلاب دوستانو په بردبارۍ او حوصلې سره څارل ...، دوی عبارت دي: محمد هاشم میوندوال، د ننگرهار پخوانی والي خان محمد، متقاعد ډگرجنرال عبدالرزاق او یو شمېر نور تیره پنجشنبه د حکومت په امر ونیول شول.» ۶۸ د دې اعلامیو د خپرېدو لس ورځې وروسته حکومتي رسنیو دا خبر خپور کړ چې میوندوال خان وژلی دی. په دې اړه په حکومتي رسنیو کې راغلي وو چې میوندوال د کودتا نیت درلود، کودتا افشاء شوه، کودتاچیان ونیول شول او بېله شکنجې یې په کودتا اعتراف وکړ. د میوندوال پلویان او ځینې څیړونکي د کودتا تور یوه دسیسه گڼي او پدې اند دي چې میوندوال د تحقیقاتو پر مهال د وهلو ټکولو له امله ووژل شو او په ځانگړي توگه پرچمي عبدالصمد ازهر د تحقیق مشر ته گوته نیسي. د محمد داود پلویان وايي چې کله میوندوال ته د خان محمد مرستیال او وکیل سیف الدین شینواري اعترافونه واورول شول او محمداکرم پېلوت د میوندوال په شتون کې له کودتا نه پرده پورته کړه په هماغه شپه میوندوال خان غرغره کړ. د محمد داود ځانپالنې ته په کتو سره چې نه یې مخالف نظر او نه یې داسې ځواکمنه سیاسي څیره زغملی شوی چې دده نه زیات وطن او خلکو ته د چوپړ ویاړ تر لاسه کړي بنایي میوندوال د ده د ارادې له مخې له منځه وړل شوی وي. د میوندوال سربیره یې بېلگې انجینر غلام محمدرهاد د افغان ملت بنسټ ایښودونکی او عبدالملک عبدالرحیم زی دي. فرهاد لومړنی د کابل منتخب ښاروال وو چې په ښاروالۍ کې د ښه مدیریت له امله «سره لدې چې د کابل ښاریانو غوښتل چې انجینر فرهاد دوهم ځل وټاکل شي سردار محمد داود یې مخنیوی وکړ.» ۶۹ / ۲۹۰ - ۲۹۱ عبدالرحیم زی د مالیې او اقتصاد وزیر چې په خپله محمد داود همدې مقامونو ته رسولی وو او د هیواد د لومړني پنځه کلن اقتصادي پلان جوړوونکی دی. کله چې نوموړی په ۱۹۵۶ کې امریکې ته رسمي سفر وکړ او د امریکا نه یې د زیاتو مرستو ژمنې تر لاسه کړې هیواد ته په راستنیدو سره یې د ژوند پانه واوښته او د څه مودې وروسته (۱۳۳۶ کال د چنگاښ په څوارلسمه) د بې کفایتۍ له امله له دندې گوښه او نظر بند شو. له دندې څخه د نوموړي د گوښه کیدو مکتوب گواکې د پاچا د فرمان له مخې د محمد داود په لاسلیک صادر شوی وو خو په مکتوب کې د فرمان لمبر او نیټې شتون نه درلود. پدې هکله ع. شیرعلومي د پاچا د گارد د تشریفاتو رئیس لیکي: «د مالیې د وزیر په توگه د مرحوم عبدالملک

عبدالرحيم زي نصب د وخت د صدراعظم په نوبت او شخصي پېژندنه صورت نيولی وو. همدارنگه مرحوم بي د سلطنت د مقام د اشارې او هدايت پرته گوښه کړ. «۷۰ / ۷۲ عبدالرحيم زي د گوښه کيدو څه موده وروسته زنداني شو. د نوموړي د زنداني کيدو په هکله صدراعظم محمد داود چې د دفاع د وزارت د چارو لارښوونه هم کوله په وزارت کې د غرمې د ډوډۍ د خوړلو پرمهال ويلي وو: «عبدالملك د يوه پردي هيواد په همکارۍ غوښتل په هيواد کې يوه هنگامه جوړه کړي چې مخه يې ونيول شوه. له نيکه مرغه صاحب منصبان او د اردو افراد ورسره همغږي شوي نه وو. تاسو به ډير ژر د تحقيقاتو پايلې د شته سندونو پر بنسټ واورئ چې څه ډول توطئه ترسره کيدله تر څو مملکت تباه کړي. کلونه تير شول، عبدالملك خان ۲۱ کاله په زندان کې پاتې شو، نه تحقيقات ترسره شول، نه محکمه دايره شوه او نه اسناد ميدان ته راووتل چې د عبدالملك خيانت ثابت کړي.» ۶۷/۶۶ د چنگاښ د کودتا وروسته د بند څخه د عبدالرحيم زي د خوشي کېدو فرمان ورکړل شو خو هغه له زندان څخه پدې نامه ونه ووت چې هغه بېگناه وو. نوموړی د ۱۹۷۸ کال د ثور انقلاب وروسته د عقرب په پنځلسمه له زندان څخه آزاد شو.

دا ناشوني ده چې د ميوندوال د پوځي کودتا واقعيت او يا تور ثابت شي. خو کېدای شي د ميوندوال له لوري د کودتا هوډ يا په هغه تور، د نوموړي د ځانورنې يا له منځه وړنې په هکله د مختلفو سرچينو او لاسوندونو پر مټ، د هغه مهال حالاتو، د محمد داود تگلارو او د نوموړي د ائتلافي ملگرو نقشو ته په کتنې سره قضاوت وشي. ميوندوال د دموکراسۍ د لسيزې له هغو صدراعظمانو څخه دی چې د متوسطې طبقې څخه يې سر را پورته کړ. د ملکيار د معتبرې کورنۍ سره د نوموړي خپلوي د دې لامل شوه چې ميوندوال د سلطنت پام ځانته را واړوي، لوړو مقامونو او حتی صدارت ته يې ورسوي. داسې ويل کيږي چې د پاچا له لوري د صدراعظم په توگه د ميوندوال د غوراوي موخه دا هم وه چې د داودخان سره خپلې ترينگلي اړيکې جوړې کړي ځکه چې «ميوندوال د محمد داود روزلی نفر وو د محمد داود په لومړي حکومت (۱۹۵۳ – ۱۹۶۳) د بهرنيو چارو په وزارت کې د محمدنعيم د حمايي لاندي شخصيت گڼل کيده. هغه د شوروي اتحاد، بلغاريا، انگلستان، چکوسلواکيا، پولند او عراق د سفر وروسته د محمد داود او محمد نعيم سره اوږده مجلسونه لرل. «۷۱/۱۰ کله چې ميوندوال په روڼ اندو او په تېره محصلينو کې اعتبار ترلاسه کړ د سلطنتي کورنۍ دښمني يې وگټله او ده هم د صدارت وروسته په پاچا او سلطنت نيوکې پيل کړلې. بنايي علت يې دا وي چې نوموړي د خپل صدارت پر مهال وليدل چې پاچا او سلطنتي کورنۍ د حکومت په چارو کې لاسوهنه کوله او ده ته يې ستونزې او خنډونه جوړول. ميوندوال د صدارت څخه د استعفي وروسته کشککي ته ويلي وو: «حتی د سلطنتي کورنۍ د هغو غړو نومونه چې لا په وروني کې هم دي په خبرونو کې د صدراعظم د نامه څخه مخکې چې ستر مسئوليتونه او کارونه ترسره کوي ځای ورکول کېږي.» ۳۲ / ۲۲ د ميوندوال سره د سلطنتي کورنۍ ځواکمن غړي محمد داود چې د هيواد د زعامت نيولو ته يې تابيا نيوله د پوځي کودتا د چمتوالي پر مهال د پاچا گل وفادار په وينا دا آوازي خپرولې چې ميوندوال کودتا کوي. خو د هماغه مهال واکمن حالت او وروستيو پېښو نه داسې بريښي چې محمد داود غوښتل د خلکو پام ميوندوال ته راوگرزوي او په ولس کې دا ذهنيت واکمن کړي چې ميوندوال د واک ليوال دی او د خپلې واکمنۍ پر مهال دا ځواکمن سياستوال د کودتا په تور له سياسي ډگره وباسي. ميوندوال، ډگرجنرال عبدالرزاق او جنرال خان محمد مرستيال د ۱۳۵۲ کال د سنبلې په ۲۹ زنداني شول او وروسته نور جنرالان، افسران، د ولسي جرگې پخواني وکيلان او ملي سوداگر هم ونيول شول او د تلې په اتمه يې اعلان کړل چې ميوندوال په زندان کې د نکتايي

، رواجيې ، کوټ بند او کمربند په واسطه ځان وژلی دی. د میوندوال له لوري کودتا د لاندې دلیلونو له امله واقعیت نلري .

الف - د میوندوال ځانګړتیاوې

میوندوال ولسواکۍ ته ژمن سیاستوال وو او هغه د پوځي کودتا پایله « ترور، استبداد او اختناق ګڼل. » ښه بیلګه یې د جنرال عبدالقادر څرګندونې دي. د جنرال د خاطراتو په کتاب کې راغلي هغه غوښتل داسې یو سیاسي شخصیت چې ملي او نړیوال شهرت ولري پیدا کړي چې د هغه تر لارښوونې لاندې پوځي کودتا وکړي. هغه د میوندوال سره د خپلې لیدنې په اړه د کتاب په ۱۳۳ مخ کې وایي: « ضیاءالدین مې له ټولګي والو نه وو ، هغه هم پیلوټ شوی وو، په امریکا کې یې زده کړې کړې وې ، د میوندوال د کلي وو او د میوندوال سره یې اړیکې لرلې. د ضیاءالدین سره میوندوال ته ورغلو، کیناستو او له هغه مو واوریدل. یوازې مې ترې وپوښتل : تاسو چې په هیواد کې مهمې دندې لرلې او ستر کارونه مو تر سره کړي دي د ټولنې د اوسني بن بست څخه د وتلو لپاره مو کوم کارونه په پام کې نیولي دي ؟ میوندوال نرم او آرام وو. داسې یې ښودل چې په افغانستان کې دموکراسۍ رواج ومومي. نوی نسل باید په دموکراسۍ باور پیدا کړي ، سیاسي خوځښتونه سره نږدې شي او سیاسي ځواک جوړ کړي. لومړي ځل مې د میوندوال نه د ښایسته سالارۍ اصطلاح واوریده. ویل یې څوک چې د کار وړتیا ولري باید میدان ته راووزي، په خپلو دندو کې رښتیني وي ، او د خلکو او وطن په ګټه کار وکړي تر څو افغانستان لدې بن بست څخه ووزي. د میوندوال خبرې مو خوښې نشولې. و مو ویل وروره هغه څه چې موږ په هیواد کې لرو د هغو سره نه جوړیږي. » همدارنګه میوندوال په ۱۳۵۰ کال کې په یوه مجلس کې د کودتا په اړه ویلي وو : « څرنگه چې کودتا یو پوځي ، توطئه آمیز او پټ کار دی ، لدې کبله هغه نشي کولی ولسشموله او وګړنیزه وي. پردې بنسټ هغه د ولس د اکثریت قشر او عامه خبرتیا پرته صورت نیسي ، څه ډول چې د ملت سره اړیکې نلري او خلک د هغې په طرحه او عملي کولو کې ونډه نلري، لدې امله کودتايي رژیم د خلکو نه لرې پاتې کیږي د خلکو ملاتړ نشي ترلاسه کولی ...، که داسې رژیم ښه نیت هم ولري او په یو لږ سطحي او نمایشي کارونو لاس هم پورې کړي د خلکو ملاتړ نشي تر لاسه کولی ځکه چې ملي اتکا نلري ، همیشه متزلزل پاتې کیږي ، دا تزلزل رژیم پر باسي د خپل پایښت لپاره استبداد ته مخه کړي او هر مخالف نظر د زور او ځواک په واسطه له منځه یوسي. بڼا ویلی شو چې د کودتا پایله ترور، استبداد او اختناق دی . » ۷۲

ب- د چنګاښ د کودتا په وړاندې د میوندوال غبرګون

د کودتا پرمهال میوندوال په فرانسه کې وو. د کودتا څخه په خبرېدو سره محمد داود ته د مبارکۍ تلګرام استوي. د دې تلګرام وروسته هیواد ته د تلو په نیت خوځیږي او په عراق کې د افغانستان د سفير خليل الله خليلي کور ته د هغه لیدو ته ورځي. پدې هکله به د خليلي له مېرمنې واورو: « د چنګاښ په اته ویشتمه پخوانی صدراعظم محمدهاشم میوندوال د استاد خليلي د احوال اخیستلو په موخه زموږ کور بغداد ته راغلی وو خو دا وخت استاد خليلي په کابل کې وو. ما د میوندوال نه پوښتنه وکړه آیا تاسې په بغداد کې پاتې کیږئ یا بل کوم هیواد ته ځئ ؟ میوندوال په ځواب کې وویل چې سردار صاحب جمهوریت اعلان کړی دی او دا به مناسب نه وي چې پدې وخت کې د هغه تر څنګ و نه درېزو، دا پر موږ واجب دي چې د خپلو سپین سرو تر څنګ ودرېزو او باید ده ته د خدمت کولو آمادګي اعلان کړو. » ۷۳ « میوندوال د خارج څخه هیواد ته په را ستنیدو سره د کابل په هوایي ډګر کې د محمد داود د جمهوري رژیم څخه

په ملاتړ احساساتي وينا ورکړه. د محمداود او ميوندوال ترمنځ نږدې اړيکې د کين لاسو چې د محمداود په رژيم تسلط درلود د انديښنو سرچينه گڼل کيده. «۶۰/۳۲ داسې بريښي کله چې ميوندوال هيواد ته راستون شو حالات د خپلې تمې خلاف ويني تر دې چې ځان خوندي هم نه گڼي. وخت پيدا کوي چې د خپل پخواني دوست او د نوي رژيم د مشر محمد داود سره وويني او د کتنې په پای کې سردار ته وايي چې غواړي بهر ته ولاړ شي خو سردار ورته وايي «مناسب نه وينم چې تاسو د هيواد نه بهرته سفر وکړئ» د دولت مشر ميوندوال ته بهر ته د تللو مشوره ورکړه ترڅو د وري په نه ويشتمه پدې نامه چې سردار غوښتی دی د محمديني عظيمي له لوري لومړی ارگ ته وړل کيږي او بيا زنداني کيږي.

ج- د کودتا په تور د بنديانو څخه تحقيقات

په ولسواکه ټولنو کې چيرې چې قانون واکمن وي ترڅو چې د تحقيقاتو په پايله کې په يوه تورن تور ثابت نشي هغه د ځان، مرتجع، وطن پلورونکی او جنايتکار په نامه د رسنيو له لوري نه اعلانېږي او ضمناً مستنطق ته د تور اسناد وړاندې کيږي چې د هغه پر بنسټ له تورن څخه تحقيقات ترسره شي. مخکې لدې چې له ميوندوال څخه تحقيقات وشي د هغه د بندي کولو په خبر کې هغه د ځاين او مرتجع په نامه اعلانېږي. دا په خپله بندي چې ځاين ميوندوال د ژوند حق نلري. د تحقيق په اړه د ميوندوال د تحقيق د هيئت مشر عبدالصمد اظهار ليکي: «کله مو چې اسناد و غوښتل، عمومي قوماندان قدير خان وويل تاسو تحقيق پيل کړئ اسناد به مو په اختيار کې کيښودل شي، د هغه مهال په ډاروونکي او وحشتناکه فضا کې چې د اسنادو پرته څه ډول تحقيق وشي ټينگار به معنی وو.» ۷۴ په هغه ورځ چې د ميوندوال د زنداني کېدو خبر خپور شو. سيف الرحمن شينواری او حاجی فقير د شورا پخواني وکيلان په همدې ورځ د ننگرهار والي عزيزالله واصفي خپل دفتر ته غوښتي وو چې د ماښام په اتو بجو کابل راډيو دوي اعلاميې خپرې کړې چې مخکې يې يادونه وشوه. دلته ځکه د پورتنیو دوو وکيلانو نومونه راوړل شول چې گواکې د کودتا سند چې د پاکستان سره د کودتا چيانو تر او بندي د سيف الرحمن شينواري د کور د بخارۍ د دود کش څخه يوه ورځ وروسته وموندل شو چې په هغه کې نوموړي ته د پاکستان له لوري هدايت ورکړل شوی وو چې خپلو حکومتي ضد کړنو ته دوام ورکړي. والي دواړه وکيلان د مرکز په هدايت راغوښتي وو چې کابل ته يې د ميوندوال سره د اړيکو لرلو له امله واستوي. د راډيو څخه د دې ابلاغيو په اورېدو سره والي هغوی ته وايي: «ورونو هغه دليل چې تاسو مې رابولي يئ دا دی چې تاسو يې کابل ته غوښتي ياست، تاسو انديښنه مه کوئ، بنيايي د ميوندوال د همدې مسئلې په اړه ستاسو څخه معلومات واخلي او ډير ژر خپلو کورونو ته راستانه شئ، دواړه جگ شول او د موټر په واسطه يې کابل ته حرکت وکړ.» ۷۲ که دې وکيلانو د کودتاچيانو سره اړيکې لرلې تېښتېدلې به وای نه دا چې په خپله کابل ته لاړ شي. که چيرې ومنل شي چې د کودتا په هکله اصلي سند دا ليک دی داسې يو خطرناک سند د سليم عقل خاوند له لوستلو وروسته له منځه وړي نه دا چې هغه په خپل کور کې وساتي او بل دا چې ددې ليک د ساتلو اړتيا څه وه؟ بيله شکه دا ليک د کوم چارواکي په دستور د نوموړي د کور د بخارۍ په دودکش کې ايښودل شوی دی. د سيف الرحمن په کور کې د ليک د اېښودلو په اړه داود ملکيار د وخت د سرحدونو د وزير پاچا گل وفادار له قوله په يوه ليکنه کې يادونه کړې ده چې دوو تنو ځوانانو دا ليک د کورنيو چارو د وزير فيض محمد په دستور اېښی وو. خو وفادار د دې کسانو په هکله نور معلومات نه ورکوي. محمود سوما د خلقي واکمنۍ د لوړو زده کړو وزير د ليک اېښودونکي ببرک شينواری معرفي کوي. هغه وايي: «کله چې د خلقيانو مشر تره کی د ببرک لدې سپک کار څخه خبر شو د گوند څخه د هغه د شړلو دستور ورکړ او هغه له گوند څخه وشرل شو. د ثور انقلاب له بري لنډه موده وروسته امين

هغه د خلقي ځوانانو د سازمان د مشر په توګه مقرر کړ او د ګوند د غړي په توګه هم معرفي شو.» د امين له لوري نه يوازې له ګوند څخه شړل شوی بېرک شينواری د ګوندي په توګه ومنل شو او په لوړ مقام مقرر شو بلکې عارف عالميار هم چې د ګوند څخه شړل شوی وو نه يوازې د ګوندي په توګه معرفي شو بلکې د کابل ښار د نهمي ګوندي ناحيې د منشي او د ترانسپورت په وزارت کې د رييس په توګه مقرر شو. يو خلقي کدر ليکوال ته وويل کله چې ما د امين له لوري ګوند ته د شينواري د منلو اړوند مسأله د زيري سره طرحه کړله او د امين دا کار مې انتقاد کړ هغه را ته وويل چې شينواری هم انقلابي دی او ته هم انقلابي يې انقلابيونو ته ښايي چې د انقلاب څخه دفاع وکړي. د ميوندوال څخه شوي تحقيقات رسنيو خپاره کړل په يوه ځواب کې يې راغلي وو چې جمهور رئيس ده ته هدايت ورکړی وو چې انتظار وباسي او ده ته دنده ورکول کيږي. ميوندوال دا هم وايي د دې پرځای چې د رژيم د راپرزولو په لټه کې وي د جمهور رئيس د اوامرو انتظار ايست ترڅو د محمداود له رژيم سره همکاري وکړي. د خان محمدمرستيال د اعترافونو په يوه برخه کې داسې راغلي دي: «د ميوندوال سره مې د هغه په کور دريمه کارته کې وليدل او د خپل پلان په هکله مې ورته وويل. «پدې هکله مستنطقې دې ته متوجه نه دی يا خبر نه درلود چې د ۱۹۷۱ کال نه وروسته ميوندوال په دريمه کارته کې نه بلکې په نوي ښار کې ژوند کاوه. دا بيا د دې ښکارندوی دی چې مرستيال د چنگاښ کودتا وروسته د ميوندوال کور ته ندی ورغلی. دا ځکه چې مرستيال د ميوندوال د دوو کلونو مخکې کور پته مستنطق ته ويلي ده چې د کودتا په اړه نه بلکې د نورو مسألو په اړه څه ويلي دي او لدې کتنې وروسته يې ميوندوال نه دی ليدلی. که د کودتا په اړه مرستيال اعتراف کړی وي هغه هم د شکنجو له امله دی. د شکنجو پرمټ د اعتراف په هکله ډګرجنرال عبدالرزاق ليکي: «د کورنيو چارو وزير (فيض محمد) وويل: ولي ځواب نه ليکي؟ ومي ويل، زه څه ووايم چې کودتا مې کوله؟ پداسې حال کې چې نه مې کودتا کوله او نه هم د کودتا خبره وه. دا يوه دسيسه ده چې ماته جوړه شوې ده. ويې ويل: که په خپله رضا يې ووايي ښه ده که نه په زور به ستا څخه اعتراف واخلو... هغه د شکنجو وروسته اړکيږي اعتراف وکړي او ليکي: نه غواړم بې آبه شم، مرګ د دې ژوند څخه ښه دی. پدې ډول څه شی مو چې نه وو کړي، پر هغو مې اعتراف وکړ...»

۷۵

د پورتنیو څرګندونو پر بنسټ دې پايلې ته رسيږو چې په ميوندوال او د هغه سره په نيول شوو کسانو د کودتا تور يوه دسيسه وه. په هر صورت د ميوندوال په شمول ټولټال ۴۲ تنه جنرالان، افسران، د شورا پخواني وکيلان او ملي سوداګر زنداني شول چې شپږ تنه يې اعدام او نور د حبس په مختلفو کلونو محکوم شول او چانواړي شوي کسان ټول پښتانه وو. ميوندوال د اسلام په اړه بشپړه پوهه درلودله او دی معتقد مسلمان وو او پوهېده چې ځانورنه په اسلام کې جواز نلري. سربېره پردې د غوث الدين فايق له قوله چې يوه ورځ مخکې يې ميوندوال د دهمزنگ په زندان کې ليدلی ليکي چې هغه په ملي جامو کې وو. همداراز ډګرجنرال عبدالرزاق خان ته په زندان کې يوه صاحب منصب ويلي چې ميوندوال د تحقيق پر مهال ووژل شو او ملي جامې يې اغوستې وې. دا هم په زندان کې معمول دي چې له بندي څخه اضافي شيان اخستل کېږي نو څرنگه د ميوندوال سره دريشي، کمربند او حتی کوټ بند شتون درلود، ځکه د هغه د ځانورنې په اړه ويل شوي وو چې هغه په کمربند، نکتايي، روجايي او کوټ بند ځان را خړولی وو. که دا ومنل شي چې له ميوندوال سره دريشي او کوټ بند وو دا نو زندان نه بلکې مېلمستون وو.

معکوسي پایلې

د سلطنت په نسکوریدو سره د دموکراسۍ د لسیزې مطرح سیاسي سازمانونو (پرچم، خلق، شعله جاوید، ځوان مسلمانان، مساوات) د نویو حالاتو سره خپلې تگلارې او سیاسي فعالیتونه عیار کړل. د پورتنیو شپږو ډلو څخه یوازې پرچم د جمهوري دولت برخه وه. په نظام کې د نوموړي سازمان امکانات د دولت له مشر څخه هم غوره وو. ځکه پرچمیانو د څه کم اتو کلونو سیاسي مبارزې تجربه لرله. محمد داود نه سیاسي گوند درلود او نه یې غښتلی کاري ټیم او په خپله هم د زیات عمر له کبله اړینې فزیکي او ذهني وړتیاوې نه لرلې. په جمهوري دولت کې د پرچم دې برلاسی دې ته لار هواروله چې محمد داود تجربید او د خپلو سیاسي سیالانو د کمزورولو په موخه پوره ګټه پورته کړي. پرچمیانو خپلې هڅې پدې راګرزولې وې چې د هرڅه د مخه داودخان د خپلو پخوانیو دوستانو او همدارنګه سیاسي مطرح څیرو څخه چې له نوي رژیم سره د همکارۍ لیاوې وو تجرید او هغوی له ډګره وباسي. د دې کار څخه یې موخه دا وه چې محمد داود په پرچم ډډه ولگوي. کشککي د دموکراسۍ د لسیزې د وروستي حکومت د کابینې غړی لیکي: «هغوی (پرچمیانو) هیڅکله ما ته موقع رانکړه ترڅو محمداود ووينم. سره لدې چې په ۱۹۷۷ کې د هغه د یاورانو څخه یوه راته څو ځلې تېلفون وکړ چې انتظار وباسم او ماته به احوال راکړي چې هغه ووينم.» «۱۰۷/۳۲ پدې هکله چې نورمحمدتره کی هم بريالی نشو محمد داود ووينی هغه به د صالح محمدزیري څخه ولولو چې د مرکزي کمیټې د یوې غونډې په اړه د تره کې له قوله راوړي: «په هرځای کې مو پرچمیان مخه نیسي. زه عبدالحلیم ارګ ته بوتلم او هلته یې له چا سره خبرې وکړې او زه یې په ښه توګه ارګ ته د ننه کړم. یو عسکر هم را سره ولاړ او زه یې کومې شعبي ته بوتلم، هلته د علمي په نامه یوه صاحب منصب ته وروستلم، هغه عسکر ولاړ ما علمي ته وویل چې زه غواړم د جمهوریت له مشر سره وګورم، نوم مې نورمحمدتره کی دی. هغه وویل زه تا پیژنم، ته کښینه زه به احوال ورکړم. علمي بیرته راغی ویل یې د جواب انتظار وباسم. ما ورته وویل سمه ده، په څو ساعتو مې انتظار ویستی. په پای کې همدغه علمي راغی ویل، ملي رهبر ستا سره نه ګوري او ستا څخه نفرت لري. ما هم هیڅ ونه ویل او راووتم. ملګري ډیر خواږدي سول چې داودخان څرنګه غوښتل له تره کې صاحب سره وګوري او بیا یې داسې کار وکړ. یوه ملګري وویل ښايي چې داودخان به غوښتل خو پرچمیانو یې لار بنده کړې ده. بل ویل، ښايي پخپله پرچمیانو زموږ د تحقیرولو لپاره دغه ټوله نقشه جوړه کړې وي. خو تره کې ویل چې دواړه امکانه موجود دي ځکه چې د علمي چلند هم دوستانه نه، بلکې تحقیرآمیزه و.» «۳۳۸/۴۰ (علمي د چنګاښ د انقلاب وروسته په ګارد کې د اپراسیون یا د حرکاتو مدیر وو). همدارنګه ډګرجنرال عبدالرزاق د داود خان له دوستانو څخه چې د کودتا وروسته جمهور رییس هغه ته دنده سپارلې وه چې د هېواد د هوايي او مدافعه هوايي قواوو د نیمګړتیاوو او سمونونو په اړه رپوټ جوړ کړي او غوښتل یې محمد داود وويني خو د لیدنې فرصت یې نه وو ورکړی لیکي: «وېو هېډم چې محمد داودخان یې داسې محاصره کړی دی هغه کسان چې غواړي هغه وويني نه یې شي لیدلای. لدې نېټې وروسته معلوم شول چې داودخان د دې خلکو تر کنترول لاندې دی.» «۷۵ د کودتا وروسته شعله یان، سکتاریستان او اسلامپال د نوي نظام په وړاندې ودرېدل، د دولت دښمني یې وګټله او اړ شول د ځمکې لاندې پټو فعالیتونو ته مخه کړي. خو د جمهوري نظام چلوونکو د محمدهاشم میوندوال په مشرۍ د مساوات ډله او اسلامي غورځنګ د نورو په پرتله نوي نظام ته ګواښمن ګڼل. لدې کبله یې د هغوی د خپلو هڅې پیل کړې. واکمنانو داسې انګیرل چې میوندوال په نړیواله کچه یو پیژندل شوی سیاسي شخصیت دی او ملګري یې هم اکثر آ پخواني لوړ رتبه ماموران وو او کولی شي د سیاسي

اپوزيسيون د يوه غښتلي لېږد په دريځ کې سر را اوچت کړي. همدارنگه اسلامي غورځنگ ورته ځانگړتياوې لرلې او سربيره پردې د اسلام تر سيوري لاندې کولې شي دوديزه مسلمان هېوادوال د واکمنۍ په وړاندې راوپاروي. له بله پلوه د انگرېزانو څخه د خپلواکۍ د ترلاسه کولو وروسته د مدرنيتي په وړاندې د دين او مذهب څخه ناوړه گټه پورته شوې ده او د جمهوري دولت مؤتلفينو (داود- پرچم) پردې اساس اسلامي غورځنگ او روحانيون نوي نظام ته گواښمن گڼل. په ميوندوال دا تور هم وو چې هغه د سي آي اې سره اړيکې لري او د نړيوال اسلامي نهضت ترشا هم لويديځ او په سرکي متحده ايالتونه ولاړ وو. خلقيانو د جمهوريت ټينگښت يو مثبت بدلون گڼلو او د محمداود افکارو ته په کتو سره چې د هيواد د پرمختگ ليوال او د بني لاسو او په تيره د ارتجاعي روحانيت دښمن دی د جمهوري نظام د ملاتړ سربيره د مخالفينو د توطئو په څنډې کولو کې مرسته ورسره کوله چې د اسلم وطنجار له خوا د توپچۍ د قوماندان جنرال ميراحمدشاه د توطئې په اړه حکومت په جريان کې اچول يې څرگنده بيلگه ده. د جمهوريت په وړاندې د خلقيانو دا ډول دريځ هغوی د نوې واکمنۍ له فشار او گوزار څخه وساتل او په سره سينه يې د خپلو ليکو د پياوړتيا لپاره هلې ځلې کولې. له بله پلوه د خلقيانو غوڅ اکثریت د متوسطي او ټيټې طبقو استازي وو چې واکمنۍ د دوی دا رنگه ټولنيز دريځ او شونتياوې دولت ته خطرناک نه گڼل. لکه څرنگه چې سلطانه علي کښتمند پدې اړه ليکي: «د خلقيانو اړخ د پراخو سياسي فعاليتونو د پرمخ وړلو لپاره نه تصميم درلود او نه شونتياوې...» ۱۸۰/۳۹ البته د کښتمند ددې ادعا په هکله چې خلقيانو د سياسي فعاليتونو د پرمخ وړلو لپاره تصميم نه درلود دا پوښتنه پيدا کېږي نو خلقيانو د څه لپاره سياسي فعاليت درلود خو د شونتياوو خبره يې د پرچم په پرتله سمه ده. بل لامل چې داودخان له خلقيانو څخه نه ډارېده د دې ډلې سياسي او ايډيولوژيکي باورونه وو چې د شوروي اتحاد له تگلارو څخه په ملاتړ څرخېدل. محمد داود هم د شوروي اتحاد سره خورا نږدې اړيکې لرلې. لدې امله جمهوررييس د خلقيانو څخه کوم گواښ نه احساساوه او د خلقيانو د خپلو هوډو نه درلود.

د پورتنیو څرگندونو په پام کې نيولوسره او د جمهوري دولت د لومړۍ نيمايي بهيرونو او پېښو هم وښودل چې دولت د ميوندوال ډله او اسلامي غورځنگ وځپل. البته د ميوندوال پلويانو د خپل مشر د وژلو وروسته د سياسي فعاليت څخه لاس واخيست. خلقيان چې د واکمنۍ له فشار خوندي وو د خپلو ليکو د پياوړتيا لپاره اړينه گټه پورته کړه. د کودتا وروسته چې د هيواد سياسي او امنيتي وضعيت کړکيچن وو او انقلابي دولت د خپلو ژمنو کوچنۍ برخه هم ترسره نکړه. خلقيانو د اعلاميو په خپرولو سره د واکمنۍ په تگلارو نيوکې کولې او خپل وړانديزونه يې واکمنۍ ته وړاندې کول. د سياسي او امنيتي وضعيت په څرپر تيا کې يې محمداود، پرچميان او مخالفين ملامتول او خپل دريځ يې چې نه په دولت کې دی او نه يې د دولت خلاف دريځ نيولی دی يوازيني معقول دريځ او د افغانستان د لوړو گټو سره برابر گانه. د خلقيانو دا ډول دريځ په روڼ اندو کې د هغه اعتبار او نفوذ ته گټور تمام شو او په کمي لحاظ يې ليکي خورا پياوړې شوې. پرچم چې په جمهوريت کې د واک په گډۍ ډډه لگولې وه د محمد داود پر مټ د خلقيانو پرته خپل نور سيالان ښه وځپل. بې ويلو ښکاره ده چې د هرې واکمنۍ لومړني او کلیدي مسؤليتونه په هېواد کې د ټيکاو او امنيت ټينگښت او ولس ته د خدمتونو وړاندې کول دي. جمهوري دولت په همدې چاره او همدارنگه په خپلو ژمنو کې پاتې راغی. د سمونونو او اصلاحاتو په اړه دومره ويل پکار دي چې دا سمونونه او اصلاحات يوازې په ويناوو کې خلاصه کيدل او په عمل کې يې څرک نه لگيده. په ادارو کې فساد د پاچا د زمانې په شان ادامه وموندله. دې حالت په لوستي قشر کې هم د محمد داود او هم د هغه مؤتلف (پرچم) اعتبار ته زيان ورساوه. د محمد داود سره د پرچم د ائتلاف موخه دا وه چې پدې پړاو کې ځان غښتلی، خپل سيالان او په هغو کې خلقيان کمزوری کړي او د يوه پياوړي

سازمان په توګه د افغانستان د سياسي ډګر په يوازیني لوبغاړي واورې معکوسي پايلې لرلې چې هغه د پرچم د فرکسیون کمزوري او خلقيانو غښتلتيا وه . همداراز د محمد داود د واکمنۍ د دويمې نيمايي تګلاره چې د کين اړخو او په تيره د افغانستان د خلق دموکراتيک ګوند له ډګره ایستل ، لويديځ ته ځان نږدې کول او پدې توګه په واک کې پاتې کيدل وو هم معکوسي پايلې لرلې ځکه هغه ۱۹۷۸ کال د اپريل په پنځمه د ګوند ځينې مشران توقيف او غوښتل يې چې هغوی اعدام کړي او پدې ډول يوازېنۍ قوي سازمان چې د واکمنۍ بديل وو هم له لوبې وباسي خو د ګوند د خلقي اړخ د پوځي پاڅون له امله جمهوري نظام نسکور او د ا، خ، د، ګ واک ترلاسه کړ.

اختيار که اجبار ؟

د ظاهرشاه په پاچاهۍ کې د دولتي چارو د لارښوونې څرنگوالي ته په کتو سره هغه په دوو پړاوونو ویشلی شو. لومړی پړاو چې پاچا د ممثل او سمبول حيثيت درلود واک د صدراعظمانو (هاشم خان ، شاه محمود خان او داود خان) سره وو او دوهم پړاو د دموکراسۍ لسيزه ده چې پاچا عملاً واک په خپلو منګولو کې ونيو او د رښتيني ټولواک له دريځ څخه برخمن شو. البته چې څلوېښت کاله د هيواد بهرنۍ پالیسي په بشپړ ډول د سلطنتي کورنۍ او د حکومت امنيتي بنسټونه د واکمنۍ کورنۍ او محمدزيو له لوري يرغمل شوي وو. په بهرینو هيوادونو او په ځانګړې توګه په ځواکمنو هيوادونو لکه متحده ايالتونو، انگلستان، فرانسه ، آلمان او شوروي اتحاد کې سفيران او زياتره دپلوماتان د دې کورنۍ غړي وو. خود دې کورنۍ د ټبلۍ له امله پدې څلوېښتو کلونو کې افغانستان د يوه زراعتي هيواد په توګه حتی د دې جوګه نشو د کورنیو کرنيزو توليداتو له مخې پخپل ځان متکي شي بلکې د خوراکي توکو زياته برخه له بهر نه هيواد ته راوړل کيدله. بېوزلي ، بېسواډي او بېکاري د ټولنې د ځانګړتيا وه او خلک د بېساره ستونزو او کړاوونو سره لاس او ګريوان وو. دې ډول حالت په ټولنه کې داسې ذهنيت واکمن کړی وو چې ګواکې سلطنت د هيواد د پرمختګ د خنډ لامل دی او که شاهي نظام په جمهوريت واورې هيواد به ګل ګلزار شي . همدا دليل وو چې روڼ اندو د جمهوري نظام څخه هرکلی وکړ. د کودتا په پايله کې د رازيريدلي جمهوريت په مشرۍ کې بيا هم د سلطنتي کورنۍ غړی ولاړ وو. داود پلوی جنرال زکريا ابوي هغه «سرتمبه ، کينه کښ ، ځانغوښتونکی سردار چې د تيريدنې او جوړجاړي نه بې خبره وو « معرفي کوي. د يوه دولتي زعيم د دا ډول ځانګړتياوو منطقي پايله د استبدادي نظام ټينګيدل دي. د محمد داود د ځانغوښتنې ، استبداد او سرتمبه ګي بڼه بيلګه د ډګر جنرال غلام فاروق ، د دموکراسۍ په لسيزه کې د پوځ لوی درستيز د مشر زوی صديق فاروق لاندې څرګندونې دي چې د محکمې د رئيس په توګه د خپل پلار د مقرريدو په اړه د خپلې مور له قوله وايي : « يو ماښام ډګر جنرال غلام فاروق خان چې د شهيد داودخان ليدو ته ورغلی وو د معمول خلاف ډير پریشان او ډير ژر کور ته راغی ، ډګر جنرال غلام فاروق د معمول خلاف د کورنۍ غړو ته وويل چې ده د شهيد داودخان امر نه دی منلی او په قهر د ده نه راوتلی دی. پلار يې مور ته ويلي وو چې کالي او درمل يې چمتو کړي ځکه د داودخان له قهر او غرور څخه چې خبر دی او هغه رويه چې ده نن کړې ، د نوموړي له امر نه يې سرغړونه کړې ده ، په قهر او بيله خدای په امانۍ د داودخان نه راوتلی دی حتماً نن شپه بندي کيږي. مور يې د فاروق خان نه پوښتلي دي چې د داودخان کوم امر يې ندی منلی په ځواب کې يې ويلي وو چې ده ته امر شوی وو چې د پوځي محکمې رئيس شي چې د ميوندوال او يو شمير نورو جنرالانو او صاحب منصبانو د پوځي محکمې رياست په غاړه واخلي. ده شهيد داودخان ته ويلي چې اکثراً دا جنرالان د ده نږدې

دوستان دي چې کلونه يې ورسره ملګرتيا لرله او دا کار ورته ناممکنه دی چې هغوی محاکمه کړي...، هماغه شپه د لسو بجو وروسته بيا ټلفون راغی او پیغام ورکړ شو چې رهبر امر کړی دی چې ډګرجنرال همدا اوس عاجل ملاقات ته ورشي. ډګرجنرال د کورنۍ سره مخه ښه وکړه او په بېړه د داودخان لیدو ته ورغی. هغه د عسکري کالیو او خولۍ سره خو د نکتايي پرته د داودخان لیدو ته ورغی. د داودخان یاور ضیاء مجید خپله نکتايي ورکړې وه ترڅو په منظمه عسکري درېشۍ کې د داودخان دفتر ته ورننوزي. د دې لیدني وروسته غلام فاروق خان د پوځي محکمې ریاست منلی وو. «۷۶ دلته لیدل کېږي چې پخوانی لوی درستیز د زندان له ویرې اړ کېږي داسې مقام ومني چې نه یې مسلک وو، نه یې د هغې تجربه لرله او مهمه دا چې نه یې غوښتل دا دنده ومني. د فاروق خان په خبرو کې د پام وړ خبره داده چا چې د محمد داود امر او حتی وړاندیز نه دی منلی ځای یې زندان دی. لدې امله د محمد داود ځینې پلویان هغه باکفایته ډیکتاتور گڼي. ښه ساری یې په ډګرجنرال فاروق خان د پوځي محکمې د ریاست منل دي چې د خپلو پخوانیو ملګرو او دوستانو د غرغري فرمانونه لاسلیک کړي. فایق د خپل کتاب په ۱۵۷ مخ کې د دود خان په اړه لیکي چې «د سردار محمد داود خان له هیبته د وزیرانو په مجلس کې چا توخۍ نشو کولی.» د داودخان د دې ځانګړتیاوو پایله دا شوې وه چې د جمهوریت په نامه د هغه فردي استبدادي واکمني ټینګه شي چې مناسب نوم یې د افغانستان جمهوري شاهي دولت دی. «د داود خپل شاهي ضمایم نه سول پرېښودلای، او سره لدې چې ځان د افغانستان د جمهوریت ولسمشر او صدراعظم، اعلان کړ خو عمل یې د یو پاچا غوندې وو او ډیر ژر یې د شاهي ولسمشر لقب وگټی.» ۳ / ۱۹۳ - ۱۹۴ هغه سیاستوال بریالی دی چې همکاران او سیاسي مخالفان یې د ستونزو او سیاسي مسئلو په هکله ورسره دوستانه خبرې اترې او مشاجرې وکړې شي او د تیریدني او جوړجاړي هنر یې زده وي. پرېله خوا په سیاست څه چې په عادي مناسباتو کې سرټمبه ګي، کینه او ځانغوښتنه ځای نلري. د جمهوریت مؤسس د مخالف نظر د نه زغملو له امله د سیاسي مخالفینو د خپلو تگلاره غوره کړه. څرنگه چې هر عمل عکس العمل لري همدا لامل وو چې د نوي نظام په وړاندې د کودتاګانو او مخالفتونو لړۍ پیل شوه چې منطقي پایله یې د امنیت خپرېږکېدل، د سیاسي ټیکو له منځه تلل او د ترور او اختناق واکمنیدل وو. په بهرني سیاست کې د ناپییلتوب له دودیزه سیاست څخه ډډه، د شوروي اتحاد په غېږ کې غورزیدل او د ګاونډیانو خلاف دریځ نیول لویدیځ، چین، پاکستان او ایران اندیښمن او و یې هڅول چې د نظام په وړاندې بنسټپالې کین لاسي او مذهبي ډلې ولمسوي او نوي نظام ته ستونزې جوړې کړي. د نظام مخالفان چې اسلامي غورځنګ، چین پلوه کین اړخي او سکتاریستي ډلې وي پاکستان ته په پناه وړلو سره هلته ورته پوځي تریننګ ورکړل شو او افغانستان ته یې د وړانګاریو لپاره راولیرلې. البته هغه مهال د ایران شاهنشاهي رژیم هم د نظام د مخالفینو سره همغږي ښودله او هغوی ته یې وسلې برابرولې. د ایران د شاهنشاه اندیښنه او ویره لدې څخه وه که جمهوري نظام خپلې ژمنې چې د هیواد آبادي او د ولس سوکالي پکې لیدل کیده پلې کړي او افغانستان پرمختګ وکړي د ایران خلک به هم د شاهنشاه په وړاندې ودرېږي. د افغانستان د حکومتونو په وړاندې ډیر لږ د ایران د لاسوهنو په اړه ویل شوي او ویل کېږي پداسې حال کې چې ایران د پاکستان په شان تل د افغانستان په وړاندې دښمنانه رول لوبولی دی. هغه مهال افغانستان ته د ستونزو په جوړولو کې د ایران رول ځکه زیات وو چې د ایران شاهنشاهي دولت په سیمه کې د امریکې د ژاندارم حیثیت درلود. حتی واشنگتن د تهران له لارې اسلام آباد ته پیسې او وسلې ورکولې چې د افغانستان په وړاندې د جمهوریت مخالفان تریننګ کړي. جمهوري دولت هغه مهال اړ شو په خپلو تگلارو بیا کتنه وکړي چې د ۱۹۷۵ کال د جولای په ۲۸ د انقلاب د دوهمې کلزې په دریمه په کابل کې بریښنا پرې شوه او د هیواد په ځینو سیمو لغمان، لوګر، ننګرهار،

بدخشان او پنجشیر کې د اړودورو هڅې وشوې. وروسته لدې پېښو محمد داود چاره پدې کې ولیدله چې د لویدیځ ارادې ته په ګوندو شي او د هغه د غوښتنو سره سم خپل سیاستونه عیار کړي. د لویدیځ عمده غوښتنې دا وې:

- د کین لاسو او په ځانګړې توګه د افغانستان د خلق دموکراتیک ګوند خپل.

- د پاکستان او ایران سره د اختلاف وړ ستونزو حل او د پښتونستان له داعیې څخه تیریدل.

- د شوروي اتحاد او لویدیځ سره په مناسباتو بیا کتنه.

محمد داود بېله دې چې په خپلو تګلارو کې د دا ډول بنسټیز بدلون پایلو ته پام را وګرزوي عملی ګامونه اوچت کړل. دا مهال دې چې سردار یو ځل بیا په یوه ناڅرګنده لار روان شو. لومړی ځل یې د کودتا ناڅرګنده او د شوروي اتحاد په غېږ کې د لویدو لار ونيوله پایله یې دا شوه چې د لویدیځ ارادې ته په ګوندو شي او دا ځل یې د لویدیځ غوښتنو ته لیبیک ووايه چې پایلې یې ناتار زیرونکې شوې. د محمد داود دا ډول سیاستونه بیا هم د نوموړي د شخصیت سره تړاو لري چې هغه د واک تېری او د زعامت ليوال وو. د کودتا له لارې یې غوښتل واک ته ورسېږي او په خپل کورني او بهرني سیاست کې یې د بدلون له امله هیله لرله چې د لویدیځ ملاتړ او مرستې به تر لاسه کړي او ضمناً به لویدیځ د جمهوري نظام مخالفین چې رژیم ته ستونزې جوړولې وهڅوي له مخالفته لاس واخلي او پدې توګه په واک کې پاتې شي. خو د لویدیځ اصلي موخه د محمد داود ورکه او د هیواد د مترقي غورځنګ بشپړه له منځه وړل وو. لویدیځ پوهیده چې ناسیونالست محمد داود د ستر افغانستان خوبونه ویني چې لویدیځ ته دا ډول افغان سیاستوال د منلو وړ نه وو. خو محمد داود د لویدیځ دا لوبه درک نکړه چې غواړي هم دی او هم د افغانستان د خلک دموکراتیک ګوند چې د ده بدیل وو له منځه یوسي او د خپلو نوکرانو واک ته رسولو لپاره شرایط چمتو کړي. لکه څرنګه چې داودخان د خلقيانو د وسلوال پاڅون په پایله کې له واکه ګوښه کړل شو واکمن ذهنیت دا وو چې دا د مسکو نقشه وه چې خلقيان یې وهڅول او مرسته یې ور سره وکړله د داودخان خلاف کودتا وکړي. دا ډول ذهنیت بشپړ ناسم دی ځکه چې د افغانستان د هغه مهال له حالاتو او سیاسي بهیرونو څخه باخبره څېړونکي مسکو ته نه بلکې واشنگتن ته ګوته نیسي چې د داودخان قبر یې ورته وکېنډلو. یو له دغو کسانو څخه امریکایي افغانستان پېژندونکی سلیک اس هاریسون دی چې ۱۹۷۹ کال د می میاشتې په ۳۱ د واشنگتن پوست په ورځپاڼه کې یوه مقاله خپره کړې او په دې اند دی چې دا د اېران شاه وو، نه برېژنف چې د افغانستان د پېښو ځنځیر یې د محمد داود تر نسکورېدو پورې کش کړ. د هغه په وینا د محمد داود سفر اېران ته او د اېران سره د استخباراتي همکاريو هوکړه، د کین لاسو اخراج له دولت څخه، د شوروي څخه لېرې والی، هغه څه وو چې د محمد داود نسکورولو ته یې لار هواره کړله. د چنګاښ د کودتا متفکر مغز حسن شرق هم ورته لیدلوری لري. لویدیځ پلوه اسلامي دولتونو محمد داود ته د پریمانه مرستو ژمنې وکړې خو د مرستو څرک یې نه لګیده. د بېلګې په توګه یوازې ایران افغانستان ته د دوو میلیاردو ډالرو د ورکولو تېر وډبولو. د ایران د مرستوپه هکله «جعفر نادم د ایران د بهرنیو چارو په وزارت کې دریم مقام د فشار خبره کوي چې ساواک د داود د رژیم په اړه په کار اچولو. هغه وویل چې د کابل رژیم ته خپلې مرستې پدې شرط کوي چې خلق او پرچم وځپي او د هغې سربېره د افغانستان له مقاماتو نه یې ژمنه اخیستې وه چې د پاکستان سره به د سولې لوزنامه لاسلیکوي او پدې لار کې به د پاکستان د پښتنو او بلوڅو ښورښیانو څخه هر ډول ملاتړ ختموي.» «۴۷/ ۲۰ دلته لیدل کیږي چې په سیمه کې د امریکې د ژاندارم، ایران موخه په هیواد کې د کرکیچ ایجادول

وو ترڅو ددې کړکېچ څخه ناوړه گټه پورته کړي. البته «د ايرانيانو اساسي وړانديز چې د هلمند د اوبو د قرارداد په مقابل کې به د اورگادي پټلۍ جوړوي هم عملي نسو...، ايران د ۱۹۷۴ کال په اکتوبر کې د اورگادي د پروژې او څو نورو پروژو لپاره افغانستان ته د لس ميليونه ډالرو وعده ورکړه، سعودي عربستان هم د بېله سوده ۵۵ ميليونو ډالرو پور وړانديز وکړ، عراق د لس ميليونو ډالرو پور او ۲ ميليونو ډالرو بسپني تخصيص ورکړ، کويټ او د خليج نورو دولتونو هم د کټ مټ مرستو اشارې وکړې خو ايران د هلمند د اوبو د تړون تر تصويبېدو وروسته اعلان وکړ، چې خپلې بهرنۍ مرستې کموي او د دوی سره افغاني لوري د جامعو خبرو اترو سره سره ايران په ۱۹۷۷ کې پخپله ژمنه کې پاتې راغی. « ۲۰۴-۲۰۵ لدې څخه ښکاري د ايران شاهي دولت چې د نورو په پرتله د زياتو مرستو ژمنه کړې وه خپلو ژمنو ته شا کړه. له پورتنیو څرگندونو څخه دا پايله راوړي چې د محمداود په تگلاره کې دا ډول بنسټيز اوښتون، اختياري نه بلکې اجباري وو. هغه فکر کاوه چې پدې کار سره به وتوانېږي خپلې واکمنۍ ته دوام ورکړي خو پايلې يې د ده د تمې خلاف معکوسي راوختلې.

د ستر لارښود د تجريد او انزوا پړاو

ډېری داودخان د هيواد د پرمختگ ليوال، پرهېزگار، ځانغوښتونکی، ديکتاتور او د واک تېری گڼي. د نوموړي دې ځانگړتياوو ته په کتوسره د هغه پلويان «محمد داود خيرغوښتونکي مستبد، زړه سواندي او باکفايته ديکتاتور» بولي. د محمد داود د ارادتمندانو له لوري د هغه دا ډول انځور اېستل چې يو متضاد ترکيب دی په يوه ځانگړي شخصيت کې منطقي نه ښکاري. کله چې د محمداود د حکومت پرمهال هغه مخکښ روڼ اندي او سياستوال چې د ولسواکۍ، د قانون د واکمنۍ او ټولنيز عدالت د ټينگښت او د هيواد د آبادۍ په موخه مبارزه کوله بندي او شکنجه کول او وژل په کوم منطق سره داسې يوه واکمن ته خيرغوښتونکی او زړه سواندي ديکتاتور وويل شي. زړه سواندي او ځورونه، خيرغوښتنه او وژنه متضادي پدېدي دي. البته د نوموړي د ځانگړتياوو سره د باکفايته ديکتاتور لقب بشپړ سر خوري ځکه چې ټول ديکتاتوران باکفايته دي. ديکتاتوران د خپلو نقشو د پلي کولو په خاطر له هرډول روا اوناروا لاروچارو څخه که د سلگونو او زرگونو انسانانو ککړې پکې ماتېږي، د زندانونو د تورو تمبو شا ته کلونه تيرکړي، جلاوطنۍ ته اړشي او بيساره لگښتونه پکې وشي استفاده کوي چې منطقاً پدې کار کې بريالۍ راوړي او پدې لار کې يعني د خلکو په ځورولو او وژلو کې خپل کفايت او وړتيا ثابتوي. د هر ديکتاتور د يوې نامعقولې پريکړې په وړاندې که زيات لگښتونه او انساني تلفات هم ولري څوک دا جرئت نه کوي چې اعتراض وکړي لدې امله دا پريکړه په هره بيه چې وي عملي کيږي. پر دې بنسټ محمد داود ته د خيرغوښتونکي او زړه سواندي لقب ورکول د هغه له شخصيت سره سر نه خوري له بله پلوه د ولسواکۍ او د ټولنيز عدالت د لارې مبارزانو ته چې خيرغوښتونکي او زړه سواندي ديکتاتور ځورولي او له منځه وړي دي څرگند سپکاوی هم دی. د محمداود د صدارت او جمهوريت پرمهال سياسي بنديان لکه عبدالملک عبدالرحيم زی او موسی شفيق کوم غوليدلي جنگيالي او ترهگر نه وو چې وسله په لاس د خپل حکومت او خلکو په وړاندې د ترهگریزو کړنو د مخنيوی په موخه زندان ته اچول شوي وي. دا زندانيان د د موکراسۍ، د قانون د واکمنۍ او ټولنيز عدالت د ټينگښت او نورو سياسي ملحوظاتو له امله زندان ته اچول شوي وو. مستبد، مستبد دی او ديکتاتور، ديکتاتور هغه ښه نلري. داودخان که ځيرک سياستوال وای د خپل پلار محمد عزيز او تره نادرخان له ترور څخه د عبرت درس اخېستی وای او د استبدادي چلند سره يې مخه ښه کړې وای.

د قانون د واکمنۍ او د ټولنیز عدالت د ټینګښت د لارې مبارزان د مستبدانو او دیکتاتورانو ګړنو ته په هېڅ دلیل برأت نه ورکوي او هغه محکوموي. د محمد داود همدا منفي ځانګړتیاوې وې چې ۱۹۷۳ کال د چنګاښ د کودتا وروسته د ده د واکمنۍ په وړاندې مخالفونو زور واخیست او په هیواد کې حالات ګرځېدلي شول. سمونپالو او ملي- دموکراتیکو ګډوډو ځکه د محمد داود د پوځي کودتا ملاتړ وکړ او په لومړیو کې د نوموړي د هغو اقداماتو چې د دموکراسۍ د لسیزې په لاسته راوړنو (آزادو رسنیو، د غونډو او ټولنو د جوړولو) یې بندیز ولګولو اعتراض وکړ چې هغه یې موقتي اړتیا ګڼله چې ډیر ژر به دا بندیزونه لېږي او خلکو ته به بشپړې آزادي چې هغې ته یې معقوله او رښتیني دموکراسي وبله ورکړي او پدې توګه به جمهوریت ټینګ شي. خو کله چې ۱۹۷۷ کال (جنوري ۳۱ - فبروري ۱۳) کې یې لویه جرګه راوبلله او د اساسي قانون د تصویب سربیره یې جمهور رئیس هم وټاکه. پدې جرګه کې د نوي اساسي قانون تصویب او د جمهور رئیس د ټاکنې مسخره نندارې د جمهوریت د ټینګیدو ټولې هیلې په نهیلۍ واړولې او دا جرګه په واقعیت کې د محمد داود بشپړې انزوا ته لار هواره کړله. البته د هغه مهال د دفاع وزارت د تشکیلاتو د رییس جنرال زکریا ابوي په وینا د کودتا وروسته « لومړۍ بدمرغي چې د داود خان په وړاندې پیدا شوله او د پوځ منسوبین یې پر هغه بې اعتماد او بدبین کړل هغه کودتا وه چې جنرال خان محمدخان مرستیال او خدای بخښلي میونوال ته نسبت ورکول کېدله. » ۴/۷۷ لویې جرګې ته د چمتووالي او په خپله د جرګې بهیر د پام وړ دی. جرګې ته د ۲۲۰ ټاکنیزو مرکزونو (د ولایت مرکز او ولسوالۍ) څخه ښاروالانو او ولسوالانو شپږ شپږ تنه د ولایت مقام ته معرفي کول. والي به بیا د هغوی څخه درې تنه د لویې جرګې مرکزي حکومتي کمیسیون ته ورپیژندل او دې کمیسیون به د هغو څخه یو تن لویې جرګې ته ورپیژاند چې پدې توګه به له هره پلوه چاڼ شوي استازي لویې جرګې ته لار موندله. سربیره پردې ۱۳۰ تنه لوړپوړي ملکي او پوځي چارواکي او د کارګرو، بزګرو او روڼ اندو د استازو په نامه جرګې ته غوره شول. د لویې جرګې د دایرینو څخه درې ورځې مخکې کابینه او د جمهوریت مرکزي کمیټه ړنګه ، پوځي مقررات لغوه او د اساسي قانون مسوده په دولتي رسنیو کې خپره شوه ترڅو ولس د هغې په اړه خپل نظر وړاندې کړي. په رسنیو کې د لویې جرګې درې ورځې مخکې د اساسي قانون د مسودې خپرول په خپله د عوامفریبۍ یوه بېلګه وه چې څرنگه به د هیواد د ګوټ ګوټ نه خلکو خپل نظریات مرکز ته استولي وای . د اساسي قانون په مسوده کې د یوه ګوندي سیستم طرحه وړاندې شوې وه ، د قواوو تفکیک پکې نه ترسټرګوکید ، د مطبوعاتو د آزادۍ مسئله پکې ګونګه وه او د سیاسي سازمانو پر فعالیت بندیز لګیدلی وو. د دولت نوم د افغانستان جمهوري دولت او د جمهور رئیس د کار موده شپږ کاله په پام کې نیول شوې وه . لویې جرګې دا مسوده د رایو په اتفاق تصویب کړه. د نوي اساسي قانون له مخې د هیواد سیاسي نظام ریاستي (پریزدانسیل) ومنل شو. د اساسي قانون له مخې راتلونکې پارلمان د ملي جرګې په نامه نومول شوی وو چې په ۴۹ ماده کې پدې اړه داسې راغلي وو: « ملي جرګه د افغانستان د خلکو د ارادې ښکارندوی ده او د ټول ملت نمایندګي کوي او د هغې غړي به په سلو کې پنځوس د کارګرو او بزګرو څخه تشکیل ، د ګوند له لوري پیشنهاد او د آزادو، پټو او مستقیمو ټاکنو له لارې به د څلورو کلونو لپاره د خلکو له لارې ټاکل کيږي. » دا ټول ټاکنې د شوروي اتحاد لوړدولتي ارګان (عالي شورا) ته ورته وې چې هلته به هم واکمن ګوند عالي شورا ته استازي پیشنهادول او خلکو به همدې پیشنهاد شوو استازو ته رایې ورکولې. عجیبه دا ده چې دا ملي جرګه (پارلمان) هم جوړ نشو. د اساسي قانون د تصویب پرته جرګې دا دنده هم لرله چې جمهور رئیس وټاکي . د جمهور رئیس ټاکنه پخپله د اساسي قانون څخه سرغړونه وه هغه قانون چې همدې استازو څو شیبې مخکې تصویب کړی وو. د اساسي قانون په ۷۶ ماده کې راغلي وو: « جمهور رئیس د ګوند له لوري د کانديدو

وروسته د لويې جرگې له خوا د دوو ثلثو د اکثريت رايو پر بنسټ د شپږو کلونو لپاره ټاکل کيږي. « هغه مهال دې گوند شتون نه درلود. پردې اساس جمهور رئيس د اساسي قانون د تصويبېدو په هماغه ورځ د قانون خلاف ټاکل شوی دی .

د ملي انقلاب گوند جوړښت بله کيسه لري چې هغه جوړښتو. کيسه داسې وه چې د ۱۹۷۶ کال د جولای په مياشت کې يعنې د لويې جرگې نه څلور مياشتې مخکې د دولت رئيس د دفاع وزير سردار غلام حيدر رسولي، د دولت وزير عبدالمجيد، د صدارت مرستيال سيدعبداله اله او د معارف وزير عبدالقيوم وردگ د گوند د جوړولو لپاره وگومارل خو د کابينې ځينو غړو د دې ترکيب په وړاندې مخالف وښود. دا مخالفت د دې سبب شو چې د گوند د جوړېدو بهير ودرول شي. سربيره پردې د جمهور رئيس ټاکنه په خورا مضحکه توگه پداسې حال کې ترسره شوه چې سيال نومانده شتون نه درلود. کله چې د ولسمشر د ټاکنو مسئله د لويې جرگې د رئيس لخوا طرحه شوه» د مخکني پټ پلان له مخې په دې غونډه کې يوې ميرمنې وويل: ملي رهبر محمد داود دې خپل ځان دې دندې ته کانديد کړي. عزيزالله واصفي د لويې جرگې رئيس غږ کړ: خوري! ښاغلی محمد داود ځان نه کانديدوي، هغه دا حق ملت ته ورکړی دی. پيرې خبرې وشوې او محمد داود هم وويل نه غواړي ځان کانديد کړي. پدې وخت کې د خوست وکیل ورينمين په لور غږ وويل: که د دولت رئيس نه کوي، بايد رسولي صاحب کانديد شي. داسې غږ د حصارک د وکیل حاجي عبدالوهاب له لوري هم اوچت شو چې د حاضرينو د خندا سبب شو. دا مهال محمد داود وويل: په يوه شرط يې منم که د دې ستر مسئوليت له عهدې و نه وتم استعفی کوم. « ۱۷/ ۳۸۹ د دې خبرې په اورېدو سره د جرگې رئيس وويل څوک چې غواړي محمد داود د هيواد د جمهور رئيس په توگه وټاکل شي خپل لاسونه دې جگ کړي. ټولو خپل لاسونه پورته کړل او پدې ډول د رايو په اتفاق محمد داود د شپږو کلونو لپاره د افغانستان د جمهوري دولت د رئيس په توگه وټاکل شو. عجيبه خو لا دا وه مخکې لدې چې د جمهور رييس د ټاکنې په اړه رای گيري وشي د جرگې رئيس وويل د تالار د ننه او بهر هر څوک کولی شي ولسمشر ته ځان کانديد کړي. د تالار څخه چا ځان کانديد نکړ او د تالار نه بهر به څه ډول چا ځان کانديد کړی وای چې رای گيري په همدې شيبو کې ترسره کيدله. نبي مصداق ته جنرال عارف چې د محمداود تربرور او يو وخت د دفاع وزير وو د ولسمشر په توگه د ټاکل کيدو وروسته په هماغه ماښام روغتون ته د پوښتنې لپاره ورغلی وو ويلي دي: « که د دې مقام لپاره کوم سيال موجود وای نو ما به نه وو قبول کړی » ۳/ ۲۰۶ په اساسي قانون کې پر مدني آزادي او سياسي فعاليتونو بنديز روڼ اندي او سمونپال نهيلي کړل او په تيره کله چې د جزا قانون نافذ شو په هيواد کې د استبداد او اختناق واکمنيدل يقيني شول. همدا دليل وو چې د لويې جرگې وروسته په هيواد کې امنيتي حالت خرابېږي او په جمهوريت او د هغه په مشر هغه مهال د روڼ اندو باور ټيټې کچې ته راپريووت کله چې د کابل ښار د زمان خان کلا کې د يوه قبر څخه او په بله خبره له کوم غار څخه « په څو روايتونو اوه او په يوه روايت پنځه سوه جسدونه کشف شول ...، دغه مړي له کفن او اسلامي سنتونو پرته خښ شوي وو د چارواکو د کوښښونو سره سره چې دغه پيښه خپره نشي هغه خپره شوه. « ۱۴۱ / ۱ ويل کيدل چې دا مړي عقلی ناروغان وو. د جمهوريت په دوهمه نيمايي کې حالات کړکېچن کېږي. په ۱۹۷۶ - ۱۹۷۷ کلونو کې د عبدالمجيد کلکاني ډلې د پروان شاوخوا سيمې ناآرامه کړې وې. د ۱۹۷۷ کال په اگست کې په مکروريون کې د آريانا افغان هوايي شرکت پيلوټ انعام الحق ترور شو او د کارمل پلويانو ويل چې د ترور موخه کارمل وو. ځکه چې د نوموړي څېره کارمل ته ورته وه او ترهگرو په غلطۍ نوموړی وواژه. د همدې کال په نوامبر کې د پلان وزير علي احمد خرم د مرجان په نامه يوه ښوونکي د پلان وزارت مخکې په رڼا ورځ وواژه. مرجان د وزير دفتر ته د توپانچې سره هغه مهال

ننوت چې د وزیر سره جاپانی پلاوی ناست وو. وزیر یې اړایست چې ور سره بهر ووزي او نوموړی ارگ ته بوزي. کله چې وزیر بهر راوت ارگ ته د تلو نه ډډه وکړه او مرجان پرې ډزې وکړې او هلته یې ساه ورکړه. مرجان وتښتیده خو وروسته ونيول شو. مرجان په زندان کې یوه زنداني ته د خپل دې کار په هکله ویلي وو: «زه کاندز ته تبدیل شوم. له خپلې میرمنې سره هلته لارم د اقتصادي ستونزو له کبله مې د موټرو په یوه سړای کې یوه کوټه په کرایه ونيوله. کله به چې سهار ښوونځي ته تلم له بهر نه به مې په خپله میرمن پسې دروازه قلف کړه. په کوټه کې کوم بدرفت نه وو. دا ډول ژوند راته د زغم وړنه وو او هغه مې د یحیی د کورنۍ د واکمنۍ څخه گڼل او پریکړه مې وکړه چې کابل ته لارشم او محمد داود و وژنم. هماغه دې چې توپانچه مې پیدا کړه او د پلان وزیر دفتر ته ننوتم او د توپانچې پواسطه مې وزیر اړکړ راسره ووزي او ما ارگ ته ورسوي خو نوموړي د وزارت باندې د تلو نه ډډه وکړه او په هغه مې ډزې وکړې. له سیمې وتښتیدم خو وروسته ونيول شوم.» همدارنگه د محمد داود د ملي کلوپ ملگری شیرآقا د سمنټو د کارخانې رئیس هم په خپل کور کې ووژل شو. د هیواد د وضعیت د خرابیدو په لاملونو کې د محمد داود کرکتر، بدلیدونکو سیاستونو او کمزوري ټیم مرکزي رول درلود. د نوموړي ځانغوښتنه او د شخصیت کیش د ده له لوري د جوړیدونکي ملي غورځنگ گوند له شعار (خدای، وطن، لارښود، جمهوریت) څخه ښه څرگندیري چې د نورو څخه یې دا تمه لرله او غوښتل چې څرنگه خدای خپل خالق گڼي، د وطن سره مینه لري او جمهوریت د هیواد د آبادۍ او پرمختګ ایديال نظام گڼي لارښود (ده) ته هم پوره درناوی وکړي. د ستر رهبر د دا ډول کرکتر پایله دا شوه چې نه یوازې جمهوریت غوښتونکي او سمونپال د جمهوري دولت په مخالفت کې ودریږي بلکې خبره دې ته ورسیدله چې د نوموړي ملگري، وزیران او خپلوان هم د ده څخه واټن ونیسي، په دولت کې د کار کولو څخه ډډه وکړي، د هیواد څخه د وتلو او حتی د محمد داود د فزیکي له منځه وړلو په هڅه کې شي. څوک چې ورسره پاتې وو او د نوموړي د باور څخه برخمن وو غوره مالان، فرصت غوښتونکي او په پرديو پورې تړلي وکړي وو.

اوس به د پورتنیو څرگندونو په اړه څو بیلګې راوړل شي. د جمهوریت په دویمه نیمایي کې په کابینه کې د جمهور رئیس څخه نارضايتي دې کچې ته رسیدلې وه چې اوو تنو وزیرانو او د دولت د مشر د دفتر رئیس له خپلو دندو نه د گوښه کیدلو نیت درلود. هغوی د محمد داود له هیبته هغه ته خپلې اندېښنې او وړاندېږونه نشوای ویلي. هغوی لومړی د سردار محمدنعیم سره لیدلي وو ترڅو نوموړی د دوی وړاندیز محمد داود ته ورسوي او د ملاقات وخت ترې واخلي. محمدنعیم د دوی دا غوښتنه جمهور رئیس ته رسولې وه، دوی له جمهور رئیس سره وکتل او هغه ورته ویلي وو: «اوس ځان مکلف گڼم چې لویه جرګه را وغواړم او په خپله استعفی وکړم او د افغانستان خلک دې د خپل حکومت په هکله په خپله تصمیم ونیسي. د معترضو وزیرانو سره د کتنې وروسته څو ورځې جمهور رئیس وظیفې ته نه تلو، لویه جرګه یې هم را ونه بلله او د مرګ د وخت تر رسیدو پورې یې کار ته دوام ور کړ.» ۱۴۱/۵۲ «په ۱۹۷۷ز کې د ملکي هوایي ریاست نه سلطان محمود غازي استعفی وکړه او حتی ویل کیدل محمدنعیم خان د هغه ورور د وطن نه د تلو قصد درلود.» ۵۸۳/۴۶ محمد حسن کاکړ هم دې مسئلې ته ګوته نیولې او لیکي چې محمد داود د خپلې واکمنۍ په وروستیو کې د «خپل ورور محمد نعیم او مشر زوی محمد عمر مشورو ته هم غور نه نیوه او هغوی یې هم ناراضي کړل.» ۱۵۴/۱ محمد نعیم له خپل ورور نه تردې کچې خواږدی شوی وو چې د هغه نسکوریدل یې غوښتل او غوث الدین فایق ته یې ویلي وو: «څرنگه چې تاسو د رژیم په بدلون کې میرانه او سرتېرېدنه وښودله بیا هم ستاسو د آزمایښت وخت رسیدلی دی راځئ مخکې له دې چې کمونستان نظام نسکور کړي واک پخپل لاس کې ونیسو او په

احتياط سره کار پيل کړو.» ۵۲/ ۱۴۲ محمدنعم پخپله دې پریکړه کې چې داودخان له ډگره وباسي تردې کچې جدي وو چې د کابینې بل غړي پاچا گل وفادار ته د خپل ورور د وژنې وړاندیز کوي او هغه د محمد نعیم د وړاندیز په وړاندې وايي: «که داودخان د یوه لوړ غره پر سر ویده وي او زما په لاس کې گل وي نوموړي ته به گل ورته وړم چې د خوبه یې راپاڅوي تاسو خو لا د ترور خبرې کوئ.» ۶۰/ ۵۲ همدارنگه مصداق ته وفادار ویلي دي: «د داود ورور محمد نعیم او د داود مشر زوی (عمر) راڅخه وغوښته چې داود و وژنم خو ما پدې دلیل ونه منله چې زه داود د (پلار) په حیث گڼم، دواړو استدلال راسره وکړ، چې یوه راته وویل: هغه زما یوازینی ورور دی، هغه بل راته وویل هغه زما پلاردی او یو څوک یې صرف په دې خاطر باید ووژني چې هغه موږ ټول بربادوي.» ۳/ ۱۹۹

که چېرې د جمهوري نظام دورې او پدې ترڅ کې د هیواد د حالاتو څرنگوالي ته ځغلنده کتنه وشي لیدل کېږي چې د ۱۹۷۳ کال د جولای د اوولسمې سیاسي اوښتون (انقلاب) د تحول غوښتونکو کړیو له ملاتړ څخه برخمن شو او محمد داود د خلکو په زړونو کې ځای درلود خو د وخت په تیریدو هغه نه یوازې د روڼ اندو ملاتړ له لاسه ورکړ بلکې د خپلو خپلوانو، کودتایي ملگرو او د کابینې د ځېنو غړو له ملاتړ نه هم بې برخې شو او په وروستیو کې د انقلاب لارښود د داسې انزوا په حالت کې قرار درلود چې دیکتاتوران یې لري. «۴۷/ ۲۴ رښتیا هم چې محمد داود د ثورد اوومې نېټې وسلوال پاڅون په درشل کې پداسې یوه کمزوري دریځ کې قرار درلود چې په ډیره آسانی سره د هغه د راپرزولو شونتیاوو شتون درلود. ۱۹۷۸ کال د اپریل داووه ویشتمې پوځي پاڅون په وړاندې دا رگ د ساتونکو کمزوري مقاومت او پاڅونوالو ته تسلیمیدل یې څرگنده بیلگه ده.

د سردار محمد داود ژوند ته کتنه

د محمداود له نامه سره په هیواد کې د ښځو مخ لوڅي، پنځه کلن اقتصادي پلانونه او پوځي کودتا تړلي دي. محمداود د افغانستان له هغو سیاستوالو څخه دی چې د هغه د شخصیت په اړه اندونه وېشلي دي. یوه ډله هغه سوسیال دموکرات گڼي. خو که چېرې د محمد داود مخېني ته وکتل شي د سوسیال دموکراتانو د کړنو سره قطعاً سره خوري او هغه یو تیپیک شرقي مستبد سیاستوال وو. ډله ډله نوموړی د شوروي اتحاد او چین د هیوادونو په شان د یوه سوسیالستي نظام غوښتونکی معرفي کوي او هغه یو ځان غوښتونکی، دیکتاتور او د دموکراسۍ سره پردی سیاستوال گڼي چې دا د محمد داود رښتینی انځور کارې. لدې نه څرگندېږي چې د نوموړي په اړه قضاوتونه د تناقضاتو څخه ډک دي. یوه ډله هغه د هیواد د آبادۍ الگو شمیري او نور هغه د افغانستان د تباهي او د روانې غميزې عامل گڼي. لدې کبله اړینه بریښي چې د هغه شخصیت او ژوند ته ځغلنده نظر واچول شي.

محمد داود د سردار محمدیوسف د مشر زوی محمدعزیز زوی د محمد نادرخان وراره او زوم په ۱۹۰۹ کې په کابل کې زیږیدلی دی. نوموړي په دیارلس کلنۍ کې د حبیبی لېسې څخه په کال ۱۹۲۲ کې د غازي امان الله د واکمنۍ پر مهال فرانسې ته د زده کړو لپاره واستول شو او د فرانسې د «جیسن دوسیلی» په لېسه کې ترلسم ټولگي پورې زده کړې ترسره کړلې. په کال ۱۹۳۰ کې د نادرشاه د پاچاهۍ پر مهال هیواد ته راستون شو او د دوو کلو پوځي زده کړو د بشپړولو وروسته د فرقه مشرۍ (جنرالۍ) رتبه ورکړل شوه چې د هغه د سیاسي ژوند پیلامه گڼل کېږي. هغه د مشرقي قواوو د عمومي قوماندان او تنظیمیه رئیس، د قندهار نایب الحکومه او عسکري قوا د قوماندان، د کابل د مرکزي قواوو قوماندان، د حربي وزیر، د کورنیو چارو وزیر، په پاریس، برن او بروکسل کې مختار وزیر (سفیر)، د سري میاشتي رئیس او د صدارت د مرستیال په توگه دندې ترسره کړې دي. ۱۹۵۳ کال د سپتمبر د شپږمې څخه د ۱۹۶۳ د مارچ تر لسمې پورې د حکومت مشر هم پاتې شوی دی. نوموړي د صدارت د مقام څخه پدې نامه استعفی وکړه چې پاچا د ده وړاندیزونو ته چې د هیواد سیاسي نظام په مشروطه پاچاهي

واوري همغري ونه ښودله. خو د محمد داود نږدې ملگری ډگرجنرال عبدالرزاق ليکي چې هغه د مشروطه پاچاهۍ مخالف او جمهوريت غوښتونکی وو. د پاچا له لوري د محمد داود د وړاندیز د نه منلو وروسته هغه له صدارت څخه استعفی وکړه او پاچا د هغه د استعفی وروسته سلطنت او حکومت سره جلا کړل. د نوي اساسي قانون له مخې محمد داود هم د سلطنتي کورنۍ غړی وشميرل شو. دا هم منطقي بریښېده چې نوموړی د سلطنتي کورنۍ غړی وگڼل شي. ځکه چې داودخان په خپل ژوند کې د داسې امتيازونو څخه برخمن وو چې شهزاده گانو لرل. د بيلگي په توگه هغه ته د پوځي کورس د بشپړولو وروسته لکه شهزاده محمدظاهر ته د جنرالۍ رتبه ورکړل شوله. هغه مهال سردار ته دا پوښتنه پيدا نشوه چې د ده په اړه دا ډول پيرزوينه او لوړېښه واقعبينانه او عادلانه ده؟ خو کله چې پاچا و غوښتل او که دقيقاً وويل شي محمد داود اړکړ د خپلې کورنۍ واکونه تر يوې کچې محدود کړي او محمد داود هم د سلطنتي کورنۍ غړی وگڼل شي ځان يې د سلطنتي کورنۍ غړی نه باله، دا يې د ده په هکله د پاچا له لوري خيانت گڼلو او د نوي سياسي بهير په وړاندې ودرېد، په ناقانونه کار (پوځي کودتا) يې لاس پورې کړ او د جمهوريت په نامه يې خپله فردي ديکتاتوري ټينگه کړله. محمد داود د ۱۹۷۸ کال د اپريل په اته ويشتمه د خلقيانو د پوځي پاڅون په پايله کې د خپلې کورنۍ د اوولسو تنو سره ووژل شو.

د محمد داود په اړه محمد ابراهيم عطايي ليکي: «ويل کيږي چې ملي رهبر داودخان د شخصيت په دريو ناروغيو اخته وو: لومړی د نارسيس ناروغي چې ځان يې ډير ستر گانې، دوهمه د ايگوسانتريک ناروغي چې ځان يې د پوهانو مرکز شميره، دريمه د سکزيوید ناروغي چې لس کلنې انزوا په نوموړي کې عقدې پيداکړې وې. «۱۷ / ۳۷۶ که چيرې د محمد داود مخينې او په تيره کله چې د ۱۹۶۴ کال د اساسي قانون له مخې چې هغه يې د سلطنتي کورنۍ د غړي په توگه د سياسي فعاليتونو څخه محروم کړ د نظام په وړاندې ودرېد او په پوځي کودتا لاس يې پورې کړ دا د هغه ځانغوښتنه ښيي. د سلطنتي کورنۍ دوه غړي (محمد ظاهر او محمد هاشم) د محمد داود د لورې کچې ځانغوښتنې په اړه اندېښمن وو او باور يې درلود که چيرې محمد داود د هېواد مشرۍ ته ورسېږي هېواد به له ستونزو سره مخامخ کړي. محمد هاشم (د محمد ظاهر او محمد داود کاکا) د خپلې مړينې دوي مياشتې مخکې په ۱۹۵۳ کې ظاهر شاه د خپلې ناروغۍ بستر ته را و غوښت او ورته وېي ويل: «زويه، سره لدې چې ما د کاکا په څير محمد داود او محمد نعيم ستر کړي دي (سردار محمد عزيز د محمد داود پلار په ۱۹۳۳ په برلين کې ووژل شو) خو پوهيږم که د چارو مشري د دوی په لاس کې ولويږي امکان لري هېواد تباه کړي. همدا راز پخپله پاچا يو شمېر خلکو ته ويلي وو د دولت په مشرتابه کې د محمد داود راتلل به هېواد ته خطرناک وي.» ۳۲ / ۳۰ د شاه محمودخان د صدارت پر مهال سلطنتي کورنۍ د ملي کلپ په نامه يو سازمان جوړ کړ چې مرکزي رول پکې محمد داود او د هغه ورور محمد نعيم درلود. د دې کلپ موخه دا وه چې په راتلونکې کې د يوه سياسي گوند په توگه په پارلمان کې د غټ گوند په توگه را څرگند شي. خو شاه محمودخان او يا ښايي سلطنتي کورنۍ ليدل چې محمد داود د خپل ځان په گټه د ملي کلپ څخه گټه پورته کوي هماغه دي چې د کلپ د فعاليت مخه نيسي او پدې ډول کلپ په کوم ځواک وانه وښت. دلته دي چې د داود خان او شاه محمود خان ترمنځ اختلافات رامنځته کيږي. «محمد داود په همدې نيت د شاه محمودخان د حکومت پر مهال د دموکراسۍ په نسبي مساعد چاپيريال کې د شاه محمودخان خلاف په نيمه پټو کړنو لاس پورې کړ او د ويښ ځلميانو په گوند او د پښتونستان د آزادۍ غوښتونکو گوند کې يې يو شمير معين کسان په خوځښت راوستل ترڅو په شاه محمودخان فشار راوړي او واک ته د ژر رسيدو لپاره شرايط برابر کړي» ۵ / ۳۹ همدا راز ابراهيم عطايي ورته نظر لري: «سر بيره پردي سردار محمد داودخان د ديکتاتوري پلار د سپهسالار په وړاندې ستونزې جوړولې او د نوموړي زيات کارونه يې سبوتاژول.» ۱۷ / ۳۲۹ د محمد داود دا ډول دريځ ددې سبب شو چې د هېواد اقتصادي - ټولنيزې ستونزې زياتې شي. پدې هکله سيد شمس الدين مجروح د خپل کتاب سرگذشت من په ۱۱۴ - ۱۱۹ مخونو کې مفصل توضيحات ورکړي چې لنډيز يې دلته وړاندې کيږي. «پاچا د کابينې څو غړو ته چې دی يو له هغو څخه وو دنده و سپارله چې د هېواد د ښې ودې په موخه خپل وړاندیزونه ده ته وړاندې کړي. هغوی پر دې موضوع د بحث وروسته دې پايلې ته ورسيدل چې سلطنت او حکومت سره جلا شي. د ليدنو کتنو په ترڅ کې چې څوک د حکومت مشر شي، مجروح د علي محمد د دربار وزير څخه غواړي

چې هغه دا مسؤليت ومني خو هغه دا وړانديز رد کړ. بله ورځ د دربار وزير د گيلې په توگه ورته وويل چې ولې دې بيخايه وړانديز وکړ او دا هم ورته وايي ترڅو دا خطرناک ښاماران يعني داود او نعيم وي څوک دې خزانې ته نږدې کيدای نشي. د مجروح په خبره بيا هغه مجلس جوړ نشو او څه موده وروسته پاچا د شاه محمودخان پر ځای محمداود د صدراعظم په توگه د کابينې په جوړولو موظف کړ. مجروح دې ته هم گوته نيولې چې کله محمد داود صدراعظم شو په لومړۍ کتنه کې د ملي کلپ د موخو په هکله چې هغه لا پر ځای پاتې دي يا نه پوښتنه کوي. داودخان د هيواد د اقتصادي او د دولت د بهرني کړکيچن وضعيت خبره ورته کوي چې هغه به په يوه يا دوو کلونو کې سمبال کړي او وروسته به نوموړي سياسي تحول ته پام راگرزوي. خو لس کاله تير شول او صدراعظم هغه ته پام راونه گرزاوه. ويل کېږي چې د محمد داود د استعفی وروسته پاچا د کبير لودين او ډاکټر محمدظاهر څخه غوښتي وو چې د صدارت دنده ومني خو دواړو نه وه ورسره منلې.

مخکې ويل شوي وو چې صدارت په نوبت سره د پاچا اکاگانو او د ترو زمانو ته رسیده چې د داودخان وروسته نوبت د سردارولي وو خو داودخان نه غوښتل چې سردار ولي صدراعظم شي نو هماغه دي چې پاچا ته د دولتي سيستم د بدلولو وړانديز کوي پدې شرط چې دی د سلطنتي کورنۍ د غړي په توگه ونه پيژندل شي تر څو د سياسي گوند د جوړولو پر مټ بيا واک ته ورسېږي. دلته د داود د ځانغوښتنې او کينې هغه ځانگړتياوې جوته کړي چې هغه بيا واک ته د رسيدو او د سردار ولي د صدراعظم کېدو د مخنيوي په موخه د نظام د بدلون وړانديز کوي. د داود خان د ځانغوښتنې بله بېلگه پوځي کودتا ده. پوځي کودتا د قېمار لوبې ته ورته ده چې پايله يې ناڅرگنده وي. د هرې پوځي کودتا پايله يا تخت دی يا تابوت. داودخان يوازې تخت ليدو او د تابوت فکر يې لدې امله نه کاوه ځکه ډاډمن وو چې که کودتا افشا يا ناکامه هم شي د پاچا شخصيت ته په کتو سره هغه نه وژني. هغه د کودتا د پيل نه مخکې شيبو کې پاچا گل وفادار ته ويلي وو که کودتا ناکامه شوه ما به وژني: «زه پوهېږم چې پاچا ما نه اعداموي او ما ښې خو زه دا ډول ژوند نه غواړم» ۵۶/۷۱ خو محمداود د خپلې ځانغوښتنې له امله ځوان پوځيان په خپله گټه د مرگ په لور رهبري کول. بله بېلگه د جمهوريت د دوهمې نيمايي پر مهال د لويديځ غوښتنو ته دده سر ټيټول دي چې د ا، خ، د، گ د خپلو سربېره د پښتونستان له داعيې څخه هم تېر شي تر څو په واک کې پاتې شي. د ځانپالو او د پوهې د مرکز د مدعيانو له ځانگړتياوو څخه يوه دا ده چې يوازې خپله مني، د بل چا او حتی نږدې دوستانو، همکارانو او خپلوانو مشورو او وړانديزونو ته ارزښت نه ورکوي. ويل کېږي چې ۱۹۷۸ کال د اپريل د اته ويشتمې په لومړيو گړيو کې کله چې په جمهوري گارد کې گډوډې رامنځته شوه او خلقي پاڅون کوونکو ته د تسليميدو لړۍ پيل شوله د نوموړي د کورنۍ ځينې غړي د محمد داود د دستور پر بنسټ دده د زوی ميرويس لخوا ووژل شول چې ژوندي د پاڅونوالو په لاس کې ونه لوېږي. دا بيا د هغه د ځانغوښتنې سربېره د لېونتوب نښه هم ده.

د محمداود سکرويد ناروغي څرگنده بېلگه د نوموړي د کودتا د اعلان په ورځ له لومړۍ وينا څخه معلومېږي چې د ضعيف النفسه دوستانو يادونه يې وکړه. هغه ونشوای کولی خپل هغه پخواني دوستان چې دده له استعفي وروسته يې ليدو ته نه ورتلل، د هغوی په هکله خپله کرکه پټه کړي. محمداود د افغانستان په مشرانو کې يوازېنی مشر دی چې په ټولنه او سلطنتي کورنۍ کې د لېوني لقب گټلی دی. جنرال يحيي نورو د خپل پلار محمدنوروز له قوله چې د نادرشاه سرمنشي وو جنرال زکريا ابوي ته ويلي دي. کله چې محمداود د مشرقي نايب الحکومه وو توند ليک نادرشاه ته رالېږلی وو او پاچا هم ورته ځوابيه ليک ليکلی دی او نادرخان محمد نورو ته ويلي وو: «زه د دې لېوني هلک څخه ترپوزې رسېدلی يم لدې پرته څه وليکم.» ۷۷/۲ جنرال زکريا ابوي کله چې داودخان د مرکزي قول اردو قوماندان وو د يوې پېښې داسې يادونه کوي: «يوه ورځ يې په آس سپور يو عسکر د نامنظمي قيايې سره وليد، و يې درولو...، هغه يوه پلمه وکړه، سردار په غوسه شو او په څپېره يې ووهلو، سپاهی غږ وکړ: دا چې تا ته لېونی وايي صاف او پاک لېونی يې. دا وو په ټولنه کې د هغه شهرت.» ۷۷/۳ د ابوي د ليکني له مخې کله چې داودخان د مرکزي قول اردو د بولندوی په توگه وگومارل شو ده ته د مرکزي

قول اردو قومانداني کوچنۍ برېښېده هماغه دي چې د پوځ ټول پوهنيز بنسټونه يې په قول اردو پورې و تړل او پدې ډول يې د دفاع وزارت تر څنگ بل وزارت جوړ کړ. د هېواد د آبادۍ او پرمختگ په چارو کې د محمد داود اخېستل شوي گامونه د ستاينې وړ دي خو د هغه له کچې لوړې ځانغوښتنې هيواد او خلکو ته ستر زيانونه راورل. دا له ياده ونه باسو که يو سياستوال ښه صفتونه لکه وطن دوستي او تقوا ولري چې محمد داود هغه لرل خو که د هغو سره ځانغوښتنه مل وي داسې يوسياستوال خورا بد سياستوال دی. د سياستوالو ځانغوښتنې او مقام پالنې هيواد او ولس ته ستري بدمرغۍ راورې. د سردار داود د ځانغوښتنې او مقام پالنې دې ځانگړتيا چې نوموړی په هيواد کې لومړی کس او د ده پريکړه وروستۍ وي خبره دې ته ورسوله چې په يوه غيرقانوني کار (پوځي کودتا) لاس پورې کړي. نوموړي اساسي قانون چې ملي ميثاق گڼل کيږي تر پښو لاندې کړ او د سياست څخه بې خبره ځوان پوځيان د اساسي قانون څخه د سرغړونې سربېره عسکري لوړې ته شا کړزونې ته وهڅول په ځواني هيله ښوونکې دموکراسۍ يې مرگونی گوزار وکړ او پايله يې د کودتاگانو، کودتايي هڅو او اړو دورو د لړۍ پيليدل شول. وايي اتل هغه څوک دی چې پيل يې کړي پردي بنسټ محمد داود د افغانستان د پوځ د سياسي کولو او د پوځي کودتا وو د اتلولۍ وياړلري، چې د پوځ د سياسي کولو او کودتاوو پايله په يوه هېواد کې د ترور، استبداد او اختناق د واکمنيدو پرته بل څه نشي کيدای. عبدالملک عبدالرحيم زی چې بېله کوم جرم څخه محمد داود د خپل صدارت پرمهال زنداني کړ د داودخان د شخصيت په اړه ليکي: «هغه يوازینی شی چې د خپلې کورنۍ له غېږې زده کړي وو هغه دا وو چې ونيسه، و تره او په بېرحمۍ سره شکنجه کړه او بس.» ۵۹/۷۸ د محمد داود کارنامو ته په کتو سره دا چې خلکو د هغه په اړه ويل: «داودخان په آبادۍ پوهيږي لاکن د آزادۍ سره هيڅ بلد نه دی» ۵۷/۶۴ بشپړ سم وو. که چېرې د سردار محمد داود جمهوريت ته وکتل شي ښايي د نړۍ په تاريخ کې استثنایي جمهوريت وي چې په هغه کې ټاکنې نه دي تر سره شوې.

دويم څپرکي

د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند د جوړېدو څخه تر واکمنيدو پورې
گوند ټولنيزه - تاريخي پدیده

مخکې لدې چې د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند د جوړېدو په هکله بحث وشي اړينه بريښي چې د سياسي گوند په اړه لنډې خبرې وشي. د گوند اصطلاح لومړی ځل په اتلسمه پيړۍ کې په اروپايي ادبياتو کې استعمال شوه. لدې نه معلومېږي چې سياسي گوند د يوې ټولنيزې- تاريخي پديدې په توگه د بشري ټولنې د ودې په ځانگړي پړاو (پانگوالۍ) کې را څرگند شوی دی. له همدې امله په وروسته پاتې ټولنو کې چې پانگوالۍ وده نده کړې گوندونه پخپله له ستونزو سره مخامخ وي او په ټولنه کې مخکښ رول نشي لوبولی. په وروسته پاتې ټولنو کې د گوندونو د نه وړتيا په اړه سيدجمال الدين افغان وايي: «سياسي گوندونه ډير ښه درملونه دي خو په ختيځ کې په ډيرو حالاتو کې په بد درد او ناروغۍ اوړي. له همدې کبله د وروسته پاتې ټولنو په گوندونو کې د اختلافونو حل د احساساتو، دسيسو، توطيو او زورزياتۍ په ښودلو سره صورت مومي چې پدې ډول په گوندونو کې د شته ستونزو او د اختلافونو حل نورې ستونزې او اختلافونه را پنځوي پداسې حال کې چې په پر مختللو ټولنو کې په سياسي خوځښتونو کې اختلافونه ترډېره بريده په عقل، پوهې، منطق او پوهاوي حل کېږي. ژوند هم ښيي چې په وروسته پاتې ټولنو کې سياسي گوندونه د مودرنېته او دودونو، عقل او عادت د مخامختيا او ټکرونو له امله د ستونزو او کورنيو کشمکشونو سره لاس او گريوان دي.

سياسي گوند يعنې څه ؟

د سياسي گوندونو په اړه منل شوی تعريف شتون نلري. ليکوال د گوندونو د تعريفونو څخه دا تعريف غوره کړی دی. گوند د هغو وگړو سياسي بنسټ دی چې د خپلې ټولنې د ودې او پرمختگ لپاره په يو لړ اصولو، فکري چوکاټونو او عملي کړنلارو توافق ولري او د يوه سياسي چوکاټ په دننه کې د خپلې کړنلارې د پلي کولو لپاره مبارزه کوي. سياسي سازمانونه د ټولنيزو قشرونو او طبقو د گټو د سمبالولو او هغو ته د لوري ورکولو په موخه هلې ځلې کوي چې موخه يې د سياسي واک ترلاسه کول دي. گوندونه په هغو ټولنو کې جوړوونکي رول لوبولی شي چې د ټولنې د قشرونو ترمنځ يې د سياسي او طبقاتي بيلوالي ښې نښانې څرگندې وي. يا په بل عبارت په تړلو او د ساده ابتدايي ټولنيزه اړيکو درلودونکو ټولنو کې چيرې چې د وگړو ترمنځ يې اړيکې د دوديزه مشروعيتونو، نرخونو، رواجونو او عادتونو پر بنسټ تنظيم او عيارېږي گوندونه جوړوونکي رول نشي لوبولی او د ستونزو سره مخامخ وي. گوندونه واک ته د رسيدو او په ټولنيزو فعاليتونو کې خپلې ښکېلتيا ته له مختلفو کړکيو گوري چې د هغو د ارزونې پر بنسټ د گوندونو جوړښتونه، تگلارې او سياستونه درک کيدای شي چې هغه په لاندې څو کرښو کې رانغاړو:

- ۱- د سياسي واک مساله، پروگرام او ايډيولوژي،
 - ۲- د خلکو او پراگنو د تنظيمولو په چارو کې د برخې اخيستنې څرنگوالی،
 - ۳- د سياسي نظام د پايښت، سمون (اصلاح) او يا بدلون په موخه د خلکو د ملاتړ ترلاسه کول. پردې بنسټ گوندونه په محافظه کارو، اصلاح غوښتونکو او انقلابي گوندونو ویشل کيږي.
 - ۴- گوندونو ته د ټولنې د مخکښانو جذب او د حرفوي سياسي کدرونو روزنه.
- معمولاً سياسي گوندونه د هغو اصولو د پلي کولو لپاره مبارزه کوي چې په ټولنه کې عدالت او قانونيت ټينگ شي او خلک سياست او ټولنيز فعاليت ته مخه کړي. د گوندونو د فعاليت موخه واک ته رسيدل دي او که دا وړتيا نلري د ټاکلې کړنلارې او پروگرام په درلودلو سره په سياسي اپوزيسيون کې پاتې کيږي. د سياسي گوندونو پراتيک ښيي هغه سازمانونه چې د معينو کړنلارو او ارمانو لرونکي وي د هغو گوندونو په پرتله د پايښت او سياسي پياوړۍ وړتيا لري چې کاريزماتيک مشرتابه لري. د پورتنیو لنډو څرگندونو له مخې گوندونه په لاندې ډلو ویشل کيږي :

۱- لیبرال دموکرات گوندونه

د لیبرال مفهوم د لومړي ځل لپاره په ۱۸۱۵ کال کې انگریزي ادبیاتو ته لار موندلې چې معنی یې آزادي غوښتنه ده. د فرانسې د ستر انقلاب وروسته هغه سیاسي خوځښتونه د لیبرالانو په نامه یاد شول چې ځانونه یې د انقلابي میراثونو پلویان او ساتندویان او د برابرۍ، ورورگلوۍ او آزادۍ اصولو ته ژمن ګڼل. په کال ۱۸۱۲ په اسپانیا کې د لیبرالانو یو جوړښت چې د قانون او د دولت څخه یې ساتنه اعلان کړه سر را پورته کړ. په اروپا کې د دا ډول خوځښتونو د راڅرګندېدو په وړاندې محافظه کار بهیر خپل شتون اعلان کړ. پدې ډول په نولسمه پېړۍ کې اروپا په دوو مخالفو (لیبرال دموکرات، سوسیالست او محافظه کارو) غورځنګونو وویشل شوه. لومړی خوځښت یې د واکمنو نظامونو د ودې او بدلون او دوهم یې د هغو د ساتلو او پايښت په موخه مبارزه پر مخ وړله. د لیبرال ایډیولوژۍ اصلي جوهر په عقل او د انسان په ښو ځانګړتیاوو او باورونو ډډه لگوله. لیبرالان که له یوې خوا فردي آزادي د ټولو آزادیو په سر کې ګڼي له بله پلوه برابري لومړی شرط بولي. که د مطلقه واکمنیو په زمانه کې برابري انقلابي او رادیکال اندونه ګڼل کیدل خو نن هغسې نه دي. زموږ په زمانه کې د لیبرالانو باورونه او په تیره په اقتصادي برخه کې د هغوی دا انګیرنه چې د آزاد بازار اقتصاد د معاصر دوران غوښتنوته ځواب ورکوي هغه یې د ټولنیز عدالت د ټینګولو د مخالف بهیر په توګه هم اړولي دي. په افغانستان کې د ګوندونو مخینې ته په کتو سره ستونزمن دي کوم لیبرال غورځنګ یا سازمان ته ګوته ونيول شي.

۲- محافظه کار گوندونه

دا د لیبرالانو په وړاندې مخالف غبرګوني غورځنګونه دي. دې غورځنګ په هغو هیوادونو کې سر را پورته کړ چې لیبرالانو، دموکراتانو او سوسیالستي خوځښتونو واکمن نظامونه ګواښل. دا بهیر په حقیقت کې د دې موخې لپاره منځته راغی چې واکمنو نظامونو ته د را پیدا شوو ګواښونو او تهدیدونو سره مقابله وکړي او یا دا چې د واکمن او یا شریکي نظام د پايښت او بیا په پښو درولو جوګه شي. محافظه کاران په ټولنه کې د شته ارزښتونو د ساتنې هڅې کوي. د هغوی له نظره هر بدلون کولی شي وراني او بلوا راورې. هغوی د غربي دموکراسۍ او د قانون د دولت اصولو ته ژمن دي. د محافظه کارانو له آنده ټولنه یو واحد ارګان دی او دا واحد د خصوصي ملکیت او کورنۍ د ساتلو له برکته آزادۍ او نیکمرغۍ ته رسیږي. د صنعتي انقلاب په راتګ، ښاري ژوند ته لیوالتیا، د سترو کورنیو د پاشل کیدو او د امنیت د خپرېدو له امله محافظه کارانو د صنعت د ودې سره مخالفت درلود خو کله چې د چاپیریال ساتنې غورځنګونه را پیدا شول، محافظه کاران هم د علمي پرمختګونو په پلویانو واوښتل. په افغانستان کې هغه وخت د محافظه کار ګوند د جوړولو هڅې پیل شوې چې سلطنت د مشروطه غوښتونکو او د موکراتیکو کړیو د ګواښ سره مخامخ شو. هماغه دي چې ۱۹۵۰ کال په لومړیو کې د ملي دموکرات ګوند او همدا راز د ملي کلوپ په نامه د سیاسي جوړښتونو بنسټ کېښودل شو چې بنسټ ایښودونکي یې سلطنتي کورنۍ وه. د دې سیاسي بنسټونو موخه په نویو شرایطو کې واکمن سیاسي – ټولنیز نظام ته ژمنتیا وه. د افغانستان خلک دموکراتیک ګوند د واکمنۍ پرمهال د سید احمد ګېلاني، صبغت الله مجددي او محمد نبي محمدي تر مشرۍ لاندې دریو مذهبي تنظیمونو د محافظه کارو ګوندونو په نامه یادېدل. خو هغوی ته ځکه ګوندونه نشو ویلي چې هغه دودیزه ډلې او مذهبي کړۍ وې چې نه یې منظم تشکیلات لرل او نه کړنلارې. د هغه وخت د واکمنو حالاتو له امله یې ځانونه ګوندونه اعلان کړل تر څو د دې نامه لاندې د بهرنیو مرستو او وسلو د ترلاسه کولو او معاملو یوه پټه او قرارگاه ولري.

۳- سوسیالست او سوسیال دموکرات ګوندونه

دا ګوندونه په نولسمه پېړۍ کې د کارګرو د عادلانه مبارزو په بهیر کې منځته راغلل. د لومړي سوسیال دموکرات ګوند بنسټ په ۱۸۷۵ کې د کارل مارکس او فرډیناند د پلویانو لخوا په آلمان کې کېښودل شو. دا ګوندونه د سیاسي آزادیو او ټولنیز عدالت ترمنځ متقابلې اړیکې په ګوته کوي. د هغوی له نظره د ټولنیز عدالت ټینګښت یوازې په دموکراسۍ، آزادۍ او د خلکو د پراخه ګډون په هغې تمثیلي دموکراسۍ کې چې ګام په ګام او نیغ په نیغه ولسواکۍ ته ورسیږي شونې دی. د سوسیال دموکراتانو له

نظره د انسان اساسي حقونه د شهروندی حقونه ، ټولنیز حقونه او نړۍ شموله حقونه دي چې بلا استثنی ټول وګړي ترې برخمن شي. سوسیال دموکرات لومړني ګوندونه وو چې د دموکراسۍ د پلې کیدو په موخه یې د ټولنې ټولو وګړو ته بېله دې چې د ملکیت ، مالیه او جنسیت شرط مطرح وي د رایې ورکولو امکان ورکړل شي. هغه مهال په اروپا کې یوازې هغو نارینه وو د رایې ورکولو حق درلود چې ملکیت یې درلود او دولت ته یې مالیه ورکوله. البته پنځو د رایو ورکولو حق نه درلود. سوسیال دموکراسي یو جمهوري غوښتونکی غورځنګ دی او سوسیال دموکراتان د دین او دولت د بیلوالي پلویان دي. په افغانستان کې داسې غورځنګ چې د سوسیال دموکراسۍ ګرځنده او تشکیلات ولري نه ترسترګو کیږي. خو د محمد هاشم میوندوال (حزب مترقي دموکرات) د نورو ډلو (د میر غلام محمد غبار د وطن ګوند ، د غلام محمد فرهاد افغانستان سوسیال دموکرات ګوند) په پرتله سوسیال دموکرات ګوندونو ته نږدې وو.

۴- بني لاسي افراطي او فاشيست ګوندونه

بني لاسي افراطي او فاشيست ګوندونه د لومړۍ نړیوالې جګړې د بدلونو په پایله کې منځته راغلل. دا ګوندونه د نړیوال انقلابي غورځنګ د پیاوړتیا او د شلمې پیړۍ د دویمې لسیزې د اقتصادي او ټولنیز بحران له کبله وده وموندله. په ځینو هیوادونو لکه آلمان او ایټالیا کې هغوی واکمن هم شول. د فاشیستي او بني لاسي افراطي ګوندونو ایدېولوژي سره توپیر لري. د آلماني فاشیستانو ایدېولوژي نژادي رنگ لري چې د آریایي او جرمن نژاد په برتری څرخیزې او بیا د ایټالیا د روم په عظمت او د هغه په افسانوي مدنیت راتویږي. لدې څخه ښکاري چې په دواړو کې د یوه نژاد، یوه فرهنگ او یوه قوم برتری لیدل کیږي. د فاشیستانو له آنده واکمني هغه پراخه واکمني ده چې هلته د فردي واکمنۍ پرځای فرهنگي واکمني ټینګیږي ، فردیت او استقلال یې له منځه ځي. بني لاسي افراطي ګوندونه تل د یوه څرګند او ناڅرګند دښمن سره ځان مخامخ ويني ترڅو دا ټولنیز نژادي او مذهبي موجود له منځه یوسي. بني لاسي افراطي ګوندونه د دښمن سره د مقابلي لپاره په یووالي ټینګار کوي او بل ډول لیدلوری ردوي او رتي یې په ټولو بني اړخو افراطي کړیو او سازمانونو کې د لارښود، امام او امیر څخه اطاعت د دې سازمانو ایدېولوژیک اصل جوړوي. په وروسته پاتې ټولنو کې په ډیره آسانی سره په بني لاسي افراطي ډلو، قدرت غوښتونکو ځواکونو او سیاستوالو د فاشیستانو ټاپې لګول کېږي. دا ډول فکر د فاشیسم او بني افراطي ډلې بیلول ستونزمن کوي. د ګوندونو او سیاستوالو په اړه په قضاوتونو کې په کار دي چې د دموکراسۍ ضد، محافظه کارو او فاشیستي ډلو او افرادو ترمنځ توپیر له پامه ونه غورځول شي. په افغانستان کې د ګوندونو په راڅرګندېدو سره موږ د شوونیستي، قومي ، تنګ ناسیونالستي، سکتاریستي ، مذهبي، توتالیتار او بنسټپال سازمانونو او لیدلورو شاهدان پاتې شوي یو. د شوونیستي او قومي لیدلورو لرونکو ډلو او کړیو ته د فاشیستانو ویل سم او منطقي نه بریښي. موږ وینو چې ځېنې رانده قومي متعصبین نادرخان ، حفیظ الله امین او اشرف غني ته فاشیستان وايي . دا هغه وګړي دي چې د فاشیسم د اصطلاح د معنی او مفهوم د درک وړتیا نلري.

۵- کمونست او کارګري ګوندونه

د نولسمې پیړۍ په پای او د شلمې پیړۍ په پیل کې د سوسیال دموکراسۍ غورځنګ په دوو برخو وویشل شو. هغه ډله ګوندونه چې د قهري انقلاب څخه ډډه ، سمون او دموکراسۍ ته وفادار پاتې شول د سوسیال دموکراتانو او هغوی چې انقلاب او د پرولتاریا دیکتاتوری ته د یوه دولتي نظام په توګه لومړیتوب ورکړ د کمونستانو په نامه یاد شول. کمونست ګوندونه د ولادیمیر ایلیچ لینن آندونو او د ۱۹۱۷ کال د اکتوبر سوسیالستي انقلاب ته وفاداري ښيي. د ایروکمونست (اروپایي کمونست) ګوندونو پرته نور کمونستي ګوندونه ایدېولوژیک ګوندونه دي. کمونست ګوندونه د لینن « د دولت او انقلاب » ، « امپریالیسم د پانګوالۍ د لوړ پړاو په توګه » ، « د کارګري طبقې مخکښ ګوند » ته د داسې تئوریو په سترګه ګوري چې د نړۍ او ټولنې د بدلون لپاره اړین دي. دا ډول ګوندونه په ټولنیز مالکیت باندې د خصوصي مالکیت اړول حتمي ګڼي چې د ګوند تر لارښوونې لاندې د دولت او یا د کوپراتیفونو په واک

کې راشي. د دموکراتیک مرکزیت اصل د دې گوندونو تشکيلاتي اصل جوړوي. د دې گوندونو ايډيولوژي مارکسيسم - لېنېنېسم او په يوه ډله گوندونو کې د مارکسيسم - لېنېنېسم تر څنګ د مائوتسي دونګ نظريې (ليډلوري) دي. لکه څرنگه چې په وروسته پاتې ټولنو کې د پانګوالۍ څرګندې نښې نښانې نه تر سترگو کېدلې په ۱۹۶۰ کال په بخارست کې د کمونستي او کارګري گوندونو په کنفرانس او د مائوتسي دونګ د نوي دموکراتیک انقلاب نوي تئوري او په هغو کې د ملي دموکراتیک انقلاب تئوري وړاندې شوه. دا په واقعيت کې د تاريخ د لارې د لنډولو يوه هڅه وه. پدې ډول د دريمې نړۍ کيڼ اړخو غورځنگونو چې د کمونستي غورځنگ سره ټينګې اړيکې لرلې د خپلو هيوادونو د پرمختګ لپاره يې د پانګوالۍ پرته د ودې او انکشاف لار غوره کړله. په افغانستان کې د افغانستان خلک دموکراتیک گوند او حزب دموکراتیک نوين د هغو گوندونو څخه وو چې د هيواد هر اړخيز پرمختګ يې د پانګوالۍ پرته د ودې او انکشاف لار ګڼله کومه چې د آسيا، لاتيني امريکې او افريقا پرمختلونکو سياسي غورځنگونو هم غوره کړې وه.

د افغانستان د خلک دموکراتيکي ټولني (گوند) بنسټ اېښودونکي کنگره

د ۱۹۶۴ کال د مارچ په څلورمه (۱۳۴۲ کال کب ۲۴) پاچا محمديوسف د کابينې په جوړولو موظف کړ. نوموړي د شپږو مياشتو وروسته د اساسي قانون مسوده جوړه، د لويې جرګې له لوري تائيد او پاچا دا قانون د اکتوبر په لومړۍ نيټه (د تلې نهمه) توشيح کړ. مخکې لدې چې محمديوسف د صدراعظم په توګه وګومارل شي په سلطنتي کورنۍ کې د اختلافونو او په نظام کې د بدلونو د راتګ اوازي هم اورېدل کېدلې چې بېله شکه يې د سياستوالو په دريځ اغيز درلود يعنې دا چې د هغوی ليدنو کتنو قوت واخيست. البته د نورو ډلو په پرتله د هغو کسانو ليدنې کتنې چې د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند (ا، خ، د، ګ) بنسټ کېښود د پاملرنې وړ وې. د صباح الدين کشکي په وينا د شلمې پېړۍ په پنځوسمو کلونو کې د هغو څيرو او ډلو کومو چې د ا، خ، د، ګ بنسټ يې کېښود ليدنو کتنو او مجلسونو دوام درلود چې يو» د دغو مجلسونو څخه د سيدهاشم صاعد په کور کې جوړ شو چې په هغه کې نورمحمدتره کې، ببرک کارمل، ميراکبر خيبر او محمدآصف آهنګ هم ګډون درلود. د دې ناستې ګډون کوونکو د افغانستان د کمونست گوند د جوړښت او په تېره د دې موضوع په اړه بحث درلود چې د گوند د جوړېدو وروسته خپل غړي د معارف د زده کوونکو او دولتي مامورانو څخه وروزي يا دا چې د خلکو په منځ کې کار وکړي. د دې مجلس يو ګډون کوونکی چې وروسته يې پريکړه وکړه چې د کمونست گوند سره يوځای نشي وايي چې تره کې د دويمې لارې پلوي کوله. يعنې ويل يې چې په پرګنو کې بايد نفوذ وشي خو کارمل د هيواد په زده کوونکو او روڼ اندو کې د اغيز اچولو پلوي کوله.» ۳۲/۱۶۶ (يادونه: د ا، خ، د، ګ هېڅکله هم د کمونست گوند ادعا نده کړې خو د دې گوند مخالفان هغه کمونست گوند بولي. په کتاب کې راوړل شوي اقتباسونه په هغو کې امانت داري ده.) د ا، خ، د، ګ د جوړېدو په درشل کې د سياست د مينه والو د منظمو ليدنو کتنو په اړه عبدالمحمد درمانګرچي د همدې گوند د بنسټ اېښودونکي کنگرې برخوال دی وايي. «هغه مهال د سياست مينه والو په مختلفو کړيو کې غونډې لرلې چې دی هم د هغې کړۍ غړی وو چې پوهاند علي محمدزهما، ډاکتر شاه ولي، ډاکتر محمدظاهرخدران او حشمت غبار يې برخه وال وو. دوی د هيواد د حالاتو او د روڼ اندو د تشکل په اړه بحثونه کول او زهما د دې غونډو مشري کوله. زهما د لنډې مودې (درې مياشتنۍ) زده کړو لپاره دنمارک ته ولاړ او د هغه پرځای ببرک کارمل ددې کړۍ د غونډو مشري ته راتللو. کارمل د نورو

مسالو سربېره زهما انتقادولو چې هغه د دې پرځای چې پدې حساسو شرایطو کې زموږ سره ګډ د ګوند د جوړولو په موخه کار وکړي، شخصي ګټو او امتیازاتو ته لومړیتوب ورکړ او د زده کړو لپاره بهر ته ولاړ. « زهما د زده کړو وروسته چې ګوند جوړ شوی وو د ګوند سره کومه لیوالتیا ونښودله او یا دا چې کارمل د هغه خلاف داسې چاپېریال راپنځولی وو چې زهما پدې ګوند کې ځان ونه ویني. همدارنګه درمانګر د ګوند د جوړېدو په درشل کې د تره کې په کور کې د یوې غونډې خبره کوي چې په هغې کې د څو تنو سربېره میر غلام محمد غبار، ببرک کارمل، میر اکبر خیبر او د غبار زوی حشمت هم برخه لرله. دا غونډه پدې په موخه رابلل شوې وه ترڅو غبار د کارمل هغو تورونو ته ځواب ووايي چې ویل یې غبار ته حکومت له زندان څخه د خلاصېدو وروسته امتیازات ورکړي دي. پدې اړه کارمل ویل چې حکومت غبار ته د هغه ضبط شوی کور پدې شرط بېرته سپارلی دی چې د حکومت خلاف څه ونه وایي. غبار پدې اړه ټول سندونه او قواله حاضرینو ته وښودل چې د قانون او قانوني پروسې لپاره له مخې صدراعظم محمد یوسف د ده ضبط شوي ځمکه چې حکومت پرې پوسته خانه جوړه کړې وه بېرته ده ته سپارلې ده. کله چې غبار دا سندونه برخه والو ته وښودل کارمل د غبار د شخصیت په اړه اوږده وینا واوروله خو غبار د کارمل وینا ته کوم پام را ونه ګرز او تر دې چې د نوموړي د خبرو پرمهال به یې خپل زوی سره خبرې کولې ګڼي چې هغه ته کوم هدایتونه ورکوي. په غونډه کې میر اکبر خیبر هم خبرې وکړې او د غونډې په پای کې غبار وویل تر څو ببرک او خیبر پدې بهیر کې برخه ولري دی به ور سره ګډ کار ونکړي. د دې غونډې څو ورځې وروسته تره کی او درمانګر د غبار کور ته ورغلل. غبار او تره کی دوه په دوه سره ولیدل خو تره کی بریالی نشو غبار قانع کړي چې د ګوند په جوړولو کې ور سره مخ ته ولاړشي. پدې ډول د هېواد پېژندل شوی سیاسي شخصیت د ا، خ، د، ګ د جوړوونکو له کاروان سره مخه ښه وکړه. دستګیر پنجشیري هم د خپل کتاب په ۱۴۹ - ۱۵۰ مخونو کې ورته څرګندونې لري چې دی هم د شهرآرا او د پروان د کارتي د کړۍ له غړو سره د غبار او کارمل د اختلافونو په پوهېدو د غبار کورته ورغلي دي او غبار هم دوی ته د خپلې ځمکې قباله او نور اسناد ښودلي دي. د درمانګر او پنجشیري له څرګندونو څخه دوی پایلې راوړي. یوه دا چې د ا، خ، د، ګ د جوړولو په درشل کې د سیاست مینه والو په مختلفو کړیو کې منظمې لیدنې کتنې لرلې او د وخت په تېرېدو سره دا کړۍ له یوبل سره اړیکې ټینګوي او هغو کسانو چې ورته او یا یو بل ته نږدې نظریات لرل د دې ګوند بنسټ اېږدي. دوهمه دا چې کارمل له هماغه پیل څخه د هغو کسانو د بدنامولو په موخه هلې ځلې کولې چې هغوی یې خپل سیالان ګڼل تر څو د نوي جوړېدونکي سیاسي خوځښت مشري ده ته ورسېږي. د پنجشیري په وینا د یوه سیاسي خوځښت د جوړولو په موخه ګوند د شاه محمودخان د دورې د سیاسي خوځښتونو (وېش ځلمیانو، وطن ګوند، د محصلینو اتحادیې، ملي کلوپ، خراسان ټولنې) فعالانو نور محمدتره کی، میر غلام محمدغبار، ببرک کارمل، محمدطاهر بدخشي او ځینو نورو ۱۳۴۲ کال د وږي په اتلسمه د ګوند د تدارک کمیټه د سرپرستي کمیټې په نامه جوړه کړې وه چې غړي یې «میر غلام محمدغبار د وطن د ټولنې مشر، نور محمدتره کی د وېش ځلمیانو د رهبرۍ وتلی مشر، پوهاندعلي محمدزهما د ادبیاتو د فاکولتې استاد، ببرک کارمل د شاه محمودخان د حکومت د دوران د محصلینو د اتحادیې فعال ګډونوال، میراکبرخیبر، محمدطاهر بدخشي او محمدصديق روهي وو.» ۲ / ۱۴۸ - ۱۴۹ سلطانعلي کښتمند د محمدصديق فرهنگ او عبدالهادي محمودي څخه هم یادونه کوي چې د تدارک د کمیټې په لومړیو غونډو کې یې ګډون درلود. عبدالحکیم شرعي جوزجاني هم د تدارک په کمیټه کې د محمودي یادونه کوي. ویل کیږي چې د سرپرستي کمیټې لومړۍ غونډه د کارمل په کور (جمال مینه) کې جوړه شوه. د سرپرستي کمیټې د جوړېدو له څرنگوالي او د فعالیت په اړه کره معلومات ندي خپاره شوي. اصولاً دې

کميټي چې له نامه يې ښکاري دنده يې د نوي خوځښت د بنسټ ايښودونکي غونډې جوړېدو ته چمتووالی دی. معمولاً د يوه سياسي سازمان د جوړېدو لپاره د يوې کميټې جوړېدل اړين برېښي ترڅو د گوند بنسټ ايښودونکي غونډې ته د استازو د ټاکنې د څرنگوالي سربيره د جوړېدونکي سياسي خوځښت فکري کړښي، اساسنامه او کړنلاره چمتو کړي. د گوند مؤسسه کنگره جوړه شوه، او د گوند مشرتابه يې وټاکه خو اساسنامه او کړنلاره يې تصويب نکره. د گوند کړنلاره څه د پاسه يو کال وروسته د ۱۹۶۶ کال د اپريل په يوولسمه د خلق د جريدې په لومړۍ او دوهمه گڼه کې خپره شوه. اساسنامه د ۱۹۶۷ کال د مارچ په مياشت کې د مرکزي کميټې له لوري تصويب شوه. داسې بريښي چې د سرپرستي کميټې ترمنځ د نظر يووالي شتون نه درلود او غونډې يې پر بحثونو تېرېدلې يا دا چې د اړينې تجربې د نه لرلو له امله دې مسائلو ته يې پام ندی شوی. د نظرونو د اختلاف او مشاجرو په اړه تردې مهاله د نوموړي گوند مشرتابه او کدرونو يوازې د غبار او کارمل ترمنځ د اختلافونو او د کارمل له لوري د غبار په پټه د تورو نو يادونې کړي دي. پدې هکله پنجشيري د غبار له قوله ليکي: «زموږ د اختلاف ټکي سياسي ماهيت لري. په اوسني وخت کې نه ښايي د اساسي قانون او د مشروطه پاچاهۍ له بريده مخکې گام اوچت شي. « ۱۵۰ / ۲ همدارنگه صالح محمد زيری د تره کې له قوله وايي چې غبار د مشروطه پاچاهۍ نه مخکې نه تللو او جوزجاني هم وايي چې غبار تره کې ته ويلي وو چې ستاسو رنگ سور دی او زه له تاسو سره نشم تللی. د سرپرستي کميټې (د گوند د جوړېدو د تدارک د کميټې) د غړو ترمنځ اختلافونه د دې سبب شول چې غبار او د هغه همفکران چې زوی يې هم پکې راځي په کنگره کې گډون ونکړي. زهما او روحي هم د زده کړو وروسته د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند سره سازمانې اړيکې ټينگې نکړلې خو د تره کې سره يې دوستانه مناسبات ساتل. د مير اکبر خيبر پرته د سرپرستي کميټې پاتې دريو غړو د نوي اساسي قانون د ۲۲ مادې څخه په گټې اخيستنې سره د ۱۹۶۵ کال د جنورۍ په لومړۍ نيټه د کابل په څلورمه کارته کې د تره کې په کور کې د افغانستان د خلک دموکراتيکي ټولنې (گوند) بنسټ ايښودونکي کنگره جوړه کړه. هېره دې نه وي چې په کنگره کې د نوي سياسي بنسټ نوم د افغانستان د خلکو دموکراتيک ټولنه غوره کړل شو چې وروسته د افغانستان د خلک دموکراتيک بهير (جریان) او بيا يې د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند (ا، خ، د، گ) نوم خپل کړ. څرنگه چې هغه مهال د گوندونو قانون شتون نه درلود د گوند پرځای يې دا نوی سياسي خوځښت د افغانستان د خلکو دموکراتيکي ټولنې په نامه ونومولو. کنگره د ۱۹۶۵ کال د جنورۍ د لومړۍ نيټې (۱۳۴۳ کال د مرغومي يوولسمه) د ماينين په دوو بجو جوړه او د شپې تردو بجو پورې يې دوام وکړ. د مؤسسي کنگرې د گډونوال پنجشيري د وينا له مخې هغه مهال په کابل کې د دې سياسي خوځښت غړي ۷۲ تنه وو چې په ۱۰-۱۲ حوزو کې سره راټولېدل. په کنگره کې لاندې ۲۸ تنو برخه اخېستې وه: نور محمد تره کې، ډاکتر صالح محمد زيری، غلام مجدد (سليمان لايق)، نور احمد نور، ډاکتر محمد ظاهر طوطا خيل، محمد ظاهر افاق، عبدالکريم هاللي، عبدالوهاب صافي، عطامحمد شيرزي، آدم خان ځاخي، وکيل عبدالله ځاخي، غلام محی الدين زرمالوال، ببرک کارمل، محمد طاهر بدخشي، غلام دستگير پنجشيري، ډاکتر شاه ولي، محمد حسن بارق شفيعي، سيد نورالله کلالی، عبدالقيوم قيوم، عبدالهادي کريم، اکرم کارگر، سلطانعلي کشتمند، عبدالکريم ميثاق، ملا عيسی کارگر، شهرالله شهپر، سيد عبدالکريم شرعي جوزجاني، انجينر خاليار او ډاکتر عبدالمحمد درمانگر. کنگرې ته ټاکل شوو دريو تنو استازو (اناهيتا راتيزاد، محمد اسماعيل دانش، عبدالقدوس غوربندی) په دې تاريخي ناسته کې گډون وکړ. عبدالقدوس غوربندی او محمد اسماعيل دانش د دولت د مامورينو په توگه اطرافو ته خدمتي تللي وو. اناهيتا راتيزاد د واکمنو دودونو له امله په کنگره کې برخه نه لرله. ويل کيږي چې ډاکتر کاظم دادگر هم کنگرې ته د

استازي په توګه ټاکل شوی وو خو نوموړي بيله کومه دليله په کنگره کې ګډون ونکړ. سربيره پردې ميراکبر خيبر د ګوند د بنسټ ايښودونکو فعال غړی چې برحاله افسر وو او پوځيانو د قانون له مخې د سياسي فعاليت حق نه درلود کنگرې ته نه دی ټاکل شوی. د کنگرې د دايرېدو پر مهال څو تنو ځوانانو د تره کې د کورشاوخوا په بایسکلونو ګرزیدل چې د پولیسود چاپي پر مهال د غونډې ګډونوال خبر کړي. په کنگره کې د هیواد د شپاړلسو ولایتونو اړونده شپږویشو تنو روڼ اندو او دوو کارګرو ګډون درلود. د قومي تړاو له مخې په کنگره کې ۱۳ تنو پښتنو، ۹ تنو تاجکو، ۳ تنو هزاره ګانو او ۳ تنو ازبکو ګډون کړی وو. هغه وخت قومي او ژبني توپیرونه دومره د پام وړ نه وو چې د سياسي خوځښتونو په دننه کې ځانګړي دریځونه را مخته کړي له همدې کبله د قومونو یا ژبي استازیتوب کوم ارزښت نه درلود بلکې د استبداد او نابرابریو پر خلاف د ټولنیز عدالت غوښتنې د استازیتوب لوری ټاکه.

د کنگرې رپوټ د تره کې لخوا ورکړل شو. د هغه له لوري د رپوټ ورکول او د هغه په کور کې د کنگرې دايریدل ښيي چې هغه د کنگرې په ګډونوالو کې د لوړ اعتبار څخه برخمن وو. دا خبره هم د یادولو وړ ده چې د کنگرې وروسته د هغې د ګډون کوونکو نیمایي د ټولنې (ګوند) سره اړیکې وشلولې. دا بیا ښيي چې د کنگرې برخه والو د استبداد پر خلاف ګډ دریځ درلود خو د ګډ فکر او د مبارزې په بهیر کې د واحد لیدلوري، اړینې پوهې او د یوشان تجربو څخه یې برخې وو. ښايي همدې تشې دې ته زمینه برابره کړې وي چې د نوموړي خوځښت مشران د پېښو او بهیرونو د اټکل وس ونلري یا دا چې وخت ورنکړل شو چې راتلونکې په ژوره توګه اټکل او د دروونکو پېښو، اوښتنو او بیلاړې کیدو د مخنیوي وړتیا ولري. دغه خوځښت کین اړخه ښکاریده خو د هغو کسانو شمیر هم پکې لږ نه وو چې یا د کین اړخوتوب په مفهوم نه پوهیدل او یا یې هغه د هیواد له حالاتو سره په ټکر کې لیده. میر غلام محمد غبار د دې خوځښت په برخه والو کې د سلطنت په لاس له روزل شوو استازو څخه هم خبرداری ورکاوه. ویل کېږي چې هادي محمودي او انجینر عثمان تره کې ته ويلي وو که کارمل پدې جوړېدونکي خوځښت کې نه وي دوی چمتو دي چې پدې لار کې د تره کې سره ولاړ شي. وروسته دواړو خپل سازمان جوړ کړ چې د شعله یانو په نامه یې شهرت وموند. د غبار او محمودي په څېر څېرو دا ډول څرګندونې د کنگرې پر ځینو غړو بې اغیزې نه وې. همدا لامل وو چې د کنگرې یو شمیر غړي د راتلونکې په هکله زړه نازړه بریښیدل. ددې سازمان پورتنۍ تشه هغه وخت جوتنه شوه چې کله د خلق دموکراتیکې ټولنې کړنلاره خپره شوه چې پکې د یو ډول مارکسېستي – لېننستي فکري تمایلاتو څرک ولګېد چې ځینو خپله لاره په پټه خوله ترې جلا کړه. په کنگره کې د نوي سياسي خوځښت د جوړیدو او د هغه د رهبرۍ د ټاکنو پرته چې هغه په پټه او نیغ په نیغه وټاکل شوه بل کوم سند ندی تصویب شوی. د کنگرې برخه والو هوکړه کړې وه چې د ټولنې د مشرتابه لپاره به یوولس تنه وټاکل شي او هغې ته به مرکزي کمېټه وایي چې اووه تنه به یې اصلي او څلور تنه به علی البدل غړي وي. د معمول خلاف د دې ګوند د مشرۍ لپاره چا ځان نه دی نومولی بلکې داسې پرېکړه شوې چې هر برخه وال به په یوه ورځه کاغذ کې د یوولس تنو نومونه لیکي او پدې پاڼو کې چې د چا نوم زیات لیکل شوی وي هغه به د ټولنې مشر وي.

کله چې د ورقو له مخې نومونه وشمېرل شول لاندې کسانو ډېرې رایې ترلاسه کړې وې چې د ټولنې (ګوند) د مرکزي کمېټې د اصلي او علی البدل غړو په نامه د ګوند مشري په غاړه واخېستله:

۲۸ رایې

۱. نور محمد تره کی

۲۷ رایې

۲. ببرک کارمل

۳. محمد ظاهر بدخشي
۴. غلام دستگیر پنجشيري
۵. شهر الله شهپر
۶. سلطان علي کښتمند
۷. صالح محمد زيري
- ۲۶ رايي
- ۲۵ رايي
- ۱۹ رايي
- ۱۷ رايي
- ۱۵ رايي

د ټولنې علی البدل غړي شاه ولي ، عبدالکریم میثاق، محمد ظاهر او عبدالوهاب صافي وو. د کنگري د برخه والو د شمېر په اړه اړینه برېښي وویل شي هغو لیکوالو چې پدې اړه لیکنې کړي دي برخه وال یې اووه ویشته تنه گڼي پداسې حال کې چې په کنگره کې اته ویشته تنو برخه لرله. ښايي دا تشه لدې امله وي چې لومړی دستگیر پنجشیری پدې اړه په خپل کتاب کې د کنگري برخه وال اووه ویشته تنه گڼلي دي او نورو بېله دې چې په خپله خبرني وکړي د پنجشيري پر کتاب ډډه لگولي ده. « وروسته له هغې چې د کنگري غړو د پټو رایو له مخې مرکزي کمیټه وټاکله ، د کنگري د غړو مخکې مرکزي کمیټې غونډه وکړه او نور محمدتره کی د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند د مرکزي کمیټې د لومړي منشي (وروسته عمومي منشي) او ببرک کارمل د دوهم منشي په توگه » ۴۱/۷۹ او محمد ظاهر بدخشي یې د تشکیلاتو د مسؤل په حیث وټاکل. د شرعي جوزجاني د لیکنې پر بنسټ عطا محمد شېرزي کارمل د منشي د مرستیال په توگه پیشنهاد کړ چې دا پیشنهاد ومنل شو. په کنگره کې د غبار د نه گډون په اړه د کنگري استازو (زيري، پنجشيري ، غوربندي) د غبار او کارمل ترمنځ د اختلافونو یادونه کړې ده. دا بیا ښيي چې غبار له یوې خوا د کارمل سره شخصي او سلیقي ستونزې لرلې او د نورو سره یې د نوي خوځښت د تگلارې په اړه سیاسي اختلاف درلود. غبار چې په سرپرسته کمیټه کې د عمر له پلوه تر ټولو مشر، د سیاسي مبارزې زیاته تجربه یې لرله د گوند د مشرتابه امکانات یې ډیر وو. د راتلونکي جوړیدونکي ټولنې د مشرتابه د لیوالخوا اړ ایستل شو چې د گوند په بنسټ ایښودونکي کنگره کې د گډون څخه ډډه وکړي. د غوربندي دا خبره چې «...خدای بښلي غبار د کارمل د لمسون له امله د سرپرستي کمیټې څخه وایستل شو...، او هغه د تره کې په وړاندې هم پلانونه لرل» ۸۰/۱۲ د دې واقعیت څرگندوی دی چې کارمل لیوال وو د نوي خوځښت مشر شي چې غبار او تره کې یې خپل سیالان گڼل ، غبار یې له لارې لېرې کړ او فکر یې کاوه چې په کنگره کې به دی د گوند د مشر په توگه راڅرگند شي چې دې موخې ته هم ونه رسید. د شرعي د لیکنې له مخې « ببرک کارمل لدې امله چې تره کې د مرکزي کمیټې د عمومي منشي په توگه وټاکل شو په غوسه وو او د بدخشي له لوري د تره کې د معرفي کولو پرمهال له هغو جملو د استعمالولو له کبله خوښ نه وو...، دا ټاکنه باید د مرکزي کمیټې له خوا ترسره شوی وای او هغه یې په برېښه ډول په غونډه کې و نه ویل ، بلکې د کنگري ځېنو غړو ته یې په غوږو کې ویلي وو.» ۸۱ همدا لامل وو چې ناراضه کارمل څه موده وروسته خپل یو شمیر پلویان د ټولنې څخه جلا او د ا، خ، د ، ټ په نامه یې خپل مستقل سازمان جوړ کړ. د گوند دا ډول جوړیدل هغه نوي زیږیدلي ماشوم ته ورته وو چې معیوب وزېږېدلو. د دې معیوب گوند زیږیدل لاندې لاملونه لرلی شي :

لومړی: د گوند د بنسټ ایښودونکو بېره - په هیواد کې د نوي اساسي قانون پر بنسټ د مساعدو شرایطو او لاسته راغلي فرصت څخه گټه اخیستنه چې د استبداد ضد او دموکراسۍ پلوه روڼ اندو لپاره د نفس ایستلو او د ولسونو د رواغوبښتنو د بیاتولو لپاره ټولنې او گوندونه جوړ کړي. دوی غوښتل چې د دې فرصت نه په بېره گټه پورته کړي. بېله دې چې د همفکرو ملگرو یو خوځښت چې د انحراف پرته د نوي جوړشوي سازمان د ځواکمنیدو جوگه شي د گوند په جوړولو لاس پورې کړ. دوهم: بې تجربگي- د گوند بنسټ ایښودونکو فکر کاوه ، مهمه دا ده چې د گوند بنسټ کیږدي او وروسته به وکولی شي په گوند کې شته اختلافونه له منځه یوسي.

دریم: داسې فکر هم کېږي چې له هماغه پیل څخه سلطنت او یا پرديو خپل افراد بنسټ ایښودونکي کنګري ته رالیرلي وو. سلطنت غوښتل چې دا گوند د ننه څخه د جنجالونو، کشمکشونو او انشعابونو سره لاس او ګریوان کړي او په یوه ځواکمن سیاسي سازمان وانه وړي. پرديو چې گوته شوروي اتحاد ته نیول کېږي غوښتل دوی ته د وفادارې څیرې او یا څیرو پرمټ گوند د دوی د لاس په وسیله واوړي. ښايي پورته یادو شوو ټولو دریو لاملونو او یا یې یوه د دې معیوب سازمان په منځته راتګ کې خپل رول لوبولی وي. د گوند د جوړیدو لومړنیو کلونو وښودل چې دا گوند له هماغه پیل څخه د ناپایه کشمکشونو یو سیاسي جوړښت وو او د بې باورۍ په چاپیریال کې خپل فعالیت ته ادامه ورکړه او د پرله پسې انشعابونو سره لاس او ګریوان شو. وروستیو پېښو او په تیره کله چې گوند واک ته ورسید، د واک په هماغه لومړیو کې د مشرتابه ترمنځ یې پخواني اختلافونه د عمق نه سطحې ته راووتل تره کې د گوند د مشر په توګه درک کړل چې باید د گوند بنسټ ایښودونکو دې حیاتي مسالې ته له هماغه پیل نه پام راګرزولی وای. هغه په سیاسي بېرو کې ويلي وو: «مور په پام کې لرو چې یو موټی واحد گوند منځته راوړو. د مصنوعي اتحادونو او یووالي څخه څه نه جوړیږي. مور غواړو چې گوند په یوه نوي قالب کې واچوو او د فولادو په څیر یو گوند جوړ کړو. مور ولیدل ولډنګ کاري ګټه نلري. وسپنه چیرې چې ولډنګ شوي وي هلته بیا ماتیري. زموږ گوندي یووالی همداسې وو.» ۱۱۹/۳۹ ژوند هم وښودل چې دې تشې په خپله گوند او ټولنې ته زیاتې بدمرغۍ راوړلې. البته دا گوند یوازیني گوند نه وو چې دا تشه یې لرله بلکې د نړۍ په کچه خاصیت د مخ په ودې هیوادونو سیاسي گوندونه د ورته ستونزو سره مخامخ شوي دي. د دموکراسۍ په لسیزه کې نورو گوندونو هم ورته حالت درلود او له کورنیو کشمکشونو، بې اتفاقیو او انشعابونو سره مخامخ شول. یو تریخ واقعیت چې یادول یې اړین بریښي هغه دا دی چې د ا، خ، د، ګ بنسټ ایښودونکو او مشرتابه د گوند د فعالیت او هم د واک د ترلاسه کولو او د ا، خ، د، ګ د واکمنۍ د نسکورېدو وروسته د گوند د کورنیو ستونزو او واکمن حالت په اړه نه دا چې په بشپړه توګه واقعیتونو ته گوته نده نیولې بلکې ځینو یې په لوی لاس حقایق تحریف کړي او په گوند کې د واکمن حالت څخه ناسم انځور کښلی دی او هڅې یې پدې راتاویږي چې په گوند کې د بېلارې توب، نیمګړتیاوو، ناکامیو او د گوند اساسنامې او کړنلارې ته د شا ګرزونې، نه ښوونکو تیروتنو ملامتي په گوند کې په ځانګړو مشرانو او یا شورویانو واچوي او پدې توګه خپل ځانونه غیر مسؤل، سلامت او سپین ثابت کړي. عجیبه خو لا دا ده چې د دې گوند د دواړو اړخونو په مشرتابه کې داسې مشران هم وو چې د خلق او پرچم په نامه د واحد گوند د وېشلو وروسته چې د تره کې یا کارمل تر مشرۍ لاندې پاتې شوي وو د گوند د واکمنۍ له نسکورېدو وروسته د گوند د انشعاب پړه د خپلو ډلو په مشرانو تره کې یا کارمل اچوي. د ساري په توګه د خلقيانو مشران میثاق او پنجشیري د کارمل په پرتله د انشعاب زیاته ملامتي په تره کې اچوي، لایق او غوربندي بیا خپل مشر کارمل د انشعاب مسؤل ګڼي. دلته دا پوښتنه را پیدا کیږي چې دوی ولې د انشعاب د مسؤل تر رهبرۍ لاندې مبارزې ته دوام ورکړ.

د دې ټولو خبرو سره سره د ا، خ، د، ګ جوړښت چې موخه یې د استبداد او ټولنیزو بیعدالتيو پر خلاف مبارزه او د یوه پرمختللي افغانستان جوړول وو د وخت غوښتنه او د ستایلو وړ ګام وو. دې گوند د خپل شتون او فعالیت پرمهال او د سیاسي مبارزې په ډګر کې د سترو تیروتنو سره سره د پرګنو او په تیره د روڼ اندو د ذهنونو په روښانولو کې د سترګو وړ ونډه اخیستې او واک ته په رسیدو سره د ټولنیزو سمونونو په پلي کولو سره چې د رښتیني ټولنیز انقلاب پیلامه ګڼل کیده ګړندي ګامونه اوچت کړل او افغاني ټولنه یې د فیل له خوبه راویښه کړله.

په گوند کې دوي تلوالی او انشعابونه

په سیاسي گوندونو کې همفکران او د ګډ باور خاوندان پخپله خوښه د یوې اساسنامې په لرلو سره هغو موخو ته د رسیدو لپاره راټولېږي چې په کړنلاره کې یې تثبیت شوې دي. گوندونه د سیاسي جوړښت له امله پخپلو کړنلارو، شعارونو او فعالیتونو کې د ټولنې د مختلفو طبقو او قشرونو اړتیاوې، غوښتنې

او گټې منعکسوي او د واکمنۍ، مدني ټولنې او پرگنو تر منځ د تعاملې عناصرو رول لوبوي. هر گوند په واکمنیو باندې د اغېز اچولو او سياسي واک ته د رسيدو په لټه کې دی. دې موخو ته د رسيدو لپاره له ټاکنيزو بهيرونو او کمپاينونو، رسنيو، سياسي اعتراضونو او پوهنيزو څېړنو څخه گټه پورته کوي. لکه څرنګه چې گوند يوه ټولنيزه او تاريخي پدیده ده د هغه معنی او مفهوم هم د وخت او ځای تابع دی. دا د دې معنی لري چې په يوه وروسته پاتې هيواد کې د يوه گوند تشکيلاتي جوړښت، ستراتيژي او سازماني موخې د يوه پر مختللي هېواد سره چې په همدې نامه فعاليت کوي توپير لري. له همدې کبله دي چې په دموکراتيکو ټولنو کې چيرې چې دموکراسي د هغې په اصلي مفهوم سره تر يوې کچې نهادهينه شوې ده گوندونه هم د سياسي گوندونو په اصلي مفهوم او ماهيت سره راڅرګندېږي. خو په تړلو وروسته پاتې ټولنو کې گوندونه د هغو په اصلي مفهوم سره نشي را څرګندېدلی او پدې ټولنو کې د گوندونو پر ځای د ځمکې لاندې پټې ډلې، پارتيژاني سازمانونه او يا انقلابي خوځښتونه منځته راځي. پدې اړه د آلماني مارکسيست کارل کائوتسکي خبره چې «يو پټ گوند نشي کولی دموکراتيک وي» د افغانستان د سياسي گوندونو او په هغو کې د ا، خ، د، گ په اړه سرخوري دا ځکه چې هغه په پټه جوړ، په غيرقانوني ډول فعاليت درلود او د واکمنیو د دوامداره څارنې، فشار او تهديد لاندې خپل فعاليت ته دوام ورکاوه. لدې امله د داسې يوه گوند څخه د يوه دموکراتيک گوند هيله او تمه واقعيښانه نه بريښي.

اوس و به گورو چې د ا، خ، د، گ بنسټ ايښودونکي د ګډ فکر او ګډ باور خاوندان وو يا نه. که چيرې د گوند د جوړېدو په درشل کې د هغه د بنسټ ايښودونکو هڅو ته وکتل شي معلومېږي چې هغوی د گوند د جوړېدو د تدارک کميټه جوړه کړه چې سرپرسته کميټه نومېدله. د دې کميټې څخه د گوند ځينو بنسټ ايښودونکو او هغه هم وروسته چې دا گوند له واکه گوښه کړل شو پخپلو ليکنو کې يادونه کړې ده. مخکې لدې پدې اړه څه ندي ويل شوي. د هغه مهال د واکمنو شرايطو له مخې چې واکمنۍ د خپل عادت له مخې پر استبداد او زورزياتۍ ډډه لگوله روڼ اندو او د مترقي اندونو خاوندانو ليدنې کتنې درلودلې ترڅو د يوه سياسي خوځښت بنسټ کېږدي. د هغوی د ليدنو کتنو په ترڅ کې هغو کسانو چې ګډ فکري اندونه لرل يو بل پيدا او پدې وتوانيدل چې د گوند بنسټ کېږدي. د گوند په بنسټ ايښودلو کې د تره کي، کارمل او بدخشي اعتبار د هغو رايو څخه جوتېږي چې د کنګري ګډون کوونکو دوی ته ورکړې دي چې په ترتيب ۲۸، ۲۷، ۲۶ رايې کېږي. له بله پلوه د کنګري پرمخ وړونکي بدخشي «د نور محمد تره کي او ببرک کارمل د ژوند، کار او مبارزې په اړوند رڼا واچوله او د کنګري نورو ګډون کوونکو هم د خپل ژوند، کار او مبارزې په هکله بشپړ معلومات ورکړل». ۱۵۷/۲ ښيي چې دې دريو تنو د گوند په جوړولو کې ځانګړی رول درلود. د هغوی رول ته په کتو سره په واقعيت کې دوی د گوند د زړې (هستې) حيثيت درلود. اوس به گورو چې آيا هغوی ګډ سياسي او ايډيالوژيکي اندونه لرل يا نه.

بحث به لدې پيل کړو چې گوند د هېواد د وروسته پاتې والي لامل په څه کې ليدلو او د حل لاره يې څرنګه لټوله. گوند د کارګري طبقې د ايډيالوژۍ د بنسټيز اصل په بنسټ د افغاني ټولنې وروسته پاتې والی اصلي لامل طبقاتي ستم ګاڼه چې بايد واکمن توليدي (نيمه فيودالي) مناسبات مات شي چې هغه يې د توليد پر وسايلو د ټولنيز ملکيت له لارې شوني ګڼل. هيواد د پانګوالۍ پرته د ودې لار چې د سوسيالستي ټولنې جوړول دي غوره کړي. سره لدې د گوند د بنسټ ايښودونکو څخه بدخشي اصولاً دا تګلاره منله خو زيات ټينګار يې د ملي مسألې پر حل درلود. هغه پدې اند وو «پښتانه په افغانستان کې واکمن او ظالم ملیت او نور محکوم او د ستم لاندې ملیتونه دي. لومړی بايد ملي ستم له منځه يوړل شي او بيا طبقاتي ستم. يوازې څوک چې د ظاهر بدخشي د دې طرحې په وړاندې درېده هغه تره کي وو او هغه په يوه شي ډډه لگوله چې هغه طبقاتي مبارزه او طبقاتي تحليل وو.» ۷۹/۶۳، ۷۵ سره لدې چې د گوند تګلاره د مرکزي کمېټې له لوري تصويب شوې وه او دې دا معنی لرله چې د گوند مشرتابه ګډ فکري باورونه لرل خو کښتمند چې په مؤسسه کنګره کې د مرکزي کمېټې د غړي په توګه ټاکل شوی د گوند د واکمنۍ وروسته د خپل کتاب (ياداشت های سياسی و رویدادهای تاريخی) په ۱۷۰ مخ کې د تره کي او کارمل ترمنځ د «سياسي او ايډيالوژيکي اختلافونو» د شتون خبره کوي. که چېرې دې اختلافونو شتون درلود دا پوښتنه را پيدا کېږي چې کارمل ولې له تره کي سره گوند جوړ کړ. دا بيا ښيي چې کارمل له تره کي سره سياسي او ايډيالوژيکي اختلافونه نلرل او د کښتمند ادعا ناسمه ده. د گوند له جوړېدو وروسته

بهیرونو وښودل چې د کنگري د جوړېدو په درشل کې کارمل تمه لرله چې دی به د گوند مشر شي چې داسې څه پېښ نشول او تره کې د گوند مشر شو. لدې امله یې د تره کې خلاف دریځ غوره کړ او د گوند د ننه یې فرکسیوني فعالیتونه پیل کړل. دې دا معنی لرله چې په یوه گوند کې دوو سیالو مشرانو او یا دوو تلوالو شتون درلود ځکه هر یوه یې پلویان لرل. کښتمند د خپل کتاب په ۱۴۳ مخ کې راوړي، بدخشي «له سیاسي پلوه د کارمل له نظریاتو سره سر ښوراوه خو په رسمیتو کې یې د تره کې دریځ تائیداوه.» کله چې کارمل جلا سازمان جوړ کړ او همفکران یې ورسره ولاړل خو بدخشي له کارمل سره نه ولاړ د بدخشي په اړه د کښتمند د ادعا ناسموالی هم ښيي. میثاق هم پدې اند دی چې بدخشي د تره کې له دریځ څخه ملاتړ کاوه. دا د دې ښکارندوی دي چې د گوند په مشرتابه کې سیاسي او اېډیولوژیکي اختلافونو شتون نه درلود او اختلاف د گوند د مشرۍ پر سر وو چې کارمل تره کې د گوند د مشر په توګه نشوای زغملای. د کارمل ځانپالنه او د گوند د مشر په توګه د تره کې د اتوریټي ټیټول لدې څخه څرګندېږي چې کله د گوند په مرکزي کمیټه کې د حکومت څخه د یوې جریدې د جواز اخیستنې موضوع را پورته شوله کارمل غوښتل چې د جریدې د امتیاز خاوند دی وي او مرکزي کمیټې پرېکړه وکړه چې دا امتیاز د گوند مشر تره کې ولري. د زیري په وینا «په مرکزي کمیټه کې د لمړي او دویم منشي ترمنځ بحثونه مرکزي کمیټې ته ورسیدل. زیاتره وخت ببرک کارمل عصبي کیده او نورمحمد تره کې به تل موسکې و. حتی پخپله دغې خبرې هم کارمل عصبي کاوه چې تره کې ولې نه عصبي کیږي. یوه ورځ کارمل ویل چې دی ترهرې جلسې د مخه (ویلیم پنځه) ګولی خوري.» ۱۶۷/۴۰ د تره کې او کارمل ترمنځ بې باوري او کشمکشونه په کال ۱۹۶۶ کې کله چې د ولسي جرګې دوولسمې دورې ته د گوند له لوري د استازو د نومولو مسأله را پورته شوه برېښه شول. تره کې او کارمل دواړه لیوال وو چې د کابل څخه چیرې چې د گوند فعالیت محسوس وو د استازو په توګه ونومول شي. که چیرې کارمل د گوند د اعتبار لوړولو ته ژمن وای معقوله دا وه چې هغه د گوند د مشر لپاره په کابل کې چې د خلکو د سیاسي پوهې کچه لوړه او د گوند فعالیت محسوس وو زمینه برابره کړې وای چې ولسي جرګې ته لار ومومي. خو ولیدل شول چې هم کارمل او هم یو شمېر نور پدې لټه کې وو چې کارمل ولسي جرګې ته د استازي په توګه ونومول شي نه د گوند مشر په مرکزي کمیټه کې پدې اړه له بحثونو وروسته تره کې اړشو چې ځان د غزني د ناوې ولسوالۍ څخه کانديد کړي. پدې اړه غورښدي لیکي: «که څه هم دا مسأله د تره کې د آزاده ګۍ سبب شوه، خو تره کې چې د گوند د عمومي منشي په توګه د گوند د یووالي د ساتلو لومړۍ درجه مسؤلیت درلود هڅه وکړه چې دا آزاده ګۍ د کدرونو او صفوفو تر منځ درز او بېلوالی را نه وړي. خو کنترول او مرکزیت پیاوړی او ګوندي دسپلین ټینګ شي او پارلماني فرکسیون په بشپړ ډول د دې مرکزیت تر لارښوونې لاندې فعالیت وکړي او د هرډول بیځایه را څرګندیدو ډډه وشي. د گوند استازي خپلې ویناوې او وړاندیزونه مخکې له مخکې د مرکزي کمیټې د پریکړې څخه تېر کړي. کارمل پدې دلیل سره چې په ورځنیو بحثونو کې باید سمدلاسه دریځ غوره شي خو بیا به پدې هکله رپوټ ورکوي. دا قیودات ونه منل او لدې ځایه اختلافونه پیل شول. له همدې امله کله چې ببرک کارمل او نوراحمدنور په پارلمان کې د ځینو استازو تر برید لاندې راغلل، نورمحمد تره کې هغه د بیځایه را څرګندیدو او افراطي شهرت غوښتنې پایله وګڼله.» ۱۶/۸۰. کله چې ولسي جرګې ته نوماندانو کمپاینونه پیل کړل کارمل محمود بریالی، عبدالصیر رنجبر او خلیل زمر ناوې ولسوالۍ ته د تره کې د ټاکنیز کمپاین لپاره استولي وو. «کله چې محمود بریالی او ورسره مل کسان د غزني ولایت د ناوې ولسوالۍ سره کلي ته رسېدلي وو، لدې امله چې په خام سرک یې سفر کړی او د سفر پر مهال یې جامې او سر او صورت په خاورو لړل شوي وو او مخکې لدې چې له تره کې سره وګوري، د کلی ترڅنګ چېرې چې چینه وه او په ویا له کې اوبه روانې وې، ځانونه یې لوڅ کړي وو (البته نېکرونه یې لرل) صابون یې له بکسونو څخه را اېستلي دی او ځانونه یې مینځلې دي. د کلي مېرمنو د خپلو منگیو سره چې اوبه راوړي او یا هلته ګرځېدلي، لدې وضعیت څخه یې بد راغلي او هغوی یې د کافرانو او بې شرمة او بې حیا ښکځلي کړي دي. د کلیو خلکو هغوی په مرګ ګواښلي دي، وروسته لدې هغوی په تېښته بېرته راغلي دي. دې ډول چلند د دې پرځای چې تره کې ته ګټه ورسوي د هغه په زیان تمام شو او خلک یې د هغه

خلاف ودرول. « ۵۳ / ۷۹ - ۵۴ همدا لامل او د حکومت لاسوهنې وې چې تره کې پارلمان ته لار ونه موندله. هغه مهال کارمل، نور احمدنور او اناهيتا راتيزاد ولسي جرگې ته وټاکل شول.

محمودسوما چې د خلق او پرچم د بيا يووالي مخکې د مرکزي کمېټې علی البدل غړی وو د تره کې او کارمل ترمنځ د اختلافونو تشديد ، په کارمل باندې د تره کې نه باور چې د دربار او حکومت سره اړيکې لري د « زندگي نوين » نومي کتاب خپرول گڼي چې تره کې په مستعار (نظرزاده) نوم خپور کړ. هغه وايي چې « تره کې د محمد هاشم ميوندوال د صدارت پرمهال شوروي اتحاد ته د درملني لپاره ولاړ او هلته يې دا کتاب چاپ کړ. هيواد ته په راستنيدو سره يې يوازي کارمل ته د کتاب د چاپ په اړه ويلي وو. خو ورځې وروسته ميوندوال د کتاب د خپرولو په اړه د تره کې سره خبرې کوي او دا هم ورته وايي چې پاچا هم د کتاب له خپرېدو څخه خبر دی. پاچا هم تره کې ورغواړي او د کتاب د خپرولو پوښتنه ترې کوي . وروسته لدې تره کې په کارمل په بشپړ ډول بې باوره شو چې د کتاب د چاپ په اړه يې پاچا او صدراعظم ته رپوټ ورکړی دی . « پدې هکله ميثاق ورته څرگندونې کړې دي او هغه وايي مخکې لدې چې کتاب چاپ شي هغه يې د کتنې لپاره د گوند مشرتابه ته ورکړ او محمد اسمعيل دانش پرې کار وکړ. همدا رنگه کارمل بېله دې چې د گوند مشرتابه په جريان کې واچوي د سردار عبدالولي سره کتلي وو. کله چې په مرکزي کمېټه کې ورڅخه د دې کتنې پوښتنه شوې وه په ځواب کې يې ويلي چې د شورا کانديد حق لري د موکلينو سره وگوري. تره کې ويلي وو ما چې د پاچا سره د کتلو تصميم و نيولومرکزي کمېټه مې خبره کړه او د ليدنې رپوټ مې هم وړاندې کړ تاسې هم بايد مرکزي کمېټه په جريان کې اچولې وای. دې مسالې هم په کارمل د مرکزي کمېټې ځېنې غړي بې باوره کړل .

د تره کې له لوري په کارمل بې باوري لدې نه څرگنديږي چې د گوند د جوړېدو لنډه موده وروسته تره کې د لومړي ځل لپاره د ۱۹۶۷ کال د فبرورۍ په يوويشتمه د چين د سفارت مخې ته يوه مظاهره تنظيم کړه چې کارمل او د هغه پلويان يې پرې خبر نکړل. پدې کوچنۍ مظاهره کې دوولسو شاوخوا گونديانو گډون کړی وو. د مظاهري خبر د مسکو راډيو او ځينو نورو راډيوگانو هم خپور کړ. ددې مظاهري برخوال زېږی ليکي: « د مرکزي کمېټې په غونډه کې د کارمل په شمول يو شميرکسانو د مظاهري په اړه پوښتنې کولې. موږ پوه شوو چې هغوی نه وه په خبر او نورمحمد تره کې ور ته وويل بنيابي زموږ ملگرو کړي وي. خو زياترو اعتراض وکړ چې مرکزي کمېټه نه ده په خبره او مظاهري کيږي. لومړي منشي دغه خبره تيره کړه او نورې خبرې پيل شوې. « ۱۳۴ / ۴۰ پورتنۍ څرگندونې ښيي چې د گوند د جوړېدو د لومړيو څخه د تره کې او کارمل په مشرۍ دوو تلوالو په گوند کې شتون درلود او د گوند د چارو او فعاليت د تنظيم لپاره متحده عمل نه کېدلو. د گوند په رهبرۍ کې دوه گوني توب ، د کارمل د فرکسيون شتون هغه وخت برېښو شو چې مرکزي کمېټې د گوند د جوړېدو دويمه کليزه د تره کې په کور کې نمانځله. د دې نمانځنې پر مهال بارق شفيعي يو شعر لوستی دی چې په هغه کې يې کارمل او راتيزاد ستايلي وو. د شعر د لوستلو پر مهال بدخشي ، بارق ته ويلي وو « کښينه مداح » چې غونډه کړکيچنه شوې او په غونډه کې بدخشي، ميثاق ، نور ، شفيعي، کښتمند، شهپر او عبدالوهاب ساپي توندي څرگندونې کړې وې. البته دوو لومړيو ، بدخشي او ميثاق د بارق خلاف دريځ نيولی او نورو د بارق په ملاتړ جبهه نيولې وه. په لومړيو کې چې کارمل تره کې تجريد او بې اغېزې کړي « ټينگار کاوه چې تره کې بايد عمومي رهبري وکړي او ورځني کارونه ځوانانو ته پرېږدي او تره کې او بدخشي به ويل چې گوند د ورځنيو پېښو رهبرۍ ته اړتيا لري . « ۱۷۱ / ۴۰ کله چې کارمل پدې کار کې پاتې راغی د گوند د جوړېدو دوو کلو او درو مياشتو وروسته د ۱۹۶۷ کال په اپريل (ثور) کې کارمل د خپلو همفکرانو سره د تره کې نه جلا شو او د (ا ، خ ، د ، ب) په نامه يې جلا سياسي فعاليت پيل کړ.

د گوند د بنسټ ايښودونکي کنگري پر مهال حفيظ الله امين چې وروسته په گوند کې په يوې پياوړې خو جنجالي څيرې واوښت په امريکې کې زده کړې کولې، هيواد ته په راستنيدو سره د گوند غړيتوب ترلاسه کړ. د کارمل د ډلې له جلاکيدو وروسته د بدخشي او امين ترمنځ ظاهراً د قومي او ژبنيو مسالو په اړه اختلافونه او جنجالونه پيدا شول. لدې امله دواړو ته د گوند د مرکزي کمېټې له لوري سزا ورکړل شوه. بدخشي د گوند د مرکزي کمېټې د اصلي غړيتوب څخه د گوند اصلي غړيتوب ته او امين د گوند د مرکزي کمېټې د علی البدل غړي نه آزمائشي غړي ته راتپت کړل شول. امين دا سزا ومنله خو بدخشي

د خپلو همفکرانو سره چې د شمال په غیر پښتنو پورې تړاو درلود له گوند څخه ووت او د انتظار د محفل په نامه یې خپل سازمان جوړ کړ. امین ته د سزا ورکولو له امله عبدالمحمد درمانگر چې د گوند د مرکزي کمیټې علی البدل غړی وو له گوند سره اړیکې وشولې. پدې ډول گوند په دریو ډلو د تره کي تر لارښوونې لاندې ډله د خلقیانو، د کارمل ډله د پرچمیانو او د بدخشي ډله د ستمیانو په نامه یادیدلې ویشل شو. دا دری سازمانونه هم ونه توانیدل د یوموتي خوځښتونو په څیر خپل شتون ته ادامه ورکړي بلکه د کورنیو اختلافونو نه خوریدل او د انشعابونو سره مخامخ شول. البته دا اختلافونه د جمهوریت تر ټیګښت پورې په پرچمیانو کې د خلقیانو په پرتله چې دواړو (ا، خ، د، گ) په نامه فعالیت درلودل او محسوس نه وو. لامل یې ښايي دا وي چې کارمل د خپلو همفکرانو سره خپل سازمان جوړ کړ او د تره کي تر لارښوونې لاندې اړخ کې د مختلفو افکارو او سلیقو خاوندان پاتې وو. څه موده وروسته د خلقیانو یو شمیر کدرونو محمدظاهر افق، امان الله استوار، تازه خان ویال، عبدالباري جهاني، نعمت الله، خالق، داکترکبیر، هاشم پیکار، فضل احمد طغیان، محمدعظیم گوهرې او نورو د گوند د کرنلاري او اساسنامې د ځینو برخو د بدلون او د کنګري د رابللو په اړه وړاندیزونه لرل چې مرکزي کمیټې ورسره ونه منل او هغوی د گوند څخه د خپلو یو شمیر همفکرانو سره ووتل. هغوی هم ونه توانیدل د سیاسي فعالیت وکړي او په دوو ډلو ویشل شول. د محمدظاهر افق په مشرۍ یې د «جمعیت انقلابي زحمتکشان افغانستان» او د امان الله استوار په مشرۍ یې د «کار د گروه» په نامه ډلې جوړې کړې. د کار گروه د بدخشي د ډلې په څیر نظریات لرل.

همدارنگه په ۱۹۶۸ کې د پرچم څخه یوه ډله چې مشران یې دستگیر پنجشیري، شهرالله شهپر او شرعي جوزجاني وو جلا شول او د خلق کارگر په نامه یې جلا سازمان جوړ کړ. دې سازمان څه کم یو کال مستقلانه فعالیت وکړ او په مشرتابه کې یې اختلاف راغی. پنجشیري او شرعي د خپلو همفکرانو سره د خلقیانو سره بیرته یوځای شول او شهپر د سازماني مبارزې نه لاس په سر شو او پلویانو یې د امان الله استوار له ډلې سره ګډه مبارزه پیل کړه. عجیبه خبره دا ده سره لدې چې پنجشیري او جوزجاني د گوند د واکمنۍ وروسته په ټولنیزو شبکو کې فعال وو، د گوند د فعالیتونو په اړه لیکنې هم کړې دي خو د تره کي او کارمل سره د دوی د اختلاف او انشعاب په اړه څه ندي ويلي. د گوند د واکمنۍ وړاندې دستگیر پنجشیري او عبدالهادي کریم له کارمل څخه د جلاکیدو لامل دا ګڼلو چې کارمل دوی حکومت ته په لاس ورکړي وو چې بنديان یې کړي. البته چې د گوند د لومړي انشعاب په اړه د پنجشیري اخبستني په برالا نه خو په غیرمستقیم ډول تره کي ته متوجه دي. که چیرې د پنجشیري ادعا ومنل شي چې په انشعاب کې تره کي منفي رول درلود نو بیا ولې پنجشیري بېرته د گوند د انشعاب اصلي عامل، تره کي ته راوګرځید او د نوموړي تر مشرۍ لاندې یې دوهم ځل مبارزې ته دوام ورکړ؟ د افغانستان خلک دموکراتیک گوند په خلقي اړخ کې د پنجشیري دریځ ته په کتنې سره معلومېږي چې نوموړي په خلقیانو کې د کرکيچونو په راوستلو او کمزورولو کې ښکېل پاتې شوی دی. پدې هکله بیلګې لږ نه دي خو دوو ته به یې ګوته ونيول شي. د ۱۹۷۹ کال د دسمبر په ۲۷ د امین او د گوند د سیاسي بیرو د غړو د مسمومولو په پیښه کې د پنجشیري نه مسمومیدل ښيي چې نوموړي ته د شورویانو له لوري ویل شوي وو چې د خوړو له خوړلو ډډه وکړي. بله مسئله چې د خلقیانو تر منځ د اختلافونو په لمن وهلو کې د پنجشیري منفي رول ښيي د نوموړي خپله وینا ده چې د شوروي د یرغل په لومړیو کې څو تنو د بدخشي د پخوانیو پلویانو اړونده کسانو ته کړې وه او په یوه برخه کې وايي: «وروسته له هغې مې چې د گوند پوځیان د بیګ شونښتانو (موخه تره کي او امین دي) ضد متحد کړل او هغوی مې د یو بل خلاف راوپارول، د تره کي له نسکوریدو وروسته د حفیظ الله امین د حکومت په لومړۍ ورځ د هیواد نه ووتل، د انقلاب څخه د ډاډمنې دفاع او په گوند کې د انحراف د مخنیوي په خاطر مې د شوروي دوستانو د قانع کولو په موخه چې خپل محدود قطعات افغانستان ته را واستوي د امین د حکومت په وروستۍ ورځ کابل ته راستون شوم.» ۸۲ کله چې پنجشیري په ویاړ سره وايي چې ما پوځیان د گوند د مشرانو خلاف متحد کړل او یا مې شورویانو ته قناعت ورکړ چې په گوند کې د انحراف د مخنیوي په خاطر خپل لښکر افغانستان ته راولیري معنی یې دا ده چې ده د خلقیانو کمزوري او د تره کي او امین دواړو ورکه غوښتله او خپل منفي رول یې د شورویانو سره په همغږۍ کې لوبولی دی. د انتظار محفل هم د بدخشي او بحرالین

باعث تر مشرۍ لاندې په دوو جلا جلا ډلو (سازمان انقلابي زحمتکشان افغانستان- سازا او سازمان فدائیان زحمتکشان افغانستان- سفزا) ووېشل شول. هېره دې نه وي چې د تره کي او کارمل تر مشرۍ لاندې د (ا، خ، د، گ) تر نامه لاندې دوو جلا سیاسي سازمانونو فعالیت درلود پدې توپیر چې خلقيانو د (ا، خ، د، گ) سره د کارگري طبقې مخکښ او پرچميانو د زیارایستونکو مخکښ تړل (لیکل). دا د دې معنی لرله چې دا تر یوه نامه لاندې دوه موازي گوندونه وو.

د خلقيانو نه د څو ډلو له جلا کیدو سربېره په خلقيانو کې کورني جنجالونه او کشمکشونه ونه درېدل. بل جنجال په کړنلاره کې د ملي دموکراسۍ او خلقي دموکراسۍ په هکله ناسم پوهاوی او د نظر اختلاف وو چې عبدالکریم زرغون د گوند د کړنلارې خلاف په خلقي دموکراسۍ ټینګار درلود. سربېره پر دې هغه مهال د امین او زرغون تر منځ هم اختلافونو شتون درلود او دواړو یو بل په فرکسیونبازۍ تورنول. سربېره پر دې امین زرغون د ماډیستانو سره په اړیکو لرلو هم تورناوه. همدا رنگه زرغون بېله دې چې گوند خبر وي د مستربل په نامه یو کتاب په پاکستان کې خپور کړی وو چې د گوند کورنۍ مبارزې ته ځانګړی شوی وو او هلته پرچميان پکې ټکول شوي وو. دا ټول ددې سبب شول زرغون چې د مرکزي کمیټې علی البدل غړی وو له گوند څخه وایستل شي. زرغون له گونده اخراج شو خو څوک یې له ځان سره یونه وړل او خپلو ارتباطي غړو او پلویانو ته یې سلا ورکړه چې په گوند کې پاتې شي. ده پخپله او پلویانو یې هېڅکله هم د خلقيانو ضد دریځ غوره نکړ. د گوند څخه د زرغون د ایستلو وروسته امین هڅې وکړلې چې د زرغون سره ارتباطي خلقيان له گوند څخه وشړل شي خو مرکزي کمیټې ورسره و نه منل. میثاق وايي چې تره کي په گوند کې د هرچا څخه زیات په زرغون باور درلود او د خپل کتاب په ۸۷ مخ کې راوړي چې په ځېنو خاصو شرایطو کې چې د گوند مشرتابه په خپلو کورونو کې نه وي او پټ شي تره کي به له زرغون سره تللو او یوازې زرغون د هغه د پټځای څخه خبر وو. دا هم ویل کېږي چې د چنگاښ د شپږویشتمې د کودتا په شپه هم تره کي زرغون دارالامان ته نږدې یوه کور ته بوولی وو چې پدې شپه څوک زیان ور ونه رسوي پداسې حال کې چې زرغون له گوند څخه اخراج شوی هم وو. بنیایي همدا لامل وو چې کله امین بشپړ واک ته ورسېدلو په خلقي مشرانو کې یې د تره کي او زرغون ژوند ته د پای ټکی کېښود. د خلقيانو له اړخ څخه د بدخشي، افق او استوار د واین نیولو په چاره کې امین ته هم ګوته نیول کیده چې د هغوی سره یې اختلافونه لرل. سربېره پردې په امین دا تور هم لګیده چې فرکسیوني فعالیت کوي. کله چې د ۱۹۷۷ په جون کې خلق او پرچم یووالی وکړ د گوند څخه د امین د اخراج مسأله د گوند په سیاسي بېرو کې د ورځې په آډنا واوښته. پدې اړه د سیاسي بېرو دوو غړو پنجشیري او میثاق څرګندونې کړې دي چې له یو بل سره سر نه خوري. پنجشیري ادعا کوي چې ګواکې امین د وخت د اطلاعاتو او کلتور وزیر علي احمد خرم په ترور کې لاس درلود. میثاق بیا وايي چې د خلق او پرچم د یووالي وروسته کارمل او امین دواړو د یووالي ضد فعالیتونه کول خو د امین د یووالي ضد فعالیت زیاد وو او اړین سندونه ترلاسه شول او ده د گوند څخه د امین د ایستلو مصوبه ولیکله. په سیاسي بېرو کې د لسو تنو څخه شپږو تنو د امین اخراج ته مثبتې او څلورو تنو (تره کي، کارمل، شاه ولي او کښتمند) مخالفه رایه ورکړله. د امین له لوري د فرکسیوني مبارزې په اړوند د هغه پلویان وايي. کله چې د گوند څخه د هغه د ایستلو هڅې پیل شولې هغه اړشو خپل جلا «د افغانستان ملي دموکراتیک گوند» جوړ کړي چې مشران یې «محمود سوما، محمدمنصور هاشمي، عبدالرشید جلیلي، صدیق عالمیار، رازمحمد پکتین، صاحب جان صحرايي و.» ۵۸/۶۰ البته چې پر امین د فرکسیوني فعالیتونو تور لا د مخه هم لګول شوی وو. رازمحمدپکتین دا نه مني چې هغه د دې پټ سازمان د مشرانو څخه وو. د ثور د پوځي پاڅون وروسته د پکتین دریځ ته په کتوسره هغه امین ته ځانګړی ارادت درلود. محمدالله صافی خلقي کړ وایي: «تره کي د پاچا د واکمنۍ پرمهال په پټه څو تنه (دی، سازار لیوال او میرصاحب کاروال) د مرکزي کمیټې د غړو د همغږۍ پرته په پټه تنظیم کړي وو، چې ځانونه هېڅکله خلقيان معرفي نکړي ترڅو ضبط احوالات د وخت استخبارات هغوی د خلقيانو په نامه ونه پېژني ځکه که چېرې حکومت په گوند برید کوي، مشران او کدرونه یې نیول کېږي او یا له منځه وړل کېږي هغه مهال به دوی د گوند بیرغ اوچت ساتي. د داودخان په واکمنېدوسره محمدالله صافی شوروي اتحاد ته د زده کړو لپاره واستول شو او د دې ډلې مشري فدا محمد

فدا ته وسپارل شوه. د چنگاښ له کودتا وروسته دا ډله په اصطلاح پټ خلقیان تره کې زېږي ته وسپارل. د ثور انقلاب وروسته چې گوند واکمن شو او علني فعالیت یې درلود، صافی او لیوال په شوروي اتحاد کې په زده کړو لگیا وو. د صافي په خبره هغوی پکتین ته چې په مسکو کې سفیر ټاکل شوی وو ورځي او دا جریان ورته وایي ترڅو هغوی په گوندي سازمانونو کې تنظیم کړي. پکتین ورته ویلي وو: «هغه تاسې وئ چې امین صاحب مو تخریبواوه.» څه موده وروسته یې دواړه د آزمایشي غړو په توګه تنظیم کړي وو. زېږي هم په خپل کتاب کې همدې مسألې ته ګوته نیولې ده چې د چنگاښ له کودتا وروسته دا مخفي ډله تره کې ده ته سپارلې وه چې د هغوی سره اړیکې ولري. د انقلاب له بري وروسته زېږي د ده سره پټ تنظیم شوي خلقیان د کابل د گوندي ښاري کمېټې منشي، نجیب الله ته ورپېژندلي وو چې هغوی په گوندي سازمانونو کې تنظیم کړي.

په ۱۹۷۶ (۱۳۵۵) کال کې په ځینو خلقیانو کې دا اوازي خپرېدې چې د تره کې او امین ترمنځ اختلاف شتون لري. ددې اختلاف لامل دا وو چې امین د خلقي اړخ د پوځي برخې مسؤل په ۱۹۷۶ کې مرکزي کمېټې ته وړاندیز کړی چې خلقي پوځیان دا وړتیا لري محمد داود نسکور او واک ترلاسه کړي خو تره کې دا کار د گوند د سوله ییز سیاست خلاف هڅه ګڼلې وه. د هغه مهال د مرکزي کمېټې غړی شرعي جوزجاني په یوه لیکنه کې د مرکزي کمېټې د هغې غونډې په اړه راوړي چې امین وویل: «تشکیلات مو په اردو کې پیاوړي دي، همدا اوس په رڼا ورځ کولی شو دولتي واک ترلاسه کړو او ملګری تره کې د جمهور رییس په توګه اعلان کړو. څو ځله یې بیا هم تکرار کړل. تره کې په موسکا وویل، او د کافر زو (دا یې تکیه کلام وو) اړینه نه ده د مرکزي کمېټې په غونډه کې د گوند د سوله ییز سیاست خلاف ماجراجویانه خبرې وشي. د مرکزي کمېټې غړو د هغه څرګندونې جدي ګڼلې او هغه یې په ماجراجویي تورناوه او میثاق ویل ملګری تره کې، همدا امین مور او تاسې یوه ورځ مرګ ته ورکوي.» ۸۳ ښایي د مرکزي کمېټې لدې غونډې وروسته د امین پلویانو دا تبلیغات پیل کړي وي چې ګواکي تره کې زور شوی دی او باید د گوند له مشرۍ نه لاس واخلي.

د عبدالقدوس غوربندی په وینا «د پرچم په فرکسیون کې د نظر اختلاف د نوموړي فرکسیون د ملي او انټرناسیونالستي دریځونو په هکله وو چې کوم یوه ته لومړیتوب ورکړل شي. کارمل پدې ټینګار درلود چې د شوروي اتحاد له سیاستونو نه باید په بشپړ ډول ملاتړ وشي او گوندیان په انټرناسیونالستي او سويټسټي روحیه وروزل شي. کارمل پدې اند وو چې زېږخواکونه د نړۍ د ملتونو برخلیک ټاکي. دا اختلاف هغه وخت ژور شو چې په کال ۱۹۶۷ کې شوروي لښکر په چکوسلواکیا یرغل وکړ او د خپلې خوبښې رهبران یې پر هغه هیواد وتپل او د شوروي دا برېښ یرغل د پرچم په فوق العاده ګڼه کې د انټرناسیونالستي مرستې په توګه تائید او ترې ملاتړ وشو.» دې اختلاف ته د گوند د واکمنۍ وروسته هغو پرچمیانو ګوته نیولې ده چې ځانونه د خیبر پلویان او د کارمل مخالفان ګڼي خو مخکې لدې پدې اړه هیڅ نه ویل کیدل او د کارمل او خیبر د اختلافونو خبره هم نه کېدله. البته د پرچم اړخ هغه وخت د ژور کړکېچ سره مخامخ شو چې د محمد داود د پوځي کودتا دوه کاله وروسته د کارمل – داود تر منځ اختلاف راغی. غوربندی دا اختلاف د محمد داود په ملي غورځنګ کې د پرچم د سازمان د انحلال د مفکورې له امله ګڼي چې داودخان د کین لاسو د خپلو سیاست غوره کړ او کارمل د تسلیمۍ لاره غوره کړله. نوموړی د خپل کتاب نگاهی مختصر به تاریخ ح، د، خ، ا په ۴۲ مخ کې د پرچم په فرکسیون کې دې کړکېچ ته د حل لار د مرکزي کمېټې په پراخولو کې ویني هغه څه چې واقعیت نلري. واقعیت دا وو چې د جمهوري نظام په ټینګښت سره چې پرچم په نوي نظام کې د سترګو وړ برخه لرله خپله مبارزه چې واک ته رسیدل وو بشپړه ګڼله. د جمهوریت په دویمه نیمایي کې چې د محمد داود او شوروي اتحاد اړیکې سړې شوې او له لویدیځ سره یې د دوستانه اړیکو د ټینګولو هڅې پیل کړې. دا مهال مسکو کارمل و هڅولو چې د داود خلاف دریځ ونیسي چې د پرچم د مشرتابه تر منځ اختلاف پیدا شو. د کارمل تر مشرۍ لاندې سترې برخې د داودخان خلاف د درېدلو او حتي د هغه د راپرزولو هوډ درلود. نور احمد نور چې دا مهال د میر اکبر خیبر پر ځای د نوموړي سازمان پوځي مسؤل وو د پوځي عمل وړاندیز کړی چې ګواکي یوازې په ګارد کې دیرش تنه پرچمي افسران کولی شي دا کار وکړي خو خیبر د محمد داود

سره د همکارۍ او حتی په جوړېدونکي د ملي انقلاب حکومتي گوند کې د پرچم ادغام غوښت. دې مخالفتونو ته هغه وخت د پای ټکی کېښودل شو چې د ۱۹۷۶ کال په ژمي کې د پرچم د فرکسیون کنفرانس جوړ شو. کنفرانس مرکزي کمیټه پراخه کړه چې سرورپور، عبدالقدوس غوربندي، عبدالمجید سربلند، عبدالوکیل، نجیب الله او محمود بریالی مرکزي کمیټې ته راپورته کړل. د خلیل الله زمر په وینا «په کال ۱۹۷۶ کې د محمد داود د دولت په وړاندې مبارزه د میراکبر خیبر د نظر خلاف د پرچم د اړخ په کنفرانس کې تصویب شوه او پدې مبارزه باندې په تاکید سره د خلق د اړخ سره بیا یووالي تائید شو.» ۸۴ لکه څرنگه چې جمهوري نظام د هماغه پیل څخه د کورنیو کشمکشونو او ننگونو سره مخامخ شو او داودخان اړ شو د نظام د مخالفینو ارادې ته سرټیټ کړي او د کین اړخو په ځپلو او د پرچمیانو څخه د دولت د پاکولو او په بهرني سیاست کې لویډیځوالو ته نږدې شي. د محمد داود دا ډول چلند ددې سبب شو چې خلق او پرچم سره یوځي. خو دا یووالی هم رښتینی نه وو او په واحد گوند کې د دوو څرگندو سیالو خو دښمنو تلوالو خپل شتون ته دوام ورکړ. غوره بېلگه یې دا وه چې د دواړو ډلو د ادغام په پروسه کې امین خپل یو شمېر پوځي ملګري او کارمل خپل یو شمیر ملکي کدرونه پټ ساتلي وو. د (ا، خ، د، گ) له لوري واک د ترلاسه کولو وروسته بهیر د دې دوو سیالو خو دښمنو تلوالو کارنامې چې د یو بل په وژلو، زنداني کولو، بریالیو او ناکامو کودتايي هڅو او دښمنانه تبلیغاتو څرخیدلي ښیي چې دا گوند یو واحد گوند نه بلکې د یوه نامه لاندې دوي دښمني تلوالې یا دوه گوندونه وو. د ۱۹۷۸ کال د اپریل له اووه ویشتمې څخه د ۱۹۹۲ کال د اپریل تر اته ویشتمې پورې ظاهراً د (ا، خ، د، گ) په نامه گوند د واک په ګډۍ ډډه لګولې وه. خو پدې څوارلس کلنه موده کې په ټولیزه توګه واحد گوند نه بلکې په لومړي پړاو کې چې شل میاشتې کیږي د تره کې او امین په مشرۍ خلقي گوند او د شوروي د یرغل وروسته د کارمل او نجیب الله تر زعامتونو لاندې پرچمي فرکسیون واک چلولو. لدې امله دا واحد گوند نه بلکې د واحد گوند په نامه دوي نه پخلا کېدونکي تلوالې یا جلا جلا گوندونه یا دموکراتیک اتحاد وو. له همدې امله پدې کتاب کې د (ا، خ، د، گ) په خلقي گوند او پرچمي گوند او واکمني یې هم په خلقي او شوروي - پرچمي واکمنۍ ویشل شوې دي. ښایي دا ډول ویش نه یوازې د نوموړي گوند ډیری غړو بلکې د هغه مخالفینو ته هم د منلو وړنه وي. خو دا یو څرګند واقعیت وو چې د هغه څخه سترګې نشي پټېدای.

د همکارۍ او نه همکارۍ ستراتیژي

د گوند د جوړېدو سره سم د نور محمد تره کې اوبیرک کارمل ترمنځ تکتیکي او سلیقوي اختلافونه پیدا شول چې یو د هغو څخه د مبارزې د ښې (شکل) یا د مبارزې د څرنگوالي مسئله وه. کارمل د گوند په څرګندې (علني) او تره کې په پټې (مخفي) مبارزې ټینګار درلود. هغه مهال ولسی جرګې د گوندونو او غونډو د جوړولو قانون نه وو تصویب کړی او له تصویب وروسته هغه پاچا توشیح نکر او گوند هم د سیاسي گوند په نامه نه بلکې د ټولنې په نامه خپل شتون اعلان کړی وو. که د گوندونو او غونډو قانون موجود وای منطقي وه چې گوند په څرګند ډول سیاسي فعالیت وکړي. خو د گوندونو د قانون د نه شتون په صورت کې د گوند څرګند فعالیت واکمنۍ ته لاسوند ورکاوه چې پر سازمان برید وکړي مشران او فعالین یې پدې تور زنداني کړي چې د قانون پرته یې گوند جوړ کړی او د تره کې په وینا دا «کوچنی ماشوم» په ډیره آسانی سره له ډګره وباسي. پردې اساس د گوند د پټې مبارزې منطق سم وو ترڅو گوند د واکمنۍ له برید څخه خوندي پاتې شي. له بله پلوه د کارمل له دریځه داسې بریښي هغه ډاډمن وو چې ده او د ده پلویانو ته د گوند د څرګند فعالیت له امله ګواښ شتون نلري ځکه چې د واکمنۍ سره یې پټې اړیکې لرلې. د حکومت سره د کارمل پټې اړیکې د هغه د زوم له وینا معلومېږي چې د صدراعظم محمد یوسف سره د ولسي جرګې د دوولسمې دورې ټاکنو کې ائتلاف کړی وو او هغه لیکي: «د ټاکنو په بهیر کې د هغه (محمد یوسف) کړۍ او د (ا، خ، د، گ) د پرچم د اړخ ترمنځ یو ډول ائتلاف منځته راغلی وو چې د دې اړخ د بشپړ ملاتړ له کبله د هغه د کړۍ یو شمیر منسوبین لکه

میر محمد صدیق فرهنگ او د هغه خور رقيه ابوبکر د کابل د ښار څخه ولسي جرگې ته لاره وموندله. « ۶۱ / ۱۲۲ که څه هم د محمد يوسف د حکومت پر مهال کارمل له گوند څخه لاره نه وه جلا کړې خو په پټه يې د حکومت سره اړيکې لرلې او ابتلاف يې ورسره کړی وو. لکه څرنګه چې ويل شوي وو کارمل د پښتونستان د آزادۍ د اتحاديې (پښتونخواه) منشي وو چې دا سازمان د سلطنتي کورنۍ په اراده جوړ شوی وو. لدې کبله کارمل د سلطنتي کورنۍ له ملاتړ برخمن وو. همدا لامل وو چې په ۱۳۵۱ کال کې کارمل په شورا کې خپله ډله د گوند په نامه اعلان کړه خو حکومت کوم غبرګون ونښود. د پښتونستان د اتحاديې په اړه د کارمل سلاکار فرهنگ ليکي: «دا مهال د يوې نيمه پټې او نيمه څرګندې ټولنې د پښتونستان د اتحاديې بنسټ کينودل شو چې رهبري يې ظاهر آ غلام حيدر خان عدالت لرله خو اصلي بنسټ ايښودونکی يې محمد داودخان وو. پدې ټولنه کې د حقوقو د پوهنځي يوه محصل ببرک (ببرک کارمل) هم فعاليت درلود دا اتحاديېه ظاهر آ د پښتونستان افراطي ناسيونالستي داعيې ته د مرستې په نامه تشکيل شوې وه خو په واقعيت کې يې د محمد داود واک ته د رسيدو لپاره کار کاوه. » ۳۰ / ۶۶۴ په لومړي څپرکي کې راغلي وو چې غلام حيدر عدالت او کارمل د ويښ ځلميانو د کندهار د څانګې د خپلولو په کار کې د ناکامۍ له امله د نوموړي سازمان مشران زنداني کړل. دا بيا بنيې چې کارمل په يوه پېژندل شوي سياسي شخصيت د اوښتلو په موخه هر کار او حتي د حکومت په خوښه د هيواد د سياسي غورځنگونو د خپلو او د سياسي فعالانو زنداني کولو ته چمتو وو. البته په سياست کې د سياستوالو ، گوندونو او واکمنيو تر منځ همکاري ، جوړجاړي ، ائتلافونه او اتحادونه يوه طبيعي خبره ده. خو پدې کار کې بايد يو لړ اصول او قواعد په پام کې ونيول شي او دا همکاري او ائتلافونه د ملي گټو پر محور ، د بېرنيو حالاتو او گواښونو په وړاندې ګډه مبارزه ، د ملي او مترقي ځواکونو د پياوړتيا موخي ولري نه دا چې د مترقي غورځنگونو د خپلو په موخه صورت ومومي او پدې هکله مهمه خبره دا ده چې پدې همکاريو او ائتلافونو کې رښتينولي له پامه و نه غورزول شي يعني دا چې په هغو کې دوکه ، توطئه او دسيسه نه وي او د شا څخه پر خپل ابتلافي ملګري گوزار و نشي يا دا چې دا همکاري ، اتحادونه او ائتلافونه د پرديو د ديکتې له مخې ترسره نشي. ائتلافونو ته شا ګرزول نه يوازي د خپل ائتلافي ملګري سره خيانت دی بلکې هيواد او خلکو ته ستونزې راوروي او کله ناکله د ناورينونو سبب هم ګرزي. په ائتلافونو او همکاريو کې مهمه او پر نسيبي خبره دا ده چې هغه د چا سره ، د څه لپاره او د کومو موخو په خاطر کيږي. د کارمل له لوري د نورو سره د همکاري د ستراتيژۍ تګلاره په توطيه او دسيسه ولاړه وه او موخه يې يوازي د خپل ځان او خپلې ډلې غښتلتيا وه . پدې هکله صباح الدين کشکي ليکي: «دا موضوع چې کارمل له يوې خوا حکومت ته د همکاري لاس ورکوي او هممهاله د نظام د تخريب لپاره هڅو ته دوام ورکوي ، د پرچم د ستراتيژۍ سره سرخوړ. مثلاً کارمل د ۱۹۷۲ کال په ژمي کې کله چې ما ليکوال د اطلاعاتو او کلتور د وزير په توګه کار کاوه حکومت ته د همکاري وړانديز وکړ. په هماغه کتنه کې هغه وړانديز وکړ چې ډاکټر عبدالغياث صافي (چې وروسته په کمونسټ رژيمونو کې د سرسخت کمونسټ په توګه راڅرګند شو) په وزارت کې د سلاکار په توګه مقرر شي. د کارمل سره د کتنې څو ورځې وروسته صدراعظم شفيق راته وويل چې پرچميانو د مکرويان په يوه اپارتمان کې غونډه کړې چې د حکومت خلاف د يوې مظاهري پلان جوړ کړي. ما کارمل پدې موضوع باندې د بحث لپاره را وغوښت او ورته ومي ويل ، عجيبه ده چې له حکومت سره د همکاري د وړانديز په رڼا کې بې گوند داسې غونډه کړې ده. کارمل د دې غونډې د جوړيدو له امله چې حکومت پرې خبر دی تعجب وکړ خو د غونډې څخه کاملاً منکر شو. » ۳۲ / ۱۷۳

کارمل د پاچا او سلطنتي کورنۍ سره په همکاري کې د پاچا دومره باور تر لاسه کړی وو چې صدراعظمان هم ترې خوريدل . د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند او د شوروي يرغل نومي کتاب ليکوال عطا محمد شيرزی د خپل کتاب په ۶۴ - ۶۵ مخونو کې په قرغه کې د موسي شفيق په کور کې پدې اړه د خپلو سترگو ليدلي حال داسې بيانوي : « حکيم کټوازي چې پدې وخت کې د امنيه قوماندان وو راغی د سالون په يوه څنډه کې يې د صدراعظم سره خبرې وکړې چې بيا صدراعظم ډير ناګراره او په غوسه شو د حاضرينو په وړاندې يې په جګ آواز وويل چې پاچا ته تر بل هر چا نه ببرک کارمل مخکښی او ګران دی . دغه وخت داسې ورځې وې چې د پرچم ګروپ د يوه ملګري د مړينې په خاطر په ښار

کې مظاهري په لاره کړې وې.» کارمل نه يوازې د دموکراسۍ په لسيزه کې د سلطنت او حکومتونو سره د همکارۍ په نامه خپلې لوبې پرمخ وړلې بلکې د خپل کودتايي ائتلافي ملگري داودخان سره يې هم هغو ته دوام ورکړ چې پايله يې پر پرچم د جمهور ريبس بې باوري شوله. د داودخان د واکمنۍ پر مهال يوه پرچمي ولسوال يوه چا ته چې رشوت يې تري اخيستی وو ويلي وو: «پرچميان د يوه بل انقلاب په گټه سياسي رشوت خوړل روا بولي. دغه ډول رشوت دوه ډوله گټې لري يوه يې دا ده چې انقلابيون په مالي لحاظ تقويه کيږي او بله يې دا ده چې لدې لارې دا تش په نامه جمهوريت په خپل نس کې په خپله ښه تخریب کيدلی شي.» ۷۳/۸۵

د ۱۳۵۷ کال د ثور د ولسوال پاڅون وروسته واکمنۍ کې چې نيمايي يې پرچميان وو هغوی د خلقي حکومت د بدنامولو په موخه د چارو په سبوتاژ، وژنو او وړانکاريو لاس پورې کړ چې د موسی شفيق وژنه يې يوه بېلگه ده. د شفيق وژنه جنرال پادشاه مير د حامد کرزي د واکمنۍ پر مهال افشا کړله چې هغه په ۱۳۵۷ کال کې د پلخرخي په پولیگون کې دنده لرله او د کورنيو چارو وزير نوراحمد نور يې د شفيق د وژلو پر مهال په پولیگون کې ليدلی دی. نوموړي جنرال د کرزي د واکمنۍ پر مهال د داودخان د کورنۍ د غړو د څښولو د ځای په موندلو کې هم مرسته کړې ده. لکه څرنگه چې د موسی شفيق د وژنې خبره راغلله د هغه د وژنې په اړه به د تره کي غبرگون ووينو. پدې اړه د بي بي سي په پښتو ويبپاڼه کې د ۲۰۲۳ کال د اگست په اتمه «د افغانستان کمساري لومړی وزير» تر سرليک لاندې ليکنه خبره شوې په هغې کې راغلي دي: «موسی شفيق له نورمحمد تره کي سره پېژندگلوي درلوده او وخت نا وخت به يې له هغه سره کتل او ان د استاد خطاب يې ورته کاوه. کله چې تره کي واک ته ورسېد او په ۱۹۷۸ کې يې د انقلابي شورا مشري تر لاسه کړه غوښتنه يې وکړه چې موسی شفيق ارگ ته را وبولي چې دی ورسره وگوري. خو حفيظ الله امين اطلاع ورکړه چې ښاغلی شفيق د کودتا لومړی اونی کې وژل شوی دی. دې موضوع تره کي خواشینی کړ او ويې ويل دا کار بايد نه وای شوی.» پدې هکله شيرجان مزدوريار او سيد محمد گلابزوی ځينو کسانو ته ويلي وو: «کله چې امين تره کي ته د شفيق د وژلو خبره وکړله د تره کي د لاسه د چای پياله ولوېدله او ورته ويې ويل. زه يو عادي سړی وم يوه ورځ زما د کور دروازه و ټکېده دروازې ته ورغلم گورم صدراعظم شفيق دی ورته و مي ويل خيږت وو چې راغلي ياست. شفيق وويل دي خوا ته راغلی وم و مي غوښتل چې تره کي صاحب ووينم. صدراعظم ډېر پاتې نشو او په ولاړو موڅي شيبې خبرې وکړې او هغه ولاړ. تاسو هغه زما په واکمنۍ کې وژلی دی.»

که چيرې د پرچم د ډلې مخينې ته کتنه وشي د پاچا څخه نيولې د انگلوساکسوني اشغال زېږنده واکمنيو کې د طالبانو پرته په ټولو واکمنيو کې برخه درلودله. دلته دا پوښتنه را پيدا کيږي پرچمي مشرانو چې ځانونه سلطنتي ضد، جهادي ضد او امپريالستي ضد شميرل څه ډول او د کومو اصولو له مخې د پاچا، سلطنتي کورنۍ، جهادي تنظيمونو او د امپريالستي ښکېلاکگرو پرمټ کينول شوي واکمنۍ سره همکارۍ ته غاړه اېښودلې ده. دا د پوهيدو وړنه ده چې څه ډول کارمليانو په ۱۹۹۲ کې د شمال تلوالې سره کوم چې هغو ته يې بې فرهنگه اشارې ويل گډه ژبه وموندله، د ملگرو ملتو د سولې پروگرام يې شنډ کړ او خپلې پرچمي واکمنۍ ته يې پخپله د پای ټکی کيښود.

په بله خوا د تره کي په مشرۍ خلقي گوند د يحيی کورنۍ تگلارو ته په کتو سره او همدا راز د خپلو سياسي او ايډيولوژيکي باورونو پر اساس چمتو نه وو چې دې کورنۍ ته د همکارۍ لاس ورکړي دا ځکه چې د نورو سره د همکارۍ د ستراتيژۍ معيار يې گډ عقيدتي باورونه، گډ او يا ورته ټولنيز، سياسي او اقتصادي پروگرام وو. البته د چنگاښ د انقلاب وروسته يې د جمهوري دولت سره چې په هېواد کې يې د هراړخيزو سمونونو د راوړلو تگلاره اعلان کړله د جبهې د جوړولو وړانديز وکړ چې هغه ته دولت هرکلی و نه ويلو. په نړۍ کې د گوندونو او سياستوالو تر منځ اتحادونه او ائتلافونه د يادو معيارونو پر بنسټ صورت مومي. په پرمختللي نړۍ کې نه دي ليدل شوي چې محافظه کار گوندونه د کين لاسو سره گډ حکومت جوړ کړي. ځکه چې سياسي، اقتصادي او ټولنيزې موخې يې سره سره خوري. خو کين لاسي انقلابي کارمل د سلطنتي کورنۍ سربيره د بنسټپالو مذهبي ډلو سره همکارۍ او ائتلافونو ته غاړه اېښي ده.

د افغانستان خلک دموکراتیک گوند او شوروي اتحاد

د افغانستان خلک دموکراتیک گوند ځان د نړیوال کارگري غورځنگ ایديالونو ته ژمن ګاڼه او د داسې ټولنې د جوړولو هوډ یې درلود چې په هغې کې د زبېښاک او ستم هیڅ ډول نښې نښانې ونه لیدل شي. د افغانستان کین غورځنگ لکه د نړۍ د نورو کین لاسو غورځنگونو په شان دوی فکري (د شوروي اتحاد او د چین کمونست گوندونو) سرچینې لرلې. پردې بنسټ دي گوند خپل فکري باورونه نه پټول او په نړیوالو مسئلو کې یې د شوروي اتحاد له سیاستونو څخه ملاتړ کاوه. پدې کې هم شک نشته چې د افغانستان خلک دموکراتیک گوند د شورویانو سره اړیکې لرلې. البته دا ډول اړیکې د پرنسیب له مخې د دې معنی نه لري چې ګواکې گوند د شوروي اتحاد د لاس آله وه لکه څرنگه چې ددې گوند مخالفینو دا ډول تبلیغات کول. که پردې منطق چې نوموړي گوند د شوروي اتحاد د کمونست گوند سره اړیکې لرلې او د شوروي اتحاد د لاس وسیله وبلل شي نو د نړۍ مخ په ودې دولتونه او گوندونه یې چې د سترو دولتونو سره سیاسي، اقتصادي او کلتوري اړیکې لري د سترو ځواکمنو دولتونو لاسپوڅي دي. البته شوروي اتحاد د یوه زبرځواک په توګه هلې ځلې کولې چې زموږ په هیواد او همداراز په دې گوند کې سست عنصره څیرې وپېږي او د هغوی نه د خپلو ستراتیژیو د پلي کولو په موخه ګټه پورته کړي. دېرو ته څرګنده ده چې مسکو د یحیی د کورنۍ د واکمنۍ پر مهال په نظام کې دوی ته وفادار کسان لرل چې د کې جې بی سره یې پټ مزي ټینګ کړي وو. پردې بنسټ که حکم وشي چې محمد ظاهر او محمد داود د مسکو د موخو پلي کوونکي وو منطقي نه برېښي. لکه څرنگه چې مخکې یادونه شوې وه په دوه قطبي نړۍ کې وروسته پاتې هیوادونه او د هغو سیاسي خوځښتونه اړ شول چې د یوه زبرځواک سره دوستانه اړیکې وساتي. د ا، خ، د، ګ له لوري د دا ډول تګلارې غوره کول د وخت د واکمنو شرایطو تر سیوري لاندې غوراوی وو. هغه مهال یوې خوا ته لویديځ پانګوال سیستم دموکراسۍ تر شعار لاندې او بل لوري ته ختیځ د خپل سوسیالستي غوړیدونکي نظام سره د سیالۍ ډګر ته راوتلي وو. البته کله چې چین په یوه ځواک واوښت په ختیځ قطب کې انشعاب راغی او د دې انشعاب ظاهري لامل د لویديځ سره په اړیکو او د دریمې نړۍ په هیوادونو کې د انقلاب په مسئله کې تبلیغېده خو اصلي لامل یې د مسکو او پکن هژمونیستي دریځ وو چې د نړۍ په کین غورځنگ ولکه ټینګه کړي. شوروي اتحاد له لویديځ سره په سوله ییز ژوند او په وروسته پاتې هیوادونو کې شوروي پلوه گوندونو په پارلماني مبارزه ټینګار درلود. پکن د مسکو دا ډول تګلاره د نیکیتا خروسیچف رویونیستي او انقلابي ضد تګلاره ګڼله. اصلي خبره دا ده چې یو گوند د خپلې فکري سرچینې سره په اړیکو کې څه ډول تعامل لري. آیا پدې اړیکو کې خپلې ملي ګټې د خپلې فکري سرچینې د ګټو قرباني کوي یا دا چې خپلو ملي ګټو ته لومړیتوب ورکوي. ژوند ښيي چې د زبرځواکونو او ځواکمنو دولتونو له لوري د دموکراسۍ، بشري حقونو، ګلوبالیزم، انټرناسیونالیزم، د ستم لاندې ولسونو ملاتړ، اسلامي اخوت او داسې نور شعارونه د سیاسي ښکلو شعارونو پرته بل څه ندي. پداسې یوه حالت کې گوندونو، حکومتونو او سیاستوالو ته پکار دي چې د خپلو فکري سرچینو او نورو دولتونو سره په اړیکو کې د خپلو هیوادونو د سیاسي خپلواکۍ، پرمختګ او ولسونو د سوکالۍ په موخه ګټه پورته کړي نه دا چې د هغوی د لاس وسیله شي.

اوس به د شوروي کمونست گوند او شوروي دولت سره د دې گوند د دواړو اړخونو (خلق او پرچم) د اړیکو په څرنگوالي بحث و شي. د پښت پرده افغانستان نومي کتاب یو لیکوال د (ا، خ، د، ګ) د دواړو ډلو د ځانګړتیاوو په اړه لیکي: «د ایدیولوژیکي اړخه د خلق او پرچم اړخونه د چین او شوروي د سیالیو په اړوند د شوروي سرسخت پلویان وو. خو د ختیځو مطالعاتو په مؤسسه کې د افغانستان د کارپوه یوري ګانکفسکي په قول ک. ګ. ب. کارمل او پرچمیان د هغه د سیال څخه معقول او خبرې اوریدونکي وموندل. د هغه په وینا د دې آژانس له نظره خلقیان ډیر افراطي، په ځان متکي او د وړاندوېښې وړ نه وو. خلق د افغانستان د مسالو په هکله د پرچم په پرتله خالص مارکسیستي- لیننستي نظریات لرل.» ۱۷/۴۷ د پرچمیانو په هکله یو شوروي لیکوال لیکي: «مور پرچمیان روزلي وو. هغه

هم د لينني کمونستي اصل پر بنسټ نه، بلکې د جورجاري په روحیه . د شوروي ملګرو د دستورونو په منلو او د خپلو مشرانو څخه په فرمان برداري کې چې د شوروي ټولنې د هغه مهال ځانګړتيا وه. « ۵۰ / پورتنۍ دوه اقتباسونه ښيي چې شوروي اتحاد د نړۍ د مترقي او کارګري ګوندونو د فکري سرچينې په توګه د خپل دا ډول دريځ څخه د مارکسيسم – لينينسم او پرولتري انترناسيوناليسم څخه د وسايلو په توګه د خپلو هژمونستي موخو لپاره ګټه پورته کوله. که چيرې د شوروي کمونست ګوند په رښتيا هم د مارکسيستي- ليننستي اصولو پر بنسټ د نړۍ د مترقي او کارګري ګوندونو سره اړيکې ټينګولې او د هغوی سره يې مرستې کولې منطقي دا وه چې په افغانستان کې يې په هغه ډله د خپل ستراتيژيک ملګري په توګه ډډه لګولې وای او ملاتړ يې کړی وای کومې چې خالص مارکسيستي- ليننستي نظريات لرل. خو شوروي مشرانو هغه اړخ خپل ستراتيژيک ملګری ګانې چې ښه غوړنيوونکي وو. پدې اړه د نجيب الله د ورور پرچمي مېرمن ثريا بها ليکي: «متاسفانه چې د پرچم د ګوند د اکثرو مشرانو د وجود ټولې ټوټې روسۍ شوې وې، هغوی انساني او ملي ارزښتونه د شوروي ګټو او سوويتيزم پر بنسټ سنجول. سلطانعلي کښتمند د خپل سوويتيزم له مخې د خپل فرهنگي او توکميز هویت په نفي کولو کې چې په متن کې يې سپکاوی ليدل کيده وياړل. کله به چې کوم ملګري د شوروي په شونډيزم کوچني نيوکه وکړه هغه به په غوسې سره د ملګري انقلابي ايمان تر پوښتنې لاندې ونيو او په هيجاني توګه به يې ويل زما لپاره د آمو د سيند د هغه لوري ټولې غوماشي جېټ الوتکې دي. « ۱۰۸/۸۶ - ۱۰۹ پرچمي مشرانو د مسکو له سياستونو نه پدې خاطر ملاتړ کاوه چې د هغه نه يې واک ته د رسيدو تمه لرله او پدې توګه د پرچم د ګوند په کورنيو چارو کې د لاسوهنې واک ورکړی وو. کارمل د ۱۹۸۹ کال د دسمبر په مياشت کې د پراودا د شوروي اتحاد د کمونست ګوند د نشراتي ارګان د خبريال د دې پوښتنې په ځواب کې چې د اپريل د کودتا مخکې د شوروي اتحاد د کمونست ګوند او (ا،خ، د، گ) اړيکې څنگه وې؟ آيا د مسکو له خوا تاسې ته امر او نهی راتله، وويل: «مسکو ژر موږ ته پام را و نه ګرز اوه، ځکه موږ کمونست ګوند نه وو. البته موږ ستاسو د سفارت په دعوتونو کې د شوروي ملګرو سره کتنې درلودلې. خبريال: يوازي په دعوتونو کې؟ کارمل ورو کيږي، په څرګنده توګه خپله حافظه ترسنجش لاندې نيسي ووايي يا و نه وايي! بالاخره د خپل غږ تون ټيټوي او ميرانه کوي. که بربنډ وويل شي، تاسې د دې ګوند تر تله پورې شتون درلود. که د هغو په هکله کيسه وشي ستره حيرانتيا به راشي ډيره ستره! نفي کول او درواغ ويل آسانه دي خو مشکل د وجدان د غږ په لور خوځښت دی. « ۸۷ / ۷۱ - ۶۲ د کارمل په پورتنیو څرګندونو کې لاندې ټکي د غور وړ دي: «مسکو ژر موږ ته پام را و نه ګرز اوه، ځکه چې موږ کمونست ګوند نه وو. «خو کارمل پدې اړه نه وايي چې څه وخت دا ګوند په کمونست ګوند واوښت، مسکو هغه ته پام راوګرز اوه او خبره دې ته ورسيدله چې شورويان د نوموړي ګوند تر تله ځان ورسوي. دا واقعيت دی چې مسکو تر هغه مهاله دې ګوند ته پام نه راوګرز اوه چې کارمل پکې دوهمه څيره وه. وروسته له هغې چې کارمل د تره کې څخه جلا شو او د خپلې ډلې (پرچم) بنسټ يې کيښود دا ګوند په کمونست ګوند واوښت، د مسکو پام يې ځانله راوګرز اوه، نوموړي فرکسيون ته يې لار وموندله، د هغه تر تله پورې يې ځان ورساوه، امر او نهی يې ورکولې او عملاً يې د هغه لارښوونه کوله. کله چې کارمل وايي چې د سفارت په دعوتونو کې يې ګډون درلود هغه ټولو ته څرګند دي. يو افغان ژورنالست د محمد داود د واکمنۍ پر مهال په کابل کې د شوروي په سفارت کې د يوه دعوت داسې انځور کاري: «په سفارت کې د سفارت غړو او پخپله سفير پوزانوف د ميلمنو هرکلی کاوه. صالون ته ننوتم، ومې ليدل چې د پرچم وتلي غړي د ببرک کارمل، اناهيتا، بارق شفيعي او نورو په شمول چې شمير يې شلو تنو ته رسیده لکه د سفارت د غړو په څير د ميلمنو هرکلی کاوه. خو د خلقيانو له اړخه هيڅوک هلته نه وو. شورويانو هيڅکله هم د خلق اړخ نه دعوت اوه. موږ هم د ډير وخت راهيسې د خلقيانو هيڅ يو غړی په دعوتونو کې ندی ليدلی. او شورويانو هم خلقيانو ته کومه ليوالتيا نه لرله. « ۵۳ / ۷ د کشککي په خبره «تره کې حتی د شوروي سفارت په محفلونو کې حاضر نه وو. انسان دې پايلې ته رسيږي چې شورويانو د خلقيانو په پرتله د پرچميانو سره نږدې اړيکې لرلې. « ۳۲ / ۱۷۲ د شوروي دولت عملي چلند هم وښودل چې مسکو د (ا، خ، د، گ) په نامه ګوند خلقي اړخ هيڅکله هم باور نه درلود او د پرچميانو واک ته رسولو او د هغوی د واک د ټينګښت او غزولو په موخه يې پداسې يوه احمقانه کار لاس پورې کړ او پداسې يوه جګړه

کې رابښکيل شو چې دا جگړه» له هغو وروستيو ځان وژونکو ماینونو څخه يوه راوختله چې يو لوی دولت پرې والوت او درې وړې شو. «۲۹۶ / ۷

پر بله خوا د شوروي دولت له لوري د پرچميانو سيال خلقيانو ته نه ليوالتيا او پر هغوی نه باور لري نه څرگندېږي چې کله خلقيانو د ۱۹۷۸ کال د اپريل په اووه ويشتمه واک تر لاسه کړ مسکو پدې ټينگار درلود چې په نوي حکومت کې پرچميانو ته نيمايي ونډه ورکړل شي. کله چې شورويانو پدې اړه ډاډ پيدا کړ چې پرچميانو ته به په حکومت کې اړينه برخه ورکړل شي د ثور د پاڅون درې ورځې وروسته يې د نور محمد تره کې په مشرۍ حکومت په رسميت و پېژندلو. پداسې حال کې چې د داودخان حکومت يې د کودتا په ورځ په رسميت پېژندلی وو. د مسکو له لوري د خلقي واکمنۍ د په رسميت پېژندلو وروسته بهيرونو وښودل چې خلقي مشران د مسکو امر او نهی ته غاړه نه ايرېدي نو د خپل پوځي يرغل پواسطه يې د خلقيانو واکمنۍ ته د پای ټکی کيښود او د پرچم ډله يې د واک په گدی کښوله.

که چېرې د خلک دموکراتيک گوند د مخالفانو دا ادعا چې پرچميان او خلقيان دواړه د مسکو لاسپوڅي وو نو پر افغانستان يې خونړی پوځي يرغل ، د خلقي دولت نسکورول او د پرچميانو واک ته رسول د څه لپاره وو؟ د شوروي اتحاد له لوري د افغانستان د اشغال او پرچميانو ته د واک ليرد بنيې چې دې ډلې ته د واک ليرد د مسکو لخوا ددې ډلې پر مشر کارمل د يوه لاسپوڅي په توگه بشپړ باور وو. د افغانستان نيواک بنيې چې شوروي دولت هغو انټرناسيوناستي اصولو ته شا گرزولي ده چې بايد د کمونستي او کارگري خوځښتونو ترمنځ شتون ولري چې هغه يوازې او يوازې په سياسي او معنوي ملاتړ څرخيږي. کله چې د شوروي د پوځي يرغل وروسته جنرال مايوروف د شوروي د لوی پوځي سلاکار په توگه افغانستان ته استول کيږي د کی جی بی مشر اندروپوف نوموړي ته داسې دستور ورکوي : « پوهيږو چې کارمل يوه کرغېړنه څيره ده ، خو زموږ لارښوونو ته کلک غوږ نيسي د هغه ملاتړ وکړه ، پدې توگه نو هر څه په خپل لاس کې ونيسئ او عمل وکړئ. » ۵ / ۷ حسن شرق د گوند په دوو سيالو ډلو د مسکو د باور په اړه ليکي : « د پرچم په لارښوونې سره د سره پوځ پواسطه د افغانستان د اشغال وروسته که شوروي سلاکارانو لږ اداري واکونه د خلق دموکراتيک گوند ته ورکول د پرچم اړخ ته وو ، نه خلقيانو ته. » ۳۸ / ۴۰۴ که چېرې شوروي کمونست گوند (د، خ ، د، گ) او د هغې د واکمنۍ سره د لينني اصولو پر بنسټ چې هغه سياسي او معنوي ملاتړ او د نورو په کورنيو چارو کې نه لاسوهنه وه او (د، خ ، د، گ) هغه ته ژمن وو او همدې اصولو ته د ژمنتيا له مخې د شوروي کمونست گوند او نورو کارگري گوندونو سره اړيکې ساتلې په کار وه چې د دوو برابرو حقوقو لرونکو گوندونو او دولتونو په شان د سياسي ، تخنيکي او مالي ملاتړ او مرستو په ورکولو سره خپل مناسبات ساتلي وای. خو وليدل شول چې مسکو د دا ډول اړيکو ليوال نه وو بلکې غوښتل يې چې (د، خ ، د، گ) د دوی امر او نهی ته د يوه بې خولې او بې ژبې موجود په شان غاړه کيږدي. شوروي مشرانو دا ډول ځانگړتياوې د گوند د خلقي گوند په مشرتابه (تره کي او امين) کې نه ليدلې. پردې بنسټ د محمداظم سيستاني دا خبره « مسکو قطعاً نه غوښتل د تره کي او امين ترمنځ يو غوره کړي. » ۵ / ۱۴۴ په بشپړ ډول سمه راڅپري دا ځکه چې د عبدالحميد مبارز په وينا « خلقيانو پخپله سوق او اداره په لاس کې ونيوله ، د خلقيانو په اداره کې روسانو نشوای کولای د سلاکار د رول څخه تيری وکړي يعنې څه ډول چې د پاچاهۍ او د محمداود د جمهوريت پر مهال تخنيکي استفاده کيدله له دوی نه کار اخيستل کيده خو افغانستان ته د سره پوځ په راتگ سره د شوروي متخصصينو څخه د مشورتي او تخصصي همکاريو بنيې تغيير وکړ او د افغانستان د چارو په اداري يې د شوروي د تسلط بڼه ونيوله. » ۷۰ / ۸۸

د افغانستان خلک دموکراتيک گوند په نامه څوارلس کلنې واکمنۍ وښودل چې د شوروي اتحاد کمونست گوند او شوروي دولت د (د، خ ، د، گ) او د هغه د واکمنۍ سره په اړيکو کې که له يوې خوا د خپل بهرني سياست لينني اصول تر پښولاندې کړي دي له بله پلوه يې ټولې هڅې پدې را گرزولي وې چې د دې گوند خلقي اړخ کمزوری کړي او د پرچمي اړخ ملا وړ وکړي ، واک ته يې ورسوي او د خپلو ځوانانو د سر په بيه هغه په واک کې وساتي. د شوروي اتحاد سره (د، خ ، د، گ) د خلق او پرچم د مشرانو د اړيکو په څرنگوالي به د شورويانو ولولو. الکساندر مازوروف چې د ۱۹۷۵ څخه تر ۱۹۷۹ پورې په افغانستان کې د کی جی بی د مسئول مرستيال وو د تره کي سره د دې آژانس د غړو د اړيکو

په اړه وايي: «د دوی سره د تره کي اړیکې وې خو داسې نه وې لکه څرنګه چې وای. که خبره د جاسوسی په اړه وي په هغه برخه کې تره کي زموږ سره اړیکې نلري.» ۸۹ محمدحسن کاکړ د همدې مازوروف له قوله لیکي: «نږدې ټولو هغو پرچميانو د شوروي پټو اجنسي ګانو ته اطلاعات ورکول کوم چې د محمد داود په جمهوریت کې په مرکزي کمیټه کې شامل وو.» ۹۰/۱۶۱ همدارنګه د کی جی بی بل افسر ولادیمیر کوزیکچین د کارمل په اړه په یوه لیکنه کې راورې: «کارمل د جمهور رئیس په څېر د نصبولو مخکې د پیرې مودې لپاره د کی جی بی جاسوس وو.» ۹۱ د نجیب روشن په نامه یو پرچمي کدر چې د کرزي د بلواکي واکمنۍ پر مهال د افغانستان د ملي تلویزیون رییس پاتې شوی دی د ۲۰۲۴ کال د فبروري په اوومه په خپله فېسبوک پاڼه کې راورې: «یوه پرچمي محمود بریالي ته ویلي وو اورېدلي مې دي چې ځینې د ګوند مشران د ک. ګ. ب د استخباراتو غړي دي او بریالي په ځواب کې ورته ویلي وو ښه ده پوښتنه وکړئ کوم یو نه وو.» یعنې چې پرچمي مشران ټول د ک. ګ. ب اجنټان وو. زیاتره د ا، خ، د، ګ مخالفان او حتی د دې ګوند ځینې پخواني کدرونه چې د ګوندي ګټو په پرتله هغوی ته فرکسیوني تړاوونو لومړیتوب درلود د شوروي د ک. ګ. ب په لاسوندونو او یا د دې سازمان د کارکوونکو په لیکنو او په تېره د ک. ګ. ب د څارګر واسیلې مېتروخین چې بریتانیا ته پناه یوړله پر کتاب ډډه لګوي. پدې کتاب کې د دې ګوند د مشرانو او یو شمېر مطرح کدرونو مستعار نومونه هم ترسترګو کېږي او پدې اړه خپل حکمونه صادروي چې ګواکي هغه د ک. ګ. ب، اجنټان او جاسوسان تېر شوي دي. د دې ډله وګړو پام باید دې خبرې ته را وګرزول شي چې د هر هېواد او په تېره د سترو دولتونو بهرني څارګر بنسټونه په یوه هېواد کې د هغه هېواد د چارواکو، مطرح سیاستوالو، مخورو، جاسوسانو او اجنټانو اصلي نومونه نه یادوي بلکې مستعار نومونه ورته غوره کوي او خپل مرکز ته د هغوی په اړه په رپوټونو کې دا مستعار یا شفري نومونه استعمالوي. پر دې بنسټ د مېتروخین په کتاب کې ددې نومونو شتون دا معنی نلري چې هغوی ټول د ک. ګ. ب، جاسوسان یا اجنټان وو. دا برخه به د مسکو له خوا د پرچم ډلې ته د مالي مرستو په ورکولو سره پای ته ورسول شي چې دا مرستې خلقيانو ته نه ورکول کېږي. پدې هکله به دوی بېلګې راوړل شي.

الف - عبدالکریم میثاق د خپل «خاطره ها ګپ های از گذشته» نومي کتاب په ۱۴۹ مخ کې د خلق او پرچم د یووالي وروسته ددې لپاره چې د دواړو ډلو د سازمانونو د ادغام چارې تنظیم شي داسې راورې: «سیاسي بېرو پرېکړه وکړه چې د ګوند مالي لګښتونه په مساوي توګه د دواړو خواوو لخوا ورکړل شي. کله چې تنخواوې و سنجول شوې، خلقي اړخ اړینې پیسې نلري، خو پرچميانو ټینګار درلود چې باید پیدا شي...، کله چې موږ وویل چې خلقيان دومره سپما نلري، نوراحمد نور وویل: څرنګه یې نلري، آیا نړیوالې چینې تاسو ته مرسته نه کوي؟ کله مو چې دا پوښتنه واورېدله ما او زېري یو بل ته وکتل. ما وویل نه. څرګنده شوه چې هغوی له نړیوالو سرچینو مالي مرستې تر لاسه کولې او موږ دا سرچینې نلري او نور وروسته لدې دې بحث ته دوام ورنکړ.» بېله شکه نړیواله سرچینه مسکو وو.

ب- ثریا بها د خپل کتاب په ۱۶۸ مخ کې د دموکراسۍ په لسیزه کې شوروي اتحاد ته د درملنې لپاره تللي وه پدې اړه لیکي چې هوټل ته دوریانکوف د هغې د پوښتنې لپاره ورغلی چې حیدر مسعود د نجیب الله د واکمنۍ پر مهال د ګوند منشي هم موجود وو. دوریانکوف له ثریا پوښتلي چې د سفر لګښتونه یې چا ورکړي دي په ځواب کې ویلي چې ورور مې را کړي دي. دوریانکوف پوښتلي وو: «ولې ګوند مرسته ونکړه؟ ومې ویل ګوند له کومه ځایه کړې وای؟ وویل ګوند کولای شول د ارتباطي شبکو له لارې مرسته کړې وای. په خواشینۍ سره یې حیدر مسعود ته وویل، موږ ستاسې ټول مشرتابه ته هره میاشت پیسې استوو. ملګری کارمل د میاشتي پنځه دېرش زره روسي روبلو سره څه کوي؟ ولې ګوند دې جېنګې ته د ټکټ په اخیستلو کې مرسته ونکړله؟... موږ د څه لپاره پیسې درلېږو؟» عجیبه خولا دا ده چې د نجیب د واکمنۍ پر مهال دا جوړه (صدیق او ثریا) د خپلو دوو بچیانو سره پنځشیر ته ولاړل، د احمدشاه مسعود میلمانه شول او څه موده وروسته مسعود هغوی امریکا ته واستول. په امریکا کې صدیق د نجیب الله را بشناسید په نامه یو کتاب ولیکه. د ثریا په وینا لګښت یې امریکایانو ورکړ چې د نجیب الله شخصیت

بې تر سترې پوښتنې لاندې راوړی دی. د ثريا بها له لوري دا څرگندونې چې د کتاب لگښت امریکایانو ورکړی دی. بېله کومه شکه په کتاب کې د امریکایانو غوښتنې او وړاندیزونه له پامه ندي غورزول شوي چې له نجیب څخه د بد اخلاقه، جلا د او د شوروي اتحاد د نوکر انځور وکاري. له بله پلوه صدیق وايي چې کتاب ده نه بلکه ثريا ليکلی دی. دا ارزښت نلري کتاب چا ليکلی دی. اصلي خبره دا ده چې دا کتاب د امریکايي مقاماتو د ارادې له مخې او د امریکایانو په لگښت ليکل شوی دی چې هم د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند او هم نجیب الله پکې سپک شي.

د پښتونستان مسأله

د محمد هاشم د صدارت وروسته د پښتونستان مسأله د ځېنو افغان واکمنیو او سیاستوالو لپاره یوه ملي ستونزه او د نورو لپاره بیا د یوې سیاسي او تبلیغاتي وسیلې په توگه پاتې شوې ده. دا مسئله د افغانستان او پاکستان ترمنځ په یوه کرکېچ، د لويديځوالو سره د سرو اړیکو او افغانستان ته د ستونزو د جوړولو لامل ګرځېدلې ده. د ا، خ، د، گ د دې مسالې ارزښت ته په کتو سره په خپله ګرځنداره کې د هغې په عادلانه حل ټینګار کړی وو. دا ستونزه د انګریزي ښکیلاک او تزارې روسیې د هژمونېستي او پراختیا غوښتنې له تګلارو سره تړاو لري خو کورنیو لاملونو او په تېره د واک پر سر د واک د مدعیانو اختلافونه، بې اتفاقی، شخړې او جګړې وې چې د هغه څخه انګریزانو، روسانو او پارسیانو (ایرانیانو) ګټه پورته کړه او موږ د خپلې خاورې زیاتې برخې له لاسه ورکړلې چې پایله یې نننۍ په وچه کې پروت افغانستان دی. که چېرې د واک مدعیانو د خپلو شخصي، فامیلې او قبیلوي ګټو پرځای ملي ګټو ته لومړیتوب ورکړی وای ښایي چې د وخت د زبرځواکونو د لاسوهنو او تیريو پایلې دومره ژورې نه وای. د پورتنۍ ادعا ښه ساری په تهران کې د بریتانیا د سفير کپتان مکولم څرگندونې دي: «زما په گومان د افغانستان پاچا شاه زمان د هند په نیمه وچه کې د انګلستان تر ټولو ستر دښمن دی...»، د شاه زمان د نړۍ نیولو د هیلو سره یوازې او یوازې د هغو د خپلو خلکو په منځ کې د بې اتفاقی د اچولو له مخې مبارزه کولی شو. «۴۲ / ۱۸۱ د انګریزانو د دې زیرکانه پالیسۍ له امله وو چې د افغانستان د وخت په مخورو او د واک په مدعیانو کې یې د بې اتفاقی تخمونه وکرل او حاصل یې د انګریزانو سربیره روسانو او پارسیانو هم تر لاسه کړ چې په شمال کې افغانستان مروه او پنجدي، په لويديځ کې سیستان او په ختیځ او سویل کې د دیورند د فرضي کرښې د هغې لوري پراخې سیمې له لاسه ورکړې. د دیورند د تړون لاسلیک د افغانانو لپاره داسې ناسور تپ دی چې لا تر اوسه ویني ترې بهیږي. د هغه مهال د واک د مدعیانو ترمنځ د دښمنیو پایله دا شوه چې د کمزوري افغانستان برخلیک تزارې روسیه او لویه بریتانیا وټاکي. په ۱۹۰۷ کې روسیې او بریتانیا پردې هوکه وکړه «چې د ننني افغانستان خاوره به د دوی ترمنځ د یوه بیلیدونکي هیواد په توگه مني چې بهرنی سیاست به یې د بریتانیا په لاس کې وي. روسیې ومنله چې افغانستان به د خپل نفوذ د ساحې نه د باندې ګڼي او د افغانستان پولو ته په درناوی کوي. بریتانیا به د افغانستان نوره خاوره نه نیسي او د افغانستان د خاورې څخه به روسیې ته کوم ګواښ نه وي.»

د افغانستان په اړه د بریتانیا او روسیې د جوړجاړي پایلې افغانانو ته دوی ستونزې پرېښودلې. یوه دا چې د انګریزانو څخه بشپړه سیاسي خپلواکي و ګټي او بله د لاسه وتلې خاورې بېرته تر لاسه کړي. په ۱۹۱۹ د غازي امان الله خان د واکمنۍ پر مهال «د افغان – انګریز دریمه جګړه پدې موخه پیل شوه چې افغانستان غوښتل د کمزوري شوي هند څخه خپلواکي او ځمکنی امتیازونه تر لاسه کړي ...»، د بریتانیا په وړاندې جګړه باید په یوه وخت کې په دریو جبهو کې پیل شوې وای. د لوی قوماندان صالح محمدخان په مشرۍ په دکه، د نادرخان په مشرۍ په خوست او په کندهار کې د عبدالقدوس خان په مشرۍ افغان ځواکونه باید د قبایلي لښکرو له لوري تقویه شي. د افغانستان د بريد سره سم په پېښور کې پاڅون وشي. خو دا فعالیتونه په ښه ډول سمبال نشول. د خیبر په جبهه کې مخکې له وخته اقدام، چې

نادرخان د مې په دوه ويشتمه د سپينوام په لور وځوځيږي او د مې په اته ويشتمه په تل برید وکړي د بریتانیا له لوري د دې د نیولو سبب شو. د کندهار په جبهه کې د مې تر ۲۷ او ۲۸ پوري چې د بریتانیا ځواکونو د سپین بولدک په کلا برید وکړ او د افغانانو د میرني مقاومت وروسته یې هغه ونیوله د پام وړ کوم حرکت نه و شوی. د نادرخان د جبهې بری د جلال آباد په لوري د بریتانیا د حرکت خنډ شو او د بریتانویانو په مواصلاتي کرښو د قبایلي بریدونو سبب شول. په جلال آباد باندې بمباریو پدې ښار کې وارخطايي راوره او د دې سیمو شا اوخوا افغانانو وسلې او نور شیان چور کړل. په کابل کې شاهي قصر د مې په څلورمه بمبارد شو. «۹۲/ ۱۶۳-۱۶۴ که چېرې د افغان- انگریز دریمې جگړې ته وکتل شي لیدل کیږي چې د جگړې دواړه اړخونه د یو لړ ستونزو او ګواښونو سره مخامخ وو. دواړو اړخونو د یو بل ځمکې ونیولې او په جگړه کې کوم پرېکړونکي عملیات ترسره نشول. دواړو خواوو د جگړې په ډګر کې ماتې ونه خوره او نه یې د سترګو وړ پرمختګ درلود. بریتانیا لدې نه ویره درلوده که جگړه دوام وکړي په اسلامي نړۍ کې به بریتانیا نوره هم تجرید شي او د فرانسې سره به د سولې په خبرو منفي اغیز واچوي. له بله پلوه د انګرېزانو تلپاتې وېره د افغان ولس څخه وه. په لندن کې چارواکو ته جوته شوې وه او پدې یې اعتراف کاوه چې» موږ د افغانانو د منظم لښکر څخه نه ډارېږو بلکې د نامنظمو قبیلو څخه چې په پرله پسې توګه په منفردو کمپونو او مواصلاتي کرښو بریدونه کوي وېره لرو.» ۹۲/ ۱۵۴ همدا لامل وو چې د خوست په جبهه کې د بري له امله د وزیرستان جنگیالیو د اسماعیل خان په ډیره کې پرمخ تلل او د اباسین غارې ته رسیدلي وو چې د متارکې له امله هغوی ته د شا تګ او بیرته ستنیدو قومانده ورکړل شوه. پدې جگړه کې لومړی ځل وو چې انگریزانو پر افغانستان هوايي بمباری وکړې چې د جنگیالیو او ولس په روحیه یې منفي اغیز پرېښود. د انگریزانو وېره له قومونو څخه پرځای هم وه ځکه د انگریزانو سره په جگړو کې د منظم افغاني لښکر په پرتله د ولس ونډه ټاکنه وه. د ساري په توګه د نادرخان تر قوماندې لاندې دریو زرو منظمو عسکرو جگړه کوله په داسې حال کې چې یوازې د خوست څخه لسو زرو تنو ولسي خلکو په جگړه کې برخه لرله. دواړو اړخونو خپلو دې ستونزو او مجبوریتونو ته په کتو سره غوره وګڼله چې متارکه وکړي. د ۱۹۱۹ کال د جون په دریمه اوربند اعلان او د جولای په پنځه ويشتمه په راولپنډۍ کې د افغان- انگریز مرکچیانو علي احمد خان او هیمیلټون ګرانت په مشرۍ د سولې خبرې پیل شولې او د همدې کال د اګست په اتمه د سولې لاندې تړون لاسلیک شو:

«سریزه: د لویې بریتانیا او د افغانستان د مستقل دولت تر منځ د ۱۹۱۹ کال د اګست د اتمې د ۱۳۳۷ د ذیقعدې د یولسمې د راولپنډي معاهده د لویې بریتانیا او د افغانستان د دولت تر منځ د سولې د منل کېدو لپاره ده.

لومړۍ ماده: د دغې معاهدې له لاسلیک سره د لویې بریتانیا او د افغانستان د دولت تر منځ به سوله وي. دویمه ماده: هغه حالت ته په کتو چې د بریتانیا او افغانستان تر منځ د جگړې سبب شو د بریتانیا دولت د خواشینې په څرګندولو د هند له لارې افغانستان ته د تیرو دولتونو په شان د وسلې او جگړه ییزو توکو لیږدول دروي.

دریمه ماده: برسیره پردې د تېر امیر د سوغاتونو پاتې برخه کنګل او نوي امیر ته به دغه څه نه ورکول کیږي .

څلورمه ماده: د بریتانیا دولت په همدې وخت کې دې ته لیاوال دی چې پخوانۍ دوستي چې اوږده موده روانه وه په دې شرط بیا نوي کړي چې د افغانستان دولت دغه کار ته خپله لیاولتیا وښيي. شرط به دا وي چې د افغانستان دولت دغه کار ته په خپلو کړو وړو سره له ځانه لیاولتیا ښکاره کړي. هغه وخت به د بریتانیا دولت دې ته چمتو شي چې له شپږو میاشتو وروسته د بریتانیا او افغانستان د ګډو ګټو او د پخوانۍ دوستۍ د نوي کېدو د خبرو او پرېکړو لپاره نوی سفیر ولېږي .

پنځمه ماده: د افغانستان دولت د هند او افغانستان تر منځ هغه سرحد چې تېر امیر منلې وو، مني او هم ژمنه کوي چې د خیبر لویدیځ لوري ته د نه په نښه شوې پولې هغه برخه چې په دې وخت کې د افغانستان له لوري تیری وشو ډیر ژر د انګلیس د دولت د کمیشن له خوا وټاکل شي ، او هغه برخه چې د بریتانیا

د دولت کمیشن ېې ټاکي ومني. د برتانيې د دولت عسکر به تر هغه وخته په خپلو ځایونو کې پاتې کېږي چې د پولې ټاکنه تر سره شي. »

له تړون څخه بریښي چې انگریزانو د افغانستان بشپړه خپلواکي په رسمیت پېژندلي ، د افغانستان او بریتانیا ترمنځ پخواني تړونونه منل شوي او د افغانستان د لاسته تللو سیمو بیا تر لاسه کولو ته هېڅ پا ملرنه نده شوې. دا ښيي چې « د علي احمدخان په مشرۍ د افغانستان د سولې پلاوي ، هغه کسان وو چې اکثریت یې مخکې لدې په هندوستان کې وو ، او په بشپړ ډول هغوی ته د (بریتانوي پلویان) وویل شي. » ۱۶۹/۹۲ - ۱۷۰ ښایي همدا دلیل وي چې پېژندل شوي مشروطه غوښتونکي عبدالهادي داوي په پلاوي کې له خپل ګډون څخه ځان ګوښه کړ. ویل کېږي چې کله غازي امان الله تړون ولوست سردار علي احمدخان یې توقیف کړ او د خپلواکۍ ورځ یې لس ورځې وروسته د اګست ۱۹ و نوموله. که چیرې د پلاوي په ترکیب کې د سردارانو او د اشرافیت د مشکوکو څېرو پرځای مشروطه پالو برخه لرلې ښایي چې داسې تړون یې لاسلیک کړی وای چې افغانستان د ګټو پر محور څرخېدلی نه د برتانوي هند په ګټه. د افغان – انگریز له دریمې جګړې وروسته د راولپنډۍ د تړون په لاسلیک سره لیدل کېږي چې د افغانانو په وړاندې پرته لومړۍ ستونزه چې د بشپړې سیاسي خپلواکۍ تر لاسه کول دي حل خو دوهمه ستونزه چې د لاسه تللو سیمو بیا تر لاسه کول دي حل نشوه .

بریتانوي ښکیلاکګرو چې خپل نفوذ او اغیز په هند کې ساتلی وي د افغانستان په څېر یې هلته هم هغه د ښکېلاکګرو مشهور فورمول «بېل یې کړه ، اېل یې کړه» پلی کړ . انگریزانو هلته دا د بې اتفاقی سیاست د مذهب پر بنسټ د هندوانو او مسلمانانو ترمنځ عملي کړ. انگریزانو په ۱۹۰۹ کال کې د مارلي منټو سمونونو په راولړلو سره « د هندوانو او مسلمانانو په منځ کې د بې اتفاقی اچولو په موخه دا اصل وړاندې کړ چې د ځایي او ښاروالۍ په ټاکنو کې به هندو، هندو ته او مسلمان به مسلمان ته ووت (رایه) ورکوي او موخه یې دا وه چې د هندوستان اوسیدونکي د مذهبي عقیدې په اساس ځانته بېلې بېلې ډلې جوړې کړي. نوځکه یې د هند د ملي کانګرس په ضد د جناح په لارښوونه د مسلم لیګ ګوند په جوړولو او غښتلي کولو کې مرسته کوله ... ، انگریزانو په ۱۹۱۹ کې مونتيګو چیمسفورډ سمونونه هندوستان ته ورکړل چې په هغو کې د ټاکنو پورتنۍ اصل سائل شوی وو ترڅو هندوان او مسلمانان د دوی په وړاندې یو موټی نشي. خو انگریزانو دغه سمونونه د سرحد صوبې ته ورنکړل . د ولي خان په وینا دا مهال امان الله خان د افغانستان آزادي ګټلې وه او دوی وېرېدل چې دا سمونونه به د سرحد په صوبه کې د امان الله خان نفوذ لا زیات کړي. » ۴۳/۹۳ - ۴۴ هېره دې نه وي چې د لومړۍ نړیوالې جګړې پرمهال په اسلامي نړۍ او هندوستان کې د اسلامي خلافت خوځښت لویې بریتانیا ته یو ګواښ وو نو له همدې امله یې د هند د مسلمانانو هغه ډلې چې د دوی سره اړیکې لرلې تقویه کولې او له بلې خوا یې د هند په مسلمانانو کې انحرافي او خرافاتي افکار خپرول. انگریزانو وهاېيانو ته چې په هند کې د سلفیانو په نامه یادېدل او قادیانو ته چې غلام محمد قادیاني یې د پیغمبر په نامه منلو ځانګړي پاملرنه درلوده او د دیوبند مدرسه یې هم ترڅارنې لاندې راوړې وه. سر بېره پر دې هغه مهال په افغانستان کې د مجددي او ګیلاني کورنۍ لکه خرمېري را پیدا شولې چې افغانستان ته ددې کورنیو په راتګ کې د انگریزانو ښکیلتیا له امکان څخه لرې نه ده. » د هند په ملي آرشیف کې د انګلیس د استخباراتي سرویس داسې اسناد شتون لري چې د انګلیس د پټو خدمتونو سره د مجددي د کورنۍ د مختلفو پورو اړیکې ښيي... ، د سید احمد ګیلاني پلار په فعالانه ډول د انگریزانو د استخباراتو سره همکاري کوله... ، د نوموړي مور (مارته ریختر) د جرمني لوړپوړي پولیس لور وه. » ۴۹/۱۱۲ - ۱۱۳ له بده مرغه زموږ تاریخپوهانو او څیړونکو ددې نا بللومیلمنو په اړه څیړنې نه دي کړي چې دوی څوک دي او د څه لپاره افغانستان ته راغلي دي ؟ که چیرې د شاه امان الله د راپرزولو ، د حبیب الله کلکاني او نادرخان د واکمنولو پېښو ته وکتل شي د مجددي د کورنۍ رول پکې له ورايه څرګندېږي.

شلمه پېړۍ چې د زاړه استعمار د نړېدو زمانه ګڼل کېږي د دې پېړۍ په لومړۍ نیمایي کې په هندوستان کې د انگریزانو په وړاندې آزادي بخښونکي غورځنګ هم قوت مومي چې په هغه کې د کانګرس ګوند او خدایي خدمتګارې ډلې اغیز د نورو په پرتله زیات وو چې مشري یې مهاتما ګاندي او عبدالغفار خان لرله او دواړو په ډېرو مواردو کې ګډ دريځ درلود. په دویمه نړیواله جګړه کې که څه هم

انگريزان او د هغو متحدین بريالي راوختل خو په نړيواله کچه د ځواکونو په انډول کې بدلون راغی. د امريکي متحده ايالتونه او شوروي اتحاد په زبرځواکونو واوښتل. هغه مهال شوروي اتحاد د خپل سوسيالستي جوړښت له امله پانگوال نړيوال سيستم ته يو گواښ وو. امريکا او بریتانیا دې نتيجې ته ورسيدل چې د هند په نيمه وچه کې د خپل سيال د نفوذ د مخنيوي په موخه د دين او مذهب څخه گټه پورته کړي او هندوستان د مذهب پر بنسټ په دوو برخو هند او پاکستان ووېشي. د پاکستان د اسلامي دولت په جوړولو سره له يوې خوا شوروي اتحاد د اسلامي دولتونو د کمربند پواسطه احاطه کړي او له بله پلوه دا مصنوعي دولت د خپل ستلايت په توگه په سيمه کې د کرکيچونو د را پنځولو لپاره وکاروي. د هندوستان د ویش لپاره لويې بریتانیا د کابينې يو پلاوی د سرستيفورد په مشرۍ هندوستان ته واستاوه. کله چې پلاوي پدې اړه د هندي مشرانو سره د هند د نيمې وچې د برخليک په اړه په خبرو بوخت وو له بده مرغه افغان دولت د خپلې خاورې د بېرته لاسته راوړلو سره کومه ليوالتيا ونه ښودله. « په هغو ورځو کې د هند د ویش او د لارډ مونت بيټن د ملکي اليزابت تره او په هند کې د انگليس وروستي وایسرای په هکله ډيرې خبرې کيدې. لارډ مونت بيټن د ۱۹۴۷ کال د پريکړې په رڼا کې د کانگرس د گوند او د مسلم ليگ له مشرانو سره د هند د آزادۍ لپاره په کار او خبرو لگيا و. د دې پريکړې له مخې د بلوچستان د ايالت او د هند د شمال لويديځ سرحدونو ته دا حق ورکړ شوی و چې د ټولپوښتنې (ريفرنډم) په اساس خپل سرنوشت وټاکي چې آيا غواړي د هند سره يوځای شي، يا د پاکستان پلو ته لارشي او يا دا چې خپلواک پاتې کيږي. د افغانستان لاس ته طلايي موقع ورغلې وه چې په سيمه کې د خپل حق نه ساتنه وکړي. خو افسوس چې د کابل ساتنپال حکومت په درانه خوب بیده و او باور يې نه درلود چې انگلستان هند پريردي او حتي مرحوم شاه محمود غازي د افغانستان راتلونکي صدراعظم په هند کې د ښاغلي سرستيفورد کريپس سره، چې خبرواترو ته حاضر و تماس و نه نیو. » ۲۹/۹۲ د محمد ابراهيم عطايي په وينا خان عبدالغفار خان د يوه پلاوي په مشرۍ ډهلي ته د هند د وروستي وایسرای ادميرال مونت بيټن ته ورغی او د پښتونستان د خپلواکۍ په اړه يې د پښتنو غوښتنه وړاندې کړه. خو وایسرای هغه ونه منله.

که څه هم کله چې د هندوستان د ویش په هکله خبرې روانې وې او انگريزي پلاوي (لارډ مونت بيټن) او مسلم ليگ د سرحد په صوبه کې پر ټولپوښتنې ټينگار کاوه د ۱۹۴۷ کال د جون په ۲۱ نيټه پښتنو د بنو تاريخي جرگه را وبلله او جرگې پريکړه وکړه چې د پښتونستان په نامه دې د پښتنو خپلواک دولت جوړشي. د بنو جرگې د پريکړې د متن سرليک دا وو چې « پښتنود خپل آزاد حکومت فيصله اوکړه، پښتانه نه هندوستان غواړي نه پاکستان » خو د پښتنو دا غوښتنه ونه منل شوه او پاکستان جوړ شو. انگريزانو په ټولپوښتنه کې د پښتونستان په نامه د دولت جوړېدو مسئله شامله نه کړه. د خدايي خدمتگارې ډلې د ټولپوښتنې سره بايکات وکړ. انگريزانو په ټولپوښتنه کې د هندوانو او مسلمانانو د مذهبي احساساتو څخه د ناوړې گټې اخيستنې په موخه دوه صندوقونه ايښودلي وو چې په يوه يې قرآن او پرېل يې د هندوانو مذهبي کتاب (گنگ) ايښي وو. د ولي خان په خبره « د هغه وخت مشران د مسلم ليگ د مشرانو په سريټوب، انسانيت او اسلامي جذبه، مروت او وروروالی تيروتل. » ۹۳ / ۴۹۱ دا ښيي چې هغه مهال پښتنو د اسلامي اخوت له مخې د مسلم ليگ اړخ نيولی دی او ځينو بيا د پاچا خان تر مشرۍ لاندې د خدايي خدمتگارانو گوند لدې امله غندلو چې د هند د ملي کانگرس سره چې غيرمسلمان دی ملگرتيا کوي. دلته ليدل کيږي چې د عقيدوي او مذهبي باورونو له کړکۍ سياسي پيښو او ټولنيزو پديدو ته کتل څومره ناوړه پايلې لري او کله ناکله د سترو غميزو او ناوړينو سبب هم کيږي. پدې توگه د ۱۹۴۷ کال د اگست په ۱۴ د هند نيمه وچه په هندوستان او پاکستان ووېشل شوه او محمدعلي جناح د مسلم ليگ مشر د انگريزانو له لوري د نوي جوړ شوي دولت (پاکستان) مشر وټاکل شو او د افغانستان څخه د ديورند د کرښې پواسطه جلا شوي خاوره د پاکستان برخه شوله. پاچا خان د ۱۹۴۸ کال د فبروري په مياشت کې د پاکستان د مرکزي اسمبلې په غونډه کې د وفادارۍ لوړه وکړه او د وينا په مهال يې د هيواد د ویش په اړوند خپل اختلاف ته گوته ونيوله او وېي ويل: « دا يو سياسي اختلاف وو. په سياست کې هره مسئله د دوو رای کيدای شي. موږ پخپل ذهن او سياسي پوهه تقسيم هم د مسلمانانو د پاره سوډمند نه گڼلو. خو کله چې د مسلمانانو اکثريت دا مطالبه تسليم کړله چې هغوی د ملک تقسيم غواړي او پاکستان جوړوي نو بيا موږ

د دغه اکثریت دغې فیصلې ته غاړه کیښوده او اوس چې پاکستان جوړ شو ما د دې سره د وفادارۍ سوگند پورته کړو. اوس دا زموږ شریک ملک دی، سیاسي اختلاف ختم دی... په هماغه اسامبله کې د خان نه پوښتنه وشوه چې ستا د پښتونستان نه مطلب څه دی؟ باچا خان ویل چې زموږ د صوبې نوم نشته، د پښتونستان نوم د ورته کیښودل شي. « ۹۳/۸۱ - ۱۱۴ - ۱۱۵ د باچا خان دا هیله په نیمګړې ډول په کال ۲۰۱۱ کې ترسره شوه چې د سرحد صوبې ته د پښتونستان پرځای د خیبرپښتونخوا نوم ورکړل شو. البته د پاکستان له جوړېدو وروسته غفار خان او ملګرو یې د پاکستان په دنده کې خپل حقوق غوښتل نه خپلواکي او نه د افغانستان سره یوځای کېدل. دا هغه څه وو چې د دیورند د تپل شوې کرښې هغه خوا تیر شوې دي. البته کله چې په ملګرو ملتو کې د پاکستان د دولت په جوړېدو بحث وشو یوازې د افغانستان استازي منفي رایه کارولې وه. دلته د افغان پلاوي نه وړتیا له ورايه څرګندېږي چې نه وو توانېدلی اړینه لابي ګري وکړي او لږترلږه څو دولتونو ته قناعت ورکړي چې د افغانستان له دریځ څخه ملاتړ وکړي. اوس به د دیورند د کرښې پواسطه د افغانستان له پیکر څخه جلا شوي خاورې د لاسته راوړلو او یا د هغې د برخلیک په اړه د افغان واکمنو په سیاستونو تم شو. د پاکستان تر جوړېدو پورې د امان الله خان پرته افغان واکمنۍ د برتانوي هند تر اغېز لاندې وې هېڅکله یې هم د خپلې خاورې د لاسته راوړلو په موخه غږ نه دی اوچت کړی. د پاکستان د جوړېدو وروسته هم افغان حکومتونو پدې اړه غلي وو خو کله چې ملتپالو افغان کړیو او په هغو کې د ولسي جرګې د اوومې دورې ځینو وکیلانو د حکومت لخوا دې ملي مسئلې ته د نه پاملرنې له امله د اعتراض غږونه جګ کړل. وروسته لدې شاه محمود خان ۱۹۴۹ کال د جون په دیارلسمه په کابل کې د انګلیس سفارت ته یو لیک واستاوه او په هغه کې غوښتنه شوې وه چې د دیورند د هغې خوا پښتنو ته د خپل حقوق ورکړل شي. دا مهال پاکستان د پکتیا په مغولګي هوايي او د چهارسدي په لویه جرګه هم برید وکړ. د یادولو وړ بریښي چې د ۱۹۴۹ کال د سپتمبر په اتلسمه چې د ۱۳۲۸ کال د وري له نهمې نېټې سره سرخوږي د کرښې د هغې خوا د قبایلو یو شمیر مشران او مخور په کابل کې جرګه شول او پریکړه یې وکړه چې د پښتونستان د خپلواکۍ لپاره به مبارزې ته دوام ورکوي او دا نېټه به د پښتونستان د ورځې په نامه نمانځل کیږي. همدا راز «د ۱۹۴۹ کال د جولای په ۲۶ نېټه د صدراعظم شاه محمود خان په بلنه په کابل کې لویه جرګه جوړه شوه. جرګې د پښتونستان سره خپل ملاتړ اعلان کړ، د دیورند توافق لیک، د ۱۹۰۵ کال د افغان - انګلیس تړون، د ۱۹۱۹ کال د راولپنډۍ تړون او د ۱۹۲۱ کال د افغان - انګلیس تړون غیر قانوني او لغوه شوي اعلان کړل. دا یې هم څرګنده کړه چې هر هغه تړون چې د پښتنو په اړه شوی وي، باطل دی.» ۹/۸۸ په همدې کال د ولسي جرګې اوومې دورې پورتنۍ تړونونه رد کړل. وروسته لدې د افغانستان حکومتونه د وري نهمه «د پښتونستان د ورځې» په نامه نمانځې او په رسنیو او دولتي مشرانو په ویناوو کې د پښتنو او بلوڅو د خود ارادیت د حق خبره کړېده او د پښتنو او بلوڅو ځینې مشران یې چې د پاکستان له حکومت سره مخالفت درلود د میلمنو په شان په افغانستان کې ساتل. خو د داسې ډپلوماتیکو ژوندیو هڅو څرک نه لګیږي چې د پښتونستان مسئله د م، م د سازمان عمومي غونډې یا د دې مؤسسي د امنیت شورا او یا نړیوالې محکمې ته وړاندې کړي وي. سلطنتي کورنۍ قطعاً د پښتونستان د ستونزې د حل په اړه اراده نلرله یوازې یې په ویناوو او د پاکستان د حکومت څخه ناراضو پښتنو او بلوڅو ته په افغانستان کې په پناه ورکولو قناعت کړی وو. د پاکستان د جوړېدو وروسته کلونه بښي چې د سلطنتي کورنۍ د دې ملي ستونزې د حل په موخه په خورا مساعدو فرصتونو کې هم څه ندي کړي. پدې اړه محمد عزیز نعیم د دې کورنۍ یو غړی لیکي: «د افغانستان دولت او حکومت د هغو مساعدو شرایطو نه هېڅکله ګټه پورته نه کړه چې د هند او پاکستان ترمنځ د جګړو په مهال زموږ په ګټه منځ ته راغلي وو.» ۹۴ د دې جګړو پر مهال د افغانستان حکومت ته ښه فرصت وو چې د هغې نه ګټه پورته کړي. د سید قاسم رښتیا په خبره «د افغانستان لپاره زیاته اندیښنه وه چې له یوې خوا بنسټپال عناصر او د پښتونستان هواخواهان دا حالت د لوی افغانستان د پلان د جوړېدو لپاره یو تاریخي چانس وګڼي او له بل لوري سلیم عقل او د نړیوال سیاست غوښتنې او په تېره اسلامي او افغاني انګیزې حکم کاوه چې افغانستان د دې نښتې او د پاکستان د اختناق څخه سیاسي ګټه پورته نکړي او په اصطلاح په سیال د شا نه خنجر حواله نکړي.» ۱۳/۲۴۳ دا دی د یوه هیواد د حکومت د غړي منطق چې د حکومت منفي دریځ او د خپلې خاورې د برخلیک

اړوند له بې تفاوتۍ څخه دفاع کوي او د سياسي خياط رول لوبوي چې د يوې ملي-تاريخي ستونزې د حل په اړه يې په يوه طلايي فرصت کې گټه پورته نکړه. پدې منطق کې يو تریخ واقعیت هم پروت دی چې يو سياستوال د عوامو خبره کوي چې په سيال له شا نه برید ونشي. دا سياست نه بلکې د ولس پر اسلامي او ملي احساساتو لوبې دي. سياست ته د فرصتونو څخه گټه اخېستنې ته هم وايي. خان عبدالولي خان هم پدې باور دی چې «د ۱۹۶۵ کال جنگ د هندوستان سره د کشمير په مسئلې وشو...، د پاکستان ټول پوځ هندوستان ته تللی و...، مگر داسې معلومېده چې پاکستان د ايران د شاهنشاه په ذريعه د پاچا ظاهرشاه نه دا خپله تسله کړې وه چې هغه به حمله نه کوي بلکې دا ضمانت يې ورکړی و. «۸۱/۹۳» ولي خان د بنگاليانو لخوا د خپلواکۍ د جگړې (کال ۱۹۷۱) په هکله وايي: «که د افغانستان پاچا په رښتيا پدې خاوره دعوی لرله ...، نو د دې نه ښه موقع به کوم ځای وه؟» ۱۲۰/۹۵

په هندوستان کې د هغه مهال د افغان سفير عبدالحکيم طيبي له قوله «هندوستان ډير کوښښ او هاند وکړ (او شايد همدا کار روسيې هم کړی وي چې زه د مرکز نه د لېرې والي له امله د هغه نه پوره مالومات نلرم) چې افغانستان د بنګله ديش د جگړې په وخت کې کولی شي د سرحد په صوبه او بلوچستان کې په ننوتلو سره د دې موقع نه گټه پورته کړي. دا موضوع اندراګاندي ماته په شفاهي توګه وکړه او زياته يې کړه چې دا غوښتنه پخپله پادشاه ته ورسوم. ما هم دا موضوع په ليکلي توګه د پادشاه د ليکنې دفتر ته همغه مهال وليکله ځکه چې د هند ټينګار پدې و چې دا موضوع دې يوازې پخپله پادشاه ته وويله شي نه حکومت ته. بشپړ باور لرم چې دا مسئله پاچا حکومت ته وړاندې کړې ده خو د دې څخه چې پدې اړه څه کرښه شوې ده هيڅ مالومات نه لرم.» ۱۳۳/۹۲ د سلطنتي کورنۍ له لوري د خپلې خاورې د بيا لاسته راوړلو په موخه د منفعل سياست پرمخ بيول هندوانو او په تيره د کانګرس ګوند ته چې د پاکستان سره يې ورته ستونزې لرلې د منلو وړ نه وو اوسخت ناراضه وو څرنگه چې پدې اړه سيدقاسم رښتيا چې هند ته په سفر کې يې د مهاتما ګاندي د زوی (ديويداس ګاندي) سره چې پلاريې د انګريزانو په زندان کې شپې او ورځې تيرولې ليدلې وو ليکي: «د خبرو نه يې د پوهيدو وړ وو چې د افغانستان له رژيم او حکومت څخه هم پخپله او ټول کانګريسيان ناراضه وو.» ۴۶/۱۳ کله چې ددې ملي ستونزې او د افغان حکومتونو کرښه په هغو فرصتونو کې چې د دې ستونزې د حل موقع لاسته راغلي وه وکتل شې داسې نتيجه اخيستل کيږي چې د يحيی کورنۍ يوازې د خلکو د تيرايستې په موخه د راډيو له لارې «د پښتونستان زموږ» ترانې غږولې.

داسې ښکاري چې د پاکستان له جوړېدو وروسته د پښتونستان مسئله د يحيی د کورنۍ لپاره يوازې د يوې تبليغاتي وسيلې پرته بل څه نه وه. حتی هڅه شوې ده چې د پښتنو او بلوڅو د آزادۍ ښونکي غورځنګ په وړاندې خنډونه رامنځته کړي او دا ټول چلند د دې لامل شي چې د پولې د هغې خوا د هغو پښتنو او بلوڅو مشرانو کومو چې په رښتيني توګه د خپلو ولسونو د حقوقو د لاسته راوړلو په موخه هلې ځلې کولې په افغان حکومتونو باور له لاسه ورکړي او اړيکې يې ورسره سړې شي. ښه ساری يې د روان فرهادي او خان عبدالولي خان مرکه ده چې يوه برخه يې کټ مټ راوړل کېږي: «د خبرو په پيل کې روان فرهادي د ولي خان څخه گيله کوي چې ګواکې ده د پښتنواو د پښتونستان سياست پرېښود او د ټول پاکستان سياست ته يې مخه کړه. ولي خان د روان فرهادي څخه پوښتنه کوي چې دا تاسو پښتونستان څه شي ته وايست؟ ولي خان دا پوښتنه د افغانستان له پاچا څخه هم کړې وه خو پاچا ورته ويلې و چې د صدر اعظم محمدهاشم ميوندوال سره وګوره هغه به ځواب درکړي. ميوندوال هم د خپلې کتنې په ترڅ کې ځواب نه و ورکړی. روان فرهادي ولي خان ته ويلې و چې دا کلیمه د کوزې خوا څخه راغلې ده نو دا ځواب بايد تاسو ووايست. ولي خان ځواب ورکوي چې لومړی ځل د پښتونستان موضوع په هغې ټولپوښتنې کې چې د سرحد صوبه دې د هندوستان يا د پاکستان سره يوځای شي د ښو تاريخي جرګې راپورته کړه. دې جرګې وړانديز وکړ چې په ټولپوښتنه کې دې د سرحد د صوبي خلکو ته د خپل سرنوشت د ټاکلو حق يانې د پښتونستان خپلواک دولت د جوړېدو موضوع هم شامله کړای شي. دوهم ځل کله چې د پاچاخان نه د پاکستان په پارلمان کې پوښتنه وشوه چې د پښتونستان څخه مو موخه څه ده نو هغه وويل چې د سرحد صوبه دې د پښتونستان په نامه ياده شي. ولي خان روان فرهادي ته وايي چې دا تاسو جشنونه نيسئ او په راډيو کې د پښتونستان پرويا گند کوئ نو د تاسو مقصد د پښتونستان څخه

څه شی دی؟ تاسو څه غواړئ ولې مو د پاکستان سره اړیکې خړې پړې کړې دي او په نړیواله توګه مو پدې مسئله هندوستان او شوروي اتحاد ملګري کړي دي؟ خو چې تاسو ځواب نه وایاست نو زه به یې در ته ووايم.

د پښتنو کورنیو او بهرنیو دښمنانو د مغلو، سیکانو...، نه ترانګریزه پورې د پښتنو د کور د وړانولو لپاره د پښتنو دنیایي او دیني مشران لکه خان، ملک، ملا او پیر استعمال کړي دي او د پښتون کور یې ټوټې کړ. نولنډه دا چې دا ټوټې شوی قوم بیا یوځای نه شي او د افغان کور بیا راټول نه شي ترهغه به پښتون قوم خپل پخوانی برم او مقام ته ونه رسي. دغه موهدف دی دغه مو مرام. زه ځان ته قطعاً پښتونستان نه وایم ځکه دغو خو همغه د پېرنګي خبرې تسلیمول دي چې افغان جدا او پښتون جدا. روان فرهادي بیا پوښتنه وکړه چې څنګه به حلېږي. ما ورته ووي. نن پښتون په درې برخو ویشل شوی دی افغانستان، قبایلي علاقې او د تاسو په اصطلاح بل محکوم پښتونستان. د حل لارې یې درې دي. لومړۍ: افغانستان دې را پاڅي ځکه الوتکې، ټانکونه، توپي او نور قوت لري او پاکستان ته دې ووايي چې دا سیمې خو زما نه پېرنګي په زور نیولي وې اوس چې هغه نشته نو زه دا خپلې سیمې لومړۍ په سوله غواړم او که نه نور وسایل هم کارولی شم. روان فرهادي وایي چې د ملي او نړیوالې وضعې له مخې دا امکان نلري.

دوهم: د چتراله تر وزیرستانه پورې د قبایلي علاقې پښتنو سره دې په پټه د افغانستان مرسته وکړي او هلته به موږ پورته شو پدې هکله څه وایي؟ دا هم امکان نه لري.

دریم: بیا چې زه قبایلي وروڼو ته مخه کړم چې گوره موږ او تاسې د آزادۍ د نعمت نه محروم یو راځئ چې سره یو لاس شو او خپل وطن کې خپل حق لاسته راوړو. نو قبایلو فیصله کړې وې یا نه خو بیا هم فرهادي صاحب د خیبر نه سر راپورته کړي چې ولې خانه دا امکان نه لري. یعنې مطلب دا چې نه را سره مرسته کوي، نه قبایل پریږدي او بیا چې د کور د ننه ملګري پیدا کوم په هغه هم ناراضې یې یانې معلومېږي چې ته هم زما په غلامۍ خوشحاله یې. نو دا به سړي ته ډیره د منافقت خبره ښکارېده چې په رادیو کې به یې د بابري د شهیدانو په روح مشاعرې کولې او دې خوا به یې د بابري د قاتل قیوم خان سره مرسته کوله. « ۹۶ / ۶۱۴ - ۶۲۲ پورتنۍ مرکه د دې ترخه واقعیت څرګندوی ده چې افغان دولتونو عملاً د دې ملي - تاریخي ستونزې د حل لپاره قطعاً لیوالتیا نلرله. د دې مسالې څخه یې د یوې تبلیغاتي وسیلې او د ولس او په تیره د پښتنو د تیرایستې لپاره ګټه پورته کړې او په افغانستان کې یې د پاکستان په میشتو مخالفو پښتنو او بلوڅو مشرانو یو ډول پولیسي کنټرول ساتلو او پاچاخان ته یې هم اجازه نه ورکوله چې د افغانانو سره وګوري او ور سره اړیکې ټینګې کړي. د پاچاخان لاندې څرګندوني چې د عبدالله بختاني د دې غوښتنې په اړوند چې افغانان د پاچاخان د لیدو لیوال دي ښه بیلګه ده. » ما دغه مدیر صاحب نه پریږدي (د قبایلو مدیر ته اشاره وکړه او مراد یې د افغانستان حکومت و) زه په کلیو کې ډیر خوشحاله یم چې خپل قام عزیز سره کښینم، خو څه وکړم؟ دې مدیر صاحب په کوټۍ کې کښینولی یم او خلکو ته مې نه پریږدي. که نه زه خو همدې ته راغلی یم چې تاسو عزیزانو سره کښینم، تاسو وګورم او تاسې سره وغږېږم. « ۹۷ / ۹۱ - ۹۲ لکه څرنګه چې سلطنتي کورنۍ د پښتونستان د ستونزې د حل لپاره لیوالتیا نلرله منطقاً د افغانستان حکومتونو پدې اړه کومه کړنلاره نشوای جوړولی. دا ځکه چې د یحیی د کورنۍ د واکمنۍ پرمهال د پښتونستان ستونزه کله د پښتنو د حق خود ارادیت، کله د پښتونستان د خپلواکۍ او کله هم د پښتنو او بلوڅو د سیاسي برخلیک په نامه یاده شوې ده. پر بله خوا «دا پښتونستان زموږ» ترانې زموږ د هیواد ځینو متعصبو غړیپښتنو سیاستوالو ته پلمه ورکړې چې په خټه پښتون پاچا پښتون پلوی وګڼي. هغوی دا ادعا لري چې ولې حکومتونو د پنجې، مروې او سیستان د لاسته تللې خاورې خبره نه کوله چې اوسیدونکي یې غړیپښتانه دي. له بده مرغه دې ترانو د پښتنو په وړاندې پښتون دښمنه غړیپښتنو سیاستوالو ته ښه د تبلیغ مواد ورکول چې پښتني ضد کمپاین وکړي او پدې توګه د افغانستان د وروڼو قومونو ترمنځ د بې باورۍ او دښمنۍ تخمونه وکړي.

د یحیی د کورنۍ په واکمنو کې محمد داود ترهغه پورې چې د هیواد مشرۍ ته نه وو رسېدلی په کلکه د پښتونستان د مسالې د حل غوښتنه کوله. نوموړی چې د پښتونستان د اتحادیې د جوړولو نوښتګر

گڼل کيږي یو وخت یې پخپله یوه وینا کې ویلي و: «د افغانستان او پښتون ملت اړیکې او خواخوږي نه نننۍ ځواک پرې کولی شي او نه د سبا ځواک». ۲۷۲/۹۸ محمد داود د جمهوریت په لومړیو کې هم د پښتونستان د ستونزې پر عادلانه حل ټینګار کاوه. خو د ده تر مشرۍ لاندې نظام ته د متحده ایالتونو او د هغه سیمه ییزو سپوږمکیو له لوري د ستونزو د جوړولو له امله اړ شو د هغوی ارادې ته سر ټیټ کړي او په خپلو سیاستونو کې یې داسې حیرانوونکې بدلون راوست چې گومان یې هم نه کیده چې په هغو کې یې د پښتونستان مسئلې ته هم شا وگرزوله. «هغه ۱۹۷۵ کال د نوامبر وروسته...، د پاکستان د ښکاره فشارونو په ځواب کې ژمنه وکړه چې نور به افغانستان هغو پښتنو او بلوڅو ښورښیانو ته پناه گاه نه وي چې د ذوالفقار علي ډوټو د رژیم په وړاندې جنگیږي...، کله چې د پاکستان له سفر څخه راستون شو د پښتنو او بلوڅو د مشرانو غونډه یې په کابل کې جوړه کړله او په هغو کې یې په افغانستان کې له پناه راوړونکو پاکستانی فعالو جنگیالیو و غوښتل چې د اپریل تر دېرشمې هېواد پرېږدي. «۴۷/۱۶،۲۶ دا بیا ښيي چې داودخان هم لکه ظاهرشاه د پښتونستان د مسالې څخه سیاسي گټه پورته کوله.

انگریزانو چې د امان الله خان د مدبرانه زعامت له امله په افغان- انگریز دریمه جګړه کې د افغانانو ارادې ته سر ټیټ کړ او د افغانستان خپلواکي یې ومنله خو د غازي امان الله او افغانانو په وړاندې یې کرکه او دښمني لا نوره هم زیاته شوه. له همدې امله وو چې انگریزانو د امانی دولت په وړاندې بغاوتونو ته لمن ووهله او د سیاست او پوهې څخه بیخبر وګړي یې د یوې وسیلې په توګه وکارول تر څو امان الله خان اړ کړي چې واک او بیا هیواد پرېږدي. د فیض محمدکاتب په خبره د امان الله خان ځای ناستي «سقویان گواکي د کابل د چور او تالان لپاره راغلي وو او پدې لار کې یې د هیڅ کار نه ډډه نه کوله». د لوتمار حبیب الله کلکاني واکمنول پدې موخه شوي وو چې هغه د خلکو لپاره د منلو وړندی او هغه څوک چې دا لوتمار نسکور کړي د خلکو له ملاتړ نه برخمن کيږي. لدې کبله د محمد نادر ملاتړ کوي تر څو پر کابل واکمن شي. خان ولي خان د هند د وزیر پیل د لیکنې څخه نقل قول کوي چې «نادرشاه مور مایوسه نه کړو او مور چې څه غوښتل تر کال ۱۹۳۰ پورې هغه هرڅه وشو. روس وروسته شو، کابل کې قلاري شوه او په سرحدونو امن قايم شو.» ۹۲/۹۳

د یحیی کورنۍ د راپرزولو وروسته (د ا، خ، د، گ) واکمنۍ تگلاره د پښتنو او بلوڅو د خپل حق خودارادیت پر محور څرخیده او د دې گوند مشر تره کې د پاکستان جمهور رئیس ضیاءالحق سره چې په غیررسمي سفر افغانستان ته راغلی وو په پغمان کې د کتنې په ترڅ کې پاکستانی مشر ته ویلي وو: «د دیورند کرښه یوه استعماري او تپل شوې پوله ده چې په کال ۱۹۴۷ کې د هند د وېشلو او د پاکستان د جوړیدو پر مهال پښتنو او بلوڅو خلکو ته د خپل برخلیک د ټاکلو حق ورکړل شو. د ثور انقلاب نه مخکې واکمنیو د دیورند د استعماري پولې هغه لوري پښتنو او بلوڅو د خپل حق خودارادیت څخه په پرله پسې او فعاله توګه دفاع نده کړې. دا کرښه د یوه خنجر په څیر ده چې د نولسمې پیړۍ په پای کې د افغانستان په پیکر ننوتې ده او دې استعماري کرښې د دواړو خواوو پښتانه او بلوڅ خلک په غیر طبیعي او غیر عادلانه ډول له یو بل څخه جلاکړي دي.» ۲/۲۰۸ - ۲۰۹ تره کې پدې هکله د پښتنو دا منل هم ضیاءالحق ته ویلی وو چې اوبه په ډانګ نه بیلیري. د ۱۹۷۹ کال د سپتمبر په میاشت کې په هاوانا کې د ناپییلو هیوادونو د کنفرانس پر مهال تره کې او ضیاءالحق د دواړو هیوادونو د اختلافونو د حل په اړه خبرې کړې وې او دې هوکړې ته رسیدلې وې چې پدې اړه دې دواړه خواوې خبرواترو ته دوام ورکړي او د پاکستان د بهرنیو چارو وزیر په نږدې راتلونکې کې افغانستان ته سفر وکړي. دا خبره ښيي چې تره کې هوډ من وو چې د دواړو هیوادونو ترمنځ دې دوه دیرش کلنې ستونزې ته د متقابل پوهاوي پر بنسټ د پای ټکي کیږدي. خو د شوروي له لوري د افغانستان نیواک هر څه له بنسټه وایرول او افغانستان د وخت د زیرځواکونو د سیالیو او کشمکشونو په تاوده ډګر واوښت. د شوروي او انګلوساکسوني اشغال پر مهال د کرښې د هغې خوا د پښتنو او بلوڅو د کشالي د حل په هکله خبرې پخپل ځان ملنډو وهلو ته ورته وې. د شوروي د اشغال پر مهال د افغانانو په وړاندې بیا د ۱۹۱۹ کال مخکې لومړۍ ستونزه (د افغانستان خپلواکي) پرته وه کومه چې امان الله خان حل کړې وه. (د ا، خ، د، گ) د پرچم واکمنۍ د نسکوریدو وروسته د پردیو د ارادې له مخې جوړ شوو او واک ته رسول شوو

جهادي ډلو د پښتونستان د مسئلې د حل لپاره څه چې د هيواد د ادارې او لارښوونې لپاره کومه نقشه نلرله. د امريکې- انگرېز د مستقيم پوځي تيري وروسته د اشغال زيربنده واکمنۍ منطقاً چې د پښتونستان د کشالي د حل د راپورته کولو غږ نشوای جگولۍ ځکه چې د ديورند تپل شوې کرښه او د پاکستان دولت د انگرېزي ښکېلاک ميراث دی او انگلوساکسوني ښکېلاکگرو دا کرښه د نړيوالې کرښې په توگه په رسميت پېژندله. د اشرف غني د واکمنۍ پر مهال په پوله د اغزن سيم تېرول او د تورخم د دروازي د رسمي پرانېستلو په مراسمو کې د ننګرهار والي شاه محمود مياخېل گډون ښيي چې غني دا کرښه د يوې پټې خاينانه معاملي په ترڅ کې منلې وه. د دې معاملي په اړه محمدياروق وردگ د کرزي او غني د کابينې غړي په يوه ټلويزيوني مرکه کې وايي چې دريو تنو په دوبي کې اويا ميليونه ډالر ترلاسه کړل. ددې لپاره چې اشرف غني د محمد فاروق وردگ خوله ور وتړي هغه يې سمدلاسه په پارلماني چارو کې د وزير په توگه مقرر کړ. د جمهوريت له نسکورېدو وروسته اسلامي امارت چې هېڅ کوم هېواد په رسميت نه دی پېژندلی، له ظالمانه بندېزونو او له گڼ شمېر ستونزو سره لاس گرېوان دی منطقاً چې د ديورند د معضلي د حل کولو جوگه نه دی.

ګوند څه غوښتل ؟

د ا، خ، د، گ بنسټ ايښودونکو د هيواد د وروسته پاتې والي اصلي لامل طبقاتي ستم يا په ټولنه کې واکمن غير عادلانه توليدي مناسبات گڼل. ګوند په دې آند وو چې د توليد پر وسايلو د ټولنيز مالکيت په ټينګښت او د پراخه پرگنو په گټه د سمونونو په پلي کولو سره ولس او په ځانگړې توگه بزگران، کارگران، کوچيان، کسبگر او روڼ اندي د هر ډول ستم او زبېښاک او ټولنيزو ناخوالو څخه خلاصيدلی شي او سربيره پردې هيواد د پرمختگ په لور د تللو جوگه کيدای شي. د هېواد په اداره کې ولس ته د برخې اخېستلو يوازېنۍ لار د ملي دموکراسۍ د حکومت ټينګښت گڼلو. د دې لپاره چې د ګوند مشرتابه د خپل ګوند د جوړېدو موخه پرگنو ته ورسوي د ګوند د بنسټ ايښودونکي کنګري څه کم درې مياشتې وروسته د ګوند د کړنلارې لاندې اساسي کرښې د سياست ليوالو او ولس ته وړاندې کړلې:

۱. د افغانستان د ځمکنۍ بشپړتيا، سياسي او اقتصادي خپلواکۍ او ملي واکمنۍ څخه ساتنه.
 ۲. د ملي دموکراسۍ د واکمنۍ د ټينګښت له لارې خلکو ته د دولتي واک سپارل.
 ۳. د خلکو د دموکراتيکو حقونو او آزاديو تامينول، د بزگرو او کارگرو ژوند ته پاملرنه او د دموکراتيکو او مساويانه اصولو پر بنسټ د هيواد د ولسونو د يووالي لا پياوړتيا.
 ۴. د دولتي پلان شوي اقتصاد له لارې د ملي اقتصاد وده، د دولتي سکتور پياوړتيا، د ملي صنايعو پنځونه او په بهرنۍ سوداګرۍ د دولتي انحصار ټينګښت، د ځمکو د اصلاحاتو سرته رسول او د هيواد د طبيعي زيرمو، سترو اقتصادي توليدي مؤسسو او صنايعو ملي کول.
 ۵. د يوې ملي او د زاړه او نوي استعماري مسئلې په توگه د ديورند د تپل شوې کرښې (۱۸۹۳) په رسميت نه پېژندل، د پښتنو او بلوڅو د خپل اراديت د حق څخه دفاع او د پښتونستان او د افغانستان د خلکو د ارادې پر بنسټ د دې مسئلې حل.
 ۶. د خپلواکه بهرني سياست پر مخ وړل او په نړيوالو مسئلو کې د مثبتې ناپييلې تگلارې، آزاد قضاوت او د گډ سوله ييز ژوند تعقيب، د امپرياليزم، نوي او زاړه استعمار خلاف مبارزه، په تيري کوونکو پوځي، سياسي او اقتصادي بلاکونو کې نه گډون او د استعمار او ملي ستم په وړاندې د ملي آزادي ښونکو غورځنگونو ملاتړ.
- دا د افغانستان د خلق دموکراتيک ګوند موخې وې چې په خپلو تبليغاتو کې يې پر هغو ټينګار در لود. د دې اساسي کرښو پر بنسټ يې څه موده وروسته د ګوند کړنلاره د خلق په جريده کې خپره

کړه. پورتنیو موخو ته د رسیدو په خاطر د دې گوند بنسټ کېښودل شو، مبارزه یې وکړه، د سیاسي مبارزې تودې او سړې یې وگاللې، واک ته ورسید، د خپلې تگلارې په پلې کولو یې بېله ځنډه پیل وکړ، د پنځه څلویښت زرو شا وخواه غړي یې د گوند د واکمنۍ د ساتلو، د وسلوالو مخالفانو سره د جگړې په تاوده ډگر او همدا راز ترهگریزو بریدونو کې له لاسه ورکړل او بالاخره د یوه نړیوال افغاني ضد سازښت او دسیسې له امله واک له لاسه ورکړ او گوند هم ورسره ټوټې ټوټې شو. پدې کتاب کې به پدې مسئلې هم بحث وشي چې د ا، خ، د، گ په نامه د دې سیاسي غورځنگ دوی سیالي ډلې د خپلې واکمنۍ پر مهال تر کومې کچې خپلې کړنلارې ته ژمنې پاتې شولې او هغه یې تر کومه بریده پلې کړه. همدا راز به پدې هم تم شو چې د گوند د واکمنۍ په نسکورېدو کې د وسلوالو مخالفانو، کورنیو او بهرنیو لاملونو تر څنگ تر کومه بریده د نوموړي گوند تیروتنو او بېلارې توب او په گوند کې د وسلوالو مخالفینو سره د گوند کومې ډلې او مشرانو پټو او څرگندو معاملو منفي اغیز درلود. په دې اړه د دې خبرې یادول اړین بریښي چې د یوه ځانگړي سیاسي غورځنگ او واکمنۍ سیاستونه، بریالوي او ناکامۍ هغه مهال په واقعېبانه ډول ارزول کېدای شي چې زمانې او مکانې او په تیره نړیوال شرایط، د هیواد اقتصادي حالت، د واکمنۍ په وړاندې د سیاسي مخالفانو دریځ او د بهرنیو فاکتورونو اغیز له پامه ونه غورځول شي. پدې کتاب کې به د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند د واکمنۍ تگلارې، کړنې او پایلې د پورتنیو مواردو په پام کې نیولو سره تر انتقادي ارزونې لاندې ونيول شي.

د ا، خ، د، گ د واکمنۍ په مهال نړۍ د علمي - تخنیکي پرمختگونو له کبله کوچنۍ شوې وه. لدې امله د ۱۳۵۷ کال د ثور د اوومې د سیاسي اوښتون او په تېره د واکمنۍ له لوري د ټولنیزو سمونونو پیلول د نړیوالو، گاونډیانو او شوروي اتحاد غبرگون له ځانه سره درلود. بېله شکه دې غبرگونو د خلقي دولت په کړنو، بریالوي او ناکامیو اغیز درلود. پدې معنی چې د نورو مثبت غبرگون او ملاتړ واکمنۍ ته مرستندوی او ګټور تمامیږي او پر بله خوا منفي غبرگون بیا ستونزمن او حتی ناتار جوړوونکی ګرزي. له یاده و نه باسو هغه گوند او حکومت به په واک کې د اوږدې مودې لپاره د پاتې کېدو چانس ولري، خپل پلانونه به پلې کړي، بریالوي به ولري او خپلو موخو ته به ورسېږي چې هم د کور د ننه او هم بهر زیات دویستان او متحدین او لږ مخالفین او دښمنان ولري. دا بیا د گوند او واکمنۍ په مشرتابه پورې اړه لري چې څه ډول تگلاره غوره کوي چې هغه د نورو سره په تعامل څرخېږي یا تقابل. د ثور د اوومې سیاسي بدلون وروسته بهیرونو و ښودل چې د گوند مشرتابه د خپلو سیاسي مخالفانو او پانگوالو نړۍ او د هغو متحدینو او سپوږمکیو سره د تعامل پرځای د تقابل تگلاره غوره کړله. له بله پلوه گوند واک ته به رسېدو سره چې د واک اصلي ځواک خلقي اړخ وو د مشرتابه یوې برخې یې دا وړتیا ونه موندله وپوهېږي چې شوروي اتحاد ورسره رښتیني نه دی او پدې غدار دوست او متحد یې زیات باور وکړ. البته هغه مهال افغانستان په بهرنیو او خاصاً د شوروي اتحاد په تخنیکي، مالي او پوځي مرستو پورې تړلی وو چې د خلقي دولت خپلواک دریځ د کرملن ناستو مغوروو هژمونېستو مشرانو په مزاج برابر نه وو چې دې حالت واکمنۍ ته ټاکلې ستونزې زیږولې وې، پایله یې دا شوله چې شوروي اتحاد په خپل غلچکي خاينانه پوځي يرغل سره خلقي واکمني نسکوره، افغانستان اشغال او پرچم ظاهراً واک ته ورسوي. د افغانستان اشغال دواړو اړخونو د افغانستان دموکراتیک جمهوریت او شوروي سوسیالستي جما هیرو اتحاد ته په خورا لوړه بیه تمام شو تر دې چې دواړه دولتونه د تاریخ برخه وګرزي او د شوروي امپراطوري ونړېږي. د شوروي اشغال وروسته په هېواد کې جګړو زور واخیست او پایله یې دا شوله چې شورویان په سرکوزۍ له افغانستان څخه ووزي. د شوروي اشغالګرو د اردلیانو (پرچمیانو) د مسکو د ارادې له مخې د ملګرو ملتو د سولې پروګرام شنډ او د ا، خ، د، گ د واکمنۍ په نامه خپلې واکمنۍ ته نه یوازې د پای ټکی کېښود او گوند ټوټې ټوټې شو بلکې په هېواد کې وحشت او بربریت واکمن شو. ددې گوندي ضد او ملي ضد سازښت له کبله د هېواد د تمدن ټولې نښې نښانې له منځه ولاړې او د هېواد اداري، اقتصادي او فرهنګي بنسټونه وړان، د وسلوال پوځ وسلې او تجهیزات تالان او کابل په کنډواله واوښت. د گوند د واکمنۍ د نسکورېدو وروسته د دې گوند د دواړو

اړخونو د ځېنو مشرانو او کدرونو د هلو ځلو سره سره هغوی و نه توانېدل بېرته خپل سازمانونه په پښو ودروي او پدې ډول دا گوند د تاريخ برخه وگرځي.

گوند د مبارزې په ډگر کې

گوند د بنسټ ايښودونکي کنگرې وروسته عملاً د مبارزې سياسي ډگر ته را ودانگل. پدې ډگر کې د گوند په وړاندې په ولاياتو کې د گوندي سازمانونو او کمیټو جوړول او د گوندي لیکو د پياوړتيا سربيره ولس ته د خپلو سياسي، اقتصادي، ټولنيزو او فرهنگي موخو د رسولو درنې دندې پرتې وې تر څو د يوه سياسي خوځښت په توگه خپل شتون په ټولنه کې تثبیت او پدې ډول په ټولنه کې ريښې وځغوي. بيله استثنی په دموکراتيکو ټولنو کې سياسي خوځښتونه عملاً په دريو برخو (د مطبوعاتو او تبليغاتو، ټاکنيزو مبارزو، غونډو او لاريونونو) کې د مبارزې په سياسي ډگر کې را څرگنديږي. د ا، خ، د، گ د ۱۹۶۵ کال د نوي اساسي قانون د بنديکونو په رڼا کې په يادو ډگرونو کې په فعاليت لاس پورې کړ چې په لنډ ډول به پرې مکت وشي.

الف - د مطبوعاتو او تبليغاتو ډگر

د مؤسسې کنگرې د جوړېدو درې مياشتې وروسته مرکزي کمیټې د گوند د کړنلارې اساسي کړښت چې د گوند فکري بنسټ يې جوړاوه تصويب کړ. اړينه برېښېده چې د گوند کړنلاره هم جوړه شي. «لکه څرنگه چې گوند قانوناً نه وو ثبت شوی او په رسميت نه وو پېژندل شوی، کړنلاره يې د گوند په نامه نشوای خپرولای. لدې امله د قانوني ملحوظاتو له مخې پرېکړه وشوه چې د خلک دموکراتيک کړنلارې تر سرليک لاندې خپره شي. د کړنلارې مسوده د نور محمد تره کې لخوا چمتو شوې وه. خو د هغې د کتنې او بشپړولو لپاره يو کمیسيون وټاکل شو. د کمیسيون غړي کارمل، بدخشي، پنجشېري او ډاکټر شاه ولي وو چې د تره کې تر مشرۍ لاندې يې کار کاوه.» ۵۶/۷۹-۵۷

گوند دا مهم سند د ۱۹۶۶ کال د اپريل په يوولسمه (۱۳۴۵ کال حمل ۲۲) د خپل نشراتي ارگان (خلق) په لومړۍ او دويمه گڼه کې په شلو زرو نسخو کې په پښتو او دري ژبو خپور او هغه يې د هيواد په سترو ښارونو کې توزيع کړ. په دومره لوړه کچه د خلق د جريدې سره د روڼ اندو ليوالتيا د دې واقعيت څرگندوی وه چې د گوند په کړنلاره کې د افغانستان د ټولنيز-اقتصادي وضعيت رښتينی انځور يا ځمکنی واقعيتونه کارل شوي وو او سربېره پردې په هغو کې نوي اصطلاحات او مفاهيم روڼ اندو ته په زړه پورې وو. د دې واقعيت څخه د گوند مخالفين هم سترگې نه پټوي او پدې اړه يو د هغو څخه ليکي: «په داسې يوه هيواد کې چې څه نا څه ۹۰ فيصده وگړي يې بېسواده ول او په کابل کې چې هلته څه د باندې څلوېښت ورځپاڼې، اوونيزې او مياشتنۍ خپرونې د ۱۹۶۴ راهيسې راوتلې وې، نوموړی شمير خورا غټ وو. (خلق) سپينې خبرې کولې او په څرگنده يې د طبقاتي مبارزې او د (افغانستان د مظلوم ولس د ځورېدنو) په هکله ليکنې کولې. علاوه خلق څرگندوله چې د معاصرې زمانې اصلي مسئله او په نړيواله کچه د طبقاتي مبارزې هسته، چې د اکتوبر ستر سوسيالستي انقلاب سره را پيلېږي د نړيوال سوسياليسم او نړيوالې پانگوالۍ تر منځ مبارزه ده.» ۲۳۰/۳ د خلق جريدې خپرونو سلطنت او واکمني را وپارول او د گوند مشر تره کې صدراعظم ميوندوال ور وغوښت او ورته ويلي يې وو چې په خپل اخبار کې مو ابلاغيه خپره کړئ چې د جريدې ليکنې ملي ضد دي لدې امله دا جريده خپلې خپرونې دروي. دا موضوع په مرکزي کمیټه کې طرحه شوه او پرېکړه وشوه چې دا ډول ابلاغيه نه خپروو او حکومت دې د قانون له مخې عمل وکړي.

امريکايي افغانستان پېژندونکی لويي دوپري چې هغه مهال په کابل کې ژوند کاوه وايي: «واکمنۍ د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند د نشراتي ارگان (خلق) خپروني اسلامي ضد، اساسي قانون ضد او سلطنت ضد» وگڼلې او شپږمه گڼه يې له چاپ وروسته بېله دې چې توزيع شي توقيف کړله او وروسته يې جريدې ته د خپرونو اجازه ور نكړه. د خلق د جريدې د درولو وړاندیز په مشرانو

جرگه کې سناتور محمد هاشم مجددي کړی وو. پدې ډول د مجددي د ځواکمنې کورنۍ د ارادې له مخې چې د هېواد د پاچاهانو د لېرې کولو او کېنولو او د جهاد د فتواوو ورکولو واک یې ترلاسه کړی وو د خلق جریده هم تعطیل شوله. په شپږمه، وروستۍ گڼه کې د سعدي یو شعر چې په لاندې بیت پای ته رسېدلی وو خپور شوی وو چې ښایي د دې جريدې په توقیف او تعطیل کې همدې شعر هم رول لوبولی وي ځکه د سپین پوښو خو په عمل کې د تور طینتو روحانیونو، پیرانو او حضرتانو اصلي څېره یې برېښوله.

عبادت بجز خدمت خلق نیست به تسبیح و سجاده و دلق نیست

د حکومت له لوري د خلق د جريدې او د خپرونو د منځپانگې د ارزښت د ټیټولو په وړاندې بل تدبیر دا وو چې هممهاله د مردم په نامه یوې جريدې خپرونې پیل کړې چې لیکنې یې د خلق جريدې د خپرونو خلاف وې. د خلق د جريدې د تعطیل وروسته د گوند د مشر سربرېره خلقي مشرتابه خپل کدرونه (زېږی ، میثاق ، محمد ظاهر افق او ظریف) د اطلاعاتو او کلتور وزارت ته واستول چې د خلق او یا په بل نامه د واکمنۍ څخه د جريدې اجازه ترلاسه کړي خو د تره کې تر مشرۍ لاندې سیاسي خوځښت ته هیڅکله د جريدې د خپرولو جواز ورنکړل شو. تردې چې د جريدې د جواز د ترلاسه کولو له امله د خلقيانو د مرکزي کمېټې غړی زېږی د اطلاعاتو او کلتور په وزارت کې د کوم رییس له لوري ډېول شوی هم وو. د جريدې د جواز د ترلاسه کولو په اړه میثاق لیکي: « یو ځل زه عبدالکریم میثاق موظف شوم چې د یوې جريدې غوښتنه وکړم ، هغه مهال سردار انس د اطلاعاتو او کلتور وزیر وو. را ته و یې ویل شپږ سوه ځله در څخه آزموینه اخلم خو د اخبار اجازه نه درکوم. ما ته خدا راغله او په ځواب کې مې ورته وویل. پداسې حال کې چې د اخبار اجازه نه راکوئ نو آزمویږي ته څه اړتیا ده؟ هغه وویل تاسې ته مو یو اخبار درکړی دی چې نوم یې پرچم دی، لارښی د هغه شاوخوا راټول شئ. » ۷۶/۷۹ د وزیر له خبرې څخه معلومېږي چې هغه غوښتل خلقيان د کارمل ترمشرۍ لاندې مبارزه وکړي.

هغه مهال خلقي اړخ خپلې اعلاميې د نورو رسنیو لکه پیام وجدان ، افغان ملت، ترجمان او روزگار له لارې خپرولې. خو کله چې کارمل او پلویان یې له گوند څخه ووتل او خپل سازمان یې جوړ کړ په کال ۱۹۶۸ کې حکومت هغوی ته د پرچم په نامه د یوې جريدې د خپرولو جواز ورکړ. حقشناس د پرچم د جريدې په اړه لیکي: « د ۱۳۴۶ کال په کب کې صدراعظم نوراحمد اعتمادی د محمد داود د توصیې پر بنسټ او د پاچا په موافقه د پرچم په نامه بېرک ته د اخبار اجازه ورکړه. » ځینې لا دا هم وایي چې د پرچم د جريدې لگښت هم محمد داود ورکاوه. پرچم د دوو کلونو په ترڅ کې ۹۹ گڼې خپرې کړې. کله چې د پرچم په فوق العاده گڼه کې د شوروي روسیې بنسټ اېښودونکي لینن د سلمې کلیزې په مناسبت په درې ژبه د (لینن د خاورې) او د (ژوند بښونکي انقلاب) د ویاړنې اړوند یو شعر چې په لاندې بیتونو پای ته رسیدلی وو خپور شو د هیواد د ملایانو، طالبانو او د ملي شورا د استازو د سخت غبرگون سره مخامخ شو.

برای این دست آورد های بيمانند

ما به آن حزب پیشقدم درود میفرستیم

و به مردم قهرمان

ما به آن پیشوای بزرگ درود میفرستیم

به لینن بزرگ.

ژباړه:

د دغو بیساره لاسته راوړنو لپاره

موږ هغه مخکښ گوند ته درود استوو

او اتلو خلکو ته

موږ هغه ستر لارښود ته درود استوو

ستر لينين ته .

د پرچم په جريده کې د پورتنۍ شعر د خپرېدو په ورځ د اطلاعاتو او کلتور وزارت مخې ته ملايانو او طالبانو اعتراضيه غونډه وکړه او وروسته تر دې د هيواد له گوټ گوټ نه کابل ته د ملايانو د راتلو لړۍ پيل شوه. ملايانو د پل خشتي په جومات کې سنگر ونيو، شپې او ورځې يې په جومات کې تيرولې او د جومات له منبر نه د کين لاسو او شوروي اتحاد پر ضد ويناوې کولې. سليمان لايق چې هغه مهال د پرچم د جريدې د امتياز خاوند او مسسول مدير وو ليکي: «نوموړی شعر د ده پرته د پرچم د جريدې د تحرير د هيات ټولو غړو (کارمل، خيبر، کښتمند، نور احمد نور، دکتورس اناهيټا او بارق شفيعي) د هوکړې له مخې خپور شو او اضافه کوي چې ملايان د قرآن کریم د دې آيت «ان الله و ملايکه يصلون على النبی يا ايهاالذين آمنو صلوا عليه و سلموا تسليما» چې معنی يې «خدای او ملايکې يې پر نبی باندې "درود" وايي. ای مومنانو تاسو هم پر هغه باندې "درود" ووياست ډډه لکوي. ملايانو "درود" ويل صرف د اسلام پر پيغمبر پورې محدودوي او پر غير مسلمان باندې د "درود" ويل حرام او له اسلام نه لرې بولي.». ۱۲۸/۴۳ لايق د جريدې د مسول مدير په توگه له هر چا څخه زيات مسؤليت درلود د دې راپاروونکي شعر د نه خپرولو مخه ونيسي. پدې کار کې د پاتې راتلو له امله د داسې يوه گوند څخه بايد وتلی وای چې د خپلو خلکو عقيدتي باورونو ته سپکاوی کوي او سربېره پردې د هېواد د مترقي غورځنگ د بدنای سبب هم کېږي. د دې شعر د خپرولو پايله دا شوله چې د هيواد دوديزه روحانيون او بنسټپال اسلامپال گډه ژبه سره ومومي او د يوه منبر څخه د هېواد د مترقي غورځنگ، پرچميانو او شوروي اتحاد ضد کمپاين وکړي. د پرچم په جريده کې د دا ډول راپاروونکي شعر خپرولو د پرچم اړخ اعتبار ته سخت زيان ورساوه. پر هغوی يې د شوروي د عمالو تور يقيني کړ. د ملايانو د دې اعتراضونو پايله دا هم شوه چې حکومت اړ شي د پرچم خپرونې و دروي.

سره لدې د گوند د دواړو نشراتي ارگانونو (خلق او پرچم) خپرونو او اعلاميو د باسواده قشر په ويښتيا کې رغنده رول لوبولی دی او خپرونې يې د افغانستان د وروسته پاتې والي په لاملونو، د حکومتونو په نه وړتيا، د خلکو د ستونزو بربنډول، د مخ په ودې هېوادونو په وړاندې د امپرياليستي بلاک د سياستونو په افشا او د شوروي اتحاد د تگلارو او سياستونو په ملاتړ څرخيدلي. د ساري په ډول په ويتنام کې يې د امريکايي اشغالگرو جنايتونه غندل او د فلسطينيانو د داعيې څخه ملاتړ کړی دی. خو کله چې په ۱۹۶۸ کې شوروي لښکر په چکوسلواکيا تيری وکړ د پرچم جريدې دا تېری تائيد او هغه يې د شوروي اتحاد له لوري انټرناسيونا لسټي دنده وگڼله. د شوروي له لوري پر چکوسلواکيا د يرغل په اړه خلقي اړخ کوم غبرگون ونښود. د خلق او پرچم په جريدو کې د لومړي ځل لپاره نوي ادبيات او سياسي اصطلاحات او دواکمنۍ څخه جوړوونکي غوښتنې، وړانديزونه، نيوکې او اعتراضونه تر سترگو کيدل او د بيان د آزادۍ په لور يو پرمختلونکی خوځښت وو. گوند نه يوازې د خپلو نشراتي ارگانونو له لارې د خپلو غړو او ولس د ذهنونو د روښانولو او د هغوی د سياسي شعور او پوهې د لوړولو لپاره اړين گامونه اوچت کړل بلکې د تبليغي پانو او اعلاميو د خپرولو سربيره يې يو لړ علمي، سياسي او ادبي آثار وليکل او يا وژباړل. پدې ارزښتمن کار کې د پرچم په پرتله د خلقيانو او د دې گوند د نورو کدرونو په پرتله د تره کي ونډه د پام وړ ده.

ب- د پارلماني مبارزې په ډگر کې

د ا، خ، د، گ په تگلاره کې په سياسي مبارزه او په هغو کې په پارلماني ټاکنو کې په برخه اخېستني ټينگار شوی وو. په پارلماني ټاکنو کې يې د گډون موخه دا وه چې گوندیان د پارلماني مبارزو سره آشنا شي او سربيره پردې په ټاکنيز کمپاين کې د خپل گوند نږدې او لېرې اهداف، د واکمنيو ناخوالي او د هيواد د وروسته پاتې والي لاملونه ټولنې ته ورسوي. په ټاکنو کې د بري له امله د هيواد په لور تقينې ارگان کې د داسې قوانينو په تصويب ټينگار وکړي چې د قانون واکمني، اقتصادي پرمختيا او د دموکراسۍ ودې ته گټور تمام شي. له همدې کبله وو چې گوند د خپل جوړښت په لومړي کال (۱۹۶۵) کې څوارلس تنه د ولسي جرگې دوولسمې دورې ټاکنيزو سياليو ته د مختلفو ولايتونو څخه د

نوماندانو په توګه ور وپېژندل چې دريو تنو ببرک کارمل، نوراحمدنور او اناهيتا راتيزاد ولسي جرګې ته لار پيدا کړه. په ديارلسمې دوره کې يوازې دوو تنو کارمل او امين وکولای شول په پارلمان کې د ګوند د استازو په توګه د خپلو اړونده سازمانونو د استازيتوب جوګه شي. ګوند دواړو دورو ته په ټاکنيزو کمپاينونو او همداراز په ولسي جرګه کې د خپلو استازو له لارې د خلکو د وښتيا او د ګوند د سياسي هدفونو د تبليغ لپاره ګټه پورته کړله. ولسي جرګې ته په ټاکنو کې ګوندي کاندیدانو لسګونه ميتینګونه جوړکړل او په هغو کې يې خپلې تګلارې پرګڼو ته ورسولې او خلک يې سياسي مبارزې ته وهڅول. د دستګير پنجشيري په وينا د ملي شورا دوولسمې دورې په ټاکنيز کمپاين کې «د واحد ګوند په نوبت يوازې د کابل په ښار کې څلوېښت ميتینګه جوړ شول او د پنځوسو زرو شا اوخوا کسانو پکې ګډون وکړ». ۱۶۶/۲ هغه مهال ګوند د هېواد په يو شمير اداري واحدونو کې په ټاکنو کې په حکومتي چارواکو د درغليو تورونه ولګول چې حکومت د ګوندي کاندیدانو د بري مخه ونیوله. سربيره پردې ديارلسمې دورې ته څو تنه ګوندي کاندیدان او د هغوی د ټاکنيز کمپاين ملګري لکه (صالح محمد زيری، دستګير پنجشیری، عبدالکريم زرغون، عبدالخالق، عبدالهادي کريم، فدامحمد خواریکښ، قادر بهيار او اکرم کارګر) توقيف او زنداني شول.

په ولسي جرګه کې د ګوند استازو په دولتي دستگاه کې د اداري او مالي فساد په وړاندې په مبارزې، په هېواد کې د قانون د واکمنۍ د ټينګښت، د مطبوعاتو د آزادۍ، د اساسي قانون د دموکراتيکو ارزښتونو او د پرګنو د حقوقو په دفاع کې و درېدل. د کارګرو، بزګرو، کسبګرو، کوچيانو، زده کوونکو او محصلينو او د ټولنې د نورو زيارکښو قشرونو د اقتصادي او صنفی غوښتنو څخه ملاتړ وښود. د پښتنو او بلوڅو د حق خود اراديت په موضع کې ولاړ وو او په نړيواله کچه يې د امپرياليسم او بنسټيلاک خلاف د نړۍ د ملي آزادي بښونکو غورځنگونو او په ځانګړې توګه د صهيونيزم په وړاندې د عربو او فلسطينيانو او د امريکې خلاف د ويتنام د خلکو د عادلانه مبارزو څخه ملاتړ کړی دی. په ډيرو مواردو کې په ولسي جرګه کې د ګوند د استازو دريځ په ټولنه کې د هغه د اعتبار د لوړو لپاره ګټورې پايلې لرلې. خو د کارمل ځينې ويناوې چې معمولاً د شوروي اتحاد له سياستونو څخه په بشپړ ملاتړ څرخيدلې د ګوند او په تېره د پرچم ملي دريځ ته زيان ورساوه. د بېلګې په توګه په ولسي جرګه کې يوه استازي د کارمل د وينا په اړه ويلي وو: «هيله کوم چې ببرک کارمل شوروي اتحاد ته د بې کچې ښه نيت په ښودلو سره د افغانستان شورا او د افغانستان بهرني سياست ته درناوی وکړي». ۱۲۶/۳۲ په ولسي جرګه کې د کارمل دې ډول ويناوو ځينو استازو ته پلمه ورکړه چې په شورا کې د ګوند پر استازو بريد وکړي د کارمل پښتۍ ورماتې او نور احمدنور په ککړۍ کې ژوره ضربه وويني.

ج – په واتونو کې را څرګندېدل

په دموکراتيکو ټولنو کې سياسي او ټولنيز سازمانونه او حتي حقوقي شخصيتونه د غونډو په جوړولو، د تبليغاتي پلاکاتونو په پورته کولو او لاريونو او ويناوو کولو سره خپلې او د ټولنې د ځانګړې طبقې سياسي او صنفی غوښتنې مطرح کړي او يا د واکمنۍ د تګلارو او پريکړو سره خپل مخالفت او يا موافقت څرګند کړي. د ا، خ، د، گ د دموکراسۍ په لسيزه کې په پلازمېنه او په ځېنو ولايتونو کې د کارګرو، بزګرو، محصلانو، زده کوونکو او نورو صنفی قشرونو او همداراز د پښتنو او بلوڅو د حقوقو نه د دفاع په موخه سلګونه مظاهري او لاريونونه تنظيم کړل. د دې غونډو او لاريونونو په ترڅ کې يې خپل سياسي، اقتصادي، ټولنيز او فرهنگي اهداف بيانول. هغه مهال د پرله پسې لاريونونو څپې د ۱۳۴۴ کال د لړم (عقرب) د دريمې څخه پيل شوې. د دموکراسۍ په لسيزه کې د ګوند دواړو اړخونو معمولاً هر کال د لړم دريمه، د می لومړۍ نيټه (د کارګرانو د پيوستون نړيواله ورځ) او د وري

نهمه (د پښتونستان ورځ) نمانځله . يو په زړه پورې لاريون د کارگرو د نړيوالې ورځې په مناسبت خليفانو د ۱۳۴۸ کال د ثور په مياشت کې تنظيم کړی وو چې د ډول(دېل) او اتې سره د ميرويس ميدان (کوټه سنگي) څخه پيل او د زرنگار تر پارک پورې ترسره شو . کله چې خليفان د زرنگار پارک ته چې د مظاهرو په مرکز اوښتی وو را ورسېدل ، ټول سياسي سازمانونه تر اغېز لاندې راغلل دا مهال د خليفانو يو کدر سټېژ ته وخت او په مکروفون کې يې وويل : « دلته راشئ چې تاسو ته سياسي خبرې وکړو . هلته څه کوئ. تره کيان ډول وهي او ببرکيان گډيري. » ۸۴ / ۷۹ پورتنۍ خبره د خليفانو او پرچميانو دښمني هم ښيي . همدا رنگه يې په کارخانو کې د کارگرو د صنفې غوښتنو او د کار د شرايطو ښه والي په موخه مظاهري سمبالولې. د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند له لوري د لاريونونو او مظاهرو تنظيمول او يا د هيواد د ښارونو په واټونو او کارخانو کې راڅرگنديدل ، گوند او ولس ته د هر سياسي عمل په شان هم مثبتې او هم منفي پايلې لرلې. مثبتې پايلې يې گوند ته دا وې چې په ټولنه کې خپل شتون تثبیت، خپل سياستونه او هدفونه، د هيواد د وروسته پاتې توب لاملونه وگړو ته ورسوي او هغوی فعالې سياسي مبارزې ته وهڅوي او يا يې خپلو ليکو ته ورجذب کړي. په کارخانو کې د کارگرو په گټه يو لړ سمونونه رامنځته کړي. په واټونو او کارخانو کې د نوموړي گوند او نورو سازمانونو را څرگنديدل د خلکو د ذهنونو په روښانولو او وپېښولو کې د سترگو وړ اغيز پريښود. منفي پايلې يې دا شوې چې په پوهنيزو بنسټونو خاصاً کابل پوهنتون او پوليتخنيک کې د پرله پسې مظاهرو او لاريونونو دوام د ښوونې بهير ته زيان ورسوي. د دې مظاهرو او غونډو بل منفي اړخ دا وو چې اکثراً په هغو کې د دې پرځای چې د حکومت تگلارې او کړه وړه انتقاد شي ، ناکامۍ يې په گوته او په ادارو کې د فساد د بربنډولو لپاره گټه پورته شي ، خلک د سياسي سوله نيزو مبارزو په فرهنگ سمبال کړي بلکې د وخت د سياسي سازمانو او په هغو کې د خليفانو او پرچميانو ترمنځ په ناندريو او د يو بل په پټه د تورونو او تومتونو په لگولو تيريدلي . سليمان لايق « زما د خاطراتو » په پنځه ويشتم ټوک کې د خليفانو او پرچميانو له لوري يو بل په پټه د دښمنانه تبليغاتو او تورونو په اړه راوړي: « په نور محمد تره کې پسې ويل کېدل چې دی د سي آی اي جاسوس دی ، دی پښتون فيودال دی ، دی د مجيد زابلي نوکر و، ده په انحصاراتو کې د شکري او پترولو غلا کړې ده ، دی سياسي سواد نه لري، دی د قبيلې پديدده ده او داسې نور تورونه . متقابلاً په کارمل او د ده په ملگرو پسې ويل کېدل : دی د دربار جاسوس دی ، دوی اشراف زاده گان دي ، جنرال زاده گان دي ، زبېښونکي دي ، دوی د شتمنيو خاوندان او عياشان ، فحاشان او د حکومتو سره په سازش او جاسوسۍ کې دي او نور. » خو کله چې په خپله د افغانستان خلک دموکراتيک گوند واک تر لاسه کړ د مظاهرو ، لاريونو او خپلواکو رسنيو فعاليت ته اجازه ورکړه لکه څرنگه چې داودخان هم اجازه نه وه ورکړې .

په گوند کې د انشعاب لاملونه

په سياسي گوندونو کې د اختلافونو شتون يوه معمولي خبره ده خو دا اختلافونه تل گوندونه له انشعابونو سره نه مخامخ کوي . معمولاً په سياسي گوندونو او تلووالو کې هغه وخت انشعابونه راځي چې په نوموړو سياسي خوځښتونو کې په ستراتيژيکي ، ايډئولوژيکي او سياسي تگلارو کې اختلافونه پيدا شي. يا دا چې د زماني په يوه ځانگړي پړاو کې په ملي او نړيواله کچه بنسټيز بدلونونه راشي چې نوموړي سياسي بنسټونه اړ شي په خپلو تگلارو او د مبارزې د مخفي او علني بڼو په مخته وړلو کې د

نويو حالاتو سره د بدلون اړتيا وليدل شي او پدې هکله په سياسي او ټولنيزو بنسټونو کې د نظر يووالی رانښي. يا دا چې په ټاکنو او يا وسلواله مبارزه کې د ماتې له امله گوندونه او ټلوالې له کورني کړکيچ سره مخامخ شي. تردې دمه پدې اړه د ا، خ، د، گ د مشرانو، کدرونو او څيړونکو په ليکنو کې په گوند کې د ستراتيژيکي او ايډيالوژيکي اختلافونو په اړه څه ندي ويل شوي. البته د گوند ځېنو مشرانو او کدرونو پدې هکله وروسته پاتې توب، ځانغوښتنې، ډله بنديو، فرکسيونبازيو، د روڼ اندو خرده بورژوازي ځانگړتياوو، تجربې نشتون، سليقوي توپيرونو، سيمه ييزو، قومي، سکتاريستي او شونښيستي تمايلاتو او د تئورۍ او پراتيک کمزورتيا وو ته گوتې نيولي دي. پدې کې شک نشته چې نوموړو مواردو په گوند کې کورنيو ستونزو، اختلافونو او ښايي د انشعاب په رامنځته راتگ کې رول لوبولی وي خو پدې اړه مشخص بحث نه دی شوی. د بېلگې په توگه کله چې ويل کېږي سيمه ييزو، قومي او سکتاريستي تمايلاتو انشعاب ته لمن ووهله وويل شي چې چا يا کومې ډلې دا تمايلات لرل او يا يې څه غوښتل. په خلقيانو کې د کارمل د ډلې د تگ وروسته د امين او بدخشي د قومي تمايلاتو له کبله دواړو ته گوندي سزا ورکړل شوه. خو کارمل او همفکرانو يې چې له گوند څخه ولاړل د خپل تگ يا انشعاب د لاملونو په اړه څه ندي ويلې. د انشعاب په اړه د دې گوند مشرانو د پخوا په شان د ځان يا خپلو همفکرانو د سلامت بنودلو په موخه يا د يوې قطبي نړۍ ننني مسلط ذهنيت ته په کتو سره واقعيتونه تحريفوي يا نيمگري او ناسم معلوماتونه وړاندې کوي. ښه بيلگه يې د کښتمند څرگندونې دي چې د افغانستان د خلق دموکراتيک واحد گوند او د پرچم د فرکسيون د پروني دريځ سره په څرگند ټکر کې دي. هغه د خپل (يادداشتې سياسي و رويدادې تاريخي) نومي کتاب په ۱۷۰ مخ کې ليکي: «د گوند د جوړېدو له پيله د نور محمدتره کي او ببرک کارمل تر مشرۍ لاندې د (ا، خ، د، گ) د دواړو اړخونو ترمنځ جدي سياسي او ايډئولوژيکي اختلافونو شتون درلود. د تره کي اړخ د يوه سره مارکسيستي- ليننستي گوند طرفدار وو چې د نړۍ د وروڼو کمونستي او کارگري گوندونو په کتار کې په رسميت وپېژندل شي. خو د کارمل اړخ د يوه مترقي دموکراتيک گوند چې د يوې پراخې دموکراتيکې جبهې په جوړولو سره د ملي دموکراسۍ د حکومت له لارې سوسياليسم د غايبې او لېرې هدف ته د رسېدو لپاره مبارزه وکړي طرفداري کوله. که څه هم د کارمل طرحه د ځينو چوپړ اصطلاحاتو په منلو سره ومنل شوه خو اساسي اختلافونه په خپل حال پاتې شول.» که د کښتمند له څرگندونو سره همغږي شو گڼ شمېر پوښتنې پيدا کېږي لکه ولې کارمل د مارکسيست- ليننست تره کي سره گډ گوند جوړ کړ؟ ولې هغه څلور کسيزه کميسيون (کارمل، کښتمند، پنجشيري، شاه ولي) چې د تره کي له لوري د چمتو شوې کړنلارې په مسودې کار کاوه هغه ومنله چې دريو تنو کارمل، کښتمند او پنجشيري چې واحد ليدلوری يې هم درلود داسې کړنلاره چې ورسره همغږي نه وو جوړه او د مرکزي کميټې په غونډه کې د رايو په اتفاق تصويب کړله؟ کله چې کړنلاره په مرکزي کميټه کې منل شوې وه نو بيا د کومو اساسي اختلافونو يادونه کېږي؟ وروستۍ دا چې ولې کارمل او د هغه پلويانو د انشعاب وروسته د گوند په کړنلاره کې بدلونونه رانه وړل؟ ټولو ته څرگنده ده چې د گوند دواړو اړخونو د گوند تر دوهمې کنگرې پورې د واحد گوند د مرکزي کميټې له لوري د تصويب شوې کړنلارې د پلې کولو لپاره مبارزه کوله. د کارمل د واکمنۍ پرمهال چې کښتمند پکې دوهمه څيره وه د هغه مهال په دولتي رسنيو کې پدې اړه داسې راغلي دي: «د ايډئولوژيکي اړخه عملاً د دواړو خواوو ترمنځ اختلاف شتون نه درلود. د سياسي مبارزې په پام کې نه نيولو سره د گوند دواړو برخو د هغو موخو لپاره مبارزه کوله چې د ا، خ، د، گ کنگرې او د گوند مرامي پروگرام ټاکلې وې.» ۳۹ / ۹۹ بل دا چې د لس کلن انشعاب وروسته ولې کارمل او د هغه فرکسيون د تره کي تر مشرۍ لاندې د خلقي اړخ سره بيا يووالي ته غاړه کښنودله چې

د هغه سره يې سياسي او ايډيالوژيکي اختلافونه لرل. دا بيا ښيي چې د انشعاب او بيا يووالي لاملونه بل څه وو چې کښتمند نه غواړي هغه په ډاگه کړي. په هغه صورت کې د گوند د جوړېدو، انشعاب او بيا يووالي په اړه د کارمل پټې نقشې او موخې برېښي.

همدارنگه د گوند بل بنسټ ايښودونکی پنجشيري د کښتمند په څېر نه غواړي چې د انشعاب په اړه حقايق وړاندې کړي. هغه د ۱۹۶۷ کال د اپريل په مياشت کې د انشعاب پرمهال د کارمل مشرۍ ته غاړه کښودله خو لږ موده وروسته د کارمل نه جلا، لومړی يې مستقل سازمان (خلق کارگر) جوړ کړ او د ۹ مياشتني فعاليت وروسته بېرته له خلقيانو سره يوځای شو. هغه هم پخپل کتاب کې لاندې پوښتنو ته چې هغه ولې د گوند په لومړي انشعاب کې د کارمل سره ولاړ، ولې له کارمل نه جلا او بيا بېرته له خلقيانو سره يوځای شو حتی اشاره هم نده کړې. ده ته پکار وو چې لږترلږه يې د خپل دې لالهانده منډو تررو او د کوڅو او لارو د بدلولو په اړه رڼا اچولې وای. البته نور کدرونه لکه محمدظاهر بدخشي، محمدظاهر افق او امان الله استوار چې له خلقي اړخ نه جلا شول د گوند په کړنلاره کې په ځينو تکتیکي او سياسي مسئلو کې اختلافونه لرل خو د کارمل اړخ د (ا، خ، د، گ) په نامه او د انشعاب نه مخکې د واحد گوند د مرکزي کميټې له لوري د تصويب شوي اساسنامې او کړنلارې د منلو او د هغو د پلي کولو په موخه خپل جلا سازمان جوړ او مبارزې ته ادامه ورکوله. د گوند د اساسنامې او کړنلارې په اړه که هغه د افغانستان د ځمکنیو واقعيتونو سره برابري وي يا نه مرکزي کميټې د رايو په اتفاق تصويب کړې وې او د هغو د پلي کولو لپاره دواړو اړخونو گډ او يا جلا جلا فعاليت درلود. عجيبه دا ده ميثاق چې د گوند د انشعاب وروسته د تره کې سره پاتې شو داسې يو کتاب ليکلی دی چې د هغه د مرگ وروسته خپور شو. هغه په انشعاب کې نېغ په نېغه تره کې نه ملامتوي خو د سياست د الفبا سره آشنا لوستونکي پوهېږي چې پکې د انشعاب اصلي عامل تره کې ښودل شوی دی نه کارمل. پدې اړه بيا دا پوښتنه پيدا کېږي چې که په انشعاب کې د کارمل په پرتله تره کې منفي رول درلود نو ولې ميثاق د تره کې سره پاتې شو، پرچمی نشو خو له مرگه وروسته پرچمی شو. د شته لاسوندونو او روايتونو پر بنسټ د (ا، خ، د، گ) د انشعاب لاملونه دا دي.

الف – تکتیکي او سليقوي اختلافونه

د گوند د بنسټ ايښودونکو مرکزي څېرو تره کې، کارمل او بدخشي گډ فکري اندونه لرل. خو تره کې او کارمل په ځېنو تکتیکي مسائلو لکه د پښتونستان د مسئلې، د گوند د مبارزې د بڼې، گوند ته د غړو د منلو او د هغوی ټولنيز دريځ، د گوندي فعاليت د څرنگوالي او د گوند د نامه او بيرغ په هکله اختلاف درلود. په کنگره کې کارمل د گوند له نامه او د بيرغ د رنگ په اړه د تره کې د نظر سره بشپړه همغږي وښودله. د پښتونستان مساله د تره کې له لوري داسې طرحه شوې وه چې هغه بايد د گوند په کړنلاره کې د افغانستان او پاکستان ترمنځ د اختلاف وړ يوې تاريخي - ملي ستونزې په توگه مطرح شي او د حل لار يې د پښتنو او بلوڅو د ارادې پر بنسټ ليدله. د کارمل او همدارنگه د غلام محی الدين زمر ملوال له انده د دې مسالې حل د حکومت دنده وه او اړينه نه بريښي چې هغه د گوند په کړنلاره کې راوړل شي. خو وروسته وليدل شول چې د پښتونستان د ستونزې حل د گوند په اساسي کړنو کې ځانگړی ځای درلود او دې هم دا معنی لرله چې کارمل د تره کې له ليدلوري سره همغږي ښودلې ده. د گوند د نامه په اړه تره کې د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند باندې ټينگار درلود او کارمل بيا د نوي جوړېدونکي گوند نوم د افغانستان د خلکو گوند (حزب مردم افغانستان) غوښت. دا چې کارمل د حزب مردم افغانستان په نامه د گوند د نامه غوښتونکی وو پدې دليل د منلو وړ برېښي چې د پرچميانو هغې

برخي چي ځانونه د کارمل د ليکي رښتيني پلويان شميري په کال ۲۰۱۲ کې د حزب مردم افغانستان په نامه سازمان جوړ کړ. تره کي د گوند په پټي او کارمل پر علني مبارزې ټينگار درلود. تره کي د گوند د غړو طبقاتي دريځ ته ارزښت قايل وو چي د خواري او منځنۍ طبقي استازي گوند ته و منل شي او کارمل د غړو طبقاتي او ټولنيز دريځ مهم نه گڼلو.

ب- د گوند د مشري پرسر اختلاف

د کنگري د جوړېدو په درشل کې د تره کي او کارمل رول او اعتبار ته په کتو سره دواړو د گوند د مشرتابه شونتياوې لرلې. په کنگره کې تره کي د گوند د مشري په توگه غوره شو. خو څه موده وروسته د کارمل د پلويانو له لوري تبليغات کېدل چي تره کي کارمل ته رايه نه وه ورکړې ترڅو د کارمل په پرتله خپل محبوبيت او اعتبار ثابت کړي. پدې اړه کښتمند ليکي: «د کنگري د پرانيستلو پر مهال د کنگري غړو ته د کنگري د لومړنيو سازمان ور کوونکو په توگه ور وپيژندل شول چي دوی دواړو د گوند د مشري لپاره مساوي او يو شان رول درلود...، کارمل په داوطلبانه توگه دا موقف نورمحمدتره کي ته پرېښود.» ۱۴۲ / ۳۹ دا نو بيا د کښتمند خپل ذهني خيالات دي. پدې اړه مخکي ويل شوي وو هر چا چي زياتي رايې وړې وي هغه به د گوند مشر وي. دا دموکراتيک او مناسب غوراوی هم وو. کله چي کښتمند د کارمل له لوري په داوطلبانه توگه تره کي ته د گوند د مشرتابه د پرېښودلو ادعا کوي دا بنيي چي په گوند کي د انشعاب يو لامل خو اصلي لامل د گوند د رهبري پر سر وو. د کارمل د پلويانو د ادعا خلاف ځيني غلام محي الدين زرمالو او نور ميثاق يادوي چي کارمل ته ووت نه وو اچولی. دا چي زرمالو يا ميثاق او د پرچميانو په ادعا تره کي کارمل ته رايه نه وه ورکړې د مسالې يو اړخ دی خو تره کي د گوند د مشر په توگه و منل شو. که کارمل ته د هغه غوراوی د منلو وړ نه وو خپل اعتراض به يې کړی وو چي پدې غوراوي کې درغلي شوي ده. يو شوروي ژورنالست چي د کارمل او د (ا، خ، د، گ) له ځينو مشرانو او همدا رنگه له شوروي ملکي او پوځي جگپوړو سره د گوند او د افغانستان د سياسي او ټولنيزو بهيرونو په اړه مرکي کړي دي او د هغو پر بنسټ يې کتاب ليکلی دی د گوند د جوړېدو په مهال د کارمل د خيالونو دا ډول انځور کاري: «ببرک کارمل د زړه له تله هيله لرله چي د گوند د ليدر په توگه وټاکل شي. خو هغه ښه پوهيده چي د تره کي په وړاندې چي د بډايې بيوگرافي څخه برخمن دی او د ميلادي (څلوېښتمو) کلونو څخه د وېش ځلميانو په خوښت کې شامل وو چانس يې کمزنگه دی.» ۳۱ / ۶۳ بارق شفيعي د انشعاب مسئلې ته داسي گوته نيسي: «د پرچم جريده د خلق د جريدې ادامه ورکوونکي وه. پرچم د خلق سره هيڅ تضاد نه درلود او اصلاً د خلق او پرچم اختلاف يو ايدئولوژيک اختلاف نه وو، سياسي اختلاف نه وو او د هغوی اختلاف د رهبري پرسر وو. د گوند په کورني ژوند کې اختلاف چي تره کي يا کارمل؟ کوم يو د گوند مشري ولري.» ۱۰۰ پدې هکله عبدالعلي ارغنداوي ورته نظر لري او ليکي: «اساسي اختلاف په ظاهره توگه په رهبري وو، او په اصولو کې کوم اختلاف نه وو موجود.» ۱۴۸ / ۱۰۱ پدې هکله يو افغان ليکوال ليکي: «د گوندي ماشين په دنده کې کارمل هڅه کوله چي تره کي د گوند د عمومي منشي له دريځه پسې واخلي خو کله چي پاته راغی نو استعفی يې وکړه. کارمليانو وروسته خپل ملاتري ورسره واخيستل او خپل ځاني گوند يې جوړ کړ.» ۲۲۹ / ۳ سليمان لايق د خپلو خاطراتو په پنځه ويشتم ټوک کې د آيا کارمل واقعا تروريست دی؟ سرليک لاندې برخه کې ليکي: «د انتخاباتو په نتيجه کې نورمحمد تره کي د عمومي منشي د مقام لپاره ۲۷ رايې او ببرک کارمل ۲۶ رايې وگټلې او په دې توگه نورمحمد تره کي د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند عمومي منشي شو. ببرک کارمل له هماغه شيبې، يعني ۱۳۴۳ کال د جدي له يوولسمې نېټې نه

چې د گوند لومړنۍ کانګرې گډون کونکو یو له بل د افغانستان له خلکو سره د وفادری لوظ او لوړه کړې وه ، ببرک کارمل د تره کي پر ضد او د ده د شخصیت د تخریب لپاره ملا وتړله ...، کارمل د مبارزې او شخړې په دوام کله چې پوه شو چې نور محمد تره کی په آسانتیا له میدان څخه نشي ایستلای د خپلو روشنفکرانه هوسونو په څپو کې دې ته راغی چې نور محمد تره کی په فزیکي لحاظ له میدان څخه وباسي، ځکه خو نور احمدنور ، وکیل او محمود بریالي د مرکزي کمیټې له ملګرو سره په ډېر احتیاط او په غیر رسمي توګه کار پیل کړ...، نور احمدنور تر اوږدې مقدماتي وروسته وویل مثلاً زموږ په گوند کې د انشعاب د لرې کولو او د پرچمي – خلقي د وحدت د تامین لپاره ضروري ده نور محمد تره کی له منځه لرې کړو.» د لایق دا خبره ښيي چې کارمل او ترهګرو ملګرو یې د تره کي د ترور هوډ هم درلود تر څو کارمل د گوند مشرۍ ته ورسېږي.

د پورتنیو څرګندونو څخه دا پایله راوړي چې د گوند د انشعاب اصلي لامل د رهبرۍ پر سر وو. تره کي د گوند رهبرۍ ته رسیدلی وو خو کارمل د هغې څخه بې برخې وو نو هماغه دي چې کارمل هغې ته د رسیدو په موخه مبارزه پیلوي. په لومړیو کې د کارمل مبارزه پر دې راڅرخېده چې تره کی تجرید او بې اغېزې کړي او حتی له منځه یوسي خو کله چې پدې کار کې پاتې راغی د خپلو پلویانو سره د گوند څخه ووت او د (ا، خ، د، گ) په نامه یې خپل سازمان جوړ کړ چې په ټولنه کې د پرچم په نامه وپیژندل شو.

ج- د گوندیانو د ټولنیز دریځ توپیر

د شوروي اتحاد او د هغه سره جوخت د وارسا د تړون له ړنگېدو وروسته چې نور د طبقاتي مبارزې او د پرولترې انترناسیونالیسم شعارونو بازار نه درلود. لویډېځ د خپل پیاوړي تبلیغاتي ماشین او نورو شونتیاوو پر مټ په وروسته پاتې هیوادونو کې قومي، ژبنيو او مذهبي مخامختیا او ټکرونو ته لمن وهل پیل کړل. افغانستان د چنګاښ د ۲۶ انقلاب وروسته د زبرځواکونو او گاونډیانو د سیالیو او کشمکشونو په ډګر اوښتی وو. پدې زماني پړاو کې ستر ځواکونه او گاونډیان په دې بریالي شوي دي چې په یو شمیر سیاستوالو او د نظر او قلم په خاوندانو پانګه واچوي. همدا ډله وګړي دي چې د روباتونو په څیر څه ډول یې چې کوک او چمتو کړي همغسې په خبرو او خوځښت راځي او د هیواد پېښو او قضایاوو، شته ستونزو او ناخوالو ته د قوم، ژبې، سیمې او مذهب له کړکۍ گوري. پردې بنسټ دي چې دا ډله وګړي د (ا، خ، د، گ) انشعاب ته قومي بڼه ورکړي. هغوی خپل دا ناسم حکمونه صادروي چې ګواکې د تره کي تر څنګ پښتانه او د کارمل سره غیر پښتانه ودریدل. پداسې حال کې چې هغه مهال د نوموړي گوند په یوه اړخ کې هیچا په برېښه توګه د قومي او ژبنيو تړاوونو خبره نه را پورته کوله. هغه مهال په گوند کې واکمن ذهنیت دا وو چې د افغانستان د وروسته پاتې والي اصلي لامل طبقاتي ستم او د حل نسخه یې د تولید پر وسایلو د ډله نیز حاکمیت ټینګښت ګاڼه. ښه بیلګه یې دا وه کله چې په خلقي اړخ کې محمد طاهر بدخشي د ملي مسئلې د حل خبره ډېره زمزمه کوله او بیا یې خپله لار جلا او د (انتظار د محفل) په نامه یې خپل سازمان جوړ کړ سمدلاسه همدې د (ا، خ، د، گ) نوموړی سازمان د ستمیانو په نامه تبلیغ کړ او په همدې نامه په ټولنه کې وپیژندل شو. هغه ډله ځایروني چې د گوند انشعاب قومي تړاوونه ګڼي د انشعاب پرمهال د دې گوند د دواړو ډلو د مشرتابه لاندې قومي تړاو د هغوی د ادعا ناسموالی ښيي.

الف- د تره کي تر مشرۍ لاندې د خلقي اړخ د مشرتابه قومي تړاو.

۱- نور محمد تره کی د مرکزي کمیټې اصلي غړی پښتون

٢- محمد ظاهر بدخشي	د مرکزي کميټې اصلي غړی	تاجک
٣- دکتور صالح محمدزیری	د مرکزي کميټې اصلي غړی	پښتون
٤- دکتور شاه ولي	د مرکزي کميټې اصلي غړی	تاجک
٥- عبدالکریم میثاق	د م،ک علی البدل غړی	هزاره
٦- دکتور محمد ظاهر خدران	د م،ک علی البدل غړی	پښتون
٧- محمد اسماعیل دانش	د م،ک علی البدل غړی	قزلباش
٨- حفیظ الله امین	د م،ک علی البدل غړی	پښتون
٩- محمد ظاهر افق	د م،ک علی البدل غړی	پښتون
١٠- دکتور عبدالمحمد درمانگر	د م،ک علی البدل غړی	پښتون

ب- د ببرک کارمل تر مشرۍ لاندې د پرچمي اړخ د مشرتابه قومي تړاو.

١- ببرک کارمل	د مرکزي کميټې اصلي غړی	تاجک
٢- غلام دستگیر پنجشيري	د مرکزي کميټې اصلي غړی	تاجک
٣- شهر الله شهپر	د مرکزي کميټې اصلي غړی	ازبک
٤- سلطان علي کشتمند	د مرکزي کميټې اصلي غړی	هزاره
٥- نور احمد نور	د مرکزي کميټې اصلي غړی	پښتون
٦- عبدالوهاب صافي	د م،ک علی البدل غړی	پښتون
٧- عبدالحکیم شرعي جوزجاني	د م،ک علی البدل غړی	ازبک
٨- محمد حسن باریق شفيعي	د م،ک علی البدل غړی	تاجک
٩- غلام مجدد (سليمان لایق)	د م،ک علی البدل غړی	پښتون

پورتنۍ ترکیب ښيي چې په دواړو اړخونو کې د هیواد د سترو قومونو استازي لیدل کېږي. البته بله ډله څیړونکي چې په گوند کې د انشعاب لامل قومي تړاو گڼي د قضاوت معیار یې په گوند کې ځینې پېښې او پدې پېښو کې د نوموړي گوند د ځینو مشرانو دریځونه دي. د ساري په توگه محمداکرام اندیشمند د اسلامي جمعیت کدر پدې هکله داسې لیکي: «د افغانستان په خلق دموکراتیک گوند کې د هغه د واکمنۍ په زمانه کې کودتا گانې او حتی د مجاهدينو له تنظیمونو سره د گوند د واکمنۍ د نسکورېدو په درشل کې جوړجاړی د قومي او قبیلي تفکر رېښې لرلې. د ۱۳۶۹ کال په کب کې د خلق له لوري د شهنواز تڼي او گلبدین حکمتیار کودتا، بیا د ۱۳۷۱ کال په ثور کې د حکمتیار سره د اسلام وطنجار او راز محمد پکتین تر مشرۍ لاندې د همدې اړخ ملتیا، په همدې وخت کې د احمدشاه مسعود سره د پرچم د اړخ ملتیا او گډون...، رېښه یې په دموکراتیک خلق کې قومي تمایلات دي.» ۸۷/ ۹۳- ۹۴ که چیرې د دې ادعا سره همغږي شو چې تڼي او حکمتیار په گډه د نجیب الله خلاف کودتا کوله دوی دری واره پښتانه او د پښتنو د غلزیو په څانگه پورې تړاو لري. دلته بیا قومي تړاو څه چې د قبیلوي تړاو خبره هم سمه نه ده. پر بله خوا پاکستان ته د تڼي سره په تېښتېدلو جنرالانو کې تاجک توکمه کسان او حتی یو بدخشي جمعیت د کابل پوهنتون استاد هم وو. همدارنگه د پرچميانو او مسعود ترمنځ جوړجاړي کې د ناپښتنو پرچميانو سربیره پښتنو هم شتون درلود او په مخالفت کې یې غیر پښتانه پرچميان هم ودرېدل. څرگند ساری یې غیر پښتون غلام فاروق یعقوبي د امنیت وزیر دی چې د خپل ژوند تر پایه د پښتون نجیب الله تر څنګ ولاړ وو او د نجیب الله سره د هغه درېدل د دې سبب شول چې د نجیب الله مخالفین او په غالب گومان پرچمي یار محمد د مزدک ورور هغه ووژني. د مسعود سره جوړجاړی د ټولو ناپښتنو پرچميانو جوړجاړی نه بلکه د ړندو قومي متعصبو کارملیانو او مسعودیانو ترمنځ جوړجاړی وو. هغه پرچميانو

چې د مسعود سره جوړجاړی کړی وو ټول یې غیر پښتانه نه بلکې پښتانه هم پکې وو چې جنرال نورالحق علمي او جنرال عظیم زرمټي یې څرگند ساري دي. که چیرې د مسعود سره د غیر پښتني پرچمیانو یووالی ومنل شي دا بیا بڼي چې اسلامي جمعیت هم تاجکي تنظیم وو. پردې بنسټ ویلی شو چې د گوند انشعاب د قومي او قبیلوي تړاو پر اساس نه بلکې د مشرتابه او غړو د طبقاتي تړاوونو او ټولنیز دریځ پر بنسټ صورت وموند. که چیرې د ا، خ، د، گ د دوو سیالو اړخونو د مشرتابه او کدرونو طبقاتي تړاوونو ته وکتل شي د خلقي اړخ غوڅ اکثریت غړي د ټیټې طبقې او کلیوالي چاپیریال څخه سر راپورته کړی او د پرچم اړخ ډیری د ټولنې په شتمنو او ښاري چاپیریال پورې تړاو درلود. «پرچمیان، د خپلو شعارونو سره سره د کارگرې طبقې څخه نه ول، حال دا چې د خلقيانو له منځه ډیر د کروند گرو کورنیو څخه ول...» پرچمیان د خپلې ښاري سابقې پر اساس ډیر لویدیځ ډوله ول، او ویل کیږي چې زیاتره وخت به یې گوندي غونډې په ډیسکو ډانس سره پای ته رسولې. «۳/ ۲۲۳، ۲۲۷ ډاسي حال کې چې هغه مهال کلیوالي خوارو خلقيانو یوازې د ډیسکو او ډانس نوم اوریدلی وو او د هغوی یوازې ملي اتن زده وو. د خلق او پرچم طبقاتي او ټولنیز توپیر ته بهرنیو هم گوته نیولې ده.» د هغوی ترمنځ د ټینگو شخړو علت اصلاً په مفکوره کې دومره نه وو، څومره چې په عنعنوي منابعو کې نښتی وو. یعنې توکمیز توپیرونه، ټولنیز توپیرونه او د کابل او ولایتونو ترمنځ دوه اړخیزه تحميلي اهانت او سپکاوی. «۱۰۲/ ۱۴۱ دوه شوروي جنرالان (گوریلوف او مایوروف) چې لومړی یې د خلقيانو په واکمنۍ کې د دفاع وزیر سلاکار او دوهم یې د کارمل پوځي سلاکار دی ورته لیدلوری لري لومړی یې لیکي: «خلقيان عمدتاً د ټولنې له ټیټ قشر څخه راوتلي وو او پرچمیان بالعموم د متوسطې او لوړې بورژوازی او فیوډالي کړیو، یعنې اساسي اختلاف طبقاتي توپیرونه دي.» دوهم یې پدې اند دی چې «پرچم د شتمنو افغانانو لکه منځنیو او غټو ځمکوالو، د روڼ اندو د سر سر کسانو او د لوړو ملکي او پوځي مامورینو استازي وو. په خلق کې نور گرده پاتي کسان راټول شوي وو.» پدې هکله امریکايي څیړونکي سلیک اس هاریسون لیکي: «د دواړو اړخونو ترمنځ ایدئولوژیک اختلاف د ټولنیزو توپیرونو تر پوښ لاندې پټېده. زیاتره پرچمیانو د ښاري پورتنۍ طبقې څخه سر را پورته کړی وو او په فارسي ژبه یې خبرې کولې. ډیرو یې د واکمنو نځه گانو سره کورنۍ اړیکې لرلې، خلقيانو په هغوی د (سلطنتي کمونست گوند) ټاپه وهله. حتی د پرچمیانو پښتنو هم په دري ژبه خبرې کولې او د فرهنګي نظره یې د پښتنو د قبیلوي ژوند سره واټن نیولی وو. په مقابل کې خلقيان د پښتنو د مخ په ودې تحصیل کړې متوسطې طبقې د ټیټ قشر استازیتوب کاوه. «۴۷/ ۱۸

د امریکايي څېړونکي په څرگندونو کې د خلقيانو او پرچمیانو د طبقاتي دریځ او ټولنیز ترکیب څرگند توپیر ترسترگو کیږي خو د هغه په ارزونه کې لکه د ډیرو نورو په شان دا تشه شتون لري چې د دواړو اړخونو ترکیب ته یې قومي بڼه هم ورکړې ده. د طبقاتي تړاو پرته ښايي د پاچا او سلطنتي کورنۍ سره د پرچم د مشرتابه اړیکو د گوند په انشعاب کې هم خپل رول لوبولی وي. لکه څرنگه چې د حزب دموکراتیک نوین (شعله یانو) لومړی انشعاب هم د دربار سره د نوموړي سازمان د مشر اکرم یاري اړیکو رول درلود. د نوموړي سازمان د مشرتابه څخه انجینر عثمان د پس منظر په نامه یوه لیکنه کې «اکرم یاري پدې دلیل د انقلابي مبارزې صلاحیت نه لرونکی او ناوړه اعلان کړ چې هغه څه موده د ظاهر شاه په کور کې اوسیدلی وو.» ۱۰۳ د سلطنتي کورنۍ او یا دربار سره د کارمل د اړیکو په اړه ډېری سیاسي ډلو او سیاستوالو څرگندونې کړې دي. پدې هکله صباح الدین کشکي لیکي: «په رښتیا سره کارمل همیشه پاچا لیده او دربار ته یې تگ او راتگ درلود. (پاچا دا موضوع دې لیکوال ته ویلي وه) همدارنګه ببرک کارمل په سلطنتي کورنۍ پورې تړلیو د واکمنۍ دستگاه د ځینو

غږو سره نږدې اړیکې لرل. « ۱۷۱ / ۳۲ همدارنگه د پرچم د فرکسیون د رهبرۍ وتلې څیرې اناهیتا راتنیزاد په سلطنتي کورنۍ کې لویه شوې وه ځکه چې د هغې مور د صدراعظم شاه محمودخان په کور کې کار کاوه. کله چې یو سیاسي گوند د خپل هیواد وروسته پاتې والی په طبقاتي ستم کې ویني بېله شکه په دې گوند کې د ټیټې او محکومې طبقې د استازو سره دا پوښتنه پیدا کیږي چې څه ډول یو فیوډال ، پانگوال ، د سوکاله ژوند خاوند د خپلې طبقې په وړاندې دریږي. پداسې یوه گوند کې دا طبقاتي او ټولنیز توپیر د دې لامل کیږي چې د دښمنو طبقو استازي په یوه سیاسي خوځښت کې گډ فعالیت ونشي کړای. افراسیاب خټک د پولې د هغې خوا سیاستوال د کارمل د کلیوالي ضد او پښتني ضد روحیې په هکله وایي: « دري ویونکي کابلین لکه کارمل اکثر آښتو ژبو ته پښې گردې یا کلیوال پښې لوڅي ويل. » ۲۰۱ / ۴۷ په طبقاتي ټولنو کې دا ناشونې بریښي چې شتمن او بیوزلي ، بډای ښاري او خوار کلیوال دې په یوه دسترخوان سره کښیني او په یوه سیاسي غورځنگ کې چې دا سیاسي خوځښت د طبقاتي مبارزې پر محور څرخيږي گډه مبارزه او فعالیت وکړي. د (ا ، خ ، د ، گ) د غړو د طبقاتي او ټولنیزو دریځونو توپیر چې د هغوی په ورځنیو کړووکو او راشه درشه کې لیدل کیده د دې سبب شو چې هغوی د خپل طبقاتي او ټولنیز دریځ، کلیوالي او ښاري تړاوونو له مخې سره جلا شي او په دوو ډلو چې شتمن او ښاريان په یوه ، خواران او کلیوال په بل سازمان کې سره راغونډ شي . که چیرې گوند د طبقاتي مبارزې پر بنسټ خپله تگلاره نه وای غوره کړې ښايي په گوند کې شته طبقاتي او ټولنیزو توپیرونو خپل منفي رول نه وای لوبولی. که څه هم هر سیاسي سازمان نه مذهبي سازمان د ټولنې د ځانگړو طبقو او قشرونو د گټو مخکښ او مدافع گڼل کېږي. د (ا ، خ ، د ، گ) په نامه سازمان خو په واقعیت کې د دوو مختلفو ټولنیزو دریځونو او مخالفو دښمنو طبقو استازو د څه پاسه دوو کلونو وروسته د ۱۹۶۷ کال د می په څلورمه خپلې لارې سره جلا کړې او په خپلو جلا جلا سازمانو کې یې خپلې مبارزې ته دوام ورکړ او د خلکو خبره « کبوتر با کبوتر و زاغ با زاغ یکجا کنند پرواز » له مخې هر څوک د خپل جنس له مخې په دوو ډلو وویشل شول او په افغانستان کې د بې طبقو ارمانی ټولنې د جوړولو په لور واوتل.

د - په انشعاب کې د مسکولاس

ټول دولتونه د نورو دولتونو سره د خپلو ملي گټو پر بنسټ اړیکې پالي او ډېر لږ لیدل شوي دي چې څواکمن دولتونه پدې اړیکو کې رښتیني وي او د نورو په کورنیو چارو کې له لاسوهنو ډډه وکړي. شوروي اتحاد لدې څخه نشي مستثنی کېدای. شوروي اتحاد چې د ۱۹۱۹ کال راهیسې د افغانستان سره سیاسي، اقتصادي او کلتوري اړیکې لرلې او د وخت په تېرېدو سره یې لمن پراخېده او گڼ شمېر متخصصینو یې د هیواد په دولتي بنسټونو کې موجود وو. د دواړو دولتونو ترمنځ دې ډول اړیکو شوروي اتحاد ته د یوه زبرځواک په توگه دا امکانات ورکول چې یو شمیر افغان دولتي چارواکي او سیاستوال وپېږي. په افغانستان کې د مسکو د سترگو وړ اغیز له کبله د امکان څخه لږې نه ده چې د (ا ، خ ، د ، گ) په بنسټ ایښودونکو کې مسکو داسې افراد لرل چې د شورویانو د لارښوونو پر بنسټ یې گامونه اوچتول. د گوند د بنسټ ایښودو پرمهال کرملن ناستو دا خیال درلود چې دوی ته وفاداره او په دوی پورې تړلې څیره د گوند مشري تر لاسه کړي چې د هغه په واسطه خپلې نقشي د دې گوند له لارې پلي کړي. د دې گوند د جوړېدو وروسته بهیر او د مسکو دریځ وښودل چې د گوند په مشرۍ کې د تره کي په راڅرگندېدو سره کرملن نهیلی شو چې د دوی د پام وړ کس د گوند په مشرتابه کې راڅرگند نشو نو پدې هڅه کې شو چې د خپلې دې باوري څیرې پواسطه پر گوند انشعاب تحمیل کړي . پدې اړه د

خلک دموکراتیک گوند ځینې کدرونه او په هغو کې میثاق د گوند انشعاب ته هم لدې کړکۍ گوري او لیکي: «کارمل لکه چې په خپله ارزونه او یا بنيادي د نړیوالې سرچینې څخه په الهام سره دې پایلې ته رسېدلی وي بڼه فرصت دی چې له تره کي جلا شي.» ۶۹/۷۹ په نړۍ کې د شوروي پلوه گوندونو په اړه د مسکو د سیاست په هکله امریکایي شوروي پیژندونکي هنری برادشر لیکي: «د کی جی بی استازو نه یوازې په کمونسټ گوندونو کې انشعابونه تشویق کړي بلکې د هغو الهام ورکونکي هم وو ترڅو پدې ډول د هرې ډلې څخه د مسکو د موخو لپاره ګټه پورته کړي.» ۵۲/۱۰۴ که چېرې شوروي اتحاد پر افغانستان یرغل نه وای کړی یو شمېر څېړونکو او همدا رنگه خلقيانو به د برادشر پورتنۍ څرگندونې بابیزه ګڼلې وای چې څرنگه به مسکو د (ا، خ، د، ګ) چې د شوروي اتحاد دوست گوند وو هغه توتې کړي. شورويانو د خپل څه کم لس کلن اشغال پر مهال بیا هم هڅه ونکړه چې د خلقيانو او پرچميانو ترمنځ ارګانیک یووالی ټینګ شي بلکې د دواړو اړخونو څخه یې ګټه پورته کوله خو هڅې یې د پرچم د ډلې په پیاوړتیا او د خلقيانو په کمزورتیا څرخېدلې. لامل یې دا وو چې خلقيان یې د ناسیونالستانو او پرچميان یې د انټرناسیونالستانو په نامه پیژندل. لیکوال ته یوه خلقي پوځي چې د محمداود د واکمنۍ پر مهال په نوي دهلي کې زده کړې کولې ويلي دي. یوه ورځ په یوه کافي کې چې هلته به د ایران د تودې گوند غړي راټولېدل مجلس درلود او ما هم د خپل خلقي توب خبره ورته وکړله. توده یانو وویل چې خلقيان ناسیونالستان دي او هغوی انقلابیون نه دي بلکې پرچميان په افغانستان کې اصلي انقلابیون دي. پدې اړه محمداالله صافی خلقي کدر وایي: «په پولېتخنیک کې د زده کړو پر مهال مې د خپل شوروي استاد څخه د یوه روسي کتاب غوښتنه وکړه. هغه راڅخه پوښتنه وکړه چې ته د کومې سیاسي ډلې سره تړاو لري او مشر یې څوک دی. ما ورته وویل چې خلقي یم او مشر مو نورمحمد تره کی دی. څو ورځې وروسته استاد را ته وویل چې تاسو انقلابیون نه بلکې ناسیونالستان یئ. څرنگه چې زه کمونسټ نه یم دا کتاب نشم پیدا کولی. کله چې زه د لوړو زده کړو لپاره شوروي اتحاد ته ولاړم همدا استاد زما رهنما وو او سربېره پردې د انستېتوت د گوندي کمېټې منشي هم وو. ما ترې وپوښتل تاسې په افغانستان کې ویل چې کمونسټ نه یې خو اوس وینم چې د گوندي کمېټې منشي یې. استاد وویل چې په افغانستان کې د کی جی بی د غړو پرته نورو شورويانو اجازه نلرله چې د افغانانو سره اړیکې ټینګې کړي.» همدا لامل وو چې مسکو نه غوښتل چې د ناسیونالست تره کي تر مشرۍ لاندې گوند پیاوړی شي او د کارمل پواسطه یې پرې انشعاب تحمیل کړ.

د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند چې هغه مهال د افغانستان د خلکو د دموکراتیکي ټولنې په نامه یادیده ۱۹۶۷ کال د می په میاشت کې په دوو ډلو پرته لدې چې د ټولنې د رهبرۍ (مرکزي کمیټې) په غونډه کې پرې بحث وشي او یا کومه اعلامیه یا ابلاغیه خپره شي د نورمحمدتره کي او ببرک کارمل تر مشرۍ لاندې په دوو برخو وویشل شو او د افغانستان د دموکراتیکي ټولنې په نامه یې جلا سازمانې او سیاسي مبارزې ته ادامه ورکړه. دا چې دا ټولنه په دوو برخو وویشل شوه هغه وخت عملي جامه واغوستله چې د مرکزي کمیټې نوبتي غونډې ته چې د می په پنځمه (غويي څوارلسمه) د پنجشنبې په ورځ د زیري په کور کې دایرېده کارمل او د نوموړي پلویان غونډې ته رانغلل معنی یې دا وه چې ټولنه «گوند» په دوو برخو وویشل شوه. البته چې د دې غونډې نه مخکې د انشعاب نښې نښانې څرګندې شوې وې او تره کي ته د کارمل پلویان معلوم وو. خو د کلیوالي پنجشیري دریځ ورته څرګند نه وو. تره کي د هغه د دریځ د معلومولو په موخه زیری او بدخشي هغه ته استولي وو. نوموړو پنجشیري ته ويلي وو که چېرې «کارمل وغواړي له گونده څخه بیل شي دی ورسره ځي که څنگه؟ هغه ويلي و تاسو بیغمه اوسئ زه له گوند څخه نه بیلېږم.» ۱۷۲/۴۰ خو پنجشیري د خپلې ژمنې خلاف د کارمل

سره ولاړ. د گوند څخه د کارمل او ملگرو د تگ په اړه تره کې گلدادخان د هغه مهال د ننګرهار د گوندي کمېټې مسؤل ته ويلي وو: «کله چې زه د ببرک کارمل له خوا څخه د بېلې او جلا ډلې جوړولو په هڅو کولو باندې خبر شوم، نو د مرکزي کمېټې په پراخې غونډې (د مرکزي کمېټې د علي البدل غړو په گډون) کې مې هغه ته وويل چې دغه کارونه پرېږده! دا ډول چارې چې تا پيل کړې دي، نه تا ته گټه رسوي او نه گوند ته کومه گټه لري. دا چارې زموږ گوند او ډله کمزورې کوي. کارمل زما دا انتقاد پر ځان باندې بد ومنلو او هغه عصبي شولو او غبرگون يې وښود. د مرکزي کمېټې په بلې ورپسې غونډې کې موږ ډېر انتظار وايستلو، خو کارمل او د مرکزي کمېټې څو تنه نور غړي غونډې ته را نغلل. د مرکزي کمېټې په هېڅ کومې غونډې کې، داسې خبرې چې گڼې دوی (کارمل او ملو يې) ځانله بېله ډله جوړوي، نه وې شوې. دوی موږ (د مرکزي کمېټې نورو غړو) ته د مرکزي کمېټې غونډې ته د نه راتگ څخه خبر هم نه وه راکړی. هغوی د مروړو کسانو په څېر، په پټو خولو يو ځايي او گډ گوندي فعاليت را پرېښود.» ۱۰۵ / ۱۷۷ - ۱۷۸ د انشعاب په هکله شوروي ليکوال ليخوفسکي (د افغان غميزه اوميرانه) نومي کتاب د ۱۸ - ۱۹ مخونو کې ليکي: «د، خ، د، گ د جوړېدو وروسته ډير ژر د هغه په مشرتابه کې د رهبرۍ پرسر د نورمحمدتره کې او ببرک کارمل ترمنځ مبارزه پيل شوه. وروستۍ چې په پارلمان کې د استازي په توگه ټاکل شوی وو لدې څخه ځورېده چې په گوند کې دوهم رول لري. همدا رنگه د ځينو تکتیکي مسئلو په اړه اختلاف شتون درلود. د بيلگې په توگه ببرک کارمل او د، خ، د، گ په مرکزي کمېټه کې د هغه پلويانو په گوند کې د علني مبارزې په پياوړتيا ټينگار درلود...، نورمحمدتره کې پټو فعاليتونو ته لومړيتوب ورکاوه...، گوند ته د جذبولو په اړه د ببرک کارمل وړانديز دا وو چې د نوماندانو طبقاتي دريځ (منشأ) ته پام را ونه گرځول شي، يوازې د هغوی نظر او په گوند کې د کار ليوالتيا ته وکتل شي. د ببرک کارمل دا دريځ د اريستوکراسۍ د استازو او د سلطنتي کورنۍ د ځينو غړو سره د نږدېوالي له امله وو ځکه چې هغه يو وخت د پښتونستان د اتحاديي فعال غړی وو چې شهزاده محمداود جوړه کړې وه، هغه د (ا، خ، د، گ) ته شاه محمد دوست د صدراعظم د قلم مخصوص مدير او نورو لوړو دولتي چارواکو د جذبولو وړانديز کړی وو. نورمحمدتره کې پدې هکله مخالفت وښود پدې دليل چې د (ا، خ، د، گ) ته د شتمنو او د سلطنتي کورنۍ د غړو منل طبقاتي پرنسپب ماتوي او په پايله کې په خلکو کې د هغه اتوريته له منځه وړي...، په غبرگون کې ببرک کارمل د ۱۹۶۶ کال په پسرلي کې د خپلو پلويانو سره د مرکزي کمېټې څخه ووت او د پرچم په نامه يې نوی فرکسيون «پرچم» جوړ کړ چې رسماً يې ځان د، ا، خ، د، گ (د ټولو زيارايتونکو مخکښ) گانې. «۴۹ / ۱۸ - ۱۹ پورتنۍ څرگندونې ښيي چې د گوند د انشعاب لاملونه د گوند په مشرتابه کې که له يوې خوا طبقاتي توپيرونه دي له بله پلوه د رهبرۍ پرسرسيالي هم ده. البته د پورتنیو دوو لاملونو سربيره مسکو هم په انشعاب کې لاس درلود. د (ا، خ، د، گ) انشعاب چې هم يې گوند او هم افغانستان ته ډېرې بدمرغۍ راوړې ددې انشعاب عامل به د پرچمي عبدالقدوس غوربندي پدې وينا کې ولولو: «ببرک کارمل د لومړي انشعاب نه مخکې خپل گوندي پلويان د دريو غونډو په ترڅ کې د ۱۳۴۵ کال په ژمي کې يوځل په شهرآرا کې د هادي کریم په کور او دوه ځله په مرادخاني کې د سلام خان په کور کې را غونډ کړل...، دا غونډې معمولاً د کارمل د شپاړلسو پلويانو په گډون جوړېدې. هغه غونډې چې د نورمحمد تره کې د گوند د عمومي منشي د نه خبرتيا پرته د کارمل په مستقيم دستور او لارښوونه په بشپړ ډول پټې جوړېدې. دا په حقيقت کې د ۱۳۴۶ کال د غويي د ۱۴ د انشعاب پيل وو چې په هغو کې د گوند د يوې ستري برخې پرضد کدرونو او فعالينو ته تبليغاتي او سازماني فورمولونه ورکول کيدل. لدې امله په زغرده ويلی شو چې په غورځنگ کې د لومړي

انشعاب او د لسو کلونو د جلاوالي او بې اتفاقی د سترو مصیبتو پړه د ببرک کارمل په غاړه ده. « ۸۰ / ۲۰ - ۱۹

د يوه نامه لاندې دوه گوندونه

د ۱۹۶۷ کال د می په څلورمه (۱۳۴۶ کال غويي څوارلسمه) د ا، خ، د، ب (گوند) د مرکزي کمیټې په نوبتي غونډه کې د کارمل او د هغه د پلویانو نه گډون معنی دا وه چې دوی دا گوند پرېښود خو هغوی د سیاسي مبارزې لاس پر سر نشول بلکې د ا، خ، د، ب (گوند) په نامه یې فعالیت ته دوام ورکړ، پدې توگه په هیواد کې تر یوه نامه لاندې دوه گوندونه را څرگند شول پدې توپیر چې د تره کې اړخ ځان د کارگرې طبقې او د کارمل ډلې د ټولو زیارایستونکو مخکښ گانه. هرې ډلې مقابل لوری انشعابگر، ځان اکثریت او مقابل لوری اقلیت باله او پدې اړه یې د شوروي اتحاد د کمونست گوند په شان د بلشویکانو او منشویکانو اصطلاحات کارول. د کارمل اړخ استدلال کاوه چې تره کی د اقلیت مشر دی ځکه د گوند د مرکزي کمیټې د اصلي غړو زیات شمیر چې د رایې ورکولو صلاحیت لري د ده تر رهبرۍ لاندې مبارزه کوي. پر بله خوا د تره کې پلویانو ویل چې موږ اکثریت یو او د گوند د مرکزي کمیټې لس تنه (څلور اصلي او شپږ علی البدل) غړي زموږ سره پاتې دي او کارملیان په اقلیت کې دي چې ټولټال ۹ تنه د مرکزي کمیټې اصلي او علی البدل غړي ورسره تللي دي. د انشعاب پر مهال د گوند د مرکزي کمیټې غړي نولس تنه وو چې ۹ تنه یې اصلي او لس تنه یې علی البدل غړي وو. د کارمل د ډلې له لوري د خلقیانو په پټه د منشویکانو تبلیغاتو تر هغه دوام وموند چې د هغه نه په کال ۱۹۶۹ کې درې تنه دستگیر پنجشیري، شهرالله شهپر او شرعي جوزجاني چې لومړي دوه یې د انشعاب نه مخکې د مرکزي کمیټې اصلي او دریم یې علی البدل غړی وو بېل شول او د خلق کارگر په نامه یې جلا سازمان جوړ کړ. لدې پېښې وروسته د پرچم په خپرونو، اعلامیو او تبلیغاتو کې د خلقیانو په پټه نور د منشویکانو اصطلاح نه استعمالېده. کله چې د شهپر پرته پنجشېری او شرعي او پلویان یې له خلقیانو سره یو ځای شول، د خلقیانو د تبلیغاتو تله درنه شوله چې پرچمیان په مطلق اقلیت کې دي. البته شهپر د مبارزې څخه لاس واخیست. خلقي اړخ ته د خلق کارگر د ډلې راتگ د خلقیانو تبلیغاتو ته نوې بڼه ورکړه چې د گوند څخه جلا شوې کړۍ به هر وروڼو بېرته په خپل محور (تره کې) را ټولې شي. د پرچمیانو سره ددې ډلې پریکون او له خلقیانو سره یې یووالی د پرچمیانو په لاریونو منفي اغېز پرېښود او د خلقیانو لاریونونو رونق وموندلو. د انشعاب وروسته دواړو ډلو د خپلو لیکو د پیاوړتیا او د خپلو هدفونو د بیانولو لپاره هلو ځلو ته دوام ورکړ. خو د دواړو اړخونو هڅې ددې پر ځای چې په دولتي ادارو کې فساد برېښد، د هیواد د وروسته پاتې توب لاملونه، د ارتجاعي روحانیت ټگي او برکي افشا، د پرگنو د پوهاوي، د مترقي غورځنگ د غښتنلیا، د ملي دموکراتیکو ځواکونو د یووالي لپاره راوگرزوي د یوبل په تخریب لگیا وو. پرچمیانو د خلقیانو مشران د امریکې جاسوسان گڼل او دلیل یې دا وو چې یوشمېر مشرانو یې په امریکې کې زده کړې کړې او تره کی په امریکا کې د افغانستان په سفارت کې مطبوعاتي آتښه وو. خلقیانو د پرچم گوند سلطنتي گوند بللو. د خلقیانو دلیل دا وو چې د انشعاب سره سم خلقي اړخ د واکمنۍ د فشار سره مخ شو یو شمیر مشران او کدرونه یې د پلازمېنې نه اطرافو ته تبدیل کړل شول چې په هغو کې د مرکزي کمیټې دوه غړي زیری او شاه ولي هم شامل وو. بل دا چې د انشعاب وروسته حکومت کارمل ته د پرچم د جریدې د خپرولو امتیاز ورکړ خو خلقیانو ته دا امتیاز نه ورکول کېږي. پدې اړه د مطبوعاتو وزیر ډاکترانس د تره کې په عریضه لیکلي

وو: «آغا نورمحمدتره کي! به شما قبلاً امتياز جريده خلق داده شده بود، ولي جريده از طرف مشرانو جرگه متوقف گرديد. لهذا شما نه بنام خلق و نه به کدام نام ديگر امتياز جريده داده نميشود. « ۴۰ / ۱۹۹۹ د خلقيانو مشرتابه د وزير دا امر عكاسي يا فوتوکاپي كړی وو او په گوندي حوزو كې يې غړو ته ورسودلو چې جنرال زاده كارمل ته د دربار د نماينده په توگه دا امتياز ورکړ شوی دی او موږ ته نه راكول كيږي. پرچميانو چې د پرچم د جريدې د خپرولو امتياز درلود او د تبليغاتو بڼه وسيله يې لرله او سربېره پردې د ملي شورا په دوولسمه دوره كې يې درې تنه وكيلاڼ هم لرل چې د شورا له سټېژ څخه په خپله گټه استفاده وكړي خو خلقيانو دا شونتياوې نلري. خلقيانو به كله نا كله د نورو آزادو جريدو له لارې خپروني كولې. په ۱۹۶۸ كال كې د افغان ملت په پنځوسمه گڼه كې د خلقيانو يوه اعلاميه چې «پرچم د ا، خ، د، گ سره هيڅ سازماني تړاو نلري» خپره كړه. دا اعلاميه هغه وخت وركړل شوه چې پرچم هڅه وكړله په پارلمان كې ځان د (ا، خ، د، ب) استازي معرفي كړي. همدا راز «تره كې په ۱۹۷۱ كې د (روزگار) په جريده كې اعلان وكړ چې پرچم حق نلري د خلك دموكراتيک گوند نوم پر خپل ځان كيږدي او د خلك دموكراتيک سره د افغانستان كلمه زياته كړي. ځكه چې پرچم فرکسيون دی چې د گوند له پيكر څخه جلا شوی دی. « ۱۰۶ / ۵۴-۵۳ دا اعلاميه وروسته له هغې خپره شوه چې كارمل په ولسي جرگه كې خپله ډله د افغانستان د خلك دموكراتيک گوند په نامه اعلان كړله. د دموكراسۍ په لسيزه كې پرله پسې مظاهرو حكومت ته سرخوږی پيدا كړی وو حكومت له رسنيو څخه غوښتي وو چې د مظاهرو خبرونه به نه خپروي. د پرچم جريدې دا خبرونه خپرول خو واكمنۍ غبرگون نه بنود تردې چې «د سبا ورځپاڼې ته عجيبه و بريښيده پداسې حال كې چې د پرچم جريده د مظاهراتو لسگونه خبرونه خپروي بيا هم تر عدلي څارنې لاندې نه راځي خو څلور نورې جريدې تر پوښتنو لاندې دي. « ۳۲ / ۱۵۳ د دموكراتيک نوين گوند (شعله جاويد) «د افغانستان د خلق دموكراتيک گوند او په تېره د پرچم اړخ د حكومت تر سرپرستۍ لاندې گوند گانې او ويل يې چې د پرچم جريده د حكومت له لوري تمويليږي. « ۱۰۷ د سبا ورځپاڼې او د شعله يانو له لوري د پرچم د جريدې په اړه څرگندونې د خلقيانو د ادعا سمولی ښيي چې پرچم يې سلطنتي گوند بللو.

په گوند كې پټ تشکيلات

هغه ټولنې چې د سياسي ټيكاو څخه بې برخې وي هلته د هر ډول بېرني حالت واكمنېدل لكه انارشۍ، بلواوو، جگړو، ترور، استبداد او اختناق واكمنېدل شوني بريښي. پدې ټولنو كې سياسي ډلې د بېرنيو حالاتو لپاره مخكې له مخكې چمتووالی نيسي تر څو وكولی شي د نويو حالاتو سره سم خپلو سياسي فعاليتونو ته دوام وركړي او يا دا چې د حكومتونو له لوري پردې گوندونو د بريد له كبله د نويو شرايطو سره سم خپله سياسي مبارزه تنظيم كړي. د افغانستان د خلك دموكراتيک گوند خلقي اړخ د حكومت د بريد او د گوند د بشپړ له منځه تلو له وېرې په پوره احتياط گامونه اوچتول. لدې كبله يې په پوځ او مېرمنو كې د فعال سازماني كار څخه ډډه كوله. په پوځ كې يې لدې امله سازماني فعاليت نه كاوه چې واكمني و نه پاروي او په ښځو كې يې د اسلامي او ولسي دودونو او رواجونو د حساسيت له كبله فعال سياسي فعاليت نه درلود. د خلقيانو مشر پدې موخه چې حكومت د انقلابيونو نسل له منځه نه وي وړی بېله دې چې د مركزي كميتې سره سلا او مشوره كړي وي درې تنه (محمدالله صافي، شازارليوال او ميرصاحب كاروال) تنظيم كړي وو او په پټه يې د هغوی سره حوزې دايرولي. دې دريو تنو ته ويل

شوي وو چې هغوی به د خلقیانو په شمول له نورو ډلو سره له سیاسي بحثونو ډډه کوي او هېڅکله به نه دوی او نه د دوی له لوري تنظیم شوي کسان ځانونه خلقیان معرفي کوي. دوی ته دا هم ویل شوي وو که د گوند مشرتابه زنداني او یا له منځه وړل کېږي دوی به د گوند د تگلارې د پلې کولو په موخه مبارزې ته دوام ورکوي. محمدالله صافي چې د دې ډلې مشري کوله وایي چې دوی به په میاشت کې یو ځل ماخوستن نا وخته د دوو گریو لپاره د تره کي کور ته ورتلل. پدې کتنو کې به تره کي د هېواد او نړۍ د حالاتو او د مخنيوي مبارزې د پرمخ وړلو په اړه معلومات ورکول. په ۱۹۷۳ کال کې صافی د لوړو زده کړو لپاره شوروي اتحاد ته واستول شو او د دې ډلې مشري فدامحمد فدا ته وسپارل شوه. کله چې د جمهوري دولت په تگلاره کې د استبداد نښې نښانې څرگندې شولې او د دې پټې شبکې د پراخیدو له امله تره کي له ده سره ارتباطي کسان زیري ته ورپیژندلي وو چې د هغوی سره پټې سازمانې اړیکې وساتي. کله چې گوند واک تر لاسه کړ زیري د دې پټې شبکې غړي نجیب الله د کابل ښار د گوندي کمیټې منشي ته معرفي کړل چې هغوی په گوندي کمیټو او سازمانونو کې تنظیم کړي. د (ا، خ، د، گ) د ټوټې ټوټې کېدو وروسته د حفیظ الله امین پلویانو دا تبلیغات پیل کړل چې گواکې امین او تره کي په خلقي اړخ کې د یوه فرکسیون مشران وو. ددې تبلیغاتو موخه دا وه چې گواکې که امین فرکسیوني فعالیتونه کول تره کي ورسره همغږی وو. د امین د پلویانو دا ادعا پدې ساده دلیل بې بنسټه ده که چېرې تره کي او امین د یوه فرکسیون مشران وای نو تره کي ولې دا پټه شبکه امین ته نه سپارله چې زېري ته یې وسپارله. د ثور د وسلوال پاڅون وروسته په گوندي سازمانونو کې د دې پټې شبکې د غړو بربنډېدل په ځینو خلقیانو کې هم یو لړ پوښتنې را پیدا کړلې او د امین پلویانو هغوی زرغونیان تبلیغول او لا تر اوسه دا تبلیغات پرمخ وړي. د ۱۹۸۹ کال د کب د شپاړلسمې پېښه چې نجیب الله هغه د شهنواز ټټي د کودتا په نامه اعلان کړه او د خلق د اړخ زیات شمیر مشران او په هغو کې زیري هم زنداني شو نجیب الله د امین د پلویانو په څېر پخپله یوه وینا کې زیري د زرغوني په نامه معرفي کړ چې زیري ده ته د ثور انقلاب وروسته د خپلو پټو تنظیم کړیو گوندیانو او د نجیب الله په وینا د زرغونیانو لست ورکړی وو چې په گوند کې یې تنظیم کړي. د شوروي اشغال پرمهال د زرغونیانو په نامه اعلاميې خپريدې او یوه رساله (د سره زرغوني خلقي لاره) په نامه د یوه ناڅرگند مرکز له خوا خپره شوه. ویل کېدل ددې اعلامیو خپروونکی د الله گل په نامه یو پخوانی افسر دی چې سیدمحمدگلایزوی د وخت د کورنیو چارو د وزیر په دستور د نوموړي وزارت د عسکري جلب او احضار گروپ ونيولو او د سرتیري په توګه یې د بدخشان ولایت کومې لېرې پرتې سیمې ته واستولو چې پدې ډول یې د خلقیانو خلاف د نوموړي تبلیغاتو ته د پای ټکی کېښود.

د پرچم فرکسیون هم پټ تشکیلات لرل. دا تشکیلات د خلقي اړخ د پټو تشکیلاتو خلاف نورې موخې لرلې او په هغو کې دوه کتګورۍ پټ پرچمیان تنظیم شوي وو. یوه ډله لوړپوړي دولتي مامورین وو. دوه ډله یو شمیر لندډغر او بدماشان چې د پرچم د فرکسیون له کورنیو سره یې د خپلوۍ او ملګرتیا اړیکې لرل ترڅو په خاصو شرایطو کې د پرچم سیالې ډلې او مخالفان تهدید کړي. د دې دواړو ډلو په اړوند غوربندې د خپل کتاب په اته ویشتمه او نه ویشتمه پاڼه کې راوړي: «یوه ورځ د پرچم په دفتر کې چې د کابل ښاروالۍ مخکې د نوراحمدنور سره کاري غونډه لږله د یوې اوږدې مقدمې وروسته یې وړاندیز وکړ چې یو شمېر بیروکراتان او لوړپوړي اداري مامورین چې موږ ته سمپاتي او لیوالتیا لري غواړي چې د گوند د غړیتوب ویاړ تر لاسه کړي. خو د ځانګړو شرایطو له امله لکه نور گوندیان نشي کولی په حوزو کې حاضر شي، په مظاهرو کې ګډون وکړي او ځانونه په بشپړ ډول د گوندي انضباط تابع کړي...، زما وړاندیز دا دی چې هغوی د سیاسي بیرو د غړو سره شخصي اړیکې ولري.

هغوی چې په دولتي ادارو کې نفوذ لري د دې سربیره چې د کدرونو په نصبولو او اداري دندو کې ترې کار اخلو د پردې تر شا بهیرونو لومړی لاس اطلاعات هم تر لاسه کوو او په معنی داره موسکا سره یې اضافه کړل کله مو چې واک تر لاسه کړ دا کسان چې اداري تجربه او مسلکي مهارت لري زموږ په درد خوري. باید دلته اضافه کړو چې داسې کسان لکه حسن شرق، شاه محمد دوست، غلام جیلاني باختري، نجیب الله مسیر او آدینه سنگین د دې ډول کسانو څخه وو...، څرنگه چې تاسو پوهیږئ چې د اخوان المسلمین او د شعله یانو او همداراز د گوند د انشعابي اړخونو سره مبارزه او سیالۍ د ورځې په تیریدو سره زیاتېږي او کله ناکله د جدي ستونزو او حتی فزیکي ټکرونو سبب کیږي. موخه دا ده چې موږ یو شمیر قوي، پهلوان، زړور او عیار مشرب کسان ولرو چې د گوندي غړو د خپلوانو او یا لیوالو څخه وي او د گوند د بادي گاردانو په شان وي. دوی هم د خپلو خصلتونو او رواني ځانگړتیاوو له کبله نشي کولی د اساسنامې نورمونو ته ژمن وي. هغوی باید د ځوانمردۍ په ډول او شخصي دوستۍ او د گوندیانو په نامه د گوند د موخو په چوپړ کې ودروو.»

دا بیا ښيي چې د پرچم اړخ یو شمیر پټ غړي لرل چې په هغو کې لوړ پوړي دولتي چارواکي او لومپنان تر سترگو کېدل. هغه چارواکي چې هم له حکومتي امتیازاتو برخمن وو او هم یې د راتلونکو امتیازاتو او مقامونو په اړه فکر کاوه چې بېله شکه دا ډول فرصت غوښتونکي د پردیو د څارگر و ادارو سره هم اړیکې ولري او د پنځم ستون رول ولوبوي. پورتنیو دوه یا څو کارت لرونکو کسانو د شوروي د اشغال لاندې واکمنۍ کې د غیر گوندیانو یا آزاد خیاله نا پیلو افرادو په نامه لوړو مقامونو او دریځونو ته ورسول شول. پدې ډول له یوې خوا پرچم د خلکو په سترگو کې خاوري اچولې چې غیر گوندیان یې هم په لوړو څوکیو گومارلي دي او له بلې خوا خاد د دې غیر گوندیانو پر مټ کولای شول د اشغال ضد کسانو څخه اړین معلومات تر لاسه او همدا د اشغال ضد کسان خاد ته وروپېژني. دا ډول بې پرې او ناپیلي کسان د هر چا سره وو او د هیچا سره نه وو، هغوی د ورځې په نرخ خورل او د موسم د بدلون سره خپلې جامې بدلولې. د پرچم په اړخ کې د لومپنانو شتون ددې سبب شو کله چې په کال ۱۹۶۹ کې د متحده ایالتونو د ولسمشر مرستیال سپیرواګنیو کابل ته رسمي سفر درلود د پرچم اړخ د هغه له سفر سره په مخالفت کې مظاهره تنظیم کړه. مظاهره کوونکو د حبیبې لیسې مخې ته د هغه گادۍ (موټر) د چرکې په هڅیو وویشت. د مظاهره کوونکو د دې سپک کار له امله پولیسو یو شمیر پرچمي مظاهره کوونکي کدرونه چې په هغو کې نجیب الله هم شامل وو بنديان کړل. د پرچم مشرتابه د خپلو غړو له لوري دا ډول مظاهره او سپک کار «په روڼ اندو کې د گوند د دریځ پیاوړتیا او د گوندي افرادو د روحیې لوړتیا ګڼله.» ۸۰/۲۶ د پرچميانو له لوري د دا رنگه سپک کار څخه موخه دا وه، مسکو ته وښيي چې دوی د شوروي اتحاد د سیال د سپکولو او د کابل-واشنگتن د اړیکو د کمزورولو لپاره په هر کار لاس پورې کوي. د شوروي اشغال پر مهال د هېواد په لویو ښارونو او په کابل کې ځینې ترورونه ترسره کېدل چې خلکو حکومت ته گوته نیوله ښايي دا ترورونه د دې لومپنانو او د پرچميانو په وینا د همدې عیارانو لخوا تر سره کېدل.

ګوند او جمهوریت

د چنگاښ د انقلاب له بري وروسته یوازینی سیاسي سازمان چې د محمداود له گوزارونو څخه خوندي پاتې شو هغه د (ا، خ، د، گ) وو. لامل یې دا وو چې د گوند دواړو اړخونو د جمهوري نظام څخه ملاتړ وښود. پدې توپیر چې پرچم د جمهوري دولت برخه وه او خلقیان د سیاسي اپوزیسیون په

څېر سياسي فعاليت ته دوام ورکړ. پرچم د واکمن گوند په توگه په دولتي چارو بوخت شو او د سياسي او سازماني فعاليتونو لپاره يې نه وخت درلود ، نه لياوتيا او عملاً يې له سياسي فعاليت لاس واخېست. خلقيانو د دې نوي فرصت څخه د خپلو ليکو د پياوړتيا په موخه پوره گټه پورته کړله او په پوځ کې يې سازماني فعاليت هم پيل کړ او ددې کار لپاره يې امين مؤظف کړ. البته د انقلاب وړاندې يې د پوځيانو سره توضيحي کار کاوه نه سازماني . د خلقيانولومړی کدر چې په پوځيانو کې يې سياسي فعاليت درلود هغه عبدالکريم زرغون وو. د دې نوي فرصت پايله دا شوه چې په لنډه موده کې خلقي فرکسيون په کمي لحاظ پياوړی شي چې د حق العضويتونو د ترلاسه کولو له امله يې مالي حالت هم په غوړيدو شو. پداسې يوه غوره وضعيت کې اړتيا ليدل کيده چې د تره کې د کور سربيره يو گوندي مرکز هم پرانيزي او له هغه ځايه د گوند سياسي او سازماني چارې رهبري کړي. که څه هم مخکې لدې څه موده د تره کې د نور په نامه د دارالترجمې دفتر څخه د گوندي کارونو د تنظيم لپاره گټه پورته کېدله. په جمهوريت کې خلقيانو لومړی په ميوند واټ او وروسته د سپين زر هوټل مخامخ د ابيض رستوران په پورتنۍ پوړ کې خپل دفتر پرانيست. هغه مهال زيری ، پنجشیری او ميثاق د گوند د حرفوي کارکوونکو په څير په نوبت او يا گډ په نوموړي دفتر کې د گونديانو سره ليدنې کتنې لرلې او گوندي چارې يې تنظيمولې. همدارنگه د گوندي حوزو د دايريدو په موخه د کابل ښار په مختلفو سيمو کې کوټې په کرايه ونيول شوې . البته پرچميانو د کابل ښاروالي مخې ته د دموکراسۍ د لسيزې را هيسې گوندي دفتر درلود. په پوځ کې د خلقيانو د پياوړي کيدو په اړه جورج آني امريکايي ليکوال ليکي: « که څه هم پرچميان لومړی اړخ وو چې په وسلوال پوځ کې يې په جلب او جذب لاس پورې کړی وو خو د ۱۹۷۷ په نيمايي کې د خلقيانو نفوذ پکې ډير شو.» ۱۰۸ / ۷۴ په پوځ کې د خلقي گوندي سازمانونو پراختيا د دې لامل شوله چې مرکزي کميټې پرېکړه وکړي د امين سربيره زيری او ميثاق هم په پوځ کې دې کار ته مؤظف کړي چې مشري يې امين لرله. البته د خلقيانو د سياسي فعاليت په اړه حکومت او د هغه سيال پرچم هم بې تفاوته نه وو او ستونزې يې ورته جوړولې. ښه بيلگه يې د کودتا د بري وروسته په بند کې د زيري ساتل دي. د جمهوريت د ټينگښت سره سم ټول سياسي بنديان د دولت د رئيس د فرمان له مخې له بنده خلاص شول. خو زيری څلور مياشتې نور هم په بند کې پاتې شو. د گوند مشر د زيري د خلاصون په موخه د کورنيو چارو وزير فيض محمد د پرچم د فرکسيون غړي ته عريضه وليکله خو گټه يې ونکړه. ترڅو تره کې د حسن شرق سره تماس نيولی او ورته ويلي يې وو: « خپل ملگري مو وزيران او ولسوالان کړل. زموږ يو بندي هم نه راخلاصيري.» ۴۰ / ۳۲۰ د دې اړيکې وروسته زيری له بند څخه خلاص شو. نبي مصداق او حقيب هم د پرچميانو له لوري په خلقيانو د فشار خبره کوي او حقيب ليکي: « خلق په بهرحمې تر تعقيب لاندې وو ، لدې کار سره د دوی د گډې مبارزې ملگرو ، پرچميانو مرسته کوله او بيا يې خلقيان د حکومت په لاس ورکول.» همدا رنگه حکومت د ابيض رستوران په ودانۍ کې د ملي مصونيت له لوري د گوند دفتر د څنگ کوټې د سليم سرمست د موسيقي کورس څخه يو سيم را ننه باسلي وو چې خبرې ثبت کړي. همدارنگه د تره کې د کور لويديځ گاونډي په کور کې د ملي مصونيت ادارې يوه کوټه جوړه کړې وه چې د تره کې په کور کې خبرې ثبت کړي. پدې اړه به د نورمحمدتره کې له ورور څخه واورو: « تر انقلاب وروسته چې تره کې صاحب خپل رسمي ځای ته ولاړ ، يوه ورځ زموږ د کور د قبلي د خوا گاونډی د خپلې کورنۍ سره راغی ، د انقلاب مبارکي يې را کړه او وروسته يې په ژرغوني څيره وويل زما کورنۍ له يوه لويه خطر سره مخامخ ده ، موږ او تاسو خو په کلونو سره گاونډيان و ، ستا څخه يوه مرسته غواړم . ما ورته وويل څرنگه ، خيريت دی؟ ويل يې زموږ کور ته تر انقلاب پخوا يوه ورځ د ملي مصونيت څو کسه راغلل ويل موږ ستا د کور په شرقي برخه کې يوه وړه کوټه جوړوو ،

ته به اجازه راکوي او چا ته به هم نه وايي. زه مجبوره وم څه مې نشوای ويلای، د مصونيت کسان راغلل او ډير ژر يې يوه وړه کوټه جوړه کړه، دروازه يې قلف او لاک او مهر کړه. په هفته کې يو ځل راتلل، کوټه به يې پرانيستله، څه مهال وروسته به يې هغه بېرته لاک او مهر کړه او ولاړل به. اوس چا مقاماتو ته اطلاع ورکړې ده چې زموږ له کور څخه د مرکزي کميټې د غونډو څارنه کيده. نو ته به کوي خدای به کوي او موږ به له دې مصيبت څخه خلاصوي، ما دوی ته اطمینان ورکړ. هغوی ولاړه، ما سمدستي تره کې صاحب ته وويل چې له دغه بيچاره گانو سره مرسته وکړي، هغه هم چا ته ټيلفون وکړ او کيسه خلاصه شوه. «۴۰ / ۳۴۴ همدا رنگه حکومت د خپل مؤتلف (پرچم) د اناهيټا راتېزاد د مکرويانو په کړايي اپارتمان کې هم د غږ د ثبت آلې اېښي وې چې په يوه کست کې يې د کارمل او اناهيټا راتېزاد د مینې او محبت خبرې هم ثبت کړي وې چې کست د داودخان د کورنيو چارو د وزېر په دفتر کې ساتل کېده او د ثور انقلاب وروسته د امين لاس ته لوېدلی وو. په ۱۹۷۶ کال کې د اردو پوځي سازمان دومره ځواکمن شو چې امين د مرکزي کميټې په غونډه کې د پوځ لخوا د واک د ترلاسه کولو وړانديز کړی خو تره کې دا وړانديز نه دی منلی. لدې وروسته د دې لپاره چې تره کې د پوځ له لوري کودتا کولو ته راضي شي امين د پوځ يوه فعال خلقي غلام مصطفى چې مرغومي د شپږمې وروسته څه کم اته کاله بندي او نجيب د واکمنۍ پر مهال جنرال شو دنده سپارلې وه تره کې ته ورشي او د پوځيانو غوښتنه چې وسلوال پاڅون وکړي هغه ته ورسوي. د غلام مصطفى په وينا تره کې ور ته ويلي وو: «پدې اړه زموږ تگلاره دا ده چې موږ د زور له لارې د واک د نيولو هوډ نلرو. انقلاب ته شرايط برابر نه دي خو موږ د داود خان يوازينی بديل يو. پدې معنی که څوک د داود خان د چپه کولو خيال ولري موږ د حکومت په ملاتړ کې درېزو. که داود په خپل مرگ مړ شي موږ به واک نيسو او که حکومت پرموږ بريد وکړ موږ به له ځانه دفاع کوو. دا موضوع بايد خلقي پوځيانو ته ورسول شي.» د (ا، خ، د، گ) لپاره د دې طلايي فرصت موده اوږده نه وه بلکې د ۱۹۷۶ کال په پيل کې چې محمد داود پخپلو تگلارو کې بنسټيز بدلون راوړ د واکمنۍ څخه يې د سمون پالو د شړلو سره جوخت د خلقي کدرونو بنديانولو ته مخه کړه. په تيره کله چې لويې جرگې داسې اساسي قانون تصويب کړ چې د دولتي گوند پرته نورو گوندونو د سياسي فعاليت اجازه نلرله او د واکمنۍ له لوري په گوند د بريد شونتياوې حتمي بربښېدلې. خلقي فرکسيون د هرڅه د مخه گوندي دفتر او د گوندي حوزو لپاره په کرايه نيول شوي کوټې وټرل، مرکزي کميټې د پټ گوندي کار پريکړه وکړه او گوندي غړو ته دستور ورکړل شو تبليغ وکړي چې «په اساسي قانون کې د يوه گوندي سيستم تصويب، موږ ته د حزبي مبارزې اجازه نه راکوي، نو د وضعي تر معلومېدو گوندي کميټې نه دايريزي او څوک دې ځان د گوند غړی نه بولي، خو د مرکزي کميټې ټولو غړو د خپلو حوزو غړي په ځنځيري توگه تنظيم کړل.» «۴۰ / ۳۴۳ د وخت په تيريدو سره په خلقيانو فشارونه زياتېدل او کدرونه يې زندانو ته اچول کيدل چې د خلقيانو د بنديانو شمير ترسلو تنو هم اوښتي وو. د گوند مشرتابه د خپلو بنديانو د ستونزو د حل کميټه جوړه کړه چې رييس يې ميثاق د گوند د مالي چارو مسؤل وو. همدارنگه داود خان په پرچميانو پدې موخه فشار راوړلو چې د دولت سره خپلې همکارۍ ته دوام ورکړي. پدې هکله کښتمند ليکي: «يو واري د محمد داود د ارتباطي شبکو له لارې د پرچم مشرتابه ته شفاهي رسمي ظاهراً د گيلي ډک خو په واقعيت کې تهديدوونکی پيغام را ولېږلو او په پيغام کې ويل شوي وو چې پرچميان له دوستانه دريځه گرزېدلي دي او د جمهوري نظام سره يې د دښمنۍ لار نيولې ده هغوی اوس په غارونو کې پټېږي (پټ فعاليتونه کوي) او که دا وضعيت دوام ومومي نور دولت هغه نشي زغملی.» «۳۹ / ۲۶۵ دا پيغام د محمد اکرم عثمان پېژندل شوي ليکوال په واسطه د پرچم مشرتابه ته رسول شوی وو. دا پيغام د داود-پرچم د اېتلاف ښکارندوی دی

چې ګواکي پرچم ابتلاف مات کړی دی او داودخان غواړي چې پرچم بېرته د دولت سره همکاري ته دوام ورکړي. د هغه مهال له حالاتو څخه داسې ښکاري چې پرچميان اړ وو د مسکو د دستور له مخې له داودخان سره د همکاري ډډه او له خلقيانو سره يووالی وکړي ترڅو د جمهوريت په وړاندې قوي سياسي اپوزيسيون را منځته شي.

د خلق او پرچم يووالی

د افغانستان د خلک د موکراتيک ګوند د انشعاب وروسته په دواړو اړخونو کې داسې کسان لږ نه وو دا پوښتنه و نکړي چې ولې دا دواړه ډلې د يوې واحدې اساسنامې او مرامنامې په لرلو سره جلا جلا فعاليت کوي او نه سره يو کيږي. د دې فشارونو له امله په ۱۳۴۷ کال کې له دواړو خواوو دوه دوه تنه د پلاوو په توګه وګومارل شول تر څو د يووالي په اړه بحث وکړي او د تره کې په کور کې يې غونډې کولې. خو د دواړو اړخونو تر منځ واټن زيات وو. وروسته دې هوکړې ته سره ورسېدل تر هغې چې سازماني يووالي ته رسېږي د يووالي د عمل د پرنسيب له مخې ګامونه اوچت شي او په ګډه د کارګر نړيواله ورځ ونمانځي. کله چې د کارمل استازو دا پرېکړه خپل مشر ته رسولې هغه نه وه منلې. سره لدې بيا هم د دواړو خواوو ګونديانو د خپلو مشرانو او يا ګوندي ارتباطي غړو څخه پدې اړه وضاحت غوښت چې ولې يووالی نه کېږي. پرچمي مشرانو به خپلو ملګرو ته ويل چې خلقي مشران د سي آی اي اجنټان دي او سي آی اي اجازه نه ورکوي چې يووالی وکړي. د خلقيانو مشرتابه بېرک کارمل د دربار استازی ګڼلو چې د سلطنت په دستور يووالي ته غاړه نه اېږدي. تره کې د غير ګونديانو سره بيا کارمل د روسانو ګوډاګی بللو څرنګه چې د ۱۳۵۷ کال د وري په مياشت کې کله چې د جمهوري پلوشي په نامه مجلې مسؤل مدير تره کې ته د ګوند د يووالي مبارکي ويلې وه په ځواب کې ويلي وو: «مننه کوم زموږ اتحاد وسو خدای دې وکړي چې دوام وکړي. دا څو ځلې دي چې اتحاد کيږي خو شمر بېرک دا د روسانو ګوډاګی دغه اتحاد له منځه وړي.» «۵۳/۱۱ د دواړو اړخونو مشرتابه خپل سازمان د نړيوال مترقي غورځنګ برخه ګڼله او دا يې هم ويل چې نړيوال کارګري او مترقي غورځنګ يې تائيدوي. د ګوند د جوړېدو وروسته د نړيوال مترقي غورځنګ د ملاتړ تر لاسه کولو ته زيات پام راګرزول کيده او ګونديان د نړيوال مترقي غورځنګ سره د پيوستون په روحیه روزل کيدل. لدې امله زياتره ګونديانو ته دا موضوع مهمه بريښيده چې ګوند يې د نړيوال مترقي غورځنګ له خوا تائيد شي. که څه هم د کمينټرن د له منځه تللو وروسته په پرنسيب کې دې مسئلې خپل ارزښت له لاسه ورکړی وو خو دواړو اړخونو دې موضوع ته ارزښت ورکاوه. کله چې محمد داود په خپلو کورنيو او بهرنيو تګلارو کې بدلون راوړ او هغه پدې راتاوېده چې په خپل حکومت کې د بني اړخو او محافظه کارو په ګټه څنډه پيل کړي پرچميان، پرچميانو او خلقيانو ته متمایل چارواکي لکه محمدحسن شرق، نعمت الله پژواک، فيض محمد، عبدالحميد محتاط او پاچاګل وفادار ګوښه او يا په ديپلوماتيکو دندو وګوماري او د دې سربېره يې د خلق د فعالانو په زنداني کولو هم لاس پورې کړ. کله چې محمد داود په ۱۹۷۵ کې له خپلې کابينې څخه پرچميان وشرل پرچميانو د افغانستان د خلک دموکراتيک ګوند تر نامه لاندې يوه اعلاميه خبره کړه چې منځپانګه يې د مترقي سازمانونو سره يووالی وو. ددې اعلاميې په غبرګون کې خلقيانو اعلاميه خبره کړه چې په هېواد کې د نورمحمدتره کې په نامه د افغانستان د خلک دموکراتيک ګوند فعاليت کوي او پدې نامه بل کوم ګوند شتون نلري. د خلقيانو ددې اعلاميې وروسته پرچميانو د «تذکار تاريخی ۲۰ سنبله» په نامه بله اعلاميه خبره کړه چې د مترقي ځواکونو سره يووالي ته ځانګړې شوې وه. لدې

وروسته د دواړو اړخونو څخه پلاوي وټاکل شول چې د يووالي په اړه خبرې وکړي. د پرچميانو وړانديز دا وو چې په لومړي گام کې به واحد گوند دوه مشران لري او وروسته به د يوه مشر تر لارښوونې لاندې فعاليت کوي خو خلقيانو ورسره موافقه ونکړله او د يووالي خبرې ودرېدلې. د جمهوريت د لويې جرگې د دايرېدو وروسته چې قانوناً گوندونو د سياسي فعاليت اجازه نلرله او د حکومت دا ډول دريځ او د مسکو مستقيم او غيرمستقيم فشار د افغانستان خلک دموکراتيک گوند د دواړو ډلو مشرتابه اړ کړ چې يووالي ته غاړه کېږدي. مسکو د دواړو اړخونو د فکري سرچينې په توگه د يووالي سره زياته ليوالتيا لرله ځکه چې د چنګاښ د پوځي کودتا وروسته په واکمنۍ کې د پرچميانو د شتون له امله کولی شول په افغان حکومت اغيز ولري او د واکمنۍ له سياستونو او ستراتيژيو او هغه څه چې د واک د مانپو په دهليزونو کې تيريريږي ځان خبر کړي. له واکمنۍ څخه د پرچميانو او پرچميانو ته د متمايله خبرو شړل او د واشنگتن پلوه اسلامي دولتونو سره د جمهوري دولت د دوستانه اړيکو ټينګښت د کرملن چارواکي د دې ترڅه واقعيت سره مخامخ کړل چې افغانستان لويديځ ته نږدې کېږي او د مسکو نفوذ په افغانستان کې له منځه ځي. د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند د يووالي په نتيجه کې به هغه د يوه پياوړي سياسي اپوزيسيون په اوښتو سره واکمنۍ له ننګونو سره مخامخ کړي او په نړيوالو تعاملاتو کې به موازنه په پام کې ونيسي، خپل دوديز د ناپييلتوب او بيطرفۍ سياست ته به د پخوا په شان دوام ورکړي او پدې توگه به په بشپړ ډول په لويديځ پورې ونه تړل شي. مخکې لدې له شوروي استازو سره په کتنو کې د يووالي په هکله د تره کي دريځ دا وو چې «پرچميان بايد په خپلو تيروتنو اعتراف وکړي، پښيماني وښيي، له سکتاريستي او رويونيستي کارونو لاس واخلي او بيرته گوند ته راشي، کارمل موافقت نه کاوه ځکه چې ټول مسئوليت د ده په غاړه لويده.» ۶۳ / ۳۳ د مسکو د ارادې پر بنسټ په دواړو اړخونو او خاصاً پر تره کي فشار لدې نه معلومېږي چې د سيمي شوروي پلوه گوندونو (د ايران تودې گوند، د هند او عراق کمونست گوندونو) پخپلو خبرونو کې د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند په يووالي ټينګار درلود. ددې خبرونو له منځپانګې برېښيدل چې گواکې خلقيان د پرچميانو سره يووالي ته ليوالتيا نه ښيي. د بېلګې په توگه د عراق د کمونست گوند نشراتي ارگان د ۱۹۷۶ کال د جون په ۲۳ گڼه کې راغلي وو: «...کارمل د گوند مؤسس دی او تره کي د عمر له امله لومړی لارښود دی.» همدارنګه پدې هکله زيری ليکي: «يوه ورځ تره کي د مرکزي کميټې غونډې ته د الطريق الشعب په نامه د عراق د کمونست گوند اخبار راوړ په هغه کې ليکل شوې وه که د خلق دموکراتيک گوند دواړې جناحې سره يو نشي، د دوی گوند به پرچمي اړخ په رسميت وپېژني.» ۴۰ / ۳۵۰ دې ډول بيان تره کي ته د خطر ښکارښي او د يووالي ته غاړه کېږدي هغه به د افغانستان د مترقي غورځنگ په پاشلو محکوم کړي. همدا لامل وو چې تره کي له خپل پخواني دريځ څخه پر شا شو او د کارمل د غوښتنو پر بنسټ يې يووالي ته غاړه کېښودله. دا چې يووالي ته خلقيان ليوال نه وو د کښتمند له لاندې وينا څخه ښه څرگنديږي: «د گوند د عمل د يووالي د تامينولو په موخه د پرچميانو د اصولي ليوالتيا له امله د خلقيانو د مشرانو دريځ سخت او انعطاف ناپذيره وو. د زياتو سياسي امتيازاتو او په رهبرۍ کې د ښه دريځ د لاسته راوړلو غوښتونکي وو.» ۳۹ / ۲۷۳ د شته لاسوندونو او روايتونو څخه ښکاري چې د گوند د يووالي هڅونکي مسکو، نوښتگر يې پرچم او پلي کوونکي يې د گوند د انشعابي دواړو ډلو مشران وو. د گوند د يووالي نوښت ځکه د پرچم د اړخ سره و چې مشرتابه يې په ۱۹۷۵ کال کې د يووالي اعلاميه خپره کړه او همدا رنگه د شاه محمد دوست د هڅو او منځگړيتوب له امله په کال ۱۹۷۷ کې د تره کي او کارمل تر منځ ناسته وشي. ښايي د شاه محمد دوست نه مخکې هم ځينو کسانو د تره کي او کارمل د دريځونو د نږدې کولو په اړه هلې ځلې کړې وي. سليمان لايق په خپله يوه ثبت شوې وينا کې د تره کي له قوله وايي: «د گوند

د بيا يووالي په موخه کارمل ور ته مراجعه کړې ده او تره کي ورته ويلي وو چې په گوند کې به دوهم رهبر نه وي خو کارمل بيا هم د دوهم رهبر اکتونه کول. په هر صورت د لسو کلونو بيلوالي وروسته د ۱۹۷۷ کال د جولای په دريمه د گوند د يووالي سند د ۹۰ تنو مشرانو او کدرونو له لوري لاسليک شو او د گوند دواړه سيالي ډلې (خلق او پرچم) د تره کي تر مشرۍ لاندې پداسي يوه طرز العمل سره متحدې شولې چې د واحد گوند په مشرتابه او گوندي کميټو کې رهبري د فيفټي فيفټي فورمول له مخي په پام کې نيول شوې وه. د دې يووالي په نتيجه کې يوه دیرش کسيزه واحده مرکزي کميټه چې اته ويشت تنه اصلي او دوه تنه علی البدل غړي يې لرل جوړه شوه. په مرکزي کميټه کې د خلقيانو د ډلې مشران نور محمدتره کی ، حفيظ الله امين ، صالح محمدزیری، غلام دستگیر پنچشیري، شاه ولي ، عبدالکریم میثاق، عبدالحکیم شرعي جوزجاني، محمد اسمعیل دانش، عبدالرشید آرین، محمود سومو، منصور هاشمي، محمد یاسین بنیادي، محمد حسن پیمان او عبدالاحد ولسي او د پرچم له اړخه ببرک کارمل، میر اکبر خیبر، سلطانعلي کشتمند، نور احمدنور، سلیمان لایق، محمد حسن بارق شفیعي، اناهیتا راتب زاد، محمود بريالی ، نظام الدین تهذيب، عبدالوکیل، عبدالمجید سربلند، نجیب الله ، محمدرور یورش او عبدالقدوس غوربندی وو. د خلق له لوري د سیاسي بیروغري تره کی ، زیری، پنچشیری، میثاق او شاه ولي او د پرچم له اړخه کارمل، کشتمند، نور، لایق او شفیعي نمایندګي کوله. په خلقي اړخ کې د يووالي په اړه کومه غونډه چې پېژندل شوي کدرونه پکې برخه واخلي را ونه بلل شوه بلکې پریکړه تره کي کړې وه . خلقي مشرتابه د پرچميانو سره د بيا يووالي په اړه نه يوازې د گونديانو سره خبره شریکه نکړله بلکې د خلقيانو په مرکزي کميټه کې هم پدې اړوند بحث نه دی شوی . د مرکزي کميټې غړو ته د يووالي خبره د شاه ولي له خوا شوې وه چې تره کی مؤظف کړی وو دا موضوع د مرکزي کميټې غړو ته ورسوي . میثاق وايي امين چې د پرچميانو سره د يووالي سخت مخالف وو او مخکې لدې به کله چې د پرچم سره د يووالي خبره را پورته شوله ويل به يې « د پرچميانو سره په يووالي سره گوند مه مرداروئ. » خو د يووالي په درشل کې هغه د يووالي په کلکو پلويانو اوښتی وو. البته د پرچم اړخ پدې اړه يو کنفرانس راوبللو او پردې مسئله يې بحث وکړ او د گوند د يووالي په لور يې پرېکړه وکړله . د خلقي مشرتابه د خپلو ليکو سره د يووالي موضوع لدې امله نه شریکوله چې مشرتابه يې پوهیده غوڅ اکثریت خلقيان چمتو نه دي د پرچميانو سره يووالي ته غاړه کيږدي دا ځکه چې په جمهوريت کې پرچميانو خپله اتوريت له لاسه ورکړې وه او د کميت له مخي هم کمزوري وو. کله چې د دواړو خواوو د سازمانو په يوځای کولو باندې کار پيل شو چې د ولايتونو په مشرتابه کې هم د دواړو خواوو څخه مساوي معيار پلی شي د میثاق په وينا « په ځېنو ولايتونو کې پرچميانو دومره غړي لرل چې يوازې په رهبري کې راشي او په ځېنو ولايتونو غور ، بادغيس ، بدخشان ، کنړ ، خوست ، هېرمند ، ارګون ، کټواز ، ارزګان، فراه ، زابل ، سمنګان کې يې يو غړی هم نه درلود. » د پرچم کمزوري د کابل په پوهنتون کې د دواړو ډلو له غړو معلومېږي. « د ۱۳۵۶ کال د يووالي پرمهال د ادبياتو په پوهنځي کې ۳۸ تنه ، د اقتصاد په پوهنځي کې ۲۳ تنه ، د حقوقو په پوهنځي کې ۱۴ تنه ، د ښوونې او روزنې په پوهنځي کې ۹ تنه او د شرعياتو په پوهنځي کې ۲ تنه خلقيان وو. د يووالي پرمهال د ادبياتو په پوهنځي کې ۹ تنه ، د اقتصاد په پوهنځي کې ۴ تنه ، د حقوقو په پوهنځي کې ۸ تنه پرچميان وو. د ښوونې او روزنې او شرعياتو په پوهنځيو کې پرچميان نه وو. » ۱۱۲/۱۰۹ - ۱۱۳

د گوند د بيا يووالي پروسېجر پداسي عجيب ډول پلی شو چې د مرکزي کميټې اصلي او علی البدل غړي او نور انتصاب شوي کدرونه به د دوو څخه تر پنځو تنو پورې د تره کي کور ته چې کارمل ورسره ناست وو ورتلل او دواړو مشرانو يا به يوه د گوند د يووالي په اړه لنډې خبرې کولې او د دغو

کدرونو څخه به يوه د نورو په استازيتوب يووالي ته خپله ژمنتيا بنودله او خپل لاسليکونه به يې د گوند د يووالي په سند بېله دې چې هغه ولولي ايښودل. پدې عجيب بهير يې د گوند د يووالي د کنفرانس نوم کيښود. منطقي دا وه چې همدې گونديانو ته چې د يووالي سند يې لاسليک کړ فرصت ورکړل شوی وای پدې اړه بحث وکړي تر څو د انشعاب عاملين او لاملونه په گوته شي. د دې بحث څخه راوتلي پايلې د يوه جامع لارښوونکي سند په توگه چمتو او د گونديانو په واک کې ايښودل شوې وای. د غوربندي د ليکنې پر بنسټ د پرچميانو هغه کدرونه چې د تره کې په کور کې يې د يووالي سند لاسليک کړی وو د کارمل د مخکني دستور له مخې څو تنو ته دنده سپارلې وه چې پرچمي کدرونه د تره کې له کور څخه په وتلو سره په جمال مينه کې په يوه کور کې را غونډ شي. دا راغونډېدنه د ځېنو يووالي ته ژمنو پرچميانو له منفي غبرگون سره مخامخ شوی وه. پدې اړه پوښتنه دا ده چې ددې را غونډېدو اړتيا څه وه ؟ ددې پوښتنې ځواب به له ميثاق واورو. د ميثاق په ويناغوربندي « د گوند د کنترول کميسيون ته رپوټ ورکړی وو چې ببرک کارمل د مېرمن اناهيټا په کور کې يو شمېر پرچميان را غونډ کړي وو او ورته ويلې يې وو چې موږ او تاسو بايد خپل جلا سازمان وساتو او پدې يووالي ډېر ډاډمن نه اوسو او هڅه وکړو چې د پرچميانو سازمان ونه شربړي او د يووالي په نامه په گوند کې منحل نشي. ملگري بايد په جلا ډول خپلې اړيکې تنظيم کړي. د پرچم پېژندل شوو کسانو چې هلته شتون درلود ډاکټر نجيب ، مجيد سربلند، سروربورش ، مېرمن اناهيټا او څو تنه نور وو.» ۷۹ / ۱۵۵ همدا رنگه بارق شفيعي وايي چې د يووالي مخکې نور احمدنور را ته ويلي وو چې تره کې نه غواړي چې ميراکبر خيبر د سياسي بېرو غړی شي . دا موضوع ما خيبر ته وويله او هغه وويل : « دا چالونه د ده په درد لگېږي. دا تره کې ندی چې ما نه غواړي دا کارمل دی چې گوندي وحدت نه غواړي او ما پلمه گرځوي.» بارق دا هم وايي چې د يووالي وروسته کارمل چې خيبر او کښتمند هم هلته وو را ته وويل: « ملگری بارق ! لدې وروسته به بيا هم موږ خپل سازمان يعنې پرچميان له خپلو تشکيلاتو سره وساتو ځکه چې د خلقيانو پر وحدت باندې چندان اعتبار نشته . » ، ويل کيږي چې د يووالي سند په نهو مخونو کې چمتو شوی وو خو هغه د گونديانو په واک کې کيښودل شو. لامل يې دا وو چې د يووالي وروسته د پخوا په شان په تش نامه واحد گوند کې دوې څرگندې تلوالې او دوو مشرانو شتون درلود او واحد گوند يوازې په کاغذ باندې د گوند د يووالي په سند کې ليکل شوی وو. د گوند د دا ډول ميکانيکي يووالي په اړه چې کارمل يو ځل بيا تره کې د گوند د مشري په توگه ومنلو دا پوښتنه راپورته کيږي څه شی د دې سبب شول چې کارمل خپلې مخکينۍ څرگندونې چې: «په سياسي غورځنگ کې ساده بدوي عناصر د نورمحمدتره کې شاوخوا راغونډ شوي چې په قبيلوي نورمونو او ضوابطو سره د چارو اداره او د گوند لارښوونه وکړي. » له ياده ووتلې او خپلې څرگندونې يې بيرته واخيستلې يا دی هم د ساده بدوي عناصرو څخه يو وو. لدې څخه څرگنديږي چې هغه مهال کارمل رښتيا نه ويل او په تره کې يې توروته لگول او يا دا چې د مسکو په دستور يې تره کې ته د گوند د مشر په توگه بيعت وکړ لکه څرنگه چې د ۱۹۷۳ کال په پوځي کودتا کې له محمداود سره د مسکو په دستور ائتلاف کړی وو. سره لدې يووالی وشو خو کارمل او امين او ارادتمندان يې يووالي ته ژمن نه وو او د يووالي ضد فعاليتونه يې کول . د ميثاق د ليکنې پر بنسټ د کارمل په پرتله د امين د يووالي ضد کړنې زياتې محسوسې وې. د بېلگې په توگه به امين خپلو پلويانو ته ويل چې په مشرتابه کې د فيفټي فيفټي پر بنسټ د يووالی پر بنسټ سم نه دی پداسې حال کې چې د خلقيانو په مرکزي کميټه کې د امين په شمول يوازې تره کې او شاه ولي د يووالي او د دې پر بنسټ کلک پلويان وو، خو امين خپلو پلويانو ته بل څه ويل. د ميثاق په وينا «بالاخره کره معلومات ترلاسه شول چې امين ، منصور هاشمي ، محمود سوما، صحرايي ، فقير، جليلي، صديق عالميار ، مسعودي ، ظريف او نورو دا رنگه د يووالي ضد

فرکسیوني فعالیتونه کول...» ۱۴۴/۷۹ همدارنگه کله چې د دواړو اړخونو د پوځیانو د تشکیلاتو د یو ځای کولو کار پیل شو ولیدل شول چې امین د تشکیلاتو کمیسیون ته ټول پوځي خلقيان نه وو ور پېژندلي بلکې یو شمېر یې پټ ساتلي دي. د امین دې کار د تشکیلاتو کمیسیون (زېږی، میثاق، نور، بارق) دې ته وهڅول چې سیاسي بېرو ته وړاندیز وکړي چې امین له گوند څخه وېستل شي. (د ۱۳۵۶ کال منی) دا وړاندیز د تره کي، شاه ولي، کارمل او کښتمند له خوا رد او نورو شپږو تنو تایید کړ. البته مسکو- کارمل د گوند د یووالي څخه خپل گډ پلان درلود. د خلقيانو سره د یووالي په اړه د کارمل د لاندې وینا څخه چې سرور یورش او نجیب الله ته یې کړې وه د هغه موخې د پوهیدو وړ دي: «مخکې لدې چې د خلقيانو سره سازمان یو کړو هغه باید د پرچمیزم په قالب کې سمند کړو او بیا وروسته د خلقيانو په لور لار شو. زه یقین لرم که جدي کار وشي پرچمیزم او مکتب به یې بریالی شي. مور بلشویکان یو د منشویکانو سره به د ژوند تر پایه مبارزه وکړو. لدې امله اوسنی یووالی، یووالی نه دی بلکې د واقعي یووالي لپاره د یوې جگړې پیل دی چې زموږ د مکتب مهر او نشان ولري.» ۱۱۰ د لایق په یادداشتونو کې د نجیب الله له قوله دا هم راغلي دي: «نن ملگري کارمل زه، سرور یورش او مجید سربلند د دکتورس اناهیتا کور ته یووړو هلته یې له مقامي پرته د کاغذ پر مخ دا طرحه جوړه کړه چې ښودل یې خلقيان په دوو فاشیستي او سکتاریستي فرکسیونو ویشل شوي دي او ویل یې چې لومړی فرکسیون تره کی او حفیظ الله امین او دوهم فرکسیون پنجشیری، میثاق او زېږی رهبري کوي. څرنگه چې د فاشیستانو فرکسیون اگرسیف دی او د سکتاریستانو فرکسیون پاسیف، باید په لومړي گام کې د سکتاریستانو سره یو ځای شو او فاشیستان له پښو وغورځوو او په دوهم گام کې د سکتاریستانو حساب ته ورسېږو.» د گوند د بیا یووالي وروسته بهیر هم وښودل چې په رښتیا هم کارمل د مسکو له لوري د ورکړل شوي نقشي د پلي کولو لپاره عملي گامونه اوچت کړل. د یووالي وروسته ډیر ژر د گوند څخه د امین د ایستلو هڅې پیل شولې که څه هم باید د گوند څخه د کارمل د ایستلو هڅه هم شوې وای ځکه هغه هم د امین په څېر د یووالي ضد دریځ نیولی وو. پنجشېری د گوند څخه د امین د ایستلو په اړه وایي چې گواکې امین د پلان د وزیر علي احمد خرم په وژنه کې لاس درلود. لکه څرنگه چې ترهگر مرجان ونیول شو او بېله شکه د هغه څخه بشپړ تحقیقات شوي دي خو د هغه پرته بل څوک و نه نیول شول دا بیا ښيي چې د مرجان ملگري کوم چې په ترور کې ور سره شریک وو له هېواده وتلي وو او امین خو په هېواد کې ژوند کاوه. مرجان چې د ترور په ورځ په نور محمدشاه مېنه کې د پولیسو له خوا ونیول شو د هغه څخه د تحقیقاتو وروسته څرگنده شوله هغه توپانچه چې خرم پرې وژل شوی وو له هغه سره نه وه. لدې څخه ښکاري چې توپانچه د هغه ملگرو ترې اخیستې ده. لدې امله پر امین د خرم په ترور کې لاس لرل د یوې دسیسې پرته بل څه نه وو چې پنجشېری پکې ښکېل وو هغه پنجشېری چې د کارمل په وینا د خلقيانو د فرکسیون د پاسیفو مشرانو څخه یو وو. که چېرې امین له گوند څخه وېستل شوی وای په هغه صورت کې تره کی په کمزوري حالت کې پاتې کیده، د کارمل تله درنه کېدله او د دې امکان وو چې کارمل د گوند مشر شي. له یاده ونه باسو چې تره کی دا گواښ درک کړی وو او د گوند څخه د امین د ایستلو مخه یې نیوله. د گوند د واکمنۍ پر مهال په گوند او دولت کې پېښو هم وښودل چې په لومړي گام کې کارمل او شوروي اړخ په گډه د کارمل په خبره د فاشیستانو (تره کی او امین) حساب ته ورسیدل او د سکتاریستانو د خپلو دنده نجیب الله پیل کړه خو حالات داسې راغلل چې نجیب الله په خپله لوبه کې پداسې یوه لومه کې را ایسار شو چې دې پکې ووژل شو او د کارمل په وینا سکتاریستان له مرگه وژغورل شول.

که چيرې د تره کي او امين د وژلو څرنگوالي ته وکتل شي هغه د مسکو د ارادې له مخې پلي شول او همداراز د دوهمې ډلې اړونده کسان هم د مسکو د ارادې له امله د شهنواز تني د کودتا په تور زندان ته واچول شول چې پخپل وخت به پدې اړه بحث وشي. لدې نه څرگنديږي چې د گوند د بيا يووالي د هڅوونکي (مسکو) او نوښتگر (کارمل) نقشه يوه وه چې هغه د خلقيانو په نامه د سياسي سازمان له منځه وړل او په پرچم کي يې د غرو ادغامول وو. د لايق يادداښتونه دا واقعيت برښوي چې د پرچم مشرتابه ټولو پدې اتفاق درلود چې د يووالي په نامه د خلقيانو خلاف مبارزه وکړي او هغوی له سياسي ډگره وباسي. دا چې لايق خپل يادداښتونه وروسته له دريو لسيزو رسنيز کړل دا د دې معنی نلري چې د گوند د يووالي په اړه نوموړی د کارمل له دريځ سره همغږی نه وو. که لايق او يا د پرچم بل کوم مشر د يووالي په اړه د کارمل له ليدلوري سره همغږي نه وو غوره دا وه چې اعتراض يې کړی وای يا دا چې له کارمل څخه يې خپله لار جلا کړې وای. لکه څرنگه چې خليل الله زمر د پرچم د فرکسيون د مرکزي کميټې غړي د گوند د يووالي سره د مخالفت له امله د پرچم د فرکسيون له غړيتوب څخه استعفی وکړه. د گوند يووالي د گوند او خاصاً د خلقيانو لپاره د گوندي دستور په نامه په گوندي حوزو کي اعلان شو. دا يووالی د خلقي مشرتابه او که دقيقاً وويل شي د تره کي د ارادې له مخې په خلقيانو تحميل شو. د پرچميانو سره يووالی د تره کي داسې ستره تيروتنه ده چې پايله يې نه يوازې د ده وحشيانه وژنه شوله بلکې خلقيانو او د افغانستان خلکو ته ستري بدمرغي راورپي. د يووالي وروسته په گوند کي بې اعتمادۍ خپل سيوری غوړولی وو او د بيا انشعابونو امکانات خورا زيات وو. امين هرو مرو يا له گوند څخه شړل کېده يا د خپلې ډلې سره له گوند څخه ووت. د پرچميانو يوه برخه د محمد داود سره يوځای کېدله. که محمد داود په گوند بريد نه وای کړی گوند هرو مرو په څو برخو ویشل کېده، د داود خان دريځ پياوړی کېده او په واک کي د پاتې کېدو چانس يې زيات وو.

په هر صورت د گوند يووالي ظاهراً واحد گوند ته پياوړي بڼه ورکړله او د يووالي څه کم دوي مياشتي وروسته د وري په نهمه د پښتونستان د ورځي د نمانځلو له امله په پلازمينه کي مېشتو گونديانو ته دستور ورکړل شو چې په هغې کي په گډون سره د گوند ځواک نندارې ته کيږدي. د پښتونستان وات د څلورلاري په شمالي برخه د افغانستان بانک ترڅنګ د افغانستان خلق دموکراتيک گوند د مشرتابه را څرگنديدل او په مقابل لوري کي د خيبر رستوران مخي ته د جمهور رئيس او د حکومت د غړو شتون د حکومت په وړاندې غښتلي سياسي ځواک نندارې ته کيښود. په تېره کله چې مراسم پای ته ورسيدل او گوندي مشران د خپلو گوندي ملگرو په بډرګه چې يوه اوږده کوڅه يې ورته جوړه کړې وه او گوندي مشرانو د لاسونو په خوځولو سره د ښوونې او روزنې وزارت تر ودانۍ په پوره نظم سره لاريون وکړ حکومت ته دا څرګند پيغام درلود چې دا گوند له پامه ونه غورځول شي او په بله خوا يې واکمنۍ ته کومه چې د سياسي اپوزيسيون شتون ورته د زغملو نه وو او په تېره د هغې محافظه کار او ښی لاسی اړخ ولمساوه ترڅو په گوند فشار زيات کړي اود هغه د خپلو لاري چارې ولټوي. که د ليکنې دا برخه په څو کرښو کي را ونغاړو ويلی شو چې د گوند يووالی د مسکو فشار سربېره په دواړو خواوو د حکومت د فشار، د جمهوري دولت له کابينې نه د پرچميانو د شړلو، د پرچميانو د کورني اختلاف او د خلقيانو د پياوړتيا له امله ترسره شوی دی او د مسکو- پرچم موخه په محمداود د فشار راورلو سربېره د خلقيانو د مشرانو بې اغېزې کول او پدې ډول د واحد گوند مشرۍ ته د ببرک کارمل رسول وو.

تاريخي امانت

د افغانستان په چارواکو او سياستوالو کې به داسې څوک و نه موندل شي چې د خپل حکومت، خپل سازمان او په تېره خپلې تېروتنې ومني او ډېری يې تېروتنو ته په تېروتنو ځواب ورکوي. يو شمېر يې د سياسي او ټولنيزو پېښو په نامه پنډ پنډ کتابونه چې منځپانګه يې د ځان او خپلې ډلې ستاينه او د خپلو سيالانو او مخالفانو ملامتول دي خپروي چې پدې ډول تاريخ تحريف او راتلونکو نسلونو ته درواغ وړاندې کوي او نور يې بيا پټ رازونه گور ته وړي. ظاهرشاه، کارمل، نجيب الله، رباني او مجدي هغه دولتي مشران وو چې ډېر پټ رازونه يې گورته يووړل پداسې حال کې چې کافي وخت يې درلود چې د خپلې سياسي مبارزې او حکومتولۍ تجربې او خاطري يې راتلونکو نسلونو ته په ميراث پرې اېښي وای. له نېکه مرغه سليمان لايق د (۱، خ، د، گ) د بنسټ اېښودونکو څخه د خپلې مړينې مخکې د سياسي يادډانښتونو په نامه خپلې خاطري ليکلې دي او يوه اووه ډېرش دقيقه اي ويډيو هم ثبت کړې ده چې د (۱، خ، د، گ) د انشعاب اصلي عامل او د دې گوند د يوه مشر ميراکبر خيبر د ترور څخه پرده پورته کړې ده او دا ويډيو د هغه د زوی له خوا داسې وخت په ټولنيزو شبکو کې خپره شوه چې لايق لدې فاني نړۍ تللی او ځان يې حق ته سپارلی دی. داسې ښکاري چې لايق د څه د پاسه څلور لسيزې دا رازونه له ځان سره ساتلي وو او د وجدان د عذاب څخه د خلاصون په موخه يې مخکې له خپلې مړينې هغه ثبت کړي او خپله دا مرکه خو په واقعيت کې وينا تاريخي امانت گڼي. د لايق له ثبت شوي وينا څخه د گوند د يووالي ساتلو اړوند د تره کي او کارمل په دريځونو پوهېدلای شو چې تره کي د گوند يووالي ته ژمن وو خو کارمل د يووالي ضد گامونه اوچتول. د لايق ثبت شوي وينا د گوند د سياسي بېرو د هغې غونډې په اړه ده چې په هغې کې عمومي منشي تره کي د سياسي بېرو غړيتوب ته د حفيظ الله امين او ميراکبر خيبر د را پورته کولو مسأله وړاندې کړې ده چې د سياسي بېرو ټول غړي لدې وړانديز څخه ملاتړ کوي او د تايد لاسونه پورته کوي. لايق د سياسي بېرو دا غونډه د خيبر له قتل سره تړلې گڼي او د گوند له پخوانيو غړو غواړي چې دا مسأله وڅېړي تر څو د خيبر قاتلين وموندل شي خو لايق د دې ترور عاملان کارمل او نور احمد نور گڼي.

هېره دې نه وي چې د دې غونډې څلور يا پنځه ورځې وروسته خيبر وژل کېږي. لايق او خيبر د پرچم د فرکسيون د مشرانو سربېره خپلوي هم لرله چې د لايق خور د خيبر مېرمن وه. بېله شکه هغه د خپلو يتيمو خوربڼانو او کونډې خور په ليدو سره د خيبر د قاتلانو څخه کرکه کوله. ښايي د گوند د واکمنۍ پر مهال واکمنو شرايطو او د لايق اروايي ځانگړتياوو هغه اړ اېستلی وي چوپه خوله پاتې شي او د گوند له مشرتابه ونه غواړي چې د خيبر د ترور دوسيه تعقيب شي. په ټولنيزو شبکو کې د لايق د مرکې خپرول دا هم ښيي چې هغه خپل زوی ته سپارښتنه کړې ده چې د ده ثبت شوي وينا د هغه له مړينې وروسته خپره کړي نه دا چې دی هم د خيبر په څېر ترور شي. که څه هم لايق د دې واقعيت په اړه خپله چوپتيا مصلحت گڼي چې دا په خپله د هغه اروايي ځانگړتيا يا کرکتر ښيي چې تل يې مصلحت ته لومړيتوب ورکړی دی او د خپل مشر کارمل د ځينو گوندي ضد او ملي ضد کړنو په وړاندې نه دا چې درېډلی نه دی بلکې همغږي هم ښودلې ده. د دې ويډيو د منځپانگې لنډيز په امانت داری سره راوړل کېږي: «د ۱۳۵۷ کال د حمل په ۲۳ يا ۲۴ د گوند د عمومي منشي تره کي په کور کې د سياسي بېرو نوبتي غونډه وه چې د سياسي بېرو لسو غړو پکې برخه لرله. د آجندا د نورو مسألو سربېره تره کي دا مسأله هم طرحه کړه چې حفيظ الله امين په پرله پسې توگه له ده غوښتي دي چې هغه سياسي بېرو ته را

پورته کړي . تره کي د امين د ځانگړتياوو په اړه دا هم وويل چې هغه په خپلسر هم پرېکړه کوي . لکه څرنگه چې د خلقي اړخ پوځي سازمان له امين سره دی که هغه سياسي بېرو ته را پورته نکړو ، مايوسه او عقده من به شي نه دا چې پداسي يوه کار لاس پورې کړي چې موږ د يوه تر سره شوي عمل سره مخامخ کړي . لدې امله که هغه سياسي بېرو ته را پورته کړو ښه به وي . د واحد گوند د يووالي او په سياسي بېرو کې د پرونيو خلقيانو او پرچميانو د موازنې د ساتلو په موخه به مير اکبر خيبر چې اغېزمن او د غوره ځانگړتياوو څخه برخمن دی هم سياسي بېرو ته را پورته کړو . ټولو بېله کومې تبصرې دې وړاندیز ته مثبته رايه ورکړله . تره کي وروسته لدې کارمل ته و ويل خيبر ستا دوست او ملگری دی که تاسې د سياسي بېرو پرېکړه هغه ته ورسوئ او سربرېره پردې که هغه زما کور ته راشي ترڅو ورسره خبرې وکړم او وپوهېږم چې آيا هغه دا پرېکړه گټوره بولي او غواړي سياسي بېرو ته راشي يا نه . کارمل ورسره ومنله او پدې ډول غونډه پای ته ورسېدله او موږ ټول د تره کي له کور څخه ووتلو او د خپلو کورونو پر لور روان شوو . په لار کې کارمل موږ پرونيو پرچميانو ته وويل . خاين مو د خاينانه طرحو سره وليدلو ، بيا يې د کومې توطيې فکر کړی ، هره ورځ د توطيې په فکر کې دی . ما ورته وويل ولي دې په غونډه کې څه و نه ويل او هر څه دې ومنل او اوس هغه تخريبيوي . مونږ څوک يو ، په خپل قول ، ژمنه او لاسليک ولاړ يو... خبره مو تر شخړو ورسېده او سره رخصت شولو . د شپې په ۹ بجو د خيبر ټلفون راغی او راته و يې ويل ، ضرورت پېښ شوی دی ته راځي که زه در شم . ما ورته وويل چې زه درځم او د هغه کور ته ورغلم . هغه د سترې مشې وروسته را ته وويل چې بارق شفيعي راغلی وو او د کارمل پيغام يې راوړی وو . ويل يې دا يوه توطيه ده چې تاسي سياسي بېرو ته را پورته کوي د نر په څېر تره کي ته منفي ځواب ورکړه . ما بارق ته وويل کارمل ته ووايه تره کي د گوند د رهبري مقام دی ، هغه د گوند لېږد دی ، د سياسي بېرو د لارښوونې واک له هغه سره دی ، ستا هدايتونه د گوندي اصولو او اساسنامې خلاف دي هغه نه منم او بارق ولاړ . لايق وايي ما ورته وويل استاده ! لکه چې ډار شوی يې . هغه وويل ، نه د افغانستان په څېر وروسته پاتې هېواد کې سياسي لوبې خورا ناوړه پايلې لرلې شي ، ضرورت دی چې يو شريف شاهد شتون ولري . زه خپل کور ته راغلم او سبا شپه د ۹ بجو وروسته بيا د خيبر ټلفون راغی او ويې ويل پرونی موضوع انکشاف وکړ ، ته زما کره راتلی شي يا زه در شم او زه د هغه کور ته ورغلم . هغه وويل : « نن نور احمد نور راغلی وو د بارق خبرې يې تکرار کړې او دا يې هم وويل چې خاين تره کي ، قبيلوي پديدې ته منفي ځواب ورکړه ، دا توطيه ده . ما ترې وپوښتل کومه توطيه ؟ ويې ويل توطيه ده . خيبر وايي ما ورته وويل زه ورځم ، خپله پرېکړه په خپله کوم ، زه د کارمل دستورونو ته غوږ نه اېږدم . نور وويل ستا دا کارونه تا ته خطر لري . ما ورته وويل څه خطر لري ؟ نور وويل دا مسأله ساده نه ده سر به دې له لاسه ورکړې او و به وژل شي . ما ورته وويل څوک به مې و وژني ؟ هغه وويل دا زه ، دا زه . خيبر خپله د پرونی شپې خبره تکرار کړه چې په منځ کې يو شريف شاهد بايد وي ، دا مسأله انکشاف کوي او يوه نامطلوب لوري ته ځي . د هغه له کوره راووتلم او خپل کورته را غلم . د نور احمد نور خبرې را ته احساساتي معلومې شوې او جدي مې و نه گڼلې . فکر کوم دوه ورځې وروسته ما بنام ټلفون راغی او ځان يې پوليس معرفي کړ او ويې ويل د مطبعي شا ته خيبر وژل شوی دی ، څرنگه چې هغه ستاسي له خپلوانو څخه دی که راشي چې د هغه په پېژندنه کې مرسته وکړئ . لايق خپل زوی ور استوي او زوی يې د پوليس د ټلفون له لارې خبر ورکوي چې خيبر کاکا يې وژلی دی . زه هېڅ شک نلرم چې دا وژنه د گونديانو لخوا وشوه ، خو ما په خپلو سترگو نه دي ليدلي چې کارمل ، نور يا بل چا پرې ډزې کړې وي . خو پدې پېښه کې دا کسان ښکېل دي که داسې نه وای نو ولي يې خيبر ته دا خبرې کولې چې دا ستا د وژني او مرگ سبب کېږي . لايق وايي فکر کوم چې زموږ په گوند

کې کوچنیو کوچنیو گوندونو او کوچنیو فرکسیونو شتون درلود. زموږ د گوند په تشکيلاتو کې پټ پنځه يا شپږ کسيز تروريستي سازمان شتون درلود چې ځينو مشرانو جوړ کړی وو ترڅو د دې او يا هغه د وژلو له لارې خپلې ستونزې حل کړي. لایق د کارمل په اړه دا هم وايي چې هغه تقوا نلرله، درواغجن، ډوزمار، توطبه گر، په ځان مين او فرکسیون باز وو. لایق د خيبر څخه هم گيله من دی چې ولې يې تل د کارمل ملاتړ کاوه. «لایق بايد خپل ځان ملامت کړی وای چې د ده په خبره ولې يې د مرداريو ډک» بې تقوا، درواغجن، ډوزمار، توطبه گر، په ځان مين او فرکسیون باز» گوډي، کارمل تر مشرۍ لاندې سياسي فعاليت کاوه او له داسې يوه انسان څخه يې لار جلا نکړله. ده هم بايد د يوه حقوقي شخصيت او سياستوال په توگه خپلواک گامونه اوچت کړي وای نه دا چې د خيبر دريځ ته په کتو سره د هغه څخه متابعت وکړي او له څلورو لسيزو وروسته له خيبر څخه گيله وکړي. لایق د گوند د بيا يووالي په اړه وايي چې «د پرچم مشرانو کارمل ته ويلې وو څرنگه چې تاسې انشعاب کړی دی شخصاً تا او تره کې انشعاب کړی په خپله له تره کې سره د يووالي په اړه مذاکره وکړئ. هغه وايي د يووالي په هکله د تره کې شرط دا وو چې دوهم رهبر نه منم. هغه کارمل ته وويل تا مراجعه کړې ده. تره کې دا هم وويل چې په واحد گوند کې کارمل په خپل حق قناعت نه درلود او انشعاب يې وکړ، کارمل يوازې په سياسي بېرو کې زغملی شم، نه د دوهم رهبر په توگه. لایق دا هم وايي چې د ثور د وسلوال پاڅون وروسته بدمرغي دا وه چې کارمل غوښتل موازي رهبر وي.» لایق په ویديو کې د افغانستان خلک دموکراتيک گوند د تاريخ داسې ترخه واقعيتونه بيانوي چې د دې گوند بدنامي او د هغې د واکمنۍ ناکامي ورسره تړلې ده چې هغه د گوند په انشعاب کې د کارمل رول د ۱۳۵۷ کال د ثور د اوومې نېټې د وسلوال پاڅون وروسته منفي دريځ دی. د لایق دا خبره چې په گوند کې پټ تروريستي سازمان شتون درلود دا نو بيا د سياستوال کار نه بلکې د باند او مافيایي کړۍ د مشر کار دی. مخکې مو د «په گوند کې پټ تشکيلات» په برخه کې د پرچم په فرکسیون کې د «پهلوانانو، زړورو او عيار مشر به» کسانو په پټه تنظيمولو ته گوته نيولې وه چې په بېرنيو حالاتو کې د سياسي مخالفانو په وړاندې ددې وگړو څخه گټه پورته کړي يعني دا چې هغوی وگواښي، ددې مافيایي ترورېستي ډلې ارادې ته سر تپت کړي چې لایق هغه پټ پنځه يا شپږ کسيز تروريستي سازمان گڼي. لایق پدې پنځه يا شپږ کسيزه تروريستي فرکسیون کې په دوو تنو کارمل او نور شک کوي. دا چې د دې ترهگر سازمان يا شبکې نور غړي به کوم پرچمي کدرونه وي څېړنو ته اړتيا لري. بېله شکه دا بايد هغه پرچميان وي چې د کارمل نږدې کسان او د هغه د گوندي ضد دستورونو پلې کوونکي وو. غوربندي د خپل کتاب په ۱۰۴-۱۰۵ پاڼو کې د شوروي اشغال په لومړيو کې د مزار شريف د ولايتي کمېټې د منشي عبدالاحد رهنورد په اړه ليکي چې نوموړي د ولايتي کمېټې يو غړی سيد عظيم گوهری په ولايتي کمېټه کې وژلی، ټوټې ټوټې کړی، د وجود غړي يې په بوجی کې اچولي او د ولايتي کمېټې په انگر کې يې خښ کړي دي. (گوهری پخوانی خلقي او بيا د کار د گروه کدر وو) دا پېښه افشاء او د شوروي سلاکارانو د فشار له امله رهنورد بندي شو. غوربندي دا هم وايي چې رهنورد په زندان کې شاهانه ژوند درلود او د دې لپاره چې حقايق او دا راز پټ پاتې شي د هغه د اعدام حکم صادرېږي. «کله يې چې د شپې په پټو سترگو وژنځای ته لېږداوه، په لور غږ يې چيغې وهلې او ويل يې: نامردانو! زما په وژنو ستاسو گناوې نه پټېږي. هغه نور احمدنور ياداوه او چيغې يې وهلې چې ولې هغه د ده د ژغورنې لپاره نه راځي.» ۸۰/۱۰۵ د پرچم په فرکسیون کې ددې ترورېستي شبکې د مشرانو په پېژندنې کې د لایق لاندې څرگندونې مرسته کولی شي. لایق په خپلو يادداشتونو کې دا راورې چې د گوند د واکمنۍ پر مهال تره کې د ماښام ډوډۍ خوړلو ته ور بللی او د خبرو په ترڅ کې يې ورته ويلي وو: «نه پوهيرم ببرک جان بيا کوم پلان لري محمود بريالی او نجيب الله را ليري، بريالی

زما صفتونه کوي او نجيب بيا داسې چلند کوي چې ما عصبي کړي. « لکه څرنگه چې د گوند د مشرۍ پر سر اختلاف په برخه کې راغلي وو چې کارمل غوښتل تره کې له منځه يوسي دا مساله يې د نور احمد نور ، عبدالوکیل او محمود بريالي سره شريکه کړې وه . بنيې چې دا درې تنه د پرچم د تروريستي فرکسيون غړي دي . همدارنگه د گوند د واکمنۍ په لومړيو کې بريالۍ ، نجيب او وکیل د گوندي ضد فعاليتونو له کبله د ۱۹۷۸ د کال د جون د شپاړلسمې نېټې د سياسي بېرو په غونډه کې د لاسوندونو له مخې د گوندي ضد فعاليتونو له امله د سفيرانو په توگه گومارل کيږي. دا د دې ښکارندوی دی چې دا درې تنه (بريالۍ، نجيب ، وکیل) د کارمل ارادتمندان وو چې د هغه د دستور له مخې يې پټ گوندي ضد فعاليتونه پر مخ وړل . پورتنیو بېلگو ته په کتو سره ويلی شو چې د پرچم په گوند کې د لايق په خبره د پنځه کسيز تروريستي فرکسيون غړي کارمل، نور، نجيب ، وکیل او بريالۍ وو دا ځکه چې هغوی د کارمل د پټو دستورونو پلې کوونکي وو . همدارنگه ځېنې امتياز حسن هم پدې ډله کې شمېري چې پدې صورت کې د پرچم په ډله کې شپږ کسيز تروريستي گروپ بشپړ کيږي. امتياز حسن په پرچميانو کې د عيار په نامه پېژندل کېدلو چې په جيب کې به يې بوکس پنجه او چاره وه. البته د خيبر د قاتلينو په اړه حکم کول ستونزمن کار دی خو د غوربندي او لايق له ليکنو څخه داسې ښکاري چې د پرچم په فرکسيون کې پټې تروريستي کړۍ شتون درلود چې د پرچم د سيالانو او مخالفانو او په خپله د پرچم د ننه د کارمل د مخالفانو سره په خپل وخت محاسبه وکړي. دا چې د پرچم د واکمنۍ پر مهال کارمل او نجيب الله دواړو د خيبر د ترور دوسيه تعقيب نکره او د نوموړي يادونه يې هم ونکړه بنيې چې د خيبر سره دواړو دښمني لرله او د هغه په ترور کې يې لاس درلود. سياسي بېرو ته د امين او خيبر د راپورته کولو په اړه ددې خبرې يادول اړين برېښي چې تره کې د خيبر سره پدې موضوع خبرې کړې وې چې هغه به د خيبر له قوله د ذبيح الله زيارمل د نجيب الله د واکمنۍ پر مهال د دفاع وزارت د سياسي رييس څخه واورو. زيارمل وايي: « تصادفاً په ښار کې تره کې او خيبر سره مخامخ شوي او تره کې خيبر ته ويلي وو. موږ د وحدت د را منځته کولو لپاره په يوه فورمول توافق کړی دی او د همدغه فورمول پر بنسټ به گوندي وحدت عملي کړو خو اوس گورو چې يو شمېر اغېزمنې او مستحقې څېرې له سياسي بېرو څخه د باندې پاتې شوې دي . موږ پرېکړه کړې چې د دواړو ډلو د توازن د نه خرابېدو لپاره د خلقيانو له پلوه حفيظ الله امين مستحق او اغېزمن ملگری دی او د پرچميانو له پلوه تاسو ته په سياسي بېرو کې د غريټوب ارتقا درکړو. لدې کبله اړتيا ده چې له نږدې خبرې وکړو. مير اکبر خيبر ورته وويل : هر وخت چې تاسو لازم بولی تاسو ته به درشم. تره کې وويل : پرېږده چې زه په خپله د هغوی په وسيلې تاسو ته زموږ د ليدو کتو وخت ووايم.»

هغه ترور چې د هيواد د تاريخ پاڼه يې واړوله

د چنگاښ انقلاب وروسته د وخت په تېرېدو سره امنيتي حالات کړکېچن کېدل. واکمنۍ هم د شکمنوکسانو په نيولو او د سياسي مخالفينو په ځپلو لاس پورې کړ. د جمهوري نظام پنځه کلن اقتدار او د پېښو بهير ته په کتنې سره هغه په دوو پړاونو ويشلی شو. په کورنۍ برخه کې لومړی پړاو د کودتاگانو ، کودتاڼۍ هڅو او بلواوو او دوهم يې د مرموزو قتلونو ، ترورونو او اختناق پړاو دی. په بهرني سياست کې د لومړي پړاو ځانگړتيا د لويديځ او لويديځ پلوه گاونډيانو خلاف دريځ او د شوروي اتحاد سره دوستانه اړيکې او په دوهم پړاو کې د لويديځوالو او د هغو د سيمه ييزو متحدينو سره د نږدې کيدو او له شوروي اتحاد څخه د لرې کېدو پړاو دی. جمهور رئيس د نظام په وړاندې د مخالفينو دولتي ضد فعاليتونو ته په

کتو سره اړشو چې پخپلو تگلارو کې بنسټيز بدلون راوړي چې هغه د محافظه کارو په ګټه د حکومت څخه د سمونپالو او کيڼ اړخو شړنه او پر هغوی فشار او د لوېديځ په ګټه په نړيوالو اړيکو کې بدلون وو. محمداود فکر کاوه چې پخپلو تگلارو کې به د داسې بدلون په راوستلو سره وکولی شي د جمهوريت مخالفين او د هغو بهرني ملاتړي راضي کړي. خو وليدل شول چې حالات د پخوا په څير کړکيچن پاتې شول اود واکمنۍ څرګندو او ناڅرګندو مخالفينو پخپل تکتیک کې بدلون راوړ او د لوړپوړو چارواکو، ولسمشر ته وفادارو څيرو او سياستوالو په ترور او وژنه يې لاس پورې کړ. په لومړي پړاو کې د امنيت د څير کيدو ملامتي په بنسټپاله اسلامي کړيو، چيني پلوه او سکتاريستي پلو او د هغوی په بهرنيو ملاتړو اچول کيده خو په دوهم پړاو کې پرچم او شوروي اتحاد ته هم ګوته نيول کيږي. په دوهم پړاو کې د پلان د وزير علي احمدخرم سربيره د يو شمير نورو د وژنې څخه يادونه شوې وه چې يوازې حکومت وکولای شول د خرم قاتل ونيسي او هغه د اسلامي ګوند غړی اعلان کړي. د خرم د ترور پنځه مياشتې وروسته د اپريل په اوولسمه ماښام د دولتي مطبعې مخې او ارګ ته څېرمه ميراکبرخيبر د افغانستان د خلک دموکراتيک ګوند د مرکزي کميټې غړی چې د محمد داود له ارادتمندانو څخه شميرل کيدلو ترور شو خو ترهګر په تېښته بريالي شول. د خيبر د وژنې يوه ګړۍ مخکې د (ا، خ، د، گ) سياسي بېرو پريکړه کړې وه چې د می لومړۍ د کارګرانو نړيواله ورځ به د يوې مظاهرې په ترڅ کې نمائځي او پدې توګه به خپل څه کم پنځه کلن سکوت ماتوي. د خيبر له ترور وروسته نيمه شپه د تره کي په کور کې د مرکزي کميټې پلنوم را وبلل شو. په پلنوم کې «تره کي وړانديز وکړ چې د شهيد مير اکبر خيبر جنازه په ځانګړي پرتمين ډول د ماجراجويۍ او فتنې پرته بدرګه شي. د خيبر په ترور کې مختلفو مرکزونو او څيرو (شوروي اتحاد، کارمل، اسلامي غورځنګ، حکومت، امين) ته ګوته نيول کيږي. د نوموړي په ترور کې د مختلفو مرکزونو بنسټپالۍ ته په کتو سره د ترور موخه او د ترور په سمبالوونکي مرکز پوهيدل ستونزمن کيږي. عجيبه داده چې د (ا، خ، د، گ) د واکمنۍ پرمهال نه يوازې د نوموړي د ترور دوسيه تعقيب نشوه بلکې د هغه د شخصيت او مبارزې په اړه مازي يادونه هم ونشوله. نجيب الله چې ځينې هغه د خيبر د ډلې څخه هم شميري په خپله واکمنۍ کې هم د خيبر د شخصيت او کارنامو په هکله هم يادونه ونکړله. خو ګوند د نوموړي د جنازې د تدفين مراسم پداسې پرتمينه توګه ترسره کړل چې د افغانستان په تاريخ کې يې ساری ندی ليدل شوی. د خيبر جنازه له مکرويان څخه تر شهدای صالحين پورې د دوولس زرو څخه تر پنځلس زرو کسانو په ګډون د امريکې د سفارت او ارګ له مخې تيره شوه چې برخه والو مرګ په ارتجاع، مرګ په امپرياليسم، مرګ په سی آی اي شعارونه هم ورکول. «د تدفين د مراسمو وروسته نور محمدتره کي د لومړي ځل لپاره د ګونديانو او د کابل د خلکو په وړاندې وينا واوروله او د خيبر ترور يې د اداري دستگاه د کمزورۍ او مستقيم فساد پايله وګڼله چې د کورنۍ ارتجاع او امپريالستي محافظو د خاينانه توطيې پر بنسټ ترسره شو.» ۶۵/۲ - ۶۸ همدا راز د خيبر د قبر پر سر کارمل او بارق ويناوې وکړې، سليمان لايق او دستګير پنجشيري د هغه د مرګ په هکله په پښتو او دري ژبو خپل شعرونه ولوستل. کارمل په خپله وينا کې د خيبر قاتلين داسې معرفي کوي: «زموږ د ګران ملګري د هيواد د خلکو د دې اصيل بچي قاتلين د تورې افراطي ارتجاع په مشرۍ کورني ارتجاعي ځواکونه، واکمن بني لاسي محافل، د سيمي ارتجاع او امپرياليسم د هغه په سر کې د امريکې، پاکستان، ايران او نورې نورې جاسوسي شبکې دي.» ۷۲/۲ د خيبر فاتحه د شاه دوشمشيره په جومات کې واخيستل شوه او فاتحه ورکونکي تردې کچې زيات وو چې د پل لرزانه څخه تر جامع پورې په کتارونو کې انتظار يوست. که څه هم د ګوند مشرانو د خيبر ترور د کورنيو ارتجاعي کړيو، لوېديځوالو او د هغه د سيمه ييزو متحدينو د څارګرو شبکو کار ګاڼه خو هم په ګوند کې ا و هم له هغه بهر په

ترورکې د واکمنۍ سربېره د گوند ځينې مطرح څيرې او شوروي اتحاد هم بنسټل گڼي. ځينې د خيبر ترور د خلق او پرچم د يووالي سره تړي. د پنجشيري په وينا د دې يووالي څخه محمد داود، کارمل او امين خوښ نه وو. ځينې بيا خيبر هم د يووالي څخه ناخوښ گڼي. پردې بنسټ هغه مرکزونه او افراد چې د دې يووالي مخالف وو او يا د يووالي له پايښت وېره لرله د هغوی لاس بايد په ترور کې ولټول شي.

خيبر د هغه له ترور مخکې د هيواد په سياسي غورځنگ کې د تره کي، کارمل او امين پرته لکه د گوند د نورو مشرانو په شان له شهرت نه برخمن نه وو خو د هغه د جنازې مراسمو هغه په يوه مشهوره څيره واړاوه. د گوند د واکمنۍ وروسته د هغه يو شمېر پرچمي ملگري د ده د لوړ شخصيت په اړه ډير څه وايي. د پرچم په فرکسيون کې د کارمل مخالفان هغه يو ملي گرا او ژمن مبارز، د پرچم د اړخ ننوتريسين او د خلق او پرچم د يووالي طرفدار گڼي. د خيبر يو شمير پلويان بيا د شوروي اتحاد له ړنگيدو وروسته نويو نړيوالو شرايطو ته په کتو سره هغه د گوند د بيا يووالي مخالف او د محمد داود د ملي غورځنگ سره د پرچم د فرکسيون د همکاري، ائتلاف او ځينې د محمد داود په ملي غورځنگ کې د پرچم د فرکسيون د انحلال طرفدار بولي. يو شمېر کسان لکه غوث الدين فايق هغه د محمد داود له کلکو ارادتمندانو څخه شمېري چې د هغه په وينا خيبر د محمد داود د يوه انځور لاندې ليکلي وو: «يوه ورځ به دا با تدبيره، د فکر او ارمان پکې سړی د دې ملت د دردونو او زموږ د خلکو د ناسورو ټپونو درملنه وکړي.» ۲۲/۵۲ سربېره پردې په گوند او د گوند بهر ځينې په هغه تور لگوي چې نوموړی د شاهي دولت د څارگرې ادارې (ضبط احوالات) او د جمهوريت د ملي مصونيت سره کاري اړيکې درلودلې. د خيبر په اړوند قضاوت له دې امله مشکل دی چې «انسان خپل جوهر هغه وخت جوتوي چې د واک په گډۍ ناست وي» او خيبر دې دريځ ته و نه رسيد لکه څرنگه چې د هغه سازمانې ملگري واک ته ورسيدل او اوس د هغوی په اړه قضاوت کيدای شي چې هغوی څوک وو؟ د گوند په څوارلس کلنه واکمنۍ کې د خيبر د ترور په اړه د پلټنو نه ترسره کول دا گومان په واقعيت اړوي چې «د خيبر د ترور پېښه هم د هغو توطئو او دسيسو د ځنځير يوه کړۍ ده چې د روسانو د جاسوسي دستگاه (کي جي بي) له خوا د افغانستان د خلک دموکراتيک متحد گوند د مشرتابه څخه د ببرک کارمل د مخالفانو او سيالانو د ايستلو او له منځه وړلو په خاطر طرح شوي او تر اجرا لاندې نيول شوي وه.» ۱۱۱ پورتنۍ څرگندونې تر يوې کچې د منلو وړ ځکه دي چې د شوروي دولت او د کارمل متقابلې اړيکې ته په کتنې سره ويلی شو هغه مهال چې کابل له مسکو سره واټن نيولو مسکو-کارمل په گوند کې د محمد داود د پلويانو د تجريد، کمزورۍ او له منځه وړلو نقشه پلي کوله ځکه خيبر د محمد داود له پلويانو څخه وو.

اوس به وگورو که چيرې کک ب - کارمل د خيبر په ترور کې لاس درلود موخې يې څه وې او څه يې تر لاسه کول؟ شوروي د افغانستان په دولتي دستگاه کې ژور نفوذ درلود او د چنگاښ د انقلاب په بري سره يې نفوذ لا نور هم زيات شو. کله چې محمداود د ۱۹۷۵ کال د دسمبر په لومړيو کې د خپلې کابينې په جوړولو لاس پورې کړ او د هغې نه يې پاتې چيپان وايستل بيله ځنډه د شوروي اتحاد جمهور رئيس نيکولای پودگورني له کابل نه ليدنه وکړه او خپله انديښنه يې څرگنده کړه. «۱۷/۴۷ بنيادي سفر اړينې پايلې نه لرلې نو مسکو په دې هڅه کې شو چې د افغانستان مشرتابه واورې چې يوازینی لار يې د کودتا له لارې د رژيم نسکورول وو. د رژيم خلاف کودتا له پاره د شوروي په سفارت کې تيارې نيول کيده چې باوري ځواک يې د پرچم فرکسيون وو. د کارمل لاندې څرگندونې يې ښه بيلگه ده چې د شوروي په سفارت کې افغان ژورنالست شاه زمان وريځ ستانزي ته پداسې حال کې کړې وې چې نېشه وو: «هغه وخت رارسيدلی دی چې د غدار نادر د کرغيزني کورنۍ زور نظام رانسکور شي. د هغه

مخاطب چې شاه زمان دی پوښتنه کوي چې ملگری کارمل څه وخت ؟ هغه وايي ، صبر وکړه پدې مياشت کې يا وروسته.» ۸/۵۳ پورتنۍ څرگندونې ښيي چې کارمل د نظام د نسکورولو په فکر کې دی ، د پرچم په مشرتابه کې خيبر د نظام د چپه کولو مخالف وو او ښايي پردې او يا نورو مسالو د کارمل او خيبر ترمنځ اړيکې ترينگلې شوې وي. پدې هکله د سليمان لايق په يادداشتونو کې راغلي دي : « د ميراکبرخيبر او کارمل ترمنځ د يووالي مخکې آزردگۍ پيداشوې وې. د دوی د آزردگيو يو لامل دا وو چې ملگری نور او ملگری وکیل او ځيني نور پدې عقیده وو چې د داود حکومت د کودتا له لارې نسکور شي او د نور د رپوت له مخې هغه مهال تقريباً دیرش تنه گوندي افسران چې زموږ ملگري وو د محمد داود په گارد کې دنده لرله. ملگري نور او د هغه ملگرو عقیده لرله چې موږ کولی شو د همدې افسرانو پر مټ د داود رژيم له منځه یوسو او خپل رژيم اعلان کړو. خيبر د دې نظر سره همغږی نه وو.» ۱۱۲ له همدې امله او يا نورو لاملونو له کبله د کارمل او خيبر ترمنځ اختلاف د دښمنۍ تربریده رسيدلی وو چې يو وخت کارمل خيبر په مرگ گواښلی هم وو او خيبر د دې گواښ په هکله د کارمل نږدې ملگري نور احمدنور ته ويلي وو: «ستاسې کارمل زه په مرگ گواښلی يم زما له خوا ورته ووايي چې زه له مرگه نه وېرېږم. کارمل مستقيماً او په څرگنده توگه ماته خبرداری راکړی او په مرگ يې گواښلی يم ، هغه د دې پرځای چې د يوه زړه سواندي لارښود په څېر د غوره فضايو ځانگړتياوې ولري او وده ورکړي مينه لري چې د مافيا د دريمې درجې باند د مشر په رول کې ځان آزمایي.» ۵۴/۸۰ د پرچميانو له لوري د پوځي کودتا له لارې واک ته رسيدل د اوليانفسکۍ د شوروي اتحاد د کمونست گوند د نړيوالو اړيکو د ځانگړي د مرستيا له څرگندونو څخه معلومېږي چې د افغانستان د دفاع وزارت د سياسي چارو د رياست لومړي سلاکار جنرال زاپلاتين ته مخکې لدې چې افغانستان ته لاړ شي ويلي وو: «په رښتيا سره زموږ وړاندوينه داسې وه چې انقلاب بايد پرچميان وکړي. موږ پدې عقیده وو چې پرچميان زيات جدي او متشکل دي خو خطا وتي وو، ټول شيان سرچپه شول، اوس به تاسې ډير د خلقيانو سره سر او کار لرئ.» ۶۳/۶۶ د اوليانفسکۍ دا خبره چې ټول شيان سرچپه شول دا معنی لري چې خلقيانو په خپل پوځي پاڅون سره د مسکو- کارمل نقشه شنډه کړله . هغه مهال نه يوازې پرچميان په ارگ کې يو قوت وو بلکې د پوځ په نورو جزو تامينو کې هم په کلېدي څوکيو گومارل شوي وو. د مهتاب کلا د توپچي لوا قوماندان عبدالخليل او د زره دارو د پنځلسمې قوا درستيزوال محمدرفيغ دواړو د پرچم د فرکسيون غړيتوب درلود . کله چې ليکوال د ثور د اوومې نېټې په درشل کې له حربي پوهنتون څخه فارغ شو او د کندهار د قول اردو د قرارگاه د توپچي په قطعه کې په دنده وگومارل شو د دې قطعي قوماندان ډگروال حميدالله او درستيزوال جگړن محمد ايوب ابوي دواړه پرچميان وو او د قول اردو د بولندوی ياور جگتورن محمد اکرم هم پرچمی و. محمد ايوب ابوي او محمد اکرم د شوروي د اشغال پرمهال جنرالۍ ته ورسيدل. په پوځ کې د پرچميانو دا ډول دريځ هغوی ته دا شونتياوې ورکولې چې په آسانۍ سره واک ترلاسه کړي. غوربندي د خپل کتاب په ۵۷ مخ کې راوړي . د ثور د پاڅون وروسته نور محمدتره کي هره شپه د کابينې د يوه غړي سره کتل. ما په يوه کتنه کې د خيبر د قاتلينو د نه موندلې په اړه د نه پاملرنې له امله خپل نه رضايت وښود او ورته و مي ويل که کوم ځای او يا مؤسسه د هغه په نامه ونوموو، تره کي وويل چې « د خيبر د ترور په شپه کارمل ورته ويلي وو څوک چې ډبله لوبه وکړي سزا يې همدا ده.» او په ضمني ډول يې وپوهولم چې « د خيبر ترور د کارمل په همکارۍ د کي جی بی کار دی .» د گوند د يووالي وروسته» د بارق شفيعي او سليمان لايق په خبره په هغو ورځو کې د نور احمد نور پواسطه کارمل خيبر ته تهديدوونکې پيغام رسولی وو ترڅو د انحلال غوښتونکي تگلارې نه ډډه وکړي.» ۵۹/۲ له دې کبله چې د داودخان د ملی انقلاب د غورځنگ سره د خيبر او د نوموړی د پرچمي پلويانو

د يوځای کېدو مخنيوی شوی وي او يا دا چې خيبر د پرچميانو له لورې د کودتا سره همغږی نه وو ښايي د کی جی بی او کارمل د ارادې له مخې خيبر ترور شوی وي. د محمد حسن کاکړ په وينا «د ۱۳۵۷ وري د مياشتې په ۲۸ مه (اپريل ۱۷ ، ۱۹۷۸) د کابل ښار د دولتي مطبعې مخامخ سړک کې د مازیگر مابښام ترمنځ له يوه روان روسي جیپ نه پرې ډزې وشوې. دغه ترور د پرچم گوند کې د ننه په اصل کې د خيبر او کارمل ترمنځ د اختلاف نتيجه وه چې په غالب احتمال د کارمل د نږدې ملگرو نوراحمدنور او امتياز حسن لخوا عملي شو.» ۱/ ۱۴۳ حسن شرق د خيبر د مرگ په هکله ليکي: «د ميراکبر خيبرمرگ ښايي د کی جی بی د کوماندوگانو نه د يوه تن له خوا چې د شوروي اتحاد په سفارت کې مؤظف وو د عبدالقدوس غوربندي په همکارۍ چې ميراکبر خيبر يې له خپل کور نه د قدم وهلو لپاره راوستی وو ترسره شوی وي.» ۳۸/ ۱۶۱ د شرق ادعا لدې امله ناسمه برېښي که غوربندي د کی جی بی سره تړاو درلود نو ولې يې د شوروي د اشغال پر مهال اته کاله زنداني کړ او هغه يې ونه وژلو ترڅو دا قتل افشا نشي. عبدالوکيل د کارمل د ترور زوی د خيبر د ترور او د هغه د قاتلينو په اړه ليکي: «قاتلانو قصدا انتظار يوست چې څه وخت عبدالقدوس غوربندي له مير اکبر خيبر څخه جلا کېږي ترڅو سهوآ دواړه ترور نشي او يوازې خيبر ترور شي.» ۱۱۳/ ۲۴۴ د وکيل ددې وينا په هکله داپوښتنه پيدا کېږي چې وکيل څرنگه حکم کوي چې قاتلانو انتظار يوست چې غوربندي له خيبر څخه جلا شي او بيا پرې ډزې وکړي. د وکيل لدې گومان څخه چې قاتلانو انتظار يوست چې غوربندي له خيبر څخه جلا شي او بيا په هغه ډزې وکړي غواړي وښيي چې غوربندي پدې ترور کې لاس درلود لکه څرنگه چې د لايق په وينا کارمل هم غوربندي پدې ترور کې ښکېل گڼي. پدې اړه د پرچم د فرکسيون غړی جنرال عبدالغني چې د عمرزي په مستعار نوم (شب های کابل) کتاب ليکلی دی، د کتاب په دريم مخ کې ليکي: «ځينو کړيو ويل چې د هغه مرتکب (د خيبر د قتل) بېرک کارمل دی، ځکه چې د پرچم په اړخ کې خيبر يو مهم، با اعتباره او پوه غړی وو او د کارمل ځای ناستی شميرل کيده.»

د پورتنیو څرگندونو له مخې کيدای شي د عبدالقدوس غوربندي د دې وينا سره چې «پوره دلايل شتون لري، وجداناً حکم وکړو چې خيبر د کی جی بی له لورې د بېرک کارمل د غلطو معلوماتو پر اساس چې نوموړی په انقلابي غورځنگ کې لري ترور شو.» ۸۰/ ۵۶ همغږي وښودل شي.

د خيبر په ترور کې د حکومت لاس

يو شمېر کسان چې زياتره يې د ا. خ. د. گ غړي دي د خيبر په ترور کې حکومت او يا په حکومت کې ځينې کړۍ ښکېلې گڼي. دا ډله د خيبر ترور د گوند د يووالي سره تړي چې حکومتي محافظه کار اړخ يې د گوند خپلو ته وهڅاوه. په حکومت کې هغو کړيو چې غوښتل گوند وځپي دليل يې دا وو «که چيرې هغوی (خلقيان او پرچميان) نيول کيږي يا اعداميږي د هغوی د نيولو لپاره بايد لاسوند ولرو اوس د راپورونو پرته نور کوم سند نه لرو.» ۵۳/ ۳۸ د خيبر له ترور وروسته د چارواکو لپاره لاسوند د گوند غبرگون وو. دا خبره چې «امين د نورو اوو تنو کمونسټ رهبرانو خلاف د جنازې په مراسمو کې وينا نه وه کړې و نه نيول شو. لدې امله هغه د نورو په گناه وو تورن نه وو...، خو کله چې پوليسو د هغه د کورشا وخوا شکمن حرکات وليدل...، امين زنداني شو.» ۴۷/ ۲۷ هغه مهال گوند پټ فعاليت درلود او حکومت ته يې پلمه نه ورکوله چې پر هغه د کوم دولتي ضد فعاليت پړه واچوي. خو په دولت کې داسې کړۍ وې چې گوند دولتي ضد اعتراضونو ته ولمسوي او دا اعتراض لاسوند وشمېري او په گوند بريد وکړي. د داودخان د کورنيو چارو د وزير دا خبرې چې «پير ژر به ټول تار او مار کړو او زه يقين لرم که دا د سرطان دانې لرې نشي يوه ورځ به افغانستان بدمرغه او تباه کړي، چاره دا ده چې

په افغانستان کې د کمونیزم رښې وايستل شي او د دې مسلک پیروان له منځه یوړل شي. « ۵۳ / ۷ دا گومان پیاوړی کوي» چې قتل په مستقیمه یا غیرمستقیمه توگه د کورنیو چارو وزیر نورستاني له خوا سازمان ورکړل شوی وو، هغه مخکې خپلو دوستانو ته ویلي وو اوس هغه وخت دی چې د کمونستانو کار مخکې له دې چې قوي شي پای ته ورسوو. هغه (نورستاني) وظیفه پیژندونکی (بریا) وو هغه فکر کاوه چې د داود په سلا بڼه پوهیږي او لازم یې نه گڼل ټول شیان هغه ته ووايي. « ۴۷ / ۲۵ (بېریه لاورښتن پاولوویچ د ستالین په واکمنۍ کې د شوروي اتحاد د څارگرې ادارې مشر وو.)

همدارنگه ځېنې په ترورکې د وخت د دفاع وزیر غلام حیدر رسولي ښکېل گڼي او دلیل یې دا راوړي چې خیبرهڅي کولې پرچمیان د محمد داود په ملي غورځنگ کې منحل یا ادغام شي چې پدې صورت کې په جوړېدونکي حکومتي گوند کې د ده اغیز او نفوذ پیکه کیده لدې کبله یې د خیبر ژوند ته د پای ټکي کښود. دستگیر پنجشیري د جنرال عبدالقادر له قوله راوړي چې «د هوايي او مدافعه هوايي د قوماندانۍ د استخباراتو رئیس ورته وویل. سردار غلام حیدر رسولي د خیبر د ترور پلان جوړ کړ او د یوه ښي لاسي بنسټپال سازمان په واسطه یې عملي کړی وو. د قاسم په خبره د (ا،خ،د،گ) ټول رهبران د خیبر په څیر تروریدل. « ۶۰ / ۲ د محمد داود ځانگړتیاوو ته په کتو سره هغه دا نشوای زغملی چې د ده د واکمنۍ پرمهال څوک پداسې یوه کار لاس پورې کړي چې د حکومت کمزوري وښيي. که د دولت لوړپوړي چارواکي په ترور کې ښکېل وو هغوی په خپل سر پدې ناوړه کار لاس پورې کړی دی. د خیبر له مرگ څخه د جمهوري حکومت د غړو خوښي دا گومان پیاوړی کوي چې ښايي د حکومت کوم چارواکي په دې ترورکې لاس درلود. د جمهوریت د مخابراتو وزیر پدې اړه لیکي: « ۱۳۵۷ کال د وري په ۲۹ د وزیرانو د مجلس نه مخکې د جمهور رئیس د دفتر په کوټه کې د کابینې د څو غړو سره ناست وو چې د فوایدعامي وزیر فایق راغی. هغه بېله ځنډه وویل خبر یاست چې د دې لعنتیانو نه یو مردار شوی دی او کیسه یې وکړه چې د میر اکبر خیبرمړی مطبوعي ته نږدې د سړک د غاړې وپاله کې موندل شوی دی.» ۱۱۴

د خیبر په ترور کې د اسلامي بنسټپالو لاس

یو شمیر څیړونکي او په تیره د (ا،خ،د،گ) مخالفان د محمداود د واکمنۍ پرمهال د اسلامي غورځنگ او نورو سیاستوالو وژل او زنداني کول د پرچمیانو کار گڼي چې خپل مخالفان د محمد داود د واکمنۍ پر مهال له منځه یوسي. لدې امله اسلامي غورځنگ پرچم د حکومت متحد شمیره چې د هغه سره دښمني د حکومت سره دښمني وه. هغوی د خیبر په ترور سره خپل دښمن له منځه وړلو، گوند یې کمزوری کولو او له بلې خوا یې کولای شول د دولت او د (ا،خ،د،گ) ترمنځ اختلافونو او مخامختیا ته لمن ووهي. اسلامپالو د خپلو عقیدتي باورونو له مخې د خیبر په شان د هر «کمونسټ» وژل خپل جهادي رسالت شمیره په تیره چې دا «کمونسټ» د هغه دولت متحد وي چې هغوی د هغه خلاف جهاد کوي. ځینې د خیبر ترور د حکمتیار له خوا سازماندهي شوی کار گڼي او یو د هغو څخه وحید مژده چې د حکمتیار له گوند سره یې یو وخت سازماني تړاو درلود لیکي: «په اردو کې مسلمان افسران پدې باور وو که چیرې کمونستان په کودتا لاس پورې کړي څوک یې مخنیوی نشي کولای ځکه چې حساسې پوځي ځوکی یې په لاس کې دي لدې امله یوازینی لار دا ده چې د دې گوند مشران ووژل شي چې لږترلږه کودتا شا ته واچول شي.» ۱۱۵ مژده په خپله لیکنه کې د ترور د عاملانو نومونه هم راوړي دي. هغه مهال اسلامپاله ډلو (اسلامي حزب او اسلامي جمعیت) دواړو د شپې پانو په خپرولو سره د خیبر د وژني

مسئليت واخيست او د دې کار څخه يې موخه دا وه و ښيي چې په اصطلاح رښتيني مسلمان مبارزين دي او له بله پلوه پاکستان ته ثابته کړي چې دوی ته د آی اس آی له لوري ورکړل شوې مرستې بېخايه نه دي لگېدلي . البته هغه مهال دولت هم د خيبر د وژنې پر ه په اسلامي گوند واچوله .

د خيبر په ترورکي د حفيظ الله امين لاس

د ۱۹۷۸ کال د اپريل پوځي پاڅون د حفيظ الله امين د دستور له مخې سر ته ورسيد. د دې پاڅون له امله د محمد داود واکمني نسکوره ، د (ا ، خ ، د ، گ) واک ترلاسه کړ او امين د يوې ځواکمنې څيري په توگه چې د کارمل دښمن هم گڼل کيده را څرگند شو چې هم د محمد داود د پلويانو او هم د پرچم د مشرتابه له دښمنۍ سره مخامخ شو. د پرچم دښمني لدې امله وه چې د هغوی پلان چې د کودتا له لارې دواړه را نسکور کړي هغه يې شنډ کړ له همدې کبله هغوی د خيبر وژنه د امين له لوري گڼي. د جمهوري رژيم د پلويانو له خوا د خيبر د ترور په تړاو متضادي څرگندونې د منلو ځکه ندي چې د ثور د پاڅون نه مخکې د جمهوري دولت رسمي دريځ دا وو چې خيبراسلامپالو وژلی دی خو وروسته له پاڅونه عبدالصمد غوث د جمهور رئيس د اسنادو مسئول هڅه کوي پر ه د امين په غاړه واچوي. د هغه په خبره « په کابل کې عقیده پردي وه چې امين د خيبر د قتل او د ببرک کارمل نابريالي قتل ته سازمان ورکړی وو. » ۲۵ / ۴۷

که چيرې ومنل شي چې د خيبر په ترور کې امين ښکيل وو، دې پوښتنې ته به ځواب ولټوو چې امين د دې وژنې نه څه ترلاسه کول ؟ ټولو ته څرگنده وه چې کارمل په پرچميانو کې د لوړ اعتبار څخه برخمن وو . که امين په راتلونکي کې د رهبرۍ خوبونه ليدل او يا د کودتا فکر يې درلود او پرچم د امين د کودتا مخالف وو « هغه غوره گڼله چې د کارمل له شړه ځان خلاص کړي نه د بې آزاره خيبر نه. » ۷۰ / ۱۰۶ که چيرې امين غوښتل کارمل د خپل ځواکمن سيال په توگه کمزوری کړي منطقي دا برېښېده چې د هغه نږدې ياران سلطانعلي کښتمند يا نوراحمدنور چې « شهراله شهپر کښتمند د کارمل لايتر او نور يې ساتونکی » باله له ډگره وباسي او په پرچميانو کې د هغه د يوازيني سيال سره چې خيبر وو نږدې شي او په گډه د هغه خلاف مبارزه وکړي نه دا چې د خپل سيال ، سيال و وژني. له بله پلوه خيبر هغه مهال د پرچم په فرکسيون کې له کمزوري دريځ نه برخمن وو . د خيبر کمزوري هغه وخت برېنده شوه چې د ۱۹۷۵ کال د پرچم د فرکسيون په کنفرانس کې د کارمل نظر چې د محمد داود خلاف مبارزه او د خلقيانو سره يووالی وشي تائيد شو او يوازي خليل الله زمر مخالفت ښودلی وو. يو شمير شنونکي چې د پرچم د فرکسيون له کورني وضعيت څخه معلومات نلري پدې نظر دي چې امين د داودخان خلاف د پوځي کودتا په فکر کې وو او هغه د پرچم د پوځي کړۍ له مخالفت نه وېره لرله چې د هغې مسئوليت خيبر درلود او لدې امله يې خيبر له ډگره وايستلو. په داسې حال کې چې د يووالي مخکې دا مسئوليت له خيبر څخه نوراحمدنور ته ليرېدول شوی وو. لدې امله د امين له لوري د خيبر له منځه وړل د منلو وړ نه دي چې هغه به د امين د کودتا مخنيوی وکړي او يا به پرچميان په کودتا کې له گډون څخه وایروي پداسې حال کې چې امين د کودتا قوماندان يوازي خلقي پوځيانو ته ورکړي ده او پرچميان يې نه وو خبر کړي. دا د ميراکبرخيبر د ترور په هکله گومانونه وو چې کيدای شي تر يوې کچې د دې سياسي قتل په هکله هغه د قضاوت په تله کې واچول شي چې په دې قتل کې څوک يا کوم مرکز ښکيل وو. د پورتنیو گومانونو او فرضيو سره سره د خيبر ترور يو سياسي ترور وو چې د لاندې دوو مرکزونو څخه يوه ترسره کړ:

- ۱ - هغه مرکز چې غوښتل يې د محمداود واکمني نسکوره شي،
- ۲- هغه مرکز چې غوښتل يې محمد داود او د (ا،خ،د،گ) سره واچوي ، داود پرې برید وکړي او گوند له سياسي ډگره وباسي.

په هر صورت میراکبرخېبر ووژل شو دا چې قاتلین څوک وو، د کوم مرکز په اشاره یې پردې کرغیرن کار لاس پورې کړ او موخې یې څه وې ټولې په گومانو او فرضیو ولاړې دي او که په راتلونکې کې پدې اړه څیړنې ترسره کیږي هغه به هم په گومانونو او فرضیو ولاړې وي. خو دا واقعیت چې د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند له لوري د نوموړي د جنازې پرتمینه نمانځنه او په بله خبره د ځواک بنودنه محمداود او د هغه نږدې کسانو ته د زغم وړ نه وه لدې امله یې د گوند مشران زنداني کړل او د حکومتي رسنیو له ژبې او د (ا،خ،د،گ) د مشرانو د بندي کولو د اعلان وروسته په پوځ کې د گوندي مشرانو د نیونې له امله د پرتمینو غونډو جوړول او په هغو کې د خوښۍ ډکو سندرو، اتونو او ویناوو نه بریښیدل چې واکمنۍ ټینګ هوډ درلود چې د نوموړي گوند مشران چانواړي او دا گوند له ډگره وباسي. خو د محمد داود محاسبه ناسمه وه او پایلې یې سرچپه راوختلې. د دې پرځای چې د (ا،خ،د،گ) له ډگره وباسي نوموړی په خپله له ډگره واپستل شو، و وژل شو، واکمني یې نسکوره او پدې ډول د یحیی د کورنۍ د څه کم نیمې پېړۍ (۴۸ کاله ،شپږمیاشتې او یوولس ورځې) واکمنۍ ته د پای ټکي کیښودل شو. پردې بنسټ د خیبرترور د افغانستان په راتلونکې داسې اغیز واچاوه چې د پخوا په پرتله د هېواد حالات توپاني شول ، د یوې کورنۍ واکمنۍ نسکوره او پرځای یې د خوارو او محکومو طبقو څخه د راوتلي آرمانگرا خلقي گوند واکمنیدل شول چې د زیارکښ انسان په ګټه او د پرمختللي افغانستان د جوړولو په خاطر یې د چوپړ جنډه پورته کړې وه او خپلو موخو ته د رسیدو په خاطر یې بیله ځنډه داسې ګړندي ګامونه اوچت کړل او پداسې بیرنیو سمونو لاس پورې کړ چې نه یې د پلي کولو وړتیاوې او شونتیاوې لرلې، نه یې بهرنۍ رښتینۍ ملاتړ درلود او نه د دې گوند ځېنو سمونونو ته افغاني وروسته پاتې دودیزه اسلامي ټولنه چمتو وه .

د گوند وتلي څیړي

د افغانستان خلک دموکراتیک گوند کې د هر سیاسي سازمان په څېر داسې اغېزمنو څېرو شتون درلود چې د دې گوند په جوړولو او ځواکمنتیا، د تشکیلاتي او سازماني چارو په تنظیمولو ، د گوند د ننه کشمکشونو په راپنځولو او کابو کولو، گوند ته د ستونزو په جوړولو او یا په بله خبره د گوند په بریاوو او ناکامیو کې یې ځانګړی رول لوبولی دی. دې گوند ګڼ شمېر پوهان ، استادان ، شاعران، لیکوالان او غوره پوهن پوهان لرل. پدې توپیر چې د دې گوند د خلقيانو په پرتله پرچمي اړخ یې د هېواد په کچه پېژندل شوي پوهان او لیکوالان نلرل او په مشرانو کې یې د خیبر پرته نورو په بهرنیو ژبو تسلط نه درلود. د بېلګې په توګه د ا ، خ ، د ، گ په لومړۍ کابینه کې د خلقيانو پنځو وزیرانو پوهاند محمود سوما ، پوهنوال محمد منصور هاشمي ، پوهنوال عبدالرشید جلیلي ، محمد اسمعیل دانش او حفیظ الله امین د هېواد په لوړو پوهنیزو بنسټونو (کابل پوهنتون، پولتخنیک انستیتوت او د کابل په عالي دارالمعلمین) کې استادان تېر شوي دي. د گوند خلقي مشرانو تره کې او زرغون دواړو په پښتو ، دري ، انګریزي او اردو ، امین او سوما په پښتو ، دري او انګریزي بشپړ تسلط درلود. جلیلي د هېواد د دوو رسمی ژبو سربېره په انګریزي او روسي هم پوهېده. د خلقيانو اکثره مشرانو په بهر کې زده کړې او ژوند کړی وو. پداسې حال کې چې کارمل او نجیب یوه هم په بهرنیو ژبو لیکل نشوای کولای او بهر ته هم نه وو تللي. کارمل

خو په پښتو ژبه ليکل او حتی خبرې هم نشوای کولای. امريکايي ژورنالستي روسانه کلاس چې په ۱۹۶۵ کال کې کله چې کارمل خان ولسي جرگې ته کانديد کړی وو او له هغه سره يې مرکه کړې وه وايي: «په څو پوښتنو کې مې دا معلومه کړه، چې کارمل د بلشويکي انقلاب پرته د فرانسې يا کوم بل انقلاب په هکله هېڅ هم نه وو اورېدلي.» (افغانستان، ستره لوبه بيا را پيل شوې، مخ ۴۰۹) په پوځي برخه کې هم خلقيانو غوره کدرونه لرل چې جنرال محمد آصف شور يې څرگنده بېلگه وه. هغه د ثور انقلاب مخکې په امريکې کې د پوځي اکاډمۍ د لسگونو هېوادونو په محصلينو کې د ممتاز محصل په توگه د سرو زرو مدال تر لاسه کړی وو.

پر بله خوا دې گوند د سيمې په کچه پېژندل شوي تيوريستان نلرل. البته هغه مهال د افغانستان د نورو سياسي ډلو مشرانو هېچا هم کوم علمي اثر نه درلود. سره لدې د دې گوند يو شمېر مشرانو او کدرونو يو لړ علمي، سياسي، ادبي او تاريخي آثار وليکل او يا له نورو ژبو وژباړل چې د افغانستان د نورو سياسي ډلو په پرتله د دې گوند د خلقي برخې ونډه د پام وړ ده چې د تره کې، ميثاق، زېري، حصين، زرغون او پنجشيرې ونډه د نورو په پرتله درنه ده. د دوی تخليقي آثارو د گونديانو او خوانانو د نړۍ ليد، سياسي شعور او پوهې په لوړولو او ادبي تندي په ماتولو کې ځانگړی ځای درلود. پر بله خوا د دې گوند په مشرتابه کې د تره کې پرته داسې مشر پيدا نشو چې د مسکو د خاينانه لوبو د درک وړتيا ولري. شورويان بريالي نشول تره کې داسې دريځ غوره کړي چې خلقيان سره وپېشي خو امين دا کار وکړ. همدا رنگه نجيب الله هم دا وړتيا نه لرله د شورويانو په لوبو وپوهېږي چې موخه يې په دووډبنمنو ډلو د پرچميانو وېشل او د خلقيانو او پرچميانو تر منځ د پخوانيو ډبنمنو تازه کول دي او کارمل هم دا وړتيا نه لرله و پوهېږي چې د شورويانو له لوري د نجيب الله خلاف د هغه د لمسولو موخه د کارمل بيا واکمنول نه بلکې موخه يې واک ته د اسلامي جمعيت رسول دي. د تره کې له لوري د خپلې ټولنې پېژندنه چې د شوروي اتحاد او د لينن له نامه سره خلک حساسيت لري په خپلو ويناوو کې د شوروي اتحاد او په تېره د لينن نوم نه يادولو خو کارمل، نجيب او امين تل د شوروي اتحاد او لينن نومونه يادول په تېره د شوروي اتحاد نوم د کارمل تکیه کلام گرځېدلی وو. د دې گوند په مشرانو کې داسې مشر راڅرگند نشو چې د گوند د واکمنۍ پر مهال د ځانغوښتونکو (کارمل او امين) د دسيسو، بېلابرېتوب او ناسمو پرېکړو په وړاندې ودرېږي او يا په بېرنيو حالاتو کې د گوندي او دولتي چارو د بني سمبالتيا لپاره په خپل وخت اړين گامونه اوچت کړي. پر بله خوا د گوند په کورنيو جنجالونو، کشمکشونو او فرکسيوني فعاليتونو کې هم يو شمېر مشرانو او کدرونو منفي رول لوبولی دی چې د نورو په پرتله د کارمل او امين نومونه ډېر يادېږي. بېله کومه شکه د کارمل او امين دا ډول دريځ گوند او د گوند واکمنۍ ته ستونزې جوړې کړې دي، گوندي يووالي او د گوند اتوريټي او اعتبار ته يې زيانونه رسولې او پايله يې د شوروي اشغال او د گوند د واکمنۍ نسکورېدل او د گوند درې وړې کېدل شول. البته گوند داسې پياوړي کدرونه هم لرل چې د حالاتو بڼه ارزونه يې کولای شوای او د بې لارې توب په وړاندې درېدلې دي خو هغه مرکزيت چې په گوند کې واکمن وو د دې کدرونو د غوړېدو مخه نيول کېدله او غوښتنو او وړاندېزونو ته يې مشرتابه نه دا چې ارزښت ندى ورکړی بلکې بې اغېزې کړي، بنديان کړي او حتی وژلي هم دي. ددې گوند په بنسټ اېښودونکو کې داسې کسانو هم شتون درلود چې د يوه قوم او توکم، د يوه مذهب او ولسوالۍ په کوچني چوکاټ کې اېسار وو خو په ويناوو کې يې د خلکو د دوستۍ او ورورگلوۍ او انټرناسيونايسم نغاړې ډنگولې. د گوند د واکمنۍ له نسکورېدو وروسته د هغوی اصلي جوهر څرگند شو چې د افغانستان په گڼ شمېر قومونو ټاټوبي کې يې يوازې خپل قوم او توکم ليدلو. دستگير پنجشيرې د احمدشاه مسعود او شرعي جوزجاني د عبدالرشيد دوستم صفتونه پيل کړل

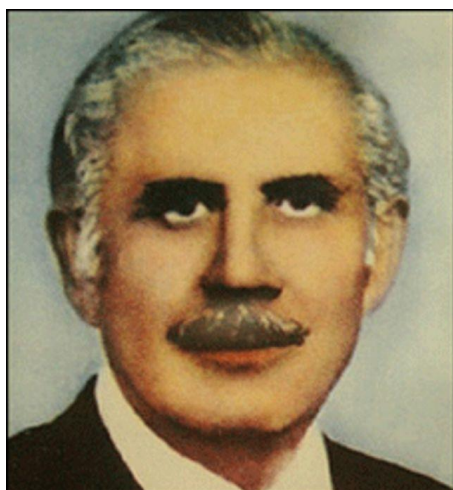
او له هغوی څخه یې اتلان جوړول. شرعي په ازبک او ترک پالنه کې تر دې کچې ډوب وو چې د ازبکستان د جمهور رییس اسلام کریموف په ستاینه کې هم له هلو ځلو ډډه ونکړله. سلطانه علي کشتمند خو اعلان کړل چې زه هزاره او شیعیه وم او یم. د کارمل د کاسې پرچمي لوړپوړو د پښتون ولسمشر د راپرزولو په موخه د لږکیو د حقونو د لاسته راوړلو په موخه د غیرپښتنو جهادي او غیر جهادي ځواکونو سره ګډ د شمال تلوالې بنسټ کېښود او خپلې پرچمي واکمنۍ ته یې د پای ټکی کیښود. میثاق په خپل کتاب کې د افغان په ځای ځان افغانستان بللی دی. لدې څخه ښکاري چې د ګوند دی مشرانو د موسم د بدلېدو سره خپلې جامې بدلولي او یا یې هغه اېډیولوژي نه وه هضم کړې چې هغه یې د خپل ګوند د فعالیت رهنما ګڼله. البته تنظیمي مشران هم هغه څوک نه وو چې ادعا یې کوله. هغوی د شریعت د پلې کولو او د کفارو خلاف د جهاد نغاري ډنگولي خو په عمل کې دوی د کفارو مزدوران راوختل. تردې چې د خپل ټاټوبي په نیولو کې د صلیبي اشغالګرو په چوپړ کې ودرېدل او د ناټويي اشغالګرو د اردلیانو رول یې ولوبولو.

د افغانستان خلک دموکراتیک ګوند له جوړېدو څخه تر درې وړې کینو پورې په ګوند او د هغه نه بهر په ګوند کې د نورو مشرانو او کدرونو په پرتله د تره کې، کارمل، امین، زرغون او حصین نومونه ډیر یادیدل او کله چې ګوند له واکه ګوښه او ټوټې ټوټې شو د نجیب الله او خیبر په اړه هم ډېر څه ویل کېږي. په ټولیزه توګه د (ا، خ، د، ګ) او د دې ګوند په دواړو اړخونو کې بریاوې او ناکامۍ، د ګوند پیاوړتیا او کمزورتیا اکثراً د دې څیرو د رول او کړنو سره تړاو لري. البته د نوموړي ګوند ځینې ځانګړې کړۍ او څیرې بیا یادو کسانو ته د خپلو ګروپي تړاوونو، شخصي علاقمندیو او د نننیو واکمنو حالاتو له مخې ګوري، مجازي او جعلی شخصیتونه ورکوي، د خپلو خیالي اتلانو د شخصیت د تبلیغ لپاره د مبالغې او اغراق او بیا پر بله خوا د نورو د شخصیت د معنوي ترور نه هم ډډه نه کوي. پدې اړه ډېرې بېلګې شتون لري خو مشت نمونه خروار د خیبر د اوسنیو پلویانو د انګیرنو په تړاو چې په هغو کې څرګند تناقض لیدل کېږي ګوته ونيول شي. کله چې څوک غواړي د خیبر د رښتیني شخصیت په اړه معلومات ترلاسه کړي، لار ترې ورکړی چې د خیبر د کوم خواخوږي لیدلوری سم دی. د بېلګې په ډول کله چې د داودخان په مشرۍ کودتا وشوه او جمهوریت اعلان شو په جمهوري دولت کې د پرچمیانو شتون پرچمي مشران وهڅول چې خپل سازمان منحل کړي او عملاً یې د سیاسي فعالیت سره مخه ښه وکړه. پدې اړه د خیبر د پلویانو څرګندونې نه دا چې سره نږدې نډې بلکه په څرګند ټکر او تقابل کې هم دي. یوه ډله یې خیبر د پرچم د فرکسیون د انحلال مخالف ګڼي او بله یې بیا خیبر په جمهوري دولت کې د پرچم د ادغام پلوی ګڼي. هغه ډله چې لا تر اوسه هر څه ته د ایدیلوژۍ او طبقاتي مبارزې له کړکۍ ګوري په جمهوریت کې د پرچم د فرکسیون ادغام خیانت ګڼي پرې یې پر کارمل اچوي او خیبر د دې ادغام مخالف ګڼي. بل اړخ یې د نننیو شرایطو تر اغېز لاندې چې د طبقاتي مبارزې شعارونه بازار نلري، د سیاسي پلورالیزم نغاري ډنگول کېږي او د جبهو او ائتلافونو جوړل په زړونو ښه لګېږي د محمد داود سره اېتلاف د خیبر له لوري د هغه بصیرت ګڼي. که چیرې د دې ګوند اته ویشت کلن فعالیت ته او د دې ګوند د ځینو مشرانو دریځونو او کړنو ته وکتل شي همکړانو، د یوه ارمان لرونکو مبارزانو او ژمنو سیاستوالو ته ورته نه دي بلکې هلې ځلې یې د ناروا او نامشروع لارې واک ته در سپږ، د سیاسي مخالفینو په ځپلو او د یو بل په معنوي او فزیکي ترور را تاوېدلي. د بېلګې په توګه امین د دوو خلقي مشرانو (تره کې او زرغون) او د دې ګوند د یوه بنسټ اېښودونکي محمد طاهر بدخشي ژوند ته د پای ټکی کېښود. د نجیب په هکله هم ویل کېږي چې غوښتل یې کارمل ووژني خو شورویانو اجازه نه وه ورکړې. کارمل پر تره کې د ناکامۍ کودتا تور له ځانه سره لري او د خپلو پلویانو پر مټ

يې په نجيب كودتا وكړه . نجيب الله د كارمليانو له لوري د مرگ له ويرې غوښتل له هېواد څخه و تښتې. البته د خيبر په ترور كې اكثرآ كارمل او پرچميان بيا امين ته گوته نيسي . امين په خپل ځان سوځد د تره كي ناكامه هڅه گڼي خو كله چې امين تره كي له واكه گوښه او ډېر ژر يې بېله محاكمي ووژلو دا بيا د امين دا ادعا بي بنسټه او ترغټي پوښتنې لاندې راوړي چې ولې يې په دې اړه څېړني ونكړي . د يادو مطرح څېرو دا ډول مخينې په ټولنه كې د (ا ، خ ، د ، گ) اعتبار ته زيان ورسولو او د شوروي اشغال او د گوند د واكمنۍ نسكورولو ته يې لار هواره كړله . اوس به په لنډ ډول د گوند د وتلو څېرو بيوگرافي ته ځغلنده كتنه وكړو .

نور محمد تره كي

۱۹۱۷ – ۱۹۷۹

د نور محمد تره كي له نامه سره د وېش ځلميانو او د ا ، خ ، د ، گ بنسټ اېښودل ترلي دي او سربېره پردې هغه د يحيى د سلطنتي كورنۍ بهر او هغه هم د افغانستان د محكومې او خوارې طبقې له گېډې را وتلى لومړى دولتي مشر دى. بېله كومه شكه د تره كي دې ځانگړتياوو ته په كتو سره هغه د سياستوالو، څېړونكو، څارگرو او خبريالانو پام ځانته را گرزولى دى. پر بله خوا د ده دا ډول ځانگړتياوې او دريځ د هغه په وړاندې د واک څخه د نسكور شوو كړيو ، شتمنو طبقو ، محافظه كارو او په شا تلونكو ځواكونو د دښمنۍ سبب هم گزري . نور محمد د نظر محمد زوى د ۱۲۹۶ كال د چنگاښ په درويشتمه (جولای پنځلسمه كال ۱۹۱۷) د غزني ولايت د

ناوې ولسوالۍ په سره كلي كې په يوه بيوزله کوچۍ كروندگره كورنۍ كې زيږيدلى دى. د نور محمد پلار د خوارۍ او بېوزلۍ له امله اړ شوى خپل پنځه كلن زوى د يوې كوندې ښځې سره مزدور كړي. تره كي د لومړني ښوونځي د پاى ته رسولو وروسته د خپل پلار او وروڼو سره گډ لومړى كندهار او بيا كويتې ته د زده كړو او كار لپاره وخوځيد او د پښتون په سوداگريز شركت كې په كار لگيا شو. څه موده وروسته هغه د هندوستان په بمبېي كې د دې شركت د استازي په توگه وگومارل شو. دا مهال يې خپل پلارچي هغه په كوپټه كې چې د پښتون په شركت كې د كارگر په توگه كار كاوه د ۱۹۳۵ كال په زلزله له لاسه وركړ. تره كي په هندوستان كې د شپې لېسه پاى ته ورسوله ، انگرېزي او اردو ژبې يې هم زده كړلې . د جورج آني امريكايي ليكوال په وينا هغه د رسمي وخت وروسته د حقوقو او سياسي علومو كورس هم تعقيب كړ. هغه په هندوستان كې د كانگرس گوند او نورو كين لاسو سره اړيكي پيدا كړي . د هندوستان د سياست د خاوندانو سره اړيكو ، د بریتانیايي ښكېلاك خلاف د هنديانو آزادۍ ښوونكي مبارزې او هندي ټولنې د هغه په آندونو ژور اغيز پريښود . سربېره پردې دريو نورو مسئلو هم د تره كي په آندونو او سياست ته په مخه كولو كې اغيز درلود. لومړى د نوموړي د كورنۍ اقتصادي ستونزمن ژوند او بيوزلۍ . دويم د افغانستان د مترقي پاچا امان الله خان بېواكه كيدل او په هېواد كې د بشپړې انارشۍ واكمنيدل . دريم – په برتانوي هند كې د پاچا خان سره ليدنې چې د لينن او بلشويك گوند له آندونو څخه

اغېزمن شوی وو. تره کي په ۱۹۳۷ کې خپل هیواد ته په راستنیدو سره پدې سوچ کې شو چې څرنگه په تیارو کې ساتل شوي ولس ته د چوپړ جوگه شي. لدې امله یې په لیکنو او د پوهې او نظر د خاوندانو سره لیدنې کتنې پیل کړې چې موخه یې د خلکو د ذهنونو روښانول او د یوه سیاسي خوځښت جوړول وو. تره کي پخپلو لیکنو او آثارو کې د افغانستان په وروسته پاتې ټولنه کې واکمن غیر عادلانه اقتصادي مناسبات، د غوڅ اکثریت افغانانو بې وزلي، په ټولنه کې د سودخورو او ملاکانو نارواوې، په دولتي ادارو کې فساد او د ارتجاعي روحانیت ټکي او برکي په گوته کړي دي. د تره کي له لیکنو معلومېږي چې هغه د ټولنیز سیاسي او اقتصادي نظام د ناخوالو په وړاندې په مبارزه ټینګار کوي. تره کي د وېښ ځلمیانو (۱۹۴۷) د بنسټ ایښودونکو څخه یو دی او ویل کیږي چې د وېښ ځلمیانو د کابل د برخې د غورځنګ د جوړیدو بنسټ ایښودونکي غونډه هم د ده په پرانیستونکي وینا سره جوړه شوه. د عبدالحمید مبارز په وینا «د ۱۹۴۷ کال په پیل کې وېښ ځلمیانو د حکومت څخه د فیض محمد انګار په مدیریت د انګار د جریدې امتیاز ترلاسه کړ خو د پردې شا ته د جریدې د ادارې ټول مسئولیت د نور محمد تره کي په لاس کې وو. د مطبوعاتو په ریاست کې د رسمي کار وروسته مازدیګري مستقیماً د انګار ادارې ته تللو او د جریدې د خپرونې لارښوونه یې کوله.» د انګار په لومړۍ ګڼه کې د «چې میخوایم» ترسرلیک لاندې مقاله د تره کي وه او بیا په پښتو ژبه د غلام حسن ساپي وېښ ځلمیان څه غواړي لیکنه خپره شوه چې دې دواړو مقالو د وېښ ځلمیانو کړنلاره انځوروله. د حکومت له لوري د انګار جریدې له مصادري وروسته، تره کي کندهار ته ولاړ او د کندهار د مطبوعاتو له مدیریت څخه یې د جریدې د خپرولو اجازه و غوښتله خو حکومت د خپرولو اجازه ور نکړله. محمدي ځلمی لیکي: «پدې وخت کې چې دولت د وېښ ځلمیانو بنسټ ایښودونکي او مهم غړي په بهرنیو هیوادو کې په دندو وګومارل چې د سیاسي فعالیتونو څخه لېري شي عبدالرؤف بینوا په دهلي کې مطبوعاتي آتښه او نور محمدتره کي په واشنگتن کې مطبوعاتي آتښه مقرر کړل. څرنگه چې تره کي د سیاسي فعالیتونو څخه لاس نه اخیستلو د واشنگتن پوست په ورځپاڼه کې یوه شدیدالحنه مرکه چې موخه یې د دولت او رژیم مطلق العنانۍ افشا وه ترسره کړه. په همدې دلیل د شپږو میاشتو ماموریت څخه سمدلاسه ګوښه او ژر هیواد ته راستون شو.» ۱۶۷/۱۱۷-۱۶۸ هغه مهال حکومت غلام حسن ساپي د وېښ ځلمیانو بل غړی په پېښور کې قونسل مقرر کړی دی. سیدشمس الدین مجروح په خپل (سرگذشت من) نومي کتاب کې له امریکا څخه هېواد ته د تره کي د را ستنېدو په اړه لیکي: «لکه څرنگه چې د تره کي د څېرې رنګ سور، سترګې شني او وینښته ژېړ وو ځېنو دوستانو په توکو هغه ته فرنگي ویل. هېواد ته د راتګ پر مهال د کراچۍ له لارې پاکستان ته راغی. خبریالان د ده له مرکې خبر وو او له هغه یې پوښتنې کړې وې چې ولې یې په بهر کې پناه ونه غوښتله. هغه په ځواب کې دا ویلي وو چې د ده له څرګندونو ناسمه اخیستنه شوې ده. د هغه ځوابونو د ده په وړاندې د حکومت په غبرګون کې مثبت بدلون راوړ.» مجروح لیکي: «د خپل کار په دفتر کې ناست وم د تلفون زنگ راغی ګوشي مې واخېستله و مې لیدل آشنا غږ سلام راکړ او ويي ويل زه دې وپېژندلم په پښتو یې وويل زه پېرنګی یم وپوهېدم ښاغلی تره کي دی...، ومې ويل چېرته یې او له کومه ځایه خبرې کوي ويي ويل زه په کابل کې یم او د (کابل سینما) له دفتر نه مې ستاسې سره تماس نیولی دی، غواړم وپوهېږم زما تکلیف څه دی او کوم زندان ته لار شم، ما وويل دا په ما پورې تړاو نلري چې ستا زندان معلوم کړم ويي ويل چې په هرچا پورې تړاو لري د مرستې په ډول له هغه څخه پوښتنه وکړه ترڅو په خپل تکلیف پوه شم، ما وويل زه چمتو یم موضوع واکدار ته ورسوم او وروسته به خبر درکړم. محمداود ته ور غلم...، نور محمد تره کي کابل ته راغلی دی او زما څخه یې و غوښتل وپوهېږي چې حکومت څه ورسره کوي...، سردار محمد داود له لږ فکر وروسته وويل ورته ووايي په خپل کور

کې دې وي ...، ما وويل سردار صاحب هغه خو د دولت او د مطبوعاتو د وزارت مامور دی څرنگه ژوند وکړي په خدايي وويل ته غواړي چې د ترفيع ليک يې هم را څخه واخلي پدې اړه به فکر وکړو...، ما د صدارت څخه سينما ته تلفون وکړ تاسې په کور کې اوسئ...، هغه نور دولتي ماموريت ونکړ او د وېښ ځلميانو سره يې هم اړيکې پرې کړلې...، ما هغه د ده د رياست په وخت کې ونه ليدلو او کله چې د امين نيوني پيل شولې او ما هم د هغوی د ځورونو انتظار يوست، صحت مې ښه نه وو...، وروسته مې واورېدل څه وخت چې په مجلس کې زما په اړه هم يادونه شوې وه چې څه وکړي هغه ويلي وو خبر يم چې ناروغ او مړ کېږي هغه پرېږدئ...» ۱۶/ ۱۶۹-۱۷۲ تره کې د ادبي او سياسي فعاليتونو سربېره په دولتي ادارو کې د سوداګرۍ په وزارت کې د اقتصاد د مجلې محرر، د کانونو د رياست سرکاتب، د اقتصاد د مجلې سرمحرر، د مطبوعاتو د مستقل رياست غړی، د راډيو افغانستان د پښتو خپرونو مرستيال، د باختري آژانس غړی، د فوايد عامې وزارت د قلم مخصوص مدير، د نوموړي وزارت د بهرنيو چارو مدير، د پترولو د چارو عمومي مدير، قطعې او بدخشان ولايت کې مامور او د باختري آژانس عمومي مدير دندې ترسره کړې دي. کله چې سردار داود د کورنيو چارو وزير وو د زابل د حکمران شريف تره کې له خوا تره کې د شينکې په ولسوالۍ کې د جزا د کاتب په توګه پېشنهاد شو سردار لدې امله د هغه د ګومارلو سره مخالفت وکړ چې تره کې په هند کې زده کړې کړي دي چې هغه مهال انګريزانو پر هندوستان حکومت کولو. تره کې د امريکې نه په راستنيدو سره په کابل کې د هالنډ د هوايي شرکت په نمايندګي کې د ژباړونکي دنده تر لاسه کړه. وروسته په کابل کې د ملګرو ملتو په دفتر او د امريکې د اقتصادي همکاريو په ادارو کې د ژباړې چارې پر مخ وړې دي او د نور دارالترجمه يې پرانيستله. تره کې د پښتو ټولنې د لغاتو په څانګه کې د پښتو - انګرېزي قاموس په جوړولو کې د پام وړ برخه لرله. که چېرې د تره کې دندو ته چې اکثراً په مطبوعاتو او د ژباړې په ډګر کې دي وليدل شي هغه په پرله پسې ډول د يوه ځای نه بل ځای ته تبديل شوی دی ښيي چې هغه د سياسي فعاليتونو له کبله د واکمنۍ تر فشار لاندې لالهانده ژوند درلود ترڅو له سياسي فعاليتونو څخه واورې. د دې سياسي فعاليتونو پايله دا شوه چې هغه د ۱۹۶۵ کال د جنوري په لومړۍ پخپل کور کې د افغانستان د خلک دموکراتيکي ټولنې (ګوند) بنسټ ايښودونکي کنگره جوړه کړي چې په هغې کې ددې ټولنې د مشر يا د افغانستان د خلک دموکراتيک ګوند د عمومي منشي په توګه وټاکل شو. د اپريل ۲۷ نېټې د پوځي پاڅون وروسته هغه د افغانستان د دموکراتيک جمهوريت د انقلابي شورا د رئيس او صدراعظم په توګه وټاکل شو. تره کې د ۱۹۷۹ کال سپتمبر په څوارلسمه د امين له خوا له واکه ګوښه، توقيف او د اکتوبر په اتمه په خپل استوګنځي کې و وژل شو. درمحمد وفاکيش چې د خلقي واکمنۍ پر مهال د انيس ورځپاڼې مسؤل مدير وو د خپل «لسانسيه باسواد» نومي کتاب کې د نورمحمد تره کې په اړه ليکي: «د افغانستان د دولتونو په مشرانو کې استثنايي مشر وو چې هڅه يې کوله د مطبوعاتو سره مستقيمي او بلا واسطه اړيکې ولري.» همدا راز تره کې په افغان دولتي مشرانو کې لومړنی ليکوال او ژورنالست مشر دی چې د لسګونو مقالو، کيسو او نکلونو سربېره يې په پښتو اودري ژبو د شلو څخه زيات اثار لکه د بنگ مسافري، څره، سپين، سنگسار، موچي، بي تربيته زوی، د ځلميانو لارښود او په ځان باور ناولونه، زنده ګی نوين فلسفي او د کارګري طبقي ګوند تحقيقي اثارونه په ميراث پرې ايښي دي. د بي تربيته زوی په نوم ناول د افغانستان د پښتو ادب په تاريخ کې د راحت زاخيلي وروسته دوهم ناول شميرل کيږي. همدا راز هغه د بهرنيو ژبو څخه ژباړنې کړې دي چې عروسی من در خيبر، خاطرات جنگ چرچل و نطق ويشنسکي در يونو څخه نوم اخيستلای شو. د تره کې د داستانونو څخه د بنگ مسافري، څره، سپين او سنگسار په روسي ژبه ژباړل شوي دي. د بي تربيته زوی او د ځلميانو لارښود د هيواد د وخت مطبوعاتو

جايزې هم تر لاسه کړې . همدارنگه د بنگ مسافري ناول د شوروي اتحاد د ختيځ پيژندنې د پښتوڅانگې له لوري ادبي جايزه تر لاسه کړه. د دې جايزې په اړه د تره کي مخالفانو دا تبليغات کول چې گواکې نوموړی د شوروي څارگرې ادارې سره تړاو درلود چې دا جايزه يې دده کتاب ته ورکړې ده . که خبره د جايزو وي نورو پيژندل شوو افغان ليکوالو او په هغو کې عبدالرؤف بينوا، صديق الله رښتين ، سيدقاسم رښتيا او دکتورامين ضيايي هم د شوروي سوسيالستي دولت له لوري ادبي جايزې تر لاسه کړې دي. زياتره د ادب خاوندان تره کې د ريالستيک هنر د نوې لارې پرانيستونکي او د خپل وخت او افغاني ټولنې يو وتلی انځورگر گڼي . عبدالرؤف بينوا په اوسني ليکوال کې د تره کي د ليکنو په اړه ليکي: «دی په خپلو ليکنو کې تل زيار باسي چې د ولس د حقيقي او عوامي ژوند تصوير وباسي او د يوې جامعي په اجتماعي ژوند کې د افراط او تفريط عيونه او نقايس وښيي.» هنري برادشر امريکايي ليکوال د تره کي د لنډو کيسو او داستانونو په هکله ليکي: «تره کې د ټولنيز عدالت په هکله رښتياڼی فکر درلود، چې هغه د ده د لنډو کيسو او داستانونو څخه په زغرده څرگندېږي» ۳۷/۱۱۸ خو پر بله خوا بې بي سي دا د دريمي نړۍ د ولسونو د تخدير او تحميق په تورو منگولو کې د يرغل کولو تبليغاتي مرکز په فارسي وېب پاڼه کې په يوه ليکنه کې چې سرليک يې زندگي نامه تره کې ، از کارمند اخراجی تا رهبر حزب نومېږي د تره کي د پښتو ناولونو په اړه راغلي دي: «د ځينو کارپوهانو په اند دا آثار زيات داستاني ارزښت نلري . او د زندگي نوين په نامه فلسفي اثر په هکله لولو ... هغه د ده اثر نه دی او ښايي چې هغه شوروي فارسي ژبو يا د ايران توده يانو ليکلی وي .» ۱۱۹ د تره کي د کيسو او داستانونو ارزښت لدې معلومېږي چې څه موده وړاندې په خيبرپښتونخواه کې «د نور محمد تره کي داستاني کليات» چاپ شول. د سوسيالستي اندونو او د ارتجاع ، نوي او زاړه استعمار ضد ليدلوري لرونکي اندونو خاوند تره کې او ارتجاعي کړيو هغه د کمونست په نامه ياد کړی دی. له همدې کبله تره کې مخکې لدې چې د (ا، خ ، د، گ) بنسټ کېږدي نه يوازې په هيواد کې بلکې د هيواد نه بهر د کمونست ټاپې وهل کيدلې. کله چې تره کې د باختراژانس عمومي مدير وو او د يوه مطبوعاتي پلاوي په مشرۍ د ۱۳۴۰ کال د لېنډۍ په مياشت کې ايران ته تللی د هغه مېلمه پال ژورنالست ته ايراني چارواکو ويلي وو «تره کې کمونست دی ، د سياست او وضعې په اړه ور سره بحث ونشي او اطلاعات ورنکړل شي.» ۱۲۰ د تره کي مېلمه پال د «کمونست نماز گزار» نومې مقاله کې راوړي . «د ايران هوا وريځ وه او ده له تره کي سره په يوه پارک کې وعده کړې وه چې سره و به وينو. کله چې دې پارک ته ورغلی تره کي ترې پوښتلي وو هوا وريځ ده او قبله نه معلومېږي قبله کومې خوا ته ده چې غواړي لمونځ وکړي. مېلمه پال حيرانېږي دا څه ډول کمونست دی چې لمونځ کوي.»

که چېرې د تره کي سياسي، ادبي او ژورنالستيکي فعاليتونو او په تيره د هيواد د دوو سياسي غورځنگونو (ويښ ځلميانو او د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند) په بنسټ ايښودولو کې د هغه مرکزي رول ته وکتل شي له يوې خوا يې د بهرنيو خبريالانو، څيړونکو، د پلوماتانو او څارگرو پام ځانته راگرزولې چې د هغه سره ليدنې کتنې او مرکې ولري تر څو د نوموړي له اندونو او پلانونو په اړه معلومات تر لاسه کړي. له بله پلوه پخپله سياستوال هم هڅه کوي چې خپلې ټولنې او بهرنۍ نړۍ ته د خپل ځان او خپل اړونده سازمان د ورپيژندلو د رسولو په موخه له مختلفو لارو او په هغو کې د خبريالانو او د پلوماتانو سره وگوري. کله چې دا ليدنې کتنې د سيالو ډلو غورونو ته رسېږي نو بيا هغو ته پټي استخباراتي اړيکې وايي او دا سياستوال د دې يا هغه هيواد جاسوس معرفي کوي. له بلې خوا د تره کي سياسي، ادبي او ژورنالستيک فعاليتونه او مترقي او سمونپال افکار د واکمنيو، محافظه کارو او ترقي ضد ډلو ټپلو او د هغود بهرنيو ملاتړو دښمني هم گټلې ده. دا ټول د دې سبب شوي چې د هغه په اړه منفي

تبليغات وشي او په هغه مختلفې ټاپې ووهي. له همدې کبله په تره کې د وخت د زبرځواکونو شوروي اتحاد او امريکې د متحده ايالتونو د څارگر ادرو سره په اړيکو درلودلو تورونه لگيدلي دي. سلطنت، ارتجاعي ځواکونو او سيالانو هغه د شوروي او پرچميانو هغه د امريکا جاسوس تبليغولو او امريکايي افغانستان پيژندونکي لويې دوپري د تره کې ملي دريځ ته په کتو سره پدې باور وو چې «نورمحمدره کې د امريکا په سفارت کې د افغانستان د حکومت د مخبر په توگه کار کاوه.» ۱۰۴/۴۱ د.ا.خ.د.د. ک کې د تره کې اتورپته لدې څخه معلومېږي چې هغه د خلک دموکراتيک گوند له جوړېدو څخه د گوند له مشرۍ څخه د هغه تر جبري گوښه کولو پورې د گوند د مشر په توگه پاتې شوی دی او د گوند د مشرۍ ليوالو دا جرئت نه دی کړی چې د هغه په وړاندې په څرگند ډول ودرېږي. که څه هم يوځل کارمل هڅه وکړه چې تره کې بې اغېزې کړي، پدې کار کې د پاتې راتلو له کبله د (ا، خ، د، گ) څخه ووت او خپل جلا سازمان يې جوړکړ خو د لسو کلونو بيلوالي وروسته بيرته د تره کې تر مشرۍ او لارښوونې لاندې سياسي فعاليت ته غاړه کښودله. تره کې وکولای شول د ده تر مشرۍ لاندې سياسي خوځښت (خلق گوند) د واکمنيو او سيالو ډلو د دښمنانه هڅو سره سره يوموتی وساتي او د افغانستان په سياسي غورځنگ کې د نورو ډلو په پرتله پياوړی شي. د ساري په توگه د ثور د وسله وال پاڅون وروسته چې گوند په واکمن گوند واوښت او گوند په علني توگه فعاليت پيل کړ د هغه مهال د افغانستان د دفاع وزارت د سياسي رييس شوروي سلاکار د ليکنې له مخې «د پوځ په لیکو کې ټول ١٩٧٣ گوندي غړي وو چې د هغوی څخه شپږ په سلو کې پرچميان او څلور نوي په سلو کې خلقيان وو.» ١٢١ پدې اړه د ثور د پاڅون وروسته د خلقي گوند د مرکزي کمیټې د دارالانشا مشر ليکي: «د گوند عمومي منشي نورمحمدره کې ځانگړې ډله نه لرله. خو د سنجول شوي سياسي تکتیک او د دموکراسۍ د تمثيل په خاطر يې په گوندي فعاليتونو کې د ډلگريو د سرکردگانو او د هغوی د ملاترو آزاد جر او بحث ته لاره اواره کړې وه...، پدې ترتيب نورمحمدره کې مدبرانه مشرتابه وکړای شول چې د ثور د وسله وال پاڅون پورې نه يوازې خپله خلکي ډله له رنکارنگ ډلگريو په هميشني شتون کې يو موتی وساتي، بلکې د خلکيانو سره په يوځای کيدو باندې د پرچم ډلې ته هم وياړ ور وبخښي.» ١٣٠/١٢٢-١٣١ د افغانستان د دولتي مشر په توگه د تره کې د استثنائي شخصيت ځانگړتيا پدې کې ده چې ارگ ته په ننوتو سره پښتو هم ارگ ته ور ننوتله. ارگ ته د پښتو ننوتل دې ته لار هواروله چې پښتو ژبه کومه چې د هيواد د نيمايي څخه زيات اوسيدونکي يې پرې گريزي عملاً د هيواد رسمي-ملي ژبې ته د رسيدو په لور لومړنی گام اوچت کړي. دا ځکه چې «د افغانستان هيڅ حکومت هم په ١٧٤٧ کې د هغه د تاسيس راهيسې پښتو د رسمياتو ژبه نه ده گرځولې يا دا چې پښتانه دې پرې مسلط شوي وي.» ١٢٣ سربيره پردې تره کې د نورو افغان مشرانو خلاف خپل خپلوان او د کورنۍ غړي په لوړو دولتي څوکیو و نه گومارل، واکونه او امتيازات يې ورنکړل يعنې دا چې د هيواد واکمنۍ ته يې فاميلي او قبيلوي بڼه او هویت ورنکړ خو د ده وروسته د گوند مشرانو (امين او کارمل) دا کار وکړ. کله چې د تره کې بيوگرافي ته وکتل شي هغه خپل هدفمن ژوند په هيواد کې د يوه سياسي غورځنگ جوړولو او لارښوونې، ويښتيايي-روښانتيايي کار او د خپل هيواد د آبادۍ په موخه وقف کړی دی. کله چې امين هغه له واکه گوښه او په ارگ کې بندي کړی وو د خپل ژوند په اړه نه بلکې د انقلاب او نظام د برخليک په هکله فکر کاوه. د هغه د خانه سامان سليم په وينا هغه مهال تره کې ويل: «دا ډېر ځوانان دي اشتباه ونکړي. دا انقلاب او نظام را ونه پرزوي. دوی ډېر بې تجربې دي.» تره کې خپل فعاليتونه په دوو جبهو د خلکو په وينولو او د يوه ولسپال گوند د جوړولو او لارښوونې ته راگرزولي وو. پدې دواړو جبهو کې يې د سترگو وړ برياوې لرلې. د هغه له لوري د گوند بريالۍ رهبري لدې

څخه جوتېږي چې گوند په لنډه موده کې د دې جوگه شي چې واک ته ورسېږي . خو گوند واک ته په رسېدو سره چې افغانستان د زبرځواکونو د سياليو په ډگر واوښت تره کې پدې کې پاتې راغی چې حالات کابو کړي او پدې هم ونه توانېده خپل سازماني ملگري يو موټی وساتي بلکې ډېريو ده ته شا کړه او ځېنو په څرگنده او نورو په پټه ورسره مخالفتونه پيل کړل او پدې ډول امين د واک په اصلي مرکز واوښت. امين چې د زعامت ليوال وو تره کې يې محاصره او له گونديانو او سياستوالو تجريد کړ او پدې ډول تره کې بې اغېزې شو. دا چې تره کې د امين د ارادې له محاصره شوی وو آفاکل بایس چې د هرات د ولايتي گوندي کمېټې د مشرۍ څخه گوښه او د سوداگرۍ په وزارت کې دنده ترسره کوله خپلوڅو تنو گوندي شاگردانو ته ويلي وو زه بريالی نشوم تره کې ووينم ځکه هغه يې محاصره کړی وو او هر چا نشوای کولی ورسره وگوري . د ثور د وسلوال پاڅون وروسته پداسې يوه حالت کې د گوند او حکومت د مشر په توگه د تره کې پاتې کېدل چې د واک د ليوال له لوري محاصره او له گونديانو او خپلو پخوانيو دوستانو تجريد او هېواد د حالاتو څخه بې خبره وي غوره دا وه چې هغه په خپله خوښه د دولت له مشرتابه څخه استعفی کړي وای ترڅو د خلقي واکمنۍ پر مهال د هغو ناخوالو او په تېره بې محاکمې وژنو د مسؤليت او ملامتي پړه پر ده نه وای اچول شوې . که د ثور د وسلوال پاڅون وروسته تره کې له واکه گوښه شوی وای بنایي هغه په افغاني ټولنه کې د روسي مشهور ريالست ليکوال ليو تولستوی په څېر دريځ څخه برخمن وای .

ببرک کارمل

۱۹۲۹ - ۱۹۹۶

مخکې لدې چې د ببرک کارمل د بيوگرافي په اړه بحث وشي د ببرک له لوري د کارمل د تخلص د غوره کولو په اړه معلومات وړاندې شي. ببرک په ځوانۍ کې په سياسي محفلونو کې د ببرک جان په نامه يادېده تر ۱۳۴۶ کال پورې يې تخلص نه درلود. عبدالمحمد درمانگر چې د (ا، خ، د، گ) د مرکزي کمېټې علی البدل غړی تېر شوی دی وايي: «د خپل لومړي زوی د زېږېدو وروسته د تره کې کور ته ورغلی وم چې د څو تنو نورو سربېره ببرک هم هلته وو. تره کې زما د مېرمنې د روغتيا پوښتنه وکړه او ما ورته وويل چې شکر هرڅه په خير تېر شول او خدای يو زوی راکړ. تره کې د هغه د نامه پوښتنه وکړه او ما ورته وويل چې تراوسه مو نوم نه دی پرې اېښی. هغه وويل کارمل ښه نوم دی دا نوم پرې کېږده. وروسته ببرک راته وويل چې په خپل زوی د کارمل نوم مه اېږده دا نوم زما خوښ شو غواړم چې زه د کارمل تخلص غوره کړم. ما هم ورسره ومنل او په خپل زوی مي د ېما نوم کېښود.» د کارمل مخينې ته په کتو سره هغه عجيبه مخينه لري اصلي نوم يې سلطان حسين وو پر ځان يې ببرک نوم کېښود ،تخلص يې پدې ډول او سياسي واک يې هم د پردي لښکر پر مټ او د هېواد د خپلواکۍ د بايللو په بيه ترلاسه کړ. د تره کې تر مشرۍ لاندې گوند څخه ووت ، خپل جلا سازمان يې جوړ کړ او د خپل گوند نوم يې د تره کې تر مشرۍ لاندې گوند په نامه اعلان کړ.

ببرک د ډگر جنرال محمد حسين زوی د ۱۹۲۹ کال د جنوري په څلورمه د کابل په کمريو کې زيږدلی دی. د کارمل د قومي تړاو په اړه د نظريو والی نشته د تاجک، پشتون، پنجابي او کشميري په نامه يادشوی دی. کارمل ځان پښتون معرفي کاوه خو بريالي د هغه سکه ورور ځان تاجک بللو. هغه څيړونکي چې د کارمل اصل او نسب پنجابي يا کشميري گڼي هغه داسې راپيژني. د کارمل نيکه پهلوان طاهر پنجابي د انگرېزي پوځ د پاتې شونو څخه دی. طاهر لومړی په انگرېزي چوڼۍ د بی بی مهر و په غونډۍ کې خدمت او ژوند کاوه او وروسته په ښار کې ميشت شو، کورنۍ يې جوړه کړه او د هاشم په نامه يې زوی پيدا شو چې د ميرزا هاشم په نامه مشهور شو. هاشم د انگرېزانو په سفارت کې کار کاوه او په کمريو کې يې ښځه وکړه او هملته يې ژوند اختيار کړ. ميرزا هاشم د محمد حسين او گل حسين په نامه دوه زامن لرل. محمد حسين د سلطان حسين، سلطان محمود او سلطان مسعود په نومونو زامن لرل. خو دريو واړو وروڼو خپل نومونه په ببرک، محمود او توريالي واړول. گل حسين مړ شو او ښځه يې ورور محمد حسين ځانته نکاح کړه. کارمل د دري ژبې تکړه وياند وو په پښتو، جرمني او انگرېزي يې گوډې گوډې خبرې کولې. کارمل د امانې په ليسه کې زده کړې پای ته ورسولې او په کال ۱۹۴۷ کې د کابل پوهنتون د حقوقو او سياسي علومو په پوهنځي کې زده کړې پيل کړې او د کابل پوهنتون د محصلينو د اتحاديې فعال غړی وو. همدا راز هغه د پښتونستان د اتحاديې غړيتوب درلود چې بنسټ ايښودونکی يې سردار محمد داود دی. کارمل په پوهنتون کې د تحصيل پرمهال په يوه مظاهره کې د خپلې لاسي توپانچې د هوايي ډزو له امله په کال ۱۹۵۰ کې زندان ته واچول شو او ويل کيږي چې په ۱۹۵۴ کې د وخت صدراعظم محمد داود له لورې عفو او له بنده خلاص شو. په زندان کې يې د ميراکبر خيبر سره گډه ژبه وموندله. د دوو پرچميانو غوربندي او محمد نبي عظيمي په وينا کارمل او خيبر دواړو په زندان کې مارکسيزم-لينينيزم ته عقیده پيدا کړه. غوربندي د کارمل له قوله ليکي چې ده او خيبر يو استاد درلود. د دوی دا استاد د ديورند د کرښې د هغې خوا د مصطفی په نامه يوه مجهول الهويه او مرموز بندي دی چې څه موده يې په چين کې هم ژوند کړی وو. مصطفی د ناڅرگند جرم له امله زنداني شوی او له زندان وروسته په دارالتحرير شاهي کې د ژباړونکي په توگه مقرر شو. کارمل له بنده د خلاصيدو وروسته د پلان په وزارت کې د مامور په توگه مقرر شو. کارمل د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند د بنسټ ايښودونکي کنګري د فعالو گډونوالو څخه دی او په کنګره کې د مرکزي کمېټې د غړي په توگه وټاکل شو هغه د دوو دورو (۱۹۶۵ او ۱۹۶۹) لپاره د کابل ښار څخه ولسي جرگې ته د وکيل په توگه لار وموندله. د دموکراسۍ په لسيزه کې کارمل د ولسي جرگې له سټېژ څخه احساساتي او په حکومتونو انتقادي ويناوې کولې او په يوه مشهوره څيره واوښت او له بلې خوا يې د ځينو وکيلانو منفي غبرگون را وپارواه پر ده او د ده په ملګري نور احمد نور چې هغه مهال يې پنجوايي تخلص درلود او هغه هم د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند سره سازمانې تړاو درلود بريد وکړ او دواړه يې سخت وډبول. ويل کيږي: «که اناهيتا راتب زاده ځان پر هغه نه وای اچولی او افغاني دودونه نه وای چې ښځه په عام ځای کې نه وهي او نه هم تماس ور سره پيدا کوي. نو کارمل به د دغو قهرجنو پارلماني استازو لخوا وژل سوی وای.» ۲۲۶ / ۳ کارمل په وينا ورکولو کې ځانګړی مهارت درلود او اورېدونکی يې تر اغيز لاندې راوړ. البته د پرچم زياترو مشرانو په ويناوو کې ځانګړی مهارت درلود او ويل کېدل چې هغوی به خپلې ويناوې ثبتولې او بيا اورېدلي او پدې ډول يې تمرين کاوه چې ښه وياندويان شي. د ا. خ. د. گ. د جوړيدو وروسته کارمل د تره کې تر مشرۍ لاندې سازمان نه جلا شو او د (ا، خ، د، گ) په نامه خپل سازمان جوړ کړ خو د لسو کلونو جلاوالي وروسته په کال ۱۹۷۷ کې بيرته د تره کې تر مشرۍ لاندې يووالي ته غاړه کيښودله او د واحد گوند د سياسي بېرو د غړي او منشي په توگه ومنل شو. د ۱۹۷۸ کال

د نورد پوځي پاڅون وروسته د (۱ ، خ ، د ، گ) په حکومت کې دوهم دریځ چې د انقلابي شورا او صدراعظم مرستیال وو ترلاسه کړ. د گوند په واکمنېدو سره ډیر ژر د خلق او پرچم پخوانی دښمنی جوتي شوی. ددې دښمنیو پایله دا شوه چې کارمل او د هغه پنځه تنه نور باوري ملگرو (جون ۱۹۷۸) ته په بهرکي دپلوماتیکي دندې وسپارل شي. په هیواد کې د هغوی پاتې مشران د واکمنۍ خلاف د پوځي کودتا په تور زندانی شول. په بهرکي په دندو گومارل شوي پرچمي مشرانو او په هغوکي کارمل ته هیواد ته د را ستنیدو هدایت ورکړل شو خو هیواد ته د راستنیدو نه ډډه وکړه او د ختیځې اروپا په سوسیالستي هیوادونوکي پټ شول. ویل کېدل چې دوی د سفارت پانگي هم له ځانه سره وړې وې . واکمنۍ هغوی له گونده اخراج او ملي خاينین اعلان کړل. کارمل او د هغه نور ملگري د شوروي اتحاد د تیري سره جوخت (۱۹۷۹ کال دسمبر اووه ویشتمه) په کابل کې را څرگند شول. کارمل د گوند او دولت د مشر په توگه د گوند، دولت او خلکو په برخليک واکمن کړل شو. کله چې په ۱۹۸۵ کې په شوروي اتحاد کې میخائیل گورباچف واکمن شو د هغه د ارادې له مخې کارمل هم د ۱۹۸۶ کال د می میاشتې په څلورمه د گوند د مشرتابه او څه موده وروسته د نوامبر په یوویشتمه د انقلابی شورا د ریاست نه گوښه او په شوروي اتحاد کې ژوند کولو ته اړ کړل شو. کارمل چې کله د سیاسي مبارزې په ډگر کې راڅرگند شوی دی تل د شوروي اتحاد د سیاستونو په تائید او دفاع کې درېدلی دی حتي د افغان – شوروي دوستۍ ته وفاداري یې د هرافغان د وطنپالنې معیار گانه. خو کله چې هغه د واک څخه د جبري گوښه کولو وروسته په مسکو کې ساتل کیده د شوروي اتحاد په سیاستونو یې نیوکې پیل کړلې. بنایي دا نیوکې هم د مسکو د واکمنۍ او یا د شوروي دولت د ځېنو چارواکو په اراده کېدلې ترڅو هغه په افغان ولس کې له لاسه ورکړی شخصیت چې د مسکو گوداګی شمېرل کېده بیرته ترلاسه کړي او د راتلونکو لوبو لپاره یې چمتو کړي. د میرصاحب کاروال په وینا نجیب الله هم د افغانستان څخه د شوروي لښکر د وتلو وروسته د شورویانو په مشوره د شورویانو په تگلارو نیوکې پیل کړلې. کارمل د ۱۹۹۱ کال د جون په میاشت کې افغانستان ته را واستول شو او دا ځل یې د تېر ځل خلاف د لږکیو د حقونو د گټلو په نامه مبارزه پیل کړه پداسې حال کې چې مخکې یې د انترناسیونالیسم شعارونه زمزمه کول. هغه هیواد ته په راستنیدو سره د نجیب ضد فعالیتونو رهبري کوله او د نوموړي په راپرزولو او د مجاهدینو واک ته په رسولو کې ټاکنوکی رول ولوباوه . په افغانستان کې د جهادي واکمنۍ پرمهال چې حالات کړکېچن او د شمال تلوالې د کنترول څخه ووتل کارمل اړ شو چې لومړی بغلان ته د سیدکیهان د کورنۍ او څه موده وروسته په حیرتان کې د جنرال مؤمن ترچتر لاندې ژوند وکړي او بالاخره روسیې ته د تللو ویزه ترلاسه کړي. هغه د ۱۹۹۶ کال د دسمبر په دریمه په مسکو کې مړ شو او جسد یې په حیرتان کې خاورو ته وسپارل شو. د هغه د جنازې په مراسمو کې د شمال تلوالې قوماندانانو هم گډون کړی وو. ویل کېږي کله چې طالبانو حیرتان ونيو د هغه هډوکي یې د مقبرې راوايستل او د آموسیند ته واچول. کارمل واک ته په رسیدو سره خپل خپلوان لوړو گوندي او دولتي څوکیو ته راپورته کړل او د یوه پاچا په څیر یې خپله کورنۍ او خپلوان د هیواد په مقراتو واکمن کړل. کارمل د شوروي د څارگرې ادارې سره د اړیکو لرلو تور له ځانه سره وړي او د خپلې واکمنۍ پرمهال خلکو دوهم شاه شجاع او یا روسي شاه شجاع بللو. کارمل داسې یو سیاستوال وو چې د هغه سیاسي مخالفانو، لویځوالو، د شوروي لیکوالو سربېره ځینو پرچمي لوړپوړو « بي تقوا، درواغجن ، چلباز، توطیه گر، تش مغزی ، ټنبل ، شرابي ، بد اخلاق، فرکسیونباز او ډوزمار» بللی دی . د کی جی بی په سندونو کې راغلي دي چې « د ببرک نفساني اخلاق هم ډېر ټیټ ول هغه د سیاسي بېرو له غړي مېرمن اناهیتا راتب زاد سره ناوړه جنسي اړیکې درلودلې .» ۳۰۴/۱۲۴ همدا لامل وو چې د کارمل د پوځي سلاکار د دفتر غړو اناهیتا راتب زاد « نادېژدا» بلله.

نادرېدا د لینن مېرمن وه. په کارمل اناهیټا دومره گرانه وه چې د خپلې لور نوم یې هم اناهیټا اېښی وو. د کارمل پوځي سلاکار هغه داسې معرفي کوي: «په ژوند کې مې احمقان، لټان او شرابیان نه خوښېدل او دلته دا ټول صفتونه په یوه کس کې راټول شوي وو او دا سړی بیا ګوندي لارښود او د دولت مشر وو.» ۱۲۴/۷-۱۲۵

حفيظ الله امين

۱۹۲۹-۱۹۷۹

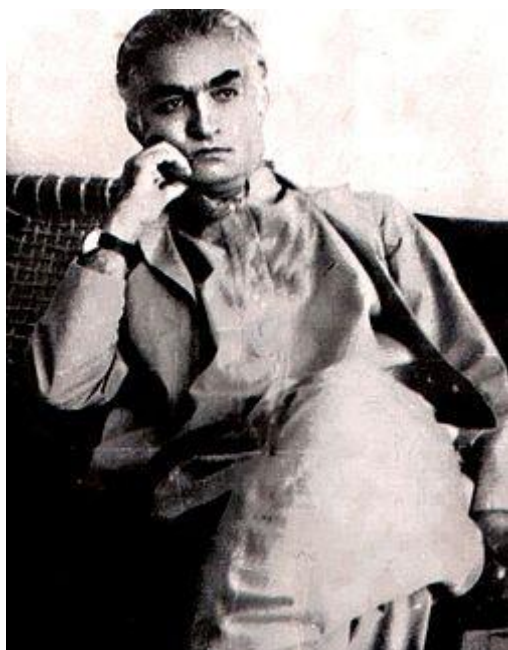
حفيظ الله امين د حبيب الله زوی ۱۹۲۹ کال د اګست په لومړۍ نېټه د پغمان د قاضي خېلو په کلي کې په يوه متوسطه حاله پښتنه کورنۍ کې زيږدلی دی. هغه په پښتو، دري او انګريزي ژبو مسلط وو. پلار يې د دولت يوټيټ رتبه مامور وو. هغه خپلې لومړنۍ زده کړې په پغمان، متوسطه زده کړې په ابن سينا ليسه او لوړې زده کړې د کابل په دارالمعلمين او د کابل پوهنتون د ساينس په پوهنځي کې د رياضي په برخه کې ترسره کړې. د زده کړو د پای ته رسولو وروسته د کابل په مختلفو پوهنيزو بنسټونو (رحمن بابا، خوشالخان، ابن سينا او د کابل دارالمعلمين) کې د استاد په توګه دنده ترسره کړې ده. امين د ابن سينا او دارالمعلمين د مشر په توګه هم پاتې شوی دی. هغه په کال ۱۹۵۷ کې د متحده ايالتونو د نيويارک د کولمبيا پوهنتون ته د ښوونکو د روزنې په برخه کې د لوړو زده کړو

لپاره وليږل شو. هغه بيا په کال ۱۹۶۲ کې نوموړي پوهنتون ته د دکتورا د لاسته راوړلو په موخه تحصيلي بورس ترلاسه کړ. په یاد پوهنتون کې «د افغانستان د محصلينو د اتحاديې يو فعال غړی وو او په ۱۹۶۳ کې يې رئيس سو. ده د دې اتحاديې او نورو مسلمانو محصلينو د اتحاديو د خبرپاڼو لپاره منظمي ليکنې کولې، ده پر سلطنت او په تيره بيا د صدراعظم محمداود په مستبدانه رويه باندې سخت انتقادونه کول. د همدې فعاليتونو په نتيجه کې د ده سکالرشپپ نيمګړی پاته سو او هيواد ته راوغوښتل سو.» ۳/۲۴۰ محمد نبي مصداق د خپل کتاب په ۲۴۰ مخ کې د وخت د ښوونې او روزنې وزير ډاکټر محمدانس د ليک خبره کوي چې امين په لندن کې وربښودلی چې پکې ليکل شوي وو: «لطفاً بيله ځنډه افغانستان ته راستون سه، ځکه موږ تا ته اړتيا لرو.» نوموړي ته امين دا هم ويلي دي چې د امريکې پوليسو (اېف بي آي) څو ځله په نيويارک کې وغوښتم را ته ويل يې چې افغانستان ته ستون سه که نه نو موږ به دې په زوره په طياره کې کښينوو.»

امين هيواد ته په راستنيدو سره د (ا، خ، د، گ) غړيتوب ترلاسه کړ. هغه د ولسي جرګې ديارلسمې دورې ته د استازي په توګه لار وموندله. امين ګوند ته په شامليدو سره په پوره انرژۍ سياسي فعاليت ته ادامه ورکړه او په کال ۱۹۶۶ کې د (ا، خ، د، گ) د مرکزي کميټې علی البدل غړی شو. په افغانستان کې د جمهوري نظام په ټينګښت سره د افغانستان د خلک دموکراتيک ګوند خلقي اړخ هم په وسله وال پوځ کې سازمانې کار پيل کړ. د پوځيانو سره سازماني کار امين ته وسپارل شو چې پدې کار کې يې زياتې برياوې لرلې. امين په ۱۹۷۶ کال کې د خلقيانو مرکزي کمېټې ته رپوټ ورکړ چې خلقي

پوځيان کولی شي چې سياسي واک تر لاسه کړي خو تره کي دا وړانديز نه وو منلی. امين په گوند کي يوه جنجالي خبره پاتې شوی دی. کارمل د خپلې واکمنۍ پرمهال په خپلو مرکو او ويناوو کې هغه د سې آی اي د اجنټ په نامه ياداوه خو پدې اړه يې کوم سند وړاندې نکړ. يو روسي خبريال چې پدې اړه يې د کارمل سره مرکه کړې داسې ليکي: « ما د کارمل سره چې اوس په مسکو کې اوسيدري ۱۹۸۹ په اپريل کې مرکه وکړه : او ور څخه وپوښتل چې آيا تاسو په رښتيا باوري ياست چې امين د سې آی اي اجنټ وو؟ نو کارمل ځواب راکړ چې زه صرف پر هغه د خپلو اعمالو پراساس دا قضاوت کوم. که امريکا آن سل بيليونه ډالر هم د افغانستان د بې ثباتۍ لپاره لگولي وای ، نو هغوی به دومره زيان نه وای ور اړولی څومره چې امين ورساوه. نو ما ورته وويل چې که تاسې دا منطق څارئ ، نو بريژنف چې په واقعيت کې يې دا چټلي د شوروي اتحاد څخه بهر پېښه کړه بايد څو ځلې د هر لويديځ استخباراتي سازمان اجنټ وي ؟ » ۱۲۵/۶-۵ د مير اکبر خيبر د ترور څو ورځې وروسته د اپريل په ۲۵ نيټه د کارمل په شمول د گوند ځينې مشران توقيف او نور په خپلو کورونو کې تر څارنې لاندې ونيول شول. امين د تره کي د توقيف څخه په خبريدو سره په پوځ کې خپلو ارتباطي غړو ته دستور ورکړ چې د اپريل په اووه ويشتمه د واکمنۍ په وړاندې پاڅون وکړي. د نوموړي د دستور له مخې د اپريل په اووه ويشتمه د پوځ خلقي غړو پاڅون ترسره کړ او دولتي واک يې تر لاسه کړ. لدې کبله امين د ثور انقلاب د قوماندان په نامه يادېده ، د صدر اعظم د مرستيال او د بهرنيو چارو د وزير په توگه وټاکل شو او د بشپړ واک څخه برخمن شو. د ۱۹۷۹ د اپريل (وري) په مياشت کې د حکومت مشر شو. په همدې کال د سپتمبر په څوارلسمه يې تره کي د گوندي او دولتي دندو نه گوښه او د هغه پرځای د گوند او دولت د مشر په توگه د چارو واکي پخپل لاس کې ونيولي . امين وروسته له ۱۰۳ ورځو د ۱۹۷۹ کال د دسمبر په اووه ويشتمه د شوروي پوځيانو له لوري ووژل شو او د هغه پرځای يې د هغه سيال کارمل د هيواد د مشر په توگه نصب کړ. امين د کارمل په څيرخپل خپلوان په لوړو گوندي او دولتي څوکیو وگومارل او د سترگو وړ واکونه يې هم ورکړل. گلداد چې د امين د واکمنۍ پرمهال د مرکزي کميټې غړيتوب تر لاسه کړ د ثور د وسلوال پاڅون وروسته په خلقي واکمنۍ کې د امين داسې انځور کاږي: «امين د ثور مياشتې له پاڅون وروسته وختونه دا هڅې پيل کړې چې خپله دلگۍ پر گوند او دولت مسلطه کړي او ټول گوندي او دولتي واک په خپل لاس کې ونيسي ، د هغه ستري او نه بينونکي کړني وې...، امين د خپلې ډلگۍ د يو شمېر کسانو په واسطې باندې د گوند د ننه او د ولس منځ کې ډول ډول ځوروني ، ظلمونه ، شړل ، بنديانول او وژني وکړلې.» ۱۰۵/ ۱۲۸ د کيوبا د انقلاب او د دولت د مشر فيدل کاسترو په اند «امين داسې سړی وو چې په کړنو کې د پولپوت سره ډېر زيات ورته وو.»

میر اکبر خیبر ۱۹۳۲ - ۱۹۷۸

میر اکبر خیبر د میر افضل زوی په ۱۹۳۲ کې د لوگر ولایت د مرکز پل علم په یوه بیوزله پښتنه کرونډ گره کورنۍ کې زیږیدلی دی. خیبر په خپله پلرنۍ سیمه کې د لومړنیو زده کړو وروسته په حربي ښوونځي کې چې هغه مهال د رشديه عسکري لیسې نومیده شامل شو او د هغې څخه په فارغیدو سره په حربي پوهنتون کې په زده کړو پیل وکړ. خیبر د حربي پوهنتون څخه د فارغیدو په ورځ (کال ۱۹۵۱) د دې پر ځای چې د پلوم تر لاسه کړي د بنديخانې فرمان تر لاسه کړ. خیبر په ۱۹۵۷ کې له زندانه خلاص شو خو د خپلې کورنۍ غړي یې ونه موندل. د غوربندۍ له قوله د خیبر مور، مېرمن او اولادونه د هغه له بندۍ کیدو وروسته د واکمنۍ لخوا له منځه یووړل شول. خو ځینې بیا صبغت الله مجددي ته چې له خیبر سره یې خپلوي او دښمني لرله گوته نیسي. د مجددي او خیبر ترمنځ

دښمني لدې نه جوتیري چې «په ۱۹۶۰ کې د شوروي یو لوړپوړی پلاوی کابل ته راغلی وو د مجددي صاحب (صبغت الله مجددي) خلاف یې داسې یوه دسیسه جوړه کړه چې گواکې هغه ۰۰۰، تصمیم نیولی وو چې د شوروي میلمنو په لاره کې بم کیردي. د دې توطیې خبرد مجددي ورور رحمت الله مجددي پرچمي سلیمان لایق ته او د هغه له لارې د میر اکبر خیبر او ببرک کارمل په مرسته سردار محمد داود ته ورسید... سردار محمد داود د مجددي د نیولو امر ورکړ... د دې توطیې مهمې پایلې دا شوې چې پرچمي مشران د محمد داود او روسانو د اعتبار وړ وگرزي. «۱۲۶ رحمت الله مجددي هغه مهال د خیبر په کور کې اوسېده او ویل کېږي هغه څه موده وروسته په شوروي اتحاد کې د لمبېدو پر مهال په اوبو کې یوب او مړ شو. کله چې خیبر له زندان څخه خلاص شو صدراعظم محمد داود هغه ته د دوهم بریدمنۍ رتبه ورکړه او د پولیسو په اکاډمۍ کې یې د استاد په توګه مقرر کړ پداسې حال کې چې هغه له پوځي خدمت څخه طرد شوی وو. ډیری خیبر د محمد داود د پلویانو څخه شمیري او مخالفین یې وایي چې خیبر «د داود خان د صدارت په مهال د ضبط احوالاتو غږیتوب تر لاسه کړ». «۵۸۲/۴۶ د کار د گروه د یوه کدر په وینا «پنجشیري او هادي کریم او وروسته شرعي جوزجاني او شهپر، ببرک کارمل، اناهیتا راتباز او میر اکبر خیبر د دولت کسان گڼل. «۱۳/۱۲۷ د صدارت څخه د محمد داود له استعفي وروسته خیبر په ۱۹۶۴ کې په خوست کې د امنیې قوماندانۍ ته تبدیل شو. مخکې ویل شوي وو چې خیبر په زندان کې له کارمل سره آشنا او ملګری شو او د هغه سره یې ګډ د یوه سیاسي خوځښت د جوړولو په چاره کې هڅو ته دوام ورکړ. لکه څرنګه چې هغه برحاله پوځي وو او په اساسي قانون کې پوځیانو ته د سیاسي فعالیت اجازه نه وه هغه نه د (ا، خ، د، گ) په بنسټ اېښودونکي کنګره کې ګډون وکړ او نه د ګوند مشرتابه ته و ټاکل شو. کله چې په کال ۱۹۶۷ کې د افغانستان د خلک دموکراتیک ګوند په دوو برخو وویشل شو هغه د پوځي خدمت نه استعفی وکړه او د پرچميانو مرکزي کمیټې ته راپورته او د پرچم په فرکسیون کې د پوځي برخې مسؤلیت ورکړل شو. ۱۹۷۳ کال د پوځي کودتا څه موده وروسته د پرچم

په فرکسیون کې د نوموړي څخه د پوځي برخې مسئولیت اخیستل کېږي. ویل کېږي چې له خیبر څخه د پوځیانو د مسئولیت اخیستنې لامل د محمد داود په وړاندې د پرچم د فرکسیون دریځ وو چې خیبر غوښتل د پرچم فرکسیون د محمد داود د ملي انقلاب په غورځنگ کې منحل شي. کله چې د گوند دواړه اړخونه په کال ۱۹۷۷ کې سره یو شول خیبر د واحد گوند د مرکزي کمیټې د غړي په توگه ومنل شو. خیبر د ۱۹۷۸ کال د اپریل په اوولسمه د دولتي مطبعې ترڅنگ ترور شو. د خیبر ترور داسې یوه پېښه شوه چې د افغانستان د تاریخ پاڼه په بل مخ واوړي. خیبر ته د پرچم د فرکسیون تئوریسن ویل کېږي خو له هغه نه کوم علمي او څیړنیز اثر یا رساله په میراث ندي پاتې شوي. خیبر د پرچم په مشرتابه کې یوازینی بېوزله او د کلیوالي چاپیریال څخه سر را پورته کړی وو. د (ا، خ، د، گ) د یو شمېر مشرانو له لیکنو او څرگندونو څخه ښکاري چې خیبر د کارمل له مخالفانو، د کارمل له منفي ځانگړتیاوو او حتی اخلاقي کمزورتیاوو څخه سرتکاوه خو سره لدې یې د کارمل د رهبرۍ لاندې فعالیت درلود، ټینگ ملگری یې وو او لار یې ترې جلا نکړله. خیبر په پښتو، دري، اردو او انگریزي ژبو پوهېده. د امریکایي لیکوال هنري برادشر له انده خیبر «د کارمل لپاره هغسې رول ولوباوه لکه امین چې د تره کې لپاره لوبولی دی.»

ډاکټر عبدالکریم زرغون

۱۹۴۳ - ۱۹۷۹

عبدالکریم زرغون د گلریز زوی په ۱۹۴۳ کال کې د خوست په اسمعیل خیلو کې په یوه بېوزله کروندگره کورنۍ کې زیږېدلی دی. زرغون د خوست د څړمنو په لومړني ښوونځي کې د زده کړو وروسته د ابن سینا په لیسه کې خپلو زده کړو دوام ورکړ. د لیسې څخه په وتلو سره د کابل په دارالمعلمین کې شامل شو. د دارالمعلمین څخه د دپلوم د ترلاسه کولو وروسته د کانکور په آزمویښه کې گډون وکړ او د کابل پوهنتون د طب پوهنځي ته بريالی شو. هغه په کال ۱۹۷۲ کې خپلې زده کړې پای ته ورسولي او د ډاکټر په توگه یې د کابل ښار په طبي بنسټونو کې په کار پیل وکړ. هغه د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند د جوړیدو په لومړیو کې د دې گوند غړیتوب ترلاسه کړ او د کابل پوهنتون گوندي مسئولیت ورکړل شو. زرغون د ولسي جرگې دیارلسمې دورې ته د خوست څخه ځان کاندید خو واکمنۍ هغه زندان ته واچاوه. د یادولو وړده چې په هماغه کال د خوست په لویه ولسوالۍ کې ښوونکي عبدالخالق هم ولسي جرگې ته ځان کاندید کړ چې عبدالخالق هم حکومت بندي کړ. د دې دواړو د بندي کیدو لامل په خوست کې د خلقي فرکسیون غښتلتیا وه او د دواړو د بري شونتیا لوړه وه. په خوست کې د خلقيانو دا ډول نفوذ اکثراً د زرغون د هلوځلو او سیاسي –

سازماني اغېزمن فعالیت پایله ده ځکه «چې عبدالکریم زرغون د خوست په لویه ولسوالۍ کې ممتاز او د زیات باور خاوند و.» ۹۷/۱۲۲ زرغون په گوند کې د ښه او بريالي سازمان ورکونکي په توگه پېژندل

کېږي. هغه د خليفانو په اړخ کې لومړی خلقي کدر دی چې په پوځ کې يې سياسي فعاليت پيل کړی او ډېر پوځيان يې سياسي مبارزې ته هڅولي او روزلي دي. زرغون د اويامو کلونو په لومړيو کې په گوند کې د خلقي او ملي د موکراسۍ په اړه بحثونه راپورته کړل او ملي دموکراسي يې چې گوند په کړنلاره کې تاييد شوې وه د کارگرې طبقې په گوند کې «د طبقاتي مبارزې د انقلابي اصولو له تطبيق څخه سرغړونه» گڼله. البته هغه مهال زرغون په ۱۹۷۲ کې د خلقي اړخ د مرکزي کميټې له خبرتيا پرته د مسترېل په نامه يو کتاب په پاکستان کې خپور کړی وو. د زرغون له لوري د خلقي او ملي دموکراسۍ د مسالي راپورته کول او په خپلسر د مسترېل کتاب چاپول او د امين له لوري پر هغه د فرکسيونبازۍ د تورونو لگول د دې لامل شول چې زرغون د مرکزي کميټې علی البدل غړی له گونده اخراج شي (۱۳۵۳ کال د اسد شلمه). خو هغه څوک له ځانه سره يونه وړل، خپل ارتباطي کسان يې هڅولي وو چې په گوند کې پاتې شي. د مسترېل د کتاب منځپانگه د گوندونو په سياسي مبارزې څرخېده، په هغه کې د (ا، خ، د، گ) مبارزې څرنگوالي ته هم گوته نيول شوې وه او په بربنډ ډول يې کارمل د افغانستان خلک دموکراتيک گوند او د هېواد مترقي غورځنگ ته يو گواښ گڼلی وو او په کتاب کې د کارمل په اړه د خلقي کدرعلي گل پيوند يو شعر هم راوړي چې د دې شعر لومړي او وروستي بيتونه دا دي.

ای د لوی جنرال بچیه زه د پېژنم چې غل يې

ته د خلکو لوی دښمن يې راوتلای په بل چل يې

په الفاظو دي ډېر خلک خطا کړيدي چل بازه

طبقه دي ده اوچته د ولس منځ کې غمازه

د خلکي بيرغ لاندې حکومتي اجنتان ورک کړي

مترقي ايډيولوژي کې راوتلي لېوان سپک کړي

ای د لوی قصر خاونده پس لدې نه په زلزل يې

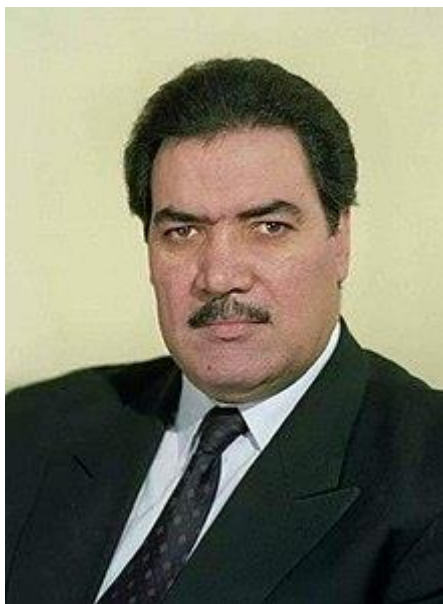
ای د لوی جنرال بچیه زه دي پېژنم چې غل يې

زرغون د مسترېل سربيره لاندې آثار ليکلي يا ژباړلي دي: «په پښتو ژبه د سياسي او اجتماعي اصطلاحاتو ژباړه، د مبارزې الفباء، ملی ديموکراتيک دولت د خلقي ديموکراتيک دولت په څېر نه دی او له فيوداليزم څخه تلل سوسياليزم ته.» کله چې گوند واک ته ورسېد زرغون بېرته د گوندغړيتوب ترلاسه کړ خو هغه ۱۳۵۸ کال د چنگاښ په يوويشتمه بندي شو او د هماغه کال د تلې په اووه ويشتمه د امين د واکمنۍ پر مهال بيله محاکمې ووزل شو. کله چې امين د ۱۹۷۹ کال د سپتمبر په څوارلسمه تره کې گوښه او بيا يې وواژه د تلې په دوه ويشتمه يو شمير خلقي گوندي افسرانو د ځينو ملکي کدرونو سره په همغږۍ کې د امين خلاف د پوځي عمل هڅه وکړه چې دا هڅه مخکې له مخکې افشا او شکمن کسان په هوايي قواوو او زره دارو جزوتامونو کې ونيول شول. دريشخور په اوومه قوا کې پاڅون پيل شو خو هغه وځپل شو. دا پاڅون په رسنيو کې د افغان ملت د گوند د بنسټ ايښودونکي غلام محمدرهاد د پلويانو د بغاوت په نامه تبليغ شو خو په خليفانو کې حکومت دا تبليغبول چې پاڅون کوونکي د زرغون او پرچم

پلويان دي او زيات شمير خلقيان پدې تور بنديان او څو تنه چې زياتره يې ملکي کدرونه وو بېله محکمې چانواړي شول . همدا راز کله چې په ۱۹۸۹ کې د کب د مياشتې په شپاړلسمه نيټه د دولتي امنيت ځواکونو او د دوستم مليشو د دفاع وزارت په قرارگاه برید وکړ او حکومت هغه د شهنواز تڼي او گلبدین حکمتیار گډه کودتا اعلان کړه د نجیب له لوري هغه په گوند کې د زرغونیانو کار گڼل کیده. د گوند د واکمنۍ پرمهال اکثر آ د گوند په د ننه کې کله چې مخالفتونه له عمق نه سطحې ته راوتلي دي اود واکمنۍ په کړنو خلقیانو نیوکې کړې دي په عاملینو یې د زرغونیانو ټاپي وهل شوې دي هغوی بنديان ، له دولتي ځوکیو گوښه او یا وژل شوي دي چې دا بیا په گوند کې د زرغون د اعتبار او اغېز ښکارندوی دی. زرغون د یوه ځیرک سیاستوال په توگه دا وړتیا لرله چې د راتلونکې وړاندوېینه وکړي . د یوه خلقي کدر په وینا « یوه ورځ زرغون د کابل پوهنتون په انگر کې د خبرو په ترڅ کې وویل امین به په ملي کچه او کارمل به په نړیواله کچه د گوند او غورځنگ په وړاندې خیانت وکړي.» زرغون په پښتو ، دري ، انگرېزي او اردو ژبو پوهېده.

ډاکتر نجیب الله

۱۹۴۷ - ۱۹۹۶

نجیب الله د اختر محمد زوی په یوه متوسط الحاله کورنۍ کې ۱۹۴۷ کال د اگست په شپږمه د کابل په مرادخانۍ کې وزیږید. هغه په خټه پښتون او د گردیز د احمدزیو څخه دی. پلار یې د محمد داود سره نږدې اړیکې لرلې او د هغه د صدارت پرمهال په ۱۹۵۶ کال کې په پېښور کې د افغانستان د سوداگرۍ قونسول وو. نجیب الله خپلې لومړنۍ زده کړې د ده افغانان په لومړني ښوونځي او متوسطه زده کړې یې د حبیبی په لیسه کې ترسره کړې دي. هغه په کال ۱۹۶۳ کې له لیسې فارغ شو په کال ۱۹۶۵ کې د کابل پوهنتون د طب په پوهنځي کې زده کړې پیل او په کال ۱۹۷۵ کې چې اته ویش کلن وو په پوهنتون کې د لسو کلونو زده کړو وروسته د ډاکتر په صفت دپلوم ترلاسه کړ خو په کومو روغتیايي بنسټونو کې یې دنده نه ده ترسره کړې . هغه په کال ۱۹۶۶ کې د افغانستان د خلک دموکراتیک

گوند غړی شو او د انشعاب وروسته د کارمل تر مشرۍ لاندې خپلې سیاسي مبارزې ته دوام ورکړ. نجیب دوه ځله په کال ۱۹۶۹ او ۱۹۷۰ کې د سیاسي فعالیتونو له امله څلور او نهه میاشتې زنداني شوی دی. هغه د پرچم د فرکسیون د مخکښو ویاندویانو څخه شمیرل کیده. نجیب الله په کال ۱۹۷۷ کې د پرچم د فرکسیون د مرکزي کمیټې غړیتوب ته راپورته کړل شو. ځینې هغه د پرچم په اړخ کې کارمل پلوی او د هغه ساتونکی گڼي او نور بیا هغه د خیر د پلویانو څخه شمیري. د ثور د اوومې سیاسي بدلون وروسته هغه د کابل ښار د گوندي کمیټې د منشي مسؤلیت ترلاسه کړ. د ۱۹۷۸ کال د جون په میاشت کې د گوندي ضد فعالیتونو په تور په تهران کې د سفیر په توگه مقرر شو. هغه د کارمل په شان د سفارت نه له گوښه کېدو وروسته هیواد ته راستون نشو او د وارسا تړون اړونده کوم سوسیالستي هیواد یا ښایي

شوروي اتحاد ته تللی وي او کله چې شوروي لښکر په افغانستان پرغل وکړ نجيب الله هيواد ته راستون شو او د هيواد د څارگرې ادارې، خدمات اطلاعات دولتي (خاد) د رييس په توگه مقرر شو او شپږ کاله د دې ادارې مشر پاتې شو. کله چې په شوروي اتحاد کې گورباچف واک تر لاسه کړ د هغه د ارادې له مخې د گوند په اتلسم پلنوم کې د کارمل پرځای د گوند د عمومي منشي په توگه وټاکل شو او څه موده وروسته د انقلابي شورا رئيس شو. د گوند د مشرۍ دا ډول بدلون ته د کارمل پلويانو د مسکو-نجيب کودتا ويلي. هغه د گرباچف د «گلاسټوټ اوپيري سترویکي» بياجوړونې او علنيت د تگلارې په رڼا کې د ملي روغې جوړې تگلاره غوره کړه او په کال ۱۹۸۹ کې يې د لويې جرگې په رابللو سره نوی اساسي قانون تصويب کړ چې په هيواد کې يې د سياسي گوندونو د فعاليت او د آزادو رسنيو خپرونو ته اجازه ورکړه. د ده د واکمنۍ پرمهال د گوند دوهمه کنگره را وبلل شوه. د گوند نوم يې د وطن په گوند واړاوه. خو نجيب الله ونه توانيد د گوند د خلقي او پرچمي اړخ او همداراز نورو کيڼ لاسو چې د گوند تر مشرۍ لاندې حکومت کې شريک وو ملاتړ تر لاسه کړي، بلکې د گوند ستره برخه او نور کيڼ لاسي د ده خلاف ودرېدل ترڅو د کارمل د پلويانو د کودتا له امله اړ شو چې د ۱۹۹۲ کال د اپريل په شپاړلسمه د هيواد څخه د تښتې هڅه وکړي چې د کابل په هوايي ډگر کې د دولتي امنيت اړونده قطعې لخوا چې دی يې جوړونکی وو مخه ونيول شوه او د ملگرو ملتو دفتر ته پناه يووړله. هغه د ملگرو ملتو په دفتر کې څلور کاله او پنځه مياشتې پاتې شو. کله چې د ۱۹۹۶ کال د سپتمبر په پنځه ويشتمه طالبانو کابل ونيو، د کابل د نيولو په لومړيو گڼيو کې يې نجيب الله او د هغه ورور شاه پور احمدزی ووژل او جسدونه يې د آريانا په څلور لاري کې وځړول. د نجيب الله دا ډول بېله محکمې وژنه او مړي ته سپکاوی او همداراز د ملي روغې جوړې د تگلارې غوره کول او د جهادي تنظيمونو د واکمنيدو په اړه د نوموړي وړاندوينه چې د کابل په ښار کې به د وينو سيندونه وبهيري چې هماغسې هم وشول د نجيب الله په اړه خواخوږي راوړيږوله او هغه ته يې د شهيد لقب ورکړ او د ده انځورونه د شل کلن ناټويي اشغال پر مهال لکه د ځينو جهادي مشرانو په څير په هيواد کې تر سترگو کېدل. نجيب الله په پښتو او دري ژبو بشپړ تسلط درلود.

شاه محمود حصين

۱۹۴۸ - ۲۰۱۷

شاه محمود حصين د محمد شريف زوی په ۱۹۴۸ کال کې د ميدان وردگو د مرکز اړوند د نايب خېلو په کلي په يوه روڼ انده کورنۍ کې سترگې وغړولې. لومړنۍ او منځنۍ زده کړې يې د ميدان ښار د ټولنې په لېسه کې تر سره کړې. ورپسې د کابل ښار د ښوونکو د روزنې په اکاډمۍ کې شامل شو او د دغې دورې له بشپړولو وروسته د کابل پوهنتون د ادبياتو او بشري علومو په پوهنځي کې خپلو زده کړو ته دوام ورکړ. په ۱۹۷۲ کې له پوهنتون څخه فارغ او د ښوونکي په دنده وگومارل شو. هغه د کابل پوهنتون د تاريخ او فلسفې له پوهنځي څخه د ماسټرۍ سند تر لاسه کړی دی. حصين د ميدان ښار، ميربچه خان، حبيبيې لېسو او د کابل عالي تخنيک کې د تاريخ او دري ادبياتو ښوونه کوله. د (ا، خ، د، گ) د جوړېدو په لومړيو کې د گوند غړی شو. د گوند د انشعاب پر مهال د کارمل سره لار.

کله چې پنجشیرې او شرعي له پرچم څخه لاره جلا کړه حصین هم د دوی سره گډ بېرته د تره کي تر مشرۍ لاندې سیاسي مبارزې ته دوام ورکړ. حصین په پښتو او دري ژبو سلگونه لیکنې کړې دي. هغه څه موده د ثور انقلاب د حقیقت ورځپاڼې (د گوند نشراتي ارگان) د تحریر هیات غړی وو. هغه د گوند د واکمنۍ د نسکورېدو وروسته بهر ته کډوال شو او په کډوالۍ کې یې د آزادو جریدو د خپرولو او د استقلال ویب پاڼې متصدی وو. حصین د افغانستان د لیکوالو د ټولنې د مرکزي شورا او د ژورنالستانو د اتحادیې فعال غړی وو او لاندې آثار یې لیکلي دي:

- جنگ ، صلح و سرنوشت جهان
- درس های مقدماتی آموزش سیاسی
- مختصرې از تاریخ زندگی اجتماعی زنان افغانستان
- وزارت داخله در گستره تاریخ
- روابط روسیه و افغانستان
- تاریخ وینس حلمیان
- مثلث بی عیب
- نگاهی به کنزالمهمات و الاکاذیب
- د هیلو غوټۍ (د شعرونو ټولگه)
- زخمي ځانگې (د شعرونو ټولگه)
- ضحاک
- تاریخ پوهنه
- تاریخي لوېدنه

حصین د ثور انقلاب وروسته یوه موده د سواد د زده کړې د رییس او وروسته د پوهنې وزارت د تالیف او ترجمې لوی ریاست مرستیال وو. حصین ژمن سیاستوال او د لوړې پوهې کدر وو. په گوند کې د انحرافاتو په وړاندې درېدلې دی او همدا لامل وو چې هغه د انقلاب په دواړو پړاوونو کې زندانونو ته اچول شوی دی. د تنظیمونو د واکمنۍ په لومړیو کې هم لنډه موده زنداني شو. د شوروي اشغال په لومړیو کې د هغه د ترور ناکامه هڅه وشوله. د هغه د ترور ناکامه هڅه د نوموړي د هغې انتقادي وینا پایله وه چې په یوه ستره گوندي غونډه کې چې د گوند یو شمېر مشرانو هم برخه لرله. پدې غونډه کې محمود بریالي د ثور انقلاب د لومړي پړاو او د خلقیانو په پټه د واقعیتونو خلاف سپکه وینا کړې وه. په غونډه کې حصین د بریالي خبرې رد کړې وې او سربېره پر دې یې صالح محمد زېري د خلقیانو مشر ته ویلي وو هغه څه چې ما وویل باید تاسې ویلي وای. د دې غونډې وروسته هغه خپل کور ته چې په مکرویانو کې دی راځي. دا مهال د هغه کوچنۍ لور له بهر څخه کورته را ننوزي چې د لوبو سامان ورسره وو هغه خپل پلار ته ورکوي او هغه یې په لاس کې چوي د حصین لاس ټپي کېږي خو لور یې په ځمکه لویږي، ړنده کیږي او وروسته ساه ورکوي. په گوند کې د حصین د اعتبار او لوړه پوهه لدې ښکاري چې کله د گوند واکمني نسکوره شوله او ورسره گوند ټوټې ټوټې شو خلقي مشرانو د گوند د بیا په پښو درولو په موخه هلې ځلې پیل کړلې. د زېري په وینا هغه له حصین څخه غوښتي وو چې په نویو شرایطو کې جوړېدونکي گوند ته کړنلاره جوړه کړي چې هغه کړنلاره جوړه کړله. د تنظیمي جگړو له امله هغه هم له هېواد څخه ووت او په آلمان کې یې د کډوالۍ له غربته پک ژوند اختیار کړ. حصین د ناتویي اشغال خلاف دریځ غوره کړ. هغه د ۲۰۱۷ کال د اکتوبر په دوولسمه د آلمان د کولن په ښار کې لدې فاني دنیا څخه سترگې پټې کړلې.

دریم څپرکی

د ثور انقلاب بری (خلقي واکمني)

دېرې په افغانستان کې د (۱۹۷۸ / ۲ / ۷ تر ۱۹۹۲ / ۲ / ۸) پورې واکمني د افغانستان د خلق دموکراتیک گوند واکمني گڼي. پداسې حال کې چې پدې څوارلسو کلونو کې دوو مختلفو واکمنیو واک چلولو. په لومړیو شلو میاشتو کې د خلقي گوند په مشرۍ خپلواکې واکمني د خپل هیواد او دولت د لارښوونې چارې پرمخ وړلې. وروسته له شلو میاشتو شوروي لښکر د منل شوو نړیوالو قوانینو او کنوانسیونو خلاف پدې هیواد یرغل وکړ، خلقي حکومت یې نسکور او د خپلې خوښې حکومت ته یې واک ولېږداده چې د واک اصلي مرکز ارگ نه بلکې د شوروي سفارت وو. پردې اساس د شوروي د اشغال پر مهال شورويان په افغانستان واکمن وو. لدې امله دې زمانې پړاو ته د افغانستان خلک دموکراتیک گوند د واکمنۍ ویل منطقي نه بریښي او د افغانستان د هغه مهال ځمکنی واقعیتونه هم بل څه وو. لدې امله په کتاب کې د دې گوند واکمني په دوو (خلقي او شوروي – پرچمي) واکمنیو وېشل شوې ده. پورتنیو څو کرښو ته په کتو سره د ۱۹۷۸ کال د اپریل د اووه ویشتمې څخه د ۱۹۷۹ کال د دسمبر تر اووه ویشتمې پورې د نورمحمدتره کي او حفیظ الله امین تر مشرۍ لاندې واکمنۍ کې خلقيان واکمن وو او پرچميانو د خلقيانو د ارادې له مخې عمل کاوه. د ۱۹۷۹ کال د دسمبر د اووه ویشتمې څخه د ۱۹۹۲ کال د اپریل تر اته ویشتمې د ثور انقلاب د نوي تکاملي پړاو په نامه زمانې پړاو کې عملاً په افغانستان شورويان واکمن وو چې په گوندي او دولتي بنسټونو او ادارو کې هم خلقيان، هم پرچميان او هم غیرگونديان اړ وو د شورويانو د ارادې سره سم ځانونه او خپلې کړنې عیار کړي، پدې توپیر چې شورويانو تر یوې کچې د پرچميانو منله، لږښانتي واک یې وکړی وو خو وروستی خبره بیا هم شوروي استازو او سلاکارانو کوله. د دې لپاره چې لوستونکی د دې ظاهراً واحد گوند د واکمنۍ په اړه اړین معلومات تر لاسه کړي پر هغو به مکث وشي. د موضوع د ښې روښانتیا لپاره به مسئله داسې طرحه شي چې څه ډول د ثورانقلاب دوه پړاوونه پیل شول او په هر پړاو کې د دولتي چارو لارښوونه چا کوله یا په بله خبره واک د چا سره وو؟

لومړی پړاو د محمدداود په وړاندې د خلقي پوځیانو د بريالي پاڅون څخه پیل او د شوروي اتحاد تر اشغال پورې دوام و موند چې پدې موده کې خلقيانو پر افغانستان حکومت کاوه. دوهم پړاو د ۱۹۷۹ کال د دسمبر په اووه ویشتمه د شوروي لښکر د خونړي یرغل په پایله کې چې خلقي واکمني یې نسکوره کړه پیل شو. د شوروي یرغلگر لښکر سره د کارمل په شمول پرچمي مشران او تېښتیدلي دری خلقيان مل وو. د هغوی په اړه ویل کیږي چې عبدالوکیل د کارمل د ترور زوی د امین د واکمنۍ پر مهال د ۱۹۷۹ کال په نوامبر کې کابل او نور د دسمبر په نیمایي کې په پټه د شورويانو له لوري بگرام ته رالېږدول شوي وو. وکیل په یوه روایت د شوروي په سفارت او په بل روایت د شوروي د سفارت د کی جی بی د مشر ډگروال اوسادجي په کور کې او نور د بگرام په هوايي ډگر کې پټ ساتل کیدل. پدې دواړو پړاوونو کې د سیاسي واک په اړه به یوازې له دوو تنو (انتوني ارنولد او جنرال نبي عظیمي) څخه ولولو. محمدحسن کاکړد انتوني ارنولد له قوله د (ا، خ، د، گ) د واکمنۍ په اړه لیکي: «د ۱۹۷۹ کال په ختمیدو سره په افغانستان کې د افغانستان د خلک دموکراتیک

ګوند حاکمیت نه کاوه د شوروي اتحاد کمونست ګوند حاکمیت کاوه. «۱۶۷/۹۰ عظیمی چې د شوروي د نیواک پر مهال د مختلفو قواوو قوماندان پاتې شوی دی د خپل شوروي سلاکار د واک په اړه لیکي : « هغه څه چې د فرقي سرمشاور ویل د افغانستان د دفاع وزیر حکم ګڼل کیده او هغه قانون وو. «۱۲۹/۲۴ پدې دواړو پړاوونو کې د واک مسئله په لاندې دوو بېلګو کې د پوهیدو وړ ده . کله چې په کال ۱۹۷۸ کې د خلقي پوځیانو د پاڅون په پایله کې خلقيانو واک تر لاسه کړ او د شورویانو د فشار له کبله یې واک د پرچمیانوسره ویشلو لیکوال د کندهار په قول اردو کې دنده لرله. نوي واکمنۍ برید جنرال میرطهماس رؤف د کندهار د قول اردو د قوماندان او جګتورن محمداکبر وردګ د سیاسي آمر (د قوماندان سیاسي مرستیال) په توګه وګومارل . قوماندان د پرچم د فرکسیون او سیاسي آمر د خلق له ډلې سره سازمانی تړاو درلود. هغه مهال سیاسي آمر یو کمیسیون جوړ کړ چې د قول اردو د هرې قطعي څخه یو خلقي یې غړی وو ترڅو د قول اردو اړونده فرقي ، لوا او مستقلو جزو تاملونو قوماندانان وټاکي. دې کمیسیون د سیاسي آمر په مشرۍ غونډې وکړې او د قطعاتو ټول قوماندانان یې وټاکل. څه موده وروسته د دې کمیسیون له لوري د نومول شوو قوماندانانو منظوري راغله او په دندو وګومارل شول. دا بیا ښيي چې واک عملاً د خلقيانو په لاس کې وو او پرچمیان اړ وو چې د خلقيانو د ارادې له مخې ګامونه اوچت کړي. کله چې د کمیسیون ټول غړي خلقيان او د قول اردو پرچمي قوماندان د خپل مرستیال له لوري تعینات لاسلیکوي معنی یې دا ده چې پرچمي قوماندان بېواکه دی ، د تمثیل لپاره کینول شوی او خلقي مرستیال یې د بشپړ واک څخه برخمن دی. پورتنۍ بیلګه په لومړي پړاو کې د خلقيانو بشپړ واک ښيي. جنرال طهماس رؤف د سردار محمد داود د واکمنۍ یوازینی جنرال وو چې د جهادي تنظیمونو تر واکمنېدو پورې یې په پوځ کې دنده لرله. هغه د یوه بوډا جنرال په توګه په خپله هم په پوځ کې پخپل شتون ملنډې وهلې چې دلته به د خپلو سترګو لیدلې حال راوړم. د نجیب د واکمنۍ پر مهال لیکوال د دفاع وزارت د ملکي مدافعي د ریاست په سیاسي څانګه کې دنده درلودله. د دې ریاست د تعلیمي پروګرام له مخې د ملکي مدافعي د مسئولینو، والیانو او د کارخانو د رییسانو په کابل کې سیمینار را بلل شوی وو چې د اردو د موزیم کتنه هم په پروګرام کې نیول شوې وه چې رئیس یې جنرال میرطهماس رؤف وو. کله چې جنرال میلمنو ته د موزیم په دروازه کې ښه راغلاست وویل میلمنو ته یې په توګه وویل تاسو د موزیم یوازینی لرغونی اثر چې زه یم ولید فکر کوم نوره اړتیا نه وي چې موزیم وګورئ. په دوهم پړاو کې چې د واک اصلي مرکز چیرې وو هغه به د صالح محمد زیري څخه ولولو. د زیري د لیکنې پربنسټ د شوروي اشغال په لومړیو کې د سیاسي بیرو پخوانی غړی او د مالیې وزیر میثاق له بنده خلاص شو او د اشغال وروسته د ګوند د لومړي پلنوم غونډې ته رابلل شوی وو. خو کله چې شورویان خبر شوي دي چې میثاق مرکزي کمیټې ته راپورته کوي کارمل ته یې ویلي چې میثاق کور ته واستوي. پدې اړه کارمل زیري ته ویلي وو: «ما لیست مسکو ته ورکړی وو. همدا اوس زما ډیر نږدې ملګري مشاور را ته وویل چې اوس میثاق کور ته واستوی ...، په دغه وخت کې د کارمل هغه نږدې مشاور، د لمړیو ورځو مشاور چې لږ، لږ په پارسي هم پوهیدۍ راغی ، کارمل او مشاور سره وکتل، مشاور ما ته وویل مسکو ډیر په قهر شوی دی ، وایي تاسو ولې د خلکو عامه ذهنیت په پام کې نه نیسئ میثاق مو خوشی او اوس یې مرکزي کمیټې ته هم راپورته کوی ، لطفاً هغه ته ووايست چې کور ته ولاړشي. «۴۰/۴۷۶-۴۷۷ پدې ډول یې میثاق کور ته لیږلی وو او د ګوند نوي مشرتابه ته یې لار ونه موندله. په تاریخ کې کله ناکله پېښې تکرارېږي چې د میثاق بیرته کور ته استول د محمد داود د جمهوریت په دوهمه ورځ د جنرال خان محمدرستیال کور ته استولو سره

ورته دي. د میثاق د بیرته استولو پریکړه مسکو کړې وه خو د دفاع وزارت د سرپرست په توګه د مرستیال سره د مخالفت مرکز څرګند نشو که څه هم هغه مهال ویل کیدل چې په جمهوریت کې د پرچمیانو له لوري د مسکو د مخالفینو مخه نیول کیده. پورتنۍ څرګندونې او دوي بیلګې ښيي چې په اصطلاح د افغانستان د خلک دموکراتیک ګوند څوارلس کلنه واکمني واحده واکمني نه بلکې دوي متفاوتې (خپلواکه او بلواکه) واکمنۍ وې.

هغو مراسمو چې کابل ولړزاه

د افغانستان خلک دموکراتیک ګوند د میراکبر خیبر د جنازې مراسم په شانداره توګه تر سره کړل. د هغه په جنازه او فاتحه کې د زرګونو تنو ګډون، د جنازې د لیرېد پرمهال د ښار په زړه کې منظم لاریون او په هغه کې د رنګارنګ شعارونو ورکول او د جنازې د خښولو وروسته د ګوند د مشرانو احتجاجیه ویناوې د زلزلې په شان کابل ولړزاه او د دې زلزلې ټکانونه د قدرت په مانیو کې خورا زورور وو. کابلیان د پنځو کلونو ځنډ وروسته یو ځل بیا په ښار کې د افغانستان خلک دموکراتیک ګوند د پرتمین لاریون شاهدان وو. واکمنۍ دا ډول لاریون د جزا د قانون خلاف و ګڼلو. البته د ۱۹۷۷ کال د پښتونستان د ورځې د نمانځنې په مراسمو کې د ګوند له لوري د خپل ځواک ښودنې حکومت ناکراره کړی وو او د ګوند د خپلو په لارو چارو یې فکرکاوه. خو د خیبر د جنازې مظاهره ډوله مراسمو چې د مذهبي مراسمو په پرتله یې سیاسي ښه غښتلې وه د واکمنو په ټپونو د مالګې دوړول وو چې ښي لاسي چارواکي او په تیره سردار داود یې ډېر په غوسه کړ. د خیبر د جنازې د مراسمو په اړه د امریکې سفارت د اپرېل په څلېرویشتمه (۰۳۱۴۲۷۰۴۶) لمبر ټلګرام واشنگتن ته استولی چې پکې راغلي وو: «دغې پېښې وښودله چې د خلق کمونستي ګوند ددې هېواد په جوړښت کې تر ټولو لوی او تر نورو ټولو ښه سمبال شوی منظم ګوند دی.» د جمهوري دولت د مخابراتو د وزیر کریم عطایي د لیکنې له مخې د خیبر د جنازې یوه ورځ وروسته «د جمهور رئیس د مرستیال مرحوم سیدعبدالله تر ریاست لاندې په صدارت عظمۍ کې مجلس دایر شو د آجندا سربیره د خیبر د خښولو په رپوټ هم خبرې وشوې. په مجلس کې ټول پدې نظر وو، د مظاهري په وړاندې چې د قانون خلاف ترسره شوه قانوني اجرات وشي. د جمهور رئیس مرستیال او د مالیې وزیر، سیدعبدالله او د کورنیو چارو وزیر عبدالقدیر وروسته دا موضوع له جمهور رئیس سره مطرح کړله. د ۱۳۵۷ کال د وري په ۲۹ د وزیرانو په مجلس کې پرې هر اړخیز بحث وشو او پریکړه وشوه چې د دولت دستگاه له خلقي او پرچمي عناصرو څخه پاکه شي او د مظاهري د پرمخ وړلو په وړاندې د قانون سره سم اجرات وشي. د ۱۳۵۷ کال د غويي د پنځمې د وزیرانو په مجلس کې د عدليې وزیر او لوی څارنوال مرحوم وفي الله سمیعي د کمونستانو د مظاهرو او د میراکبر خیبر د تدفین په ورځ په دولت باندې د هغوی د بیشرمانه تېریو په هکله د جزا د قانون له مخې توضیحات ورکړل. د مایښین وروسته غونډه کې د پرچمي او خلقي سرګله ګانو (د رمي د مشرانو) د نیولو په هکله خبرې اترې وشوې او د کورنیو چارو وزیر خپل هدایتونه ترلاسه کړل. څرنګه چې د مجلس آجندا ختمه شوې نه وه د ورځې په پای کې پردې سلا شوو چې راتلونکې مجلس د غويي په اوومه دایر شي. کله چې د مجلس څخه کور ته ورسیدم د صدارت نه ټلفون راغی راشی چې مجلس دی. په صدارت کې د مالیې وزیر را ته وویل ښه ده چې دلته پاتې شو چې د نیولو موضوع پټه پاتې شي. د شپې تر ناوخته په صدارت کې پاتې شوو. د کورنیو چارو وزیر په پرله

پسې ډول د پوليسو د اجراتو په اړه مجلس ته اطلاع ورکوله. تر هغه ځايه مې چې په ياد دي د حفيظ الله امين پرته چې نيول يې څرگند نه وو نورې نينوي پاى ته رسيدلي وې. « ۲۱/۱۱۴ د عطايي په څرگندونو کې دوه ټکي د پام وړ دي. يو دا چې په يوه دين او ائين کې انسان او د هغه انساني کرامت ته سپکاوى نه کېږي. خو د جمهوري دولت يو وزير د يوه سياسي گوند غړو ته رڼه وايي داسې گوند چې په ليکو کې يې پروفيسرانو، ښوونکو، انجينرانو، ډاکترانو، ليکوالو، شاعرانو، افسرانو او د لوړو زده کړو خاوندانو شتون درلود. هغه مهال يوازې د کابل په پوهنتون کې د دې گوند اتلس تنه (شپاړلس خلقي او دوه پرچمي) استادان په تدريس لگيا وو. کله چې د طالبانو مشر ملاختر منصور د پاکستان د بلوچستان په صوبه کې د بې پيلوټه امريکايي الوتکې په واسطه ووژل شو، د امريکې ولسمشر او باما په ويتنام کې د ملاختر منصور د وژنې خبره وکړه خو هغه يې ښاغلي اختر منصور وباله. د جمهوري دولت د مخابراتو د وزير په کتاب کې د گوند د مشرانو او غړو په پټه سپکې سپورې د محمدابراهيم عطايي دا ارزونه چې « د داودخان شاوخوا يا د کى جى بى غړي او يا مغروره بې عقلان راټول شوي وو. « ۱۷/۳۹۴ بشپړ واقعيت لري. بل دا چې د خيبرد جنازې د مراسمو وروسته حکومت د (ا، خ، د، گ) د برخليک په اړه دوامداره بحثونه درلودل چې يقيناً بحثونه پردې کېدل چې څه ډول د دې گوند سره حساب تصفيه کړي. د جنازې وروسته د گوند د مشرانو او مطرح کدرونو آدرسونه تثبيت او هغوى تر څارنې لاندې نيول شوي وو او د مرکز په قطعاتو کې بېرني حالت اعلان شو. د گوند د مشرانو د نيولو د پريکړې په اړه محمدابراهيم عطايي ليکي: « د ده (داودخان) بې عقله او خاينو همکارانو چې د هغه شاوخوا يې نيولي وه هغه يې ولمساوه چې د خلق او پرچم رهبران ونيسي. « ۱۷/۳۹۴ د کريم عطايي په وينا د کابينې په غړو کې يوازې صديق محبي د لوړو زده کړو وزير د خپل اړونده وزارت څخه د خلقيانو او پرچميانو د تصفيې په چاره کې د تدبير او مدارا وړانديز کړى دى. هغه مهال د (ا، خ، د، گ) د غړو شمېر د ديارلسو زرو شاوخوا اټکل کېدل چې غوڅ اکثريت يې د ټولنې باسواده قشر (ماموران، ښوونکي او افسران) وو. د دولتي ادارو په تېره له پوهنيزو بنسټيزو څخه د دې گڼ شمير گونديانو څڼډنه په دولتي چارو او په تيره تدريسي بهير ناوره اغيز پرېښودلو. هېره دې نه وي چې د جنازې په مراسمو کې شوې ويناوې، شعارونه او شعرونه پوليسو او د ملي مصونيت مسؤلينو ثبت کړي وو. « د لوى څارنوالۍ په دفتر کې د راډيو کست د فيتې څخه په واضح ډول د ويناوو د اوريدلو وروسته حکومت پريکړه وکړه چې د ا، خ، د، گ مشران د محکمې لپاره حاضر کړي. څرنگه چې امين پدې مراسمو کې وينا نه وه کړې نو هغه ونه نيول شو خو وروسته چې پوليسو د هغه د کور شاوخوا د شک وړ حركات وليدل نو بيا حکومت د هغه د نيولواړ هم ورکړ او د ورځې يوولسو بجو مخکې ونيول شو. « ۱۳۰/۲۵۷ گوندي مشرتابه گوند ته د واکمنۍ لخوا شته گواښونه احساسول او په پوره احتياط سره يې گامونه اوچتول. د وري په اته ويشتمه (اپريل اتلسمه) د خيبر د ترور وړاندې د گوند د سياسي بېرو په غونډه کې پريکړه شوې وه چې د مې لومړۍ د کارگرانو نړيواله ورځ به د پنځو کلو چوپټيا وروسته نمانځې او راتلونکې غونډه به د غويي په پنځمه د سليمان لايق په کور کې کېږي چې د کارگرانو نړيواله ورځ څه ډول ولمانځل شي. په غونډه کې پرېکړه شوې چې د کارگرو ورځ و نه نمانځل شي ځکه د جنازې وروسته بله مظاهره ماجراجويي ښکاري او ښايي حکومت سخت غبرگون وښيي. په همدې ماخوستن ناوخته پوليسو د تره کي او کارمل په شمول اووه تنه گوندي مشران بنديان کړل او د نورو گوندي مشرانو کورونه تر څارنې لاندې و نيول شول. د غويي په شپږمه چې امين خپل کور د پوليسو تر څارنې لاندې ويني خپل مشر زوى د گوند د مشر کور ته استوي چې احوال يې

واخلي خو زوی يې د تره کي د زنداني کيدو خبر ورته راوړي چې د شپې پوليسو وړی دی. امين لدې وروسته په کابل کې د پرتو قواوو او قطعاتو او همداراز د هيواد د پوځي هوايي ډگرونو لپاره خلقي افسران د قوماندانانو په توگه ټاکي، ترڅو د اپريل اووه ويشتمه (د غويي اوومه) پاڅون وکړي. د محمداقبال وزيرې خلقي کدر په وينا تصادفاً دا وخت د امين يو دوست سرمعلم عبدالغفور د خپلې ميرمنې سره د امين کور ته راځي او امين د نوموړي څخه غواړي چې د کابل ښاروالۍ ته لاړ شي او د ښاروالي مامور فقير محمد فقير د هغه کور ته راولي. هغه ښاروالۍ ته ځي او فقير ورسره راولي. امين فقير ته د انقلاب قوماندې ورکوي چې ملگرو ته يې ورسوي خو هغه د امين څخه ليکلي قوماندې غواړي. امين هر ارتباطي غړي ته په کوچنيو ورقو کې د پاڅون قوماندې ليکي او هغه ته يې ورکوي. د پاڅون ورځ د غويي اوومه ۹ بجې ټاکي چې د څلورمې زغره والي قوا څخه پيل شي. فقير ته پوليس د وتلو اجازه نه ورکوي ترڅو د امين د مشر ورور د زاريو وروسته فقير ته اجازه ورکوي چې له کور څخه ووزي او پدې ډول پوليسو ستره تير وخته وکړه او هغه چا ته يې د امين له کور څخه د وتلو اجازه ورکړه چې په جيب کې يې د وسلوال پاڅون (انقلاب) ليکلي قوماندې وه. همدا رنگه امين خپل زوی عبدالرحمن د پوليتخنيک انستيتوت ته استوي چې استاد خير محمد ماموند د امين کور ته راولي هغوی گډ ټکسي نيسي. ماموند ليکي: «د سيلو مخامخ د خوشحال مينې کورونو سره د ټکسي څخه ښکته شوو. دغه مهال عبدالرحمن وويل: استاده کيدای شي ما او تا دواړه يو ځای پوليسان زموږ کور ته پرې نه ږدي، زه به ورشم چې د امين صاحب نه هدايت واخلو. عبدالرحمن چې کور ته ننوت مور ئې ورته وويل چې دی (امين) همدا اوس پوليسانو بوت او استاد ته ئې دا پيغام پرېښی دی چې ستا سره په ارتباط کې پوځي ملگرو ته ووايه چې سبا په نهو بجو پر خپلو وظيفو حاضر وي، او تاسو ته ټاکل شوي ملگري به د انقلاب قوماندې درکړي او د هغه د قوماندې سره سم به عمل کوئ. عبدالرحمن وويل: امين صاحب زما مور ته دا هم ويلي دي چې ملگري بايد پوه وي چې دولت ما (امين) او تره کې دواړه وژني او کارمل يواځې هغه ته د اعتبار ورکولو په خاطر زموږ سره بندي کوي. کارمل نه وژني.» ۱۳۱ / ۲۳۶ پوليسو چې د امين د کور شاوخوا د شک وړ حرکات ويني په همدې ورځ د يوولسو بجو مخکې يې له ځانه سره وړی دی. د گوند پوځي مسولينو ته د انقلاب د قوماندې په رسيدو سره په همدې ورځ د غويي په شپږمه نيټه خلقي پوځيان په خوځښت راغلل او هرڅوک خپلو ارتباطي غړو ته د وسلوال پاڅون (انقلاب) قوماندې رسوي، د پاڅون پرمهال د گډې همکارۍ پلان جوړوي او پريکړه کوي چې د غويي په اوومه سهار وختي به د زوبن تر څنگ د استقلال د ځلي سره ويني. البته چې د گوندي رهبران د نيولو خبر د غويي په شپږمه د ماښام د اتو بجو د پښتو د خبري سرويس څخه د دولت د اعلاميې په بڼه خپور شو. په اعلاميه کې د گوند د مشرانو د بندي کيدو سربيره هغوی د دولت د تخریب او په هغوی د پرديو د عمالو او خاينانو تورونه لگول شوي وو. د راډيو له لارې د گوندي رهبران د نيولو اعلان ټولو گونديانو ته د حکومت له لوري د گواښ او خطر سگنال وو چې هغوی بايد هوښياري له لاسه ورنکړي او ځانونه گواښمنو او بېرنيو حالاتو ته چمتو کړي. دا د دولت داسې تير وخته وه چې په خپله يې د (ا، خ، د، گ) غړي او په تيره پوځيان خبر کړل چې د مرگ او ژوند سوال يې طرحه دی. دې اعلان خلقيان د دوی گډ کور ته د راغلي اجل په وړاندې مقابلي ته و هڅول چې له يوبل سره اړيکي ټينگي او حالاتو ته په کتو سره مناسب غبرگون وښيي.

برخليک ټاکنو کې ورځ

د ۱۳۵۷ کال د غويي په شپږمه د ماښام د اتو بجو د کابل راډيو په پښتو او بيا په اته نيمو بجو دري خبري سرويسونو کې د دولت اعلاميه خپره شوه او په هغې کې راغلي وو: «په لاندې شهرت وطن ته خاين عناصر نور محمد مشهور په تره کې، ببرک مشهور په کارمل، ډاکتر شاه ولي، حفيظ الله امين، غلام دستگير پنجشير او... ونيول شول.» په نيول شوو کسانو کې يوازې کارمل د پرچم له ډلې څخه وو او نور ټول خلقيان وو. هغوی د غويي په پنځمه د ماخوستن وروسته پوليسو له خپلو کورونو څخه وړي وو. حفيظ الله امين يې د غويي په شپږمه د غرمې مخکې نيولی دی. ويل کيږي چې لايق او بارق په خپله خوبه د غويي په اوومه د غرمې مخکې ځانونه پوليسو ته تسليم کړي دي. پوليسو ته په خپله خوبه د بارق او لايق تسليميدل داسې وو چې د غويي په پنځمه ماښام نور احمد نور، سليمان لايق، بارق شفيعي، عبدالکريم ميثاق او عبدالقدوس غوربندي په کلوله پشته کې د يوه گوندي په کور کې د خيبر د جنازې د مراسمو کست تنظيمولو. نور احمد نور د کوم کار لپاره خپل کور ته تللی دی ويني چې پوليس د ده د کور شاوخوا ولاړ دي او هرڅوک چې هلته ځي ترې پوښتنې کوي او دی بېرته کلوله پشته ته راځي او دا جريان نورو ته وايي. ټول هملته پاتې کيږي. سبا ماښام چې له راډيو څخه د گوندي مشرانو د بندي کېدو خبر اوري پدې بحث کوي چې څه وکړي درې تنه بارق، لايق او غوربندي وايي چې دوی پوليسو ته ځان تسليموي، ميثاق او نور غواړي پټ شي او هغوی په ششدرک کې د داود رزميار په کور کې پټيږي او کښتنه او نجيب هم هلته ورځي. د گوندي رهبران د زنداني کيدو وروسته دفاع وزارت په پلازمېنه او ولايتونو کې ټولو قواوو ته دستور ورکړ چې د غويي په اوومه په لسو بجو د گوند د مشرانو د نيولو په مناسبت غوندي جوړي کړي. د غويي په اوومه د سهار په اوو بجو د امين له لوري ځينې ټاکل شوي قوماندانان د خپلواکۍ د ځلي (د کابل زوږن) سره راغونډيږي ترڅو د پاڅون عمليات سره کورډينه کړي. خلقي پوځيان خپلو جزو تاملونو ته په رسيدوسره د پاڅون لپاره چمتووالی نيسي او د جزو تاملونو مشرتابه د ميتينگونو د تنظيم په چارو لگيا کيږي. همدارنگه په همدې ورځ په يوولسو بجو کابينې د گوند د مشرانو د برخليک په اړه په ارگ کې د جمهور رئيس تر رياست لاندې غونډه لړله. د ابراهيم عطايي په وينا «داودخان پدې وخت کې د کابينې غړي رابللي وو ترڅو د نيول شوو په هکله پريکړه وکړي. البته د هغوی په اړه اعدام په پام کې نيول شوی وو.» ۱۷/۳۹۴-۳۹۵ د کابينې په غونډه کې د دفاع د وزير پرته په پلازمېنه کې ټولو موجودو وزيرانو گډون کړی وو. ښايي د دفاع وزير د ميتينگونو د ښه تنظيم او يا د بيرنيو پيښو د مخنيوي په موخه د کابينې په غونډه کې برخه نه وي اخيستې. د غويي په اوومه په دولت کې د واکمن وضعيت او د خلقيانو د پوځي برخې له کړنو څخه داسې بريښي چې دا ورځ دواړو خواوو ته برخليک ټاکنو کې ورځ وه. دولت غوښتل چې په دې ورځ د دې گوند د برخليک په اړه پرېکړه وکړي او خلقيانو د خپل پايښت په موخه په يوه خورا خطرناک کار وسلوال پاڅون لاس پورې کړ. لکه څرنگه چې يادونه وشوه د پرچم د پوځي سازمان مشر نور احمد نور د څو تنو گوندي مشرانوسره د غويي په شپږمه او اوومه پټ وو. د غوربندي په وينا له هغه پوښتنه شوې وه څه بايد وکړو هغه ورته ويلي وو، زه د غلام جيلاني باختري د کړنې د وزير احوال ته منتظر يم او ميثاق وايي چې باختري د پرچميانو او شورويانو د ارتباطي کړۍ رول درلود او شورويانو ورته ويلي وو چې گونديان بايد پټ شي. دا بيا د دې ښکارندوی دی چې پټ پرچمي باختري د جمهور رئيس نبض، د کابينې پرېکړې او شورويانو دستور ته په کتو سره نور احمد نور ته معلومات

ورکول. کله چې په عسکري کارنيزيونونو کې غونډو او مېټېنگونو ته تيارې نيول کيده د څلورمې او پنځلسمې زغره والو قواوو خلقيانو د همدې فرصت څخه گټه پورته کړله ټانکونه، زرهيونونه او د شلکا دستگاوې يې خوځښت او جگړې ته چمتوکولې. ويل کېږي کله چې دا وسايط خوځښت ته چمتوشول جگړن محمداسلم وطنجار د خلقي پاڅونوالو د ځمکنيو قواوو قوماندان د څلورمې زغره والي قوا د ټانک د کنډک قوماندان د قوا کفيل جگړن محمدرفيغ ته چې د پرچم د فرکسيون سره سازمانې تړاو درلود د خلقيانو د پاڅون پريکړه اعلان کړه نوموړی ورسره همغږی شوی دی. همدامهال د پنځلسمې زغره والي قوا اړونده خلقيانو د خپل هوډ په اړه د قوا قوماندان مولاداد ته ورته خبره کړې وه چې هغه مخالفت ښودلی وو او سمدلاسه پاڅون کوونکو هغه وواژه او د قوا واک يې په لاس کې ونيو. پردې اساس د يوولسو بجو شا و خوا پوځي وسايط د ښار په لور وخوځيدل. د کابينې د غونډې په هکله د مخابراتو وزير ليکي: «د مجلس څخه لا ډير وخت نه وو تيرشوی چې د جمهوري رياست د ياورانو څخه يو کوټې ته راننوت او مستقيماً جمهور رئيس ته ورغی او يو کاغذ يې ورکړ. مرحوم ياور ته څه وويل او د سر په اشاره يې رخصت کړ. څو شيبې نه وې تيرې شوې، د جمهوري گارد قوماندان صاحب جان د يوه بل کس سره تالار ته راغی بيا يې هم يو کاغذ ورکړ، جمهوررئيس د کاغذ د لوستلو وروسته سملاسي خپل ځای پرېښود او په گړنديو گامونو سره د خپل کار دفتر ته ولاړ. څو دقيقې وروسته د توپ يوه ډاروونکې ډز ماڼۍ ولړزوله.» ۱۱۴ / ۲۲ ويل کيږي چې په لومړي کاغذ کې د پلچرخي څخه د ښار په لور د وسايطو د خوځښت رپوټ ورکړل شوی وو، جمهوررئيس خپل ياور ته ويلي وو چې د دفاع وزيرڅخه پدې هکله معلومات واخلي. دفاع وزير ته ويل شوي وو چې قوا د کلني تعليمي پلان له مخې پوروا (مشق او تمرين) لري. په دوهم کاغذ کې ليکل شوي وو چې زغره وال وسايط ښار ته ننوتې دي، دې خبر ولسمشر ورخطا کړ بيله دې چې کابينې ته څه ووايي خپل دفترته ځي. پاڅون کوونکي د دفاع وزارت قرارگاه ته په رسيدو سره په دوولسو بجو چې د څانښت د توپ د ډز د وخت سره سمون خوري په ماڼۍ ډز وکړ. هغه مهال د دفاع وزارت قرارگاه د ارگ مخامخ وه. د ډز پر مهال دفاع وزير، لوی درستيز ډگرجنرال عبدالعزيز او جنرال روکی د وزير په دفتر کې ناست وو د لوی درستيز پرته دوه نور محمدزي دي. د دفاع وزارت او ارگ مخې ته راغلي ټانکونه د جمهوري گارد د ډزو هدف گرزي. هغه مهال د ارگ د دفاع لپاره ۱۰۰۰ تنه پوځيان او ۲۴ ځنځير ټانکونه گومارل شوي وو. د پاڅون کوونکو لومړی ټانک چې د اور په لمبو کې وسوځيده د خلقي محمدزي جگتورن محمد عمر ټانک وو. د پوځي عملياتو پلان داسې جوړ شوی وو چې په يوه وخت کې به ځمکني او هوايي ځواکونه دولتي ضد عمليات پيلوي. ځمکنيو ځواکونو عمليات پيل کړل خو د الوتکو څرک نه لگېده. دا د دې لامل وگرزید چې ځمکني پاڅون کوونکي په سختو شرايطو کې راگير او ټکنې شي او پدې تمه يې انتظارايست چې هوايي ځواکونه پر ارگ بريد وکړي او دوی ته ارگ ته د ننوتلو شرايط برابرکړی. ارگ ته د يوې مستحکمي کلا په توگه ننوتل او د هغې نيول ستونزمن وو. دا چې هوايي ځواکونو ولې په خپل وخت عمليات پيل نکړل واقعيت يې دا وو قادرخان د هوايي او هوايي مدافعي مرستيال چې د امين له خوا د هوايي ځواکونو د قوماندان په توگه نومول شوی وو د دولت د پلويانو له لوري توقيف شوی وو. شيرجان مزدوريار چې په پاڅون کې يې فعال رول درلود وايي: «عبدالقادر د دولت د پلويانو له خوا ترڅارنې لاندې نيول شوی وو او د غرمې وروسته درې ټانکونه د هغه د خلاصون په موخه خواجه رواش ته وليږل شول او هغه يې آزاد کړ، بگرام ته ولاړ او الوتکو ته يې د پرواز امر ورکړ.» ۱۳۲ / ۶۶ غوث الدين فابيق د وخت د ټولگټو وزير هم په همدې اند دی او ليکي

: « قادر او نور کمونستان مرتضى قل خان بندي کرل او په يوه کوټه کې يې اچولي وو، هغه ټانکونو آزاد، ملي خاين قادر د چورلکې پواسطه د بگرام هوايي ډگر ته ولاړ د هغه ځای کمونستان يې ولمسول ترڅو الوتکې پرواز ته چمتو کړي. » ۵۲/ ۱۷۷ مرتضى قل د هوايي قواوو سرانجينر وو. لکه څرنګه چې جنګي الوتکې د بگرام په هوايي ډگر کې وې هغه مهال د بگرام د هوايي ګارنيزيون د خلقيانو مسول محمد هاشم نوري وو. هغه وايي چې ده ته چا د پاڅون دستور نه دی ورکړی. هغه وايي چې د ده او امين تر منځ داسې شفر شتون درلود که څوک د امين انځور ده ته وښيي د هغه د دستور له مخې به د حکومت خلاف خپلو ارتباطي ملګرو ته قوماندې اويا دستور ورکوي. هغه مهال يعنې د غويي په اوومه چا ما ته د امين انځور نه دی ښودلی او چا کوم هدايت هم ندی راکړی لدې کبله ما خلقي پيلوټانو ته د الوتنې دستور ورنکړ.

کله چې ټانکونه او زرهيونونه ښار ته ننوتلي دي د دفاع وزير يا ښايي د جمهور رييس لخوا هوايي قواوو ته هدايت ورکړل شوی وي چې جنګي الوتکې ښار ته ننوتي ټانکونه او زرهيونونه له منځه يوسي. هماغه دي چې درې جنګي الوتکې چې پيلوټان يې جګتورن مير غوث الدين مشهور په ګاګارين، جګتورن وهاب لوګري مشهور په ماما وهاب او تورن تيمور فراهي د بگرام له هوايي ډگر څخه پروازکوي. وروستيو دوو تنو دوی ته په ورکړل شوو هدفونو توغندي وويشتل چې يو توغندی په خواجه رواش کې په يوه ټانک ولګيد څلورتنه پکې ووژل شول او سيدمحمد ګلاب زوی يې ټپي کړ خو خلقي مير غوث الدين خپل توغندي په کوم غره ويشتلي وو. دې پيلوټانو د خلقي واکمنۍ پرمهال خپلو دندو ته دوام ورکړ ماما وهاب او مير غوث الدين د (ا، خ، د، ګ) تر نسکورېدو پورې په پوځ کې دنده ترسره کوله او تيمور د وسلوال پاڅون څه موده وروسته د الوتکې د غورزېدو له امله ووژل شو. همدې دريو پيلوټانو د غويي په اوومه لکه نورو پيلوټانو د پاڅون کوونکو په ګټه پروازونه ترسره کړل. په ارګ او دفاع وزارت باندې د ټانکونو د بريد وروسته د دفاع وزير او لوی درستيز د دې پرځای چې په مرکز کې مېشت قواوو چې دوي فرقې، د توپچي لوا او د کوماندو، پاراشوت او انطباط قطعي د ياغيانو په وړاندې سوق او اداره کړي په يوه موټر کې کښيني او د قرغي اتمې فرقې ته ځي ترڅو دا فرقه د پاڅون کوونکو خلاف د جګړې لپاره چمتو کړي. دوی دومره وارخطا وو چې موټر يې ټکرکړی او د دفاع د وزير لاس هم خور شوی وو. هغوی بريالي شوي چې د اتمې فرقې څخه يوځواک د ياغيانو په وړاندې د ارګ د دفاع لپاره چمتو کړي. کله چې ددې ځواکونو د کتار په سر کې چې د ټانک کنډک وو او قوماندان يې خلقي جګړن علاوالدين کوم چې د امين له لوري د اتمې فرقې د قوماندان په توګه نومول شوی وو پوليتخنيک ته ورسېد د خپل ټانک ميل د اتمې فرقې په لور را وګرزولو او د اتمې فرقې په لور يې يو ډز وکړ. دې ډز د دفاع وزير ته دا تريخ پيغام ورکړ چې د ټانک کنډک هم د پاڅون کوونکو سره دی. لدې وروسته د دفاع وزارت مشران اړ شول چې د برچي دښتې له لارې د دارالامان په لور چيرې چې د لومړي لمبر قول اردو (قوايمرکز) قرارګاه ده لاړشي او له هغه ځای څخه دولت ته د وفادارو ځواکونو د قوماندې چارې پرمخ بوزي. دوی بريالي شول چې د ريشخورو فرقې څخه يو ځواک د ډګروال محمدهاشم کندهاري په مشرۍ د ارګ د دفاع لپاره چمتو کړي او د ماښام په رارسېدو سره د حبيبيې لېسې پورې راورسيږي خو د هوايي بمباريو له امله نوموړی ځواک وپاشل شو. همدارنګه د قوايمرکز درستيزوال عبدالعلي وردګ د ننګرهار يوولسمې فرقې سره اړيکه نيسي خو د دې فرقې قوماندې خلقيانو په لاس کې نيولي وه. د تلفون ګوشکي خلقي بهرام الدين وردګ پورته کړي ده او بهرام الدين ورته ويلي وو چې دی د فرقې مشري کوي عبدالعلي نور څه ندي ويلي او د تلفون ګوشکي يې اېښي

ده. البته د ننګرهار د فرقي څخه د کوماندو يوه قطعه چې قوماندان يې پرچمي وو د کابل په لور خوځېدلې وه خو مخه يې د څلورمې قوا نيولې او بېرته خپل سوق الجیش ته ستنه شوې ده. د غويي په اوومه نيټه د درې نيمو بجو وروسته د پاڅون کونکو په ګټه هوايي بریدونه پيل شول ځکه چې د غرمې وروسته دريو ټانکونو عبدالقادر له توقيف څخه خلاص کړ بگرام ته د چورلکې پواسطه په تللوسره يې پيلوټانو ته د پرواز امر ورکړ او د مهتاب کلا په توپچي لوا او د ريشخورو نه ارګ ته د مرستې په موخه راوتليو قطعاتو بمبارۍ پيل کړې. د دې بمباريو د پيلېدو وروسته پاڅون کونکي اکتيف عمليات پيلوي، خپل مشران له توقيف څخه آزادوي او کابل راډيو ته يې راليردوي. که د غرمې وروسته لومړيو شيبو کې د ارګ مدافعينو او يا د کابل ګارنيزيون کوم جزوټام په پاڅون کونکو بريد کړی وای شونې وه چې پاڅون خپل شوی وای. د بندي شوو مشرانو د خلاصون لپاره د څلورمې زرهدارې قوا د شلکا دوه تنه افسران (سيدرحيم سرباز او محمد يوسف سهار) دنده اخلي. هغوی د کورنيو چارو د وزارت د پوليسو افسر غني سره چې د ګوندي رهبرانو د بندي کېدو ځای ورته معلوم وو ورغلي دي. غني د خپل کتاب (شب های کابل) په ۳۸ او ۳۹ مخونو کې د ګوندي مشرانو د آزادولو په اړه راوړي: «د تره کي د لاس ولچکونه مو خلاص کړل...، د انقلاب تېريکي مو ورکړه تره کي په تعجب وويل څه اورم؟ انقلاب کوم، انقلاب؟ او دا فيرونه د انقلاب دي؟ شايد کومه بله توطيه منځ کې وي؟...، د انقلاب په تېريکي ورکولو دواړو تره کي او کارمل باور نه کاوه. د انقلاب څخه د دوی دواړو بې خبري ما ته هم سوال پيدا کړ چې دا څنگه انقلاب دی چې د ګوند عمومي منشي او دوهم منشي ترې خبر ندي؟...، تره کي امين ته وويل چې تاسي له انقلاب نه خبر ياست؟ امين وويل بلې کله چې ستاسو له زنداني کېدو نه خبر شوم نو مي د انقلاب قومانده ورکړه...، دستگير پنجشير امين ته وويل بېشک بچه وطن که مرد ميدان هستي(بېشکه د وطن بچيه چې د ډگر نارينه يي.) د سليمان لايق له سترگو اوښکي تللي ومي پوښت ولې اوښکي؟ ويې ويل د خوشالۍ اوښکي دي.» د انقلاب څخه د ګوندي مشرانو بې خبري ښيي چې د امين پرته نور ګوندي مشران نه پوهېدل چې پاڅون يې ملګرو کړی دی. پاڅون کونکو ته د کورنيو چارو د وزارت د منسوبينو د تسليمېدو پېښه په زړه پورې ده چې دلته يې يادونه کېږي. کله چې پاڅون کونکي د کورنيو چارو وزارت ته رسېږي د کورنيو چارو د وزارت د نيولو د جزوټام مشر جگتورن توفيق احمد نورستاني د لودسپيکر په واسطه د وزارت له منسوبينو غواړي چې ټول د وزارت انګر ته راشي. کله چې هغوی ټول را وتلي دي هغوی ته يې امر کړی دی چې خپلې کورنۍ او کميسونه وباسي. هغوی کورنۍ او کميسونه اېستلي دي او په سپينو زيرپړانيو کې يې د وزارت په انګر کې کېښولي او پيره يې پرې درولي ده. دا مهال د هغوی څخه پوښتنه کېږي چې څوک د ګوند د مشرانو د توقيف ځای څخه خبر دي غني ځواب ورکړی چې زه خبر يم او هغه توقيف خانې ته بيايي. د هوايي بمباريو د پيلېدو وروسته د دفاع وزير د لوی درستيز او د مرکزي قول اردو درستيزوال سره «د دلکشاه د مانۍ باغبان شي عبدالمجيد کور ته چې د خپلوانو نه يې دی ورغلي او غوښتل يې چې شپه به همدلته تيره کړي او سبا سهار وختي به يوې خوا ته وتښتي خو له بده مرغه د باغبانباشي زوی دغه خبره کودتاجي ځواکونو ته ورسوله، هغوی راغلل او درې واړه يې ونيول.» ۱۳۳ د راډيو تالار ته د ګوندي رهبرانو د ليرد وروسته هغوی د راډيو څخه د اعلاميو په خپرولو پيل وکړ. لومړي اعلاميه چې د ماښام د اوو بجو شاوخوا خپره شوه انانسر يې حفيظ الله امين وو او هغه وويل: «توجه! توجه! توجه! د نظامي انقلابي شورا اعلاميه اسلم وطنجار د زرهدارو قوا جگړن او د هوايي قواوو ډگروال عبدالقادر اوږوي.» د وطنجار له وينا وروسته

عبدالقادريه دري ژبه نوموړې اعلاميه ولوستله چې منځپانگه يې د محمداود د واکمنۍ په نسکورېدو څرخېدله. سره لدې چې اعلاميه واورول شوه خو حالات کړکېچن او ناڅرگند وو او کارمل ويل چې زموږ په ملاتړ يوازي ۶۲ ځنځيرتانک ولاړدي په داسې حال کې چې د دولت په ملاتړ د ريشخورو اوومه او د قرغي اتمه فرقه ، د گارد لوا، د بالاحصار لوا، د مهتاب کلا د توپچي لوا ، د کوماندو ضربتي قطعه ، د پوليسو قومانداني ، منتظره قطعي او نورې ولاړې دي او «وراندیز يې وکړ چې د گوند رهبري ، د ثور د پاڅون په هماغه لومړيو کې پټه شي او د پاڅون مستقيم مسئوليت په پوځي افسرانو واچوي. خو نور محمدتره کي د رهبرۍ د پټېدو سره په کلکه مخالفت کاوه او په لوړه انقلابي روحيه او په څرگند ډول ويل او دا خبرې يې تکرارولې يا به د پاڅون د پوځي مشرتابه د انقلابي پاڅون سره بريالي کيږو او يا به په يوه سنگر کې وژل کيږو.» ۹۱/۲ دا اندېښنې هغه وخت زياتې شوې چې د اوومې فرقي ځواکونه حبيبي ليسي ته راورسېدل او د مهتاب کلا د توپچي لوا په الوتکو ډزې وکړې او يوه جنګي الوتکه يې را نسکوره کړه. ددې الوتکې پېلوټ عبدالوهاب وردګ وايي چې کله مې کټه پوښت وکړ په يوه کور کې په يوه ونه کې بند شوم ، د دې کور پښتنې مېرمنې ترې پوښتلې وو ته روسی يې ، هغه ور ته ويلې وو نه افغان يم ، وروسته مېرمنې شيدې ورکړې وې. د راډيو د نشراتو د پای ته رسېدو وروسته د گوند مشران خواجه رواش «محل چنار» ته لاړل او د سهار تر شپږنيمو بجو پورې هلته وو او بيرته کابل راډيو ته راغلل. د شپې په راتلو سره حالات د پاڅون کوونکو په ګټه واوښتل. د کريم عطايي په وينا دا مهال وزيرانو داودخان ته وړاندیز وکړ چې کندهار ته لاړشي اود هغه ځايه د بغاوتچيانو په وړاندې د پوځ لارښوونه وکړي او د جنرال نذيرسراج د ليکنې په اساس «د ارګ نه د مرکزي قوا کومې قطعي ته ولاړشي او ټوله قوماندې په خپل لاس کې ونيسي. محمداودخان دغه سلا ومنله يو تور والګاه موټر د ارګ د گلخاني ماڼۍ ته رانږدې شو ولسمشر له دروازې راووت او غوښتل يې چې په موټر کې کښيني ، زوی يې محمد عمر ورپسې ورغی په دغې شيبې کې د گارد د قطعي لخوا د دوی په لوري ډزې وشوې ، عمرجان ټپي شو او ولسمشر بېر ته گلخاني ته ننوت او ويې ويل : نه ! هرڅه پای ته رسېدلي دي د دغو ټولو بدمرغيو پازوالي زما په غاړه ده هرڅوک چې نه غواړي ووژل شي د ماڼۍ شا تالار ته دې ولاړشي، وروسته ويل کيدل چې په داودخان او عمرجان د کلاشنکوف ډزې د داودخان د ډاډ وړ صاحب منصبانو له ډلې نه د يوه تن صاحب منصب له پلوه وشوې.» ۱۳۳ خو واقعيت دا وو چې محمد داود نه بلکې سردار محمد نعيم او د هغه لور زرلښتې غوښتل له ارګ څخه ووزي پرې ډزې وشولې چې دواړه ټپيان شول. دا خبره ګلالی ملکيار د محمد داود د مشر زوی محمد عمر مېرمنې څو کاله وروسته په امريکا کې داود ملکيار ته کړې ده . د «اپريل دوه ورځې» په نامه روسي مستند فلم جوړوونکي د دوو تنو جګتورن عبدالمجيد او بريدمن بېرک سره مرکه کړې ده او هغوی وايي چې دوی د پاڅون له رهبرۍ سره اړيکه لرله او دوی له ارګ څخه د هغوی د وتلو مخه ونیوله او ډزې يې پرې وکړلې. بېرک وروسته د تره کي ساتونکی وو . د محمداود د مخابراتو د وزير په وينا په گارد کې د شپې د دوولسو بجو وروسته پيره داران نه ترسترگو کيدل ، دې دا معنی لرله چې نور ارګ د خلقيانو لاس ته لوېدونکی دی. د هغه په خبره دا مهال د گارد قوماندان په ملکي دريشۍ کې راغی او ولسمشر ته يې وويل چې په گارد کې خيانت پېل شوی او نور مې څه په وس کې نشته. داودخان هم وضعيت ته په کتو سره دې پايلې ته ورسيد چې د پاڅون کوونکو سره وويني هماغه دي چې د گارد قوماندان د ولسمشر د دستور له مخې د گارد د مخابرې آمر تورن آغامحمد کندهاري پاڅون کوونکو ته ورليږي چې د هغه پيغام پاڅون کوونکو ته ورسوي. «هغه يې راووست . هغه وويل : جمهور رييس

وايي : قوماندانان يعني قادرخان او وطنجار دې ماته راشي، زه چمتو يم هغوی ته تسليم شم. دا وړانديز د مشرتابه لخوا و نه منل شو، خو وويل شول چې موږ مذاکرې ته چمتو يو او تره کي خيال محمد کټوازي ته دستور ورکړ چې يوه کوټه د داود سره ليدنې ته چمتو کړي . څرنگه چې وخت تېر شو او معلومه نشوه، د گوند عمومي منشي نورمحمدتره کي دا مهمه موضوع طرحه کړله او هغه دا چې د داود خان په اړه څه پرېکړه وکړو؟ د رهبرۍ غړو مختلف نظرونه لرل، ځېنو ويل چې هغه محاکمه او سزا ورکړل شي، ځېنو ويل هغه اعدام شي ، ببرک کارمل د هغه د ژوندي پاتې کېدو طرفدار وو...، سليمان لايق وويل : دا فرعون بايد ووژل شي. هغه د سودان پېښې ته اشاره وکړه وويل : ملگرو کله چې په سودان کې مترقي کسانو انقلاب وکړ، د زړه سوي له کبله يې جعفر النميري ونه وژلو. لکه څرنگه چې بيا نميري واک ته ورسېدلو دا ټول انقلابي کسان يې ووژل. څرنگه چې ملگري کومې پايلې ته ونه رسېدل ، تره کي افسرانو ته وويل هڅه وکړئ هغه ژوندۍ راولئ. « ۱۳۴ پدې هکله دستگير پنجشيري د خپل کتاب د دوهم ټوک په ۹۴ مخ کې راوړي چې ده تره کي ته ويلي دي چې هغه (داود) به د لږم په شان خپل وروستي زهر او وروستۍ مرمۍ د پاڅون په قوماندانانو باندې تشې کړي لدې امله غوره دا ده چې دا درۍ تنه ور نشي او تره کي د ده خبره ومنله. پنجشيري د دوو تنو په ځای د دريو تنو يعني قادر ، وطنجار او مزدوريار نومونه را وړي چې گواکي داودخان هغه غوښتي وو. همدارنگه پنجشيري د داودخان سره د چلند په هکله د خپل کتاب په ۹۵، ۹۶ ، ۹۷ مخونو کې توضيحات ورکړي او په ځانگړې ډول وايي چې ببرک کارمل د داودخان سره د انساني چلند غوښتونکۍ وو ، ده هم د داودخان په هکله د هومانيزم او د ټولنيزې مبارزې اصولو ته د وفادارۍ خبره کړې ده او د سليمان لايق له قوله وايي چې دا فرعون ووژل شي. خو بالاخره تره کي وويل: « که چيرې سردارمحمد داود او پلويانو يې د انقلاب له فرمان څخه سرغړونه وکړه او د پاڅون کوونکو په وړاندې يې وسلې ته لاس کړ او د گوند د دستور په وړاندې بېله څه ويلو تسليم نشي زموږ وسلوال ځواکونه حق لري د خپلې آزادۍ او شخصي امنيت او د انقلابي نظم څخه په ميرانې او قاطعيت دفاع وکړي او که چيرې د مقاومت نه لاس واخلي او وسله په مخکې کېږدي بايد يوه خوندي ځای ته وليږدول شي او د هغه سره د مملکتې قوانينو د درناوي وړ ، انساني او افغاني چلند وشي. « ۹۷/۲ د غويي د اتمې په پيل سره گارد دنده پرې ايښې وه هماغه دي چې د کوماندو د قطعي تورن امام الدين د مخابرې افسر ته دنده ورکول کېږي چې د وسلې پرته د پوځي شورا پيغام ولسمشر ته ورسوي. هماغه دي چې هغه د گلخانې ماڼۍ ته ورځي. د اپرېل دوه ورځې نومي مستند فلم جوړونکۍ خبريال د ثور د پاڅون په لومړيو کې د تورن امام الدين سره په څلورسوه بستريز روغتون کې چې بنۍ لاس يې په پلستر کې دی مرکه کړې ده او هغه د داودخان او د هغه د کورنۍ د غړو د وژنې په اړه وايي: « د اپرېل په اته ويشتمه په شپږو بجو د (ا ، خ ، د ، گ) مرکزي کميټي دنده راکړه چې ولسمشر ته د مرکزي کميټې پيغام ورسوم. پدې ورځ د پخواني ولسمشر ، د هغه د خپلوانو او ځېنو وزيرانو پرته زيات شمېر پلويان انقلابي واکمنۍ ته تسليم شوي وو...زه ماڼۍ ته ورننوتم هلته داود د هغه نږدې کسان او ځېنې وزيران مسلح وو او هلته يو ماشيندار هم وو. ما په ډېر احترام ورته وويل : محترم ښاغلی جمهور رييس ! د ا ، خ ، د ، گ د مرکزي کميټې د دستور له مخې تاسې زنداني ياست، وسله په ځمکه کېږدئ او تسليم شئ. ماته دنده سپارل شوې ده چې تاسې له ماڼۍ وباسم او د پاڅون کوونکو قرارگاه ته بوزم. هغه غوښتل د خپلې توپانچې پواسطه پرما ډزې وکړي ما پرې چيغه وکړه ډزې مه کوه لاسونه جک کړه خو په لږ زېږدلي لاس يې ډزې وکړلې . دا مهال د داود زوی د ماشيندار پواسطه پرما ډزې وکړې او دوي گولی زما په بنۍ اوږه ولگېدلې. زوی

او يوه بل په منډه بلې کونې ته ولاړل او قدیر د کورنیو چارو وزیر ماشیندار ته لاس کړ خو ډزې یې ونشوای کړای او ماشیندار ترې ولوېد. دا مهال نعیم خان چې په پښه ټپي وو او په کوچ کې ناست وو د قدیر څخه لوېدلې ماشیندار واخېست او په موږ یې ډزې وکړې خو د ماشیندار گولی یې خلاصې شولې. دا مهال د ځان د ساتنې په موخه مو پر هغوی متقابل ډزې وکړې. ددې ډزو پر مهال د گاونډۍ کونې څخه چې د داود کورنۍ هلته وه چیغې او ډزې واورېدل شوې، داود خپل اولادونه او لمسیان چې ده ته زارۍ کولې پاڅون کونکو ته تسلیم شي ووژل. پدې ډول زموږ په ډزو کې د تمې خلاف داود او پلویان یې ووژل شول. پدې توګه ما ونشوای کړای خپله دنده ترسره کړم البته ملامت زه نه يم...» د امام الدین له څرګندونو څخه معلومېږي چې د گلخاني په ماڼۍ کې د ولسمشر او د هغه سره موجودو کسانو د ډزو وروسته کوماندویانو په ماڼۍ برید کړی چې په پایله کې یې د کوماندویانو او په خپله د جمهور رییس د زوی له خوا د افغانستان لومړی جمهور رئیس د یحیی د کورنۍ وروستی واکمن او د هغه اوولس تنه د کورنۍ غړي او سیدعبداله اله د ولسمشر مرستیال هم ووژل شول او قدیر نورستاني ټپي او وروسته په څلورسوه بستریز روغتون کې ساه ورکړه. د یحیی د کورنۍ د وروستي واکمن محمداود په وژل کېدو سره د افغانستان د تاریخ نوی خو خونړی پړاو پیل شو. وروسته لدې د راډیو نه د محمد داود د وژنې اعلان خپور شو چې د اعلان په خپریدو سره د نوې واکمنۍ په پټه د هیواد له ګوټ ګوټ نه مرکز ته د مبارکۍ تلگرامونه راوړسیدل او نوې واکمنۍ دا سیاسي بدلون د ثور د ملي دموکراتیک انقلاب بری په نامه اعلان کړ. د جمهوریت د ګارد تسلیم شوي منسوبان وروسته لدې چې بې وسلې شول ټول د خیبر رستوران ترڅنګ د آریانا په سینما کې تر څارنې لاندې ونیول شول.

د ارګ ساتونکو ټولټال ۳۰ تنه پاڅون کونکي له پښو غورزول چې ۱۲ تنه سرتیري، ۶ تنه واړه ضابطان، ۷ تنه بریدمنان، ۴ تنه تورن او یو تن جګتورن وو چې د(پروان، جوزجان، ننگرهار، فاریاب، کابل، پکتیا، هلمند، بغلان، وردګ، لغمان، بادغیس، کنړ او غور) اوسیدونکي وو. همدارنګه یو تن د ریشخورو په اوومه فرقه، دوه تنه د غزني په ۱۴ فرقه او څلور تنه د خواجه رواش په هوايي ډګر کې ووژل شول. همدا رنگه د امام الدین سره د محمد علي په نامه یو سرتېری هم ووژل شو. که چېرې د خلقیانو د پاڅون انگیزې ته وکتل شي هغه د داودخان د جمهوري دولت له لوري د ا.خ.د.ګ د مشرانو د زنداني کولو په وړاندې وسلوال غبرګون وو. د راډیو څخه د خایانو په نامه د ګوندي مشرانو د نیولو اعلان، د پیژندل شوو ګوندي کدرونو د کورونو څارنه او د حکومت له لوري د ګوند د مشرانو د نیولو په مناسبت د خوښیو ډکو غونډو جوړولو او د ګوند د مشرانو د چانوارۍ د ګنګوسو او اوازو څخه معلومیدل چې دولت هوډ درلود دا ګوند درې وړې کړي. پردې بنسټ د خلقیانو د غویي اوومي نیټې وسلوال پاڅون یا انقلاب او د دې ګوند د مخالفانو په خبره خونړۍ کودتا یا بغاوت د فرانسوي فیلسوف آلبرټ پدې ارزښتمنه خبره د صحت مهر لګوي چې «د بغاوت احساس په ظلم کې زیږیدلی دی.» پرېله خوا بیا د واک د ساتلو په موخه د پاڅون کونکو په وړاندې په وروستیو شیبو کې چې جمهوري ګارد تسلیم شوی وو د داودخان بیخایه مقاومت د جارج اورول ۱۹۸۴ نومي مشهور ناول لیکوال د دې خبرې سموالی ښيي چې «هیچا هم ځواک د پرېښودلو په نیت نه دی غضب کړی، ځواک (قدرت) یوه وسیله نه ده، دا یو پای دی.» له همدې کبله محمد داود د کودتا له لارې د غضب شوي واک څخه تېرېدلو ته چمتو نه وو او تر پایه وجنګېده او دې ته هم چمتو نشو چې د کورنۍ زاره او واړه غړي یې ژوندي انقلابیانو ته تسلیم شي او هغوی یې د خپل زوی په واسطه ووژل او همدا زوی یې هم د خلقي پوځیانو په ډزو کې ووژل شو.

د محمد داود د کورنۍ د وژنې رښتيا

په دې وروستۍ نيمه پېړۍ کې د افغانستان ځينو چارواکو او سياستوالو داسې کارنامې د تاريخ حافظې ته سپارلې دي چې د ژمنو چارواکو او ځيرکو سياستوالو سره څه چې د عادي وگړو څخه يې تمه نه کېږي. پداسې کړنو يوازې رواني ناروغان او له اقتصادي ستونزو سره مخامخ وگړي لاس پورې کوي. زموږ د هېواد دا ډله سياستوال نه رواني ناروغان وو او نه يې اقتصادي ستونزې لرلې بلکې د هغوی بې کچې ځانغوښتنې او مقام پالنې هڅولې دي چې په عجيبو نه منونکو کړنو لاس پورې کړي او د تراژيکو خونړيو پېښو عاملان او لوبغاړي پاتې شي چې شپږ تنه (محمد داود، حفيظ الله امين ، ببرک کارمل ، گلبدین حکمتيار ، احمدشاه مسعود او محمد اشرف غني) لدې سياستوالو څخه دي. د پورتنیو سياستوالو د کارنامو يوې برخې ته به گوته ونيول شي. خبرې به د عمر له پلوه له کشر نه پيل کړو.

احمدشاه مسعود د جمهوري نظام او بيا د (ا ، خ ، د ، گ) د واکمنۍ خلاف جهاد؟! پيل کړ او پوره اووه وېشت کاله چې د عمر د نيمايي څخه زياته برخه يې جوړوي خپل جهاد ته ادامه ورکړله. د شوروي د اشغال پر مهال مسعود د يوه پياوړي جهادي قوماندان په توگه تبليغېده او د وطن د آزادۍ او جهاد په نامه به يې څومره خپل جهادي وروڼه چې د ده تر قوماندې لاندې جنگيدل د شهادت ترکچې سرشندنو ته هڅولي وي او څومره نور افغانان به يې د اشغالگرو د پلويانو او د ده او د هغه د سنگر د ملگرو په وينا د کمونستانو په نامه رېږولي او وژلي وي. خو داسې وخت راغی چې د شوروي اشغالگرو د نازولو لکه محمود بريالي ، نجم الدين کاوياني ، فريداحمد مزدک ، عبدالوکيل ، محمد نبي عظيمي ، محمد آصف دلاور ، عبدالرشيد دوستم، جنرال مؤمن ، جنرال منصور نادري او د هغوی د دسترخوان له نورو يارانو سره د ورورۍ او دوستۍ مزي ټينگ کړل او په گډه يې د نجيب الله حکومت نسکور او دولتي واک يې غضب کړ ، پدې ډول يې د ملگرو ملتو د سولې پروگرام شنډ او په هېواد کې يې د ځمکې پر سر محشر جوړ کړ. څرنگه يو سياستوال او په تيره مسلمان ځان ته اجازه ورکوي چې خپل اصول تر پښو لاندې کړي او د واک په خاطر د خپلو جهادي وروڼو او وطنوالو هغه هيلي چې د م ، م د سولې د پنځه فقره يې پروگرام په پلي کيدو کې ليدلې په خاورو واړوي. يوازې د پرديو د فکري اسارت لاندې وگړی او مزدور او يا ځانغوښتونکی سياستوال پداسې ملي ضد او اسلامي ضد کار لاس پورې کوي. دا چې نوموړي د شوروي اشغالگرو سره پټې لوزنامې لاسليک کړې وې چې د اشغالگرو خلاف به نه جنگېږي او د هغوی سره به د خپلو جهادي وروڼو په خپلو کې مرسته کوي او د اشغال تر پايه دې لوزنامو ته ژمن پاتې شو هغه هم ددې وگړي د لېونۍ ځانپالنې سره تړاو لري. د مسعود د ځانپالنې په اړه يو وخت محمد قسيم فهم مسعود ته د هغه ددې پوښتنې په اړه « چې کوم ډول سياسي جوړجاړی به يو باثباته افغانستان را منځته کړي وي او: يوازينی لامل چې موږ د افغانستان په مساله کې پرمختگ نه کوو، ستاسې له لوري د افغانستان د مشرۍ غوښتل دي...، تاسې دې خبرې ته تيار نه ياست او نه غواړئ چې دويم کس و اوسئ.» ۲۴۳ / ۲۲۳ لکه څرنگه چې مسعود داسې سياستوال وو چې هغه بايد په هېواد کې لومړی کس وي د محمد داود په اړه هم ډېری څېړونکي ورته ليدلوری لري .

گلبدین حکمتيار د مسعود د فکري ملگري په توگه چې د مسعود غوندي د داودخان د واکمنۍ د پيل څخه د آی اس آی نازولی وو گډ د جمهوري نظام او بيا د (ا ، خ ، د ، گ) د واکمنۍ په وړاندې جهاد کاوه او د يوې تورې معاملې په ترڅ کې د (ا ، خ ، د ، گ) د واکمنۍ نسکوريدل يې د اسلامي انقلاب بری او د مجاهدينو ستره لاسته راوړنه او وياړ گانه. پر بله خوا حکمتيار د همدې اسلامي انقلاب د بري په پايله جې د منځته راغلې واکمنۍ خلاف پدې پلمه چې گواکې د کمونست دوستم مليشې او پرچمي

جنرالان ددې واکمنۍ سره همغږي او همغږي دي خپل بل سپېڅلی جهاد؟! پیل او په کابل یې د توغندیو باران جوړ کړ چې له امله یې لسگونه زره کابلیان شهیدان شول ، سلگونه زره تنه مهاجرت ته اړ شول او کابل په کنډواله واوښت. خو ولیدل شول چې ده د هماغه کمونست دوستم او همغو پرچمي جنرالانو سره د هماغه هنګي شورا جوړه کړه او د رباني - مسعود خلاف یې بل جهاد پیل کړ . حکمتیار ته هیڅکله هم دا پوښتنه پیدا نشوله چې د څه لپاره یې د دوستم د ملیشو د شتون په پلمه په کابلیانو توغندي ویشل او بیا یې د همدې دوستم سره ګډه ژبه وموندله . په سیاست کې دایمي دوست او دایمي دښمن شتون نلري او همدارنګه په سیاست کې د نورو سیاسي ډلو سره د تلوالی جوړول یو منل شوی اصل ګڼل کیږي خو دا تعاملات ځانګړي اصول لري او سیاستوال باید د همدې اصولو پر بنیاد عمل وکړي. وایي چې خپلو نظریاتو او عقایدو ته تغیر ورکړی خو خپل اصول وساتي. حکمتیار او مسعود د دې منل شوي اصل برعکس خپلو نظریاتو او عقایدو ته تغیر ورکړ خو اصول یې تر پښولاندې کړل چې دا د ژمنو سیاستوالو او مؤمنو مسلمانانو سره نه ښایي.

حفیظ الله امین د (ا، خ، د، گ) په مشرانو کې یوازېنی مشر وو چې د ګوند د عمومي منشي نور محمد تره کې لاسونه به یې ښکلول او د تره کې سره د مخامخیدو پرمهال به لکه په هندي فلمونو کې چې د روغېر او مخې ښې پرمهال یو بل ته د درناوی په موخه سرونه ټیټوي هم سر ټیټاوه او هغه ته یې غوره لقبونه کتارول . د امین له داسې چلند نه داسې بریښیدل چې ګڼې هغه تره کې ته د یوه استاد او یا پلار په شان درناوی لري. خو کله چې د هیواد د زعامت مسئله طرحه شوه د عزرائیل په شان یې د خپل استاد ژوند ته د پای ټکی کیښود. د امین د ځانغوښتنې کچه دومره لوړه وه چې هغه حتی په سمبولیک ډول د ګوند او دولت په سر کې د تره کې شتون نشوای زغملی .

ببرک کارمل په ځوانۍ او د خپلې واکمنۍ پرمهال ارتجاعي ځواکونه او امپریالیزم په سختو ټکو غندل او د خپلې واکمنۍ وسلوالو مخالفینو ته یې بې فرهنگه اشرار ویل. خو داسې وخت راغی چې خپلو پلویانو (بریالیانو، مزدکیانو ، کاویانیانو، عظیمیانو، علومیانو ، دلاورانو، دوستمیانو) ته دستور ورکړ چې د بې فرهنگه اشرارو سره ګډه جبهه جوړه کړي او د خپل فکري ملګري ، شاګرد او بادیګارد نجیب الله تر مشرۍ لاندې د خپل ګوند واکمنۍ ته د پای ټکی کېږدي. د نجیب الله سره یې دښمنۍ د نوموړي له ځانغوښتنې سره تړلې وه چې ولې نجیب الله د کرملن ناستو د ارادې له مخې دده پرځای د ګوند او دولت مشري ومنله. د نجیب الله څخه د غچ اخیستنې په نامه یې په واقعیت کې د ټول افغان ولس څخه غچ واخیست او دا ولس یې د داسې کړاوونو سره لاس او ګریوان کړ چې د ده د بلواکي واکمنۍ کړاوونه او نارواوې یې هیرې شولي .

اشرف غني چې د اکادمیک شخصیت اکتونه کول او انگلو ساکسوني اشغالګرو د سیاست ډګر ته راوړاندې کړ او زعامت ته یې ورسولو د خپلې واکمنۍ پرمهال جهادي لوټماران او حرفوي قاتلان (عبدالرشید دوستم ، محمد سرور دانش ، امرالله صالح) خپل مرستیالان غوره کړل دا ځکه چې دا لوټماران او قاتلان د اشغالګرو نازولي وو. د تش په نامه نورو جهادي لوټمارانو او حرفوي قاتلانو د خوشالولو په موخه یې د مزارې او مسعود پېژندنې وړاندېزونه کول. آیا د یوې اکادمیکې څېرې سره ښایي چې د مسعود او مزارې په څېر جګړه مارانو ته چې د وژنو او وړانولو پرته نورې کارنامې نه لرلې د هغوی د پېژندنې وړاندیز وکړي. خو د ځانپاله غني لپاره د واک او ځواک مسالې لومړیتوب درلود. د خواشینۍ وړ واقعیت دا وو چې دې اکادمیکې څېرې کله چې امریکایي اشغالګرو د طالبانو سره د سولې خبرې پیل کړلې د سولې له خبرو سره مخالفت کاوه ، ستونزې او خنډونه یې ورته جوړول ترڅو دی په واک کې پاتې شي او په واک کې د پاتې کېدو په موخه د سولې یعنې د افغانوژنې او اشغال د پای په وړاندې و

درېږي. هغه مهال ټولو غني ته ويل چې د ۲۰۱۹ کال ټاکنو څخه تېرشي او د سولې لپاره کار وکړي خو هغه د اشغال لاندې هېواد کې ټاکنو ته لومړيتوب ورکاوه هغه ټاکنې چې د نړۍ په يوه هېواد کې چا داسې مسخره ټاکنې نه وې ليدلې چې پايله يې دوو ولسمشرانو هممهاله د لوړې ترسره کول شي. د ځانغوښتونکي غني د دسترخوان يار داود عمرزي په وينا چې د هغه سره يې د هغه د فرار وروسته په دوبي کې ليدلې دي غني د نظام په نسکورېدو کې خپلې تېروتنې نه مني او نور ملامتوي .

محمدداود د يوه جنرال او پاخه سياستوال په توگه چې زعامت ته ورسېږي ټيټ رتبه پوځيان د پاچاهي نظام د ړنگولو او د جمهوريت د ټينگښت په نامه يوه ناقانونه کار او عسکري لوړې ته شا گرزوني ته وهڅول او د هغوی پر مټ يې خپله تنده ماته کړه. واک ته په رسېدو سره يې د دې پرځای چې جمهوريت راولي خپله فردي ديکټاتوري ټينگه کړه او د مخالف غړي د خاوند سيوري يې هم په ټوپک وېشتلو چې منطقاً پايله يې د نظام په وړاندې درېدل ، بلواوې ، وسلوال مخالفتونه او پاڅونونه شول چې وروستۍ وسلوال پاڅون يې د (ا، خ، د، گ) د غويي د اوومې نيټې تحميلي پاڅون شو کوم چې دولتي ځواکونو و نشوای کولی د پاڅونوالو په وړاندې ودرېږي او د تسليمۍ پرته بله لار ونه ويني. هغه مهال سره لدې چې د ولسمشر امنيتي زر کسيزه گارد خپلې وسلې په ځمکه کيښودلې خو ولسمشر چمتو نشو د پاڅونوالو سره خبرو ته کېږي. هغه نه دا چې په خپله دا کار ونکړ بلکې پرېکړه يې کړې وه چې د ماشومانو په شمول د ده د کورنۍ يو غړی هم پاڅونوالو ته ژوندي تسليم نشي . همدا لامل وو کله چې د ۱۳۵۷ کال د غويي په اتمه پاڅون کوونکي پر ارگ واکمن شول او د ده هستوگنځي ته ورسېدل د ده د مخکني دستور له مخې يې زوی ميرويس چې په کورنۍ کې د ويس په نامه يادېده د خپلې کورنۍ ښځينه او ماشومان چې د ده مېرمن او بچيان هم پکې وو ووژل. دا د يوه ځانغوښتونکي شخصيت انځور نندارې ته ايرېدې چې ټول بايد د ده ارادې ته غاړه کيږدي که نه نو د ژوند حق هم ترې اخيستل کيږي. بېځايه هم نه وو چې خلکو هغه ته لېونی سردار ويل.

اوس به په اصلي موضوع د سردار داود د کورنۍ په وژنې تم شو. ډېری پدې اند دي چې د محمد داود په شمول د ده د کورنۍ اوولس تنه غړي خلقي پاڅون کوونکو وژلي دي. خو واقعيتونه تر قيامته پټ نه پاتې کېږي . همدا لامل دی چې پدې اړه د واقعبينو څېړونکو له څېړنو او د پېښې د شاهدانو له څرگندونو څخه روښانه شوله چې د محمد داود په دستور دده د کورنۍ ماشومان او مېرمنې د غويي په اتمه سهارې وختي د ده د کشر زوی ميرويس له لوري ووژل شول . که څه هم مخکې مو د امام الدين څخه پدې اړه لوستي وو . پدې هکله به د ځېنو نورو ليکوالو ليدلوری او اخېستنې او د ده د کورنۍ د يوې غړې چې د دې غملرلې پېښې شاهده وه هم ولولو.

د ۲۰۱۵ کال د جون په يوويشتمه د افغان – جرمن آنلاين کې د داود ملکيار چې د سلطنتي کورنۍ له غړو سره يې د خپلوۍ اړيکې لرلې يوه ليکنه خپره کړه چې د يوې داسې زړه بوگونوونکې او هېښوونکې پېښې څخه پرده پورته کوي چې د محمدداود د کورنۍ د وژلو په اړه يې نه يوازې واکمن ذهنيت تر پوښتنې لاندې راوړ بلکې هغه ته يې تغيير هم ورکړ. داودملکيار د محمدهاشم ميوندوال سره چې د محمدداود د جمهوري رياست پرمهال د کودتا په تور زنداني او بيا په زندان کې په مرموز ډول و وژل شو هم کورنۍ اړيکې لري. هغه د څو کلونو په ترڅ کې د ميوندوال د کودتا او د هغه د وژنې په اړه څيړنې ترسره کړې دي. د څيړنو پايلې يې په رسنيو کې خپرې کړې او د ټولنيزو- سياسي پېښو ځېنو څېړونکو، تاريخپوهانو او سياستوالو سره يې هم شريکې کړې دي. د هغه څخه يوه پيژندل شوې ليکوال او څيړونکي چې د داود خان له ارادتمنانو څخه دی پوښتنه کړې چې د ميوندوال د وژنې په اړه څيړنې يې کوم ځای ته رسولی دي په خپله يوه ليکنه کې گوته نيولې او ضمناً يې د سياسي شوو ليکوالو او

څيرونکو رښتيني انځور هم کارلی چې لنډيز يې دلته وړاندې کيږي: «ما دې څېرونکي ته وويل زه دې پايلې ته رسېدلی يم چې د ميوندوال شهادت د قدير نورستاني د ارادې پرته ناشونی وو. هغه را ته وويل که ته دې پايلې ته رسېدلی هم وي تاسې ته مشوره درکوم دا موضوع مه خپروئ ترڅو د دې دسيسې او قتل مسؤليت پر کمونستانو او روسانو ولويږي. همدا رنگه مې د داودخان د کورنۍ د يوه شاهد له خولې چې د محمد داود د کورنۍ بل غړي د خپلې کورنۍ څو تنه سهار وختي شهيدان کړل وويل بيا يې را ته وويل چې زما له خوا هغه محترم شاهد ته ووايئ چې دا موضوع د کورنۍ د يوه راز په توگه وساتي ځکه دا د کمونستانو په گټه ده او پرېږده چې د محمد داود خان د ټولې کورنۍ د وژنې مسؤليت د کمونستانو په غاړه وي. دې بېلگو ته په کتو آيا په هغو ليکوالو او څېرونکو چې د ناپېيلتوب ادعا هم کوي خو د افغانستان تاريخ تحريفوي څنگه باور وشي؟» ۱۳۵ داودملکيار د محمدداود د کورنۍ د غړو په اړه د خپلو څېړنو پايلې د گلالۍ د داود د مشر زوی د مېرمنې سره د مرکې پر بنسټ د افغانستان آريانا آنلاين په ويب پاڼه کې د ۲۰۲۳ کال د اگست په شپاړلسمه (محمد دواو د خانواده چگونه کشته شد؟) ترسرليک لاندې په يوه اوږده ليکنه کې خپرې کړې چې لنډيز يې دلته راوړل کيږي: «... کله چې پر ارگ برید وشو د کورنۍ ټول غړي يې ارگ ته راوستل نارينه او د کابينې غړي په هال کې او ميرمنې او ماشومان په دوهم پوړ کې وو. ماخوستن وروسته د هوايي بمباريو له امله مېرمنې او ماشومان هم د هال تر څنگ يوې کوتې ته راغلو. لومړي پوړ ته د کښته کيدو پر مهال له بهر څخه چې دزو دوام درلود د محمد داود مشر زوی عمر او د هغه مېرمن گلالۍ ټپي شوي دي. گلالۍ وايي بنيابي بابه جان (محمد داود) ويلي وي چې څوک ژوندي د دښمن په لاس کې ونه لوېږي. د غويي په اتمه چې کودتا چيان مانۍ ته را نږدې شول ميرويس د مېرمنو کوتې ته راننوت لومړۍ يې په خپله مېرمن او دوو ماشومانو ډزې وکړې او کله يې چې ماته ټوپک ونيو ما ورته وويل چې په مخ مې مه وله او هغه په خېټه کې وويشتم او لور مې يې هم په خېټه کې وويشته. دا مهال ويس ولوېده چې له شا څخه کودتا چيانو وويشت او د دروازي په لڅک کې پر ځمکه ولوېد. څو تنه مېرمنې چې د دېواله تر څنگ ولاړې وې ويس نه ليدلې او ژوندۍ پاتې شولې. وروسته خلقيانو غږ وکړ څوک ژوندي دي او ژونديان او ټپيان يې په موټرو کې کېنول چې روغتون ته مو بوزي او زما لور په موټر کې مړه شوله. گلالۍ دا هم وايي چې محمد داود په هال کې چې قره قلې يې له څنگ سره پرته وه پر ځمکه پروت وو او محمد نعيم په کوچ کې ناست مړ وو.»

محمدحسن کاکړ هم د يوه عيني شاهد چې له نوم بنودلو څخه ډډه کوي داسې ليکي: «بنځې او ماشومان په اصلي کوټه کې او نارينه د ناستي کوټه (هال) کې ول، پرېکړه شوې وه چې هېڅوک به ژوندي نه تسليميږي، د دې فيصلې له مخې ويس د محمد داود زوی د سهار پر مهال د بنځو کوتې ته ورننوت په کلاشنکوف سره يې اول په خپلې بنځې، بيا په خپلوماشومانو، مور او نورو ډزې وکړې.» ۱۳۶ / ۷۴ بل ځای کاکړ د خپل کتاب په ۷۵ مخ کې د فايق له قوله دا موضوع په لږ توپير سره داسې راوړي: «دا کار د داود په خپلې کورنۍ او لمسيانو باندې بېجوړې غټ ظلم کړی دی، هغه د دې حق نه لاره او هم دا يقيني نه وه چې کودتاچيان به دوی وژني او يا ورته سپکاوی وکړي، ده په واقعيت کې په دغه بېرحمۍ سره د کودتاچيانو کار آسان کړ.» په همدې ورځ د داودخان سره د شته کسانو څخه شل تنه ووژل شول چې د ده په شمول اوولس تنه دده د کورنۍ غړي وو او د ده د کورنۍ اووه تنه ټپيان شول چې له درملنې وروسته رخصت کړل شول او هغه خلقيانو زنداني يا و نه وژل. همدا رنگه د داودخان لور، درخانۍ چې په ارگ کې نه وه، خلقيانو زنداني نکړله او سويس ته ولاړله. «ويل کيږي چې داود په خپله پخپلو لورانو ډزې وکړې چې د کودتاچيانو په لاس کې ونه لويږي.» ۸۶ / ۲۶۳ رازمحمدپکتن

هم ورته څرگندونې لري او ليکي : « څومره چې شواهد څرگندوي حتی داودخان پخپله د خپل فاميل په هغو غړو باندې هم بډي کړې دي چې عذر يې ورته کړی وو چې ځان تسليم کړي. » ۱۳۷ / ۷۴

د داودخان ځانغوښتنې، سرتمبه گۍ او د خپلو خپلوانو مشورو ته نه پاملرنه د دې سبب شوې ده چې کورنۍ يې دې پايلې ته ورسېږي هغه داسې گامونه اوچتوي چې کورنۍ يې تباه کوي. پدې اړه به د محمد داود د مشر زوی محمد عمر (عمرجان) څخه واورو چې د ۱۳۵۶ کال د ثور په مياشت کې يې حسن شرق ته ويلي وو: « زما د پلار ترڅنگ د راسپوتين شتون به نن يا سبا د دې لامل شي چې زموږ کورنۍ د رومانوف د کورنۍ په څېر ووژل شي. » دا چې د عمرجان موخه له راسپوتين څخه څوک وو خو د محمد داود خپلوان پوهېدل چې محمد داود په داسې يوه لار روان دی چې هم هېواد او هم خپله کورنۍ تباه کوي. راسپوتين په روسيه کې يو جرمن توکمه کډوال وو چې د روسيې د وروستي پاچا په دربار کې د اعتبار وړ سړی وو. که څه هم هغه د انقلابيونو د پاڅون پرمهال د پاچا د پلويانو له لوري ووژل شو خو هغه خپل کار کړی وو .

د پورتنیو شپږو ځانغوښتونکو افغان سياستوالو له کړو وړو څخه ښکاري که هغوی د ځانغوښتنې پر ځای ملي گټو ته لومړيتوب ورکړی وای او د نورو سره د پوهاوي او تعامل لاره غوره کړې وای ښايي د هېواد حالات دومره نه وای بحراني شوي يا غميزه دومره نه وای ژوره شوې او يا يې د ژورېدو او پراخېدو مخه نيول شوې وای. پدې اړه به د (ا ، خ ، د ، گ) د دوو ځانغوښتونکو (امين او کارمل) په هکله لږ شانتې په تفصيل سره بحث وشي .

امين د ثور انقلاب له بري وروسته د بي تاجه ټولواک له دريځ څخه برخمن وو که هغه د تېرو رژيمونو له مخورو ، د وخت سياسي ډلو، پرچميانو او په تېره د دولت د سمبوليک مشر تره کي او خپلو خلقي ملگرو سره جوړجاړي او گډ کار ته لومړيتوب ورکړی وای، د گوند د مشر او نورو خلقي کدرونو گوښه کولو، بنديانولو او وژلو ته ملا نه وای ترلې دی به نه اړ کېده چې د واک د ساتلو په موخه د تاجبېک ماني شاوخوا د شوروي د مسلمانانو کنډک ځای پرځای کړي او د افغانانو په ځای شوروي آښيزان هغه ته خواړه پاخه کړي چې همدې آښيزانو او همدې مسلمان کنډک دده ژوند ته د پای ټکی کېښود. په شورويانو د دا ډول بي کچې باور لامل دا وو چې د تره کي ، زرغون او يو شمېر خلقي کدرونو د بندي کولو او وژنې له امله امين په خلقيانو کې ځان پردي احساس کړ او له خلقيانو ډارېده نه دا چې دده خلاف پاڅون وکړي او يا په خوړو کې ورته زهر واچوي. هماغه دي چې د خپل استوگنځي د امنيت د ساتلو او د خوړو د پخولو لپاره شوروي پوځيان او آښيزان را وغواړي خو خبر نه وو چې دده باوري شوروي دوستان به دی ووژني . د امين په څېر د خلق دموکراتيک گوند د بل مشر بيرک کارمل ځانغوښتنې پايله د شوروي اشغال شو چې دی تش په نامه گوندي او دولتي مشر وو خو واک د شوروي سلاکارانو سره وو. لکه څرنګه چې دی انټرناسيونالستانو واک ته رسولی وو همدارنګه يې هغه په نجيب الله تعويض هم کړ. کارمل دا تعويض ځانته سپکاوی گانه او د نجيب الله سره يې د ښمني دريځ غوره کړ او پدې کې شو چې له نجيب الله څخه غچ واخلي او د اسلامي جمعيت او وحدت گوند سره گډه ژبه ومومي او د خپلو پرچمي ملگرو پرمټ نجيب له واکه گوښه او واک د ده په خبره بي فرهنگه اشرارو ته چې د ده ملگري به په نوي دولت کې برخه ولري وسپاري. البته دې ملي ضد کړنې ته يې شوروي بادارانو هڅولی وو خو د امين په څېر دې ځانغوښتونکي هم پدې سر نه خلاصېده چې شورويان خپلي نقشې لري او دا دواړه لکه لانځې او يا د مسکو له لوري جوړې شوې ډرامې د لوبغاړو په توګه لوبول کېږي . لکه څرنګه چې د شوروي اشغال ته ځانپاله امين او کارمل لار هواره کړله د نجيب الله خلاف د

کارملیانو کودتا د شوروي اشغال څخه هېواد ته لا ګواښمنه تمامه شوله چې د هغې په پایله کې د افغانستان د مدنیت ټولې نښې نښانې له منځه ولاړې او افغانستان په کنډواله واوښت. که چیرې امین او کارمل ته د سیاستوالو په توګه وکتل شي هغوی د افغانستان د خلک دموکراتیک ګوند او د هېواد د کین غورځنګ په تندي تور داغونه دي. دواړه د شوروي د سیاست د سکې دوه مخونه دي. پدې توپیر چې امین دا ساده لوحانه تمه لرله چې شوروي انترناسیونالستان به د ده واکمنۍ ساتي او دی به د افغانستان خپلواک مشر وي خو کارمل د شورویانو هژمونیستي سیاستونه ښه درک کړي وو چې شورویان غواړي افغانستان د شوروي اتحاد په شپاړلسم جمهوریت واوړي او دی (کارمل) لکه د شوروي اتحاد د نورو پنځلسو جمهوریتونو د مشرانو په څېر د افغانستان د شوروي سوسیالستي اتحاد د جما هیرو د جمهوریت جمهور رییس وي. د افغانستان روانې اوږدمهالې غمیزي وښودل هغه ځانغوښتونکي سیاستوال چې شخصي ګټو ته د ملي ګټو په پرتله لومړیتوب ورکړي واک ته د رسېدو یا په واک کې د پاتې کېدو په موخه پرديو ته مخه کړي کېدای شي چې همدا پردي دوی له واکه ګوښه کړي، تبعید او یا تېښتي ته یې اړ باسي، په خپله ګټه یې ولوبوي او حتی و یې وژني.

مسکو او د شور د اوومې پوځي پاڅون

د افغانستان خلک دموکراتیک ګوند مخالفان د خلقيانو په پوځي پاڅون کې مسکو ښکیل ګڼي. ځینې یې مستقیماً په پاڅون کې د شوروي پیلوټانو او د شوروي د کی جی بی د ځانګړو ځواکونو د شتون خبرې هم کوي. دوی دا دلیل راوړي چې افغان پیلوټانو دا وړتیا نه لرله چې د شپې بریالي جنګي پروازونه ترسره کړي، هدفونه وولي، افغان پوځیان د ارګ په څېر مستحکمې کلا ته ورننوزي او هلته په بري سره پوځي عملیات ترسره کړي. په پاڅون کې د شوروي پیلوټانو ښکیلتیا افغان پیلوټان نه مني او تخنیکر دولت زی معصومي چې د غويي په اوومه یې د بگرام په هوايي ډګر کې الوتکې پرواز ته چمتو کولې وایي چې دې پیلوټانو جنګي ښکاري الوتکې والوزولي: د میګ ۲۱ (حکیم، شیرمحمد، گلپار، رحیم) د سو ۷ (میرغوټ الدین، سنت الله، تیمور، اسحق، عبدالرؤف، شرف الدین، کافی خان، مختارگل خدران، لطیف لکنوال، علاوالدین، ماما وهاب، دوران او وهاب وردګ). جنرال نذیر سراج هم په خپل «رویدادهای نیمه اخیر سده بیست در افغانستان» نومي کتاب کې د ولید په نامه د یوه افغان پیلوټ له قوله په کودتا کې د شوروي پیلوټانو ښکېلتیا په کلکه ردوي. د داودخان د حکومت د مخابراتو وزیر د تورن امام الدین سره مل سرتېري شوروي نښه ویشتونکي ګڼي چې افغاني پوځي یونیفورم یې درلود او لیکي: «هغه کسان چې پدې برخه کې مطالعه لري او په تیره د پوځ صاحب منصبان ښه پوهیږي چې د اردو منسوبینو هیڅکله هم د داسې عملیاتو (د جمهوري ریاست په مانۍ برید، د جمهور رئیس د نیولو او یا وژلو) لپاره روزنه نه وه لیدلې او هیڅکله تدریس نه وو ورته شوی. یعنې د یوه تن یا څو تنو افرادو ګړندي نیول، او هغه هم په یوه کوټه او مخامخ...، خو بیا هم لیدل کیږي چې پنځه تنه د یوولسو (یا اوو لسو) له ځان څخه تېرو وسلوالو په وړاندې، او بیا په یوه کوچنۍ تړلې ساحه کې، په داسې حال کې چې د مدافعینو شمیر له بریدکونکو څخه زیات وو او د محیط سره یې آشنایي هم لرله ټول له منځه یوسي بېله دې چې دوی و وژل شي. البته یو تن امام الدین د کوماندو د قطعي افسر ظاهراً لږ زیان ووينی او بس. د بحث او د پوښتنو د طرحه کولو څخه زما نتیجه ګیري دا ده چې د جمهور رئیس محمد داود قاتلان نه د افغانستان د اردو اړونده منسوبین وو او نه د هېواد د پوهنیزو مؤسسو

منسوبين وو، بلکې هغه څلور تنه د پخواني شوروي د څارگرې ادارې (کي جي بي) وتلي روزل شوي افراد وو. «۱۱۴ / ۲۹ - ۳۰ پدې اړه بايد وويل شي د تورن امام الدين سره د مل څلورو سرتېرو څخه يو د محمد علي په نامه ووژل شو او بل يې نور محمد کوهنورد د اشرف غني د واکمنۍ پر مهال د غور والي وو.

د دې وزير څرگندونې احساساتي او د سياسي ملحوظاتو تله يي خورا درنه ده. عجيبه خبره دا ده چې دا وزير د داود خان د کورنۍ غړي چې زياتره يې بنځي، ماشومان او بوداگان وو له ځان څخه تېر وسلوال گڼي د خدا وړ خبره ده. د دې وزير دا احساساتي څرگندونې د هغه بې عقلي هم بڼي. پر بله خوا د هيواد د روانې غميزې او په ځانگړې ډول ۱۹۷۸ کال د اپريل د اوومې ډراماتيکې پېښې په اړه زيات شمير بهرنيو څيړونکو او په هغو کې شوروي او ځينو افغان ليکوالو واقعيت ته نږدې آثار ليکلي چې هغه د غويي د اوومې نيټې په پوځي پاڅون کې د مسکو نه بنکيلتيا ته مناسب ځواب ورکوي. سليک اس هاريسون د پشت پرده نومي کتاب په يوه برخه کې چې (افغاني کودتا په افغاني سبک) ياده کړې ليکي: «د کودتا شېبه په شېبه ارزونه بڼي چې کودتا په خپله افغانانو سازماندهي او ترسره کړه که چيرې د شوروي اطلاعاتي آژانسونو او پوځي سلاکارانو ملاتړ واقعيت ولري هغه، هغه وخت صورت ونيو چې هغوی د يوه ترسره شوي کار سره مخامخ شول. «۴۷ / ۲۷» که څه هم يو شمير امريکايي ليکوالان د ثور د اوومې نيټې په سياسي بدلون کې د مسکولاس ته او په ځانگړې توگه په بمباريو کې شوروي پيلوتانو ته گوته نيسي خو د واشنگتن رسمي دريځ چې ريالستيک بريښي دا وو چې واشنگتن، مسکو پدې پېښه کې بنکيل نه گڼي او د هغه وخت د امريکې د متحده ايالتو د بهرنيو چارو د وزير سايروس وينس د وينا له مخې «موږ داسې شواهد نلرو چې شوروي په کودتا کې بنکيل وي. «۴۷ / ۳۷» پدې اړه د قربانگاه مردم افغانستان نومي کتاب په ۱۱۵ مخ کې د هغه مهال د امريکې د ملي امنيت مشاور برېژنسکي له قوله راغلي دي «موږ څه کولی شو، دا يوه کورنۍ پېښه ده او موږ د روسانو د مداخلې هيڅ سند نلرو. لدې امله د اعتراض ځای نه وو.» همدا رنگه د جاسوسانو ځالي اسنادو کتاب د ۲۹ ټوک په ۱۴۷ مخ کې په کابل کې د امريکې سفارت څخه واشنگتن ته په مخابره شوي رپوټ کې د ثور د اوومې پاڅون په اړه راغلي دي: «پداسې حال کې چې هېڅ مدرک نه دی موجود چې د ۲۷ اپريل کودتا چې تره کې يې قدرت ته راووست، تر شا يې شوروي اتحاد وي هغوی (شورويانو) دغه تغيير ته ښه راغلاست ووايه او په چټکۍ يې داسې کارونه په احتياط سر ته رسول چې کودتا په خپله گټه را وڅرخوي.» همدارنگه د پخواني شوروي اتحاد يو شمېر ملکي او پوځي چارواکي، څيړونکي او ژورنالستان هم په پاڅون کې د خپل دولت بنکيلتيا ردوي چې دلته به يې ځينو ته گوته ونيول شي. يوري کوزنتس چې د ثور انقلاب وروسته زياته موده د (ا، خ، د، گ) په مرکزي کميټه کې سلاکار وو وايي: «هرڅوک چې فکرکوي پدې پېښه (ثور کودتا) کې د مسکولاس دی سخته اشتباه کوي زما يو دوست چې هغه مهال په کابل کې کار کاوه ويل چې انقلاب موږ شورويانو ته داسې له انتظاره وتلی کار وو چې حتی سفير جرئت نه کاوه چې د انقلاب خبر مسکو ته ورکړي. «۱۳۸ همدې موضوع ته يو شوروي ژورنالست چې هغه د ثور پاڅون لس کاله وروسته په کابل کې د وخت د شوروي سفير پوزانوف سره په شوروي اتحاد کې مرکه کړې ليکي: «پوزانوف د ځان سره فکر کاوه: ل، برژنف او نور ملگري به زما د رپوټ سره د آشنا کيدو وروسته څه وکړي؟ ولي زموږ دوستان چې موږ ته رښتيني دي کودتا ته د چمتوالي په هکله موږ ته څه ونه ويل؟ ولي يې مشوره ونکړه؟ راتلونکې به څه ډول وي فرض کړو چې داود کودتا چيان وځپي او بريالی شي بيا څه؟ آيا پدې صورت کې موږ بايد کودتاچيان د ياغيانو په توگه محکوم کړو؟ خو که کودتاچيان بريالي شي بيا څه؟ آيا موږ لومړی هيواد وو چې په کابل کې نوی نظام په رسميت وپيژنو؟ دا ډول

پوښتنو د سفير سر په حرکت اچولی وو. « ۶۳ / ۱۶ هېره دې نه وي چې د پورتنی کتاب لیکوال په څلورم مخ کې په کابل کې د شوروي د سفارت د یوه څارگر له قوله دا هم لیکي چې د محمود په نامه یوه افغان جاسوس د غويي په شپږمه مېنځمخ ناوخته د سفارت د څارگرې ادارې یوه مسئول ته د هغه په کور کې د ترسره کېدونکي پاڅون په هکله رپوټ ورکړی وو. نوموړي څارگر د خپلې میرمنې پواسطه دا رپوټ سفارت ته لیږلی چې هغه مسکو ته مخابره کړي خو مسکو کوم غبرگون نه وو ښودلی. همدارنګه د هغه مهال د ک. ګ. ب. د آرشیف مرستیال د خپل کتاب په ۶۲ مخ کې د ګلابزوی او رفیع یادونه کوي چې په کابل کې یې میشته څارگره اداره « د راپېښېدونکي فوق العاده حالت په اړه خبره کړه. د اپریل په ۲۶ نیټه میشتي څارگرې ادارې د اکسپرس تلګرام له لارې مرکز ته خبر ورکړ، سفير پوزانوف سیاسي بورو خبره او څرګنده یې کړه چې د افغانستان د خلک دموکراتیک ګوند د مرکزي کمیټې په غړو کې د شته خپلسرۍ له امله د دې وېرې اټکل کېږي چې ښايي یو شمیر ګوندي مشران له حده وټلیو اقداماتو ته لاس واچوي. ښايي هغوی د اوسني دولت د خاصو جاسوسي ارګانونو د پاروونکو اجنټانو له پلوه پارول شوي وي. زموږ په اند د هیواد اوسنی اکرور د دغسې له حده وټلیو اقداماتو پایلې ښايي د پرمختلونکي کارګري ډیموکراتیکې لړۍ راپرځېدنه وزیروي. کي جی بی (مرکز) ته په هماغه ورځ ځواب ورکړ او په ځواب کې یې د نورو خبرو ترڅنګ وویل چې دغه شونیتوب له پامه نه شو غورځولای چې ښايي موساد د خلک ډیموکراتیک ګوند پوځي څانګه د دولت پر وړاندې پارولې وي ترڅو په هیواد کې یوه سیاسي چاودنه رامنځته کړي. « د پورتنی تلګرام او د هغه په وړاندې د مسکو د غبرګون په هکله د ک. ګ. ب. د آرشیف مرستیال لیکي: « داسې ښکاري چې نه میشتي څارگرې څانګې، نه سفارت او نه د مسکو مشرتابه په هیواد کې د روان اکرور په اړه بشپړ مالومات درلودل. « ۶۳ / ۱۲۴ د افغان غمیزه او میرانه نومي کتاب د شوروي لیکوال په وینا د ۱۹۷۸ کال د اپریل د اووه ویشتمې نیټې پېښه « په کابل کې د شوروي استازو او همدارنګه زموږ د ځانګړو خدماتو لپاره لکه په شنه آسمان کې د تالندې په څېر شوه او هغوی یوازې په خوب کې ولیدله. د (ا، خ، د، ګ) مشرانو د داود د رانسکورولو په اړه خپل پلانونه او سربېره پردې هغوی پدې اړوند مشوره هم نه کوله، ځکه پدې پوهیدل چې په مسکو کې له هغه سره غبرګون منفي دی. « ۴۹ / ۳۱

د پاڅون په هکله د مسکو د چارواکو غبرګون لدې امله منفي وو چې کارمل د دې پاڅون څخه ناخوښ وو. پدې هکله د جنګ در افغانستان په نامه کتاب د شوروي لیکوالانو ډله داسې لیکي: « سر بېره پردې معلومات په لاس کې دي چې بېرک کارمل او یوري اندروپوف (د کي جی بی رئیس) د اپریل د انقلاب نه مخکې یو بل ته لیکونه استول. سره لدې یوري اندروپوف د ۱۹۷۸ کال د اپریل د ۲۷ کودتا مخالف وو چې ناخوښ بېرک یې ده ته رپوټ ورکړی وو. « ۱۰۶ / ۲۴۴ د خلق او پرچم په اړه چې د دواړو موخه په هیواد کې د زبېښاک پرته ټولنې جوړول وو د محمدحسن کاکړ د لاندې څرګندونو څخه جوتیږي چې مسکوخلقیان نشوای ز غملای او پرچميان یې خپل ستراتیژیک متحدین ګڼل او غوښتل یې د هغوی ملاتړ وکړي: « خلقيان کمونست ناسیونالستان دي غوښتل یې د کمونستي اصولو پراساس افغانستان آباد کړي پداسې حال کې چې پرچميان انترناسیونالست کمونستان دي، غوښتل یې او غواړي د افغانستان په بیه کمونیسم ته خدمت وکړي. لدې امله لومړیو علاقه نه لرله شورويان د خپل ملک واکداران وويني پداسې حال کې چې په راتلونکي دولت (پرچم) کې واک د شوروي مشاورینو په لاس کې ولويد. « ۱۲۶ / ۱۲۴ له همدې امله مسکو نه یوازې په پاڅون کې ښکیل نه وو بلکې مخالف هم وو ځکه دا پاڅون خلقيانو ترسره کړ. د پاڅون سره مخالفت د کي جی بی د خارجي کشف د مشر ګریچکوف له څرګندونو څخه بریښي چې خپل مرستیال جنرال میدیانیک ته ويلي وو: « وینی ملګری میدیانیک، افغانانو زموږ

خبرې وانه وريدې. موږ په څرگنده او قاطعيت ورته ويلي وو چې د داود سره غرض ونلري، بېره ونکړي. اوس وگورئ ټولو دې بيگناه قربانيانو ته: جمهوررئيس، ټوله کورنۍ يې، د کابينې وزيران، د جمهوري رياست د گارد منسوبين، حکومت ته وفادار جنرالان..» ۵۱ / ۶۳ .

پورتنۍ لنډې څرگندونې ښيي چې د اپريل د اووه ويشتمې په ډراماتيک پوځي پاڅون کې چې د ثورملي دموکراتيک انقلاب ويل کېږي مسکو ښکېل نه وو او د خلقيانو پاڅون شورويان د يوه ترسره شوي کار سره مخامخ کړل. له همدې امله تره کې په خپلو ويناوو کې ويل «د ثور انقلاب بري ته مسکو او واشنگتن گوتې په غاښ ورته ونيولې، هک پک شول، د ثور په انقلاب باندې نه يو کپک او نه يو سنت مصرف شوی دی.» په پاڅون کې د بهرنيانو د نه لاس لرلو په اړه حسن شرق وايي: «داسې سند نشته چې د امين پلويانو د دوو زبرځواکونو د يوه لوري د فرمان له مخې د جمهوري رياست په مانۍ بريد وکړي.» ۱۳۹

د انقلاب خبره

د دموکراسۍ د لسيزې وروستي دوه کلونه د ظاهرشاه د سلطنت کړکېچن پړاو وو. لامل يې پرله پسې وچکالۍ وې چې کليوال او مالدار يې اړ ايستل د ښارونو په لور د کار د موندلو په موخه راوخوځيږي خو ښارونو هم د هغوی د جذب وړتيا نه لرله. کورني صنعتي توليدات په نشت حساب وو او څه چې وو هغه د بهرنيو توکو په وړاندې د سيالۍ جوگه نه وو او په دولتي ادارو کې فساد او بيکارۍ خلک ځورول. ددې حالت پايله د دولت څخه د ولس نارضايتي وه. پداسې شرايطو کې د کين لاسو او ښي لاسو بازار تود وو او ځواکمنېدل. دا سياسي خوځښتونه د سيمې او نړۍ د ځواکمنو دولتونو د پام وړ گرزيدلي وو. د وضعيت څخه جوتيدله چې په هېواد کې سياسي بدلون رتلونکی دی. محمد داود د خپلې کورنۍ د واکمنۍ د دوام سر بېره د زعامت سره د لېونې مېنې له کبله په يو لړ تشبثاتو لاس پورې کړ چې هغه د تحول غوښتونکو او سمونپالو ډلو له هغې برخې سره پوهاوي ته ورسېږي چې ولسي ملاتړ يې نه درلود تر څو د هغوی څخه واک ته په رسېدو کې افزاري گټه پورته کړي. د همدې تشبثاتو پايله دا شوله چې د پرچم د ډلې پر مټ سپينه کودتا تر سره کړي، جمهوريت يې اعلان کړ او دې سياسي اوښتون ته يې د سرطان ۲۶د انقلاب ووايه. محمد داود د افغانستان خلکو ته د خطاب په وينا کې د يوه پرمختللي افغانستان زيری ورکړ چې د تحول غوښتونکو او سمونپالو له ملاتړ څخه برخمن شو. ځينې په جمهوري دولت کې د پرچم د فرکسيون شتون ته لدې کړکۍ گوري چې گواکې داودخان د کين لاسو او مترقي خوځښتونو سره خواخوږي درلودله. خو واقعيت دا دی چې هغه نه يوازې د هغوی سره خواخوږي نه درلودله بلکې په ډېرو مواردو کې يې د هغوی د ودې او غښتلتيا مخنيوی هم کاوه او ځينې يې ترشديد اختناق لاندې راوړل او و يې ځپل چې څرگند ساری يې د ميوندوال ډله ده. د (ا، خ، د، گ) خلقي اړخ د جمهوريت څخه ملاتړ اعلان کړ او د محمد داود سره يې د پراخې ملي دموکراتيکې جبهې د جوړولو غږ پورته کړ او د پرچم فرکسيون عملاً د سياسي مبارزې څخه لاس واخيست او د جمهوري دولت د يوې برخې په توگه راڅرگند شو. چين پلوه خوځښتونه، اسلامپالې ډلې او سکتاريستان د نوی نظام په وړاندې و درېدل. جمهوري دولت د شوروي اتحاد سره د لانږدې کيدو تگلاره غوره کړه چې پر نوي نظام باندې د لويديځ د شک سبب وگرزید. پر بله خوا د شوروي د مشر بريژنف له لوري په مسکو کې داودخان ته د لويديځ د کارپوهانو څخه خلاصون هغه و هڅولو چې له شوروي اتحاد څخه واټن ونيسي. د کودتا د بري

وروسته په دولتي دستگاه کې د پرله پسې څنډنو څخه فرصت غوښتونکو، غوره مالانو او پرچميانو گټه پورته کړله چې پردولتي دستگاه واکمن شي او د غلام حيدر رسولي او عبدالقدير نورستاني په شان کمزوري غوره مالي څيري د رژيم هرکاره او نور په هيڅ اوږي. جمهوري نظام خپلې ژمنې عملي نکرې د ځمکو اصلاحات په مترقي ماليه واوښتل، فساد او اقتصادي بحران خپل اوج ته ورسيدل او د مسخره لويې جرگې په رابللو او په هغې کې د داسې اساسي قانون تصويب چې د جمهوري غوښتونکو ټولې هيلې يې په خاورو واړولې او پدې ډول رژيم د سمونپالو ملاتړ له لاسه ورکړ. داودخان لويديځ پلوه هېوادونو ته سفرونه وکړل او هغوی هم افغانستان ته د زياتو مرستو ژمنې وکړې چې دا کار د مسکو د اندېښنو لامل شو. د لويديځ او د هغه د سيمه نيزو اسلامي متحدينو د مرستو ژمنې ډېرې وې خو مرستې يې محسوسې نه وې. داسې ښکارېدل چې واشنگتن د رژيم نسکوريدل غوښتل او مسکو پرې شکمن وو. البته هر يوه پدې اړه خپلې موخې او ځانگړي محاسبات لرل. داودخان د خپلو تيرو کړنو او تگلارو او همدارنگه د جمهوري نظام پرمهال د موسمي بدلېدونکو تگلارو له امله د دواړو سيالو زبرځواکونو د شک لاندې وو. ولسمشر د پخوا څخه د لويديځ تر پوښتنې لاندې راغلی وو او هغه يې سور شهزاده بللو او ختيځ ته بيا د رژيم نوي تگلارې او مانورې د اندېښنې او پوښتنې وړ گرزېدلې وې. پداسې يوه وضعيت کې چې د جمهوري رژيم سقوط حتمي وو دا پوښتنه رازيرېدله چې د رژيم بدیل به کين لاسي وي يا ښي لاسي؟ ځکه منځلارو او ملي ځواکونو دا وس نه درلود چې واک ترلاسه کړي. خو د وضعيت څخه داسې بريښيدل چې چانس د دموکراتيک خلق سره دی ځکه چې قوي شوی وو، په دولتي دستگاه کې يې د سترگو وړ نفوذ درلود او په پوځ کې يې هم ژورې ريښې ځغولې وې. د (ا، خ، د، گ) ځينو غړو د سرطان په کودتا کې د گډون له امله د واک د نيولو اړينه تجربه ترلاسه کړې وه او اسلامي غورځنگ خپل شوی وو. پداسې يوه حالت کې چې رژيم سخته تبه لرله او پايښت يې له گواښ سره مخامخ وو نو پدې لټه کې شو چې احتمالي ځای ناستی له ډگره وباسي نو هماغه دي چې په خلک دموکراتيک گوند باندې بريد کوي او مشران يې نيسي. دا چې داودخان په خپله خوښه دا کار وکړ يا د خپلو ښي لاسو همکارانو په فشار او يا د بهرنيانو په اشاره، خو داسې بريښي چې د امريکا او د هغو د سيمه ييزو سپوږمکيو فشار داودخان هڅولی دی چې د (ا، خ، د، گ) باندې بريد وکړي. پدې هکله آسترليايي ژورنالست او ليکوال جان پلچر ليکي: «په ۱۹۹۸ کې برېژنسکي ومنله چې واشنگتن په افغانستان کې د خپل نقش په اړه درواغ ويلي وو. د هغه له وينا سره سم، د رسمي تاريخ له مخې مجاهدينو ته د سي آی اي مرسته په ۱۹۸۰ کې، يعنې پر افغانستان د شوروي يرغل نه وروسته پيل شوه... خو واقعيت چې تر اوسه پټ ساتل کېده، په بشپړه توگه بل څه وو. د ۱۹۷۵ کال د اگست په مياشت کې له کابل څخه د امريکا سفارت خبر ورکړ چې د متحده ايالاتو لورې گټې به د خلق دموکراتيک گوند په له پښو غورزولو کې وي.»

(The new rulers of the world, John Pilger, P 150)

د ايران له سفر څخه هېواد ته په راستنېدو سره په هرات کې د داود خان دا وينا چې د صدراتي ايډيولوژيو په وړاندې به گامونه اوچت کړي ښيي چې ايراني چارواکو هغه قانع کړی وو چې د خلک دموکراتيک گوند کمپله ورتوله کړي. تردې چې د جمهوريت په وروستيو کې د ساواک (د ايران څارگرې ادارې) کارکوونکو د کورنيو چارو د وزارت د استخباراتو سره گډ کار هم کاوه. دې مسالې ته مو په تېر څپرکي چې ايران خپلې مرستې پدې شرط کولې چې د (ا، خ، د، گ) وځپي گوته نيولې وه. لدې څخه ښکاري چې داودخان د امريکا ارادې ته سرتيت کړ، په گوند يې بريد وکړ او خلقيانو د خپل پايښت په موخه وسلوال غبرگون وښود.

اوس به د ثور انقلاب په بري تم شو. پدې هکله کاکړ ليکي: «کله چې حکومت تره کی او ځينې نور رهبران بندي کړه نو د گوند لپاره سياست د مرگ او ژوند سوال شوی وو. پدې ډول يا غوڅ عمل کول يا کور ته د راغلي اجل منل و.» ۱۳۶ / ۳۱ خلقيانو د يحيی د کورنۍ او په هغو کې د داودخان له مخينې او د جمهوري دولت له پنځه کلنې واکمنۍ څخه د عبرت درس اخيستی وو چې څوک دې کورنۍ جيلونو ته اچولي او يا يې تر شک لاندې راغلي دي ښه ورځ يې نه ده ليدلې، ځپل شوي او يا وژل شوي دي او حتی د کورنيو د غرو ژوند يې هم د مرگ او زندان له گواښونو سره مخامخ وو. د رژيم له لوري د (ا، خ، د، گ) د مشرانو د نيونې په اړه د دولتي رسنيو له ژبې او له دې امله د جشنونو جوړونه خلقيانو ته دا څرگند پيغام درلود چې نور يې د ژوند چانس نشته هماغه دي، په پوځي پاڅون لاس پورې کوي چې البته مرگ او ژوبله يې له ځانه سره لرله. د نړۍ په گوټ گوټ کې هر انقلاب، هر پاڅون که کارگرو کړی، بزگرو يا پوځيانو د ځانه سره مرگ او ژوبله او ورانۍ لرلې. نړيوال انقلابونه او ولسي پاڅونونه ښيي ترڅو چې پوځيان نه دي ورسره يوځای شوي برخليک يې ناڅرگند او حتی له ناکامۍ سره مخامخ وو. د فرانسې په ستر انقلاب کې د پاڅونوالو سره تر هغه پورې چې د باستيل توپخانه مل شوې نه وه انقلابيونو کوم کار ونشوای کړای. د اکتوبر په سوسيالستي انقلاب کې هم که له لومړۍ نړيوالې جگړې څخه راستانه شوي روسي پوځيان او د «اورورا» بېړۍ د انقلابيونو سره مل نه وای برخليک يې څرگند نه وو. د انقلاب په اړه بايد وويل شي چې په شلمه پېړۍ کې د آسيا، لاتيني امريکا او افريقا په هېوادونو کې چې سياستوالو د پوځي کودتاوو او پاڅونونو له لارې واک تر لاسه کړی دی بلا استثنا ټولو د انقلاب خبره کړې ده. په انقلاب کې اصلي خبره په پوځي عمل او يا د واک په ترلاسه کولو کې نه بلکې پدې کې ده چې دا عمل د څه لپاره او د کومو موخو په خاطر ترسره کيږي. که دا عمل د ولسونو د سوکالۍ، د هيواد د پرمختگ او آبادۍ، په ټولنه کې د بنسټيزو سمونو د راورلو او د ټولنيز عدالت د ټينگښت په موخه شوی وي او پدې لاره کې عملي گامونه اوچت شي د ستاينې او ملاتړ وړ يو عمل دی او دا د انقلاب معنی ورکوي. پاڅونونه که کارگرو کړي وي، بزگرو يا پوځيانو د انقلاب بشپړه معنی نه ورکوي بلکې انقلاب هغه وخت عملي جامه اغوندي چې دا بدلون د وخت په تيريدو سره د خوارو او محکومو ولسونو په گټه، د هيواد د پرمختگ او د ټولنيز عدالت د ټينگښت په لور گامونه اوچت کړي.

د ۱۹۷۸ کال د اپريل پوځي پاڅون (انقلاب) داسې يوه پېښه وه چې د يحيی کورنۍ چې ټول حقونه، امتيازونه او هر ډول آزادۍ يې لرلې او نورو يوازي مکلفيتونه اقتدار ته د پای ټکی کېښود او د ټيټو او خوارو طبقو استازي واک تر لاسه کړ دا پخپله په ټولنه کې يو بنسټيز اوښتون يا سياسي انقلاب وو. د پاڅون وروسته د خلقي واکمنۍ له لوري د بنسټيزو بدلونو پيل ښودل چې د ټولنې په ټولو ډگرونو کې انقلاب عملي جامه اغوندي. خو د دې گوند په مشرتابه کې داسې کسانو هم شتون درلود چې د گوند داعيې ته ژمن نه وو بلکې لکه د سلطنتي کورنۍ په څېر يې خپلې کورنۍ ته حقونه، امتيازونه او آزادۍ او نورو ته يوازي مکلفيتونه غوښتل. ښه بېلگه يې امين او لايق دي. دواړو د وسلوالو پاڅون وروسته بېله ځنډه خپل زامن عبدالرحمن او غزنی چې د پولتخنیک د انستيتوت د لومړي کال محصلين وو د کابل پوهنتون د حقوقو او سياسي علومو پوهنځي ته تبديل کړل چې په راتلونکې کې سياسي رهبران شي او يا کارمل او امين واک ته په رسېدو سره خپل خپلوان لکه د يحيی د کورنۍ په څېر په لوړو څوکیو وگومارل. پدې اړه د لايق د بلي کارنامې يادونه هم د پام وړ ده. لايق ته تره کې دنده وسپارله چې په کيوبا کې د ځوانانو نړيوال فېسټيوال ته د ځوانانو د سازمان د ملکي برخې څخه ځوانان غوره کړي. هغه د گوند د مشرانو بچيان او خپلوان لکه عبدالرحمن امين، گلالي امين، ملالی تره کې، غزنی لايق،

غرنی شفیعي، خوشحال د پنجشیري زوی، سلیم د شاولی زوی، عبدالرحیم میثاق او نور یعنی د گوندي مشرانو بچیان او خپلوان غوره کړل. دې ډول کړنو په گوند باندې د خلکو باور ته سخت زیان ورسولو. نوې واکمنۍ بېله ځنډه د خلکو په ګټه، د هیواد د آبادۍ او پرمختګ په موخه یو لړ ګړندي سمونونه پیل کړل چې د یوه رښتیني انقلاب زیری یې ورکاوه. البته د گوند د بې تجربګۍ او تیروتنو او په گوند کې د واک د مدعیانو له لوري د دولتي چارو د سبوتاژ او وژنو سربیره د نوې واکمنۍ د مخالفانو او لویډیوالو او د هغه د سیمه ییزو متحدینو لاسوهنې او د جګړو د اوروونو د بلولو او خاصاً د خلقي حکومت په وړاندې د شوروي اتحاد خاينانه دریځ او د شوروي اشغال پایله دا شوله چې انقلاب ماتې وخوري او پر هیواد بنسټپال مذهبي ځواکونه واکمن شي. د ۱۹۷۳ کال د جولای د اوولسمې او د ۱۹۷۸ کال د اپرېل د اووه ویشتمې سیاسي اوښتونه د توپیرونو او تیروتنو سره سره یو بل ته ورته والی درلود چې هغه د یوه ټولنیز انقلاب په لوري خوځېدل وو. دې دواړو انقلابي خوځښتونو د امانې غورځنګ وروسته د یوه پرمختللي افغانستان زیری ورکاوه. له بده مرغه دا دری واړه مترقي غورځنګونه ګډ برخلیک هم لري چې هغه د هغوی ماتې ده او د دې ماتې عاملین هغه ځواکونه وو کوم چې د سپیڅلي جهاد او د شریعت د ټینګښت جنډې یې جګې کړې وې او د نړیوال پانګوال شیطاني مرکز او د هغه د سیمه ییزو چوکړه ګانو ملاتړ یې درلود. همدې ځواکونو امانې غورځنګ را نسکور کړ، همدې ځواکونو د هیواد لومړی جمهوریت له انقلابي سمونونو را وګرځاوه او د هغه قبر یې وکښلو او همدارنګه یې د ثور انقلاب هم زندی کړ.

د دولتي نظام د جوړښت جنجالي بهير

د ثور د پوځي پاڅون وروسته د گوند د مشرتابه په وړاندې د نوي نظام د څرنگوالي او د واکمنۍ جوړښت مطرح وو. د اپريل په اووه ويشتمه کله چې گوندي مشران له توقيف خانې څخه راډيو ته راوليږدول شول او ډگروال عبدالقادر په پلازمېنه کې دولت ته د وفادارو ځواکونو د ټکولو په موخه د جنګي الوتکو د سوق او ادارې چارې پرمخ وړلې، د پاڅون برخليک څرګند نه وو او تر ډېره بريده د پاڅون برخليک په هوايي قواوو پورې تړلی وو د عبدالقادر وړانديز دا وو چې د پاڅون د بري وروسته «د ا، خ، د، گ بايد خپل لارښوونکی رول په پټه ترسره کړي او پوځي شورا ظاهراً انقلابي دندې پرمخ بوزي.» «۲ / ۱۰۰ هغه مهال د پوځي شورا غړي امين، قادر او وطنجار وو. البته چې د نوموړي د دې وړانديز په وړاندې د تره کي غبرګون منفي وو. د پاڅون په لومړيو ورځو کې «عبدالقادر د گوند مشرتابه سره دا سې چلند کاوه لکه چې هغوی يې عسکر وي. هر وخت به چې راتللو د مجلس په سر کې کيناستلو او ډېرې خبرې يې کولې او داسې يې ښودل چې دی لارښود دی او په هرڅه پوهېږي...، خو محمداسلم وطنجار د احترام ډک چلند کاوه، ډېرې لږ خبرې يې کولې...، د بېلګې په توګه د انقلاب په دريمه ورځ د ۱۳۵۷ لمريز د غويي په نهمه کله چې ټول د غرمې د ډوډۍ لپاره راټول شول، عبدالقادر د مجلس په سر کې کيناست، په مغرورانه ډول او په سپکه يې د مرکزي کمېټې په پټه خبرې وکړې او له خبرو يې ښکارېدل چې ستاسو ناحيان موږ (پوځيان) يو، موږ يو چې اتلولي مو کړې ده او تاسو بايد وپوهېږئ او ډېرې غوښتنې ونلرئ...» «۲۸ / ۲۲۸ - ۲۲۹ ددې څخه ښکاري چې عبدالقادر غوښتل د دولت او ټولنې اداره د ده په مشرۍ پوځيان پرمخ بوزي. کله چې د اپريل په اته ويشتمه (غويي اتمه) داودخان و وژل شو او د ولايتونو او عسکري جزو تامينو څخه پوځي شورا ته د ملاتړ او وفادارۍ تلگرامونه را ورسېدل د اپريل په نه ويشتمه (غويي نهمه) د دفاع په وزارت کې غونډه را وبلل شوه چې د گوند د مرکزي کمېټې د اصلي او علی البدل غړو سر بېره د پوځي پاڅون د ځمکنيو او هوايي ځواکونو قوماندانانو (وطنجار او عبدالقادر) هم پکې گډون درلود. د غونډې د رابللو موخه د راتلونکي نظام د جوړښت د څرنگوالي مسأله وه چې عبدالقادر بيا خپله د لومړۍ ورځې خبره تکرار کړله. تره کي چې معمولاً په غونډو کې په پښتو ژبه خبرې کولې د عبدالقادر د وړانديز په وړاندې په دري ژبه ويلي وو: «د ثور پاڅون د هيواد د خلکو د اوږدې مبارزې او په تيره د ا، خ، د، گ د ځوارلس کلن سياسي ژوند د آگاهانه مبارزې پايله ده. همدا گوند وو چې خلک او په هغو کې يې وطنپال افسران په سختو او مختنقو شرايطو کې متشکل او متحد کړل. همدا گوند وو چې پوځي سازمانونه يې د سازماني او سياسي پلوه د وسلوال پاڅون او د دولت د نسکورولو لپاره چمتو کړل. وسلوال پوځ او د گوند پوځي سازمان يوازې خپله ساده انقلابي دنده ترسره کړې ده. وروسته لدې به هم دا گوند د پوځ، غورځنګ، ټولنې او دولت د لارښوونې دنده په غاړه ولري.» «۲ / ۱۰۱ د عبدالقادر له لوري د دوهم ځل وړانديز په وړاندې په دري ژبه د تره کي غبرګون دا معنی لرله چې گواکې هغه په پښتو نه پوهېږي او غواړي هغه په دري ژبه وپوهوي.» «د هغه (تره کي) خبرې د مرکزي کمېټې د ټولو غړو لخوا تاييد شوې او ټول منتظر وو چې د پوځيانو استازي څه وايي. محمداسلم وطنجار بېله ځنډه د نور محمدتره کي له خبرو سره همغږي وښودله او عبدالقادر د څو شېبو سکوت وروسته وويل چې وطنجار همغږی دی زه هم مخالفت نلرم.» «۲۹ / ۲۲۹ وطنجار په خپلو خبرو کې دا هم ويلي وو: «موږ د خپل گوند سپاهيان وو او يو. يوازې گوند او مشرتابه يې کولی شي چې غورځنګ، ټولنه، انقلاب او دولت او په هغو کې پوځ رهبري کړي.» «۲ / ۱۰۲ د وطنجار دې خبرې د نوي نظام د جوړښت او د هغې د لارښوونې د څرنگوالي مسأله ته د پای ټکی

کينډو چې گوند به دولت او ټولنه رهبري کوي. وروسته لدې په غونډه کې د لوړ دولتي ارگان په توگه د انقلابي شورا د جوړېدو پريکړه وشوه چې د مرکزي کميټې اصلي او علی البدل غړي او اتلس تنه پوځيان به يې غړي وي کوم چې د امين په اند د ثور د اوومې نېټې په پاڅون کې ښه ځلېدلي وو. همدا رنگه نوي نظام د افغانستان د دموکراتيک جمهوريت په نامه ومنل شو. د انقلابي شورا په غونډه کې تره کی د دې شورا د رئيس او کارمل يې د مرستيال په توگه وټاکل شول. د انقلابي شورا په جوړېدو سره واک د پوځي شورا څخه انقلابي شورا ته ولېږدېده. ويل کېدل چې کارمل عبدالقادر لمسولی وو چې واک گوند ته ونه سپاري او په خپله کارمل بيا ويل چې ده عبدالقادر قانع کړ چې واک گوند ته ولېږدوي. هيره دې نه وي چې د انقلابي شورا پوځي غړي د گوند د خلقي اړخ سره سازمانې تړاو درلود دا ځکه چې د پاڅون برخه وال خلقيان وو او يوازي دوو پرچميانو پکې برخه اخيستي وه. د غويي په لسمه سياسي بورو د حکومت د جوړولو په موخه غونډه وکړه. دا غونډه په جنجالو واوښته. جنجال لدې پيل شو چې د کابينې ترکيب د امين له لوري د گوند مشرتابه ته وړاندې شو او کارمل ويلي وو چې «امين صاحب کابينه جوړه کړې او غواړي پر موږ يې ومني. امين وخنډل او په خدا يې وويل: امين نه ده جوړه کړې، هغو کسانو جوړه کړې ده چې رهبري يې له زندانه را واپستله، د داود رژيم يې نسکور کړی دی او پر ځای يې خلقي رژيم کېږلی دی. کارمل په غوسې سره وويل د داود رژيم گوند نسکور کړ، لدې کبله بايد کابينه هم گوند جوړه کړي.» ۲۳۷/۷۹ کارمل د کابينې لست ته په کتو سره چې خلقيان پکې زيات وو اعتراض درلود او خپلو پرچمي ملگرو ته د مساوي برخې غوښتنه کوله. همدارنگه هغه غوښتل چې د بهرنيو او کورنيو چارو او مطبوعاتو وزارتونه پرچميانو ته ورکړل شي. د پنجشيري په وينا» د حاکمه قدرت د کليدي مقامونو د ترلاسه کولو لپاره هلې ځلې، سياسي مانورې او قدرت ښودنه پيل شوله حفيظ الله امين د ثور پاڅون او د واک تر لاسه کول د خلق د سازمان د پخواني اړخ د افسرانو د وسلوالو پاڅون مستقيمه پايله گڼله. لدې امله د قدرت په کليدي دولتي څوکیو د پرچميانو د وتلو گونديانو گومارلو سره مخالفت ښود.» ۱۰۲/۲ خلقي اړخ د هغه مهال نازکو شرايطو او يا ښايي د مسکو فشار ته په کتو سره د کارمل ارادې ته غاړه اېښې وي او پرچميانو ته يې په حکومت کې غوښتنه برخه ورکړله او پدې ډول د خلق او پرچم د ائتلافي حکومت بنسټ د بې باورۍ په چاپيريال کې کينډول شو. د وزارتونو پدې ډول وېش سره د افغانستان د خلق دموکراتيک گوند انقلابي مشرانو د خپل گوند د کړنلارې چې ملي دموکراتيکې جبهه جوړه کړي له پامه وغورځوله او مشران يې پدې کې وو چې وزارت خانې په خپلو کې سره ووېشي او په وېش هم نه جوړېدل. البته هغه مهال سمدلاسه د ملي دموکراتيکې جبهې جوړول ناشوني وو خو کولی يې شول نوې کابينه سرپرسته اعلان کړي او نورو سياسي ډلو، ناپېيلو سياستوالو او تکنوکراتانو ته يې بلنه ورکړې وای چې د نوي نظام سره همکاري وکړي او د سرپرستو وزيرانو پرځای د افغانستان د دموکراتيک جمهوري حکومت برخه وگرزي. د افغانستان د کارگرې طبقې او ټولو زيارکښو مخکښ گوند مشرتابه د انقلاب له مقولو څخه يوازي دا مقوله چې په انقلاب کې اساسي مسئله د واک مسئله ده په پام کې نيولې وه او پدې کې وو چې واک انحصار کړي. د گوند په ځينو مشرانو کې د واک ليوالتيا دومره پياوړې وه چې ځانته يې نوې وزارتخانې جوړې کړې ځکه د وزارتونو شوقيان ډير او وزارتونه لږ وو. د بيلگې په توگه انقلابي شاعرانو «بارق شفيعي او سليمان لايق دواړو د اطلاعاتو او کلتور له وزارت سره علاقه درلوده ځکه له دغه وزارت سره يې سروکار درلود او دواړه شاعران او ليکوالان وو خو وزارت يو و، پردغه خبره د دوی ترمنځ څه خبره هم راپور ته شوه په پای کې ملگرو پريکړه وکړه چې دغه وزارت پر دوو برخو ووېشل شي چې د اطلاعاتو وزارت د بارق او د راډيو تلویزيون وزارت مشري دې لايق ته وسپارل شي په دغه خبره ټول راضي شول. د ډاکتر اناهيتا

راتنيزاد لپاره هم د يوه وزارت د پيدا کېدو مسئله طرحه وه ځکه هغه د سياسي بورو غړي نه وه خو په پرچمي اړخ کې د لوړ اعتبار لرونکي وه د دې لپاره يو بل وزارت جوړ کړل شو چې نوم يې د اجتماعي چارو وزارت يا وزارت امور اجتماعي کښيښودل شو. «۴۰ / ۳۶۷-۳۶۸ يوه ورځ وروسته د غويي په لسمه د انقلابي شورا غونډه را وبلل شوله او د سياسي بورو له خوا تصويب شوی لاندې حکومت غونډې ته وړاندې شو او هغه يې تاييد کړ:

الف - د خلق اړخ

۱. نور محمدتره کی صدراعظم
۲. حفیظ اله امین د بهرنیو چارو وزیر او د صدارت مرستیال
۳. محمد اسلم وطنجار د مخابراتو وزیر او د صدارت مرستیال
۴. عبدالقادر د دفاع وزیر
۵. غلام دستگیر پنجشیری د ښوني او روزنې وزیر
۶. صالح محمدزیری د کرنې وزیر
۷. شاه ولی د عامې روغتیا وزیر
۸. عبدالکریم میثاق د ماليې وزیر
۹. سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی د عدليې وزیر او لوی څارنوال
۱۰. محمد اسمعیل دانش د کاناو صنایعو وزیر
۱۱. محمد منصور هاشمی د اوبو او بریښنا وزیر
۱۲. محمود سوما د لوړو زده کړو وزیر

ب - د پرچم اړخ

۱. ببرک کارمل د صدراعظم مرستیال
۲. نور احمدنور د کورنیو چارو وزیر
۳. سلطانعلی کښتمند د پلان وزیر
۴. سلیمان لایق د راډیو او تلویزیون وزیر
۵. باریق شفیع د اطلاعاتو کلتور وزیر
۶. عبدالقدوس غوربندی د سوداګرۍ وزیر
۷. اناهیتا راتنیزاد د ټولنیزو چارو وزیر
۸. محمدرفع د ټولګټو (فوايد عامې) وزیر
۹. نظام الدین تهذيب د سرحداتو وزیر

امین ته د صدراعظم د مرستیال په توګه د امنیتي چارو او کارمل ته د اقتصادي چارو د لارښوونې مسؤلیتونه ورکړل شول. د حکومت د جوړېدو دا ډول جنجالي بهیر ښیي چې د (ا، خ، د، ګ) دواړو اړخونو هڅه کوله چې مهم کلیدي وزارتونه خپل کړي. د حکومت له جوړولو څو ورځې وروسته د ګوند سياسي بیرو د افغانستان د دموکراتیک جمهوریت د انقلابي دندو اساسي کړنې چې د دولت د کړنلارې حیثیت یې درلود تصویب کړلې او په انقلابي شورا کې پرېکړه وشوه چې هغه د انقلابي شورا د رئیس تره کي له لوري د راډیو ټلويزیون څخه ولوستل شي او دري متن یې د یوه تکرره ویاند له خوا قرائت شي. «په دې اړه بیا ببرک کارمل د ژورنالیزم د ټولو اساساتو خلاف د راډیو افغانستان څخه د انقلابي

دندو د اساسي کړښو د لوستلو د وياندۍ داوطلب شو. که څه هم سياسي بيرو د کارمل دا ادعا د ا، خ، د، گ د مخکښو فرکسيونو د يووالي خلاف وگڼله. خو ببرک کارمل د خپل دريځ څخه يو ملي متر شا تگ ونکړ. او بالاخره د انقلابي دندو د اساسي کړښو دري متن ۱۳۵۷ کار د غويي د نولسمې په شپه د پښتو د متن وروسته د ببرک کارمل له لوري قرائت شو. پدې ډول د گوند غړي او کدرونه او د هيواد خلک د ا، خ، د، گ د دواړو مخکښو اړخونو په يووالي نور هم بدگومانه شول. «۲ / ۱۰۷ د کارمل دې ډول دريځ گوندي کدرونو ته پوښتنې پيدا کړې او په خصوصي ډول يې د گوندي مشرانو څخه د مسئلې روښانول غوښتل لايق يوه ته ويلې وو: «ما له هغه (کارمل) نه هيله وکړه چې زما خبره واورې د هغې د دري متن لوستل د ده شخصيت ته زيان رسوي خپل ځان د يوه وياند تر کچې مه ټيټوه لاکن و يې نه منل. «۸۰ / ۷۰ د ثور له پاڅون مخکې د گوند په لارښوونکي ارگان (مرکزي کمېټه) کې پوځيان نه ترسترگو کيدل. د پاڅون وروسته د غبرگولي د مياشتې په څوارلسمه په سياسي بيرو کې پدې مساله بحث وشو. که څه هم امين د سياسي بيرو غړی نه وو خو د پاڅون وروسته هغه دا امکانات ترلاسه کړي وو چې په ټولو گوندي پرېکړو کې وروستی خبره وکړي. د سياسي بيرو په غونډه کې امين برخه لرله او د سياسي دفتر غړيتوب ته را پورته کړل شو. خو کارمل پدې دليل چې پوځيان اړينه سياسي پوهه نلري مخالفت وښود. «نور محمد تره کي د مجلس له غړو و غوښتل چې په مرکزي کمېټه کې د پوځيانو د غړيتوب په هکله نظر ورکړي. لومړی يې د کارمل له ملگرو (پرچميانو) پيل وکړ. لومړی محمدحسن بارق شفيعي د پوځيانو د اتلولۍ وويل ...، د هغه وروسته سليمان لايق څو تاييدي خبرې وکړې...، د خلقيانو اړخ ټول د کارمل د څرگندونو خلاف مرکزي کمېټې ته د پوځيانو د راتگ ملاتړي وو...، کله چې کارمل په سياسي بيرو کې دا وضعيت وليد، په نهيلۍ سره يې ټولو ته وکتل ...، په غوسه شواو خپل مخ يې بارق شفيعي او سليمان لايق ته را وگرزواه او بدې خبرې يې ورته وکړلې. پدې وخت کې تره کي خپل بنی لاس د هغه په اوږه کېښود و يې ويل : دا خبرې د څه لپاره ، موږ ملگري يو، اوس نه څوک پرچمی دی او نه بل څوک ، موږ ټول د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند غړي يو، پوځي ملگري هم د گوند غړي دي ...، وروسته تره کي وويل اوس رای گيري کوو او کارمل سمدلاسه وويل رای گيرۍ ته اړتيا نشته خبرې او رايې معلومې شوې. يوه هيله مو له ستاسې څخه داده چې پوځي ملگرو ته وويل شي چې د رايو په اتفاق ومنل شول. بله هيله مې داده د پوځي ملگرو نه چې د مرکزي کمېټې غړي کېږي محمدرفيع هم و نيسي چې هغه هم ومنل شو. «د شرعي جوزجاني د وينا له مخې» د پرچم د اړخ عبدالقدوس غوربندي، بارق شفيعي او سليمان لايق په شمول د خلق د اړخ د مرکزي کمېټې ټولو غړو دا وړانديز تاييد کړ. خو ببرک کارمل، کشتمند ، نوراحمد نور او اناهيټا راتيزاد ددې وړانديز په وړاندې ودرېدل، دا يې د گوند د سازماني اصولواو د گوند د طبيعي ودې خلاف گڼل او ويل يې چې دا ملگري په افتخاري مدالونو، لقبونو او درتبو په ترقيعاتو ونازول شي نه دا چې د گوند رهبرۍ ته را پورته شي، ځکه د گوند د کمزورۍ سبب کېږي. «۱۳۴ د پنجشيري په وينا ددې غونډې وروسته «۱۳۵۷ کال د جوزا په څوارلسمه د پرچم د فرکسيون پټ فعاليتونه پيل شول. «۲ / ۱۰۹

د کارمل له لوري د پوځيانو د سياسي پوهې د کمزورۍ څخه موخه دا وه چې د پاڅون اتلان د گوند د خلقي اړخ سره سازماني تړاو درلود، ده نه غوښتل چې په مرکزي کمېټه کې خلقيان په اکثريت واورې لدې امله يې د پوځيانو د سياسي پوهې مسئله طرحه کړې ده. که په رښتيا سره کارمل د گوند لارښوونکي ارگان (مرکزي کمېټې) ته د زړه سوي له کړکۍ کتل نو بيا يې ولې د شوروي د اشغال وروسته چې کارمل د گوند او دولت د مشر په توگه نصب شو څو تنه پوځيان نه دا چې مرکزي کمېټې ته بلکې سياسي بيرو ته هم راپور ته کړل. که چيرې د ثور د اوومې نيټې د پاڅون په لومړيو ورځو کې چې د گوند د

پاښت او مرگ او د پاڅون کونکو پوځيانو د ژوند سوال طرحه وو او د وسلوال پاڅون پرمهال او وروسته د کارمل دريځ يا په بله خبره مخالفتونو او جنجالونو ته ځير شو ليدل کيږي چې نوموړي نه يوازې د پخوا په شان په فرکسيوني ناروغيو اخته وو بلکې غوښتل يې چارې سبوتاژ او نوې واکمنۍ ته چې کابو نيمايي برخه يې د ده ډلې ته ورکړل شوې وه ستونزې جوړولې. لامل يې دا کيدای شي چې ببرک کارمل پکې دوهمه څيره وه او دا يې نشوای زغملای چې د واکمنۍ په مشرتابه کې بل څوک وويني. داسې بريښي چې دده د دا ډول دريځ څخه مسکو هم ملاتړ کاوه ځکه چې د پاڅون يوه ورځ وروسته تره کې «د ثور په اتمه صالح محمد پيروز سفارت ته استوي او د سفير له خوا هدايت ورکول کيږي چې سبا ته ورشي. سبا د ليدنې په وخت کې سفيرد ببرک کارمل د صحت پوښتنه کوي. همدا راز تره کې گل محمد نورزی هم ورليږي سفير دې پرځای چې د تره کې سره وگوري پرچميانو ته په دولت کې د نيمايي څوکیو غوښتنه کوي او په پای کې د اندروپوف مرستيال گريچکوف کابل ته راغی او په تره کې يې ومنل چې په دولت کې نيمايي څوکی پرچميانو ته ورکړي. «۶۰ / ۹۶ پورتنۍ خبره امريکايي ليکوال سليک اس هاريسون هم تائيدوي او ليکي: «گريچکوف د خلق او پرچم د دواړو اړخونو په مساوي استازو ټينگار درلود.» ۴۷ / ۳۲ کله چې مسکو ډاډ ترلاسه کړ چې په حکومت کې به پرچميانو ته اړينه برخه ورکول کيږي شوروي سفير پوزانوف د ثور په لسمه د تره کې سره گوري او نوی رژيم په رسميت پيژني. د نوي نظام د جوړښت جنجالي بهير او ۱۳۵۷ کال د غويي او غبرگولي د مياشتو د گوندي مشرانو ناندري چې د پاڅون پرمهال تويي شوې ويني لا وچې شوې نه وې ښيي چې په گوند او حکومت کې د خلق او پرچم په نامه دوو مخالفو دريځونو او دوو سيالو دښمنو ډلو شتون درلود.

د انقلاب په وړاندې غبرگونونه

دا ارزښتمنه خبره چې کله جگړه پيل شي لومړۍ قرباني يې رښتيا ده د ثور د وسلوال پاڅون پرمهال د مرگ او ژوبلې په اړه په بشپړ ډول سرخوري. نوې واکمنۍ ټولټال تلفات ۷۰ تنه اعلان کړل او د ا، خ، د، گ مخالفان تلفات زيات گڼي او په هغو کې د ابران د شاهنشاهي دولت د اطلاعاتو ورځپاڼه تلفات ۲۰۰۰ تنه ښيي. لويس دوپري امريکايي ليکوال «معتقد دی چې د دريو زرو څخه زياتو کسانو په جگړه کې برخه نه لرله.» ۴۷ / ۲۸ لکه څرنگه چې د جمهوري گارد منسوبين زر تنه، پاڅونوال درې سوه تنه وو او د ارگ د دفاع لپاره د اوومې فرقې راغلی ځواک چې يو غونډ وو دا ټول شاوخوا دوه نيم زره تنه کيږي لدې امله د لويس دوپري ادعا سمه ده. دا بيا ښيي چې د ۲۰۰۰ تنو تلفات د مبالغې پرته بل څه نه دي. سره لدې چې د نظام په اوښتون کې ويني تويي شوې، د ولسمشر په شمول د هغه د کورنۍ اوولس تنه غړي و وژل شول خو خلکو او په تېره د کابل اوسېدونکو د انقلاب څخه تود هرکلی وکړ او په ښار کې يې په ولاړو ټانکونو او زرهپوښونو د گلانو گېډۍ اېښودلې او هره ورځ خلک صدارت او وزيرانو ته د مبارکۍ ويلو لپاره ورتلل. دې وضعيت اداري چارو ته خنډونه او ستونزې جوړولې لدې کبله واکمني پدې اړه يوه اعلاميه خپره کړله له خلکو يې د مننې په ښودلو سره غوښتي وو چې «وروسته لدې د حکومت غړو ته د مبارکۍ او نېکو احساساتو د څرگندولو ډډه وکړي او هغوی ته وخت ورکړي چې خلکو او هېواد ته خدمت، رسمي کارونو او ورځنيو دولتي چارو ته ورسېږي.» ۷۹ / ۲۴۳ د نوې واکمنۍ څخه د ولس دې تاوده هرکلي دوه لاملونه لرل. يو دا چې له بده مرغه د افغانستان سياسي تاريخ د زورزياتۍ او خشونت يوه خونړۍ ټوليزه ده. د دې هيواد د تاريخ په اوږدو کې ډير لږ ليدل شوي چې واکمني په سوله نيز ډول بدلون موندلی وي او څوک په خپله خوښه له واک څخه

تیرشوي وي. لدې امله ولس ته د واکمنیو دا ډول خونړۍ اوښتنې یو معمولي دود بریښیده او د نوي واکمنۍ څخه یې ملاتړ وکړ. بل دا چې داودخان د چنگاښ د انقلاب د بري وروسته په ورکړل شوو خپلو ژمنو کې په بشپړ ډول پاتې راغی، د خلکو د بیوزلۍ او وزگاری او په دولتي ادارو کې د فساد کچه را ونه لوېدله، د ولس او په تیره روڼ اندو د غوښتنو او هیلو خلاف یې د جمهوریت په نامه خپله فردي واکمني ټینګه کړه. خلکو د یحیی کورنۍ د نیمې پیړۍ واکمنۍ ته په کتو سره چې پر استبداد او عوام غولوني څرخیده خوښ وو چې د دې کورنۍ د واکمنۍ تېر ټول شو. پرهمدې بنسټ یې د خلقي نظام څخه چې زیارکښ انسان ته د چوپړ په نامه جنډه پورته کړې وه د زړه له کومې هرکلی ووايه. د داودخان د واکمنۍ څخه د خلکو د نارضايتۍ په هکله نیویارک ټایمز ۱۹۷۸ کال د مې په نهمه د پاڅون دوولس ورځې وروسته یوه مقاله خپره کړه چې په یوه برخه کې یې راغلي وو: «د گڼو بهرنیو څارونکو په اند په افغانستان کې د کودتا څخه د افغانانو اکثریت هرکلی وکړ ځکه چې د داود رژیم د خلکو غوښتنو ته په ځواب ویلو کې ناکام پاتې شوی وو.» د داودخان د رژیم د ناکامۍ په اړه مخکې هم بحث شوی وو خو دلته به خلکو ته د خطاب د وینا د غورو ژمنو یادونه و شي چې هغه پلې نشولي.

- د ځمکو اصلاحات، د دهقاني کوپراتیفونو او زراعتي تعاوني شرکتونو جوړول،
- بي کوره خلکو ته د کورونو توزیع،
- د کارگرانو د اړتیاوو پر بنسټ یې د تنخوا تنظیمول (د مساوي کار پر بنسټ د مساوی مزد اصل (د په واقعیت کې د سوسیالستي ټولنې یو اصل وو.
- د کار د متري او دموکراتیک قانون جوړول،
- د کارگرانو او ټولو زیارایستونکو لپاره اجتماعي بیمه،
- د کورونو، مؤسسو او هټیو د کرایې تثبیتول،
- د ماشومانو (نجونو او هلکانو) لپاره عمومي ښوونه او روزنه،
- د مطبوعاتو او دموکراتیکو خپرونو پراختیا،
- د کوچیانو میشت او بي ځمکو ته د دولتي ځمکو ویش.

د جمهوریت په پنځه کلنه موده کې د پورتنیو ژمنو څخه یوازې د کار قانون او هغه هم د ثور د وسلوال پاڅون څو ورځې وړاندې جوړ شو. البته د پورتنیو ژمنو پوره کول ستونزمن کار وو او لسیزې وخت یې غوښت او د داسې غورو ژمنو ورکول د عوامفریبۍ او د خلکو په سترگو کې د خاورو د اچولو پرته بل څه نه وو ځکه چې هیواد اقتصادي سرچینې، شونتیاوې، تخنیکي او مسلکي کدرونه نلرل. خو اصلي خبره دا ده چې پدې اړه د عملي گامونو د اوچتولو د هڅو کوچنې ښې ښانې ترسترگو نشوې. خلکو د (ا، خ، د، گ) واکمنېدو ته د وخت اړتیا او د هیواد د سمسورتیا او آبادۍ لپاره د جمهوري نظام د ښه بدیل په توګه کتل او د یحیی کورنۍ د نسکورېدو له امله د نوي واکمنۍ په وړاندې د مخالفت غږ پور ته نکړ. واک ته په رسېدو سره د خلقي واکمنۍ لومړني گامونه د بېسوادۍ د له منځه وړلو، د ښوونې او روزنې د بهیر د ښې سمبالتیا او پدې برخه کې د شته ستونزو او نیمګړتیاوو د له منځه وړلو او په تیره د اتمو ټولګیو د زده کوونکو د کانکور لغوه او د مامورنیو او دولتي کارگرانو (اجیرانو) د حقوقو ترمنځ توپیر له منځه وړل وو. د واکمنۍ له لومړیو گامونو د اوچتولو او خاصاً د ښوونې او روزنې په برخه کې د خلکو ملاتړ د ملي سوداګرو او شتمنو هیوادوالو له مرستو معلومېږي. یوازې د هیواد ستر پانګوال عبدالمجید زابلي د هیواد د پولي او مالي بنسټونو بنسټ ایښودونکي څلوېښت میلیونه افغانۍ (یو میلیون ډالر) انقلابي دولت ته مرسته ورکړه. نوموړي د رحمن بابا او خوشالخان لیسو

لگښتونه هم په زمه واخيستل. خلکو د حکومت له لوري په اشرونو (د خپلې خوښې کارونو) د ښوونځيو، سړکونو، ټولگټو پروژو په جوړولو کې فعاله برخه اخيستله چې څرگند ساری يې د دريو مياشتو په ترڅ کې په خيرخانه مينه کې د پنځه سوه فاميليو د پروژې جوړول دي. خو پر بله خوا د ثور د وسلوال پاڅون وروسته بيله ځنډه هغو طبقو او کړيو چې د (ا، خ، د، گ) د کړنلارې په پلي کولو کې گټې له لاسه ورکولې د نوي نظام خلاف يې نه يوازې تبليغات پيل کړل بلکې عملا يې د خپلو بهرنيو ملاتړو د ارادې سره سم د نظم او امن په گډوډولو لاس پورې کړ. د پاڅون شپږ ورځې وروسته د پکتيا د زيروکي په علاقدارۍ کې چې اوس مهال ولسوالي ده ناآراميو ته لمن ووهل شوه د پوځ په گاپو او ښوونځي وسلوال بريد وشو. د ديورند ټپل شوې کړښې ته څيرمه دا ډول ورانکارۍ د اسلام آباد د لمسونې او مرستې پرته ناشونې وې او د هغو په اصطلاح جهادي ډلو کار وو چې د داود خان په واکمنۍ کې يې په پاکستان کې ځاله جوړه کړې وه. ځينې څيړونکي د خلقي واکمنۍ په وړاندې مخالفتونه او مقاومتونه د دې حکومت د بېرنيو سمونونو، تيروتنو، د خلکو دودونو او اسلامي ارزښتونو ته په نه درناوي کې خلاصه کوي او هغه ولسي خودجوشه حرکتونه گڼي. خو کله چې د سياسي اوښتون په لومړۍ اونۍ کې او هغه هم د پاکستان سره په پوله کې اړو دورو او ورانکاريو ته لمن وهل کيږي بيله شکه د نوي واکمنۍ د کړنلارو، بېرنيو سمونونو او تيروتنو سره هيڅ تړاو نلري. دې مخالفتونو او مقاومتونو سياسي ريښې لرلې او پورتنۍ څرگندونې يوازې پلمې او په واقعيتونو د پردې اچول او د خلکو تېرايستل دي. البته لدې څخه سترگې نشي پټېدې چې وروسته په سمونونو کې د نوي انقلابي حکومت تېروتنو، آرمانگرۍ او د واک د مدعيانو د ارادتمندانو لخوا د چارو سبوتاژ خپل منفي اغېز درلود.

د خلقي واکمنۍ او د هغې د پروگرامونو څخه د ولس او په تيره د پلازمېنې د اوسيدونکو ملاتړ د ۱۳۵۷ کال د تلې په اووه ويشتمه چې نوی دولتي بيرغ اوچتېده برېښيږي. ولسونه سره بيرغونه په لاس د سهار د اتو بجو څخه د مازديگر ترڅلورو بجو پورې د ارگ مخکې ته چې هغه مهال ور ته د خلکو کور ويل کيده د ولولو او خوښيو په څرگندولو سره د دولتي مشرانو تر مخ تېرېدل او ټول ښار سره ښه نيولې وه. «د مراسمو په پای کې د شمالي کوريا سفير نورمحمدتره کي ته يادونه کړې وه چې د ثور انقلاب ژورې خلقي ريښې لري خو دومره بايد زياته کړم چې څومره مې د پوزانوف او يو شمير نورو شوروي گډون کوونکو په څېرو کې ناخوښي ليدله نو هغوی د تاسو انقلاب نشي زغملی او غواړم تاسو ته د شوروي له خوا خطر په گوته کړم. ۸۸ / ۶۰» هغه مهال د شوروي اتحاد او شمالي کوريا تر منځ اړيکې خړې پړې وې. د شمالي کوريا او د افغانستان د دموکراتيک جمهوريت تر منځ د دپلوماتيکو اړيکو له ټينگولو څخه هم مسکو خوښ نه وو. د (ا، خ، د، گ) مخالفان اکثراً د ملي بيرغ تغيير غندي چې گواکې د دوديز بيرغ پرځای يې سور بيرغ چې د کمونيستم ښه ده غوره کړ چې پدې توگه يې د افغانستان تاريخ او وياړونو ته شا وگرزوله. د يادولو وړ بريښي چې د افغانستان تاريخ د شاه امان الله څخه د داودخان تر جمهوريته پورې چې نيمه پيړۍ هم نه کيږي نه محدوديږي چيرې چې هيواد درې رنگه (تور، سور، زرغون) بيرغ د محراب منبرنشان په لرلوسره د ملي هويت د سمبول په توگه درلود. پداسې حال کې چې د تاريخ په اوږدو کې دې هيواد رنگارنگ بيرغونه او دولتي نشانونه لرل چې رنگونه يې اکثراً تور، سره، شنه، زرغون وو او په هغو کې د لمر، سپوږمۍ، غره، زمري، پړانگ، ښامار، لېوه، طاووس، توري، ټوپک او نيزې نشانونه ترسترگو کيدل. دا چې ويل کېږي د خلقيانو سور کمونستي بيرغ غوره کړ بايد وويل شي چې د غزنويانو بيرغ هم سور رنگ درلود. آيا سلطان محمودغزنوي هم کمونست وو؟ نننۍ ترکيه، تونس او مراکش هم سره بيرغونه لري.

په هر هیواد کې ملي بیرغ ، دولتي نشان او ملي سرود د ملي هویت ښکارندوی دي او وګړي یې هغو ته د زړه له کومې درناوی کوي. دا درناوی هغه مهال د تقدس کچې ته رسېږي چې نسلونو هغه یو بل ته په میراث پرې ایښي وي. کله چې ولسونه د دې ملي نښو د نه بدلون شاهدان پاتې شوي وي ، هر رژیم ، هرې واکمنۍ او هر واکمن هغو ته درناوی کړی وي ، په ولس کې هم هغو ته د درناوی روحیه قوت مومي. خو که د واکمنیو په اوښتو سره دا سمبولونه او نښې بدلېږي هغه خپل ارزښت ، درناوی او سپېڅلتیا له لاسه ورکوي او ولسونه ددې سمبولونو او نښو د بدلون په وړاندې بې تفاوته پاتې کېږي. له بده مرغه زموږ په هیواد کې د واکمنیو په بدلیدو سره دا نښې هم بدلي شوې دي. که چېرې یوازې د شلمې پیړۍ د پیل څخه تر دې دمه د هیواد بیرغونو او دولتي نشانونو ته وکتل شي په پرله پسې ډول هغو تغیر موندلی دی. داسې بریښي چې د افغانستان هر واکمن ملي بیرغ او دولتي نشان ته د شخصي ملکیت په توګه کتلي او د خپلې خوښې پر اساس یې هغه غوره کړي دي. پداسې حال کې چې د ملي بیرغ او دولتي نشان بدلون د ولسونو صلاحیت دی. ملي سرود چې د خپلې معنۍ او مفهوم له مخې د یوه ملت آرمانونه ، هیلې ، ځانګړتیاوې ، دودونه او تاریخ نندارې ته اړېږي هغه ترجمه‌پورته پورې شتون نه درلود. له بده مرغه د (ا ، خ ، د ، گ) مشرتابه هم واک ته په رسیدو سره د تیرو واکمنیو په شان ملي بیرغ او دولتي نشان ته تغیر ورکړ او همدارنګه یې د خپلې خوښې ملي سرود چې د خپلو سیاسي او ایدئولوژیکي باورونو سره یې برابر ګانه غوره کړ. خو ولس چې د ملي بیرغونو او دولتي نشانونو د پرله پسې بدلیدو سره عادت موندلی وو په ۱۳۵۷ کال کې د نوي بیرغ او دولتي نشان بدلیدل کومه ناوړه پېښه ونه ګڼله او د نوي ملي بیرغ د جګېدو په مراسمو کې یې په ولولو سره برخه واخیستله.

د شلمې پیړۍ د پیل څخه تردې دمه افغانستان لاندې بیرغونه او دولتي نشانونه لرل . ویل کېږي چې افغانستان په نړۍ کې هغه استثنایي هېواد دی چې ملي بیرغونو یې ډېر تبدیل شوي دي.

۱۹۲۸ – ۱۹۲۹

۱۹۲۸ – ۱۹۱۹

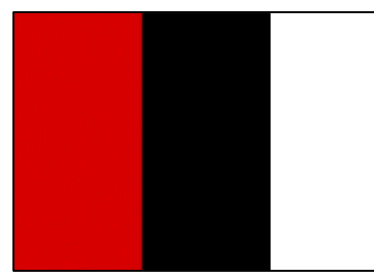
۱۹۱۹ – ۱۹۰۱

۱۹۷۳ – ۱۹۳۰

۱۹۳۰ – ۱۹۲۹

۱۹۲۹

۱۹۸۰ - ۱۹۸۶

۱۹۷۸ - ۱۹۸۰

۱۹۷۳ - ۱۹۷۸

۱۹۹۶ - ۲۰۰۱

۱۹۹۲ - ۱۹۹۶

۱۹۸۶ - ۱۹۹۲

۲۰۲۱

۲۰۰۱ - ۲۰۲۱

د واک درې مرکزونه

د افغانستان د دموکراتیک جمهوري دولت په جوړیدو سره نورمحمدتره کی د گوندي- دولتي زعيم په توگه وټاکل شو خو د واک دوو نورو مرکزونو چې د رسمي مرکز څخه ځواکمن وو هم شتون درلود چې هغه د حفيظ الله امين او ببرک کارمل تر مشرۍ لاندې مرکزونه وو. ځکه چې د امين سره وسلوال پوځ او د ده فرکسيون د کارمل سره مسکو او نيمايي کابينه وه . بېله شکه د واک د مختلفو مرکزونو شتون ددې لامل گرزي چې د دې مرکزونو ترمنځ کشمکشونه پيدا شي او دولتي چارې له خنډونو سره مخ يا سبوتاژ شي. «دواړو (امين او کارمل) هڅه کوله چې له نورمحمد تره کی سره ځانونه نږدې کړي او د هغه ملاتړ ترلاسه کړي. هر يوه په خپله برخه کې غوښتل تره کی وپوهوي چې مشري ته يې د (هغه) لخوا گواښ دی ، يعنې امين غوښتل تره کی له کارمل نه و بېروي او کارمل غوښتل تره کی له امين و بېروي. خو ح ، امين نورمحمد تره کی ته ډېر نږدې وو او دې نږدېوالي څو کلن تاريخ

درلود چې د ا، خ، د، گ د جوړېدو نه مخکې پیل شوی وو. «۷۹ / ۲۶۳ البته امین د گوند د جوړېدو وروسته تل د تره کي ترڅنګ پاتې شوی وو، خو کارمل د تره کي په وړاندې جبهه نیولې وه. د تره کي په وړاندې د واک د مدعیانو دا ډول دریځونو ته په کتو سره یقیناً چې تره کي پر امین ډډه لگوله او د کارمل خلاف یې دریځ غوره کاوه. د هغه مهال له دولتي تبلیغاتو نه ښکارېدل چې تره کي او امین گډ دریځ لري او د تره کي په وینا دواړه د نوک او اوری په څیر نه بېلېدونکي دي خو واقعیت داسې نه وو. هغه مهال د تره کي او امین دوه اړخیزو اړیکو ته د صداقت او منافقت اړیکې ویلې شو. تره کي پر امین بشپړ باور درلود او هغه یې خپل رښتیني عقیدتي ملګری ګاڼه، د هغه هر وړاندیز یې په ورین تندي مانه او نوموړي ته یې پراخ واکونه ورکړي وو یا که دقیق وویل شي دا واکونه یې په وسلوال پوځ د بشپړ کنټرول او د پاڅون وروسته د خلقي اړخ د سیاسي بېرو له لوري د هغه څخه د ملاتړ له کبله ترلاسه کړي وو او واقعیت دا وو چې د پاڅون وروسته واک د امین سره وو. پر امین باندې د تره کي دا ډول باور د امین له لوري د تره کي د بې کچې درناوي سربېره د کارمل په وړاندې په څرګند ډول د تره کي له دریځ څخه د امین ملاتړ خپل رول درلود چې د خلقيانو نورو مشرانو د دا ډول پرېکنده ملاتړ څرک نه لګېده. البته د امین زړورتیا، زیرکتیا، څرګند دریځ او کاري وړتیاوو هم د تره کي له خوا پر امین د زیات باور په ترلاسه کولو کې خپل اغیز درلود. د امین له لوري تره کي ته د درناوي په اړه یو خلقي کدر ویل: «د ۱۳۵۷ کال مخکې کله ناکله د تره کي لیدو ته ور تلل او د هغه سره مې د یوه مشر په څېر نه بلکې د یوه ملګري په ډول چلند کاوه. یوه ورځ مې امین چې د ولسی جرګې وکیل وو د تره کي په کور کې ولید. کله چې تره کي له کوټي نه وتلو او بیرته راستون شو امین هغه ته د درناوي له امله جګ شو. د امین دې ډول حرکاتو هک پک کړم چې تره کي یو ستر شخصیت دی او وجداناً ناآرامه شوم چې ما هیڅکله هغه ته دا ډول درناوی نه دی کړی.» ښایي تره کي د امین دا ډول کړو وړو ته په کتوسره دا گومان کاوه چې امین په رښتیني توګه د یوه ګډ انساني او ملي ارمان لرونکو مبارزینو په توګه له ده سره راشه درسه او اړیکې پالي. دا ستونزمنه ده پدې هکله حکم و شي چې امین د صداقت له مخې تره کي ته درناوی کاوه یا یې نورې موخې لرلې. ښایي امین په لومړیو کې د زړه له کومې هغه ته درناوی کاوه خو کله یې چې په خلقيانو کې اعتبار زیات او د گوند د مشرۍ نېشه ورته پیدا شوه یا نورو وهڅاوو نو هماغه دي چې د تره کي د صداقت څخه ناوړه ګټه پورته کړي او بالاخره د تره کي په وړاندې و درېږي. د (ا، خ، د، گ) په واکمنیدو سره د واک او زعامت لیوالو هر یوه کارمل او امین د خپل دریځ د غښتلتیا او د تره کي د اغیز او اتوریتي د راتیتولو په موخه خپلې نقشي پلي کولې. تره کي د کارمل په موخو پوهېدلو او په خپله کارمل هم خپل مخالفت نه پټولو چې غواړي د پرچم د سازمان د مشر یا موازي رهبر په توګه دریځ ولري. دې دا ښودله چې هغه د واک یو مرکز دی خو په امین یې دا شک نه درلود چې د ده په اړه به د کارمل په شان نقشي ولري. لکه څرنګه چې مخکې یادونه شوې وه، کارمل د لسو کلونو د انشعاب وروسته پدې موخه د تره کي تر مشرۍ لاندې یووالي ته مخه کړله چې د خلقي اړخ هډونه ورمات کړي د خلقي اړخ ځواکمن مشران له ډګره وباسي او پدې ډول د خلقي لښکر مشر هم شي. کارمل حتی د خیبر د جنازې پر مهال چې د تره کي سره څنګ په څنګ او د جنازې په سر کې روان وو دا ډول فکرونه او سوچونه وهل: «دا د تظاهر پرته بل څه نه دي، ډیر شیان مخکې دي، نوې شخړې، د یو بل نه منل، حتی ټکرونه، او هیڅ شی به تغیر ونکړي.» «۶۳ / ۳۳ له همدې امله کارمل د ثور د پاڅون د هماغه لومړیو شیبو څخه په دېرو مواردو کې د تره کي خلاف دریځ درلود. تره کي د کارمل دې دریځ ته په کتو سره غوښتل چې د کارمل له شره ځان خلاص کړي او د خلقي اړخ په مشرتابه کې امین د تره کي څخه څرګند ملاتړ کاوه پر امین ډډه ولګوي. امین چې د زعامت لیوال وو په څرګند ډول

يې د کارمل او کارمليانو د خپلو ترڅنگ په احتياط د تره کي د تجريد او گوښه کولو په پروژه هم کار کاوه. څرنگه چې د گوند د جوړېدو وروسته «کارمل ټينگار کاوه چې تره کي بايد عمومي رهبري وکړي او ورځني کارونه ځوانانو ته پرېږدي او تره کي او بدخشي به ويل چې گوند د ورځنيو پېښو رهبري کولو ته اړتيا لري.» ۴۰ / ۱۷۱ د انقلاب وروسته امين په گوند کي د دوهم شخصيت په توگه ورته دريځ غوره کړ او هڅي يې پرې را گرځولې وې چې تره کي د چارو د لارښوونې څخه بې برخي کړي او اړيکي يې د گوندي کدرونو، قومي مشرانو، ژورنالستانو، سياستوالو او شوروي سلاکارانو سره محدودې کړي. پدې هکله څو بېلگي راوړل کېږي.

د حفيظ الله امين يو شخصي ملگري چې د گوند غړی نه وو د ۱۳۵۷ کال د چنگاښ په مياشت کې د امين سره د بهرنيو چارو په وزارت کې ليدلي وو او غوښتل يې چې تره کي هم وويني خو امين منع کړی وو هغه وايي: «له همغې شيبې نه مې احساس کړل چې حفيظ الله امين په دوو جبهو کې مبارزه پرمخ وړي يوه په احتياط سره د تره کي او د هغه د يارانو په وړاندې او بله په څرگند ډول د پرچميانو په وړاندې.» ۱۴۰ / ۱۴۰ - ۱۴۳ محمد عزيز قيومي د لامعه شهيد ورور چې د کوم سازمان سره سازماني اړيکي نلري وايي. په ۱۳۵۷ کال کې د خپل پلار د هدايت له مخې د اوبو او بريننا د وزير محمدمنصور هاشمي دفتر ته د يوه امر د اخيستو په موخه چې د مازديگرشپږ بجې وې ورننوت. دا مهال په ټلويزيون کې تره کي خبرې کولې. وزير په عريضه باندې د احکامو د ليکلو پر مهال وويل: «او باز چې ميگه؟» يعنې دی بيا څه وايي؟ د وزيرلډې خبرې څخه پوه شوم چې هغه د تره کي مخالف دی. لامعه يوه ښوونکي وه چې د ثور د اوومې نېټې په ورځ د هغوی په کور جمال مېنه کې کوم بمب يا مرمی لگېدلی وه او هغه شهيد شوله. خلقي حکومت د هغې په نامه په مکرويانو کې يو ښوونځی ونومولو. د طالبانو د اسلامي امارت په لومړۍ دوره کې د ښوونځي ادارې د لامعې له کورنۍ څخه د هغې داسې انځور غوښتی وو چې د اسلامي حجاب سره برابر وي چې د ښوونځي په اداره کې يې ولگوي. شوفيلډ شوروي ليکوال ليکي: «امين چې غوښتل يې په ټولو حکومتي جزئياتو خبر وي. د راپورونو له مخې دا تدبير ونيو چې سفرونچوک او پوزانوف د تره کي څخه لېرې وساتي. څنگه چې هغوی هره ورځ له تره کي سره ليدل، ځکه نو ده ډاډ ورکاوه چې همدا زه د شورويانو د تماس اصلي سړی يم.» ۱۴۱ / ۱۰۴ همدارنگه د دفاع وزارت لوی پوځي سلاکار جنرال گريلف د امين کلک ملاتړی په يوه مرکه کې وايي: «په هغه لومړيو کې تره کي ته زما رپوتونو د امين حسادت راپارولو. يو ځل يې ماته وويل چې په راتلونکې کې يوازې ماته رپوټ راکړئ حتمي نه ده تره کي ستا رپوټ واورې.» ۱۴۲ امريکايي ليکوال سليک، اس هاريسون د امين سره د خپلې کتنې په اړه ليکي: «په هغو لومړيو کې د بهرنيو چارو د وزير په توگه چې د ملگرو ملتو سازمان ته تللی وو د ده سره مې په کابل کې وکتل او د ده نه مې و غوښتل که امکان ولري د جمهور رئيس تره کي سره وگورم. هغه په ځير ځير، وچ او عصبانيت سره ځواب راکړ تاسې کولی شۍ ما ووينئ. دا د قدرت پرسر د شخړې يوه نښه وه.» ۴۷ / ۳۳ د ۱۳۵۷ کال په وروستيو کې د سياسي لوبو او د سياست له رازونو څخه خبر کسان پوهېدل چې د تره کي او امين تر منځ اړيکي دوستانه نه دي لکه څرنگه چې شرعي جوزجاني ليکي: «د ۱۹۷۹ کال د جنوري په لومړۍ د گوند د تاسيس په کليزه کې امين په خپله وينا کې د تره کي نوم ياد نکړ. دې د لومړي ځل لپاره د دوی دواړو ترمنځ چې د گوند او دولت په سر کې ولاړ وو اختلاف او نه همغږي ښودله.» ۱۴۳ کله چې په يوه دولت کې د واک مختلف مرکزونه شتون ولري بېله کومه شکه پايله يې د واکمنۍ ناکامي کېږي.

بې تاجه ټولواک

د ا، خ، د، گ په پټه جوړ شو او د يوه غيرقانوني گوند په توگه يې فعاليت درلود. د مؤسسي کنگري وروسته بله کنگره را ونه بلل شوه چې په هغې کې گونديان د خپل گوند د سياسي فعاليت د برياوو او ناکاميو، د گوند د فعاليت د مثبتو او منفي اړخونو اودې ته ورته نورو مسالو په اړه بحث وکړي او د گوند د نوې رهبرۍ د ټاکنې سربېره کليدي کدرونه يو بل له نږدې وپېژني. هرڅه په پټه پر مخ تلل او د گوندي حوزې د مشر يا ارتباطي غړي هر دستور د گوند او يا د گوند د عمومي منشي دستور گڼل کېده. د گوندي مشرتابه پرېکړې د اعلاميو له لارې گونديانو ته د همدې حوزو د مشرانو او گوندي ارتباطي غړو له لوري رسېدلې او هغه هم په کوچنيو ورقو کې چې همدې گونديانو په خپله ليکلي او گوند کوم ځانگړی نشان يا مهر هم نه درلود چې پدې اعلاميو کې شتون ولري. همدا لامل وو چې گونديانو د خپلو ارتباطي غړو هر دستور د گوند د ستور گڼلو او د ارتباطي غړي د دستورونو له مخې يې خپل فعاليتونه تنظيمول. پدا ډول يوه غير نارمل حالت کې گوند فعاليت درلود. د گوند اته ويشت کلن شتون وښودل چې د تره کي پرته ځېنو گوندي مشرانو خپل دلگي او کارمل او امين بيا خپل فرکسيونونه لرل. پدې هکله زېږی ليکي: «نور محمدتره کي په مرکزي کمېټه کې د کوم ملگري مخالفت نه کاوه او نه يې د نورو په مقابل کې د کوم ملگري دفاع کوله. تل يې د يوه مشر په څېر بې پرې دريځ درلود.» ۱۶۸ / ۴۰ همدار راز يو خلقي کدر ورته نظر لري او ليکي: «دا خبره د گوند ټولو غړو ته روښانه ده چې نور محمد تره کي هېڅکله هم د گوند په غړو او گوندي کدرونو کې پخپله گټه کار نه کاوه. د گوند ټول غړي يې د گوند د خيږ په لار کې رهنمايي کول.» ۱۴۸ / ۱۰۹ د پرچم په مرکزي کمېټه کې د کارمل فرکسيون څرگند وو چې هغه «نور احمد نور، سلطانعلي کښتمند، اناهيتا راتبزاز، محمود بريالی، عبدالوکیل او نجيب الله» وو. په خلقي اړخ کې د امين پلويان صاحب جان صحراوي، محمد منصور هاشمي، صديق عالميار، محمود سوما، عبدالرشيد جليلي او ظريف وو. کله چې په گوند کې فرکسيون شتون ولري منطقاً د گوند د دستور په نامه د فرکسيون مشر خپلو ارتباطي غړو ته خپل شخصي دستورونه هم ورکړي دي. که داسې نه وو نو ولې دې مشرانو فرکسيونونه جوړول؟ ټولو ته څرگنده ده چې د سياسي مبارزې او د سياسي گوندونو د جوړولو موخه واک ته رسېدل دي. کله چې په يوه گوند کې يو مشر ځانگړی فرکسيون جوړوي بېله شکه ددې فرکسيون د مشر موخه د گوند مشرتابه ته د ناقانونه او ناروا لارې رسېدل او دده د مخالفانو له ډگره اېستل دي. پدې هکله يوه بېلگه راورل کېږي. د ۱۳۵۶ کال په وروستيو کې په خلقي اړخ کې د امين د پلويانو له لوري يوه اعلاميه خپره شوه چې هغه د سياسي بېرو د غړو (پنجشيري، زيري او ميثاق) خلاف وه. البته دا مهال د امين پلويانو دا تبليغات هم پر مخ وړل چې تره کي او امين د يوه فرکسيون مشران دي. تره کي دې ناسمو تبليغاتو ته په کتو سره د ۱۳۵۷ کال د وري (حمل) په مياشت کې لنډه اعلاميه خپره کړه او گوندي حوزو ته ابلاغ شوله منځپانگه يې دا وه چې تره کي په گوند کې د هيڅ کوم فرکسيون سره تړاو نلري. لدې مخکې په سياسي دفتر کې د گوند څخه د امين د اېستلو مساله مطرح شوې وه او امين د افغانستان ملي دموکراتيک گوند په نامه د خپل گوند په جوړولو لگيا وو ترڅو په گوند کې د تره کي د اتوريټي او اعتبار څخه په گټې اخېستې سره ډېر خلقيان خپل گوند ته جذب کړي. هغه مهال په حربي پوهنتون کې ددې اعلاميې خپرونکي سلطان احمد بهين وو چې د خلقيانو په واکمنۍ کې د څارگرې ادارې (اگسا او کام) سياسي آمر شو. د دې اعلاميې د خپرولو له کبله له گوند څخه د بهين د اېستلو مساله هم د حربي پوهنتون په حوزو کې طرحه شوله. دلته ليدل کېږي چې څه ډول د گوند د پټې مبارزې پر مهال فرکسونبازانو حتی د گوند د اعلاميې په نامه اعلاميه خپروي او د ځانگړو دستورونو ورکول خو عادي خبره وه.

د ا. خ. د بگ دواړو اړخونو پداسې يوه وضعیت کې فعالیت درلود او هر خلقي خپل ارتباطي غړي ته ځانگړی ارادت درلود. پداسې يوه حالت کې گوند د وسلوال پاڅون په پايله کې واک ته ورسېد او د دې وسلوال پاڅون نوبت له امين سره وو. امين پدې کار سره نه يوازې گوندي مشران او ټول خلقيان کور ته له راغلي اجل څخه وژغورل بلکې واک ته هم ورسول. همدا لامل وو چې امين د غوڅ اکثریت خلقيانو چې د گوند د ننه کشمکشونو او فرکسيوني فعاليتونو څخه خبر نه وو له درناوي څخه برخمن شو او د واک په اصلي مرکز هم واوښت. څرگنده بېلگه يې د توقيف څخه د پاڅون کوونکو افسرانو د خلاصون پرمهال د پنجشېری او لایق څرگندونې دي چې مخکې ورته گوته نيول شوې وه. يا دا چې کله چې د گوند د مشرانو د نيونې وروسته ميثاق، کښتمند، نور او نجيب الله په ششدرک کې پټ شوي وو د امين لخوا د راډيو څخه د وسلوال پاڅون د بري د اعلان پرمهال د ميثاق په وينا» د افغانستان راډيو څخه ددې خبر په اورېدو سره د خوښۍ فضا واکمنه شوله، يوېل مو په غېږ کې ونيول او ښکلي کرل اوڅو ځله مو يوېل ته مبارکي وويله. ډاکتر نجيب الله ډېر خوښ او احساساتي شوی وو. اوښکې يې راغلي او سردار داود ته يې ښکښلې کولې او ويل يې ښه شول چې د خپلې بې وفايۍ او نامردۍ سزا يې وليدله او غچ ترې واخيستل شو. له مور سره يې ډېره نا ځواني وکړه. «۱۸۳ / ۷۹ همدا رنگه د امين ددې نوبت له امله د زېري په وينا» ملگري ډلې ډلې شول او هر يوه ځان امين ته نږدې کاوه. زه په وجداني توگه د امين په اړه له بد نظر څخه پښېمانه وم او له ځانه سره مې ويل په دې سړي کې دومره استعداد و چې د گوند په غياب کې يې انقلاب تر سره کړ او موږ يې ټول له مرگه خلاص کړو...، خو حدس مې واهه چې ميثاق او پنجشېري هڅه کوي، د امين په وړاندې تر انقلاب پخوا خپل مخالفت تلافي کړي ... «۴۰ / ۳۶۳ البته امين د انقلاب مخکې د پوځ مسؤل وو او غوڅ اکثریت خلقي پوځيان ده او يا د ده له باوري کدرونو له لوري روزل شوي وو او ده ته پاليله وو. پر بله خوا د خلقي حکومت تر جوړېدو پورې (په لومړيو دريو ورځو کې) امين د پوځي شورا د مشر په توگه د وسلوالو ځواکونو د جزوتامونو قوماندانان وټاکل چې بېله شکه ده ته وفادار کدرونه پکې ډېر وو. د پاڅون اتلان (عبدالقادر، وطنجار، مزدور يار، گلابزوی، سروري) او نور افسران يې په لوړو څوکیو وگومارل او کابينه هم د ده د وړاندېز له مخې جوړه شوه. دې دا معنی لرله چې دی بې تاجه ټولواک او د افغانستان د دموکراتيک جمهوريت د وسلوال پوځ اعلى سر قوماندان دی. محمدنبي عظيمي د خپل «من و آن مرد مؤثر» نومي کتاب په نهم مخ کې را وړي چې د ثور د وسلوال پاڅون وروسته د بهرنيو چارو وزير (امين) دی، ډگرمن محمد آصف الم او جگتورن عبدالستار د بهرنيو چارو وزارت ته غوښتي وو او دی يې د څوارلسمې فرقې د قوماندان او محمد آصف الم يې د وسلوال پوځ د محکمې د رييس په توگه مقرر کړل. آيا دا د خدا وړ خبره نه ده چې د بهرنيو چارو وزير د دفاع وزارت د قرارگاه رييسان او د جزوتامونو قوماندانان مقرر وي يا گوښه کوي. خو د عجايبو په هېواد کې د بهرنيو چارو وزير د امنيتي ځواکونو (پوځ، پوليس او استخباراتو) قوماندانان او مشران گومارل او گوښه کول. د ميثاق په وينا «ډېر ژر ټول دولتي او گوندي واک د حفيظ الله امين په لاس کې پرېوت، ن. تره کی او ځواکمن پوځيان لکه محمد اسلم وطنجار، عبدالقادر، اسدالله سروري، شيرجان مزدور يار او نورو له حفيظ الله امين څخه ملاتړ او دفاع کوله...، مرکزي کمېټه او سياسي بېرو د حفيظ الله امين د لاس په وسيله اوښتي وو.»

پدې کې شک نشته چې د زعامت ليوال پدې لټه کې وي چې يوازې ځانته وفادار کدرونه په کلیدي څوکیو وگوماري. د زعامت ليوال د دې کدرونو وړتيا او ژمنتيا ته نه بلکې يوازې ده ته وفادارۍ ته گوري. همدا لامل هم وو چې دې وگړو او د کارمل پلويانو د خپلو مشرانو (کارمل او امين) د ارادې له

مخې د خلقي واکمنۍ سمونونو او خلکو ته د خدمتونو وړاندې کولو بهیر سبوتا ژاوه ، په شعوري ډول يې خپل مخالفين، قومي او مذهبي مخور بنديانول او وژل ترڅو تره کې بدنام کړي. همدا لامل وو کله چې د ۱۳۵۸ کال د وري په پنځه ويشتمه امين تره کې بېواکه کړ د دوولسو زرو تنو شاوخوا لست يې د کورنيو چارو په وزارت کې خورند کړ چې گواکې د تره کې د ارادې له مخې وژل شوي دي . امين دې ته متوجه نه وو چې د ۱۳۵۸ کال د پيل څخه دی صدراعظم وو او ده د حکومت د مشر په توگه مسؤليت درلود چې د بې محکمې وژنو مخنيوی وکړي. پدې اساس دی هم ملامت دی چې د دې وژنو مخنيوی يې نه دی کړی. خو د ټولنې د ټيټ سياسي شعور څخه يې د تره کې د ملامتولو په موخه هغه مهال گټه پورته کړې ده تر دې چې ارادتمندان يې لا تر اوسه د هغه مهال تبليغات زمزمه کوي او وايي چې امين يوازې سل ورځې واکمن وو او کومې وژنې چې شوي دي دی پکې ښکېل نه وو.

د کارمليانو او امينيانو لخوا د حکومتی چارو د سبوتاژ بېلگې په ودونو کې د خلکو د دېگونو چپه کول، د سواد زده کړې کورسونو ته د مېرمنو او نجونو اړاېستل، د ځمکو د اصلاحاتو پرمهال د دولت د تگلارو د بيانولو په نامه ملاکانو او خانانو ته سپکې سپورې ويل او دې ته ورته نورې ناوړه کړنې او په هغو کې بېله محکمې وژنې دي. د بېله محکمې د وژنو غوره بېلگه په ۱۳۵۸ کال کې د کونړ د کرهالې د کلي د اوسېدونکو ډله بيزه (شاوخوا ۴۵۰ تنه) وژنه ده چې ځای پرځای د ۴۴۴ د کوماندو د غونډ او ۶۹۵ پلي غونډ قوماندانانو صادق عالميار او عبدالحق فراهي ترسره کړلې چې دواړه د بې تاجه ټولواک پلويان وو. البته ولسونو ته دا معلومه نه وه چې دا کسان د چا پلويان دي او که ورته څرگند هم وو ارزښت يې نه ور کولو. هغوی دا کسان خلقيان او د پوځ قوماندانان يا د حکومت استازي گڼل او پايله يې دا کېدله چې ولسونه د حکومت خلاف ودرېږي. ددې خپلسرو وژنو په اړه يو خلقي چې هغه مهال د کابل پوهنتون د انجينري پوهنځي محصل وو وايي : « د ۱۳۵۷ کال د تعليمي کال د ختم وروسته خلقي محصلينو ته دستور ورکړل شو چې په ژمي کې به په خپلو سيمو کې د گوند په گټه تبليغات کوي. د ننگرهار ، کنړ او لغمان خلقي محصلينو سره صاحب جان صحرايي د ننگرهار ولايت په مقام کې وکتل او د خبرو په ترڅ کې يې وويل: « د تبليغاتو پرمهال د اشرارو سره د جگړې امکانات هم شته دي . لدې امله تاسو ته وسله هم درکړو. خو که د جگړې له پکړه وټښتئ زه مو په خپله وژنم . صحرايي دا هم وويل چې د لغمان ولايت خلقي ولسوال محمد يوسف ولسوالي پرې اېښې وه او ننگرهار ته راغی ما هغه ته وويل چې تا ولسوالي د اشرارو له پاره پرې اېښې ده او ماته را غلی يې . که پر ما زور راشي زه به کابل ته ټښتم. دا نشم زغملی چې څوک دښمن ته مورچل پرېږدي او په هغه مې د کلشنکوف جاغور تش کړ .» پدې ډول د صحرايي لخوا په خلقي ولسوال صحرايي محکمه پلي شوله .

د بې تاجه ټولواک لپاره ده ته د وفادارو کدرونو موندل يوه ستونزه وه . دا حالت د دې سبب کېدلو چې په څو کلېدې څوکیو ده ته وفادار يو تن وگوماري. پدې هکله د وخت د گوند د دارالنشاء د څانگې رييس ليکي: « مجبور شوم يوه ورځ مې حفيظ الله امين ته وويل چې د مرکزي کمېټې د څانگو فعاليت د خنډونو سره مخ دی. ځکه د هرې څانگې رييس د خپلې دندې په څنگ کې ډېره درنه دولتي دنده هم لري. ښه به وي چې دغه ملگري د دغو دوو دندو له منځه يوه دنده د خپلې خوښې سره سمه د ځان لپاره غوره کړي. دوی په ځواب کې راته وويل چې د دوهمې دندې لپاره د باور وړ کسان نه شو ميندلی. په زړه کې مې وويل دا چې په دومره غټ گوند کې دومره لږ باوري کسان لرو، نو بيا دې خدای پاک زموږ پرتمين انقلاب ته خير پېښ کړي.» ۱۲۲ / ۱۸۴ که چېرې امين د گوندي او حکومتي چارو د ښه تنظيم او خلکو ته د خدمتونو د وړاندې کولو ليوال وای او په گوند کې يې باوري او وړ کسان نشوای موندلای غوره دا وه چې په گوند کې يې د خپل باور وړ کسان په مهمو گوندي څوکیو گومارلي وای او غير

ګوندي تکنوکراتان د وزیرانو او والیانو په توګه مقرر کړي وای. دې کار دوی ګټې لرلې. یو دا چې خلقي واکمنۍ د ګوند د کړنلارې له مخې دموکراتیکې جبهې جوړولو ته لار هواروله او ملاتړ یې زیاتېده او له بلې خوا د ده باوري کسانو د ګوند د مرکزي کمېټې څانګو د مشرانو په توګه داسې مصوبې جوړولې چې حکومت ته د غوره لارښوونکو سندونو په څېر د عمل لارښود شوي وای او ګوند د دولت او ټولنې په رښتیني لارښود اوښتی وای. بېځایه به نه وي چې د امین بشپړ واک ته رسېدو په درشل کې د ګوند د مرکزي کمېټې د څانګو مشرتابه و پېژنو چې هغه ټول د بې تاجه ټولواک پلویان وو او د هغوی د نورو دولتي مقامونو سره هم آشنا شو.

۱- د دارالنشاء اداره (د اسنادو او اړیکو څانګه). رییس محمدعلي هوما

۲- د تشکیلاتو څانګه. رییس د ښوونې او روزنې وزیر عبدالرشید جلیلي.

۳- د نړیوالو اړیکو څانګه. رییس گلنواز

۴- د اقتصاد څانګه. رییس د پلان وزیر محمدصديق عالمیار.

۵- د تبلیغ او ترویج او د زده کړو څانګه. رییس محمد صديق عالمیار.

۶- د ګوندي کنټرول او نظارت څانګه. رییس د اطلاعاتو او کلتور وزیر خیال محمدکتوازي.

۷- مالي څانګه. رییس فقیر محمد فقیر.

۸- د عدل او انصاف څانګه. رییس د وسلوال پوځ د سیاسي ریاست رییس محمد اقبال وزیري.

ښايي ډېر نور د امین د باور وړ کسان هم وي چې څو لوړ ګوندي او دولتي مقامونه یې لرل چې یو د هغو څخه سیدعبدالحکیم شرعي جوزجاني وو چې څلور لوړ مقامونه (لوی څارنوال، د عدليې وزیر، د سترې محکمې سرپرست او د کابل د ولایتي ګوندي کمېټې منشي) یې لرل. افغانانو شاه دوشمشیره اورېدلی وو خو صديق عالمیار شاه سه شمشیره او شرعي شاه چهار شمشیره وو. ویل کېږي چې د امین وراره او زوم اسدالله امین نهه لوري څوکۍ لرلې چې هغه نو شاه ۹ شمشیره وو.

دې عجیب او غریب حالت ته په کتنې سره دا پوښتنه را پیدا کېږي چې ولې امین په بې تاجه ټولواک اوښتی وو؟ که څه هم دې پوښتنې ته مخکې ځواب ویل شوی وو او شاه محمود حصین د خپل (مثالث بې عیب) نومي کتاب په ۱۲۸ - ۱۲۹ مخونو کې پدې اړه راوړي: «د نجیب الله د واکمنۍ پر مهال د دستگیر پنجشیري په کور کې کریم میثاق، شرعي جوزجاني او اسماعیل دانش د نورو خبرو سرېږه د هغه پلنوم په اړه خبرې وکړې چې تره کی یې له واک څخه ګوښه کړ. څلورو واړو د تره کې د ګوښه کولو او د هغه پرځای د امین د ټاکنو په اړه چې دوی مثبتې رایې ورکړې وه پښماني ښودله. پدې بهیر کې پنجشیري له ما وپوښتل چې ووايه تره کی څه ډول سړی وو. ما ور ته وویل یقینا تاسو زما څخه پدې اړه زیات معلومات لرئ. زه فکر کوم او ستاسو له خبرو پوه شوم چې تره کی داسې شخصیت وو چې هغه مهال یې خدا، خدا ته نه وه ورته او ژړا یې ژړا ته. هغه یوازې وو څوک یې نه لیدل چې د خپل زړه خبره ورته وکړي او چا د زړه له تله ملګرتیا نه ورسره کوله. پنجشیري دا ارزونه سمه ګڼي او دا هم وایي چې هغه مهال تره کې سیوري احساس کړي وو، هغه سیوري چې د ګوند او وطن سوکالي یې تهدیدوله خو نیغ په نیغه یې د هغو طرحه کول مصلحت نه ګڼل. هغه دوه ځله بېله مخکنۍ آجندا د سیاسي بورو غونډه را وبلله. هر ځل یې د اصلي مسالو پر ځای طنزونو ته ورته کیسي مور ته کولي چې په موخو یې نه پوهېدلو. مور د مسکو په شعارونو چې مترقي غورځنګونو ته رښتیني مرستې کوي ډیر قوي باور درلود. هغه تبلیغات چې سرچینه یې څرګنده نه وه کله ناکله یې مور په فکر کې اچولو چې ښايي تره کی د شخصیت کپش ولري د انټرناسیونالیسم خلاف یو ډول ملتپالنې ته تمایل موندلی وي، د خپل پایښت په خاطر په هر شي او په هغو کې پر شورو یې هم بې باوره شوی وي...، خو پېښو وښودل

هغه ځېنې شيان لمس کړي وو مگر د هغو په وړاندې يې د مقابلي وس نه درلود غلی وو او په خپل ځان کې سوځېده. هغه د سوسلف او باریس پاناماریف پرله پسې غوښتنې چې د سیاسي بورو غونډه را وبولي او د پرچم سره د بیا یووالي او یو لړ پوځي مسالي طرحه کړي خو په عمل کې يې دا کار ونکړ او د وخت وژنه يې کوله. ښايي لامل يې دا وو چې په سیاسي بورو یی هم باور نه درلود.» د پنجشیري د څرگندونو په اړه باید وویل شي یو د هغو مشرانو څخه چې په یوه لیږنده کې پوناماریوف ته له تره کې څخه شکایت کړی وو دی په خپله وو. (سوسلف د شوروي کمونست گوند د سیاسي بېرو غړی او د کمونست گوند تیوریسن گڼل کېده او پوناماریوف د کمونست گوند د بهرنیو اړیکو د څانگې رییس وو.) پورتنی څرگندونې ښيي چې تره کی یوازی وو، د سیاسي بورو په غړو یې هم باور له لاسه ورکړی وو، پوځیان او د ثور د پوځي پاڅون اتلان سروري، وطنجار، گلابزوی او مزدوریار هم د امین سره وو، د انقلاب بل اتل عبدالقادر لا د مخه مسکو د پرچمیانو سره کودتا ته هڅولی او بندي وو. د سیاسي بورو غړو چې خپل پلانونه لرل، فرصت ته کتل او خپل دریځونه یې نه برېښول خو عملاً د بې تاجه ټولواک سره ولاړ وو. د تره کې د بېوسی ځواب پدې واقعیت کې پروت وو چې د ثور انقلاب وروسته د دولت لوړپوړي دده سره نه بلکې د امین سره ولاړ وو او تره کی اړ وو چې د بې تاجه ټولواک ارادې ته سر تیت کړي او ښايي موخه یې دا وه، هغه گوند چې ده یې په جوړولو کې د هر چا څخه زیاته ونډه لرله او ځوارلس کاله یې مشر وو توتې توتې نشي او د دې گوند واکمنی ته زیان ونه رسېږي. د تره کې ورېرې ملالی یوه ورځ د تلفون په کرښه د تره کې د یوې عجیبې اندېښنې په اړه داسې را ته وویل: «کله چې امین کاکا له واکه گوښه او په توقیف کې وو او موږ لا وروسته اوسېدلو ما ته وویل ډارېم امین ځوان دی او داسې کوم کار ونکړي چې گوند ته زیان ورسېږي.» تره کې پداسې حال کې چې بندي وو د خپل ځان او خپل برخلیک په اړه اندېښنه نه لرله یوازې بندي اندېښنه یې دا وه چې امین پداسې کار لاس پورې نکړي چې گوند ته زیان ونه رسوي. دا چې د وسلوال پاڅون شپږو-اوو میاشتو وروسته د پاڅون اتلان چې د امین پلویانو او شورویانو د تره کې څلوریاران بلل د امین خلاف د تره کې ملاتړ ته ورو دانگل گومانونه وېشلي دي. ځېنې پدې اند دي چې دا څلور تنه چې د امنیتي بنسټونو مشران پاتې شوي او له پوځیانو سره یې اړیکې لرلې دوی په امنیتي بنسټونو کې د امین د لاسوهنو، نیولو، بندي کولو او وژنو شاهدان وو اړ شول چې د امین خلاف دریځ غوره کړي او نور بیا پدې اند دي چې شوروي سلاکارانو دوی هڅول چې د امین په وړاندې ودرېږي. واقعیت دا دی چې دواړه گومانونه سم دي. د امین د ارادتمندانو له خوا د توقیف شوو کسانو د محکمې پرته وژنو په اړه د ثور د پوځي پاڅون وروسته د کورنیو چارو د وزارت د ژاندارم او پولیسو د قوماندانی د استخباراتو مشر وايي چې کله به مو غوښتل له توقیف شوي کس څخه تحقیق وکړو را ته وبه ویل شول چې هغه د ژاندارم او پولیسو عمومي قوماندان سیدداود ترون د دستور له مخې له توقیف څخه اېستل شوی یعنې له منځه وړل شوی دی.

د دولت او ټولنې لارښوونکی ځواک

د افغانستان خلق دموکراتیک گوند واک ته په رسیدو سره د یوه ستر آزمایښت سره مخامخ شو چې هغه د دولت او ټولنې لارښوونه او په هېواد کې د سمونونو پلي کول وو. دې سترو مسئولیتونو ته یې پداسې یوه حالت کې اوږه ورکړه چې گوند لا ماشوم وو، یو موتي نه وو او د دولت او ټولنې د لارښوونې او ادارې تجربه یې هم نلرله. پردې اساس دې ماشوم د یوه وروسته پاتې هېواد چې د

جيوپوليتيک او جيوستراتيژيک ارزښت څخه هم برخمن وو د دولت او ټولنې د لارښوونکي ځواک په توګه راڅرګند شو. دولتي چارو د لارښوونې سره د ګوند د نابلدي په اړه زيری ليکي: «د بده مرغه موږ د نوي ډول ګوند د کار د ډول، ګوندي غونډو، د ګوند لخوا د دولت د رهبرۍ په مساله او نورو اصلاً خبر هم نه و. نو د ګوند او دولت رهبري د يو څو ملګرو لاس ته ولويده چې عمده يې امين و. «۴۰ / ۳۷۲ ميثاق ليکي: «ګوند په نامه واکمن ګوند وو او په عمل کې ګوند د دولت په چوپړ کې وو. ګوند د دولت لارښوونه نه کوله بلکې دولت ګوند په خپل چوپړ کې نيولی وو. «۳۰۵ / ۷۹

هغه څه چې وضعیت يې لا ګرکېچن کاوه هغه د زعامت د ليوالو (کارمل او امين) د ارادتمندانو ګوندي او حکومتي ضد ګرني وې. دواړو هلي ځلې کولې چې په کليدي پوستونو خپل پلويان وګوماري بيله دې چې د هغوی ژمنتيا او وړتيا ته پام را وګرزوي. د واک په لومړيو ورځو کې انقلابي واکمنانو خپل پام د دولتي قدرت د سيمه نيزو بنسټونو، ګوندي کمېټو او د امنيتي ارګانونو مشرتابه ګومارنې ته راګرزولی وو. د دولتي قدرت د سيمه نيزو بنسټونو (واليانو او ولسوالانو) د مشرانو د ټاکلو واک د کورنيو چارو وزير نوراحمدنور درلود. د ګوندي کمېټو منشيان او د امنيتي ارګانونو مشران امين ټاکل. د دولتي قدرت سيمه ييزو بنسټونو او امنيتي ځواکونو مشرتابه د هردولتي نظام د ملا د تير حيثيت لري. منطقاً چې دې بنسټونو ته اکثراً امين او کارمل پلوه کدرونو لار موندله چې هغوی بيا خپلې نفشي پلې کولې. د په اصطلاح نوي ټيپ ګوندونو کې معمولاً ورځنۍ چاري د ګوند دارالنشاء رهبري کوي. د دارالنشاء دنده په لومړيو کې څلورو تنو تره کي، کارمل، امين او نوراحمدنور پرمخ وړله او هغوی هم زياتره پر امنيتي او کدري مسألو غونډې لرلې. کله چې د ۱۳۵۷ ولسوال پاڅون شاوخوا دوې مياشتې وروسته په واکمنۍ کې د پرچميانو رول پيکه شو «داسې يوه باصلاحيته قرارګاه چې اپراتيفي، سياسي او پوځي چاري يې سمبالولې په غير رسمي توګه راڅرګندېږي چې تقريباً ټولې سياسي ملي (سياسي، پوځي او کادري) چاري حل او فصل کوي چې وروسته په فورماليټي توګه د ګوندي او دولتي ارګانونو له خوا تائيد او تصويبېږي. د دې قرارګاه غړي نورمحمدتره کي، حفيظ الله امين، اسدالله سروري، سيدمحمد ګلابزوی، شيرجان مزدوريار وو. د قرارګاه په کاري ډله کې اسدالله امين، فقير محمد فقير، گلنواز، نواب، يعقوب (لوی درستيز)، سيد داود ترون، جاننادر (د ګارد قوماندان) او نور وو. «۱۲۸ / ۸۳ ددې قرارګاه غړو او د هغې د کاري ډلې غړي له انقلاب مخکې د امين سره ګوندي اړيکې لرلې. پردې بنسټ ټول د امين پلويان وو. له همدې امله د پريکړو په نيولو کې د امين ارادې ټاکنو کې رول درلود لکه څرنگه چې زيري هم دې مسالې ته ګوته نيولې ده. لدې نه معلومېږي چې ګوند خپل لارښوونکي رول له لاسه ورکړی وو. دې بيا دا معنی لرله چې څو تنو هم ګوند او هم دولت رهبري کولو او دا څو تنه د امين پلويان وو. دا هغه څه وو چې د هغه مهال د تبليغاتو خلاف چې ګواکې ګوند د دولت او ټولنې لارښوونکي ځواک دی په عمل کې پلې کېدل. د يوه دولتي بنسټ سروال د نوموړي بنسټ په ګوندۍ چارو کې لاسوهنې کولې او حتی خپل دستورونه او امرونه ورکول. په ۱۳۵۸ کال کې ليکوال د کندهار د قول اردو د قرارګاه د توپچي د غونډ سياسي مرستيال وو. يوه ورځ د قول اردو قوماندان نورمحمد سروضه وال ور وغوښت او د قطعي د چارو د څرنگوالي د پوښتنې وروسته يې خپله اصلي خبره وکړه چې د يوه ټولي قوماندان جګتورن معراج الدين د ګوند د غړي په توګه ومنل شي. ليکوال ورته وويل چې ستاسې وړانديز به په ګوندي سازمان کې طرحه کړي. مسئله په سازمان کې طرحه شوله خو د اکثریت نظر منفي وو. نوموړی د شوروي-پرچمي واکمنۍ پر مهال جنرالۍ ته هم ورسيد او کله چې په کال ۱۹۹۲ کې د کارمليانو له لوري د کودتا له لارې دولتي واک د تنظيمونو په نامه

د شمال ټلوالې ته وليردول شو جنرال معراج الدين د ننگرهار د سيمه نيز ټلويزيون په پرده را څرگند شو او د خپلې وينا په ترڅ کې يې وويل چې دی د اسلامي حزب غړی دی.

تور که واقعيت ؟

د په اصطلاح د افغانستان خلک دموکراتيک واحد گوند څوارلس کلنه واکمني د واک او زعامت پرسر په گوند کې د زعامت د مدعيانو د سياليو ، توطيو او دسيسو، کودتايي هڅو او کودتاوو يوه ټوليزه ده . پدې اړه د واک هرمدعي او هر اړخ هڅه کړې چې مقابل لوری تور او ملامت خو ځان سپين او سلامت ثابت کړي. د دا ډول چلند منطقي پايله دا شوې ده چې ډير واقعيتونه يا پټ په تيارو کې پاتې شي او يا حقايق تحريف شي. پدې ليکنه کې هڅه شوې چې په دې گوند کې د هغو ټکرونو او پيښو کومو چې د سلگونو گونديانو سرونه يې واخيستل ، گڼ شمېر بنديان شول ، شکنجه شول او سلگونه نور د هيواد څخه تېښتي ته اړايستل شول يادونه و شي. د دې سياليو، مخامختياوو، شخړو او ټکرونو لامل د هرڅه د مخه بايد د گوند د ځينو مشرانو په ځانغوښتنه او شوروي پالنه کې ولټول شي نه په شورويانو. ځکه چې پدې هکله ځينې گوته پخواني شوروي اتحاد ته نيسي چې گواکې د گوند کورنيو شخړو او مخامختياوو ته يې لمن وهلې. دا واقعيت لري چې د شورويانو هلې ځلې پردې متمرکزې وې چې اوبه خړې کړي او دوی پکې کبان ونيسي خو اصلي خبره دا ده چې ولې يو سياستوال، چارواکی او گوندي کدر د پرديو د لاس وسيله شي او يا د ماشوم په څېر ولوبول شي.

د گوند د څوارلس کلنې واکمنۍ په ترڅ کې د گوند د ننه دريو پيښو د نورو په پرتله په گوند او دولت کې د سيالو دښمنو ډلو په راتلونکي دريځ ، برخليک ، د هيواد په وضعيت او د گوند د واکمنۍ په نسکورېدو اغيز پرېښود. دا پيښې د وخت په دولتي رسنيو کې په لاندې نومونو يادېدلې:

الف- د ثور انقلاب په وړاندې د ببرک کارمل په مشرۍ د پرچميانو پوځي کودتا

ب- د نور محمدتره کي له لوري پر حفيظ الله امين سوء قصد

ج- د تني- گلبدین کودتا.

البته د دې پېښو مخالف اړخ چې لوبه يې بايللې وه دا ډول حکومتي تبليغات او څرگندونې بې بنسټه تورونه ، د واقعيتونو د پټولو ، د عامه ذهنونو د انحراف او د ولس د تيرايستني هڅې گڼلې. د ليکنې پدې برخه کې به په لومړۍ پېښه چې خلقي اړخ د پرچميانوله لوري د پوځي کودتا ناکامه هڅه تبليغوله او پرچميانوهغه پر دوی تور گانه مکت وشي او په دوو نورو به په خپل وخت بحث وشي.

د ۱۳۵۷ کال د وري په دريمه دولت يوه اعلاميه خپره کړه چې يو شمير ځاينينو غوښتل په لوی اختر کې په پوځي کودتا لاس پورې کړي چې مخه يې ډب شوه او عاملين يې ونيول شول. په نيول شوو کسانو کې د پلان وزير سلطانعلي کښتمند، د دفاع وزير ډگروال عبدالقادر، د ټولگټو وزير جگړن محمد رفيع ، لوی درستيز جنرال شاه پور احمدزی او نور يادېدل. څه موده وروسته د هغوی اعترافات چې د کودتا هوډ يې درلود په رسنيو کې خپاره شول. د اعلاميې وروسته د مشکوکو ملکي او پوځي پرچميانو د نيولو او له دندو گوښه کول پيل شول. اوس به وگورو چې آیا د پرچميانو له لوري کودتا ته چمتووالي واقعيت درلود يا دا چې هغه په پرچميانو يو تور وو او پدې به هم تم شو چې ولې خبره پوځي کودتا او يا پر پرچميانو دي تور ته ورسيدله ؟

مخکې يادونه شوې وه چې د (ا ، خ ، د، گ) د خلق او پرچم سيالو دښمنو ډلو د لس کلن انشعاب وروسته سره يو شول خو دا يووالی يو تحميلي يووالی وو. د گوند د يووالي وروسته ډير ژر په گوند کې

پخوانۍ ډله بندۍ بربنډې شوې او فرکسيوني فعاليتونه پيل شول. که چېرې داودخان حوصله کړې وای او پرگوند يې بريد نه وای کړی ښايي چې گوند په څو ډلو وېشل شوی وای، د پرچم سترې برخې د جمهوريت د ملي غورځنگ گوند ته مخه کړې وای او پدې ډول به د داود خان دريځ پياوړی او په واک کې پاتې شوی وای. پدې اړه څرگنده بېلگه په گوند کې د جمهوريت د پلان د وزير علي احمد خرم د ترور وروسته د دستگير پنجشيري په مشرۍ د يوه پلاوي گومارل وو ترڅو پدې ترور کې د امين ښکېلتيا يا لاس لرل وڅېري. پدې اړه دا پوښتنه پيدا کېږي چې آيا دا گوند حاکم گوند وو چې د يوه چارواکي د ترور پېښه څېري؟ بل دا چې نه خرم او نه ترهگر د دې گوند غړي وو چې گوند د دې ترور د څېړنو مسؤليت ولري. د گوند له لوري د خرم د ترور د پېښې څېړنه د ماشومانو لوبو او يا ټوکي ته ورته يو بهير وو. د خرم د ترور څېړنې دا گومان په واقعيت اړوي چې دا څېړنه د کارمل – مسکو گډه پروژه وه چې امين له گوند څخه وشړي، د تره کي دريځ کمزوری کړي او پدې ډول کارمل په واحد گوند کې د بشپړ اغېز او نفوذ څخه برخمن شي. مخکې ويل شوي وو چې د خلق او پرچم د يووالي څخه د کارمل موخه په لومړي گام کې د هغه په وينا د خلقيانو د اگريسيف اړخ مشران (تره کي او امين) او بيا پاسيف اړخ (زېري، ميثاق او پنجشيري) له ډگره ايستل وو. دې پلاوي کندنز ته سفر وکړ د پرچمي نظام الدين تهذيب پرمت يې امين ضد سندونه جوړ کړل او د پنجشيري په وينا د گوند څخه د امين د اېستلو مصوبه هم ميثاق وليکله خو تره کي د امين ملاتړ کاوه او امين ته يې ويلي وو: «زه پوهېږم چې سياست هم د نېشه يي عمل غوندې احساس لري. ته چې خارج شي خو آرام نه کېښې او زموږ ملگري به هم د ځان سره کېښوي. زه نه غواړم چې ته جدا شي.» ۲۳۱ / ۲۳۱ خو ميثاق د گوند څخه د امين د اېستلو لامل دا گڼي چې د خلق او پرچم د يووالي وروسته کارمل او امين دواړو د يووالي ضد فعاليتونه پيل کړي وو. کارمل ته د تفتيش او کنترول په کميسيون کې توصيه وشوله او پر امين د کره لاسوندونو له امله د گوند څخه د امين د اېستلو پرېکړه وشوه چې تره کي او کارمل مخالفت وښود. د تش په نامه واحد گوند د هغه مهال کورني وضعیت ته په کتو سره که د ثور په اوومه وسلوال پاڅون نه وای شوی هرومرو امين د گوند څخه اېستل کېده يا په خپله لکه کارمل د خپلو پلويانو سره له گوند څخه ووت. پدې ډول گوند په دوو برخو وېشل کېده، کورنۍ ستونزې يې لا زياتېدلې او شونې وه چې گوند په نورو څو ډلو وېشل شوی وای. که گوند په څو ډلو نه وای وېشل شوی خو په ډاډ سره ويلی شو چې په گوند کې د تره کي دريځ کمزوری او د کارمل دريځ قوي کېده او له څه مودې وروسته د کارمل د گوند د مشرۍ ارمان هم پوره کېده.

. د داودخان له لوري پرگوند بريد د دې لامل شو چې د گوند خلقي اړخ د خپل پايښت په موخه په متقابل بريد لاس پورې کړي، د داودخان واکمني نسکوره اوسياسي واک ترلاسه کړي. د داودخان دا ډول نسکورېدل کارمل او مسکو نه غوښتل. هماغه دي چې کارمل په څرگند ډول او مسکو په پټه د نوې واکمنۍ په وړاندې دريري. ځکه چې کله د ثور په اوومه خلقي پوځيانو گوندي مشران له توقيف څخه آزاد او کابل راډيو ته را ولېږدول «کارمل د يو ډول رواني بحران سره مخامخ وو، نوموړي د کودتا بری او ماتې دواړه پخپله گټه نه بلل او خپل ځان يې د دوو ډېرو ترمنځ احساساوه. د پاڅون په بري او ماتې په دواړو حالتونو کې يې خپل ځان قرباني گانه او د دريم چانس پټه نه لگيده...، لدې امله اندېښمن او ناراحت وه. پرله پسې يې سگرت څکول او په کوټه کې گرزيده، په څېره کې يې غوسه او هيجان څرگند وو. هغه به کله وړانديز کاوه چې رهبري بايد پټه شي او پاڅون يې يو فتنه جوړونکی عمل گانه چې د ماتې سره مخ دی. خو کله چې د ځواکونو تناسب د پاڅون کوونکو په گټه تغيير موند وېل يې چې گوند د پاڅون د مسؤليت له منلو ډډه وکړي.» ۸۶ / ۸۰ هغه مهال عبدالقادر ويل چې گوند دې په پټه د

دولت لارښوونه وکړي او دولتي چارې پوځي شورا يعني دی رهبري کړي کارمل هم همدا غوښتل. مسکو هم د کارمل په څير د پاڅون څخه ناخوښی وو. د مسکو ناخوښي د گرباچف له دې وينا « دا اشتباه وه چې تره کی او امين واک ته ورسيدل. » معلومېږي. د کارمل نارضايتي او د تره کي په وړاندې دريدنه د هغه له هغو څرگندونو څخه بريښي چې د پاڅون دوه ورځې وروسته د ثور په نهمه (اپريل ۲۹) چې تره کی ، کارمل او پوزانف لومړی ځل سره وليدل او تره کي د گوند د يووالي خبره وکړه کارمل ويلي وو: « په اوسنی شيبه کي عملاً واحد گوند شتون نلري پداسي حال کي چې ادعا کيږي گوند واحد دی بيا ولي دوه گونی چلند کيږي. » ۳۹ / ۳۶۱ د پاڅون په دوهمه ورځ چې لا حکومت نه دی جوړ شوی د شوروي سفير په شتون کې د گوند د مشر د څرگندونو خلاف دريدل د ژمنو سياستوالو سره نه بنيایي. سياستوالو ته په کاردي چې خپلې کورنۍ ستونزې په خپل منځ کې د خبرواترو او پوهاوي له لارې حل کړي نه دا چې د پرديو په شتون کې هغه طرحه کړي. خو د کارمل موخه دا وه چې سفير ته د يوه دوست هيواد د سياسي استازي په توگه پلمه او موکه ورکړي چې د گوند او واکمنۍ په چارو کې لاسوهنه وکړي. د گوند له لوري د واک د ترلاسه کولو په هکله د کارمل ناخوښي د محمداظم سيستاني له څرگندونو نه ښه جوتيري : «حتی هغه وخت چې د دولت کړنلاره د کابل له راډيو ټلويزيون څخه خپريده ، خلکو کولی شول د ببرک کارمل ناراحتي د هغې د دري متن د لوستلو پرمهال احساس او درک کړي.» ۵ / ۱۱۰ مخکې ويل شوي وو چې د غبرگولي په مياشت کې د سياسي بېرو په غونډه کې کله چې د پرچم مشرانو (لايق او بارق) هم مرکزي کمېټې ته د خلقي پوځيانو د راپورته کولو څخه ملاتړ وکړ او کارمل متقين شو چې پرچم په سياسي بورو کې په اقليت واوښت « ۱۳۵۷ کال د جوزا په څوارلسمه د پرچم د فرکسيون پټ فعاليتونه پيل شول. » د پټو فعاليتونو د پيلولو معنی د دولتي چارو سبوتاژ او اړو دورو ته لمن وهل او په وروستي گام کې د واکمنۍ نسکورول دي . د پنجشيري په وينا د سياسي بېرو د غونډې د پای ته رسيدو وروسته کارمل وړانديز وکړ « چې اعلان کړئ په گوند کې نور پرچم د مساوي حق د لرلو فرکسيون نه دی » په همدې نامه د افغانستان د خلق دموکراتيک گوند د مرکزي کمېټې اعلاميه خپره شوه. غوربندي ليکي چې « ۱۳۵۷ کال د غبرگولي د ۱۴ اعلاميې د خپرېدو وروسته د تره کي ليدو ته ورغلم او د نوي وضعیت نه مې خپله نارضايتي وښودله. تره کي په ځواب کې وويل ډيره حوصله مې وکړه او هڅه مې وکړه چې کار دې سرحد ته ونه رسيږي خو کارمل چې پدې مخامخ څوکی کې ناست وو په نيمه تهديد ډوله لهجه راته وويل که د امين د ځانغوښتنې مخه ونه نيسئ و پوهيږئ چې يوه ورځ به ټانک له ټانک سره وجنگيږي. زه پوه شوم چې زمونږ د خلکو د حکمت څخه ډک منل له مخې چې دوه پاچاهان په يوه اقليم کې نه ځاييږي او يا دوه پوځه په يوه ځمکه کې نه ځاييږي. لدې امله چې د ټانکونو د جنگيدو مخه نيول شوی وي يو کار بايد ترسره شي چې له ډير غور وروسته اړ شوم دا پريکړه وکړم. » ۸۰ / ۷۱ پدې هکله چې ولي د پرچميانو له لوري د خلقيانو خلاف دښمنانه دريځ غوره شي ميثاق ليکي: « امين د کورنيو چارو په وزارت کې چې وزير يې نوراحمدنور وو د هغه ترڅنگ سيدداود تړون د ژاندارم او پوليسو د عمومي قوماندان په توگه مقرر کړی وو او تقريباً د هغه په واسطه يې نوراحمدنور بې واکه کړی وو. د امين لخوا د دفاع وزارت په کارونو کې لاسوهني عبدالقادر ناراضي کړی وو. ببرک کارمل چې وضعیت څارلو، غوښتل د عبدالقادر د ناراضي توب څخه په خپله گټه استفاده وکړي. مېرمن اناهيتا يې ورنږدې کړي وه او هڅه يې کوله د لوی درستيز شاه پوراحمدزي او نورو پرچمي صاحب منصبانو په همکارۍ د دفاع وزارت او کورنيو چارو وزارت کارونه کوردينه کړي ، ترڅو واک ته د رسېدو په موخه کارونه سر ته ورسوي. » ۷۹ / ۲۷۴ همدا رنگه پدې اړه د سليمان لايق زوی ، غزی د سپرغی په ويب پاڼه کې د ۲۰۱۴ کال د جون په شلمه د (نگاهي به نيم رخ ديگرواقيعت) تر سرليک

لاندې يوه ليکنه خپره کړېده چې دا ليکنه يې د خپل پلار د يادداښتونو ، څرگندونو او خپلو مشاهداتو پر بنسټ چمتو کړې ده چې د کارمل د پلويانو د گوندي ضد کړنو د يوې برخې څخه پرده پورته کوي او بالمقابل د خلقي اړخ غبرگون هم پکې راوړي. دلته به د نوموړې ليکنې لنډيز وړاندې شي: «د نوموړي فرمان د متن د پلي کولو په موخه په پرچميانو کې د پټ کار د سمبالولو لپاره په لومړي گام کې نجيب الله ، محمود بريالي او عبدالوکيل غوره شول. ډير ژر د کابل په هوټل کې د ناراضي پرچميانو د ليدنو کتنو جلا او نوې قرارگاه جوړه شوه او هغه د ملکي او پوځي پرچميانو په گډه کونه واوښته. سربيره پردې د ځوانانو د دموکراتيک سازمان دفتر (برهان غياثي) او د سرې مياشتې د رياست مرکزي دفتر (دکتورس اناهيتا راتب زاد) هم د ناراضه پرچميانو د ليدنو کتنو په بې درد او سره ځايو واوښتل. له پلار څخه مې اوريدلي وو چې يو ماښام تره کې خپل هستوگنځي ته بللی وو او د خبرو اترو په ترڅ کې يې د گيلې په شکل ورته ويلي وو: «لايق صاحب زه ببرک جان ته حيران یم، د گوند باندې يې د پټ سازمان په جوړولو لاس پورې کړی دی. تاسې وگورئ چې بريالي ته دنده سپاري په منظم ډول زما ليدو ته راشي او زما صفتونه وکړي ، ما ته رهبر او لارښود ووايي او ماته ډاډ راکړي ، خو نجيب په پرله پسې توگه زما خلاف ولمسوي او په ليدنو کې پر ما راودانگي او خپله غوسه او کينه وښيي او ما د هغه په وړاندې يوه اقدام ته اړباسي. نه پوهيرم چې هغه بيا په کومه لوبه لگيا دی ؟ بالاخره د ۱۹۷۸ کال د جون د اوولسمې په غونډه کې نجيب ، وکيل او بريالي د گوند د يووالي د کنفرانس د لوزنامې څخه په سرغړونه اود گوند نه بهر د گوندي هستې د جوړولو له امله د رايو په اکثريت پرېکړه وشوله چې هغوی سفيران شي. بارق او لايق هم د سفيرانو په توگه د نوموړو د ليرلو په اړوند موافقه رايه ورکړه چې پدې توگه د لومړي ځل لپاره د پرچمي مشرتابه ترمنځ درز پيدا شو. د همدې غونډې پرېکړه په پرچميانو کې خپره شوه او اعلان يې کړل چې لايق او بارق د وزارت د څوکيو او د تسليمۍ د روحيې له امله د دښمن سره يوځای شول. د جون په اتلسمه يعني يوه ورځ وروسته کارمل د نورمحمدتره کې سره په غيرمعمولي کتنه کې له هغه نه غواړي چې دی هم خارج ته وليږي.» غزنی لايق په خپله ليکنه کې د انټرنيټ څخه د پوزانوف يو يادداښت چې د کارمل د څرگندونو يا په بله خبره پوزانوف ته د شکايتونو پر بنسټ تهيه شوی له انگريزي نه ژباړلی او پکې راغلي دي: «په وروستيو کې ليدل کيږي چې په گوند کې يووالی له منځه تللی ، زه نه غواړم ستونزې جوړې کړم. د سياسي بيرو د جون د اوولسمې نيټې د پرېکړې له مخې يو شمير ملگري د سفيرانو په توگه ټاکل شوي دي زه او نوراحمدنور غوره گڼو چې موږ هم د سفيرانو په توگه يا د درملنې په نامه بهر ته ولاړ شو...له بده مرغه زه نه په گوند او نه په پوځ کې امکانات لرم چې له خپلو ترسونو څخه دفاع وکړم.» غزنی د نوراحمد نور سربيره د اناهيتا نوم هم يادوي. ضمنا هغه دا هم ليکي چې نور په پراگ او کارمل په واشنگتن کې سفيران گومارل شوي وو او هغوی خپل سفارتونه سره بدل کړل. غزني لايق د خپل پلار د يوه يادداښت يوه برخه هم راوړې چې ليکي: «پدې ترڅ کې ځينې گوندي رهبرانو هڅه وکړه چې سفيران خارج ته له دندو څخه منصرف کړي او هغوی وهڅوي بهر ته لاړ شي. په يوه ناکامه هڅه کې ، د ځينو سفيرانو سره د يوې خصوصي کتنې په ترڅ کې وغوښتل شول خپل گوندي ملگري يوازې پرې نه ږدي. نور احمد نور او عبدالوکيل دواړو ټينگار کاوه چې د دوی تگ حتمي دی ، موږ خپله پرېکړه کړې ده ، که لاړنشو امين مو وژني ، د ټولو دنده ده چې خپل سر وساتي.» غزنی په خپله ليکنه کې اعتراف کوي چې دی هم يوځل کابل هوټل ته نجيب الله ته ورغلی وو.

د پورتنیو څرگندونو څخه بريښي چې کارمليانو د هغه د دستور له مخې په گوندي او دولتي ضد کړنو لاس پورې کړی وو چې د پوځي کودتا لپاره چمتووالی يې هم له پامه نه وغورزولی. د هغه مهال

د غزني د څوارلسمې فرقي د قوماندان محمدنبي عظيمي څرگندونې يې ښه بېلگه ده چې عبدالوکیل په کابل کې ورته ويلي وو: «ماغوبنل د اردو د وسلوال پاڅون په اړه ستا او د څوارلسمې فرقي د ملگرو چمتووالي ملگري بېرک کارمل ته ورسوم. څه فکر کوې؟ آيا کولی شئ په هغه ځای کې د فرقي خپلواکي اعلان او زموږ د غوښتنې په صورت کې د کابل په لور مارش وکړئ.» «۱۲۹ / ۱۵۸ - ۱۵۹ عظيمي د خپل چمتووالي ډاډ ورکړی او په بل ځای کې ليکي چې د ۱۳۵۸ کال د مرغومي د شپږمې وروسته د چهلستون په ماني کې کارمل له ده څخه د ده د چمتووالي له امله خپله منندويي هم څرگنده کړې وه. د پرچميانو له لوري کودتا ته د چمتووالي په اړه جنرال لياخفسکي د افغان غميزه اوميرانه نومي خپل کتاب په ۵۶ مخ کې د پرچميانو د کنگري په اړه راوړي چې ۱۹۷۸ کال د جون په مياشت کې په پغمان کې جوړه شوې وه چې په هغې کې د واک د نيولو پروگرام جوړ شو. همدا رنگه «د ثور د کودتا وروسته بېرک کارمل د خلق د اړخ خلاف د بلې کودتا په فکر کې شو، خو مخکې لدې چې اقدام وکړي حفيظ الله امين او همکاران يې له ډگره وباسه.» «۳۰ / ۹۰ کله چې وکیل، نجيب او بريالی د گوندي ضد فعاليتونو له امله سفيران شول يوه ورځ وروسته کارمل د تره کې څخه غواړي چې دی، نور او راتيزاد هم غواړي خارج ته د سفيرانو په توگه وليږل شي. تره کې چې د داسې يوه فرصت په تمه ناست وو کارمل په چکوسلواکيا، اناهيټا په يوگوسلاويا، نوراحمدنور په امريکا، عبدالوکیل په بریتانيا، نجيب الله په ايران، محمود بريالی په پاکستان کې د سفيرانو، عبدالمجيد سربلند په بمبيي کې جنرال قونسل او فدامحمد دهنشين په کويت کې د قونسل په توگه مقرر کړل. البته يو شمېر پرچميانو چې په هېواد کې د ټيکاو ليوال وو خلقي مشرتابه ته د خپلو پرچمي ملگرو د گوندي ضد او حکومتي ضد کړنو په اړه رپوټونه ورکول چې ميثاق د خپل کتاب په ۳۰۰ مخ کې د نورمحمدتره کې او د حفيظ الله امين د رپوټ له مخې د بارق شفيعي او غوربندي نومونه يادوي. عجيبه دا وه سره لدې چې کارمل پخپله خوښه سفارت منلی وو خو «د جون په يوويشتمه په غيرمترقبه ډول کارمل، بريالی، سربلند، او اناهيټا د سفارت د دروازي د مخې سره را څرگند شول. خو د سفارت د ساتونکو سره د لنډو خبرو وروسته د موټرو کتار چې څلور عرادي وو د سفارت له مخې لېرې شول او په کوڅو کې تري تم شول. ميلمنو ته ويل شوي وو چې پوزانوف ښار ته تللی دی پداسې حال کې چې داسې نه وو ځکه سفير سره لدې چې رخصتي وه په دفتر کې وو. د موټرو کتار د څه واټن وهلو وروسته د تاس ماني ته چې هلته خبريال ژوند کاوه ودریدل. کارمل د تاس د آژانس له پخواني مسئول سره پيژندگلوې لرله چې اوس د کابل څخه تللی وو او د هغه په ځای د کی جی بی نوی مامور لئونيد بيريوکوف راغلی وو...، د ماښام په لسو بجو د ده د کور د دروازي سره د درېدلو پيژندل شوو پرچميانو په ليدو سره بيريوکوف حيران شو. کله چې بيريوکوف دروازه خلاصه کړه بېرک کارمل وويل: زه بېرک کارمل يم پداسې حال کې چې د ده سره راغلي کسان يې معرفي کول اضافه يې کړل دوی ټول زما ملگري او د مرکزي کميټې غړي دي. بيريوکوف چې لږزیده وويل هو ملگری کارمل زه تاسې پيژنم، ډيرخوښ يم مهرباني وکړئ ننوزئ. کارمل ښه به وي چې موټرهم سرای ته د ننه يوړل شي...، هغه د ناڅاپي راتلو موخه داسې توضيح کړه لازم دي فوراً د ملگري پوزانوف سره ملاقات وشي، خو زموږ دا هيله ردوي، خو دا کار خورا عاجل دی. بيريوکوف د وروستيو توضيحاتو نه پوه شو چې د ميلمنو له نظره شوروي ملگري د سياسي بيرو له پريکړې څخه يعني د پرچميانو د افتخاري تبعيد څخه خبرندي او که د شوروي مشرتابه له واقعيت څخه خبر شي فوراً به مداخله وکړي او سپين سترگي خلقيان به په ځای کينوي. کله کله به ميلمنو د تلفون څخه زنگ واهه او کوبښ يې کاوه په پښتو خبرې وکړي ځکه چې بيريوکوف پرې نه پوهیده...، هغوی په څرگنده توگه تره کې ته ښکښل کول او په سپکه به يې امين ياداوه.» «۶۳ / ۸۹ - ۹۰ لکه څرنگه چې د امنيتي ملحوظاتو له امله د شپې گرزيډو

بندیز لگیدلی وو، نابال شوو پرچمي مشرانو د شپې نوم نه درلود شپه یې هملته تیره کړه او سبا سهار له دې کور څخه ووتل. لدې څخه ښکاري چې کارمل هیله لرله چې پوزانوف به له هغه سره مرسته وکړي خو سفیر پوهېدلو چې تره کی یې خبره نه مني او یا دا چې سفیر هم غوښتل چې پرچمي مشران له هېواد څخه لاړ شي. د کښتمند دا وینا چې تره کی ورته ویلي وو هم ښيي چې تره کی د شوروي د سفیر وړاندیز او د پرچميانو په اند فشار ته غاړه نه ده ایښي «هیڅوک حق نلري چې د بل چا استازیتوب وکړي. ستاسې رهبر کارمل شوروي سفیر ته شکایت وکړ څه گټه یې وکړه چې ته یې بیا تکراروي.» ۴۰۶ / ۳۹

د پرچم مشران بهر ته ولاړل خو څه موده وروسته د هغوی یو شمیر ملگري د کودتا په تور زنداني شول او په تحقیقاتو کې یې ویلي وو هغوی د پوځي کودتا هوډ درلود او په بهر کې پرچمي سفیران په کودتا کې ښکیل دي نو هماغه دي چې د دې سفیرانو نه غوښتل کېږي چې هیواد ته راستانه شي خو هغوی هیواد ته نه راستنېږي او د خلقي حکومت د ادعا له مخې د سفارتونو شتمنۍ یې هم له ځانه سره وړي او د وارسا د تړون اړونده هېوادونو کې پټ ژوند غوره کوي. په پاکستان کې سفیر محمود بریالی لومړی خپل ورور کارمل چکوسلواکيا ته ورځي او د هغه نه یو لیک د شوروي مشرانو په نامه اخلي او بیا مسکو ته ځي. نوموړی د نیکراسوف په نامه د کی جی بی یوه مامور ته د تیلیفون له لارې وايي: «د بشریت په نامه! مور وژغورئ! د بشریت په نامه! مور وژغورئ! هغه دا خبره په څوڅو ځله تکرار کړه او په هر ځل یې په سلګیو سلګیو ژړل. زه نه پوهیږم چې څه وکړم. زه هیڅ شی په لاس کې نلرم چې پخپله یې وکړم. زموږ یواځیني او ټوله هیله شوروي ملگري دي. زه له ببرک کارمل څخه لیک لرم خو نه پوهیږم چې دغه لیک چاته ورکړم.» ۱۲۴ / ۸۱ د شب های کابل نومي کتاب پرچمي لیکوال په بهر کې د سفیرانو د خلقي ضد فعالیتونو په هکله د کتاب په ۷۱ مخ کې لیکي: «تره کی او امین پدې نظر وو چې د کارمل او د هغه د پلې په تبعیدولو سره به د پرچم د اړخ د جنجالونو څخه بیغمه شي خو دا یوه تیروتنه وه. ځکه چې د هیواد څخه بهر د افغانستان د دموکراتیک جمهوریت د سفیرانو او سیاسي استازو په توګه د پرچم د اړخ د مشرانو ګومارنه چې له هره اړخه خوندي وو د هیواد په دنده کې د خپلو پټو سازمانو سره اړیکې لرلې او هغوی ته یې دستورونه ورکول. د ظهور رزمجو، فرید مزدک، نجم الدین کالویاني، محبوب سنگر، سیداکرام پیګیر، خدایدار بشرمل او ... په څېر کدرونه او سلګونه نورې کوچنۍ او لویې کړۍ فعالې وې، په پټه یې د ځمکې لاندې خپل اپوزیسیوني فعالیتونه پرمخ وړل او د رژیم خلاف یې د هیواد په ګوټ ګوټ کې وړانکاره فعالیتونو ته سازمان ورکاوه.» پرچمي مشران چې اړ شول د سفیرانو په توګه بهر ته لاړشي د نجم الدین کالویاني په وینا بهر ته د تللو مخکې «د کارمل یواځینې توصیه خپلو پلویانو ته د خدای په امانۍ په مهال دا وه چې ټولې هڅې د تره کی او امین د رژیم د بدناملو او ناکامولو په موخه را ټولې کړۍ او بس.» ۱۱۱ / ۵

کله ناکله په تاریخ کې واک ته د رسېدو په موخه د ځینو سیاستوالو کړه وړه تکرارېږي. دلته خبره د هغو سیاستوالو څخه ده چې په ولس کې اعتبار نلري خو د واک مدعیان دي، واک ته رسېدل د پرديو پرمټ غواړي او د هغوی د مرستې او ملاتړ د ترلاسه کولو لپاره په هرکار، حتی د خپل پلرني ټاټوبي په خرڅولو هم لاس پورې کوي. انټرناسیونالست محمود بریالی، ستر مجاهد او د ناټويي اشغال پر مهال اعلان شوي ملي اتل؟! احمدشاه مسعود د دغو سیاستوالو څخه دي. په ۱۹۷۸ کال کې په مسکو کې شوروي څارگر نیکراسوف ته د بریالي د ژړا او زاریو په هکله مو ولوستل. د څه د پاسه شلو کلونو وروسته احمدشاه مسعود چې د هغه بهرني حامیان نوموړی چګوارا، ناپیلیون، پوځي نابغه او ... شمیري د امریکايي لیکوال سټیوکول په وینا «په دوشنبه کې پخپل کور کې مسعود تامن ته ژړا وکړه چې د

افغانستان په گوټ گوټ کې د ده پاشلو متحدینو ډیر محدود پرمختګ کاوه ، اکمالات یې محدود وو، کرزيان د کندهار په شالوخوا او پاکستان کې ترسخت فشار لاندې وو. تاسمن ته یې وویل دوستم داسې فکر کاوه چې له راستنیدو سره سم به یې ټول ازبکان وسله پورته کړي او په پاڅون به لاس پورې کړي خو دا کار ونشو. زه پخپله پردې گروهه نه يم چې د طالبانوماتیدل به ژر شوني وي.» ۸۱۷/۱۴۴ پرديو ته د انقلابي بريالي او مجاهد مسعود ژړا که له يوې خوا د هغوی د شخصیتونو کمزوري بڼې له بله پلوه په پرديو پورې د دوی ترلتوب هم نندارې ته اېږدي . روسان او امریکایان د همداسې لوېدلو سیاستوالو په لټه کې وو. روسانو او امریکایانو هغوی او د هغوی همفکران پخپلو غیږو کې ونیول او ونازول او د افغانستان د نیولو په بیه یې ظاهر آ واک ته ورسول.

اصلي موضوع یعنې د پرچمیانو خلقي ضد او دولتي ضد کړنوته را ګرزو. د ثور انقلاب وروسته د اګسا کامرې او دوربینونه د پرچمیانو لوري ته راګرزول شوي وو. په پرچمیانو کې ملي ګټو ته ژمنو او همدارنګه اپورتونېستو غړو یې چې دوهمې پلې یې دوه ګونی رول لوباوه هم اګسا ته د خپلوملګرو د نقشو او د پرچمیانو په خبره د مخفي مبارزې په اړه رپوټونه ورکول . د کارمل د دستور پر بنسټ د هغه پرچمي پلویان د حکومت د اداري چارو او سمونو د سبوتاژ ، په خلقي اړخ کې دې یا هغه مشر ته په غوړه مالۍ او وړانګاریو بوخت شول. لکه څرنګه چې پورته ویل شوي وو بريالی د تره کې د ستاینې او غوړه مالۍ او نجیب بیا د هغه د غوسې راپارولو لوبه پیل کړې وه او وکیل هم د امین سره د لا نږدې کېدو تمرین کاوه څرنګه چې پدې هکله یو کسټ د اګسا په لاس کې لویدلې وو چې «نوراحمدنور وکیل ته وايي چې لانور هم د امین سره ځان نږدې کړئ او وکیل د نوراحمدنور په ځواب کې وايي چې زه خو ډیر کوښښ کوم خو امین پدر ۰۰۰ راباندې باور نه کوي.» ۸۲/۶۰ د اګسا د کشفې اوڅارګري فعالیتونو پایله دا شوه چې د پرچمیانو د ګوندي او دولتي ضد کړنو په اړه لاسوندونه برابر شي او د جون د اوولسمې نېټې د سیاسي بیرو غونډې ته یې وړاندې کړي. په سیاسي بیرو کې لایق او بارق د پرچم د فرکسیون مشران هم د خپلو ځوانو پرچمي ملګرو (نجیب الله ، بريالي او وکیل) ګوندي ضد کړنې وغندي او د سفیرانو په توګه مقرر شي . کله چې کارمل ولیدل چې د ملګرو د پټو فعالیتونو څخه یې پرده پورته شوه او پدې ډول په خپله پیل کړې لوبه کې پاتې راغی یوه ورځ وروسته» د جون په اتلسمه پداسې حال کې د تره کی دفترته ننوت چې د شوروي سفیر پوزانوف او لوی ګوندي سلاکار خازاروف د تره کې سره وو، کارمل بیله دې چې لوی سفیر ته پام وګرزوي د واکمن وضعیت نه شکایت وکړ او د تره کې څخه یې وغوښتل چې نه منونکي وضعیت ته د پای ټکی کیږدي.» ۳۷۸/۳۹

د پورتنیو څرګندونو نه او د هغه مهال له بهیرونو څخه بریښي چې کله د جون په اتلسمه په خپله خوښه کارمل د ګوند مشر ته وړاندیز وکړ چې دی، نوراحمدنور او اناهیتا راتېزاد هم بهرته ولېږل شي سیاسي بیرو د جون په ۲۴ پریکړه وکړه چې هغوی هم سفیران شي اودوی ټول د خپلو نویو دندو په لور خوځیږي. کارمل چکوسلواکيا ته د تګ په لار څو ورځې د مسکو په اکراین نومي هوټل کې تم شو. کارمل په مسکو کې د (ا ، خ ، د ، گ) د ګوندي کمیټې ځېنو غړو ته چې ده ته ورغلي وو د سفیر په توګه دندې ته د غاړې ایښودلو په هکله ویلي وو : «په یوه زین باندې دوه کسه نه ځانیدلو، نه مي غوښتل چې د وینو سیلاب وبهیري نو ځکه مي د آس زین نور محمدتره کې ته پرېښود او زه ترې راووتلم.» ۱۶۰/۱۲۲ د کارمل دا وینا د تره کې د هغه خبرې سموالۍ بڼې چې غوربندې ته یې ویلي وو چې دوه پاچایان په یوه اقلیم کې نه ځایېږي. یو بهرنی څیړونکی د کارمل شونتیاوو او واک ته د رسیدو د لیوالتیا په اړه لیکي : «ددې حقیقت سره سره چې ببرک کارمل د خلک دموکراتیک ګوند د خورا مشهورو لارښوونکو څخه معرفي شوی خو دا یې نشو کولای چې د خلک دموکراتیک ګوند او یا د وسلوالو

ځواکونو اړين ملاتړ حاصل کړي ترڅو د تره کي يا امين پر ضد يو بريمن چلنج پيش کړي. « ۱۴۵ / ۱۳۰ کارمل سفارت ته د تلو مخکې خپلو پلويانو ته ددې سربېره چې د تره کي او امين د رژيم خلاف کړنو ته دوام ورکړي دا هم ويلي وو: « هغه به بيرته هيواد ته سور بيرغ په لاس کې راستنيري. » ۴۹ / ۵۴ چې بيله شکه دا ډاډ شوروي اړخ هغه ته ورکړی وو او د مسکو چارواکو خپلې ژمنې ته ۱۹۷۹ کال د دسمبر په اووه ويشتمه عملي جامه ورواغوستله. کارمل نه يوازې سور بيرغ په لاس بلکې د شوروي د سره لښکر سره افغانستان ته راستون شو. کارمل او د هغه فرکسيوني ملگري (نوراحمدنور، اناهيتا راتبزاډ، بريالۍ، نجيب، وکیل) له هيواده ووتل خو خپلو ملگرو ته يې د کودتا دستور پرېښود او د مختلفو شبکو له لارې چې د شوروي سفارت شبکه يې خورا فعاله وه د پرچميانو د پټې مبارزې په مخته وړلو کې مرسته کوله. په هالنډ کې مېشت پرچمي اړين اميني وايي چې بهر ته د کارمليانو د تگ وروسته چې تنکي ځوان وم د خپل مشر ورور د هدايت له مخې په بایسکل د شوروي سفارت مخې ته تللم او يوه شوروي به اعلاميې را کولې او هغه به مې خپل ورور ته ورکولې او يا به مې هغه په پټه وېشلې. د پرچميانو دا کړنې د اگسا نه پټې نه وې او پايله يې د زيات شمير پرچميانو زنداني کيدل او د شاه پور احمدزي په څېر د هغو پرچميانو وژل شول چې د کي جی بی سره يې اړيکې نه درلودلې او هغوی چې د کي جی بی تنخوا خواره وو لکه کښتمند، رفيع، قادر او نور ژوندي پاتې شول. لدې څخه ښکاري چې د پرچميانو له لوري د خلقي واکمنۍ په وړاندې پوځي کودتا تور نه بلکې واقعيت وو. خلقي مشرانو بهر ته د پرچمي مشرانو شپږه بری گڼلو خو دا د غازي امان الله خان په شان د تره کي تيروتنه وه چې هغه هم نادرخان او وروڼه د سفيرانو په توگه وگومارل گڼي چې هغوی يې بې اغيزې کړل خو وليدل شول چې څه موده وروسته انگریزانو نادرخان او روسانو کارمل واک ته ورسول.

سمونونه او غبرگونونه

د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند داسې مهال واک تر لاسه کړ چې افغانستان د نړۍ د خورا وروسته پاتې هېوادونو څخه شمېرل کېده. غوڅ اکثريت خلک يې په کرڼه او مالدارۍ بوخت وو. خو بيا هم دومره کرهڼيز توکي نه توليدېدل چې د ټولنې لومړنۍ اړتياوې پوره کړي لدې امله د لومړنيو خوراکي توکو (غنم، وريجي، شکره، غوړي) ستره برخه له بهر څخه واردېدل. لامل يې د واکمنو غير عادلانه توليدي مناسباتو سربېره کرڼه د بابا آدم (ع) د زمانې په شان پرمخ بيول کيده. زياتې کرهڼيزې ځمکې د لويو ځمکه والو په واک کې وې او هغه يې بې ځمکې او لږ ځمکې بزگرو او زراعتي کارگرو ته په دهقاني يا اجاره ورکولې. کروندگر اړ وو چې ټول کال د خپلې کورنۍ سره گډ د ملاکانو په ځمکه کار وکړي او د حاصلاتو د راټولولو پرمهال دومره څه تر لاسه کړي چې يوازې ژوندي پاتې شي. هري کورنۍ ته د غم او خوښۍ پېښې راټلونکې دي. په افغاني ټولنه کې د واکمنو دودونو او رواجونو له امله د خپلو عزيزانو په ماتم کې ناست بزگر مکلف وو چې د تدفين او تکفين او يا د خپلو زامنو د واده ملاماتونکي مراسم ترسره کړي. دا کار هغه وخت شونې وو چې بزگر د سيمې د شتمنو څخه پيسې قرض يا په سود واخلې او يا خپله ځمکه گرو کړي. شتمن چې د دې فرصت په تمه وو د بيوزلو ځمکې په گروۍ اخيستي او يا به يې په لوړ سود پيسې ورکولې. سود په اسلام کې ناروا دی خو زموږ په ټولنه کې روا کار شميرل کېږي. بې وزلو چې د ملاماتونکي سود د ورکولو وس نه درلود د وخت په تيريدو سره اړ کيدل خپلې ځمکې سودخورو ته وپلوري. کله به چې د سود د نه ورکولو له امله خبره محکمې ته ورسیده په قضايي ارگانونو کې د شته فساد له امله بزگران اړ وو چې بډې ورکړي او يا بنديان شي. هغو بزگرو

چې ځمکې له لاسه ورکولې د کارموندلو لپاره ښارونو ته مخه کوله خو په ښارونو کې هم هغوی کار نه موندلو، ډیری یې او په تیره ځوانه برخه یې اړکيدل چې په ناقانونه ډول بهرنیو هیوادونو ته لاړ شي. د چنگاښ د کودتا وروسته د اتمو ټولگيو له فارغانو څخه د کانکور د آزمويي قانون د دې لامل شو چې هرکال زرگونه تنکي ځوانان د زده کړو نه محروم او په دې ډول په هېواد کې وزگار ه ميليوني لښکر زیاتیده. شاوخوا دوو ميليونو کوچیانو د سيمې له خلکو سره ستونزې او کله ناکله شخړې لرلې. هغوی په بشپړ ډول له روغتيايي خدمتو نه محروم وو او د ماشومانو لپاره يې ښوونځيو شتون نه درلود. ډیری بزگرو د اقتصادي ستونزو له کبله دا وس نه درلود چې خپل زامن ښوونځيو ته واستوي او په غوڅ اکثریت کلیوالي سيمو کې د نجونو د ښوونځيو څرک نه لگیده. پدې توگه بېسوادې د افغاني ټولنې ځانگړتيا وه. په پرمختللو ټولنو کې په مورنۍ ژبه لومړنۍ زده کړې د هر ماشوم حق دی خو په افغانستان کې لږکیو دا شونتياوې نلري. عجیبه خو لا دا وه چې په پلازمېنه، کابل کې چې نیمایي اوسیدونکي یې پښتانه وو، پښتانه ماشومان هم اړ وو په دري (پارسي) ژبه خپلې زده کړې تر سره کړي. د پلازمېنې په لوړو پوهنیزو بنسټونو کې زده کړې په دري ژبه پر مخ تللي چې اوس مهال هم همداسې ده.

په دولتي ادارو کې د مامورینو په استخدام کې بیعدالتي موجوده وه. د مامورینو او کارگرو (اجیرانو) په ماکولاتو کې توپیر شتون درلود. دولتي کارگرو روغتيايي بیمه نلرله. البته چې د مامورینو پرته ټول ولس هم د روغتيايي بیمې څخه بې برخې وو لکه څرنګه چې اوس هم وضعیت د هغه مهال په څېر دی. لدې څخه معلومېږي چې د ټولنې غوڅ اکثریت وگړو او په تېره کرونډگرو او کوچیانو د ستونزو او کړاوونو ډک ژوند درلود، بېسوادې او بیکاري یوه ملي ستونزه وه. د افغانستان د هغه مهال وضعیت د آلمان شپېگل مجله داسې ارزوي: «افغانستان د نړۍ یو وروسته پاتې خوار هېواد شمېرل کېږي او د نړۍ ماجراجو هېواد پېژندل شوی دی. دا هېواد د وسپنې پټلۍ نلري او د سمندر څخه بې برخې دی. د غونډیو او درو نه یې د لوست او لیک څخه محروم کوچیان د اوبښانو، آسونو او پسونو سره ځي او راځي، د ځېنو ښارونو پرته تر اوسه د منځنیو پېړیو شرایط واکمن دي. د درو او غرونو تر منځ یې کوکنار کرل کېږي چې افغانستان یې د تریاکو په ستر تولیدونکي اړولی دی. د وینې کسات شتون لري، ښځې په بشپړ ډول پټې دي، د ژوند متوسط عمر څلوېښتو کلونو ته رسېږي...، دا چې څومره نفوس لري هېچا ته معلوم ندي. کېدای شي ۱۳ میلیونه یا ۱۹ میلیونه وي. تر اوسه دا غرنی هېواد غیر اقتصادي دی خو د آسیا مهمه ستراتیژیکه نقطه گڼل کېږي...» ۱۴۶ په مجله کې د یوې مسالې پرته چې افغانستان ماجراجو هېواد ښيي نوره ارزونه یې بشپړه سمه ده او د هغه مهال د افغانستان رښتینی انځور کاري. له بده مرغه د څه د پاسه څلورو لسیزو په تېرېدو سره اوس هم موږ د هماغه افغانستان شاهدان یو. د بېلګې په توګه اوس هم معلوم نه دي چې افغانستان څومره نفوس لري، پنځه دېرش میلیونه یا پنځه څلوېښت میلیونه. خلقي حکومت وو چې په ۱۳۵۸ کال کې یې سرشمېرنه تر سره کړه چې د هېواد د اوسیدونکو شمېر یې څوارلس نیم میلیون تنه اعلان کړ.

واکمنۍ د دې گڼ شمېر ستونزو د حل چاره د پیاوړي وفاداره پوځ په جوړولو، د بیوزلو وگړو په ګټه د سمونونو په پلي کولو، د ځمکو په دموکراتیکو اصلاحاتو، د بیسوادۍ د له منځه وړلو، د ملي مسئلې په عادلانه حل او د ښځو د حقوقو په خوندي کولو کې لیدل او خپله دنده یې ګڼله چې دا حالت بدلون ومومي او د سمونونو او اصلاحاتو په پلي کولو سره دا گڼ شمیر ستونزې حل کړي. له همدې کبله انقلابي دولت د سمونونو د راوستلو په موخه یو لړ فرمانونه صادر او اړین قوانین او لوايح جوړکړل چې د انقلابي شورا شپږم، اووم او اتم لمبرفرمانونه یې د یادولو وړ ښکاري. دا فرمانونه د ګوند د مخالفینو له لوري اسلامي ضد، بېوخته او بېړه ناک وگڼل شول پداسې حال کې چې «د خلقيانو د ځمکو اصلاحات

د افغانستان د ټولنې او د فيوډالي نظام نابرابريو او ټولنيزو ستونزو ته يو مناسب او خير غوښتونکی ځواب وو. « ۳۵ / ۴۷ پر بله خوا د همدې ليکوال له انده شورو يانو د خلقيانو دا حرکتونه ډېر ځانغوښتونکي شمېرل. که څه هم د خلقي حکومت دا سمونونه د اسلامي ارزښتونو سره په ټکر کې نه وو ، ډېر بنسټيز هم نه وو بلکې د وخت غوښتنه او اړين وو خو د وروسته پاتې افغاني ټولنې له واکمنو دودونو او واکمن ذهنيت سره په ځېنو برخو کې په ټکر کې وو . خلقي واکمني سره لدې چې د کورنيو پرشا تلونکو او محافظه کارو کړيو او له بهرڅخه د پانگوالي نړۍ د پټو او څرگندو لاسوهنو هدف گرزيدلې وه د گوند د عمل د کړنلارې د پلي کولو په موخه د هيواد اقتصادي په ټپه ولاړ حالت ته د ساه ورکولو او د خلکو په ژوند کې د مثبت بدلون په موخه په گړنديو هراړخيزه سمونونو لاس پورې کړ. حکومت د انقلاب دې اصل ته په کتو سره چې انقلاب هغه وخت ارزښت لري چې د ځانه دفاع وکړي د پوځ د جگړه نيز چمتووالي لوړولو او پياوړتيا ته مټې بد وېلې. پوځ ته يې د وفاداره افسري کدرونو د چمتو کولو په موخه د لنډې مودې پوځي کورسونه جوړ او په هغو کې يې د گوند او د ځوانانو د سازمان د غړو روزنه پيل کړله . د دې کار پايله دا شوه چې د افغانستان پوځ په يوه ډاډمن او ځواکمن پوځ چې د هيواد کورنيو او بهرنيو دښمنانو ته د سترگو اغزي وو واوړي. په ادارو کې د سمونونو د راوړلو په موخه لومړی گام د مامورانو او کارگرو (اجيرانو) ترمنځ د تبعيض او توپير له منځه وړل وو. حکومت د مامورينو او کارگرانو د کوپوني توکو او ماکولاتو ترمنځ شته توپير له منځه يووړ. د نويو اصلاحاتوله امله هم دولتي مامورين او هم کارگران د يو شان غلگۍ او ماکولاتوڅخه برخمن شول. همدارنگه کارگرانو ته د مامورانو په څېر روغتيايي بيمه په پام کې ونيول شوه. د افغانستان د دموکراتيک جمهوري دولت له لوري پورتي سمونونه بنيي چې موخه يې د ټولنې د ټيټې او خواږې طبقې په کټه د طبقاتي نابرابريو له منځه وړل وو چې دا د رښتيني ټولنيز انقلاب د پيل په لور لومړني گامونه وو. د ظاهرشاه او داودخان د واکمنۍ پر مهال د قانون له مخې هغه کسان په ادارو کې د مامورانو په توگه استخدامېدل چې د دولسم ټولگي شهادتنامه ولري. خو په هيواد کې داسې پوهان لږ نه وو چې د لیسو مخ يې هم نه وليدلې خو په خصوصي توگه يې زده کړې کړې وې چې پوهه يې د ليسانس د دپلوم لرونکو نه هم لوړه وه چې عبدالحی حبيبي او عبدالشکور رشاد يې څرگندې بېلگې دي چې دواړو حتی متوسطې زده کړې نه وې کړې . دواړو شپږکاله زده کړې ترسره کړې وې خو د خپل ذکاوت، وړتيا ، هلوځلو او شخصي ځيرنو له امله يې د دايره المعارف حيثيت درلود. د حبيبي څخه ۱۳۲ څيړنيز- علمي اثار په ميراث پاتې شول او له رشاد څخه ۵۹ چاپ شوي او ۸۰ ناچاپه اثار پاتې دي. رشاد د لومړني ښوونځي د پای ته رسولو وروسته چې ديارلس کلن تنکی ځوان وو د ښوونکي په توگه مقرر شو او نوموړي د کوچنی ښوونکي لقب تر لاسه کړ. د ظاهرشاه د زمانې د مامورانو د استخدام قانون څرگنده طبقاتي بڼه لرله او د ټينو طبقو خلاف جوړ شوی وو. د گوند د واکمنۍ پر مهال هغو کسانو چې اکثراً د لېرې پرتو کليوالي سيمو څخه وو چيرې چې لیسو شتون نه درلود او يا هغو کسانو چې د اقتصادي ستونزو له کبله خصوصي زده کړې کړې وې حق وموند چې د آزمويي په ورکولو سره په دولتي ادارو کې د مامورانو په توگه مقرر شي. د ثورانقلاب مخکې د مامورينو تر فيعات د بست د لرلو په صورت کې ترسره کيدل او کوم مامور چې بست نه درلود کلونه کلونه به يې تر فيع نه کوله. هيره دې نه وې چې د يحيی د کورنۍ د واکمنۍ پر مهال بستونه د روابطو پر بنسټ ورکول کېدل نه د ضوابطو او وړتيا پر اساس. البته يو شمېر د خوارو کورنيو اړونده کسان هم لوړو مقامونو ته رسېدل خو هغه هم د معتبرو کورنيو سره د پېژندگلۍ او خپلوۍ له برکته . له همدې امله خوار ، بې وسيلې او بې واسطې مامور په لوړ بست نه مقررېده. نوې واکمنۍ داسې قانون پلي کړ چې مامور به د خدمت د ټاکلې مودې د تيروولو وروسته د مساعد سجل د لرلو په شرط تر فيع کوله. البته

د کارمل د واکمنۍ پر مهال بېرته د پاچا د زمانې قانون پلي شو. واکمنۍ خپل اصلاحي پروگرامونه يوازې په دولتي بنسټونو کې محدود نکړل بلکه په ټولنه کې يې هم بنسټيزو بدلونو راوستلو ته مټې را ډولې. د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند د کرنلاري منځپانگه د زيارکښو طبقو په گټه د بنسټيزو سمونونو په راوړلو څرخېده چې د ځمکو دموکراتيک اصلاحات، د بيسوادۍ له منځه وړل، د ملي مسالې عادلانه حل او د ښځو او نارينه وو د حقوقو برابرې يې مرکزي ټکي وو. گوند د واکمنيدو وروسته بېله ځنډه پدې برخه کې عملي گامونه اوچت کړل.

لومړی گام يې په هيواد کې د ښوونې او روزنې د بهير بڼه سمبالتيا او شته ستونزو او په تيره د اتمو ټولگيو د زده کوونکو لپاره د کانکور لغوه کول وو چې د خلکو له پراخ ملاتړ نه برخمن شو. نوې واکمنۍ د ماشومانو لپاره په مورنۍ ژبه د زده کړو د پلي کولو هڅې پيل کړې چې د کابل په لومړنيو ښوونځيو کې د پښتنو ماشومانو لپاره ځانگړي ټولگي جوړ کړل. د بيسوادۍ له منځه وړلو سره جهاد اعلان شو. د افغانستان د ورونيو قومونو د ژبې او فرهنگ د ودې لپاره په ازبکي، ترکمني او بلوڅي ژبو د گوراث، يولدوز او سوپ په نامه د جريدو خپرول هغه بيساره اقدام وو چې په سيمه کې يې ساری نه درلود. خلقي حکومت د هيواد په سياسي - ټولنيزو چارو کې د خلکو د گډون د تامينولو په موخه د مختلفو ټولنيزو او صنفی بنسټونو او جوړښتونو لکه د ځوانانو، ښځو، د کارگري اتحاديو، دهقاني کوپرايتفونو او تعاوني صندوقونو د جوړولو هڅې پيل کړلې. په ۱۹۷۹ کال کې حکومت د سرشميرنې په حياتي او حساس کار لاس پورې کړ چې د هر هيواد او د حکومتونو د اقتصادي - ټولنيزو پلانونو د تطبيق لپاره اړين بريښي. په افغانستان کې د دې کار حساسيت پدې کې وو چې په کليو کې څوک چمتو نه وو د ښځو په اړوند معلومات ورکړي. د دولت مخالفينو پدې اړه بې بنسټه تبليغات پيل کړل ترڅو ولس د حکومت خلاف ولمسوي يو د دغو تبليغاتو نه دا وو چې «دا سرشميرنه پدې موخه ترسره کيږي چې ځوانان تثبيت او بيا يې سايبيريا ته واستوي.» ۳۸ / ۴۹

گوند پدې باور وو چې د ولس د باسواده کولو له امله د ارتجاعي روحانيت او د بهرنيو د تبليغاتو اغيز کميږي چې پدې ډول نشي کولای ولس د دولت د اصلاحي پروگرامونو خلاف راوپاروي. د ځمکو د اصلاحاتو په سرته رسولو سره د حکومت وگړنيز ملاتړ پياوړی کيږي او بزگر د دولت د دفاع په سنگر کې دريږي. د دولت د مخالفينو اصلي وسله په دې لاره کې دين او مذهب وو چې پيل شوي سمونونه چې ټولنه يې د پرمختگ په لور بېوله هغه يې د اسلامي اصولو خلاف گڼل بېله دې چې پدې اړه په روښانه توگه څه ووايي. په ياد ولرو چې په اسلامي ټولنو کې د اسلام او مدرنيزم ترمنځ ټکرونه تل د دې ټولنو د سياسي بهيرونو اصلي لاملونه وو. په دې ټولنو کې د مدرنيزم او سمون په وړاندې ديني او مذهبي غبرگونونه په مختلفو کچو خپل اغيز پرې ايښی دی چې د ثورانقلاب وروسته د نوې واکمنۍ د سمونو په وړاندې يې ټاکنو کې رول ولوباوه. په افغانستان کې چې غوڅ اکثریت خلک په کرڼه او مالدارۍ لگيا وو د واکمنو غير عادلانه فيودالي او نيمه فيودالي توليدي مناسباتو له کبله د زبېښاک لاندې وو. ددې ستونزې د حل يواځينی لاره د ځمکو اصلاحات وو ترڅو واکمن توليدي مناسبات چې د ټولنې د ودې او پرمختگ خنډ گرزيدل بدلون ومومي. له همدې امله وو چې نوي رژيم د انقلابي شورا د شپږم او اتم لمبر فرمان په صادرولو سره د دې غير عادلانه مناسباتو د ماتولو په لار کې عملي گامونه اوچت کړل. واکمنۍ د بزگرو دې ستونزو ته چې ټولنيزه ستونزه گڼل کيده په کتلو سره د سود سلم او گروۍ د ستونزې د عادلانه حل په موخه د افغانستان د دموکراتيک جمهوريت (ا. د. ج) د انقلابي شورا شپږم لمبرفرمان صادرکړ. پدې فرمان کې داسې يوميکانيزم په پام کې نيول شوی وو چې د سود خورو او قرضدارو کسانو له خوا ورکړل شوي روپی محاسبه او د سود خورونکو يا گروي دار له خوا نور له پوروري

څخه د سود اخیستل بند او ځمکه بیر ته د هغې اصلي خاوند ته ورکول کیده. د دې فرمان پر بنسټ « یوولس میلیونه افغانان د سودخورو او گروي لرونکو له ظلم نه وژغورل شول او هغوی د یوډیرش میلیارډو افغانیو له ورکولو څخه معاف شول. » ۱۴۷ / ۲۵۱ ددې فرمان د څلورمې مادې له مخې هغو کسانو چې د لسو جریبو لومړۍ درجې او د هغې معادل یا لږ ځمکه لرله او « هغه یې د ۱۹۷۴ ز کال پخوا د سود، سلم او گروي پر اساس چې د چا پوروري وو د پور او سود څخه معاف وو. هغه بزگران چې د لسو جریبو لومړۍ درجې یا د هغه معادل یا تر هغه د لږ ځمکې خاوندان وو ، که په کال ۱۹۷۴ کې یا تر هغه وروسته د سود سلم یا گروي پر اساس د چا پوروري وو ، د پور اصلي پیسې یې له سود پرته وروسته تر یوه کاله ، پدې شرط چې قانوني سند موجود وي په لاندې ډول ور کولې : که د پور اړوند سند په کال ۱۹۷۴ اړه لرله تر یوه کال وروسته د ټول پور شل په سلو کې ، که سند په کال ۱۹۷۵ کې وو څلوېښت په سلو کې تر یوه کال وروسته په دوو کلو کې ، که سند د کال ۱۹۷۶ وو شپيته په سلو کې تر یوه کال وروسته په دریو کلو کې ، که سند د کال ۱۹۷۷ وو تر یوه کال وروسته اتیا په سلو کې په څلورو کالو او که سند د کال ۱۹۷۸ وو نو په سلو کې سل تر یوه کاله وروسته په پنځو کلونو کې ورکړل شي . » ۴۰ / ۳۹۵ د گوند د کړنلارې پر بنسټ د واکمنو تولیدي مناسباتو د ماتولو اصلي چاره د ځمکو د اصلاحاتو پلي کول وو له همدې کبله د ځمکو د دموکراتیکو اصلاحاتو قانون د ۱۹۷۸ کال د ډسمبر په میاشت کې د انقلابي شورا د اتم لمبر فرمان په صادرولو سره نافذ شو. ددې فرمان پر بنسټ هرې بزگرې کورنۍ پنځه جریبه لومړۍ درجه ځمکه یا د هغې معادل په وړیا ډول تر لاسه کوله. د ځمکې په اصلاحاتو کې د ورکړل شوو شمېرنو له مخې د ۱۳۵۸ کال د ثور تر میاشتې پورې ۱۳۴۰۰۰۰ جریبه ځمکه څه د پاسه ۱۳۲۰۰۰۰ بې ځمکې بزگرو ته په وړیا توگه ورکړل شوه. له دې سره سم د دهقاني کوپراتیفونو شمېره چې په تیر نظام کې له ۱۳۵ کوپراتیفونو څخه پورته نه وه او غړي یې ټولټال ۱۲۸۳۸ تنه ښودل شوي وو، د کوپراتیفونو شمېره له ۸۲۰ څخه واوښته او څه ناڅه ۹۰۰۰۰ غړي یې پیدا کړل چې ټوله ونډه یې د گډون د حق او د غړیتوب د حق له مخې ۳۶ ملیونو افغانیو ته رسیده. دغه شان د بزگرانو د مرستې صندوقونه هم ۱۸۴۰ صندوقونه پورته شول چې د ورکړل شوو شمیرنو له مخې یې ۷۲۰۰۰۰ غړي لرل. همدارنگه د دولتي فارمونو د جوړولو پلان هم ونیول شو. په دې برخه کې ۱۴۵۰۰۰ جریبه ځمکه بیله شوه چې له دې جملې څخه ۱۷ زره جریبه دولتي فارمونو او پاتې کوپراتیفونو ته ورکړل شوه. د ځمکو اصلاحاتو وښودل چې خلکو د هغو هرکلی وکړ او په ډیرو سیمو کې لوی ځمکه وال پخپله خوښه چمتو وو چې خپلې ځمکې بزگرو ته ورکړي. د ساري په توگه د غزني د مقر په ولسوالۍ کې د حاجي فضل په نامه یوه خان چې دری سوه بزگر یې لرل خپله زرگونه جریبه ځمکه په خپله خوښه دولت ته ورکړله خو همدا خان د پرچمي ولسوال د دسیسې له امله ووژل شو. سره لدې د ځمکو د اصلاحاتو پر مهال له قانون نه سرغړونې و شوې چې لاندې دوه لاملونه یې لرل:

الف – د ځمکو د سروې اړینې شمیرنې په لاس کې نه وې، د اصلاحاتو په پروسه کې پاڅه د تجربې او مسلکي پوهې درلودونکي پرسونل په هیڅ حساب وو.

ب- آرمان پالنه تر واقعیتونو لوړه او د خامو احساساتو بهیر واکمن وو.

د دې ستر ټولنیز- سیاسي پروگرام د پلي کولو په موخه واکمنۍ ته په کار وه چې اړین چمتووالی یې نیولی وای ، په تجربوي توگه یې د ځمکو وېش په یوه یا دوو ولسوالیو کې ترسره کړی وای او د دې تجربې له مخې یې بیا په ټول هیواد کې پلي کړی وای. د ځمکو د اصلاحاتو د پلي کولو څخه د واکمنۍ موخه د واکمنو تولیدي مناسباتو له ماتولو پرته په هیواد کې د اړتیا وړ خوراکي توکو د تولید د کچې لوړول او د پرمختلونکي صنعت لپاره د اومو توکو برابرول هم وو. خو د شوروي له اشغال وروسته

عملاً دا بهير و دريد او برهان الدين رباني د ۱۹۹۳ کال د ډسمبر په اته ويستمه يو فرمان صادر کړ چې د هغه له مخې د پخواني دولت ټول قوانين لغوه شول او په ځانگړي ډول چا چې د «کمونستانو» په واکمنۍ کې ځمکې ترلاسه کړې وې هغه يې بايد د ځمکې پخوانيو خاوندانو ته ورکړي او که يې خاوندان نه وي هغه دولت ته وسپاري. البته چې د خلقي واکمنۍ په ريفورمونو او په ځانگړي توگه د ځمکو د وېش په ترڅ کې نه منونکي تيروتنې وشوې تر دې چې لوی ملاکان سپک هم شول.

که چېرې د خلقي واکمنۍ د سمونونو په وړاندې د مخالفينو تبليغاتو ته ځيرشو هغوی هيڅکله د نوموړي واکمنۍ سمونونه او ټولنيز- اقتصادي پروگرامونه د قرآن کریم د احکامو او د اسلام د ستر پيغمبر (ص) د حديثو په رڼا کې نشوای ردولی ځکه چې هغه د اسلامي احکامو او اصولوسره مخالف نه وو له دې امله يې د عامو شعارونو لکه اسلام په خطر کې دی، کمونستان واک ته رسيدلي او داسې نورو بې بنسټه شعارونو په ورکولو سره د خلکو له بېسوادی او د هغوی له سپېڅلو مذهبي احساساتو څخه ناوړه گټه پورته کړه، خلک يې د واکمنۍ خلاف بغاوتونو ته وهڅول چې پايله يې کورنۍ جگړه او د پرديو پراخي لاس وهنې، د شوروي يرغل او د افغانستان نيواک شو.

د جهاد واقعيتونه

که چېرې د جهاد په هکله د جهادي تنظيمونو او د هغوی د کورنيو او نړيوالو ملاتړو تبليغاتو ته وکتل شي پر دې څرخيري چې جهاد د ۱۳۵۷ کال د ثور د اوومې پوځي کودتا وروسته پيل شو. د جهادي ډلو د جهاد په اړه قاضي حسين احمد د پاکستان د جماعت اسلامي امير د هېرالډ پاکستاني ورځپاڼې سره په مرکه کې وايي: «د افغان مجاهدينو جگړه د ښاغلي بوتو په زمانه کې پيل شوه. هغه (بوتو) د افغانستان اسلامي رهبرانو ته ټول امکانات ورکړل ترڅو شوروي ته متمايل د داود دولت په وړاندې جگړه پيل کړي. گلبدین حکمتيار، رباني، يونس خالص، ټول پاکستان ته د دولتي ميلمنو په شان راغلل. د ښاغلي بوتو د بلنې پر بنسټ هغوی ته پوځي ښوونې ورکړل شوې. بوتو زموږ د افغاني پالیسۍ مهندس وو. ضیاء یوازی دې پالیسۍ ته ادامه ورکړه.» ۱۴۸ پدې اړه د واشنگتن پست په يوه مقاله کې راغلي دي: «په افغانستان کې د پاکستان ستراتيژيکه ليوالتيا طبيعي او د پوهيدو وړ ده. د اشارو څخه د نوموړي هيواد ملاتړ څلور کاله مخکې د شوروي د ۱۹۷۹ کال د مداخلې نه پيل شو. يعنی هغه وخت چې پاکستاني اجنټانو، افغان مسلمان فعالان شوروي ته د کابل متمايل جمهور رئيس، محمد داود د نسکورولو په موخه روزل. «۱۴۹/۳۱ پدې اړه به د صبغت الله مجددي څخه واورو چې خپلو جهادي ملگرو ته په يوه غونډه کې وايي: «ورونو ولي درواغ وايي، آيا ما، رباني، حکمتيار او ځيني نورو مجاهدو ورونو د مرحوم محمداود خان په وخت کې پاکستان ته نه ولاړو او جهاد مو پيل نکړ.» پورتنۍ څرگندونې جوتوي چې جهاد نه د ثور د وسلوال پاڅون او نه د شوروي د تېري وروسته پيل شوی بلکې د محمد داود د جمهوري رياست پر مهال پيل شو. او مهمه خبره دا چې د جهاد لارښوونکي افغانان نه بلکې پردي وو چې د سني مذهبه ډلو د جهاد د قوماندې واک د پاکستاني جنرالانو او د شيعه مذهبو د ايراني آخوندانو سره وو. د خواشينۍ وړ واقعيت بيا دا دی چې د جهاد لارښوونه او قومانده هغه هيوادونو لرله چې د افغانستان سره تاريخي ستونزې لري او کمزوری افغانستان يې د بهرنۍ ستراتيژۍ اصلي برخه جوړوي. پردي اساس هر هغه څوک چې د افغانستان د دې تاريخي دښمنانو د سياسي، مالي او پوځي ملاتړ او مرستې پر بنسټ د افغانستان د خپلواکو واکمنيو په وړاندې جنگيدلي دي د دوی جگړه په هېڅ منطق او په هېڅ دليل د توجيه وړنه ده.

پدې هکله اړینه بریښي د علامه عبدالحی حبیبی په وړاندې د اسلام آباد د چارواکو د افغاني ضد موخو او پخپله د حبیبی ځیرکانه او مسؤلانه دریځ په اړه لنډې خبرې وشي او پکار وه چې جهادي مشرانو د دې ځیرک سیاستوال له کړو وړو د عبرت درس اخېستی وي. حبیبی د سلطنتي کورنۍ د کورنیو تگلارو سره د مخالفت له امله په ۱۳۳۰ لمریز کال کې پاکستان ته کډه شو او هلته یې د آزاد افغانستان په نامه اونیزې او د جمهوریت پر غ په نامه مجلې په خپرولو لاس پورې کړ. هغه مهال چې حبیبی پدې کار لاس پورې کړ یو شمیر درباري فرهنگیانو او حکومتي لیکوالو چې د ناټويي اشغال پر مهال یې د سیاسي خیاطانو نوم گټلی دی، واکمني کورنۍ ته د خوش خدمتۍ له امله د حبیبی د شخصیت د ترور په موخه د ادب او کلام څخه بهر نظمونه او نثرونه لیکل چې د ټولو په پرتله درباري شاعر، د پاچا سلاکار خلیل الله خلیلي خورا فعال وو. حبیبی د خلیلي د سپکو سپورو په ځواب کې د (خلیلي نامه) په نوم رساله ولیکله چې په یوه برخه کې یې داسې یو شعر تر سترگو کيږي:

خلیلي ای خلیلي جان من بین	چراکړدی بمن تحقیر وتوهین
شنیدم این که یک پیغام دادی	وقاحت کردی و دشنام دادی
خوی راد مردانست دشنام	بجز اشخاص بی وجدان بدنام

لکه څرنګه چې خبره د خلیلي راغله د هغه او د هغه د کارنامو په هکله لنډه تبصره بهي گټې نده. خلیلي د حبیب الله کلکاني د پاچاهۍ په لومړیو کې د هغه د دربارمنشي وو او بیا په مزار شریف کې د مستوفي په توګه مقرر شو. د ظاهر شاه د پاچاهۍ په مهال بیا دربار ته لار پیدا کړه او د پاچا د سلاکار په توګه کار کاوه او په عربستان او عراق کې سفیر هم پاتې شوی دی. د ثور انقلاب د بري وروسته له عراق څخه امریکا ته ولاړ خو څه موده وروسته پاکستان ته استول کيږي او برهان الدین رباني دا د آی اس آی خادم ته ځان رسوي. هغه نه یوازې د رباني په صفت کې خپل استعداد ته لا نوره وده ورکړه بلکې د حبیب الله کلکاني په ستاینه کې هم خپله وړتیا د آزمایښت لاندې ونيوله. هغه د (عیاري از خراسان) په نامه کتاب کې د کلکاني څخه چې افغان ولس هغه د لوټمار او غله په نامه پیژني اتل جوړوي. د خلیلي له لوري د کلکاني څخه د اتل جوړول تصادفي کار نه وو هغه د پاکستاني دولت دا د انګریزي ښکیلاک د مخلوق په دستور لدې امله د خپل کتاب اتل کلکاني غوره کړی چې د امان الله خان دا د انګریزي ښکیلاک ماتوونکي څخه او د خپل پلار محمدحسین د امیر عبدالرحمن اود هغه د زوی امیر حبیب الله مشهور شکنجه گر انتقام واخلي چې غازي هغه اعدام کړ. همدارنګه خلیلي د پاکستان جمهور رئیس دا د جهادي تنظیمونو بادر ضیال الحق هم له پامه نه غورزوي د ظاهر شاه په شان د هغه ثنا او صفت کوي چې لاندې بیت یې څرګنده بیلګه ده:

شو ضیال الحق چراغ آرزوی مسلمین شو علمدار مسلمان، شومیهن سرباز دین په پاکستان کې د حبیبی له لوري د افغان دولت خلاف تبلیغات د پنجابي واکمنو په مزاج ښه ولګیدل او حبیبی یې ونازوه خو وروسته پوه شول چې حبیبی هغه څوک نه دی چې دوی یې تمه لري. نو هماغه دي چې نوموړي ته ستونزې جوړوي، بندي کوي یې او تر څارنې لاندې یې نیسي. حبیبی چاره پدې کې ولیده چې په پاکستان کې د افغانستان سفارت ته پناه یوسي. دولت چې حبیبی یې د هغه د تبلیغاتو له کبله له تابعیت نه محروم کړی وو د سفارت مطبوعاتي آتښه مقرر کړ. حبیبی په سفارت کې د مطبوعاتي آتښې په توګه د ګومارلو وروسته بیا هم پاکستانيانو ترکلکې څارنې لاندې نیولی وو. په کال ۱۳۴۰ کې د افغانستان او پاکستان ترمنځ سیاسي اړیکې وشلیدې او دواړو هیوادونو خپل دپلوماتان ور وغوښتل خو

اسلام آباد حبيبي ته افغانستان ته د تگ ويزه نه ورکوله. افغان دولت ورته دريځ غوره کړ او د مارشال ايوب خان ورور (محمد اقبال) د پاکستان د سفارت غړی يې تر هغو په کابل کې وساته چې حبيبي هيواد ته راستون شي. د حبيبي سره د پاکستاني واکمنو د کړو وړو او د خپل هيواد ملي گټو ته د هغه د ژمنتيا په هکله اجمل خټک د حبيبي د قبر پر سر د خپلې وينا په يوه برخه کې وايي: «د افغانستان له حکمرانانو خپه راغلی و. پاکستاني حکمرانانو ورته د سرو او سپينو فرشونه جوړول. خو ده د خپلې خاورې، د خپل قوم خلاف يوه خبره ونکړه... پردې بندي سو، پدې ووهل سو، پردې ورتل سو خو هغه يې ونکړه. «۱۳۲/۱۵۰ - ۱۳۳ يو پوه سياست داسې تعريفوي: «سياست د ممکن هنر نه دی. سياست هغې پريکړې ته وايي چې د غميزې او کرغږنټيا ترمنځ کيږي.» په رښتيا سره سياست يو حساس کار دی چې پراخ ليدلوری او ژمنتيا، بصيرت او ځيرکتيا، پوهه او هنر غواړي. د پورتنيو ځانگړتياوو څخه به برخې لوبغاړي کله چې سياست ته مخه کړي د کرغږنو معاملو او خيانتونو عاملان او د پرديو په چوپړيانو اوږي. حبيبي د خپلې پوهې او بصيرت له برکته درک کړل چې د پاکستاني مقاماتو سره په همغږۍ کې د سياست پرمخ وړل يې پلرني هيواد ته غميزې راوړي. هماغه دي چې په پاکستان کې افغان سفارت ته سره لدې چې د واکمنۍ د کورني سياست سره شديد مخالفت هم درلود ځان رسوي تر څو د پاکستان د خوسا دند څخه ووزي. دې ته وايي وطن دوستي او دا ډول شخصيتونه د رښتينو روڼانو او ژمنو سياستوالو انځور ننداري ته ايردي. حبيبي پاچا ته د افغانستان په اړه د پاکستان او د امريکې د متحده ايالتونو د گډو تگلارو په هکله مفصل ليک واستاوه چې په يوه برخه کې يې راغلي دي: «د هغه هيواد د يوولس کلنې مطالعې او د هغه د چارواکو سره د مفصلو مذاکراتو نه مې وموندل چې زموږ ملي ژوند گواښ تهديدوي او حتی د پاکستان لومړي صدراعظم لياقت علي خان په څرگند او واضح ډول ماته وويل چې د سرحدي سره پوښو (موخه د پاچا خان گوند دی) د ستونزې د حل وروسته افغانستان حتماً د پاکستان ضميمه کوو...، حتی ډير امريکايان پدې عقیده دي چې افغانستان بايد د پاکستان ستلايت وي نه د خپلې امريکې ستلايت. «۱۳۳/۱۵۱ لياقت علي د ببرک خان خدران د زوی سيداکبر خدران له خوا په ۱۹۵۱ کې هغه وخت وويشل شو او ځای پر ځای يې ساه ورکړه چې په يوه لويه غونډه کې يې د افغانستان په پټه سپکې سپورې وويلې.

د هيواد د وروستۍ نيمې پېړۍ حالات هم ښيي چې د افغانستان په اړه د پاکستاني او امريکايي گډو تگلارو څخه د حبيبي اخيستني په بشپړ ډول سمې راوختلې. د هيواد روان ناتار چې گڼ شمير کورني او بهرني لاملونه لري خو په هغو کې د امريکا او پاکستان ونډه او رول پريکړونکی دی. د دوی دا رول پدې کې دی چې پاکستان د سپېڅلي جهاد په نامه د اسلامي نهضت لارويان چې د داودخان د جمهوري دولت سره يې سياسي اختلافونه لرل او نوموړي هيواد ته پناه وړې وه پوځي تړينگ ورکړ، په وسلو يې سمبال کړل او د جمهوري دولت خلاف يې اړودورو، بغاوتونو او ترهگريزو فعاليتونو ته وهڅول ترڅو داودخان د خپلو اصلاحي پروگرامونو نه پر شا شي او د لويديځ د ارادې سره سم خپلې تگلارې عيارې کړي. کله چې لويديځ داودخان په گوندو کړ نو دا د فشار توکي يعني د اسلامي غورځنگ مشران او فعالان چې ۱۳۵۴ کال د پيښو وروسته په دوو ډلو (اسلامي جمعيت او اسلامي حزب) ویشل شوي وو د خپلو راتلونکو لوبو د پرمخ وړلو په موخه په پاکستان کې وساتل. دې مسالې ته حسن شرق په خپل کتاب (کودتای پنجم «در سقوط دولت جمهوري» سرخ يا سياه؟) کې گوته نيولې او راوړي: «خو کله چې په ۱۳۵۵ کې د افغانستان او پاکستان اړيکې ښې شوې او پاکستانيانو نور وسلوالو ښورښيانو ته او د دوی په خبره (افغان وروڼو) ته اړتيا نلرله لدې امله يې بار او بستره ورتړي او د افغانستان د سرحد څخه لېرې سيمو ته تبعيدوي.» واقعيت دا وو چې هغوی يې لېرې سيمو ته تبعيد نکړل بلکې دستور يې

ورکړ چې غلي کښيني او نور د داود خان دولت ته ستونزې جوړې نه کړي يا په بله وينا هغوی يې په يخچالونو کې کنگل کړل. کله چې خلقي گوند کوم چې د داودخان په پرتله زيات سمونپال ، انقلابي او هوډمن وو واک ته ورسيد. دا مهال پاکستان دا کنگل کړي توکي له يخچالونو را واپستل او افغانستان ته د ورانکارۍ لپاره را ولېږل. خو د لويديځ موخه دا وه چې د هغوی پر مټ خلقي حکومت نسکور کړي او پدې ډول د ملي دموکراتيکو انقلابونو د طرحې ناسموالی ثابت کړي او په دريمه نړۍ کې په اصطلاح د ملي دموکراتيکو انقلابونو د پېښيدو مخنيوی وکړي . د محمدانور نوميالی له انده د ثور انقلاب « د بشري تاريخ يوه داسې ستره واقعه گڼل کيدای شي چې د وطني، منطقي او جهاني ابعادو متحول ترکیب يې په نوعيت کې پوره څرگنديږي .» ۱۵۲ د ثور انقلاب دا اغېز وو چې بيله ځنډه د نوي نظام په وړاندې د لويديځ په ميډيا کې د افغانستان اړوند لمسونونکي تبليغات پيل شول. د فدرال آلمان د شپيگل مشهورې مجلې په ۱۹ گڼه (۱۹۷۸ می اتمه) يعني د ثور د پاڅون ديارلس ورځې وروسته يوه ليکنه خپره کړه او په هغې کې د ثور د پاڅون داسې انځور کاري : « د وسلې په زور يوه کمونستي حکومت ځان واک ته ورساوه. لومړی سويلي آسيا کې پاکستان او ايران په خپلو پولو کې د يوې احتمالي کيوبا گواښ احساسوي.» سربيره پردې داسې هڅې پيل شوې چې افغانان وهڅوي خپل هيواد پريردي او ورسره جوخت يې لوستي قشر ته لويديځ ته د تللو آسانتياوې برابرولې او د نوي نظام مخالفانو ته د پټو مالي او تسليحاتي مرستو بند او بست ونيول شو. د لويديځ ټولې هڅې په دې راتاويدي چې د نوي رژيم په وړاندې د مخالفت او مقاومت مختلفې ډلې جوړې کړي. دې ډلو ته چې په هيواد کې يې د فعاليت شونتياوې لږ وې د هيواد بهر، پاکستان او ايران کې د فعاليت اړينې آسانتياوې ورکول کيدې. هماغه دي چې په نوموړو هيوادونو کې د جنگياليو د روزلو د کمپونو تر څنگ د سياسي سازمانونو د جوړولو د کارخانو بنسټ هم کېښودل شو. پدې هکله ستيوکول امريکايي ليکوال د امريکايي څارگر رابرت گيس د ليکني پر بنسټ ليکي : « د استخباراتو مدير، رابرت گيس وروسته وليکل چې عجيبه تماشا وه چې قبا پوښلي رپرور مجاهدين سياسي مشران له يوه دفتر څخه بل دفتر ته ، له يوې ودانۍ نه بلې ودانۍ ته تلل او د مرستې لپاره به يې پخپله خپلې دوسيې وړاندې کولې. هيڅوک هم بايد پدې خيال نه وای چې دا کسان دي له روسانو څخه د مخه او يا د هغو د ماتې وروسته ، له سياسي پلوه په يوه گډ ميز سره کيناستلي وای. » ۱۴۴ / ۱۸۷ - ۱۸۸ ويل کيږي چې د ثور انقلاب وروسته په پاکستان کې شاوخوا ۷۰ سازمانونه جوړ شول خو « د آی اس آی شبکې اوه تنظيمونه په رسميت وپيژندل او له حده زياتې وسلې او پيسې او د جهاد لپاره ټولې آسانتياوې يې د دوی په لاس کې ورکړې او مجاهدين او مهاجرين يې مکلف کړل چې د دوی د گوندونو او تنظيمونو غړيتوب واخلي ...» له دغو اوو گوندونو او تنظيمونو نه غير نور ټول پخواني او د جهاد په دوره کې منځته راغلي گوندونه او گروپونه غير رسمي اعلان شول او ځينو ته د نامطلوبه عناصرو نومونه ورکړل شول. « ۶۴ / ۶۹ پدې هکله د پېريانو جگړې د کتاب ليکوال ورته نظر لري او ليکي : « د ۱۹۸۰ کلونو تر پايه آی اس آی پدې و توانيد چې په اغيزمنه توگه هغه چپي ، نامذهبي او پاچا پلوه سياسي گوندونه له ډگره وباسي چې له کمونستي حکومت څخه د افغان مهاجرينو د ورتيښتي په لومړيو کې يې جوړ کړي وو...» سي آی اي چمتو نه وه چې جهاد يې د څو آزاد خيالو بېډبه هنرمندانو په لاس کې وي. « ۱۴۴ / ۲۴۰ - ۲۴۱ دا کومه د حيرانتيا خبره نه وه چې سي آی اي او آی اس آی گڼ شمير سياسي ډلې نامطلوبي اعلان کړي ځکه چې دوی ته ښه غورځيښتونکي مطلوب نوکران په کار وو . امريکايانو او پاکستانيانو د زياتو څيړنو وروسته برهان الدين رباني ، گلبدین حکمتيار ، عبدالرب رسول سياف ، صبغت الله مجددي ، محمديونس خالص ، محمديني محمدي او سيداحمد گيلاني مطلوب کسان وموندل او د دوی تنظيمونه يې په رسميت وپيژندل. په ايران کې ورته سناريو پلي شوه او هلته يې اته

گونو ته د فعاليت زمینه برابره کړه. پدې ډول اسلام آباد اووه گوني او تهران اته گوني د جهاد په نامه خو په واقعيت کې د افغانستان د وړانولو لپاره غوره کړل، هرڅه يې په واک کې ورکړل ترڅو يې د ۱۳۷۱ کال د ثور پر اتمه د کابل په پلاز کينول. لکه څرنگه چې د جهاد هڅوونکو او د جهاد د ستراتيژۍ جوړوونکو (لویدیځ) موخه د شوروي اتحاد څخه د ویتنام د ماتې غچ اخیستل او د ملي دموکراتیکو انقلابونو د نظریې د ناسموالي ثابتول وو او د جهاد د لارښوونکو (پاکستان او ایران) موخه د افغانستان وړانول وو نو هماغه دي چې د ثور د ملي دموکراتیک انقلاب د ناکامولو وروسته د جهاد هڅوونکو او ستراتيژستانو خپلو جهادي چوپړیانو ته شا وگرزوله ځکه چې نور د هغوی ماموریت پای ته رسیدلی وو. خو د جهاد د لارښوونکو موخې په بشپړ ډول نه وې پلې شوې نو هماغه دي چې د دوی پواسطه جوړ شوي جهادي تنظیمونه يې په افغانستان او په تېره پلازمینه کې لکه بښمېنې سره واچول او کابل يې چې په اصطلاح د جهاد په دوره کې نه وو وران کړی هغه يې هم پرې وران او افغانستان يې تېاه کړ. د ثور د وسلوال پاڅون سیمه ئیز اغیز له دې څخه هم بڼه جوړيږي چې د امریکې په مشرۍ لویدیځ اړشو د ایران شاهنشاهي دولت چې د سیمې د ژاندارم رول ورسپارل شوی وو په اسلامي جمهوریت تعویض کړي. لویدیځ د دې نه وېره لرله نه دا چې په ایران کې د افغانستان په شان کین لاسي واک ترلاسه کړي نو هماغه دي چې د دین او مذهب نسخه یې غوره وگڼله او د مذهب ترنامه لاندې يې په ایران کې د کین لاسو او سمونپالو واک ته رسیدو مخه ونيوله. په کال ۲۰۰۵ کې امریکایانو د ایران د اسلامي انقلاب په هکله یو شمېر پټ سندونه له محرمیت څخه وایستل. پدې سندونو کې د ایران د اسلامي انقلاب د لارښود آیت الله خمیني دوه لیکونه (۱۹-۱-۱۹۷۹، ۲۷-۱-۱۹۷۹) چې د امریکې د وخت ولسمشر ته لیږلي دي هم ترسترگو کيږي. خمیني دا لیکونه د فرانسې څخه ایران ته د ستندیدو په درشل کې استولي دي او خمیني واشنگتن ته ډاډ ورکوي چې د امریکې گټو ته د زیان رسولو هوډ نلري. ددې لیکونو ځینې برخې دلته راوړل کيږي. «د ده لفظي بريدونه سو تعبیر نشي ځکه چې دی په ایران کې د امریکې د گټو ملاتړ کوي...، اسلامي جمهوري به د نفتو نلونه د لویدیځ په لور و نه تړي، انقلاب به سیمې ته صادر نکړي، د امریکې سره به دوستانه اړیکې ولري...، وړاندیز کيږي چې پوځ ته سپارښتنه وکړی چې د بختیار څخه ملاتړ ونکړي او دا فعالیتونه ودروي.» ۱۵۳ په وروستي لیک کې مهم ټکي ته گوته نیول شوې ده چې امریکایان د ایران پوځ ته لارښوونه وکړي چې د صدراعظم شاه پور بختیار ملاتړ ونکړي. هغه مهال امریکایانو د ایران په پوځ کې د سترگو ورنفوذ درلود. د ایران نه د رضاشاه له تگ وروسته د هغه مهال له پښو څخه داسې بریښي چې امریکایانو د خمیني غوښتنو ته مثبت ځواب ورکړ او پوځ د بختیار څخه مخ وگرزوه او د خمیني په ملاتړ کې ودرید. بله خبره د خمیني له لوري د امریکې خلاف تبلیغات دي چې د ایرانی ولس ټولنیز روان ښیي چې هغه مهال یې امریکایي ضد احساسات لرل دا ځکه چې واشنگتن د پهلوي رضا شاه یواځینې ډاډمن حامی گڼل کیده. له همدې امله خمیني د امریکې مشرانو ته ډاډ ورکوي چې امریکایي ضد تبلیغات یوه اړتیا ده چې خلک پر ده راټول شي او دا تبلیغات امریکې ضد تعبیر نشي. په پاکستان کې د مېشتو جهادي ډلو د اوولس کلن (چنگاښ ۱۳۵۴- غويي ۱۳۷۱) جهاد واقعیت به د پاکستاني ډگروال یوسف په کتاب کې ولولو: «ما په آی اس آی کې د افغاني ځانګې د رئیس په توګه نه یوازې د مجاهدینو د مسلح کولو او روزلو مسئولیت درلود، بلکې د هغوی عملیات مي د افغانستان د ننه هم تنظیمول...، زما موخه دا وه چې افغانستان سوکه سوکه وسوځول شي.» ۱۵۴ / ۳ پاکستانيانو نه یوازې د پوځي عملیاتو پروګرامونه جوړول او تطبیق یې د جهادي تنظیمونو څخه غوښت بلکې خپل پوځیان یې هم ورسره لیږل چې عملاً د جهادي تنظیمونو د جګړې او د افغانستان د سوځولو د بهیر لارښوونه وکړي. د ډگروال یوسف لاندې څرګندونې یې څرګنده بیلګه ده: «یقیناً پوهیږم چې موږ

په آی اس آی کې د پاکستان پوځي پرسونل ۱۹۸۱-۱۹۸۶ د افغانستان د ننه ليرل...، هغه کسان چې موږ افغانستان ته استول جاسوسان نه، بلکې د پاکستان د اردو پوځيان وو چې د آی اس آی د افغاني ځانگړي سره يې نږدې همکاري لرله. د هغوی د گومارلو موخه په ځينو ځانگړو عملياتو کې د مجاهدينو سره گډون وو. همدارنگه هغوی د سلاکارانو په څير عمل کاوه او د قوماندانانو سره يې د هغوی د دندو د ترسره کولو پرمهال مرسته کوله.» ۱۵۴ / ۱۲۸ ډگروال يوسف خپلو افغان وروڼو ته د څارويو په سترگه گوري او ليکي: «يواځېني لار چې ما کولای شول تنظيمونه او قوماندانان ترخپلې ادارې او اغېز لاندې راولم او وکولای شم دوی هغه لوري ته وهڅوم او سوق کړم چې موږ غوښتل د هغوی د اکمالاتو او روزني لپاره د تخصيص ورکول يا نه ورکول وو، پدې توگه مې په يوه لاس کې پروره نيولې وه او په بل لاس کې پڼده چې هغوی ته مې وسله ورکوله.» ۱۵۴ / ۱۶۴ په ايران کې مېشتو اته گونو ورته حالت درلود او حتي په ځېنو برخو کې د اووه گونو په پرتله په آخوندانو پورې زيات تړلي وو او د خپلواک فعاليت واک يې نه درلود. اته گوني تردې کچې د خپلواکۍ نه بې برخې وو چې د خپلو ايراني آمرانو د اجازې پرته يې د سني تنظيمونو د قوماندانانو او مخورو سره د اړيکو نيولو واک هم نه درلود. يو وخت احمدشاه مسعود خپل يو ملگري عبدالعلي مزاري د وحدت اسلامي حزب مشر ته استولی وو ترڅو هغه ته د مسعود دا پيغام ورسوي چې مسعود غواړي د ده سره وگوري، مزاري ور ته ويلي وو: «که زما کتنه او هغه هم په خصوصي توگه د هغه سره وشي موضوع ايرانيانو ته رسيري او زه د ايرانيانو د استازي په مقابل کې بې اعتباره کيږم.» ۱۵۵ / ۲۴۹ ډيری کورني او بهرني څيړونکي د افغان جهادي ډلو د جهاد بهير ته په انتقادي کتنې سره دې پايلې ته رسيدلي دي چې «د اخوانيانو مشرتابه يو اسلامي انقلابي غورځنگ منځته را نه وور څرنگه چې دوی ياداوه. د هغوی فعالان (اخوانيان) چې وروسته د مقاومت په ستره برخه مسلط شول، عملاً يې د افغانستان پر ضد جگړه پيل کړه.» ۱۵۶/۱۸۵ د تنظيمي مشرانو د بيواکۍ په اړه عبدالرسول امين ليکي: «پرديو د جهاد پلانونه جوړ کړل، مشران او قوماندانان يې پخپله خوښه ټاکل ...، د دوی خوښه وه چې څوک پورته کړي، څوک را کښته کړي، څوک له صحنې وباسي او چا ته واک ورکړي او څوک بيواکه کړي او څوک د خپل هېواد په مسايلو کې له برخې اخيستني څخه محروم وساتي.» ۶۴ / ۷۸ ۷۸

دا خبره له ياده ونه باسو چې د سياسي ډلو او سياستوالو ترمنځ سياسي اختلافونه يوه طبيعي خبره ده. د سياست او د سياسي لوبو څخه آگاه سياستوال چې د خپلو او يا د خپلو اړونده گوندونو د اقتصادي-ټولنيزو پروگرامونو د پلې کولو په موخه سياست ته مخه کوي مرکزي ټکی يې ملي گټو ته لومړيتوب ورکول دي چې د سوله نيزو لاروچارو څخه گټه پورته کړي. هغوی ځان ته دا حق نه ورکوي چې د خپلو خپلواکو ملي حکومتونو سره د سياسي اختلافونو له امله اړو دوړو ته لمن ووهي، وسلې ته لاس واچوي، او يا د پرديو د مالي او تسليحاتي مرستو پرمت واک ته د رسيدو هڅې وکړي. له بده مرغه په افغانستان کې د سلطنت د سقوط وروسته وليدل شول چې ځينو کړيو د جمهوري نظام سره د مخالفت له امله پرديو ته پناه يووړله او د پرديو له خاورې يې د واکمن نظام په وړاندې د دوی په خبره جهاد خو په واقعيت کې د خپل هېواد او خلکو په وړاندې جگړه پيل کړه. پرېله خوا ځينو د سياست او پوهې خاوندانو او سياسي کړيو سره له دې چې د جمهوري او بيا د خلقي نظام د تگلارو سره مخالفت هم درلود ځانته اجازه ورنکړه چې د خپلو نظامونو په وړاندې وسلواله مبارزه وکړي، يا پرديو ته پناه ور وړي، د هغوی د پوځي او مالي مرستو پرمت نظام ته ستونزې جوړې کړې او پدې ډول هېواد ته غميزې راوړې. دا کتگوري وگړي هغه کسان وو چې د سياست په رمزونو او رازونو، د ملي گټو د خوندي ساتلو په څرنگوالي، په مورچل کې د ناستو گاونډيانو او د زبرځواکونو د ستراتيژيو او موخو د درک وړتيا لرله

او سربيره پردې سياست ته يې يوازې په دې موخه مخه نه وه کړې چې سياسي واک ته ورسېږي بلکې سياست ته يې هېواد او خلکو ته خدمت د يوې وسيلې په توگه کتل. د حامدکرزي لاندې څرگندونې د جهاد او د جهاد د واقعيتونو انځور کاري: « ماښين له فاکولتي څخه له راتگ وروسته مې خبرونه واوريدل روسانو افغانستان اشغال کړی وو هلته مې هوډ وکړ چې له درس څخه وروسته به ځم او جهاد به کوم ...، د حضرت صاحب په گوند کې شامل شوم چون انگرېزي مې زده وه نو د ترجمان په توگه مې کار کاوه. يوه بهرني دفتر ته به ډير وخت ورتلو، يوه ورځ دغه دفتر ته په لار خبره شوله چې شوروي وزې. مولوي شمس الدين د زابل وو، يوه ډيره پخه خبره يې وکړه او ويې ويل چې يواځې د شوروي په وتلو نه آزاديرو موږ ويل څنگه؟ ويل يې ترڅو چې له دغه دفتر څخه خلاص نه شو...، ډير وختونه وروسته چې د پاکستان فقيد رئيس جمهور ضياء الحق ومړ نو د پاکستان حکومت وويل چې افغان تنظيمونه دې راټول شي او د پاکستان د غير مذهبي گوندونو سره دې کيني...، په پېښور کې دا وظيفه ماته وسپارل شوه چې له عوامي نشنل گوند سره تماس ونيسم ...، د دوی د حزب له يوه معزز شخص سره مو مجلس وکړ په مجلس کې هغه موږ ته وويل چې موږ نشنل پارتی ستاسو د جهاد مخالف نه يو، موږ د جهاد ملگري يو، موږ ته افغانستان لوی مرام دی، موږ ته پياوړی او مستقل کابل لوی مرام دی خو زموږ مخالفت ستاسو سره دا دی چې دا حالات چې تاسو په پاکستان کې په ځان راوستي دي د دغو مخالف يو. اصلي دښمن شوروي نه دی بلکې شوروي ظاهري دښمن دی. تاسې داسې چا ته پناه راوړې چې هغه مو رښتې درکاري. په موږ هلته وخت تیر شوی وو او پدې پوهيدو چې دا حقيقت دی خو چون زموږ رښتې ژورې دي هر څومره چې يې راکاري نه راخيږي نو نيت يې بالکل دا وو چې رښتې مو را وکاري او برباد مو کړي.» ۱۵۷

د کرزي په څرگندونو کې د تبصرې وړ ټکي ليدل کيږي چې په لنډه توگه به پرې تم شو.

الف - کرزی مني چې ده اوجهادي مشرانو هغه هېواد ته پناه وړې وه چې زموږ رښتې يې راکارلې او موږ يې بربادولو. خو کرزی دا نه مني چې زموږ رښتې يې راکښلي دي او موږ يې برباد کړي يو. يا للعجب! کرزی د يوه هېواد د پوځ بشپړ پوښه کيدلو، د هېواد د ټولو دولتي ادارو د تجهيزاتو او لرغونو آثارو چور او تالان، د زيربنايي او پوهنيزو بنسټونو له منځه تللو ته د هېواد بربادي نه وايي. د ده په واکمنۍ کې به پاکستانيانو په سرحدي سيمو توغندي ویشتل او پوځ داسې توغندي او توپونه نلرل چې متقابل ځواب ورکړي. ده يو وخت ويلي وو په شمال کې ناڅرگندې الوتکې اورپکې کوزوي خو افغان پوځ د رادارو تجهيزات نه درلودل چې د هېواد فضا ته ننوتونکې الوتکې کشف او د جنگي الوتکو په واسطه هغه کينولو ته اړباسي. کرزی د هېواد د ملي موزيم او په هېواد کې د نورو لرغونو آثارو تالان چې د يوه هېواد د تاريخ او هويت څرگندوي د ريښو کښل نه گڼي.

ب- کرزی په پاکستان کې د يوه بهرني دفتر يادونه کوي چې د مجاهدينو مخور به هلته ورتلل او مولوی شمس الدين ويل ترڅو د دغه دفتر څخه خلاص نشو که شوروي له هېواده ووزي موږ نه آزاديرو. مولوي صاحب ليدل چې دې دفتر د دوی لاس، پښې او فکرونه داسې تړلي دي چې د خلاصيدو وس يې نه ويښي. بېله کومه شکه دا دفتر د پاکستان د استخباراتو دفتر وو چې هغه ته د سي آې اې پاکستانې څانگه ويلی شو.

ج- کرزي کليدۍ مسلې ته گوته نيولې چې د ضياء الحق د مړينې وروسته د پاکستان حکومت وويل چې تنظيمونه دې د پاکستان د غيرمذهبي گوندونو سره کيني. کرزی دا نه وايي چې دستور ورکړل شو

چې دا کار وکړي. دوی خواران پر وو څه چې بادار ویل هغسې وکړي او ده ته هم دنده ورکړل شوه چې د عوامي نیشنل پارتۍ سره د کیناستو بند اوبست وکړي. پدې کتنه کې د دې پارتۍ غړي ورته وایي: «زموږ مخالفت ستاسو سره دا دی چې دا حالات چې تاسو په پاکستان کې په ځان راوستي دي د دغو مخالف یو» د پاکستان میشت پښتون سیاستوال ته د زغم وړ نه وو چې د دوی افغان وروڼه د خپل هېواد او خلکو د برخلیک د ټاکلو واک پنجابیانو ته ورکړی دی چې زموږ سره ملي – تاریخي ستونزه لري. افسوس د کرزي په حال چې د هغه هېواد مشر چې زموږ ریښې یې را کارلي او تبه کولو یې هغه ته درناوی کوي او هغه ته فقید هم وایي .

- کرزی د شوروي د اشغال په وړاندې خپل غبرگون د خپل جهاد پیل گڼي. دا به افغانان ورسره ومني چې ده د شوروي د اشغال په وړاندې ودرېدلو خو د ده مشر مجدي شېر کاله مخکې د داودخان د خپلواک حکومت په وړاندې جهاد پیل کړی وو . دلته دا پوښتنه پیداکيږي که چیرې داودخان هېواد او خلکو ته خاين وو نو بیا ولې کرزي څلورسوه بستريز روغتون د داودخان په نامه ونوماوه ؟ او که چیرې داودخان یو رښتینی وطنپال افغان مشر وو نو ولې ده د داسې چا تر رهبرۍ لاندې جهاد پیل کړ چې هغه د داودخان په وړاندې د پنجابیانو په قوماندې جهاد کولو.

دا پوښتنې نه یوازې کرزي ته متوجه دي بلکې د ده ځای ناستي اشرف غني او ټولو تنظیمي مشرانو او هغه څیړونکو، لیکوالو او سیاستوالو ته هم متوجه دي چې تردې دمه د داودخان او د خلقیانو د خپلواکو حکومتونو په وړاندې جگړو ته سپېڅلي جهاد وایي. د افغانستان د جهاد واقعیتونه او د جهاد د ستراتیژۍ د جوړوونکو موخې به د سټیوکول څخه ولولو چې لیکي: «د افغانستان پرسر د الوتنې پرمهال به کله چې د امریکا د کانگرس یوه سیلاني غړي یو پل پر ځای ولاړ ولید. نو واشنگتن ته د بېرته ستنیدو په موکه به یې لوړ شکایتونه پیل کړل چې هغه باید والوزول شي.» ۱۴۴/۱۹۳ د جهاد ستراتیژیستانو اولارښوونکو خپلو موخو ته د رسیدو لپاره چې د محمد داود او یا د (ا، خ، د، گ) د واکمنۍ وروسته د افغانستان په پلاز داسې یوه واکمني وويني چې د یوه متمرکز ځواکمن دولت د جوړولو جوگه نه وي او پخپلو کې د گور د چنجانو په شان یو بل وځوري نو هماغه دي چې اووه گوني او اته گوني یې په رسمیت وپیژندل چې د یوبل سره د گډې ژبې او گډ کار د موندلو څخه عاجز وي او دوی د تنظیمونو د مشرانو د نه وړتیاوو او مخالفتونو څخه گټه پورته کړي.

د جهادي لیډرانو په هکله عزیزالدین الفت د خپل (جهاد و دست های پشت پرده) نومي کتاب په ۹۳ مخ کې لیکي: «یوازې د جهاد نوم او کلمه ده چې دا لیډران یې په یوه کتار او څنګ ترڅنګ درولي دي او اوسني لیډر شپ ته اسلامي رنگ او بڼه ورکوي. دا لیډر شپ د اضعادو او د مخالفینو د مجموعې پرته بل څه نه دي چې د یوبل څخه زیات واټن لري.» نوموړی په خپل کتاب کې د جهادي تنظیمونو د جهاد د څرنګوالي په اړه په زړمت کې د یوه تنظیم د جهاد داسې انځور کاري: «په زړمت کې یو شمیر خلک (بیدینه خلقیان) له منځه یوړل شول، ددې ګوند پلویانو د هغوی کورونو ته ځان ورساوه ، د هغوی بڼځې او اولادونه یې برمه کړل او (د کرم او تولګي) په سیمه کې یې وپلورل.» دا د جهادي پلوی د جهاد یوه بیلګه وه چې د خپل پلرني ټاټوبي بڼځې او ماشومان د هېواد بهر د توکو یا څارویو په شان پلوري چې پدې ډول شتمن شي . په ۱۳۵۷ کال کې د غزني په ولایت کې مجاهدينو یو خلقي نیولی وو. نوموړی یې په یوه ونه کې اویزان کړ او د لاندې یې اور ورته بل کړ. په یوه ټایپ کې یې یو کست چې د افغانستان د دموکراتیک جمهوریت ملي سرود پکې ثبت شوی وو چالان کړ ، دې خلقي ته یې وویل اوس ووايه « گرم شه لاگرم شه » پدې ډول یې نوموړی کباب کړ. جهادي پلوی دې ډول کارونو ته چې خپلې افغاني

خويندې او بچيان په پرديو وپلوري او انسانان کباب کړي چې نه د اسلام سره سرخوري او نه د افغاني ټولنې له دودونو او رواجونو سره ډډه لگوي بلکه د انسانيت، افغانيت او اسلاميت ضد کړنې او د وحشت او بربريت څرگندې بيلگې دي د سپيڅلي جهاد نوم ورکاوه.

دا برخه به د جنرال رحمت الله صافي د «مسعود پيژنی؟» نومي کتاب پدې وينا د پای ټکی کيښودل شي: «حقيقت دا شو چې د جهاد قومانده بشپړه د پاکستان په لاس کې وه د تنظيماتو مشران يوازي امرمنونکي وو نه امرکوونکي. په هر حال هرڅه چې وو هغه ترسره شول او نتيجه مو د سر په سترگو وليده.» چې هغه د افغانستان وراني او تباهي، ملي نفاق، فساد او شرارت، د وسلوال پوځ نړيدل او د هېواد او خلکو په برخليک د پرديو واکمنيدل شول.

اړې دورې او بغاوتونه

د ثور پوځي پاڅون د وخت واکمنو، د گوند مخالفينو، شوروي اتحاد، پانگوالي نړۍ او د هغه سيمه ييزو سپوږمکيو ته هيښوونکې پېښه وه. د افغانستان په تاريخ کې لومړی ځل وو چې يو سياسي گوند کوم چې غوڅ اکثریت غړي يې د محکومو طبقو له لمنې را وتلي وو او په هېواد کې يې د خوارو او ستم لاندې طبقو په ګټه د بنسټيزو سمونو د راوړلو ژمنه کړې وه سياسي واک ترلاسه کړ. د دې سازمان کړنلارې ته په کتو سره نسکور شوو واکمنو کړيو، محافظه کارو ډلو او ارتجاعي روحانيت پدې گوند د کمونست گوند ټاپه لگولې وه. د انقلابي واکمنۍ اونۍ نه وه تېره شوې چې د پکتيا ولايت د زيروکې په علاقداری او ښوونځي وسلوال بريد وشو علاقدار، د هغه ماشوم، ميرمن او درې تنه ښوونکي ووژل شول. د پاکستان سره په پوله کې دا ډول پېښه ښيي چې هغه نه خپل پاڅی خلقي ضد خوځښت وو، نه د نوي حکومت د فرمانونو، بېره ناکو سمونو او تيروتنو سره تړاو درلود لکه څرنګه چې مخالفينو تبليغول بلکې سياسي انگيزې او لاملونه يې لرل چې ريښې يې د فرضي کرښې هغې خوا په پاکستان کې وې. يو افغان ليکوال د ثور د سياسي اوښتون وروسته د نوي واکمنۍ د وضعيت داسې انځور کړي: «په هېواد کې د ننه د رژيم پر ضد وسلوال پاڅون، د هغه په مقابل کې د پرچميانو او ستميانو سرسخته مبارزه او له بهر څخه د نړيوالې توپنې ورځ په ورځ پياوړتيا، ټول هغه ټوکونه وو چې د نور محمد تره کې د رژيم پښې يې خورا کاواکه کړې وې.» «۲۱/۱۵۸ پدې هکله د اروپا د دريو سترو دولتونو (فرانسې، لويديځ آلمان، انگلستان) د خبريالانو پوښتنې چې د نور محمد تره کې څخه يې د هغه په لومړۍ مطبوعاتي مرکه کې کړې دي ښيي ترڅو د افغان ولس مذهبي احساسات راوپاروي.

فرانسوي خبريال – ښاغلی رئيس! آيا ځان او خپل حکومت کمونست، سوسياليست او يا ريفورميست بولي؟

ځواب – زموږ حکومت يو دموکراتيک حکومت دی چې د افغانستان د خلکو د زيارکښو طبقو يعنې د کارگرانو، بزگرانو او د وړې بورژوازی د منځني پوړ ګټې خوندي کوي.

پوښتنه: له شوروي اتحاد سره به خاصې اړيکې ولری؟

ځواب: زموږ اړيکې به له ټولو هيوادونو، شوروي اتحاد، زموږ له ګاونډيانو او نورو هيوادونو سره زموږ له حکومت څخه د ملاتړ او په سياسي او اقتصادي برخو کې د هغوی د مرستو له مخې ټاکل کيږي.

د لويديځ آلمان د خبريال پوښتنه: آيا ستاسو حکومت به په سيمه کې دوه اړخيز او يا څو اړخيزامنيتي ترتيبات ونيسي او يا يې ردوي؟

ځواب : لکه مخکې مې چې وویل موږ به د هېواد د ناپېیلتوب سیاست پرمخ بوزو او په کوم نظامي پکت کې به هیڅکله هم برخه وانخلو. موږ دا کار نه کوو او له ټولو هېوادونو څخه غواړو چې پداسې پکتونو کې شامل نشي او زموږ هیله زموږ په هېواد او نړۍ کې سوله ده.

د مانچسترګار دین د نماینده پوښتنه: ستاسې په هېواد کې به د اسلام د دین موقف څه ډول وي ، آیا دیني مناسک پرځای کوي او آیا له کومو مذهبي مشرانو څخه د مخالفت انتظار لرئ؟

ځواب : ما لکه چې په خپله رادیويي اعلامیه کې تذکر ورکړی دی موږ د اسلام د مقدس دین اساساتو ته احترام لرو. موږ څوک د مذهبي مناسکو له اجراکولو څخه نه مني کوو. زموږ پر ضد ستر پروپاګند پیل شوی دی. زموږ ملت یو مسلمان ملت دی. موږ د دې ملت په خدمت کې یو او موږ په نظر کې نلرو چې په مذهبي چارو کې مداخله وکړو.

د بي بي سي د خبريال پوښتنه : آیا په داسې هېوادونو لکه افغانستان کې به د یوه ماتريالست او یا مارکسیست رژیم تاسیس له اسلامي قوانینو سره تصادم ونکړي؟ آیا ستاسې د ځمکواصلحات او ټولنیز اقدامات د اسلام له اساساتو سره ټکر کوي که نه؟

ځواب : د اسلام اساسات دا غواړي چې اصلاحات د خلکو په ګټه صورت ونيسي او د ځمکو اصلاحات د اسلام له اساساتو سره مخالفت نلري.

د بي بي سي نماینده : لیکن یو مارکسیست او یا ماتريالست رژیم له دې سره مخالفت لري.

ځواب : هغه څه چې موږ په نظر کې لرو او زموږ په پروګرام کې ۱۳ کاله مخکې طرح شوي او تراوسه یې لا تعقیوو، مارکسیزم – لینینیزم مطرح نه دی لیکن بیا هم دا یو ډیر مترقي ، ملي او دیموکراتیک پروګرام دی.

د بي بي سي نماینده : ومو ویل چې پدې پروګرام کې مارکسیزم مطرح نه دی؟

ځواب : په دې پروګرام کې مو مارکسیزم – لینینیزم ته ځای نه دی ورکړی.

پوښتنه : آیا تاسې خپل ګوند مارکسیست او یا غیر مارکسیستي تلقی کوي؟

ځواب: زموږ ګوند د کارګرانو، بزګرانو، روڼ اندو، کسبګرو او د وږي او منځنۍ بورژوازی ګوند دی او د هغه رسمي نوم د افغانستان د خلک دموکراتیک ګوند دی.

پوښتنه : آیا یو کمونست ګوند نه دی؟

ځواب : نه خیر، موږ په افغانستان کې کمونست ګوند نلرو. زموږ د ګوند نوم د افغانستان د خلک دموکراتیک ګوند دی.

د بي بي سي نماینده : موږ دموکراتیک خلق د یوه مارکسیستي ګوند په توګه پیژنو.

ځواب : څه چې زه وایم دوستان دې یې واورې . زموږ ګوند د ا، خ، د ، ګ په نامه یادېږي.

پوښتنه : دوي ورځې مخکې ستاسې رادیو یوه توضیح خپره کړه چې ارتجاعي امپریالستي خپروني یې انتقاد کړي دي . که موږ ستاسې حکومت مارکسیستي معرفي کړو نو ستاسې په نظر آیا موږ امپریالست او مرتجع یو؟

ځواب : نه خیر تاسې که موږ حتی د دموکراتیک خلق افغانستان په نامه هم یاد کړئ تاسې بیا هم امپریالستان یاست. امپریالیزم یوه علمي اصطلاح ده چې هیڅوک هم د هغه معنی نه شي بدلولای. دا چې تاسې ښه یاست یا بد یاست دا په دې پورې اړه نه لري چې موږ د مارکسیست او یا دموکراتیک خلق په نامه یاد کړئ . موږ له ټولو دوستانو او د نړۍ له خلکو څخه دا انتظار لرو چې موږ زموږ د پروګرام سره سم د افغانستان د خلک دموکراتیک ګوند په نامه یاد کړي، زموږ پروګرام په هرځای کې خپور شوی دی.

د پورتنیو پوښتنو څخه معلومېږي چې د دې دریو امپریالستي دولتونو خبریالان پدې شخوند وهي چې د (ا، خ، د، گ) کمونست او مارکسیست گوند وښيي دا ځکه چې په اسلامي ټولنو کې غربي میډیا کمونیسم او مارکسیسم د کفر او الحاد په نامه تبلیغ کړي دي او په راتلونکې کې به یې هم تبلیغ کړي. لویديځ په تبلیغاتي ډگر کې پوره تجربه لري پوهیږي چې که یو درواغ په پرله پسې توګه تکرار شي خبره دې ته رسیږي، اوریدونکي څه چې په خپله درواغجن هم په خپلو درواغو باور پیدا کړي چې دی رښتیا وایي. له همدې امله دي چې د ناټو د سازمان د دریوسترو دولتونو خبریالان یوه پوښتنه په مختلفو بڼو تکراروي. همدا راز د فدرال آلمان د شپېگل مجلې د ۱۹۷۸ کال د می په اتمه یوه لیکنه چې سرلیک یې (افغانستان: په زهر و لړل شوی دی) خپره کړه. د لیکنې سرلیک پخپله د دې مجلې د تبلیغاتو لوری او موخه برېښوي. البته چې دې ډول تبلیغاتو بېله ښکته خپل منفي اغیز درلود چې ولس د نوې واکمنۍ خلاف راوپاروي. د اسلام په هکله د (ا، خ، د، گ) د تګلارې په اړه به بیا د تره کې څخه واورو چې هغه د بي بي سي د خبریال د پوښتنې په ځواب کې وایي: «څرنگه چې مو پخپله رادیويي اعلامیه کې ذکر کړه موږ حقیقتاً د اسلام اساساتو ته احترام لرو، موږ یو مسلمان ملت یو. موږ په ټولنیز ژوند کې د اسلام اساساتو ته احترام کوو، موږ د اسلام په اساساتو تکیه لرو او همدا خبره، زموږ د معرفي لپاره کافي ده. موږ د مسلمانانو بچیان یو زموږ ولس مسلمان دی، د اسلام د سپیڅلي دین اساساتو ته په درنه سترګه غورو. هیڅوک به دا ادعا ونشي کړای چې موږ د اسلام دین سره مخالفت کوو. موږ که چیرې اصلاحات منځته راوړو، د اسلام مخالف نه دي، لکه چې د اسلام په سپیڅلي آئین کې په ډاګه سره د ورورۍ، برابری او ټولنیز عدالت حکم شوی دی هغه څوک چې د اسلام مخالف دي د اصلاحاتو مخالف دي. د اسلام اساسات د دې غوښتنه کوي چې د خلکو د ګټو په جهت کې اصلاحات رامنځته شي، د ځمکو اصلاحات د اسلام د اساساتو مخالف نه دي.» ۱۵۹ خو د گوند بي تجربګۍ، آرمانګرۍ، د واک د انحصار، په گوند کې ډله بندیو او د سیاسي اپوزیسیون نه زغمل دي ته لار هواروله چې خلک پر نوې واکمنۍ بې باوره شي، هم د گوند د سیاسي مخالفینو او هم د پردیو د تبلیغاتو ښکارشي او د نظام په وړاندې ودریږي. پدې هکله دا واقعیت له پامه ونه غورځول شي چې د ثور د پاڅون وروسته په گوند او دولت کې ناوړه حالت واکمن شو او د گوندي - دولتي زعامت د مدعیانو د ارادې له مخې د هېوادوالو د بېله محاکمې وژنې، د قوانینو او د گوند د جمعي رهبرۍ اصول تر پښو لاندې کول، د گوندي او دولتي چارو سبوتاژ، د سواد د زده کړې، د ښځو د فرمان او د ځمکې د اصلاحاتو په پلي کولو کې د زورزیاتۍ څخه کار اخیستل د واکمنۍ وګړنیز ملاتړ د له لاسه ورکولو کې منفي رول درلود. لکه څرنگه چې پدې اړه محمدابراهیم عطایي لیکي: «د حفیظ الله امین په مشرۍ خلقي اړخ یکه تازي پیل او هڅه یې کوله چې ټول واک د خلقيانو په لاس کې ولویږي... او پرچمیانو د خلقيانو د ناکامۍ په موخه کارونه سبوتاژول.» ۱۷ / ۴۰۴ د عطایي ارزونه ښیي چې د واک مدعیانو خپل نظام ته په خپله ستونزې جوړولي او د خپلو دې کړنو د ناوړو پایلو د درک وړتیا یې نلرله.

کله چې په یوه واکمنۍ کې یوه ډله په یکه تازۍ او بله د چارو په سبوتاژ لاس پوري کړي خلک له واکمنۍ واټن نیسي، وګړنیز ملاتړ له لاسه ورکوي، ولسونه د هغې په وړاندې درېږي او خبره بغاوتونو ته رسیږي. منطقاً دې ډول کړنو دې ته زمینه برابره کړه چې د هیواد په ګوټ ګوټ کې د واکمنۍ په وړاندې وسلوال مقاومتونه پیل شي او په ځینو پوځي جزوتمو لکه د هرات او ننگرهار په فرقو، د کابل د بالاحصار په ګارنېزیون کې د بغاوتونو او مخالفینو ته د اسمارد غونډ اوښتلو یادونه وشي. پر بله خوا هغه مهال بلا استثنی ټولو سیاسي ډلو که ورته اسلامي وویل شي، کین اړخي، ښي اړخي او منځلاري، هر یوه دا ادعا کوله چې د خلقي واکمنۍ په وړاندې د پاڅون نوښتګر دي. د ساري په توګه د بالاحصار

او چنډاول د پېښو نوبت او وياړ هم چين پلوه سياسي کړۍ په غاړه اخلي ، هم اسلامي خوځښتونه او هم افغان ملت. حتي د کابل پوهنتون يو شمير استادان د بالاحصار د پېښې وياړ خپل گڼي. د ننگرهار د يوولسمې فرقې د اړو دورو مسؤليت د اسلامي ډلو سربېره افغان ملتیان او د هرات بيا صبغت الله مجددي، برهان الدين رباني او چين پلوه سياسي ډلې مني. عجيبه لا دا چې پرچميان چې د واکمنۍ کابو نيمايي برخه يې هم جوړوله د شوروي د اشغال وروسته ځانونه د خلقي واکمنۍ په وړاندې د مخالفتونو او مقاومتونو نوښتگر گڼل. د بېلگې په توگه محمد نبي عظيمي ليکي: «لومړني مخالفتونه او پاڅونونه د واکمن رژيم په وړاندې د پرچميانو له خوا وشول. « ۱۲۹ / ۶۴ د افغان ملت مشر نورالحق احدي په پاکستان کې د خپل گوند په کنگره کې وايي چې د دوی گوند د ثور د اوښتون د لومړيو څخه د دې واکمنۍ په وړاندې درېدلی دی او د ننگرهار په فرقه کې د پاڅون نوښتگر هم دوی وو. که چيرې د دې ډلو څرگندونې ومنل شي چې د ټولو څرگندونې د منلو وړنه دي او د مبالغې ، درواغو او د ځان من گڼلو تله يې خورا درنه ده خو د څرگندونو نه يې داسې پايله راوړي چې ټولو د هماغه پيل څخه د خلقي واکمنۍ خلاف دريځ درلود، د نوې واکمنۍ سره د پوهاوي ، جوړجاړي او رښتيني همکارۍ ليوالتيا نلرله او د مخالفت او دښمنۍ تگلاره يې غوره کړې وه. پردې بنسټ د هېواد د حالاتو په کړکېچنتيا او د ناورين په را پنځولو کې د خلقيانو او پرچميانو سربېره نورې سياسي ډلې هم ملامتې دي . دا بيا ښيي چې د دې گوند سربېره د وخت ټولې سياسي ډلې پدې مزمنې ناروغۍ چې د نورو سره له پوهاوي او جوړجاړي ته له رسېدلو ډډه کوله اخته وې. البته د خلقي واکمنۍ تيروتنې چې د نورو سياسي سازمانو اړونده روڼ اندو په وړاندې د زورزياتۍ څخه ډډه نده کړې د توجيه وړ ندي لکه څرنگه چې د خلقي واکمنۍ په وړاندې د نورو سياسي سازمانو دريځ او مخالفتونه هم د توجيه وړ نه دي . د خلقي حکومت په وړاندې په بغاوتونو او وسلوالو مقاومتونو کې د هرات ، چنډاولو او مخالفينو ته د اسمار د غوند د اوښتني پېښې د سياسي ، امنيتي او تبليغاتي اړخه د واکمنۍ لپاره يو سترچلنج او د مخالفينو لپاره بری گڼل کيده چې په هغو به مکث وشي. البته هڅه به وشي چې د دې پېښولاملونه او په هغو کې د بهرني عامل اغيز ته ځانگړي توجه وشي ځکه چې د افغانستان د روان ناورين ريښې بايد د هېواد نه بهر او هغه هم د زبرځواکونو په ستراتيژيو او سيالۍ کې ولټول شي نه دا چې د خلقي واکمنۍ په وړاندې مخالفتونه او پاڅونونه خودجوشه وگڼل شي هغه څه چې د افغانستان د هغه مهال د ځمکنيو واقعيتونو سره په څرگند ټکر کې دي.

الف – په هرات کې د ۱۳۵۷ کال د کب (۱۸ تر ۲۹) دوولس ورځنۍ پېښې چې د (ا، خ ، د، گ) مخالفانو ورته د هرات پاڅون او واکمنۍ ورته بنورښ ويل چې د کب د څلورويشتمې پېښې په نامه هم يادېږي. د واکمن گوند مخالفين د هرات پېښې د ځايي چارواکو د ناکامه مديريت او ناوړه چلند په وړاندې د ولس خودجوشه غبرگون گڼي او حکومت بيا په هغې کې د پرديوالاس ته گوته نيسي. اوس به وگورو چې د هرات د(پاڅون يا بنورښ) انگيزه څه وه ، بهرني عامل او د ځايي چارواکو کړنو تر کومې کچې پکې رول درلود.

وايي ويروس په کمزوري ارگانيزم کې د ننوتلو او ودې چانس لري. د هرات د پېښو په درشل کې نه يوازې د هرات د ولايت په ملکي مشرتابه کې د نظر او عمل يووالی نه تر سترگو کېده بلکې د دې ولايت ملکي او پوځي بنسټونو د يو بل خلاف دريځ هم نيولی وو. په يوه دولتي ارگان کې د داسې حالت شتون د دولتي چارو د پر مخ وړلو او خلکو ته د خدماتو په وړاندې کولو کې خنډونه ايجادوي ، گډوډې منځته راوړي او دښمن په ډيره آسانۍ سره کولی شي د يوه گواښمن ويروس په شان په دولتي بنسټونو او پرگونو کې نفوذ وکړي. دې دا معنی لرله چې د هرات ولايت ضعيف اداري سيستم ته د ويروس د ننوتلو او په

هغه کې د ودې مناسب شرایط برابر وو. د دې ادعا ښه بیلګه په خپله د والي او د ولایتي ګوندي کمیټې د منشي نظیف الله نهضت لاندې څرګندونې دي: «د یادونې وړ ده چې دغو دواړو کدرونو آقا گل او سیدمکرم ازبک د ګوندي رهبرۍ په دنده د پلېندۍ کې د حفیظ الله امین ضد فرکسیون سره اړیکې درلودلې او په هرات کې له لومړۍ ورځې څخه تر پایه پورې نه یوازې دا چې همکاري یې ونکړه بلکې دوی برعکس ستونزې یې را ته پیدا کړې.» ۳۴/ ۱۶۰ پورتنۍ وینا ښیي چې آقا گل بانس او سیدمکرم د امین ضد فرکسیون سره تړاو درلود چې د ولایت ګوندي - دولتي مسؤل ته چې د امین اړونده فرکسیون غړی دی ستونزې جوړولې. خو نهضت د هغوی د فرکسیوني تړاو په هکله څه نه وایي. ددې معنی دا شي چې هغوی د کوم ګوندي فرکسیون غړي نه وو او واقعیت دا دی چې په خلقيانو کې د امین ضد فرکسیون شتون نه درلود. البته چې د امین د فرکسیون پرته په خلقيانو کې بل فرکسیون قطعاً موجود نه وو. په یوه ګوند کې فرکسیونبازي ګوندي اصولو ته شا ګرزونه او د ګوند داعیې ته برېښځایانت دی. کله چې یو هیواد د پردیو د لاسوهنو هدف ګرزیدلی وي او د جګړې اوړونه بل وي د یوه سرحدی ولایت مشران یوموتی نه وي، د همکارۍ روحیه پکې مړه شوې وي، یو بل ته ستونزې جوړې کړي، منطقاً چې د دې ولایت سیاسي او امنیتي حالات ګرځېدلی شي او د خورا ناوړه پېښو پېښیدل شوني دي. مرکز هم د هرات د کب (۱۸ - ۲۹) پېښو ته په کتنې سره دې پایلې ورسېدلو چې د هرات د اړور دوړو لامل د ولایت د مشرتابه نه وړتیا ده. هماغه دي چې په هرات کې د حالاتو د کابو کولو یوه ورځ وروسته د ۱۳۵۸ کال د وري په لومړۍ نیټه د هرات ملکي مسؤل نظیف الله نهضت مرکز ته وروغوښت او د غزني د والي او ولایتي کمیټې د منشي په توګه یې مقرر کړ. په هرات کې د وضعیت د کابو کولو یوه ورځ وروسته د نهضت بدلول ښیي چې د هغه د نه وړتیا له امله په هرات کې بلوا وشوله، وینې تویې شوې، د فرقي وسلې چور شوې او زیات مالي زیانونه ورسېدل. نو مرکز باید هغه محاکمه کړی وای. لکه څرنګه چې نهضت د بې تاجه ټولواک د فرکسیون اړونده غړی وو لدې امله د محاکمې پرځای د غزني په ولایت کې د والي او منشي په توګه مقرر شو. کله چې نهضت په غزني کې هم ښه ونه ځلېده هغه په کوبا کې سفیر وټاکل شو. هغه مهال ځېنو خلقيانو د هغه کارنامو ته په کتو سره په ټوکو ویل نه دا چې کوبا ته د نهضت په رسېدو سره هلته هم اشرار پیدا شي. کله چې په یوه دولت کې د مکافاتو او مجازاتو اصل په پام کې ونه نیول شي او د ضوابطو ځای روابطو نیولی وي پایله یې په دولتي ادارو کې بې نظامي او د دولتي پروګرامونو نه پلې کیدل کیږي او د افغانستان د هغه مهال وضعیت ته په کتو سره چې د هغه په وړاندې نااعلان شوې جګړې دوام درلود د سیاسي او امنیتي وضعې ګرځېدلی او د هرات د پېښې په شان د ناوړو پېښو منځته راتګ منطقي برېښېده. د هرات د خونړیو پېښو په هکله دا ارزونه چې «د هرات والي او د اوولسمې فرقي قوماندان سیدمکرم خلک پاڅون ته اړایستل اوله بله پلوه ایران چې په کمین کې ناست وو د هرات پاڅون ته وسلې او وګړي استول.» ۴۰۶ / ۱۷ د منلو وړ ده. دا ډول منصفانه ارزونه ښیي چې ښورښ ته د هرات د خلکو هڅوونکي او سمبالونکي د هیواد څخه بهر وو او د ځایي چارواکو تر منځ د پوهاوي او ګډې همکارۍ نشتون او د ولایت د رهبرۍ د مقام نه وړتیا دې ته شرایط برابرکړل چې پردې او په پردیو پورې تړلي سیاستوال او سیمه ییز مخور د ولس د نارضايتۍ څخه ناوړه ګټه پورته کړي. اوس به د کب د څلېرویشتمې په درشل کې د هرات ولایت په مربوطاتو کې د حالاتو جاج واخلو چې ولې هلته حالات ګرځېدلي شول او خبره په ښار کې اړودوړو او په فرقه کې بغاوت ته ورسیده. ویل کیږي چې د کب په نهمه د هرات ښار ته څیرمه د پښتون زرغون ولسوالۍ د سلیمي کلي ته د سواد د زده کړې نارینه او ښځینه کارکوونکي تللي وو تر څو خلک وهڅوي د سواد د زده کړې په کورسونو کې

ځان ثبت کړي. په يوه روايت کليوالو دا مسئولين ويلي او په بل روايت چې محمدصديق فرهنگ او محمداظم سيستاني هم پدې ډله کې راځي هغوی يې ووژل. حکومت تورن کسان ونيول. خلکو د خپلو بنديانو د خلاصون په موخه دولتي ضد تحريکات پيل کړل او يوه ناڅرگند لاس د ولايت په مربوطاتو کې يو من رښتيا او سل منه درواغ تبليغات پيل کړل. دا تبليغات پدې څرخيدل چې دولت غواړي بيسواده بنځي او نارينه جبراً د سواد د زده کړې په کورسونو کې شامل کړي او څوک چې په کورسونو کې نه شاملېږي هغه بنديانوي. د سليمي د کلي د پيښې ۹ ورځې وروسته (کب اتلسمه) د غوريانو په سرحدي ولسوالۍ بريد وشو خو بريدگر پدې بريالي نشول چې ولسوالي ونيسي. بله ورځ د کب نولسمه همدا بلواگر د زنده جان ولسوالۍ په لور خوځېږي خو دا ولسوالۍ چې اړين استحکامات يې نلرل لا د مخه تخليه شوې وه او دا وسلواله ډله د گذرې ولسوالۍ په لور خوځېږي چې د زنده جان د ولسوالۍ څخه هم يو شمير کسان ورسره ملگري کيږي. د گذرې ولسوالۍ ساتونکي هم د بغاوتگرو سره جنگيږي او بنوربنيان نشي کولای ولسوالي ونيسي او همدا بلواگر د انجيل ولسوالۍ په لور چې د ښار ترڅنگ پرته ده حرکت کوي او پر هغې بريد کوي چې بيا هم د ولسوالي مدافعينو د ولسوالۍ څخه په کلکه ساتنه وکړه. البته چې د سرحدي ولسوالۍ غوريانو څخه تر انجيل ولسوالۍ پورې د دولتي ضد بنوربنيانو شمير هم زياتيږي. ترڅو هغوی د کب په درويشتمه د ښار څنډو ته ورسيدل او «د مالان د پله له لوري هرات ته ننوتل. د کولاب کارته چې هلته اهل تشيع مېشت دي د فتنې د مرکز په توگه وکاراوه. «۱۶۰ / ۳۴ غلام محمد زرمالوال پخپل د (افغانستان تروروستي افغانه) نومي کتاب د دويم ټوک په ۲۲ مخ کې پدې اړه راوړي: «د هرات ښاريان د ښار کوڅو ته راووتل او په دولتي ادارو او موسساتو کې يې د شوروي سلاکارانو او خلقيانو په (ښکارکولو) او وژنه لاس پورې کړل، د وسلو او مهماتو زيرمو ته اور اچول او دولتي ادارې د اور خوراک شوې. «بنوربنيان د کب په ۲۴ او ۲۵ بريالي شول چې د ښار په زياترو سيمو واکمن شي. هغوی په افغانستان بانک حمله وکړه د بانک دروازي يې ماتې کړې خو فلزي صندوقونه يې مات نشوای کړی او دولتي ذخيره خوندي پاتې شوه. د هرات په ښار کې بنوربنيان بريالي نشول د ولايت مقام، گوندي کميټه او د څارندوی (پوليسو) قومانداني ونيسي. د کب په ۲۶ د هرات په فرقه کې يو شمير افسرانو چې مرکزي رول پکې جگتورن علاوالدين او تورن اسمعيل درلود بغاوت وکړ. په يوه روايت د هغوی پلويانو په خوځښت بريد وکړ او هلته يې د شپيتو تنو شا اوخوا گونديان او دولت ته وفادار افسران ووژل او په بل روايت هغوی د فرقي په سالون کې چې غونډه روانه وه بريد وکړ. همدارنگه د دافع هوا په توپ يې په قوماندانۍ ډزې وکړې. د فرقي مشران د شينډنډ هوايي ډگر ته وتښتيدل. په فرقه کې يو ناڅرگند وضعيت او يوه انارشي واکمنه شوه. بغاوت کوونکو افسرانو د وسلو د ډيپوگانو درې خلاصې کړې او وسلې او مرمۍ يې په خپلو پلويانو او ملگرو وويشلې. دا مهال د شينډنډ د هوايي ډگر څخه جنگي الوتکو په ښار بمبارۍ کوي، د کابل او کندهار څخه يې مرستندوی ځواکونه راوغوښتل. د کابل څخه د شهنواز تني په قوماندانۍ د کوماندو قطعه د شينډنډ په هوايي ډگر کې ديسانټ شوه او د کندهار مرستندوی ځواکونه د کب په ۲۷ هرات ته راوړسيدل. د کندهار څخه کومکي ځواکونو او د کوماندو قطعي په ښار او فرقه باندې عمليات پيل کړل او بنوربني پوځيانو ددې وس ونه موند چې مقاومت وکړي او د فرقي څخه وتښتيدل او د هرات ولايت په ځينو ولسواليو (ادرسکن، اوبې) بريدونه وکړل نوموړې ولسوالۍ يې ونيولې ولسوالان او نور مسئولين يې ووژل او ولسوالۍ يې چورکړلې او يوه ډله يې د بادغيس ولايت په لور ولاړل د نوموړی ولايت په مرکز واکمن شول والي او يو شمير چارواکي يې ووژل او د ولايت ملکي او پوځي تجهيزات يې چور کړل. د کابل څخه راغلي کوماندويانو بنوربنيان تعقيب کړل او د بادغيس په ولايت کې يې بېرته دولتي نظم ټينگ او بنوربنيان په شاوخوا کليو کې خواره واره شول.

د کندهار څخه د هرات ښار ته د مرستندوی ځواکونو ننوتل په زړه پوري دي. هغوی پخپلو وسایطو سپین او شنه بیرغونه پورته کړي وو. ساده ښورښیانو چې دا مهال په وسلو ښه سمبال هم وو پدې فکر کې شول چې کندهار هم د دوی مجاهدو وروڼو نیولی او دا ځواکونه د دوی مرستې ته راغلي دي هماغه دي چې ښار ته هغوی د ننوتلو خنډ نشول. د کندهار څخه راغلي ځواکونو مورچلونه ونيول په ښورښیانو یې برید وکړ او ښورښیان یې تار او مار کړل، ښورښیان اړ شول چې له ښاره پښې سپکې کړي او پدې توګه د شپږو ورځو وروسته په هرات کې بېرته دولتي نظم ټینګ شو. په هرات کې د تلفاتو په اړه د ځمکې او آسمان ترمنځ توپیر لیدل کېږي. ځینې خو بیا نجومی شمیرې وړاندې کوي. حکومتي اړخ ټولټال تلفات ۳۲۰ تنه، راجا انور د افغانستان تراړیدي کتاب په ۱۵۶ مخ کې د شوروي متخصصینو او سلاکارانو په شمول تلفات اته سوه تنه، شوروي سرچینو زر تنه، نبي عظیمي په خپل کتاب (اردو سیاست درسه دهه اخیر) په ۱۹۱ مخ کې ۲۵۰۰ تنه، اعظم سیستانی (مقدمه بر کودتای ۷ ثور و فجایع هشت ثور) په ۱۳۲ مخ کې یوازې د مخالفینو تلفات څلېرویشته زره، او ځینې هغه پنځوس زره تنه تبلیغوي. خو واقعیت دا دی چې د حکومت په شمول کوم ارګان پدې اړه څېړنې ونکړي. اوس به د هرات په ښورښ کې د وخت د جهادي مشرانو رول او د پردې شا ته د پردیو ښکېلتیا ته نظر واچوو او بیا قضاوت وکړو چې دا یو خودجوشه خوځښت وو یا دا چې په افغانستان کې د پردیو د لاسوهنو او لوبو څخه یوه لوبه وه. محمد اعظم سیستانی د خپل (مقدمه بر کودتای ۷ ثور و فجایع ۸ ثور) نومي کتاب په ۱۲۹ مخ کې لیکي: «په داسې یوه وضعیت کې د کب په اتلسمه د صبغت الله مجددي له لوري یو لیک د حاجي محمدايوب پواسطه هرات ته را ورسید چې خلک یې عمومي پاڅون ته رابلل. د دې لیک نقل په بېره په ښار او د هرات نږدې کلیو کې خپور شو او مولوي بهاء الدین د هرات په جامع جومات کې خلک د رژیم پر ضد جهاد ته رابلل.» غلام محمدرملوال د (افغانستان تروروستی افغانه) کتاب دویم ټوک په ۲۲ مخ کې راوړي چې برهان الدین رباني په پېښور کې د مارچ په لسمه اعلان وکړ: «د ایمان ځواکونو د ده پر لارښوونه د هرات پروالي نظیف الله نهضت برید کړی او ټپي کړی یې دی.» او همدارنګه د مارچ په دوولسمه صبغت الله مجددي د کابل د ملحد رژیم پر ضد د جهاد فتوا ورکړله. کله چې د مجددي له لوري د جهاد فتواوو ته وکتل شي سړي ته دا فکر پیدا کېږي چې دې کورنۍ په افغانستان کې د جهاد د فتواوو د ورکولو او د پاچایانو د لېرې کولو او کینولو ماموریت درلود. د دې کورنۍ کارنامو ته په کتو سره د داود خان د دې خبرې سره چې یو وخت یې ویلي وو: «ترڅو چې دا قلعه جواد وي افغانستان به د پرمختګ مخ و نه ویني» همغږي وښودل شي. د مجددي او گیلاني د کورنیو کارنامو ته په کتو سره ویلی شو چې هغوی انګرېزانو افغانستان ته د خپلو موخو د پلي کولو لپاره را لېږلي دي. همدا دلیل هم دی چې کله اشرف غني په ۲۰۱۴ کال کې د امریکې سره امنیتي یا د افغانستان د خرڅلاو تړون لاسلیک کړ د هغه د لاسلیک پرمهال د جهادي مشرانو څخه یوازې صبغت الله مجددي او سیداحمد گیلاني موجود وو.

لاندې څو بېلگې د هرات په پېښو کې د اېراني آخوندانو بنسټلټيا ښيي :

د مارچ په شپاړلسمه د آيت الله خميني د حکومت ځواکمن غړي آيت الله علي شريعتداري د ټولي نړۍ په مسلمانانو ږغ وکړ چې « د افغانستان د مسلمانانو ترڅنگ ودريري او د کابل رژيم نسکور کړي. « ۱۵۸ / ۲۱ بيورلي ميل (انقلابي افغانستان) نومي کتاب په ۱۶۲ مخ کې راوړي: « په هرات کې د ايران قونسل جنرال د هرات په پاڅون کې غټ رول ولوباوه. نوموړي په کابل کې له خپلو اجنټانو سره منظم ارتباط لاره او هغوی ته يې د هرات د ښار د وضعي په هکله کره معلومات ورکول. د دې لپاره دلايل شته دا فرضيه ومنو چې دا معلومات په کابل کې د امريکا سفارت ته ورکول کيدل او پخپل وار دې سفارت د تبليغاتو جوړولو په فابريکه کې له ضرورو زياتولو او کمولو وروسته د نړۍ په مطبوعاتو کې خپرول. له همدې کبله وو چې حکومت په هرات کې د ايران قونسل د ناوړه شخص په توگه اخراج کړ. انور راجا ۱۹۸۸ په ۱۵ مخ کې ليکي: « دا په هرات کې راپاريدلي هغه پخواني کارگران ول، چې ځيني يې په ايران کې د شاه د کرغيرن استخباراتي ځواک يعني ساواک له خوا روزل سوی هم ول ترڅو په افغانستان کې هم لکه د عمان غوندي حالات پېښيدل نو هغوی د يو مخنيويزه ځواک په توگه عمل کوي. » د قيام هرات په نامه کتاب ليکوال د هرات په پېښه کې د ايران د دولت له تگلارې څخه چې د اسلامي انقلاب صادرول دي داسې پرده پورته کوي: « يو ښوونکی چې نوی د ايران د اسلامي جمهوريت نه راغلی وو او د ځانه سره يې اعلاميې راوړې وې ...، رژيم پخپلو تبليغاتو سره هڅه کوي چې د خلکو فکر له اسلامي انقلاب څخه وگرزوي او موږ هم د اعلاميو او اطلاعاتو پواسطه د غليم د تبليغاتي جگړې مخه نيسو، موږ په ښارونو او کليو کې د اطلاعاتو په خپرولو سره خلکو ته پوهه ورکوو. » ۶۸ / ۱۶۱ - ۶۹

پورتنیو څرگندونو ته په کتو سره ويلی شو چې د هرات اړې دورې د دې ولايت د چارواکو تر منځ د نه پوهاوي او ناوړه مدیریت پایله وه چې د هراتيانو د نارضايتي او مخالفت سبب شول او د هراتيانو له نارضايتي څخه پرديو او په ځانگړې توگه ايراني آخوندانو گټه پورته کړله او په ښار کې يې اړو دورو ته لمن ووهله. د هرات ولايت د مشرتابه نه وړتيا او ناکامي لدې څخه ښکاري چې بلواگر ونه توانېدل ولسوالۍ ونيسي ځکه چې د ولسواليو مسئولان په خپلو چارو کې بريالي او د خلکو له ملاتړ برخمن وو خو په ښار کې بلواگر بريالي شول ځکه چې د ولايت مشرتابه بشپړ ناکام مشرتابه وو.

ب- د کابل د چنداول بلوا

د ۱۹۷۹ کال د جون په درويشتمه د لسو بجو شا اوخوا د کابل د ميوندواټ په لومړۍ برخه کې يو شمير خلک چې غوڅ اکثریت يې هزاره گان او شيعيه مذهبي وو راغونډ شول او دولتي ضد شعارونه يې ورکول. هغوی د پوليسو په ماموريت برید وکړ ، ورننوتل ، د ماموريت څخه يې وسلې ترلاسه کړې او ودانۍ ته يې اور واچاوه. دا مهال امنيتي ځواکونو ښورښيان محاصره کړل او د ښکيلو اړخونو ترمنځ نښتې وشوې چې په پايله کې ښورښيان د ميوندواټ شاوخوا کوڅو له لارې تیت او پرک شول او پدې ډول بلوا ناکامه شوله . امنيتي ځواکونو زيات شمير کسان چې اهل تشيع وو ونيول. پدې اړه ويل کيږي چې « مختلفې اسلامي ډلې پردې سلا شوې وې چې په يوه وخت کې به په کابل کې سراسري پاڅون کوي او واک به ترلاسه کوي. د دې پروگرام مشرتابه د پاڅون په وخت کې بدلون راوړی وو خو د چنداولو مسئول نفر چنداوليان ددې بدلون څخه نه وو خبرکړي او شيعه مذهبه چنداوليانو د پلان سره سم اقدام وکړ.» د سراسري پاڅون خبره په بشپړ ډول ناسمه ده او يو شمير شيعه مذهبي جهادي مخور هم هغه نه مني ، هغه د هرات د ښورښ په څير خودجوش خوځښت گڼي او يو د هغو څخه ليکي: « د سراسري انقلاب ادعا غلطه ده او د چنداول پاڅون خودجوش وو.» ۱۶۲ واقعيت دا وو چې ايراني «آيت الله حاجی سيدحسن طباطبايي د جون په يوويشتمه نيټه په خپلو افغان وروڼو غږ وکړ چې مقاومت ته ادامه ورکړئ» ۲۹/۱۵۸ د افغانستان د اهل تشيع مذهبي مشرانو د آيت الله طباطبايي پيغام ته لبيک ووايه او خپل پلويان يې د جون په درويشتمه وهڅول چې په چنداولو کې په ښورښ لاس پورې کړي. دا چې د چنداول په بلوا کې څومره کسانو گډون کړی وو او څو تنو پکې خپل سرونه وبایلل د هرات د پيښې په شان د نظر يووالی نشته . واکمنۍ ښورښيان دوه سوه تنه اعلان کړل، انتوني هايمن غربي ليکوال په خپل کتاب افغانستان زيرسلطه شوروي په ۲۱۴ مخ او همدارنگه د افغانستان د جهاد د ثقافتي شورا دفترسل زره تنه او محمد اعظم سيستاني په ۱۳۷ مخ کې څو زره تنه گڼي. بی بی سي د دولت او ښورښيانو تلفات يوولس تنه ، دهلي ستيټمين سل تنه ، د افغانستان د جهاد ثقافتي شورا د خپلو شيعه وروڼو تلفات ۳۰۰ تنه ، عظيمي ۲۰۰۰ څخه زيات او محمداعظم سيستاني د مخالفينو تلفات لس زره تنه گڼي. د دې لپاره چې د اهل تشيع د جهادي ډلو شورا په ولس کې خپل نفوذ نندارې ته کيږدي د پاڅون کوونکو شمېرسل زره تنه گڼي چې په تبليغاتوکې د دومره شمېرې يادونه عجيبه خبره نه ښکاري. د اهل تشيع شورا چې د مذهبي تړاو له امله يې معلومات کره دی دا هوښياري لري چې د خپلو قربانيانو په شمير کې احتياط وکړي خو سياسي شوي غير جهادي څيړونکي کوم چې د (ا، خ، د، گ) په واکمنۍ کې لوړ مقامونه هم لرل دا هوښياري نلري او د ښورښيانو تلفات زرگونه تنه يادوي. پدې اړه د ورو کي د سلوزرو تنو برخه ځکه منطقي نه ښکاري چې هغه مهال په کابل ښار کې شاوخوا پنځه سوه زرو (نارينه ، ښځو او ماشومانو) تنو ژوند کاوه چې په بلوا کې د سلو زرو نارينه وو برخه اخېستل منطقي نه ښکاري . کله چې د افغانستان د روان ناتار په اړه د زياترو ليکوالو او په هغو کې د سياسي شوو څيړونکو ارزونو ، شننو او قضاوتونو ته وکتل شي د ريالي ستيوارت امريکايۍ ليکوالې ددې خبرې سره چې « د افغانستان رښتيني تاريخ يوازې د خلکو په سينو کې موندلی شئ نه په پاڼو اوسندونو کې » همغږي وښودل شي. دا د خواشيني وړ تريخ واقعيت دی چې ولس د خپل هيواد د رښتيني تاريخ په هکله نه پوهيږي. دا چې تېرو واکمنانو د خپلو استبدادي ځانگړتياوو له امله اجازه نه ورکوله چې څوک حقايق ووايي ملامتي د واکمنانو وه خو اوس مهال هغه ډله د قلم او نظر خاوندان کوم چې په لويديځ کې ژوند هم کوي او هغوی ته کوم گواښ متوجه نه دی بيا هم جعليات خپروي او د خپلو ذهني تمايلاتو او سياسي او عقيدوي تړاوونو له امله د درواغو په خپرولو سره تاريخ مسخه کوي دا بيا د خواشيني وړ يو تريخ واقعيت دی.

ج – مخالفينو ته د اسمار د غونډ وراوښتل

د اسمار غونډ په مهمه ستراتيژيکه او غرنۍ سيمه کې د کونړ د سيند پر غاړه پروت وو. دې غونډ ۱۳۵۸ کال د دوبي د پيل څخه د مخالفينو په محاصره کې شپې او ورځې تيرولې او يوازې د هوا له لارې ورته اکمالات کيدل. ښايي د محاصرې او يا نورو لاملونو له امله وو چې د غونډ غيرگوندي قوماندان ډگرمن عبدالروف نجرابي (ساپي) د مخالفينو سره همغږی شوی وي چې غونډ هغوی ته تسليم کړي. نوموړي دا کار هغه مهال وکړ چې د کونړ والي نظام الدين د غونډ ليدو ته ورغلی وو. قوماندان په لومړي گام کې دولت ته وفادار ۱۵۰ تنه افسران، والي او د هغه سره راغلي کسان ووژل او بيا يې دا دوه زره کسيز مجهز سرحدي جزوتام مخالفينو ته تسليم کړ. مخالفينو قوماندان د همدغه ځواک د مشر په توگه ومنلو څه موده وروسته د دولت مخالفينو چې د اسمار تسليم شوی غونډ هم ورسره وو په چغسرای (اسعدآباد) د کونړ په مرکز بريد وکړ. «يوه لنډه نښته وشوه چې مجاهدينو خپلې درنې وسلې په ښارگوټي باندې سپرو لوړو سيمو ته خپړولې. وروسته بريد د يو لړ ترڅو خپلمنځي نښتو په ترڅ کې په ټپه ودرید. ډگرمن عبدالروف د ده په ځواکونو باندې د حکومتي بمباريو د وېرې له کبله غوښتل پر شا ولاړ شي. د مقاومت ډلې پخپل منځ کې پدې شخړه بوختې وې چې څنگه ترخپل منځ د پنځمې لوا (د اسمارپنځم لمبر غونډ) وسلې وويشي. پدې موکه د چغسرای گارنيزيون ته نوي هوسا پوځونه راوړسيدل او پر هغه بريد شند شو.» ۱۶۳ / ۳۶ «د ډگرمن عبدالروف د غونډ گڼ شمير غړي د دې پېښې په نتيجه کې نهيلي شوي وو، پېښور ته لاړل او ورڅخه شاته د پاتې شوو وسلو او تجهيزاتو پر ویش د مجاهدينو د قوماندانانو ترمنځ خونړۍ جگړې وشوې.» ۱۵۸ / ۳۶ د همدې پېښې په هکله د وحدت اسلامي گوند د مشرتابه غړی مصباح زاده ورته څرگندونې لري: «له بده مرغه په پېښور کې ميشته ډلو د سيالۍ له امله چې د غونډ پر امکاناتو لاس پيدا کړي، د افسرانو ترمنځ اختلاف پيدا شو او پايله يې د افغانستان د سرحدې غونډ چور شو.» ۱۶۲ د دولتي ځواکونو څخه د ترلاسه شوو وسلو او پوځي تجهيزاتو پرسر هميشه د مجاهدينو ترمنځ شخړې او خونړۍ نښتې شوې دي. دا وسلې بيا قوماندانانو خرڅولې او پدې ډول يې شتمنۍ ټولولې. د وسلو او مهماتو سربيره جهادي قوماندانانو ويجاړ شوي او يا غيرفعال پوځي وسايط ټوټې ټوټې کول او د پاکستان په بازارونو کې د کبار په ډول پلورل. ځينې وختونه به يې سلامت جنګي وسايط د ماينونو او چاودېدونکو توکو پواسطه الوزول او ټوټې به يې په بهراو په ځانگړې توگه په پاکستان کې پلورلې او دا کار هغه مهال د غنيمت په نامه يو دود او مشروع سوداگري گڼل کيده. کله چې تنظيمونه واک ته ورسول شول د خپل عادت او کسب له مخې چې سوداگري يې دوام ومومي حتی د خاورو لاندې غزیدلي د برينسا کيبلونه د ټانکونو پواسطه راايستل او خپلو بهرنيو مشتريانو ته يې رسول. ددې سوداگرۍ له امله په پاکستان کې دومره فولاد ذخيره شول چې په ۱۹۸۶ کې پاکستان د فولادو د صادروونکو هيوادونو غړيتوب ترلاسه کړ او د جاپان سره يې د فولادو د خرڅلاو تړون وکړ. د افغان مجاهدينو له لوري د وسلو او مهماتو د سوداگرۍ په هکله مارک آرن ليکي: «د وسلو او گوليو د پلورلو له لارې د درې په بازار کې، کوم ځای چې د کلاشنکوف او کارتوسو بيه زرو ډالرو ته رسيدله، خورا زياتې پيسې ترلاسه کيدې دي کار (د افغانستان) جگړه په خورا گټوره سوداگرۍ بدله کړې وه.» ۱۶۳ / ۳۶

د امريکې د سفير وژنه

د ۱۳۵۷ لمريز (۱۹۷۸ز) کال د يخنيو په تېرېدو سره په افغانستان کې د داسې خونړيو پېښو لړۍ پيل شوله چې په هېواد کې يې د ناتار ترخه پيغامونه له ځانه سره لېږدول. د دغو پېښو څخه يوه په کابل کې د امريکې د سفير آدولف سپايک دابس اختطاف او بيا وژنه وه. دابس د مارچ په څوارلسمه سهار په خپل موټر کې سفارت ته د تلو پرمهال د کابل د نوي ښار د انصاري په څلورلارې کې يوه تن چې د پوليسو يونيفورم يې درلود د نوموړي موټر ته د دريدو اشاره ورکړه. موټر ودرېد او اختطاف کوونکي د موټر چلوونکي ترڅنگ کيناست او دا مهال دوه تنه نور هم راغلل او په موټر کې د سفير ترڅنگ کيناستل او ډريور ته يې وويل چې د کابل هوټل په لور حرکت وکړي. هوټل ته په رسېدو سره يرغمل نيوونکو سفير له ځانه سره هوټل ته يووړ او ډريور (گل محمد) ته يې وويل چې سفارت ته خبر ور کړي چې سفير په کابل هوټل کې دی. سفارت د پېښې څخه په خبرېدو سره د حکومت سره اړيکه ونيوله او وسلوال څارندويان هوټل ته راورسېدل. د څارندوی قوماندان جگړن سيد داود تړون هم هوټل ته راغی. د څه وخت په تيرېدو سره د کورنيو چارو د وزارت د جنايي جرمونو سره د مبارزې شوروي سلاکار ډگروال الکساندر کليوشينکوف، د شوروي سفير امنيتي دستيار ډگرمين سرگي بختورين، د سفارت دوهم سکرتر کوتيوف، د امريکې د سفارت سياسي سلاکار بروس پلاتين او د امريکې د سفارت نور کارکوونکي او د سفير مېرمن هم هوټل ته راورسېدل. يرغمل نيوونکو سفير د هوټل دوهم پور ۱۱۷ لمبر کوټې ته چې د افغانستان بانک مخامخ ده ورې وو. د سفير د خلاصون په اړه د افغاني، شوروي او امريکايي اړخونو د گډو مشورو، د يرغمل نيوونکو د غوښتنو او د عملياتو د څرنگوالي په اړه د «چگونه ما با وېروس آهجوم بر افغانستان مواجه شدیم» کتاب د ۱۳۲۲ څخه تر ۱۴۳ مخونو کې توضيحات ورکړل شوي دي چې دلته يې لنډيز راوړل کېږي. سيد داود تړون د لودسپيکر له لارې د يرغمل نيوونکو څخه د هغوی د غوښتنو په اړه وپوښتل هغوی د زندان څخه د مولانا بحرالدین باعث د آزادېدو، د بهرنيو ژورنالستانو سره د کتنې او د يوې الوتکې غوښتنه لرله چې بهر ته دوی او سفير وليږدوي. د امريکايانو له لوري د دروازې د قلف له سوږوي څخه د سفير سره په انگرېزي خبرې وشوې او هغه د خپل صحت ډاډ ورکړ او دا يې هم وويل چې د ده سره ښه چلند کېږي. امريکايانو هڅه وکړه چې د خپلو سمندري پوځيانو په واسطه چې د سفارت د ساتنې دنده يې لرله سفير وژغوري خو پدې کار کې پاتې راغلل. هغوی يوه اوږده زینه د بهر له خوا د هوټل د هغې کوټې لاندې ځای پر ځای کړه چې سفير پکې يرغمل نيول شوی وو. خو هغه ځوان چې بايد د کړکۍ نه کوټې ته ننوزي جرئت ونکړ چې جگ شي. همدارنگه څارندويانو د اوږوژني په شان د گازو بالون راوړ، چې کوټې ته په بالون کې د شته کيمياوي توکو چې گواکې خفه کوونکي يا بيېسده کوونکي اغيز درلود په پمپ کولو سره يرغمل نيوونکي او سفير بې سده کړي، بيا کوټې ته ننوزي او پدې ډول سفير د يرغمل نيوونکو له منگولو څخه وژغوري. خو د بالون څخه څه راونه وتل او داسې ښکاري چې د بالون گازو د زيات وخت د تيرېدو له امله خپل خواص له لاسه ورکړي وو يا دا چې کوم بې کيفيته مواد وو. يرغملگرو وروستی ضرب العجل د ماپېنين يوه بجه وټاکه. دا مهال امريکايانو ته وويل شول چې دابس د انگرېزي پرته په بله کومه ژبه پوهيږي ترڅو هغه ته په هماغه ژبه وويل شي چې د معدې د تکليف له امله تشناب ته د تلو اجازه واخلي او دا مهال به په کوټه بريد وشي. هغوی وويل چې په روسي او جرمني پوهيږي. هماغه دي چې په جرمني ورته وويل شول چې دا کار وکړي خو يرغملگرو غبرگون وښود. د بيويرلی ميل د افغانستان انقلابي نومي کتاب انگرېزي ليکوال په وينا د امريکې د سفارت سياسي سلاکار فلاتين د دې کار څخه ډډه وکړه. ويل کيږي

چې دا مهال د ۱۱۷۰ کوتي څخه يو ډز وشو او نور بيا وايي چې په هوټل کې ډزې پيل شوې او د ډزو په اوږدو سره د افغانستان بانک له ماني او هم له دهليز نه په ۱۱۷۰ کوته ډله نيز ډزونه وشول او دې ډزو يوه دقيقه هم دوام ونکړ پوليسو دروازه ماته او کوتي ته ورننوتل. کله چې سيداو ترون ورننوت سفير په څوکۍ کې بېحاله او سر ځوړند ناست وو څلور تنه نور هم دې خوا او هغې خوا په وينو کې بنوريدل او دوه تنه يې چې ژوندي وو هغه ترون وويشتل او پدې ډول يرغمل نيوونکي او سفير ووژل شول. د کتاب روسي ليکوال پدې ټينگار کوي چې د کورنيو چارو د وزارت شوروي سلاکار د دا ډول عملياتو مخالف وو خو ترون د چا سره د تيليفونې خبرو وروسته ورته وويل چې مقابل لوري وايي چې شوروي سلاکار حق نلري په عملياتو کې مداخله وکړي. په يوه روايت سفير لا ژوندی وو او د امريکايانو په روغتون کې يې ساه ورکړه او په بل روايت د ډزو پرمهال وژل شوی وو. په همدې ورځ د شپې په خبرې سرويس کې د پېښې په اړه خبرخپور شو او بله ورځ د فبروري په پنځلسمه په دولتي رسنيو کې د امريکې د سفير د وژنې پېښه خپره او همدارنگه د وژل شوو يرغمل نيوونکو عکسونه خپاره شول او هغه څلور تنه بنودل شوي وو. د «مولانابرالدين باعث مردې از تبار آزادگان» نومي کتاب ليکوال (دکتور جمال سينا دليري) د وژل شوو څخه درې تنه د باعث پلويان او څلورم د هوټل کارکوونکی گڼي او هغوی داسې معرفي کوي:

۱. ځوان شاعر شريف نايل، د بدخشان د جرم
۲. قادر د بدخشان د شهر بزرگ
۳. عبدالله د بدخشان د شهر بزرگ
۴. د کابل هوټل يو کارکوونکی چې هغه اورپکی نه وو.

جمال سينا دليري وايي: «له بده مرغه رهبر يې د سلواغې په يوولسمه (۱۹۷۹ جنوري ۳۱) په شهادت رسيدلی وو او دولت بله لار نلرله بېله دې چې د امريکې د متحده ايالاتو د سفير يرغمل نيوونکي وځپي.» که چيرې د باعث د دې خواخوږي له وينا سره همغږي وبنودل شي چې مشر يې وژل شوی وو نو بيا يې ولې سفير يرغمل ونيو؟ پدې صورت کې دا احتمال لري چې د دې پېښې سمبالوونکي مرکز غوښتل د افغان دولت او امريکې اړيکې خړې پرې کړي. که د دې دسيسې طراح مسکو وي موخه يې دا وه چې افغانستان لا نور هم په مسکو پورې وتړل شي. پر بله خوا که د دې پېښې طراح امريکايي اړخ وي موخه يې دا وه چې سفير له منځه لاړ شي ځکه هغه د خلقي حکومت سره د تعامل او بنو اړيکو غوښتونکی وو او سي آی اي د افغانستان سره دوستانه اړيکې نه غوښتلې. باعث د بدخشان اوسيدونکی او د انتظار د محفل مرستيال وو. کله چې دا سازمان په دوو ډلو (سازا او سفزا) ووېشل شو ده د سفزا د ډلې مشري ترلاسه کړه چې دې ډلې د سلطنت، جمهوريت او د خلقي واکمنۍ خلاف وسلواله مبارزه پرمخ وړله. نوموړی په ۱۹۶۶، ۱۹۶۸ او ۱۹۷۲ کلونو کې د حکومتي ضد کړنو له امله زنداني شوی وو. د جمهوريت د اعلان شل ورځې وروسته له زندانه راووت او په ۱۹۷۶ کال کې بيا په بدخشان کې د جمهوريت خلاف بنورېښ له کبله بندي شو. هغه د ۱۹۷۸ کال د اگست په پنځلسمه چې د علي آباد د روغتون په عقلي او عصبي سرويس کې تر درملنې لاندې وو د روغتون څخه وتښتيد او د هغه معالج ډاکټر اسعد احسان غبار د هغه سره د همکارۍ په تور بندي شو. د باعث پلويان وايي چې حکومت د ۱۹۷۹ کال د جنوري پر ۲۹ نيټه د خيرخاني ميني په يوه کور کې ونيو او دوه ورځې وروسته يې وواژه. ليکوال ته په هالنډ کې د مرادي په نامه يوه بدخشي د خيرخاني مېنې څخه د پوليسو له لوري د باعث د نيولو پېښه تايدوي چې دی هم هلته کله ناکله ورتللو. (د انقلابي افغانستان) کتاب د ليکوال په وينا کله چې پدې

ماجرې کې د امريکايي او افغاني اړخونو څرگندونو ته وکتل شي په هغو کې په څرگند ډول د پلمو او د حقايقو د پټولو هڅې ليدل کيږي. امريکايان پر غمل نيونکي « شيعه کوچنۍ د چپو آرمانو خاوند سازمان » گڼي. امين هغه « افراطي کين لاسي او تنگ نظره ناسيوناستان » معرفي کوي . دا هم عجيبه بريښي چې ځينې بيا د يرغمل نيونکو غوښتنه له زندان څخه د دريو تنو « بحرالدين باعث، عطا الله فيضاني ، مجيدکلکاني » آزاديډل غوښتل چې نوموړي دري تنه د مختلفو عقايدو لرونکي وو. امين هم په خپله وينا کې د يرغمل نيونکو شرط د دريو تنو بنديانو آزاديډل وويل خو يوازې يې د باعث نوم ياد کړ. د پيښې وروسته د فبروري په پنځلسمه په دولتي رسنيو کې د امريکې د سفير د وژني خبرونه خپاره شول، منځپانگه يې پدې راتاوېده چې آدولف دابز (دابس) د افغانستان د خلکو د دښمنانو له خوا ووژل شو. کابل ټايمز پخپله سرمقاله کې راوړي: « امريکايان پوهيږي چې داسې يو پاروونکی عمل به د دواړو هيوادونو ترمنځ د ملگرتيا اړيکې خرابې نکړي » خو د امريکايانو غبرگون ډير سخت وو هغوی کابل ته بل سفير راونه لېږه ، خپل کومکونه يې که څه هم لږ وو ودرول. د پنځو مياشتو وروسته يې د جولای په درويشتمه د افغانستان څخه د خپلو وگړو او دپلوماتانو ايستل پيل کړل او د اگست په ۱۴ يې په افغانستان اقتصادي بنديزونه ولگول چې لويديځې اروپا او متحدينو يې د امريکې په پله گامونه پورته کړل. امريکايي اړخ د خپل سياسي استازي د وژنې بېرته پر شورويانو واچوله. په واشنگتن کې يې د شوروي سفير احضار کړ همدارنگه په مسکو کې د امريکې سفير رسماً خپل احتجاج د شوروي د بهرنيو چارو وزير ته وړاندې کړ. پدې هکله د سفير ميرمن وايي: « د هوټل په دهليز کې د افغان حکومت امنيتي کارکوونکي ، د هغوی روسي سلاکاران او زموږ د سفارت افسرانو هڅې کولې چې د يرغمل نيونکو سره د هغوی د غوښتنو په اړه خبرې وکړي. د څو گړيو بې نتيجې خبرو وروسته ، روسانو چې ظاهراً يې حوصله له لاسه ورکړې وه افغانانو ته يې د اور امر ورکړ. »

(Wiliam Hardwoord. Time week . December 18 . 2001)

دستگير پنځشپږي د گوند د سياسي بورو د هغې غونډې په اړه چې د امريکې د سفير د اختطاف او وژل کيدو مسئله يې څيړله او شوروي سفير هم پکې گډون کړی وو ليکي: « پوزانوف د اورپکو له لوري د دبس يرغمل نيونې ، د امنيتي ځواکونو بېرته ناکو عملياتو او د دبس وژنې له امله سخت انديښمن او غوسه ناک بريښيده. هغه بېرته ناک او ماجراجويانه پوځي عمل د افغانستان او سيمي امنيت ته زيانمن گانه، په آمرانه ډول يې له تره کي وپوښتل: ملگري تره کي ! ولي مو دا خورا پيچلي سياسي مسئله د خبرو اترو، پوهاوي او زياتو احتياطي تدبيرونو د نيولو له لارې حل نکره ؟ تره کي د شوروي سفير په وړاندې دا رنگه غبرگون وښود: ملگري پوزانوف ! تاسې زموږ په دربار کې سفير ياست نه زه ستاسو سفير. دا د افغانستان کورنۍ مسئله ده. شوروي سفير د دې ځواب په اورېدو سره بيله کوم غبرگونه د گلخاني له ماڼۍ ووت. » ۱۱۹ / ۲ د پوزانوف او تره کي له څرگندونو بريښي چې د عملياتو لارښوونه افغانانو کوله. پدې هکله او په تيره د افغان څارندويانو د فعاليت په اړه د امريکې د څارگرې ادارې (سيا) د يوه غړي څرگندونې په زړه پورې دي چې د شوروي څارگر سره کړې دي. « زما څخه ته ښه پوهيږي چې سفير د افغانستان د پوليسو د منسوبينو له لوري ووژل شو، بدفعلو، احمقو، ظالمو او بيسوادو پوليسو يا ښايي برعکس؟ دا پوليس ډير هوښيار، ماهر او روڼ اندي وو چې ويې کړای شوی موږ او تاسو، امريکايي او روسي انټليجنټان تير باسي. » ۱۴۸ / ۶۳ د پست پرده افغانستان نومی کتاب کې راغلي دي : « ۱۹۷۸ په وروستيو او ۱۹۷۹ په لومړيو کې برژنسکي او دابس هر يوه پداسې هدفونو کار کاوه چې د يو بل مخالف وو. برژنسکي په پرله پسې ډول هڅه کوله ولسمشر وهڅوي چې د سيا د بهرني

سياست د څارنې د کميټې واکونه چې سرپرستي يې د بهرنيو چارو وزير لري د ملي امنيت د شورا ځانگړې د هماهنگۍ کميټې ته وليږدوي چې مشري يې ده د ملي امنيت د مشاور په توگه لرله چې پدې ډول د وينس (د امريکې د بهرنيو چارو وزير) واکونه محدود کړي. پدې صورت کې برژنسکي کولی شول د شوروي ضد يو لړ پټ يرغليز اقدامات تر سره کړي، بيله دې چې د بهرنيو چارو وزارت د هغو په اړه څه وپوهيږي. «۳۸ / ۴۷ د ثور د پاڅون وروسته د افغان دولت په هکله د امريکې د متحده ايالاتو په دولت کې د بهرنيو چارو وزير سايروس وينس او د کارتر د ملي امنيت مشاور زبينگو برژنسکي ترمنځ اختلاف وو. وينس پدې عقیده وو چې «په نوې رهبرۍ کې د کمونيزم او ملي گرايې ترکيب په پام کې ونيسو او د شوروي په لور د نوې رژيم د لا نږدې کيدو مخه ونيسو» ۳۷ / ۴۷ خو مقابل لوري بيا نوې رژيم ته د ستونزو په جوړولو ټينگار درلود لکه څرنگه چې «کله برژنسکي د امين خلاف وسلوال مقاومت هڅاو دابس د هغه سره مذاکرې پرمخ وړلې.» ۳۹ / ۴۷ بنيادي ددې اختلاف له امله د سي آی اي د پلان له مخې دابس له ډگره اېستل شوی وي. د يرغل نيونکو په وړاندې د امريکې د سفير د غبرگون په اړه په سياسي کړيو کې دا پوښتنه کيدله، ولې سفير چې دپلوماتيک مسئوليت يې هم درلود خپل موټر پوليس ته ودراره؟ امين هم په هماغه ورځ وروسته له هغې چې د کابل په هوايي ډگر کې يې د عراق د بهرنيو چارو وزير ته مخه ښه ويلې وه د سفيرانو او خبريالانو يوې غونډې ته داخبره کړې وه. د ويروس آ نومي کتاب ليکوالانو يوې حيرانوونکې مسئلې ته گوته نيولې چې پر هغې باور نشي کيدای خو د تامل وړ هم بريښي هغوی ليکي چې کله په ۱۱۷ لمبر کوتي بريد وشو د سفير په دپلمات بکس کې د مخ دستمال، د غاښو برس او داسې نور شيان چې په سفر کې ضرور بريښي موجود وو. «د افغان چارواکو څو مياشتې مخکې وړانديز کړی وو چې د ساتونکو يوه ډله (گارد) پوليس د سفير د موټر لپاره وگومارل شي. حتی (گل محمد) موټر چلونکي يې ويل چې د سفير تر غورځولو يې د موټر د تعقيب خبره رسولې وه. ددې سره سره امريکايانو امنيتي تدبيرونه ونه نيول. امريکايي چينو سره لدې چې د سفير موټر تعقيبېده خو د افغانستان د مقامونو له لوري د ساتونکو (گارد) وړانديز رد کړ.»

. Kidnapping of US Ambassador Dubs, Summary of report investigation(Prepared by US state Department vikrant(Delhi) may 1980 pp44-53)

د دابس د يرغل نيونې د ماجرا په هکله شورويانو د افغانستان د اشغال پر مهال د خپلو پخوانيو ادعاوو خلاف څرگندونې کولې. د بيلگې په توگه وايي چې د امين د کړنو په اړه پلټنو وښودل چې «اسلامپالو له ځان څخه تېرو شيعيه گانو داسې پلان درلود چې د مرگ په تهديد سره سفير اړ باسي چې په کابل کې د امريکا د سفارت سره د امين د پټو اړيکو څخه پرده پورته کړي. کله چې دابس په کابل هوټل کې يرغل وو او امين د غير ضروري او بي لږومه بريد امر وکړ، سفير مرگونی ټپي شو، يو ترهگر ووژل شو، بل ټپي دوه نور زنداني او سبا ته د امين په امر تړون له منځه يووړل او تړون هم ۱۹۷۹ کال د سپتمبر په ۱۴ په مبهمو شرايطو کې ووژل شو.» که چيرې پورتنۍ ادعا ته وکتل شي دا پوښتنه پيدا کيږي چې شورويان له کومه ځايه د يرغل نيونکو له پلان خبر شول پداسې حال کې چې څلور واړه ووژل شول؟ او که د دابس د يرغل پلان پخپله شورويانو او يا د نوموړي هيواد څارگرو تنظيم کړی وي نو دا بيا ښيي چې ددې ماجرا هڅوونکی او طراح مسکو وو. همدارنگه امريکايي اړخ ته ورته پوښتنه راجع کيږي چې امريکايان يرغل نيونکي شيعه اسلامپاله کوچنۍ ډله معرفي کوي چې امريکايانو د روسانو په شان له يرغل نيونکو څخه نه تحقيق کړی او نه حکومت د هغوی سره د کتنو شرايط برابر کړي وو. د دابس د مرگ په لومړۍ ورځ او تر دريو نورو ورځو پورې په امريکايي رسنيو

کې د یرغل نیوونکو غوښتنه چې بحرالین باعث له بنده خلاص شي بیانوله. باعث ټولو ته څرگند دی چې اسلامپاله افکار نرل بلکې د چپوسکتاریستي افکارو خاوند سازمان د مشرانو څخه وو. خو امریکایانو وروسته د خپلو د لومړیو ورځو خلاف د باعث نوم هیڅ نه راوړي او یرغل نیوونکي اسلامپال شیعیه گان بنودل. که چیرې د امریکې د سفیر د یرغل نیونې په اړه پورتنیو څرگندونو ته وکتل شي ناشوني ده چې د یرغل اصلي مرکز برېښي شي. خو پدې کې شک نشته چې د یرغل نیونې هڅوونکي او لمسونکي باید په افغانستان کې نه بلکې په لویانکه (د کی جی بی مقر) او لانگلي (د سیا په مرکز) کې ولټول شي. ځکه چې لومړي مرکز غوښتل د امریکې او افغانستان اړیکې خړې پرې شي چې همداسې وشول. سیا او په سپینه ماڼۍ کې د بریژنسکي ډلې غوښتل د پاکستان سره په پوهاوي کې د تره کې رژیم نسکورکړي یا دا چې افغانستان «د روسانو په ویتنام واری» چې دوهمه سناریو یې پلې هم شوه او دابس بیا ددې ډول تگلارې مخالف وو. د امریکې د سفیر د یرغل نیونې او په کابل هوټل کې بیا د هغه د وژنې په اړه ددې ارزونې سره چې «د ستم ملي دې عمل، او ورسره د حکومت بېړه ناک اقدام او د اشنکتن ناسنجول شوي یا ممکن عمداً غلیمانه غبرگون د افغانستان او امریکې په اړیکو سخت گوزار وکړ». ۲۰ / ۱۵۸ او د افغانستان د دموکراتیک جمهوریت دریځ ته یې په نړیواله کچه ستر زیان ورساوه.

(Linguistic Mission to Afghanistan, March 2007)

د افغانستان او شوروي اتحاد ترمنځ د دوستۍ او همکارۍ تړون

تر ۱۳۵۷ کال پورې د افغانستان او شوروي اتحاد تر منځ دوستانه اړیکو اوږد مزل وهلی وو. شوروي سوسیالستی روسیه لومړی هېواد وو چې د ۱۹۱۹ کال د مارچ په اووه ویشتمه یې خپلواک افغانستان او همدارنگه افغانستان هم لومړی هېواد وو چې د شورایانو دولت یې په رسمیت وپېژاند. د دواړو هېوادونو تر منځ د دپلوماتیکو اړیکو په ټینګېدو سره مسکو له افغانستان سره زیاتې مرستې کړې دي. که څه هم افغانستان د نورو هېوادونو او په هغو کې د امریکا متحده ایالتونو څخه هم مالي او تخنیکي مرستې ترلاسه کړې دي خو د شوروي د مرستو کچه ډېره لوړه وه. یوازې د ۱۹۷۰-۱۹۷۷ کلونو کې شوروي اتحاد افغانستان ته ۵۶۹ ملیونه امریکایي ډالر مرستې ورکړې دي چې په همدې موده کې د امریکې د متحده ایالتونو مرسته ۱۷۵،۲۰۲ ملیونو ډالرو څخه نه جگړي. په پوځي برخه کې د شوروي اتحاد ونډه ۳۳۰ ملیون او د امریکې ۶، ۱ ملیون ډالره وه. افغانستان ته د بهرنیو مرستو په سلو کې ۶۵ د شوروي اتحاد له لورې ورکول کیدي. دا ډول اقتصادي تړلتیا د دې سبب شوې وه چې د افغانستان واکمنۍ هڅه وکړي چې د شوروي دولت سره دوستانه اړیکې وساتي. خلقي حکومت پداسې شرایطو کې واک ترلاسه کړ چې د هېواد اقتصادي- ټولنیزې ستونزې پریمانه، افغانستان د اقتصادي او پوځي پلوه په مسکو پورې تړلی وو او له بلې خوا لویديځ او د هغه سیمه نيزو متحدینو د دولت د مخالفینو پر مټ ورته ستونزې جوړولې. پداسې یوه وضعیت کې خلقي واکمنۍ بله لاره نرله بېله دې چې د مسکو په مرستو ډډه ولگوي. مخکې یادونه شوې وه چې مسکو د خلقيانو د پاڅون له امله خوښ نه وو خو مسکو هم اړ وو چې د خلقي حکومت ملاتړ وکړي. مسکو نوي نظام ته په شا ګرزوني سره لیدل چې نظام رانسکورېږي او بدیل یې شوروي ضد ځواکونه دي. مسکو د خلقي حکومت مجبوریتونو ته په کتو سره خپل شرطونه ایښودل چې یو یې پرچم ته په واکمنۍ کې د پام وړ برخې ورکول وو. خلقي مشرانو د مسکو دې شرط ته غاړه کیښودله خو د پرچم مشرتابه بیا د شورویانو سره په همغږۍ کې د

خپل دریځ د لا پیاوړتیا او راتلونکو نقشو د پلي کولو په موخه ناوړه ګټه پورته کوله. پدې اړه محمد حسن شرق لیکي: «د ثور د اوومې کودتا وروسته هم شوروي سلاکارانو او هم پرچميانو هڅې پیل کړې چې د پرچميانو د واک تشه ډکه کړي. د پرچم لیکو ته په پټه د اردو د صاحب منصبانو جذب د دې لامل شو چې خلقيان د ګوند د یووالي په اړه د پرچميانو په رښتینولي شکمن شي.» «۱۹ / ۲۵۱ د پورتنۍ وینا په هکله اړینه بریښي وویل شي چې په پوځ کې د پرچميانو او شوروي سلاکارانو د پټو فعالیتونو موخه بېله کومه شکه د خلقي حکومت خلاف پوځي کودتا ته د تابیا نیولو معنی لرله چې لږ موده وروسته یې د کودتا په اړه هڅې کشف او مخه یې ونیول شوه. د خلقي واکمنۍ په وړاندې د مسکو موخې او دریځ د ن. تره کې له هغو څرګندونو څخه معلومېږي چې د کیوبایي خبریال د دې پوښتنې چې تاسو د شوروي اتحاد سره په اقتصادي اړیکو کې داسې څه وینئ چې پر هغو مذاکره وکړئ په ځواب کې ویلي وو: «موږ همدا مهال د شوروي اتحاد سره اقتصادي اړیکې لرو... موږ د شوروي اتحاد او نورو هیوادو څخه تمه لرو چې موږ ته بېله قید او شرطه مرسته وکړي. موږ مرستې منو خو د شرطونو سره مرستې نه منو.» «۱۵۹ / ۷۰ پداسې یوه حالت کې د افغانستان د دموکراتیک جمهوریت او د شوروي اتحاد ترمنځ اړیکو شتون درلود. شوروي اړخ حکومت ته د مالي، تخنیکي او پوځي مرستو سربېره د واکمنۍ د ټینګښت او سمونو د پرمخ وړلو په موخه سلگونه ملکي او پوځي سلاکاران راولیدل. خو ډیر ژر معلوم شول چې زیاترو یې تخصصي وړتیاوې نلري. دا بیا ښیي چې هغوی د کارپوهانو په نامه څارګر وو. واسيلي میتروخین شوروي څارګر د خپل کتاب په سلم مخ کې د شوروي سلاکارانو د نه وړتیا په اړه د افغاني اړخ د ناخوښۍ په اړه لیکي: «له هغې ورځې چې سلاکار بریاسکین د افغان سرتیرو سرمشري کوي افغان پوځ د انقلاب ضد ډلو په ټکولو کې څرګنده ناوړتیا ښودلې ده... دا موږ ته د دې معنی رابښدي چې ستاسو ټول سلاکاران ناوړ او بې کفایته دي موږ هغو تجربه کارانو جنرالانو ته اړتیا لرو چې موږ یې په شوروي اتحاد کې پیژنو... پرته له هغې، موږ ته به ډیره ګرانه وي چې ستاسو له جنرالانو سره په دې ډول چلند وکړو.» همدارنګه د کرنې او د ځمکو د اصلاحاتو وزیر د خپلو دوو شوروي سلاکارانو په اړه لیکي: «دوی دواړو د ارضي اصلاحاتو په اړه تقریباً هیڅ معلومات نه درلودل او ما به په دریمه نړۍ کې د شوروي پلوه ګوندونو ارضي اصلاحات ورته توضیح کول او د افغانستان د زراعتي وضعې په اړه به مې معلومات ورکول. په عمل کې دوی ماته د مشورې راکولو صلاحیت نه درلود.» «۴۰ / ۳۸۸ د کرملن چارواکو د خلقي مشرانو څخه دا تمه لرله چې شوروي سلاکاران باید د افغانستان د دولت د چارو لارښوونه وکړي.» «د بیلګې په توګه سلاکاران. ک. ګریچین وویل چې هغه دې د پټ وزیر په توګه وټاکل شي چې د پلان وزیر ترڅنګ کار وکړي او اقتصادي او مالي چارې ورسره په ګډه پرمخ بوزي او هم به هغه پلانونه چې دوی ته ورکول کېږي پلي کړي، په حقیقت کې دې د هر څه پازوالي (مسئولیت) په غاړه ولري نوموړي وړاندیز وکړ چې ټولې اړوندې خواوې یعنې وزارتونه دې د دوی له ټولو پریکړو سره همغږي وي. د مالیې وزیر عبدالکریم میثاق او د سیاسي بیرو غړي پرځای نیوکه او ګوتڅښنه وکړه چې دا خو ملګري ملتونه نه دي! میثاق وویل هر وزیر د خپل وزارت د ټولو چارو پازوالي لري او هیڅ کمیسون نه شي کولای د هغوی د دندو ځای ونیسي.» دواړو اړخونو (کابل - مسکو) د خپلو مجبوریتونو له کبله خپل مناسبات ساتل ترڅو ۱۹۷۸ کال په دسمبر (قوس) کې د ن. تره کې په مشرۍ یو جګپوړی پلاوی د شوروي اتحاد د ګوندي او دولتي مشر د رسمي بلنې له مخې شوروي اتحاد ته سفر وکړ. پدې سفر کې شوروي اړخ افغان لوري ته وړاندیز وکړ چې افغانستان په کومیکان (د سوسیالستي هیوادو د اقتصادي تعاوني شورا) کې ور ګډ شي. افغان لوري لدې امله دا وړاندیز و نه منلو چې د افغانستان د

ناپېيلتوب له دوديزې تگلارې سره سره خوري. سره لدې پدې سفر کې د دواړو هيوادونو ترمنځ د دوستۍ او همکارۍ لاندې تړون لاسليک شو:

لومړۍ ماده: دواړو عالي هوډ کونکو خواوو (طرفين عاليين متعاهدين) په رسمي توگه ټينگ نيت وکړ چې د دواړو هيوادونو ترمنځ خلل نه منونکې دوستۍ ته ټينگښت او ژورتيا او هراړخيزې همکارۍ ته پراختيا ورکړي او د دواړو هيوادونو د حقوقو د برابرۍ او د ملي حاکميت او ځمکنۍ بشپړتيا حق ته درناوی او د يوبل په کورنيو چارو کې د نه لاسوهنې اعلام کوي.

دوهمه ماده: دواړه عالي هوډ کونکې خواوې به هڅه وکړي ترڅو په خپل منځ کې د متقابلو گټورو اقتصادي، علمي او فني همکارۍ پياوړې او پراخه کړي. د دې لپاره دواړه خواوې د صنايعو، ترانسپورت، مخابراتو، کرهڼې، له طبيعي زيرمو گټه اخيستنې، د انرژۍ توليد او نورو اقتصادي برخو ته وده او پراختيا، د ملي کدرونو په روزنه او د ملي اقتصاد د پلان جوړولو په برخه کې همکاري کوي. سوداگرۍ ته به دواړه اړخونه د برابرۍ او متقابلو گټو پر بنسټ پراختيا ورکوي.

درېمه ماده: دواړه عالي هوډ کونکې خواوې به د علومو، فرهنگ، هنر، ادبياتو، ښوونې او روزنې، روغتيايي خدمتونو، مطبوعاتو، راډيو، ټلويزيون، سينما، توريزم، سپورت او نورو برخو کې پراختيا، همکاري او د تجربو تبادلي ته وده ورکړي. دواړه خواوې به د دولتي ارگانونو، وگړنيزو بنسټونو او علمي او کلتوري مؤسسو ترمنځ همکارۍ ته وده او پراختيا ورکړي چې دا به د دواړو هيوادونو د خلکو د ژوند، کار، تجربو او برياوو د لا ښې پېژندنې په لار کې مرسته وکړي.

څلورمه ماده: دواړه عالي هوډ کونکې خواوې به د دوديزه دوستۍ او ښه گاونډيتوب له روحيې او د ملگرو ملتو له منشور سره سم دواړه هيوادونه د امنيت د تامين، خپلواکۍ او د ځمکنۍ بشپړتيا لپاره يو له بل سره مشوره کوي او د دواړو خواوو په هوکړې سره مناسب تدبيرونه نيسي. د دواړو عالي هوډ کونکو اړخونو د دفاعي ځواک د پياوړتيا په خاطر به په پوځي برخه کې د هغو لوزنامو په اساس چې لاسليک شوي دي همکاري پراختيا ومومي.

پنځمه ماده: د شوروي سوسيالستي اشتراکيه جمهوريتونو اتحاد د افغانستان د دموکراتيک جمهوريت د ناپېيلتوب کړنلاره چې د سولې او نړيوال امنيت د ساتنې اصلي عامل دی، درناوی کوي. د افغانستان دموکراتيک جمهوريت د شوروي اتحاد د سولې تگلاره چې موخه يې د نړۍ د ټولو ملکونو او خلکو سره د دوستۍ ټينگښت او همکاري ده، درناوی کوي.

شپږمه ماده: هريو د عالي هوډ کونکې خواوې په رسمي توگه اعلاني چې يو به هم په کوم پوځي تړون او يا نورو اتحاديو کې نه شاملېږي او د يو شمير هيوادونو په ډله او يا په هغو عملياتو کې به گډون ونه کړي چې د بلې هوډکونکې خوا پر ضد وي.

اوومه ماده: دواړه عالي هوډکونکې خواوې به خپلې هڅې د نړيوالې سولې او د ولسونو د امنيت د نړيوال تشنج د کمولو د عمليې د ژورتيا او د آسيا په شمول د نړۍ ټولو سيمو ته د هغه پراخوالي او د دولتونو ترمنځ د گټورو متقابلو همکاريو د مشخصو طريقو د پلي کولو او په سوله ئيزه توگه د اختلاف وړ مسئلو د حل په لارو کې ونه سپموي. دواړه خواوې به په فعاله توگه د دروي وسلو په شمول د بشپړې بې وسلې کولو بهير تر نړيوال اغيزمن کنترول لاندې راوستلو ته زمينه برابره کړي.

اتمه ماده: دواړه عالي هوډ کوونکي خواوې به د آسیایي هیوادونو ترمنځ د همکاريو د پراختیا ، د دوستۍ ، ښه ګاونډیتوب ، متقابل اعتماد د اړیکو ساتلو او د دې لویې وچې د ټولو دولتونو د ګډوڅو له لارې د اغیزمن امنیتي سیستم په خاطر ، په آسیا کې د دې وچې د ټولو دولتونو په ګډون د یوه فعال امنیتي چاپېریال جوړولو ته اړینې آسانتیاوې برابرې کړي.

نهمه ماده: دواړه عالي هوډ کوونکي اړخونه به د ښکیلاک او د نژادپالنې پر ضد چې په هر شکل سره را وتوکیږي په پرله پسې توګه به مبارزې ته دوام ورکړي. دواړه اړخونه به له یوه او بل سره او له نورو سوله غوښتونکو هیوادونو سره د خپلواکۍ ، آزادۍ ، ملي واکمنۍ او ټولنیز پرمختګ په لاره کې د خلکو د عادلانه مبارزې په ملاتړ همکاري او مرسته وکړي.

لسمه ماده: دواړه عالي هوډ کوونکي خواوې به د ټولو مهمو نړیوالو مسئلو په اړه چې د دواړو هیوادونو له ګټو سره تړاو لري ، یوله بل سره مشورې کوي.

یوولسمه ماده: دواړه عالي هوډ کوونکي خواوې اعلاموي چې هغه نړیوال تړونونه چې لدې تړون سره په تناقض کې نه وي تائیدوي او دې ته ژمن دي ترڅو هغه لوزنامې لاسلیک نکړي چې له دې تړون سره په تناقض کې وي.

دوولسمه ماده: هغه مسایل چې د دواړو عالي هوډ کوونکو له خوا د دې تړون د کومې مادې د تفسیر او یا تطبیق په هکله منځته راځي دا به په دوه اړخیزه توګه او د دوستۍ ، پوهاوۍ او متقابل احترام پر بنسټ حل او فصل کيږي.

دیارلسمه ماده: دا تړون د هغه د نافذیدو د نیتي وروسته شل کاله اعتبار لري. او که یو له دواړو عالي هوډ کوونکو خواوو څخه د تړون د وخت له پای ته رسیدو څخه شپږ میاشتې د تړون د فسخه کولو خبر ورکړي نو تړون د پنځو کالو لپاره نور هم د اعتبار وړ دی. او که یو له دواړو عالي خواوو د دې پنځو کلونو له تیریدو څخه مخکې د اعتبار د فسخې غوښتنه په لیکلي ډول ورکړي.

څوارلسمه ماده: که چیرې یو له دواړو عالي اړخونو څخه وغواړي چې د تړون اعتبار د شلو کلونو په جریان کې د ټاکلي مودې څخه مخکې پای ته ورسېږي ، باید د فسخې له نیتي څخه شپږ میاشتې مخکې بلې خوا ته په لیکلي توګه اطلاع ورکړي او تړون له ټاکل شوې نیتي څخه ملغی وګڼل شي.

پنځلسمه ماده : دا تړون باید اړونده ارګانونه تصویب کړي او د تصدیق شویو اسنادو د تبادلي له ورځې څخه چې په کابل کې به صورت ونیسي اعتبار پیدا کوي. دا تړون په روسي او دري ژبو په دوو نسخو کې ترتیب شوی او دواړه سندونه مساوي ، مستند او معتبر دي .

د مسکو ښار د ۱۹۷۸ کال د دسمبر ۵ نیټه

که څه هم د افغانستان او شوروي اتحاد تر منځ تړون لاسلیک شو خو په مسکو کې د افغانستان د سفير په وینا د دواړو هیوادونو د مشرانو لومړۍ رسمي غونډه دوستانه نه وه او د شوروي اتحاد مشر د ن . تره کي دې غوښتنې ته چې افغانستان ته اقتصادي مرستې ورکړي منفي ځواب ویلی دی او هغه راورې : «په همغه ورځ د مسکو په وخت د مابینام په پنځو بجو د کریملین په ماڼۍ کې د دواړو هیوادونو د رهبران او ورسره هیئتونو ترمنځ رسمي غونډه یعنې خبرې اترې پیل شوې. په غونډه کې اول بریژنف افغاني پلاوي ته ښه راغلاست وویل او د بین المللي مسایلو په هکله یې خپل سیاسي نظر څرګند کړ او د

ثور له انقلاب څخه يې خپل ملاتړ اعلان کړ. ورپسې نور محمدتره کې د دوی له تاوده هرکلي او مېلمه پالنې څخه د زړه له کومې مننه وکړه ...، مور اوس خلکې انقلاب کړی دی او خلک له مور څخه زیاتې غوښتنې لري. مور غواړو چې نوې پروژې په کار واچوو. د دې لپاره ستاسې مرستو ته ضرورت لرو. بریژنف د تره کې د خبرو وروسته وویل چې مور هم د هېواد په کچه اقتصادي ستونزې لرو. په اوسنیو شرایطو کې به د موجوده پروژو کار ته دوام ورکړو او دا پروژې چې تکمیلې شوې نو بیا به د نویو پروژو په هکله تصمیم ونیسو. غونډه د دپلوماتیکو نورمونو سره سم پای ته ورسیده. کله چې استوګنځي ته راغلو نو نور محمدتره کې ملګرو ته وویل چې دوی یعنې شورویان مرستې نه کوي دا وطن به مور پخپله جوړوو. «۱۳۷/ ۱۱۱ د دې غونډې په اړه شرعي جوزجاني د افغان پلاوي د دوو تنو شاه ولي او زېري له قوله لیکي: «شوروي اتحاد افغانستان ته د خپل هېواد د اقتصادي ستونزو له امله د نویو مرستو د ورکولو ډډه وکړه او وایي چې د داودخان د زمانې د پروژو د بشپړېدو وروسته به افغان دولت ته مرستې ورکړي. سربېره پردې بریژنف وایي: ستاسو په ګوند کې یوازې د یوه قوم پرته نور ملتونه شتون نلري خو تره کې وویل: دا زموږ مخالفان د واقعیت خلاف زموږ پر ضد تبلیغوي. زموږ په ګوند او دولت کې د ټولو قومونو او ملتونو استازي شتون لري، لکه د کانو او صنایعو وزیر ملګری دانش د قزلباش له قوم څخه او د اوبو او برېښنا وزیر منصور هاشمي د تاجکو د قوم څخه چې دلته شتون لري...، تره کې چې غونډه ګټوره نه ګڼي افغان پلاوي ته وایي. ملګرو! څرنگه چې دوستان نشي کولای زموږ سره همکاري وکړي، د مذاکرې د دوام څخه څه شی لاسته نه راځي. ښه دا ده چې غونډه ختمه کړو. پدې ډول لومړۍ کتنه بېله کومې لاسته راوړنې پای ته رسېږي. هماغه شپه سوسلوف امین ورغوښتی وو او ډاډ يې ورکړی وو چې هرڅومره مرستې غواړئ موږ چمتو یو در یې کړو. سبا ته چې کتنه وشوه او بریژنف هم پکې ګډون کړی وو، وضعیت په بشپړ ډول بدلون موندلی وو. «۱۶۴ د خلقي ګوند په اړه د بریژنف څرګندونې د پښتنې ضد ړندو قومي متعصبینو د څرګندونو کاپي شوې نسخه وه چې خلقي پلاوي ته یې وړاندې کړې ده. پداسې حال کې چې د انقلاب وروسته د کابینې د دوولسو تنو خلقيانو (تره کې، امین، زېري، سوما، وطنجار، پنجشیري، شاه ولی، میثاق، جوزجاني، دانش، هاشمي، عبدالقادر) څخه پنځه تنه لومړي پښتانه او نور اووه تنه د هېواد د نورو وروڼو قومونو څخه وو. د دواړو خواوو لومړۍ ناکامې غونډې ته په کتنې سره یو شمیر خلقيانو په خپلو لیکنو کې هڅه کړې ده وښيي چې ګواکې خلقيانو شوروي ضد دریځ درلود. د بېلګې په توګه ویل کېږي چې په لومړۍ رسمي غونډه کې امین د بریژنف د خبرو په وړاندې ځوابیه وینا وکړه چې په مسکو کې سفیر پکتین او سوما د پلاوي یو غړی دا ادعا بې بنسټه ګڼي او سوما وایي چې د تره کې پرته په غونډه کې بل چا وینا نده کړې. دغه کسان غواړي خپل رېښتیا په درواغو ثابت کړي چې له بده مرغه ډیری افغانان پدې ناروغۍ اخته دي. دا کسان غواړي پدې ډول د شوروي اتحاد سره د تره کې او په تېره امین دښمني نندارې ته کيږدي. پداسې حال کې چې تره کې او امین هېڅکله هم د شوروي ضد ویناوې نه دي کړې او شوروي ضد دریځ یې نه دی نیولی. دا له یاده ونه باسو چې خلقي مشران د شورویانو دښمنان نه وو بلکې شوروي اتحاد یې د یوه دوست هېواد په توګه پېژندلو. د ثور انقلاب وروسته لویديځ د افغانستان په وړاندې نا اعلان شوې جګړه پر مخ وړله خلقي واکمنۍ شوروي اتحاد د مرستې یواځینې چینه ګڼله پداسې یوه حالت کې له شوروي اتحاد سره دښمني ځانوړنه وه. دا څرګند حقیقت له پامه ونه غورځول شي چې د وروسته پاتې هېوادونو بدمرغي او په ډېرو مواردو کې د دې هېوادونو د مشرانو ناکامي د دې هېوادونو د مشرانو په نه وړتیا او بې کفایتۍ کې نه بلکې په مجبوریتونو کې ده چې شتمنو مرسته کوونکو هېوادونو خپل شرطونه، پلانونه او موخې لرل چې خلقي مشران نشي ترې مستثنی کېدای.

د گټو او موخو ټکر

د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند خلقي مشرتابه واک ته په رسیدو سره په دې هیله په سمونونو لاس پورې کړ چې ولسونه یې په پرمختللي افغانستان کې د هرډول ستم او نابرابرۍ څخه خلاص سوکاله ژوند ولري. خلقي مشرانو فکر کاوه چې ښايي شوروي اتحاد به د (ا، خ، د، گ) له واکمنۍ سره چې د پانگوالۍ پرته د ودې او پرمختګ تگلاره غوره کړې ده د انټرناسیونالیسم د اصولو له مخې چې پر هغو ټینګارکوي بېله قید او شرطه اړینې مرستې وکړي. خو د افغانستان د دموکراتیک جمهوریت سره د مسکو تعامل او چلند وښودل چې شوروي اتحاد د خپلو هژمونیکي نقشو د پلې کولو ستراتیژي پرمخ وړي او د انټرناسیونالیسم څخه د یوې وسیلې په توګه کار اخلي. مسکو د دوهمې نړیوالې جګړې وروسته افغانستان د خپل نفوذ د ساحې په توګه ګاڼه او لويديځ هم دا واقعیت منلی وو. مسکو زموږ په هیواد کې د خپلې دې برلاسی له برکته په ځینو سیاستوالو پانګه اچولې وه کوم چې د مسکو گټو ته د خپلو ملي گټو په پرتله لومړیتوب ورکولو او ځینو خو د جاسوسانو په توګه د مسکو لپاره کار هم کاوه. په گوند کې داسې کدرونه لږ نه وو چې د خپلو سیاسي او اېډیالوژیکي باورونو پر بنسټ یې شورويان خپل ډاډمن دوستان ګڼل او پر هغوی یې بشپړ باور درلود. خو په ټولیزه توګه د خلق گوند د مشرتابه غوڅ اکثریت خپلو ملي گټو ته لومړیتوب ورکولو او د مسکو هرې غوښتنې ته یې هرکلی نه دی ویلی. له همدې امله مسکو ۱۹۷۸ کال د اپریل د اووه ویشتم سیاسي اوښتون څخه ناخوښی وو دا ځکه چې ددې بدلون په پایله کې د واک په ګډۍ ناست سیاستوال د مسکو د موخو بې ارادې پلې کوونکي نه وو. د دا ډول وضعیت د واکمنېدو پایله دا شوه چې د کابل او مسکو د موخو او گټو ترمنځ ټکر په یوه واقعیت واوړي. هغه مهال افغانستان د اقتصادي او پوځي پلوه په بشپړ ډول په شوروي اتحاد پورې تړلی وو. دې تړلتوب، د شوروي دولت هژمونیکي تگلاره او د خلقي نظام په وړاندې د لويديځ ډښمنانه دریځ او کورني مقاومت خلقي مشرتابه د سترو ننګونو سره مخامخ کړی وو. پداسې یوه وضعیت کې گوندي مشرتابه په واقعیت کې د دوو ډېرو تر منځ قرار درلود. سربېره پردې په گوند کې د گوندي زعامت د مدعیانو هلوځلو وضعیت د مسکو په ګټه اړولو. مسکو د مطرح دریو سیاستوالو (تره کي، امین، کارمل) څخه دریم ته ترجیح ورکوله چې د افغانستان د قدرت په ګډۍ یې وويني خو د نورو پاڅون وروسته کارمل له کمزوري دریځ څخه برخمن وو. هغه مهال د کارمل په اړه تره کي او امین ګډ دریځ درلود. دې دا معنی لرله چې تره کي-امین د لوبې په یوه اړخ او مسکو-کارمل په بل اړخ کې ولاړ وو. د واک پدې سیالۍ کې ظاهراً کارمل له لوبې و اېستل شو خو مسکو بیا هم داسې لارې چارې لټولې چې څه ډول کارمل د کابل په پلاز کېږي. ددې ادعا سموالی به د امریکایي لیکوال هنري برادشر څخه ولولو: «د ۱۹۷۹ کال د مې په لومړیو کې د متحده ایالتونو حکومت ته څارګریز رپوټونه رسېدل چې شورويان غواړي د ا، د، ج اوسنی خلقي مشرتابه د پرچم په تبعیدي مشرتابه او احتمالاً د صدراعظم د پخواني مرستیال ببرک کارمل چې په اروپا کې په پټه ژوندکوي واړوي.» ۸۷ / ۱۶۵ که څه هم مسکو ظاهراً د خلقي واکمنۍ له دریځ ملاتړ کاوه خو د کارمل د واکمنولو، د تره کي او امین ترمنځ د اختلافونو د زیږولو او د امین د ځواکمنولو په پروژه لګیا وو. د دې سربېره یې هڅې کولې تره کي قانع کړي چې یو شمیر شوروي پوځیان د خپل امنیت د ساتلو لپاره ومني چې تره کي د هغې سره مخالفت ښود. د شورويانو دا موخه هغه وخت څرګنده شوه چې مسکو ته نور محمدتره کي رسمي سفر درلود او د شوروي له مشر سره یې دوه په دوه ولیدل چې ژباړه یې تورن انحرګل کوله. انحرګل وایي چې بریژنف تره کي ته وړاندیز وکړ چې په چپلي کې د سلواوړآلنډي په څیر پېښې د مخنیوي په خاطر موږ چمتو یو د

شوروي پوځيانو يوه ډله ستاسې د امنيت لپاره ستاسو په واک کې کيږدو. تره کې په ځواب کې د مننې په څرگندولو سره ورته وويل: «زه په خپلو گوندي ملگرو باور لرم. هغوی له زندان څخه آزاد کړم او د واک په گډۍ يې کينولم. لدې کبله ستاسو د پوځيانو ضرورت نه وينم.» انځرگل وايي چې بريژنف په خپله خبره ټينگار وکړ خو تره کې ورسره ونه منل. د بريژنف موخه د تره کې د ژوند سره ليوالتيا نه وه بلکې غوښتل يې په افغانستان کې د خپلو پوځيانو د شتون له امله د افغانستان په مشرتابه د نفوذ او فشار وسيله ولري او د هغوی پر مټ خپلې راتلونکې نقشې چې د تره کې له ډگره اېستل او د کارمل واکمنول وو پلې کړي چې د تره کې له ډگره اېستل يې وروسته د امين پر مټ پلې کړل او بيا يې د خپلو پوځيانو په واسطه چې گواکې د امين او د هغه د واکمنۍ ساتنه کوي امين ترور او کارمل يې واک ته ورسولو. په افغانستان کې مسکو خپلو موخو ته د رسيدو لپاره د مختلفو وسيلو، پلمو او امکاناتو په وړاندې کولو سره غوښتل يو شمير خپل پوځيان په کابل کې ځای پر ځای کړي. د ساري په توگه هغوی د خپلو ډپلوماتانو، پوځي او ملکي جگپوړو سلاکارانو د ساتونکو او موټروانانو په نامه خپل پوځيان لرل. په عسکري کلوپ کې يې يوه ډله پوځيان ځای پر ځای کړل چې گواکې د مسکو سره د مخابراتي اړيکو د ټينگولو دنده لري. ويل کېږي چې په هرات کې د ۱۳۵۷ کال د کب د مياشتې په خونړيو پېښو کې څو تنه شوروي ملکي او پوځي متخصصين هم ووژل شول چې شوروي اړخ يې هم انديښمن کړی وو او د شوروي اتحاد د کمونست گوند سياسي بيرو پدې هکله بېړنۍ غونډه راوبلله. د غونډې پر مهال او د هغې نه مخکې صدراعظم آلکسي کاسيگين ته دا پته لگيدلې وه چې يو شمير شوروي چارواکي د کې جي بي د ناسمو اطلاعاتو له مخې افغان مشران هڅوي چې شوروي پوځونه وغواړي. د سياسي بيرو په غونډه کې کاسيگين پدې هکله ويلي وو: «زه پدې عقیده یم موږ ته نه بنيادي د افغانستان رهبري وهڅو چې زموږ څخه د ځواکونو غوښتنه وکړي.» ۶۳ / ۱۶۸ دا بيا بنيادي چې شوروي اړخ هڅه کوله چې افغان اړخ وهڅوي چې د ثور انقلاب ډايمنه دفاع د شوروي پوځونو پر مټ شوني ده. په شوروي مشرتابه کې افغانستان ته د شوروي لښکر ليوالو د امين سره ورته لوبه پر مخ يووړله او هغه يې په لوی لاس د ناسمو اطلاعاتو په ورکولو سره قانع کړ چې د تاجيک د مانۍ د ډايمن امنيت د ټينگښت او د بلواوو د مخنيوي په موخه د شوروي د مسلمانو پنځه سوه کسيز کنډک او وروسته د نورو دريو کنډکونو را تگ ته غاړه کېږدي. مسکو د دريو کنډکونو پر ځای دوي فرقي افغانستان ته راولېږلې او د هغو پر مټ يې امين ترور او خلقي واکمنۍ ته يې د پای ټکی کيښود. هېره دې نه وي چې کاسيگين افغانستان ته د شوروي لښکر د لېږلو د مخالفينو څخه وو او د کمونست گوند د سياسي بيرو د هغې غونډې برخه وال نه وو چې ۱۹۷۹ کال د دسمبر په دوولسمه جوړه شوې وه او افغانستان ته يې د شوروي لښکر د استولو پريکړه وکړه. پدې هکله چې شوروي اړخ هڅې کولې افغانان وهڅوي شوروي پوځيان وغواړي بيلگې لږ نه دي او دوي به يې دلته راوړل شي. ۱۳۵۷ کال د زمري په مياشت کې د بدخشان ولايت د جرم، بهارک، کشم او شهر بزرگ او د تخار ولايت د رستاق په ولسواليو کې د سکتاريستي ډلو (سازا او سفزا) له لوري پوځي خوځښتونه او بنورښتونه پيل شول چې حتی د ولايت د مرکز سقوط هم ليدل کيده. په بدخشان کې منصور هاشمي ته چې د حکومت د فوق العاده استازي دنده لرله شوروي سلاکار مشوره ورکړې وه چې د گواښونو د دفعې په موخه مرکز وهڅوي ترڅو د شوروي پوځيانو غوښتنه وکړي. د دې غوښتنې په ځواب کې د امين له خوا هاشمي ته لاندې تلگرام استول کيږي: «ملگری منصور هاشمي! ما هيڅکله هم ستا نه د يوه گوندي ملگري او شخصي دوست په توگه دا توقع نلرله، موږ څو ځله ويلي چې موږ داسې انترناسيوناستي مرستې ته چې لوی سلاکار تاسې ته وړانديز کړی اړتيا نلرو. موږ به پخپله د انقلاب څخه ساتنه وکړو، که هغوی د مرستې ليوال وي د يوه دوست هيواد په څير د دوی اقتصادي مرستو

ته هرکلی وایو تاسو د مرکز (کابل) نه د پوځي مرستې منتظر اوسئ. « ۱۶۶ / ۱۱۵ په بدخشان کې د بنوربنونو د خپلو په بهیر کې او وروسته یو شمیر سازيې او سفاريې مشران او کدرونه ونیول شول او بشیر بغلاني د سازا د مشرانو څخه یو په پټه منځنۍ آسیا ته ولاړ چې د شوروي د تېري وروسته د کارمل په څېر افغانستان ته راستون شو او څخه موده وروسته د عدليې د وزیر او لوی څارنوال په توګه مقرر کړل شو. دا بیا ښيي چې د بدخشان په اړودورو کې د شورويانو مستقیم لاس وو چې د خپلو لاسپوڅو سکتاريستي ډلو پر مټ یې غوښتل وضعیت په لوی لاس کړکېچن او امنیت څپرې کړي او پر بله خوا یې افغان چارواکي هڅول چې له شوروي څخه پوځیان وغواړي. د هرات د پېښې پر مهال هم مسکو هڅه وکړه چې افغان لوری د مسکو څخه د پوځونو غوښتنه وکړي چې بیا هم بریالی نشو. حتی ویل کېدل چې د هرات په اړو دورو کې هم د مسکو لاس وو. پدې اړه دوهمه بېلګه په مسکو کې د افغان سفیر پکتین څرګندونې دي: «کله چې زه په مسکو کې سفیر وم د شوروي اتحاد د کورنیو چارو وزیر شپولکوف ما ته وویل چې د حیرتان - کابل لاره ستراتیژیک اهمیت لري او هغوی حاضر دي خپل قطعات په افغاني یونیفورم کې د ساتلو لپاره واستوي. کله مې چې تره کې ته په خاص تېلفون کې اطلاع ورکړه هغه په ځواب کې راته وویل څرنگه چې موږ له دوی سره په خاصو اړیکو متهم یو خلک را سره جنگېږي، که دوی دلته راشي نو موږ به پخپله ملي قیام ته زمینه برابره کړې وي.» ۱۳۷ / ۲۴۱ - ۲۴۲ هېره دې نه وي چې تره کې د افغانستان خلک دموکراتیک ګوند د دواړو اړخونو مشرانو کې په ټولنه کې د شوروي دولت په اړه حساسیتونه درک کړي وو او په خپلو ویناوو کې یې د شورويانو او په تېره د اکتوبر د انقلاب او لینن د نامه له یادولو ډډه کوله. علي گل پيوند خلقي شاعر راوړي چې ده د خپلو شعرونو یوه ټولګه تره کې ته ور وړې وه چې په سريزه کې یې د لینن نوم راغلی وو. تره کې ورته ويلي وو د لینن نوم اړین نه وو چې راوړل شوی وای ځکه چې خلک لدې نامه سره حساسیت لري. د هرات د پېښو پرمهال شوروي مشرانو تره کې مسکو ته دعوت کړ چې په هرات کې د پېښو د کابو کولو او په راتلونکي کې د ورته پېښو د مخنیوي په اړه ورسره خبرې وکړي. که څه هم په هماغه ورځ چې تره کې مسکو ته په لار کې وو (کب نه ویشتمه) بنوربنیان وځپل شول او هلته بېرته دولتي واکمني ټینګه شوه. تره کې په مسکو کې د شوروي د ځینو لوړپوړو او په هغو کې د دفاع وزیر، صدراعظم او بریژنف سره وکتل. څرنگه چې د کتنې اصلي موضوع د هرات په پېښو څرخیده او هغه مهال د دفاع وزارت چارې امین رهبري کولې ښايي شوروي اړخ تره کې ته سلا ورکړې وي چې د دفاع وزارت چارې یوه افسر ته وسپارل شي. تره کې د مسکو نه هیواد ته په راستنیدو سره د اقبال وزيري د اردو د سیاسي رییس په وینا د انقلابي شورا په غونډه کې وویل: «ما اسلم وطنجار د باصلاحیته لوی درستیز په توګه وټاکه او پخپله د ملي دفاع وزارت په چارو کې ورسره مرسته کوم خو له بلې خوا د ملي دفاع وزارت سرسلاکار ګاریلوف دا تبدیلی یوه تیروتنه بولي...، د امین کمزوري نقطه روسانو ته معلومه وه. هغه د نوموړي ځانغوښتنه وه.» ۱۵۹ / ۶۰ ګاریلوف او نورو شوروي سلاکارانو ته جوته شوې وه چې امین د دې پریکړې نه ځوابدی شوی دی نو سلاکار دا تبدیلی تیروتنه ګڼي چې د ځانپال امین په ټپونو مالګه وډوړوي او امین د تره کې په وړاندې ودروي. په رښتیا هم امین د تره کې لدې پریکړې ځوابدی شوی وو ترڅو «د ملګرو په مرسته د امین او تره کې ترمنځ پخلاینه کيږي په پای کې تره کې پریکړه وکړه چې امین د لومړي وزیر په توګه، وطنجار د دفاع وزیر او یعقوب د لوی درستیز په توګه وټاکي. امین بېرته د ملي دفاع وزارت سره همکاري پیل کړه.» ۱۰۷ / ۶۰ یوه مسئله چې د خلقي حکومت د سمونو په اړه ده او د مسکو د اندیښنې سبب شوې وه هغه په ازبکي او ترکمني ژبو د ګوراژ او یولدوز په نومونو د مجلو خپرول وو او حکومت پتېلې وه چې د هیواد د میشتو لږکیو ورونو قومونو په ژبو به

لومړنۍ زده کړې پيلوي. که چيرې دا پروگرام پلى شوى واى او همدارنگه په ازبکي او ترکمني ژبو نورې رسني ډگر ته راوتلي واى د ازبکستان او ترکمنستان شوروي جمهوريتونو او د منځني آسيا د مسلمانانو روسي ضد روحيه لاپسي قوي کوله. دا ځکه چې د اکتوبر د انقلاب نه مخکې د منځني آسيا خلکو چې غوڅ اکثریت يې مسلمان دي عربي رسم الخط درلود. خو د اکتوبر انقلاب وروسته جبراً پر هغوى روسي رسم الخط تحميل شو. پردې بنسټ د منځني آسيا مسلمانانو نشواى کولای د قرآنکريم تلاوت وکړي. د افغانستان يو شمير ازبکان، ترکمنان او نور چې د اکتوبر د انقلاب وروسته افغانستان ته کډوال شوي وو او د پولې د هغې خوا خپلوانو سره يې اړيکي ساتلي او په افغانستان کې د ازبکو او ترکمنو ژبو د غوړېدو څخه خبرېدل په شوروي کې مېشت ازبکو، ترکمنو، قرغزو او تاجکو هم پخپلو ژبو او عربي رسم الخط د رواجولو غږ پورته کاوه چې مسکو ته يې ستونزې جوړولې. پردې اساس مسکو په افغانستان کې د داسې يوه حکومت شتون نشواى زغملای. د شلمې پېړي په دوهمه نيمايي کې د مطبوعاتو او رسنيو رول د پام وړ وو او اوس مهال يې د انټرنېټ شبکې او ګرځنده تېلفونو د راڅرګندېدو له کبله لا اوچت شوى دى. د خلقي حکومت له لوري د پښتنو او بلوڅو د خوداراديت د روحيې د اوچتولو په موخه د تبليغاتو او په ځانګړې توګه د ديورند د تېل شوې کرښې هغې لوري ته د ثور انقلاب د جريدې استول د پاکستان واکمنان انديښمن کړي وو. د پاکستاني واکمنو دا انديښنه هغه وخت افغاني لوري ته جوت شوه چې کله ۱۳۵۸ کال د وږي په لومړۍ اونۍ کې په کوبا کې د ناپېيلو هيوادونو د کنفرانس په ترڅ کې تره کې او ضياءالحق سره وکتل. د خبرواترو پر مهال د پاکستان جمهور رئيس په پاکسان کې د ثور انقلاب د جريدې د توزيع په هکله خپله انديښنه څرګنده کړې وه. دا واقعيت د لمر په څېر روښانه دى چې د دولتونو تر منځ اړيکې د ملي ګټو پر بنياد ټينګېږي او شتمن هېوادونه خوارو دولتونو ته د خداى تعالى د خوښۍ په خاطر مرستې نه دي ورکړي او په راتلونکي کې به هم همداسې وي. د وروسته پاتې هيوادونو مشرانو ته بڼايي چې د نورو سره په تعاملاتو کې د مقابل لوري سره چنې ووهي او دواړو اړخونو ته د منلو وړ پريکړې ته ورسېږي نه دا چې د غښتلي او شتمن اړخ په ګټه د خپلو ملي ګټو په زيان او يا د سياسي او اقتصادي خپلواکۍ د لاسه ورکولو په بيه د پرديو ارادې ته سر ټيټ کړي. خلقي واکمنۍ دې اصل ته په کتنې سره د نورو دولتونو او په هغو کې د شوروي اتحاد سره په تعاملاتو کې خپل پام راګرزولى وو چې مسکو د افغانستان د تيرو حکومتونو دريځونو او د افغانستان سره د متقابلو اړيکو تجربو ته په کتنې سره د خلقي واکمنو دا ډول دريځ د زغم وړ نه وو. ښه بيلګه يې شوروي اتحاد ته د گازو بيه ده چې عبدالقدوس غوربندي د خپل کتاب (نګاهى به تاريخ حزب دموکراتيک خلق افغانستان) په ۷۶-۷۷ مخونو کې توضيحات ورکړي چې لنډيز به يې راورل شي. ۱۹۷۹ کال په مني کې د شوروي يو پلاوى کابل ته راغى او د سوداګرۍ وزارت ته يې يو سند وړاندې کړ چې د ۱۹۸۰ کال له پيل نه يې د نفتي توکو په بيه کې په سلو کې سل زياتوالى راوړى وو او لامل يې په نړيواله کچه د انرژۍ د بېي دوه برابره لوړيدنه ګڼلې وه او د سند په پاى کې يې يادونه کړې وه که دا سند د سبا ورځې ترلسو بجو پورې لاسليک نشي دا بېي اعتبار له لاسه ورکوي او موږ نوې بېي ور کوو چې البته هغه به لوړې وي. دې ډول يادونې د التيماتوم معنى لرله. افغان لوري پريکړه وکړه څرنگه چې گاز هم په انرژۍ کې راځي او د افغانستان گاز د نړيوالو بيو څخه درې ځله ټيټ شوروي ته صادرېږي افغان دولت هم د گازو بيه درى برابره لوړوي. هغه مهال يو مترمکعب گاز په ۳۵ کليرنس ډالر شوروي ته صادرېده او خلقي حکومت د يو مترمکعب گاز بيه ۱۱۵ کليرنس ډالره وټاکله. شوروي اتحاد ته د گازو د لېږد په اړه عحيبه دا وه چې د گازو د لېږد مېټر د افغانستان په خاوره کې نه بلکې د پولې هغې خوا د شوروي اتحاد په خاوره کې نصب شوى وو. د گازو د لېږد په تړون کې راغلي وو چې

هرکال به په بيو کتنه کېږي خو د يحيی د کورنۍ عملاً دا کار نه کاوه. د حسن شرق په وينا په ۱۹۷۷ کې جمهوري دولت هم دا کار ونکړ. د يحيی کورنۍ واکمنو چې د هرڅه څخه زيات د خپلې کورنۍ د اقتدار د ساتلو په اړه فکر کاوه د طايي حاتم په څير د افغانستان سرچينې د پرديو د خوشالولو په موخه د هغوی په واک کې کېښودلې. ښه بېلگه يې په ۱۹۷۲ کال کې د اېرانيانو سره د هلمند د اوبو تړون دی. په تړون کې په هره ثانيه کې ۲۲ مترمکعب اوبه ايران ته ورکول کېدلې خو ظاهرشاه څلور مترمکعبه نورې اوبه لکه خپله شخصي پانگه ايران ته ډالۍ کړه او سربېره پردې يې د ايران صدر اعظم ته د ملي موزيم څخه يو تاريخي اثر هم ورکړ. د شوروي اتحاد سره په دوه اړخيزو اړيکو کې د خلقي واکمنۍ له لوري ملي گټو ته لومړيتوب ورکول د دې لامل وگرزید چې مسکو افغان دولت ته ستونزې جوړې، د هغه د نسکورولو لارې چارې ولټوي ترڅو يې د ۱۳۵۸ کال د مرغومي په شپږمه پخپل غلچکي خونړي پوځي يرغل سره هغه رانسکور او بېرک کارمل يې د واک په گډۍ کېښولو. د شورويانو له لوي د خلقي واکمنۍ د نسکورولو د لاملونو څخه يو لامل د دواړو دو لټونو او ولسونو د گټو او موخو ټکر هم وو.

د صداقت او منافقت ملګرتيا

د ثور د وسلوال پاڅون وروسته له رسنيو څخه د تره کي او امين له لوري د يو بل په پټه ښکلو ويناوو د ټولو پام ځانته را اړولی وو. ډېرو فکر کاوه چې دواړه د يوه فکر او يوه ارمان کلک ملګري دي. امين د گوند د جوړېدو پرمهال په امريکي کي په خپلي دکتورا کارکاوه چې د هغې په اخيستلو بريالی نشو. امين هيواد ته په راستنيدو سره د ا، خ، د، گ غريټوب ترلاسه کړ او ډير ژر د مرکزي کميټي علی البدل غړی شو. سربيره پردې په گوند کي په يوه پياوړي او جنجالي څيره هم واوښت. ډېری هغو گوندي کدرونو چې د خلقيانو سره يې سازماني اړيکي وشلولې يا نوي سازمانونه جوړکړل د نورو لاملونو سربيره د امين کړنې انتقادوي او له هغه سره د مخالفونو خبرې هم کوي. امين يوځل د بدخشي سره گډه گوندي جزا وليدله، لدې کبله بدخشي له گوند څخه ووت خو امين په پوره بردبارۍ سره جزا ومنله او لا په ډير قوت سره يې د گوند د پياوړتيا لپاره خپلو هلوځلو ته دوام ورکړ. نبي مصداق چې د امين له شاگردانو څخه دی وايي: «امين گوند پخپل شموليت سره ډير غښتلی کړ. تره کي پخپلو صفونو کي د دغسې يولايق روښانفکر په ور زياتيدو سره د خپل بخت هيڅ اندازه نه سواي کولای.» ۲۴۲ / ۳ زيری د ولسي جرگي د ديارلسمې دورې کانديد د تبليغاتي کمپاين پرمهال بندي شو او تره کي يې ليدو ته ورتللو يو ځل يې ورته ويلي وو: «موږ په مرکزي کميټه کي لږ کسان پاتي يو او هغوی چې پاته دي کله يې ولايتونو ته خدمتي واستوي او کله يې بل ځای ته بيخي تبديل کړي نو ځني وخت حتی په غونډو کي دوه، درې کسه سره ناست يو...، دغه د کافر زوی (امين) زياته جزا وليدل اوس ډير ښه سوی هم دی. زه وایم که يې مرکزي کميټي ته راولو، د يوې خوا به زما لاس په خلاص وي او د بله پلوه به د گوند لپاره هم گټور کار وي چې د پارلمان نماينده يې د گوند د مرکزي کميټي غړی دی.» ۲۵۱/۴۰ دا چې تره کي د گوند په مشرتابه کي د امين شتون ته ځانگړی ارزښت قايل وو هغه بايد د امين په ځانگړتياوو کي ولټول شي. امين د هرانسان په څير هم مثبتي او هم منفي ځانگړتياوې لرلې خو ډيری پدې اند دي چې هغه زړور، ځيرک، قوي سازمانده، ناسيونالست او ځانغوښتونکی وو. ښايي د ځانغوښتنې پرته د هغه يادې ځانگړتياوې چې د يوه سياستوال د برياوو راز پکي پروت دی د دې لامل گرزيږي وي چې تره کي د گوند د عمومي منشي په توگه د نورو په پرتله پرامين زيات حساب وکړي. دا هم ويل کيږي چې د کابل پوهنتون د محصلينو د اتحاديې د اساسنامې د جوړولو پر مهال امين او کارمل دواړه د اساسنامې د جوړولو د کميسيون غړي وو او امين د کارمل سره په دې گډ کار کي په هغه شکمن شو چې د سلطنت سره اړيکي لري او گوند ته په شامليدو سره چې د تره کي او کارمل ترمنځ اړيکي خړې پرې شوي امين د تره کي له دريځ څخه څرگند ملاتړ کاوه. ښايي دا هم ددې سبب شوی وي چې تره کي د امين سره گډه ژبه موندلې وي چې دواړه د کارمل ضد دريځ ونيسي او د دوستۍ او ملګرتيا مزي ټينگ کړي. دا چې ولي د ثور د اوښتون څه موده وروسته د دوی دا توده او خوږه دوستي سره او په ترڅي دښمنۍ واوښته تردې مهاله ورته قانع کوونکی ځواب ندی موندل شوی. د امين له لوري د تره کي د هېښوونکي درناوي په اړه هغه وخت پوهيدل شوني دي چې په واکمن گوند کي د هغه مهال حالت او په خپله د تره کي او امين رواني ځانگړتياوې ترهر اړخيزي څيړني لاندې ونيول شي. د گڼ شمېر افغانانو او په هغو کي د خلقيانو له انده د تره کي په وړاندې د امين چلند

عجيب، غير معمولي او هېښوونکی وو چې يومهال يې تره کي استثنايي سياستوال، خپل استاد، د شرق نابغه او د افغانستان لينن گڼلو او لاسونه يې وربښکول او بيا يې داسې دښمن شو چې د واک څخه په

گوښه کولو سره يې د دښمنۍ گراف را ونه لويډ، هغه او د کورنۍ غړي يې زنداني او بيا يې په وحشيانه ډول ووژلو او ټول کليوال يې هلمند ته تبعيد کړل. امين دوه ورځې مخکې تر دې چې تره کې يې عملاً بې واکه کړی هم وو شوروي سفير او دريو شوروي جنرالانو ته د تره کې په شتون کې ويلي وو: «که مړشم د تره کې نوم به مې په شونډو کې وي او مړ به شم. که تره کې مخکې له مانه مړ شي زه به يې ټول پلانونه سرته رسوم.» ۸۸ / ۱۲۸ د سفير پوزانوف د سپتمبر د ۱۹ يو يادداشت چې د هغه لومړي سکرتري ليکلی ورته څرگندونې پکې ليدل کېږي چې امين د ۱۹۷۹ کال د سپتمبر په ديارلسمه د تره کې په استوگنځي کې د شوروي سفير او دريو جنرالانو په شتون کې وايي: «تره کې يو پېژندل شوی مشر دی او دی (امين) وياړ لري چې د تره کې يو لاروی دی... او که دی (امين) له تره کې مخکې مړسي نومړينه به يې ددې زباد وي چې خپله دنده يې سر ته رسولې ده. ان که تره کې د خپل ټاټوبي له چوپړ څخه لاس واخلي، نو دی (امين) د تره کې د يوه رښتوني پلوي او لاروي په توگه به ترخپلې وسې هر هغه څه وکړي چې د خپل استاد کار او هيله سرته ورسوي.» ۱۲۵ / ۱۳۲ د تره کې په پټه دا ډول څرگندونې د امين سپين سترگي ښيي ځکه چې تره کې يې بېواکه کړی خو بيا هم هغه ستايي. د تره کې په وړاندې د امين د شخصيت په اړه راز محمد پکتن ليکي: «امين دومره ریاکار او دوکه باز و چې له يوې خوا يې د تره کې د را پرزولو لارې چارې لټولې له بلې خوا يې تره کې ته يو اوږد نوملړ القاب ورکړه او ځان يې تر ټولو وفادار ښکاراوه... په لومړي سر کې د امين په دستور د ځوانانو د خلکي سازمان لخوا داسې ډنډورې خپرې شوې چې تره کې صاحب اوس سپين ږيری دی. هغه بايد د گوند افتخاري رييس وي او دولتي کارونه امين صاحب ته وسپاري.» ۱۳۷ / ۱۳۳ - ۱۳۴ دا چې د امين د فرکسيون اړونده غړو د ثور د وسلوال پاڅون وړاندې هم د امين په گټه تبليغات کول يو له هغو څخه عبدالرشيد جليلي وو. هغه چې د اکراين په کيف کې زده کړې کولې د هوايي قواوو اړونده خلقي محصلو افسرانو (شېرقا حرکت، محمد حکيم خوستي، عزيز احمد عزيزي، ضراب گل او د دافع هوا افسر اسدالله) په يوه مجلس کې د امين د غوره ځانگړتياوو په اړه وينا کړې او د امين په نامه يې شعار هم ورکړی وو چې د محمد حکيم خوستي له سخت غبرگون سره مخامخ شوی او مجلس په ناندريو اوښتی وو. دا مجلس د شېرقا حرکت د ډپلوم د ترلاسه کولو په موخه جوړ شوی وو. د گوند د واکمنۍ مخکې د تره کې او امين د دا ډول دوستانه او تودو اړيکو او گډ دريځ په هکله د گوند د باندې نور سياستوال څه چې د گوند زياتره غړي هم نه پوهيدل. خو د گوند د واکمنۍ پرمهال د يو بل په پټه د دواړو ويناوو او د تره کې په وړاندې د امين له عجيب سلوک څخه خلکو ته دا انتباه پيدا شوه چې امين تره کې ته بې کچې درناوی کوي. د تره کې له لوري پرامين باور تردې بريده وو چې «تره کې د امين د مشوري پرته هيڅ کار هم نه کاوه.» ۱۲۲ / ۱۷۱ خو هغه څه چې په خبره پوه کسانو ته عجيب بريښيدل د امين له لوري د تره کې د لاسونو ښکلول او هغه ته د ډول ډول لقبونو کتارول وو. زموږ په زمانه کې داسې بېلگه نشته چې کوم وزير د حکومت يا دولتي مشر لاسونه مچي کړي وي. يوازي روحاني او مذهبي مشران د هغوی د مريدانو له دا ډول درناوي څخه برخمن وي.

د بېلگې په توگه به د امين له لوري د تره کې په پټه د هغه ځينې ويناوې ولولو. امين د ثور انقلاب د بري څه موده وروسته په خپله يوه وينا کې وايي: «هغه (لينن) د نړۍ د پرولتاريا مشر او دا بل (تره کې) د افغانستان د زيارايستونکو خلکو ستر لارښود دی. دواړو سترو رهبران دوه کارگري انقلابونه رهبري کړل...، که خبره د ثور انقلاب څخه کوو نو خبره د ستر رهبر تره کې څخه ده او که خبره د اکتوبر انقلاب څخه کوو خبره د ستر لينن څخه ده.» ۱۵۹ / ۷۶۱ د ثور انقلاب لومړۍ کلوزه چې د امين په

نوبت د بهرنیو چارو په وزارت کې نمانځل کیدله امین وایي: «که لینن ستالین درلود او فېدل کاسترو خپل ورور راول کاسترو لري، نو تره کې صاحب امین لري.» ۱۶۷/۱۲۲

د ثور د ملي دموکراتیک انقلاب د بري وروسته د افغانستان حالاتو د نړیوالو څارګرو ادارو او رسنیو پام ځانته راګرزولی وو. د لویدیځ په رسنیو کې د تره کې او امین ترمنځ اختلافونو ته هم کله ناکله ګوته نیول کیده همدا لامل وو چې نور محمدتره کې د ۱۹۷۹ کال د مارچ په نولسمه چې د هرات د پېښو سره سمون خوري وویل: «غواړم هغوی (لویدیځو مطبوعاتو) ته ووايم چې زه او امین نوک او اوری یو. دا امکان نلري چې نوک او اوری دې سره بیل شي.» ژوند ښیي چې هغه وخت په حکومتونو او ګوندونو کې اختلافونه برېښي چې په حکومت او ګوند کې حالات ګرځېدنې او یا څرګندې ناکامۍ ترسترګو شي چې پوره یې پردې یا هغه چارواکي یا مشر واچول شي. د هرات پېښو وښودل چې واکمني د خلکو د باور په ترلاسه کولو کې پاتې راغلي ده نو منطقاً چې د ځینو چارواکو سره دا پوښتنه پيدا کیدله چې علت یې څه دی او ملامت څوک دی؟ ډېرو هغه مهال امین ته ګوته نیوله چې منطقاً د امین او د هغه د پلویانو منفي غبرګون یې درلود او پایله یې دا کیده چې خبره بهر ته ووزي او په نړیوالو رسنیو کې انعکاس ومومي. پدې هکله د افغانستان تر وروستي افغانه کتاب دویم ټوک په ۲۸ مخ کې داسې لولو: «د تره کې پلویانو محمداسلم وطنجار، سیدمحمد ګلابزوی او شیرجان مزدوریار ته د مارچ په ۱۷ نیټه د انقلابي شورا په یوه غونډه کې موکه په لاس ورغله چې د ملي دفاع وزارت په اړه غونډې ته خپل اعتراضونه وړاندې کړي. په هغه وخت کې د ملي دفاع وزارت پر نامه د تره کې له خوا اداره کیده خو اساسي قدرت د امین په لاس کې وو.» د همدې موضوع په هکله یو شوروي ژورنالست ورته څرګندونې لري او لیکي: «د افغانستان ته په راستنیدو سره تره کې په حیرانتیا وموندل چې د خلقیانو ترمنځ څرنگه چې اړین دي یووالی شتون نلري، د انقلاب اتلان وطنجار او ګلابزوی د انقلابي شورا په غونډه کې د وسلوال پوځ په وړاندې په څرګند ډول امین په ناسمو کړنو تورنوي چې امین له ځواکونو نه د عادي خلکو ضد استفاده کوي پداسې حال کې چې دا د کورنیو چارو د وزارت دنده ده.» ۱۷۶/۶۳ که چېرې پورتنیو نقل قولونو ته وکتل شي منځپانګه یې یوه ده چې په دواړو کې امین د دفاع وزارت د ځواکونو څخه د خلکو خلاف په ناوړه ګټه پورته کولو تورن کیږي. یوازې د انقلابي شورا د غونډې وخت پکې توپیر لري. د تره کې د پلویانو له لوري د امین له کړنو سر ټکونه او انتقاد بېله کومه شکه د تره کې د همغږۍ پرته نه کېدل دا بیا ښیي چې د دواړو مشرانو د ویناوو او څرګندونو خلاف په واکمنۍ کې د تره کې او امین تر منځ اختلافونو شتون درلود او په خپله د تره کې له لوري دا ډول ویناوې د دې اختلافونو د پټولو په خاطر وې. د ثور د سیاسي اوښتون وروسته امین د یوې ځواکمنې څیرې په توګه واوښت او عملاً په ګوند او حکومت بشپړ تسلط وموند. ترکی دا حالت لیدلو او له همدې کبله یې د امین ارادې او غوښتنو ته غاړه ایښودله. داسې فکر کېږي چې تره کې غوښتل د هغه مهال په نازکو او حساسو شرایطو کې امین د یوه ځواکمن کس په توګه له ځان سره ولري ترڅو په ګډه بحراني حالت کابو کړي او حالات لا نور ګرځېدنې نشي. خو امین بیا په همدې هم قناعت نه درلود او د بشپړواک د ترلاسه کولو په موخه مخ په وړاندې ګامونه اوچتول. د تره کې په پټه د امین د ویناوو په هکله پاکستانی ژورنالست انور راجا چې د کارمل د واکمنۍ پرمهال د پلچرخي په زندان کې بندي وو لیکي: «امین د تره کې سره غوره مالي کول، هغه به یې په ګوندي او حکومتي غونډو کې په چاپلوسانه القابو سره یاداوه لکه د شرق ستوری، ستر مفکر، ستر لارښود او ډیر نور.» ۱۶۷/۱۱۴ د تره کې په پټه د امین له لوري د دې ډول ویناوو، په څلورلارو کې د تره کې د سترو سترو عکسونو نصبول او د هغه بې کچې درناوي څخه موخه دا وه چې هغه ته د شخصیت کیش ورکړي او بیا یې د کیش شخصیت د درلودلو په تور محکوم کړي. بیخایه هم نه وو چې

« د امين لور په مكتب کې خپلې يوې ملگرې ته ويلې وو چې موږ تره کي ته کيش شخصيت ورکړ...، دى پوهيدى چې تره کي د گوند په بهرنيو اړيکو کې او هم د افغانستان په کين لاسو غورځنگونو کې د خپل دريځ له مخې ډېراغيزمن او هرچا ته منلى دى. همدا لامل وو، چې امين د تره کي لپاره شخصيت پرستي راويسته. » ۲۶۳ / ۳ - ۲۶۴

که چيرې دا موضوع په څو کرښو کې راوغاړو ويلی شو چې د امين په پټه د تره کي له لوري څرگندونې او هغه د خپل وفاداره شاگرد په نامه د يادولو نه موخه دا وه چې د امين له برلاسى او کاري وړتيا څخه د افغانستان د دموکراتيک جمهوريت د ستونو د ټينگښت او انقلاب د ودې په موخه گټه پورته کړي او امين غوښتل تره کي ته د خپلې بې کچې وفادارۍ په بنډلو سره په گوند کې د تره کي د اوتوريتي څخه په استفادې سره خپل دريځ لا پياوړی کړي او خپل هدف ته چې زعامت ته رسيدل دي گټه پورته کړي. لدې نه معلومېږي چې تره کي او امين په بشپړ ډول دوه متضاد شخصيتونه وو او متضادي موخې يې لرلې. تره کي د امين سره د يوې عقيدې او يوه ارمان د ملگرې په توگه د رښتيني ملگرتيا او دوستۍ لار نيولې وه او امين ورسره لوبې کولې. تره کي د امين د وړتياوو څخه د نظام د ټينگښت په موخه گټه پورته کوله او امين غوښتل د تره کي د باور په ترلاسه کولو سره خپل هدف چې زعامت ته رسېدل دي گټه پورته کړي. تره کي د ۱۹۷۹ کال د سپتمبر په دوولسمه د يوې ورځې مخکې چې امين د تره کي خلاف د بغاوت جنده پورته کړې وه سروري او گلابزوى ته چې هغوى دواړو هڅې کولې تره کي قانع کړي چې امين د هغه ژوند ته گواښ دى ، د امين ضد کړنو اجازه غوښتله تره کي دوى ته ويلي وو: «ملگرو غور ونيسئ! د خپل ژوند د ژغورنې لپاره به حتى مچ مړ نکړم. پريزدئ چې زما تقدير او سرنوشت گوند او خلک وټاکي. » ۱۰۸ / ۳۸ خو امين نه يوازې هغه له واکه گوښه کړبلکې ژوند ته يې د پاى ټکى کيښود. کله چې سروري او گلابزوى تره کي ته ويلي وو چې امين لومړى تا وژني او بيا موږ نو اجازه راکړه چې موږ د هغه چاره وکړو تره کي ورته ويلي وو که تاسې له مرگه ويره لرئ وټښتئ خو زه چا ته اجازه نه ورکوم چې بل څوک و وژني. همدا لامل وو چې سروري د خپلو نږدې خلقي ملگرو سره تره کي په سختو ټکو انتقاد او حتى غندلو چې ولې يې د امين د وژلو اجازه نه ورکوله. د تره کي له لوري د هغوى غوښتنې ته منفي ځواب بڼي چې هغه د د امين سره په ملگرتيا کې رښتيني وو او د امين سپکه او ورکه يې نه غوښتله.

د نور محمد تره کي او حفيظ الله امين د اختلافونو برېښېدل

د وروسته پاتې هېوادونو زياتره روڼ اندي پدې عقيده دي چې د دې هېوادونو ځيني مشران د زبرځواکونو د هژمونېستي تگلارو قرباني شوي دي. زموږ په هېواد کې هم د محمد داود ، تره کي او امين په اړه دا ويل کيږي چې هغوى د وخت د زبرځواکونو د سياليو قرباني شول. خو واقعيت دا دى چې سياست د دولتونو ، سياستوالو او ځواکونو ترمنځ د اړيکو او راكړې ورکړې د کيسې پرته بل څه نه دى او ماتې خوړلى او ناکام سياستوال هغه څوک دى چې د دې اړيکو په محاسبه کې تير ووتني کوي او يا اجازه ورکوي چې دا اړيکي د ده او د هېواد په زيان يې تمامي شي. زياتره د ا ، خ ، د ، گ پروني غړي او همدارنگه يو شمېر شوروي څېړونکي د تره کي او امين تر منځ د اختلافونو په را پنځولو کې شوروي دولت او يا د دې دولت څارگره اداره ملامتوي پدې کې شک نشته چې شوروي سلاکارانو او د مسکو څخه پرله پسې راتلونکو پلاويو د خلقي مشرانو د اختلافونو په را پنځولو کې رول لوبولى دى خو دې

اختلافونو ته يې د هغو خلقي کدرونو په واسطه لمن ووهله يا د مسکو د لاس وسيله شول کوم چې يا د سياسي پلوه خام وو، اړينه ځيرکتيا او بصيرت يې نه درلود، د انترناسيوناليسم غولونکي شعار کاڼه او رانده کړي وو او يا دا چې د ليونتوب ترکچې ځانغوښتونکي وو. د دولتونو مشرانو ته ښايي د نورو دولتونو سره په اړيکو کې هوښيارانه او حساب شوي گامونه اوچت کړي، پر لويو گټو فکر وکړي او بريالۍ دپلوماسي پرمخ بوزي. که د تره کي او امين ترمنځ د بې اتفاقيو په لمن وهلو کې له شورويانو څخه گيلې کيږي دا که له يوې خوا د سياست څخه بيخبري ښيي له بله پلوه دا تصور هم زيروي هڅه کيږي چې بيله استثنی دواړه خلقي مشران تره کي او امين غير مسئول او بې گناه وگڼل شي. پدې اړه د پام وړ خبره داده چې ولي دا مشران او که دقيق وويل شي يو له دوی څخه د کرملن د موخو او ټگماريو ښکار او وسيله شو يا د ځانمنۍ او مقام پالنې له کبله پداسې کړنولاس پورې کړ چې په گوند او حکومت کې مخامختيا او ټکر ته لار پرانيزي او شوروي اړخ بيا د هغو څخه ناوړه گټه پورته کړي. له بده مرغه نامشروع سيالي د غوڅ اکثریت افغان سياستوالو يوه منفي ځانگړتيا او مزمنه ناروغي ده چې هغې د، خ، د، گ په خلقي گوند کې هم پخپل قوت سره ځان را څرگند کړ. دا واقعيت د لمر په شان روښانه دی چې خلقي مشران لکه ډېری نور افغان سياستوال د دې جوگه نشول چې خپلمنځي ستونزې او اختلافونه د مسئلانه خبرو له لارې حل کړي. سربيره پردې پيړيو پيړيو واکمن استبداد په ټولنه کې خشونت پالونکي ذهنيت او فرهنگ واکمن کړی دی چې هڅه وشي اختلافونه د احساساتو او زورښودنې له لارې حل شي. د خلقي واکمنۍ پر مهال د امين له لوري د واک څخه د غلې کودتا له لارې د تره کي گوښه کولو او بيا وژلو وښودل چې ددې گوند مشرتابه دا وړتيا ونه موندله تر څو په گوند کې اختلافونه په خپل وخت د پوهاوي له لارې حل کړي. دا بيا د خلقي مشرتابه د سياسي کمزورۍ څرگنده ښه ده. په هر سازمان کې د نظر اختلاف يوه طبيعي پديده ده، هر څوک، هره ډله او هره طبقه خپل فکر، ليدلوری او خپلې گټې لري. دا هغه څه دي چې د وگړو ترمنځ واټن او اختلاف راورې. دلته د سياست او سياستوالو دنده ده چې دا واټن او اختلاف له منځه يوسي ترڅو د کرکيچ، شخړو، ټکرونو او جگړو مخه ونیول شي. د، خ، د، گ خلقي مشران او کدرونه د انسانانو د يوې مجموعې په توگه په هغه کې د اختلافونو د منځته راتگ څخه نشي مستثنی کيدلای. مشرانو ته يې په کار وو چې په خپل وخت يې دا اختلافونه درک او د مسئلانه بحث له لارې له منځه وړي وای. خو د دې گوند لنډې شل مياشتنۍ واکمنۍ وښودل چې دوی ونه توانيدل په گوند او مشرتابه کې يې شته اختلافونه درک او له منځه يوسي بلکې د ورځو، اونيو او مياشتو په تيريدو سره هغه زياتيدل، چاغيډل، د مخامختيا او ټکرچې ته ورسيدل او پايله يې د گوند د دوو ټاپ مشرانو (تره کي او امين) وژل کيدل، د خلقي واکمنۍ پای او شوروي اشغال شو. د څه د پاسه څلورو لسيزو په تېرېدو سره د تره کي او امين ترمنځ د سياسي، ايډيولوژيکي او د سمونونو په پلي کولو کې اختلاف ته نه د هغوی پلويانو او نه مخالفانو گوته نيولې دا بيا ښيي چې اختلافونه سليقوي او يا د لعنتي واک پر سر وو.

اوس به د تره کي او امين د اختلافونو په برېښيدو، ژوريدو او په هغو کې د کرملن په دريځ ځغلنده نظر واچوو. د ثور د وسلوال پاڅون وروسته د، خ، د، گ په واکمنۍ کې امين د بې تاجه ټولواک له دريځ څخه برخمن شو. ده په دولت کې د داسې دريځ نه برخمن وو چې هغه د بهرنيو دپلوماتانو او ولسي استازو سره د تره کي ليدنې کتنې او په غونډو کې د گډون او يا نه گډون پريکړه کوله. پدې هکله د اردو د سياسي چارو رئيس اقبال وزيرې د امين له خولي ليکي: «تره کي صاحب راڅخه خفه دی چې ولي مي د می د لومړۍ نيټې د نمانځني مراسمو ته نه دی بېولی. د دې خبرې په اوريدو سره هک پک شوم ځکه چې نور محمدتره کي د دولت په سر کې دی او څرنگه امين چې په دولت کې دويم سړی دی دا

حق تر لاسه کړی چې د می د جشن په مراسمو کې د تره کې د گډون او نه گډون پریکړه وکړي. « ۶۰ / ۱۰۸ کیسه دا سې وه چې امین باید پدې ورځ د تره کې استوگنځي ته ورغلی وای او یوځای مراسمو ته تللي وای خو امین د مراسمو ځای ته تللی او تره کې دا مراسم د تلویزیون څخه لیدلي وو. لکه څرنګه چې مخکې یادونه شوې وه د امین دا ډول شونتیاوې او بیساره واکونه د خلقي پوځیانو د بريالي پاڅون ، کاري وړتیاوو او دده څخه د سیاسي بېرو او شورویانو د ملاتړ له برکته تر لاسه کړي وو. د دې سربیره شوروي سلاکارانو هم د یوې سناریو له مخې په خلقيانو کې د امین د اتوریتي او اعتبار د لوړولو لپاره هلې ځلې کولې او په ځانګړې ډول په پوځ کې د شوروي سلاکارانو له لوري د امین په ګټه سیستماتیک تبلیغاتي کمپاین تر سره کیده. د بیلګې په توګه کله چې په ۱۹۷۸ کال کې لومړی ځل د پوځ د مرکزي جزو تاملونو د مبلغینو سره په حربی پوهنتون کې سیمینار جوړ شو په هغه کې د اردو د سیاسي رئیس سلاکار جنرال زاپلاتین په خپل لکچر کې څو ځله د امین د غوره شخصیت او کاري وړتیاوو یادونه وکړه چې ژباړونکي یې حبیب الرحمن حبیبی د امین له خپلوانو څخه وو. خو دې سلاکار یوځل هم د ګوند د عمومي منشي او د انقلابي شورا د رئیس نوم په خوله رانه وور. زاپلاتین په خپل لکچر کې حتی د امین د کار د مهال ویش خبره وکړه او دا یې ویل چې نوموړی په څلېرویشو ساعتو کې اتلس ساعته کار کوي او هر ماخوستن د شوروي سلاکارانو څخه پوځي تکتیک زده کوي. د سلاکار دې ډول څرګندونو ښودل چې غواړي امین د یوه له انرژۍ ډک ګوندي او دولتي مشر په توګه معرفي کړي چې په خبر پوه ګوندیانو ترې خپلې اخیستې لرلې. هغه کسانو چې د څوکیو لیوال وو پدې هڅه کې شول چې څه ډول ځوان او د انرژۍ ډک مشر ډلې ته چې انترناسیونالست شوروي دوستان یې هم تائیدوي ځانونه ور نږدې کړي. د زاپلاتین لکچر په واقعیت کې د امین لپاره کمپاین وو او هغه څه چې د امین په پټه زاپلاتین ویلي وو د پوځ په جزو تاملونو کې د شوروي مشاورینو له لوري تبلیغېدل. دې ډول حالت امین ته دا شونتیاوې په لاس کې ورکړلې چې ډیری پوځیان هغه د یوه وتلي مشر په توګه ومني. په بله خوا په ګوند کې د امین د دریځ دې ډول پیاوړتیا او د هغه د ارادتمندانو یکه تازۍ د ځینو څېړکو ګوندیانو پټ او څرګند مخالفت ته لار هواره کړله. همدارنګه په ګوند کې د واک د انحصار واکمني روحیه او د سیاسي مخالفینو نه زغمل ، د ځینو مسئولینو له لوري د دولتي ضد کړنو په تور د نیول شوو کسانو بېله محاکمې وژنو په هیواد کې د مخالفتونو او مقاومتونو لړۍ پیاوړې کړه چې پایله یې د وضعیت کړکېچن کیدل او د ګوند په مشرتابه کې یې هغو کسانو ته چې دا یې له بې تاجه ټولواک څخه ګڼل پلمه او موکه په لاس ورکوله چې د امین سیاستونه او کړنې انتقاد کړي او نور بیا په پټه د هغه خلاف تبلیغات پرمخ یوسي چې دې کار امین او امین ته د وفاداره کسانو منفي غبرګون له ځانه سره درلود. په ګوند کې د دې ډول وضعیت واکمنیدل په واقعیت کې خلقيان په دوو سیالو ډلو وویشل. هیڅ دې نه وي چې د ثور د پوځي پاڅون وروسته امین د صدراعظم د مرستیال ، د بهرنیو چارو د وزیر سربیره د هیواد د امنیتي بنسټونو (د دفاع وزارت ، کورنیو چارو وزارت ، څارګرې ادارې یا اګسا) د لارښوونې او څارنې مسئولیت هم درلود. هغه مهال د ګوند د سیاسي بورو هر غړي د حکومت د یوه ځانګړي سکتور د لارښوونې مسئولیت درلود چې د هیواد د امنیتي سکتور مسئولیت امین درلود. د حکومت د امنیتي بنسټونو په چارو کې د امین بنسټلیتیا او لاسوهنې، پر مشرانو یې نفوذ او د خپلې ارادې تحمیلول ددې سبب شول چې د دې بنسټونو مشران د امین خلاف دریځ ونیسي او حتی یو د هغوی نه عبدالقادر د امین د نه پخلاکیدونکي دښمن ، بېرک کارمل له ډلې سره لاس یو کړي پدې هکله د جنرال عبدالقادر د خاطراتو په کتاب کې داسې راغلي: « امین تل ویل چې ګوښه یې کړئ او تقاعد ورکړه ! د لوړې کچې څخه تر ټیټې کچې هغوی تقاعد ته سوق کړه، ما مقاومت کاوه...، امین هره ورځ د دفاع وزارت ته راتللو، تاکید

او تکرارول يې چې پخوانيو جنرالانو او قوماندانانو ته تقاعد ورکړه. « ۱۶۸ / ۲۲۸، ۲۶۹ د(جنگ در افغانستان) نومي کتاب روسي ليکوالان پدې اړه ورته څرگندونې لري او ليکي: « له بله پلوه د امين او قادر ترمنځ شخصي سيالي او په يو بل نه باور، د هغوی ځانمنې او سرکشی د دوی ترمنځ زياته ازرديگي منځته راوړه. قادر هغه مهال لدې کبله د امين د کړنو څخه په څرگند ډول خپله ناخوښي ښودله چې هڅه يې کوله پوځ ترخپل اغيزلاندې راولي. « ۱۰۶ / ۹ که څه هم عبدالقادر خلقي گڼل کيده خو ويل کېدل چې د گوند په پرتله شورويانو ته زياته وفاداري لرله. « شوروي وسلوال ځواک او ارگانو پر عبدالقادر بشپړ ډاډ او زړه درلود، د کي جی بی میشتي څارگرې څانگې د نوموړي په اړه ډير باور درلود او هغه ته يې د يوه اصولي او شوروي اتحاد ته د سرسپارلي او پالاياله ملگري په سترگوکتل. « ۱۲۴ / ۳۰۶ بېله شکه په ځانغوښتونکي او له سياسي پلوه خام عبدالقادر باندې د د بل ځانغوښتونکي امين دا فشارونه وو چې په غالب گومان د شورويانو په اشاره هغه د خلقي واکمنۍ خلاف د پرچميانوسره گډه ژبه موندلې وي او د کودتا په هڅه کې شوی وي. وروسته له څه مودې د څارگرې ادارې (اگسا) مشر سروري هم ورته دريځ غوره کړ لکه څرنگه چې د شوروي سفارت د خارجي کشف د دفتر اپراسيوني مامور ويکتور بونوف د محمود په نامه د خپل افغان اجنټ د څرگندونو پر بنسټ د ۱۹۷۹ کال د جون په پنځمه خپل امر ته دا رپوټ وړاندې کړ: « د ژمي د وروستيو او د روان کال د پسرلي څخه د اگسا امر اسدالله سروري پدې فکر کې دی چې د افغانستان استخباراتي شبکه څوک، د څه لپاره څاري او له منځه يې وړي. مخکې سروري بيله څه ويلو د امين هدايتونه عملي کول، امين هغه څوک وو چې سروري يې گوند ته راوستی دی، د گوند په دننه کې يې مطرح کړی او پدې مقام د امين له برکته گومارل شوی دی...، خو پدې وروستيو ورځو کې د اگسا امر شکونو ناآرامه کړی دی. معمولاً داسې وو چې امين به د نيولو او اعدامولو هدايت ورکاوه پداسې حال کې هغه چا نه ملامتاوه چې له بيخايه بيرحميو کار اخلي، امين پاک او سپيڅلی پاتې دی. لدې کبله دی، يعنی سروري د امين پټ امرونه پلې کوي او ټول هيواد هغه(سروري) ويني زبښونکی جلاد گڼي. په همدې دليل د هغه لپاره ځورونکي ده چې د نوموړي څخه يې ډيرو نږدې دوستانو او خپلوانو مخ گرزولی دی، د پسرلي د پيل نه سروري په مختلفو پلمو هڅه کړې د امين د امرونو د اجرا څخه ډډه وکړي. « ۶۳ / ۱۹۴ د اگسا د ادارې د اجراتو په اړه عزيز اکبري د نوموړي ادارې لوړپوړی هم ورته نظر لري او وايي: « زما له نظره په ډيرو مواردو کې د نيولو او اعدام کولو تصميم امين نيوه ځکه چې د دې سازمان کار پخپله امين څاره. « ۱۱۶ / ۲۴۹ وطنجار او همدارنگه مزدوريار د دفاع او کورنيو چارو د وزارتونو په چارو کې د امين د لاسوهنو له امله د امين خلاف دريځونه ونيول. ميثاق هم په امنيتي بنسټونو او په تېره دفاع وزارت کې د امين د لاسوهني خبره کوي چې د عبدالقادر د مخالفت سبب شول. يو غير گوندي ليکوال چې د وطنجار سره يې په دفاع وزارت کې ليدلي وو داسې ليکي: « لدې سره سره چې وطنجار د دفاع وزير و، په واقعيت کې يې د واک زياته برخه د امين او د امين د پلويانو په لاس کې وه. کله چې ما(ليکوال) د وروستي ځل لپاره اسلم وطنجار د دفاع په وزارت کې وليد خپلې څوکۍ ته يې اشاره وکړه او ماته يې وويل چې پردې څوکۍ بېچاره رسولي ناست و او اوس يې ما ځای نيولی دی. « ۱۵۸ / ۲۸ دا ليکوال په ځانگړې توگه لوی درستيز يعقوب او سياسي رئيس اقبال وزيري د امين پلويان يادوي چې د وطنجار واکونه يې محدود کړي وو. د امين د خپلوانو او ارادتمندانو واک او په پوځ کې د هغوی خپلسري او سلسله مراتبو ته نه پاملرنه به د هغه مهال د کندهار د قول اردو د بولندوی محمد کبير کارواني واورو چې د امين د نسکورېدو وروسته يې ليکوال ته ويلي وو: « کله چې يعقوب لوی درستيز وو زه د سياسي رياست د سازماندهي د مديريت مدير حبيب الرحمن حبيبي وروغوښتم او د قول اردو د چارو د څرنگوالي په اړه معلومات غوښتل او

زما کارونه يې انتقادول . وروسته لدې کتنې لوی درستيز محمد يعقوب ته ور غلم او شکايت مې وکړ چې حبيب الرحمن له کومه ځايه دا واک تر لاسه کړی دی چې د قول اردو قوماندان ورو غواړي؟ « د سياسي رياست کارکوونکو يوازې د جزوتامونو د سياسي آمریتونو د کار څارنه کولای شوی او بس . که چيرې د عبدالقادر، وطنجار او سروري څرگندونو ته وکتل شي هغوی د هیواد د امنيتي بنسټونو مشران پاتې شوي دي. په هر هیواد کې امنيتي ارگانونه د واک او ځواک اصلي بنسټونه گڼل کيږي او د افغانستان په څير يوه هیواد کې چيرې چې د واک ليرد د ټاکنو له لارې نه بلکې د کوتاگانو او پاڅونو له لارې ترسره کېږي بيله شکه د زعامت مدعيان امنيتي ځواکونو ته ځانگړې پام راگرزوي او غواړي پر هغو بشپړ تسلط ومومي. د امين سره د، د، ج د امنيتي بنسټونو د مشرانو او لوړپوړو پوځيانو (عبدالقادر، وطنجار، سروري، مزدوريار) مخالفت د امين د هغو کړنو په وړاندې غبرگون وو چې غوښتل يې پر امنيتي ځواکونو بشپړه ولکه ټينگه کړي او دا مشران د نظام د مخالفينو د خپلو او له منځه وړلو په موخه وهڅوي . پداسې يوه حالت کې تره کې د هیواد د مشر په توگه د امنيتي ارگانونو د مشرتابه له دريځ څخه ملاتړ کاوه کومو چې نه غوښتل د وسلوال پوځ د اعلي سر قوماندان په وړاندې موازي اعلي سر قوماندان سر را پورته کړي او هغه هم داسې څوک چې د مخالفينو د خپلو او بې محاکمې وژلو تگلاره غوره کړې ده. پدې هکله د امين هڅې يوازې په وسلوالو ځواکونو پورې نه محدودېدلې بلکې په ټولو دولتي ادارو او په هغو کې د دولتي واک په سيمه نيزو ارگانو کې هم ترسترگو کيدلې چې د گوند په مشرتابه کې يې منفي غبرگونونه له ځانه سره لرل. امين خپل غير گوندي مشر ورور عبدالله امين په شمال کې د کل مختاره واکدار په توگه گومارلی وو او خپل اتلس کلن زوی عبدالرحمن يې د ځوانانو د خلقي سازمان مرستيال ټاکلی وو خو «کله چې امين خپل همدغه زوم (اسدالله امين) بيله کوم رسمي اعلان څخه د بهرنيو چارو د وزارت مرستيال هم ټاکي نو پدې مقرراتو باندې د تره کې لخوا امين په خپلو پالنې سره په مخامخ خبرو کې وغندل شو، نو امين هم ډير په قهر سو او پر تره کې يې خوله را خلاصه کړه او داسې يې ورته وويل نو زه بايد خپله کورنۍ ووژنم. « ۲۶۴/۳ دا ډول حالت ددې سبب شو چې د خلقيانو د دوو ټاپ مشرانو ترمنځ اړيکې خړې پړې شي. اسدالله امين لکه ح. امين د نظام هرکاره وو . پدې اړه کښتمند هم د اسدالله امين په اړه پخپل کتاب کې راوړي چې کله دی په توقيف کې وو اسدالله امين به د اسدالله سروري سره يوځای د ده ليدو ته را تللو . هغه مهال اسدالله امين د کابل ښار د گوندي کمېټې منشي وو چې د هغه دندې د بنديانو سره هېڅ تړاو نه درلود. دا بيا بنيې چې نه يوازې په خپله امين بلکې وراره يې هم د امنيتي او قضايي بنسټونو په چارو کې لاسوهنه کوله او ددې بنسټونو د مشرانو واکونه يې محدود کړي وو. سربيره پردې د امين له لوري د سياسي مخالفينو په وړاندې د زورزياتۍ څخه کار اخيستل او بيله محاکمې وژنو له کبله تره کې « يوه ورځ په غونډه کې ورته وويل چې خلک وژل کيږي يا خوار بېگناه خلک زندان ته اچول کيږي . حفيظ الله امين انکار وکړ او ويې ويل چې د تاسې له ارادې پرته د چنار يوه پانه هم په ځمکه نه لويږي اما تره کې وويل زه پانه څه کوم ونه چپه کيږي او زه نه خبريږم . « ۱۶۹ په گوند او حکومت کې دا ډول غير نارمل حالت د ځيرکو گوندي او حکومتي کدرونو او په هغو کې د شوروي سلاکارانو څخه پټ نه پاتې کيدل. البته دا د شوروي اړخ لپاره ښه زيری وو چې د هغه څخه گټه پورته کړي. هغه مهال د گوند د مشرتابه (سياسي دفتر) لپاره په کار وو چې په گوند او واکمنۍ کې د دې گواښمن ويروس (اختلاف) د ودې مخه نيولې وای. د گوند يو شمير کدرونو د تره کې او امين ترمنځ دا اختلافونه احساسول خو د گوند مشرانو داسې ښودل چې هغوی ترې خبر نه دي. فکر کيږي چې دوی له دې امله نه غوښتل د دواړو لورو مشرانو د قدرت په مبارزه کې ځانونه ښکيل کړي چې د دوی خپل دريځ ته زيان ونه رسيږي غوره يې وگڼله چې ځان پدې حساسه مسئله کې ښکيل نکړي ، د دې

سيالۍ ننداره وکړي او کله چې هر يو پدې مقابله کې بريالی راوخوت د اتل په څيرد هغه په غاړې کې د گلانو امپلونه واچوي. يو د دغو مشرانو څخه چې گواکې د تره کي او امين ترمنځ د اختلافونو څخه ټپي خبره وو ليکي: «زه ترهغه وخته پورې چې په ارگ کې د دوی د محافظينو ترمنځ نښته وشوه د دوی په اختلافونو نه وم خبر...، مثلاً زه داسې خاطره نه لرم چې ميثاق، پنجشيري، شرعي، دانش د دوی د اختلافونو نه خبرشوي وي.» ۴۰ / ۴۱۴ واقعيت دا وو چې پدې اړه گوندي کدرونو خپلو مشرانو او په هغو کې همدې مشر ته خبردارۍ ورکړې وو او خپلې اندېښنې يې ورسره شريکې کړې وې چې يو د هغو څخه ليکي: «ما څو ځله صالح محمدزيري ته مراجعه وکړه ولي هغه تل ويل زه او کريم ميثاق د سيستم د بدلولو اساسي اقتصادي او ټولنيزې چارې رهبري او عملي کوو يعني کريم ميثاق مالي برخه او زه د ځمکو د توزيع کولو پروگرام پلي کوم، دا چې د نور محمدتره کي او امين ترمنځ څه تيريري پرېږدئ چې هغوی يې پخپله حل او فصل کړي.» ۱۲۸ / ۸۵ حيرانوونکي او د خواشينۍ وړ خبره خولا دا وه چې ځينو مشرانو بيا دې اختلافونو ته لمن وهله. د دغو مشرانو نه يوه د خلقيانو د واکمنۍ له نسکورېدو وروسته په وياړسره ويل: «وروسته له هغه مې چې د گوند پوځيان د بيگ شونښتانو (موخه تره کي او امين) ضد متحد کړل او هغوی مې د يو بل خلاف راوپارول، د تره کي له نسکورېدو وروسته د حفيظ الله امين د حکومت په لومړۍ ورځ له هيواد نه ووتم، د انقلاب څخه د ډاډمنې دفاع او په گوند کې د انحراف د مخنيوي په خاطر مې د شوروي دوستانو د قانع کولو په موخه چې خپل محدود قطعات افغانستان ته واستوي د امين د حکومت په وروستۍ ورځ کابل ته راستون شوم.» ۸۲ د دې مشر (دستگير پنجشيري) د پورتنيو څرگندونو په هکله ليکوال د نياز محمدmond د گوند د دارالنشاء د غړي سره خبرې کولې هغه وويل پنجشيري عادت لري چې د ځينو مسئلو په اړه مبالغه وکړي بنيادي پدې هکله يې مبالغه کړې وي. ممکن د مومند انگرېره سمه وي خو د پنجشيري د څرگندونو نه بريښي چې نوموړی د تره کي او امين د اختلافونو د پايولو او د شوروي د اشغال څخه راضي وو او په دې کې شک نشته چې په پټه يې دې اختلافونو ته لمن وهلې وي. بېخايه هم نه وو چې امين د خلقيانو په مشرتابه کې خپلو پټو مخالفانو ته کنجکيان ويل چې په برالا يې په سياسي بېرو کې خپل دريځ نه څرگنداو او په پټه يې بيا د امين خلاف خپلو پلويانو ته ځانگړي دستورونه ورکول. د کنجکيانو په اړه ويل کېږي چې د ثور انقلاب وړاندې تره کي د مرکزي کمېټې په يوه غونډه کې زېږي، ميثاق او پنجشيري ته وويل چې په کونج کې ناست یئ او د بحث لاندې موضوع په اړه څه نه وايئ. امين ددې خبرې په اورېدو سره په هغوی د کنجکيانو نوم کېښود. يو شوروي څارگر ليکي: «دستگير پنجشيري له زندانه نيغ په نيغه د ببرک مخې ته ودرول شو. ببرک په بورنوري او ترټونکي غږ پر پنجشيري غاښ چېښه وکړه: موږ او شوروي ملگرو دواړو ته پنجشيري د يوه رښتوني کمونست په توگه گڼلې. تا له هغو شوروي ملگرو سره خيانت وکړ چې له تا سره يې په مسکو کې خبرې کړې وې. پنجشيري وويل: زه له امين سره همغږی او موافق نه وم. خو نه مې شوای کولای په برالا د هغه مخالفت وکړم. زه د هغه يو پټ مخالف وم. ترهغه ځايه چې له شوروي ملگرو سره زما په خبرو پورې تړاو لري، ما گومان کاوه چې په مسکو کې شوروي ملگري غواړي زما اميني ضد احساس ځانته څرگند کړي او که ما څه ويلې وای، بيريدلم چې هغوی به يې بيرته امين ته ووايي. که زه د شوروي ملگرو په رښتوني موخي پوهيدلای، پدې کې هيڅ شک نشته چې ما به په بل ډول چلن له ځانه راڅرگند کړی وای.» ۱۲۴ / ۲۲۹ - ۲۳۰ د پنجشيري په خبرو کې درې ټکي د پام وړ دي.

الف- د کنجکيانو په هکله د تره کي انگرېره په بشپړ ډول سمه وه چې دوی دا ميړانه نلرله چې د گوند د کورنيو ستونزو په اړه څه ووايي او د حل په اړه خپل وړانديزونه او نظريات وړاندې کړي.

ب- پنجشيري د امين تر واکمنېدو پورې ليدل چې د تره کي او امين تر منځ د واک پر سر سيالي کې شوروي سياسي استازو او سلاکارانو له امين څخه بشپړ ملاتړ کاوه. لدې امله هغه په مسکو کې هم پدې باور درلود که د امين خلاف څه ووايي بڼايي شورويان امين ته رپوټ ورکړي او پدې صورت کې د ناوړه برخليک سره مخامخ شي نو هماغه دي چې د شورويانو سره په کتنو کې د تره کي خلاف د امين له کړنو ملاتړ کړی دی. همداراز يو شمېر خلقيان او په هغو کې «د تره کي پلويان باوري ول چې د شوروي اتحاد دولت او شوروي سلاکارانو امين ته د کودتا آسانتياوې رامنځته کړي چې د تره کي د رژيم را پرځولو ته يې لاره پرانيستله او په دولتي او گوندي بدلونونو کې له امين سره نيغ په نيغه بنسټ ول د امين د رژيم د ملاتړ او د هغه د پياوړتيا په لاره کې د هيواد په وسله وال ځواک او امنيتي ارگانونو کې د شوروي اتحاد د سلاکارانو شتون ته د شوروي اتحاد د يوه ملاتړونکي گام په توگه کتل کيدل.» ۱۲۴/ ۱۹۰

ج- د پنجشيري دا ډول دريځ پخپله بڼي چې دی او د سياسي دفتر غړي خورا کمزوري شخصيتونه وو چې د هغه گوند کوم چې دوی يې بنسټ ايښودونکي وو د برخليک په اړه اندېښنه نلرله بلکې د خپلو دريځونو او مقامونو د ساتلو په اړه يې فکر کاوه. هغه مهال د سياسي بيرو غړي اووه تنه (تره کي، زيری، پنجشيري، ميثاق، امين، شاه ولي او سوما) وو. دوه تنه وروستي د امين پلويان گڼل کيدل او درې تنه پاتې د امين پټ مخالفين يا کنجکيان وو. تره کي د دې دريو تنو پاسيف، ناڅرگند دريځ او رواني ځانگړتياوو ته په کتنې سره غوره دا گڼلې وه چې پرامين ډډه ولگوي او امين هم د تره کي لدې باور او د نورو له بې تفاوتۍ څخه گټه پورته کړي او پدې ډول د نظام هرکاره شي. د کنجکيانو له ډلې ميثاق د گوند د مشرانو د ځانگړتياوو په اړه ليکي: «واک او ځوکیو ته په رسېدو سره زموږ حيثيت معلوم شو. څرگند شول چې موږ سياسي شخصيتونه نه وو، بلکې ډېر کمزوري، ځانپال، گټې غوښتونکي او ځوکی پال وو. څرگند شول چې موږ د عقيدې او کړنلارې لپاره مبارزه نه کوله، بلکې د ځای، مقام او شخصي گټو لپاره هڅې کولې. کله چې مقامونو ته ورسېدلو، د اساسنامې او کړنلارې د پلې کولو لپاره مو چې کلونه نغاړې ډنگولې هغه مو په بشپړ ډول هېرې کړلې...» ۳۰۸/ ۷۹

شوروي اړخ د تره کي او امين ترمنځ اختلافونو ته چې دوی ورته پکه وهله په کتنې سره بيا د خپلو نقشو د پلې کولو په موخه عجيبه لوبه پرمخ وړله. يوشمير سلاکارانو يې د امين او د امين د پلويانو ملا ورتړله، نورو بيا د امين مخالفين هڅول چې د امين په وړاندې ودريري او د همدغو مخالفينو په اړه د امين پلويانو ته د جاسوسانو په څېر رپوټونه ورکول. «د خلقي دولت تر سقوط وروسته د هغو کسانو لخوا چې د نورمحمدتره کي پلويان او معتبره کسان وه، اوريدل کيدل چې له دوی سره د امين د له منځه وړلو په لاره کې شوروي مشاورينو مرسته کوله او هغوی ته يې مشورې ورکولې. هغه اضافه کوي عزيز اکبري چې د امين - تره کي د اختلاف په وخت کې په اگسا کې عمده سړی و. د ده او نورو امين پلوو کسانو له خولو اوريدل کيده چې شوروي مشاورينو د تره کي او د ده د پلويانو، په خاصه توگه د سروري، وطنجار، گلابزوی او مزدوريار لخوا د امين ضد فعاليتونو په اړه د اگسا، امين پلوو کارکوونکو ته راپور ورکاوه. «۴۰/ ۴۱۵ - ۴۱۶ د شوروي اړخ دا ډول دريځ که له يوې خوا د دوستانوپه نامه د شوروي مشرانو منافقت نندارې ته ايردي له بلې خوا د امين د څرگندو مخالفينو (سروري، وطنجار، گلابزوی، مزدوريار) او پخپله د امين او د هغه د پلويانو تيټ سياسي شعور او نه څېرکتيا هم بڼي. د شورويانو له دا ډول لوبې څخه ښکاري چې په لومړي گام کې هغوی هلې ځلې کولې ترڅو امين کاملاً په وضعيت او په ځانگړي توگه پر پوځ مسلط شي. په دوهم گام کې د ځواکمن

امین پواسطه تره کی گوښه ، ووژني او بیا دوی په خپله په گوند کې د بدنم امین حساب ته ورسیري. ځینې څیړونکي او همدارنگه یو شمیر پخواني خلقیان او پرچمیان داسې فکر کوي چې گواکې شوروي سلاکاران په دوو مخالفو ډلو ویشل شوي وو لدې امله یې د خلقي مشرانو د دې یا هغه مشر او یا د خلقیانو یا پرچمیانو ملاتړ کاوه چې دا په بشپړ ډول ناسمه انگیرنه ده. هغه ډله لوړپوړي شوروي سلاکاران چې د گوندي مشرانو ، وزیرانو او نورو ملکي او پوځي لوړپوړو سره یې سر او کار درلود هغه د شوروي دولت ډایمن مامورین وو او زیاتره یې د نوموړي هیواد د څارگرې ادارې غړي او یا اجنټان وو، هغوی آزمویل شوي کسان وو چې د افغانستان اړوند د خپل دولت په سیاستونو ښه پوهېدل او د شوروي دولت د تگلارو او ستراتیژیو رښتیني پلې کوونکي وو. له بله پلوه د شوروي په توتالیتار رژیم کې څه ډول یو شوروي جگپوړی مامور د خپل دولت د تگلارې خلاف عمل وکړي دې بیا د لېونتوب او ځانوژني معنی لرله. څرگنده بیلگه یې د هغه مهال د شوروي اتحاد د کورنیو چارو د وزارت معین پاپوتین دی. نوموړی په ۱۹۷۹ کال د نوامبر په وروستیو کې د امین سره وکتل او امین یې قانع کړ چې د شوروي اتحاد درې کنډکونه د افغانستان د واکمنۍ د ساتلو په موخه دې هېواد ته راشي. خو په عمل کې شورویانو د همدې ځواکونو او د تاجیک د مانۍ شاوخوا له مخکې ځای پرځای شوي د مسلمانانو پنځه سوه کسيز کنډک پر مټ امین ترور کړ. کله چې د دسمبر په اته ویشتمه پاپوتین خبر شو چې شوروي لښکر امین له منځه وړی دی ښايي خپله نارضايتي یې ښودلې وي چې سمدلاسه په همدې ورځ (د دسمبر په اته ویشتمه) د هغه ژوند ته د پای ټکی کیښودل شو او شوروي دولت د نوموړي مرگ ځانوژنه اعلان کړه. البته ځینې لويديځوال پدې اند دي چې هغه د تاج بیک په مانۍ باندې د برید پر مهال ووژل شو. دا نظر لدې امله د منلو وړ نه دی چې د تاجیک په مانۍ د کی جی بی جنگیالیو او د مسلمانانو کنډک برید وکړ نه د شوروي د پولیسو کوم ځواک ، ځکه چې پاپوتین د کورنیو چارو د وزارت مرستیال وو او منطقي نه بریښي چې د اردو او څارگرو ځواکونو قوماندنه پولیس ته ورکړل شي او جنرال په خپله د یوه کوچني جزو تانم (کنډک) ځانگړو عملیاتو یعنی د یوې مانۍ په نیولو کې برخه واخلي . د شوروي سلاکارانو دا ډول دوه گونی دریځ د یوې مخکې جوړې شوې سناریو له مخې پرمخ وړل کیده ترڅو د ا، خ، د، گ کې کړکېچ ته لمن ووهي ، هغه چاغ کړي او د ټکر برید ته ورسوي. د گوند یو مشر له ډگره یا لوبې وباسي او بل چې د گڼ شمېر خلقیانو باور یې له لاسه ورکړی او حتی دښمني یې گټلې ده ترخپل کنټرول لاندې راوړي او خپلې نقشي د همدې کمزوري واکمن د واکمنۍ پرمهال پلې کړي.

ولي حفیظ الله امین کیوبا ته له تللو ډډه وکړه ؟

د ۱۹۷۹ کال د سپتمبر د میاشتې په لومړۍ اونۍ کې په کیوبا کې د ناپېیلوهیوادونو کنفرانس جوړېده او په پلان کې وو چې امین د افغان پلاوي مشري ولري. خو «امین په توطیه آمېزه توگه د صحت عامې په تالار کې د فعالینو جلسه را وغوښته او په جلسه کې یې اعلان وکړ، چې په هاوانا کې د غیر منسلکو هېوادونو په جلسه کې زموږ محبوب رهبر ونډه اخلي. اصلاً تره کی صاحب له امین غوښتي وو، چې د هاوانا په غونډه کې هغه (امین) د پلاوي د مشر په توگه برخه واخلي.» ۱۷۰ / ۶۵ امین چې د ځان ښودلو خورا لیوال وو ترڅو په هر سیاسي تدبیر کې گډون وکړي تردې چې کله یې تره کی له واکه گوښه کړ افغان فلم ته یې هدایت ورکړ چې د ثور د وسلوال پاڅون (انقلاب) په اړه یو مستند فلم جوړ کړي. امین شخصاً د فلم د اتل یا د ځوانانو په خبره د فلم د هلک په توگه پکې رول ولوباوه. ښايي

په نړۍ کې امین یوازینی دولتي مشر وي چې د یوه فلم په جوړولو کې د لوبغاړي رول لوبوي. دا چې امین د کیوبا په کنفرانس کې له برخې اخیستنې ډډه وکړله دا شکونه په واقعیت اړوي چې غوښتل یې د تره کې په نشتون کې واک ته د رسېدو نقشه بشپړه کړي. هغه مهال «گریچکوف د مسکو څخه د کی جی بی مرکز ته تلگرام لیږي او پکې توصیه شوې وه چې تره کی د هاوانا له سفر څخه ډډه وکړي. په مسکو کې یې گومان کاوه چې په کابل کې د تره کې د نشتون له کبله امین گټه پورته کړي او ټول واک غضب کړي. له بده مرغه د افغانستان د دولت رئیس د کشف د ادارې دلیلونو ته غوږ ونه نیو.» ۶۳ / ۲۲۵ هغه مهال امین په بشپړ ډول په وضعیت واکمن وو. په کابل کې د تره کې شتون یا نشتون کوم اغېز نه درلود. یا ښایي امین د تره کې د نشتون پر مهال خپنې اقدامات چې د هغه په شتون کې یې نشوای ترسره کولای غوښتل د هغه په غیابت کې ترسره کړي. په وضعیت باندې د امین بشپړ واکمنېدل لدې برېښي چې د تره کې د دفتر مشر، لوی درستیز، د گارد قوماندان، د مرکزي جزتامونو قوماندانان، د هوايي او هوایي مدافعې قوماندان، د ژاندارم او پولیسو عمومي قوماندان د امین له پلویانو څخه وو. پدې سفر کې تره کې د پاکستان د ولسمشر ضیا الحق سره وکتل، د دواړو هیوادونو ترمنځ د اختلاف وړ مسئلو د حل په موخه د دوه اړخیزه لیدنو کتنو په دوام ټینګار وشو. پدې کتنه کې چې د وخت د اطلاعاتو او کلتور وزیر خیال محمد کتوازي گډون درلود هغه وایي:

« - د دوو مشرانو په ملاقات کې ضیاء الحق د مقدمې په توګه وویل، سوسیالیسم له مسکو څخه لومړی منځنۍ آسیا ته راوړښت او اوس یې افغانستان ته توپ وواځه، بل ګام به یې پاکستان وي.

- نور محمد تره کې وویل، سوسیالیسم د افغانستان لپاره نه دی، موږ فقط د یو پیښرښته او مترقي افغانستان په جوړولو لگیا یو.

- ضیاء الحق: د ثور انقلاب اخبار چې پاکستان ته راځي په لومړیو وختو کې کنترولېدلای شوای اما اوس له کنترول څخه وتلی دی. تاسو لطفا دا اخبار موږ ته مه رالېږئ.

- ن، تره کې: تاسو د افغان حکومت مخالفین په پاکستان کې ساتلي دي.

- ضیاء الحق: موږ به هغه کسان تاسو ته تسلیم کړو خو پدې شرط چې تاسو د ثور انقلاب ورځپاڼه پاکستان ته را ونه لېږئ او هغه کسان چې تاسو ته تسلیم کړو ژوندي پاتې شي او د عادي کسانو په توګه ژوند وکړي...، د غونډې په پای کې دواړو مشرانو اعلان کړل چې د دې موضوع د رسمي کولو لپاره زموږ د هېوادونو د بهرنیو چارو وزیرانو ته دنده ورکړل شي.»

«ن. م. تره کې له کیوبا نه د راستنیدو په وخت کې په مسکو کې د تم کیدو او له شوروي مشرانو سره د خبرواترو په ترڅ کې یوځل بیا د ح. امین د ناوړه نیت په باب هیڅ کړای شو. هغه له ل. بریژنف او یوري اندروپوف نه پدې اړه یو لړ داسې خبرې واوریدې چې دی یې بیخي هک پک کړ. «۹۲ / ۴۹»

عزیز اکبري وایي چې کله تره کې او بریژنف ملاقات درلود «سید داود تړون هم د شوروي چارواکو، دولتي امنیت کمېټې یا کې جې بی سره اړیکې لرلې او تړون هم یو ساعت - یا یونیم ساعت غایب وو. زه فکر کوم چې شورویانو هم بعضې مسالې هغه ته انتقال کړې وې او تړون هم دا مسالې د تره کې کابل ته د راستنېدو مخکې امین ته رپوټ ور کړی وو یعنې امین یې په جریان کې اچولی وو.» «۶۹ / ۲۶۸» د دې لپاره چې شوروي چارواکي د امین په اړه د تره کې منفي ذهنیت لا پیاوړی کړي، هغوی په پرله

پسې ډول هغه ته د امين له لوري د خطر او گواښ سيگنالونه رسول . د بېلگې په ډول كله چې تره كې د بريژنف سره د ليدنې وروسته ميلمستون ته راغی د مېلمستون په دهليز كې په كابل كې د تاس د آژانس خبريال ويني او هغه خپلې كوتې ته بيايي، د خبرو په ترڅ كې نوموړی هم تره كې ته د گواښ سيگنال رسوي او ورته وايي: « په افغانستان كې يوه كودتا كيدونكې ده ، حفيظ الله امين غواړي تا له واکه گوښه كړي ، ښايي كودتا په څو نږدې ورځو كې ترسره شي. » ۶۳ / ۲۲۸ پدې هكله د پام وړ خبره دا ده چې د تره كې سره په سفر كې د پلاوي يو غړی عزيزاكبري بوگدانوف ته د سيدداود تړون د شتون پرمهال د امين دا پيغام رسوي چې وطنجار، گلابزوی، سروري او مزدوريار غواړي امين له منځه يوسي چې تړون هم پر دا ادعا تاييدوي . امين عزيزاكبري ته ويلي وو چې دا موضوع به بل څوك نه بلکې تړون بوگدانوف ته ژباړي. خو اكبري بيا د تړون په غياپ كې بوگدانوف ته ويلي: «كه خبره د توطئې وي ، هغه امين دی چې هغه يې پيل كړېده ، نوموړی غواړي تره كې را وپرزوي او په افغانستان كې ټول واک ترلاسه كړي. » ۶۳ / ۲۲۹ سربيره پردې په كابل كې شوروي سلاكارانو هم د تره كې او هم د امين پلويانو ته لمسونكي اطلاعات وركول. د بېلگې په توگه يې د تره كې پلويانو ته ويلي وو چې امينيان غواړي د تره كې الوتكه په هوا كې وولي . د امين پلويان وايي چې سروري غوښتل هوايي ډگر ته د تره كې هرکلي ته د تلو پر مهال امين ووژني او ميثاق په خپل كتاب كې را وړي چې امين څو ورځې وروسته په سياسي بېرو كې ويلي وو چې د تره كې پلويانو په هوايي ډگر كې د ده د له منځه وړلو پلان درلود. دواړه اړخونه د اضافي تدبيرونو او د گواښ د له منځه وړلو په موخه اقدام كوي . د شورويانو لدې لوبې څخه ښكاري چې نه امين د تره كې د الوتکې د ویشتلو پلان درلود او نه سروري د امين د ترور نقشه لرله. يا ښايي داسې څه به وو او يا به لدې دواړو اړخونو څخه يوه كوم ناوړه پلان درلود. هرڅه چې وو خو شورويانو دواړو اړخونو ته د ناسمو لمسونكو اطلاعاتو په وركولو سره د خلقيانو په مشرتابه كې بشپړه بې باوري واكمنه كړې وه . ويل كېږي چې سروري د كابل شاوخوا د دافع هوا په جزو تامينونو كې د خپل نفوذ له امله په هماغه ورځ خپل باوري كسان په نوکريوالۍ گوماري. امين بيا د خلکو د کور او هوايي ډگر په سرک د ده د ډاډمن امنيت په موخه د څارگرۍ ادارې د مسئولينو پرځای د ارگ ساتونکو ته د لارې د امنيت دنده سپاري. عجيبه لا دا وه چې د تره كې الوتكه د هوايي ډگر په فضا كې دوه ځله تاو راتاو شوه او د كيناستو اجازه نه وركول كېده. دا بيا دا گومان په واقعيت اړوي چې د امين پلويانو فكر كاوه چې د دافع هوا په جزو تامين كې امين پلوي افسرانو ته موقع او چانس وركړې چې د تره كې الوتكه وولي خو خبر نه وو چې د هغوی پر ځای سروري نور كسان په نوکريوالۍ گومارلي دي. د امين پلويان وايي چې امين د تره كې هرکلي ته په خپل وخت نه وو ورغلی او الوتکې ته د كيناستو اجازه ورنكړل شوه ځكه هغه د بلې لارې څخه هوايي ډگر ته تللی چې په لار كې يې د سروري كسان ترور نكړي. تره كې په هوايي ډگر كې د دولتي مشرانو د تاوده هرکلي څخه برخمن شو او امين بيا هم د تل په شان د هغه لاسونه مچي كړل . تره كې د خلکو کور (ارگ) ته په رسيدو د وزيرانو د شورا غونډه را وبلله او گډون والو ته يې كيوبا او شوروي اتحاد ته د خپل سفر په هكله رپوټ وركړ او سفر يې گټور وبله. د غونډې او چای څښلو وروسته ټول له ارگ (د خلکو کور) څخه ووتل او تره كې حرمسرای ته ولاړ او سبا ورځ په خپل کور كې پاتې شو او دمه يې وكړه. د امين پلويانو ويل چې په مسكو كې تره كې د پاتريس لومومبا په پوهنتون كې افغاني محصيلينو ته په وينا كې ويلي وو چې په گوند كې د سرطان دانه پيدا شوې ده هېواد ته په رسېدو سره به هغه عمليات كړم. خو د امين د پلويانو پرته بل څوك ددې خبرې پخلی نه كوي . د هاوانا او مسكو څخه هېواد ته د را ستنېدو وروسته د تره كې له لوري امين ته دا وړاندېز چې كوم سفارت ومني ښيي چې هغه شورويانو قانع كړی دی چې د امين له شره ځان خلاص

کړي. همدا لامل وو چې له سفر وروسته د وري په دوه ويشتمه د امين سره په لومړۍ کتنه کې هغه ته يې وړانديز وکړ چې په بهر کې سفير شي خو امين سپکې سپورې ورته ويلې وې. دا بيا بنيې چې امين هم د محمد داود په شان غوښتل له لوبې ونه وزي. ظاهرشاه د صدارت څخه د داود خان د استعفی وروسته له هغه غوښتي وو چې په فرانسه کې سفير شي خو هغه نه وو ورسره منلي ځکه غوښتل يې د کودتا لارې خپله تنده چې زعامت ته رسېدل دي ماته کړي. عجيبه خو لا دا وه چې امين اوولس مياشتې تره کې ته ډول ډول لقبونه ور کول او د يوه مذهبي پېشوا او استاد په ډول يې د هغه درناوی کاوه خو کله چې دې محترم استاد ترې وغوښتل سفير شي سپکې سپورې ور ته وايي. دا بيا بنيې چې امين له يوې خوا گوندي اصلونو او دولتي مقرراتو ته درناوی ونکړ او له بله پلوه د تره کې په پټه يې څرگندونې او د هغه هېښوونکي درناوی د غوره مالۍ او منافقت پرته بل څه نه وو او موخه يې د هغه باورتر لاسه کول او لدې باور څخه ناوړه گټه پورته کول و تر څو زعامت ته ورسېږي.

د شاگرد بريالي بغاوت

تره کې هېواد ته راستون شو سبا ته يې په کور کې دمه وکړه او د خپلې کورنۍ د غړو پرته يې له چا سره ونه ليدل. د وري په دوه ويشتمه سهار خپل دفتر ته ولاړ او له امين سره وکتل. امين له هغه وغوښتل چې «سروري، گلابزوی، وطنجار او مزدوريار د انقلاب په وړاندې د توطيې له امله له دندو گوښه کړي. د هغوی د ناوړه کړنو او په تېره د سروري څخه يې زيات سر وټکاوه. تره کې ورته وويل: بنيې بڼه دا وي چې ته لږ له کارونو لاس واخلي او آرام شي. په کوم هېواد کې سفير شه، هلته به وخت ولري ترڅو فکر وکړي او بيا قوت ومومي. امين ورته وويل: تا ته بنيې غلې شي، نشه توب او زړښت بې عقل کړی يې او بېله خدای په امانۍ له کوتې ووت. امين په همدې ورځ د تېليفون له لارې تره کې ته خپل وړانديز يو ځل بيا تکرار او دا يې هم ورته وويل که وړانديز يې ونه منل شي د جمهور رييس په توگه يې د امرونو څخه اطاعت نه کوي.» ۶۳/ ۲۳۳ دا نو د دولت د مشر په وړاندې د بغاوت اعلان وو. د همدې کتنې په اړه نبي مصداق ورته څرگندونې لري او ليکي: «... امين د تره کې سره وکتل او هغه ته يې د هېواد د حالاتو راپور ورکړ، او هم يې په يو بېل کاغذ کې ځنې وغوښته چې دا څلور کسيزه باند له کارونو څخه پسې واخلي. تره کې هم د امين خط ولوست او په نرمه موسکا يې ورته وويل، چې امينه! ته ماته تر ټولو مهم يې، خو وضعيت داسې راغلی چې زه فکر کوم د يوې لنډې مودې لپاره بهر ته د سفير په توگه ولاړسي، په مجردې چې حالات سم سي نو بېرته به دې را وغواړم. امين پرې نه ښود چې تره کې خپلو خبرو ته دوام ورکړي، په غصه او لوړ ږغ سره يې مخ پرې وړ واراوه او داسې يې ورته وويل همدا ته بايد گوښه سي، تا د شراب څښلو او زاړه عمر په وجه خپل حواس له لاسه ورکړي دي. لدی وروسته ناڅاپه ولاړ سو او له کوتې ووت.» ۲۹۶/ ۳ (دا کيسه د تره کې مېرمنې د پلڅرخي په زندان کې انور راجا پاکستانی ژورنالست بندي ته کړې وه). په همدې ورځ ماينام اسدالله سروري د تره کې استوگنځي ته ورغلی د امين څخه يې سر ټکولی دی او تره کې ور ته ويلي وو: «د پنجشنبې په ورځ ته، گلابزوی، وطنجار او مزدوريار راشئ. زه به امين را وغواړم چې سره کښېنو، چې څه خبره ده بحث به پرې وکړو.» ۶۹/ ۱۷۰

د وري درويشتمه مخکې له غرمې څلور واړه پوځيان د تره کې دفتر ته ورغلل. جنرال عبدالقادر اکا د گلابزوی له قوله ليکي: «په دوولسو بجو تړون راغلی دی او تره کې ته يې ويلي دي چې د امين لور ناروغه ده هغه نشي راتلای. تره کې امين ته تلفون کړی او ورته ويلي يې دي ته خو رانغلي ستاسې

په منځ کې څه دي چې نه تقسيمېږي . امين په ځواب کې ورته وايي ، زه نه درځم دوی ما وژني . تره کي ورته وويل دا څنگه کېدای شي چې زما په دفتر کې تا و وژني...، د يادو وزيرانو څخه دوه ځي او وطنجار او گلابزوی د تره کي سره پاتې کېږي ...، د خبرو په ترڅ کې تره کي هغوی ته ويلي : تاسي نظامي مشاوران ياست جنگ مو خوښېږي . جنگ د حل لاره نه ده. تره کي د گلابزوی د دي خبرې په اړه چې امين تره کی وژني ورته ويلي وو زه به په داسي کار چې زموږ گوند له د ننه توتې توتې کړي لاس پورې نکړم . تاسي ته هم سپارښتنه کوم، چې داسي اقدام ونکړئ ، چې وضعيت خراب شي ، زه به د خپل ژوند د ژغورلو په خاطر يو مچ هم و نه وژنم پرېږدئ چې زما سرنوشت گوند او خلک وټاکي .» ۱۷۰ / ۷۰ شوروي سفارت د دي کتنې په اړه يو رپوټ مسکو ته استولی چې په يوه برخه کې يې راغلي دي : «د سپتامبر په ۱۳ نيټه تره کي ، امين ته بلنه ورکړه چې په مشرتابه کې د رامنځه شوي ستونزې د هوارۍ د راوستلو لپاره دي خبرو اترو ته غاړه کېږدي . کله چې امين ته څرگنده شوه چې گلابزوی ، وطنجار او مزدوريار هم را بلل شوي امين په پرېکنده ډول بلنه وغندله . تره کي ان د تلفون له لارې له امين سره ژمنه وکړه چې د هغه مخالفين به له واکمنۍ څخه گوښه کړي او (وي ويل) چې امين به د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند د عمومي منشي په توگه و ټاکي خو بيا هم امين و نه منله. له تره کي څخه له دغو خبرو وروسته امين د ملي گارد مشر جاننادر او د وسلوال ځواک ستر درستيز يعقوب ته تلفون وکړ. امين هغوی ته امر وکړ چې د تره کي هېڅ امر دي و نه مني.» ۱۲۴ / ۱۱۷

د ويروس آ په نوم کتاب د شوروي ليکوالانو له مخې په همدې ورځ ماينين سروري د بوگدانوف کور ته ورځي او په هيچاني حالت کې ورته وايي چې امين د ده او دريو وزيرانو د نيولو امر کړی دی او دوی بايد مرسته ور سره وکړي . بگدانوف ورته ويلي تاسو ټول تره کي ته ورشئ ، هغه سفارت ته ځي او په سفارت کې د شوروي مقاماتو د دستور له مخې سفير پوزانوف ، سترجنرال پاولوفسکی د شوروي اتحاد د ځمکنیو قواوو قوماندان، گوريلوف لوی پوځي سلاکار ، ايوانوف د کی جی بی استازی او ريوريکوف ژباړن تره کي ته ورځي او امين هم ورغواړي ترڅو دوی ته د شوروي مشرتابه پيغام ورسوي. تره کي د پيغام په اړه ويلي وو: «پيغام سره لدې چې لنډ و خو په ځای، په وخت او د ژورې معنا لرونکی و. موږ د يووالي او يو موټيوالي ملاتړ کوو. کله ناکله شخړې رامنځته کېږي... امين وويل تره کی يو پيژندل شوی مشردی او دی (امين) وياړلري چې د تره کي يو لاروی دی... او که دی (امين) له تره کي مخکې مړسي نو مړينه به يې د دي زباد وي چې خپله دنده يې سرته رسولې ده . ان که تره کي د خپل ټاټوبي له چوپړ څخه لاس واخلي، نو دی (امين) د تره کي د يوه رښتوني پلوي او لاروي په توگه به ترخپلې وسي هر هغه څه وکړي چې د خپل استاد کار او هيله سرته ورسوي.» ۱۲۴ / ۱۳۲ د شوروي پلاوي د منځگړيتوب له امله د تره کي او امين ترمنځ ظاهرآ کړکيچ له منځه ولاړ. د مازديگر په شپږو بجو څلور واړه وزيران بېله مخکنۍ خبرتيا په يوه موټر کې سفارت ته پناه وړې ده. د سفارت د هڅو او د تره کي د تلفون وروسته د شپې په يوولس نيمو بجو وزيران د خپلو کورونو په لور د سفارت څخه ووتل . هېره دي نه وي کله چې وزيران د سفارت مخکې په موټر کې ناست وو عزيز اکبري هم سفارت ته تللی او وزيرانو ته هم ورغلی دی. لدې وروسته تړون بوگدانوف ته تلفون کړی او د خبرو په ترڅ کې ورته وايي لکه چې په سفارت کې کومه مېلمستيا لري. دي خبرې دا معنی لرله تړون خبر دی چې وزيران سفارت ته تللي دي او فکر کېږي چې دا خبر عزيز اکبري ور رسولی وي او يا دا چې د امين نفرو پوځي وزيران څارل.

د وري په څلېرويشتمه د جمعي ورځ هغه ورځ چې د استاد او شاگرد د دوستي او ملگرتيا مزي وشکېدل. پدې ورځ وفادار شاگرد د خپل استاد خلاف په څرگند ډول د بغاوت جنډه پورته کړله . دا ورځ

د استاد او شاگرد په سختو تلفوني خبرو پيل شوه او د دې خبرو وروسته امين پوځ ته د تيارسۍ قوماندنه ورکړه. پدې هکله مسکو ته د دفاع وزارت د شوروي پوځي سلاکار په رپوټ کې داسې راغلي دي: «د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند په مشرتابه کې د اختلافونو د را څرگنديدو له امله د امين د دستور له مخې د سپتمبر په څوارلسمه په ۳۰ : ۹ د کابل گارنيزيون قطعات د تيارسۍ حالت ته راوستل شول. د سپتمبر په څوارلسمه ۲۰ : ۱۶ د يعقوب په قوماندنه د پوځ قطعات بڼار ته ننوتل او په ۰۰ : ۱۸ يې مهم ځايونه اشغال کړل» ۱۰۶ / ۲۳۰ په همدې ورځ د سهار د اتو بجو شاوخوا د اگسا مرستيال نواب ، سياسي آمر سلطان احمد بهين او يو بل افسر غوښتل د اگسا د مشر سروري دفتر ته ننوزي. لکه څرنگه چې سروري په دفتر کې نه وو د سروري ياور قاسم دفتر ته د هغوی د ننوتلو مخه نيسي خو هغوی هڅه کوي چې په زور دفتر ته ننوزي او خبره د وسلې کارولو ته رسيري، ويل کېږي قاسم په نواب ډزې کوي او بهين بيا قاسم وژني. بهين دفتر ته ننوزي خو هلته څوک نه وو. نواب څلورسوه بستريز روغتون ته ليردول کيږي. روغتون ته د هغه د پوښتنې لپاره انجينر خير محمد او ډاکټر سورگل ورځي. د امين پلويان وايي چې د روغتون سرطبيب غني اندر دوی درې واړه ووژل او بيا يې خپل ژوند ته پخپله د پای ټکی کېښود. دا چې په روغتون کې څه پېښ شول او دا وژنې چا کړې دي کره معلومات نشته. د سروري د دفتر پېښه ښيي چې ښايي د سروري دوو مرستيالانو (نواب او سلطان) چې د امين پلويان گڼل کيدل غوښتل سروري ونيسي او يا يې و وژني. د دې پېښې وروسته امين په سفارت کې د کی جی بی له استازي ايوانوف سره د کتنې وړاندیز کوي، ايوانوف او د هغه همکار بگدانوف او ژباړن ريوريکوف د امين سره په يوولسو بجو گوري. بوگدانوف وايي چې امين ورته ويلي وو چې پرون د تره کي د استوگنځي څخه د شوروي ملگرو د وتلو وروسته د تره کي سره اوږدې خبرې لرلي خو کومي پايلې ته ونه رسېدل. ده د څلورو پوځي وزيرانو گوښه کول غوښتل خو تره کي يوازې د سروري او گلابزوی په گوښه کولو او د سروري په ځای د عزيز اکبري د ټاکنو سره موافقه وکړه خو امين سيد داود تړون د هغه پر ځای مناسب سړی گانډه. امين پدې کتنه کې وويل: «که شوروي ملگري ټينگار کوي ترڅو دی (امين) استعفی وکړي، دی چمتو دی دا کار وکړي که څه هم دی پدې باور دی چې د گوند فوق العاده پلنوم را وبلل شي او په هغه کې ټول اختلافونه حل کېږي. امين اضافه کړل چمتو دی هېواد پرېږدي او شوروي اتحاد ته لارشي او حتی ځان و وژني.» ۱۲۴ / ۱۲۵ عجيبه ده کله چې تره کي له امين څخه و غوښتل سفير شي هغه ته سپکې سپوري وايي خو شورويانو ته د خپلې وفادارۍ د بنودلو په موخه حتی ځان وژنې ته هم چمتو دی. په اگسا کې د ډزو وروسته امين عزيز اکبري ته هدايت ورکړ چې د اگسا د ادارې د مشر په توگه کار وکړي. دې ټاکنې دا معنی لرله چې امين د دولت واگي په لاس کې نيولي دي او غلي کودتايي بريالی شوي ده. «د سر وزير د لارښوونو پر بنسټ عزيز اکبري وروسته د بهرنيو چارو د وزارت د مرستيال اسدالله امين سره وکتل چې له نوموړي څخه اړونده لارښوونې ترلاسه کړي اسدالله امين د حفيظ الله امين وراره او زوم، له عزيز څخه و غوښتل چې خپله دنده دې پرمخ بيايي او د اگسا له ودانۍ څخه دې له اجازې پرته نه وځي. اکبري ماښين د تره کي هستوگنځي ته ورځي او تره کي د خبرو په ترڅ کې ورته ويلي و زه به وسې يم واک نه لرم او نه شم کولی اړين گام اوچت کړم ... زه د زړه له کومي گوند او ولس ته پاليله وم. گرانه زويه! که مو بيا ونه ليدل، نو د خدای په امان.» ۱۲۴ / ۱۲۶، ۱۲۹ محمد هاشم نوري چې هغه مهال د اردو د سياسي رييس مرستيال وو وايي چې د جمعي په ورځ د يوولسو بجو شاوخوا د گلابزوی په کور کې وم چې عزيز اکبري گلابزوی ته تلفون وکړ او ورته و يې ويل چې د مرکزي قول اردو قوماندان د عسکرو سره ستا د نيولو لپاره درځي

. محمد هاشم نوري ددې خبرې د اورېدو وروسته د تره کي سره د تېلفون له لارې خبرې کوي د نورو خبرو په ترڅ کې دا پوښتنې ترې کوي:

۱ - آیا نظامي قوت ته اړتیا شته؟

تره کی ورته وايي ، زه نه غواړم چې گوند په خپل منځ کې وجنگوم.

۲ - آیا د بهر څخه د مرستې انتظار لري ؟

هغه وويل ، هېڅکله هم نه ، دلته یو آزاد ولس پروت دی.

داسې ښکاري چې د عزیز اکبري د تېلفون وروسته د زندان او مرگ له وېرې درې تنه سروري ، گلابزوی او وطنجار په وطني جاموکې گډ په یوه موټر کې د سفارت د یوه غړي کور ته چې د سفارت په اوه سوه مترې کې دی پناه وروړي او مزدوریار د امین د پلویانو له لوري تر څارنې لاندې نیول کیږي. دا درې تنه وزیران د سپتمبر په اتلسمه په پټه لومړۍ شوروي اتحاد او بیا بلغاریا ته لیږدول کیږي. د افغانستان څخه د دغو دریو تنو د اېستلو په اړه د نظر یووالی شتون نلري. د امین پلویان وايي چې درې واړه په تابوتونو کې د کابل هوايي ډگر څخه شوروي اتحاد ته په پټه سفیر واستول . دا ادعا ځکه منطقي نه ښکاري چې هغه مهال شوروي پوځیان چې په جکړو کې ښکیل وي شتون نه درلود چې درې تنه شوروي وگړي په تابوتونو کې د الوتکې په واسطه شوروي اتحاد ته ولېږدول شي. بل دا چې په تابوتونو کې د اکسیجن د نشتون له امله هغوی ژوندي نه پاتې کېدل. ځېنې روسي سرچینې وايي چې سروري د لرگیو څخه په جوړشوي صندوق کې چې د اکسیجن دستگاه هم ورسره وه او دوه نور د اړین مکياژ وروسته چې مکياژگر شوروي تبعه دی له برلین څخه را غوښتل شوی وو د شوروي په جعلي پاسپورتونو په یوه شوروي ترانسپورتي الوتکه کې وایستل شول او نورې شوروي چينې وايي چې درې واړه د مکياژ وروسته له افغانستان څخه لومړۍ شوروي اتحاد او بیا بلغاریا ته ولېږدول شول. په همدې ورځ د مازديگر د څلورو بجو وروسته د سفارت پرونی پلاوی بیا تره کي ته ورځي چې د تره کي او امین ترمنځ جوړه وکړي. ویل کېږي چې کله شورویان د تره کي استوگنځي ته ورغلي دي تره کي په خپله امین ته تېلفون کړی چې شوروي ملگري راغلي دي ته هم راشه خو د بهرنیو چارو وزیر شاه ولي څو ورځې وروسته د اکتوبر په شپږمه د سوسیالستي هیوادونو سفیرانو ته وايي چې امین ته د سفیر ژباړونکي تېلفون کړی دی چې د تره کي استوگنځي ته ورشي. هېره دې نه وي مخکې لدې چې امین راشي جنرال ایوانوف د کې جې بي مسئول تره کي ته ویلي گنګوسي داسې وايي کله چې امین د خلکو د کور پر انگرې پښه کښېږدي ودې وژل شي . تره کي ویلي وو دا امکان نلري او دا درواغ دي. پدې اړه دا پوښتنه را پیدا کېږي ایوانوف څرنگه خبر شوی دی چې امین د تره کي استوگنځي ته په رارسېدو سره وژل کېږي؟ لدې څخه دوي پایلې را وزي چې په امین دې همدې جنرال ایوانوف تنظیم کړې وې چې د ده بادیگارد تر سره کړي یا دا چې امین دا دې تنظیم کړې وې او کله یې چې په یوولسو بجو د ک . گ . ب له جنرال سره لیدلي وو د هغه تر غوږو یې رسولې وې چې تره کی د ده د وژلو پلان لري.

امین د تره کي یا د شوروي ژباړونکي سره د تېلفوني خبرو وروسته د څو تنو ساتونکو سره د تره کي استوگنځي (حرمسرای) ته ورځي. تره کی په دوهم پوړ کې اوسېده او په زینو کې سیدداود ترون مخکې او د زیرک په نامه د امین ساتونکی ورپسې خپري چې دې کپري . پدې ډزو کې ترون وژل کېږي ، زیرک او د تره کي کورنی ډاکتر جگتورن عظیم چې شورویانو ته یې چای ور وور تپیان شول. د شوروي لیکوالانو د لیکنو پر بنسټ «د ډزو په اورېدو سره ژباړونکي ته هدایت ورکول کېږي چې په احتیاط دهلېز ته ووځي چې څه پېښه ده. هغه وزي او د تره کي د ساتونکو څخه یو ورته وايي پرموږ دې وشوې او موږ اړشو متقابله دې وکړو.» امین د ډزو په اورېدو سره تښتې او ځان د دلکشا

مانۍ ته رسوي. د ډزو وروسته سفير تره کي ته وايي چې دوی به امين ته ورشي او هغه هم ورسره همغږي بڼي او شوروي استازي د امين د دفتر پر لور خوځيږي. د امين سره د شوروي استازو د کتنې په اړه د سفير په يادداشتونو کې راغلي دي: « هڅه مې وکړه امين وپوهوم چې سوء تفاهم منځته راغلی او د دواړو خواوو ساتونکي ملامت دي. » ۶۳ / ۲۴۲ - ۲۴۳ د سفير په يادداشتونو کې دا هم راغلي دي چې د امين سره لږ تم شوو ځکه چې د خلکو په کور کې د ټانک ډزې وشوې او ضمناً په پرله پسې توګه امين ته تليفونونه راتلل او پدې يې ورسره هوکه وکړه چې د ماښام په اوونيمو بجو به سفير د ده ليدو ته راشي. د محمود سوما د ليکنې له مخې سفير د ژمنې سره سم په خپل وخت د دلکشا مانۍ ته راغی او امين ته يې وويل: «په تاياندي د نورمحمدتره کي له خوا د سوء قصد عمل په تيره بيا هلته زما د موجوديت په مهال کې يو ډير ناوړی بد او د غندنې وړ عمل و. خو ډيره ښه شوه چې ته ژوندی او روغ رمت پاتې شوې. ته حق په جانب يې او موږ ستا څخه ملاتړ کوو. نوموړي سفير دا هم امين ته وويل چې که د قدرت څخه د نورمحمدتره کي د لرې کولو علت د ناروغۍ له امله استعفا ونيودل شي، نو د ده دولت به نورمحمد تره کی د ناروغۍ په نوم شوروي اتحاد ته ورځني بوزي.» ۱۷۱ / ۴۹ - ۵۳ عبدالرشيد جليلي ورته څرګندونې لري: «د شپې په اتو بجو پوزانوف امين ته راغی، د پيښې عاملين يې وغندل او د تړون مرګ يې يو جبران نه منونکې حادثه وبلله او زياته يې کړه چې دا پيښه که داسې اعلان شي چې تره کی د روغتيا له امله استعفا وکړه او د تداوی لپاره شوروي ته ځي او پرځای يې حفيظ الله امين د انقلابي شورا له خوا وټاکل شو.» ۹۷ / ۱۰ د سفير په خبرو کې څرګند تناقض لدې معلومېږي چې له ډزو وروسته د امين سره په لومړۍ کتنه کې ډزې د واورو خواوو د ساتونکو سو تفاهم ګڼي خو د امين سره په دوهمه کتنه کې ډزې د تره کي لخوا پر امين سو قصد بولي.

اوس به د ډزو د څرنگوالي په اړوند بحث وکړو. پدې اړه جليلي ليکي: « ويل کيږي چې دا ډزې د تره کي د ياورانو قاسم او ببرک له خوا شوې دي او بيا نور وايي چې د پوزانوف د ساتونکو له خوا چې وسله وال وو شوې دي. » ۱۷۲ په پيښه کې د شوروي اړخ د ښکيلتيا په هکله جليلي ليکي: «البته کله چې پرامين د ننه د تره کي د دفتر د دروازې له خولې نه ډزې وشوې او له هغې نه بچ شو او بيرون د گلخاني انګر ته يې ځان ورساوه خو د مانۍ د انګر له هغه ځای نه چې د شوروي سفير سره راغلي کوماندوګان ناست وو پرې بيا ډزې وشوې خو ژر يې ځان د ديواله بېخ ته پټ کړ او بيا د احتمالي مرګ نه وژغورل شو. » ۱۰ / ۷۸ د ډزو په هکله اقبال وزيرې ليکي: « دا ځل بيا شوروي کوماندوګانو امين ژوندی پريښود او روغ رمت د دلکشا مانۍ ته لاړ او تره کی يې د واک څخه ګوښه کړ. په امين باندې چې د بام څخه هم ډزې شوې وې ويني چې روسي کوماندوګان دي خو امين دا موضوع د ګوند څخه پټوي پدې دليل چې که ګوند خبر شي چې پدې موضوع کې د مسکو سيخ لاس دی نو ګونديان به د ده څخه مخ واړوي. امين دا موضوع يوازې په هغه شپه سوما او جليلي ته کوي چې د دلکشا په مانۍ کې د ده سره شپه وو. » ۶۰ / ۱۲۰ جليلي ددې پيښې وروسته د امين د لومړي ګام په هکله ليکي: «د سنبلې د مياشتې د څلورويشتمې نېټې د پيښې اصلي لوبغاړي په همدغه ماښام د خپلو دندو نه ليرې کړای شول او پر ځای يې نور څلورکسان مقرر شول چې د حفيظ الله امين لومړي وزير په پيشنهاده او د افغانستان د خلکو د ستر مشر د افغانستان د خلکو دموکراتيک ګوند عمومي منشي او د افغانستان دموکراتيک جمهوريت د انقلابي شورا رئيس نورمحمدتره کي په منظوري دغه کسان نوي مقرر شوي دي: فقير محمد فقير د کورنيو چارو وزير، صاحب جان صحراوي د سرحدونو چارو وزير، انجينر محمد ظريف د مخابراتو وزير او عزيز محمد اکبري د اګسا رئيس » ۱۰ / ۸۱ - ۸۰ ددې ټاکنو خبر جليلي د پوسته رسوونکي (ډاګي) په څېر راډيو ته وړی وو. د امين د نږدې ملګرو سوما، جليلي او وزيرې له ليکنو

څخه بریښي چې پدې پېښه کې شوروي اړخ ښکېل دی. بېله شکه د تره کې سره د شورويانو او امین کتنه د امین او سفیر نوبت او یا یوه اړخ د پلان له مخې تر سره شوې ده.

تر اوسه مو د ډزو په اړه د شوروي اړخ او د امین د پلویانو یا د لوبې د بریالي اړخ څرگندونو ته ګوته ونيوله. د ډزو د شاهدانو ژوند ته بریالي اړخ دوی ورځې وروسته د پای ټکی کېښود. د څلورو پوځي وزیرانو څخه دریو د لوبې په وروستي پړاو (رونډ) کې سفارت ته پناه وړې وه او بل یې امین توقیف کړی وو. منطقاً هغوی د ډزو په اړه څه نشي ویلي. د ډزو د یوه شاهد چې د ډزو پر مهال د زینو ترڅنګ په دستشوی کې وو له هغه به واورو. هغه د ن. تره کې ورپه ملالی تره کې ده. هغه وایي: «مخکې له ډزو ببرک د تره کې صاحب ساتونکی راغی چې تا ته تلیفون دی ورغلم او مقابل لوری عزیز اکبري وو. اکبري راته وویل چې زما دفتر ششدرک ته راشه او یولیک درکوم چې هغه تره کې صاحب ته ورکړي. ما ورته وویل ما ستاسې دفتر ندی لیدلی. هغه وویل پرپورانو لیدلی دی. ملالی وایي چې د عزیز اکبري مېرمن زما ملګرې وه. ما ششدرک ته د تلو احضارات نیول چې ببوجاني (د تره کې صاحب مېرمنې) را ته وویل چې زما زړه بد کېږي که څو لیمو په اوبو کې واچوې چې هغه و څښم. ببرک هم وویل چې زما هم زړه بدېږي. ملالی وایي چې د دوهم پوړ د دهلیز په یوه برخه کې یو اوږد میز وو او خواړه به له هغه ځای څخه ویشل کېدل هلته به تل یو څوک وو خو نن هېڅوک هم نه وو راغلي. ما دوه گیلاسونه د لیمو شربت هغوی ته جوړ او ورکړل. زه دستشوی ته لاړم چې خپل لاسونه ومینځم. دا دستشوی د زینو په یوه برخه کې وو او د زینو دا برخه سوروره او هلته یوه کوچنۍ قالینه پرته وه دستشوی ددې برخې په یوه کونج کې جوړ شوی وو. د لاسونو د مینځلو پر مهال ډزې وشوې ډېره ورخطا شوم او زینو ته مې مخ وګرزولو چې تړون په زینه کې زما مخکې ته په قالینه باندې ولوبد او زیرک د امین ساتونکی له زینو څخه په ځغاسته کته کېده. د کاکا (تره کې صاحب) د کوټې د دروازې مخې ته ډاکټر عظیم چې په اوږه لګېدلی وو ولاړ وو. بېله اجازې د کاکا کوټې ته ورننوتم. هغه را ته وویل ملال زو څه خبره ده. ما ورته وویل تړون یې ویشلی دی. کاکا او شوروي میلمانه چې کاکا مخکې او دوی ورپسې وو دهلیز ته را ووتل. تره کې صاحب د خپلو ساتونکو څه وپوښتل چې تړون تاسو ویشلی دی؟ هغوی وویل موږ قطعاً ډزې ندې کړي تاسو کولی شئ زموږ د توپانچو میلونه بوی کړئ چې ډاډمن شئ موږ ډزې نه دي کړې بلکې تړون دوی په خپله وویشت او ډاکټر صاحب په اوږه لګېدلی دی. د تره کې صاحب خبرې ژباړونکي سفیر ته ژباړلي. دوی بېرته کوټې ته ننوتل او د څو شېبو وروسته را ووتل. شورويانو له تره کې صاحب سره خدای په امانې وکړه او په زینو کې کته شول. دا مهال ما تره کې صاحب ته وویل کاکا جانته ته به هم ورسره تللی وي. هغه په ځیر ځیر را ته وکتل او څه یې ونه ویل. ملالی وایي چې کله به کاکا په چا باندې په قهر شو په ځیر ځیر به یې ورته کتل. وروسته لدې تره کې صاحب د ګارد قوماندان ته تلیفون وکړ چې د تړون جسد یوسي. څو شیبې وروسته تلیفون راغی او څه یې تره کې صاحب ته وویل. تره کې صاحب ورته وویل نه غواړم چې څو ټانکونه زما په ملاتړ او څو ټانکونه د امین په ملاتړ و ځنګېږي. لدې وروسته تره کې صاحب دهلیز ته را ووت او د تړون د جسد سره څو شیبې ودرېد او بېرته کوټې ته ولاړ. لدې وروسته د کاکا تلیفون پری شوی وو. ډېر وخت تېر شو څوک را نغلل چې د تړون جسد یوسي موږ په ګډه په هماغه قالینچه کې لاندې یووړ او په یوه ګوبښه کې مو کېښود. د شپې څوک راغلي دي هغه یې وړی وو. ملالی وایي تړون په ورمېر کې د غوړ ترڅنګ لګېدلی وو. «دا بیا ښیي چې په تړون له شا یا کوم اړخ نه ډزې شوې دي.

شوروي ليکوالان په خپلو ليکنو کې د سفير او دريو شوروي جنرالانو او ژباړونکي له قوله ملالی د تره کي مېرمن گڼي چې د ډزو وروسته د تره کي کوټې ته ننوتلې وه . ملالی د شوروي ليکوالانو په ليکنو کې دوي خبرې سمې نه گڼي . يو دا چې د ډزو وروسته ژباړونکي دهلبز ته نه دی راوتلی . بل دا چې په ارگ کې د ټانک ډزې هم ندي شوې . ملالی وايي د استوگنځي دروازې او دېوالونه تر دې کچې پلن وو چې تره کي صاحب او شورويانو ډزونه نه وو اورېدلي . ملالی وايي کله چې سبا ماښام د ټلويزيون څخه خبر خپور شو چې کاکا د ناروغۍ له امله استعفی کړې ده زما پلار ته يې وويل دا ډېر بد خبر دی وبه مې وژني او اعلان به کړي چې د ناروغۍ له امله مړ شو . د ملالی تره کي له انده د عزيز اکبري له لوري هغې ته ټلفون چې دده دفتر ته ورشي او ليک ترلاسه کړي هغه خبر وو چې په حرمسرای کې کومه ناوړه پېښه پېښېدونکې ده چې پدې پېښه کې دې (ملالی) د ده د مېرمنې ملگري ته کوم زيان ونه رسېږي .

دا چې د حرمسرای د ډزو طراح کوم مرکز وو ، ډزونه چا وکړل ، موخه يې څه وه پرې پوهېدل ستونزمن دي ځکه چې پدې اړه څېړنې ونشوې . د دې پېښې په اړه ميثاق د يوه روسي خبريال د پوښتنې د دې ځواب سره همغږي وښودل شي: « پوهيږئ دا موضوع ډېره مبهمه ده . زه نشم کولی ووايم چې دا د امين خلاف د هغه د له منځه وړلو په موخه يو واقعي سوء قصد وو يا د يوې صحنې جوړول وو . حتی د کلونو په تيريدو سره دې پوښتنې ته ځواب نشم ويلی . » ۶۳ / ۲۴۳ دا چې امين د خپلې واکمنۍ پر مهال د حقايقو د موندلو په موخه د څېړنو هڅه ونکړله دا گومان په واقعيت اړوي چې دا ډزې يا د امين له لوري يوه صحنه جوړونه وه او يا امين پوهېدلو چې دا ډزې سفير او ورسره راغلو جنرالانو تنظيم کړي وي لدې امله يې څېړنې اړينې نه گڼلې . د امين د پلويانو له ليکنو څخه ښکاري چې هغوی ډزې کوونکي د تره کي ساتونکي گڼي او شوروي اړخ ته هم د شک په سترگه گوري . د امين د پلويانو نه رښتينولي لدې څخه ښکاري چې هغوی د تره کي د کورني ډاکټر د ټپي کېدو په اړه هېڅ هم نه وايي . شوروي اړخ ملامتي د دواړو مشرانو په ساتونکو اچوي . خو په گوند کې يوشمير کسان په خپله امين ته گوته نيسي چې يوه ننداره يې جوړه کړه ترڅو د هغې څخه په استفادې سره بشپړ واک ته ورسېږي . داسې ښکاري چې د ډزو طراح لوبيانکه (د شوروي د کي جی بی مرکز) او پلې کوونکي يې په افغانستان کې د ک. گ. ب مسؤل جنرال ابوانوف او يا په خپله امين وو . د دې پېښې او د امين د شخصيت او د وري د څلېرويشتمې پېښې په اړه د « فيدل کاسترو زما ژوند » نومي په انگرېزي ژباړل شوي کتاب په ۵۹۳-۵۹۴ مخونو کې راغلي دي : « تاسو پېژنئ هغه مارکسيست مشران ، چې کله په واک کې وو ، داسې کړکچانه او جنايت کارانه سلوک يې وکړل . د بېلگې په ډول حفيظ الله امين د افغانستان او لينگ ساری د کمبوديا . يو د دې دوو څخه په کال ۱۹۷۵ ز کال په کمبوديا کې د جېنوسايد مسؤل وو . څه خاطري تاسو له دوی څخه لرئ ؟ په افغانستان کې په ۱۹۷۹ ز کال ، کله چې امين د هېواد لومړی وزير وو ، د يو پټ گروپ لارښوونه يې وکړه ، چې د ولسمشر ن. تره کي پر ضد توطيه وکړي ، په حقيقت کې کله چې تره کي په هاوانا کې وو او د څو ورځو په دننه (خلکو کور ليکوال) کې کودتا وشوه چې د تره کي په مړينې پای ته ورسېدله ، هغه په مرموزه توگه ووژل شو او امين د ولسمشرۍ واک تر لاسه کړ... ، امين داسې سړی وو چې په کړنو کې د پولپوت سره ډېر زيات ورته وو . موږ په افغانستان کې د انقلاب تر بریا وروسته ، د ۱۹۷۸ په اپرېل کې ددې فرصت پيدا کړ چې د امين سره ملاقات وکړو ، تاسو تصور نشئ کولای چې يو خوش مشر به ، خودمانی شخص ! په ټوله معنی لکه لينگ ساری ، چې هغه هم په کمبوديا کې د انقلاب وروسته کيوبا ته راغلی وو . »

د امین پلویان وایي د هاوانا څخه کله چې تره کی مسکو ته راغی او د بریژنف سره یې وکتل پدې کتنه کې کارمل هم گډون کړی وو او پدې سلا شوي وو چې د امین د گوښه کولو وروسته کارمل په گوند او حکومت کې دوهم مقام ترلاسه کړي او پرچمیان په واک کې بیا شریک شي. پدې هکله د امین د پلویانو او ځینې لویډیخالو پرته بله منبع څه نه وایي. خو د شوروي د هغه مهال پالیسي داسې وه چې په ختیځه اروپا کې پټ شوي پرچمي مشران (کارمل، راتب زاد، نور، وکیل، بریالی، نجیب) خورا پټ وساتي ترڅو خلقي مشران تحریک نشي. البته ځانگړی پام یې کارمل ته را ګرزولی وو. لدې کبله د تره کې سره د کارمل لیدنه په مسکو کې منطقي نه بریښي. پدې اړه هېڅ کومې شوروي یا روسي چپني، کارمل او پلویانو یې څه نه دي ویلي. که کارمل د شوروي یرغل وروسته چې دی یې د واک په ګډۍ کینولو د تره کې سره د خپلې کتنې په هکله څه ویلي وای د هغه دریځ په هغو خلقیانو کې چې د امین مخالفان ګڼل کېدل قوي کېدلو خو هغه څه نه دي ویلي که څه هم د مرغومي د شپږمې وروسته د گوند په لومړي پلنوم کې یې د تره کې او خیبر انځورونه د پلنوم په صالون کې ځړولي وو. پورتنیو څرګندونو او په تېره د وري څلېرویشتمې د ېزو په ورځ د پېښو بهیر او څرنگوالي ته که وکتل شي لیدل کېږي چې امین سهار په ۳۰: ۹ پوځ ته د تیاری امر ورکړ، غوښتل یې د اګسا مشر ونیسي یا ووژني چې هغه په لاس ورنغی، د کې جی بې له استازو ایوانوف او بګدانوف سره یې په یوولسو بجو ولیدل او لدې کتنې وروسته یې عزیز اکبري د اګسا د مشر په توګه وګومارلو. په همدې ورځ وروسته له غرمې درې تنه برحاله وزیران په وطني جامو کې د امین له ډاره د شوروي د سفارت د کوم کارکوونکي کور ته پناه ور وړي. دا د دې معنی لري چې د امین کودتا بریالی شوې ده او د دوی ژوند ته ګواښ شتون درلود. د تره کې په استوګنځي کې د ېزو په اړه ګلداد د مرکزي کمېټې غړی داسې لیکي: «د همدغې ډول حالت په رڼا کې او د هغو کسانو له خولو څخه چې په همغو وختونو کې یې په ارګ کې د ننه دندې لرلې، د همغې پېښې له پېښېدو څخه لږې مودې وروسته، د ګوندیانو منځ ته داسې خبرې راووتلې او غلې غلې زمزمه کېدلې: کله چې د شوروي اتحاد سفیر او ورسره جنرالان، د تره کې دفتر ته ورننوتل، د هغوی (دغو بهرنیانو) د ساتونکو له ډلې څخه کوم تن له دوی سره د تره کې دفتر تر دروازې پورې ورسره وه. د هغې په خبرو باندې، کله چې امین له لومړي پور څخه دویم پور ته ختلو، همغه روسي ساتونکي له کوم کونج څخه پر امین باندې ډزې کوي او د امین پر ځای تړون چې د امین مخې ته روان وه، وژني. که چېرې دغه خبره سمه وي، نو په دغې صورت کې بیا دوه احتماله شتون لرلې شي: یو احتمال دا چې همغې روسي ساتونکي تړون نه وه پېژندلی او په هغه باندې یې د امین ګمان کړی وه. بل احتمال دغه کېدلی شي چې د دندې له مخې څخه امین نه وژلو او د خپل آمر په دستور باندې یې یوازې لوبه تر همدغې بریده پورې رسوله.» ۱۰۵ / ۷۶۰ پورتنیو څرګندونو ته په کتو سره د ګلداد دوهم احتمال چې ډزې پدې موخه شوي دي چې امین ولمسوي ترڅو د تره کې خلاف پرېکړونکی ګام اوچت کړي او هغه له ډګره وباسي د منلو وړ دی. د تره کې د ساتونکو له لوری پر امین سوځد ځکه منطقي نه برېښي چې که ساتونکو غوښتل امین له منځه یوسي د دوو تنو له لوري چې د هریوه د کلشنکوفونو په جاغورونو کې دېرش دېرش مرمیو شتون درلود په زینه کې چې د لسو مترو لږ واټن دی په یوه ضربه شلو - دېرشو تنو ته مرګ او ژوبله ور اړولی شوای. کله چې د تره کې د وژني وروسته نوبت د امین وژلو ته ورسېد کرملن پرېکړه وکړه چې د اکتوبر په وروستیو کې کارمل مسکو ته راولي.» د کارمل سره د کار په موخه په پام کې وه چې کریچکوف چکوسلواکیا ته سفر وکړي. خو په وروستیو شیبو کې د کې جی بی رئیس اندروپوف د هغه سفر لغو کړ. اندروپوف کریچکوف ته ویلي وو ستا د هویت په افشا کیدو سره د زیاتو ګواښونو د را منځته کیدو امکان شته. تر اوسه څرګند نه دي

چې پېښې څه ډول انکشاف مومي. د يادولو وړ ده چې هغه مهال د کريچکوف څيره خورا محرمه وه. پريکړه وشوه چې د پرچميانو پخوانی دوست هماغه معلوم الحاله الکسي پيتروف واستول شي. «۶۳ / ۲۷۸» د اکتوبر په ۲۵ نيټه د کي جي بي د مرکز د اتم رياست د لوی درستيز وال مرستيال ډگرمن اي، وي، پيتروف د يوه لوړپوړي چارواکي په توگه پراگ ته وليږل شو چې له ببرک کارمل سره کار وکړي... د نوامبر په مياشت کې د افغانستان راتلونکي مشران مسکو ته راوستل شول، دوه تنه له چکوسلواکيا څخه، درې تنه له بلغاريا څخه او دوه تنه نور چې په يوگوسلاويا کې پټ شوي ول. دوی ټولو د کي جي بي په زړه پورې او زړه راکنونکو لارښوونو ته په ښي توسناکي پلټنې ووهلي. «۱۲۴ / ۱۹۳»

د ليکنې لږې برخې څخه دا پايله را وزي چې د شاگرد او استاد په درې ورځنۍ مقابله کې شاگرد خپل استاد ته ماتې ورکړه او د ثور د پرتمين انقلاب قوماندان رسماً سرقوماندان شو. د امين ساتونکي زيرک چې د تره کي په استوگنځي کې تپي شوی وو په زندان کې خلقي زندانيانو ته ويلي وو: «په ځان پوه نشوم چې څنگه او له کومې خوا ولگېدم.» ښيي چې له يوه کونج او يا شا څخه کوم چا ډزې کړې دي. ښايي چې له کونج څخه د شوروي د ک گ ب د استازي ساتونکي او له شا د امين کوم نږدې نفر ډزې کړې دي. له همدې امله د شوروي يوه چينه د افغانستان د اشغال پرمهال وايي چې «تړون هم ۱۹۷۹ کال د سپتمبر په څوارلسمه په مبهمو شرايطو کې ووژل شو.»

البته لاندې دوي مسالې د امين له لوري د نندارې جوړولو گومان پياوړی کوي :

الف – د تره کي استوگنځي ته د خپلو باديگاردانو په ځای د خپلو خورا باوري کسانو د دفاع وزارت د سياسي رياست د لوړ پوړو حبيب الرحمن حبيبي او مصطفی ورتگ. يو شمېر خلقيان وايي چې دا دوه تنه د ثور پاڅون وروسته د امين د پټو نقشو پلي کوونکي پاتې شوي دي. دا چې سيد داود تړون په ورمېر کې ویشتل شوی وو هم ددې ښکارندوی دی چې هغه له شا ویشتل شوی دی. بل دا چې زيرک وايي «په ځان پوه نشوم چې څنگه او له کومې خوا ولگېدم» هم ښيي چې هغه د مخي له خوا نه دی ویشتل شوی.

ب – پدې ورځ په حرمسرای کې د خدمتگارانو د نشتون او په دروازه کې د ساتونکو د قوماندان پر ځای د دولت وزيري موظفول ښيي تر څو په حرمسرای کې د پېښې واقعيت پټ پاتې شي. د پېښې دوه شاهدان او يا تورن کسان (د تره کي ساتونکي) هم بېله محاکمې ووژل شول. دولت وزيري ليکوال ته ويلي دي چې د حرمسرای د دروازي د ساتونکو مسؤل زما د ملگرو څخه وو او زه به کله ناکله هلته ورتلم او بنډار به مو کولو. پدې ورځ هم ورغلم خو سرتېرو وويل چې قوماندان نه دی راغلی. يوه سرتېري ته مې وويل يوه څوکۍ راوړئ چې پرې کينم او نن زه ستاسې قوماندان یم. دا عجيبه نده چې په خپله خوبښه دولت وزيري د حرمسرای د دروازي د ساتونکو دنده ترسره کوي.

تورپلنوم

۱۳۵۷ کال د ثور د اوومې نيټې نه ۱۳۵۸ کال د وري تر پنځه ويشتمې پورې د ثور د انقلاب د قوماندان د ځلېدو پر او دی چې د تره کي په گوښه کولو سره د قوماندانۍ څخه رسماً سرقوماندانۍ ته ورسيد. پدې لنډه موده کې امين وتوانيد بشپړ واک ته د رسيدو په موخه په کلیدي څوکيو ده ته وفادار

کسان و گوماري او په پوره آسانی سره تره کی له ډگره وباسي. د تره کي په استوگنځي کې له ډزو وروسته بله ورځ امين د وري په پنځه ويستمه د شوروي سفير د مشورې له مخې د گوند د سياسي دفتر ، مرکزي کميټې او انقلابي شورا غونډې را وبللې چې همدې دريو بنسټونو تره کی له گونده اخراج ، له گوندي او دولتي مقامونو څخه گوښه او امين يې د رايو په اتفاق د گوند د عمومي منشي او د انقلابي شورا د رئيس په توگه وټاکه او د راډيو ټلويزيون له لارې يې دا د درواغو خبر چې تره کي د ناروغۍ له امله استعفی کړې ده خپور کړ.

د گوند د سياسي بېرو د غونډې په هکله دستگير پنجشيري ليکي : « د ۱۳۵۸ کال د وري په پنځه ويستمه د حفيظ الله امين له لوري د سياسي دفتر غونډه د دلکشاه په ماني کې راوبلل شوه. امين د اوښکو ډکو سترگو سره د غونډې کوټې ته راننوت. د خپلو دوو ياورانو د تړون د مرگ او د زيرک د ټپي کيدو رپوټ يې په يوه هيځاني ضعيت کې وړاندې کړ او نور محمدره کی يې د خپل ياور د مرگ اصلي عامل معرفي کړ او وړانديز يې وکړ چې تره کی د ټولو گوندي او دولتي مقامونو څخه گوښه شي. » ۱۱۲ / ۲ پدې مرموزو ډزو کې د تره کي کورنۍ ډاکټر هم ټپي شوی وو خو امين په خپل رپوټ کې د هغه يادونه ونکړله. دا بيا بنسټي چې امين نه غوښتل سياسي بېرو ته دا پوښتنه پيدا شي چې ډاکټر چا وويشت. لدې څخه منطقاً دا پايله راوړي چې يا دواړو ښکېلو اړخونو ډزې کړې دي او يا دا چې کوم چا د ډزو يوه ننداره جوړه کړې وه چې موخه يې د امين وژل نه وو . پنجشيري ليکي چې ده وړانديز وکړ چې تره کی غونډې ته راوبلل شي ترڅو له خپله ځانه دفاع وکړي خو امين وويل چې د تره کي کورنۍ مسلح ده زه وس نلرم چې هغه راوغورم که تاسو کولی شئ هغه را وغورئ خو که په تاسو بريد وشو د هغه مسئوليت نشم اخيستی. پدې اړه زيری ليکي چې پنجشيري وويل: « زه د گوند د تفتيش او کنټرول مسؤل یم ، نو به څو ملگري نور محمدره کي ته ورشو او د مسالي په اړه به معلومات ځېني وغواړي، خو حفيظ الله امين وويل ډېرېښه به شي ، خو د تره کي صاحب محافظينو اخطار ورکړی دی، که څوک تلاش وکړي چې هلته ورشي ډزې به باندې وکړي. » ميثاق هم ليکي چې کله امين سياسي بېرو ته د ډزو رپوټ ورکړ د سترگو يې اوښکې راغلې . د ميثاق او پنجشيري په څرگندونوکې يو شی گډ دي چې امين اوښکې تويې کړې دي دا چې دا اوښکې د خفگان اوښکې وي يا د مکر او فرېب هغه به له ميثاق ولولو: « کله چې امين ډاډمن شو چې د سياسي بېرو غړي به په پلنوم کې د سياسي بېرو د غونډې ننگه وکړي مننه يې وکړه او امين په ورين تندي او له خدا ډکه خوله وويل ښه شول چې د سياسي دفتر غړو د رايو په اتفاق وړانديز تاييد کړ. »

د سياسي بېرو له غونډې وروسته د مرکزي کمېټې پلنوم را بلل شوی دی. ميثاق ليکي ما په پلنوم کې وويل : « که تره کی صاحب هم پلنوم ته را وبلل شي ښه به وي ترڅو په غونډه کې د پلنوم غړي د هغه خبرې هم واورې . حفيظ الله امين مخکې لدې چې زما خبرې پای ته ورسېږي په بيره او غوسي سره وويل. تره کی يو ترهگر دی ! ياوران يې د هغه د کوټې شا ته مسلح ولاړ دي او هرڅوک چې ورشي پرې ډزې کوي او په خپله دی هم يوه توپانچه لري ، که ته غواړې چې ووژل شي لاړ شه او تره کي راوله. د امين دا ډول غوسه ناکو خبرو ته په کتو سره ټول غلي شول . » ۷۹ / ۳۸۲ ميثاق اضافه کوي وروسته لدې په پلنوم کې د تره کي خلاف او د امين ستاينې او هغه ته غوره مالی پېل شولې او پلنوم د رايو په اتفاق د سياسي بېرو پرېکړه تاييد کړله. ميثاق د پلنوم په اړه په يوه مرکه کې وايي: « ما او د سياسي بېرو بل غړي پنجشيري وړانديز وکړ چې پخپله تره کی غونډې ته را وبلل شي او راشي پدې هکله توضيحات ورکړي، امين په غوسه شو او ويې ويل تره کي نه غواړي د چا سره خبرې وکړي ، ټلفون ته ځواب نه ورکوي او خپلو ساتونکو ته يې امر کړی دی که هرڅوک هڅه وکړي د ده استوگنځي

ته نږدې شي بايد ډزې پرې وکړي. که ملگری میثاق دومره زړور بیا تره کې ته ورشئ او هغه دلته راولئ. زه د امین په خبرو پوه شوم که زه ورشم د ده کسان به مې له منځه یوسي او ملامتي به د تره کې په ساتونکو واچوي. « ۶۳ / ۲۵۵

د امین په څرگندونو او د هغه مهال ځمکنیو واقعیتونو کې بربنډ تناقض لیدل کېږي. لومړی دا چې امین دا وس درلود چې د گوندي او دولتي مشر د برخلیک د ټاکلو یعنی د گوند څخه د هغه اېستلو په موخه د گوند د سیاسي بیرو غونډه او د مرکزي کمېټې پلنوم راوبولي، خو غونډې ته د تره کې د راوستلو په کار کې بیوسه دی. دا بیا ښیي چې هغه نه غوښتل چې د ډزو جاج واخلي او موخه یې یوازې د تره کې ملامتول او بشپړواک ته رسېدل وو. دوهم دا چې امین څرنگه وپوهېد چې تره کې د چا سره نه غواړي خبرې وکړي او خپلو ساتونکو ته یې امر کړی چې که څوک د هغه استوگنځي ته نږدې شي پرې ډزې به وکړي. البته د امین دا خبره سمه وه چې تره کې ټلفون ته ځواب نه ویلو ځکه چې د ډزو وروسته د ده په دستور د تره کې د ټلفون مزی پرې کړل شوی وو. د سیاسي بیرو د غونډې او د گوند د مرکزي کمېټې د پلنوم وروسته د انقلابي شورا غونډه وشوه او هلته هم د رایو په اتفاق د پلنوم پرېکړه تایید شوله او پدې ډول تره کې له ټولو گوندي او دولتي مقامونو گوښه او امین د هغه پرځای وټاکل شو. د تره کې د خانه سامان سلیم چې د تره کې د وژنې تر ماخوستنه په حرمسرای کې وو وایی: «دوه واري یې د ټولي قوماندان ته لیک ورکړ چې د سیاسي بیرو غړو ته یې ور وړي. خو د ټولي قوماندان به پسې ورک شو او احوال به یې نه ښکارېدو. بیا یې د حرمسرای د دروازې قوماندان ته هم یوه پرزه ورکړه چې سیاسي بیرو ته یې ورکړي. د حرمسرای د دلگي قوماندان نور بیا دې خواته را چې نشو...» ۱۷۳ د پلنوم د دایرولو په اړه د دې خبرې یادول اړین ښکاري چې امین په حرمسرای کې د ډزو وروسته هرڅه د شوروي سفیر د ارادې له مخې پر مخ وړل او سفیر هرڅه له نږدې څارل. هغه مهال د دفاع وزیر، لوی درستیز او سیاسي ریاست دفترونه د خلکو په کور (ارگ) کې وو او د دفاع وزیر د شوروي سلاکار دفتر هم په ارگ کې وو. کله چې د پلنوم غونډې دوام درلود د فاع د وزیر د سلاکار جنرال گوریلوف په وینا «سفیر د ده په دفتر کې ناست وو.» ۶۳ / ۲۵۵ د سفارت څخه مسکو ته په استول شوي تلگرام کې د جنرال گوریلوف په دفتر کې د جنرال پاولوفسکي د شتون خبره کېږي او په یوه برخه کې یې راغلي دي: «د پلنوم له پای ته رسېدا سره سم شاه ولي د پاولوفسکي او گوریلوف دفتر ته ورغی او هغوی ته یې خبر ورکړ چې تره کې له خپلو ټولو گوندي او دولتي څوکیو لیرې کړای شو او د هغه پر ځای امین د گوند د عمومي منشي په توګه غوره شو...» وروسته امین په خپله پاولوفسکي ته ورغی او هغه ته یې خبر ورکړ چې دی د گوند د عمومي منشي په توګه وټاکل شو. « ۱۲۴ / ۱۳۰ عجیبه دا ده ددې پر ځای چې جنرال پاولوفسکي د کې جې بې استازی امین ته د مبارکۍ په خاطر ورشي امین لکه یو ماشوم چې په آزمویښه کې بریالی شوی وي خپل پلار یا مور ته د خپلې کامیابۍ زیږی ورکوي. د پلنوم په پرېکړه لیک کې راغلي وو: «څرنگه چې ملگری تره کې خپلو ساتونکو ته د گوند د سیاسي بیرو د غړي او د هېواد د لومړي وزیر حفیظ الله امین د وژنې دستور ورکړی وو او د شوروي د سفیر په شتون کې د هغوی د ډزو په پایله کې سیدداود تړون ووژل شو او د امین یو ساتونکی ټپي شو یو نه ښونکی جرم یې ترسره کړ. لدې کبله باید د مرکزي کمېټې د عمومي منشي له مقام څخه گوښه او د گوند له غړیتوب څخه و اېستل شي.» ۱۴۳ د اسنادو، شواهدو، شاهدانو او د څېړنو پرته او یوازې د مدعي ادعا له مخې یو انسان د قتل په تور محکومول غیرمسئولانه پرېکړه ده. د جګړې په ډګر کې یو عادي سرتېری ته هم پداسې بیرته بېله پوښتنو د مرګ سزا نه ورکول کېږي خو د پلنوم برخه والو د گوند او دولت مشر ته د هغه په نشتون کې پر امین د سؤ قصد حکم صادر کړ.

پورتنيو څرگندونو ته په کتو سره ویلی شو چې دا د یوه سیاسي گوند د لوړ گوندي ارگان (پلنوم) پرېکړه نه بلکې صحرايي محکمه وه او هر څوک به دې پلنوم ته تور پلنوم ووايي ځکه چې :

الف – ا، خ، د، گ د اساسنامې له مخې که کوم گوندي غړی له گوند څخه اېستل کېږي د هغه په شتون کې په لومړي گوندي سازمان او بیا هغه گوندي مقام چې د گوندي غړي د اېستلو واک لري پرېکړه کېږي. لدې امله د پلنوم برخه والو اساسنامه تر پېښو لاندې کړې ده. د اساسنامې دا اصل د گوند د کوم عادي غړي په اړه نه بلکې د گوند د بنسټ اېښودونکي او عمومي منشي په اړه تر پېښو لاندې شوی چې داسې غیرمسئولانه چلند په هېڅ منطق او دلیل د منلو وړ نه دی .

ب – د دې پلنوم برخه والو په واقعیت کې د پولیسو، څارنوالانو، قاضیانو او شاهدانو په رول کې د یوې جنایې قضیې په اړه د څو دقیقو په ترڅ کې چې یوازې مدعي شتون درلود نه تورن او نه شاهدان پرېکړه کړې ده . دا به د نړۍ په تاریخ کې یوه استثنايي پېښه وي چې د څو دقیقو په ترڅ کې بېله څېړنو دولتي مشر په مدعي (صدراعظم) د سو قصد په تور محکومېږي او عجیبه لا دا چې مدعي د تورن (قاتل) پرځای د رایو په اتفاق ټاکل کېږي.

ج – دې پلنوم د خلقي گوند ټوټې کېدو، د خلقي واکمنۍ نسکورېدو او شوروي اشغال ته لار هواره کړله ځکه چې خلقيان یې په دوو دښمنو ډلو (امینیانو او د هغه په مخالفانو) وویشل. ددې پلنوم وروسته خلقيانو خپل گډ آدرس له لاسه ورکړ. د پلنوم درې اونۍ وروسته دې دښمنو خلقي ډلو د یو بل خلاف وسلې ته لاس واچاوه او پریوېل یې گولی وویشتلې. دې دا معنی لرله چې خلقي غورځنگ د تاریخ برخه وگرزید .

حفیظ الله امین د هیواد د مشر په توګه خپله لومړۍ وینا د وري په شپږویشتمه یعنی یوه ورځ وروسته د رادیوټلوویزیون له لارې واوروله . البته دا وینا یې د سیاسي بیرو د غونډې خلاف د اوبښکو نه په ډکوسټرګو سره نه بلکې په موسکا او خوبۍ سره ورکړله . په خپله وینا کې یې په هیواد کې د قانونیت، عدالت او مصئونیت په ټینګښت ټینګار وکړ. په گوند او دولت کې یې د شخصیت پالنې کیش محکوم کړ، د ظالمانو د واک د پای خبره یې وکړه او په یوه برخه کې یې راغلي وو: «چا چې خپل لویوالی د نورو په کوچینوالي کې لیده او خپل عظمت یې د خلکو د خپلو له لارې تامینولو... د دې ظالمانو او ځانپالو حرص او هوس پای ته ورسید» ۱۷۴ چې اشاره ن، تره کې ته وه او هغه یې د انقلاب د ودې د مخالف عنصر په نامه یاد کړ. عجیبه داده چې مخکې لدې امین تره کې د کارګري انقلاب؟! لارښود گڼلو او نابیره هغه د انقلاب د ودې په مخالف عنصر واوښت . د ثور انقلاب د بري وروسته هغه تبلیغات چې د تره کې په اړه کیدل په هغو «ټول پوهیدل چې دا کار د تره کې د شخصیت او حقیقت د زیانمنولو لپاره وو خو که ژور فکر وشي خبره ډیره ژوره وه . شوروي سلاکارانو او د کې جې بې غرو چې په دولتي دستگاه کې یې اغیز درلود تره کې او امین یې یو په بل بې باوره کول، وروسته یې د دواړو د له منځه وړلو پلان تر لاس لاندې ونيو د تره کې د پرستیژ ټیټول د همدې توطیې یوه برخه وه. « ۱۷ / ۴۱۲

د تور پلنوم وروسته «د تره کې د کیش پرستۍ د غندلو لپاره د غونډو او میتونګونو پراخه لړۍ پیل شوه، د حفیظ الله امین پلویانو او په خاصه توګه د اسدالله امین ځوانې ډلګۍ هڅه کوله چې حفیظ الله امین ته د لازياتي وفادارۍ د ثبوت لپاره هغه کسان د نور محمد تره کې پر ضد وینا کولو ته مجبور کړي چې پخوا یې نور محمد تره کې ته زیاته وفاداري ښودله او د اوسنیو پېښو څخه د ملاتړ په هکله یې لا تراوسه څرګند دریز نه درلود...، د وري میاشتې د ناوړه پېښو څخه وروسته مې هم په عادي توګه خپلې گوندي دندې سرته رسولې. په گوندي چارو کې د حفیظ الله امین څخه د سلا اخیستلو لپاره به د صدارت له گلخانې مانۍ څخه د خلکو کور ته تلم او راتلم. هلته به مې د حفیظ الله امین د خورا نږدې کسانو له

خولې څخه د بيخي ورک شوي نور محمدتره کي د اوسني ژوند په هکله د توکو او مسخرو په لړ کې ځينې خبرې اوريدلې. « ۱۲۲ / ۲۰۵-۲۰۷ د تره کي د غندلو سربيره د کتابتونو څخه د هغه چاپ شوي آثار هم ټول شول.

د خلقي زعامت بدلون د نړيوالو څارگرو شبکو او رسنيو پام ځانله راگرزولی وو . د وري په وروستۍ اونۍ کې د افغانستان د زعامت د بدلیدو د څرنگوالي او د دې هیواد د راتلونکي په اړه راز راز اطلاعات خپريدل. د بيلگي په توگه د ۱۹۷۹ کال د سپتمبر په اوولسمه په کابل کې د امريکي له سفارت څخه واشنګټن ته په ۶۹۳۶ لمبر رپوټ کې راغلي دي: «د ډاډمنو اطلاعاتو پربنسټ د امين لور د سپتمبر په شپاړلسمه په خپل بنوونځي کې د تره کي انځورونه څيري کړل او تره کي يې ناوړه سړی وباله، ډيري ډاډمن دي چې تره کي لا ژوندی دی ، خو مرکيري او بالاخره رژيم د هغه مرگ اعلانوي ، تر اوسه څرگنده نه ده چې آیا شوروي حکومت د امين له لوري د تره کي خلاف عمل نه د مخه خبر و یا نه، د دپلوماتانو او افغان مخورو عمومي نظر دا دی چې شوروي اندېښمن نه دی خو په اوسني حالت کې بله لار نه لري بيله دې چې د ځانغوښتونکي او ظالم امين ملاتړ وکړي...» ۹۹ / ۴۹

امين بشپړواک ته په رسيدوسره هڅي پيل کړې چې د خلقي واکمنۍ تيروتنو ته په کتوسره چې د ده ونډه پکې ټاکونکې وه پره يې پر تره کي واچوي. د کورنيو چارو په وزارت کې يې د دوولسو زرو تنوشاوخو يو لست ځورند کړ چې گواکې د تره کي په دستور وژل شوي دي. په لست کې داسې «کسان هم وو چې روغ رمټ په خپلو کورونو کې ناست وو» ۱۸ / ۱۳۲ يا په زندان کې شپې او ورځې تيرولي او يا دسپتمبر د څوارلسمې (د وري درويشتمې) نيټې د پيښې وروسته بنديان شوي وو. د کورنيوچارو په وزارت کې د ځورند شوي لست په هکله جنرال عبدالقادر وايي : «ټول د امين په دستور وژل کيدل . له دوولسو زرو څخه چې اعلان شول بنيادي يو نفر يې هم د تره کي په دستور نه وي وژل شوی. » ۱۶۸ / ۲۲۹ نه يوازې عبدالقادر د دې وژنو اصلي عامل امين گڼي بلکې زيات شمير د گوند خلقي او پرچمي غړي او غيرگونديان هم امين ته گوته نيسي . د دې غيرگونديانو څخه يو ليکي: «هم په هماغه دوران او هم په وروستيو کلونو کې گوته د وژنو اصلي مسئول حفيظ الله امين ته نيول کيږي.» ۸۷ / ۱۵۳ زموږ د هېواد د غوڅ اکثريت سياستوالو د ځانگړتياوو څخه يوه دا ده چې د حکومت غړي او حتی د حکومت مشر د واکمنۍ د تيروتنو، انحرافاتو او ناکاميو پړه د دولت په مشراچوي او دوی ځانونه غيرمسئول گڼي چې امين هم يو له همدې کسانو څخه دی. مخکې يادونه شوې وه چې هغه د ثور انقلاب وروسته بې تاجه ټولواک وو او په سياسي بورو کې د امنيتي ارگانونو د چارو د څارنې او لارښوونې مسئوليت درلود. کله چې يو چارواکۍ د وسلوالو ځواکونو د لارښوونې اوڅار واک ولري اود دې بنسټونو مشران ده ته د ځواب او رپوټ ورکولو مسئوليت ولري که بيگناه وگړي بنديان کيږي او بيله محاکمې وژل کيږي چې هغه لږ هم نه دي آیا امين هيڅ مسئوليت نلري ؟ آیا صدراعظم د وزيرانو او په هغو کې د امنيتي ارگانونو د لارښوونې مسئوليت نلري يا دا مسئوليت د ولسمشر دی؟ امين د وژل شوو زرگونو کسانو د لست په ځړولو سره په واقعيت کې د خپل ځان د محکوميت سند وړاندې کړی دی. آیا امين ددې زرگونو تنو د وژنو په اړه د کابينې د غړي او د حکومت د مشر په توگه خبرنه درلود ؟ که بېخبره وو دا نو د نوموړي بې کفائيتي بڼي او که ترې خبر وو ولي يې مخه ونه نيوله او د داسې يوه حکومت نه چې زرگونه تنه وطنوال يې وژل کيدل استعفی ونکړه . البته دا د دې معنی نلري چې تره کي د ولسمشر په توگه مسؤل نه دی او د امنيتي او قضايي ارگانونو مشران سپينې کوتري وي.

ددې پلنوم د رابللو په اړه د دستگيرپنجشيري دريځ کوم چې دی په خپله ځان امين ضد معرفي کوي د تعجب وړ دی. پدې اړه شرعي جوزجاني ليکي چې د خلکو په کور(ارگ) کې د ډزو وروسته

ماښام پنجشېری د ده کور ته ورغلی دی او د تره کي په استوگنځي کې د ډزو په اړه هغه ته معلومات ورکړي او شرعي ته دا هم وايي: «زه راغلی يم ستا سره يوه معامله وکړم. ومي ويل څه ډول معامله! څرنگه چې دا برید د شوروي د سفير په شتون کې د تره کي په دستور شوی دی، سبا ته د دې پېښې د څېړنې لپاره د مرکزي کمېټې او انقلابي شورا غونډه رابلل کېږي. بايد تره کی د امین د وژنې د هڅې له امله له گوند څخه خارج او ملگری امین د هغه پر ځای وټاکل شي. زه راغلی يم ستا څخه وغواړم چې يو ځای د امین په پلوی غږ اوچت کړو او هغه د گوند او دولت مشرتابه ته وټاکو.» ۱۴۳ داسې ښکاري چې پنجشېری د امین په غوښتنه نه بلکې د شورويانو د دستور له مخې دا کار کړی دی ځکه چې د پنجشېري په پرتله شرعي امین ته نږدې کس وو او امین به په خپله شرعي ته دا خبره کړې وای او یا به يې د خپل کوم بل نږدې ملگري پواسطه دا پيغام ورسولی وای. دلته دا گومان قوت اخلي چې په حرمسرای کې په ډزو کې مسکو لاس درلود او دا کار يې د خپلو ساتونکو پر مټ ترسره کړ تر څو امین ولمسوي او تره کی له ډگره وباسي. پدې هکله دا انگېرنه او ارزونه «کا جی بی غوښتل چې د حفیظ الله امین تر وژلو د مخه خپله نور محمد تره کی دده له خوا ووژل شي.» ۱۲۲ / ۱۹۱ منطقي ښکاري.

د نور محمد تره کي وژنه

حفیظ الله امین د سپتمبر په شپاړلسمه د گارد قوماندان جانداد ته دستور ورکړ چې د تره کي ساتونکي قاسم او ببرک ووژني. پدې اړه ويل کېږي امین جانداد ته ويلي وو هغوی ته يو ليک وليږي چې له دوی نه تحقیقات کيږي. دا ليک جانداد د ن. تره کي ځانه سامان ته ورکړی وو. نور بيا وايي چې د لودسپيکر په واسطه يې د هغوی غوښتنې دي چې د گارد قوماندانۍ ته ورشي. ساتونکو نه غوښتل قوماندانۍ ته ورشي ځکه پوهيدل چې د هغوی نه تحقيق نه بلکې وژل کيږي. خو تره کي هغوی اړايستلي چې د گارد د قوماندان دفتر ته ورشي. د تره کي ميرمن د ليک د ترلاسه کولو وروسته د ساتونکو د غبرگون په اړه وايي: «هغوی په پيل کې په قاطعيت سره وويل چې د امین د امر ونه اطاعت نه کوي. تره کي هغوی قانع کړل. انقلاب يعني نظم، لدې امله تاسو بايد اطاعت وکړئ. ساتونکو اعتراض ډوله ټينگار کاوه د امین په خبرو باور مه کوئ هغه لکه څرنگه چې پرون خپل دوست تړون د گوليو هدف وگرز او تاسې به هم په سره سينه له منځه يوسي او هغه به تر پايه مخ په وړاندې لاړشي. تره کي په ډيره آرامه لهجه مخالفت کاوه نه ملگرو تاسو حق په جانبه نه یئ دا امکان نلري. موږ پخواني، رښتيني او وفادار دوستان يو. ما خپل ټول ژوند د انقلاب لپاره وقف کړی دی او په ژوند کې مې بل هدف نه درلود لدې امله ولي ما له منځه يوسي. ببرک او قاسم د دې لپاره چې ځانونه د امین نفرو ته تسليم نکړي پرېکړه وکړه چې يو بل و وژني. تره کي بيا هم هڅه وکړه هغوی لدې کار څخه ډډه وکړي. دا سم کار نه دی ټول به فکر وکړي چې تاسو توطئه گر ياست او پدې ډول له مسئوليت څخه ځان ساتئ. ما هم هغوی قانع کړل چې دا کار ونکړي. زه او ميرمه مو پدې باور وو چې ټول شيان به ښه شي. دوی دواړو ځانونه تسليم کړل او موږ د امین د جلادانو وحشت وليدلو چې څه ډول هغوی لکه د وزلوبې (بزکشی) د وزې په څير کش کړل او کومې خوا ته يوړل. انسانان يوازې هغه وخت دا ډول کشوي چې اعداموي يې.» «۶۳ / ۲۶۷ عبدالودود د گارد د مخابرې آمر او د ستردرستيز د کام مدير په خپلو تحقيقاتو کې ورته څرگندوني لري او وايي چې امین د گارد قوماندان ته هدايت ورکړ: «غوره ده ساتونکو ته په کتبي توگه خبر ورکړل شي ترڅو هغوی په امین باندې د سوء قصد په اړه د تحقيقاتو لپاره قوماندانۍ ته حاضر شي.

سربيره پردې هغوی ته وویل شي چې دا تحقیق یوازې د دوی څخه نه کيږي بلکې د نورو څخه هم کيږي. وروسته له ۳۰ - ۴۰ دقیقو یې خبر ورکړ چې د تره کي ساتونکي چمتو دي قوماندانی ته راشي. د حرمسرای دروازه خلاصه شوله او ساتونکي را ووتل، که څه هم هغوی بې وسلې وو خو بیا هم څرنگه چې سرتیرو ته هدایت ور کړل شوی وو هغوی په ساتونکو برید وکړ او هغوی یې ونیول...، پدې وخت کې (روزي) په بیره ځان نیول شوو ساتونکو ته ورساوه او د نوموړو سرتیرو لاسونه یې په روجایي وتړل...، ما د جانناده څخه د ورځې د نوم د اخیستلو وروسته د تره کي د ساتونکو سره یوځای چې سترګې او لاسونه یې تړلي وو په دوو جیپونو کې د (روزي) سره د څلورمې زرهدارې قواو په لوري حرکت وکړ...، وروسته یې د تره کي د ساتونکو سترګې خلاصې کړې د یوې کندی په لور یې ورته لارښوونه وکړه، ساتونکي کندی ته لاړل او هلته کیناستل...، بنایسته خپله توپانچه را وایستله، روزي هم غوښتل د ساتونکو په وژنه کې برخه واخلي خو بنایسته ورته وویل دا ستاسو دنده نه ده وظیفه موږ ته را کړل شوې ده. «۱۷۵ بنایسته د پلچرخي د زندان قوماندان وو. پدې توګه د امین جلادانو د تره کي ساتونکي ووژل او پدې ډول یې پر هغوی خپل د قانونیت، عدالت او مصئونیت شعار پلی کړ. بنایي کله چې تره کي د خپلو ساتونکو سره د امین د جلادانو دا ډول چلند لیدلی پوهیدلی به وي چې د ده «پخوانی، رښتینی او وفادار دوست» هغه څوک نه دی چې ده فکر کاوه او دی هم د خپلو ساتونکو په شان برخلیک لري، ګوند او خلک نه بلکې د ده وفادار دوست یې برخلیک ټاکي. تره کی درې ورځې د خپلې کورنۍ د غړو سره یوځای ساتل کیده له دریو ورځو وروسته یې د کورنۍ نور غړي ترې جلا کړل، دی او مېرمن یې یو ځای پرېښول او په پنځه ورځې وروسته یې د شپې د هغه میرمن د درملنې په نامه ترې جلا کړله او د کورنۍ ۲۷ تنه غړي چې د شپږو ورځو یو ماشوم هم پکې وو بنديان کړل. همدا رنگه یې د تره کي کلیوال، د سره کلي اوسیدونکي د هلمند ولایت خانشین ولسوالۍ ته پدې نامه چې هلته ځمکي ورکول کېږي تبعید کړل. هغوی د ۱۳۵۹ کال په پسرلي کې چې امین د شورویانو لخوا وژل شوی وو بېرته خپل پلرني کلي ته را ستانه شول. د امین له لوري د تره کي د خپلوانو بندي کولو او تبعیدولو وښودل چې هغه د جلال محمد هاشم صدراعظم تگلاره پلي کوله.

په کابل کې د کی جی بی د مرستیال له قوله امین یوه ورځ سفیر ته وویل: «که غواړئ له تره کي سره وګورئ هره شیبه کولی شئ خو سفیر له دغه شان ملاقات څخه ډډه وکړه. که چیرې د شوروي اتحاد سفیر د تره کي لیدنې ته ورغلی وای امکان یې وو چې تره کی ژوندی پاتې شوی وای.» ۱۷۶ لکه څرنگه چې په حرمسرای کې له ډزو وروسته ماښام شوروي سفیر امین ته ويلي وو چې تره کی به شوروي اتحاد ته بوزي خو «د امین د وراره له قوله امین بریژنیف ته یو پیغام ولیږی، چې پکښې ویل شوي ول: تره کی لا تراوسه همدلته دی. څه باید ورسره وکړم؟ که تاسې وغواړئ نو مسکو ته یې درلیرلی سم. د ۱۹۷۹ کال د اکتوبر پر شپږمه د بریژنیف دغه ځواب راوړسید: مسکو ته د تره کي د رالیږلو ضرورت نسته. دا ستاسو مشکل دی. څنگه چې درته بهتره وي هغسې یې حل کړئ.» ۱۶۷ / ۱۸۰ بنایي د کرملن د چارواکو دا ډول منافقت چې ورته ويلي یې وو تره کی به مسکو ته بوزي امین د بهرنیو چارو وزیر شاه ولي ته دستور ورکوي چې د سوسیالستي هیوادونو سفیرانو ته د سپتمبر د څوارلسمې نېټې د پېښې په هکله معلومات ور کړي او دا هم ووايي چې په هماغه ورځ د سفیر د ژباړونکي لخوا د تیلیفون په کرښه امین ته د ده د خوندي توب ډاډ ورکړ چې د تره کي استوګنځي ته راشي. د دا ډول خبرې یادول ښيي چې ګواکې د امین خلاف سوء قصد کې سفیر ښکیل وو. دې څرګندونو د مسکو غوسه راوپاروله خو تر هغه پورې یې غبرګون ونه ښود او له امین سره یې د پخوا په څېر دوستانه اړیکې وساتلې ترڅو تره کی پرې ووژني. د تره کي د وژنې وروسته سفیر دا موضوع د امین سره طرحه کړه او پر هغې یې بحث

وګرځو سفير د ده د ژباړونکي له لوري د ټيليفون څخه انکار وکړ. امين د شوروي دولت څخه وغوښتل چې خپل سفير ورو غواړي. پدې اړه امين فکر کاوه چې سفير د شوروي دولت د پاليسيو خلاف ګامونه اوچتوي دا ځکه چې ګڼ شمير شوروي سلاکارانو ظاهراً د امين ملاتړ کاوه. خو د امين پدې سر نه خلاصېده چې د شوروي سفير د خپل دولت د پاليسيو پلي کوونکي دی او د شوروي په توتاليتار سيستم کې د دولت له پاليسيو سر غرونه د مرګ معنی لري. پر بله خوا امين دومره شورويانو ته وفادار وو چې د شوروي سفير په دستور يې تره کی وواژه. د ميثاق په وينا کله چې امين و پوهيدلو چې شوروي سفير د ده سره خاينانه لوبه پر مخ وړي برژنف ته ليک استوي چې هغه تبديل کړي او پدې اړه امين ميثاق ته ويلي وو: «همدې چټل پوزانوف زما لاسونه د تره کې په وينو ککړ کړل. هغه زه اړ اېستم تره کی و وژنم.» ۷۹ / ۴۰۷ يوه ورځ مخکې لدې چې د تره کې مرګ رسنيز شي امين د سياسي دفتر غړي زيری او شاه ولي ورو غواړي او ورته وايي: «له بده مرغه تره کې صاحب مړ شوی دی. زيری پوښتنه ترې کوي څنگه؟ ده وويل خودخوا سړی وو د دغې ناکاميو تاب يې رانه وور پرون د شپې مړ شو. شاه ولي پوښتنه ځنې وکړه چې څه ناروغي ور پېښه شوه. امين ځواب ورکړ ويي ويل خودخواهي پخپله د ټولو مرصونو مور ده.» ۴۰ / ۴۲۱ همدا رنگه د سياسي بېرو غړی ميثاق د خپل کتاب په ۳۹۸ - ۳۹۹ کتاب کې راوړي چې هغه امين ور غوښتی وو ترڅو د تره کې د مړينې په اړه يې خبر کړي. د نوموړي د څرګندونو لنډيز دلته راوړل کېږي: «امين غمگين وو. هغه ځمکې ته کتل او د خجالت احساس يې کاوه، وروسته يې سر را پورته کړ او ماته يې وويل نن شپه د ډله ييزو رسنيو له لارې اعلانېږي چې نور محمد تره کی د ناروغۍ له امله مړ شوی دی. کله يې چې دا موضوع را ته وويله، غږ يې ټيټ وو...، د اوبښکو دانې يې په سترگو کې راغلي چې د لاسونو په ورغويو يې پاکي کړلې...، څو شېبې دواړه غلي وو ته به وايي له يو بل څخه شرمېدلو او نه مو شواي کولای يو بل ته وګورو. وروسته مې سر پورته کړ او ورو مې ورته وويل آخر دې وواژه. هغه هم ورو ځواب راکړ هو چاره نه وه...، زما لپاره يې بله لاره پرې نښودله بېله دې چې دا پېښه وشي يعنې چې ووژل شي...، ما ډېر د تره کې د راتلونکي په اړه فکر وکړ او ډېرې مشورې مې تر لاسه کړلې. په رښتيا چې ما نه غوښتل هغه له منځه لاړ شي، ما غوښتل چې تر آخره پورې يې په ارګ کې وساتم، خو شوروي ملګرو ته د ژوندي پاتې کېدو کلمه ښه نه برېښېدله او د هغه ژوندي پاتې کېدل يې زما په زيان ګڼل او ... دا يې وويل او نور يې نه غوښتل د پېښې جزبياتو ته لاړ شي او خپله جمله بشپړه کړي، خپل لاس يې د خدای په امانۍ په موخه را کړ او پدې وخت کې يې په لږ لور غږ له خولې ووتل: لعنت په سياست ...، کله چې د امين له دفتر څخه راووتل له يوه نه شرح کوونکي حالت سره مخ شوم. ټول وجود مې له کرکې ډک شوی وو، له خپله ځانه کرکه، له حفيظ الله امين او له نورو کرکه. باور مې نه کاوه چې تره کی زموږ په منځ کې نشته...». ښايي ميثاق لدې کبله له خپل ځان، له امين او نورو يعنې د ګوند له مشرانو د کرکې خبره کړې وي چې په تور پلنوم کې يې د امين په ادعا پر ده د سؤقصد په تور له ګوندي او دولتي مقامونو څخه ګوښه کولو خو په واقعيت کې د هغه وژنې ته رايې ورکړې دي. په رښتيا هم چې د خلقيانو د سياسي بېرو غړي د نفرت او کرکې وړ وګرځي وو خو امين د بې کچې نفرت وړ ځکه دی چې واک ته د رسېدو او په واک کې د پاتې کېدو په موخه په هر خيانت او جنايت لاس پورې کاوه چې د تره کې او د هغه د ياورانو وژنه يې د جنايت څرګنده بېلګه ده. خو ددې سره سره د هغه پلويان دا جلاد اتل ګڼي. رښيا هم امين اتل وو د وژلو اتل، د غوړه مالۍ او منافقت اتل.

د اکتوبر په نهمه د ماښام په خبري سرويس کې وويل شول چې تره کې د ورپېښې ناروغۍ له امله مړ شو او پخپله پلرنی هديره کې خاورو ته وسپارل شو. امين د هغه د جنازې او فاتحې اخيستلو ته

لدې کبله اجازه ورنکړله چې « له دغه کار څخه به دښمن ډیره استفاده وکړي او انقلاب به له ستونزو سره مخامخ کړي. » ۴۰ / ۴۲۱ - ۴۲۲ د امین او د هغه د پلویانو له نظره د تره کې د جنازې او فاتحې مراسمو ترسره کیدل انقلاب ته گواښ وو. واقعیت دا وو چې د هغه ژوندی پاتې کیدل او د جنازې او فاتحې د مراسمو تر سره کول د امین اقتدار ته گواښ وو لکه څرنگه چې امین ته وفاداریه لوړپوړی ویلي وو: « هغه باید مړشوی وای، که نه نو د نوموړي په شاوخوا دده د پلویانو راټولیدنه به د حفیظ الله امین رژیم د خطر سره مخامخ کړی وای. » ۱۲۲ / ۲۰۷ دا زموږ سیاستوال دي چې پدې وروستی نیمه پېړۍ کې خپل مخالفان، سیالان او عادي افغانان د قربانۍ د پسونو په څېر د جهاد، انقلاب، اسلام، شریعت، وطن، دموکراسۍ او ملي گټو په نامه وژلي دي.

اوس به وگورو چې تره کی څه ډول ووژل شو. تره کی دریو تنو (تورن محمد اقبال د گارد د کام آمر، لومړي بریدمن روزي د گارد د قوماندان سیاسي مرستیال او لومړي بریدمن عبدالودود د گارد د مخابراتي آمر) د لوی درستیز یعقوب په امر وواژه. عبدالودود د اقبال په شتون کې د پلخري په زندان کې بل خلقي زنداني (محمد علي هوما) ته چې په یوه کوټه کې بندیان وو ویلي دي: « نور محمد تره کی د خلکو کور د جمعې شپې په کوټی کې بندي وو. د ننوتو د دروازې په خوله کې به همیشه پیره دار ولاړ وو. لوی درستیز یعقوب مونږ ته وویل چې د نور محمد تره کی د وژلو پریکړه شوې ده. ددې کار لپاره تاسو دوه کسه او روزي مؤظف شوي یاست. مونږ دری واړه په یاده شوې کوټی کې تره کی ته ورغلو. تره کی زموږ په ورنگ سره پوه شو چې د څه لپاره ورغلي یو. له خپل لاس څخه یې لاسي گری (ساعت) خلاصه کړه او د گوند د غړیتوب کارت یې له جیب څخه را ویوست او مونږ ته په راکولو سره یې وویل چې دغه امین ته ورکړئ. بیا یې لاسي بکس را واخیست او راته ویې ویل چې پدې بکس کې پنځه څلویښت زره افغانۍ زما میرمنې ته ورکړئ. کله چې دا ټول شیان مو له ن. تره کی څخه تسلیم کړل، روزي خان ورته وویل چې په کټ کې پرمخ ځمله! ن. تره کی په کټ کې پرمخ ځملاست او روزي خان د ده لاسونه ټینګ ور وتړل، بیا یې هغه پر ملا ځملاوه. اقبال د ن. تره کی پر گڼډه او زه (ودود) د نوموړي پر پښو کیناستم. ددې سره سم روزي خان بالښت را واخیست او تر هغه وخت پورې یې د ن. تره کی پر خوله ټینګ ونیو ترڅو یې ساه ورکړه. » ۱۲۲ / ۲۵۹ - ۲۶۰ پدې ظالمانه ډول امین تره کی چې د هغه رابطه یې له گوند سره د روح او جسم رابطه گڼله وواژه. ویل کېږي چې د ن. تره کی د دا ډول وژنې وړاندیز لوی درستیز محمد یعقوب کړی وو او دا یې هم ویلي وو چې دا ډول وژنه یې په کوم کتاب کې لوستې وه. د امین پلویان د امین له خوا د تره کی دا ډول وحشیانه خو له شرمه ډکه وژنه د پرچمیانو تبلیغات گڼي خو کله چې ترې وپوښتل شي چې تره کی څه ډول ووژل شو څه نه وایي او دا بیا بڼي چې د هغه وژنه د بالښت په واسطه سمه ده.

د عدلیې وزیر او لوی څارنوال شرعي جوزجاني لیکي چې د راډیو څخه د تره کی د مرگ د اورېدو « سبا ته چې د کار دوسیې مې امین ته ور وړې وې، د هغه څخه مې د تره کی د مړینې پوښتنه وکړه، خو هغه بېله دې چې ځواب راکړي، کښته یې کتل او زما څخه یې وپوښتل څه وایي؟ ومې ویل وایي چې په خپله یې وژلی دی، د عایشې دراني د لېسې په یوه دېوال یې لیکلي دي:

سعیدیا شېرازیا، پندې مده کمزاد را کمزاد اگر حاکم شود گردن زند استاد را

ژباړه: (ای د شیراز سعدي، کم اصل ته لار مه ور بڼیه، د کم اصل چې لاس بر شو ان د خپل استاد سر هم غوڅوي.) د واک څخه د تره کی د گوښه کولو وروسته ځینې خلقي کدرونه د امین د نسکورولو په سوچ کې شول او د امین په وړاندې د پوځي عمل نیټه د تلې (میزان) دوه ویشتمه چې د زرنگار په پارک کې د امین په ملاتړ مظاهري ته سازمان ورکړل شوی وو په پام کې وو. خو د امین څارگرو د دې

حرکت په اړه خبر ترلاسه کړی وو او د دې خوځښت ځینې فعالین یې ونيول. د پوځیانو ارتباطي غړی نیک محمد وردګ چې هغه مهال د سوداګرۍ د وزارت د مخصوص قلم مدیر وو د حرکت د افشا کیدو نه په خبریدو سره په خپل دفتر کې د مکاروف توپانچې پواسطه خپل ژوند ته د پای ټکی کیښود او د میز پر سر یې یوه جمله «د اردو د بې شمیره ملګرو د ژوندي پاتې کیدو په خاطر» ۱۸/۲۶ لیکلې وه. د ریشخورو اوومي فرقي خلقیانو په ټاکل شوي ورځ د خپل سوق الجیش څخه حرکت وکړ او د امین د پلویانو په لومه کې ولوبدل. د دې فرقي د امین ضد خلقیانو او دولتي ځواکونو تر منځ ۲۴ ساعته نښتو دوام وکړ، په پایله کې پاڅون وځپل شو. د دې پاڅون په ځپلو کې شوروي سلاکارانو د امین ملا ور وتړله او لوی پوځي سلاکار گوریلوف ویلي وو: «ما هدایت ورکړی دی چې د کوماندو لوا جگه شي او همدارنګه د هوا څخه په یاغیانو برید وشي ... هغه او نورو پوځي سلاکارانو اړین اوامر ورکړي وو او ځینو یې حتی نیغ په نیغه په جګړه کې د پاڅون کوونکو په ځپلو کې برخه اخیستې وه.» ۶۳/۲۷۰ د ریشخورو د فرقي د پېښې په اړه کابینې ته امین ویلي وو: «دا کودتا د کارمل د پلویانو او د کریم زرغون د گوندي ضد کوچنۍ ډلې پوځیانو لخوا ترسره شوله چې د شوروي سلاکارانو په مرسته د څو ساعتونو په ترڅ کې وټکول شوه.» ۷۹/۴۰۲ د دې پېښې وروسته څه د پاسه درې سوه تنه ملکي او پوځي خلقي کدرونه بنديان شول. دولت دا پېښه د افغان ملت د ډلې له خوا د یوې ناکامي توطئې چې مشري یې غلام محمدرهاد لرله اعلان کړه پداسې حال کې چې فرهاد د دې پېښې څو میاشتې وړاندې بندي شوی وو. همدا رنگه عبدالکریم زرغون ۱۳۵۸ کال د چنگاښ په میاشت کې زنداني شوی وو. حکومت خلقي کدرونه لعل پادشاه عالمی، آقا گل بانيس، پوهنیار عبدالسلام، پوهنیار عبدالعزيز بسام، پوهنیار زکریا، غلام رسول کهسان، پوهیالی حبیب الله وطن دوست، محمدحنیف یرغل، حبیب الرحمن، ډاکټر صدری، ډاکټر عوض شینډنډي او ډګرمن نیک محمد د بغاوت د اصلي عاملانو په توګه بېله محاکمې چانواړي کړل. په چانواړي شوو کسانو کې یوازي دوه وروستي پوځیان وو. د اوومي فرقي د پاڅونوالو د وژلو په اړه د شوروي اړخ لیوالتیا د هغه مهال د غزني د ځوارلسمې فرقي د قوماندان جعفر سرتېر له څرګندونو څخه معلومېږي: «زه د اسد امین دفتر ته ورغلم. هغه له ستړي مشي او زما د شخصي ژوندانه پوښتنو کولو څخه وروسته، له ما څخه د غزني ولایت ځېنو اړوندو چارو په باب پوښتنې کولې ...، زموږ د دغو خبرو منځ کې، د ده د دفتر رییس راننوت او امین ته یې وویل چې شوروي سرمشاور (د کام ریاست د ک. ج. ب سرسلاکار) له ژباړن سره راغلی دی او وایي چې ستا سره گوري او اړینه خبره در سره لري. سرتېر ویل چې د اسد امین دفتر ډېر لوی وه. هغه ما ته وویل چې ته چوکۍ در سره واخله او په هغې کونج کې کښېښه! اسدالله دوی راوغوښتل او ما چوکۍ واخېستله په کونج کې لېږي کښېناستلم. کله چې سرسلاکار او ژباړونکی یې د امین له مېز سره نږدې کښاستل، نو سرسلاکار په نورمال ډول اواز سره، جګې خبرې پیل کړل. خو د هغه ژباړونکي په ټیټ اواز سره چې ما نشولې اوریدلې، د هغه د خبرو ژباړه کوله. دوی داسې فکر کولو چې گني زه په روسي ژبه باندې نه پوهېږم...، هغه اسدالله ته وویل چې دغه څوک چې د مشر امین صاحب د رژیم پر ضد باندې یې کودتا (د ریشخور خوځښت) کوله، دوی باید ووژل شي، ترڅو د نورو کسانو لپاره پند او عبرت شي او که داسې ونکړئ، هره اونۍ به دغه لوبې گورۍ ځکه تره کی د گوند جوړېدلو له وخت څخه د دې گوند مشر وه او هغه په دغې گوند کې ډېر ملاتړي او خواخوږي لرل او هغه نور به هم په آسانی باندې، په قرار نه کېښېني.» ۱۰۵/۷۶۳ – ۷۶۴ امین هم د خپلو شوروي ملګرو سلا ومنله دا کودتاچیان یې د تره کې په څېر بېله محاکمې ووژل. د پرچمي کودتاچیانو د ژوندي پاتې کېدو او د خلقیانو د وژنې په اړه لیکوال د محمودسوما څخه پوښتنه وکړه چې د پرچمي کودتاچیانو اعترافونه په رسنیو کې خپاره شول هغوی ونه وژل شول خو د یشخورو د فرقي

د پېښې د تورنو کسانو اعترافونه خپاره نشول او هغوی ووژل شول لامل يې څه وو؟ هغه ځواب راکړ شوروپانو نه غوښتل پرچميان ووژل شي. ليکوال ورته وويل لدې څخه معلومېږي چې د امين او کارمل تر منځ هېڅ توپير نه وو دواړو د شوروپانو د امر او نهی له مخې گامونه اوچتول. هغه غلی شو او څه يې ونه ويل.

د حفيظ الله امين لنډه واکمني

حفيظ الله امين د خلقي نظام کمزورو اړخونو او تيروتنو ته په کتو سره هڅې پيل کړې ترڅو هغه اصلاح او په يولړ سمونونو يې لاس پورې کړ چې په هغو کې لاندې اقدامات يې د پام وړ دي :

- د اساسي قانون د مسودې د جوړولو د کميسيون توظيفول چې غړي يې اکثراً غيرگوندیان او استادان وو.

- د انقلاب د ملي دفاع سازمان جوړول ، ترڅو پدې خورا مهمه مسئله ډله نيز غور او عمل وشي او د چارواکو د يکه تازۍ او پخپل سر پرېکړو مخنيوی وشي .

- د بند څخه د زيات شمير بنديانو خلاصون او د زندانيانو د دوسيو بيا کتنه. (د بنديانو د خلاصون په اړه به وويل شي د ليکوال يو ملگری چې د امين د واکمنېدو پنځه مياشتې وړاندې د کندهار زندان ته اچول شوی وو د امين په واکمنېدو سره خلاص شو خو يوه مياشت وروسته بيا زنداني شو او دا ځل يې د څرخي پله زندان ته واستولو.)

- د کابل ښار ملاامانو ته د مالي او پولي مرستو پيل اود جوماتونو رغول.

- د امريکې او پاکستان سره د دوستانه اړيکو د ټينگښت هڅې.

امين په گوند کې د خپل دريځ د لاپياوړتيا لپاره د تلې په ديرشمه د گوند د مرکزي کميټې تشکيلاتي پلنوم جوړکړ او ځوان کدرونه يې د گوند مرکزي کميټې ته راپورته کړل چې د گلداد پرته نور ټول د امين پلويان گڼل کيدل. امين د عزيز اکبري پرځای خپل وراره او زوم اسدالله امين د څارگرې ادارې ، کارگرې استخباراتي مؤسسه (کام) د مشر په توگه چې هممهاله يې څو نور مسؤليتونه هم درلودل موظف کړ. ځوان زوی عبدالرحمن يې د ځوانانو د خلقي سازمان مرستيال وټاکه. د امين د کورنۍ د غړو د کړو وړو او د هغو په وړاندې د خلکو د غبرگون په اړه اقبال وزيرې ليکي: «د امين وراره اسدالله امين ، د هغه ورور عبدالله امين او د هغه نورو خپلوانو د امين د موقف څخه ناوړه گټه اخيسته او د شوروي سفارت او د کی جی بی اجنټانو د تره کي او امين ترمنځ په نفاق اچونه کي د هغوی د ناوړه اعمالو څخه زښته زياته گټه هم پورته کوله. زموږ د يوه مشر ملگري دا خبره په بشپړه توگه سمه ده چې ويل يې اسدالله امين او عبدالله امين به چې د هرې کوڅې نه تيريدل حفيظ الله امين ته يې دښمنان کول.» ۱۰۸ / ۶۰

دې مشر بايد ويلي وای چې د دې کورنۍ د غړو سلوک خلک خلقيانو او خلقي واکمنۍ ته دښمنان کول. د گوند لارښوونکي ارگان (مرکزي کميټې) ته يوازې امين ته د وفادارو گوندپالانو او د ځوانانو راپورته کول، د امين د کورنۍ د غړو بيساره واکونه او د تره کي او زرغون د پلويانو په نامه د سلگونو گوندپالانو بندي کول او وژل په گوندي ليکو کې زياته نارضايتي منځته راوړه او د هغې سربيره مسکو چې د خلقي غورځنگ ورکه غوښتله دا ناراضه خلقي پېژندل شوي کدرونه او د امين پخواني خلقي مخالفان هڅول چې په دولت کې له کار کولوڅخه ډډه وکړي او شوروي اتحاد ته ولاړ شي. شوروي سلاکارانو او د سفارت کارکوونکو د ماليې وزير ميثاق ، د اردو د سياسي چارو رئيس محمد اقبال وزيرې ، علی محمد هوما د گوند د دارالنشأ مشر او داود پنجشيرې ته وړانديز کړی وو چې شوروي ته سياسي پناه يوسي

او يا استراحت ته لارشي . « حتی داود پنچشيري (د دستگیر پنچشيري ورور) ته يې پاسپورت او ويزه هم جوړکړي وو او هغه له ډاره څخه دا ويزه امين ته ورورې وه. » ۶۰ / ۱۲۷ دا چې نوموړي له ويرې دا کار کړی يا يې کومه لوبه پر مخ وړله د مسلې يو اړخ دی خو دا ښيي چې شوروي سفارت داسې هلې ځلې کولې چې امين انديښمن کړي تر څو په شورويانو لا زياته ډډه ولگوي او په وروستي گام کې د هغوی په ځواکمنو منگولو کې ولوبږي . ښايي شوروي اړخ نور خلقي کدرونه هم هڅولې وي چې شوروي اتحاد ته پناه يوسي. ميثاق پدې هکله د خپل کتاب په ۴۰۴ – ۴۰۵ مخونو کې په تفصيل سره غږېدلی دی چې لنډيز يې دلته راوړل کيږي. ميرگن د سفارت کارکوونکي يوه ورقه را کړه چې ويې لولم په هغې کې ليکل شوي وو چې په ارگ کې تا ته دسيسه جوړه شوې ده او تا له منځه وړي او شورويان غواړي تا وژغوري چې شوروي اتحاد ته لارشي. ميرگن په اشاره وپوهولم چې خپل نظر وليکم ځکه که خبرې وشي ښايي خبرې مو ثبت شي. ميثاق په ورقه کې ور ته ليکي: « فعلا د ويلو څه نلرم. لارشي دا موضوع له امين صاحب سره شريکه کړئ. » د ميثاق ځواب د يوه طالب مشر ځواب ته ورته دی چې کوم امريکايي ورته ويلي وو چې د ملامحمد عمر خلاف کودتا وکړئ موږ درسره مرسته کوو. طالب ورته ويلي وو چې دا خبره به له خپل امير سره شريکه کړم. امين د شوروي سفارت د کارکوونکو دې ډول کړنو ته په کتنې سره له مسکو څخه غواړي چې سفير او ميرگن اوف تبديل کړي او مسکو د هغه غوښتنې ته سملاسي مثبت ځواب وايي .

امين د دې دواړو د تبديلولو مساله ددې پر ځای چې د بهرنيو چارو د وزارت له لارې په رسمي بڼه مسکو ته واستوي د دفاع وزارت پوځي او سياسي سلاکارانو ته چې مسکو ته تلل او امين ته د خدای په امانۍ لپاره ورغلي دي ويلي وو چې د ده يو ليک به شوروي مشرتابه ته ورسوي چې اقبال وزيرې به هغه ورکړي. سلاکارانو دا خبره د سفير تر غورځولو رسولي وه او سفير هوايي ډگر ته د نوموړو څخه د تلو مخکې د ليک د ترلاسه کولو پوښتنه کړې چې ځواب يې منفي وو. اقبال وزيرې ليک هغه مهال سلاکار ته ورکړ چې هغه الوتکې ته ننوزي. جنرال گوريلوف څه د پاسه دوې لسيزې وروسته د دې ليک په اړه وايي: « زه مسکو ته ورسيدم او ليک مې لوی درستيز ته ور کړ. نیکولای واسيلويچ راته وويل: ليک ولولم که څنگه؟ ومې ويل: ملگری مارشال! پريکړه ستا سره ده. ښه به دا وي چې ليک کی جی بی ته ورکړو... دا چې په پاکت کې څه وو خبر نلرم. خو ليک مې تسليم کړ، دا چې امين د بريژنف نه څه غوښتي وو، زه وروسته خبر شوم. هغه په شوروي اتحاد يا د افغانستان په هره برخه کې چې بريژنف وټاکي د ليدو هيله کړې وه. خو امين هيڅکله د خپل ليک ځواب ترلاسه نکړ. » ۱۷۷ ميثاق ليکي چې په ليک کې د سفير او تاجک توکمه ميرگن اوف د تبديلي غوښتنه شوې وه او دا هم شوني ده چې د بريژنف سره د ملاقات غوښتنه هم شوې وي. د کې جی بی په سندونو کې راغلي دي: « امين څوڅو ځله شوروي سفير ته ويلي ول چې دی غواړي د ا،خ،د،گ د مرکزي کميټې د عمومي منشي په توگه په هر وخت کې چې د مسکو لپاره مناسب وي شوروي اتحاد ته ولاړشي او له بريژنف سره وگوري . امين خپله وروستی غوښتنه د دسامبر په ۶ نيټه سفير تابييف ته کړې وه. د امين له دغو په ټينگار غوښتنو څخه په مؤدبانه ډول سترگې پټې شولې. » ۱۲۴ / ۲۱۴ ليدل کيږي چې امين بريالی نشو له بريژنف سره وگوري لکه څرنگه چې هغه د خپلې لنډې واکمنۍ پرمهال د زياتو هلوځلو سره سره ونه توانيد د امريکي سره دوستانه مناسبات ټينگ کړي. د امريکي سره امين د خپلو ناکامو هڅو په اړه د کام سياسي آمر سلطان احمد بهين ته ويلي وو: « د امريکا له متحده ايالاتو او نورو لويديځو هيوادونو سره د اړيکو د ښه کولو په لاره کې زما ټولې هڅې بې گټې وختلې. زموږ ټول امکانات په اوبو کې لاهو شول. » ۱۲۴ / ۲۲۰ د امين له لوري د زياتو هڅو سره سره د دوو زبرځواکو د باور د نه ترلاسه کولو لامل بايد د زبرځواکونو د

تگلارو سربېره د امین په رواني ځانگړتیاوو کې ولټول شي. مسکو ليوال وو چې د افغان دولت په مشرتابه کې يوازې دوی ته لاس ترلی وفادار مشر وويني. واشنگتن هم ورته دريځ درلود او واشنگتن بيا د ا، خ، د، گ پر ځاي اسلامپاله ډلې د خپلو موخو ډاډمنې پلې کوونکې گڼلې. د امین د ځانگړتیاوو په اړه بايد وويل شي چې د هغه د خبرو او عمل ترمنځ ستر واټن ليدل کيده او کله ناکله د خپلو څرگندونو خلاف هم گامونه اوچتول چې ساده وگړي هم په داسې وگړو باور نه کوي او زبرځواکونه خو بيا د هر سياستوال د کرکتر او فعاليت ټول اړخونه په پام کې نيسي. ښه بېلگه يې د تره کي سره د امین چلند دی چې يو وخت يې لاسونه مچي کول او بيا يې د عزراييل په څير ووژلو.

د ا، خ، د، گ کې د وړي د مياشتي د زعامت بدلون، د تره کي په پټه منفي تبليغاتو او د هغه وژني د گوند اتوريته او اعتبار لا نور هم ټيټ کړ. امین بشپړ واک ته په رسيدو سره د داسې يوه حالت سره مخامخ شو چې له يوې خوا د وسله والو مخالفينو بريدونو دوام درلود له بله پلوه په خلقيانو کې د امین په وړاندې هم پټو او څرگندو مخالفتونو قوت وموند. سربېره پردې د پرچميانو حکومتي ضد تبليغات هم زيات شول. د وسلو مخالفينو تر شا پانگواله نړۍ او د گوند د ننه امین ضد مخالفتونو ته مسکو لمن وهله چې موخه يې د خلقيانو واکمنۍ ته د پای د ټکي ايښودل او د پرچم واکمنول وو. امین د ده خلاف دا کړنې د شوروي سفير څخه گڼل هماغه دي چې د هغه د بدلولو غوښتنه کوي او مسکو هم دده غوښتنې ته سمدلاسه ځواب ورکوي او افغانستان ته نوی سفير را لېږي. د مسکو له لوري د ده غوښتنې ته مثبت ځواب د دې لامل شو امین ډاډمن شي چې دی د مسکو بشپړ باور او ملاتړ لري هغه ناسم گومان چې دی يې د مرگ کندنې ته ور تېل وهلو. امین د تره کي د واکمنۍ پر مهال د يوه خپلواک هېواد د صدر اعظم په توگه د شورويانو سره د چنو وهلو او سياسي لوبو د مخته وړلو جوگه وو خو د دولت د مشر په مهال دا شونتياوې له لاسه ورکړلې او په بشپړ ډول د مسکو د لاس په وسيله واوښت. دا مهال مسکو په خورا زړنگۍ سره امین او د ده واکمنۍ ته د انقلاب ضد سربېره د تره کي د پلويانو له لوري د گواښونو خبردارۍ ورکولو. شوروي سلاکارانو د وسلو مخالفينو او حتی د امريکا د پوځي لاسوهنې د گواښونو ناسم انځور ايست او امین يې دې ته هڅولو چې د شوروي پوځيان راوبولي. له دې کبله يې د خپل استوگنځۍ چارچاپېر د شوروي اتحاد د پوځ پنځه سوه کسيز کندک ځای پر ځای کړ او د شوروي دريو نورو کندکونو را تگ ته غاړه کېښودله. پدې هکله د هغه مهال د گارد قوماندان جگړن جانداد په زندان کې يوه خلقي زنداني ته ويلي وو: «د مرغومي له تورې ورځې څخه نږدې يوه اونۍ د مخه د شپې په يوولسو بجو شوروي سفير د حفيظ الله امین سره د بيرنۍ کتنې غوښتنه وکړه. حفيظ الله امین د ده غوښتنه ومنله. شوروي سفير د خپلې کتنې په وخت کې حفيظ الله امین ته وويل چې شوروي څارگرو راپور تر لاسه کړی دی چې امريکايان پلان لري د پاکستان خاورې نه د نورستان سيمې او بدخشان ولايت له لارې د افغانستان دموکراتيک جمهوريت په حريم باندې وسله وال تيری ترسره کړي، تاسې بيخي ډاډه اوسئ، د امريکايانو ټول نظامي خوځښتونه د شوروي اتحاد تر هميشني تعقيب لاندې دي... تاسو بېغمه اوسئ مونږ هيڅ وخت خپل دوستان په بده ورځ کې يواځې نه پرېږدو... څو ورځې وروسته بيا شوروي سفير د شپې ناوخته د حفيظ الله امین ليدلو ته راغی. په دا وار شوروي سفير د ډير هيجان په ترڅ کې حفيظ الله امین ته په ډاگه کړه چې امريکايانو د ا، د، ج په خاوره باندې وسله وال تيری پيل کړ. زمونږ پلې وسلوال ځواکونه د ثور انقلاب د دفاع په موخه د افغانستان خاورې ته راننوتل. پدې ترتيب حفيظ الله امین د شورويانو له خوا د سرته رسيدلي کار (انجام شوي عمل) سره مخامخ شو.» ۱۲۲ / ۲۶۵ - ۲۶۶ د جانداد دا خبره چې امريکايانو د افغانستان په خاوره وسلوال تيری پيل کړ او د شوروي پلې ځواکونه د افغانستان خاورې ته ننوتل د منلو وړ ځکه نه ده چې د امريکايانو د بريد سره سم دا شونې نه وه چې

شوروي ځواکونه افغانستان ته ننوزي . عجيبه دا ده چې امريکايي قوتونه د افغانستان خاورې ته ننوتلي وو خو د سرحدي ولايتونو ملکي او پوځي بنسټونو يوه هم مرکز ته رپوټ نه دی ورکړی. دا د جانداد بنکرور درواغ دي. جانداد پدې داستان سره که له يوې خوا غواړي د شورويانو منافقت نندارې ته کېږدي له بله پلوه هڅه کوي د امين لخوا د شوروي پوځيانو د راتلو سره همغږي يوه اړتيا او مجبورييت وگڼي او يا وښيي چې امين د يوه ترسره شوي کار سره مخامخ شو چې څه بهي له لاسه پوره نه وو او پدې ډول هغه ته برائت ورکړي.

پورتنیو څرگندونو ته په کتنې سره او د هغه مهال د سياسي بهيرونو او د شته لاسوندونو او روايتونو نه داسې بريښي چې امين د شوروي سلاکارانو په مشوره د ده د واکمنۍ د دايمۍ ساتنې په موخه د شوروي د دريو کنډکونو راتگ ته غاړه اېښې ده چې د کابل په بالاحصار، باميان او گيله گي کې ځای پرځای شي. د دې کنډکونو د راتگ په اړه يې اقبال وزيرې ته ويلي وو : « د شوروي د دريو کنډکونو په راتگ خفه دی ځکه هغه د ثور انقلاب ملي ارزښت کموي. امين زياته کړه چې شورويانو ته يې ويلي دي چې د دغو دريو کنډکونو سرتېري بايد پټ وسائل شي چې افغانان يې ونه ويني که نه نو نيمايي افغانان به هېواد پرېږدي.» ۶۰ / ۱۵۴ هماغه دي چې د دسمبر له څلېرويشتمې څخه د هوا له لارې کابل ته د شوروي پوځيانو او محاربوي تخنيک را استول پيلېږي او د حيرتان بندر څخه هم شوروي پوځيان راتېرېږي. د مسکو چارواکو د دريو کنډکونو پرځای دوي فرقې (يوه د هوا له لارې کابل او بله د حيرتان له بندر څخه) افغانستان ته راوليږدولې . دې رابلل شوو ميلمنو د دسمبر په اووه ويشتمه ماښام په کابل کې مهم دولتي بنسټونه او په مرکز کې پراته جزوتامونه تر څار لاندې ونيول او له مخکې نه د تاجيک د مانۍ شاوخوا ځای پرځای شوي د مسلمانانو کنډک او د کي جي بي ځانگړې ډلې په کوربه باندې د خپلو ټوپکو خولي راوگرزولي ، هغه يې ترور او ببرک کارمل يې ظاهراً د واک په گډۍ کيڼاوه.

د مسلمانانو د کنډک پرسونل چې افغاني پوځي يونيفورم يې درلود د ۱۹۷۹ کال د دسمبر په يوولسمه – دوولسمه د بگرام هوايي ډگر ته را ولېږدول شو او د دسمبر په اوولسمه د تاجيک د مانۍ لويديځ اړخ ته ځای پر ځای شو او په خپله امين د دسمبر په شلمه دې جزيرې ته ورغی او پدې ډول يې پخپل برخليک شوروي پوځيان واکمن کړل. ميثاق په آلمان کې خپل خورزوی (خوربيې) ته پدې اړه ويلي وو: «کله چې امين صاحب د تاج بيک مانۍ ته وکوچيده ، يوه ورځ مې ورته وويل چې دلته ته د اخوانيانو لپاره يوه مړۍ يې . ملگري امين راته وويل : ملگری ميثاق شوروي ملگرو وويل چې موږ داسې وسله دلته ځای پرځای کړېده چې تر دېرش کيلومتر مربع پورې د لايزر د شعاع پواسطه هر دښمن له منځه وړي .» ۸۷ / ۲۶۹

د مسلمانانو د کنډک په اړه ليخافوسکي د افغان مېړانه او غميزه نومي کتاب په ۸۲ مخ کې راوړي چې ددې کنډک د جوړولو چارې د ۱۹۷۹ کال د می مياشتې په لومړيو کې پيل شولې . ښايي د تره کي په واکمنۍ کې يې هم تره کي هڅولې وي چې د خپل ډاډمن خوندیتوب په موخه هغه ومني چې پدې کار کې پاتې راغلي دي. ددې سربېره شورويانو امين پدې قانع کړی وو چې غوره به دا وي چې د تاجيک د مانۍ په پخلنځي کې د افغان آشيپزانو پرځای شوروي آشيپزان په دنده وگوماري تر څو د ده ژوند ته د افغانانو له لوري د گواښ مخه نيول شوې وي. پردې اساس ويلي شو چې امين پخپله پخپلو پښو او لاسونو کې د شورويانو زولنې واچولې . همدې آشيپزانو د هغه په خوړو کې زهر واچول او شوروي مسلمان کنډک د خپلو ټوپکو خولي د امين په افغان ساتونکو را وگرزولي ، هغوی يې له پښو وغورزول او ځانونه يې امين ته ورسول او هغه يې هم ووژلو. څه ښه يې ويلي دي چې په پردي لاس مار هم مه وژنئ !

د حفيظ الله امين ترور او د خلقي واکمنۍ پای

د شوروي د يرغل وروسته بېرک کارمل او شوروي دولت افغانستان ته د شوروي لښکر راتگ د افغانستان د دموکراتيک جمهوري حکومت په غوښتنه او د افغان- شوروي د دوستۍ د تړون د څلورمې مادې له مخې تبليغول. خو دا ادعا دومره بې بنسټه وه چې د هغه حکومت ټول غړي يې زنداني کړل او مشر يې ترور کړ چې دا تړون يې ورسره لاسليک کړی وو. که چيرې خلقي حکومت دا لښکر رابللی وي بايد چې مسکو او کارمل پدې اړه د تره کي يا امين يا د هغوی د حکومتونو رسمي غوښتنه بشودلې وای. پدې اړه محمد حسن کاکړ ورته ليدلوری لري او ليکي: «حتی همدې کودتايي حکومت (د خلقيانو حکومت) د شورويانو څخه نه دي غوښتي چې د تش په نامه گواښ د مقابلي لپاره پوځي مرسته وکړي. که داسې غوښتنه شوې وي څرنگه چې د جگړې مسئله ده بايد د دوو خپلواکو هيوادونو ترمنځ د رسمي سند پر بنسټ صورت نيولی وي، دا سند يې بايد خپور کړی وای.» ۱۲۶/۱۲۰ لکه څرنگه چې خلقي دولت د شوروي دولت سره افغانستان ته د سره پوځ د راتلو کومه رسمي هوکړه نده لاسليک کړې نو مسکو نشوای کولی داسې سند چې وجود نه لري هغه خپور کړي. البته د دريو کنډکونو د راتگ سره په خپلېسر امين موافقه کړې وه بېله دې چې د گوند له سياسي دفتر او حکومت سره يې مشوره کړې وي. پدې اړه د نجيب الله پوځي سلاکار محمداحمدويچ گارييف ليکي: «يو وار بيا په خپل پخواني دريځ ټينگار کوم چې افغانستان ته د شوروي قطعاتو د رابلنې په هکله هيڅ کومه مصوبه او يا سند د ا، خ، د، گ د مرکزي کميټې د پلنوم، سياسي دفتر او د ا، د، ج حکومت او انقلابي شورا له لوري نه دي لاسليک شوي او د دپلوماتيکو لارو نه دي مبادله شوي.» ۱۷۸ لدې کبله پدې اړوند کوم سند شتون نلري او که سند موجود وي هغه به کارمل ورسره لاسليک کړی وي چې هغه هم نشته دی ځکه د واک دې تېري د امين په څېر د شوروي لښکر را تگ ته په شفاهي ډول لښکر ويلي دي. د شوروي پوځيانو د رابللو په هکله نجم الدين کاوياني محمداعظم سيستاني ته ويلي وو: «کارمل يوځل ما او خپلو څو تنو ارادتمندانو ته وويل: ملگري فکر کوي چې سور پوځ په خپله افغانستان ته راغلی دی. ما درې ځله او هرځل څو تختې کاغذ تور کړ او شوروي مشرتابه ته تسليم کړ ترڅو مې هغوی قانع کړل خپل پوځ افغانستان ته راوليري.» ۱۷۲/۵ کله چې د شوروي د تيري وروسته د اشغال خلاف ملي پاڅون پيل شو او په ټولنه کې کارمل د دوهم شاه شجاع يا روسي شاه شجاع نوم وگټلو مسکو چاره پدې کې وليدله چې د شوروي لښکر رابلونکي ن. تره کی او ح. امين معرفي کړي. دا دنده يې پخپله کارمل ته وسپارله او ليکلي وينا يې په لاس کې ورکړه چې هغه د هوايي او مدافعه هوايي منسوبانو ته ولولي. دا وينا د ۱۹۸۰ کال په دوبي کې يعني د تيري څه د پاسه نيم کال وروسته ورکړل شوه. کارمل په وينا کې دا خبره وکړه چې تره کي او امين اتلس ځله د شوروي دولت څخه د ځواکونو غوښتنه کړې وه. وروسته له څه مودې شوروي دولت د دولتي رسنيو له لارې تبليغات پيل کړل چې شوروي ځواکونه د خلقي مشرانو د پرله پسې غوښتنو له مخې افغانستان ته استول شوي دي. پدې اړه يې د مستند فلم په نامه يو فلم هم نندارې ته کېښود چې په هغه کې تره کی د کاسپگين څخه د شوروي پوځونو د رالېږلو غوښتنه کوي. خو پدې مستند فلم کې د تره کي، کاسپگين او د هغوی د ژباړونکي آواز يا غږ شتون نلري. دا بيا مستند فلم نه بلکې هنري فلم دی.

مخکې يادونه شوې وه چې شورويانو امين د ناسمو اطلاعاتو په ورکولو سره قانع کړ چې افغانستان ته د شوروي د دريو کنډکونو راتگ ته غاړه کېږدي. د جنرال لياخفسکي په وينا د دسمبر د څلېرويشتمې څخه تر اووه ويشتمې پورې ټولټال ۴۰۹ الوتنې ترسره شوې چې ۷۷۰۰ تنه پوځيان (۱۰۳ فرقه)،

۸۹۴ عرادي پوځي تخنيک او ۱۰۶۲ تنه توکي افغانستان ته راوليردول او ۱۰۸ لمبر فرقه يې د آمو له سيند نه د پانتوني (شناور) پله پواسطه افغانستان ته د ننه کړه ، د بگرام په لور خپل مارش ته دوام ورکړ او د دسمبر په اووه ويشتمه بگرام ته ورسيدله. دا لښکر چې دوي فرقي وي بيله کوم خنډ څخه خپلو موخو ته ورسيدلي يوازي د دسمبر په ۲۵ يوه الوتکه د غره سره ولگيده او پکې ۳۷ تنه ووژل شول. کله چې په شمال کې شوروي پوځيان افغانستان ته ننوتل د شمال ولايتونو مسئول عبدالله امين د حفيظ الله امين څخه پدې هکله پوښتنه کړې او امين په ځواب کې ورته ويلي وو: «ډاډه اوسه کومه خبره نشته دا ځواکونه د يوې کومکي لوزنامې پر بنسټ چې لاسليک شوې ده د کابل او بگرام په لور راځي او موږ ته تجهيزات رسوي.» ۶۷ / ۱۳۶ د هغه مهال د گوند د دارالنشاء د مشر د ليکنې له مخې امين د مرغومي په پنځمه د شوروي پوځيانو د راتگ په اړه د گوند دارالنشاء او د مرغومي په شپږمه (د امين د ترور په ورځ) يې په هغه ميلمستيا کې چې د شوروي اتحاد څخه هېواد ته د دستگير پنجشير د راستنيدو په موخه جوړه کړې وه د سياسي بېرو غړو ته معلومات ورکړل. دلته ليدل کېږي چې د گوند مشرانو يوه هم اعتراض نه دی کړی چې ولې امين د داسې يوې مهمې مسالې په اړه د دوی سره مشوره نه ده کړې او په خپل سر يې د شوروي پوځيانو له راتگ سره همغږي بنودلې ده. د امين د ترور په ورځ د امين د مخکني دستور له مخې د ماپنين په دوو بجو د تاجبېک مانۍ ته د ټولنيزو علومو د انستيتوت پوځي محصلين (سياسي کارکوونکي) راغوبنل شوي وو چې هغوی ته وينا اوروي. خو لکه څرنګه چې امين مسموم کړل شوی وو د اردو د سياسي چارو د رييس مرستيال په تالار کې منتظرو سياسي کارکوونکو ته ويلي چې امين ناروغه دی وينا نه اوروي او دوی يې رخصت کړي دي. د امين پلويان وايي چې نوموړي غوبنل د شوروي پوځيانو له لوري افغانستان ته د پوځي تجهيزاتو د رسونې او بيرته خپل هېواد ته د ستنيدو په هکله معلومات ورکړي. منطقا داسې بريښي چې امين د شوروي د قطعاتو د راتگ په هکله وينا کوله نه د پوځي تجهيزاتو. که د پوځي تجهيزاتو په اړه يې وينا اوروله منطقا هغه يې ددې تجهيزاتو د رارسولو په درشل کې کړې وای تر څو کابلين د دريو ورځو پرله پسې الوتکو د راتگ له امله چې ناګراره کړي يې وو خبر شوي وای.

اوس به پدې تم شو چې څه ډول شوروي سلاکارانو او د تاجبېک د مانۍ شا وخوا ځای پر ځای شوي د مسلمانو کنډک او د کې جې بې ځانګړې ډلې د تاجبېک مانۍ د نيولو او يا د خلقي حکومت د نسکورولو په موخه چمتو کېدل او دا کار يې څرنګه ترسره او امين يې ترور کړ. د دسمبر په ۲۳ د مسلمان کنډک مشران سفارت ته و غوښتل شول. باريس ايوانوويچ (په افغانستان کې د کې جې بې مشر) د کنډک قوماندان ته د هغه د رپوټ د اورېدلو وروسته وويل: «د مانۍ د ساتنې په ځای که اړينه شي د هغې په نيولو فکر وکړئ» ۴۹ / ۱۳۳ همدارنګه د کنډک قوماندان ته وويل شول چې دوی ته به يو د ديسانت ټولی او د کې جې بې دوي ځانګړې ډلې هم ورکړل شي. د دسمبر په پنځه ويشتمه په کابل کې د پوځي جزوتامونو شوروي سر سلاکاران د کابل هوايي ډګر ته را وبلل شول تر څو هغوی ته د امين د رانسکورولو د برياليو عملياتو د پرمخ وړلو په مهال ځانګړې دستورونه ورکړل شي. پدې هکله و، ک سالکين د څلورمې زغره والي لوا د ژباړونکو د ډلې مشر وايي: «د دسمبر په پنځه ويشتمه ويکتور پيايستيکي يې د څلورمې قوا سر سلاکار د کابل د خواجه رواش هوايي ډګر ته د پوځي سر سلاکارانو غونډې ته ور وغوښت. زه هم د ژباړونکو د ډلې د مسئول په توګه د نوموړي سره ولاړم خو ماته يې اجازه رانکړه چې په غونډه کې ګدون وکړم...، د دسمبر په اووه ويشتمه پيايستيکي زه د اړينو تدبيرونو د نيولو په اړه آشنا کړم. پدې ورځ هغه ټولو سلاکارانو ته دستور ورکړ خپلو استوګنځيو ته ولاړ شي. زه يوازي د تبليغاتو د سلاکار او پخپله د پيايستيکي سره پاتې شوو. ما بنام پيايستيکي راته وويل که

زرهپوښونو ته ښار ته د تللو دستور ورکړل شي بايد په دريم ټانک کې سپاره شو، ځکه د مخکې نه توافق شوی وو که شوروي زغره وال کوماندو د هوايي ډگر څخه څلورمې قوا ته راځي پدې ټانک ډزې ونکړي. دې دا معنی درلودله که ټانکيستان خپل وضع الجيش ته د ستنېدو څخه ډډه کوي پر هغوی برید وشي. ماښام نږدې په ۳۰: ۱۸ د قوا قوماندان احمدجان ته امر و شو چې يو کنډک ښار ته واستوي. هغه مهال هميشه ما او د قوا سرسلاکار د احمدجان تر څنگ ناست وو. احمدجان د سلاکار سره د سلا وروسته لومړي کنډک ته امر وکړ چې ټانکونه چمتو کړي او وروسته به د خوځښت دستور ورکړي...، پيايستسکي به تل خپل لاسي گړۍ ته کتل او لوا ته د نويو دستورونو د ورکولو انتظار يوست. په ۱۵: ۱۹ يې د احمدجان څخه وغوښتل چې ښار ته د کنډک د ليرلو په هکله ځانگړي دستورونه ترلاسه کړي خو د اړيکې د نشتون له امله اړيکه ټينگه نشوه. (دا مهال د کی جی بی مامورانو د مخابراتو په مرکز کې چاودنه کړې وه.) پيايستسکي چې د اړيکو د نشتون له امله ډاډ من شو، احمدجان ته يې سلا ورکړه چې د تلفون قابلوگاني (لینونه) کنټرول کړي. بيله ځنډه په پوره غور سره قابلوگاني کنټرول شوې او دې کار ۳۰ دقيقې وخت ونيو. د ۰۰: ۲۰ شاوخوا د سرسلاکار په دفتر کې د قوماندان او سياسي امر سره ناست وو چې ناڅاپه يو وار خطا رنگ الوتلي افسر رپوټ ورکړ چې راديو د امين د فاشيستي رژيم د نسکوریدو خبر خپروي...، خو دا رپوټ د کابل راديو څخه نه دی...، ناڅاپه څلور زرهپوښونه په ډير تلوار سره د پوځي ښارگوټي له دروازي تېر شول د قوا مانۍ يې محاصره کړله. د يوه زرهپوښ څخه يو شوروي افسر راووت. ځان يې معرفي کړ او پيايستسکي يې يوې گوبنې ته کړاو د هغه سره وغږيد. وروسته يې د شرابو بوتل را واخيست او نور يې هم ور وبلل او احمدجان ته يې وويل په ښار کې ناآرامي ده او د زرهپوښونو استول اړين نه دي. قوماندان د سلا وروسته لومړي کنډک ته د استراحت امر وکړ...» ۲۶۳/۱۰۶ - ۲۶۵

مسکو د امين د اغفالولو په موخه د دسمبر په پنځه ويشتمه (مرغومي څلورمه) د شوروي اتحاد د کمونست گوند په نشراتي ارگان (پراودا) کې يوه مقاله خپره کړه چې د امين په ملاتړ څرخيده، يوه ورځ وروسته د افغانستان د راديو ټلويزيون څخه ددې مقالې ژباړه خپره شوه ترڅو گوند او خلکو ته وښيي چې حفيظ الله امين د شوروي اتحاد له بشپړ ملاتړ نه برخمن دی. همدا مقاله د دسمبر په اووه ويشتمه (مرغومي شپږمه) د ځينو دولتي ورځپاڼو په لومړي مخ کې خپره شوه چې د لينن، برېژنف او امين انځورونه پکې چاپ شوي وو. دا دوهم ځل وو چې د امين په واکمنۍ کې د لينن انځور په رسنيو کې خپور شو. لومړی ځل د اکتوبر د انقلاب د کليزې په مناسبت د لينن، برېژنف او امين انځورونه د ثور انقلاب په ورځپاڼه کې چاپ شوي وو. البته چې د افغانستان په رسنيو کې لومړی ځل د پرچم په جريده کې د دموکراسۍ په لسيزه کې هم د لينن ستر انځور چاپ شوی وو. د دسمبر په ۲۶ د امين د وژلو يوه ورځ وړاندې د شوروي د مسلمان کنډک له لوري د گارد د لوا ۱۵ تنو قوماندانانو او سياسي کارکوونکو ته ميلمستيا شوې وه. ددې ميلمستيا موخه دا وه چې د مسلمان کنډک مشرتابه د گارد د لوا مشران او د جزوتامونو قوماندانان او سياسي کارکوونکي وپيژني. په همدې ورځ (مرغومي پنځمه) د ماښامين د څلورو بجو شاوخوا امين په مسکو کې افغان سفير رازمحمدپکتنين ته چې په کابل کې و ويلي وو: «نور نو د ثور انقلاب تضمين دی همدا اوس مې قطعاتو ته امر وکړ چې شوروي دوستانو ته ځای ورکړي.» ۱۳۷ / ۱۵۲

د دسمبر په اووه ويشتمه د تاجيک په مانۍ کې هيواد ته د پنجشيري د راستنيدو په موخه د امين له لوري ميلمستيا شوې وه او پنجشيري د ډوډۍ د خوړلو پر مهال ويلي وو: «د شوروي مشرتابه مې د تره کې د مرگ او د هيواد د ليدرشپ له بدلون څخه راضي کړل او سفر د سوسيالستي شوروي اتحاد د

جمهوريتونو سره د اړيکو په ټينګښت کې ګټور وو. هلته ټينګار وشو چې شوروي اتحاد به افغانستان ته زياتې پوځي مرستې ورکړي. ح، امين په وياړ سره حاضرينو ته وويل: شوروي فرقي په لاره کې دي. هرڅه ښه پرمخ ځي. زه په دوامداره توګه د ملګري ګروميکو سره د تلفون له لارې اړيکې لرم، او موږ دا مسئلې څيړو چې څه ډول نړيوالو ته موږ د شوروي اتحاد له لوري د پوځي مرستو په اړه معلومات ورکړو. ۴۹/۱۴۴ د ډوډۍ د خوړلو پر مهال د امين له څرګندونو څخه ښکاري چې هغه د ټولنيزو علومو د انستيتوت محصلينو ته د شوروي پوځيانو د راتګ په هکله وينا اوروله. خو شوروي آشيپزانو په خوړو (سوپ) کې زهري مواد ګډ کړي وو ځکه چې امين د سوپ سره زياته ليوالتيا لرله او ښايي په زياته پيمانه يې سوپ څښلی وي او يا دا چې آشيپز د ده په لوبښي کې ډېر زهر اچولي وي. له همدې امله د امين د مسموميت کچه خورا لوړه وه او د کوما کچې ته رسيدلې ده. د پنجشيري پرته د سياسي بيرو ټولو غړو خواړه خوړلي او سوپ څښلی وو. کله چې ګوندي مشران د ډوډۍ د خوړلو له کوتي څخه بل سالون ته تللي د کمزورۍ، سرګرزيدنې او بيسيدۍ احساس يې کړی دی. امين دا مهال د ګوند د سياسي دفتر غړو ته ويلي چې حالت يې ښه نه دی او غواړي دمه وکړي. هماغه دي چې مشران د خپلو کورونو او يا دفترونو په لور خوځيږي. د زيري، ميټاق او سوما د ليکنو له مخې چې هغوی خپلو دفترونو ته تللي وو په خپلو دفترونو کې خوب وړي دي او جليلي څلورسوه بستريز روغتون ته تللی دی. کله چې د امين وضعيت خراب شوی دی د څلورسوه بستريز روغتون قوماندان او دوه شوروي ډاکټران او همدارنګه د شوروي سفارت څخه هم ډاکټران د تاجبېک ماڼۍ ته را غوښتل شوي دي. د ډاکټرانو د هڅو وروسته امين نورمال حالت ته راوګرځيد او په تعجب سره يې و پوښتل: «ولي دا زما په کور کې پېښه شوه؟ چا دا وکړل؟ تصادف وو که وړانګه وي؟» ۴۹/۱۴۶ د ماښام په ۳۰: ۱۹ شوروي پوځيانو دوه سره رنګه راکټونه فیر کړل چې په ماڼۍ باندې د بريد اشاره يا قوماندنه وه. د راکټونو په فیرولو سره د تاجبېک په ماڼۍ د ۳۳۳ لمبر مسلمان کنډک، شوروي څارګرو او کوماندوګانو بريد د شلکا په ډزو سره پيل شو. د ګارډ جزوماتونه هم په خوځښت راغلل خو د هغو خوځښتونه د مسلمان کنډک تر څارنې لاندې نيول شوي وو. د شوروي چينو له مخې کله چې د ټانک يوه قوماندان خپل کنډک ته د خوځښت امر ورکړ شوروي پوځيانو هغه په خپل زړه پوښ کې واچاوه او سرتيرو د هغه د خلاصون لپاره د زړه پوښ په لور منډې پيل کړلې خو هغوی د شورويانو د ډزو سره مخامخ شول چې زيات شمير يې ووژل شول او نورو د زړه پوښ د تعقيب څخه ډډه وکړه. د تاجبېک ماڼۍ ته د کی جی بی جنګيالي او کوماندوګان چې شمير يې شپيته تنه وو ننوتل. اصلي مقاومت په ماڼۍ کې وو او د ماڼۍ ساتونکو چې شاوخوا ۱۵۰ تنه وو په پوره ميرانې مقاومت وکړ. د شوروي ډاکټر الکسييف په وينا کله چې په ماڼۍ ډزې پيل شوې امين چې په لاس کې يې سيروم وو د خپل کوچني پنځه کلن زوی سره د ماڼۍ د دوهم پوړ په دهليز کې را څرګند شو چې سپينه زيرپيراهنې يې اغوستې وه. الکسييف وايي چې له هغه څخه مې د سيروم ستن واېستله. دا مهال په دهليز کې چاودنه وشوله د امين زوی چې ژړل يې امين تر پښه نيسي او د بار تر څنګ ديوال ته ډډه لګوي خو د چاودنو او ډزو له امله امين او يو شوروي ډاکټر چې د امين درملنه يې کړې وه هم وژل کيږي.

مخکې لدې چې په ماڼۍ بريد وشي شوروي وړانګه ډلې د پښتونستان په څلور لارې کې د تلفون ارتباطي شبکه والوزوله. د تاجبېک په ماڼۍ د بريد سره سم شوروي پوځيانو په کابل راډيو، صدارت، دفاع وزارت، کورنيو چارو وزارت، څارګري ادارې (کام) او نورو مهمو بنسټونو بريد وکړ او هغه يې ونيول. د تاجبېک په ماڼۍ کې جګړې ۴۳ دقيقې دوام وکړ او يرغلګر وتوانيدل ماڼۍ ونيسي. د شوروي ډاکټر الکسييف او په جګړه کې د نورو شوروي پوځيانو د مرکو پر بنسټ بريدکونکو د امين

انځور درلود، کله يې چې د امين مړی پيدا کړ د انځور سره يې پرتله کړ او ډاډمن شول چې امين دی هغه يې په يوه قالينه کې واچاوه او د مانۍ د لويديځ اړخ په يوه تپه کې يې ښخ کړ. د شوروي تېرې کوونکو په وړاندې د تاجبیک د مانۍ د ساتونکو د اتلول مقاومت سربېره د راډيو تلویزیون ساتونکي په مېراني و جنگېدل. همدا رنگه د بگرام د هوايي ډگر د محافظ کنډک او رادار ټولي منسوبين په پوره اتلولۍ سره د شوروي یرغلگرو په وړاندې وجنگېدل. ويل کېږي چې د بگرام په هوايي ډگر کې شاوخوا يونيم زره افغان پوځيان شهيدان شول.

د شوروی سرچينو له مخې د تاجبیک په مانۍ او شا وخوا يې د نښتو له امله ۸۶ شوروي او ۳۰۰ څخه تر ۳۵۰ تنو پورې افغانان ووژل شول چې د امين سربېره يې دوه زامن او د سياسي بيرو د غړي شاه ولي ميرمن هم ووژل شوه. ۱۷۰۰ تنه افغان پوځيان اسير او د دريو ورځو وروسته افغانانو ته وسپارل شول. د امين د کورنۍ ټول غړي او په هغو کې يوه لور چې ټپي شوې هم وه د څرخي پله زندان کې زنداني شول. همدارنگه د زېري مېرمن او بچيان يې چې ميلستيا ته ورغلي وو هم د څو ورځو لپاره بنديان شول او د زېري خپلوانو يې فاتحه هم اخېستې وه. په مانۍ د ډزو پرمهال لوی درستيز يعقوب غوښتل قوتونو ته قوماند ورکړي چې د خپل شوروي سلاکار له لوري په توپانچه وويشتل شو، يعقوب چې ټپي وو دا مهال عبدالوکيل د کارمل د ترور زوی چې شوروي يونيفورم يې اغوستی وو پيدا کيږي لوی درستيز وژني. همدا رنگه د مرکزي قول اردو درستيزوال شهزاده هم د شورويانو له لوري په ارگ کې وژل شوی دی. د ماښام د اوو بجو شاوخوا د تاجکستان بوران نومي راډيو چې خپرونې يې د کابل د راډيو په څپو عيار کړل شوې وې د ببرک کارمل وينا خپره کړه چې گواکې «د ا، خ، د، گ، سالمو غږو د امين واکمني ته د پای ټکي کيښود، امين محاکمه شو او دی يې د افغانستان د خلک دموکراتيک واحد گوند د عمومي منشي اود دولت د مشر په توگه وټاکه.» پدې ډول امين ووژل شو، ببرک کارمل واک ته ورسول شو او د خلقيانو شل مياشتنۍ واکمني ختمه شوله. د کورنيو چارو په وزارت کې د دې وزارت د سياسي رياست يو افسر وايي چې ماښام د کورنيو چارو د وزير په دفتر ډز وشو چې البته وزير په دفتر کې نه وو. د بريد وروسته شوروي پوځيان وزارت ته راننوتل او نوکريوال افسران يې په يوه ځای کې را غونډ کړل. د شورويانو سره دوه افغانان يو نوراحمدنور او بل جگړن بسم الله د مير اکبر خيبر ورور چې د کورنيو چارو وزارت کې يې دنده لرله همکاري کوله.

د ا، خ، د، گ د خلقيانو په وړاندې د شوروي دولت او کی جی بی کړنو ته په کتنې سره کريستين اوسترومن او آډ آر نه ويستاد امريکايي پوهان پدې باوردي چې: (کی جی بی له سره تر پايه د خپلو ډنډورو د خپراوي او دسيسو جوړولو په عملياتي گډوډي کې د نوموړو هڅو په وړاندې او برخلاف کړوونو لاس واچاوه، کی جی بی د افغانستان د خلق ديموکراتيک گوند په درې وړې کولو کې بشپړه) د دسامبر په مياشت کې د شوروي يرغله مخکې (ونډه» او د افغانستان- شوروي د پاليسيو په شنډولو کې څرگنده ونډه لوبولې ده» ۱۰/۱۲۴ همغږي وښودل شي. په ا، خ، د، گ او حکومت کې د ۱۹۷۹ او په تيره د وړې (سپتمبر) د مياشتې پېښو ته په کتنې سره څرگنديږي چې د خلقي گوند په مشرتابه کې نورمحمدتره کې د مسکو موخي درک کړې وې چې غواړي د ده او امين ترمنځ د بي باورۍ او دښمنۍ تخمونه وکړي، پدې ډول د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند کې کړکيچ راشي او مسکو د هغه څخه ناوړه گټه پورته کړي. خو امين دا وړتيا پيدا نکره چې د مسکو موخي درک کړي بلکه د مسکو د خلقي ضد او افغاني ضد نقشو پلې کوونکی شي. پدې هکله ځيني روسي شنونکي هم پدې څرگند واقعيت اعتراف کوي چې: «د مسکو چارواکو د افغانستان راتلونکي په پام کې نه نيوله او هڅه يې کوله څو تره کی پدې پوه کړي چې امين يې دښمن دی خو تره کې له مسکوسره دا خبره نه منله.» ۱۷۶

که چيرې دا برخه په څو کرښوکې راوښکاره وي شو چې:

الف - کارمل او امين دواړه د شوروي پوځيانو په راتگ کې ښکېل دي. شورويانو په درغلي سره امين قانع کړ د خپل اقتدار د ساتلو په موخه د شوروي د پنځه سوه کسيز مسلمان کنډک او دريو کنډکونو راتگ ته غاړه کېږدي او کارمل په شفاهي او ليکني ډول افغانستان ته د شوروي پوځيانو د استولو غوښتنه کړې ده. البته ددې دواړو ځانپالو توپير پدې کې دی چې مسکو امين د خپلو هژمونستي تگلارو د پلي کولو په لاره کې خنډ ګانه ترور يې کړ او کارمل يې واک ته ورسولو. دا هم هېره نشي چې کرمل ناستي د کک ب د ناسمو اطلاعاتو له مخې پر افغانستان د يرغل پرېکړه کړې ده .

ب- دولتي زعيمانو او د واکمنيو مشرانو ته ښايي ستري پرېکړې په ډله ييزه توګه ونيسي او په پرديو پوځونو باور ونکړي.

ج - سياستوالو او چارواکو ته ښايي چې د بهرنيو دولتونو سره په اړيکو کې محتاط اوسي، زيرکانه دپلوماسي پرمخ يوسي ، د حکومت او تقنينه ارګان سره د سلا او مشورو وروسته د دولتونو سره لوزنامې لاسليک کړي او د دپلوماتيکو لارو دا ډول لوزنامې مبادله کړي نه دا چې د امين په څېر په خپلسر د شوروي پوځيانو د راتگ سره موافقه وکړي.

د- هغه سياستوال چې د پرديو پوځيانو پر مټ خپل واک ساتي او يا د پرديو ځواکونو پرمټ غواړي واک ترلاسه کړي داسې حکومتونه او مشرتابه يې مشروعيت نلري او د ولس له مخالفت سره مخامخ کېږي . همدا حکومتونه د همدې پرديو له لوري رانسکورېدای او مشران يې له واکه ګوښه او وژل کېدای شي چې د امين د حکومت نسکورېدل او د امين ترور ، د کارمل واکمنول او پر ځای يې د نجيب الله مقررول او د نجيب الله د واکمنۍ راپرزول يې څرګندې بېلګې دي.

پورتنيو څرګندونو ته په کتنې سره ويلی شو چې امين او کارمل د شوروي د سياست دوه مخونه وو پدې توپير چې امين د شوروي اتحاد د کمونست ګوند د انټرناسيونياليسم ښکلي سياسي شعار پوند او کون کړی وو چې شوروي پوځيان به د انټرناسيونيالستي مرستې په نامه د ده له واکمنۍ ساتنه کوي او دی به د افغانستان خپلواک مشر وي . خو کارمل دا وړتيا لرله و پوهېږي چې شوروي پوځيان پدې شرط د افغان حکومت څخه دفاع کوي چې مشر يې د يوه ګوډاګي په توګه ظاهر آ د واک په ګډۍ ناست وي او واک به د شوروي انټرناسيونيالستانو سره وي.

حفيظ الله امين د شوروي دوست يا دښمن ؟!

د شوروي پوځيانو له لوري د امين د ترور وروسته شوروي دولت او د اشغال زېږنده حکومت دواړو امين د سۍ آي د جاسوس په نامه تبليغاوه. دا تبليغات او د شورويانو له لوري د امين ترور د دې لامل ګرزيږدي دي چې ځيني ځيرونکي او سياستوال امين د شوروي دښمن وګڼي. له بله پلوه د هغه پلويان هم امين شوروي ضد ګڼي . دې پوښتنې ته چې امين د شوروي دوست وو يا دښمن اړينه بريښي د هغه ويناوو، کړو وړواو د هغه په اړه د هغه د ملګرو او شوروي سياستوالو او ځيرونکو څرګندونو ته ځغلنده نظر واچوو. البته چې پدې برخه کې د نوموړي کړه وړه د هغه د پيژندنې ښه معيار دی. د هرڅه د مخه د امين له خوا د تاجيک په ماني کې دده د استوګنځي د ډايمني ساتنې په موخه د پنځه سوه کسيز شوروي کنډک توظيف او په پخلنځي کې يې د شوروي آشيپزانو شتون ښيي چې هغه د شوروي دوست وو. دا چې شوروي واکمنو د هغه سره خپله ځاينانه لوبه پرمخ وړله د دې معنی نلري چې امين د شوروي دښمن وو. امين تردې کچې د شورويانو سره ليوالتيا لرله او شوروي دولت يې دوست

شميرلو که کوم خلقي به د شوروي دولت د سياستونو اوحتی د شوروي ټولني د نيمگړتياوو په هکله څه وويل پدې اړه به يې د خبرو کولو اجازه هم نه ورکوله. پدې هکله د هغه مهال د پکتيا والي ليکي: «دا خبره خو دې دلته وکړه چې بيا يې په هيڅ ځای کې تکرار نه کړې روسان زموږ دوستان دي او په دوستۍ کې يې شک نشته. » ۱۷۹ / ۲۰۱ د کي جی بی ډگروال بوگدانوف چې د خلقيانو د واکمنۍ په مهال د شوروي په سفارت کې د کي جی بی مشر وو د شوروي د استخباراتو د خارجي کشف رئيس گريچکوف ته ويلي وو: «يوځل امين د يوې کتنې په مهال زموږ يوه پلاوي ته ويلي وو زه د تاسو شورويانو څخه شوروي پلوه يم. هيڅکله او هيڅا هم زموږ د هيواد په اړه د هغه څخه ناوړه خبره نه ده اوريدلې، دا مسئله په بشپړ ډول ثابته شوې ده. سربيره پردې که څوک د امين په وړاندې حتی په غير مستقيم ډول په شوروي کې ځينو نيمگړتياوو ته چې شتون لري گوته ونيسي، هغه بيله ځنډه د هغه خبرې پرې کوي او ټينگار کوي چې په راتلونکي کې هيڅکله هم دا ډول شيان په ژبه رانه وري.» ۱۱۲ / ۶۳

د امين د واکمنۍ په مهال «د هند صدراعظم موراجي ديساي په هند کې د افغانستان سفير پاچاگل وفادار د يوې کتنې لپاره ورغواړي او د دې کتنې په ترڅ کې نوموړی د وفادارڅخه غواړي چې دی دې پخپله کابل ته سفر وکړي او امين ته د ده (د هند د صدراعظم) له خوا ووايي چې شوروي اتحاد په افغانستان باندې يرغل کوي...، د مخه تردې چې پاچا گل امين ته د هند د صدراعظم پيغام وړاندې کړي امين د خپلو خبرو په ترڅ کې پاچا گل وفادار ته وايي چې هر څوک د شوروي پر ضد واوسي د ده له خوا به د جدي عمل سره مخامخ شي. پاچاگل د دې خبرې په اوريدو ويريزي او امين ته د هند د صدراعظم پيغام نه رسوي... پاچا گل بيرته هند ته راستنيزي او په هند کې د افغانستان د سفارت يو کارکوونکی، چې زمری نوميزي او د امين نږدې خپلوان دی کابل ته استوي ترڅو د هند د صدراعظم پيغام امين ته ورسوي. زمری ته وفادار دا يادونه هم کوي چې امين ته ووايي که امين يې بېر ته وغواړي نو بېرته نه ورځي. زمری کابل ته ځي او د هند د صدراعظم پيغام امين ته رسوي... خو امين لکه چې د هند د صدراعظم له خوا پيغام ته جدي پام نه وي کړی.» ۱۳۵ / ۶۰ - ۱۳۷ په پورتنیو څرگندونو کې شوروي ته د امين د وفادارۍ سربيره د هغه شخصيت او رواني ځانگړتياوې هم انځوريزي. هغه تر دې کچې شوروي اتحاد ته پاليله دی چې د يوه هيواد د حکومت د مشر پيغام ته چې د هيواد ملي واکمنۍ او خپلواکۍ او د ده ژوند ته پکې څرگند گواښ ليدل کېږي بيا هم پام نه راگرزوي. د شورويانو سره د امين دوستۍ کچه لدې نه ښه جوتيزي چې کله د ۱۳۵۸ کال د مرغومی په شپږمه هغه د شوروي آشيزانو له لوري په خوړو کې د زهري توکو د اچولو له امله د سياسي دفتر غړو غيرنورمال حالت غوره کړ د ميثاق په وينا» پداسې حال کې چې مې ځان ناراحته احساساوه له امين څخه مې وپوښتل فکرکوم چې په خوړو کې يې څه شي اچولي دي؟! رښتيا آشيژ دې څوک دی؟ امين زما د پوښتنې په ځواب کې وويل اندېښنه مه کوه، زما آشيژ او ساتونکي شورويان دي.» ۵ / ۱۶۳ د امين باوري دوستانو چې دی مسموم او د کوما حالت ته ورساوه او «د ډاکټرانو د پرله پسې هڅو له امله د امين وضع گام په گام ښه کيده او مازديگر ته په هوښ راغی او سترگې يې وغړولې يو څه وخت وروسته يې خبرې وکړې او دې ته يې پام شو چې دا څه پېښ شوي دي. بيا يې د گارد قوماندان جانداد ته وويل چې د ماڼۍ د خدماتو کارکوونکي کورونو ته ولاړ نشي. امين پدې فکر و چې گواکې په ږوډۍ کې زهردوی اچولي دي. خو جانداد ورته وويل چې ږوډۍ شوروي آشيزانو پخه کړې ده او هلته بل هيڅوک نشي تلای او ږوډۍ ته همدې شوروي آشيزانو زهر اچولي دي. امين جانداد ته په قهر شو او د هغه خبرې يې په جدي توگه رد کړې.» ۶۰ / ۱۶۱

د هوا په تياره کيدو سره چې شوروي کوماندوگانو او مسلمان کنډک د تاجيک په ماڼۍ بريد وکړ «حفيظ الله امين خپل پاور ته امر وکړ چې په ماڼۍ باندې د بريد له امله شوروي سلاکاران خبر کړي، هغه

وويل چې شورويان مرسته كولای شي. ياور امين ته راپور ورکړ چې شورويان ډزې کوي . دې خبرې عمومي منشي عصبي کړ ، هغه سگرتې داني واخيستله او ياور يې پرې وويشت ، چيغه يې وکړه چې درواغ وايي داسې نشي کيدای! وروسته هغه هڅه وکړه چې لوی درستيز او څلورمې زغره والي قوا ته تېلفون وکړي خو اړيکې پرې شوې وې . وروسته هغه سوکه وويل ما هم داسې فکر کاوه ټول سم دي .» ۴۹ / ۱۴۹ وروستۍ خبرې په څلور سوه بستريز روغتون کې د شوروي ډاکټراناتولي الکسييف دي چې د امين درملنه يې کړې وه .

الکساندر موزوروف په شوروي سفارت کې د کی جی بی مرستيال د افغانستان د دفاع وزارت د سياسي رياست د سلاکار جنرال زاپلاتين له قوله راوړي: « موږ دفاعي حالت درلود ځکه په کابل کې ځينو سلاکارانو او متخصصينو د هغو ستونزو په اړه چې د افغانستان خلق دموکراتيک گوند کې شتون درلود له خپله ځانه له کچې وتلی غبرگون ښود. مسکو ته د هغوی رپوټونه دا وو چې هرشي مخ په خرابېدو دي او امين موږ ته گواښمن دی. ليدل کيدل چې جنرال گريلوف (شوروي لوی پوځي سلاکار) پريشانه وو. زه هم پريشانه وم. زموږ نظر دا وو چې کيدای شي د امين سره کار وشي . هغه د شوروي دښمن نه دی . بايد د نوموړي د وړتيا او ښه لياقت څخه گټه پورته کړو. » ۸۶/۱۸۰ جنرال لياخفسکي ليکي: « امين نه يوازې خپل ځان د شوروي پوځي سلاکارانو په محاصره کې راوړی وو ، بلکې د کی جی بی او د شوروي دفاع وزارت له پلاويو سره مشورې کولې. يوازې به يې شوروي ډاکټرانو ته مراجعه کوله او په بشپړ ډول يې پر هغوی باور درلود او په وروستي تحليل کې يې زموږ سپاهيانو ته تمه لرله. » ۱۸۱ / ۱۶۷ د امين له خوا پر شورويانو بشپړ باور د تره کې له هغو څرگندونو ښکاري چې شوروي اتحاد ته د افغانستان د پلاوي له لومړي سفر وروسته کابينې ته کړې وې. لکه څرنګه چې مخکې د افغانستان او شوروي اتحاد تر منځ د دوستۍ او همکارۍ تړون سرليک لاندې راغلي وو چې د افغان او شوروي مشرانو رسمي لومړنۍ غونډه بېله کومې پايلې پای ته ورسېده خو په دوهمه ورځ شوروي اړخ افغانستان ته د زياتو مرستو ژمنې وکړلې. هېواد ته د پلاوي د راستنېدو وروسته تره کې د لومړۍ بې پايلې غونډې په اړه کابينې ته ويلي وو: «کله چې استوګنځي ته راوړسېدو امين ته مې چې د شورويانو په مرستو يې زړه تړلی وو وويل، ودې ليدل چې شوروي دوستانو ستا د انتظار خلاف چمتو نشول مرستې را کړي» ۱۷۱ د تره کې دا خبره ښيي چې امين تل د تره کې تر غوږو رسول چې په شورويانو حساب وکړي خو تره کې کابينې ته دا خبره کړې چې امين په شورويانو زيات باور لري او د دوی پام يې دې ته هم را گرزولی دی چې له شورويانو سره په اړيکو کې ځيرکانه او محتاطانه ګامونه اوچت کړي . د شورويانو سره د امين دوستۍ په اړه به د هغه له مېرمنې واورو. هغې د ۱۳۷۹ کال د کب په يوويشتمه (۲۰۰۱ کال مارچ يوولسمه) د بي بي سي د فارسي څانګې سره په مرکه کې د تاجيک په مانۍ باندې د شوروي پوځيانو د ډزو په پيلېدو سره وايي: « امين صاحب د ګارډ قوماندان جانداد ته وويل وګوره چې ډزې څوک کوي . جانداد معلومات واخيست او راغی ، امين صاحب ته يې وويل معلومېږي چې ډزې د روسانو له خوا دي خو امين صاحب وويل نه.» د امين پلويان وايي چې شورويانو د هغه زوم اسدالله د مرغومي د شپږمې څو ورځې وړاندې مسموم کړ . د هغه پلار عبدالله امين غوښتل هغه د درملنې لپاره هند ته واستوي خو امين هغه شوروي اتحاد ته واستولو او وروسته د هغه ژوندۍ او مړۍ معلوم نشو. د امين د فرکسيون غړو هم د شورويانو په دوستۍ بشپړ باور درلود او په مرستو يې زړه تړلی وو ښه بېلګه يې ظريف د مخابراتو وزير دی چې د امين د واکمنۍ په وروستۍ ورځ کله چې نوموړي د شوروي د مخابراتو وزير مسکو ته د ستنېدو پرمهال د کابل هوايي ډګر په لور بدرګه کاوه د خپل يوه افغان ملګري د دې پوښتنې په ځواب کې چې شوروي پوځيان د څه لپاره راغلي

دي ځواب ور کړ: «غم مه خوره! دوی د یوې لوزنامې پر بنسټ موږ ته د مرستې لپاره راغلي دي او و به ویني چې ډیر ژر به د انقلاب ضد تېر ور ټول کړي». ۱۳۶ / ۶۷ ظریف هم د امین په څېر نه پوهېده چې دا پوځیان به د انقلاب ضد تېر نه بلکې د امین او د هغه د فرکسیون تېر ورتول او خلقي واکمني به نسکوره کړي.

پرچميان امین د سی آی ای جاسوس گڼي. تردې مهاله هېچا هم داسې سند ندی خپور کړی وښيي چې امین د سي آی ای سره اړیکې درلودلي. یوری کوزنتس چې د ا، خ، د، گ په مرکزي کمیټه کې په ۱۹۷۸ – ۱۹۷۹ کې سلاکار وو د شوروي اتحاد د «سره ستوري» د ورځپاڼې د خبريال د دې پوښتنې په ځواب کې چې امین په رښتیا سره د امریکایانو مامور وو وایي: «زه دې موضوع ته د شک په سترگه گورم، د دې مسئلې د طرحې دلیل د نوموړي د یادداشت په کتابچه کې په هند کې د سیا د پلاني مامور د تلفون لیکل وو چې ده ورته اړتیا لرله. د دې پرته ددې ادعا د تائید لپاره هیڅ لاسوند شتون نه لري». ۱۸۲ په کابل کې د وژل شوي امریکایي سفیر په شمول امریکایي دپلوماتان د خپل هیواد د څارگرې ادارې سره د امین اړیکې ناسم تبلیغات گڼي. امریکایي لیکوال سټیوکول او د واشنگتن پوسټ د ورځپاڼې مدیر لیکي: «په کابل کې د میشتو امریکایي دپلوماتانو لپاره امین یو ډیکتاتور وو چې د آدولف دابس قاتل هم گڼل کیده. هغوی هم حتی د امین د سی آی ای د غړیتوب د اوازو نه خبر وو... دابس د خپل مرگ نه مخکې د سی آی ای د مسئول نه پوښتنه کړې وه څرنگه چې اوازي دي په رښتیا سره امین د سي آی ای اجنټ دی؟ هغه په ځواب کې ویلي چې امین هیڅکله هم په سي آی ای کې کار نه دی کړی. دا خبرې چې بروس امستونز چې هغه مهال د آدولف دابس مرستیال وو او د دابس د وژنې وروسته د امریکا د سفارت شارژدافیر مقرر شو ما ته وویل. د کتاب لیکوال د امستونز له وینا راوړي چې د منځني ختیځ د سي آی ای افسرانو ما (امستونز) ته ویلي چې امین هیڅکله هم زموږ سره اړیکې نه لرلې او نه یې زموږ څخه حقوق تر لاسه کړي». ۱۸۳ / ۱۰۲ امریکایي خبريال سلیک هریسن هم د امستونز له قوله امین د نوموړي هیواد د څارگرې ادارې سره د اړیکو نه لرونکی گڼي بلکې د امریکایانو سره دښمن معرفي کوي او لیکي: «د ۱۹۷۹ کال برخلیک ټاکنو کې مني کې امستونز پنځه ځله د حفیظ الله امین سره خصوصي ملاقاتونه لرل خو خبرې یې د اړینو پایلو پرته وې... امستونز امین د امریکایانو په وړاندې یو ستیزه جو، غیر قابل سازش او انعطاف ناپذیره رهبر مومي». ۱۶۷ / ۳۰

د پورتنیو څرگندونو څخه دا پایله را وځي چې حفیظ الله امین د شوروي رښتینی دوست وو نه دښمن، پر بله خوا هغه د امریکا دښمن وو نه دوست. په هغه باندې د سي آی ای د اجنټ تورلگول یو بې بنسټه تور او پر بله خوا هغه د شوروي ضد گڼل د اپلټو پرته بل څه نه دي.

د افغانستان د اشغال لاملونه

د شوروي سره پوځ له لوري په افغانستان باندې د یرغل او د اشغال د لاملونو په هکله اندونه ویشلي دي. هر څوک د خپل سیاسي-ایدئولوژیکي لیدلوري، سازماني تړاوونو او بهرنیان بیا د خپلو دولتونو د تگلارو او ستراتیژیو له مخې دې مسئلې ته گوري خو زیاتره د افغانستان د اشغال لاملونه دا گڼي:

۱- د شوروي پراختیا غوښتونکي تگلاره

۲- ايدئولوژيکي تړاوونه

۳- د اسلامي بنسټپالو سره د شوروي بهر مبارزه (امنيتي ملحوظات)

۴- په شوروي اتحاد کې د واک په سر مبارزه

د شوروي د هستوي فزيک پوه او د شوروي اتومي بمب جوړونکي اندري سوخاروف له انده د «افغانستان د اشغال او يرغل رښتيني انگېزه شوروي پراختيا غوښتنه وه.» ۱۸۴ / ۲۰ که چېرې په افغانستان کې د شوروي د يرغل وروسته ټيکاو ټينگ شوی وای هغه مهال يې امکانات ډېر بدل ترڅو شوروي اتحاد د فرضي کرښې د هغې خوا پښتنو او بلوڅو د ملاتړ د ترلاسه کولو له لارې په آسانۍ سره د هند سمندرګي ته ځان هم رسولی وای او د ستر پيټر خوبونه په واقعيت اوښتي وای. ځکه دا هم ويل کېږي چې شوروي تودو اوبو ته د رسېدو په موخه پر افغانستان يرغل وکړ. بېځايه نه وو چې د شوروي اشغال پر مهال په پاکستان کې «جهاد افغانستان دفاع پاکستان» شعارونه ورکول کېدل.

د ايډيالوژيکي تړاوونو په هکله بايد وويل شي چې د زبرځواکونو او ځواکمنو دولتونو له لوري د ښکلو سياسي شعارونو لکه انترناسيونياليسم، گلوباليسم، اسلامي اخوت، بشري حقونه او دموکراسۍ وړاندې کول د وروسته پاتې نړۍ د ولسونو د تيرايستۍ او د زبرځواکونو لخوا د خپلو موخو او هژمونېستي تگلارو د پټوني لپاره د يوې وسيلې پرته بل څه نه وو او نه دي. د زبرځواکونو له لوري د نورو او په تېره وروسته پاتې دولتونو سره د هغوی د دولتي جوړښت څرنگوالی، د حکومتولۍ بڼه او د نورو هيوادونو سره د ايدئولوژيکي تړاونو پر بنسټ د اړيکو ټينگښت ستراتيژيک هدف نه دی بلکه لنډ مهاله يا اوږدمهاله تکتیک دی. ښه بيلگه يې پخپله شوروي اتحاد دی. کله چې د گرباچف د واکمنۍ پر مهال کرملن دې پايلې ته ورسيد چې نور د ا، خ، د، گ چې د سوسيالستي ټولنې د جوړولو هوډ يې درلود د دوی گټې نشي ساتلې او يا د نوموړي گوند ملاتړ دوی ته دروند تماميږي د برهان الدين رباني په مشرۍ يې د ۱۹۹۱ کال په نوامبر کې د مجاهدينو يو پلاوی مسکو ته وروباله او دې هوکړې ته ورسره ورسيد چې د کابل په پلاز به رباني کينوي او هماغه دي چې د ملگرو ملتو د سولې پنځه فقره نيز پروگرام يې د ۱۹۹۲ کال د اپريل په اته ويشتمه د کارملي پرچميانو او د اسلامي جمعيت پر مټ شند کړ. دلته ليدل کېږي چې مسکو ته ايډيالوژيکي تړاو هېڅ ارزښت نه درلود بلکې مسکو ته د هغوی ملي گټې مطرح وې. که د ايډيالوژيکي تړاو له مخې پر افغانستان يرغل شوی وي نو اشغالگرو ولي خلقيان له واکه گوښه کړل او د کارمل په مشرۍ پرچميان واک ته ورسول چې خلقيانو هم د پرچميانو په څېر سياسي-ايډيالوژيکي باورونه لرل.

د اسلامي بنسټپالو په وړاندې د شوروي بهر په افغانستان کې مبارزه. د دويمې نړيوالې جگړې وروسته د سوسيالستي بلاک د را څرگندېدو او د سوسيالستي ايډيالوژۍ او مترقي اندونو د ودې او لاپياوړتيا د مخنيوي يوازېنۍ لاره پانگوالي نړۍ پدې کې ليدله چې شوروي اتحاد د اسلامي ځوځښتونو په پياوړي کولو او اسلامي دولتونو په واسطه محاصره کړي. همدا لامل وو چې لويديځ د سرطان او ثور انقلاب په وړاندې اسلامپالو ډلو ته مالي او تسليحاتي مرستې کولې او په افغانستان کې يې د جگړې اوږونه بل کړل چې خلقي حکومت ته يې سرخوړی جوړ کړی وو او د وخت په تېرېدو سره دا ډلې پياوړې کېدلې. لکه څرنګه چې د شوروي اتحاد د منځنۍ آسيا ولسونه مسلمان وو او مسکو لدې څخه وېره درلودله چې اسلامي تنظيمونه په منځنۍ آسيا کې نفوذ وکړي. د وخت د کي جي بي د مشر اندروپوف په وينا مخکې لدې چې اسلامپالې ډلې شوروي اتحاد ته را ورسېږي بايد په افغانستان کې وځپل شي. هماغه دي چې پر افغانستان يې يرغل وکړ. پدې هکله بيا دا پوښتنه را پيدا کيږي چې ولې مسکو پخپل

یرغل سره خلقيان له ډگره وایستل او واک یې د کارمل د لې ته ولېږدولو. د کارمل د ډلې واکمنول هم د شوروي د هژمونېستي پراختیا غوښتنې تگلارې تر سیوري لاندې عملي جامه واغوستله ځکه کارمل د یوه ګوداګي په توګه د مسکو د موخو رښتینې پلې کوونکی وو.

په شوروي اتحاد کې د واک په سرمبارزې په اړه باید وویل شي چې دا مبارزه روانه وه. خو د سترو دولتونو سیاستوال اړین بصیرت لري او ځانته اجازه نه ورکوي چې د خپل هېواد د اوږدې مودې په ترڅ کې منځته راغلي ستراتیژي خلاف ګامونه اوچت کړي. لدې امله په شوروي اتحاد کې د واک پر سر مبارزه قطعاً د اشغال لامل نشي کېدای.

لکه څرنګه چې وینو د افغانستان اشغال لامل مختلف اړخونه لري. له بله پلوه ټولې سیاسي - ټولنیزې پدیدې د یوه زنځیر د کړیو په څیر د یوې بلې سره نه شلیدونکې تړاو لري. له بله پلوه نړیوال شرایط هم د یوه هېواد په سیاسي بهیرونو اغېز لري. لدې کبله اړینه بریښي چې د خلقي واکمنۍ مخکې جمهوري نظام ته ور وګرځو او د هغه مهال نړیوال حالات د شوروي دولت د وضعیت او دریځ پر بنسټ وڅېړو.

د افغانستان د اشغال په درشل کې په نړۍ کې د شوروي اتحاد دریځ مخ په کمزورېدو وو. مصر د کمپ دیوید په تړون سره د مسکو له نفوذ څخه وتلی وو. سوريې هم د کورنیو بنسټپالو مذهبي ډلو له ویرې د مسکو سره په احتیاط چلند کاوه. په عراق کې ځانغوښتونکي صدام حسین خپل دریځ پیاوړی کړی وو او د مسکو پروا یې نه کوله په لیبیا کې ورته حالت تر سترګو کیده. د وارسا د تړون غړي هېوادونو کې شوروي ضد روحیه خورا غښتلې وه. شوروي دولتي اقتصادي سکتور خپل تېر رونق نه درلود او فساد د شوروي دولت او شوروي ټولنې له ځانګړتیاوو څخه ګڼل کیدل. خو د شوروي سیال د متحده ایالاتونو او د هغه د ناټوي متحدینو اقتصادي وضعیت بد نه وو او واشنگتن سوسیال دموکراسي خوځښتونه، ګڼ شمېر بڼې لاسي او یو شمېر کین لاسي خپل لوري ته په نږدې کولو سره په نړۍ د واکمنیدو په موخه راکښول او په منځني ختیځ کې عملاً واک چلاوه. که څه هم ایران یې له لاسه ورکړی وو خو پاکستان یې خپل کړی وو او د دوو ځواکمنو دولتونو چین او جاپان سره یې هم اړیکې دوستانه وې خو د شوروي اړیکې ورسره خړې پړې وې. چین د دې وضعیت څخه په ګټې اخیستني سره د دریمې نړۍ د مترقي غورځنگونو د مشرۍ په موخه ګټه پورته کوله. امریکې په ویتنام کې ماتې خوړلې وه خو د سویلي کوریا سره یې اړیکې خورا تودې وې. د نړۍ په ګوټ ګوټ کې د امریکې د پوځي اډو د جوړیدو لړۍ په قوت سره دوام درلود او سمندري پوځونه یې د پاکستان تر بندرو پورې رسیدلي وو. په سیمه کې شوروي ته یوازې هند ور پاتې وو. دا مهال په افغانستان کې جهادي تنظیمونو د خلقي واکمنۍ خلاف مبارزه کوله او د وخت په تېرېدو سره غښتلي کېدل او د خلقي واکمنۍ د نسکورېدو له امله افغانستان هم د شوروي ضد تگلاره غوره کوله. ددې ګواښ د مخنیوي په موخه یې پر افغانستان یرغل وکړ او د کابل په پلاز یې ښه غورځنیوونکي کارمل کېنولو ترڅو د ایران کین خوځښت ته قوت ور وښيي پدې تمه چې د ایران د اسلامي جمهوریت امریکایي ضد دریځ ته د توده یانو پواسطه د امپریالیزم پرضد د مترقي ځواکونو د مبارزې رنګ او بڼه ورکړي. په دواړو ګاونډیو هېوادونو افغانستان او ایران کې د پرچمیانو او توده یانو په واکمنولو سره د سیمې د لویدیځ پلوه دولتونو خلاف ولسونه راوپاروي پدې خام خیال چې مسکو به وکولی شي خپلې ماتې جبران کړي او خپل نړیوال اعتبار لوړ کړي. د کارمل د واکمنۍ په لومړیو کې د آیت الله خمیني په پټه د له درناوی ډک لیک استول او د امریکې د امپریالیزم خلاف د دواړو مسلمانو هېوادونو په ګډې مبارزې ټینګار د مسکو د ارادې پرته ناشونی وو.

څلورم څپرکی

افغانستان د شوروي اشغال پرمهال

د ۱۹۷۹ کال د دسمبر په اووه ویشتمه (مرغومي شپږمه) د تاجکستان د پلازمېنې دوشنبې (بوران) په نامه راډیو چې د کابل راډیو فریکونسي نېردي يې خپروني لرلي د ماښام د اوو بجو شاوخوا د ببرک کارمل وينا خپره کړه چې په يوه برخه کې يې راغلي وو: «زه ببرک کارمل د افغانستان د خلک دموکراتيک واحد گوند د مرکزي کميټې، د افغانستان د دموکراتيک جمهوريت د انقلابي شورا، د افغانستان دموکراتيک حکومت له خوا تاسو د افغانستان خوریدلو مسلمانو سني او شيعيه هيوادوالو، پوهانو او روحانيونو، د هيواد د اتل اردو سرتيرو او افسرانو، ملي سوداگرو او ملي پانگه والو ته د حفيظ الله امين دا د امريکې د خونخوار جاسوس او عوام غولوونکي جبار ديکتاتور د فاشيستي رژيم د نسکوریدو له امله مبارکي وایم...، د اردو او دا، خ، د، گ، د انقلابي حرکت له امله او د امين د فاشيستي رژيم په نسکوریدو سره زموږ د گران هيواد افغانستان ملي خپلواکي او آزادي او د ثور پرتمين انقلاب گټې خوندي شوې...» ۱۸۶ / ۳ وينا په دې شعارونو پای ته رسيدلې وه: مرگ په نادري ستمگرو او وینې زبېنونکو امينيانو! مرگ په ارتجاع او امپرياليزم او د هغو په ځنځيري سپيانو! مخ په وړاندې د ثور د پرتمين انقلاب د سترو آرمانونو د سولې، آزادۍ...

د بوران راډیو په اړه بايد وويل شي چې شوروي مقاماتو د ۱۹۷۹ کال د دسمبر په اتمه په افغانستان کې خپل سفارت ته داسې لارښوونه وکړه: «په کابل او نورو ولايتونو کې په ډېر ځير او پاملرني له دوشنبې څخه د افغانستان پر لور د بوران په نامه د خپرېدونکي خپروني څرنگوالی ترڅارني لاندې ونيسئ او پدې اړه خپل اند موږ ته راولېږئ چې خپروني يې په څه ډول اورېدل کېږي.» ۲۰۰/۱۲۴ دې دا معنی لرله چې آيا د دې راډیو خپروني د کابل د راډیو د فریکونسي سره برابري دي که نه. د کارمل د وينا په پای کې شعارونه ښيي چې هغه د يوه سياستوال او د يوه هيواد د مشر په څېر نه بلکه د يوې اعتراضيه مظاهره د ښکېلمار ويناوال په رول کې راڅرگند شو. د کارمل په وينا کې د نادري ستمگرو په پټه د سپکو سپورو د ويلو اړتيا څه وه. ځکه هغه مهال نه د نادرخان کورنۍ واکمنه وه او نه دې کورنۍ د افغانستان د ننه کومه جبهه لرله. که د امينيانو خلاف يې سپکه ژبه کاروله کوم اعتراض شتون نه درلود ځکه امين په افغانستان واک چلولو. د شورويانو له تيري وروسته کارمل خپل لومړی مطبوعاتي کنفرانس د ۱۹۸۰ کال د جنوري په دريمه يعني د اشغال يوه اونۍ وروسته د چهلستون په ماڼۍ کې ورکړ او دا پرديو واک ته رسولی د خپلواک مشر په رول کې د خبريالانو مخې ته ودرېده. کارمل مخکې لدې چې د خبريالانو پوښتنو ته ځواب ووايي هغوی يې د دوستو او د ښمنو هېوادونو په استازو ووېشل. هغه د بي بي سي د خبريال د دې پوښتنې چې «آيا د حفيظ الله امين حکومت د واکمن حکومت په توگه د خپل حکومت د نسکورولو په موخه شوروي قوتونه وغوښتل چې افغانستان ته راشي، په غوسې سره د سگرتو قوطۍ د خبريال پر لوري واچاوه او وي ويل: د انگليس د زاره امپرياليسم استازی! درۍ ځله مو زموږ په هېواد تېری وکړ او غاښ ماتوونکی ځواب مو ترلاسه کړ! کفايت کوي.» ۱۸۷ لکه څرنگه چې هغه د خبريال پوښتنې ته ځواب نه درلود نو د يوه ماشوم په څېر يې خبريال ته د هغه د نيکونو د ماتې پېغور ورکړ. همدا رنگه له کارمل څخه د هغه په دوهم مطبوعاتي کنفرانس (مرغومي شلمه) کې د انگستان د تلویزيون يوه خبريال داسې پوښته وکړه. جلالتمآب ليونېډ برژنف د مبارکۍ په تلگرام کې تاسې ته په دموکراتيک ډول د افغانستان د حکومت د مشر په توگه مبارکي ويلې ده. زما پوښتنه دا ده چې تاسې په څرنگه دموکراتيک ډول وټاکل شوی، په څه ډول شرايطو کې وټاکل شوی او همدا

رنگه که داسې وي نو ولې شوروي ځواکونو تاسې ته د واک په نيولو کې مرسته وکړه ؟
 ځواب: د بریتانیا د امپریالیزم د پخواني آشنا استازی چې پخوا یې درې واري زموږ هېواد اشغال کړ او درې واري یې ماتې و خوړله ستا پوښتنې ته به ځواب ووایم . که ستاسې په یاد وي د ثور د ستر انقلاب وروسته زه د انقلابي شورا او صدراعظم مرستیال او د افغانستان خلک دموکراتیک گوند منشي وم. وروسته له هغې چې د امین د باندو او د امینیانو په وجود کې د امریکا د امپریالیزم د سي آی ای د توطیې له امله ارواښاد نور محمد تره کی په شهادت ورسېد د ا، خ، د، گ غوڅ اکثریت د مرکزي کمېټې اصولي غړو او د افغانستان د دموکراتیک جمهوریت د انقلابي شورا اکثریت غړو پرېکړه وکړه چې د حفیظ الله امین د باندو په وجود کې د امریکا د امپریالیزم د سیا جاسوسي سازمان توطیې له منځه یوسي . هغه اصولیت چې زموږ په گوند او دولت کې موجود و دوی زه د راتلونکي عمومي منشي او د انقلابي شورا دریس او صدراعظم په توگه و ټاکلم.» ۱۸۸ / ۳۲۲ پدې اړه د اسوشینډپرس خبریال ترې پوښتنه وکړه : څرنگه چې جلالتماب وفرمایل چې امین د امریکې جاسوس وو، ولې هغه د شوروي اتحاد لښکر راوغوښت؟ کارمل ځواب ورکړ: « حفیظ الله امین د امریکا اجنټ د شوروي اتحاد څخه د محدودو قطعاتو د مرستې غوښتنه نده کړې بلکې دا مرسته د افغانستان د دموکراتیک جمهوریت د انقلابي شورا په اراده او د رایو په اتفاق صورت نیولې دی.» ۱۸۷ / ۲۳۵ د کارمل د مرغومي د شپږمې وینا او لومړۍ دوې مرکې د اصدادو تولیدي دي . لامل یې دا دی چې هغه چمتو نه دی واک ته دده د رسیدو رښتیني انځور وکارې. کارمل ځان د هغه گوند او حکومت مشر معرفي کوي چې همدې گوند هغه څه د پاسه یو کال مخکې (د ۱۳۵۷ کال د لیندۍ شپږمه) له گوند څخه شړلی او حکومت هغه د هېواد له تابعیته محروم کړی وو. کارمل په خپله وینا کې هڅه کړې ثابته کړي چې د خلقي حکومت په راپرزولو کې افغان پوځ لاس درلود. خو واقعیت دا دی چې د دسمبر په اووه ویشتمه د واکمنۍ خلاف د پوځ یو کوچنی جزواتم (دلگۍ) هم نه و راپاڅیدلی بلکې واکمنۍ ته د شوروي لښکر خاينانه غلچکي یرغل د پای ټکی کښنود. د جنرال لیاخفسکي په وینا « کارمل ژمنه کړې وه چې د هغه ۵۰۰ تنه جنگیالي به زموږ سره مل شي. د هغوی لپاره وسلې او بمونه راوړل شول ، انتظار مو ویوست . د ۵۰۰ تنو څخه یو تن راغی.» ۴۹ / ۱۵۰ ښایي دا یو تن د میر اکبر خیبر ورور بسم الله وي چې د کورنیو چارو په وزارت کې یې دنده لرله. د کارمل له لوري دا ادعا چې پوځ واکمنۍ ته د پای ټکی کښنود څه موده وروسته یې په خپله ناسمه وبلله او وایي: « که چیرې د شوروي سوسیالستي اتحاد بې غرضه او د وروگلوۍ مرستې نه وای د ثور بریالی انقلاب به خپل نوي پړاو ته نه ننوت او نن به نه یوازې په افغانستان بلکه په سیمه کې یوه ستره غمیزه منځته راغلې وه.» ۱۸۷ / ۱۵ د کارمل پورتنۍ ضد او نقیض ویناوې ښیي چې نوموړی هڅه کوي واقعیتونه پټ کړي چې دا امکان نلري ځکه لمر په دوو گوتو نه پټیږي او برېښد وسلوال یرغل او اشغال هم د پټېدو نه دي.» دلته که له انقلابي شورا څخه مقصد د نور محمد تره کی انقلابي شورا وي نو د هغه په ژوند کې خو روسان رانغلل نو د هغه له مرگه وروسته روسانو د هغه تړون عملي کاوه ؟ او که د امین د وخت له انقلابي شورا څخه مقصد وي نو هغه خو دی خپله ردوي چې امین نه دي راغوښتي . بله عجیبه خبره خو دا ده چې راغوښتي هغوی دي (!) خو قدرت ته یې دی ورساوه؟ « ۱۸۹ / ۱۸ البته مسکو هم ورته ستونزې لرلې او څرگندونې یې د کارمل په شان ضد او نقیض وې. د شوروي اړخ د ضد او نقیض څرگندونو په هکله باریس گروموف په افغانستان کې د شوروي لښکر وروستی قوماندان د ملگرو ملتو په غونډه کې چې پدې غونډه کې شاه محمد دوست د بهرنیو چارو وزیر د ډول ډول پوښتنو سره مخامخ شو د شوروي اتحاد د بهرنیو چارو وزیر گرومیکو خبرې راوړي چې شاه محمد دوست ته وایي: « تاسې ملگری وزیر زیات دلیلونه لرئ نه د تورن په بڼه بلکې د یوه اړخ په توگه وینا وکړئ . اړین دي پر دې ډډه ولگوئ

چې شوروي اتحاد د افغانستان د جمهوري حکومت د پرله پسې غوښتنو په ځواب کې د شوروي اتحاد مشرتابه د خپلو ځواکونو يوه برخه افغانستان ته واستوي. دا غوښتنې مخکې هم د نورمحمدتره کې د مسکو نه په خپلې ليدنې او هم د حفيظ الله امين لخوا شوې وې. «۷۶/۱۹۰ دا چې کارمل په خپله لومړۍ وينا کې وايي د امين په نسکوريدو سره د افغانستان خپلواکي او آزادي خوندي شوه څو کاله وروسته د شوروي اتحاد د صنفې اتحاديو د نشراتي ارگان (تروډ) سره په مرکه کې ردوي او وايي: «ستاسو سلاکاران هر چيرې وو په پوځ، په خاد، په دولتي ادارو، په ډله نيزو رسنيو، ښاروالۍ، د لوړو زده کړو په بنسټونو، په هرځای کې، زه د يوه خپلواک او آزاد هيواد لارښود نه وم زموږ هيواد يو نيول شوی هيواد وو چې په واقعيت کې تاسو فرمان ورکاوه.» ۱۹۱ / ۱۱۰ د کارمل دا کار د ستايلو وړ دی چې د خپلې بلواکې واکمنۍ ترڅه واقعيتونه يې د خپل ژوند په وروستيو کې درک کړل خو د ده ځينې ملگري او په هغو کې د هغه صدراعظم کښتمند دا نه مني چې د شوروي لښکر د تيري له امله د افغانستان پرخلکو تپل شوي رژيم د «هر ډول خپلواکۍ نه بې برخې وو، د کوچنيو کارونو څخه نيولې تر لويو پورې د شورويانو له خوا اداره کيدل.» ۳۹ / ۹۳۶ عجيبه لا دا ده کارمل واک ته د ده د رسولو وروسته د ثور د اوومې وسلوال پاڅون ته د ثور ستر انقلاب وايي خو کله چې مسکو هغه ۱۹۸۵ کال په اپريل کې د واک څخه گوښه کړ او په مسکو کې يې ساته همدې ستر انقلاب ته ستر جنايت وايي. د ۱۹۸۹ کال په دسمبر کې د پراودا د شوروي کمونست گوند ارگان خبريال د نوموړي څخه د ثور انقلاب په هکله وپوښتل وويل: «د اپريل انقلاب د افغانستان د خلکو په وړاندې يو ستر جنايت وو. کله چې خبريال وويل: او هو! خو تاسې ددې انقلاب د فعالو گډون کوونکو او حتی مشرانو څخه وئ. نو تاسې هم يو جنايتکار ياست؟ بېرک کارمل خپل لاس د اعتراض په ډول پورته کړ او وېي ويل: نه خير! زه مخالف وم انقلاب زما او د گوند د ارادې پرته پېښ شو.» ۱۹۲ که د کارمل دا خبره ومنل شي نو د خپلې واکمنۍ پر مهال يې ولې د ثور انقلاب د نوي بشپړتيايي پړاو خبرې کولې، د ثور د ستر انقلاب د بري شعارونه يې ور کول او گوندیان يې هڅول چې د سر په بيه د ستر انقلاب يا د ده په خبره د ستر جنايت په پايله کې راپنځېدلې واکمنۍ څخه ساتنه وکړي؟

د پورتنیو څرگندونو په پام کې نيولو سره د بوران د راډيو څخه د کارمل د وينا د خپرېدو وروسته کله چې د کابل راډيو هم شوروي پوځيانو ونيوله د کارمل ثبت شوې وينا چې د امين د واکمنۍ په نسکورېدو څرځېدله څو ځله خبره شوله. کله چې د کارمل وينا خپرېده «بېرک کارمل په بگرام کې د شوروي پاراشوټ – ديسانټ غونډ او د کی جی بی د اوومې ادارې د ساتونکو په واک کې وو چې قوماندان يې ن.ای سردیوکف وو. د امين له وژلو وروسته د دسمبر د اووه ويشتم په ماښام يوری اندروپوف د کارمل سره اړيکه ونيوه هغه ته يې د خپل ځان او ليونيداييلېچ بريژنف له لوري د انقلاب د دويم پړاو او د افغانستان د دموکراتيک جمهوريت د انقلابي شورا د رئيس په توگه د هغه د ټاکنې مبارکي وويله.» ۱۵۲/۴۹ کله چې په کابل کې شوروي يرغلگرو امين او د هغه لوړپوړي پوځيان ترور کړل او په وضعيت واکمن شول د دسمبر په اته ويشتمه کارمل او اناهيټا دواړه د شورويانو په پوځي يونيفورم ملبس د بگرام د هوايي ډگر څخه د کی جی بی د ځانگړي ځواک په ملتيا په ټانک کې ناست کابل ته راوليږدول شول. ويل کېږي لومړی صدارت او وروسته د چهلستون ماڼي ته يوړل شول. په همدې ورځ د ماښام په خبري سرويس کې د افغانستان د دموکراتيک جمهوريت دولت اعلاميه خپره شوه چې پکې راغلي وو: «د افغانستان دموکراتيک جمهوري حکومت د افغانستان د خارجي دښمنانو پرله پسې لاسوهنو او وړانکارو ته په کتنې سره د ثور انقلاب د لاسته راوړنو، ځمکنۍ بشپړتيا، ملي خپلواکۍ او د سولې او امنيت د ساتلو په موخه د ۱۹۷۸ کال د دسمبر د پنځمې د دوستۍ، ښه گاونډيتوب او همکارۍ د لوزنامې

پرېښست د شوروي اتحاد څخه په څوڅو ځله او په ټينگار د پوځي مرستو په شمول د بېرنيو سياسي او اقتصادي مرستو غوښتنه کړې وه. د شوروي اتحاد لوري د افغان اړخ غوښتنو ته مثبت ځواب ورکړ. « ۲۵۲ / ۱۰۶ د دسمبر په اته ويشتمه (مرغومي اوومه) ډله ډله پرچميان امني لېسې ته ورتلل او اړين دستورونه يې ترلاسه کول. جنرال نبي عظيمي د امني لېسې د هغې ورځې د خپلو سترگو ليدلی حال داسې انځوروي: «په امني لېسه کې سترمحشر دی، د بناديو ولولې او هورا ويل، د چکچکو غبرونه له لېرې اوريدل کيږي، د بغل کښيو بازار، د مچولو او د تودو غيرو نيولو بازار...» ۳۸۶/۱۹۳ پرچمي ځوانانو چې سپين بازو بڼونه يې لرل د ښار څلور لارو او د دولتي بنسټونو مخې ته چې شوروي ټانکونه او زرهيوبڼونه ولاړ وو تلل او ښاريانو ته د امين د رژيم د نسکوريدو او هيواد ته د شوروي لښکر د راتگ په اړه معلومات ورکول گواکې چې دا لښکر د افغان ولس لاس نيوي او مرستې لپاره راغلي دي. خو افغان ولس، ملي دموکراتيکو کړيو او په هغو کې غوڅ اکثريت خلقيانو د شوروي لښکر راتگ د افغان ولس او د دې هيواد د تاريخ د غميزې پيل گڼلو.

د بېرک کارمل واک ته رسيدو نه د څه د پاسه د څلورو لسيزو په تيريدو سره د خلق دموکراتيک گوند په سندونو او د هغه د پلويانو له لوري د کارمل په اړه دوو پوښتنو ته ځواب ندی ويل شوی. يو د هغه قومي تړاو او بل د ا، خ، د، گ د عمومي منشي، د ا، د، ج د انقلابي شورا د رئيس او صدراعظم په توگه د هغه ټاکنه. خو د کارمل په اړه دا واقعيت د لمر په څېر روښانه دی چې هغه د يوه ځانپاله لوېديلي وگړي په توگه واک ته د رسېدو په موخه هر خيانت او حتی وطن پلورنې ته چمتو وو له همدې کبله هغه ته ولس دوهم شاه شجاع ويل او خلکو دا لاندې بيت:

سکه زد بر سيم و زر شاه شجاع ارمني

نور چشم لارد و برنس خاک پای کمپني

داسې اړولی وو:

تکيه زد بر تاج و تخت کارمل پرچمي

نور چشم برېژنف خاک پای کې جې بې

کارمل ډېر ژر د گوند نوې رهبري (مرکزي کمیټه او سياسي بېرو) او خپله کابينه د مسکو د منظوري وروسته اعلان کړله. د هغه سياسي بېرو له پنځو تنو (بېرک کارمل، اناهيټا راتيزاد، سلطانه علي کښتمند، صالح محمدزيري او دستگير پنجشير) څخه جوړه شوې وه او د حکومت غړي يې لاندې کسان وو:

- ۱- بېرک کارمل، د انقلابي شورا رئيس او صدراعظم
- ۲- اسدالله سروري، د صدراعظم لومړی مرستيال او د انقلابي شورا مرستيال
- ۳- سلطانه علي کښتمند، د صدراعظم دوهم مرستيال او د پلان وزير
- ۴- شاه محمد دوست، د بهرنيو چارو وزير
- ۵- محمدرفيع، د دفاع وزير
- ۶- عبدالوکيل، د ماليې وزير
- ۷- عبدالمجيد سربلند، د اطلاعاتو او کلتور وزير
- ۸- عبدالوهاب صافي، د عدليې وزير
- ۹- اناهيټا راتيزاد، د ښوونې او روزنې وزير
- ۱۰- عبدالغفار لکنوال، د کرهني او ځمکواصلاحاتو وزير

- ۱۱ - فیض محمد، د سرحدونو او قبایلو وزیر
 ۱۲ - نجیب الله، د دولتي اطلاعاتي خدماتو (خاد) رئیس
 ۱۳ - سید محمد گلابزوی، د کورنیو چارو وزیر
 ۱۴ - محمد اسلم وطنجار، د مخابراتو وزیر
 ۱۵ - گلداد، د لوړو او مسلکي زده کړو وزیر
 ۱۶ - راز محمد پکتین، د اوبو او بریښنا وزیر
 ۱۷ - نظر محمد، د فواید عامي وزیر
 ۱۸ - شیر جان مزدوریار، د ترانسپورت وزیر
 ۱۹ - محمد اسماعیل دانش، د کانو او صنایعو وزیر
 ۲۰ - محمد ابراهیم عظیم، د روغتیا وزیر
 ۲۱ - محمد خان جالار، د سوداګرۍ وزیر (هغه د ک. ګ. ب سره په اړیکو لرلو تورن دی.)
- پرچمی
 پرچمی
 خلقي
 خلقي
 خلقي
 خلقي
 خلقي
 خلقي
 (ناڅرګند)

کارمل ته د خلقي مشرانو بیعت

د شوروي اشغالګرو له لوري د امین د ترور وروسته ماخوستن ناوخته کابل راډیو یوه اعلامیه خپره کړه او پکې راغلي وو چې د ګوند د مرکزي کمیټې، انقلابي شورا او حکومت غړي سبا سهار د راډیو ټلويزیون تالار ته تشریف یوسي او دا اعلامیه د مرغومي په اوومه سهار بیا خپره شوله. که څه هم د مرغومي په شپږمه ماښام ګوندي مشران پوهېدل چې شوروي پر غلګرو دولتي مشر وژلی دی خو ځېنو یې ځانونه ناخبره اچولي لکه څرنګه چې زیری پدې اړه لیکي: «سهار مې ډېر تلوار وو، چې د افغانستان راډیو ته ولاړ شم، او ژر را معلومه شي څه پېښه ده.» ۴۰ / ۴۵۰ د دې اعلاميې په وړاندې د یو شمېر مشرانو د غبرګون په هکله د ګوند د دارالنشاء مشر لیکي: «سهار وختي مې د کابل راډیو په څپو کې د وسله وال پوځ د سیاسي چارو د لوی رییس محمد اقبال وزیري وینا واورېده چې د لاندې خبرو په ترڅ کې یې خپل ځان ته د کنځاوو په کولو سره خوشالي څرګندوله: د دکتاتور او تروریست حفیظ الله امین فاشېستي رژیم نسکور شو... بیا د ګوند د مرکزي کمیټې او د دولت د انقلابي شورا غړو ته د راډیو له لارې اعلان وشو چې په بیرې سره دې د ملي ټلويزیون تالار ته تشریف راوړي. په ۱۰۴ بلاک کې د مرکزي کمیټې او انقلابي شورا استوګنو غړو ټاکل شوي ځای ته په داسې خندا او خوشالۍ سره تشریف یووړ چې تا به فکر کاوه چې بیا له سره په نویو، لوړو او ددېبه لرونکو پستونو باندې ټاکل کېږي.» ۱۲۲ / ۲۲۷-۲۲۸ د غوربندې په وینا په تالار کې څوک ناسوب نه وو یعنې د دولت ټول لوړپوړي هلته ورغلي وو. دوی په تالار کې کارمل ته د دولت د مشر په توګه د مبارکۍ پیغام هم لیکلی او پدې ډول یې کارمل ته بیعت وکړ. د زیري په وینا تبریک لیک لومړی بارق لیکلی وو. خو «میثاق هغه څیرې کړاو وېل چې بارق بیا هم کارمل تر ضرورت زیات ستایلی او غیر لازمي خبرې یې لیکلي وې. وروسته میثاق د ببرک کارمل په نامه تبریک خط ولیکی.» دا مهمه نه ده چې د کارمل په پټه ضروري یا غیر ضروري خبرې لیکل شوې وې مهمه دا وه چې په خپله میثاق او د ګوند ټولو مشرانو اشغال ته لیک ويلي دی. د میثاق ساده ګي پدې کې وه چې هغه په بیعت لیک جملو ته کتل نه د لیک منځپانګې ته چې ده پخپله پرډیو واک ته رسولي ته بیعت لیک ولیکلو او نورو ټولو که ځانونه د امین مخالفان ګڼل او یا د امین پلویان برېښد اشغال ته سرونه تیت کړل. ګوندي مشران په راډیو کې دوي ورځې وساتل شول او په دریمه

ورځ په دوولسو شوروې ټانکونو کې د څرخي پله زندان ته ولېږدول شول. په ټانکونو کې د هغوی د کښولو مسؤلیت دوو پرچمي کدرونو عبدالکبير رنجبر او حشمت اورنگ لرلو، هغه رنجبر چې د ناټويي اشغال په ګټه په رسنيو کې خورا فعال وو، ګوند يې هم جوړ کړی وو او د بلواک فاسد دولت د ولسي جرګې غړی هم پاتې شوی دی. د میثاق د وينا له مخې د امين د کابينې د غړو چورت هغه مهال خراب شو چې «ټانکونو د څرخي پله په لور حرکت وکړ.» دا مهال د څوکيو د شوقيانو سر خلاص شو چې د ددبېه لرونکو څوکيو پرځای بايد د زندان کړاوونه و ګالي. د خلقيانو له لورپورو څخه يوازې د مرکزي کمېټې د دارالنشاء د ځانګړي رييس محمد علي هوما د اشغال شپږ ورځې وروسته د ۱، خ، د، ګ د مرکزي کمېټې «تاريخي اعلاميه» خپره کړه چې پکې پرغل غندل شوی وو. دې اعلاميې هغه اته کاله د څرخي پله د زندان مېلمه کړ. پدې هکله په زړه پورې دوي خبرې دي. يوه دا چې کله په زندان کې د عدليې وزير او لوی څارنوال شرعي جوزجاني لدې اعلاميې خبرپري ويلي يې وو: «هوما څه حق درلود چې زموږ په غياب کې دا ډول خپلسري کار وکړي.» بل دا چې د هوما په وينا د امين د دسترخوان يوه ملګري د هوما د زنداني کېدو په اړه ويل چې هغه دستوري بندي شوی دی. دې دا معنی لرله چې هوما د دوی په څېر د زنداني کېدو دوسيه نلري. هوما دا اعلاميه وروسته له هغې خپره کړله چې د ګوند د مرکزي کميټې اپراتو، د ګوندي کمېټو غړو ته اشغال د منلو وړ نه وو او دې يې هڅولی چې دا اعلاميه خپره کړي. په خلقي مشرانو کې اسدالله سروري هغه څوک وو چې د اشغالګرو سره يوځای راغی او د اشغال لاندې دولت کې دوهم مقام درلود خو ډېر ژر خپلې نه بشونکې تېروتنې ته متوجه شو او د اشغال ضد دريځ يې غوره کړ. د سروري د دريځ په هکله شوروي څارګرو او سلاکارانو مسکو ته دا رنگه رپوټونه استول: «هغه (سروري) د ۱۹۸۰ کال په لومړيو کې په بنکاره ډول ويل چې شوروي دې هغوی (خلقيانو) ته واک وسپاري او خپل هېواد ته دې ولاړ شي.» ۱۸۳ / ۱۸۸ د سروري د دا ډول دريځ پايله دا شوله چې هغه د سفير په نامه منګوليا ته تبعيد شي. د يرغل وروسته لومړيو ورځو کې د څه د پاسه ۱۶۰ تنه لورپوري خلقيان او څو تنه ځوانان د امينيانو په نامه زنداني شول خو د وخت په تېرېدو سره د باندېستانو، امينيانو او فرکسيونبازانو په نامه په مرکز او ولايتونو کې د خلقيانو بندي کولو لړۍ پيل او د ګوند د واکمنۍ ترنسکورېدو پورې يې دوام وموند. ويل کېدل چې د مرغومي د شپږمې د لومړيو ورځو په زنداني کولو کې دريو تنو لورپورو خلقي پوځيانو (سروري، ګلابزوی، وطنجار) رول درلود. وروسته خلقي کدرونه د پرچميانو له خوا د شورويانو د همغږۍ وروسته زنداني کېدل. لومړۍ ډله خلقي مشران چې له بنده خلاص شول زيری او پنجشيري وو چې د يوې اونۍ وروسته آزاد شول بيا باريق، لايق، میثاق او هاشمي خلاص شول. خو هاشمي بېرته زندان ته واستول شو. کارمل زېري ته د هاشمي بېرته زندان ته د لېږلو په هکله ويلي وو چې هاشمي د اشغال مخکې په بدخشان کې د حکومت د ځانګړي استازي په توګه ډېر خلک وژلي دي او ژوند ته يې ګواښ دی. هاشمي د تنظيمونو د واکمنۍ په لومړيو کې په کابل پوهنتون کې ووژل شول. البته هاشمي او شېر محمد ولسي يوازينی خلقي لورپوري وو چې د تنظيمونو په واکمنېدو سره ترور شول، نور پاتې بنديان د امينيانو په نامه په بند کې پاتې شول. دې بنديانو بيا د خپلې بېګناهي له امله کارمل ته دوهم ليک يا عريضه استولي چې د دوی له بنده خلاص کړي. هغه مهال او تردې دمه هغه خلقيان چې ځانونه د امين پلويان ګڼي وايي چې دوی د اشغال ضد وو. پداسې حال کې که دوی د اشغال ضد وای نو ولې يې د نوي بلواکي واکمنۍ بلنې ته مثبت ځواب ورکړ، را ديو ته لاړل او کارمل ته د مبارکۍ ليک خو په واقعيت کې بيعت ليک لاسليک کړ؟ دا بيا بنيې چې هغوی په خپله خوښه راډيو تلويزيون ته لاړل، د نورو خلقي مشرانو په څېر کارمل ته د مبارکۍ پيغام واستولو يعنې دا چې هغه ته يې بيعت وکړ. که دوی د زيري، پنجشيري او نورو په څېر له زندان څخه

خلاص شوي وای او د اشغال لاندې پرچمي واکمنۍ کې دنده ورکړې وای په پوره لېوالتيا او رښتينولۍ سره به يې د اشغال زېږنده واکمنۍ کې دندې تر سره کړې وې. پردې بنسټ اشغال ته په لېک ويلو کې په خلقي مشرتابه کې د امينيانو او د امين د مخالفانو ترمنځ هېڅ توپير نشته دی. غوره بېلگه يې ميثاق دی. هغه له بند څخه خلاص شو او د شوروي د يرغل وروسته د گوند په لومړي پلنوم کې د برخه اخېستونکي په نامه ور بلل شوی وو. خو کله چې مسکو خبر شو د هغه مخه يې ونيوله او پدې اړه به له ده ولولو: « دا وخت صالح محمد زيری راغی او د سالون د دروازي نه يې په اشارې سره وغوښتل. زه له خپله ځايه پورته شوم او هغه ته ورغلم. هغه زما لاس ونيو او زه يې بهر ته بوتللم...، را ته و يې ويل د پلنوم داير بدل ستا له امله ځنډېدلی دی. ما وپوښتل ولې؟ هغه وويل له هماغه ځايه احوال راغلی چې ته بايد په پلنوم کې نه وې. ما وويل له کومه ځايه احوال راغلی دی؟ هغه وويل له هغه ځايه چې بايد احوال راغلی وای. ما وويل هغه ځای څه حق لري چې زموږ د گوند په کورنيو چارو کې لاسوهنه وکړي؟ » عجيبه دا ده چې دواړه له شرمه يا له ډاډه د هغه ځای نوم نه اخلي چې ميثاق بايد په پلنوم کې گډون ونکړي. آيا د ميثاق له انده د افغانستان نيول او د امين وژل د گوند او افغانستان په کورنيو چارو کې لاسوهنه نه وه؟ خو کله چې د ده مخه نيسي چې د گوند په مشرتابه کې راڅرگند نشي هغه د ده د گوند په کورنيو چارو کې لاسوهنه گڼي او که دی د مرکزي کميټې غړی شوی وای هغه مهال به ده هم اشغال ته انترناسيونالستي دنده وپيله.

د امين پلويان تر دې دمه ځانونه اشغال ضد او د اشغال زېږنده واکمني نامشروع گڼي له همدې امله بنديان او يا په کورکې کېنول شول. خو وليدل شول چې کله نجيب له بنده آزاد کړل زياترو يې د نجيب د حکومت سره لکه نورو خلقي مشرانو همکاري پيل کړه. پدې اړه په زړه پورې خبره دا وه ترڅو چې د دوی سره شوروي سلاکارانو ونه ليدل د نجيب په حکومت کې د کارکولو فرصت ورنکړل شو. پدې هکله ميثاق د خپل کتاب په ۵۵۸ - ۵۵۹ مخونو کې توضيحات ورکړي چې دی او شاه ولي شوروي سفارت ته غوښتل شوي وو او د سفارت يوه کارکوونکي يعنې د کې جي بي کوم غړي ورته ويلي وو: «اوس چې زموږ پوځيان له افغانستان څخه وتلي دي بايد ټول ځواکونه د سولې او د ملي روغې جوړې له تگلارې ملاتړ وکړي او سره يو شي ترڅو جگړه په افغانستان کې پای ته ورسېږي...، دا موضوع ستاسو يو ملي امر دی چې بايد د خپل گوند پخواني مخالفتونه هېر کړئ او بايد يو نوی ارگانېک يووالی منځته راشي. » لدې کتنې وروسته ميثاق د کابل د ښاروال په توگه مقرر شو. دا کتنه ښيي چې د شوروي اشغالگرو له وتلو وروسته شوروي سفارت د لوړپوړو گوندي او حکومتي چارواکو د گومارلو او گوبنه کولو واک درلود. له بلې خوا دا هم ښيي چې د امين د پلويانو د اشغال زېږنده بلواکي پرچمي واکمنۍ سره همکاري پيل کړله. د امين د پلويانو له لوري د نجيب په حکومت کې کار کول دا معنی ورکوي چې گواکې نجيب د شوروي اشغال زېږنده واکمنۍ چارواکی او د کارمل د واکمنۍ د وژنو او شکنجو دوزخي ادارې (خاد) مشر نه وو. ددې بنديانو څخه د ۱۳۵۹ کال د غبرگولي په مياشت کې ديارلس تنه اعدام او نور د نجيب الله د واکمنۍ پرمهال له بنده خلاص شول. د محمود سوما، عبدالرشيد جليلي او منصور هاشمي پرته د امينيانو په نامه خلقي مشرانو نجيب ته بيعت وکړ او د اشغال زېږنده حکومت سره د نورو خلقيانو په پرتله رښتيني همکاري پيل کړله. په زړه پورې لا دا ده چې نجيب دوی ته د بند د مودې تنخواوې هم ورکړې، ځېنې ته يې د بند د مودې تر رفيع او زياتو ډاډمنو ته يې څو تر رفيع گانې ورکړلې. پدې بنديانو کې داسې يو پوځی هم وو چې بريدمن زنداني شو او د اتو کلو زندان تېرولو وروسته جنرال راووت. دې زياتو ډاډمنو امينيانو ته په واقعيت کې زندان اکادمي يا پوهنتون وو.

د امينيانو په نامه يوه ټيټ پورې بندي د امين د دوو وزيرانو (صديق عالميار او ظريف) له خولي چې وروسته دواړه اعدام شول وايي: «عالميار ويل زه وژل کېږم خو تاسو ته وایم چې کله له بنده خلاص شوی په گوند او حکومت کې کار وکړی، شوروي ملګري به وپوهوی چې موږ شوروي ته وفادار یو او پرچميانو تاسو غولولي یاست. ظريف ويل: مونږ ځان ملامت گڼو چې موږ لښکر پرېښود او هغوی ته مو ونه ويل چې څه وکړي.» د لښکر څخه د ظريف موخه خلقيان دي. د دې سوېتستانو له څرګندونو څخه ښکاري چې هغوی د شوروي د خاينانه تیري په لومړیو ګډيو کې د راديو څخه د اعلان وروسته ډاډمن شوي وو چې دوی ته شورويان څه نه وايي، سبا ته راديوټلويزيون ته تللي چې هغوی به بيا په دېدې لرونکو څوکیو وګوماري. دې رښتینو سوېتستانو د خپلو شوروي دوستانو له لوري د بندي کېدو او بیا وژل کېدو هېڅ فکر هم نه کاوه خو په زندان کې د هغوی څخه د څېړنو وروسته پوهېدلي دي چې وژل کېږي خو سره لدې شورويانو ته وفادار وو او ځوانان یې هڅول چې د اشغال زېږنده واکمنۍ کې کار وکړي او شورويانو ته وفادار پاتې شي. د صديق عالميار د شوروي پالنې په اړه د (کام) یو کارکونکي وايي: «د مرغومي د شپږم په ماښام په صدارت کې وم. شوروي پوځیان صدارت ته را ننوتل او دزي يې پیل کړې. ددې دزو په اورېدو سره په هغه کوټه کې چې زما سره دوه تنه نور هم وو د کوټې لوی قنديل د کلا شنکوف په قنډاق وواهه او برېښنا لاړه. څو شېبې وروسته دروازه پرانېستل شوه او شورويانو هرې خوا ته دزي پیل کړې موږ لا د مخه د کوټې په یوه خوندي ځای کې وو او ژوندي پاتې شوو. په صدارت کې د دزو د ختمېدو لنډه موده وروسته له کوټې ووتلو او یوه سالون ته ولاړو چې څو تنه نور هلته ناست دي. پدې ډله کې صديق عالميار، گلنواز او غني وثيق هم وو. د خبرو په ترڅ کې عالميار دا هم وویل: موږ سوېتستان یو او د شوروي ملګرو سره همکارۍ ته چمتو یو.» که د هېواد د ننه خلقي مشرانو د اشغال ضد غږ نه شوی اوچتولای لږ تر لږه یې د حکومت سره د همکارۍ ډډه کولای شوی. که دوی د حکومت سره د همکارۍ ډډه کړې وای ښايي زرګونو خلقيانو هم خپلو مشرانو ته په کتنې سره د اشغال په چوپړ کې نه وای درېدلي او نن به خلقي غورځنګ په ټولنه کې د شوروي اشغال د ملاتړي په نامه نه یادېده. البته په بهر کې خلقي دپلوماتانو دا شونتیاوې لرلې چې د اشغال ضد غږ اوچت کړي چې په چکوسلواکیا کې د سفير محمد یاسين بنيادي پرته بل هېڅ کوم دپلومات دا کار ونکړ. په پراګ کې د افغانستان سفير او د گوند د مرکزي کمیټې غړي بنيادی د دسمبر په ۲۹ په افغانستان کې د رژیم د نسکورولو په اړه خبريالانو ته ويلي وو: «په هېواد کې اوسنی روان سياسي اکرور د شوروي اتحاد له لاسه رامنځته شوی دی چې چکوسلواکیا ورسره بېرک ته د سياسي پناه د ورکولو له لارې مرسته وکړه. په ساده ژبه ویلای شم چې دا د افغانستان په کورنیو چارو کې یوه برېښه لاسوهنه ده.» ۱۲۴ / ۲۴۱ هغه هېواد ته راستون شو او د چرګانو کوچنی فارم یې جوړ کړ او غریبانه ژوند یې درلود. یوه ورځ تصادفا په هالنډ کې په یوه موټر کې د دریو تنو نورو سره کېناستل چې یو یې نظيف الله نهضت په کیوبا کې پخوانی سفير وو. د خبرو په ترڅ کې مې ترې وپوښتل د شوروي اشغال پرمهال تاسې په هاوانا کې سفير وئ ولې افغانستان ته راغلئ او پرچميانو بندي کړئ؟ هغه وویل: «پرچميانو ته خو شورويانو ويلي وو موږ ته یې نه وو ويلي.» د ده له ځواب څخه ښکاري چې هغه د شورويانو سره د همغږۍ له امله هېواد ته راستون شوی دی لکه په ملګرو ملتو کې د افغانستان استازی بسم الله سهاګ. د هغه په اړه د (افغانسکي شتورم) پر افغانستان برید په نامه روسي کتاب په ۳۵۹ - ۳۶۰ مخونو کې راغلي دي. سهاګ ته امریکايي مقاماتو د افغانستان په اړه د م، م د بېړنۍ غونډې په درشل کې چې د شوروي د تېري خلاف درېځ نه دی نیولی ويلي وو چې له خپل استوګنځي څخه ووځي او ده دا ستونزه په م، م کې د شوروي استازي سره شریکه کړې او دا یې هم ورته ويلي دي چې غواړي په شوروي اتحاد کې د خپلې

کورنۍ سره ژوند وکړي او شوروي دولت ورسره مرسته وکړي. شوروي سفير دا موضوع له مسکو سره شریکه کړې او له دوو ورځو وروسته له مسکو څخه د سفير غوښتنې ته مثبت ځواب راغلی او شوروي استازی د سهاک سره گډ هوايي ډگر ته لدې امله تللی چې امریکایان کومه ستونزه ورته جوړه نکړي او سهاک د خپلې روسي میرمنې سره د شوروي اتحاد د ورونډ ښار کې ژوند پیلوي .

څه ډول وگړي یې واک ته ورسول ؟

دا چې شوروي ښکېلاکگرو څه ډول وگړي د کابل په پلاز کېنول هغه به د جنرال مایوروف د کارمل د لومړي پوځي سلاکار څخه واورو. نوموړی د خپل (په افغانستان کې رښتیا څه تیریدل؟) نومي کتاب ژباړونکي ته ويلي وو: «ببرک کارمل ، نجیب ، اناهیتا ... دا ټول مصنوعي خلک دي. په لاس جوړې شوې څیرې دي... » د جنرال پورتنۍ خبره د دې څرگند واقعیت ښکارندوی ده چې شوروي اشغالگرو د کابل په پلاز د سیاستوالو په نامه جوړې شوې څېرې واک ته ورسولې چې د یوه هیواد د مشرانو له ځانگړتیاوو څخه بې برخې وو. که څه هم ببرک او اناهیتا چې اصلي نومونه یې سلطان حسین او ناهید دي د دموکراسۍ په لسیزه کې د ولسي جرگې غړي پاتې شوي وو خو د هغه مهال د ولسي جرگې د یوه غړي په وینا «په کابل کې دا هم ویل کېدل چې د شوروي اتحاد د خوشحالولو له پاره حکومت په انتخاباتو کې د ببرک کارمل او اناهیتا سره مرسته کړې ده .» ۴۱ / ۱۵۲ د دې معنی دا کیږي چې د دموکراسۍ په لسیزه کې کارمل او اناهیتا د ولس استازي نه بلکې د حکومت استازي وو. د دې لپاره چې د شورویانو پرمخت پر افغان ولس تېل شوو پرچمي واکمنو په اړه پوه شو مشت نمونه خروار د دریو تنو (کارمل ، نجیب ، کښتمند) په اړه به د دوو شورویانو او دریو پرچمیانو، مایوروف او میتروخین ، ذبیح الله زیارمل ، عبدالقدوس غوربندی، او ثریا بها ولولو. مایوروف پنځلس میاشتې د دې مشرانوسره په همیشنیو کاري اړیکو کې پاتې شوی دی او واسیلي میتروخین شوروي څارگر د کی جی بی د آرشیف مرستیال وو . درې تنه افغانان لدې کبله غوره شوي چې هغوی له هر چا زیات خپل پرچمي مشران ښه پیژندل. البته چې جنرال مایوروف د ثور انقلاب د بشپړتیایي پړاو د نورو پرچمي مشرانو (راتبازاد، نور ، لایق ، رفیع ، بریالي ، جنرال گل آقا او جنرال خلیل الله) د ځانگړتیاوو په هکله څرگندونې لري که پر هغې بحث وشي لیکنه اوږدېږي. که د شوروي د اشغال په مهال د دولت او حکومت د مشرانو د ځانگړتیاوو یوې برخې ته چې د هغوی د شخصیت ښکارندوی دي گوته ونيول شي لوستونکي اړین معلومات تر لاسه کوي چې مسکو د خپل یرغل وروسته څه ډول وگړي د ا. خ. د. گ او ټولنې په مقدراتو واکمن کړل.

کارمل چې د پرچمیانو منلی لارښود شمیرل کیده غوڅ اکثریت څیړونکي هغه ځانغوښتونکی ، دایم الخمر او په اخلاقي لحاظ کمزوری وگړی گڼي. په افغانستان کې د لوی پوځي سلاکار کاري ډلې په خپلو کې نوموړی شرابي اعلی سرقوماندان او راتبازاد د نادېژده (د لینن مېرمن) په نومونو یادول. د کارمل د شرابو څښل لوی پوځي سلاکار ته هم د زغم وتلی کار گرزیدلی وو او هغه ته په ارگ کې د نوموړي په دفتر کې چې د شرابو (ودکا) بوتل یې په لاس کې وو، وایي: «زه ستر جنرال مایوروف د افغانستان په دیموکراتیک جمهوریت کې لوی پوځي سلاکار تاسې ببرک کارمل په ټینگه د شرابو څښلو

منع کوم او ټينگار کوم چې سملاسي له دغه کار نه لاس واخلي... ملگری د ا. خ. د. گ د مرکزي کميټې عمومي منشي او د افغانستان د ديموکراتيک جمهوريت د انقلابي شورا رئيس تاسې خبر ياست چې په هر ولايت کې د جگړې اور بل دی. هيواد په اور کې سوځي. سلگونه افغان او شوروي عسکر مري... که دی، ببرک کارمل، همدا نن له شرابو څښلو نه لاس وانخلي نو زه به يوري اندروپوف او ديمتري اوستينوف ته خبر ورکړم او هرڅه به په پای کې ليوينيد بريژنف ته ورسيري... او بله دا چې خو دا تا ته وایم له دې ځايه به داسې والوزې چې خدای خبر چيرته به ځمکې ته راکوز شي...، همدا سبا د کابل پرتلويزيون وينا وکړئ. د هيواد د حالاتو او د انقلاب د برياوو په ساتنه کې له دښمن سره د وسله والي مبارزې د برياليتوبونو په اړه وغږيري... دوهمه او بنسټيزه خبره بايد عسکري چوڼيو ته ورشي. له قوماندانانو، د تېرونو له مشرانو او د ولايتونو د واليانو سره وگوري.» «۷/ ۱۲۳ - ۱۲۶ کارمل د جنرال د دستور پر بنسټ د تلويزيون له لارې د يرش دقيقې ملغلرې وشيندلې او څو ورځې وروسته جلال آباد ته ولاړ او هلته يې هم يوې سترې غونډې ته خپله انقلابي وينا واوروله. کارمل د خپلې يوې کلنۍ واکمنۍ پرمهال يوځل د بگرام هوايي ډگرته تللی وو چې هلته د شوروي لښکر رابلونکي نور محمدتره کې او حفيظ الله امين معرفي کړي او دا دوهم ځل وو چې د مايوروف په امر جلال آباد ته وخوځېد. دا چې ببرک د اناهيتا سره د مينې ککړ رومان درلود پدې هکله د شوروي استخباراتي سندونو کې راغلي دي:» د ببرک کارمل نفساني اخلاق هم ډير ټيټ ول. هغه د سياسي بيرو د غړي ميرمن اناهيتا راتېزاد سره ناوړه جنسي اړيکې درلودلې. «۱۲۴ / ۳۰۴ د کارمل - اناهيتا د رومان په اړه د (پرونده ناپديد) نومی کتاب ليکوال په ۱۶۱ مخ کې راوړي: «د داود د واکمنۍ پرمهال پوليسو د دواړو د رومان کستونه ثبت کړي وو، د کورنيو چارو د وزير په دفتر کې ساتل کېدل او د ثور د وسلوال پاڅون وروسته د امين لاس ته لوېدلي وو او پدې اړه ذبيح الله زيارمل وايي: د دې کستونو راتلونکي برخليک ډراماتيک دی، ځکه چې د دې لاسوندونو په بربنډېدو سره کارمل ومنل چې د خپلو نږدې ملگرو سره له هېواد څخه ووزي پدې شرط چې د کستونو محتوا افشا نشي...» يو وخت کارمل ثريا بها ته چې وروسته يې د نجيب د ورور صديق راهي سره واده وکړ د خپلې مينې احساس داسې بيانوي: «ته د اور يوه ټوټه يې چې ما سوځې! ته ما وژنې. زه ډير وخت په دې تمه وم چې د ډاکترجاني (اناهيتا) په نشتون کې وکولی شم د خپل زړه احساس تاته څرگندکړم. پوهيري پدې پوهه او ميرانه چې ته يې لرې کولی شي ډير ژر د اناهيتا ځای ونيسي. اناهيتا زړه شوې ده او ته اتلس کلنه يې.» «۸۶ / ۱۲۵ مايوروف د خپل کتاب په ۱۲۶ مخ کې د کارمل سره خپلو پنځلس مياشتنيو کاري اړيکو ته په کتنې سره د نوموړي د شخصيت داسې انځور کاري: «په ژوند کې مې احمقان، لټان او شرابييان نه خوښېدل او دلته دا ټول صفتونه په يوه کس کې راټول شوي وو. او دا بيا گوندي لارښود او د دولت مشر و.» هو! د مسکو واکمنو د خپل لښکر پر مټ په افغان ولس احمق، لټ، بد اخلاقه او شرابي کارمل واکمن کړ چې تل خمار او له هرڅه بيخبره وي او شورويان په سره سينه په افغانستان کې خپلې نقشي پلې کړي. د پرچم د فرکسيون د مرکزي کميټې غړی غوربندي د شوروي اتحاد د څارگرې ادارې سره د کارمل د اړيکو په اړه ليکي: «کارمل د گوند د قدرت منبع او سرچينه د گوند څخه بهر لټوله او د دې سرچينې د اعتماد او باور د ترلاسه کولو په خاطر له هيڅ ډول هلوځلو ډډه نه کوله. بايد اعتراف وشي چې کارمل د روسانو د رښتيني ماهيت په پيژندنې کې بې سياله استاد وو او په هغه هيواد کې يې د قدرت سلسله مراتب د هر بل چا نه ښه درک کړي وو. هغه پوهيده چې هلته د ک. گ. ب د واره ضابط واک د بل هر سياسي او دولتي مقام نه زيات دی. د دې هوښيارۍ او زيرکۍ له امله وو چې هغه فخر څرخونه کوله او ويل چې د واک د ځنځير اصلي کړۍ ته يې لاس اچولی دی او پدې ډگر کې سيال نلري...، دا چې کارمل يوه ستره شبکه په کار اچولې

وه ترڅو ثابته کړي چې له ده پرته بل ښه نوکر نشته او څرنگه چې هغه د قدرت سرچینه د گوند بهر گڼله ملي واکمنۍ ته د رسيدلو امکان يې هم د ملي ارادې بهر لټاوه. لدې کبله دا تصادف نه وو چې شوروي د يوې نړيوالې رسوايۍ په منلو سره خپل سور پوځ په خوځښت راووست او د بشري ټولنې د ټولو نورمونو خلاف يې په يوه څرگند خونړي يرغل لاس پورې کړ. داسې دولت يې را نسکور کړ چې رئيس يې د شوروي دوست وو خو په خپلو کورنيو چارو کې يې د شورويانو لاسوهنه نه غوښتله مسموم او بيا ترور کړ او خپل (حلقه به گوش) مزدور يې په اصطلاح تش په نامه د واک په گډۍ کيڼاوه. «۵۰ / ۸۰ کارمل د خپلې واکمنۍ پرمهال د ځوانانو يوې غونډې ته چې د وطن دوستۍ درس ورکړي ويلي وو:» وطنپال افغان څوک دی؟ د نوي افغانستان انسان څوک دی؟ چې د افغان – شوروي دوستۍ ته وفادار وي.» ۱۷۴ د پرچمي مشرتابه شوروي پالنه او شورويانو ته خوش خدمتي، د شورويانو د جنايتونو د پټولو هڅې او سربيره پردې خپل ولس ته سپکاوی به د دې سازمان د دوو نورو مشرانو (کشمند او نجيب) له لوري د شوروي پوځيانو د يوه جنايت په وړاندې غبرگون کې ووينو. کيسه داسې وه چې د ۱۹۸۱ کال د فبروري په ۱۵ شوروي پوځيانو د گزمي يوه يوولس کسيزه ډله جلال آباد ته څيرمه پرگزمه بوخته وه او دې ډلې پټيلي چې خپل کنډک ته د کبابو لپاره د پسونو ډالۍ له ځانه سره يوسي. هغوی يوه کور ته د ديوال له لارې ننوزي چې د پسونو سربيره درۍ ښځې هم ويني. دا يوولس تنه د دوو گړيو په ترڅ کې د دوو سپين ږيرو او ۷ کوچنيانو ترمنځه د ښځو پر عزت تيری کوي. هغوی په ښځو د جنسي تيري وروسته لومړۍ ښځې او بيا زاړه او ماشومان وژني. د زغره وال گاډي د تيلو له ټانکۍ نه تيل را اخيستي، پر شهيدانو يې شيندلي، د پاسه يې کالي، کټونه، لمځي او پوزي غورځولي او وروسته يې اور وراچولی دی. دې ډلې يوولس پسونه خپل کنډک ته ورسره بيوولي وو چې گواکي کليوالو د شوروي پوځ د ورځې ډالۍ وراستولي ده. (د فبروري درويشتمه د شوروي د پوځ ورځ بلل کيده) د وژل شوي کورنۍ يو دوولس کلن هلک چې په يوه گوټ کې پټ شوی دا د وحشت ډکې صحنې ليدلي دي او د ډلې مشر يې پيژندلی دی. په شوروي کنډک کې د تحقيقاتو وروسته تورنو په خپل جرم اعتراف کړی او لوی پوځي سلاکار د دې پيښې له امله د ښښې لپاره صدر اعظم کشمند ته ورغلی دی ځکه چې دا مهال کارمل د شوروي د کمونست گوند په ۲۶ کنگره کې د گډون لپاره مسکو ته تللی وو. پدې اړه هغه ډيالوگ چې د کشمند او شوروي جنرال ترمنځ ترسره شوی دلته کټ مټ رانقليرې:

کشمند- د خاد رئيس او جنرال سپولنيکوف (د نجيب الله سلاکار) همدا لږه شيبه وړاندې خبر را کړ چې دا جنايت په بدلو جامو کې غليم پخپله کړی دی.

مايوروف – موږ ځای پرځای د دغه جنايت په اړه پلټنې وکړي له بده مرغه هغه د څلويښتم لښکر پوځيانو ترسره کړی دی.

کشمند- دا هيڅ امکان نلري. کشمند دا وويل او بيا يې زما خوا ته د مکر له کتنې وروسته د هرڅه د بيا پلټنې اړتيا ته گوته ونيوله.

مايوروف- نن به همدا کار وکړو هيله کوم چې خپل يو مرستيال هم د کميسيون د غړي په توگه وگمارئ. دوهم ځل سيمې او نوموړي کنډک ته پلاوی ولاړ او ورته څرگنده شوه چې ترسره شوی جنايت شوروي پوځيانو کړی دی. لوی سلاکار او د پلاوي غړي کشمند ته ورځي او دا ورته وايي چې جنايت شوروي سپاهيانو کړی دی او کشمند ته د شوروي سپاهيانو له لوري د ترسره شوي جنايت له امله د خواشيني د

وړاندې کولوسربېره بښنه غواړي. خو د مایوروف په وینا «د حکومت رئیس د دې پرځای چې زموږ بښنه ومني، سره لدې چې ملکي وگړو ته زموږ له خوا شوي سپکاوي ته یې بد وویل، د پرې ډیره برخه یې پخپله پر افغانانو واچوله. گواکې دا چې افغانان پخپله لکه ځنور بې نظمه دي او له همدې امله یې دې ته لاره هواره کړې چې دغسې چلند ورسره وشي. اوس هغه له دې امله له موږ نه بښنه غواړي.» په یوه بله افغاني ضد او د پښتنو د دود خلاف پېښه کې د نجیب کړنو ته په کتنې سره نوموړي ته جنرال مایوروف داسې پیغور ورکوي: «پښتانه له شریعت پرته د پښتونوالی یو دود هم لري. له هغه نه د سرغړونې سزا مرگ دی. نجیبه ته خو پښتون یې تا څنگه پښتونولي پریښوده؟» هغه څه چې پورته بیان شول د مایوروف د کتاب د ۳۳۳ څخه تر ۳۵۴ مخونو مفصلو تشریحاتو لنډیز وو. د نجیب الله په اړه د سلاکار خبره د هغه جنایت په اړه ده چې هغه په هرات کې په یوه شپه د څلورو سوو تنو شاوخوا اسیران چې د هغوی سره ژمنه شوې وه که تسلیم شي ژوندي به پاتې شي خو نجیب د کارمل د دستور له مخې هغوی ووژل. انگلوساکسوني اشغالګرو هم پرچمي مشرانو ته ورته لوېدلي او خپلو بادارانو ته پالیاله وګړي واک ته ورسول چې د کښتمند په څېر د اشغالګرو جنایتونه په خپلو پوځیانو واچوي. غوره بېلګه یې د اشرف غني په واکمنۍ کې په کنډز کې د بې پولې ډاکترانو په روغتون بمبارۍ وې چې امریکایانو دا جنایت ومنلو خو غني ویل چې دا بمبارۍ افغاني پیلوټانو کړې دي. که چېرې د لیکنې دا برخه په څو کرښو کې را ونغښتل شي دا پایله ترې راوځي چې شوروي اشغالګرو په افغانستان داسې څیرې واکمني کړلې چې له یوه پلوه اخلاقي کمزورتیاوې لرلې او له بله پلوه د ملي ګټو په پرتله یې شوروي ګټو ته لومړیتوب ورکاوه او ټول ګامونه یې د شورویانو د خوښۍ او د هغوی د بشپړ باور ترلاسه کولو په موخه اوچتول. اشغالګرو ته د اشغال زېږنده واکمنانو د شخصیت جوهر د هغه د مشر له وینا برېښېږي چې د ګوند په دوولسم پلنوم کې وایي: «زموږ انقلاب شا ته نه ځي ځکه زموږ تکیه ګاه زموږ ستر دوست شوروي اتحاد دی.»

خپلواکي یا بلواکي؟

ببرک کارمل په خپله لومړۍ ثبت شوې وینا کې هېواد ته د «ملي خپلواکۍ او آزادۍ» د راتګ زېږی ورکړ. دا د ملي خپلواکۍ او آزادۍ مدعي د دوو شوروي فرقو پر مټ واک ته ورسول شو. آیا د نړۍ په کوم هېواد کې پردې لښکر ددې هېواد ولسونو ته خپلواکي او آزادي راوړې ده چې کارمل یې ادعا کوي. دا دوی فرقې د وخت په تېرېدو سره په یوه ستر لښکر واوښتې چې شمېر یې یولک اوشل زرو تنوته ورسېد. دا د دې ښکارندوی وو چې ولس د دې خپلواکۍ او آزادۍ مدعي د واکمنۍ په وړاندې ودرېد او مسکو اړ شو نور ځواکونه افغانستان ته را ولېږي. خو بیا هم کارمل او د دسترخوان یاران یې هغه محدود قطعات بلل. د محدودو قطعاتو په اړه اسدالله سروري په یوه مجلس کې د یوه خلقي په ځواب کې په خندا ویلي وو: «موږ چې راتلو ما پخپلو سترګو ولیدل چې ډېرې محدودې وې. یو سړی د خیرخاني کوټل ته رارسېدلی و بل سړی په حیرتان کې و.» ۴۰ / ۴۶۸ سربېره پردې د یرغل وروسته د شوروي د زرګونو ملکي، پوځي او استخباراتي سلاکارانو راتګ هم پیل شو چې البته د اشغال مخکې هم ګڼ شمېر شوروي سلاکارانو په هېواد کې شتون درلود. لکه څرنګه چې د سلاکار له نامه څخه ښکاري د هغه دنده سلا او مشورې ورکول دي خو د کارمل په واکمنېدو سره هغوی مشورې نه بلکې دستورونه او امرونه ورکول. پدې هکله د کي جې بي مرستیال شپارشین لیکي: «مونږ کې جې بي له افغانانو سره مرسته نه کوله، مشوره مو نه ورکوله، بلکې قوماندې مو ورکوله...» ۱۹۴ / ۱۴۰ پورتنۍ وینا ښیي چې

د ۱۹۷۹ کال د دسمبر د اووه ويشتې وروسته د افغانستان اصلي واکداران شوروي سلاکاران وو ، کارمل ، نجيب ، کښتمند ، شرق ، خالقيار ، وزيران او واليان او قوماندانان يې د تمثيل لپاره کينولي وو. ددې بربنډ واقعيت د اثبات لپاره به څو بيلگي راوړل شي. کله چې مسکو د افغانستان د اشغال وروسته د کارمل لپاره ستر پوځي سلاکار وټاکه هغه د کی جی بی مشرانډروپوف ور وغوښت او د ځانگړو دستورونو د ورکولو سربيره يې دا هم ورته وويل: «پوهيږو چې کارمل يوه کرغېړنه څيره ده . خو زموږ لارښوونو ته کلک غور نيسي . د هغه ملاتړ وکړه ...» پدې توگه نو هرڅه پخپل لاس کې ونيسي او عمل وکړي.» ۵ / ۷ کله چې اندروپوف جنرال ته وايي هرڅه پخپل لاس کې ونيسي يعني واک ستا سره دی هرڅه چې کوي هغه کوه . د پرچمي مشرانو په بيواکي د ښه پوهيدو لپاره اړينه بريښي د شوروي لوړپوړو پوځيانو او افغان گوندي او حکومتي جگپوړو ځېنو څرگندونو ته لوستونکی راوبولم. د کی جی بی په افغانستان کې نومي کتاب په ۲۷۵ او ۲۹۵ مخونو کې راغلي دي: «د گوند د لوړپوړو غړو، د کی جی بی د پوځي سلاکارانو، د کورنيو چارو د وزارت، او د زونونو د اداري مشرانو ترمنځ غونډې يو په بل پسې نيول کيدلې. له افغان لوري د افغانستان د خلق ديموکراتيک گوند د مرکزي کميټې او د انقلابي شوری هغه غړي چې د زونونو د اداري مشرانو په توگه ټاکل شوي ول او هم کښتمند، نور، زيري، رفيع ، گلابزوی اونجيب الله دغو غونډو ته رابلل کيدل. د غونډو د اجندا په اړه پريکړه يواځې شورويانو کوله...» د گوند د مشرتابه ډله په گوند او هيواد کې د ننه د روانو چارو او ستونزو رښتونی انځور نه شوای ليدلای. هغوی په خپلو عمومي دندو نه پوهيدل. د دغې خبرې د زباد لپاره هغه لاسوندونه شته چې د ۱۹۸۰ زکال د جولای په مياشت کې د افغانستان د خلق ديموکراتيک گوند د مرکزي کميټې پلنوم ته ټولي ويناوې او پريکړې د شوروي له لوري جوړې شوې وې . د دغه کار لويه برخه د کی جی بی د پلاوي د مالوماتو د څانگې د مشرانو د کی جی بی د لومړي لوی مديريت غړي جگړن الف.وي . پاولوف جوړه کړې وه.» لياخفسکي راوړي: «سربيره پردې ببرک کارمل او نجيب الله سياسي سلاکاران درلودل کومو چې د ا، خ، د، گ ستراتيژيکي کرښې برابرولې او د ا، خ، د، گ د مرکزي کميټې عمومي منشي ته يې مختلفو غونډو ته ويناوې چمتو کولې.» ۳۶۶ / ۴۹ د لياخفسکي موخه شوروي سياسي سلاکاران دي نه افغان سلاکاران.

د گوند د عمومي منشي نجيب الله مرستيال فريداحمدزک د گوند د واکمنۍ د نسکورېدو وروسته د خپلو پرچمي ملگرو سره په يوه فيسبوکي بحث کې د گوند د سندونو د چمتو کولو په هکله وايي: «د ا، خ، د، گ د اساسي سندونو د چمتو کولو په هکله د هغه د بنسټ ايښودلو څخه د ویکتورپيتروويچ پکنيچينکه تر وروستۍ ورځې پورې د تره کي او امين د زمانې د ځينو ليکنو او سندونو پرته داسې لاسوند نشته چې موږ او تاسو چمتو کړي وي.» ۱۹۵ جنرال عظيمي د دفاع وزير مرستيال ليکي: «يوازې د مسکو او د څلوېښتمې اردو د قوماندان يوه اشاره د اردو لوی سلاکار ته کفايت کاوه چې د افغانستان د اردو وتلي قوماندانان له خلقي نه نيولي تر پرچمي پورې په مختلفو نومونو... تبديل او يا زندان ته واچول شي...» څرنگه چې مسکو امرکاوه هغه بايد عملي شي.» ۲۶۰ / ۱۲۹ همدا رنگه فقيرمحمد ودان د گوند د تبليغ او ترويج د څانگې مشر د جنرال عظيمي له قوله د نجيب الله د واکمنۍ پرمهال د هغه د مطبوعاتي کنفرانسونو او مرکو په اړه ليکي: «بېله شکه مونږ هغه ځوابونه ورکول چې مخکې د نجيب الله سرسلاکار ویکتورپيتروويچ ديکتې کول او زمونږ په واک کې يې اېښي وو او مونږ اړ وو همغسې ځواب ور کړو.» ۱۱۱ / ۱۹۱ گلدادخان د صدراعظم کښتمند مرستيال ليکي: «شورويانو ببرک کارمل ټاکلی و. شورويانو کارمل ايسته کړو او د هغه پر ځای يې نجيب الله وټاکلو. د شورويانو بې سلا او مشورې کښتمند او يارانو يې وزيران، رېيسان او د امنيتي وزارتونو د ټولنو قوماندانان هم بې د شورويانو

سلاو او مشورو نه ټاکلی شول او نه يې پوځي رتبې ورکولې شول، شورويانو د يوه دويمې رتبې رييس په ټاکلو کې هم بايد سر بنورولې وای. «۱۰۵/۳۳۸، ۵۳۲ د نجيب الله پوځي سلاکار د جمهور رييس د واک په اړه ليکي: «ما هره ورځ د اعلي قوماندانۍ د بورد د غونډو د جوړېدو مخکې مابنم يا سهار د جمهور رئيس د دستورونو طرحه څيړله. معمولاً د اصلي مسئلو په هکله چې بايد دستورونه ورکړل شي هغه ما ليکل...» ۱۹۶/۱۵۳ د شوروي سلاکارانو د بشپړ واک په هکله به ليکوال د کندهار د قول اردو د سياسي امریت د مرستيالۍ څخه د خپل تبديليدو په اړه رڼا واچوي. ليکوال په روسي ژبه تسلط درلود او د سلاکار سره بېله ژباړونکي کاري اړيکې ساتلې. ليکوال ليوال نه وو په محاربوي جزوتم کې چې د ملي مقاومت سره نېغ په نېغه په جگړه کې ښکېل وي دنده تر سره کړي. دا موضوع يې د سياسي امریت له شوروي سلاکار سره پدې پلمه طرحه کړله چې غواړي د قول اردو د جزوتمونو د سياسي کارکوونکو وړتياوو ته په کتو سره هر څوک په مناسب ځای و گوماري. هغه دا وړانديز ونه منلو او ليکوال ورته وويل که زما وړانديز نه منل کيږي پدې څوکۍ کار نه کوم. سلاکار وړانديز ومنلو او يوه ورځ وروسته د دفاع وزارت د سياسي رياست څخه د سياسي امریت د مرستيال د تبديلي شفر راغی. عجيبه دا وه چې په شفر کې په سياسي رياست کې يې پداسې څوکۍ گومارلې وم چې هغې په تشکيل کې شتون نه درلود او پوره شپږ مياشتې وزگار وم يعنې احتياط ته سوق شوم. په شفر کې يې لدې کبله احتياط ته د ليکوال د سوقولو مساله نه وه ليکلې چې خلقيان کومه گډوډې جوړه نکړي. دا ددې واقعيت ښکارندوی و چې د افسرانو د تبديلولو، گوښه کولو او گومارلو واک د سلاکارانو سره وو نه د قوماندانانو او سياسي آمرانو سره. همدا رنگه په ارگ کې شورويانو د کارمل ټول کړه وړه او ليدنې کتنې تنظيمول. د کارمل د ملگري حسن شرق په وينا «په ۱۳۵۸ کال کې د کارمل جمهوري رياست ته ورغلم. د انتظار په کوټه کې کېناستم. د ښاغلي عبدالرحيم هاتف د وتلو وروسته يې ماته اجازه را کړله چې د کارمل د کار کوټې ته ننوږم. له بده مرغه د پښو د دردونو له امله بېله لکنې مې نشوای کولای کوټې ته ننوږم. شوروي ساتونکي مخه ونيوله او ما هم مقاومت وکړ. زموږ دواړو خبرې کارمل واورېدلې. په خپله هغه را ووت او له شوروي ساتونکي يې هيله وکړه چې د لکنې سره اجازه را کړي. لکه چې د هغه امر يې نه وي اورېدلی لرگی يې را څخه واخيست. کارمل خپلې کوټې ته بېرته ننوت او زه گوډ گوډ کوټې ته ننوتم او په مينې سره يې په غېږ کې ونيولم مچي يې کړم او و يې ويل په شوروي ملگرو ډېر گران يم او زما د ځان د ساتلو په موخه زما امرونو ته هم پام نه راگرځوي» ۳۸/۲۳۹

د پورتنیو لنډو څرگندونو څخه جوتېږي چې د شوروي اشغال پرمهال او همدا رنگه د شوروي پوځيانو د وتلو وروسته د افغانستان په دموکراتيک جمهوريت کې بشپړ واک د شوروي سلاکارانو سره وو او افغان مشران د تمثيل لپاره کېنول شوي وو او دا خپلواکي نه بلکې بلواکي وه.

د پاک زړو خلقيانو فرصت غوښتونکي مشران

مخکې لدې چې پدې اړه بحث وشي اړينه ښکاري د شوروي د تېري پرمهال د خلقيانو د کورني وضعيت څخه خبر شو. د ليکوال درې خاطري کولای شي لوستونکي د شوروي د اشغال پرمهال د خلقيانو د کورني وضعيت او د پاک زړو خلقيانو له لوري په خپلو مشرانو په کاذب باور وپوهېږي. په افغانستان باندې د شوروي لښکر يرغل، د دولت او دفاع وزارت د مشرتابه ترور او د هيواد د مخابراتي سيستم شنډول خلقيان هک پک کړل او له يوبل سره يې اړيکې پرې شوې. له بله اړخه ۱۰۳ ورځې

مخکې د امین له لوري د تره کي ګوښه کول او بیا یې وژل چې د سلګونو خلقي کدرونو زنداني کیدل او وژل هم ورسره مل وو خلقيان په دوو دښمنو ډلو ویشلي وو. پداسې یوه حالت کې ډیر پاخه او مجرب ګوند هم دا وړتیا نلرله چې مناسب دریځ غوره کړي.

الف – لومړۍ خاطره

هغه مهال لیکوال د کندهار د قول اردو په سیاسي څانګه کې دنده لرله او د دې څانګې مشر په کابل کې وو، څانګې مرستیال هم نه درلود او لیکوال د دې څانګې د چارو د لارښوونې مسئولیت درلود. د رادیو څخه د کارمل د وینا په اوریدو سره د قول اردو قوماندان محمدکبير کارواني ته ورغی ترڅو وپوهیږي چې په کابل کومه ټکه لوبدلې ده. څو شیبې وروسته د سرحدونو وزیر او د کندهار والي صاحب جان صحرایی او د ولایتي ګوندي کمیټې منشي میر احمدشاه خالص هم راوړسیدل. په کابل کې د پېښو په اړوند خبرې پیل شوې چې د کارمل وینا بیا له رادیو څخه خپره شوه. کله چې وینا پای ته ورسیدله صحرایی قوماندان ته وویل: «په کابل کې چې څه پېښ شول په هغو کې د دستگیر پنجشیري لاس دی او باید چې قول اردو ته د کابل په لور حرکت ورکړي.» قوماندان ور ته وویل: «د قول اردو ډېری جزوتامونه په شپږو ولایتونو کې ځای پرځای شوي دي د هغوی راتلول لږترلږه دوی – درۍ ورځې وخت نیسي او بیا کله چې د کابل په لور جزوتامونه په کتار کې ودرېږي او د مارش قوماندې ورکړل شي د څوځنګي الوتکو د بمبارۍ له امله له منځه ځي او زه چمتونه یم دا کار وکړم.» صحرایی د قوماندان د خبرو په اوریدو سره ورته و ویل: «په میتینګو کې د خپلې لاسۍ توپانچې په ښودلو سره وایې چې د انقلاب دښمنان به د هغې پواسطه له منځه وړم او اوس دا ډول خبرې کوي» کارواني ور غبرګه کړله: «هو! ماویلي دي چې د انقلاب څخه دفاع کوم نه له رهبرانو.» د دې خبرې په اورېدو سره صحرایی له خپله ځایه پورته شو او منشي ته یې وویل: «هرڅه څرګند شول راځه چې څو» هغوی دواړه لکه مرور له دفتر نه ووتل او د خپل ګاډي په لور وخوځیدل موږ هم ورپسې وخوځیدو خو هغوی بېله دې چې شاته وګوري او خدای په امانې وکړي پخپل موټر کې سپاره شول. د هغوی د تګ وروسته لیکوال قوماندان ته وویل، ښایي صحرایی صاحب کومې خوا ته ولاړ شي. نوموړي وویل که زما څخه مرسته وغواړي زه به د هغه سره د یوه سپین ږيري په توګه هر ډول مرسته وکړم. خو ولیدل شول چې صحرایی د کومې بلې خوا پر ځای کابل ته تللی وو.

که چیرې د صحرایی او کارواني مشاجرې ته ځیرشو لیدل کیږي چې د هغوی ترمنځ د څرګندې بې اعتمادۍ او مخامختیا نښې نښانې لیدل کیږي. هغه مهال په ټول ګوند کې ورته حالت واکمن وو چې پداسې یوه حالت کې یې نشوای کولای په ګډه اړینه پریکړه وکړي. هغه مهال چې د حکومت او د دفاع وزارت مشرتابه وژل شوي وو، مخابراتي سیستم شند او پر هغو سر بیرې په ګوند کې د ژور بحران او بې اعتمادۍ شتون ټول د دې سبب شول چې وسله والو ځواکونو ته کوم امر او هدایت ور نکړل شي او هغوی هم کوم اړین غبرګون ونشي ښودلی ځکه چې وسلوال ځواکونه د اعلیٰ سر قوماندان او یا لوی درستیز د امر له مخې فعالیت کوي او هر قوماندان په خپل سر نشي کولای عمل وکړي. دې ټولو دې ته لار هواره کړله چې شوروي یرغلګر وتوانیږي ډیر ژر پر وضعیت واکمن شي.

ب – دوهمه خاطره

د شورویانو له یرغل، درۍ څلور ورځې وروسته د قول اردو قوماندان وروغوښتم، یوه ورقه یې راکړه چې ویې لولم. پدې ورقه کې لیکل شوي وو چې د قلات د ۴۳ قطعي امینانو پټه غونډه کړي او غواړي غونډ اشرارو ته تسلیم کړي. دا رپوټ د نوموړي غونډ یوه پرچمي افسر د کندهار نوي والي (شهنواز شیواني) خلقي افسر ته چې د امین په واکمنۍ کې زنداني شوی وو ورکړی وو. قوماندان لیکوال

ته وويل درې كسيزه پلاوى مې چې ته يې يو غړى يې د غونډ د وضعيت د څيرلو په موخه ټاكلى دى ته به دا موضوع وڅيرې او همدا راز د سياسي رياست نه د راغلي پلاوي يو تن به ستاسو سره لارشي ترڅو په هيواد كې د وروستيو پېښو په اړوند د غونډ گونديانو او منسوبينو ته معلومات ورکړي. موږ څلور تنه قلات ته ولاړو. ليكوال او د سياسي رياست استازي لومړى د غونډ له گونديانو سره وکتل چې پدې کتنه كې د غونډ قوماندان محمد آصف شور هم گډون درلود. د سياسي رياست استازي دوهم بريدمن کوچي د انقلاب د نوي پړاو په هکله غونډې ته خپله وينا واوروله چې د قهر او غوسې نه له ډکو پوښتنو سره مخامخ شو. قوماندان چې د ليكوال تر څنگ ناست وو وويل تر اوسه پورې گونديان راپاتې وو هغه هم دې ښاغلي اشرار کړل. پدې وخت کې مې اجازه وغوښتله چې پدې اړه څه ووايم. د غونډې برخه والو ته مې وويل ستاسو پوښتنې، اندېښنې او نيوکې سمې دي چې د يوه هيواد مشر که ښه وي يا بد بل هيواد حق نه لري چې هغه ووژني او پرځاى يې بل څوک کينوي او دا د دې هيواد په کورنيو چارو کې لاسوهنه ده. خو خبره دا ده پردې مساله وغزيرو چې اوس څه وکړو؟ زما له نظره په دوو مسالو بايد بحث وشي:

۱- له وسله والو مخالفينو سره يوځاى کېدل

۲- له واکمن حالت سره موقتاً ځان جوړول.

د ليكوال د لنډو خبرو وروسته ددې غونډې گډون كوونكي چې شمير يې د ديرشو تنو شا وخوا وو پدې سلا شول چې د وسلوالمخالفانو سره چې د ثور انقلاب وروسته د جهاد په نامه د پرديو په اراده خپل وطن وړانوي اوروڼ اندي وژني نشو كولای گډه ژبه پيداكړو او وکتل شي چې د گوند بنسټ اېښودونكي (زيرى ، پنجشيري او ميثاق) په راتلونكى كې كوم برخليک لري. كه هغوى په گوند او حكومت كې خپل پخواني دريځونه تر لاسه كړي هغوى به په هيواد كې د داسې شرايطو د راوستلو لپاره مبارزه وكړي چې د انقلاب هدفونه پلى او هيواد د نورو خپلواكه هيوادونو په كټار كې ودريري او كه هغوى له پامه وغورزول شول هغه وخت به بيا تصميم ونيسو. كله چې په غونډه كې حاضرين يوې نتيجې ته ورسيدل د هغه رپوټ څيړنه مې پيل كړه چې گواکې امينيانو پټه غونډه كړې او د اشرارو سره د يوځاى كيدو په لټه كې دي. د حاضرينو څخه د داسې يوې غونډې پوښتنه وشوه چې پرې خبردي كه نه؟ پدې وخت كې د غونډ قوماندان وويل دلته د امينيانو په نامه څوك نشته او چا پټه غونډه هم نده كړې. د مرغومي په اوومه لومړي گوندي سازمان په هيواد كې د نوي وضعيت په اړوند غونډه درلوده او داسې پرېكړه يې وكړه:

الف - د شوروي يرغل موږ ته د منلو وړ نه دى او اوس چې د ترسره شوي عمل سره مخامخ يو غوره دا ده چې شوروي پوځيان دې په ښارونو او كليو كې نه راڅرگنديږي بلكې پولې دې وتري ترڅو له بهر نه د اورپكو د راتگ مخنيوى وكړي.

ب - د گوند څخه اېستل شوى ببرک كارمل او ملگري يې بايد د لومړنيو گوندي سازمانونو له لارې گوند ته ومنل شي او د گوند رهبري د كنګرې له لارې وټاكل شي. موږ د دې غونډې پروتوكول د پستي له لارې د قول اردو سياسي آمریت ته درليږلى ښايي دررسيدلى وي يا در ورسيري.

په دې ډول د گونديانو سره کتنه پای ته ورسیده او د رپوټ مسئله چې د درواغو پرته بل څه نه وو هم روښانه شوه. د دې سفر څخه دې پايلې ته ورسيدم چې ددې غونډ خلقيانو او افسرانو لکه د کندهار د قول اردو د منسوبانو په شان د نيواک او د ټپل شوي گوندي مشرتابه ضد روحیه درلوده، پرچميانو د خلقيانو د خپلوخيال درلود او بل دا چې د گوند خلقي برخې پخپلو مشرانو داسې کاذب باور درلود چې د ژمنو رهبرانو په شان به داسې گامونه پورته کړي چې د گوند غښتلتيا او د يوه خپلواک او پرمختللي

افغانستان جوړول وي. خو د گوندیانو له لوري پدې بې پروا، فرصت غوښتونکو او د څوکیو لیاوالو مشرانو دا ډول باور د هغوی پاک زړې ښودله. دې مشرانو چې د واک خوند لیدلی وو او شوروي اتحاد یې د خپلو ایدیلو لویځنیزو باورونو له مخې د ثور انقلاب د بري ضمانت کوونکی شمیرلو پدې ډول د شوروي اتحاد د هژمونیستي پالیسیو او افغاني ضد موخو رښتیني پلي کوونکي شول. دې پاک زړو گوندیانو فکر کاوه چې مشران به یې هم د دوی په څیر د گوند د اساسنامې د تطبیق په هڅه کې وي، د کنګرې د رابللو په موخه به هڅې وکړي تر څو د آزادو ټاکنو له لارې گوندي لارښوونکي مقامات وټاکل شي. پر همدې بنسټ وو چې دې گوندیانو په راتلونکو دوو گوندي کنفرانسونو کې ټولې هڅې دې ته راوگرزولې چې غوره استازي هغو ته لار پیدا کړي خو مشرانو یې «په ډیره سپین سترګی لستوني رانغښتي وو چې په انتخاباتو او کنفرانس کې د خلقیانو د مخالفت او بې نظمۍ مخه ونیسي.» ۴۰ / ۵۰۰ عجیبه داده چې گوندي مشرانو د گوندیانو اصولي دریځ ته او د اساسنامې غوښتنو پلي کولو ته د خلقیانو مخالفت او بې نظمۍ ویله. د خلقیانو دې مشرانو نه یوازې په گوندي غونډو کې د گوندیانو له خوا د ناخوالو او نیمګړتیاوو خلاف د جوړوونکو نیوکو مخنیوی کاوه بلکې په کاري غونډو کې چې په یوه ځانګړي ارګان، اداره او یا سیمه کې د ستونزو او د هغو د حل د لارو چارو د موندلو په موخه کیدلې هم د خپلو ملګرو خولې ورتلې چې دریمه خاطره د دې مشرانو له لوري د خلقي کدرونو د روا وړاندیزونو، غوښتنو او نیوکو مخنیوی ښیي.

ج – دریمه خاطره

د ۱۳۵۹ کال د دوبي میاشت وه، د کندهار ښار امنیتي وضعیت خورا کړکېچن وو. دې حالت نه د وتلو په خاطر د پلازمېنې نه د سیاسي بیروغري خلقي صالح محمد زیری او پرچمي نوراحمدنور چې شوروي سلاکارانو ورته غبرګوني وروڼه ویل او له هغو سره یو شوروي سلاکار هم راغلي وو. دې پلاوي د کندهار د ښار د امنیتي کړکېچن حالت له کبله د جنوب لویدیځ زون آمر او د کندهار ولایت ملکي او امنیتي مسئولین، د هغوی شوروي سلاکاران او د قول اردو مشرتابه په قول اردو کې جرګه شوي وو چې لیکوال هم پدې غونډه کې ګډون درلود. د نوموړو ارګانونو مسئولانو هر یوه د وضعیت په اړوند خپل رپوټونه ور کړل او هغه څه یې ویل چې په کابل کې د ناستو مشرانو او شوروي سلاکارانو په مزاج ښه لګیدل خو د قول اردو د قوماندان وینا له نورو توپیرو درلود چې هغه د وضعیت د خپریدو په اصلي لاملونو چې د جنوب لویدیځ زون نویو واک ته رسول شوو پرچمي مشرتابه کړنو ته ځانګړې شوې وه. د قوماندان د خبرو پر مهال زیري هغه ته وویل چې ملګری قوماندان پردې مور پوهیږو پرنورو مسالو خبرې وکړه خو قوماندان بیا هم پر هغو مسالو غږېده چې د وضعیت د خپریدو لاملونه وو لکه په گوند کې د یووالی نه شتون، د پرچمیانو لخوا د خلقیانو څخه غچ اخیستنه، د انقلاب د دفاع د کمیټو د کمزوري کولو هڅې او د ملکي او امنیتي ارګانونو ترمنځ د پوهاوي او همغږۍ نشتون او.. یوځل بیا زیري د قوماندان په خبرو کې ورګډ شو او خپله خبره یې تکرار کړه چې د کارواني د زغم کاسه ډکه شوه و یې ویل که تاسو پوهیږئ خو زه غواړم چې ملګری نور هم پرې پوه شي.

د غونډې په پای کې د گوند د منشیانو او د هغوی سره مل شوروي سلاکار ویناوې وکړلې او په ځانګړې ډول شوروي سلاکار وویل چې د جنوب لویدیځ زون د مشرتابه او د قول اردو د قوماندان ترمنځ د نظریووالی نه لیدل کېږي چې دا د وضعیت په کړکېچن کېدو او خرابېدو اغیزلري. میاشت تیره نه وه چې د جنوب لویدیځ زون د مسئولینو او د قول اردو د بولندوی ترمنځ د نظر د یووالي د تامینیدو په موخه د قول اردو قوماندان تبدیل کړل شو او پر ځای یې د ظاهر شاه د واکمنۍ بډا پرچمي جنرال میرطهماس رؤف مقرر شو. ددې غونډې بهیر ښیي چې څرنگه زیري هغه خلقي مشر چې د قلات د

غونډ گوندیانو د ده او نورو خلقي مشرانو په خاطر د شوروي په لاس کینول شوې واکمنۍ په دفاع کې ودریدل او قربانۍ یې ورکړې خو زیري هغه چاته د خبرو فرصت نه ورکاوه چې د دې گوندیانو غوښتنې او اندیښنې او د جنوب لویدیځ زون د وضعیت د ښه کېدو په موخه خپل وړاندیزونه لوړو مقامونو ته رسول .

د نظام کاتبان او ساتونکي

د شوروي د تېري په پایله کې خلقي واکمني نسکوره او ظاهراً د کارمل په مشرۍ پرچميانو ته واک ولېږدول شو. اشغالګرو خپلو موخو ته د رسېدو په موخه اړ وو چې یوازې په پرچميانو بشپړباور ولري ، په حساسو څوکیو یې وګوماري او خلقيان لکه نور افغانان تر همېشني څارنې لاندې ونیسي او د خلقيانو څخه د کاتبانو په څېر او د نظام د ساتونکو په موخه افزاري ګټه پورته کړي. د اشغال په لومړیو کې د ا، خ، د، گ د غړو شمېر د پنځلسو زرو شاوخوا اټکل کېده چې یونیم زره یې پرچميان وو. لدې څخه معلومېږي چې د نظام د ملاتېر خلقيانو جوړاوه. پر دې اساس شورويان اړ وو چې خلقيان په واک کې شریک او د هغوی څخه د نظام د ټینګښت په موخه ګټه پورته کړي. اشغالګرو د خلقي لښکر د کابو کولو ، له هغوی څخه د نظام د کاتبانو او ساتونکو په موخه ځیرکانه تګلاره غوره کړله چې هغوی هېڅکله هم ګډه ژبه سره و نه مومي. دا تګلاره داسې وه چې د خلقيانو یوه ډله مشران یې په واک کې ور ګډ او بله برخه یې زنداني او یا په کور کېنول چې دې کار خلقيان په طبیعي ډول په دوو ډلو ووېشل او بل دا چې د خلقيانو داسې مشران او کدرونه راپورته کړي چې د سیاسي مشرتابه ځانګړتیاوې ونلري او د دې مشرانو څخه بیا داسې یو څوک د خلقيانو د مشر په سټېژ ودروي چې د اړین بصیرت څخه په بشپړ ډول بې برخې، اېډیولوژي خپلې او ښه غوړنښوونکې وي. دا مشر صالح محمد زېری وو. هغه تردې کچې د اړین سیاسي بصیرت بې برخې وو چې د شوروي د تېري څه کم دوه کاله وروسته لا پدې اند وو چې شورويان د پرچميانو په پېژندنه کې تېروتنې دي. هغه په ۱۳۶۰ کې یوه خلقي گوندي کدر ته دنده سپارلې وه چې د پرچميانو د مخورو او پېژندل شوو کدرونو د ټولنیز جوړښت په اړه ورته معلومات را غونډ کړي تر څو دا معلومات د شورويانو مخې ته کېږدي او ورته ووايي چې تاسو په اشرافو او شتمنو ډډه لګولي ده . زېری پدې نه پوهېده چې د افغانستان د استخباراتو په پرتله شوروي څارګرو افغان سیاستوال ښه پېژندل چې څوک، څوک دي؟ زېري که د خلقيانو او پرچميانو مشران پېژندل خو د شوروي استخباراتو نه دا چې د گوند د مشرانو او پېژندل شوو کدرونو د اروايي ځانګړتیاوو او وړتیاوو په اړه اړین معلومات درلودل بلکې د هغوی د قبیلې او طایفې له شجرو هم خبر وو. دلته لیدل کېږي چې شورويانو له ځان او جهان بې خبره زېری د خلقيانو د مشر په توګه پر خلقيانو تپلې وو. البته زېری یو پاک نفس، متقي او پرهېزګار سیاستوال وو او هېچا د هغه د مالي او اخلاقي فساد خبره نده کړې.

د زېري د نه وړتیا او د پرچميانو د لاس د وسیلې په توګه یو خلقي کدر محمدیوسف سهار په ۱۳۵۹ کال کې د کورنیو چارو د وزارت د قرارګاه د گوندي کمېټې منشي وایي: «یوه ستره گوندي غونډه وه او ده د غونډې مشري کوله چې په غونډه کې د اړونده وزارت د گوندي سازمانونو د استازو سربېره زېري او جنرال عبدالقادر هم برخه لرله. په غونډه کې سلطان الدین حساس د کورنیو چارو د وزارت د سرحدي قواوو (وروسته د انقلاب د دفاع عمومي قومانداني) سیاسي آمرمخکې لدې چې خپله لیکلې وینا غونډې ته واوروي په شفاهي ډول یو شعر (مور سره خلقيان یو) وویل. د دې شعر په ویلو

سره خلقيانو چکچې کولې ، پرچميان جگ شول او له تالار څخه د وتلو په موخه د دروازي په لور وخوځېدل. دا مهال گلابزوی د کورنيو چارو وزير وويل مه يې پرېږدئ ! خلقيانو د پرچميانو د وتلو مخه ونيوله او هغوی اړ شول بېرته خپلو ځايونو ته راستانه شي. دا مهال زېري را ته وويل ويناوې ختمې اعلان کړئ او د غونډې پرېکړه ليک ولولئ. غونډه د پرېکړه ليک په لوستلو سره پای ته ورسېدله. د غونډې وروسته زېري زه په خپل موټر کې کښېنولم او په مرکزي کمېټه کې يې نوراحمدنور ته ودرولم او هغه ته يې وويل چې دې سړي گوندي غونډه اخلاص کړه. نور د غونډې د څرنگوالي پوښتنې را څخه کولې او ما هم معلومات ورکول چې دا مهال گلابزوی دفتر ته را ننوت او ما ته يې وويل وزارت ته لاړشه ، زه هم جگ شوم او د دروازي په لور وخوځېدم. نور غږ را باندې وکړ ودرېږه، ودرېږه خو زه د هغه له دفتر څخه ووتم. « زېري د دې پر ځای چې په غونډه کې او يا د غونډې وروسته دا بې ارزښته پېښه او غونډه وارزوي، جاج يې واخلي د غونډې پرمخ وړونکي د يوه مجرم په څېر د گوند بل منشي ، خو د واکمن فرکسيون ځواکمن منشي ته ودروي چې دې خلقي مجرم ته سزا ورکړي.

البته دا يوازي زېري نه وو بلکې د زېري په څېر يې هغه خلقيان ظاهراً په لوړو څوکیو گومارل چې د پرچميانو د ديکتې او دستورونو د پلي کولو پرته د خپلو قانوني واکونو څخه د گټې پورته کولو وړتيا او مېړانه نلرله او يوازي د کاتبانو په شان د خپلو شوروي او پرچمي آمرانو د هدايتونو پر اساس گامونه او چټول. په خلقي مشرانو کې يوازي سروري، گلابزوی او شهنوازتني د خپلو واکونو څخه گټه پورته کړې ده. اکثریت خلقي کدرونو د خپلو مشرانو دريځونو او مشورو ته په کتو سره ورته دريځ نيولی وو او پدې ډول د نظام د کاتبانو او ساتونکو دنده پرمخ وړله. البته داسې کدرونه هم لږ نه وو چې د خپلو قانوني واکونو څخه يې په سمه توگه گټه پورته کوله او په گوندي ژوند کې يې د گوندي اصولو او پرنسپبونو له مخې عمل کاوه خو د هغوی د لا غوړېدنې مخه نيول کېده، ترور او له دندو شړل کېدل ، په پاسيفو دندو گومارل کېدل او خلقي مشرانو هغوی منفي بافان، ماجراجويان او فرکسيونبازان گڼل. شوروي سلاکاران چې د ۱۳۵۸ کال د مرغومي د شپږمې وروسته په گوندي او حکومتي بنسټونو او وسلوالو ځواکونو کې بشپړ واک درلود د خلقيانو هغه پوځي کدرونه را جگول چې پرنسپبي، وړ، پوه او د آرام کرکټر خاوندان وو او پرچميانو بيا معامله گر، څوکی پال، ناپوه او فاسد خلقيان را پورته کول او د ژمنو او با پرنسپبه خلقيانو د راپورته کولو مخه يې نيوله. لکه څرنگه چې د اشغال وروسته ملي مقاومت پيل شو ، امنيتي حالات کرکېچن شول او د وسلوالو مخالفينو سره مبارزه يوه حياتي مسأله گرزېدلې وه همدا لامل وو چې په امنيتي ارگانونو کې د خلقيانو له ظرفيت څخه شورويانو پوره گټه پورته کوله او هلته يې زړور او وړ خلقي افسران د جنګي جزوتامونو مشرتابه ته راپورته کول خو د پرچميانو هڅې پدې را څرخېدلې چې د زړورو، اصولي او ژمنو خلقيانو پر ځای د آرام کرکټر خلقيان لوړو څوکیو ته را پورته کړي ترڅو د پرچميانو د يکه تازې په وړاندې و نه درېږي. په شوروي- پرچمي حکومت کې د پرچميانو او خلقيانو د رول او ځای په اړه چې پرچميان د نظام لوړپوړي او آمران او خلقيان د نظام کاتبان او مادونان وو د کارمل لومړی شوروي پوځي سلاکار مسکو ته په يوه رپوټ کې داسې راوړي : « د پرچم د غړو شمېر اوس يو نيم زر تنو ته رسېدلی دی. دا د سرسر کسان، ممتاز وگړي دي او په عمومي توگه په پلازمېنه کابل ، وزارتونو، مرکزي کمېټه ، ادارو او ولايتي مرکزونو کې واک د همدوی په منگولو کې دی. خو خلقيان ديارلس يا ديارلس نيم زره تنه دي چې په اردو کې اکثریت جوړوي ... ، په دغسې يوه حالت کې نو ده(کارمل) او پرچمي پلويانو يې کولی شول په مرکز او اطرافو کې د مشرتابه حق له ځان سره وساتي او خلقيان شاته ، فرعي رول ته پورې وهي.» ۶۶ / ۷ ، ۹۷ په امنيتي ارگانونو کې خلقيانو ته اړتيا او د شورويانو له لوري د هغوی ملاتړ او غوښتنو ته هرکلی د سياست او سياسي

لوبو څخه بې خبرو خلقيانو او پرچميانو کې دا گومان پيدا کړی وو چې په پوځ او څارندوی کې شوروي سلاکاران د خلقيانو پلويان دي . دوی پدې نه پوهېدل چې شوروي سلاکاران د خلقيانو نه د واکمنۍ د ساتنې په موخه گټه پورته کوي نه دا چې هغوی د خلقيانو پلويان دي. ښايي ځېنو شوروي سلاکارانو د انقلاب د ساتنې په چاره کې د خلقيانو رښتينولۍ ته په کتو سره د هغوی سره خواخوږي هم لرله خو د شوروي دولت پاليسي د پرچميانو په ملاتړ او د خلقيانو د کمزورولو او د هغوی څخه د افزارو په توگه د گټې اخېستنې پر محور څرخېدله. پدې هکله به هم د جنرال مايوروف د کارمل له پوځي سلاکار ولولو چې پرچميانو غوښتل د خلقيانو سټه په پوځ کې هم وباسي خو شورويانو يې مخه نيوله : «که چېرته مو مخه نه وای نيولې نو وختي به لا د دې پوځ نښه هم نه وای. واک به د پرچم ممتازو وگړو ته رسېدلی وای او بيا به نو څوک نه وای چې د جگړې ډگر ته ولاړشي.» ۲۹۹ / ۷

په لوړو مقامونو د خلقي کدرونو د گومارنې په اړه توکي ته د ورته يوې پېښې يادول اړين برېښي. ليکوال په ۱۳۶۰ کې د دفاع وزارت په سياسي رياست د تبليغ او ترويج په مديريت کې دنده لرله او په هغه څانگه کې چې يې کار کاوه يو بل د آرام کرکتر، ژمن او پاک زري خلقي (ډگروال عبدالرزاق پيکار) هم کار کاوه . دا خلقي د کورنيو چارو د وزارت د سياسي رياست د تبليغ او ترويج مدير محمد کريم سرباز د خپل مرستيال په توگه د دفاع وزارت څخه تبديل کړ. لکه څرنګه چې خبره د يوه وزارت څخه بل وزارت ته د سياسي کارکوونکي تبديلي وه د تبديلي دا بهير د گوند د مرکزي کمېټې له لارې ترسره کېده. په مرکزي کمېټه کې د کورنيو چارو د وزارت د تبليغ او ترويج د مديريت مرستيال ته وړاندېز شوی کدر د کورنيو چارو د وزارت د سياسي رييس د مرستيال په توگه وټاکل شو. پدې ډول چا چې هغه د خپل مرستيال په توگه پېشنهاد کړی وو هغه د ده د آمر په توگه وگومارل شو. علت يې دا وو چې پيکار د آرام کدر خاوند وو . پرچميانو د آرام کرکتر او کمزورو خلقيانو د پورته کولو څخه دوي موخي لرلې . لومړی دا چې ښه غورځيوني همکاران ولري او بل دا چې غير گونديانو او ولس ته وښيي چې خلقيان غوره ، پوه ، ور او تکړه کدرونه نلري. پرچميانو چې د زړورو او ژمنو خلقيانو د خپلو تگلاره غوره کړي وه دا ډله خلقي کدرونه اړشول چې په ملکي ادارو کې دندې پرېږدي د دفاع او کورنيو چارو وزارتونو ته مخه کړي او هلته د افسرانو په توگه مقرر شي چې پدې ډول د دفاع او کورنيو چارو وزارتونه د خلقيانو په سنگرونو واوري ، د نظام د ساتونکو رول ولوبوي او پدې توگه د انقلاب د سون په توکو هم واوري. د اشغال د دوام او د بلواک نظام د ساتنې له امله هم قرباني شي او هم د خپلو خلکو دښمني وگټي. هغه مهال به پرچميانو په خپلو کې ويل چې «خلقيان مو له اشرارو ساتي او شورويان مو له خلقيانو.»

ښايي لوستونکي ته دا پوښتنه پيدا شي خلقيان چې شورويانو يې هېواد اشغال او د دوی حکومت نسکور او دوی يې بېواکه کړل او دښمنانه چلند هم ورسره کېده خو بيا يې هم د اشغال لاندې حکومت کې دنده ترسره کوله ولې د اشغال خلاف ونه درېدل ؟ دې پوښتنو ته هغه مهال ځواب ورکول کېدای شي چې د هغه مهال د ملي او نړيوالو شرايطو سربېره په خلقي گوند کې واکمن ذهنيت ، د خلقيانو کورنۍ وضعيت ، ټولنيز جوړښت او د خلقيانو په وړاندې د وسلوالو مخالفينو دريځ په پام کې ونیول شي . همدا رنگه د دې مسألې واقعبينانه ارزونه هغه مهال شوني ده چې دا ارزونه د افغانستان د ننيو شرايطو له مخې نه بلکې د افغانستان د هغه مهال د شرايطو له مخې ترسره شي. دې ټولو مواردو ته په کتو سره د اشغال لاندې حکومت سره د خلقيانو د همکارۍ په اړه شپږو ټکو ته بايد پام را وگرزول شي چې پورتنۍ پوښتنې ته ځواب پکې شتون لري :

۱- غوڅ اکثریت خلقيان د خوارو او بې وزلو کورنيو له لمنې راوتلي وو . د ژوندي پاتې کېدو يواځېنۍ

منبع يې تتخوا وه . لدې امله خپلې کورنۍ ته د نفقې د برابرولو په موخه اړ وو په دولتي ادارو او امنيتي ارگانونو کې دندې ته دوام ورکړي او پدې ډول لکه لسگونه زره نور ماموران او افسران په دولت کې کار وکړي. د دولتي ادارو او امنيتي ځواکونو څخه په وتلو سره که په کوم شخصي کار بوخت شوي هم وای د جلب او احضار د گروپونو له لوري نيول کېدل او پوځي خدمت (عسکري مکلفيت او احتياط دورې) ته سوقېدل . پدې توگه بيا هم د اشغال په چوپړ کې درېدل.

۲- بېله کومه شکه د هر هېواد وال رسالت او مسوليت دی چې د اشغالگرو په وړاندې ودرېږي . خلقیانو د شوروي اشغال پورې د محمد داود او خلقي واکمنیو کې دندې لرلې. دوی د جمهوري دولت او خلقیانو خلاف د جهادي ډلو مبارزه او کارنامې لیدلې وې چې هغه د دولتي مامورینو په تېره ښوونکو په ترور او د دولتي ، اقتصادي او ټولگنو بنسټونو په وړاندو او سوزولو کې خلاصه کېدلې نه یې غوښتل د جهاد په نامه د تنظیمونو په لیکو کې ودرېږي او خپل هېواد وړان او روڼ اندي ووژني.

۳- د ثور د وسلوال پاڅون وروسته په پاکستان او ایران کې جوړشوو تنظیمونو د خلقیانو په وړاندې د سیاست اوسياسي لوبو څخه د ناخبرو افغانانو د تېراېستنې په موخه د خلقي حکومت او خلقیانو پر ضد ډول ډول فتواگانې ورکړې وې. د بېلگې په توگه د مجاهدينو په يوه اعلامیه يا فتوا کې راغلي وو: «د يوه خلقي (د افغانستان د خلق دموکراتیک گوندغږي) وژل د اتيا زرو لمونځونو ادا کولو ثواب لري. پدې تبليغاتو کې د يوه ملا له قوله ويل کېدل چې زموږ ځوانان په يوه لاس کې قرآن او په بل لاس کې ټوپک (د کمونستانو) پرضد جنگېږي.» ۲۱/۱۵۸ کله چې يوه بېسواده له سیاست او سياسي لوبو بې خبره سپېڅلي مسلمان ته يو ملا د يوه خلقي د وژلو له امله د دومره زيات ثواب خبره وکړي هر وروڼو به خلقي وژني او خلقیانو د خپلې واکمنۍ پرمهال د داسې پېښو شاهدان هم پاتې شوي وو . دوی جرأت نه کاوه چې د شوروي د يرغل وروسته خپلو کلیو ته ولاړشي او يا دا چې د تنظیمونو په لیکو کې ودرېږي. يو شمېر خلقیان چې د اشغال وروسته خپلو کلیو يا پاکستان او ایران ته ولاړل هلته د جهادي ډلو او يا د نوموړو هېوادونو د څارگرو له لوري ووژل شول.

۴- غوڅ اکثریت خلقیان چې لوستي وو او د دې واقعیت د درک وړتیا یې لرله چې ایران او پاکستان د افغانستان سره تاریخي ستونزې لري ، د نظام د مخالفینو مرکزونه په همدې هېوادونو کې دي او د جهاد لارښوونه او قوماندې هم د همدې هېوادونو په لاس کې ده چې دا هېوادونه د افغانستان بربادي غواړي لدې امله یې نه غوښتل د تنظیمونو غړیتوب ترلاسه کړي او د خپل هېواد د تاریخي دښمنانو د لاس وسیله شي.

۵ - يو شمېر خلقیانو انقلاب او حکومت خپل گڼل او پدې باور وو چې شورویانو د دوی د حکومت په نسکورولو کې تېروتنه کړې ده او واک یې پرچم ته ولېږدولو او شورویان به په خپله تېروتنه وپوهېږي او واک به بېرته دوی ته وسپاري. لدې امله یې په واکمنۍ کې چوپړ ته دوام ورکړ.

۶- يوه ډله خلقیان د هغه مهال د غولونکي سياسي شعار (پرولتري انټرناسیونالیسم) ، ځېنې د څوکۍ او مقام د ساتلو او يا لاسته راوړلو په موخه په صادقانه ډول د نوي رژیم په چوپړ کې هم ودرېدل.

د شوروي – پرچمي واکمنۍ تگلاره

د شوروي اشغال پر مهال مسکو د وخت د واکمنۍ د تگلارې ستراتیژیکې کرښې ټاکلې، شوروي سلاکارانو د گوند د مشرانو ويناوې، دستورونه او امرونه لیکل او افغان مشرانو به د ویناندویانو

په څېر هغه لوستل او هغه به يې د خپلو دستورونو او امرونو په نامه خپلو مادونانو ته ورکول. پردې بنسټ د پرچمي واکمنۍ د مهموحياتي پريکړو د نيولو واک د شوروي اړخ سره وو. البته د فرعي پريکړو د نيولو واک يې افغان لوري ته ورکړی وو. کارمل په خپله دوهمه تلويزيوني - راډيويي وينا کې د خپلې واکمنۍ د تگلارې اساسي کرښې وړاندې کړلې چې په يوه برخه کې يې راغلي وو: «د افغانستان د ديموکراتيک جمهوريت نوي انقلابي شورا، خان د ثور انقلاب د لوړو ارمانونو ادامه او وده ورکونکې اعلانوي او خپله لومړۍ دنده گڼي چې د ثور آزادي بښونکې انقلاب صراط المستقيم لار ونيسي، غمزلې تير ورتنې او غلطې اصلاح کړي، غميزې جبران کړي او کړکيچ حل کړي ...» ۸/۱۸۶ په تگلاره کې د رژيم د ټولنيز بنسټ په ټينگښت، د سياسي بنديانو په آزادۍ، د وگړو د خپل سره څارنې او نيونې مخنيوی، د کورونو او د عقايدو د پلټنې په ممنوعيت، د اعدام د قانون او همداراز د ټولو دموکراتيک ضد او انساني ضد مقرراتو پر لغوي ټينگار شوی وو. کله چې د انقلاب د نوي بشپړتيايي پړاو او يا د انقلاب د لوړو ارمانونو د ادامې او ودې خبره کيږي معنی يې دا ده چې د ثور له وسله وال پاڅون وروسته پيل شوي ريفورمونه، په هغو کې د ترسره شوو غلطيو او تيروتو په سمولو سره ادامه پيدا کړي. د انقلاب په بشپړتيايي پړاو کې پيل شوو ريفورمونو نه دا چې دوام و نه موند بلکې ترسختو نيوکو لاندې ونيول شول او په تپه ودرېدل. کله چې په يوه ټولنه کې د انقلاب خبره کيږي اړينه بريښي چې په اقتصادي برخه کې د واکمنو توليدي مناسباتو د ماتولو په خاطر عملي گامونه پورته شي کوم چې د ټولنې د پرمختگ خنډ گرزي يا دا چې د دولت په سياسي جوړښت او د دولت او ټولنې د ادارې په څرنگوالي او په اقتصادي او فرهنگي برخه کې سمونونه او بدلونونه راشي. په افغانستان کې د يوه زراعتي هېواد په توگه د انقلاب معنی بې ځمکو بزگرو ته د ځمکې په وېش، د شاړه ځمکو خړوبول، د کوچيانو د څرخايونو د ستونزې حل او د اوبو او برېښنا بندونو او کرنيزو فارمونو جوړول وو. د انقلاب په دې پړاو کې د گوتو په شمېر بزگرو ځمکه تر لاسه کړله چې هغې هم لنډمهاله تبليغاتي موخې لرلې. د سارې په توگه «د ۱۹۸۲ کال په پسرلي کې دکتور لکنوال د کرنې او ځمکو د اصلاحاتو وزير د عسکري ټولگيو سره يوځای د چهارآسياب ولسوالۍ ته ولاړ او پنځو بزگرو ته يې ځمکه ورکړه دا ننداره په رسنيو کې په پراخه ډول تبليغ شوه خو بله ورځ بزگران د بغاوت کوونکو له ډاره د ځمکو له اخيستلو ډډه وکړه.» ۱۰۶ / ۲۹۳ دا پرچمي وزير امريکې ته د يوه رسمي سفر پر مهال بېرته هيواد ته راستون نشو او هلته يې سياسي پناه واخيستله.

که څه هم مسکو ليوال وو چې په افغانستان کې يوڅه تر سره کړي ترڅو پخپلو تبليغاتو کې د ويلو څه ولري. خو د نيواکگرو خلاف ملي مقاومت پيل شو، امنيتي وضعيت لا کړکيچن شو او د اصلاحاتو او ريفورمونو د پلې کولو امکاناتو شتون نه درلود. لکه څرنگه چې نوې واکمنۍ د پرمختيايي پروژو د پلې کولو شونتياوې نه ليدلې خپل پام يې روبنايي چارو ته راوگرز او په پدې برخه کې لومړی گام د پلاروطني ملي جبهې جوړول او د تېرو واکمنيو پرمهال د جوړشو ټولنيزو او صنفې بنسټونو وده او پراختيا وه. د پلاروطني ملي جبهې د جوړولو څخه موخه د هيواد په سياسي - ټولنيز بهير کې د ټولنې مختلفو قشرونو او طبقو ته د گډون شرايط برابرول، د حکومت د وگړنيز ملاتړ پياوړي کول او د مخالفينو په ليکو کې د اختلاف اچول وو. دې کار په لومړيو کې يو څه برياوې لرلې خو وروسته وليدل شول چې د جبهې مشري او رهبري واکمن گوند لري او د نورو د نوښت او رول مخنيوی کيږي جبهې په ولسونو کې ريښې ونه زغلولې. وروستيو پيښو وښودل چې جبهه د گټې پر ځای په زيان واوښته، په دې معنی چې يو شمير ډلو او کړيو چې د هماغه پيل نه يې خپلې موخې لرلې په جبهه کې د گډون له امله ځانونه غښتلي کړل او په تيره «د شمال ځواکونو د همدې جبهې تر نامه لاندې قوت او امکانات تر

لاسه کړل او د مرکزي حکومت د ماتې او نسکورېدو شرایط یې برابر کړل. «۱۹۷/۱۵۸ دا چې پلاروطنه ملي جبهه په یوه ځواک وانه وښتله س. کښتمند هغه» د پور ته څخه د واک د ویش لپاره د اړینې سیاسي ارادې نشتون او د سیاسي کثرت گرایی او سیاسي پلورالیزم نه منل «۳۹ / ۶۷۸ گڼي. د پرچمي مشرانو څخه یوه د پلاروطنې ملي جبهې په هکله د ټوکې په انداز ویلي وو چې موږ د جبهې پر ځای جبه جوړه کړله.

د پلار وطنې ملي جبهې سربیره په نوي بشپړتیایي پړاو کې یو شمیر هغو شوروي پلوه گوندونو ته چې د ثور له پاڅون مخکې شتون درلود د سیاسي فعالیت اجازه ورکړله او دې سازمانونو ته ور ته ځینې نور سازمانونه هم راڅرگند شول. د زیرې په وینا ددې گوندونو «د غړو شمیر لږ او د خاد څخه یې مالي مرستې تر لاسه کولې. «۴۰ / ۵۴۵ خلکو دا گوندونه دولتي گوندونه بلل او د هیواد په سیاسي بهیر او د امن او ټیکاو په ټیګښت بې اغیزې وو. لیاخسفکي چې په خپل کتاب کې یې زیاته هڅه کړې چې شوروي اشغال توجیه کړي ، پرچم فرکسیون یو منځلاری سازمان او احمدشاه مسعود په جهادي قوماندانانو کې وړ سیاسي شخصیت معرفي کړي د نورو کین لاسو په اړه د کارمل د مخالف دریځ د نیولو خبره کوي او لیکي: «ببرک کارمل او همفکرانو یې د هیچا سره د همکارۍ لیوالتیا نه لرله ، د هیچا سره یې د واک ویشل نه غوښتل او برعکس گوندیان یې پردې قانع کول چې اړینه نده د کین لاسي دموکراتیک ځواکونو سره ګډه ژبه ومومي...» ۴۹ / ۳۶۲ کارمل واک ته په رسیدو سره امین لدې امله غندلو چې د ملي – دموکراتیکو ځواکونو سره د ګډې ژبې د موندلو او ګډې همکارۍ لیوالتیا نه لرله او د هغوی په بیرحمانه ځپلو یې لاس پورې کړ خو ده هم ورته دریځ ونيولو پدې توپیر چې په تبلیغاتو کې یې د نورو ډلو په پټه لهجه نرمه وه خو زندانونه د تېرې واکمنۍ په څېر له وسلوالو او غیروسولوالو مخالفینو ډک وو. څرنگه چې د ثور انقلاب د بشپړتیایي پړاو د واکمنۍ بنسټ په درواغو او هغه هم د پردیو پوځیانو پرمټ کینودل شو تر پایه پورې پر درواغو، سیاسي او اپراتیفي لوبو او معاملو ولاړه وه. پدې زمانه کې نه یوازې فرمایشي گوندونه جوړیدل بلکې «د کارمل او د نجیب د واک د پیل د مرموزې پالیسۍ له امله گوندي کارکوونکي اړکیدل چې په مستعارو نومونو لیکنې وکړي.» ۱۸ / ۷۴ دا د کارمل د دماگوژۍ پالیسۍ وه چې موخه یې د خلکو تېرېستنه وه.

د کارمل د واکمنۍ په لومړیو (د ۱۹۸۰ کال د جنوري په اوومه) سیاسي بندیان آزاد شول او د واکمنۍ هغه ډله مخالفین چې د انقلاب په لومړي پړاو کې د دولتي ضد فعالیتونو په تور بندیان او وژل شوي وو د هغوی کورنیو ته د غم شریکۍ د ښودلو په موخه د ۱۹۸۰ کال د جنوري دیارلسمه د ملي ویر او د شهیدانو د ورځې په نامه رخصتي اعلان کړله او د عیدگاه په جومات کې د فاتحې د اخیستلو مراسم ونيول شول . دا فاتحه د ببرک کارمل او اسدالله سروري په حضور کې چې د یوې سیاسي نندارې پرته بل څه نه وه واخیستل شوه . ځېنو دا فاتحه د پرچمیانو او نورو د کارمل – سروري فاتحه بلله حتی د دا ډول فاتحې اخیستل په خپله د پرچم مشرتابه ته هم یوه مسخره ننداره بریښیده لکه څرنگه چې نوراحمد نور د گوند د سیاسي بیروغړي او منشي ویلي وو: «د پرچمیانو او ټولو سیاسي بندیانو کار خو د اګسا له خوا کیده چې سروري صاحب یې رئیس و موږ هم د پرچمیانو د شهیدانو بازماندگانو ته سروري د فاتحه اخیستونکي په څیر کښینولی و.» ۴۰ / ۴۸۸ که چیرې هغه مهال د ملي ویر په نامه کومه ورځ یادیده نو هغه د مرغومي شپږمه وه. د اشغال لاندې واکمنۍ دا د ملي ویر او شهیدانو ورځ یوازې هماغه کال د عمومي رخصتۍ په توګه ولمانځله او بیا هغه هېره شوه ځکه چې «د مصیبت د مرغه (خاد) د لومړي کال په واکمنۍ کې دومره خلک مړه او تاراو مار شول چې نور نو شرم وو چې د شهیدانو د ورځې په نامه کومه ورځ یاده شي.» ۱۸ / ۱۸۸ نوې واکمنۍ د یوې ستري ستونزې سره لاس او ګریوان

وه چې هغه د پوځ او نورو امنيتي ارگانونو د لیکو پیاوړتیا وه چې د جنگ جگړو له امله یې منسوبان وژل کیدل، معلولیدل او تښتېدل. د پوځ څخه تېښته واکمنۍ ته یوه ستره ستونزه وه. له بلې خوا د عسکري مکلفیت وړ ځوانانو نه غوښتل چې د نیول شوي هیواد په وسله والو ځواکونو کې خدمت وکړي. واکمني اړه شوله چې د عسکري مکلفیت په قانون کې په پرله پسې توګه بدلون راورې چې عسکري ته د جلب سن له یوویشت نه شلو او بیا اتلسو کلو ته راټیټ او د عسکري مکلفیت د خدمت دوره هم زیاته کړي. همدارنګه د احتیاط دورې هم خدمت ته رابولي او عسکری مکلفیت او احتیاط د دورې موده په پرله پسې ډول غزوله یا پخپل وخت ترخیص ورنکړل شي. دا ډول حالت سرتېرو ته د زغم وړ نه وو همدا لامل وو چې په ځېنو جزایمونو کې د اعتراض په توګه مظاهري هم ترسره کېدلې. په امنيتي ځواکونو کې د سرتېرو لږوالی حکومت ته دومره ارزښت پیدا کړ چې د جلب او احضار ګروپونو به له کوڅو او بازارونو او کورونو نه ځوانان نیول او عسکري خدمت ته استول یعنی دا چې جلب او احضار د انسانانو د دولتي اختطاف بڼه نیولې وه. د جلب او احضار هغو ډلو به چې زیات شمیر ځوانان اختطاف کړي وو په نقدي مکافاتو، مډالونو او فوق العاده ترفیع ګانو نازول کیدل. په هیواد کې د ملي مقاومت د پیلیدو، د وخت په تېرېدو سره د نوي رژیم په وړاندې د مخالفتونو زیاتیدل او له هیواد نه د تښتېدو د بهیر زیاتوالی د دې سبب شو چې د هیواد څارګره اداره خورا پلنه شي ترڅو په دولتي مامورینو او خلکو خپل کنترول او څارنه لا زیاته کړي. نوې واکمنۍ پدې پوهیدله چې د پخواني څارګري ادارې (اګسا او کام) د چلند نه ولس ناوړه خطري درلودلې له دې امله یې د هغې نوم په خدمات اطلاعات دولتي (خاد) واړاوه خو د خلکو او بندیانو سره یې په چلند کې کوم بدلون رانغی تر دې چې په ډېرو مواردو کې د بندیانو سره د خادېستانو چلند وحشیانه وو چې څرنګه بندیان په روحي او فزیکي ډول شکنجه کړي ترڅو اړین معلومات ترې ترلاسه کړي او یا هغه څه ووايي چې خادېستانو غوښتل. د ساري په توګه د پرچمي واکمنۍ مخکې دورو کې په صدارت کې توقیف شوي کسان په داسې کوټو کې ساتل کېدل چې رڼا وې خو په پرچمي واکمنۍ کې د کوټو د کرکیو شیشو ته تور رنګ ورکړل شو چې بندیانو ته یې ورځ هم په توره شپه اړولې وه دا په خپله په بندي د روحي فشار راولو یوه هڅه وه. د وخت په تېرېدو سره د خاد اداره دومره ستره شوه چې د اطلاعاتي ادارې نه په یوه اردو او بالاخره په دولت کې پر بل دولت واوښته چې د فرقو او لواګانو او همداراز د توپونو، ټانکونو، زره پوښونو، د لنډ مزلو او اپراتیفي توغندیو او د تبلیغاتي، عدلي او قضایي بنسټونو خاونده شوه.

د نجیب الله د جمهوري ریاست په زمانه کې د خاد نوم یې د دولتي امنیت په وزارت (واد) واړولو ځکه چې خاد کوم چې نجیب الله یې مشر وو د زجر او شکنجې، وژنواو ډار په سمبول اوښتی وو خو خلکو د دې ادارې کارکوونکو ته بیا هم خادېستان ویل ځکه چې چلند او کړه وړه یې هماغه پخواني وو یوازې یې نوم بدل شوی وو. په ولسواکه هیوادونو کې څارګري ادارې د حکومتونو د نافذه قوانینو په چوکاټ کې فعالیت کوي او د حکومت په وړاندې د خپلو فعالیتونو او اجراتو مسئولیت لري خو د کارمل-نجیب څارګره اداره پخپلو اجراتو کې تردې کچې خپلواکه وه چې د حکومت مشر د هغې له تشکیلاتو څخه معلومات نه درلودل. دا اداره له دې کبله خپلواکه، ځواکمنه او وپرسول شوه چې کارمل او نجیب الله دواړو په پوځ او څارندوی باور نه درلود او ترې وېرېدل نو هغوی پدې کې شول ترڅو خپل باوري کسان په دې ارګان کې ځای پرځای کړي او هغه په یوه ډاډمن اطلاعاتي او استخباراتي مرکز، ځواکمن پوځ او په دولت کې په بل دولت وایروي ترڅو د ګوند، دولتي ادارو او پرګنو په کړو وړو په خپلواکه توګه د نظارت، څارنې او عدالت د پلي کولو جوګه شي. بنیایي لوستونکي ته پوښتنه پیدا شي چې څارګره اداره څه ډول د عدالت د پلي کولو یو ارګان کیدای شي. واقعیت دا وو چې د امنیت د اخلالولو،

په دولتي ضد اعمالو او سياسي فعاليتونو تورن او شکمن کسان او همداراز د خاديستانو استنتاج او محکمه د انقلابي اختصاصي بنسټونو (څارنوالیو او محکمو) له لوري ترسره کيدل چې کارکوونکي يې خادېستان وو او د عدليې د وزارت، سترې محکمې او د وسلوال پوځ د څارنوالی او محکمې سره يې هيڅ کاري تړاو نه درلود. له دې امله ويلای شو چې په ټولو سياسي بنديانو، د مخالفينو سره په اړيکو شکمنو کسانو، د جگړې په ډگر کې نيول شويو جنگياليو او د خاد په کارکوونکو د اختصاصي انقلابي محکمو له لوري عدالت پلې کيده يعنې خاد- واد پرې عدالت پلې کاوه. «ببرک او د کړۍ ملگرو يې ژوره اندېښنه درلودله چې په وسلوال ځواک او څارندوی کې پرچميان په سترگو نه ليدل کيږي. هغوی د داسې لارو چارو په لټه کې شول چې رښتونی وسله وال ځواک د خاد او د گوند د يو شمير ځانگړو فعاليتونو په ستنه ودروي. « ۲۹۷/۱۲۴ د شوروي له تېرې وروسته د هيواد د څارگرې ادارې د پراخولو او ځواکمنولو او د هغې په مشرتابه کې د هغو ډاډمنو کسانو گومارل مطرح وو چې د شوروي د افغاني ضد او پښتني ضد تگلارو رښتيني پلې کوونکي وي له همدې امله «د دې ادارې زياتره څوکۍ د تاجکانو په لاس کې وې چې د پنځمې ادارې د رئيس کريم بها له لوري معرفي شوي وو...، د شوروي لښکر د وتلو او د خپلواکي دفاع په مهال نجيب الله ځانگړی جنګي گارد چې د جمهور رئيس د گارد په نامه يې شهرت پيدا کړ جوړ او تاجک توکمه کدرونه چې له مخالفانو سره په مبارزه کې يې تجربه ترلاسه کړې وه د خاص گارد په مشرتابه کې وگومارل. « ۱۱/۱۹۸ د مسکو هژمونيسټ واکمنان پوهيدل چې هغه مهال افغانستان پخپل شپاړلسم جمهوريت اړولی شي چې اکثريت په اقليت واړوي او واک پښتون دښمنه رندو قومي متعصبينو ته وليږدوي چې واک ته د کارمل رسول د همدې پالیسۍ يوه برخه وه. شوروي ليکوال اوليانوفسکی د شوروي د اشغال په هکله ليکي: «موږ ځکه افغانستان ته لښکرکشي وکړه چې د اکثريت (پښتنو) ديکتاتورۍ ختمه او دولتي ځواک اقليتونو ته وليږدوو.» د اليانوفسکي دا وينا (د باره حقيقت انقلاب ثور) نومي رساله کې چې د بېهقي د کتاب خپرولو موسسې خپره کړه شتون درلود چې د څه مودې وروسته دا رساله د منفي غبرگونو له امله ټوله شوله.

د ثور انقلاب په بشپړتيا يې پراو کې د پښتنو ضد تگلاره او د پښتو ژبې د ودې مخنيوی په خورا ماهرانه ډول پلې شو. د پښتنو د سيمو بمبارد او پښتو د ژباړې په ژبې اړول يې څرگندې بيلگې دي. د شوروي اشغال مخکې مشهورو ورځپاڼو لکه ثور انقلاب، خلق، انيس، هيواد، اصلاح او نورو کې ليکنې د هيواد په دواړو رسمي (پښتواو دري) ژبو په متوازنه توګه تر سترگو کېدلې. د کارمل په واکمنېدو سره د ثور انقلاب (د افغانستان د خلق ديموکراتيک گوندنشراتي ارگان) ورځپاڼې نوم د ثور انقلاب حقيقت باندې واوښت چې د شوروي اتحاد د کمونست گوند نشراتي ارگان، پراودا (حقيقت) څخه اخېستل شوی وو. د خلق د جړېدې خپرونې ودرېدلې. د خلق جړېدې ليکنې د هماغه پيل څخه په پښتو او دري وې خو د پرچم په جريده کې غوڅ اکثريت ليکنې په دري وې او يوازې اعلانونه او شعرونه په پښتو ژبه خپرېدل. د پرچم په جريده کې پښتنو ليکوالو لکه خيبر او لايق هم په دري ژبه ليکنې کولې. د نوي حکومت په نشراتي پالیسۍ کې يو څرګند بدلون راغی. د لوړ تيراژ لرونکې ورځپاڼې په دري ژبه واوښتې او په هغو کې خپرې شوې ليکنې به په پښتو ژبه ژباړل کيدې چې دې ژباړنې ټاکلې وخت نيولو. په دري ژبه خپرې شوې ورځپاڼې به په ښارونو او دولتي بنسټونو کې وويشل شوې او پښتو ژباړه به يې وروسته د چاپخاني راووتې چې د لوستلو اړتيا يې نه ليدل کيده ځکه چې پکې خبرې شوې ليکنې يې په دري - پارسي لوستې وې. ددې ډول پالیسۍ د پلې کولو څخه واکمنۍ دوې موخې لرلې. يو دا چې پښتو ژبه د ژباړې ژبه شي چې د يوه پوه په وينا ژباړه د ژبې پښتۍ ماتوي. بله دا چې پښتون ليکوال دا امکان ونلري چې د لومړي لاس ورځپاڼې ته پخپله ژبه مطلب وليکي پدې ډول پښتون ليکوال

د غوریدو چانس نه درلود او ضمناً د مادي امتیاز څخه هم بې برخې کیده. د پرچم په واکمنۍ کې نه دا چې د پښتو ژبې د ودې مخنیوی کیده بلکې د پښتون قوم سپکاوي ته هم ملا تړل شوې وه. پدې هکله محمدصديق روحي لیکي: «ما یوه ورځ د څو تنو په مخکې یوه غټ پرچمي ته وویل: تاسې څنگه اجازه ورکوئ چې په کابل پوهنتون کې داسې کتاب تدریس شي چې هیڅ علمي ارزښت نلري خو یوازې پدې خاطر تدریس کیږي چې پښتنو ته ښکښل پکې راغلي دي. د مثال په توګه پوهاند جلال الدین صدیقي لیکي چې پښتانه قبایلي خلک دي او قبایل ننگ او ناموس نه پیژني. البته واقعیت ددې په خلاف دی، پښتنو ته له ناموس ساتنې څخه بل شی زیات ارزښت نه لري...، ده په ځواب کې وویل: زه پوهاند جلال الدین صدیقي ته په دې درناوی کوم چې تر اوسه پښتنو ته څه ویل تېابو (ممنوع) ګڼل کیدل خو ده د لومړي ځل لپاره پښتانه د تقدس له حریم نه راوایستل او د دوی غرور یې ورمات کړ.» ۱۹۹۹ د شوروي اشغالګرو د ګوداګیانو دښمني د پښتو ژبې سره لدې هم معلومیږي چې په ټلويزیون او سینماګانو کې یې د پښتو فلمونو په ښودلو بندیز ولګاوه پدې پلمه چې په هغوکې د بې حیايۍ صحنې دي او د دښمن هیواد لخوا جوړ شوي دي. «ترکومه چې د بې حیايۍ خبره ده پرچميان د ایراني، عربي، نڅاوو په ښودلو او په ټلويزیون کې د افغاني نجونو په نڅولو سره پخپله د بې حیايۍ تشویق کوونکي وو.» ۱۹۹۹ که د بې حیايۍ خبره وي نو هغه مهال په ټلويزیون او سینماګانو کې د روسي او تاجکي فلمونو بازار خورا تود وو. په شوروي اتحاد کې د ښځو مخ لوڅي، د وجود د نورو غړو برېښتیا او په عامه ځایونو کې د نجلی او هلک ښکلول یوه عادي پدیده او معمولي دود ګڼل کیده چې په روسي او تاجکي فلمونو کې دا صحنې ترسترګو کیدې چې په پښتو فلمونو کې نه وې. لدې څخه بریښي چې د پښتو فلمونو د نه ښودلو څخه موخه د پښتو ژبې د ودې او پرمختګ مخنیوی وو او دا هغه څه وو چې شوروي اشغالګرو غوښتل. دا برخه به په ننګرهار کې د کارمل د ځای ناستي پښتون نجیب الله چې پښتنو ننګرهاریانو ته یې په دري وینا کړې وه د پای ټکی کېښودل شي. کله چې هغه یوګوسلاویا ته د ناپېیلو هیوادونو د غونډې په نیت روان وو د جلال آباد په ښار کې تم شو. له خلکو یې وپوښتل په پښتو خبرې وکړم که په دري؟ ټولو وویل په پښتو. خو ده وویل بښنه غواړم په یوګوسلاویا کې څوک په پښتو نه پوهیږي او هلته زموږ پښتو ترجمانان نشته او پښتنو ننګرهاریانو ته یې په دري وینا واوروله. د نجیب الله د دې خبرې په هکله چې په یوګوسلاویا کې څوک په پښتو نه پوهیږي په دري هم نه پوهېدل. په دري ژبه د نجیب الله د وینا علت دا وو چې هغه ته وینا شورویانو لیکلې او شوروي تاجکي ژباړونکو ژباړلې وه او نجیب الله اړ وو هغه پښتنو ننګرهاریانو ته په دري ژبه ولولي.

د اشغال په وړاندې غبرګونونه

لکه څرنگه چې د ثور انقلاب کړمېل ته په شنه آسمان کې د تالندې په څیر یوه پېښه وه، خلقیانو ته بیا د افغانستان په دموکراتیک جمهوریت باندې د شوروي لښکر یرغل په شنه آسمان کې تالنده شوه. د اشغال په وړاندې غبرګونونه هم د کور د ننه او هم بهر ډېر سخت وو. افغان ولس د نیواک په وړاندې ودرېد. سلیک اس هاریسون امریکایي لیکوال د شوروي د یرغل مخکې واکمنۍ او د یرغل وروسته واکمنۍ په وړاندې مخالفتونه داسې پرتله کوي: «که څه هم د شوروي د اشغال مخکې د مارکسیستي-لیننستي رژیم خلاف نامنظم بغاوتونه، سیمه ییز پاشلي پاڅونونه او مذهبي مخالفتونه موجود وو، اوس د بهرنیو نیواکګرو پرضد په پراخ مقاومت اوښتي دي.» ۶۷/۴۷ د اشغال په وړاندې د افغان ولس مخالفت او مقاومت د الله اکبر په نورو پیل شوو پدې ډول یې له اشغالګرو او نویو واکدارانو څخه خپله

کرکه څرگنده کړله. په پلازمېنه کابل کې د الله اکبر نعرې د ۱۹۸۰ کال د فبروري په ۲۱ پيل شولې چې سهار يې کابلين کوڅو ته راووتل، پراخ لاريونونه يې پيل کړل او شوروي او حکومتي ضد شعارونه يې ورکول، د هېواد څخه يې د پردي لښکر وتل غوښتل چې دا خوځښت د کب د دريمې نيټې په نامه ياد شو. دا سوله ييز لاريون د شوروي او دولتي ځواکونو له لوري وځپل شو. پدې هکله له کابل څخه مسکو ته د کې جي بي په رپوټ کې داسې راغلي دي: «د فبروري له ۲۰ تر ۲۳ نېټې پورې (چې د کب مياشتې د دريمې په پېښه شهرت لري) په کابل ښار کې د شوروي پر ضد لاريونونه را وپارېدل. د اکروکړ په سمونه کې له پوځ څخه کار واخېستل شو. د ښار گردچاپېره امنيتي کړۍ راتاو شوه. ښار ته د ننوتو لارې وتړل شوې...» د ۲۴ قطعي ۲۰۰۰ شوروي سرتيري، دېرش شوبلې، ۲۰۰ زغروال گاډي او د افغان پوځ ۱۱ ټولي (تر ۱۰۰۰ زيات سرتيري) ۴۳ شوبلې، ۴۰ زغروال گاډي، ورسره خوځنده راکټ لانچر لارۍ د ښار د څارنې د پاره په کار ولوبېدل... د خلکو د پارولو لپاره شوروي الوتکو ۱۵۸ او افغاني الوتکو ۴۹ ټيټې يرغليزې الوتکې ترسره کړې. د ۹۰۰ څخه زيات لاريون کوونکي ونيول شول او بنديان شول. «۱۲۴ / ۲۶۳ د هغه مهال د ريشخورو د اوومې فرقي پرچمي قوماندان د افغانستان حالات داسې ارزوي: «بېله شکه په ۱۹۸۰ کې هر ځای د جگړې خبره کيدله او هرځای د وينو او اور بوی وو. «۱۲۹ / ۲۵۱ پورتنۍ خبره په هيواد کې ملي مقاومت بنسټي چې خلک د هيواد په گوټ گوټ کې د نيواکگرو په وړاندې جنگيدل، وينې تويېدلې، د اور لمبې او لوگي وو. د اشغال په وړاندې په پوځ کې هم غبرگونونه منفي وو چې هغه د پوځ څخه د پوځيانو تېښته وه. «د اوومې فرقي په پنځه څلوېښتم غونډ کې چې ډگرمن عبدالباقي د جنرال عبدالرزاق خان زوی يې نوی د غونډ د قوماندان په توگه ټاکل شوی وو په يوه شپه کې دوه سوه شل تنه سرتيري د خپلې وسلې سره وتښتيدل. «۱۲۹ / ۲۵۰ په يوه شپه د دومره زياتو سرتېرو تېښته د دې څرگندوی ده چې سرتېرو ته نوی ټاکل شوی جنرال زاده قوماندان لکه د دولت جنرال زاده مشر هم د منلو وړ نه وو. د ثور انقلاب په بشپړتيا يې پړاو کې له هيواد نه د خلکو د تېښتې بهير گرندی شو چې پاکستاني سرچينې د جمهوري نظام د ټينگښت وروسته په نوموړي هيواد کې د افغان کپوالو د شمير لاندې ارقام بنسټي: «د محمد داؤد واکمني (کال ۱۹۷۳) څوسوه تنه، د نورمحمدتره کی واکمني (کال ۱۹۷۸) ۱۵۹۹۰۰ تنه، د حفيظ الله امين واکمني (کال ۱۹۷۹ سپتمبر) ۱۹۳۰۰۰ تنه، د ببرک کارمل د واکمنۍ پيل (دسمبر ۱۹۷۹) ۴۲۱۰۰۰ تنه، ۱۹۸۰ کال د جون مياشت (څه د پاسه يو ميليون)، ۱۹۸۱ کال می (دوه ميليون)، کال ۱۹۸۲ جون (۳، ۲ ميليونه)، کال ۱۹۸۳ می (۸، ۲ ميليونه)» ۱۰۶ / ۱۳۳ پورتنۍ شمېرې د منلو وړ ځکه نه دي چې د پاکستان د افغاني ضد دريځ او تگلارې څخه اغېزمنې دي او کچه يې لوړه ښودلې ده خو د دې واقعيت څرگندوی دي چې د شوروي د اشغال وروسته د هيواد څخه تېښتې قوت موندلی دی.

که څه هم د اشغال په وړاندې د ا، خ، د، گ خلقي مشرتابه کوم منفي غبرگون ونښود خو غوڅ اکثریت خلقي کدرونو د شوروي لښکر راتگ د هيواد د ملي واکمنۍ خلاف يو عمل شميره او هغه يې د دوو دوستو گاونډيو ولسونو (افغانانو او شورويانو) د تاريخ تراژيدي گڼله. د نوي بهير په وړاندې د خلقي کدرونو د مخالفت له امله وو چې د ۱۳۵۸ کال د مرغومي په دوولسمه د ا، خ، د، گ د مرکزي کميټې د دارالنشاء د ادارې لخوا د افغانستان په خاوره باندې د شورويانو د وسله وال تيري په هکله (تاريخي اعلاميه) خپره شوه چې د کابل ښار په ټولو گوندي کميټو کې وويشل شوه. د دې اعلاميې خپرونکی محمد علي هوما وايي: «د تېري سبا ته د کابل ښار د گوندي کميټې منشيان، د مرکزي کميټې اپارات او نور خلقيان د شوروي يرغل په اړه ډول ډول پوښتنې او د غبرگون په اړه څرگندونې کولې چې څه وکړو؟ ما به هغوی ته اړين توضيحات ورکول خو دې لړۍ دوام درلود او بالاخره دې پايلې ته ورسېدل چې يوه

اعلاميه خپره کړم.» دلته ليدل کېږي چې د شوروي ځواکونو د راتگ په وړاندې د خلقيانو منفي غبرگون د گوند د دارالنشأ د څانگې مشر اړ اېستلی چې د اشغال خلاف اعلاميه خپره کړي. همدا رنگه په ځېنو گوندي سازمانونو کې د کنگرې د دايرېدلو وړانديزونه وشول چې کنگره د نويو حالاتو جاج واخلي او د گوند نوی مشرتابه وټاکي. د شوروي د يرغل په وړاندې د نړۍ او په هغو کې د شوروي ټولنې غبرگون ته ځغلنده کتنه وشي .

الف - افغانستان ته د شوروي لښکر د استولو په وړاندې د شوروي ټولنې غبرگون

شوروي ميډيا افغانستان ته د خپل لښکر استول د افغانستان د حکومت غوښتنه تبليغوله او دا يې هم ورسره غبرگول چې حفيظ الله امين د سي آی اي جاسوس غوښتل افغانستان د شوروي خلاف د امريکې په يوه اډه واړوي. هغه مهال په شوروي ټولنه کې آزادو رسنيو شتون نه درلود ، د لويديځ او حتی د بهرنيو راډيوگانو اوريدل جرم گڼل کيدل او هغه څه يې چې د افغانستان د حالاتو په اړه خپرول هغه يې منل. البته په لويديځ کې چې وگړي يې بهرنيو رسنيو ته لاس رسی هم لري بيا هم ليدل کيږي چې غوڅ اکثریت وگړي يې د خپلو دولتونو د رسنيو تراغيزلاندې هغه ډول فکر وکړي چې دا رسنۍ پرې شخوند وهي. د رسنيو د دې جادوبي اغېز په اړه د آلماني نازيانو د تبليغاتو وزير ويلي وو: «ماته ډله ييزې رسنۍ په لاس راکړه ، زه له هر ولس څخه د خوگانو رڼه جوړوم.» البته هغه لږکيو شوروي روڼ اندو چې خپلواکه فکر يې کاوه پدې پوهيدل چې افغانستان ته د دوی د پوځيانو استول د نړيوالو قوانينو خلاف يو تيري کوونکی عمل دی خو د واکمن توتاليتار دولت له وېرې يې د مخالفت د بنودلو جرئت نه درلود. «له اکراين څخه ترلاسه شوي عملياتي گزارشونه وايي چې د دغې سيمې پوهانو افغانستان ته د شوروي د سرتيرو د ليرلو په اړه منفي غبرگون څرگند کړ.» ۱۲۴/۲۴۷ د اکرايني پوهانو د منفي غبرگون اصلي لامل دا وو چې په اکراين کې د لويديځ او حتی آلماني نازيانو اغېز ډېر قوي وو لکه څرنگه چې اوس هم قوي دی. دا بيا ښيي چې د دې غبرگون لامل او چينه لويديځ وو چې په اکراين کې يې کلکې رېښې ځغولې وې. خو سره لدې د سره پوځ يرغل د شوروي اتمي فزيکپوه او د نوبل د جايزې گټونکي سوخاروف او د هغه د پټې کړۍ له لوري په لويديځو رسنيو کې په سختو ټکو وغندل شو او پايله يې دا شوه چې سوخاروف د شوروي اتحاد د اتوم د بم پلار د گورکي ښار ته تبعيد شي. د وخت په تېرېدو سره چې د افغانستان څخه شوروي ته د پوځيانو د جنازو او تپيانو د ليرېد لړۍ نه درېدله د اتيايمو کلونو په دوهمه نيمايي کې د شوروي ولس مخالفت هم بربنډ شو. په شوروي رسنيو باندې د شوروي ولس بشپړباور په اړه به ليکوال د خپلو زده کړو په مهال په مسکو کې يوه خاطره راوړي. موږ افغاني محصلين يې چې افغاني پوځي يونيفورم مو درلود د يوه موزيم ليدو ته بوولي وو. په موزيم کې يوه مېرمن د يوه اته يا لس کلن ماشوم سره زما مخې ته ودرېدل او دې مېرمنې چې ښوونکې وه ماشوم ته وويل: ته لدې افغان کاکا وپوښته چې ولې دې پلار په افغانستان کې ووژل شو؟ ليکوال مېرمنې ته وويل تاسې دا ماشوم گرېباچف ته بوزئ ترڅو هغه ځواب ورکړي . ددې مېرمنې د دې پوښتنې اصلي لامل په شوروي تبليغاتو باور وو چې گواکې د دوی پوځيان د افغانستان د حکومت د غوښتنې له مخې افغانستان ته استول شوي دي .

ب - د اشغال په وړاندې د غيراسلامي نړۍ غبرگون

د شوروي لښکر له لوري د افغانستان نيول د نړۍ او په تيره د امريکې او د لويديځ له سخت غبرگون سره مخامخ شو. د امريکې ولسمشر جيمي کارتر سمدلاسه لئونيد بريژنف ته ليک واستاوه او په افغانستان کې يې د شوروي د مداخلې په اړه د خپلې انديښنې د څرگندولو سربيره دا عمل نړۍ ته يو گواښ وگاڼه او د هغه څخه يې وغوښتل چې شوروي پوځونه بېرته خپل هيواد ته ستانه شي. بريژنف د

۱۹۷۹ کال د دسمبر په ۲۹ د کارتر لیک ځواب کړ. د بريژنف د لیک په اړه لياخفسکي د افغان ميرانه او غميزه نومي کتاب په ۱۵۵-۱۵۶ مخونو کې رڼا اچولې او افغانستان ته د شوروي محدودو قطعاتو استول د افغان حکومت د پرله پسې غوښتنو پراساس گڼي او دا يادونه هم پکې شوې وه چې شوروي پوځيان د افغان حکومت په راپرزولو کې بشکيل نه وو. همدارنگه په لیک کې د کارتر دې نيوکې ته چې افغانستان ته د شوروي قطعاتو د ليرلو مخکې امريکايي اړخ په جريان کې نه وو اچول شوی ويل شوي وو کله چې امريکايي سمندري پوځونه د فارس د خليج حوزې ته واستول شول آيا شوروي اتحاد په جريان کې اچول شوی وو. جنرال گروموف هم د خپل کتاب په ۱۳۴ مخ کې پدې اړه ورته څرگندونې لري چې بريژنف، کارتر ته ليکلي وو: «ستاسې په لیک کې دا يادونه هم د منلو وړنه ده او له واقعيت سره سمون نلري چې گواکې شوروي اتحاد د افغانستان حکومت نسکور کړی دی. غواړم په قاطعيت سره يادونه وکړم د افغانستان په مشرتابه کې بدلون په خپله د افغانانو کار دی او يوازې د دوی په لاس ترسره شوی دی. پدې هکله د افغانستان د حکومت نه وپوښتئ.» واشنگتن د بريژنف د ځواب د ترلاسه کولو وروسته په شوروي اتحاد لاندې شپږ بنديزونه ولگول: د اقتصادي او فرهنگي راکړې ورکړې ځنډول، په سوداگريزو اړيکو کې په شوروي اتحاد سخت قيودات، د امريکې په اوبو کې شوروي اړخ ته د امتيازاتو مخنيوی، د ۷۱ ميليونو تنو غنمو د پلور لغوه (څه موده وروسته يې د غنمو پلورل پيل کړل) او د ۱۹۸۰ کال په دوبي کې په مسکو کې د المپيا د لوبو تحریم. د امريکې ولسمشر راديوټلويزيوني وينا وکړه چې په هغې کې يې د امريکې دولت په پاکستان باندې د وسلو د بنديز لېرې کولو او د فارس په خليج کې د چټک غبرگون د ځواکونو د څومرحله يې ځای پرځای کولو ته هم ځوته ونيوله. پدې هکله د امريکې غير رسمي غبرگون د افغان دولت مخالفينو ته د مرستو زياتېدل وو. پرافغانستان باندې د شوروي لښکر تيري په نړيواله کچه د ځينو مخالفو او حتي دښمنو دولتونو ترمنځ همغږي پيدا کړله. څرگند ساری يې چين دی چې د امريکا او لويديځ سره يې د شوروي ضد جبهه ونيوله همدارنگه اسرائيل او زياتره عربي دولتونو ورته دريځ ونيولو. حتي د شوروي دوست سوسيالستي دولت رومانيا او د اروپا ځينو کمونستو او کين لاسو سازمانو (انگلستان، ايتاليا، بلژيک، پرتگال، فرانسه، سوېدن، هسپانيه) او نورو خپل هيواد ته د شوروي پوځيانو د بېرته ستنېدو غوښتنه کوله.

ج – د اسلامي نړۍ غبرگون

د اسلامي نړۍ غبرگون خورا توند وو او يوه مياشت وروسته (د ۱۹۸۰ کال د جنوري په ۲۷-۲۹) د بنگله ديش د ولسمشر شيخ مجيب الرحمن په وړاندې د اسلامي کنفرانس د بهرنيو چارو د وزيرانو فوق العاده غونډه په پاکستان کې راوبلل شوه. غونډې د افغانستان نيواک محکوم کړ، د افغانستان څخه يې د شوروي لښکر د وتلو غوښتنه وکړه او په اسلامي کنفرانس کې يې د افغانستان غړيتوب وځنډاوه. د – د نړيوالو سازمانو غبرگون

افغانستان د نيواک په وړاندې د ملگرو ملتو د سازمان امنيت شورا د ۱۹۸۰ کال د جنوري په پنځمه يعني د تېري اته ورځې وروسته غونډه وکړه د افغانستان اشغال يې محکوم کړ او د افغانستان څخه يې د پرديو ځواکونو د وتلو غوښتنه وکړله خو شوروي د امنيت د شورا پريکړه ویتو کړه او استازي يې د شوروي پوځيانو وتل هغه مهال شوني وگڼل چې د افغانستان په کورنيو چارو کې لاسوهنې ودريري. د امنيت د شورا د غونډې اته ورځې وروسته د دې سازمان عمومي بيړنۍ غونډه راوبلل شوه چې په هغې کې « ۷۰ هيوادو استازو ويناوې وکړې او زياترو يې د افغانستان نيواک د ملگرو ملتو د منشور او نړيوالو قوانينو د سرغړونې له امله محکوم کړ. په هماغه ورځ يې پريکړه لیک صادر کړ چې د نيواک څخه سخته خواشينۍ څرگنده شوې وه او د افغانستان څخه سملاسي، بيله کوم قيد او شرطه او په بشپړ ډول د

بهرنيو ځواکونو د وتلو غوښتنه شوې وه. دا پریکړه لیک د ۱۰۴ موافقو، ۱۸ مخالفو او ۱۸ مستنکفو رایو سره تصویب شو. یادشوي تعبیرونه په مختلفو ډولونو سره د رښتیا له لوري د تمسخر وړ وگرځیدل. «۴۷ / ۸۸ د تعبیرونو څخه موخه په پرېکړه لیک کې د افغانستان څخه د بهرنیو پوځیانو وتل دي چې د اشغالگر هېواد د نامه له یادولو ډډه شوې وه. همدارنګه په همدې کال د نوامبر په میاشت کې د افغانستان په اړه د م، م عمومي کلنۍ غونډه وشوه چې د ۱۱۱ موافقو، ۲۲ مخالفو او ۱۲ مستنکفو رایو سره پریکړه لیک تصویب شو. په افغانستان کې د شوروي لښکر د شتون پر مهال هرکال د نوموړي سازمان په کلنۍ غونډه کې د افغانستان مسئله تر بحث لاندې نیول کیده او ۹ ځله د افغانستان اشغال محکوم شو. البته چې د اشغال د مخالفانو شمیر زیاتیده څرنگه چې د م، م د ۱۹۸۵ کال په کلنۍ غونډه کې ۱۲۲ دولتونو شوروي اتحاد محکوم کړ. د افغانستان لپاره د م، م استازی د یو ګوګوردویز وایي: «کوزیروف فکر کوم د نیمه توکي په ډول را ته وویل په مسکو کې مې وړاندیز وکړ چې شوروي د پرېکړه لیک په طرفدارۍ رایه ورکړي.» په م، م کې د شوروي اتحاد د استازي توکه بڼې چې شورويانو په دې نړیواله مؤسسه کې لیدل چې غوڅ اکثریت له شوروي اتحاد څخه غواړي د افغانستان څخه خپل پوځونه وباسي او شوروي اتحاد محکوموي له بله پلوه یې غوښتل د یو ګوګوردویز وپوهوي چې شوروي اتحاد لیوال دی له افغانستان څخه خپل سپاهیان وباسي. هیره دې نه وي چې د افغانستان د نیواک د مخالفانو د شمېر په زیاتېدلو کې په م، م د پاکستان د استازي پرله پسې هڅو ځانګړی رول درلود.

کرملن ته ترخه پیغامونه

په افغانستان باندې د شوروي د یرغل پر مهال په نړۍ کې واکمن ذهنیت داسې وو چې د شوروي د سره پوځ په وړاندې څوک د مقابلي وس نلري. ښایي دې ډول ذهنیت شوروي مشران هڅولي وي پر افغانستان د پوځي یرغل پریکړه وکړي. خو د کرملن واکمنو په افغانستان کې د خپل ژور اغیز او نفوذ سره سره هغوی افغانان نه وو پیژندلي چې په خپل ټاټوبي کې پردی لښکر نشي زغملی. د مسکو بله تیروتنه د خلقیانو په اړه وه چې د خلقیانو د دوو مشرانو (تره کي او امین) په نشتون کې به خلقیان بېله څه ویلو د نوې واکمنۍ په چوپړ کې ودریږي چې داسې څه پېښ نشول. د شوروي واکمنو د دې تیروتنو او د افغانستان واقعیتونو د ناسم درک پایله دا شوه چې ډېر ژر د افغانستان څخه د خپلو پوځیانو د مرګ او ژوبلي ترخه پیغامونه ترلاسه کړي. د تېري څخه دیارلس ورځې وروسته د نهرین د ۲۰ فرقي د توپچي په غونډ کې د شوروي سلاکارانو په چانوارۍ سره پاڅون پیل شو. اشغالګرو په غونډ ځمکني او هوایي پوځي عملیات ترسره کړل. «ددې جګړې له امله چې د جنورۍ له نهمې تر لسمې پورې دوام پیدا کړ د دې قطعې سل تنه پوځیان شهید او د شوروي ځواکونو له لوري دوه تنه مړه او دوه تنه ټپیان شول.» ۴۹ / ۱۷۵ د وخت په تیریدو سره امنیتي وضعیت کړکېچن کیده او په دولتي بنسټونو او پوځي چوڼیو د مخالفینو بریدونو شدت موند او د جګړو لمن پراخیده، دولتي او شوروي ځواکونه اړکیدل چې د ولس زیاتیدونکې مقاومت وځپي. په هغو سیمو کې چې د دولت وسله والو مخالفانو چې د ولس کلکه خواخوږي او همکاري ورسره وه دولتي سیمه ییزې ادارې ترخپلې ولکې لاندې راوړلې هلته یې ځواکونه استول چې اکثرأ د مخالفینو د کمینونو سره مخامخ کیدل او بیا جنگیالي له سیمې څخه تېښل چې دا ډول جګړه د پشی او مورک لوبې ته ورته لوبه وه چې د منظمو پوځي ځواکونو لپاره سترې کیدونکې، د لښکر ډکه او د زیاتو تلفاتو سره مل وه. مسکو ته د شوروي پوځیانو د مرګ او ژوبلي د پیغامونو

سربيره د خلكيانو مخالفت او په تيره د گوند او دولت د مشر په توگه د كارمل نه منل شوروي مشرتابه اندېښمن كړي وو . د شوروي د اشغال په لومړيو ورځو كې د هرات ولايت «د ولايتي او ښاري گوندي كميتي گډه غونډه راوبلله ، تيرى يې په څرگند ډول محكوم كړ ، د گوندي كنگرې د دايريدو او د وضعې د ارزونې غوښتنه يې وكړه او اعلان يې كړل چې د روسي ځواكونو او د كارمل واک ته رسول د گوندي لوړو ارگانو د پريكړې پرته صورت نيولى دى ، د دې تشې د ډكولو لپاره بايد د آزادو ، مستقيمو او پټو ټاكنو له لارې د گوند كنگره راوبلل شي ترڅو وضعيت پخپل صلاحيت سره وازروي او تصميم ونيسي.» ۲۱۴ / ۱۸ د كابل څخه د بارق شفيعي په مشرۍ يو پلاوى هرات ته واستول شو او دې پلاوي د ولايتي گوندي كميتي منشي او څو تنه نور خلكيان بنديان كړل. همداراز د كارمل د واكمنۍ درۍ مياشتې نه وي تيرې شوي چې د كابل پوهنتون گوندي سازمانو ټاكنې وكړې. څرنگه چې د پرچميانو په پرتله د خلكيانو شمير زيات وو د گوندي لومړنيو سازمانو په مشرتابه كې خلكيان وټاكل شول. دې مسئلې د پرچمي مخورو غوسه راوپاروله او دې بهير خلقي فعالان تر سخت فشار لاندې ونيول چې له هغې ډلې نه « محمدسليم علمي ترور ، ډاكتر جوكت سنگه باور زنداني او نورو د دفاع او كورنيو چارو وزارتونو ته پناه يوړله او هلته د افسرانو په توگه جذب شول.» ۱۰۹ / ۱۷۳ د پرچميانو له لوري د خلكيانو په وړاندې د فشار او زور او په هغو كې د ترور او زنداني كولو له امله يو شمېر خلقي كدرونه اړ شول چې د واكمن وضعيت څخه د وتلو په موخه په پټو ځنځيري تشكيلاتو لاس پورې كړي چې مشري يې اسدالله سروري د انقلابي شورا مرستيال په غاړه لرله او د گوند په مشرتابه كې گلابزوى هم ورسره همغږى شوى وو . ليكوال د كندهار په قول اردو كې د دې پټو ځنځيري تشكيلاتو مسؤليت وركړل شو. خو څرنگه چې شورويانو او پرچميانو خپل دوربينونه د خلكيانو په لور توجه كړي وو دا شبكه ډېر ژر كشف شوه . «د ۱۹۸۰ز كال د مې په مياشت كې تابييف او ايوانوف سپارښت وكړ چې د شوروي اتحاد كمونست گوند د مركزي كميتي سياسي بيرو او كې جې بې دې له يو بل سره په سلا ، همغږي شي چې سروري دې لومړى د طبي درملنې لپاره شوروي اتحاد ته وغواړي او له هغه وروسته دې منگوليا ته د سفير په توگه وليږل شي او پدې ډول د افغانستان د خلق په ديموكراتيك گوند كې د خلق او پرچم د ډلو ترمنځ پر ناندرېو دې د پاى ټكۍ كيښودل شي. له گلابزوى سره دې همدې ته ورته چلند وشي.» ۲۹۸ / ۱۲۴ بهر ته د سروري د استولو وروسته دې ځنځيري كړۍ فعاليت ودرولو خو د پرچميانو د يكه تازۍ خلاف ددې كړۍ كړنې و نه درېدلې . د خلكيانو د تشكل د مخنيوي او د هغوى د كمزورولو په موخه واكمنۍ حتى د آزادخپالو خلقي كدرونو له ترور څخه هم ډډه ونكړه څرنگه چې مسكو ته د سفارت په يوه رپوټ كې راغلي دي : «په ځينو ځايو كې پرچميانو د خپلو سيالانو په وړاندې په ترهگرۍ لاس پورې كړ . د بلخ د ولايت لومړي سكرتر له لسو تنو نه زيات خلكيان له منځه يوړل. په گوند او وسله والو ځواكونو كې خلقي فعالينو ته د خپل كار او خونديتوب په اړه اندېښنې را وپاريدلې. هغوى ډنډورې او گنگوسي خپرې كړې چې شوروي اتحاد د بورژوازي رښتوني استازي ، پرچميان ، په كار گومارلي چې نه د ولس گټو ته پاليله دي او نه د افغانستان د ديموكراتيك جمهوريت د مشرتابه وړتيا لري.» ۲۹۷ / ۱۲۴ له بله پلوه د اشغال په وړاندې د افغان ولس پياوړى ملي مقاومت چې شورويانو ته د سراو مال بېساره تلفاتو پرته بله پايله نلرله شورويان اړ كړل د افغانستان د ډنډ څخه د وتلو په فكر كې شي.

په افغانستان کې د شوروي لښکر جگړه

په افغانستان کې د شوروي اشغالگر پوځ مشري د شوروي اتحاد د دفاع وزیر لومړي مرستیال مارشال سوکولوف لرله او مرستیال یې د لوی درستیز مرستیال اخرامبیف و او هغوی د خپلې لویې ډلې سره په افغانستان کې د خپلو ځواکونو د فعالیت لارښوونه کوله او قرارگاه یې د تاجبېک په ماڼۍ کې وه. د افغانستان د نیواک په درشل کې د کرملین مغروره واکمنو فکر کولو چې افغانستان ته د خپلو پوځیانو په استولو سره به دا ځواکونه د دې جوگه شي چې په خپل سویلي ګاونډي هیواد کې ټیکاو راولي. د شوروي اتحاد د مشرتابه دا ډول تفکر د نوموړي هیواد د دفاع وزیر مارشال اوسټینوف په دې وینا کې چې «په افغانستان کې به د شوروي سپاهیانو په څرګندیدو سره یوه ډله بغاوتګر بېله ځنډه وسله په ځمکه کیږدي او نور به وتښتي.» ۱۲۱/۴۹ برېښيږي. د شوروي د دفاع د وزیر د دې خام خیال له مخې «سوکولوف او اخرامبیف د افغانستان د جګړې په پیل کې پدې گومان استول شوي وو چې دا ټوله خبره به د اونیو یا څو میاشتو د ننه غوڅیږي. په هغه هیواد کې به شوروي پلوه رژیم ټینګیږي او د افغانستان حالات به آرامیږي.» ۱۲/۷ همدارنګه جنرال ورینیکوف د شوروي ځواکونو بل لوی قوماندان به یوه مرکه کې پدې هکله وایي: «موږ په پیل کې پدې گومان وو چې زموږ سرتیري به د سترو ښارونو په ګارنیزونو کې ځای پر ځای شي او د مختلفو بنسټونو ساتنه به کوي او په پوځي عملیاتو کې به برخه نه اخلو. خو دا کار د توطیو او زموږ په عسکرو د بریدونو له کبله عملي نه وو. جګړه د واورې د توپ په څیر په خوځښت راغلله.» ۲۰۰ افغانانو چې هیڅکله په خپل ټاټوبي کې د پرديو پوځیانو شتون ته غاړه نه ده ایښې دا ځل بیا د شوروي اشغال په وړاندې ودریدل چې د لویدیځ د هراړخیز ملاتړ څخه برخمن هم شول او پایله یې دا شوه چې شوروي ځواکونه په ستومانه کېدونکي جګړه کې ښکیل شي. د وسلوالو مخالفینو په وړاندې د سترو پوځي عملیاتو پلانونه د څلوېښتم پوځ قرارگاه جوړول او هغه یې مسکو ته د منظوری په موخه استول او د مسکو د هوکړې وروسته عملي کیدل. پدې پلانونو کې هم د څلوېښتم پوځ او هم د افغان ځواکونو لپاره دندې ایښودل کیدلې چې یو نقل به د افغانستان د دفاع وزیر ته ورکول کیده او نوموړی به د هغه پر اساس د سترو جزتامونو قوماندانانو ته پوځي عملیاتو ته د خپل جزواتم د چمتو کولو امرونه ورکول. پوځي عملیات اکثر آ داسې جوړیدل چې یوه پراخه سیمه چې دا سیمه د وسلوالو مخالفینو تر ولکې لاندې وه هغه به د شوروي پوځونو له خوا محاصره کیدله. بیا به د چورلکو په واسطه تبلیغاتي پانې په سیمه خپریدلې یا د لودسپیکرو پواسطه له خلکو څخه یې غوښتل له سیمې ووځي او وسلوالو ته یې خبرداری ورکاوه چې دوی محاصره شوي، وسلې په ځمکه کیږدي او ځانونه تسلیم کړي. داسې هم پېښ شوي دي چې په سیمه کې د انقلاب د دفاع د کمیټو اړونده وسلوال کسان ددې اعلامیو وروسته د سیمې څخه د وتلو پرمهال د شوروي ځواکونو له لوري چې د محاصرې دنده یې لرله د وسلوالو مخالفینو په گومان وژل کیدل. هغه مهال دا هم ویل کیدل چې د شورویانو له لوري د خلقي واکمنۍ پرمهال د انقلاب د دفاع د کمیټې د غړو وژنه د پرچمیانو د همغږۍ او حتی هڅونې له مخې ترسره کیدله او دلیل یې دا راوړ چې هغه د امین پلویان دي. بیا ښايي شورویانو د سیمې د خلکو د ژبې د نه پوهیدو له کبله هغوی د وسلوالو مخالفینو (اشرارو) په نامه وژل. دا ډول یوه پېښه د ۱۹۸۰ کال په دوبي کې د کندهار د ارغنداب په ولسوالۍ کې پېښه شوله. د یادولو وړ ده چې د افغان ځواکونو قوماندانانو ته مخکې له مخکې د پوځي عملیاتو د پرمخ وړلو سیمه نه ویل کیده. شورویانو دا کار د احتیاط په خاطر کاوه چې په پوځ کې د وسلوالو مخالفینو سره ارتباطي کسان هغوی ته خبر ورنکړي. د کارمل د لوی پوځي سلاکار د ادعا له مخې دې حالت ته په کتو سره یو ځل لوی پوځي سلاکار د خپل

مرستيال سره دوي نقشي جوړې کړې يوه اصلي او بله جعلي او هغه پدې اړه ليکي: «دوهه نقشه د غولولو لپاره غوره شوې وه. ټاکل شوې وه ببرک کارمل ته همدا نقشه وښودل شي او کيدای شوی ده او يا د دفاع وزير ته بيخي ور پرېښودل شي. د هرډول تيروتنې يا ناوړه پوهاوي (سوټفاهم) د مخنيوي او دغه راز د دې لپاره چې د دوو نقشو د شته والي په اړه زما پريکړه بيخي پټه پاتې شي چيريومنيڅ ته مې امر وکړ چې شوروي سفير د ک. گ. ب او د شوروي اتحاد د کمونست گوند د مرکزي کميټې استازو ته همدا غولونکي نقشه وښودل شي. البته چې هغه وخت مې لويه گناه کوله خو يوازې د يوې موخي لپاره د خپل پلان د پټولو لپاره خو تر وسه زموږ او د افغاني پوځيانو د ژوندانه ژغورنه شونې شي...» د ارگ د وره بهر چيريومنيڅ له شيطاني په ډکې موسکا وويل: موږ سم کار وکړ. نقشه به د ربيع په ميز کې ساتل کيږي د هغه دفتر د خاد د غرو له خوا ساتل کيږي... او دا ساتونکي ټول خاين دي. « ۶۰ / ۷ - ۶۲ پدې هکله د کارمل په اړه د هغه د پوځي سلاکار څرگندونې د حيرانتيا سربيره د پوځ په اړه د پرچم د مشرتابه دريځ هم بربندوي هغه ليکي: «رښتيا خبره دا ده چې هغه (کارمل) نه له دغه پوځ سره مينه لرله او نه يې پرې باور کاوه. ترې ډاریده د هغه له برياليتوبونو، آن ډيرو ورو برياوو نه ډاریده. د هغه له ماتو يې خوښې کوله ځکه همدا افغانستان ته د نورو او لا نورو پوځونو د راليرلو په اړه مسکو ته د لمن غوړولو موجه پلمه وه. دلته اصلي خبره دا هم وه لکه چې ومې ويل دا. خ. د. گ د پنځلسو زرو خلقيانو له ډلې نه د هغوی ډيری برخې يانې ديارلسو زرو په پوځ کې خدمت کاوه. که چيرې په دغه هيواد کې يا د هغه په ځانگړو سيمو کې د ټينگې واکمنۍ په اوسني جوړښت کې پوځ په بنسټيز ځواک اوښتی وای د دې مانا د پرچميانو لپاره د مشرتابه د اوسني دريځ له لاسه تلل يا کمزوري کيدل راختلی شوه. له همدې امله وه چې ببرک په هيواد کې د ملي ديموکراتيکې واکمنۍ د ټينگښت چاره په عمومي ډول د شوروي په مټو ټينگول غوښتل. په دغې يوه حالت کې د مشرتابه حق له ځانه سره وساتي او خلقيان شاته، فرعي رول ته پورې وهي. ببرک کارمل او پلويانو يې د پرچم د ډلې د شمير مصنوعي ډيروالي ته ملاتړلي وه. د دې خبرې په پام کې لرلو سره چې ببرک د اندروپوف تر وزر لاندې دی. ما داسې پايله (نتيجه) راوايسته چې شوروي سفير او په افغانستان کې د ک. گ. ب نمايندگۍ د هغه او د پرچميانو ملاتړ کوي او په راتلونکې کې به هم دغه ملاتړ جاري ساتي.» ۹۷ / ۷ په سيمه د توپچي او هوايي بمباريو وروسته افغان پوځيان سيمې ته ننوتل او هلته يې چاينيز عمليات پرمخ وړل کله ناکله به شوروي پوځيان هم ورسره مل وو خو اکثراً په لومړۍ ليکه کې به افغان پوځيان تر سترگو کيدل. په سيمه کې به عسکري چوپړ او احتياط ته مناسب ځوانان او مشکوک کسان نيول کيدل. پوځي خدمت ته مناسب ځوانان به پوځي خدمت ته استول کيدل او مشکوک کسان به خاد ته سپارل کيدل. سيمه به چې د مخالفينو څخه پاکه شوه چې البته د مخالفينو زياته برخه په ټينښته بريالي کيدله. د څه مودې لپاره به هلته د افغان پوځ يو کنډک يا ټولی او د شوروي پوځيانو يو اولی يا بلوک پاتې شو ترڅو هلته دولتي نظم ټينگ او د انقلاب څخه د دفاع کميټې يا د انقلاب د سپاهيانو په نامه ډلې جوړې کړي ترڅو د مخالفينو په وړاندې د دولتي واکمنۍ ساتنه وکړي. کله به چې پوځي جزوتامونه بير ته خپل دايمي سوق الجيش ته راستانه شول بيا به وسلوالو مخالفينو پر نوموړې سيمه عمليات پيل کړل او اکثراً به دا سيمه نيزې دولتي واکمنۍ (ولسوالۍ او علاقدارۍ) سقوط وکړ، سيمه ييز مسولين او مدافعين به يې ووژل او بيا به پدې سيمه د شوروي او افغاني پوځونو گډ عمليات پيل شول. دې حالت د سيمه ييزو ادارو د مسولينو مورال ټيټولو. پدې اړه به د کندهار د خاکرېز د ولسوالۍ د يوه پرچمي ولسوال يادونه وشي چې د ولسوالۍ څخه د يوه ټولي د وتلو سره مخالفت ښودلی وو. کله چې ټولی له ولسوالۍ وتلو ولسوال هم غوښتل د ټولي سره گډ کندهار ښار ته لاړ شي. د ټولي قوماندان هر څومره چې ورته ويلي وو تاسې بايد ولسوالي خوشې نکړئ خو

ځوان ولسوال پرېکړه کړې وه چې هرو مرو د دوی سره ولاړ شي. دا وخت د ټولي قوماندان ورته ويلي وو: ولسوال صاحب! لومړی خو اشرار دومره ځواکمن نه دي چې ولسوالي ونيسي ځکه د ولسوالي ساتونکي کولای شي چې د ولسوالي ساتنه وکړي خو که احياناً اشرار بريالي شي ولسوالي ونيسي او تاسې ووژني نوم به مو په تاريخ کې په زرینو کرښو وليکل شي. ولسوال ورته ويلي وو «من ميخواهم زندگی کنم و به مرگ طبيعى بميرم در آنوقت نام مرا به خط زرین نى بلکه به سرگين بنويسند.» ژباړه «زه غواړم ژوند وکړم او په خپل طبيعى مرگ مړ شم هغه وخت مې دې نوم په زرینو کرښو نه بلکې په خوشيو وليکي.» کله نا کله شوروي قطعاتو بيله دې چې افغان سيمه نيز او يا مرکز خبر کړي په خپلواکه توگه پوځي عمليات هم ترسره کول. څلوېښتم پوځ د خپلو کشفې او استخباراتي چينلونو له لارې د مخالفينو د خوځښتونو په اړه د معلوماتو د ترلاسه کولو وروسته بمبارۍ کولې. شوروي ځواکونو د وسلوالو مخالفينو د خپلو پر مهال د بيگناه ولسي وگړو د وژنو، جنسي تيريو او لوټماريو څخه هم ډډه نه ده کړې. پدې اړه د جنگ در افغانستان د کتاب روسي ليکوالان راوړي: «د ۹ کلو جگړې په مهال هرڅه وو. هم د بيگناه خلکو وژنه، هم قاچاق او احتکار... هر هغه څه چې د يوه باوجدانه انسان کرکه يې راپاروله. د پوځي څارنوالۍ د لاسوندونو پراساس په ۱۹۸۳ په افغانستان کې د جنگي جنايتونو له امله ۵۵۹ تنه محاکمې ته وړاندې شول. يوه افسر چې د يوه افغان په وژنه تورن وو (د شرابو په څښلو کې د افراط له امله) په شوروي کې په اعدام محکوم شوی وو وويل: هو ما جنايت کړی دی، سړی مې وژلی دی. خو د دې جنايت زمينه جوړوونکي ولې محکمې ته نه وړاندې کيږي؟ اوس په رسنيو کې خبره د قانون د واکمنۍ کيږي. ووايئ زموږ دولت څه حق درلود چې موږ افغانستان ته وليږي؟ د کوم قانون پر بنسټ؟ چيرې دې دغه قانون؟ يوازې اوس اعتراف کيږي چې دا کار (افغانستان ته لښکرکشي) ناروا او بې عقلي وه. هو موږ د سياسي تيروتنو قربانيان يو چيرې دې عدالت؟» ۲۸۵/۱۰۶ شوروي نيوآکگرو د شلمې پيړۍ په اتيايمه لسيزه کې افغانان پدې جرم وژل چې انټرناسيونا لست شوروي ځواکونه يې تيري کوونکي او د خپل هيواد نيوونکي گڼل خو د يووېشتمې پيړۍ په لومړۍ او دوهمه لسيزه کې د پخواني شوروي اتحاد سيال امريکا او د هغه ناتويي متحدينو د ترهگرۍ سره د مبارزې په نامه هغه څه تر سره کړل چې انټرناسيونا لستانو کړي وو. د يووېشتمې پيړۍ اشغالگر د شلمې پيړۍ د اشغالگرو په پرتله په وحشت، بربريت او جنايت کې مخکښ وو. که انټرناسيونا لستانو افغانان وژل خو هغوی زندانونه نلرل او هلته يې افغانان نه شکنجه کول. گلوبالستانو هم وژل، هم سپکول او هم ربرول تر دې چې افغان وطنپال جنگيالي يې په کيوبا کې د گوانتانامو په بدنامه زندان کې زنداني او شکنجه کړل.

گوندي ناندري، شخړې او وژنې

کارمل په مسکو کې په خپله ثبت شوې وينا کې ځان د افغانستان د خلک دموکراتيک واحد گوند د منتخب مشر په توگه اعلان کړ. کله چې د واحد گوند خبره کيده معنی يې دا وه چې نور پدې گوند کې د خلق او پرچم په نامه او يا بله کومه ډله شتون نلري او کارمل د واحد گوند مشر دی. خو ډير ژر څرگنده شوه چې کارمل د پخوا په شان د پرچميټوب په مزمه ناروغۍ اخته دی. ټولې هڅې يې د خپل دريځ او خپلې ډلې په پياوړتيا او د مقابل لوري، خلقيانو په خپلو متمرکزې کړې دي. لايق د خپلو يادداشتونو په نولسم ټوک ۱۰۳ - ۱۰۴ مخونو کې راوړي چې کله دې د قبایلو وزير وو او مقر ته کاري سفر درلود، مقر ته مخکې له تللو کارمل ور غوښتی او ور ته ويلي يې وو چې د اوومې فرقي خلقي قوماندان ته دوسيه جوړه کړي چې له دندې يې گوښه کړي خو لايق نه وو ورسره منلي. کارمل د دې

کتنې په پای کې ورته ويلي دي: «زما وروستی خبره او د ملګرتيا مشوره دا ده تر څو يو خلقي په گوند کې د ننه غړيتوب ولري، تاسې يو پياوړی اصولي گوند نشئ جوړولای.» د کارمل پورتنی خبره ښيي هغه کله چې د واحد گوند خبره کوله موخه يې د پرچم واحد گوند دی او خلقيان پدې گوند کې ځای نلري. همدا لامل دی چې ليکوال د ا، خ، د، گ دوه جلا جلا گوندونه او واکمنۍ يې هم دوي مختلفې واکمنۍ گڼي. کارمل حتي شوروي اړخ هم د نوموړي د دې هوډ سره همغږی گڼي او په يوه غونډه کې وايي: «د شوروي سوسيالستي جمهوريتونو اتحاد يوازې د پرچميانو مرسته کوي. خلقيان او د خلقيانو پلويان دې خپل غوږونه پدې خبرو ښه خلاص کړي که هر ډول گونديماري او گوندي بېلتونپالنه د دولت په وړاندې په وسلوالې نښتې واوړي. ترڅو چې د شوروي اتحاد د وسله وال ځواک يو سرتيري ژوندی وي هغه به درې ورې کړي.» «۱۲۴/۲۸۹-۲۹۰ د شوروي - پرچمي واکمنۍ هم وښودل چې شورويانو د پرچميانو ملاتړ کاوه. خو په افغانستان کې په دنده بوختو شوروي پوځي سلاکارانو چې د جگړې تودې او سړې زغملې او هره ورځ يې د خپلو او افغان پوځيانو مرګ او ژوبله ليدله او د افغانستان په اړه يې د خپل دولت د ستراتيژيو د درک وړتيا نه لرله چاره يې پدې کې ليدله چې د ا، خ، د، گ يو موټي وويني هماغه دي چې د گوند د يووالي ضد پرچمي مشرانو په اړه مسکو ته رپوټونه استول چې په يوه کې يې راغلي دي: «۱۹۸۲ کال د مارچ په مياشت کې سوکولوف او اخرايميف اوسټينوف ته گزارش ور کړ چې نور، بريالۍ او گل آغا د گوند د يووالي پرضد چلند کوي د هغوی ملاتړ کښتمند، نجيب الله او رفيع کوي. دغه کسان خورا زيات خطرناک دي ځکه چې د دوی د اغيز لمنه پراخيري. هغوی تل د شوروي سلاکارانو له ليدلوري او وړانديزونو څخه سترګې پټوي او د رياکارو زاهدانو په شان چلند کوي. پوځي مشران وړانديز کوي چې دوی سوکه سوکه له کليدي پوستونو څخه لېرې او بهر ته دې واستول شي.» «۱۲۴/۳۰۶ د شوروي پوځي سلاکارانو ساده گي پدې کې وه چې همدا خطرناک وگړي د مسکو د ارادې له مخې پر گوند او واکمنۍ تېل شوي وو نوڅرنگه به يې هغوی بهر ته لېرلي وای. ددې خطرناکو وگړو څخه يې نجيب الله گوندي- دولتي مشرتابه ته هم راپورته کړ ځکه چې هغه په گونديمارۍ او گوندي بېلتونپالنه او د خلقيانو په خپلو کې ښه ځلېدلی وو هغه څه چې کی جی بی غوښتل. خو بالمقابل د خلقي اړخ هغه مشرانو (سروري، گلابزوی، تني) چې د پرچميانو د يکه تازی اودسيسو په وړاندې ودرېدل سروري يې د ۱۹۸۰ کال د می په مياشت کې منګوليا ته د تبعيدي سفير په توګه ولېږلو او د نجيب الله د واکمنۍ په لومړيو کې يې گلابزوی په مسکو کې سفير مقرر کړ او تنی يې د پوځي کودتا په تور اړ کړ پاکستان ته وتښتي. «ببرک کارمل هيڅکله له دولتي پوستونو څخه د خلقيانو په ځانګړې توګه د گلابزوی، مزدوريار، وطنجار او سروري د شړلو له هڅو څخه لاس پر سر نه شو. هغه به تل ويل چې د دوی لاسونه تر اوږو پورې په سرو وينو کې ډوب دي.» «۱۲۴/۲۹۲ عجيبه دا ده چې کله سروري، گلابزوی او وطنجار د حفيظ الله امين له وېرې شوروي سفارت ته پناه يووړله او شورويانو په پټه شوروي اتحاد او بيا بلغاريا ته وليږدول، د کارمل سره يې يووالي ته وهڅول او د نوموړي سره يې ګډه ژبه وموندله هغه مهال هغوی رښتيني انقلابيان او د ا، خ، د، گ، سالم غړي وو. خو کله چې د وطنجار پرته درې نور د کارمل او شريکانو د گونديمارۍ په وړاندې ودرېدل لاسونه يې په وينو ککړ شول. که چيرې د نوموړو دريو تنو رواني ځانګړتياوو او مخينې ته وکتل شي سره لدې چې سترې تيروتنې يې کړي دي خو هغوی د گوندي او دولتي مشرانو د نارواوو او گونديماريو په وړاندې درېدلي دي. هغوی د نورو خلقي مشرانو په شان د څوکۍ او مقام د ساتلو پرځای د امين، کارمل او نجيب گونديماريو او خپلسريو مقابلې ته دانګلي دي چې دا ډول دريځ يې د ستاينې وړ دی. البته وطنجار د ثور انقلاب په بشپړتيا يې پړاو کې لکه د نورو خلقي مشرانو په څېر د مصلحت تګلاره غوره کړله. هغوی د ثور په

پوځي پاڅون کې د پريکنده رول د لوبولو له کبله د امين د وړانديز له مخې لوړگوندي او دولتي دريځونه ترلاسه کړل. خو د خلقي واکمنۍ پرمهال هغوی د حفيظ الله امين له لوري د وسلوال پوځ (اردو ، څارندوی ، استخبارات) څخه ناوړې گټې اخېستې ته په کتنې سره د نوموړي په وړاندې ودرېدل. اسدالله سروري د شوروي اشغال پر مهال د پرچم د يکه تازی په وړاندې د خپل پرېکنده دريځ له امله د مسکو او پرچميانو داسې دښمني وگټله چې پوره ۲۷ کاله يې په هندوستان ، پنجشیر او کابل کې بند هم تير کړ. خلقي کدرونو ته د انقلاب په بشپړتيايي پړاو کې د خپل سيال (پرچم) ناغیري او ټکماري چې هڅې يې کولې خپلې ليکې په مصنوعي ډول پياوړې او خپل دريځ د غيرقانوني لارو غښتلی کړي هغه وخت بربنډې شوي چې شاه محمد دوست يې د مرکزي کميټې د غړي او د بهرنيو چارو د وزير په توگه اعلان کړ چې نوموړی د خلقي واکمنۍ پرمهال د غيرگوندي په توگه د بهرنيو چارو د وزارت معين وو. سربيره پردې د مرغومي د شپږمې څو ورځې وروسته د کابل ښار او د ولايتونو گوندي کميټو او د وسله وال پوځ سياسي څانگو ته د مرکز څخه د پټو (مخفي) گوندي ملگرو په نامه اوږده لستونه واستول شول چې په گوندي حوزو کې د گونديانو په توگه تنظيم کړل شي. پردې لستونو باندې په ځينو گوندي کميټو او سازمانونو کې اعتراضونه و شول او حتي د امنيتي ارگانونو په گوندي کميسيونو کې غونډې وشوې ترڅو د هغوی د پټې مبارزې رښتيا يا درواغ معلوم کړي. پدې غونډو کې د خلقيانو او پرچميانو ترمنځ هم مخالفتونه بربنډ شول. پرچميانو هغوی گونديان گڼل او خلقيانو بيا د هغوی د سازماني اړيکو د شتون يا نشتون پربنسټ د هغوی گونديتوب مسئلې ته کتل. ليکوال هغه مهال د کندهار د قول اردو د سياسي آمریت د گوندي کميسون د منشي (مشر) په توگه کار کاوه چې د دې کميسيون په څو پرله پسې غونډو کې د دې پټو پرچميانو څخه د هغوی د سازماني اړيکو په اړه پوښتنې وشوې چې د زياترو څرگندونې د منلو وړنه وې او د گوند د غړو په توگه ونه منل شول. خو څه موده وروسته د اردو د سياسي رئيس په لاسليک يو مکتوب راوړسید چې گوندي کميسيون دا صلاحيت نلري د مخفي ملگرو په راليږل شوي لست بحث وکړي. هغوی بلا استثنی د گوند غړي دي. پټ (مخفي) پرچميان هغه کسان وو چې د خلقي واکمنۍ پرمهال يا زنداني شوي وو او يا د نوموړو د گوند د غړيتوب غوښتنو ته په دندو کې د نيمگړتياوو ، بې دسپلینۍ او نه وړتيا له امله منفي ځواب ورکړل شوي وو. هيره دې نه وي چې د شور د پاڅون وروسته گڼ شمير افسرانو او وروضايطانو او ملکي مامورانو د مختلفو لاملونو او موخو له کبله ليوالتيا لرله چې د گوند غړيتوب ترلاسه کړي. د انقلاب په بشپړتيايي پړاو کې د خلقيانو او پرچميانو ترمنځ ناندري او شخړې په لومړنيو گوندي سازمانونو او په تېره پوځ او څارندوی کې زياتې وې. د گوند د مرکزي کميټې په پلنومو کې ندي ليدل شوي چې خلقي مشرانو د گوند د اساسنامې او گوندي اصولو د پلې کولو په موخه په څرگند ډول هلې ځلې کړې وې. پرچميانو ددې ناندريو مخنيوی پدې کې ليدلو چې ژمن ، اصولو ته پالياله او زړور خلقي کدرونه د گوندي او دولتي ارگانونو له مشرتابه گوښه او پرځای يې پرچميان ، پرچميانو ته ليوال کسان او فرصت غوښتونکي او ضعيف النفسه خلقيان وگوماري. د دې لپاره بايد يوه پلمه او لاسوند موجود وای چې هغه شورويانو ته وښيي ځکه چې د شوروي اشغال پر مهال انقلاب واک د شوروي سلاکارانو سره وو چې څوک گوښه او څوک مقرر يا زنداني کړي. لدې امله يې په هغوی د انتې سوويتست ، اميني يا بانديست او يا مشکوک ټاپي لگولې. پدې ځنډنه کې يې په ملکي برخه کې اړيني بریاوې لرلې خو د پوځ په ځېنو جزوتامونو کې د مقاومت سره مخامخ شول. د ساري په ډول د ۱۹۸۰ کال په پيل کې د څوارلسمې فرقي د خلقي قوماندان جعفر سرتير پرځای پرچمي قوماندان عبدالصبور وگومارل شو چې د نوموړي فرقي د خلقيانو له منفي غبرگون سره مخ شو او نوی قوماندان اړ شو بيرته مرکز ته لاړ شي. دفاع وزارت د خلقيانو د څرگند بغاوت د حل په موخه

هلته غبرگوندي لوی درستیز تورن جنرال بابه جان او د دفاع وزارت لوی سلاکار فرقي ته ولېږل ، دا پلاوی پنځه ورځې هلته پاتې شو خو د هغوی سفر کومه اړینه پایله نرله او خلقيان يې قانع نشوای کړای . دوهم ځل يې د دې ستونزې د حل لپاره د وسلوال پوځ لوی څارنوال محمدهاشم نوري او د شورويانو د پوځي قرارگاه مشر غزني ته واستول خو هغوی هم د ستونزې په حل کې پاتې راغلل او بېرته کابل ته راستنيدی . نوري وايي چې حتی په فرقه باندي د بمبارۍ خبره هم کېدله خو ما د شوروي قرارگاه مشر ته وويل زه به يوازې هلته لاړشم . هغه وويل سمه ده خو جعفر په هېڅ صورت هلته د قوماندان په توگه نه پاتې کېږي . نوري ورته ويلي زه هم لاندې شرطونه لرم:

۱. په فرقه کې به زه د خلقي له دريځه خبرې وکړم او هلته به خلقي قوماندان ټاکل کېږي . ددې خبرې

معنی دا وه چې د خلقيانو د دريځ څخه به ملاتړ کوم .

۲. تر يوه کال پورې به هېڅ کوم خلقي د فرقي څخه د مقام د تنزيل په نامه نه تبديليږي .

او هغه را سره ومنل . هماغه وو چې هلته بل خلقي قوماندان عبدالوکيل وټاکل شو . جعفر سرتېر يو مغرور ، با جرآته او په خپل ځان متکي افسر وو . سرتېر د فرقي له قوماندانۍ څخه د گوښه کېدو وروسته د افسرانو په عالي کورس کې د استاد په توگه مقرر شو . څوارلسمې فرقي د محمديونس په نامه يو عجيب پرچمي سياسي آمر درلود . د يونس په اړه وايي چې يوه ورځ د نوي قوماندان او د ده ترمنځ د قوماندان په دفتر کې شخړه وشوه چې خبره د سياسي آمر وهلو ته رسيدلې وه . سياسي آمر غوښتل د هغه له دفتر نه وتبښتي خو قوماندان نوموړی د هغه د چمپر له لستوني نيسي چې لستوني د قوماندان په لاسونو کې پاتې کيږي او هغه په تيښته بريالی کيږي . کله چې بهر پوځيانو سياسي آمر په بې لستونو چمپر کې چې د واسکټ په څير برينښيده ليدلی د هغه نوم يې واسکټ کينود او په پوځ کې په همدې نامه مشهور شو . محمد يونس عجيب سړی او د سياسي هوښيارۍ نه په بشپړ ډول بې برخې وو . غواړم د ده په هکله خپله يوه خاطره دلته راوړم . ليکوال په ۱۹۸۷ کال کې په پوځي – سياسي پوهنتون په هغه ديپارتمنت (کافدرا) کې د استاد دنده لرله چې ډگروال محمديونس يې مشر وو . يوه ورځ د لکچر ورکولو پر مهال د پوهنتون مشرتابه ، د کافدرا آمر او د بي بي سي خبريال ټولگي ته راننوتل او خبريال له ليکوال سره مرکه پيل کړه . يوه پوښتنه يې د ليکوال د زده کړو په هکله وه او ليکوال هغه ته د خپلو زده کړو په اړوند معلومات ورکړل . دا مهال محمديونس خبريال ته وويل چې استاد په هندوستان کې هم زده کړې کړي دي . کله چې خبريال دا خبره واوريدله په انگرېزي ژبه يې زما نه پوښتنه وکړه چې ما هغه ته په دري ځواب ورکړ . د خبريال د دې پوښتنې په ځواب کې چې ما ولې په انگرېزي ځواب ور نکړ وويل چې ما يوازې شپږ مياشتې او هغه هم د ژباړونکي له لارې په هند کې زده کړې کړي دي له دې امله په انگرېزي ژبه څرنگه چې لازم دي خبرې نشم کولای . په دې ډول مې د بي بي سي د خبريال له جنجاله ځان خلاص کړ . يوه ورځ مې له يونس څخه وپوښتل چې ولې تاسو خبريال ته وويل چې ما په هند کې زده کړې کړي دي ؟ هغه وويل دا مې له دې امله وويل پر موږ دا تور دی چې يوازې د شوروي اتحاد سره اړيکې لرو ، ما غوښتل دا تور ناسم ثابت کړم . د خلقيانو دا ډول دريځ او يا د پرچميانو ارادې ته د خلقيانو غاړه نه اېښودل د دې لامل شول چې په ځينو ځايونو کې پرچميان د خلقيانو په وړاندې په ترهگرۍ لاس پورې کړي . د خلقيانو د سرکښو ملکي او پوځي کدرونو د ترور بيلگې زياتې دي او يوې ته به يې گوته ونيول شي . په کال ۱۹۸۲ کې د مرکزي قول اردو قوماندان عبدالودود په خپل دفتر کې ووژل شو . دولت اعلان کړل چې نوموړي ځانورنه کړي ده . عجيبه دا وه چې نوموړی کين لاسی وو او توپانچه يې په بني لاس کې ورته ايښې وه . دلته دا پوښتنې را پيدا کيږي چې د قول اردو قوماندان ولي ځان ووژني . بل دا چې څرنگه يو کين لاسی په بني لاس ږزي وکړي . هغه مهال د انقلاب په لار کې

قربانيان د شهيدانو په غوندې (مرنجان غوندې) کې خاورو ته سپارل کېدل خو واکمن فرکسيون هڅه وکړه چې د نوموړي جنازه د شهيدانو په تپه کې خاورو ته ونه سپارل شي ځکه چې هغه ځانونه نه کړي ده او د نوموړي د وژني مسئله هم ونه ځيرل شوه خو د خلقيانو د فشار له امله هغه د شهيدانو په غوندې کې خښ کړل شو. د پرچميانو له لوري د خلقيانو ترور ته بهرنيانو هم ګوتي نيولي چې پدې اړه بروس ريچارډسن امريکايي ليکوال ليکي: «پرچميانو واک ته د رسيدو څخه وروسته په خلقيانو کې د خپلومخالفينو په وژلو پيل وکړ.» ۳۸/۱۵۴

بې سره لښکر

د شوروي اشغال پر مهال به شوروي سلاکارانو ويل: «پرچميان سر لري لښکر نلري، خلقيان لښکرلري خو سر نلري.» د شورويانو دا ډول ارزونه سمه وه او عاملين يې په خپله شورويان وو چې د خپلو توطبو او دسيسو او بيا مستقيم پوځي يرغل له لارې د خلقيانو لښکر بې سره کړ، د پرچميانو په لمسون سره يې ژمن خلقي کدرونه بې اغېزې کړل او بې لښکره کارمل يې هم پر خلقيانو او هم پر ولس واکمن کړ. البته هر اشغالگر بې لښکره سياستوال چې د خلکو له ملاتړ برخمن نه وي واک ته رسوي چې د اشغالګرو ملاتړ او لاس نيونې ته اړ وي. که څه هم هغه مهال کارمل د پرچميانو يوازيني منلی مشر وو خو سره لدې پرچم ونه توانيد په ولس کې ريښې وځلوي او د ټولنې د مختلفو طبقو او اقشارو استازي ځان ته راکش کړي او د خپلې واکمنۍ د پايښت په خاطر د ادمن لښکر جوړ کړي. اصلي لامل يې دا وو چې ملتپالو روڼ اندو او قومي مخورو پرچم يوه پردۍ پاله ډله ګڼله او د هغې سره همکاري ته چمتو نه وو. همدا لامل د دې سبب شو چې پرچم وګرځيدل ملاتړ ترلاسه نکړ. خو د هغه سيال خلقيانو د انقلاب په بشپړتيا يې پراو کې سره لدې چې د پرچميانو او د شورويانو د فشارونو، توطبو او دسيسو سره مخامخ وو او د دولتي رسنيو له لارې تخرېبېدل بيا يې هم د غرو شمير د وخت په تيريدو سره زياتېده. علت يې دا وو چې خلقيانو ثور انقلاب او واکمني خپل ګڼل او د سر په بيه يې د هغه څخه ساتنه کوله. دا واقعيت ځوان نسل چې د دولتي حاکميت په ساحه کې ژوند کاوه درک کړی وو نو هماغه دي چې خلقيان کيدل او پدې توګه يې خلقي لښکر پياوړی کولو. خو دې زياتيدونکي لښکر سر (مشر) نه درلود او دا بې سره لښکر د پرچم د واکمنۍ د سون توکی وګرځيد. بيخايه يې نه دي ويلي چې سل دې ويري خو د سلو سر دې نه مري. دا واقعيت چې د يوه ګوند ټول مشران په سياسي مشرانو نه اوږي، هر يو يې د يوه سياسي مشر ځانګړتياوي نلري او يا هغه نشي ترلاسه کولی. د تره کې، امين او زرغون پرته نورو خلقي مشرانو په ډېرو مواردو او په تېره دوو حساسو شېبو کې د مشرتابه نه وړتيا او بربنډه کمزوري نندارې ته کيښودله. البته پدې اړوند د تره کې او امين له تېروتنو او په تېره د امين له لېونۍ ځانغوښتنې سترګې نشي پټېدلې چې په ټولنه کې يې د ګوند اعتبار ته زيان ورسولو.

لومړۍ - د ۱۳۵۸ کال د وري د مياشتې د ۲۵ نېټې تور پلنوم. پدې پلنوم کې د امين په شمول د ګوند مشرتابه (د امين پلويانو او مخالفانو) وښودل چې هغوی د دې پلنوم د پرېکړو د ناوره پايلو د درک وړتيا نلرله. دا بيا بنيې چې هغوی د سياسي مشرانو د ځانګړتياوو، وړتياوو او اړين بصيرت د لرلو څخه په بشپړ ډول بې برخې وو.

دوهم - د ۱۳۵۸ کال د مرغومي په شپږمه د شوروي ښکېلاکګرو په وړاندې غيرمسئولانه دريځ. د ګوند مشرانو د خپل هيواد نيواک ته د خپلو ايډيالوژيکي او سياسي باورونو يا د ډار، جبن او مقام پالنې له مخې

هرکلی ویلی دی پدې تمه چې دوی به بیا لور مقامونه ترلاسه کړي. دوی کولی شول چې د هیواد څخه ووزي، یا کوم سفارت یا د ملګرو ملتو کومي نمایندګۍ ته پناه یوسي او هغه مهال هر دولت په تېره لوېدیځ دوی ته سیاسي پناه هم ورکوله. که دا کار یې مناسب نه گڼلو لږ تر لږه د اشغال لاندې بلواکي واکمنۍ سره یې له همکارۍ ډډه کړې وای. دوی په واکمنۍ کې د شریکېدو وروسته هم په واکمنۍ کې د ناخوالو، د پرچم د یکه تازیو، د مخالفینو په وړاندې د زور زیاتۍ او د خپلو ملګرو په وړاندې د توطیو او دسیسو په وړاندې غبرګون ونښود. دوی د دري ژبو د دې خبرې په شان «پهلوان زنده خوش است» شپي او ورځي تیرولي او کوم خلقي به چې د شته ناخوالو او د خلقيانو په وړاندې د دسیسو خبره ورته وکړله د امیني، منفي باف، احساساتي، ماجراجو او د سیاسي پوهې څخه یې برخې نومونه ایښودل یا چوپه خوله پاتې کیدل. ځینو به لا دا ویل چې پرون تاسو پرچمیان و ځورول اوس د هغوی وار دی. دوی خپلې ترسره کړې تېروتنې او گناوې په عادي گوندیانو اچولې، هغه گوندیان چې هم له پروني حالت څخه ځوریدل او د نن څخه یې هم شکایت درلود.

پدې برخه کې به د لیکوال په وړاندې د خاد د دسیسو څخه د یوې دسیسې او د خلقي لوړپوړو د بې تفاوتۍ او منفي دریځ په هکله یادونه وشي. ددې یادونې څخه موخه د خلقي مشرانو د کمزورۍ او نه وړتیا سربیره د خپلو ملګرو هڅول هم دي چې څرنگه خپل دریځونه وساتي، مصلحت ته لومړیتوب ورکړي، د حالاتو سره ځان عیارکړي او هڅه وکړي چې شوروي سلاکاران خپل کړي. په ۱۹۸۲ کال کې لیکوال د حربي پوهنتون د سیاسي څانګې د مرستیال په توګه دنده لرله او لیکوال لومړی خلقي وو چې د شوروي یرغل وروسته د حربي پوهنتون د سیاسي آمریت د کارکوونکي په توګه وګومارل شو. د انقلاب د نوي پړاو وروسته د حربي پوهنتون څخه ټول خلقي قوماندانان او سیاسي کارکوونکي تبدیل شول. ددې کارڅخه د پرچمیانو موخه دا وه چې پوځ پرچمي کړي. پرچمیانو د ۱۳۵۸ کال د مرغومي د شپږمې وروسته دا پلان درلود چې په تعلیمي موسسو کې یوازې پرچمیان د قوماندانانو او سیاسي کارکوونکو په توګه وګوماري او پوځي تعلیمي موسسو ته هغه ځوانان ونیسي چې د پرچمیانو له لوري تضمین او یا معرفي شوي وي. خو د امنیتي وضعیت د خپرېدو وروسته او د ملي پاڅون د پیل له امله دا پروژه پلي نشوه او پرچمیان اړ شول چې بېله استثنی ټول داوطلب ځوانان پوځي تعلیمي موسسو ته ونیسي. کله چې لیکوال په حربي پوهنتون کې د سیاسي آمریت د مرستیال په توګه مقرر شو د اتلسو سیاسي کارکوونکو څخه یې یوازې یو تن خلقي وو. په حربي پوهنتون کې د لیکوال د اتو میاشتې دندې په تیریدو سره یوه ورځ ډګرمن عبدالغفار د پوهنتون اجتماعي مستنطق او استاد چې د گوندګری نه وو لیکوال ته وویل: «خاد درې تنه محصلین پدې تور بندي کړي دي چې د قراول په مهال یې یو میل کلاشنکوف ورکړی دی. د محصلینو د تحقیقاتو څخه راته معلومه شوه چې کوم خادېست دا وسله پټه کړې او محصلینو ته ویل شوي دي ووايي چې د سیاسي آمریت د مرستیال په دستور یې دا کلاشنکوف اشرارو ته ورکړی دی. دا تا ته یوه دسیسه ده. ما ورته وویل چاره څه ده؟ استاد وویل د وسلوال پوځ لوی څارنوال جنرال محمد هاشم کولای شي مرسته وکړي. هماغه ورځ ما زدیګر د لوی څارنوال کور ته ورغلم. د نوموړي سره د خبرو په مهال ګلابزوی د کورنیو چارو وزیر هم راغی او زموږ خبرو ته یې غوږ ونیو. لوی څارنوال د مرستې څخه خپله بېوسي وښودله. دا مهال ګلابزوی لیکوال ته وویل سبا ته د کورنیو چارو وزارت ته راشه زه به تا پخپل وزارت کې مقرر کړم. خو ما د مننې په ویلو سره د هغه سره موافقه ونکړله. وروسته مې دا ستونزه د یوه ملګري سره طرحه کړه او هغه وویل چې د مخابراتو د وزیر محمداسلم وطنجار له لارې به دا ستونزه حل کړو او زه به د نوموړي پاورته ووايم چې ستا ملاقات ورسره تنظیم کړي. وطنجار ته ورغلم. د ځان د معرفي کولو وروسته د کېناستو اجازه را

کړه او هغه وويل: «دا ملگری چې دلته ناست دی د شوروي اتحاد د سياسي اکاډمۍ څخه فارغ شوی او د هوايي پوهنتون د سياسي آمریت د مرستیال په توګه مقرر شوی دی اوس تاسو دواړه کولی شئ وطن، خلکو او انقلاب ته وفاداره افسران اردو ته تقدیم کړئ.» ما په ځواب کې ورته وويل د هوايي پوهنتون څخه خبرنه يم چې هلته محصلین څه ډول روزنه ويني خو په حربي پوهنتون کې محصلین په ملي روحیه نه روزل کېږي. ما خپلې خبرې نه وې بشپړې کړې چې وطنجار وويل: «هغه وخت چې تره کی صاحب وژل کیده چیرې وې چې اوس دا ډول خبرې کوي؟» د وطنجار دې خبرې هک پک کړم او ورته ومي ويل. زه د تره کې صاحب په وژلو کې نه ښکېل وم او نه کوم وزیر او قوماندان وم چې ځان ملامت و ګڼم. چا چې هغه وژلی دی او چا چې د هغه وژنې ته لار هواره کړله هغوی پېژنم او هغوی ملامت دي نه نور خلقيان. د دې خبرې په کولو سره له ځایه جګ شوم او له دفتر څخه یې ووتلم. د وطنجار سره د لیدنې وروسته پدې فکر کې شوم چې دا مسئله د حربي پوهنتون د ګوندي فعالینو په غونډه کې طرحه کړم چې یوه اونۍ وروسته پلان شوې وه. د غونډې د چمتووالي ټولې چارې بشپړې شوې وې او د غونډې پرمخ وړونکی هم زه وم. د غونډې مخکې مې په پوهنتون کې یوازینی خلقي سياسي کارکوونکی لومړی بریدمن عبدالقادر راوغوښت او یوه ورځه سپین کاغذ مې د قلم سره ورکړل او ورته ومي ويل څه چې درته وایم هغه به ولیکي. په ورځه کې د خاد د مدیریت د دسیسو، د محصلینو د وهلو ټکولو او د ګوندي یووالي خلاف د قوماندانانو او سياسي کارکوونکو کړنو څخه یادونه شوې وه. هېره دې نه وې چې د ګوندي فعالینو په غونډو کې د غونډې د اساسي رپوټ او ویناوو وروسته نورو برخه والو ته وخت ورکول کیده چې په لیکلې ډول خپل انتقادونه او وړاندیزونه رئیس هیأت ته راوړي او هغو ته به مسئولین ځواب ورکړي. په غونډه کې د لوړو زده کړو وزیر سرور منگل، لوی درستیز بابې جان او د سياسي ریاست استازي هم برخه لرله. غونډه په معمولي ډول پرمخ تلله او د برخه والو انتقادونه مې ترلاسه کړل او د هر یوه په لوستلو مې پیل وکړ. هغه ورځه چې زما د شعبي ملګري لیکلې وه هغه مې هم ولوستله، هغه مې تائید او د پوهنتون له مشرتابه څخه مې هیله وکړه چې دې نه منونکي حالت ته د پای ټکی کېږدي. معمولاً په ګوندي غونډو کې د لوړ مقام څخه راغلي میلمه د غونډې او پدې ګوندي یا دولتي بنسټ کې د چارو د څرنگوالي نتیجه ګیري کوله خو منگل د غونډې بهیر او په پوهنتون کې وضعیت خورا ښه ارزیابي کړ او د دې مؤسسې له مشرتابه څخه یې مننه وکړه او پدې ډول غونډه پای ته ورسیدله. کله چې غونډه پای ته ورسیدله ما د غونډې له برخه والو وغوښتل چې د میلمنو د وتلو وروسته په سالون کې پاتې شي. د میلمنو د وتلو وروسته مې حاضرینو ته په پوهنتون کې د نه منونکي وضعیت او په تیره د خادستانو دسیسې او منفي کړه وړه، د پوهنځیو د قوماندانانو او سياسي کارکوونکو کړنې انتقاد کړل. د لیکوال خبرې په چکچکو بدرګه شوې چې نابره د مخابراتې د پوهنځي قوماندان، ډګروال غازي چې مخکې د کنړ د نهمې فرقي قوماندان وو په خپل ځای کې ودریده او وېي ويل څخه خبره ده چې چکچکې کوي! لیکوال د هغه څرګندونو ته پام را ونه ګرزولو او خبرو ته دوام ورکړ او د غونډې پای یې اعلان کړ.

د غونډې وروسته د سياسي آمرشعبي ته ورغلم. څو شېبې وروسته د خاد مدیر پنجشیری احمدشاه د خپلو دوو تنو همکارانو سره یوځای دفتر ته راننوت او ما ته یې سپکې سپورې وویلې. لیکوال د خاد مدیر ته وویل: «احمدشاه هرڅه چې کولی شي وېي کړه خو زه سپکې سپورې نه درته وایم» سياسي آمر زما د دې خبرې په اوریدو سره نوموړي ته وویل له شعبي څخه ووزه. د شعبي څخه د خادستانو د وتلو وروسته زه هم ووتلم. سبا سهار چې د پنجشنبې ورځ ده یوه عریضه سياسي آمر ته وړاندې کړه ترڅو د خاد د مدیر سپک چلند وڅېړل شي. هغه وغوښتل چې دا عریضه رسمي بڼه

غوره نكړي ما ورسره ونه منل نوموړي عريضه قوماندان ته راجع كړه او هغه هم د عريضې د رسمي كيدو سره مخالفت څرگند كړ خو ما ټينگار كاوه چې دا مساله هرو مرو تعقيب شي. هغه خپل شوروي سلاكار را وغوښت. هغه راغی او قوماندان د عريضې مسئله ورته وويله. سلاكار زما څخه هيله وكړه چې له عريضې څخه تير شم. ما ورسره ومنله ځكه پوهېدم چې د هغه د غوښتنې سره نه همغږي ناوره پايلې لري ځكه شوروپان د هيواد اصلي واکداران دي او له بله پلوه ما فكر كاوه چې سلاكار به هرومرو دا قضيه تعقيبوي. د قوماندان له دفتر نه راووتلم گورم چې د سياسي رياست د ځوانانو د مديريت څخه عبدالواحد خرم چې خلقی گڼل کېده د ځوانانو د مسئول سره ناست دی. ما ترې پوښتنه وكړه چې څنگه راغلی يې. هغه وويل پرون د پوهنتون د گوندي فعالينو په غونډه کې جنرال شوی دی او سياسي رئيس زه او د سياسي رياست د تبليغ او مالي چارو مديران د پلاوي په توگه راليرلي يو چې دا موضوع وڅيړو. هغوی سياسي امر ته ورغلل او ماته يې وويل چې د ځوانانو د سازمان کارونه كنترول كړم. زه خپل دفتر ته لاړم چې هرو مرو پلاوی زما سره گوري خو څوك را نغلل. په دوولسو بجو د سياسي كاركونكو شعبي ته ورغلم چې خرم لا هلته ناست دی او د هيات په اړه مي ترې وپوښتل هغه وويل دوی ولاړل او ما ته يې وويل چې ته به د عملي په موټر کې خپل كور ته لاړ شي. هغه ته مي وويل زه سياسي رياست ته ځم كولی شم تا د سياسي څانگې په جيب کې بنار ته ورسوم. هغه مي په بنار کې كېننه كړ او زه د دارالامان مانۍ د دفاع وزارت قرارگاه ته ولاړم. په مانۍ کې مي تصادفا د سياسي رياست د پيژند مدير عبدالقيوم وليد او هغه راته و ويل همدا شيبه سياسي رئيس هدايت راكړ چې احتياط ته ستا مکتوب وليکم. ښه به وي چې شيخ محمد باور د رياست مرستيال ته ورشو. هغه ته ورغلو او نوموړي راته وويل چې زما په موټر کې د پوځي خاد رئيس جنرال عبدالحق صمدي ته ورشه. ما ورته وويل زه لومړی د سياسي رئيس سلاكار ته ورځم او د هغه د ليدو وروسته به صمدي ته ورشم. هغه راسره ومنله او سلاكار ته ورغلم. هغه ته مي د سياسي رياست د هيات د راتگ او د گوندي فعالينو د غونډې په اړه معلومات ورکړل. مشاور د تبليغ مدير راوغوښت او د هغه څخه يې د نوموړي د ماموريت په هکله معلومات وغوښت. مدير (خليل) ورته وويل «خاد په ملگري آصف کره اسناد لري چې د اشرارو سره اړيکې لري. څرنگه چې ملگری پېژنم هغه تضمينوم او زما وړانديز دا دی چې پدې خبره غټه ډېره کيږدو او ورپسې ونه گرزو.» سلاکار زما نظر وغوښت ما ورته وويل «که خاد پرما اسناد لري هغه دې وښيي او دا مساله بايد وڅيړل شي» سلاکار وويل چې د شنبې په ورځ په لسو بجو زه، ملگری باور (د سياسي رييس مرستيال) او ملگری خليل (د تبليغ مدير) حربي پوهنتون ته درځو ته او سياسي آمر په خپل دفتر کې اوسئ. د هغه له دفتر نه ووتلم او باور ته ورغلم هغه خپل موټروان راوغوښت او ورته ويلي ويل چې ما د نظامي خاد رياست ته ورسوي. د پوځي خاد رئيس راته وويل چې د حربي پوهنتون د خاد مدير په تا باندې عريضه کړې ده چې د خاد په چارو کې لاسوهنه کوي او ښايي دا د افغانستان د استخباراتو په تاريخ کې لومړی پېښه وي چې د استخباراتو مدير په چا باندې عريضه کوي. ما ورته وويل دا ښه خبره ده د هغې په اړه بايد څيړني وشي. نوموړي وويل تا ته سلا درکوم چې د خلکوسره گوزاره کوه، دا چې د محصلينو سره ناوره چلند کېږي ته مه پسي گرزه. ما ته دسيسي جوړوي او زه نه پسي گرزم ته به څه وکړي. هڅه وکړه چې د دوستانو (شوروپانو) سره ښي اړيکي وساتي او... د هغه له دفتر ووتلم. د شنبې په ورځ په ټاکلي وخت د سياسي رييس سلاکار، د سياسي رئيس مرستيال او د تبليغ اوترويج مدير راغلل زه او سياسي آمر يې سره کښينولو او د سياسي آمر څخه يې وپوښتل چې د ستا د مرستيال د ادعاوو د څيړلو لپاره کوم پوهنځي ته لاړ شو هغه ورته وويل سياسي پوهنځي ته. بيا يې ماته وويل چې پدې پوهنځي کې له هغو محصلينو سره چې بد چلند شوی دی د هغوی نومونه راکړه

. ما د څو تنو محصلينو نومونه په روسي وليکل او مشاور ته مي ورکړل او په گډه پنځه تنه سياسي پوهنځي ته لاړو. مشاور د نوموړي پوهنځي قوماندان ته نومونه ورکړل چې هغه ورته حاضر کړي. د څو دقيقو وروسته قوماندان دوه تنه محصلين راوستل او ويي ويل نور په اراضي کې درس لري. سلاکار د محصلينو خبرې واورېدلې او ويي ويل هرڅه روښانه شول له پوهنځي څخه ووتلو او سياسي آمريت ته راستانه شوو. د سياسي رياست سلاکار د حربي پوهنتون د قوماندان مشاور هم راوغوښت او دا نتيجه گيري يې وکړه. «په حربي پوهنتون کې د چارو وضعيت د انديښني وړدی، سياسي امر له وضعيت څخه په بشپړ ډول بې خبره دی او مرستيال يې له وضعيت څخه خبر دی خو کوم اقدام يې نه دی کړی او يوازې يې اسناد راټول کړي دي.» دا مهال د قوماندان مشاور د خبرو اجازه وغوښتله او ويي ويل سياسي مرستيال فرکسيونباز دی او ستاسو څخه هيله کوم چې هغه لدې ځای څخه تبديل کړي. جنرال هغه تهديد کړ او ورته ويي ويل د هغه تبديلي ستا واک نه دی. پدې ډول غونډه پای ته ورسیده او زه خوښ وم چې لوبه مې وگټله. په هماغه ورځ خبر شوم چې په خيمو کې اچول شوي محصلين هم خلاص شول او د ورک شوي کلاشنکوف خبره هم هېره شوه. اونی لانه وه تيره چې د ليکوال د تبديلي مکتوب راوړسيد او د ملکي مدافعي په رياست کې د تبليغ او ترويج د مسؤل په توگه وگومارل شو. د پورتنیو څرگندونو څخه جوتيري چې خلقي مشرانو د کارمل او نجيب الله د واکمنۍ په دوران کې يوازي سترو مقامونو ته زړونه خوښ کړي وو خو د واکمن فرکسيون د ملي ضد او خلقي ضد تگلارو سره د جوړجاړي له کبله نه ځان ته څه وکړل، نه خلقيانو ته او نه ولس ته. هغوی د خپل گوند او د هغه د سياسي راتلونکي لپاره د غوڅې پريکړې د نيولو جوگه نشول. پدې ډول ستر خلقي لښکر د خپلومشرانو د مقام پالنې، ډار او يا د پېښو څخه د تيښتي د دريځ قرباني شول. د ليکوال په وړاندې د خاد د دسيسې او د خلقي يادو مشرانو او شوروي سلاکارانو له غبرگون څخه جوتيري چې خلقي مشرانو يوازي او يوازي د خپلو دريځونو د ساتلو په هکله فکر کاوه او شوروي سلاکارانو د خلقيانو په خپلو او کمزوري کولو کې د پرچميانو ملاتړ کاوه.

د وسله والو مخالفينو ښکار

د شوروي د څلويښتم لښکر کشفې او استخباراتي شبکو، د خاد او د افغانستان د دموکراتيک جمهوريت په گوندي او امنيتي ارگانونو کې شوروي سلاکارانو د وسلوالو مخالفينو د راخپلولو او د تنظيمونو ترمنځ د دښمنیو د تخمونو د کرلو په موخه پراخ اقدامات پيل کړل چې موخه يې د ملي پاڅون کمزوري کول وو. د دولتي واکمنۍ په محدوده کې د ملايانو او قومي مشرانو پيرل، د ځايي جهادي قوماندانانو سره اړيکې ټينگول او په پاکستان او ايران کې په تنظيمونو او کډوالو کې نفوذ هغه اقدامات و چې په گډه شوروي څارگرو او خاديسټانو ترسره کول. البته چې وسلوالو مخالفينو ورته چلند کاوه تر څو خپل وگړي د ا، خ، د، گ ليکو، امنيتي ارگانونو او په تيره کشفې او استخباراتي بنسټونو ته ورننه باسي. وسلوالو مخالفينو د گوند د دواړو ډلو (خلق او پرچم) دښمنیو ته په کتنې سره چې پرچم برلاسی دی خپل غړي او پلويان هڅول چې د خلقيانو خلاف په تبليغاتو او د خلقيانو په اړه خاد ته د ناسمو رپوټونو په ورکولو سره د پرچميانو باور ترلاسه کړي او گوند ته ورننوزي چې پدې تکتیک سره د واکمن فرکسيون د اعتماد د لاسته راوړلو په موخه له يوې خوا د خپلو تنظيمونو په گټه فعاليت وکړي او له بله پلوه خلقيان او خپل جهادي سيالان او په نظام کې د هغوی پلويان پرې وځپي. ښه بيلگه يې د اسلامي جمعيت د تنظيم نفوذ د دفاع وزارت د کشف په رياست کې وو. دا شبکه په کال ۱۹۸۲ کې کشف شوه

چې د دې ریاست مشرتابه (رئیس ، مرستیالان او د خارجي کشف مدیر) هم پکې شامل وو چې هغه ټول پرچمیان او یا د پرچمیانو پلویان وو. کشف د رییس جنرال خلیل مېرمن روسی وه ښايي هغې ددې شبکې په کشفولو کې شوروي سفارت یا په افغانستان د کې چې بې مسئولینو مرسته کړې وي. خاديسنانو د شوروي څارگرو تر لارښوونې لاندې نه یوازې د افغانستان په د ننه کې د تنظیمونو ترمنځ بې اتفاقیو او شخړو ته لمن وهله بلکه په ځینو هیوادونو کې یې پټې شبکې لرلې . دا فعالیتونه د دولتي امنیت د لومړۍ ادارې له لوري تنظیمېدل. « دا ځانګې په کویټه، پېښور، اسلام آباد، ډیلي، بمبئي، تهران، مشهد، بن ، انقره، کویټ ، کراچۍ او چمن کې وې چې له کابل سره یې اړیکې د شوروي میشتو څارگرو ځانګو له لارې ساتلې او شوروي کودونه یې کارول...، د بېل یې کړه ، اېل یې کړه منل پر بنسټ هڅې وشوې چې هره ډله له یو بل سره لاس او ګریوان کړي. د ۱۹۸۰ ز کال په پای کې د ګلبدين حکمتیار پر ضد ۸۰۰ شپه پانې چې د حرکت انقلاب اسلامي د ګوند د مشر محمدنبي له پلوه چې په پښتو لیکل شوی وې په پېښور کې د کډوالو د ورسکو او کچه ګرۍ په پندغالو کې ټیټې شوې. په همدې ترڅ کې د افغانستان د اسلامي ګوند د یوه ناپېژندلي غړي له پلوه یو ځانګړی لیک د م. نبي پرمیز ایښودل شوی وو. په لیک کې ویل شوي ول چې ګلبدين حکمتیار غواړي تاسو ووژني. کی جی بی په بریالیتوب د افغانستان د اسلامي ګوند د مورچل د یوه جهادي بولندوی په نامه د ګ. حکمتیار له پلوه یو جعلی لیک جوړ او پر بنسټ یې په ورځپاڼه کې یوه وړنده کره کتنه هم خپره کړه د دغه لیک خټه او موخه دا وه چې حکمتیار د مجاهدينو د مشرانو او د پاکستاني چارواکو په وړاندې بې اعتباره کړي. » ۳۲۲-۳۲۰/۱۲۴ د جهادي قوماندانانو ښکار د څلویښتم لښکر لپاره ډېر ارزښت درلود. ځکه چې د هغوی خپلول د وسلوالو مخالفینو کمزورولو ته لار هواروله چې پدې ډول د شوروي پوځیانو د ځاني تلفاتو او مالي زیانونو د کمښت سبب ګرځیده. شورویانو د دولت سره همکارۍ ته د جهادي ډلو د ماتولو په چاره کې دوه ګوني تګلاره لرله. ځینې یې د دولت سره څرګندې همکارۍ ته هڅولې او ځینې یې د پټو پروتوکولونو په لاسلیکولو سره د دولت بهر د وسلوالو مخالفینو په نامه ساتلې. شورویانو پښتون توکمه وسلوال مخالفین د دولت سره مستقیمې همکارۍ او د هېواد په لږکیو پورې تړاو لرونکې ډلې پټې ساتلې او هغوی ته یې وسلې او نور د اړتیا وړ توکي ورکول. ددې کار څخه یې موخه دا وه که د ا، خ، د، ګ واکمنۍ نسکورېږي د افغانستان په پلاز لږکي وویني. هغه مهال ځېنو شوروي سیاستوالو دا هم نه پټول چې امریکا اووه ګوني لري ولې موږ هم څو ډلې ونلرو. د ساري په توګه په هرات کې د شیرآقا چونګر علي زي، آمرسیداحمد علي زي، عارف- آصف بارکزي، داود جوان نورزي او غني تیموري ډلې دولت ته تسلیم شولې او د کړوخیل ، جبارقهرمان او عصمت مسلم اخکزي د ډلو په څیر خپلواکه وې چې د وسلوال پوځ جنرالان یې هم ډېولی او سپکولی شول. خو په هرات کې د تاجک توکمه یحیی سیواشان او تورن اسماعیل خان سره لکه د احمدشاه مسعود په شان پټې اړیکې ساتلې. د ساري په توګه به د اسلامي جمعیت د قوماندان احمدشاه مسعود په ښکار او خپلولو تم شو چې د هغه سره یې تړونونه لاسلیک کړل ، د نوموړي سره یې د دوامدارو اړیکو د ساتلو سربیره سیاسي او روزنیز کار هم پرمخ وړلو او د هغه د اتوریتي د لوړولو په هکله یې زیاتې هلې ځلې وکړې او په وروستي ګام کې یې په کابل واکمن کړ . کې چې بې ته د نوموړي سره د اړیکو د ټینګولو سره سم پټه ولګیده چې نوموړی هغه څوک دی چې دوی یې په لټه کې دي چې هغه د مسعود د منفي رواني ځانګړتیاوې (ځانغوښتنه، تاجک پالنه او پښتني ضد روحیه) دي. ک ګ ب ډاډمنه شوه چې د مسعود په وجود کې خپلو موخو ته رسیدلی شي. لدې کبله یې په خپل ټول قوت سره خپلې هلې ځلې پدې راوګرزولې چې نوموړی په راتلونکې کې د افغانستان او یا لږترلږه د شمالي افغانستان یا لوی تاجکستان مشرۍ ته ورسوي. جنرال لیاحفسکي د خپل کتاب ۳۵ مخه د مسعود سره

د شوروي پوځي او استخباراتي کړيو د اړيکو، د مسعود غوره ځانگړتياوو او اتلوليو په اړه بشپړ توضيحات وړاندې کړي چې په کتاب کې د هيڅ بل کوم افغان سياستوال حتی کارمل په اړه دومره معلومات يا په بله خبره تبليغاتي کمپاين نه دی شوی. لياخفسکي د خپل کتاب په ۵۳۰ مخ کې پدې هکله داسې اعتراف کوي: «په واقعيت کې څرنگه چې ما وويل موږ په خپله تر يوې کچې له مسعود څخه ملي اتل جوړ کړ». هېره دې نه وي چې د مسعود د شخصيت د لوړولو لپاره فرانسويانو، انگرېزانو، ايرانيانو او همدارنگه د افغاني جهادي ډلو معنوي پلرونو مولانا فضل الرحمن، مولانا سمیع الحق او عربي جهادي عبدالله عزام د اسامه بن لادن نږدې ملگري هم کمپاين کړی دی. بېله کومه شکه د امريکايي – انگرېزي خونري پرغل زيږنده واکمنۍ پر مهال مسعود ته د ملي اتل لقب ورکول د اشغالگرو د هوکړې له مخې صورت نيولی دی. د شوروي ليکوالو له ليکنو څخه بريښي چې د ک گ ب او مسعود ترمنځ اړيکې وروسته له هغې ټينگې شولي کله چې د ۱۹۸۰ ز کال په اپريل کې شوروي او افغان ځواکونو په پنجشیر کې عمليات پيل کړل او د مسعود ملېشو ته يې ځاني او مالي زيانونه ورسول مسعود اړ شو چې د شورويانو ارادې ته سر تيت کړي، ورسره پټه همکاري پيل کړي، څلويښتم لښکر هغه ترخپل چتر لاندې ونيسي، د وسلو او پيسو او هغه ته د شخصيت په ورکولو سره هغه ونازوي. ک گ ب هغه وخت مسعود ډاډمن سړی وگانه چې «هغه» (مسعود) پدې باور دی چې په افغانستان کې هيڅ يو رژيم نشي کولی د شوروي اتحاد له ملاتړ او دوستانه اړيکو پرته ژوند او دوام وکړي. «۴۹ / ۴۹۵ د مسعود سره د شوروي څارگرو د اړيکو پايله دا شوه چې د څلويښتم لښکر او مسعود ترمنځ يوه لوزنامه لاسليک شي چې د هغې له مخې «نوموړي ومنله چې د شوروي او دولتي ځواکونو خلاف به دښمنانه عمليات نه ترسره کوي. د دې کار په بدل کې له هغه سره لوظ شوی وو چې په پنجشیر به هوايي گوزارونه نه ترسره کيږي، د ده کاروانو ته به د درې نه د ننوتلو او له هغې نه د وتلو اجازه ورکول کيږي، او همدارنگه د افغانستان اسلامي گوند له سيالو ډلو تېلوسره د احمدشاه د ډلو د وسله والو د نښتو پر وخت به د هوايي بمباريو او توپچي گوزارونو له لارې له نوموړي ننگه او ملاتړ کيږي. «۴۹ / ۴۹۵ د دې لوزنامې په لاسليک سره د څلويښتم پوځ او مسعود ترمنځ د دوستۍ مزي ټينگ شول. «شوروي پوځي څارگره اداره هم لاس ترزنې ناسته نه وه او پدې پړاو کې د مسعود سره د خپلې همکارۍ په ټينگولو او لا پياوړتيا باندې بوخته وه. د ساري په توگه ډگرمن ت. اناتولي خورا اوږد وخت د احمدشاه په استوگنځي کې تير کړ او پدې ترڅ کې يې له هغه سره اړونده کار پرمخ بيوه. هغه يې د شوروي ژوند د بڼې او د مارکسيسم د بنسټ ايښودونکو له ليکنو سره هم بلداوه. «۴۹ / ۴۹۶ په افغانستان کې د څلويښتم لښکر وروستي قوماندان جنرال گروموف د مسعود سره د خپل هيواد د څارگرې ادارې د برياليو استخباراتي اړيکو په هکله ليکي: «د څلويښتم لمبر لښکر د استخباراتي مرکز هڅو په پای کې ټاکلي نتيجې ورکړې. په ۱۹۸۲ ميلادي کال کې موږ خپل لوی مقصد ته ورسيدو، له احمدشاه سره مو داسې ټينگې اړيکې پيدا کړې چې آن له افغانستان څخه د شوروي پوځونو د وتلو تر وخته په خپل حال پاتې شوې. په افغانستان کې زموږ د پوځي حضور په ټولو کلونو کې له مسعود سره زموږ اړيکو بريالۍ وده موندله، خو لدې سره سره د محدودو پوځي ټولگيو قوماندانۍ د ده د وسله والو باندونو فعاليت له نظره نه غورز او. په ۱۹۸۲ کال کې د څلويښتم لښکر د استازو او شخصاً د مسعود له خوا يو تړون لاسليک شو چې د هغه له مخې مسعود ژمنه کړې وه چې په جنوبي سالنگ کې به چې د ده بې رقيبېه بادارۍ سيمه وه، پر شوروي پوځي قطارونو پرغل ته اجازه نه ورکوي... د مسعود سره د لاسليک شوي تړون له مخې، مسعود خپلو وسله والو ته امر وکړ چې د حکومتي عسکرو خلاف دې له جگړې څخه لاس واخلي او خپل ټول ځواک دې د مخالفې ډلې اسلامي حزب د باندونو پر خلاف جگړې ته اړم کړي. «۱۹۰ / ۲۶۶ - ۲۶۷ البته د مسعود سره د

شورويانو اړيکو د هغه تر مرګه پورې دوام وموند. د شوروي لښکر د وتلو پرمهال د مسکو- مسعود اړيکې دومره دوستانه وې چې د مسکو- کابل اړيکې يې ترسيوري لاندې راوړې وې. دا مهال مسکو د نجيب هغو وړانديزونو ته منفي ځواب وايه چې په پنجشير پوځي عمليات تر سره شي. حتی کله چې د ۱۹۸۸ کال په اګست کې کنډز د لنډې مودې لپاره د دولت له کنترول نه ووت بيا هم مسکو د نجيب الله له لوري د پنجشير په جبهه کې د عملياتو وړانديز ته منفي ځواب ور کړ. ليکوال ته په هالنډ کې د دولتي امنيت د وزارت د کدراو پرسونل د رياست لورپورې نصرالله اميني کيسه کوله: «په دولتي امنيت کې په يوه ستره غونډه کې نجيب ته يو تن راغی او په غور کې يې څه وويل. کله چې نوموړی له سالون څخه ووت نجيب غونډې ته وويل چې تاسو ته يو زيری لرم. د څو گړيو وروسته به احمدشاه مسعود لاس تړلی کابل ته راوستل شي. ځکه چې هغه په پنجشير کې زموږ د ځواکونو په محاصره کې دی او د تښتې تولي لارې يې تړل شوي دي. ورځې تيرې شوې خو په کابل کې د مسعود څرک ونه لګيده. يوه ورځ مې د مکتوبونو د لاسليک وروسته ترې وپوښتل. ډاکټر صاحب! تاسې څو ورځې مخکې موږ ته وويل چې مسعود به لاس تړلی کابل ته راوستل شي خو د هغه درک نشته علت يې څه دی؟ هغه وويل مسعود محاصره وو، ناڅاپي د دوستانو هليکوپټر کښته شو او مسعود يې له هغه ځايه پورته کړ. ماښام يې د تخار څخه د بي بي سي سره مرکه وکړه.» د کارمل د واکمنۍ پر مهال د مسعود په شمول څو تنه جهادي قوماندانان چې يوازي جلال الدين حقاني پښتون توکمه وو په غيابي اعدام محکوم کړل گڼي چې دا قوماندان خورا غښتلي قوماندانان دي. کله چې نجيب الله واک ته ورسول شو او هغه د ملي روغې جوړې تگلاره اعلان کړه په اعدام محکومو قوماندانانو پريکړه يې بيرته واخيستله او د څه مودې لپاره يې پدې نامه چې احمدشاه مسعود دفاع وزير شي دا څوکۍ تشه پريښودله. دا د شورويانو له لوري مسعود ته د کريډيت ورکولو يوه هڅه وه. مسعود دومره شورويانو ته پالياله او وفادار وو چې د نجيب د واکمنۍ په مهال د هغه جنگياليو د سالنگ په لار په تېرېدونکو شوروي پوځي کتارونو بريدونه نه ترسره کول خو په افغان امنيتي ځواکونو يې بريدونه کول. «د اګست په يوولسمه د سالنگ له لارې شوروي اتحاد ته تلونکي د شوروي پوځونو يوه کتار ته اشرارو د کوم خنډ پرته اجازه ورکړه. خو د اګست په ۱۵ دوی په دولتي کتار بريد وکړ. دوی ۳۰ گادي، ۲ زره پوښونه له منځه يوړل، ۴۰ تنه يې ووژل او ۲۰ تنه يې تپيان کړل... ۵۰ تنه يې گروگان ونيول. دوی لومړی د افغان پوځ په کتار ډزې وکړې، په هغوی پسې روان شوروي کتار ته يې بيله ډزو اجازه ورکړله او په هغه پسې د څارندوی په کتار يې هم بريدونه تر سره کړل.» ۵۱۳/۴۹ دا وو د احمدشاه مسعود مجاهد تر قوماندانۍ لاندې د کافرو اشغالګرو په وړاندې د اسلامي جمعيت د جنگياليو د سپيڅلي جهاد يوه بيلګه. دې سپيڅلو مجاهدينو کفارو ته د خپل هيواد په لارو کې د خوندي تګ او راتګ اجازه ورکوله خو په خپلو افغان ځواکونو يې بريدونه کول او هغوی يې وژل. يو افغان ليکوال چې د ۱۹۹۲ کال د اپريل د اته ويشتې وروسته د شمال له لوري کابل ښار ته د جهادي جنگياليو د رانونوتو شاهد دی لیکي: «ما پخپله داسې کسان وليدل چې د خيرخاني له ليارې د کابل ښار په لوري روان وو، چې له اورمير نه پور ته افغانان معلوميدل ځکه چې پکول او بريږه يې درلوده ولې د اورمير نه لاندې يې ټولي جامي روسي مارک درلوده.» ۴۹۶/۱۷۹ د څلويښتم پوځ څارګرو د وسلوالو مخالفينو هغه ډلې ښکار او خپلې کړې وې چې د بېله څه ويلو د مسکو د افغاني ضد پاليسيو رښتيني پلې کوونکي وې. دا واقعيت د پټېدو نه دی چې نه يوازي شورويانو له مسعود سره اړيکې لرلې او هغه يې واک ته ورسولو بلکې د شورويانو د ارادې او دستور له مخې نجيب الله هم ورسره اړيکې ساتلې. ضميرالدين ميهن پور د دولتي امنيت د لومړۍ ادارې رييس چې د ډاکټر ضمير په نامه مشهور دی د بهار تلويزيون سره (۲۰۲۳ کال د جنوري څوارلسمه) په مرکه کې وايي چې د ظاهرشاه د زماني

سناتور حاجي گلېت د نجيب - مسعود ارتباطي غړی وو او د خپلو ليدنو کتنو رپوټ به يې شخصاً نجيب الله ته ورکولو. هغه وايي چې زموږ د ادارې کارکوونکو به حاجي گلېت تر چهاريکاره رسولو چې مسعود ته ورشي. يوځل مسعود د لينن د کلياتو درې ټوکې غوښتي وو او موږ هغه سناتور ته ورکړل چې مسعود ته يې ورکړي.

مسکو د وتلو په لټه کې

د اشغالګرو په وړاندې د افغانانو اتلوال مقاومت او د نړيوالو د سخت منفي غبرګون سربېره د کارمل او پرچميانو په وړاندې د خلقيانو حساسيت او د شوروي پوځيانو د شتون سره د خلقيانو نه همغږي شوروي سلاکاران او د څلويښتم لښکر مشرتابه وهڅول مسکو ته وړاندېزونه وکړي چې د افغانستان د کړکېچ سياسي حل ته مخه کړي. پدې اړه مزوروف د شوروي اتحاد د بهرنيو چارو لوړپوړی مامور په افغانستان کې د شوروي لښکر د عمومي قوماندان د مرستيال جنرال اخراميف له قوله د فارسي رو په ويب پاڼه کې د ګروګانهای تاريخ نومي مقاله کې راوړي: «په افغانستان کې وروسته له دريو مياشتو وپوهېدم چې بايد لدې هېواده ووځو. دا مفکوره زموږ د پوځ د کمزورتيا له امله نه وه. زه وپوهېدم چې يو شمېر افغانان چې موږ ورسره کار کاوه هغه څه چې موږ غوښتل هغوی نه غوښتل.» همدارنګه د شوروي اتحاد د دفاع وزير د ۱۹۸۱ کال په فبروري کې په سياسي بېرو کې خپل يوه ملګري ته په يوه ليک کې راوړي: «د افغانستان د جګړې لپاره د پوځي حل هيڅ لاره نشته بايد د کړکېچ څخه د وتلو سياسي او دپلوماتيکي لارې و لټول شي.» ۴۷ / ۷۶ يا داچې د افغانانو اتلوال مقاومت ته په کتو سره د څلويښتم پوځ قوماندانانو ته دا ډول پوښتنې پيدا شولي «آيا کولی شو چې د افغانستان په جګړه کې بريالي شو؟ سليم عقل حکم کوي چې د خلکو په وړاندې په جګړه کې بری ناشوني دي.» دې ډول حالت او شوروي اتحاد ته د پوځيانو د جنازو او ټپيانو رسېدو ته په کتنې سره کرملن ناستې پدې لټه کې شول چې څه ډول د افغانستان له ډنډ څخه ووزي. هماغه دي چې کارمل ته يې يوه طرحه ور کړله چې د افغانستان د کړکېچ حل ته ځانګړې شوې وه. پدې اړه د افغانستان د کښالي د سياسي حل په موخه د م، م استازی ديه کوردويز ليکي: «پنځه مياشتې وروسته د شوروي ترحمایي لاندې د کابل حکومت د افغانستان د سياسي کړکېچ د حل لپاره د پاکستان او ايران سره د مستقيمو خبرواترو لپاره ليوالتيا وښودله او د ۱۹۸۰ ز کال د می په پنځلسمه يې خپله طرحه وړاندې کړه چې دا طرحه په افغانستان کې د بهرنيو لاسوهنو پای ته رسول او د شوروي لښکر وتلو ته زمینه برابروول وو. همدا رنگه په طرحه کې راغلي وو چې د هند اوقيانوس او د فارس خليج د سولې په سيمه واوړي. د ملګرو ملتو سازمان دا طرحه رياکارانه وبلله او هغې ته يې پام راونه ګرز اوه. «۴۷ / ۸۸ که دا طرحه صادقانه هم و نه ګڼل شي خو د دې واقعيت ښکارندوی وو چې په افغانستان کې امنيتي وضعيت کړکېچن کيده نو ځکه افغان حکومت غوښتل چې د وضعيت د عادي کولو په موخه د ګاونډيانو (ايران او پاکستان) همکاري ترلاسه کړي. هغه مهال يو شمېر هيوادونو او په هغو کې پاکستان د کارمل دولت په رسميت نه پېژاند او پدې هکله د پاکستان جمهوررئيس ضياءالحق ويلي وو: «د داود او تره کې رژيمونه يې په رسميت پېژندلي وو ځکه هغوی په بهرنيو ټانکونو سواره واک نه وو قبضه کړی.» ۴۷ / ۱۸۸ مسکو چې په افغانستان کې د خپلو پوځيانو مرګ او ژوبلې او لګښتونو سرسام کړی وو هلې ځلې يې پردي را ګرزولې وې چې د افغانستان څخه د خپلو پوځيانو د وتلو يوه لار پيدا کړي. د مسکونقشه دا وه چې افغان حکومت د پاکستان او ايران سره مخامخ خبرې پيل کړي او يوه پوهاوي ته سره و رسيږي، پدې ډول د دوی په لاس کينولي حکومت ته

مشروعیت ورکړي او له بله پلوه د افغانستان د کرکیچ حل نړیواله بڼه ونه نیسي. م، ۱۹۸۰ کال په نوامبر کې د افغانستان د کرکیچ په هکله غونډه راوبلله د غونډې په پریکړه لیک کې راغلي وو چې د دې مؤسسې عمومي منشي د افغانستان د مسئلې لپاره ځانګړی استازی وټاکي، هغه څه چې مسکو د هغې څخه وېره لرله، ځکه چې د افغانستان موضوع چې مسکو نیغ په نیغه پکې بنکيل دی نړیواله بڼه نیوله. لکه څرنګه چې د م، م عمومي غونډې د دې سازمان له مشر څخه غوښتي وو چې د افغانستان د کرکیچ د حل لپاره ځانګړی استازی یا منځګړی وټاکي هماغه دي چې د ۱۹۸۱ کال د اپریل ۱۲ نه تر ۱۶ پورې یې پریزدو کوئیلار افغانستان او پاکستان ته واستاوه. پریزدو کوئیلار څه موده وروسته د م، م د عمومي منشي په توګه وټاکل شو او د هغه پرځای د یو ګوګوردویز وګومارل شو. تر هغه پورې چې بریژنف په واک کې وو د م، م د ځانګړي استازي هلې ځلې هیله بښونکې نه بریښیدې او کله چې اندروپوف د بریژنف ځای ونیو د افغانستان د مسئلې حل هم قوت وموند خو د متحده ایالتونو د نه همکارۍ له امله د م، م د استازي فعالیتونه ګړندي نشول. د افغانستان د کشالي د حل لپاره د اندروپوف نقشه داسې وه که د افغانستان د کرکیچ د حل په موخه کومه لوزنامه لاسلیک کيږي د افغانستان د دموکراتیک جمهوریت د حکومت برخلیک پکې څرګند وي چې واشنگتن ورسره همغږی نه وو. په شوروي اتحاد کې د ګرباچف په واکمنېدو سره د مسکو په بهرني سیاست کې بنسټیز بدلونونه راغلل. د همدې بدلونونو له مخې په هغو هیوادونو کې چې شوروي د سترګو وراغیز درلود دودیزه مشران ګوښه کیدو ته اړ ایستل کيږي او له ځینو هیوادو څخه د شوروي پوځیانو د وتلو چمتووالی نیول کيږي. له همدې کبله د ا، خ، د، ګ، مشران (کارمل، کشتمند، زیری، نجیب، لایق او جنرال نظر محمد) مسکو ته ور وغوښتل شول او ګرباچف د هغوی سره د شوروي پوځیانو د وتلو خبره شریکه کړه خو کارمل ورته ویلي وو: «که تاسې اوس افغانستان پرېږدئ بیا به اړشئ چې یو میلیون سرتیري راولیږئ.» ۲۰۷/۴۷ ګرباچف د کارمل د منفي غبرګون له امله د هغه د ځای ناستي د غوره کولو په لټه کې شو چې هغه د خاد رئیس نجیب الله وو. هماغه دي چې هغه لومړی د ګوند د تشکیلاتو او امنیتي چارو د مسؤل دنده تر لاسه کوي چې په حقیقت کې یې هغه ته د ګوند د مشرتابه لپاره د تمرین فرصت ورکاوه. د ګوند حرفوي کار ته د نجیب د را جګولو په مسئله کې د کارمل او د هغه د پرچمي یارانو دریځ دا وو چې «دې څوکۍ ته دې یو بې تعصبه پښتون چې وفادار پرچمي وي وټاکل شي.» ۷۰۹/۳۹ د ګرباچف د واکمنۍ پرمهال دي چې د م، م ځانګړي استازی کابل، اسلام آباد، مسکو، واشنگتن او نورو هیوادونو ته سفرونه وکړل ترڅو د نوموړو دولتونو د مشرانو سره د افغانستان د کشالي د حل په موخه خبرې وکړي. همدارنګه یې د افغانستان او پاکستان د بهرنیو چارو وزیرانو سره په ژنیو کې د شپږو کلونو په ترڅ کې یوولس ځله وکتل ترڅو د کرکیچ د حل په موخه د هغوی دریځونه سره نږدې کړي. د دې هڅو پایله دا شوله چې د ۱۹۸۸ کال د اپریل په څوارلسمه د افغانستان او پاکستان د بهرنیو چارو وزیرانو یوه لوزنامه لاسلیک کړه چې مرکزي ټکی یې د افغانستان څخه د شوروي لښکر وتل وو.

ګوندي کنفرانسونه او نظریوېښتني

د شوروي یرغل وروسته خلقيان پدې اند وو چې ګوندي کنګره کولی شي په ګوند کې ارګانیک یووالی راولي، د شوروي یرغل وروسته د حالاتو جاج واخلي، ټولو اويا غوڅ اکثریت ته منلي رهبري وټاکي او پدې توګه د هېواد د غمیزې د دوام مخنیوی وکړي. خلقي کدرونو د کنګري د رابللو اړتیا د شوروي سلاکارانو سره هم شریکوله. مسکو بالاخره د کنګري د رابللو پرځای د ګوندي کنفرانس جوړیدو

ته غاړه کينودله. البته شورويانو د خلقيانو د فشارونو سربيره د کنفرانس د رابللو څخه دوي موخي لرلي يوه دا چې خپل ولس او خپلو متحدينو د وارسا تړون اړونده هېوادونو او نړيوالو کين لاسو سازمانونو ته وښيي چې په افغانستان کې د هغوی پوځي شتون پدې هېواد کې د دموکراسۍ د ټينګښت لپاره اړين دی او دوهمه دا چې د کنفرانس په دایرولو سره د دوی پرمخت واکمن مشرتابه ته مشروعيت ورکړي. هغه مهال د شورويانو او پرچميانو وېره لدې څخه وه چې په گوند کې د خلقيانو اکثریت د دې لامل کېږي چې کنفرانس ته زیات خلقيان لار ومومي او د خپل د دې برلاسي دریځ څخه په ګټې اخیستنې سره د تیري وروسته راغلي سیاسي بدلونونه چې د کوم باصلاحیته گوندي ارګان د پریکړې پرته ترسره شوي دي ترپوښتنې لاندې راوړي. د دې لپاره چې په کنفرانس کې یې د دې گواښ مخه نیولي وي د کنفرانس لپاره یې داسې طرز العمل او مقررات جوړ کړل چې د پرچميانو د سترگو وړ برخه کنفرانس ته لار پیدا کړي. په طرز العمل کې راغلي وو چې د کلیدي گوندي او دولتي مقامیتونو مشران هر ورو مرو کنفرانس ته د استازو په توګه وټاکل شي چې غوڅ اکثریت یې پرچميان وو. د کارمل د لوی پوځي شوروي سلاکار په وینا «په عمومي توګه په پلازمینه کابل، وزارتونو، مرکزي کمیټه، ادارو او ولایتي مرکزونو کې واک د همدوی (پرچميانو) په منګولو کې وو.» ۴۴/۷ سربیره پر دې د یادو مقامونو خلقي برخه اکثراً هغه کدرونه وو چې یا بلې گویان وو او یا د نوي بهیر سره د زړه له کومي همغږي وو او ظاهراً یې د خلقيانو سره سر ښور اوه. سربیره پردې د کنفرانس د برخه والو څلورمه برخه د گوند د مشرتابه له لوري انتصابیدله چې پردې بنسټ د گوندي کنفرانس څخه د مشرانو جرګه جوړېدله. د خاد د تشکیلاتو په اړه حتی صدراعظم معلومات نه درلودل. پردې اساس کنفرانس ته د خاد د استازو شمېر هم تر پوښتنې لاندې وو. دې ټولو دې ته زمینه برابروله چې د کنفرانس د گډونوالو زیاته برخه واکمني کړی او اشغالګرو ته پالیاله گونديان وي. د دې سره سره سره خلقيانو کنفرانس ته د چمتووالي په پړاو کې زیار وایست چې د دوی په اند خپل وړ استازي کنفرانس ته وټاکي. که څه هم خلقيان په پوځ، څارندوی او ولسوالیو کې وتوانیدل زیات شمېر خلقيان کنفرانس ته واستوي خو په ټوله کې په سلو کې د پنځوسو څخه زیات استازي د پرچم په فرکسیون پورې تړاو درلود. هغه مهال د کنګري او بیا کنفرانس د رابللو په اړه د زیاترو خلقيانو تیروتنه دا وه چې هغوی د شورويانو له لوري د خپل هیواد اشغال د شوروي مشرتابه تیروتنه ګڼله او فکر یې کاوه چې هغوی ته به شورويان فرصت ورکړي چې خپل استازي کنفرانس ته غوره کړي، د کنفرانس گډونوال به د گوند او هیواد واکمن ترینګري حالات په هراړخیز او انتقادي ډول وارزوي او د دې حالت څخه د وتلو په موخه به اړینې پریکړې وکړي چې هم د افغانستان د خلکو او هم د شوروي ولس ګټې پکې خوندي وي. پدې هکله د خلقيانو تیروتنه دا هم وه چې په یوه نیول شوي هیواد کې د آزادو ټاکنو او کنګري رابلنه چې د یوه عادل قاضي په څېر پرېکړې وکړي یو خوب او خیال وو. کنفرانس جوړ شو، هغه ته اساسي رپوټ کارمل ورکړ او اساسي رپوټ د گوند د ځینو مشرانو او نورو گډون کوونکو په تائیدي ویناوو سره بشپړ شو چې البته د مشرانو ویناوې شوروي سلاکارانو لیکلې وې او دوی د ویاندانو په څېر ولوستلې. د زېږي په خبره «د کارمل وینا شوروي سلاکارانو لیکلې وه او د نورو ویناوې پخوا جوړې او لیدل شوې وې. ما ته هم د مرکزي کمیټې مشاور زمریانوف د گوندي وحدت د ټینګولو د ضرورت په اړه یوه د ملي او وطنپرستانه احساسات پاروونکې بیانيه جوړه کړې وه. دغه ما په پښتو ژباړلې وه. ما هم هغه په ښه جوش ولوستله.» ۵۱۰/۴۰ د کنفرانس په بهیر کې انتقادي ویناوې، د واکمن وضعیت څخه نه رضایت، د گوندي او دولتي چارو د لارښوونې د څرنگوالي په اړه شکایتونه او د سمونې وړاندیزونه د خلقي مشرانو راز محمدپکتین او ګلابزوی له لوري کنفرانس ته وړاندې شول. هغه څه چې د گوند په لومړي گوندي سرتاسري کنفرانس (کال ۱۹۸۱) کې د پام وړ وو د انتقادي

ويناو په وړاندې د خاد د رئيس نجيب توند غبرگون وو. نوموړی د خطابي د ميز شا ته راغی او د څو مقدماتي او تشریفياتي خبرو وروسته يې خپله اصلي خبره چې «قسم خورم تر څو مې خاديستان پدې گوند (ا، خ، د، گ) واکمن کړي نه وي يوه شيبه به آرامه ونه اوسم. «۱۸ / ۲۵۷ وکړله. نجيب الله په واقعيت کې هغه کسان گواښل چې جرئت يې کړی په گوند او حکومت کې د واکمن وضعیت څخه شکایت وکړي. نجيب الله د خپلو خبرو په ترڅ کې مخ کارمل ته را وگرزوه او د رهي معبري د شعر دا بيت:

موی سفید رافلکم به رایگان نداد

این رشته را به نقد جوانی خریده ام

په لاندې ډول وړاوه او په احساساتو سره ووايه:

موی سفید را فلکش به رایگان نداد

این رشته را به نقد جوانی خریده است

د نجيب الله دا احساساتي وينا او شعر د پرچمي گډونوالو له لوري په پرله پسې هورا گانو اوچکچکو سره بدرگه شول چې دا مهال د صالون څخه غږ واوریدل شو څوک چې د ببرک کارمل مشري مني لاسونه دې جگ کړي. بيا هوراگانې، چکچکې، د خوښۍ نارې سوري، په خپلو ځايونو کې دریدل او د لاسونو پورته کول د کنفرانس هوا خورا توده کړه. نه چا د مخالفې رایې خبره وکړه او نه د مستنکفي رایې. پداسې حال کې چې د کنفرانس په آجندا کې تشکيلاتی مسئلې مطرح نه وې. لومړی گوندي کنفرانس د دې پرځای چې په گوند کې د يووالي د ټينگښت لپاره گټور تمام شي او د گوند د عمومي منشي دريځ پياوړی کړي پايلې يې منفي وې. «تر ټولومهمه دا چې د خلقيانو او پرچميانو ترمنځ يې درزونه لا ژور کړل، نوې عقدې يې راوړيږولي او زړې يې بيرته تازه کړې...، همدارنگه د سراسري کنفرانس وروسته د صالح محمد زيري په پټه د خلقيانو تبليغات پيل شول چې زيری پرچميانو ته تسليم شوی دی...، زيری ارشو د کابل ښار د گوندي فعالينو غونده د پوليتخنيک په تالار کې راوبولي او هلته خبرې وکړې...، زما په هکله ويل کيږي چې زه تسليم شوی يم، بلې زه تسليم شوی يم، ملگري کارمل ته تسليم شوی يم، پرچميانو ته تسليم شوی يم، ملگري بريژنف ته تسليم شوی يم او د شوروي اتحاد کمونسټ گوند ته تسليم شوی يم.» ۱۰۹ / ۲۲۷ - ۲۲۸ د کنفرانس د پايلو په هکله زيری کوم چې په کنفرانس کې د ده په خپله وينا په سپين سترگی سره يې د خلقيانو د مخالفت او بې نظمۍ مخه نيوله ليکي: «ليکن وروسته يو شمير خلقيانو شکایت کاوه چې د خاد په گزارش کې هغه خلقيان چې د کنفرانس په انتخاباتو کې يې ضد خبرې کړې وې او يا يې د کوم پرچمي د انتخابيدو مخه نيولې وه، تبديل او بيکاره کړل شول او يا په کومه دسيسه کې زنداني او حتی ترور کړل شول.» ۴۰ / ۵۱۳ دوهم گوندي کنفرانس لومړي کنفرانس ته ورته يوه سياسي ننداره او بله مسخره ډرامه وه.

د دوو کنفرانسونو سربيره د نجيب الله د واکمنۍ پرمهال د نظريوښتني غونډې گڼې پدې موخه راوبلل شوې چې گونديان د گوند او واکمنۍ د اغيزمن فعاليت د منځته راوړلو په خاطر خپل وړانديزونه د گوند سره شريک کړي. پدې نظر غوښتني کې خلقيانو د کنگرې په رابللو او په گوند کې د اساسنامې د موادو په پلې کولو ټينگار درلود. دا کنفرانسونه او په تېره د نظر غوښتني غونډې د واکمنۍ کړۍ له لوري د گوند د نبض د معلومولو او د ژمنو گونديانو د په گوته کولو په موخه جوړيدې ترڅو وروسته د هغوی سره اړين چلند وکړي يعني دا چې د گوند له لیکوڅخه يې وشري، له حساسو څوکيو يې گوښه کړي او يا يې خوله ور وتړي.

په دولت کې دولت

د هر هیواد د ډاډمن ملي امنیت د خوندیتوب په موخه څارگرې ادارې جوړېږي ترڅو د پرديو د جاسوسي فعالیتونو او ورانکاریو مخه ونیسي. څارگرې ادارې د نورو دولتي بنسټونو او خلکو سره په همغږۍ کې د هیواد د موضوعه قوانینو په رڼا کې فعالیت کوي او خپل فعالیتونه د حکومت د مشر تر لارښوونې لاندې پرمخ وړي. په ولسواکه نظامونو کې دا اداره د ولسي وگړو د خپلې خوښې همکارۍ څخه برخمنه وي. خو په استبدادي رژیمونو کې دا بنسټ د خلکو د عقایدو د تفتیش په یوه مرکز، د حکومت د سیاسي مخالفانو او حتی د نظام د ننه آزادخیالو وگړو د څار، ځورونو او شکنجو په ماشین اوري. دا دولتي بنسټ هغه وخت په څرگند ډول په یوه ملي ضد ارگان بدلېږي کله چې د پرديو پرمټ واکمنۍ جوړې شي او یا پردی لښکر په یوه هیواد کې شتون ولري. په خواشینۍ سره باید ویل شي چې د تاریخ په اوږدو کې اکثر افغانستان د ښو واکمنیو څخه بې برخې وو همدا لامل دی چې زموږ څارگره اداره د دې پرځای چې خپله اصلي دنده چې د ملي امنیت خوندیتوب او د پرديو د جاسوسي شبکو د فعالیتونو او د پنځم ستون کرني وڅاري د کور د ننه د سیاسي مخالفینو په څار، بندیانولو او ځورونو لاس پورې کړی دی. د څارگرې ادارې دې ډول کړنو د خلکو په ذهنیت خورا ناوړه اغیز پرې ایښی دی چې هغه په افغان حکومتونو او په تېره په څارگرو ادارو نه باور دی. دا ډول وضعیت څخه بیا د هیواد دښمنانو گټه پورته کړې چې د حکومت څخه ناراضه کسان، د سیاسي شعور څخه بې برخې وگړي او د واک او ځواک تېري خپل کړي او بیا یې د افغان حکومتونو په وړاندې د یوې وسیلې په توگه وکاروي، حکومتونو ته ستونزې جوړې او هیواد ته غميزې راوړي. د افغانستان څارگره اداره په مختلفو نومونو (استخبارات، ضبط احوالات، ملي مصنویت، اگسا، کام، خاد، واد، ملي امنیت) نومول شوې ده. دا بیا ښيي چې د واکمنیو په اوښتون سره د څارگرې ادارې په نومونو کې هم بدلون راغلی دی.

لکه څرنگه چې دا لیکنه د افغانستان د خلک دیموکراتیک گوند فعالیت ته ځانگړی شوې ده د دې گوند د واکمنۍ پرمهال د هیواد څارگرې اداره په څلور نومونو «د افغانستان گټو ساتونکې اداره (اگسا)، کارگري استخباراتي مؤسسه (کام)، خدمات اطلاعات دولتي (خاد)، وزارت اطلاعات دولتي (واد)» یادېده. که چېرې دې نومونو ته وگورو دوه لومړي یې پښتو او دوه وروستي یې دري دي. دا بیا ښيي چې گواکې د هېواد دوه لومړي مشران پښتانه او دوه وروستي یې غیرپښتانه وو. پداسې حال کې چې نجیب الله هم پښتون وو خو هغه د کارمل د مکتب د شاگرد په توگه چې ددې مکتب پیروانو پښتو ژبه د قبیلې ژبه بلله همدا لامل وو چې پښتون نجیب وښيي چې هغه له قبیلوي ژوند سره مخه ښه کړې او گڼې متمدن شوی دی د خپلې څارگرې ادارې نوم یې هم دري غوره کړی دی. ددې ادارې د نومونو بدلون ښيي چې د گوند د مشر په بدلون سره د هېواد د څارگرې ادارې نوم هم اوښتی دی. خو د نامه په تبدیلیدو سره د دې ادارې په کړنو کې کوم مثبت بدلون رانغی بلکې د خلکو د ځورونو او شکنجو کچه یې لاپسي لوړېده، تشکیلات یې پرسیدل تردې چې د نجیب الله د واکمنۍ پرمهال هغه په دولت کې په بل دولت واوښتله. د ن. تره کې په واکمنېدو سره د څارگرې ادارې (ملي مصنویت) په تشکیلاتو کې کوم بدلون رانغی خو نوم یې په (اگسا) واوښت. د تره کې د واکمنۍ پر مهال تر ډېره بریده د اگسا دنده گوندي کمېټو او په وسله والو ځواکونو کې سیاسي څانگو پرمخ وړله یعنې د شکمنو وگړو څارل او په گوته کول همدې گوندي ارگانونو ترسره کول او څارگرو ته یې د نیولو امرونه صادرول. د ثور د وسلوال پاڅون وروسته حفیظ الله امین د بهرنیو چارو وزیر او د صدراعظم د مرستیال مسؤلیت درلود. هغه د دولت امنیتي او په سیاسي بوروکې د تشکیلاتو او وسلوال پوځ (اردو، څارندوی او اگسا) د چارو لارښوونه

کوله. ددې معنی دا شي چې هم په حکومت او هم سیاسي بیرو کې د اګسا د چارو لارښوونه کوله. کله چې امین رسماً واک ترلاسه کړ ددې ادارې نوم یې په کارګري استخباراتي اداره (کام) وپراوه او تشکيلات یې یو څه پراخ شول. د شوروي د اشغال په مهال د کام عمومي ریاست په خدمات اطلاعات دولتي واوښت چې څوارلس ریاستونه یې لرل او په ولایتونو کې د مدیریتونو تشکیل ریاستونو ته لوړ شو. نجیب الله دا اداره په دولت کې په بل دولت واړوله. ځکه چې دې ارګان د استخباراتي او اطلاعاتي شبکو سرپرته ولسوال ځواکونه، د قانون او عدالت د پلي کولو ادارې (اختصاصی انقلابي څارنوالی او اختصاصي انقلابي محکمې) او فرهنګي اوسياسي بنسټونه لرل. د شوروي استخباراتي د سرچینو له مخې «د دغې ادارې د کارکوونکو شمیر ۱۹۸۰ز (۱۳۵۸ ل) کال د جنوري په میاشت کې ۷۰۰ تنه ښودل شوي وه چې په ۱۹۸۲ ز (۱۳۶۱ ل) کال کې ۱۶۶۵۰ تنو ته لوړه شوه.» ۳۱۱ / ۱۲۴ د نجیب الله د واکمنۍ د نسکوریدو په درشل کې یې شمیر ۹۱۵۰۰ تنو ته رسېدلې وه. د انقلاب په نوي بشپړتيايي پړاو کې د خاد پیاوړتیا د اندروپ په واکمنیدو سره ګړندۍ شوه چې پدې اړه د افغانستان درمنګنه ژئوپولیتیک نومي کتاب په ۴۵ مخ کې راغلي دي: «وروسته له هغې چې په شوروي کې اندروپوف راغی د خاد په واک کې یو لړ منابع ورکړل شول. د ۶۰۰ تنو شاوخوا د کی جی بی سلاکارانو د خاد پراختیا ته مرسته کوله د خاد بودجه ۳۶ میلیون افغانیو څخه تر ۱۹۸۳ پورې ۸ میلیاردو افغانیو ته زیاته شوه.»

د شوروي لیکوالو له انده په دولت کې په بل دولت د څارګري ادارې د اړولو اصلي لامل دا وو چې «نجیب الله په دولتي امنیت ډډه لگوله او په پوځ او څارندوی یې باور نه درلود. داسې فکر کيږي چې ولسمشر د پوځ څخه ډاریده...» ۴۹ / ۲۵ کله چې د شوروي د اشغال پر مهال د دولت ټولې اړتیاوې شوروي اتحاد برابرولې دا چې د خاد تشکيلات په وزارت اوږي او د دولتي امنیت په چوکاټ کې ستر جزو تاملونه جوړېږي دا ټول د مسکو د ارادې له مخې پلي کېدل. د نجیب الله د واکمنۍ پر مهال د مسکو له لوري په دولت کې په بل دولت د خاد د اړولو څخه موخه دا وه ترڅو څارګره اداره په دولت کې د بل پولیسي دولت پواسطه د اشغال د زمانې څخه ګواښمن پلانونه پلي کړي. د یوه هیواد لپاره چې د ۱۳۰۰۰۰۰ تنه پوځ ۹۰۰۰۰۰ تنه څارندوی او ډول ډول نورې وسلوالي ډلې لکه د انقلاب سپاهیان، تسلیمي قوتونه او قومي ملیشې ولري څه اړتیا لیدل کېږي چې څارګره اداره په یوه جنګي وزارت واړوي چې ټولټال پرسونل یې ۹۱۵۰۰ تنه وي او په توغندیو، ټانکونو او توپونو هم سمبال وي. هغه مهال د دولتي امنیت تشکيلات تر دې کچې پرسول شوي وو چې پرسونل یې د خلقيانو د واکمنۍ د استخباراتو څخه ۱۳۰ ځله زیات وو.

کله چې نجیب الله دې پایلې ته ورسید چې ملي روغه جوړه یې عملي نده او د پرچم واکمني د پایښت چانس نلري ددې لپاره چې د پرچمي واکمنۍ او په تېره د خاد ملي ضد کړنې پټې په تیارو کې پاتې شي، د سلیمان لایق په مشرۍ یې یو پلاوی وټاکلو چې د خاد د لاسوندونو سرپرته د رادیو تلویزیون آرشیف وڅیړي او هغه څه چې اړین ګڼي له منځه یوسي او دې پلاوي د خاد هغه سندونه چې د خلکو د وژنو سره تړاو درلود په بالا حصار کې وسوځول. د رادیو تلویزیون له آرشیف څخه یې د ن.تره کې او ح. امین هغه تلویزیوني او رادیويي وینا وې چې ملي او ولسي جنبه یې درلودله له منځه یوړلې او کومو ته چې د انتقاد ګوته نیول کېدله هغه یې وساتلې او د پرچمي مشرانو او په تېره د نجیب الله پاروونکي، لمسوونکي او شوروي پالنې ویناوې یې هم له منځه یوړلې. نجیب الله دا کار د کی جی بی د تجربو او د کی جی بی د سلاکارانو د مشورو پر بنسټ تر سره کړ. جنرال شیبارشین د کی جی بی له لوړپوړو څخه د اندروپوف له لوري پر افغانستان د پوځي تیري د لاسوندونو د له منځه وړلو په هکله

ليکي: «داسې پټ لاسوندونه چې د امين د رانسکولو د پريکړې پر پروسې د کارمل تر مشر تابه لاندې د حکومت پر جوړېدو او افغانستان ته د شوروي پوځونو پر ليرلو باندې رڼا واچوي په ک.ج.ب کې شتوالی نلري. زما د ملگرو د کيسو او خبرو له مخې ډير لږ داسې لاسوندو شتوالی درلود. چې يوه کاپي يې درلوده او پخپله د اندروپوف (د ک.ج.ب رييس) په شخصي سپارښتني سره له منځه وړل شوي دي. زه نه پوهېږم چې يوري اندروپوف د څه شي له مخې داسې عمل کاوه. ښايي چې ده به لا په هماغه وخت کې دا احساس کړی وو، چې چارې به بده پايله ولري. د رژيم پايداري، ټينگوالی او ابدیت، د بنسټنيو لپاره د باور سمبول وو. کيدای شي چې د هغه د کچې شخصيت د بنسټيزي ډېرې ناپايداري او لنډ مهالتوب احساس کړی وي. د افغاني پوځي - سياسي کمپاين تاريخ ليکونکي دې ته اړ دي، چې په ډيرو د نه اعتماد وړ موادو، يعنې رسمي لاسوندونو او د شاهدانو په شواهدو باندې بسنه وکړي. « ۱۴۶ / ۲۰۱ پدې اړه واقعيت دادی چې کی جی بی د خلقيانو د واکمنۍ پرمهال شوروي مشرتابه ته په لوی لاس ناسم معلومات وړاندې کول ترڅو د شوروي اتحاد مشرتابه پر خلقي مشرانو بې باوره کړي او د هغوی د نسکورولو په خاطر کارمل واک ته ورسوي. لدې امله يې د خلقي واکمنۍ د رانسکورولو په موخه لاسوندونه له منځه وړل. د جنرال شبارشين په څرگندونو کې پخه خبره دا ده چې (د افغاني پوځي - سياسي کمپاين تاريخ ليکونکي دې ته اړ دي، چې په ډيرو د نه اعتماد وړ موادو، يعنې رسمي لاسوندونو او د شاهدانو په شواهدو باندې بسنه وکړي) او پدې ډول د څېړونکيو او ليکوالانو پام دې ته راگرزوي چې د شوروي په دولتي سندونو او په تېره د کی جی بی په لاسوندونو لکه (د کابل څخه مسکو ته لېږل شوي تلگرامونه، د شوروي سلاکارانو مرکي او ويناوې) ډډه لگول پوره احتياط او اړين غورغواړي.

پرچميان يې هم د بې اتفاقی په وپروس ککړ کړل

پرچميان د ثور د وسلوال پاڅون څخه د ۱۹۸۶ کال تر لومړيو پورې متحد او يو موټي وو او کارمل يې ټولو ته منلی مشر وو. د ثورانقلاب په بشپړتيايي پړاو کې پرچم د خپلو نقشو د پلې کولو يعنې د وسلوالو مخالفينو د خپلو د ا، خ، د، گ له گډې را وتلو کوچنيو ډلو او په هغو کې د خلقيانو په وړاندې گډ دريځ درلود او په مشرتابه او ليکو کې يې د بې اتفاقيو کوچنی نښه هم نه ترسترگوکيده تر دې چې بارق او لايق هم د کارمل د نقشو رښتيني پلې کوونکي پاتې شول. د اسلامي انقلاب له بري وروسته ځيني پرچميان ځانونه د خيبر پلويان او د کارمل مخالفان معرفي کوي. خو د پرچم د فرکسيون د فعاليت پر مهال داسې لاسوند نه شته چې خيبر او يا د نوموړي پلويان د کارمل خلاف درېدلي وي او يا د پرچم په ډله کې د کوم مخالف فرکسيون شتون وښيي. دا ډله پرچميان نجيب هم د خيبر له پلويانو څخه گڼي پداسې حال کې چې نجيب د کارمل له خورا ډاډمنو او نږدې کسانو څخه وو تر دې چې ډېری نجيب د کارمل د ساتونکي (باډيگارد) اوځيني هغه د کارمل د فرکسيون غړی گڼي. د خيبر سره د نجيب مخالفت لدې څخه څرگندېږي چې نجيب هغه حقوق چې د خلقيانو او کارمل د واکمنيو پر مهال د خيبر کورنی ته ورکول نجيب هغه ودرول. د ثور د پاڅون وروسته د خيبر کورنی ته هره مياشت د پنځه زره افغانو سربېره په مکروريانو کې يو اپارتمان هم ورکړل شو او د کورمخې ته يې پيره ودروله. دا پيره د امين په واکمنۍ کې لېرې شوه. د کارمل د واکمنۍ پر مهال هم دا پيسې ورکول کېدلې خو نجيب الله هغه ودرولې. د ۱۹۸۲ کال په لومړي سرتاسري گوندي کنفرانس کې چې ځينو خلقيانو د گوند او حکومت په تگلارو نيوکې وکړې يوازينی څوک چې د دې نيوکو په وړاندې ودرېده هغه نجيب وو. پردې بنسټ

نجيب خيبر پلوی او کارمل ضد نشي کېدای. د پرچميانو په واکمنۍ کې د خيبر د ترور د پېښې څېړنه ونشو او مازې د پرچم د فرکسيون د دې تئوريسن يادونه هم نده شوې. د شوروي اشغال پر مهال د پرچم په فرکسيون کې د کومې ډلې حتی يوه کس څرک ندی لگېدلی چې کارمل او د پرچم تگلاره انتقاد او په هغو کې په افغانستان کې د شوروي لښکر سره مخالفت ښودلی وي. دا چې نن يو شمېر پروني خلقيان او پرچميان د گوند د واکمنۍ حالات انتقادوي دا ښه کاردی خو درواغ ويل، د اتلانو، خاينانو او تاريخ جوړول د تاريخ قضاوت نشي اړولی. خو هغه څه چې د دې گوند د واکمنۍ له نسکورېدو وروسته د کارمل پرچمي مخالفان په رسنيو او ټولنيزو شبکو کې خپروي د هغه ويروس ناوړې پايلې دي چې د اتلسم پلنوم په درشل (۱۹۸۶ کال می) کې شورويانو پرې ککړ کړل. پدې پلنوم کې د مسکو د ارادې له مخې د کارمل د خوښې خلاف نجيب د گوند د مشر په توگه وټاکل شو. د گوند د مشرتابه د دا ډول بدلون وروسته پرچميان په دوو دښمنو ډلو کارمليانو (د اتلسم پلنوم مخالفان) او د نجيب په پلويانو ووېشل شول. د اتلسم پلنوم پايلې پرچميانو ته د خلقيانو د ۱۳۵۸ کال د وري ۲۵ تور پلنوم په شان شوې چې پرچميان يې په دوو دښمنو ډلو و وېشل. دې وېش د پرچم د واکمنۍ نسکورېدو ته لار پرانېستله. په خلقيانو او پرچميانو کې د دا ډول حالت واکمنيدل د مسکو ارادې له مخې پېښ شول. توپير يې پدې کې وو چې په خلقي مشرتابه باندې مسکو داسې نفوذ نه درلود چې د پلنوم په رابللو سره تره کې په امين تعويض کړي بلکې د دوی ترمنځ يې بې باوريو او دښمنيو ته د يو شمير له سياست څخه بيخبره خلقيانو او د واک د مدعي د ځانغوښتنې څخه په گټې اخيستني سره د تره کې په استوگنځي کې د يوې ډرامې په جوړولو سره خپل پلان پلي کړ. په پرچمي واکمنۍ کې چې واک د شورويانو سره وو د کارمل څخه گرباچف په مسکو کې وغوښتل چې د گوند د عمومي منشي له مقام څخه گوښه شي او کارمل هم ورسره ومنل. خو کارمل خپلو پلويانو ته لارښوونه وکړه چې هېواد ته د راستنېدو په ورځ اعتراضيه مظاهره وکړي گواکې چې گوند چمتو نه دی خپل لارښود له لاسه ورکړي. مسکو د کارمل دې دريځ ته په کتو سره سملاسي خپل دوه لوړپوړي څارگر افغانستان ته راولېږل ترڅو کارمل وپوهوي چې په مسکو کې کړې خپله ژمنه عملي کړي. لومړی کارمل اعتراض وکړ، بيا يې لکه ماشوم وژړل چې په واک کې يې پرېږدي خو کومه گټه يې و نکړله. هماغه وو چې کارمل اړ شو د شورويانو له لوري د گوند د مشرۍ څخه چمتو شوی استعفی ليک لاسليک کړي. د کارمل له لوري شوروي څارگرو ته د استعفی ليک د لاسليک وروسته د اپرېل په شپاړلسمه اتلسم پلنوم جوړ شو او نجيب د کارمل په ځای د گوند د مشر په توگه وټاکل شو. لدې وروسته د کارمل پلويانو کوم چې د پرچم د فرکسيون اصلي برخه يې جوړوله د نجيب الله او د هغه د تگلارو د غندنې او د دولتي چارو په سبوتاژ لاس پورې کړ. په گوندي بنسټونو کې د کارمل د پلويانو بيسارې نفوذ لدې نه جوتيري چې د نجيب الله د واکمنولو په درشل کې د گوند په نشراتي ارگان (د ثورانقلاب حقيقت) ورځپاڼه کې يې يو کاريکاتور چاپ کړ چې يو غویي د گوند د مرکزي کميټې د ماڼۍ په لور په حرکت کې ښيي. د کاريکاتور لاندې ليکل شوي وو: «سر يې غټ خو عقل يې لږ دی» چې اشاره نجيب الله ته وه چې هغه ته په کابل پوهنتون کې «نجيب گاو» ويل کيدل. که څه هم دا اخبار په بشپړ ډول و نه وېشل شو خو ځېنو دا اخبار تر لاسه کړی وو. د پلنوم وروسته نجيب د خپلو دې پرچمي ملگرو په وړاندې د مکافات او مجازات، تهديد او تقدير تگلاره غوره کړه ځينې يې بېکاره او زندانونو ته واچول او نورو ته يې لوړمقامونه او امتيازات ورکړل چې پدې ډول به لومړی ډله وبيروي او دوهمه ډله به د ده څخه ملاتړ وکړي. د دې ويرولو او تقديرولو لړۍ دوام وکړ. يوه ورځ به يو پرچمي کدر زنداني شو او څه موده وروسته به لوړ مقام تر لاسه کړ ښه بيلگه يې محمود بريالی دی چې له زنداني کيدو وروسته د صدراعظم مرستيال وټاکل شو. بريالي په زندان کې

زېره پرې ايښې وه او خپلو ملگرو ته يې ويلي وو: «نجيبه! تا زېره راباندې پريښوده ترڅو مې په تا زېره نه وي پرې ايښې خپله زېره به ونه خړېم.» دا بيا ښيي چې کارمليانو پريکړه کړې وه چې له نجيب الله څخه غچ واخلي. نجيب الله چې د خپلو پرچمي ملگرو د دا ډول مخالفتونو سره مخامخ وو هغه يې د کارمل څخه چې لا د سياسي بېرو غړی او د انقلابي شورا رئيس وو گڼل چاره يې پدې کې ليدله چې کارمل د سياسي بېرو د غړيتوب او د انقلابي شورا د رياست څخه وباسي او د هېواد څخه يې هم وشړي. په دې صورت کې به ښايي پرچميان له مخالفت څخه لاس واخلي. هماغه دي چې شوروي اړخ ته مراجعه کوي ده ته اجازه ورکړي چې کارمل د سياسي بېرو د غړيتوب او انقلابي شورا له رياست څخه هم گوښه کړي او دوی هغه شوروي اتحاد ته بوزي. جنرال گروموف په افغانستان کې د شوروي پوځ وروستی قوماندان پدې هکله ليکي: «ملگري نجيب په کابل کې د ملگري وړاندتسوف او په نورو ليدنوکتو کې، په وروستيو ورځو کې پدې ټينگار درلود چې ډير ژر بايد ببرک کارمل د افغانستان د خلق دموکراتيک گوند د مرکزي کميټې له سياسي دفتر او د افغانستان د دموکراتيک جمهوريت د انقلابي شورا له رياست څخه گوښه کړل شي. ملگري نجيب ويل چې کارمل د گوندي او دولتي کارونو څخه ډډه کړې په نيوکو يې پيل کړی او د ملي روغې جوړې پر ضد گامونه اوچتوي.» ۱۹۰ / ۱۵۶ د جنرال گروموف څرگندونې ددې واقعيت ښکارندوی دي چې نجيب الله د خپل سلف په شان د مسکو د خوښې، ارادې او اجازې پرته د سترو او مهمو پريکړو د نيولو واک نه درلود. کښتمند د انقلابي شورا څخه د کارمل د استعفی په هکله ليکي: «هغه (نجيب الله) له شورويانو څخه هيله وکړه چې ببرک کارمل شوروي اتحاد ته ور وغواړي. سره لدې چې شورويانو ومنله او کارمل ته يې بلنه ورکړه، خو کارمل سخت مقاومت وښود او د هغوی بلنه يې رد کړه. نجيب الله غلی پاتې نشو او زيار يې وايست تر څو د هيواد څخه د کارمل د لبرې کيدو په اړتيا د سياسي بېرو غړي قانع کړي. کله چې ببرک کارمل د سياسي بېرو او د مرکزي کميټې د پريکړې په وړاندې چې شوروي اتحاد ته لار شي مخامخ شو بيله دي چې هغه ومني بله لاره نرله» ۳۹ / ۹۸۴ کښتمند غواړي پدې توگه د پرچم خپلواکي وښيي چې گڼي کارمل د سياسي بېرو د غوښتنې له امله مسکو ته تللی دی. ميرصاحب کاروال چې د کارمل سره په مسکو کې ليدلي وو د کارمل له قوله ليکي: «دی (نجيب الله) مې د زوی په شان وروزلو او جگ مې کړ او هغه ناخوانه حتي زما د فزيکي له منځه وړلو لپاره څو ځله آمادگي نيولې وه لکن شوروي اړخ ور سره موافقه نه وه کړې.» ۱۲۸ / ۱۵۱ د کارمل پورتنۍ وينا ښيي چې کرملن ناستو نه غوښتل دا طلايي آس له لاسه ورکړي هغه يې په مسکو کې وساتلو تر څو په اړين فرصت کې بيا پرې سپاره شي. پدې هکله د نجيب تيروتنه پدې کې وه چې د پرچميانو له لوري د ده په وړاندې مخالفتونه يې د کارمل څخه گڼل پداسې حال کې چې د دې مخالفتونو تر شا مسکو ولاړ وو چې کارمل او د هغه پلويان يې د توکو په څېر کارول.

د نجيب الله د واکمنېدلو رښتيا

افغانستان د خپل جيوپوليتيک او جيوستراتژيک موقعيت له مخې مسکو ته ډېر ارزښت درلود تر دې چې لينن «افغانستان د منځنۍ آسيا کلۍ» گڼله. د افغانستان دا ډول ارزښت وو چې مسکو تل هڅه کړې ده چې له افغانستان سره دوستانه اړيکې ولري نه دا چې دا کلۍ د هغه د سيالانو په لاس کې و لوېږي. د ثور انقلاب بري شوروپان اندېښمن کړل ځکه کرملن ناستو فکر کولو چې د داودخان بدیل به پرچميان وي خو د مسکو د وړاندوېښني خلاف خلقيان واک ته ورسېدل. که څه هم د شورويانو د فشار له امله په خلقي واکمنۍ کې پرچميانو ته کابو نيمايي برخه ورکړل شوه خو د کارمليانو د گوندي ضد کړنو

پایله دا شوه چې کارمل او د هغه ملګري له واکمنۍ وشړل شي . له بله پلوه د خلقيانو په وړاندې د جهادي ډلو د وسلوالي مبارزې له امله په افغانستان کې امنیت خرابېدلو او مسکو وېره لرله چې د خلقي حکومت په راپرزېدو او د جهادي ډلو په واکمنېدو سره د شوروي اتحاد منځنۍ آسیا ته به اسلامي ولولي خبرې شي. له بله پلوه د خلقي مشرتابه خپلواک دریځ د کرملن د هژمونیستو مشرانو لپاره د زغم وړ نه وو پر افغانستان یې تیری وکړ خلقي واکمني یې نسکوره او پرچمیان یې د واک په ګدۍ کینول پدې هیله چې د منځنۍ آسیا کلۍ ترلاسه کړي. د شوروي واکمنو د تمې خلاف افغانان د اشغالګرو خلاف ودرېدل چې نه یوازې د افغانستان په اړه د کرملن د واکمنو خوبونه او خیالونه چې دا کلۍ یې ترلاسه کړي ده د خاورو او ایروسره یو کرل بلکې د نوموړي هیواد تاریخ یې هم په بل مخ واراوه دا ځکه چې په افغانستان کې د شوروي سره پوځ لپاره جګړه « له هغو وروستیو ځان وژونکو ماینونو څخه راوختله چې یو لوی دولت پرې والوت او درې ورې شو. » ۷ / ۳۹۶ مسکو چې د افغانانو له اتلول مقاومت سره مخامخ شو او هره ورځ د خپلو پوځیانو د تابوتونو شاهد وو دا یې د کارمل د لټې ، عیاشۍ او نه وړتیا څخه ګڼل او دې پایلې ته ورسېدل چې یابو (کارمل) بدل کړي ځکه د کارمل د پوځي سلاکار همکارانو په خپلو کې په کارمل د یابو نوم اېښی وو . لکه څرنګه چې په شوروي نظام کې (ک.ګ. ب) وروستی خبره کوله . همدې ادارې د کارمل د بدلولو واک درلود . کې ګې بې ته جوتې شوې وه چې د اشغال په وړاندې د مقاومت اصلی ځواک پښتانه دي نو پدې لټه کې شوله چې د تاجک پرچمي پرځای پښتون پرچمي د هیواد د مشر په توګه نصب کړي ګڼې پښتانه به پرې راټول شي او یا دا چې د یوه بې بصیرته مزدور پښتون په وجود کې پښتانه ښه ځپلې شي . دا مشر نجیب الله د خاد رئیس وو . کله چې ک.ګ. ب د کارمل ځای ناستی کرملن ته ور وپېژندلو . ګرباچف کارمل ، کښتمند ، زیری ، نجیب ، لایق ، جنرال نظر محمد په پټه مسکو ته ور وغوښتل . ګرباچف هغوی ته د شوروي پوځیانو د وتلو د خبرې د شریکولو سر بېره ويلي وو : « هغه بدلونونه چې ښایي ستاسو په ګوند کې راسي اوس یې تصور هم نشی کولی » ۴۰ / ۵۳۵ پدې غونډه کې کارمل د شوروي ځواکونو د وتلو په اړه مخالفت ښودلی وو او یوازې نجیب د ګرباچف خبره تایید کړی وه . پدې اړه زیری د کښتمند له قوله لیکي : « لکه چې کالیکین (د خاد سلاکار) د غونډې په باره کې نجیب ته پوره معلومات ورکړي و ، د نجیب څخه لیکلي مواد موجود وه . دغه نظریات چې پرون ګرباچف وویل ، نجیب لکه چې په کابل کې په خبر و ، ای بچه را ملاکرده بود(دا هلک یې ملا کړی و) » ۴۰ / ۵۳۶ د زیري په پورتنیو څرګندونو کې دوه شیان د پام وړ دي . یو دا چې ګرباچف پلاوي ته په ګوند کې د داسې بدلونو خبره کړې ده چې دا خواران یې تصور هم نه کوي او بل دا چې د ا ، خ ، د ، ګ د پلاوي له جملې څخه یوازې نجیب الله ته د ګرباچف د لیدنې د آجندا په اړه معلومات ورکړل شوي وو چې په غونډه کې څه ډول دریځ ونیسي . دا بیا ښیي چې کرملن پرېکړه کړې وه چې نجیب الله په راتلونکې کې په ارګ کې وويني . د افغان پلاوي د سفر وروسته شوروي سلاکارانو د نجیب د واکمنولو او نوې تګلارې په پروژې کار پیلوي . ویکتور پیتروویچ د کارمل سلاکار د ګوند د نوې تګلارې (ملي روغې جوړې) د پلې کولو په موخه کار پیل کړ او ضمناً د کارمل د دریځ د کمزورولو په چارو هم بوخت شو . هغه لومړی په مرکزي کمیټه کې د ګوند د اغېزمنو کدرونو یوه غونډه راوبلله او غونډې ته کارمل وینا واوروله چې هغه د مخالفانو سره په روغې جوړې څرخیده او د ګډونوالو نظر یې غوښت . دا وینا په رسنیو کې د مرکزي کمیټې د لسګونو تړسونو په نامه تبلیغېدله خو کارملیانو د کارمل د لسګونو تړسونو په نامه یادوله . ځېنو خلقيانو په خپلو کې په ریشخندۍ هغه د « کارمل لس تېزونه » بلل . د زیري په وینا ډیری او په هغو کې نظام الدین تهذیب د سترې محکمې رئیس او عبدالمجید سربلند د اطلاعاتو او کلتور وزیر ددې تړسونو په مخالفت کې و درېدل . لدې غونډې وروسته

د گوند د مرکزي کمیټې شپاړلسم پلنوم جوړ شو چې آجندا یې د ملي روغې جوړې د سیاست اعلانول وو. د پلنوم په اساسي رپوټ کې چې کارمل ولوستلو د گوند او دولت کارونه انتقاد او ناکام بلل شوي وو او همدارنګه په گوند او دولت باندې د خلکو د نه باور خبره هم شوې وه. کله چې په رپوټ کې د گوند او دولت ناکامۍ ته ګوته نیول کېږي او په گوند او دولت د خلکو د نه باور خبره کېږي دې دا معنی ورکوله چې د گوند او دولت مشر د خپلو مسئولیتونو په سر ته رسولو کې پاتې راغلی او باید استعفی ورکړي. خو کارمل استعفی ور نکره ځکه ده ځان ناکام نه بللو. هغه څه چې په رپوټ کې وو هغه د ده نظر نه بلکې د شورویانو لیدلوری وو چې لیکلی رپوټ یې ده ته ورکړی وو چې په پلنوم کې هغه د ویاند په څیر ولولي. د ۱۹۸۶ کال د مارچ په میاشت کې په پام کې وه چې په کابل کې د قبایلو یوه ستره جرګه راوبلل شي. یوه ورځ شوروي سفير تابیيف کارمل ته ورغی او ورته و یې ویل: «تاسې یې مسکو ته بللي یاست. زموږ مشران غواړي ستاسې سره د اړینو مسئلو په اړه خبرې وکړي.» ۲۰۳ کارمل مسکو ته ولاړ د هوايي ډګر څخه یې د کمونست گوند د مرکزي کمیټې روغتون ته ولېږداده هلته شل ورځې بستر وو او دوی میاشتي نور هم په مسکو کې پاتې شو ترڅو هغه ګرباچف ور وغوښت او ورته و یې ویل غوره به دا وي چې د گوند له مشرۍ نه ګوښه او خپله څوکۍ یوه ځوان ملګري ته وسپاري او کارمل ورسره ومنل. کارمل د می په لومړۍ کابل ته راستون شو. کابل ته په رسیدو سره د ده یو شمیر پلویان چې زیاتره یې نجوني او مېرمنې وې د مرکزي کمیټې او ارګ مخامخ د ده په ملاتړ او د ګرباچف-نجیب ضد شعارونو په ورکولو سره اعتراضیه غونډه وکړله. په دې غونډه کې د کارمل ورور محمود بریالي هم ګډون کړی وو. پرېله خوا د گوند په مشرتابه او په تیره په پرچمي اړخ کې د کارمل د پلویانو له لوري د بې نظمیو د منځته راوړو له امله اندېښنو شتون درلود د ماخوستن تر ناوخته ګوندي مشران او شوروي سلاکاران د مرکزي کمیټې په څانګو کې پاتې کیدل البته د کارمل پلویان هلته نه تر سترګو کیدل. کابل ته د کارمل د رارسېدو په دوهمه ورځ (می دویمه) کوم شوروي سلاکار زیږي، ګلابزوی، محمدرفع او د خاد رئیس یعقوبي ته دستور ورکوي کارمل ته ورشي او د گوند د عمومي منشي له مقام څخه د ناروغۍ په نامه د هغه د استعفی غوښتنه وکړي. هغوی د ماخوستن په ۹ بجو کارمل ته ورغلل. د ډلې مشر زېږي وايي: «خبرې ما پیل کړې و مې ویل ته وینې چې په گوند کې وضعه پیچلې ده موږ راغلي یو د وضع د بهبود لپاره ستا څخه مرسته وغواړو. د سیاسي بیرو ملګري پوهیږي چې تاسې د گوند په جوړولو او روزلو کې زیات کار کړی دی. ټول ګونديان تاسو ته احترام لري. اوس مو صحت ښه نه دی او د گوند لپاره کار نه شی کولای. نو د کړکېچ د پای ته رسولو لپاره د ناروغۍ له کبله استعفی وکړئ د گوند په ګټه ده...، زما خبرې رفیع، ګلابزوی او یعقوبي په لنډو جملو او یا سر ښورولو تائید کړې...، خو وروسته یې د میز بلې خوا ته چې رفیع او یعقوبي ناست وه مخ واړوی او له قهره لږ زیډلي ږغ یې رفیع خطاب کړ، وویل لیکن ته، ته څرنگه زما استعفی غواړې. ته، ته څنګه دا خبرې کوي. له کومو غاړو مې راویستی، له مرګه مې خلاص کړې وزارت ته مې ورسولي، بیا یې یعقوبي مخاطب کړ و یې ویل دغه وګوره، والله که چا پیژندی اوس د خاد، د واد وزیر ماته څه وايي... لږ څه شرم وکړئ. تاسو ته نه ښایدل ما ته راشئ او دغه خبرې وکړئ...، زه به ستاسو د خبرو په اړه فکر وکړم بله ورځ به درته ووايم.» ۵۵۵ / ۴۰. ددې لیدني وروسته سبا ته د شوروي د څارګري ادارې دوه لوړپوړي جنرالان ګریچکوف او شبارشین کابل ته راغلل، کارمل ته ورغلل او په مسکو کې یې د خپلو ژمنو د پلې کولو غوښتنه ترې وکړه او استعفی لیک یې مخې ته ورته کېښود. کارمل ورته وایي: «ورته څرګنده نشوه چې په کوم اساس شوروي اتحاد د یوه خپلواک دولت په کورنیو چارو کې بیشرمانه لاسوهنه کوي. خو ګریچکوف په قاطعیت سره په خپل دریځ درېږي او وایي د استعفی د نوښت مرکز

کابل دی او مسکو یوازې افغان ملګرو ته مرسته رسوي. کارمل ته نه ښايي وضعیت لا کړکيچن او کړکيچن کړي...، دا د تشنچ ډک دیالوګ د ۱۹۸۶ د می په دریمه پدې پای ته ورسید چې د ماني خاوند د شوروي جنرالانو په شتون کې د ګوند د رهبرۍ څخه خپل استعفی لیک د افغانستان د خلق دموکراتیک ګوند جوړیدونکي پلنوم ته لاسلیک کړي» ۲۰۲ او هغه ګریچکوف ته وسپاري. پدې اړه د پشت پرده افغانستان په کتاب کې راغلي دي چې کابل ته د کارمل د رسیدو یوه ورځ وروسته د می په دوهمه ولادیمیر ګریچکوف د کی جی بی د لومړۍ ادارې مشر چې په ۱۹۸۸ کې د کی جی بی رئیس شو د جنرال شبارشین د کی جی بی د مرستیال سره کابل ته راوړسیدل. هغوی دنده لرله چې د کارمل د استعفی بهیر سمبال او تنظیم کړي. د جنرال شبارشین په وینا کله چې ګریچکوف کارمل ته دا خبره وکړه چې په مسکو کې خپلې کرې ژمنې عملي کړي «د کارمل رنګ تور شو. هغه منکر نشو چې په مسکو کې ځینو توافقاتو ته رسیدلی وو خو ګوتڅنډه یې وکړه چې ګوښه کیدنه یې نارضایتي او مخالفتونه زیروي او د شوروي اعتبار ته جبران نه کوونکی زیان رسوي. وروسته لدې ناڅاپه پریشانه شو، ژبه یې بنده شوه او و یې ژړل. ما ووژنئ! قرباني مې کړئ! زه مرګ، زندان او شکنجې ته چمتو یم!» ۲۰۳/۲۱۱

په لیکني بڼه د کارمل د استعفی لیک د ترلاسه کولو یوه ورځ وروسته د می په څلورمه د مرکزي کمیټې اتلسم پلنوم راوبلل شو. د پلنوم د جوړیدو مخکې شپه «د کورنیو چارو د وزیر په دستور د کارمل نږدې ملګري، همفکران او خپلوان د مؤسساتو د کنډک د قوماندان خلیل امین زاده له خوا ونیول شول او ارګ ته ولېږدول شول.» ۲ / ۱۵۲ همدارنګه د پلنوم په ورځ د الوتکو الوتنې هم ودرول شوې. د ثورانقلاب په بشپړتیا یې پړاو کې ددې پلنوم توپیر له نورو پلنومونو نه پدې کې وو چې په نورو پلنومونو کې به د مرکزي کمیټې د غړو سربیره ځینو لوړپوړو چارواکو لکه د ولایتي ګوندي کمیټو منشیانو، والیانو، معینانو، قوماندانانو او رئیسانو ګډون درلود خو پدې پلنوم کې یوازې د اسلامی شئونو معین او د قومونو او قبايلو د وزارت نه دوو تنو ګډون کړی وو. په پلنوم کې کله چې د کارمل د استعفی خبره و شوه نظام الدین تهذیب او مجید سربلند د کارمل د استعفی لیک غوښتنه وکړه او نجیب ورته ويلي وو: «ملګري کارمل په خپل خط استعفی کړې ده هغه زموږ سره موجوده ده که ضرورت پېښ شو ملګرو ته به یې وړاندې کړو.» ۴۰ / ۵۵۷ پدې پلنوم کې په زړه پورې دا وه چې د کارمل پرځای د چا د ټاکل کیدو وړاندیز نه وو شوی چې د اسلامي شئونو معین د خبرو غوښتنه وکړه او د خبرو په ترڅ کې یې وویل: «محترم نجیب الله! موږ ستاسو په انتخاب ډیر خوښ شوو او ستاسو د بریالیتوب هيله کوو، نجیب پرې رغ وکړ: مولوي صاحب! زه تر اوسه کانديد شوی یم نه یم ته د ټاکل کیدو مبارکي راکوي. نور احمد نور ورته وایي ستا بیانيه باید تر انتخاباتو وروسته ویل شوې وای.» ۴۰ / ۵۵۷ - ۵۵۸ د سیاسي لوبو څخه د بې خبره ساده مولوي له وینا څخه دا تریخ واقعیت جوتیږي چې څرنگه د افغانستان په روان ناورین کې ځینې سست عنصره ملایان او روحانیون لکه یو شمیر روڼ اندي د توکو په څیر پلورل او پیرل کيږي. پلنوم د رایو په اتفاق کارمل ګوښه او نجیب الله یې د هغه پرځای د ګوند د عمومي منشي په توګه وټاکه. په پلنوم کې بریالي او راتېزاد برخه نه وه اخیستې. په استعفی لیک کې راغلي وو: «ملګرو! له ډیر فکر وروسته ما پریکړه وکړه چې د مسئولیت د احساس او روغتیايي عواملو او نړیوالو مسئلو او ستونزو ته په کتنې سره د خپلو امکاناتو د ژورې ارزونې له مخې د افغانستان د خلق دموکراتیک ګوند د عمومي منشي له مقام څخه زما معذرت ومنئ.» ۳۹ / ۷۲۵ سره لدې چې کارمل د کی جی بی د دوو لوړپوړو سره د شوروي دولت خلاف ترخي خبرې لرلي خو په استعفی لیک کې د شوروي دولت څخه داسې قدرداني شوې وه: «خپله ملي او انټرناسیونالستي دنده ګڼم په همدې شیبه کې یو ځل بیا د

شوروي ستر ولس د گوندي او دولتي مشر څخه زموږ خوريدلي ولس ته د هراړخيزه انټرناسيوناالستي مرستو د ورکونې څخه د زړه له کومې خپله مننه وړاندې کړم.» ۲۰۴ د اتلسم پلنوم په درشل کې د کارمل د ځای ناستي په هکله د گوند په مشرتابه کې نظرونه ویشلي وو خو مشترک ټکي پکې دا وو چې د گوند د بنسټ ايښودونکو څخه يو وټاکل شي. په پرچميانو کې کښتمند او لايق هريوه ځان مستحق گانه. خلقي زيري هم د گوند د مشرۍ شوقي وو چې ځينو د خلقي اړخ د مرکزي کميټې غړو هم زيري ته ليوالتيا لرله. کاروال د گوند رهبرۍ ته د خلقي اړخ په مشرتابه کې د واحد نظر د نشتون خبره کوي او ليکي: «صالح محمدزيري په لومړيو کې د نجيب الله مخالف وو او سلطانعلي کښتمند ته يې ترجيح ورکوله ځکه چې د گوندي سابقې او د سلطانعلي کښتمند د نرم کرکتر له امله يې د کوچنيوتوب او سپکاوۍ احساس نه کاوه. د نياز محمدموند او زما (مير صاحب کاروال) لپاره د کارمل تبديلي په صالح محمد زيري او يا پنجشيري د منلو وړ وه. که څه هم موږ د سلطانعلي کښتمند سره ښې اړيکې لرلې. څرنگه چې وروسته معلومه شوله سيد محمد گلابزوي د مخکنيو مصلحتونو پر بنسټ د نجيب الله په اړه خپله موافقه ښودلې وه. د وطنجار لپاره اصلاً دا مطرح نه وه چې څوک دې شي؟ هغه په وروستي تحليل کې د شورويانو د نظر تابع وو او کوم ځانگړی دريځ يې نه درلود. په هر صورت د شورويانو رول ټاکونکی وو.» ۱۲۸ / ۱۴۶ پدې هکله د افغانستان درمنگنه ژئوپوليتيک کتاب روسي ليکوالان د کتاب په ۵۹ مخ کې د مسکو رول ته گوته نيسي او راوړي: «د کارمل د ځای ناستي په توگه د نجيب په غوراوي کې شورويانو ټاکونکی رول درلود. اندروپوف، اوسټينوف او پونوماريوف د نجيب وړتياوو ته لوړ ارزښت ورکاوه او هغه يې ښه پېژاند. پدې هکله نظريات داسې وو چې د کارمل د بدلولو په صورت کې يوازې نجيب کولی شي د هغه پر ځای وټاکل شي.» د ا، خ، د، گ د مشر په توگه د نجيب د غوراوي به د شوروي جنرال لياخفسکي ولولو: «د ۱۹۸۰ لسيزې په نيمايي کې په شوروي اتحاد کې د رهبرۍ د بدلون له کبله په افغانستان کې هم د مشرتوب د بدلولو خبره مطرح شوه، د گرباچف د ټينگار په وجه ډاکټر نجيب الله د مشرتوب لپاره غوره شو.» ۲۰۵ / ۱۹ پدې ډول د گوند د اتلسم پلنوم په جوړولو سره د مسکو له خوا د نجيب الله په گټه کودتا په بري سره سرته ورسېده.

د پورتنیو څرگندونو نه ښکاري چې کارمل د مسکو د ارادې او د کي جی بی د جنرالانو د فشارونو له امله د گوند د عمومي منشي له مقام څخه استعفی ته اړ ایستل شو او پر ځای يې نجيب الله وټاکل شو خو بيا هم کښتمند د اتلسم پولينوم دايريدل او په هغه کې د نجيب الله ټاکنه د گوند د مشرتابه (سياسي بيرو) اراده گڼي، د شورويانو اغيزاو نفوذ نه مني او ليکي: «۱۹۸۶ کال داسې پيل شو چې يوځل بيا د رهبرۍ په دننه کې اختلافونه زيات شول او دا ځل د رهبرۍ د مشر د تبديليدو پرته له منځه نه تلل. د سياسي بيرو اکثریت د رهبرۍ تغيير يو اړين ضرورت گانه چې نجيب الله د کارمل پر ځای وټاکي، کارمل شخصاً هم لدې څخه خبر درلود.» ۳۹ / ۷۲۵ هغه مهال ليکوال د دفاع وزارت د ملکي مدافعي په رياست کې دنده لرله. د اتلسم پلنوم د دايريدو وروسته ددې رياست عمومي رئيس جنرال دوست محمد د گوند د مرکزي کميټې علی البدل غړي د رياست منسوبينو ته پدې اړه معلومات ورکړل او ټول خپلو څانگو ته لارل. څو شيبې وروسته رييس ليکوال خپل دفتر ته و غوښت او ورته ويلي: «نور څه غواړئ ببرک کارمل خو مو هم لېرې کړ.» ليکوال ورته وويل نه پوهيرم چې کارمل چا لېرې کړ ځکه چې څو ورځې مخکې ويل کېدل چې د سياسي بيرو غړي په پام کې لري چې د گوند د بنسټ ايښودونکو څخه يو د کارمل پر ځای وټاکي. خو وينو چې نجيب د گوند د سياسي بيرو د غړو د ارادې خلاف د گوند د مشر په توگه وټاکل شو. د کارمل پر ځای د کښتمند يا زېري د ټاکنې خبره رييس ليکوال ته کړې وه. په خپله نجيب الله ميثاق ته د ده واک ته د رسېدو په اړه داسې ويلي دي: «کارمل ته ويل شوي وو چې د ناروغۍ

په نامه د گوند او دولت له رهبرۍ استعفی وکړي او شوروي ته د استراحت لپاره لار شي او هلته د ژوند کولو ټول امکانات او آسانتیاوې ور ته چمتو کړي. کارمل مقاومت کاوه او چمتو نه وو داسې سیاست ومني. شوروي سلاکارانو د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند د مرکزي کمېټې د ټولو غړو سره کار پیل کړ او هر یوه ته یې جلا جلا سیاست توضیح کاوه. په پای کې د محمود بریالي، اناهیتا راتب زاد، ظهور رزمجو، نظام الدین تهذیب او مجید سربلند پرته د مرکزي کمېټې ټول اصلي او علی البدل غړي د دې تگلارې سره همغږي شول. باید د مرکزي کمېټې پلنوم جوړ شوی وای او کارمل د ناروغۍ په پلمه استعفی ورکړې وای...» ۷۹ / ۵۵۲ - ۵۵۳ د نجیب الله د واکمنېدلو رښتیا به په خپله له ده څخه هم ولولو. کله چې مسکو د ۱۹۸۹ کال د نوامبر په میاشت کې د برهان الدین رباني په مشرۍ د مجاهدینو یو پلاوی مسکو ته تللی وو او د دې پلاوي سره مسکو دې هوکړې ته رسېدلې وو چې د ۱۹۹۲ د جنوري د لومړۍ وروسته به افغان حکومت ته پوځي تسلیحاتي مرستې دروي. لدې پرېکړې وروسته نجیب الله په نهیلۍ او گیلې سره د شوروي اتحاد د وخت بهرنیو چارو وزیر شیواردنایي ته یو لیک استولی او په یوه برخه کې یې راغلي دي: «ما نه غوښتل جمهور رییس شم، تاسې زه رضا کړم. پرله پسې مو هیله وکړله او د ملاتړ ژمني مو را کړلې...، اوس مو زه او د افغانستان جمهوریت تقدیر ته پرېښودل. څرنگه دا مسأله درک شي.» ۲۰۱ / ۱۹۴

ملي روغه جوړه

د کارمل پر ځای د نجیب الله د ټاکلو څخه د مسکو موخه دا وه چې له افغانستان څخه خپل پوځیان وباسي او نجیب پدې لاره کې ورسره کاملاً همغږی او همکارۍ ته چمتو وو خو کارمل ورسره مخالفت ښودلی وو. نجیب الله واک ته په رسیدو سره د مسکو له لوري د چمتو شوي نسخې پر بنسټ رسماً د ملي روغې جوړې تگلاره اعلان کړه چې منځپانګه یې د وسلوالو مخالفینو سره په پخلاينې، د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند له لوري د واک د انحصار څخه ډډه، په هیواد کې د سیاسي گوندونو او آزادو رسنیو فعالیت، د پراخ بنسټه حکومت منځته راتګ او د افغانستان څخه د شوروي پوځیانو وتل وو. خو نجیب ادعا کوي چې دی د ملي روغې جوړې د تگلارې د غوره کولو نوښتګر دی. نجیب الله د ۱۳۷۰ کال د تلې په دریمه په پارلمان کې دا پوښتنه طرحه کړه «چې د ملي روغې جوړې تگلاره له کومه ځایه پیل شوه؟ وویل، ځواب روښانه دی. څرنگه مې چې څو څو ځله د مختلفو مناسبتونو له کبله د دې مسئلې سره تماس نیولی دی چې پنځه کاله مخکې د پوهانو، روحانیونو او د افغاني مختلفو شخصیتونو سره ناستې او لیدنې کتنې ترسره کړې او د ۱۳۵۷ کال د ثور د اوومې وروسته تجربې راغونډې شوې. د ملي روغې جوړې لومړنۍ مفکورې د همدې ناستو او د نظریاتو د مبادلې څخه منځته راغلې.» ۲۰۱ / ۲۰۶ خو واقعیت دا دی چې د روغې جوړې تگلاره د شورویانو له لوري په چمتو شوي رپوټ کې چې کارمل د گوند په شپاړسم پلنوم کې ولوست اعلان شوله او وروسته هغه د مسکو له لوري د یوه جامع سند په توګه تنظیم او د نجیب الله په واک کې کېښودل شو. کاروال د هغه مهال د دارالنشاء غړی پدې هکله لیکي: «دا سند له روسي ژبې نه په تاجکي ژباړل شوی وو چې لومړی ځل د نجیب الله له لوري په سیاسي بیرو کې مطرح شو.» ۱۲۸ / ۱۵۳ نه یوازې کاروال د ملي روغې جوړې د تگلارې نوښتګر مسکو ګڼي بلکې شوروي جنرالان او په هغو کې ګروموف ورته څرګندونې لري او لیکي: «د افغانستان د خلق دموکراتیک گوند د عمومي منشي په توګه د نجیب الله د ټاکنې سره جوخت شوروي ګوندي سلاکارانو نوې ستراتیژي جوړه کړه چې موخه یې په هیواد کې د کورنۍ مخامختیا

کمول وو. دا ستراتيژي په ټوله نړۍ کې د ملي پخلاينې (ملي مصالحې) په نامه شهرت وموند. «۱۹۰ / ۱۹۲ د نجيب له لورې د اعلان شوي ملي روغې جوړې د تگلارې په اړه (افغانستان در منگنه جيوپولتيک) نومي کتاب په دېرشم مخ کې داسې راغلي دي: «بېله شکه نجيب الله يو پياوړی ځيرک چلباز او سرزوری سياستوال وو. د اوازو خلاف نه هغه او نه کوم بل افغان مشر د ملي پخلاينې تگلاره اعلان کړله. د ملي پخلاينې سناريو د کرملن د مانۍ د لارښوونکو په دستور وليکل شوله او افغاني اړخ يې يو عادي پلي کوونکی وو. همدارنگه لياخفسکي د افغان ميرانه او غميزه نومي کتاب ليکوال د کتاب په ۳۴۳ مخ کې د څلويښتم پوځ له لوري مسکو ته د يوه ليږل شوي رپوټ يوه برخه راوړي چې دا رپوټ که له يوې خوا د ملي روغې جوړې جوړوونکی شوروي اړخ گڼي له بله پلوه د دې تگلارې د ناکامۍ پيغام هم له ځانه سره لري. په رپوټ کې راغلي دي: «اوس معلومېږي چې د ملي روغې جوړې تگلاره چې د شوروي اتحاد د کمونست گوند لارښوونکو وړاندې کړه او د افغانستان خلق دموکراتيک گوند يې پلي کوي عملي نه ده. سربيره پردې هغه د مخالفانو په گټه واوښته.» د څلويښتم پوځ له لوري مسکو ته د استول شوي رپوټ څخه ښکاري چې د ملي روغې جوړې څخه مسکو موخه دا وه چې څه ډول خپل لښکر له افغانستان څخه وباسي. کارمل د پاڅه سياستوال په توگه د مسکو پدې موخه پوهېدلی وو او د گرباچف د وړانديز په وړاندې ودرېد خو ځوان نجيب الله دا درايټ او هوښياري نه لرله. هغه نه يوازې د مسکو له لورې پدې پيل شوي لوبه کې خپل سر بایلود بلکې افغانستان يې د کرکيچ خورا گواښمن پړاو ته ورټيل واهه چې د شوروي د اشغال نه يې پايلې افغانانو ته گواښمنې شوې. البته دا د دې معنی نلري چې د ملي روغې جوړې تگلارې ته اړتيا نه وه بلکې د هغې د بريا لپاره بايد رښتيني هلې ځلې شوې وای. دا تگلاره هغه مهال بريالۍ کېدله چې د هرڅه د مخه نجيب په گوند کې د خلقيانو او په واکمنۍ کې د نورو سياسي ډلو سره جوړه کړې وای، د پرچمي له تنگ چوکاټ څخه يې بايد ځان را اېستلی وای، د مخالفينو سره يې صادقانه خبرو اترو ته مخه کړې وای نه اپراتيفي لوبو ته. د ملي روغې جوړې د تگلارې د اعلانولو وروسته د نجيب الله له کړنو څرگنده شوله چې هغه گومان نه کولو چې شورويان د افغانستان څخه خپل پوځيان وباسي همدا لامل وو چې د ملي روغې جوړې د تگلارې د پلي کولو په موخه يې رښتيني هلې ځلې ونکړلې او خپلې اپراتيفي-خادېستي لوبې يې پر مخ وړلې. هغه د ژنيو د لوزنامې د لاسليک يوه اونۍ مخکې چې په تاشکند کې له گرباچف سره وکتل سر يې پدې خلاص شو چې شوروي اړخ د خپلو پوځيانو په اېستلو کې جدي دی. د نجيب لخوا د دا ډول ناسم گومان، د هغه له لوري د اپراتيفي لوبو پر مخ وړل او دې ملي پروسې ته د يوې پروژې په څېر د ليدلو پايله د ملي روغې جوړې ناکامي او په هېواد کې د تنظيمونو د وحشت واکمنېدل شول.

طرحه که عريضه ؟!

د نجيب الله له خوا د ملي روغې جوړې د اعلان وروسته پرچميانو د وسلوال او غير وسلوال اپوزېسيون سره پټو او څرگندو اړيکو ټينگولو ته مخه کړله چې دا اړيکې د اسلامي جمعيت او شيعه گوندونو سره خورا تودې وې. تردې چې اته گوني تنظيمونه يې په يوه دسترخوان کېږول. د فقير محمد ودان په خبره «... د اسلامي وحدت گوند په يوه اپراتيفي لوبه کې د دولتي امنيت د وزارت د مالي لگښتونو او تخنيکي امکاناتو له مخې منځته راغی او پروژې يې د جمهور رئيس له لوري جوړه شوله.» ۲۵۱ / ۱۹۱ د نجيب دې اپراتيفي لوبو د وطن تباهي ته شرايط برابر کړل. د يوې ملي مسالې په اړه د هېواد له سياسي مخالفو او موافقو ډلو سره اپراتيفي او استخباراتي لوبې مردودې دي. خلقي مشرتابه دا اړيکې ليدلې خو

واکمن فرکسیون د دې اړیکو، د هغو د بهیر او پایلو په اړه سیاسي بیرو ته رپوټ نه ورکاوه او هرڅه د خلیانو څخه پټ پرمخ تلل. د ودان په خبره « ترهغه ځایه چې لیکوال خبر یم د اسلامي گوند سره په خبرو کې نجم الدین کویاني، لایق او یعقوبي برخه لرله د اسلامي وحدت سره کښتمند او د هغه کاري ډلې کار کاوه. د نظار شورا سره د جمهور رئیس مرستیال محتاط یا محبوب الله کوشاني توظیفیدل. د پاچا د پلویانو سره سلیمان لایق او عبدالوکیل همدارنګه د ملي محاذ او ملي ژغورنې سره د بهرنیو چارو، د گوند د نړیوالو اړیکو او اکثرأ د دولتي امنیت د وزارت له لارې مذاکرې پرمخ تللي. » ۶۷ / ۱۹۱

څرنګه چې ښکاري د مخالفینو سره د مذاکرو په پرمخ وړونکو کې د خلیانو یو کدر نه ترسترګو کيږي پداسې حال چې د گوند د مؤتلف سازا استازی پکې شتون لري. نجیب د خپلو سیاسي سیالانو، مخالفانو او دښمنانو سره سولې او جوړجاړي ته چمتو وو خو د خپلو سازمانی ملګرو سره یې د ګډ کار څخه ډډه کوله. دا که له یوې خوا د خلیانو سره د هغه دښمني ښیي له بله پلوه د سولې او د افغان ولس سره هم دښمني وه. د نجیب له لوري د دا ډول دریځ غوره کول د ملي روغې جوړې په تګلاره د مخالفینو باور ته هم زیان رساوه او له بله پلوه په گوند کې یې هم کورنیو کشمکشونو او مخامختیا ته لار هواره کله چې ګرباچف د شوروي کمونست گوند په اووه ویشتمه کنگره کې د افغانستان جګړه شوروي اتحاد ته ناسور تپ وبلله او د افغانستان څخه یې د شوروي سپاهیانو د وتلو پریکړه افغاني مشرانو ته اعلان کړه په واک کې شریکو خلقي مشرانو دا خلیانو ته ښه فرصت وگڼلو ګواکې چې د آزادې ساه د کښلو مناسب شرایط را رسېدونکي دي چې نور به په هېواد کې شوروي لښکر د داموکلس د توري په شان خلیان نه ګواښي او د خپل فعال شتون د ښودلو په موخه یې هلې ځلې پیل کړلې. خو د خلیانو سره د پرچمیانو له لوري د مخالفینو سره د خبرواترو د بهیر نه شریکول یعنې د سولې له بهیر څخه لرې ساتل خلقي مشران وهڅول خپل کورني اختلافونه شا ته پریرېدي او خلقي صفوف یې اړ شول چې د خپلو آزمايل شوو مشرانو تر شا ودریږي. خلقي مشرتابه د خپل دریځ د ساتلو په خاطر په واک کې شریکو نورو سیاسي ډلو سره د پوهاوي او ګډې ژبې د موندلو په موخه اړیکې ونيولې خو کومه بریا یې نه لرله. لامل یې د انقلاب په بشپړتیا یې پراخ او کې د خلقي مشرتابه پاسیف دریځ، د واک نشتون او په خپله د خلیانو کورني اختلافونه وو.

د پرچمیانو سره په واک کې شریکو خلقي مشرانو د دې لپاره چې د شوروي پوځیانو د وتلو وروسته خلیان په یوه قوت واوړي د ۱۹۸۸ کال د اپریل په میاشت کې یوه طرحه جوړه کړله چې په مرکزي کمیټه کې د ۳۰ تنو خلیانو څخه ۲۸ تنو لاسلیک کړه او هغه یې د شوروي سفیر له لارې ګرباچف ته واستوله. هغه مهال د گوند د مرکزي کمیټې غړي ۱۲۰ تنه وو. طرحه دوو تنو محمداسلم وطنجار او انجینر نظر محمد لاسلیک نه کړه ځکه هغوی د نجیب الله ترڅنګ دریدلي وو. ګرباچف ته د طرحې لیرل یو ځل بیا د خلقي مشرتابه نه وړتیا نندارې ته کیښودله. هغوی د دې پر ځای چې خپلې غوښتنې او وړاندیزونه په سیاسي بیرو یا مرکزي کمیټه کې طرحه کړي او د پرچمیانو سره یوه پوهاوي ته ورسیري طرحه ګرباچف ته استوي. د خلیانو د مشرتابه له لوري ګرباچف ته د دې طرحې استول په واقعیت کې د عریضي لېږل وو. خلقي مشرانو د مسکو له دوه مخی، د شورویانو له لوري د خلقي غورځنګ د کمزورولو، او د هغه د رهبرانو د له منځه وړلو له ترڅو تجربو څخه درس نه وو اخیستی او فکر یې کاوه چې په شوروي اتحاد کې د ګرباچف په واکمنیدو سره به شورویان د رښتینو دوستانو په څیر د افغانستان سره همکاري وکړي. دوی ددې واقعیت د درک وړتیا نلرله چې د شوروي اتحاد په شان د یوه ستر هېواد تاریخ نه یوه واکمن جوړکړی او نه یې یو واکمن اړولی شي. ګرباچف دا طرحه له یوه مکتوب سره ګډه نجیب الله ته واستوله چې پکې یې لیکلې وو دا ستاسو کورنی موضوع ده هغه پخپله

حل کړی. د گرباچف دا غبرگون منطقي او مناسب غبرگون وو چې یو حکومت یا یو سیاسي گوند خپلې کورنۍ ستونزې باید پخپله حل کړي. په زړه پورې لا دا ده چې په مرکزي کمیټه کې د گرباچف لیک زیري هغه چا چې د طرحې سره متمم لیک لاسلیک کړی وو ولوست. د گرباچف مکتوب نجیب ته دا پیغام هم درلود چې خلقیان د ده له تگلارو سره همغږي نه دي د تشکل په لټه کې دي او کولی شي ده ته ستونزې جوړې کړي. د دې مکتوب په وړاندې د ولسمشر غبرگون دا وو چې د خلقیانو له تشکل مخنیوی وکړي او هغه خلقیان چې د ده د تگلارې په وړاندې درېږي له ډگره وباسي او څوک چې د ده له دریځ څخه ملاتړ کوي په خپل غېږ کې ونیسي. په دې موخه یې په خلقي مشرانو او کدرونو کار پیل کړ تر څو د هغوی دریځ ځانته معلوم کړي هغه کسان چې د خپلولو وړ دي خپل او هغوی چې ځانگړی دریځ لري ور سره اړین چلند وکړي. د میثاق په وینا «کله چې په ۱۳۶۷ ل/ ۱۹۸۸ز کې ډاکټر نجیب الله د کارمل د پلویانو او د کارمل د همکارانو او همسنگرانو صالح محمد زېږي، دستگیر پنجشيري، نیاز محمد مهمند، میر صاحب کاروال، سید محمد گلابزوی او یوشمیر نورو خلقیانو د فشار لاندې راغی د امین د دوران گوندیانو ته یې مخه کړه» ۵۲۴/۷۹ ترڅو دوی د ځانگړي دریځ لرونکو خلقي مشرانو او کدرونو خلاف لکه توکي وکاروي چې پدې کار کې بریالی هم شو. پدې برخه کې د نجیب بریا تر دې کچې وه چې د گوند بنسټ ایښودونکي لکه میثاق او شاه ولي هم خپل او د خلقیانو د سترې برخې په وړاندې یې ودروي. میثاق د نوو سټي آژانس له خبریال سره په یوه مرکه کې ويلي وو: «نور محمد تره کی د خلقیانو رهبر او بېرک کارمل د پرچمیانو رهبر وو خو ډاکټر نجیب الله د ټول د ا، خ، د، گ یعنې د خلق او پرچم د فرکسیونونو رهبر دی.» ۱۴۴ / ۲ میثاق دومره نجیب ته وفادار دی چې د هغه په اړه د یوه څرگند واقعیت څخه سترگې پټوي او هغه دا چې نجیب لکه نور پرچمي مشران د سفارتونو څخه د شتمنیو په لوټ کې ښکېل نه وو. هغه په خپل کتاب کې د پرچمي سفیرانو له لوري د سفارتونو د شتمنیو د وړلو کچه راوړې ده خو یوازې د نجیب لخوا د شتمنیو د وړلو په اړه څه نه لیکي.

محمد اعظم سیستاني د خلقي واکمنۍ د دولتي رسنیو پر بنسټ په خپل کتاب مقدمه برکودتای ثور و فجایع هشت ثور په ۱۱۳ مخ او میثاق د خپل کتاب په ۳۲۰ – ۳۲۱ مخونو کې د سفارتونو د وړل شوو شتمنیو د کچې په اړه راوړي :

عبدالکریم میثاق

محمد اعظم سیستاني

- ۷۰۰۰ ډالر

۱- بېرک کارمل ۷۵۰۰ ډالر

- ۱۱۰۰۰ ډالر

۲- اناهیتا راتب زاد ۷۶۰۰ ډالر

- ۲۲۰۰۰۰ ډالر

۳- نور احمد نور ۲۱۰۰۰۰ ډالر

- ۱۰۰۰۰ انگریزي پوند او ۲۰۰۰ ډالر

۴- عبدالوکیل ۲۰۰۰ ډالر

- ۵۰۰۰ ډالر او ۷۰۰۰ کلداری

۵- محمود بریالی ۲۴۰۰ ډالر

- صفر.

۶- نجیب الله ۲۱ میلیون ریال

نجیب الله د خلقیانو د دریځ د معلومولو وروسته پدې کې شو چې هغه خلقي مشران چې د پخوا په څیر د پرچم د ارادې سره سم گامونه نه اوچتول په بهر کې دپلوماتیک مسئولیتونه او تحصیلي بورسونه ومني چې له گلابزوی پرته نورو د نجیب الله وړاندیزونه ونه منل. کله چې د گلابزوی د سفارت اوازې

خپري شوې « د خلقي اړخ مشران د څارندوی په کلپ کې سره جرگه شول د وطنجار او انجیرنظر محمد پرته ټولو په یوه خوله وویل چې گلابزوی باید په هیڅ صورت خارج ته ولاړ نشي...، خارج ته د گلابزوی په اړه اړینه بریښي وویل شي چې د وسله وال پوځ لوی څارنوال جنرال محمد هاشم نوري او د سیاسي بیرو غړی میر صاحب کاروال د هغه کور ته ورغلل ترڅو هغه قانع کړي چې خارج ته له تگ نه ډډه وکړي چې دا مهال د شوروي د سفارت نه د تلفون زنگ راځي او گلابزوی ته خبر ورکوي چې د مسکو نه ځانگړې الوتکه د ده لپاره راغلي او په هوايي ډگر کې د ده انتظار باسي، سبا ته باید حرکت وکړي، هغه موافقه وکړه او د خپلو کالیو په ټولولو یې پیل وکړ. » ۱۲۸ / ۱۶۴ له سفارت نه گلابزوی ته تلفون ښيي چې مسکو هغه مهال هم د افغانستان د دولت د چارو او په هغو کې د لوپورو د مقرریو واک درلود چې څوک چیري په دنده وگوماري او څوک لېري یا بیواکه کړي. له هغه سره جوخت نجیب الله د خپلو اېراتیفي لوبو پر اساس د خلقي کدرونو د دریځ د معلومولو په موخه په گوندي سازمانو کې د نظر غوښتنې پرامه سازماندهي کړه. پدې نظر غوښتنې کې غوڅ اکثریت خلقيانو د کنگرې د رابللو غوښتنه کوله او کله چې دا موضوع په سیاسي بیرو کې طرحه شوله د نجیب الله ځواب دا وو چې « د کنگرې د دایریدو وخت نه دی، هیواد د جگړې په حال کې دی او کارملیانو د دې لپاره چې د خلقيانو او نجیب ترمنځ اختلافونه زیات کړي له دې مسالې سره علاقه وښودله هغوی هم د کنگرې د دایریدو سره سربنور اوه. » ۵۸۷/۴۰

نجیب الله چې د کنگرې د رابللو له توپان سره مخامخ شو، هڅوونکي یې خلقي مشران او په ځانگړې توگه زیری گانه. د زېري په وینا نجیب هغه ورغواړي او ورته وایي: « د شفاخانې د راپور له مخې ته زیات ناروغه یې بهتره ده ته پوښته ده د سفیر په څیر ولاړشي، استراحت او خپل علاج به وکړي خو ما له دغه کار څخه د بیلابیلو علتونو په وړاندې کولو انکار وکړ، څه وخت وروسته په کوم پلنوم کې زما د اخراج مسئله طرحه شوه. » ۴۰ / ۵۹۱ داسې بریښي چې تردې وروسته د زېري د فزیکي له منځه وړلو څو ناکامي هڅې کيږي چې په یوه کې یې د شوروي د سفارت د لاس لرلو شک هم کیدای شي. زیری د دولتي امنیت د وزارت د سلاکار له خوا سفارت ته بلل کيږي د شپې ناوخته چې د سفارت څخه د کور خوا ته ستنېږي د آرتن پله ته نږدې په نوآباد کې د ده موټر ته بم ایښودل شوی وو، ده ته کوم زیان نه رسیږي خو موټر یې ویجاړیږي او څه موده وروسته هغه د ۱۹۸۹ کال د اکتوبر په میاشت کې د مرکزي کمیټې په پلنوم کې د سیاسي بیرو نه وایستل شو. د پلنوم د دایریدو نه یوه ورځ مخکې شوروي سفیر وړانسوف زیري ته ويلي وو چې «باید په گوند کې د یووالي روحیه پیاوړې شي او هرچا ته مناسب ځای پیدا شي.» ۱۲۸ / ۱۶۱ د خلقي مشرانو گوښه کولو نه دا چې د یووالي روحیه نه پیاوړې کوله بلکې د دواړو اړخونو ترمنځ یې اختلافونه لا زیاتول.

د خلقي مشرتابه له لوري د دې طرحې د طراحانو کمزوري او نه وړتیا به په یوه بېلگه کې وړاندې کېږي. هغه مهال لیکوال په سیاسي – پوځي پوهنتون کې د استادۍ دنده لرله. یوه ورځ ډگروال محمد قاسم چې مخکې لدې د خوست د ۲۵ فرقې سیاسي آمر هم په پوهنتون کې په تدریس بوخت وو. هغه د لیکوال سره د خلقي مشرانو له لوري د دې طرحې خبره شریکه کړله چې د هغې په اړه گډ کار وشي. لیکوال دا طرحه یوه جامع سیاسي طرحه وگڼله خو دا یې پرې اضافه کړل چې د داسې یوې طرحې عملي کول یوه وړ او غښتلي مشرتابه ته اړتیا لري چې خلقيان هغه نه لري. یو سیاسي سازمان ځانله تکتیکي او ستراتیژیکي هدفونه ټاکي. څرنگه چې طرحه د خلقيانو د تشکل پیغام لري. کله چې د یوه سازمان خبره کیږي هغه باید تکتیکي او ستراتیژیک هدفونه ولري. زه د خلقي سازمان دا تکتیکي او ستراتیژیکي هدفونه نه وینم. ښه بېلگه یې ولسي جرگې ته ټاکنې دي. تاسې را ته ووايئ چې زموږ د پوهنتون خلقيان او پلویان

يې ددې ناحيې د دريو کانديدانو څخه کوم کانديد ته رايه ورکړي؟ هغه ځواب راکړ نه پوهيږم. ليکوال ورته وويل خلقي مشرانو د سترو موخو د پلې کولو لپاره مټې رانغښتې دي پداسې حال کې چې د تکتیکي او کوچنيو مسالو په هکله ځانگړی دریځ او د شته ستونزو د حل په اړه کومه نقشه نلري آيا دوی د دې ستر پيټې د وړلو وړتيا لري؟ لدې کبله په داسې مشرانو پسې تلل تېروتنه او د ځان تېراېستل دي او زه پدې برخه کې همکاري او گډ کار ته چمتو نه یم. څه موده وروسته چې د گرباچف ليک زيري د مرکزي کميټې په پلنوم کې ولوست معنی يې دا وه چې هغه خپله تېروتنه ومنله چې طرحه يې مسکو ته استولي وه خو بيا يې هم په همدې پلنوم کې د پلنوم برخه والو ته د دې طرحې په سموالي ټينگار ونکړ او خپل دریځ يې د پلنوم له برخه والو سره شریک نکړ. د دې طرحې خو په واقعیت کې د عربيضې وروسته بهيرونو څخه داسې ښکاري چې د دې کار ترشا هم مسکو ولاړ وو ترڅو خلقيان او پرچميان د يو بل په وړاندې ودروي.

نجيب الله او ورسره زياتيدونکي مخالفتونه

د گوندي او دولتي مشر په توگه د نجيب الله د ټاکل کېدو وروسته ډېر ژر د هغه په وړاندې په گوند کې مخالفتونه پيل شول او د وخت په تيريدوسره يې کچه لوړيدله. شورويانو چې په گوند او دولت کې ژورې ريښې ځغلولې وې او له هر څه نه خبر وو د هغوی څخه يې يو ليکي: «خبره پدې کې ده چې د نجيب الله په واکمنېدو سره په گوند کې داخلي گوندي مبارزه کمزورې نه شوه بلکې برعکس لا يې قوت وموند.» ۳۷۶ / ۴۹ د نجيب الله په وړاندې د مخالفتونو د زياتېدو لاملونه دا وو.

۱ - د نجيب الله تېروتنې

مخکې ويل شوي وو کله چې د پرچم خبره کېدله معنی يې د کارمل ډله وه. لکه څرنگه چې کارمل د شورويانو د فشار له امله د گوند له مشرتابه گوښه کړل شو او چمتو نه وو له خپل مقام څخه تېر شي بېله کومه شکه پلويانو يې د هغه د ځای ناستي ضد دریځ نيولو. دا چې نجيب الله د کارمل د همغږۍ پرته د گوند مشرتابه ته زړه خوښ کړ دا يې ستره تېروتنه وه. بله تېروتنه يې دا وه چې د گوند د عمومي منشي د مقام څخه د کارمل د گوښه کولو وروسته د کارمل سپکاوی کېده چې دې ډول وضعيت نه يوازې د کارمل په ټپونو د مالگي دورول وو بلکې د نجيب الله خلاف د کارمل پلويان هم لمسول. دريمه تېروتنه يې په خلقيانو نه باور او د هغوی د کمزورولو هڅې وې. د ملي روغې جوړې د تگلارې په اعلانولو سره ټولو گوندي او حکومتي بنسټونو ته دستور ورکړل شو چې د سولې بهير ته د مخالفينو را جلبولو ته مټې را ونغاړي. خلقي مشرانو او اغېزمنو خلقي کدرونو هم پدې لارکې هلې ځلې پيل کړلې او د خپلو اجراتو رپوټونه يې په خپل وخت له مسؤل مقاماتو سره شريکول. خو کله به چې د خلقيانو له لوري مخالفين چمتو شول چې له مخالفت لاس اخلي نجيب الله به هدايت ورکړ چې هغه له خاد سره تنظيم کړي که مخالفينو به د خاد سره د اړيکو د ټينگولو ډډه وکړه نو نجيب الله به همدې خلقي کدرونو ته هدايت ورکړ چې نور د هغوی سره اړيکې پرې کړي. د بېلگې په توگه خليل الله کوهستاني د گوند د مرکزي کميټې غړی د «نجيب الله له خوا د مصالحي د پروگرام په خاطر تگاب او نجراب ته استول کېږي...» په تگاب او نجراب کې د محل له جهادي قوماندانانو سره يې وسيع او ثمربخش فعاليت وکړ. نوموړي به په هرو دری مياشتو کې کابل ته راته او جمهور رييس ته به يې د کار گزارش وړاندې کاوه. بالاخره جهادي قوماندانان د مصالحي پروگرام ته آماده شول. له دې وروسته خليل الله کوهستاني نجيب الله ته گزارش

ورکړ چې جهادي قوماندانان آماده دي چې له مصالحې سره پيوست شي، نور نه غواړي جنگ ته ادامه ورکړي. نجيب الله هدايت ورکوي چې قوماندانان د خاد ارگان ته تسليم کړه ! خليل الله کوهستاني له هدايت سره سم ، جهادي قوماندانو ته اعلانوي – چې تاسو اوس د خاد ارگان ته تسليموم. جهادي قوماندانان کوهستاني صاحب ته وايي ، موږ له تاسو سره موافقه کړېده ، موږ خاد ته نه ورځو. کوهستاني صاحب بيا نجيب الله ته د عين موضوع گزارش ورکوي . جمهور رييس نجيب الله ، کوهستاني صاحب ته هدايت ورکوي : تماس دې له جهادي قوماندانانو سره قطع کړه. « ۱۷۰ / ۲۲۲ – ۲۲۳ د نجيب الله دا ډول دريځ د خلقيانو سربېره د مخالفينو له لوري هم د روغې جوړې په تگلاره او په نجيب الله هم شکونه پيدا کول .

۲ - په گوند کې د اختلافونو سرچينه

په هر سياسي سازمان کې د اختلافونو سرچينه د هر څه د مخه د نوموړي سازمان په مشرتابه او اغېزمنو کدرونو کې بايد ولټول شي . په ا، خ ، د ، گ کې تل د اختلافونو سرچينه گوندي مشران او د گوند د واکمنۍ پر مهال سياسي بېرو وه چې غړي يې يا د گوند بنسټ ايښودونکي يا اغېزمن او ځواکمن کسان وو . دا مشران چې د افغاني قبيلوي ټولني محصول وو دوی هم د گوند د مشر وروسته لکه د قبيلو د مشرانو په څېر د گوند د مشرۍ خوبونه ليدل. همدا لامل وو کله چې د ۱۹۸۶ کال په لومړيو کې کله چې د واک څخه د کارمل د گوښه کېدو گنگوسي وې ويل کېدل چې د کارمل ځای ناستی به د گوند د بنسټ ايښودونکو څخه يو وي . خو د گوند په رهبرۍ کې د واکمن ذهنيت خلاف نجيب الله د کارمل ځای ونيو. له همدې امله وو چې د سياسي دفتر هغو غړو چې د زعامت خوبونه ليدل د نجيب الله خلاف دريځ غوره کړ . پدې هکله به دوي بيلگي راوړل شي:

الف – شاه محمود حصين خلقي کدر د ۱۹۸۶ کال په لومړيو کې د دوو تنو سره لايق ته ورغلي وو په يوه ليکنه کې راوړي: « لايق صاحب په يوه پاريدلي رواني حالت کې وويل . عجيبه ده : هغه هلکانو چې لايي پرتوگ نه وو اغوستی او زموږ مخې ته دې خوا او هغې خوا توپونه وهل نن د گوند او سبا د دولت مشري تر لاسه کوي. » ۲۰۷

ب- کښتمند هم چې له هره پلوه ځان د گوند د مشرتابه مستحق گڼلو ليکي : « د يادولو وړ گڼم چې غوښتنو ، وړاندیزونو او نظرياتو شتون درلود چې زه د ببرک کارمل په ځای د گوند او دولت رهبري او رياست په غاړه واخلم ځکه چې د گوندي او د دولتي کار ، مشرتوب او صلاحيت ، گوندي او وگړنيز ملاتړ په بشپړ ډول طبيعي او منل شوي گڼل کيدل چې داسې بدلون راشي . د گوند د ننه او په ټولنه کې داسې انتظاراتو شتون درلود ... ، تصادفاً په دې مقام کې زه وم چې د گوند د بنسټ ايښودونکو او د کارمل وروسته په گوند کې دوهمه څيره شميرل کيدل او په گوند کې زما په وړاندې کوم مخالفت موجود نه وو خو ما شخصاً د رهبرۍ ادعا نلرله او يا بنيادي اړين شرايط لا برابر نه وو. » ۳۹ / ۷۰۶ - ۷۰۷ د پرچم د فرکسيون د پورتنیو دوو مشرانو څرگندونې ښيي چې هغوی ځانونه د گوند د زعيم مستحق گڼل خو باز د نجيب الله په سرکيناست او نجيب د دوی دواړو او د گوندي زعامت د نورو ليوالو دښمني وگټله . د گوند د مشر په توگه د نجيب الله د ټاکل کېدو له امله د زېري او نور ناخوښي د زېري له لاندې وينا نه جوتېږي: « يوه ورځ نور احمدنور په دفتر کې ناخوښه راملوم شو ، نو مي پوښتنه ځنې وکړه څنگه داسې مايوسه ناست يې نه وايي کاروانونه دې غرق سوي دي. دی له چورتونو راووتی ، و يې خندل او ويې ويل ، آوو ، ته يې پرځه يې . ته بيچاره پرځه خبر يې . ما سمدستي جواب ورکړ ولي نه يم خبر ځوان فعال عمومي منشي مو دی . په هرڅه خبردی سړی اوس داسې فکر کوي چې يو څوک شته چې د وطن په باره کې فکر کوي ، پلان لري نخشه جوړوي. د هغه بل غوندي خو بيغمه نه دی پروت. نور احمد

وويل: بيشكه دغسې ده. ته به خود خوشاله يې کارونه ستا په طبيعت برابر دي، زما له احواله به هغه وخت خبر شوی وای چې ميرزا علم دې عمومي منشي شوی وای او تايي ترلاس لاندې کار کولای...، ما او نور پر دغه خبره وخنډل او ډير وخت مو يادول. څه وخت مو په خپلو منځو کې د نجيب نوم ميرزا علم ايښی و. «۴۰ / ۵۷۹ خوستی ميرزا علم حميدي خلقي کدر وو. همدا لامل وو چې نجيب الله کاروال ته د نهيلی په ډول ويلي وو: «زه په سياسي بورو کې دوست نلرم. هغوی ټولو د دښمن په څېر زما په وړاندې دريځ نيولی دی. زه يوازي يم. «۱۲۸ / ۲۳۷

۳- د گوند په تشکيلاتي چارو کې په خاد ډډه لگونه

«کله چې نجيب عمومي منشي شو نو کدرونه يې د تشکيلاتو له لارې نه، بلکې د خاد له لارې غوره کول او مهم ځايونه يې ورسپارل. پداسې حال کې چې د کارمل د دورې په ټوله موده کې دغه کار د تشکيلاتو د شعبې په معرفي کولو کيدی. «۴۰ / ۵۷۸ دې هم د گوند د مرکزي کميټې د تشکيلاتو څانگه او د سياسي دفتر او دارالانشاء غړي ناراضه کړي وو.

۴- د اپوزېسيون سره د نجيب الله د استازو د کتنو د بهير او پايلو پټ ساتل

نجيب الله د ملي روغې جوړې د تگلارې په اعلانولو سره د دولت د وسلوال او غيروسلولو اپوزېسيون سره د خپلو استازو له لارې خبرې اترې پيل کړې خو د دې خبرو د بهير، پايلو او د مخالفينو د غوښتنو په اړه يې د سياسي بيرو خلقي برخه او چپ دموکراتيک اتحاد اړونده سازمانونه او حکومت نه خبرول. دې کار په نجيب الله باندې د خلقيانو او د دې سازمانونو د مشرانو او د حکومت د ځېنو غړو بې باورۍ او مخالفت ته لاره هواره کړله.

۵- د نجيب الله اپراتيفي لوبې

مخکې موهم دې مسئلې ته گوته نيولې وه چې ولسمشر په گوند او دولت کې د خپل دريځ د پياوړتيا لپاره د گونديانو او په تېره کارمليانو د تقدير او تهديد تگلاره غوره کړه. د نوموړي د تگلارو او يا نظرياتو سره د نه همغږۍ له امله گوندي او دولتي کدرونه او چارواکي يا له دندو گوښه کول، يازندانو ته اچول، له څه مودې بند وروسته يې آزادول او په لوړو مقامونو گومارل. دا ډول بهير د نوموړي د واکمنۍ تر پايه دوام وموند. د نجيب الله دا رنگه کړنې او بدلېدونکي دريځ لامل پدې کې وو چې هغه کومه ځانگړې نقشه نلرله بلکې د گوندي او حکومتي کدرونو سره يې چلند يوازي ده ته په وفادارۍ کې ليدلو او يا دا چې ټولې پريکړې او کړنې يې د پېښواو بهيرونو په وړاندې تحميلي غبرگون وو. د محمد آصف محسني د تنظيم پرته د شيعيه اوو گونو څخه د وحدت د گوند جوړول د هغه د اپراتيفي لوبو څرگنده بېلگه وه. په نړۍ کې داسې بېلگه نشته چې يو حکومت دې خپلې څو مخالفې وسلوالي ډلې په يوه محور را غونډې کړي خو نجيب الله دا کار وکړ او خپل دې کار ته يې اپراتيفي لوبه ويلي. پدې هکله واقعيت دا وو چې دا د مسکو پلان وو چې غېرپښتانه وسلوال مخالفين او کارمليان په يوه تلواله کې تنظيم او د دې تلوالي پر مټ د م، م، دسولي پروگرام شنډ کړي.

۶- د وسلوال اپوزېسيون له لوري د ملي روغې جوړې د تگلارې سره مخالفت

يوه مسئله چې په گوند کې د نجيب الله په وړاندې د مخالفتونو د زياتيدو لامل کېده د تنظيمونو لخوا د ملي روغې جوړې د تگلارې سره مخالفت وو خو نجيب الله پردې تگلاره ټينگار درلود. البته هغه مهال سوله افغانانو ته د هوا په شان اړينه وه. خو واقعيت دا وو چې وسلوالو مخالفينو روغې جوړې ته نه دا چې هرکلی ونکړ بلکې هغه يې رد کړله. روغه جوړه يو طرفه لار نه ده بلکې مقابل لوری هم بايد هغې ته هرکلی ووايي. کله چې مقابل لوری روغې جوړې ته چمتو ندی خو پدې اړوند عملي گامونه

اوچتېري داسې کړنلاره بيله ناکامې بله پايله نلرله. څرنگه چې د ملي روغې جوړې نوبت د مسکو سره وو او مسکو غوښتل د يوې لوزنامې له مخې خپل پوځونه له افغانستان څخه وباسي نجيب د يوه لاسپوڅي په توگه اړ وو چې د مسکو د ارادې له مخې گامونه اوچت کړي بيله دې چې د دې تگلارې ناوره پايلو ته پام را وگرزوي.

د ژنيو لوزنامې

د مسکو مغروره مشران پر افغانستان باندې د خپل خاينانه لښکرکشي وروسته په افغانستان کې د ملي پاڅون په پيل سره پوه شول چې ستره تيروتنه يې کړېده او پدې کې شول چې په آبرومندانه ډول د افغانستان څخه خپل پوځونه وباسي. د شوروي دولت دا هڅه هغه مهال جوت شو چې ۱۹۸۲ کال په نوامبر کې يوروي اندروپوف د کي جی بی رئيس د شوروي اتحاد د گوندي او دولتي مشر په توگه وټاکل شو او د افغانستان د کښالي د حل په موخه يې هڅې پيل کړې. خو د نوموړي هڅو لډې امله پايله نلرله چې هغه مهال متحده ايالاتو او پاکستان يوې سياسي معاملې ته چمتو نشول ځکه چې د افغانستان د کښالي د سياسي حل په اړه د اندروپوف نقشه د نوموړو دوو دولتونو په پرتله د شوروي اتحاد او افغانستان د گټو پرمخو څرخيدله. اندروپوف «ټينگار کاوه چې اسلام آباد د کابل د رژيم مشروعيت ومني او ضمناً په پام کې يې لرل، د کارمل ځای چې د افغانستان اکثريت خلکو د شوروي د گوداګي په توگه ترې کرکه لرله يو منل شوی شخصيت ونيسي ترڅو واک د غيرکمونست عناصرو سره وويشي. اندروپوف د کابل د رژيم ساتل پدې کې ليدل پاکستان ژمنه وکړي چې د ملګرو ملتو د سازمان د مذاکرو پربنسټ د شوروي ځواکونو د وتلو وروسته د مقاومت له مرستې لاس واخلي او متقابلاً کابل د پاکستان ضد ځواکونو ته مرسته ونکړي.» ۴۷ / ۱۰۵ - ۱۰۶ پداسې حال کې چې د گرباچف په پلان کې دې مسئلې ته پام نه وو راگرزول شوی. د افغانستان د کښالي د سياسي حل په موخه د مسکو د هلوځلو پايله دا شوله چې ۱۹۸۲ کال د جون په مياشت کې د ملګرو ملتو د استازي د سولې مأموريت پيل شي چې هغه له پاکستان سره د غير مستقيمو مذاکرو له لارې پرمخ تللو البته ايراني لوري له خبرو نه ډډه وکړه. پدې مذاکراتو کې د گرباچف تر واکمنېدو پورې پرمختګ نه ليدل کيده ځکه چې د شوروي مشرانو د نه نرمښت سربيره اصلي خنډ واښکتن وو. د ملګرو ملتو د ځانګړې استازي ديه ګوکوردوويز د وينا له مخې کله چې دې مؤسسې د افغانستان د ستونزې د حل لپاره خپل استازی وټاکه په دې مؤسسه کې د متحده ايالتونو استازي (جورج شرمېن) هغه ته ويلي وو: «متحده ايالتونه د خبرواترو له لارې د قضیې د حل غوښتونکی دی خو ليوال نه دی چې دپلوماتيکي هڅې پيل او دا کړکيچ حل شي.» ۴۷ / ۱۰۱ د غيرمستقيمو خبرو په پيل کې د بنکيلو اړخونو کابل او اسلام آباد او د هغو ملاتړو مسکو او واشنگتن دريځونو زيات واټن درلود. واشنگتن - اسلام آباد د درې اړخيزه خبرو اترو (اسلام آباد، کابل، ملګري ملتونه) او مسکو - کابل په دوه اړخيزه مذاکرو (کابل - اسلام آباد) ټينگار کاوه. البته خبرو د واشنگتن - اسلام آباد د طرحې پر بنسټ پيل او دوام وموند. مذاکرې په لومړي پړاو کې د شوروي لښکر پر وتلو او د افغانستان په چارو کې په نه لاس وهنې څرخيدلې. د افغانستان دريځ دا وو چې شوروي ځواکونه هغه وخت بيرته خپل هيواد ته ستنيدلی شي چې د افغانستان په کورنيو چارو کې لاسوهنې ودريري او مقابل لوری د لاس نه وهنې تضمين ورکړي او پاکستان بيا د شوروي لښکر د وتلو د مهال ویش د ټاکلو موضوع راپورته کوله. کله چې گرباچف واک ته ورسيد او په افغانستان کې د مسکو د ارادې له مخې هم زعامت تغيير وموند د ملګرو ملتو د استازي د ماموريت هڅو قوت وموند په تيره کله چې گرباچف د شوروي کمونست گوند په

اووه ويستمه کنگره کې افغانستان (ناسورټپ) وباله او د افغانستان څخه يې د شوروي لښکر وتل وړاندې کړل خبرې دوهم پړاو ته ننوتلې چې هغه د افغانستان په کورنيو چارو کې د نه لاس وهنې او د افغانستان د راتلونکي حکومت د جوړېدو څرنگوالي ته ځانگړې شوې او مسکو په خپل دريځ کې زيات نرمښت وښود پدې معنی چې د خپلو ځواکونو د وتلو موده يې له دوه ويشت مياشتو نه نهو مياشتو ته راټيټه کړه پداسې حال کې چې پاکستان د شوروي سپاهيانو د وتلو موده د اوو مياشتو پر ځای نهه مياشتې ومنله.

د م، م د استازي کوردويز په وينا کله چې مذاکرې پای ته نږدې کيدلې «هغه (نجيب الله) يو ځل بيا د خپل پخواني سلف په څير د دې په لټه کې شو چې د شوروي لښکر د وتلو په لار کې خنډ او د هغو د ځنډېدو سبب شي.» ۴۷ / ۲۱۷ د نجيب دا ډول دريځ ښودل چې هغه په لومړيو کې فکر نه کولو چې شوروي اړخ د خپلو سپاهيانو په وتلو کې جدي دی خو کله چې وپوهېدلو گر باچف خپل پوځيان وباسي نو د سولې په وړاندې د خنډونو د جوړولو هڅې پيل کړلې. اشرف غني هم دېرش کاله وروسته کله چې امريکايي اشغالگرو په ۲۰۱۸ کال کې د طالبانو سره په دوحه کې د سولې خبرې پيل کړلې د سولې د ټينگښت په موخه عملي گامونه ځکه پورته نکړل چې هغه گومان نه کولو چې اشغالگر له افغانستان څخه وځي. نجيب الله په تبليغاتو کې د سولې او روغې جوړې خبرې کولې خو هڅې يې پدې راگرزولې وې چې په واکمن گوند کې خپل سيال له ډگره وباسي او د وسلوالو او غير وسلوالو مخالفينو سره استخباراتي اپراتيفي لوبې پرمخ بوزي چې دده د دې لوبو منطقي پايله د ده ناکامه ټيښته او د حکومت مفتضحانه نسکورېدل شول. پدې توپير چې غني په ټيښته بريالی شو اونجيب بريالی نشو. پدې اړه گر باچف شل کاله وروسته د (اېخوا مسکوه) راډيو سره په مرکه کې داسې وايي: «ما د نجيب سره په تاشکند کې وکتل. هغه په خپل ځان باور نه درلود او باور يې نه کاوه چې موږ په جدي ډول (د وتلو لپاره) تصميم نيولی دی. ټولو انتظار يو ست چې گواکې موږ له افغانستان څخه نه وزو. خولازم نه وو چې پاتې شو.» کله چې د سولې خبرې اتري د يوې لوزنامې په لاسليکولو سره په بري سره پای ته ورسېدلې د نجيب د پوځي سلاکار سترجنرال گارييف په خبره «جمهور رييس ټينگار کاوه چې د شوروي سپاهيانو يوه برخه په افغانستان کې پرېږدو او يا د امکان له مخې په خپله خوښه سرتېري د حيرتان د لارې او د خوراکي توکو او اکمالاتي موادو د ساتنې لپاره ور واستوو.» ۵۱ / ۱۹۶ البته هغه مهال نه يوازې نجيب د سولې د ټينگښت په لار کې د خنډونو د جوړولو په لټه کې وو، بلکې وسله والو مخالفينو لا ناوره دريځ نيولی وو. هغوی که له يوې خوا د روغې جوړې تگلارې سره مخالفت څرگند کړ له بله پلوه د ۱۹۸۸ کال د فبروري په نيمايي کې «مخالفينو پلان جوړکړی وو چې د م، م د منځگړي ديه گوکوردويز الوتکه به په ژنيو کې د خبرو اترو د ځنډولو په موخه را وغورزوي.» ۴۷ / ۳۴۰ د م، م د استازي د هڅو په وړاندې د ستونزو او خنډونو د جوړولو سره سره د سولې خبرو شپږ کاله دوام وموند، يوولس ځله د افغانستان، پاکستان او د م، م د استازو ترمنځ په غير مستقيم ډول مذاکرې پرمخ تللې او کله چې دا هڅې وروستي پړاو ته نږدې شوې د لوزنامې د لاسليک نه درې ورځې وړاندې د ۱۹۸۸ کال د اپريل په يوولسمه د امريکي ولسمشر رونالډ ريگن وويل: «زه باور لرم چې متحده ايالات اوس کولای شي له شوروي سره يوځای د لوزنامې تضمين کوونکې شي.» ۴۷ / ۳۶۹ د امريکا د ولسمشر له وينا وروسته د اپريل په څوارلسمه د ژنيو لوزنامې د م، م د سرمنشي پريزدوکويلار تر څارنې لاندې د افغانستان او پاکستان د بهرنيو چارو د وزيرانو عبدالوکيل او زين نوراني په گډون چې په تالار کې د امريکې او شوروي د بهرنيو چارو وزيرانو شولتز او شېوارندازي شتون درلود لاسليک شوې. «دا مراسم ډير ساده او د جنازې مراسمو ته ورته وو او شل دقيقې يې وخت ونيو.» ۴۷ / ۳۶۹ د ژنيو د لوزنامې لاسليک

کونکي شيواردندازي وايي: «ما د لوزنامې د لاسليک په مهال بد احساس درلود او دا کار راته ستونزمن برېښېده او په الوتکه کې د راستنيدو په لار کې وپوهيدم چې د نجيب الله سره مو خيانت کړی دی.»

لوزنامې پنځه فقرې لرلې لدې امله د ملگرو ملتو پنځه فقره يي پلان نوم يي خپل کړ او منځپانگه يي د افغانستان څخه د شوروي ځواکونو پر وتلو، هيواد ته د کډوالو په بيرته راستنېدو او د افغانستان او پاکستان له لوري د يو بل په کورنيو چارو کې نه لاسوهنه وه. که څه هم په لوزنامه کې دوو سيالو زبرځواکونو د بهرنيو چارو وزيرانو د تضمين کونکو په توگه خپل لاسليکونه کيښودل. خو د لوزنامې د لاسليک وروسته بهيرونو وښودل چې دواړو تضمين کونکو خپل نړيوال اخلاقي مسؤليت ته د يوه داسې هيواد د ولس په وړاندې چې د دوی د سياليو او لاسوهنو له امله يي سلگونه زره تنه شهيدان او معلول او ميليونونه کډوال شول شا کړه او دې ولس ته يي نور بې شميره کړاوونه راوړل. د ژنيو د لوزنامې د لاسليکولو د مراسمو په پای کې شولتز وويل: «نن تاريخ جوړ شو، او زياته يي کړه چې پدې اړه متحده ايالتونو شوروي ته اطلاع ورکړې وه چې امريکا د خپلو ژمنو مطابق د تضمين کونکي په توگه دا حق ځانله ساتلی دی چې خپلې پوځي مرستې د افغانستان گروپونو ته ورکړي که چيرې شوروي اتحاد په افغانستان کې موجودو گوندونو ته محدوديت قايل شي، متحده ايالات به هم هغومره محدوديت عملي کړي.» ۳۶۹/۴۷ - ۳۷۰ د شولتز په څرگندونو کې دوه ټکي د پام وړ دي، يو دا چې شوروي په افغانستان کې د ا،خ،د،گ پرته نورو ډلو ته هم مالي او پوځي مرستې ورکولې چې زياتره په شمال کې سکتاريستي او پښتني ضد ډلو ته گوته نيول کيده، بل دا چې واشنگتن او مسکو پردې هوکړه کړې وه چې د لوزنامې له نافذيدو وروسته به بيا هم خپلو افغان چوپړيانو ته د پوځي او مالي مرستو په ورکولو سره په افغانستان کې په بل شوي اور غوري تويوي او ليوال نه وو چې د افغان وژني لړۍ ودريري.

د ژنيو د لوزنامې له لاسليک وروسته د هغې د عملي کولو پړاو پيل شو چې هغه د شوروي ځواکونو وتل او د افغان کډوالو بيرته راستنيدل وو. د شوروي پوځيانو وروستۍ ډله د جنرال گروموف په مشرۍ د حيرتان د پله نه وروسته له نهو کلو يوې مياشتې او اتلسو ورځو د ۱۹۸۸ کال د فبرورۍ په پنځلسمه (۱۳۶۷ کال د سلواغې شپږ ويشتمه) ووتله او نجيب الله دا ورځ د لوزنامې د لاسليک څلور کاله وروسته چې نور د شوروي اتحاد په نامه دولت شتون نه درلود د آزادۍ ورځ او عمومي رخصتي اعلان کړه. عجيبه دا وه چې هغه د سلواغې شپږويشتمه د آزادۍ ورځ ونوموله خو د خپلې واکمنۍ په لومړيو دريو کلونو کې په خپلو ويناوو او د کورنيو او بهرنيو خبريالانو سره په مرکو کې داسې ملغلرې شيندلې: «مور د هغو شوروي سرتيرو او پوځيانو او غير پوځي کارپوهانو، ډپلوماتانو او ورځپاڼه ليکونکو او خبريالانو په وړاندې خپل سرونه ټيټوو چې خپل ژوند يي د خپل رسالت د ترسره کولو په لار کې له لاسه ورکړ. جگړې ډير غمونه راوړل، دا غمونه ژر نه هيريږي. همدا رنگه ډير افغانان به د شورويانو مهرباني او ميرانه، انسانيت او رښتينولي له ياده ونه باسي.» ۳۲۵/۱۰۶ يا دا چې له هغه څخه د ملي روغې جوړې د اعلان په لومړيو کې د لاس انجلس خبريال وپوښتل چې په ۱۹۷۹ کې د شوروي اتحاد د لاسوهنې وروسته ډير افغانان له هېواد څخه ووتل آيا هغوی مخکې لدې چې شوروي ځواکونه ووځي بېرته به راستانه شي په ځواب کې وويل: «راځئ د لاسوهنې کلمه استعمال نکړو. دا کلمه د واقعيت سره سر نه خوري، خبره د ورورگلوۍ په مرستو کې ده، يعنې خلکو خلکو ته بېله کومو شرطونو او بېله کومو موخو مرستې وکړلې. شوروي خلک زموږ په خاطر زياتو قربانيو ته چمتو شول، بايد داسې پديدې بې ارزښته و نه گڼل شي د داسې پديدو بېلگې په تاريخ کې شتون نلري.» وگورئ يو وخت نجيب الله د اشغالگرو جنايتونو ته مهرباني، ميرانه، انسانيت او رښتينولي، د افغانستان په

کورنيو چارو کې د شورويانو لاسوهنې يا برېښ تېري ته خلکو ته د خلکو مرستې وايي خو څو کاله وروسته چې نور دا پوځونه په افغانستان کې نه وو د افغانستان څخه د دې پوځيانو د وروستۍ ډلې د وتلو ورځ د آزادۍ ورځ اعلانوي. پدې ډول يې د خلکو په سترگو کې خاورې اچولې او له سياست څخه بېخبرې پرگني يې تير اېستلې. له بده مرغه ځوان نسل چې اوس د هغه ثبت شوي ويناوې اوري هغه اتل گڼي. آيا هغه څوک چې د پردې لښکر پر مټ واک ته رسېدلی وي هغه اتل کېدای شي؟

د لوزنامې د پلې کيدو د څارنې لپاره د م، م، کاري ډلې افغانستان او پاکستان ته استول شوي وي چې د شوروي لښکر د وتلو او د کډوالو د بيرته راستنيدو د بهير څارنه وکړي. دې ډلو د افغان او شوروي اړخ څخه د سرغړونو رپوټونه نه ورکول خو د پاکستاني لوري څخه د سرغړونو رپوټونه موجود وو. د دې سرغړونو له امله «څو ځله افغان چارواکو له شوروي څخه غوښتي وو چې د ځواکونو وتل ودروي ځکه چې پاکستان او امريکا د ژنيو لوزنامه نه پلې کوي.» ۴۹ / ۴۸۱ خو مسکو دې غوښتنو ته مثبت ځواب ورکړ او د لوزنامې د غوښتنې پر بنسټ يې د خپلو سپاهيانو اېستلو ته دوام ورکړ. د شوروي سپاهيانو له وتلو وروسته د افغانستان د وسله والو ځواکونو لپاره ستر آزماښت (د خپلواکۍ دفاع) مسئله پرته وه چې هغه يې په ډاډمنه توگه ترسره کړله. د شوروي سپاهيانو د وتلو په درشل کې وسله والو مخالفينو او د هغو ملاتړو فکرکاوه چې د شوروي لښکر له وتلو وروسته به کابل ډير ژر راولويږي له دې امله يې په ۱۹۸۷ کال د مارچ په مياشت کې په پېښور کې د احمدشاه احمدزي په مشرۍ د مجاهدينو انتقالي حکومت جوړکړ خو هغه د تنظيمونو د کورنيو اختلافونو له امله ړنگ او د شوروي لښکر د وتلو وروسته يې بيا د اسلامي موقتي حکومت په نامه يوه اداره چې مرکز يې پېښور او مشري يې صبغت اله مجددي لرله جوړه کړه.

د شوروي ځواکونو د بشپړ وتلو وروسته د م، م، استازي په افغانستان کې د داسې يوه منځ مهاله حکومت د جوړولو په موخه خپلو هڅو ته دوام ورکړ چې د ټولو افغانانو استازيتوب وکړای شي او د هغو زياته برخه يې پردې را وړوله چې نجيب الله له واک نه گوښه شي ترڅو په جگړه او د افغانستان په کړکيچ کې ښکېلې ډلې د راتلونکي حکومت د جوړولو په چارو کې له مساوي امکاناتو نه برخمنې وي. د نوموړي استازي له نظره پخوانۍ پاچا داسې يو څوک وو چې ولس پرې راټوليدلی شي خو پاچا عملي ډگر ته را و نه ووت يا دا چې لويديځ اجازه ورکړله. ديه گوکوردويز د افغانستان د راتلونکي حکومت د جوړولو په موخه د واشنگتن او مسکو سره په همغږۍ کې لاندې طرحه کابل، تهران او اسلام آباد ته وړاندې کړه:

- د روغې جوړې په دوره کې دې افغانانو ته وخت ورکړل شي چې پخپل هيواد کې د بيا پيوستون او يووالي د ټينگښت په موخه فعاليت وکړي ترڅو نړيواله ټولنه وکولای شي هلته مرستې ورسوي.

- د يوه ملي حکومت بنسټ ايښودل چې د يوې ټاکلې مودې په ترڅ کې د سولې او بيا جوړونې چاپيريال رامنځ ته او لويه جرگه راوبولي. دا موده شپږ مياشتې په پام کې نيول شوي وه.

- د ملي حکومت د کار د پيل او له لومړۍ ورځې نه د مخالفينو او سيالو ډلو ترمنځ اوربند.

دا طرحه په حقيقت کې په افغانستان کې د يوې داسې واکمنۍ جوړول وو چې د اوربند او سولې لپاره اغېزمنه تمامه شي. وروسته څرگنده شوه چې طرحه د دواړو زبرځواکونو او يا د يوه

اړخ د گټو سره برابره نه وه او ديه کوردويز د افغانستان د کښالي د حل له ماموريت نه گوښه کړل شو. هغه د دې ماموريت نه د ده گوښه کول «د خپل ځان په وړاندې د عمومي منشي د مرستيالانو له خوا کودتا گڼي.» ۴۷ / ۳۹۳ د کوردويز پرځای بينن سيوان چې د افغانستان د راتلونکي حکومت د جوړولو

لپاره کومه ځانگړې نقشه او يا ليوالتيا نلرله وگومارل شو. دا بيا د دې ښکارندوی دی چې زبرځواکونو يا د زبرځواکونو يوه اړخ نه غوښتل چې د افغانستان کڅاله حل شي. د ژنيو د لوزنامې له مخې لاسليک کونکو مسؤليت درلود چې د افغانستان د جگړې ښکېلو خواوو ته به وسلې نه ورکوي خو ديه گوکوردويز د امريکا او پاکستان لخوا د ژنيو له لوزنامې څخه سرغړونو ته گوته نيسي او ليکي: «جورج شولتز په شیطاني ډوله موسکا توضيحات راکړل چې دا ستونزه څنگه حل شي. د شولتز په وينا، جونجو (د پاکستان صدراعظم) د مارچ په دېرشمه په تېلفون ورسره اړيکه ونيوله او هغه يې و هڅولو چې مرستې دوام ومومي. جونجو وويل چې پاکستان تر اوسه ليوال دی چې د مرستو پلي کوونکی وي. څو گړۍ وروسته ضياء الحق د ريگن سره اړيکه ونيوله او ورته پيغام يې ورکړ. د شولتز په خبره چې د جمهور رييس په دفتر کې وو، ريگن له ولسمشر وپوښتل چې د لوزنامې څخه د سرغړونې له کبله به د شورويانو د تورونو په وړاندې څه کوي. د ريگن د څرگندونو له مخې ضياء ځواب ورکوي، (مونږ به د خپلو پولو څخه د هر ډول مرستو د تېرېدو منکر شو. دا نوی شی نه دی. اته کاله دي چې مونږ همدا وايو.» هغه مخکې هم ويلي وو، «د مصلحت په موخه د درواغو ويل جواز لري.» ۲۷۶ / ۴۷

که چيرې د ژنيو لوزنامې د لاسليک وروسته د مسکو او واشنگتن او په تېره د م، م چلند ته ځير شو ويلی شو چې د نړۍ په هيڅ گوټ کې ملگرو ملتو د سولې او جوړجاړي او د سولې د ټينگښت په موخه داسې کرغېړنه لوبه نه وه کړې چې په افغانستان کې يې تر سره کړله.

د شوروي ځواکونو د وتلو بهير

گر باچف پخپل هوډ چې شوروي لښکر له افغانستان څخه وباسي کلک ولاړ وو. هماغه دي چې د ۱۹۸۶ کال د اکتوبر په مياشت کې د ښه نيت د ښودلو په موخه يې شپږ غونډونه له افغانستان څخه وايستل. په همدې مناسبت د اکتوبر په شپاړلسمه د کابل په بالااحصار کې يوه پرتمينه غونډه نيول شوې وه او په هغه کې نجيب الله په افغانستان کې د شوروي سپاهيانو د کارنامو په اړه ډېرې ملغلرې وشيندلې او دا يې هم وويل: «نن موږ بيا شوروي انټرناسيونالست سپاهيان چې خپل سوله غوښتونکي هيواد ته ستنيري بدرگه کوو. پدې وروستيو ورځو کې موږ د خپلو شوروي دوستانو څخه د نه هېرېدونکي کورودانۍ د تودو احساساتو د ښودلو شاهدان يو. موږ وليدل چې د شيندنې څخه د شوروي په لوري په تلونکو ټانکونو د گلابو گلونه اچول کيدل... موږ د زرگونو افغانانو په سترگو کې د بيلتون د غمونو اوښکې وليدلې، هغه اوښکې چې موږ سره ښلوي.» ۳۱۶ / ۱۰۶ - ۳۱۷ کله چې لوستونکي د نجيب الله له لوري د اشغالگرو په پټه چې د سلگونو زرو وطنوالو مرگ او ژوبله، د ميليونو کډوالي او د زرگونو کليو وراني يې له ځانه سره درلودله دا ډول څرگندونې اوږي خو څه موده وروسته ددې انټرناسيونالستو پوځيانو د وروستۍ ډلې د وتلو ورځ د آزادۍ ورځ اعلانوي نه پوهيږي چې دا ډول وگړي په کوم نامه ياد کړي. د بالااحصار په غونډه کې يوه پېښه چې د نجيب الله د شل کلن گوندي مشر (کارمل) د شخصيت ښکارندوی ده او له بله پلوه د کارمل په وړاندې د نجيب الله سپک چلند هم ښيي يادول يې اړين ښکاري. «کارمل چې په دغه وخت کې لا د انقلابي شورا رئيس او د سياسي بېرو غړی وو د نورو عادي ميلمنو سره کښينول شوی وو. خو له نجيب سره لوی مشاوران په خاص ځای ناست وو. دغه کار ټولو ميلمنو ته د تعجب وړ وو خو کارمل ته د تحمل وړ نه وو. وروسته يوې برنډې ډول ځای ته راووتلو. گوندي او دولتي مشران په برنده کې قطار ولاړ وو او د هغو قطعاتو رسم گذشت کتنه يې کوله چې په دغه ورځ له افغانستان څخه وتل. نجيب او لوی مشاوران په منځ کې ولاړ وو او د تېرېدونکو سلام يې اخيستی،

خو کارمل د مرکزي کمېټې له غړو سره درول شوی وو. ببرک کارمل هم له هغه ځای څخه یوازې را کښته شو او لاندې یې په میداني کې په قدم وهلو پیل وکړ. په دغه ورځ زیات کورني او بهرني ژورنالستان راغلي وو، د شوروي نظامیانو او افغانانو سره یې مصاحبې کولې، هغوی د کارمل په لیدو ډیر خوښ او پر هغه راټول شوي وو. نجیب ورته متوجه شوی وو او یو څوک یې ور واستوی، چې له هغه ځای څخه یې گوښه کړي... کارمل یې بیرته راوستی وو او د نجیب شا وخوا یې ځای ور ته خالي کړ... کله چې د پرېت مراسم پای ته ورسیدل نو گوندي - دولتي رهبري په خپلو موټرانو کې د ښار پر لور حرکت وکړ. ځکه د خیرخاني په کوټل کې د وروستی خدای په امانۍ لپاره ترتیبات نیول شوي وو... له بالاحصار څخه چې راووتلو نو گوندي - دولتي رهبري نوموړې ځای ته د تگ په لاره کې د نجیب په موټر پسې روان وو... ښایي کارمل به خپل موټروان ته امر کړی وي چې تر نورو د مخه شي. د تگ مسیر ډیر نری وو، ځکه د شوروي قطعاتو ټانکونه ورو ورو حرکت کاوه. د سړک په دواړو غاړو مکتیبیان او نور گلان په لاس کې ولاړ وو... نو د رهبري د موټرانو لپاره د ټانکونو او خدای په امان کونکو ترمنځ تنګه لار پاتې کیده. د کارمل موټر په دغه نری لار کې ځان تر نورو مخ ته کاوه. شوروي ټانک چلونکو لاسونه ښورول چې دغه موټر له لارې وایستل شي، خو د کارمل موټر پرمخ روان و. گلابزوی کیسه کوله چې د لارې د صافولو لپاره یې د کارمل په موټر پسې حرکت کړی و او د کارته پروان په ساحه کې یې د هغه موټروان یوې کوڅې ته په ننوتلو مجبوره کړی و. په کوڅه کې یې موټروان تهدید کړی او امر یې ورته کړی و چې سړک ته راونه وزي او کارمل کور ته بوزي. « ۴۰ / ۵۶۰ - ۵۶۱ د دې پېښې څه موده وروسته یې کارمل د ځوانانو د دموکراتیک سازمان یوې غونډې ته د بلې سپکاوی لپاره ور بللی وو. کارمل غوښتل په غونډه کې وینا وکړي خو د ځوانانو د سازمان منشي فرید احمد مزدک ورته ویلي وو تاسو ناروغه یاست درته تکلیف کیږي خو کارمل ځواب ورکړی وو هیڅ ناروغه نه یم جوړ تیار یم. خو مزدک د خبرو فرصت نه وو ورکړی او دا پېښه په ټلويزیون کې هم وښودل شوه. که چیرې په بالاحصار کې د شوروي سپاهیانو سره د خدای په امانۍ مراسمو ته وکتل شي هغه دولتي مراسم وو نه گوندي مراسم. منطقي دا وه چې دولتي مشر (د انقلابي شورا رئیس) ببرک کارمل د نجیب الله ترڅنګ ولاړ وای او د تېرېدونکو سلام یې اخیستی وای خو هغه یې د مرکزي کمېټې د غړو سره درولی وو. د ځوانانو د سازمان غونډې ته د کارمل وربلل او هغه ته د خبرو اجازه نه ورکول هغه ته سپکاوی وو. د پرچم په واکمنۍ کې د سترو غونډو د جوړولو نوښت او واک د شوروي سلاکارانو سره وو چې د دې غونډو برخه وال څوک وي. د ببرک کارمل د سپکاوي سناریو شورویانو جوړوله او ملامتي یې پر نجیب الله لوبېدله. بېله شکه نجیب الله دا لوبه لیدله خو اړ وو چې د شورویانو د غوښتنو سره سم ګامونه اوچت کړي او یا دا چې ده هم غوښتل کارمل سپک کړي. د سیاسي بیرو د غړي او د انقلابي شورا د رئیس په توګه د کارمل ساتل خو د واک څخه محرومول د مسکو خاينانه لوبه وه او پدې لوړو مقامونو کې د کارمل شتون پخپله نجیب الله ته هم سرخوړی وو. مسکو څرنګه چې د تره کې او امین ترمنځ ناباوريو ته لمن ووهله همدارنګه یې د کارمل او نجیب ترمنځ ورته لوبه پرمخ یوړله چې پدې دواړو لوبو کې بريالی راوخوت. کارمل ته په کار وو چې د بالاحصار مراسمو او د ځوانانو د دموکراتیک سازمان غونډې ته نه وای تللی خو هغه اړ وو چې لارشي ځکه چې شورویانو ورته امر کړی وو. همدارنګه مزدک ته هم دستور ورکړل شوی وو چې کارمل ته د وینا اجازه ورنکړي. مزدک خپلو بادارانو ته د اخلاص د ښودلو له امله د ګوند مرستیالۍ ته ورسول شو او بیا یې د خپلو شوروی بادارانو په دستور د م، م دسولي پروګرام په شنډولو کې هم خپلو بادارانو ته خپله وفاداري ثابته کړله. تره کې او امین د خلقي واکمنۍ پرمهال سپک نشول خو کارمل او نجیب کلونه سپکاوي ومنل او هره

شېبه مړه کيدل دوی پدې خاطر ژوند کاوه چې زعيمان شي او يا زعيمان پاتې شي. راځو د بحث اصلي موضوع د شوروي پوځيانو وتلو ته. د ۱۹۸۶ ز کال په مې کې شوروي اتحاد ته د شپږو غونډونو تگ و بنودل چې مسکو خپله پريکړه کړې وه چې خپل ځواکونه له افغانستان څخه وباسي. هماغه دي چې د ژنيو په مذاکراتو کې نرمښت بښي او مقابل لوري ته امتيازات ورکوي ترڅو د يوه تړون له مخې خپل پوځيان له افغانستان څخه وباسي. کله چې تړون د لاسليک لپاره چمتو شو يوه اونۍ مخکې (۱۹۸۸ کال اپريل اوومه) گرباچف، نجيب الله تاشکند ته ور وغوښت او د هغوی په گډه وينا کې راغلي وو چې د ژنيو په مذاکراتو کې وروستي خنډونه له منځه تللي او د هغې د لاسليک کولو څخه يې ملاتړ څرگند کړ. د دې کتنې وروسته د شوروي اتحاد د دفاع وزير يو دیرکتيف لاسليک کړ چې پکې راغلي وو: «د افغانستان او پاکستان ترمنځ د ژنيو د لوزنامې د لاسليک کولو په صورت کې د ځواکونو ايستل د تائيد شوي پلان له مخې په دوو پړاونو کې د ۱۹۸۸ کال د مې ۱۵ څخه د ۱۹۸۹ کال د فبروري تر ۱۵ پورې ترسره کيږي.» ۳۸۸/۴۹ د گرباچف او نجيب د کتنې يوه اونۍ وروسته (اپريل ۱۴) لوزنامه لاسليک شوله او د نافذيدو نيټه يې يوه مياشت وروسته د مې ۱۵ بنودل شوې وه. د ژنيو د لوزنامې د لاسليک پرمهال په افغانستان کې ۱۰۳۰۰۰ تنه شوروي پوځيانو شتون درلود چې په اتلسو مرکزونو کې مېشت وو. د شوروي د دفاع د وزير د دیرکتيف له مخې دا پوځيان په دوو پړاونو (۱۹۸۸ کال د مې ۱۵ تر اگست ۱۵) او (۱۹۸۸ کال اگست ۱۵ تر ۱۹۸۹ کال فبروري ۱۵) خپل هيواد ته ستيدل. په لومړي پړاو کې د هيواد ۱۲ ولایتونو څخه ۵۰۲۰۰ تنه پوځيانو په دوو استقامتونو (حيرتان او کوشک) ووتل. د شوروي پوځيانو لومړی کتار چې شاوخوا ۱۲۰۰۰ تنه سپاهيان يې درلودل د ۱۹۸۸ کال د مې په ۱۵ د جلال آباد څخه د کابل په لور وخوږيد. په همدې ورځ په کابل ښار کې يو ستر ميټينگ چې د نجيب الله په شمول گوندي او دولتي مشرانو پکې گډون کړی وو جوړ شو. د دې پوځي کتار د ليدو لپاره ۲۲ هيوادونو څخه ۲۱۲ خبريالان راغلي وو چې په هغو کې د وارسا د تړون د هېوادو سربېره د امريکې، کاناډا، بریتانیا، اطريش، فنلند، ايتاليا، هسپانيا، سويډن، لويديځ آلمان او جاپان خبريالان هم وو. د لومړي پړاو وروسته د شوروي پوځيان د افغانستان په شپږو ولایتونو (کابل، هرات، پروان، سمنگان، بلخ، بغلان) کې پاتې شول چې وروستی ډله يې د ۱۹۸۹ کال د فبروري په پنځلسمه نيټه د شوروي د څلويښتم پوځ د وروستي قوماندان او شوروي اتل جنرال گروموف په مشرۍ د حيرتان د دوستۍ له پله څخه تيره شوله او پخپله قوماندان د شوروي پوځيانو وروستی پوځي وو چې له پله تېر شو. گروموف ترمنځ ته په رسيدو سره په هغه غونډه کې چې د شوروي پوځيانو د ورتگ په موخه جوړه شوې وه ويلي وو: «موږ خپله دنده سرته ورسوله، موږ خپل رسالت ادا کړ خو هغوی چې بيرته هيواد ته راستانه نشول د هغوی درد به مو آرام پرې نه ږدي.» ۳۱۶/۱۰۶ د افغانستان جگړه شوروپيانو ته په لويه بيه تمامه شوله د زياتو مالي لگښتونو او تاوانونو سربېره يې ۱۳۳۱۰ تنه پوځيان ووژل شول او ۳۵۴۸۷ تنه ټپيان شول. د ملي روغې جوړې د تگلارې په اعلانولو سره شوروي پوځيان د ختيځ او سويلي سرحدي ولایتونو څخه د دې ولایتونو مرکزونو ته راوليردول شول چې د هغوی سره گډ افغان سرحدي ځواکونو هم دا سيمې پريښودلې. د دې سيمو (ننگرهار، کنړ، ارگون، ځمکنۍ، کندهار، هلمند، نيمروز، وازه خوا، خوست) څخه د سرحدي جزوتامونو د وتلو سره سم وسلوالو سيمه ييز مامورين او ددې سيمو حکومت پلوه اوسېدونکي ووژل چې په ځينو سيمو کې يې ډله نيزه بڼه هم لرله. ډيری پدې اند وو چې دا د شوروپيانو له لوري يو عمدي کار وو چې له پښتنو څخه د خپلې ماتې غچ واخلي ځکه چې پښتانه د شوروي د اشغال په وړاندې د مقاومت اصلي ځواک گڼل کيدل. د ژنيو د لوزنامې د پلې کولو لپاره د ملگرو ملتونو د څار ډلې په افغانستان او پاکستان کې ځای پرځای شوې وې. د سرغړونو

په اړه دواړو خواوو کابل او اسلام آباد ادعاوې کولې. «کابل شواهد ښودلې وو چې په دوامداره توګه د پولې څخه افراد او وسایل تېرېږي، په سرحدې سیمو ډزې کیږي، د پوځي زده کړو دوام او د وسلو د دښوګانو شتون، په هغو کډوالو فشار چې هیواد ته د ستندیدو لیاوې دي، د دښمنۍ ډک سیاسي فعالیتونه او په هغو کې راډیويي تبلیغات. د پاکستان تورونه د بې اړینودلو پېښو او وړانکارۍ فعالیتونه وو.» ۳۸۸/۴۷

خپلواکه دفاع

جهادي ډلو د ژنیو لوزنامه په هیواد کې جګړې ته د پای د ټکي د اېښودلو جوګه ونه ګڼله. تنظیمونو په خپله وسلواله مبارزه (جهاد) ټینګار وکړ او اعلان یې کړل چې د افغانستان په یوه سیمه کې به خپله موقتي اداره جوړوي او وروسته به ټاکنې ترسره کوي. د مجاهدينو دې اعلان ښودل چې هغوی به د رژیم تر نسکوریدو پورې جګړې ته دوام ورکوي. د دې سره سره شوروي اتحاد د خپلو سپاهیانو ایستل پیل کړل او وروستی ډله یې د ۱۹۸۹ کال د فبروري په پنځلسمه (۱۳۶۷ کال د سلواغې ۲۶) خپل هیواد ته ستنه شوله پدې ډول اشغال پای ته ورسېد. د ژنیو د لوزنامې له لاسلیک وروسته د لویدیځ په ډله نيزو رسنیو کې د کابل د حالاتو ګواښمن انځور کارل کیده. د امریکې د اطلاعاتي مرکزونو د وړاندوېښې له مخې د شوروي لښکر د وتلو وروسته به د کابل حکومت د ۳-۶ میاشتو په ترڅ کې رانسکورېږي او مجاهدين به واک ترلاسه کړي. «له همدې کبله د ۱۹۸۹ کال د فبروري په نهمه د متحده ایالتو د امنیت شورا جورج بوش ته مشوره ورکړه چې افغان مجاهدينو ته مرستې دوام و مومي. په دې وخت کې د افغانستان کین لاسي رژیم سره لدې چې د ۱۹۸۹ کال د جنوري له لومړۍ څخه د شوروي اتحاد مالي او پوځي مرستې قطع شوې وې، د لوړ مورال او د مادي او پوځي ذخیرو څخه برخمن وو. په عملي ډګر کې یې د سقوط هیڅ نښه نه تر سترګو کیده.» ۲۰۸ د شوروي عسکرو د وتلو په مهال (دسمبر ۱۹۸۸) په پېښور کې د صیغت الله مجددي تر مشرۍ لاندې د مجاهدينو موقتي حکومت اعلان شو. «د امریکایانو د انتظار خلاف د ۱۳۶۸ کال په پسرلي کې د افغانستان د حکومت د ماتې نښې نه تر سترګو کیدلې لدې امله په پاکستان کې د امریکې سفير (رابرت اوکلي) او د پاکستان صدراعظمي بینظیر بوتو د افغانستان د مجاهدينو د ځواکونو له لوري د افغانستان د سرحدې مهم ښار جلال آباد د نیولو نقشه جوړه کړله.» ۲۰۸ «د جلال آباد په ښار برید په دریو جبهو کې په پېښور کې د میشت افغان مجاهدينو په نامه بلواګرو د پاکستان د وسلوالو ځواکونو، د بن لادن په مشرۍ د القاعده په نامه د سخت دریځ سازمان له لوري د ۱۹۸۹ په پسرلي کې ترسره شو.» ۲۰۹ میرمن نسرين کتونا د هنګري دپلوماته، د پوځي چارو ډاکټره او د افغانستان په قضیه کې م، همکارې د جلال آباد جګړه د دویمې نړیوالې جګړې وروسته په نړیواله کچه ستره د پېچلو استخباراتي او اطلاعاتي عملیاتو سره مل جګړه ګڼي. مخکې لدې چې په ښار برید ترسره شي د مخالفینو او د هغوی د نړیوالو ملاتړو له لوري د افغانستان په دولت او وسلوالو ځواکونو کې پراخ استخباراتي کار پیل شو ترڅو وکولی شي سیمه نيز چارواکي او پوځیان تطمیع یا جذب او هغوی په خپله ګټه استعمال، پدې ډول پوځ خپل مورال و بایلي او د جلال آباد د ښار نیولو ته لار هواره کړي. دا مهال د ننګرهار والي محمدا عظم چې مخکې د مولوي خالص د اسلامي ګوند غړی وو او له دولت سره یو ځای شوی وو د فبروري په میاشت کې بېرته مجاهدينو ته ورغی او همدا رنگه د جنرال نوبهارې تر مشرۍ لاندې سرحدې قوتونو کې ګډوډې پیدا شوله او دا ځواک عملاً وپاشل شو. پداسې یوه وضعیت کې مجاهدينو پر ننګرهار ولایت برید وکړ. د دولتي امنیت د اطلاعاتو له مخې په جګړه کې ۱۳۰۰۰ مجاهدينو، ۲۷۰۰ پاکستاني ملیشو او ۱۳۰۰ عرب جنګیالیو ګډون درلود. د

مارچ په څلورمه څلور ټانکونه او د بی ام ۲۱ یوه دستگاه د مخالفینو په لاس کې ولویدل او د مارچ په پنځمه د جلال آباد په ښار برید تر سره شو چې د پاکستان د توپچي ملاتړ یې درلود. ددې برید له امله جنرال گل حبیب د ۱۱ فرقې مرستیال شا تګ ته اړ شو او د فرقې سوق الجیش د وسلوالو مخالفینو تر ولکې لاندې راغی چې یوه اونۍ د هغوی په لاس کې وو. د فرقې تجهیزات چور شول او یو شمیر پوځیان گروگان ونیول شول. د مارچ په اتمه دولتي ځواکونو چې مشري یې د لومړي ځل لپاره قوماندان جنرال بارکزي لږله متقابل برید ترسره کړ چې پدې برید کې قوماندان شهید شو. د وسلوالو مخالفینو د عملیاتو رهبري عبدالرحیم وردګ د محاذ ملي د تنظیم اړونده غړي درلودله. په جلال آباد باندې د برید سره مل د هیواد په نورو ولایتونو (کندهار، هلمند، هرات، لغمان، غزنی، خوست، کابل – حیرتان لار) هم د مجاهدینو (اشرارو) بریدونو دوام وموند. کابل هم د توغندیو هدف ګرزیږېدلی وو. څرنګه چې د کابل – حیرتان لار د مسعود د نفوذ سیمه ګڼل کیده خو دا لار چې کابل ته د اکمالاتو یوازینی لار وه و نه تړل شوه. که څه هم امریکایانو مسعود ته پنځه لکه ډالر ورکړي وو خو مسعود د دوو لاملونو له امله لار و نه تړله. یو دا چې مسکو خوا بډۍ نکرې او بل دا چې که مجاهدین په جلال آباد کې بریالي شوي وای د ده دریځ نه پیاوړی کیده. په جګړه کې د هوايي قواوو او د لونا او سکاد توغندیو ټاکنوکی رول ولوباوه. د جلال آباد د جګړې د ستراتیژستانو پالیسي دا وه چې د ښار د نیولو سره سم به امریکا د مجاهدینو موقتي حکومت چې پایتخت به یې جلال آباد وي په رسمیت پېژني او د هغه په پله به یې متحدین هم ګام ایږدي او خپلې مرستې به د مجاهدینو حکومت ته رسوي. هماغه دي چې د مارچ په لسمه د مجاهدینو د موقتي حکومت د څوارلسو وزیرانو څخه د هغه د مشر په ګډون لس تنه وزیران د افغانستان د ننه د دیورند تپل شوې کرښې ته نږدې د (شنای) په نامه روزنیز کوریلایي کمپ کې غونډه وکړه. د غونډې وروسته مجددي خبریالانو ته وویل: «بله غونډه به مو د افغانستان به بله سیمه کې وشي. موږ د افغانستان په لور پر مخ روان یو.» «۲۰۸ د جګړې د پیل په مهال نجیب الله د شوروي دولت څخه وغوښتل چې افغان دولت ته د پوځي تجهیزاتو مرسته وکړي. پدې اړه د مارچ په دوولسمه د شوروي اتحاد د کمونست ګوند سیاسي بیرو پریکړه وکړه چې افغانستان ته د پوځي تجهیزاتو مرسته بیا پیل شي او د شوروي دفاع وزارت ته لاندې دستور ورکړل شو: «د شوروي اتحاد دفاع وزارت دې مختلف توکي د څلورو ترانسپورتي کټارونو (۱۰۰ کاماز په هر یوه کې) د شوروي ملکي ډیریورانو (په خپله خوښه) په واسطه او همدارنګه د تاشکند- کابل هوايي پل دې د شوروي د هوايي قواوو څخه د مرستې رسونې په موخه تنظیم کړي.» «۵۳۸/۴۹ د جلال آباد د جګړې په مهال د اپریل په شپږمه نجیب الله د روژې د میاشتې د رسیدو له امله له مخالفینو وغوښتل چې له جګړې لاس واخلي او هغوی ته یې د ائتلافي ادارې د جوړولو وړاندیز وکړ خو کوم مثبت غبرګون تر سترګو نشو. همدا راز ولسمشر م، م ته یو یادډانست واستاوه ترڅو د دې سازمان ځانګړي کتونکي د پاکستان او افغانستان د پولې په مختلفو سیمو کې ځای پر ځای شي چې هغې ته هم پام راونه ګرزول شو. دولتي ځواکونو د اپریل له پیل څخه د جګړې نوبت تر لاسه کړ او د جولای په پای کې یې مخالفین له تورخم څخه وشړل. د مخالفینو په لاس کې د لوېدلو څلورو ټانکونو څخه دوه له منځه یوړل شول او دوه یې مجاهدینو پاکستان ته ولیردول. پدې جګړه کې د مخالفینو مرګ او ژوبله درنه وه چې د وژل شوو شمیر د ۶۰۰۰ څخه تر ۱۱۰۰۰ زرو او د ټپیانو شمیر ۳۰۰۰، د دولتي ځواکونو تلفات ۳۰۰۰ تنه ښودل کېږي. همدا رنگه ګڼ شمېر ملکي وګړي شهیدان شول. د جلال آباد په جګړه کې د وسلوالو مخالفینو د ماتې لاملونه پدې کې وو چې جګړه د واحد مرکز له لوري نه رهبري کیده، ترمنځ یې ګډه همکاري نه وه، د جګړې په پګر کې مجاهدین کله نا کله پخپلو کې سره نښتل چې څو ځله د اسلامي ګوند او محاذ ملي جنگیالیو ترمنځ نښتې وشوې، د جګړې

په پلان جوړونه او پلې کولو کې چې د پاکستان په پوځي اکاډميو کې ترسره کېدل هم غلطۍ شتون درلود او د جگړې اکمالات هم نيمگړي وو. سربيره پردې مجاهدينو د منظمې جگړې د پرمخ وړلو تجربه نلرله.

د پاکستانې ډگروال محمديوسف په وينا «د جلال آباد د غميزې وروسته نور جهاد رونق تر لاسه نکړ». ۱۵۴ / ۳۶۱ د دې جگړې له امله مجاهدين د پوځي پلوه کمزوري شول ، تنظيمونه نه پيلي شول او ډيری قوماندانان يې پدې هڅه کې شول چې د دولت سره خبرې پيل کړي. د جگړې وروسته د مجاهدينو د موقتي حکومت مشر مجددي ويلي وو: «زياتې جگړې مخته پرته دي دا جگړه د هغې څخه چې موږ فکر کاوه زياته موده به ادامه پيدا کړي.» ۲۱۰ د جلال آباد په جگړه کې د مجاهدينو ماتې د پاکستان په پرستيز هم منفي اغيز پرېښود او هماغه وو چې د آی اس آی مشر تورن جنرال حميدگل له دندې گوښه کړل شو. د جلال آباد جگړې د افغان پوځ ژمنتيا او مسلکي توب نندارې ته کيښود، پخپل ځان باور يې زيات شو او د واکمنۍ دريځ هم پياوړی شو چې البته وياړ يې جمهور رييس درلود. د شوروي اتحاد د سرچينو پر بنسټ د جلال آباد د جگړې وروسته د شوروي اتحاد څخه يو لوړپوړی پوځي پلاوی کابل ته ولاړ. دې پلاوی د ولسمشر سربيره د وسلوال پوځ د مشرتابه سره هم وکتل. د دې پلاوي د يوه غړي په وينا د هغوی سره د نجيب چلند هيښ کړ تردې چې پلاوي ته يې د کتنې پر مهال د څښلو او خوړلو څه هم ورنکړل پدې نامه چې روژه ده. د دې پلاوي يو غړی د نجيب الله ، شهنواز تڼي او غلام فاروق يعقوبي سره د ليدنې په اړه ليکي: «په افغانستان کې زما د استوگنې په مهال ما د نجيب الله سره څو ځلي ليدلي وو. خو دا ځل مې چې وليد د هغه کبر او غرور بلکل هيښ او حيران کړم. د ده له څېرې، چلند او پر ځان ډاډمنتوب څخه داسې معلومېدل چې هغه نجيب الله نه بلکې د يوه بل هېواد رييس جمهور دی...، تڼي د زړه له کومې خوښ وو او په رښتيني ډول يې په حکومت او گوند کې د وضعيت په هکله خپل ليدلوری را سره شريک کړ او د خلقيانو د خپلو د امکان خبره يې هم وکړه خو د يعقوبي سره خبرو بله بڼه لرله چې ليوال نه وو څه ووايي.» ۴۹ / ۵۴۱ د شوروي جنرال په څرگندونو کې دوه ټکي د پام وړ دي چې يو يې په خپل ځان او حکومت باندې د نجيب الله له کچې وتلی باور چې نور نو د هغه آس مخ په وړاندې ځغلي او بری يې حتمي دی او بل د پرچم له لوري د خلقيانو د خپلو مسئله ده. د جلال آباد د جگړې څخه ولسمشر دا انتباه اخيستی ده چې نور نو مجاهدين د ده واکمنۍ ته گواښ نه دي له همدې امله د وسلوالو او غيروسلوالو مخالفينو سره جوړجاړي ته اړتيا نه ليدل کېږي پدې هکله د پخواني پاچا سلاکار او باجه مير محمدامين فرهنگ د ۲۰۲۲ کال د می په يوولسمه د بهار په نامه د امريکا څخه خپرېدونکي تلويزيون سره په مرکه کې وايي: «نجيب پاچا ته يو ليک رالېږلی وو چې دی چمتو دی پاچا ته واک تسليم کړي او هغه د افغانستان د زعيم په توگه ومني. د پاچا له لوري ورته ويل شوي وو چې د دې وړانديز په اړه به د خپلو سلاکارانو سره مشوره وکړي. خو کله چې د جلال آباد د جگړې وروسته د پاچا پلاوی کابل ته تللی دی، گوري چې د نجيب په دريځ کې بدلون راغلی او پلاوي ته يې ويلي وو چې د ده په تيم کې کار کولی شي.» د جلال آباد په جگړه کې د وسلوالو مخالفينو له ماتې وروسته نجيب الله او ملگري دې پايلې ته ورسول چې اوس نو د خپل سيال (خلقيانو) حساب او کتاب ته ورسيري. د جلال آباد په جگړه کې د دفاع، کورنيو چارو او دولتي امنيت منسوبين د وسلوالو مخالفينو په وړاندې جنگيدل او د جلال آباد په جگړه کې پوځ چې غوڅ اکثریت يې خلقيان وو ټاکونکی رول ولوباوه. تر دې چې د دفاع وزير شهنواز تڼی د جگړې پر مهال پداسې يوه حالت کې په چورلکه کې د جلال آباد ته ولاړ چې د جلال آباد د هوايي ډگر رانوي (ليکه) د وسلوالو مخالفينو او دولتي ځواکونو ترمنځ بېلوونکي کرښه وه. د خلقيانو د خپلو په هکله بايد وويل شي چې هغه مهال د خلقيانو خپل په

واقعيت کې په پوځ بريد وو چې په پوځ د بريد پايله د واکمنۍ کمزوري وه . سياست هغه وخت بريالی سياست دی چې هلته ټولو سياسي کړيو ته د گډون حق ورکړل شي نه دا چې نور حذف شي. نجيب هغه مهال ځواکمن کيده او حکومت يې ملاتړ تر لاسه کاوه چې په نظام کې شريکو ځواکونو په گډه کار کړی وای لکه چې د جلال آباد په جگړه کې چې خلقيان او پرچميان اوږه په اوږه و جنگېدل ، قربانۍ يې ورکړې او جگړه يې وکټله. که څه هم د شوروي لښکر د وتلو وروسته د رژيم دريځ پياوړی شو او د جلال آباد د جگړې وروسته يې دريځ خورا غښتلی شوی وو. خو دې دا معنی نلرله چې نور به د نجيب الله آس مخ په وړاندې ځغلي او څوک به يې مخه نشي نيولی .

د پوځ د درې وړې کولو نقشه

افسري کدرونه د هر پوځ د ملاتړ جوړوي او د هغوی ليدلوری ، رواني حالت او پوځي چمتووالی د پوځ په فعاليت او د سرتېرو په مورال مستقيم اغيزلري . د معاصر افغانستان د پوځ بنسټ د احمدشاه بابا په زمانه کې کينودل شو او د اميرشيرعلي خان د واکمنۍ په مهال د منظمو تشکيلاتو او اصولنامو خاوند شو. پوځ د خپلې ودې په بهير کې د ظاهرشاه په پاچاهۍ کې د وخت په عصري پوځي تخنيک سمبال شو. حربي ښوونځي چې د اردو د افسري کدرونو بنسټيز پوهنيز بنسټ گڼل کيده تنکي ځوانان پکې روزل کيدل او هغوی ته به د معاصرو علومو د تدريس سره جوخت د وطنپالنې ، د هيواد د خپلواکۍ اوځمکنۍ بشپړتيا د ډاډمنې دفاع درس ورکول کيده چې د وخت په تيريدو سره د وطنپالنې روحیه پدې تنکيو ځوانانو کې په نه ماتيدونکي قوت بدلیدله. له بله پلوه دوو نورو مسئلو د دې ځوانانو په سياسي – ټولنيز ليدلوري اغيز درلود چې ملي روحیه يې پياوړې او د يوه ډاډمن پوځي په توگه وروزل شي. يو دا چې په دې پوهنيز بنسټ کې خورا سخت مقررات د دې سبب کيدل چې هغه ډله ځوانان د هغو د زغملو وس پيدا کړي چې اکثراً له کليوالي چاپيريال او زيارکښو کورنيو نه را وتلي وو. له بله پلوه په دې مؤسسه کې د هيواد د ټولو ورونو قومونو استازي ليدل کيدل چې د يوې کورنۍ د غړو په څير يې ژوند کاوه . دې دواړو لاس سره يو کړی وو چې د حربي ښوونځي زده کوونکی او د پوځ راتلونکی کدر ځان د ملي پوځ غړی وگڼي. کله چې د شوروي له يرغل وروسته پوځيانو او په تيره افسري کدرونو شوروي پوځيان پخپل هيواد کې وليدل ځانونه يې سپک او توهين شوي شمېرل او د شوروي سلاکارانو سره يې چلند تغيير وموند . شوروي سلاکارانو دا حالت ليدلو او پوهيدل چې افغان پوځيان شورويان دوستان نه بلکې دښمنان گڼي.

نويو واک ته رسول شوو پرچميانو چې په پوځ کې يې اړين نفوذ او اغيز نه درلود يوازې په شوروي سلاکارانو ډډه لگوله او خپل سيالان خلقيان يې چې د پوځ د جزوتامونو مشري کوله د اشرارو سره په اړيکو لرلو تورنول او يا انتې سوويتيسټ (شوروي ضد) معرفي کول. له بله پلوه شوروي سياسي او پوځي استازو مسکو ته د پوځ د ترکيب او فرکسيوني تړاو په اړه په دوامداره توگه رپوټونه ورکول او ځانگړي دستورونه يې تر لاسه کول. د کارمل لوی پوځي سلاکار د خپل يوه رپوټ په برخه کې د کې جې بې مشر اندروپوف ته ليکي چې په پوځ کې خلقيان اکثريت جوړوی اندروپوف هدايت ورکوي چې د پرچم پراختيا چټکه شي خو داسې څه پېښ نشول. دا د مسکو تلپاتې اندېښنه وه او بريالی نشو چې پوځ د پرچميانو په گټه واړوي . له همدې امله يې له پوځ څخه کرکه کوله او يوه ورځ فکر ته احمدجانويچ تابييف شوروي سفير د کارمل پوځي سلاکار ته ويلي وو: « دا پوځ ، دا لعنتي پوځ بايد درې وړې شي. » ۲۳۱ / ۷ د سفير لخوا له افغان پوځ نه کرکه پدې کې نه وه چې په هغه کې خلقيان ډېر دي

بلکې پدې کې هم وه چې افغان پوځ رښتيني ملي پوځ دی چې نه يوازې د مسکو نه خوښېده بلکې واشنگتن ، اسلام آباد او تهران هم له هغه څخه کرکه لرله او د هغه د درې وړې کولو په فکر کې وو. مسکو د اتيايمو کلونو په لومړيو کې د افغان پوځ د درې وړې کولو په هڅه کې نه وو بلکې د هغه د تدريجي کمزورولو او بيا يې د درې وړې کولو نقشي جوړولې. هغه مهال يې د پوځ بدیل نه درلود ترڅو د شوروي لښکر سره ګډ د مخالفينو په ځپلو کې برخه واخلي. شورويانو د پوځ د کمزورولو لپاره چې درې وړې کولو ته يې شرايط برابرول لاندې ګامونه پورته کړل:

- د کورنيو چارو په وزارت کې د اپراتيفي قطعو او نورو جنګي جزوتامونو جوړول.
- د قومي مليشو جوړول چې خبره يې فرقو ته ورسېده او زياتره يې د هيواد په لږکيو پورې تړاو درلود.
- د دولتي امنيت په چوکاټ کې د بل پوځ جوړول.
- د دولت له وسله والو مخالفينو څخه ځينې ډلې د دولت په لور جلبول.

پورتنۍ وسلوالې ډلې د اردو په پرتله له غوره امتيازاتو نه برخمنې وې. هغو ځوانانو چې د عسکري مکلفيت او احتياط د دورې تابع کيدل او د مختلفو لاملونو له امله چمتو نه وو چې د وسلوالو مخالفينو په لیکو کې ودرېږي غوره دا ګڼله چې د پوځ پرځای نوموړو وسلوالو ځواکونو په تيره دولتي امنيت ته چې ښه امتيازات يې لرل مخه کړي او پايله يې د پوځ کمزوري کېدله چې د هغه د درې وړې کولو لپاره يې لار هواره. سربيره پردې يې آزاد خيال افسران د جګړې سختو جبهو ته لېږل چې د مرګ او ژوبلې احتمال يې ډير وو ترڅو پوځ د ډاډمنو وطنپالو افسرانو څخه بې برخې کړي. سره لدې د پوځ او سترو جزوتامونو په مشرتابه کې د ژمنو جنرالانو او افسرانو کمی نه وو او کولی يې شول د ملي ضد دسيسو او توطيو مخه ونيسي. له همدې کبله مسکو پدې هڅه کې شو چې په لومړي ګام کې د پوځ مشري هم پرچم ته ولېږدوي. مسکو خپل دې پلان ته رسيدل هغه وخت شوني ګڼل چې په ګوند کې د خلق او پرچم ترمنځ دښمني ته لمن ووهي، دا دښمني د ټکر ترکچې ورسوي او پدې ټکر کې د پرچم ملاتړ وکړي. د دې موضوع د ښې روښانتيا په اړه به د وخت د وسلوال پوځ د لوی څارنوال جنرال محمد هاشم نوري واورو. هغه يو سپېڅلی افسر، د آرام کرکټر خاوند او په مالي او اخلاقي فساد کې نه وو. لدې امله د خلقيانو او شوروي سلاکارانو له درناوي برخمن وو. اکثراً شوروي سلاکارانو په مهمو مسالو کې د هغه سره سلا او مشوره کوله. نوري وايي: «د ۱۳۶۶ کال د سنبلې په لومړۍ هفته کې مې د سترجنرال ورينیکوف سره، چې د جمهور رييس مشاور و، ملاقات درلود. دې ملاقات نږدې درې ساعته دوام وکړ. بحث ډېر اوږد و خو دلته به يې مختصر ټکي را واخلو. ما (نوري) خپل سوال داسې مطرح کړ: د شوروي اتحاد نظامي قوتونه له افغانستان څخه وځي، تاسو موږ اپوزيسيون ته لاس تړلي تسليموي؟ او که لاس او پښې مو راته آزاد پرېږدئ؟ ورينیکوف په جدي لهجه راته وويل: ته ولې داسې فکر کوې؟ ده د جدي لهجې په نظر کې نيولو سره مې دا سوال ټوکه وبلله! په داسې حال کې چې چای، شوي او بسکېټ مو خوړل، بحث دوام درلود. ما (نوري) وويل: موږ د مستقلې دفاع لپاره تياري نيسو، خو هيله لرو چې تاسو موږ ته دوه شرطه مهيا کړئ:

۱- انتخابات کول.

۲- ټول رزمي قوتونه (د څارندوی، خاد، ګارد، قومي قطعات) په دفاع وزارت کې مدغم کړئ.

د ورينیکوف عکس العمل مې چې وليد نو دريم سوال مې ونکړ ځکه، ما ورته وويل چې موږ د مستقلې دفاع لپاره تياري نيسو خو محترم ډاکټر صاحب تاسو ته گزارشونه درکوي چې خلقيان کودتا کوي. ورينیکوف وويل: ما د نجيب سره په دې باره کې خبرې وکړې، خو نجيب وايي دا به تهمت وي...، که رښتيا ووايم له ورينیکوف څخه خفه را ووتل ځکه هغه دپلوماسي را سره وکړه.

دوه ورځې وروسته د شوروي له سفارت څخه راته تېليفون وشو او د ملاقات غوښتنه يې وکړه. دا ملاقات په دريم مکرويان کې د ده په کور کې جوړ شو. هلته هم خوراكي مواد تيار وو. د هغه سړي د نوم سره بلد نه و. نوموړي يوازې پوښتنې کولې او ځوابونه يې اورېدل. د پوښتنو له محتوا څخه پوهېدم چې ستر جنرال ورينيكوف، سفارت ته خپل گزارش ورکړی دی. د سفارت د استازي غبرگون هم شديدالحن و. ده وپوښتل تاسي څنگه خپلواکه دفاع کولای شئ؟ ستاسو امکانات کوم دي؟ ما دا ځواب ورکړ، چې موږ د هېواد سرتاسري پياوړی او مجرب گوند لرو او بله دا چې موږ پياوړی او مجرب وسلوال پوځ لرو... او برسېره پردې ښه تخنيک او لازم تجهيزات لرو. خو تاسو موږ ته دوه امکانه را کړئ. د سفارت نماينده خپل ښی لاس موټی کړ، په داسې حال کې چې غټه (بټه) گوته يې پورته نيولې وه په هوا کې يې يو منحنی خط رسم کړ او د منحنی خط د رسمولو سره يې يو ځای شپېلاق واهه او د خط په سر کې يې د نجيب الله نوم ياداوه د شپېلاق ... معنا يې دا چې د دواړو پېشنهاندونو په صورت کې ملگری نجيب الله سرنگون کېږي. ما ورته وويل: ته کولی شي ماته رښتيا ووايي؟ ده وويل: هو، هر څوک چې د نجيب الله په مخالفت کې سر راپورته کړي، که کابل د وينو په ډنډ بدل هم شي موږ به يې سرکوب کړو... ما ورته وويل چې که زما په خبرو باور نلري، نو نجيب الله ته دوه تختې کاغذ ورکړئ، په يوه تخته کې دې د هغو کسانو نومونه وليکي چې دغه کسان دې په سفارت خانو کې د مامورينو په توگه خارج ته ولاړ شي او په بله تخته کې دې وليکي چې دا کسان دې په کور کې کېني. يوڅه معاش راکړي ځکه دودۍ نلرو!! بالاخره مې ورته وويل: زه د شپې نوم نلرم، ما خپل کور ته ورسوه! بيا يې په توره ټنډه کور ته راورسولم. ۱۷۰ / ۱۸۸ - ۱۹۰

ښايي پدې اړه دا پوښتنه پيدا شي چې ولې شورويانو ته نجيب الله دومره ارزښت درلود چې په کابل کې د وينود ډنډ په اوښتو سره د هغه څخه ملاتړ کوي؟ د دې پوښتنې ځواب به د ميرصاحب کاروال څخه واورو: «د ملي دفاع وزير د نجيب الله سره د دفاع وطن د شورا په جلسه کې گډون لري، د جلسې په پای کې شهنواز تنی، نجيب الله ته پېشنهاد کوي: داکټر صاحب! که ممکنه وي زه او ته به يو څو دقيقې سره پاتې شو. جلسه ختمه ده دوی دواړه سره پاتې کېږي.

شهنواز تنی: داکټر صاحب! زما او ستا تر منځ ولې فاصله پيدا شي؟ شهنواز هغه ټول مشترک وجوهات چې د دواړو تر منځ په طبعي ډول موجود دي يادوي...، نو څه شی زما او تا تر منځ نه تقسيمېږي؟

داکټر صاحب نجيب الله: نو زه له خدايه نور څه غواړم، ته مې سراو سترگې يې، ته مې وزر يې ...، د داکټر نجيب الله خوږې خبرې ډېرې زده وې چې بل څوک (مخاطب) جذب کړي. د داکټر نجيب الله خبرو په شهنواز تني دومره تاثير کړی چې تنی يې کاملاً جذب کړی دی. لدې کبله شهنواز تنی، داکټر نجيب الله ته وايي: داکټر صاحب! کور دې رنګ شه، دغه تا ته د شورويانو توطيه ده!

نجيب الله: ډېره مننه چې زه د متوجه کړم، اوس پوه شوم چې ته مې تر هر چا نږدې دوست يې!

پدې ډول دوی دواړه د خوشحالی په فضا کې يو له بل نه رخصتېږي. خو داکټر صاحب نجيب الله په سرسپردگۍ سره خپل صداقت کې جې بې ته ثابتوي او د خپل لوی مشاور (پولينيچکه) دفتر ته ورځي او د شهنواز تني ټولې خبرې ور ته انتقالوي...

په بله ورځ د نجيب الله لوی مشاور (پولينيچکه) د ميرصاحب کاروال دفتر ته ورځي او ورته وايي چې د ملي دفاع وزير شهنواز تنی د شوروي ضد سړی دی، د نجيب الله خبرې ټولې ميرصاحب کاروال ته بيانوي. په بله ورځ، کاروال د داکټر نجيب الله دفتر ته ورځي او نجيب الله ته د گيلې په شکل وايي چې د

دفاع وزیر (تڼي) له تاسو (نجیب الله) سره په وطني حساب یوه مرکه وکړه ، آیا ضرور وه چې دا موضوع دوستانو ته انتقال شي؟

ډاکټر نجیب الله : کارواله ! ستا دې هم کور خراب شي ، دا اوس څو دقیقې د مخه زما لوی مشاور زما مخې ته ناست و او راته ویل یې : نجیب الله ! مه ناوخته کوه ، آمادګي ونیسه ، خلقيان در باندې کودتا کوي ... اوس نو زه د تا (کاروال) خبره ومنم او که د خپل مشاور خبره ومنم؟ مشاور خو پیسې راکوي ، سلاح راکوي ... نو ته خو هېڅ شی نه شي را کولی. « ۱۷۰ / ۲۵۶ - ۲۵۷ کله چې نجیب الله او تڼی ګډ وجوهات (اسلامیت، افغانیت ، پښتونولي ، پکتیوالي ، د یوه ګوند غړیتوب) لري او سربېره پردې تڼي یې د دفاع وزیر هم دی خو نجیب الله د شورویانو په اړه د تڼي لیدلوری او اخیستنې هغوی ته انتقالوي بېله کومه شکه به د نجیب الله څخه په کابل کې څه چې په افغانستان کې د وینو د ډنډ د جوړېدو په بیه ملاتړ وکړي تر څو هغه په واک کې پاتې شي . مسکو چې د پرچميانو په واک کې د پاتې کېدو په موخه په هر کار لاس پورې کولو ته چمتو وو او خلقيان یې د پرچميانو بدیل ځواک ګڼلو ددې بدیل ځواک خپل یې پدې کې شوني ګڼل چې خلقي پوځ درې ورې کړي. هغه مهال د دواړو ډلو هغو مشرانو کوم چې د یوه پرمختللي افغانستان غوښتونکي وو د م ، م د سولې د پروګرام د پلې کېدو په حساسو شېبو کې ورته په کار وو چې یووالی یې ساتلی وای . خو نجیب الله « د ۱۹۸۹ کال په وروستیو کې د هغوی (خلقيانو) د لېږدو په وړاندې په ځپونکو اقداماتو لاس پورې کړ. « ۴۹ / ۵۴۸ دې کار خلقيان اړ اېستل د نجیب الله په وړاندې ودرېږي. د وخت د صدراعظم شرق په وینا « وړانسوف چې د ا ، خ ، د ، گ د یووالي لپاره د هلو ځلو مدعي وو خو په عمل کې د ده د سفارت پر مهال د خلق او پرچم تر منځ اختلافونه زیاتېدل او اورېدل کېدل چې د وړانسوف په لارښوونه شوروي سلاکارانو د دواړو اړخونو د اختلافونو اور ته په پکه وهلو کې بې اغېزه او غلی نه وو. « ۳۸ / ۲۶۸

هغه مهال د ګوند د دوو سیالو ډلو تر منځ دښمنیو د را پنځولو په موخه شوروي سلاکارانو په خپل چلند کې داسې بدلون راوړ:

۱- د کارمل د واکمنۍ پر مهال شوروي سلاکارانو هڅه کوله چې په ګوند کې ماتیدونکي یووالی وساتي او کله به چې پرچميانو د خلقي کدرونو د ګوښه کولو یا زنداني کولو هوډ درلود شورویانو به د هغه ژوره څارنه کوله چې د غچ اخیستنې په موخه نه وې شوې خو د شوروي پوځیانو د وتلو وروسته یې پرچميان هڅول چې خلقيان تر څارنې لاندې ونیسي او حتی دوی د خلقيانو په اړوند د سمو او ناسمو رپوټونو په برابرولو کې مرسته کوله.

۲ - « کی جی بی نجیب الله ته خبرداری ورکړ چې د افغانستان د پوځ په وفادارۍ ډډه و نه لګوي ، له دې امله یې لازمي پیسې او تجهیزات ورکړل تر څو د جمهوري ریاست نوی ګارد د لوړو حقوقو او امتیازاتو سره چې له یوه خصوصي پوځ پرته بل څه نه وو جوړ کړي. « ۴۷ / ۲۵۹ د شوروي سلاکارانو له مشورو او د کی جی بی د راپورونو له امله نجیب الله په پوځ په بشپړه توګه بې باوره شوی وو او « جمهوررئیس داسې ګامونه اوچتول چې پوځ په کابل کې کمزوری شي. « ۴۹ / ۴۲۷ په پلازمېنه کې د پوځ کمزوري کول له دې امله مسکو ته ارزښت درلود چې وکولای شي ددې تشې نه په ګټه اخیستو سره په دفاع وزارت هم پرچميان واکمن کړي . د ولسمشر له لوري د اردو د کمزوري کولو له امله د شوروي سپاهیانو د وروستیو ټولګیو د وتلو په درشل کې اردو په داسې وضعیت کې وو چې د عسکري تعلیمنامو د غوښتنو له مخې یې عملاً پوځي جګړه نيزه وړتیا له لاسه ورکړې وه. لاندې رپوټ چې شوروي لوی سلاکار مسکو ته استولی وو د دې خبرې څرګند ثبوت دی. « د افغانستان وسله وال پوځ

ټولټال دری سوه زره تنه وو چې په هغه کې ۱۳۲۰۰۰ تنه اردو، سل زره تنه څارندوی، اتيا زره دولتي امنیت او یوولس نیم زره تنه د گارد منسوبان وو چې د اردو د اکمال کچه په سلو کې پنځوس، څارندوی په سلو کې شپيته او دولتي امنیت په سلو کې ۵/۷۰ وه. «۴۹/۴۲۵ د پوځي تعلیمنامې له مخې کله چې د یوه جزوتم د اکمال کچه په سلو کې د پنځوسو څخه لوړه نه وي هغه جزوتم د جگړې وړتیا نلري پردي اساس پوځ د جگړې پر مخ وړلو وړتیا نلرله.

د شوروي پوځیانو د وتلو وروسته افغانستان د تاریخ خپل حساس پړاو ته ورننووت چې هغه د رژيم پایښت وو. هر رژيم هغه مهال د پایښت څخه برخمن وي چې قوي مرکزي حکومت او غښتلي وسلوال ځواک ولري. سیاسي ډلو یې خپل اختلافاتونه یوه اړخ ته پرې اېښي وي او په ګډه د وسلوالو مخالفانو او بهرني ګواښونو په وړاندې مبارزې ته چمتو وي لکه څرنګه چې د جلال آباد په جګړه کې د وسلوالو ځواکونو ګډو پوځي عملیاتو دښمن ته ماتې ورکړه. خو د جلال آباد د جګړې وروسته نجیب ډاډمن شو چې د وسلوالو مخالفینو په وړاندې د درېدو وس لري هماغه دي چې د خلقيانو د خپلو لپاره مټې را نغاړي چې منطقاً د خلقيانو منفي غبرګون یې درلود. له بله پلوه مسکو او واشنگتن د ژنیو د لوزنامې د تضمین کوونکو په توګه هم ظاهره د خپلو افغان متحدینو د غښتلتیا لپاره خپلو مرستو ته ادامه ورکوله خو د پردې شاته پردې لګیاوو چې خپلو ډاډمنو چوپړیانو ته واک ته د رسیدو زمینه برابره کړي. مسکو ظاهره د م،م د سولې د پروګرام د پلې کولو اکتونه کول خو ټولې هڅې یې پدې څرخیدې چې هغه شند کړي. کرملن دې موخې ته رسیدل هغه مهال شوني ګڼل چې خلقيان وځپي او پوځ د اغېزمنو خلقي افسرانو څخه وځنډي او پدې ډول د پوځ مشري پرچم ته ولېږدوي او په راتلونکي ګام کې واک خپلو جهادي پروتوکولي ډلو ته ولېږدوي. هماغه دي چې نجیب الله هڅوي چې پر دفاع وزارت برید وکړي او نجیب الله هم بېله دې چې ددې کار ناوړه پایلو ته پام را وګرزوي په پوځ برید کوي چې په هغو به په راتلونکي برخه کې بحث وشي. نجیب الله د ولسمشر په توګه د خپل دې کار د ناوړه پایلو د درک وړتیا نلرله پداسې حال کې چې ډېری افغانانو ددې کار د ناوړه پایلو د درک وړتیا لرله لکه څرنګه چې عبدالحمید مبارز وایي: «که چیرې نجیب د دې اړخ (خلق) نه ځان نه وای لري کړی د هرې توطیې په مقابل کې که له مسکو نه هم کیده مقاومت یې زیاتیده او مقاومت یې کولی شو. «۸۸/۴۷

پدې اړه د کې جې بی - نجیب نقشه داسې وه چې دفاع وزیر شهنواز تنی په خپله خوښه له وزارت څخه ګوښه شي او پرځای یې پرچمي لوړپوړي چې ګوته دريو تنو کارملي جنرالانو (محمدنبی عظیمي، نورالحق علمي او محمدآصف دلاور) ته نیول کېده د دوی څخه یو مقرر کړي. که احياناً د دفاع وزیر له وزارت څخه په خپله خوښه ګوښه نشي په دفاع وزارت برید وکړي او د دفاع وزارت غبرګون د شهنواز تنی له خوا کودتا اعلان کړي او پدې برید کې اغېزمن خلقي افسران بندي او یا ووژني او په ځای یې پرچميان مقرر کړي. خلقي لوري چې انقلاب او واکمني یې خپل ګڼل پدې حساسو شیبو کې چې د انقلاب او واکمنۍ نه د خپلواکه دفاع سوال طرحه وو او د پرچم له لوري د مخالفینو سره د پټ جوړجاړي شاهدان وو چمتو نه وو چې د دفاع وزارت له لاسه ورکړي او د هغه له لاسه ورکول یې د خلقي غورځنګ د کمزوریدو سربرېره د م،م د سولې د پروګرام شنډیدل او د ثور انقلاب ماتې ګڼل. خو پرېله خوا «د افغانستان د جمهوریت جمهور رئیس د خپل دریځ د پیاوړتیا لپاره له هرې وسیلې څخه کار اخیست چې خلقيان کمزوري کړي» ۴۹/۵۴۸ او دا کمزوري یې د اردو د مشرتابه د ګوښه کولو له لارې شوني ګڼله. پرچميان د خلقيانو دې ډول هوډ ته چې چمتو نه دي د دفاع وزارت څخه تېرشي په کتلو سره خپلې هڅې دې ته راوګرزولې چې د دفاع وزیر اړ کړي چې په خپله خوښه استعفی ورکړي. د نجیب الله دا خبرې چې د تنی له خولې عظیمی ته ویلي وې: «مایې ټول صلاحیتونه سلب کړي، جنرالان یې د هغه

له اجازې پرته نيسم ، مكافات او مجازات زه وركوم او ځواكونه زه اداره كوم » ۱۲۹ / ۴۰۴ بڼي چې جمهور رئيس د دفاع وزير په يوه ستونزمن حالت کې درولی وو. سربېره پردې پرچمي لوړپوړو پوځيانو هم داسې چلند كاوه چې په پوځ کې يې د قوماندې او ادارې د يووالي اصل چې د پوځ او ملكي ادارې توپير په همدې مسئله کې دی له منځه وړلو او د دفاع وزير لپاره يې سرخوړی جوړكړی وو دغه څه هم د ولسمشر د همغږۍ او حتی دستور پرته نه تر سره كيدل. د ساري په توگه د هغه لومړي مرستيال او د كابل د گارنيزيون قوماندان د وزير په وړاندې د اتمي فرقي بولندوی او د دې فرقي د يوه غونډ افسرانو ته چې د وزير له امر نه سرغړونه وكړي داسې هدايت وركوي: «ما د فرقي قوماندان او د غونډ افسران راوغوښتل او ورته ومي ويل تر هغو پورې چې د تنې مساله نده حل شوې تاسې به د كابل په گارنيزيون کې حاضري لاسليك كړئ او د تنې د اوامرو له اجرا نه به ډډه كړئ ». ۱۲۹ / ۴۹۶ همدارنگه » د ۱۹۹۰ كال د فبروري په مياشت کې د جلال آباد څخه د دفاع وزير شهناز تنې د ليدو پر مهال د جلال آباد د جبهې قوماندان ډگر جنرال لودين (د پرچم د اړخ) د دفاع وزير هرکلي او ليدو ته رانغی او همدارنگه د قوماندانانو په غونډه کې يې گډون ونکړ. ۱۹۶ / ۸۲ سربېره پردې د تنې د لمسولو په موخه څه کم شپيته تنه خلقي جنرالان او افسران بيله دې چې وزير خبر وي دولتي امنيت بنديان كړل . پدې اړه «د وسله وال پوځ د سرقوماندانۍ په غونډه کې د نجيب الله او يعقوبي له لوري لنډ گزارش وركول كيږي چې گواکې دا توطئه د مشاورينو لخوا د كيهاني امكاناتو په استفادې سره كشف شوې ده .» ۱۲۸ / ۱۹۵ پدې اړه د شوروي د مركزي تلويزيون له خوا « په افغانستان کې د يوې توطيې د كشفولو او د عاملينو د نيولو خبر وركول كيږي چې اكثريت يې افغان پوځيان دي خو د افغانستان تلويزيون دا خبر يوه ورځ وروسته خپروي. » ۱۲۸ / ۱۹۶ د شوروي اتحاد په تلويزيون کې د توطيې د خبر خپرېدل او وروسته د كابل د تلويزيون څخه ددې خبر خپرېدل بڼي چې هرڅه مسكو تنظيمول او كابل د هغې له مخې عمل كاوه. دفاع وزير له جمهوررئيس نه غواړي چې نوموړي افسران خوشي او يا د هغوی په اړوند لاسوندونه د ده په واک کې كيږدي خو ولسمشر دې غوښتنې ته ارزښت نه وركوي. دا د دې سبب كيږي چې د دفاع وزير او ولسمشر ترمنځ اړيکې لا خړې پري شي. هغه توطيه گواکې چې شورويانو د خپلو كيهاني امكاناتو له مخې كشف او هغه يې په يوه ټلويزيوني وډيو کې ثبت او د نجيب الله په واک کې اېښې وه . نجيب الله به دا وډيو هر جگپوړي ملكي او پوځي كدر په تېره خلقيانو ته وړښودله ترڅو د تنې خلاف دريځ ونيسي . اړينه برېښي پدې مساله بحث وشي.

د ملي روغې جوړې د تگلارې په اعلان سره ټولو گوندي او دولتي ارگانونو او په هغو کې د امنيتي چارو وزارتونو ته هدايت وركړل شو چې د خپلو امكاناتو له مخې د سيمې د خلکو په همکارۍ د دولت له مخالفينو سره اړيکې ونيسي او هغوی د حکومت سره همکارۍ ته چمتو كړي . د همدغه دستور سره سم ، د دفاع وزارت اړوند د راکټو او هوايي دفاع قوماندانۍ يوې پوستې چې چهارآسياب ته څېرمه خيبر آباد کې ځای پر ځای شوې وه ، مشرتابه يې د هغې سيمې د سپين ږيرو په همکارۍ ، د سيمې له مجاهدينو سره اړيکې جوړې كړې وې. بېله كومه شكه د راکټو او هوايي دفاع قوماندان جنرال ولي شاه د دې اړيکو جوړولو رپوټ دفاع وزير شهناز تنې ته وركړی دی او د خپل شوروي سلاكار سره يې دا خبره شريکه كړې ده. شوروي سلاكاران د دافع هوا د پوستې د افسرانو اړيکې د مجاهدينو سره څاري او د خپلو امكاناتو له مخې يې ثبتوي او عكاسي كوي او هغه ولسمشر ته سپاري او پدې ډول ولي شاه او يو شمېر خلقي افسران د اشرارو سره د اړيکو د لرلو په تور زنداني كوي او د دافع هوا سياسي آمر د هغه په دفتر کې وژني او اعلانوي چې د دې توطيې د كشف له امله هغه په خپله ځان وژلی دی.

د کب د شپاړلسمې ډرامه

د ۱۹۹۰ کال د مارچ په پنځمه (۱۳۶۸ کال د کب شپاړلسمه) د کابل ښاريان يو ځل بيا د درنو او سپکو وسلو د پزو او بمباريو شاهدان وو ، دا پزې د دارالامان د تاريخي ماڼۍ شاوخوا او بمبارۍ په ارگ تر سره کېدلې. دولت دا پيښه سملاسي د تټي- گلبدین کودتا اعلان کړه چې تردې مهاله دا پيښه د تټي د کودتا په نامه يادېږي. البته شاوخوا يو کال وړاندې په هېواد کې د تټي د کودتا اوازې خپرېدلې. هغه مهال واکمنۍ پدې ډرامه کې اسلام آباد ښکېل گڼلو خو د گوند د واکمنۍ د نسکورېدو وروسته پرچميان په هغې کې د مسکو لاس ته هم گوته نيسي. دا پيښه هراړخيزه څيړنه غواړي ترڅو لاندې پوښتنو ته ځواب و موندل شي چې په واقعيت کې څه پېښ شول ، لاملونه يې څه وو ، کوم اړخ برید وکړ او د ښکېلو اړخونو موخې څه وې؟ خو واقعيت دا دی چې ددې پېښې يا ډرامې د پړي سر له مسکو سره وو او موخه يې په پوځ باندې د پرچميانو په واکمنولو سره لږکيو ته واک ته د لېږدولو لپاره د لارې هوارول وو . ددې لپاره يې بايد خلقيان او پرچميان د پوځي ټکر تر کچې رسولي وای او پدې ټکر کې يې د پرچميانو ملاتړ کړی وای . همدا لامل وو چې شورويانو په اصطلاح د خپلو کيڼهاني امکاناتو له مخې د يوې توطيې د کشفولو خبره کوله چې گواکې ځېنې خلقي افسران له اشارو سره اړيکې لري . د دې لاسوند پر بنسټ د ۱۹۸۹ کال د نوامبر په نيمايي کې شاوخوا شپېته تنه خلقي جنرالان او افسران د دفاع وزير د خبرتيا پرته د دولتي امنيت له خوا زنداني شول چې د نجيب او تټي ترمنځ يې اړيکې ترينگرې کړې . له بلې خوا پټ او ښکاره لاسونه فعال وو ترڅو د هغوی ترمنځ مناسبات لا نور هم خراب کړي. د دفاع وزير د ۱۹۸۹ کال د دسمبر په دوهمه د جمهور رئيس سره د خبرواترو په ترڅ کې بريالۍ نشو چې د وزارت ستونزې او په هغو کې زنداني شوي جنرالان او افسران خوشي کړي . د دې بې پايلې کتنې وروسته وزير پوځ ته د تيارسۍ امر ورکړ او د شپې ناوخته يې خپل دفتر ته يو شمير خپل باوري افسران (جنرال محمد آصف شور د حربي پوهنتون استاد، جنرال عزيز الرحمن د ۲۲ اکمالاتي لوا قوماندان، جنرال خان آقا باندیزي د افسرانو د عالی کورس قوماندان، ډگروال محمد کبير کارواني د افسرانو د عالی کورس استاد ، ډگروال نور احمد نواب د اوومې فرقې قوماندان، ډگروال خان محمد د راکټ د ۹۹ لوا قوماندان، ډگروال دولت وزيری د اتمې فرقې درستيزوال، ډگروال عبدالمجيد ارغستاني د اوومې فرقې سياسي آمر، ډگروال عبدالغفور د ستر درستيز د قرارگاه ۲۳۵۵ قطعي قوماندان، ډگروال فيروز د دفاع وزارت د قرارگاه افسر) ورواړي او د هغوی سره پردې پيښه چې له جمهور رئيس سره يې ډغرې وهلې دي مشوره وکړي چې راتلونکي گامونه څه وي؟

د دې غونډې په لومړيو شېبو کې د راکټ د قوا قوماندان ډگروال خان محمد وزير ته ويلي چې خاديسټانو د نوموړې لوا د بطريو (ټوليو) اداره په لاس کې نيولې ده. تټی هغه ته هدايت ورکوي چې لوا ته لارشي او د بطريو اداره د بطريو اړونده قوماندانان په غاړه واخلي او د تلفون له لارې د خپلو اجراتو رپوټ ورکړي. د حاضرينو لخوا مختلف نظرونه ورکړل شول او محمد آصف شور ويلي وو، خبره بايد دې حالت ته نه وای رسېدلې اوس چې دا کار شوی دی بايد چټک پوځي اقدام وشي. د دې وړاندیز په اړه وزير ويلي وو چې مرکزي کميټې (هدف د خلقي اړخ څخه دی) څلېروښت ساعته وخت غوښتی دی. شور ورته ويلي وو: « ترملکه دې کړه ورکه دې کړه » او اضافه کوي چې پوځي عمل د گونديانو کار نه دی. په غونډه کې کومه پرېکړه نه ده شوې او وزير حاضرینو ته ويلي چې پوځي چمتووالی ولري ، د راتلونکو هدايتونو انتظار دې باسي خو بيا هېڅکله هغوی ته د وزير لخوا چې ټول دوهم ځل را ورواړي کوم هدايت ورکړل شو. د دفاع وزير لخوا پوځ ته د احضاراتو ورکول په واقعيت کې د اعلی

سرقوماندان په وړاندې بغاوت وو او انتظارايستل ځان وژنه وه. د دې غونډې وروسته بهيرونو او د تنې له دريځ او کړنو څخه ښکاري چې هغه د پوځي عمل هوډ نه درلود او لدې کار څخه يې موخه دا وه چې جمهور رئيس دې ته متوجه کړي چې پوځ يعني خلقي اړخ له پامه ونه غورزوي. که داسې هم وي دا د تنې تيروتنه وه منطقاً د جمهوررييس غبرگون دا وو چې څرنگه خپل ياغي وزير او د هغه ملگري له ډگره وباسي. وايي چې له پاڅون سره لوبې د پاڅون کوونکو د ژوند سره لوبې دي خو هغه مهال دا نه يوازې د خلقي پوځيانو د ژوند بلکې د يوه سياسي خوځښت، د پوځ او هېواد له برخليک سره لوبې وې. د تنې له لوري اردو ته د تيارسۍ له امر ورکولو وروسته بېله شکه جمهوررييس د دفاع وزير او د هغه د ملگرو د خپلو لپاره لارې چارې لټولې. هماغه دي جمهور رييس جنرال نبي عظيمي ته دستور ورکړ چې د احتمالي پوځي عملياتو (د دفاع وزير وفادارو ځواکونو سره د مقابلې او يا د هغوی د خپلو) لپاره خريپي يا نقشي جوړې کړي. عظيمي هم دوي خريپي (نقشي) جوړوې. لومړۍ خريپه پدې موخه جوړه شوې وه که تنې بريد يا کودتا وکړي ولسمشر ته وفادار ځواکونه څرنگه د بريد مخه ونيسي او بله په د دفاع وزارت د بريد يا تعرض خريپه وه. ولسمشر دوهم وريانت تائيد کړې دی يعني په دفاع وزارت او دفاع وزير ته په وفاداره جزوتامونو بريد. دا بيا ښيي چې نجيب پدې پوهېدلو چې تنې د کودتا هوډ نلري بلکې دی پلان لري په دفاع وزارت بريد وکړي او دا بريد د تنې له خوا کودتا اعلان کړي. د احضاراتو د نيولو وروسته هغو حکومتي ځواکونو چې د دفاع وزارت په قرارگاه او وزير ته د وفاداره قواوو د خپلو دنده لرله د کب په څوارلسمه او پنځلسمه د کابل په ښار کې پوروا (مشق او تمرين) اجرا کړ ترڅو د راتلونکو عملياتو د ترسره کولو لپاره پوره آمادگي ونيسي. کله چې د خلقي اړخ مشرتابه د ولسمشر نه په ښار کې د دې ځواکونو د شتون وضاحت غوښتې هغه يې يوه تيروتنه بللې وه. همدا رنگه حکومت د کب په ۱۵ د مزار شريف د هوايي گارنيزيون خلقي قوماندان جنرال ولي بندي کړ ترڅو د کب په شپاړلسمه د دفاع وزارت د بريد په ورځ د دولتي ځواکونو خلاف کوم گام اوچت نه کړي. وروسته لدې احضاراتو د کب په شپاړلسمه د دولتي امنيت ځواکونو په دفاع وزارت بريد وکړ او د راډيو او تلويزيون له لارې يې دا پېښه د تنې – گلبدین کودتا اعلان کړله.

ډگروال ارغستاني وايي چې د وزير له لوري د پوځي احضاراتو د اعلان څو ورځې وروسته د وزير ليدو ته ورغلی چې ميرصاحب کاروال هم هلته وو. د خبرو په ترڅ کې د پوځي احضاراتو خبره راپورته کيږي، تنې کاروال ته وايي: «ما خپل کار وکړ او نجيب مې متوجه کړ اوس ستاسو سياستوالو کار دی چې څه وکړئ؟ کاروال ورته وايي بريتوره لکه چې وډار شوې. «کاروال ته د تنې له وينا او د دې خبرې نه چې يو وخت شاه محمودحصين وزير ته د پرچميانو له لوري د شکمنو فعاليتونو په اړه خپله انديښنه ښودلې وه ويلي وو: «موږ د دفاع لپاره اړين چمتووالی لرو او پدې هکله د انديښنې ځای نشته. ۴۵۴ / ۱۸ معلومېږي چې تنې د پوځي عمل يا کودتا په فکر کې نه وو. خو داسې ښکاري چې د خلقيانو په مشرتابه کې داسې کسان هم وو چې پوځي مخامختيا ته يې لمن وهله. او د هغې د ناوړه پايلو د درک وړتيا يې نلرله او يا ډاډمن وو چې پدې سيالۍ کې بری دوی سره دی هغه ډاډ چې په بشپړ ډول ناسم وو. هغوی پدې نه پوهيدل چې د دوی يو شمير خلقي جنرالان او افسران لامخکي نجيب خپل کړي دي او يا د وطنجار او انجينر نظر محمد سره چې د نجيب الله ملاتړي وو اړيکې لرلې او دوه گونې رول لوبوي. لکه څرنگه چې پدې هکله دستگير پنځشيري ليکي: «د جنرال هاشم زرمتي، جنرال شيخ محمدباور او د ستردرستيز د څو تنو افسرانو سرونه د محمداسلم وطنجار او د ډاکټرنجيب د واکمن فرکسيون له گريوانه راووتل.» ۱۵۱ / ۲ لکه څرنگه چې د شيخ محمد باور نوم ياد شو چې هغه د نجيب د فرکسيون سره تړاو درلود هغه به له محمدآصف شور واورو. هغه وايي «په ۱۹۸۵ د لنډې مودې

کورس لپاره مسکو ته استول شوی وو چې دې کورس ته باور او جنرال قادر اکا هم استول شوي وو. یوه ورځ باور چې جنرال قادر اکا هم ناست وو را ته وویل نجیب ، وطنجار او گلابزوی وحدت کړی دی او نور باید د پرچمي او خلقي خبرې ونشي . شور وایي هغه ته مې و ویل د پکتیا والو او زرمتیانو یووالی به دا گوند لا نور هم مردار کړي.» دا د دې ښکارندوی دي چې شیخ محمد باور د نجیب د واکمنېدو وړاندې د هغه سره لکه وطنجار پټ تارونه غزولي وو. په هغو څو تنو کې چې د دسمبر په دوهمه وزیر ورغونښتی وو داسې کسان هم وو چې په اصطلاح د تنی د کودتا وروسته چې څه کم زر تنه خلقيان بندي شول او له اتیا تنو زیات شهیدان شول هغوی ته چا څه ونه ویل او خپلو دندو ته یې دوام ورکړ. دا د دې واقعیت ښکارندوی دی چې د تنی سره دا ډول کسان لږ نه وو چې دوه گونی رول یې لوباوه . څرنګه چې د لوبې د پرې سر له مسکو سره وو شورویانو دواړو اړخونو ته د غلطو او لمسونکو اطلاعاتو او مشورو د ورکولو له لارې زمینه دي ته برابروله چې هغوی د پوځي مخامختیا تر کچې ورسوي. د ساري په توګه په مسکو کې سفير گلابزوی پنجشیري ته ويلي وو: « که چیرې د نجیب د امنیتي دستگاه د برید په وړاندې سوله ییز مقاومت ونشي نجیب د منظم اردو د کمزوري توب لپاره ښايي د خلقيانو اته سوه تنه غوره خلقي افسران د شفا تر نامه لاندې بنديان کړي او پدې نیرنگ سره د ځینو تنظیمي مشرانو د داخلي قوماندانانو سره د پردې شا د سیاسي معاملو زمینه برابره کړي. د هغه د خبرتیا سرچینه د افغانستان لپاره د شوروي اتحاد د بهرنیو چارو د وزیر شواردنادزي د شوروي دولت د کمیسون نږدې همکاران وو .» ۱۴۴/۲ شوروي اړخ گلابزوی ته د نجیب له لوري د شاوخوا اته سوه خلقي افسرانو د بندي کولو خبرداری ورکوي او پر بله خوا نجیب ته د خلقي پوځیانو داسې اسناد چې ګواکې د کیهاني امکاناتو له مخې یې یوه توطیه کشف کړې ده چمتو کوي. له بده مرغه دواړو خواوو ونشوای کړای د مسکو دا کرغیرنه لوبه درک کړي. هغه شمېره افسران چې شورویانو گلابزوی ته ويلي وو هغومره کسان نجیب بنديان هم کړل . دا بیا ښيي چې مسکو بشپړ معلومات درلود چې څومره خلقيان باید زنداني شي. شوروي اړخ زمونږ د خلکو د هغې مشهورې خبرې پر بنسټ عمل کاوه چې غله ته وایي غلا وکړه او د کورخاوند ته وایي ویش اوسه. شورویان چې خلقيان کمزوري کړي د وطنجار ، انجینر نظر او راز محمد پکتین سر بېره د امین پلویان هم د نجیب سره همکاري ته وهڅول چې ښه بېلګه یې د دستګیر پنجشیري لاندې خبره ده : « د څرخي پله په زندان کې مې د حفیظ الله امین د دولت د استخباراتي دستگاه د رییس اکبري څخه خبر شوم د شوروي اتحاد د بهرنیو چارو پخواني وزیر شوارد نادزي د نجیب او د حاکم فرکسیون د سازماني ، سیاسي او پوځي دریځ د پیاوړتیا لپاره د ډاکټر شاولي او کریم میثاق سره په کابل کې لیدني کړي وې چې د خلق د فرکسیون د دریځ په کمزوری او پاشلتیا کې یې لاسوهنې کړې او فعال رول لوبولی وو.» ۱۶۷/۲ د تنی لخوا اردو ته د تیارسې د امر ورکول ولسمشر ته ښه لاسوند شو چې د تنی د کودتا په اړه پراخ تبلیغاتي کمپاین پیل ، تنی په اذهانو کې د یوه کودتايي وزیر په توګه وتکوي او ضمناً د خلقيانو د خپلو لپاره بشپړ چمتووالی ونیسي. نجیب الله د دفاع وزارت د خپلو په موخه کابل ته د شمال نه د ملیشواو پرچم ته د وفاداره ځواکونو په را لیردولو او نورو سیمو ته د کابل نه د دفاع د وزارت د ځواکونو په استولو لاس پورې کړ ترڅو په پلازمینه کې پخپلو وفاداره ځواکونو متکي شي او په ډاډمنه توګه وکولی شي د دفاع وزارت ځواکونه وځپي.

اوس به وګورو چې پدې پوځي مخامختیا کې بری د کوم اړخ په برخه وو؟

د ثور انقلاب په بشپړتیا یې پر او کې پرچم د بشپړ نوښت خاوند وو. د گوند په کورنۍ مبارزه کې د خپل سیال د وهلو لپاره یې متحدانه عمل کاوه. دې حالت دوی سره راټولول د مشرتابه او عادي غړو د ناخوښۍ اسباب یې نه برابرول . استخباراتي اداره په بشپړه توګه د پرچم په لاس کې وه او د خلقي اړخ له کورني

حالت نه يې اړين معلومات درلود. د بهرنیو، سرحدونو، ماليې او د قبايلو وزارتخاني او بانکونه د پرچم په لاس کې وو، د مسکو او د وارسا د تړون د دولتونو له ټينګ ملاتړنه هم برخمن وو. ډله ييزې رسنۍ هم د پرچم د فرکسيون په لاس کې وې. دا هغه مثبت عوامل وو چې د پرچم د ډلې بريا پرې تړلې وه. خلقيان نه يوازې چې له يوه ژور کورني بحران سره لاس او گريوان وو بلکې په لاندې دوو د بنمنو ډلو ویشل شوي وو:

۱. هغه ډله خلقيان چې د شوروي له تيرې وروسته په واک کې وو.

۲. هغه ډله خلقيان چې د امينيانو په نامه بنديان او يا بيکاره شول.

کله چې نجيب په واک کې د شريکو خلقيانو د خپلو تصميم ونيولو د امين پلويانو ته مراجعه وکړه له زندانه يې خوشي او په لوړو څوکيو يې مقرر کړل. هغه خلقيان چې له زندانه راوتلي وو او يا په زندان کې شپې او ورځې تيرولې پرچميانو او نجيب پلوه خلقيانو ورته ويل چې دوی د هغو خلقي مشرانو لخوا په زندان کې اچول شوي دي چې د پرچم سره په واک کې شريک دي. پدې اړه عبدالرشيدجليلي او د هغه سره له بنده خلاص شوو کسانو ته ويل شوي وو: «دومره موده چې په جيل کې پاتې شوي ستونزې موجودې وې او اوس چې ستونزې له منځه ولاړې نو خوشي شوي، ددې ټکو نه مراد دا و چې هغه ډله خلقيان چې د حوت د شپاړلسمې نيتې کودتا په تور جيل ته واچول شول گني. «۱۰/ ۱۷۳ يوه مسئله چې د خلقيانو د گډ دريځ د غوره کولو مخه يې نيوله خلقي اړخ منل شوي مشران نرل ځکه تره کې او امين او هغوی هم د واک پر سر په سيالۍ کې له منځه ولاړل. د پرچم او خلق دا ډول وضعيت ددې سبب کېدلو چې پرچم د واکمن فرکسيون له دريځه د خپل سيال د کمزورولو، د عامه اذهانو د خپلولو، د ډاډمنو پوځي قوتونو د راټولولو، د کابل نه دفاع وزير ته د وفادارو ځواکونو د ايستلو او د احتمالي عملياتو د پرمخ بيولو لپاره بشپړ چمتووالی ونيسي.

پر بله خوا خلقيانو لومړی بايد پخپلو کې د اعتماد فضا را منځته کړې وای چې لاسته راوړنې يې نه لرلې. لدې وروسته خلقي مشران (نيز محمد مومند، دستگير پنجشيري، مير صاحب کاروال، صالح محمد زېري، عبدالرشيد آرين، جنرال نظر محمد، خليل الله کوهستاني او گلداد) د وضعيت د هراړخيزې څېړنې په موخه د ډسمبر پر نولسمه يعنې يوه اونۍ وروسته له هغه چې د دفاع وزير پوځي احضارات اعلان کړل د پنجشيري په کور کې راغونډيږي او له خبرواترو وروسته دې نتيجې ته رسېږي: «د افغانستان د مسئلې پوځي حل روښانه راتلونکې نه لري...، لدې امله بايد په ډله ييزه توگه مبارزه وشي ترڅو د خلکو او وسله وال پوځ غوښتنې د سوله ييزې لارې د نړيوالو بنسټونو او د م، م، د سازمان ترڅارنې لاندې عملي شي. «۲/ ۱۴۵ ددې غونډې بل برخه وال گلداد د خپل کتاب (۴۴۴ - ۴۴۸) مخونو کې بشپړ توضيحات ورکړي دلته به يې لنډيز راوړل شي. «پنجشيري له مسکو څخه دا معلومات راوړي چې نجيب غواړي اته سوه خلقيان محاکمه کړي. د غونډې برخه والو د شته معلوماتو او د پنجشيري د نويو معلوماتو له يوځای کولو وروسته دې پايلې ته ورسېدل چې نجيب الله او يارانو يې په بې جگړې، غلې او تدريجي کودتا باندې لاس پورې کړی دی. په غونډه کې اصلي پوښتنه دا وه موږ څه وکړو، آيا موږ پر دوی باندې پوځي بريد وکړو او که غلې پاتې شو؟ د خبرو په لومړي پيل کې د متقابل کلک ځواب ورکړې نظر درلودونکو کسانو تله درنه وه. د پوځي عمل په پايلو له بحث وروسته ټول په يوه اتفاق دې پايلې ته ورسېدل:

۱- د پوځي عمل مرگ او ژوبله به خامخا په لورې کچې وي. موږ د هغې مرگ ژوبلې مسؤليت پر غاړې باندې نشو اخستلی.

۲- په دغې گډوډ گوندي او دولتي حالت کې چې د ډېرو کسانو دريځ ناڅرگند دی، د هېچا بری تضمين

کېدلی نشي. نو په دغسې څرې پرې فضا کې د دومره غټ مسؤلیت پر غاړې باندې اخیستل هم له لېونتوب څخه بل څه نشي کېدلی.

۳- که مرگ او ژوبلې ته هم ملا وتړل شي او داسې هم ومنل شي چې بری به هم ترلاسه شي. نو له بري څخه وروسته به امنیت څنگه وساتل شي؟ ځکه، دولت په همدې اوس حالت کې له ډېرو او گڼو ستونزو سره مخ دی. هغه مهال خو امنیتي قوتونه هم د شمېرې له مخې لږترلږه نیمه یې را ټیټېږي او هم یې مورال کمزوری او ټیټېږي.

۴- له دغو ټولو ستونزو څخه زیاته ستونزه د امنیتي ارګانونو د وسلو، مهماتو او خوراکي توکو اكمال دی. دغه سترمشکل به څرنگه حل کېږي؟ د امنیتي ارګانونو تر څنګ، د نورو دولتي ارګانونو د منسوبینو تنخواګانې او کوپراتیفي توکي به له کومه کېږي او څرنگه به ورته رسول کېږي؟ همدا ډول د عام ولس د لومړنیو اړتیاوو توکو پیدا کول، بازارونو ته رسول او اكمالول بله غټه ستونزه او دروند کار دی. دغه ټولې ستونزې او ورسره نورې اقتصادي او ټولنیزې ستونزې به څرنگه حل کوو؟» ۸۴۷ / ۱۰۵ په غونډه کې پردې هم خبرې وشوې چې د یادوو شویو اړتیاو پوره کولو سرچینه شوروي اتحاد دی. که موږ په پوځي زور واک ترلاسه کړو شوروي اتحاد به مو ملاتړ ونکړي بلکې که په ښکاره نه وي په پټې به موږ له ماتې سره مخ کړي. برخه وال دې پایلې ته ورسېدل چې د مخامختیا پرځای د پخوا په شان د حکومت سره همکاري وکړي خو هڅې به وکړي چې بېګناه بنديان شوي افسران را خلاص کړي، د گوند د ننه به سیاسي مبارزه چټکه کړي او د گوندي کنګري جوړولو لپاره به خپلې هلې ځلې لا ګړندۍ کړي.

د دې غونډې یوه ورځ وروسته (پنجشیري، مومند، جنرال نظر محمد، گلداد) د نجیب سره وکتل او دې موافقې ته ورسېدل چې د دفاع وزیر به خپلې دندې ته ادامه ورکوي، په پوځ کې د امر او قوماندې او د مراتبو سلسله مراعات شي، د افسرانو څارنه او زنداني کول دې ودرېږي او بنديان شوي افسران دې خوشي شي، د ټنۍ د پوځي شورا غړي به ترڅارنې لاندې نه نیول کېږي، دا شورا به منحل او دفاع وزیر به د ستردرستیز په غونډه کې خپل وروستي کړه وړه سؤتفاهم ګڼي. دا پلاوی دوه ورځې وروسته د شوروي سفیر سره گوري او د نجیب الله سره د دوی د کتنې په اړه معلومات ورکوي او د ولسمشر او دفاع وزیر تر منځ د کړکېچ د حل په موخه د خلقيانو دریځ ورسره شریکوي. پدې کتنه کې شوروي سفیر د ټنې وروستۍ کړنې غندلې وې. لدې وروسته سفیر په سفارت کې د نجیب او ټنې ترمنځ جوړه وکړه او یوه یوولس ماده اي لوزنامه یې هم سره لاسلیک کړه. د لوزنامې په اړه د محمد کبیر کارواني له خوا له وزیر څخه د تضمین کوونکي اړخ پوښتنه شوې وه چې هغې ته ځواب شتون نه درلود. د موافقې زیات شمیر ټکي د دوو- دریو ورځو په ترڅ کې عملي شول. کله چې د دواړو اړخونو ترمنځ د توافقاتو عملی کیدل پیل شول ټنۍ او کاروال د ولسمشر کور ته د وطني دود او دستور له مخې ورځي ترڅو د هغوی ترمنځ خوابدې او سؤتفاهم په بشپړ ډول له منځه لاړشي. پدې هکله د کب د شپاړلسمې ډرامې وروسته نجیب په یوه وینا کې وویل چې ګواکې ده ټنې ته میلستیا وکړه، آشک یې ورته پاڅه کړي وو چې د ده خلاف له کړنو لاس واخلي خو هغه په کودتا لاس پورې کړ. البته چې د دسمبر د دوهمې وروسته د نجیب او ټنې ترمنځ په بشپړ ډول اړیکې شلېدلې وې. د توافقاتو له عملي کېدو او د نجیب او ټنې ملاقات وروسته نجیب الله د سیاسي بیرو په غونډه کې رپوټ ورکړ چې «مسایل حل شوي، ملګري ټنې هم تیر وخته وکړه او ما هم جدي چلند وکړ ځکه چې موږ د جګړې په شرایطو کې یو ټول سؤتفاهمات حل شوي او سر د نن نه داسې شی زموږ ترمنځ نشته چې حل نشي.» ۲۰۱ / ۱۲۸ لدې وروسته ټنۍ د سیاسي بیرو او د وطن د دفاع د شورا په غونډو کې بېرته ګډون کوي.

د هغه مهال د يوې غونډې په اړه يادونه اړينه ښکاري چې د کب د شپاړلسمې ډرامې سره تړاو لري. ددې غونډې د برخه وال گلداد په وينا د دې پېښې څلور ورځې وړاندې د کب په دوولسمه د کريم ميثاق او د زندان څخه د امينيانو په نامه را خوشي شوو خلقيانو د نوبت له مخې د پنجشيري په کور کې غونډه وشوه. په غونډه کې زيري ، پنجشيري ، گلداد او عبدالرشيد آرين له يوه اړخ او ميثاق، شاولي ، جوزجاني او غوربندي له بل اړخه برخه لرله. « د ناستې د گډون کونکو مشرانو د خبرو پيل داسې وښودل شوله چې گڼې د دغې ناستې موخه، په اصطلاح د امين ډلې نورو خلقيانو سره د بېرته يوځای کول او اتفاق جوړول دي. خو له څو خبرو ښکته پورته کولو وروسته ، رکارد د اتفاق جوړولو له خبرو څخه ووايستلو او خبرې پر کودتا کولو او نه کولو باندې را وڅرخېدلې او پيل شولې. ميثاق، جوزجاني ، غوربندي او شاه ولي به په خپلو خبرو کې په تکرار سره داسې وانمود کوله ، لکه دغه خلقيان کوم چې په دولت کې پاتې او بنديان شوي نه وو، کودتا کوي او دوی هڅې کوي چې هغوی له دغې کار څخه منع کړي. زېري او پنجشيري به بيا په تکرار سره دا ورته ويل چې موږ کودتا نه کوو . خو که چيرې ستاسو پر نجيب الله زور او وس رسېږي ، نو دا هڅې وکړئ چې هغه پر موږ باندې له کودتا کولو منع کړئ. دا خبرې دومرې تکرار او گرمې شولې چې د پنجشيري له خولې څخه دغه خبره ور ووتله: تاسې لکه چې نجيب الله توظيف کړي ياست . تاسې لکه چې غواړئ له موږ څخه داسې خبرې وباسئ چې د دولت د پاليسۍ ضد وي. خو موږ داسې پټ څه نلرو چې ستاسو په درد وځوري. د پنجشيري د خبرو لهجه او شکل داسې وو چې گڼې تاسې زموږ خبرې ثبوتی او بيا يې نجيب الله او د امنيت وزارت مسؤلينو ته رسوئ ... ، زموږ د هغې ناستې خبرې اوږدې وې ، څوکومه پايله يې نلرله. زموږ هغه خبرې له دې امله بې پايلې پای ته ورسېدلې چې دوی ظاهراً د اتفاق جوړولو خبرو په نوم باندې راغلي وو ، خو موخه يې بله وه . د هغې موخې د پري سر زموږ په لاسونو کې نه وه ، بلکې د هغې موخې د پري سر د نجيب الله او د هغه د يارانو او په خاصه توگه د شورويانو په لاسونو کې وه. زموږ د بې پايلو خبرو په پای کې وپتېل شوله چې کومه بله ورځ به هغو خبرو ته دوام ورکوو. خو د هغې ناستې په دويمې ورځې باندې ، چې د کب مياشتې څوارلسمه نېټه کېدل ، زما دفتر ته استاذ عبدالکريم فکور راغی. هغه ماته يوه پاڼه ليکلې کاغذ راکړلو او ويې ويل چې دغه اعلاميه (شېنامه) ميثاق، شاه ولي ، غوربندي او جوزجاني خپره کړې ده ... ، دغو مشرانو په هغې پاڼې کې داسې څرگنده کړې وه چې دوی پرون د زېري، پنجشيري، آرين او گلداد سره ناسته لرله . د ناستې گډون کوونکو د خپلمنځي اتفاق پر خبرو برسېره ، د کودتا په اړه هم خبرې سره وکړې. خو هغوی (زېري ، پنجشيري، آرين او گلداد) د خلقيانو له لوريه څخه د کودتا کولو امکانات نه ردول... ، ما هغه شېنامه سر ترپايه ولوستله، داسې راته وېرېښېدل چې هغه خادېستانو له لوريه څخه ، مخکې له مخکې ليکل شوي وه او دوی ته د نجيب الله او يا يعقوبي په لاس باندې ورکړل شوي وه. ځکه په هغې شېنامې کې هغه ډول خبرې کومې چې موږ پخپل منځ کې پرې غږېدلې او بحث مو پرې کړی وه ، هغه خبرې نه په سترگو کېدلې... ، زما په فکر ، ښه خبره دا وه چې د نجيب الله واکمنۍ له ړنگېدو څخه وروسته ، هغو مشرانو چې اعلاميه (شېنامه)، د دوی په نومونو باندې خپره شوې وه ، که دوی نه وه خپره کړې نو په رسنيو کې رد کړې وای. خو دوی لا تر اوسه پورې په هغې خبرې باندې غلې دي. » ۱۰۵ / ۸۶۰ - ۸۶۳ يو شمېر خلقي کدرونه پدې اند دي چې د امينيانو په نامه ځېنو خلقيانو د ولسمشر او دفاع وزير ترمنځ مخامختيا کې د ولسمشر رښتيني ملاتړي وو چې دا شب نامه يې څرگنده بېلگه ده. که څه هم د امين پلويانو کوم منظم تشکيلات نلرل خو ميثاق او شاه ولي پر هغوی اغېز درلود. البته د شوروي يرغل وروسته په ۱۳۶۰ کې د « جنبش اصولي در حزب دموکراتيک خلق افغانستان » په نامه کله ناکله اعلاميې خپرېدې چې بنسټ اېښودونکي يې امين پلوه خلقيان وو چې کليدي کسان يې

عبدالکریم میثاق ، بسم الله محشور او محمد یونس فکور وو. دوی د خلقیانو څخه د امین په نامه بندي شوو خلقیانو ته د مرستې په نامه پیسې ټولولې خو دا مرستې غوڅ اکثریت بندیانو ته نه دي رسېدلې. ددې غورځنګ د اعلامیو منځپانګه اشغال ضد او د هغو خلقیانو خلاف وه چې د کارمل په حکومت کې شریک وو. د شوروي اشغال پر مهال چا ندي اورېدلي چې د دې اعلامیو د خپرولو له امله د دې غورځنګ کوم غړی د اشغال زېږنده حکومت له لوري تر څارنې لاندې نیول شوی وي که څه هم په اعلامیو کې اشغال غندل کېده. عجیبه خو لا داده میثاق د دې غورځنګ؟! مشر په خپل کتاب کې ددې غورځنګ مازې نوم هم نه دی اخیستی. داسې ښکاري چې ددې خوځښت تر شاه مسکو- کارمل او یا خاد ولاړ وو او موخه یې د خلقیانو مصروف ساتل او د یوبل خلاف درول او مشرانو یې د پاک زړو خلقیانو د مرستو څخه ګټه پورته کوله.

د خلقیانو د کب د دوولسمې نېټې د غونډې په هکله د دستگیر پنځشیري په وینا پر درو مسئلو د نظر اختلاف وو او پریکړه وشوه چې پر هغو به په راتلونکې کې بحث ته ادامه ورکوي او خپل نظریات به سره تبادله کوي خو ددې غونډې په اړوند به د کومې اعلامیې له خپرولو څخه ډډه کېږي. د اختلاف وړتکي دا وو:

الف – د کنګري مساله

د کارمل – نجیب سره په واک کې شریک اړخ د کنګري د رابللو لیاوې وو خو مقابل لوري (د امین پلویانو) ویل چې د کنګري د دایریدو لپاره شرایط چمتو نه دي چې د ګوند ټول ځواکونه پکې برخه واخلي او دلیل یې دا وو چې یو شمیر ملګري یې په زندان کې بندیان دي.

ب- د وسله وال پوځ د امتیازاتو مساله

لومړی ډلې غوښتل چې د وسله وال ځواک (اردو، څارندوی، دولتي امنیت) یو ډول امتیازات ولري خو د زندان نه راخوشي شوي ډلې د دې مسالې راپورته کول اړین نه ګڼل.

ج – لومړۍ ډلې د هر ډول پوځي ماجراجویۍ چې له هر لوري (تني یا نجیب) څخه وي په وړاندې مبارزه غوښتله خو د مقابل لوري وړاندیز دا وو چې د هر ډول کودتايي اقداماتو پر ضد مبارزه وشي. د امین د پلویانو له لوري د کودتايي اقداماتو پر ضد د مبارزې خبره په واقعیت کې د تني له لوري د کودتا د ترسره کېدو سره تړاو درلود چې واکمن پرچمي فرکسیون تبلیغونه. په واک کې شریک اړخ یوه ورځ وروسته د نویو طرحو متن مقابل لوري ته وسپاره خو امینیانو د موافقې خلاف په همدې ورځ په اردو او څارندوی کې اعلامیه خپره کړه چې ګلداد هغه د امینیانو په نامه د خاد له لوري اعلامیه بولي.

د امینیانو له لوري د اعلامیې د خپرولو په ورځ په ښار کې هرې خوا ته د دولتي امنیت اړونده پوځیان تر سترګو کیدل او په مهمو دولتي بنسټونو کې ځای پر ځای شوي وو. د زېږي په وینا «د حوت په پنځلسمه د غرمې خوا ته نیاز مهمند سترې ستومانه په شورا کې زما دفتر ته راغی او و یې ویل ملګری زېږی! سیاسي او نظامي وضعه پېچلې ده، نظامي ملګري تشویش لري وايي نجیب د دفاع په وزارت حمله کوي...، نظامیان هیله لري چې د ګوند سپین ږيري هلته ورشي او د نظامي نښتې مخه ونیسي.» ۵۹۴/۴۰ همدا لامل وو چې خلقي مشران ولسمشر او دفاع وزیر ته ورځي او له هغوی څخه د حالاتو توضیح غواړي او که کوم سؤ تفاهم پیدا شوی وي په ګډه هغه له منځه یوسي. پدې هکله زېږی او پنځشیری په خپلو کتابونو کې توضیحات ورکړي دي چې دلته به یې لنډیز راوړل شي. زېږی، پنځشیری، مومند، جنرال نظر محمد، آرين، ګلداد لومړی دفاع وزیر ته ورځي او هغه خپله پوځي شورا را غواړي. دفاع وزیر اندېښمن وو او دوی ته یې ویلي چې خندان د نظامي خاد مرستیال خپه وو او ښايي نن شپه د مخکنیو توافقاتو خلاف د ده ګوښه توب له رسنیو څخه اعلان کړي. نجیب بېله دې چې ستر درستیښ په جریان کې

واچوي ملي گارد يې د احضاراتو په حالت کې راوړی دی . ښايي د دفاع د وزارت د رهبرۍ د نيولو او يا د بريد پلان ولري. شهنواز تڼي رپوټ ورکړ د ځواکونو تناسب مو مساوي دی. که نجيب په رهبري بريد وکړي او وضعيت کړکيچن شي. اردو د خلکو د واکمنۍ څخه د دفاع پرته بله چاره نلري. پدې صورت کې اردو کولی شي د خلق د فرکسيون نه دفاع وکړي. د خلق د فرکسيون مشرتابه پداسې يوه حالت کې ځانونه د زرهداري ۱۵ قوا قوماندانۍ جنرال عبیدگل ته ورسوي. تڼي اضافه کړل چې له نجيب څخه هيله وکړئ چې ۱۳۶۸ کال د قوس د شلمې ژمنې نقض نکړي. د تڼي پوځي شورا پدې ټينگار درلود چې اختلافونه بايد د خبرو له لارې حل شي . جگړه او مخامختيا د هېچا په گټه نه ده. د آرين او گلداد پرته دا خلقي مشران د تڼي سره د ليدو وروسته ماخوستن جمهور رئيس ته ورځي. نجيب پدې کتنه کې د تڼي څخه سر ټکولی او دا يې هم ورته ويلي دي . «تڼی د سياسي بيرو اصلي غړي ، سترجنرالۍ او د جمهوررئيس مرستيالۍ ته راپورته کوم پدې شرط چې د دفاع وزارت څخه په خپله خوښه او بېله کوم غبرگون گوښه شي.» د ليدنې په پای کې نجيب زېري او پنجشيري ته ويلي وو په تاسو په قهر يم . زېري په موسکا ورته ويلي موږ کولی شي اوس بندي کړې چې آرام شي. نجيب دوی ته دنده سپاري چې سبا يا بل سبا ته خپل وړانديزونه ده ته وسپاري. هغوی له ولسمشر سره له کتنې وروسته خپلو کورونو ته ځي او مومند ته دنده سپاري چې د کتنې په اړه تڼي ته معلومات ورکړي. د نجيب دا خبره چې دفاع وزير ته امتيازات ورکوم پدې شرط چې له دفاع وزارت گوښه شي ښيي چې د وزير په توگه تڼي نشي زغملی ځکه د دفاع د وزير په توگه د هغه پاتې کېدل د ده خو په واقعيت کې د شورويانو د پلانونو او نقشو خنډ گرځي. تڼي وايي: «کله چې دوی (خلقي مشرانو) له نجيب الله سره په نيمې شپې وکتل او خبرې وکړې ، نو بيا يې ماته په هغې شپې باندې له خپل منځ څخه نیاز محمد مومند را ولېږلو. مومند په څرگندو ټکو کې را ته وويل چې نجيب الله دوه پښې په يوې موزې کې کړې دي او وايي له خپل تصميم څخه نه اورم » ۸۷۹ / ۱۰۵ يعني دا چې تڼي بايد د دفاع وزارت څخه گوښه شي. گومان کيږي چې تڼي اومومند د نجيب دريځ او د دفاع وزارت د قرارگاه شاوخوا د دولتي امنيت د جز تامونو شتون ته په کتو سره او يا ښايي تڼي ته د دفاع وزارت څخه د گوښه کېدو پيغام ور کړل شوی وي دې نتيجې ته رسيدلي دي چې سبا سهار د خپلو کورنيو سره له هيواد څخه ووزي. تڼي خپل پاور د هوايي قواوو د پخوانۍ سياسي آمر ډگروال حکيم کورته استوي ترڅو هغه وزير ته راوړي . هغه د شپې ناوخته وزير ته ورځي او وزير له هغه نه غواړي چې ده ته ډاډمن پيلوټان ور وپېژني. همدا رنگه تڼي د هوايي او مدافعه هوايي قوماندان جنرال عبدالقادر اکا د دفاع وزارت قرارگاه ته ور غواړي. اکا د دې کتنې په اړه ليکي: «په آخره ورځ مې چې شهنواز تڼي ډېر نیازمند وليد، نو خپله مرسته مې له ده څخه ونه سيموله او بگرام ته مې پدې هيله ورساوه ، چې له هغه ځای څخه کوم مصوّن ځای (داخل يا خارج) ته د تگ امکان پيدا کړي. گمان کېده چې تڼي به د فرار کوم پلان ولري ... هغه وخت نو د شهنواز تڼي حواسو او مفکورې کاملاً تغير وکړ او د بگرام گارنيزيون قوماندې يې په خپل لاس کې ونيوله . نو په هغه لحظه کې پوه شوم چې زه د يوه تر سره شوي عمل سره مخامخ يم دا په داسې حال کې چې زما او نجيب الله ترمنځ ښې اړيکې وې.» ۲۵۸ / ۱۷۰ سبا سهار تڼي د يوه جيب په واسطه په پټه د خپلې قرارگاه نه د چهارکلا- ميرويس ميدان له لارې ځان مرکزي سيلو ته رسوي او هلته يې خپله کورنۍ ، نیاز محمد مومند او کورنۍ يې ورسره يو ځای کيږي او شيرپور ته چيږي چې دوه ويشتمه لوا ده ځي اود نوموړې لوا قوماندان جنرال عزيز الرحمن سره گډ د زرهپوښ په واسطه د خواجه رواش نه جنرال عبدالقادر آگاه هم ورسره اخلي او بگرام ته ځي. په همدې ورځ (د حوت شپاړلسمه) نجيب الله د يوولس بجو شاوخوا جنرال نظر محمد ته تلفوني وايي چې پرونی پلاوی چې نجيب هغه د سولې کميسيون يادکړی په يوه بجه ده ته

ارگ ته ورشي. د سولې کمیسیون د نیاز محمد مومند پرته په مرکزي کمیټه کې د پنجشیري په دفتر کې راټولېږي او د ولسمشر دفتر ته د تېلفون پواسطه د ورتلو خبر ورکوي خو دوی ته ویل کېږي چې ولسمشر نشته او دوی دې انتظار وباسي. خوشیې وروسته په ارگ باندې د الوتکو بمبارۍ پیلېږي. دا مهال جنرال نظر محمد د بمباریو په اړه مختلفو ځایونو ته تېلفون کوي او د دفاع وزیر د دفتر څخه ورته ویل کېږي چې د دفاع وزارت په مقر د درنو وسلو ډزې روانې دي. د پنځو بجو وروسته د خاد وسله وال افسران په مرکزي کمیټه کې د نوموړو دریو تنو په لاسونو کې زولنې وراچوي او په ارگ کې یې بندیانوي. د هفتې په نامه د واکمن فرکسیون پټ اخبار د ۱۳۷۰ کال د زمري د ۱۷ نېټې په دریمه ګڼه کې راغلي وو: «ډاکټر صالح محمدزیری، ډگر جنرال نظر محمد او غلام دستگیر پنجشیری ۱۳۶۸ کال د کب په ۱۶ د مرکزي کمیټې په مقر کې د راډیويي ویناوو او اعلامیو سره د رهبرۍ په انتظار ناست وو.» کله چې د مخکې څخه چمتو شوو ویناوو او اعلامیو خبره کېږي غوره دا وه چې اخبار دا ویناوې او اعلاميې هم خپرې کړې وای او یا حکومت د پېښې په ورځ د رسنیو له لارې خپرې کړې وای. واقعیت دا وو چې نوموړي دری تنه نجیب الله ور غوښتي وو. له بله پلوه یوه ورځ مخکې تنې دوی ته ویلي وو که وضعیت ګرځېدلی شي او خبره پوځي مخامختیا ته رسیږي خلقي رهبري دې ۱۵ زره داري لوا ته چیرې چې د دوی خونديتوب تضمین دی لارشي نه دا چې مرکزي کمیټې ته چیرې چې د دولتي امنیت د لسم ریاست اړونده پنځمې لوا د کنټرول لاندې ساحې ته چې مشر یې شاه پور احمدزی د نجیب الله ورور وو ولاړ شي. دا به لیوننتوب وي چې خلقي مشران داسې ځای ته لارشي چې د امنیت دنده یې غلیم ولري. د دفاع وزارت په قرارگاه باندې د برید په اړه ویل کېږي چې د هوایي بمباریو نه مخکې په هغه برید پیل شوی وو او ځینې بیا د هوایي بمباریو سره سم په دفاع وزارت د درنو او سپکو وسلو د ډزو خبره کوي. د کب په شپاړلسمه له غرمې مخکې په مرکزي قطعاتو کې د مخکې نه د تثبیت شوو خلقيانو نیونې او وژنې هم پیل شوې وې. د پوځي مخامختیا یا کودتا په لومړیو شیبو کې د دولت له لوري د راډیو او ټلويزیون له لارې په پرله پسې توګه دا اعلانونه خپریږي چې د تنې او حکمتیار کودتا د دولتي ځواکونو له لوري شنډه شوه او د دفاع او کورنیو چارو نوي وزیران محمداسلم وطنجار او راز محمد پکتین ټاکل شوي دي. تنې بګرام ته په رسیدوسره جنرال عبدالفتاح د هوایي او هوایي مدافعي قوماندان چې یوه ورځ مخکې بګرام ته تللی وو ترڅارنې لاندې نیسي اوله هغه ځایه جنګي الوتکو ته د ارګ د بمبارۍ او امر صادروي. د دفاع د وزیر لخوا د قرارگاه پریښودل ددې سبب شول چې ده ته په مرکز کې وفادار ځواکونه په دفاع وزارت باندې د دولتي امنیت او د دوستم د ملیشو د برید له امله کوم غبرګون ونه ښيي ځکه چې هغوی ته کومه قوماندې نه وه ورکړل شوې. د دې خبرې څرګند ساری په مکرویانو کې پرته د دافع هوا قطعه وه چې هلته یوه خلقي کدر د سرتیري په توګه دنده لرله داسې کیسه کوي. زه د غونډ په انګرېکي ولاړ وم چې په ښار کې ډزې پیل شوې دا مهال استاد ګلداد د مرکزي کمیټې غړی غونډ ته راننوت او د هغه سره یو ځای د قوماندان دفتر ته لاړم، هغه د قطعې د درستیزوال ډګروال غلام حسین څخه وغوښتل چې د دفاع وزیر سره اړیکه ونیسي چې څه خبره ده او غونډ څه وکړي؟ د وزیر له دفتر نه کارواني ورته وایي چې پخپل نوښت عمل وکړئ. کله چې په پوځ کې امر او قوماندې نه وي او پوځیانو ته د خپلې خوښې او یا په خپل سر اجراتو آزادي ورکړل شي دا نو پوځ نه بلکې یوه ملکي اداره ده چې په ملکي ادارو کې هم دا ډول خپلښو ته اجازه نه ورکول کېږي. له بله پلوه ښيي چې د دفاع وزارت د کوم پوځي عمل یا کودتا لپاره کوم مخکېنی پلان نه درلود چې د جزو تاملونو دندې پکې تثبیت شوې وي.

د جنرال دوست محمد د دفاع وزارت د تفتیش ریاست د عمومي رییس په وینا لوی درستیز جنرال محمد آصف دلاور د کب په اولسمه سهار وختی مور (دوست محمد، جنرال فاروق ناصري

اوجنرال محمد اسماعيل وردگ) د دفاع وزارت په قرارگاه کې چې د کب په شپاړلسمې شپه تيره کړې وه د جنرال بابې جان سره يو ځای راغی او ويې ويل: « مونږ په تېني ټولې لارې تړلې وې نه پوهيږم چې هغه په کومه لار له ماڼۍ نه وتلی دی.» بگرام ته په رسيدو سره تېني د نجيب الله خلاف هوايي گوزارونه ترسره کړل هغه گوزارونه چې د پليو او ټانک ځواکونو د گډو عملياتو پرته بهي مفهومه گوزارونه وو. د دفاع د وزير دا ډول چلند په حقيقت کې د لوبې د هغه ناکام لوبغاړي چلند ته ورته وو چې د لوبې منل شوي اصول او مقررات په پام کې و نه نيسي او غواړي پرته له منل شوو اصولو او مقرراتو خپل سيال له پښو وغورزوي چې دا شونې نه ده. د ۱۹۹۰ کال د مارچ د پنځمې (کب شپاړلسمې) نېټې د پوځي مځمختيا يا ډرامې چې هغه دولت د تېني – گلبدین د کودتا په نامه تبليغ کړله څرگنديږي چې هغه د نبي عظيمي له لوري پلان شوي پوځي عمليات وو چې منظوري يې مخکې جمهوررئيس ورکړې وه. پدې اړه د پام وړ خبره دا ده نبي عظيمي چې د کب ۱۶ پوځي مځمختيا کې يې د دولتي ځواکونو د عملياتو لارښوونه کوله د خپل اردو وسياست در سه دهه اخير نومي کتاب په ۴۱۵ مخ کې هغه څه ليکي چې د شهنواز تېني لخوا پوځي کودتا نفي کوي بلکې د پرچميانو له لوري په دفاع وزارت برید بښي. نوموړی د کب په پنځلسمه نېټه د کابل په ښار کې د دولتي امنيت د ځواکونو د شتون په اړه چې د جمهور رئيس د مرستيال جنرال محمدرفيع په امر راوتلي وو ليکي: « رفيع فوق العاده وضعيت اعلانوي دی د مرحوم يعقوبي سره گډ د کابل گارنيزيون ته راغلی دی. له موضوع نه خبرشوم او گارنيزيون ته راغلم. د ښار بڼې عصبي کړی وم رفيع ته مې ويل... زما په څوکۍ کې ناست يې او د تېني د لمسوني لامل گرزيډلی يې موږ سخته مشاجره پيل کړه ... وروسته يې راته وويل (منظوريي نجيب الله وو) هغه وخت رارسيدلی دی چې خپله خريپه رفيع او يعقوبي ته پرانيزې او هغوی د کودتا د شنډولو په جريان کې واچوې. موږ د ارگ د گلخاني په دوهم پوړ کې کيناستو او دوی دواړو کومه اضافي خبره او نيوکه نلرله. يعقوبي د پلان د شتون له امله ډير خوښ شو او پريکړه وشوه چې پلان پلي شي.» د عظيمي له څرگندونو څخه معلومېږي چې د نجيب الله په دستور رفيع او يعقوبي کابل گارنيزيون ته تللي چې عظيمي هغوی ته په دفاع وزارت باندې د پوځي عملياتو د بريد خريپه (نقشه) ور وښيي که اړينه وي هغه اصلاح او بشپړه يې کړي او گډې پريکړې ته له رسيدو وروسته ارگ ته ورشي، د پرچمي ملکي مشرانو سره هم هغه شريکه کړي، د هغوی هوکړه هم تر لاسه کړي او د کب په ۱۶ يعنی سبا ورځ هغه عملي کړي. د دوی دا فعاليت په واقعيت کې د پوځيانو په خبره د وضعيت محاکمه وه چې معمولاً د تعرض (بريد) مخکې ترسره کيږي. د جمهوررئيس له لوري د وضعيت د محاکمې ترسره کيدل د صدراعظم کښتمند د ليکنې پر بنسټ چې «يوه ورځ مخکې ويل کيدل د هوايي او مدافعي هوايي ټول ځواکونه د دولت پلويان دي، خو وروسته څرگند شول چې جنرال قادراکا د هوايي قوا قوماندان تر وروستيو شيبو پورې وطنجار غولولی وو.» ۱۰۰۸ / ۳۹ ښيي چې نجيب يا کښتمند د کب په پنځلسمه د پرچميانو د ملکۍ او پوځي تيم سره په ټولو جزئياتو د مقابل لوري او حکومت ته د وفادارو ځواکونو د امکاناتو څيړنه کړې وه او بريد ته يې بشپړه آمادگي نيولي وه خو د کښتمند په وينا چې جنرال اکا وطنجار غولولی وو او يا د اکا په خبره د نیازمند تېني سره يې همکاري وکړله د دوی محاسبه يو څه نيمگړې را وختله. د تېني سره د اکا مرسته د دې لامل شو چې هوايي قوتونه د نجيب الله د ځواکونو په ملاتړ نه بلکې د تېني په گټه دريځ غوره کړي او پدې ډول پرچميان فکر وکړي چې گواکې اکا وطنجار غولولی دی.

د کب په شپاړلسمه د بگرام په هوايي ډگر باندې د مزار شريف د هوايي گارنيزيون د جنگي الوتکو د بمباريو له امله تېني او ملگري بې اړ شول چې يوه ورځ وروسته د کب په اوولسمه د يوې ان - ۱۲ الوتکې او يوې چورلکې پواسطه د پاکستان په لور پرواز وکړي. الوتکه په پاره چنار کې کښته کيږي

او چورلکه چې په هغه کې تنی او نیاز محمد موند وو د پاکستانی جنګي الوتکو لخوا په جمرود کې په یوه پوځي اډه کې کیناستو ته اړ ایستل کيږي. ځېنې پیلوټان وایي چې د مزار شریف د هوایي ګارنیزون د جنګي الوتکو سربېره شوروي الوتکو په بګرام او کابل ښار بمبارۍ ترسره کړلې.

یوه خبره چې لا تراوسه بهي ځوابه پاتې ده او تنی هم د هغه په اړه له ویلو ډډه کوي هغه دا ده چې د تنی سره پاکستان ته تښتیدلي کسان د یوه تن (غلام جیلاني یفتلي) پرته ټول خلقيان وو. یفتلي د کابل پوهنتون د ښوونې اوروزنې د پوهنځي استاد، د بدخشان اوسیدونکی او د اسلامي جمعیت شک پرې کېده. د یفتلي شتون له تنی سره دا ګومان را پیدا کوي چې تنی غوښتل د جمعیت د ډلې تر ولکې لاندې سیمې ته ولاړ شي. پاکستانی پوځیان له تنی او د هغې سره تښتیدلو ملګرو څخه غواړي چې بیرته خپل هیواد ته ستانه شي، تنی د هغوی نه د تیلو غوښتنه کوي خو هغوی د تیلو له ورکولو څخه ډډه کوي. پاکستانیان تنی له نورو تښتیدلو افغانانو جلا کوي. په همدې ورځ (کب اوولسمه) ماښام د بي بي سي راډیو نه د تنی مرکه خپرېږي چې په هغې کې د هغه له لوري د نجیب ضد کودتا خبره کوي اودا هم وایي چې ده ته وفادار ځواکونه د دولتي قوتونو سره په جګړه بوخت دي، هغه څه چې واقعیت یې نه درلود ځکه چې د کب په اوولسمه په کابل کې قطعاً نښتې نه وې. البته د دفاع وزارت د قرارګاه د ۲۳۵ قطعي پرته د کب په شپاړلسمه د کابل په یوه جزو تام کې نښته ونشوله. دا چې د کب په شپاړلسمه د شپې په رارسېدو سره په کابل کې وضعیت نورمال وو هغه به له عظیمي ولولو: «د شپې پراتو بجو د کابل ګارنیزون سلاکار عظیمي دفتر ته ورځي او عظیمي ته وایي په سفارت کې وضع آرامه ده ټول او له هغو نه سفیر اوس ستاسو په بري باور پیدا کړی دی.» ۴۱۹ / ۱۲۹ داسې ښکاري چې کله پاکستانیانو تنی له خپلو ملګرو جلا کړی دی د بي بي سي خبریالان یې هلته راوستلي دي او له تنی سره یې مرکه کړې ده. تنی او د هغه ملګري هغه شپه په نوموړې پوځي اډه کې تیروي او سبا ته پاکستانیان ګلبډین حکمتیار نوموړي اډې ته راولي او د افغانستان د دفاع وزیر ډګر جنرال شهنواز تنی او د هغه سره پاکستان ته تللي ملګري هغه ته ورسپاري. دې کار د دولت له خوا پر هغو تبلیغاتو د سموالي مهر ولگاوه چې ګواکې تنی او ګلبډین په ګډه کودتا کوله چې د دولتي ځواکونو لخوا شنډه شوه. عجیبه دا ده چې د کب د شپاړلسمې ډرامې وروسته ګڼ شمېر پوځي او ملکي کدرونه پاکستان ته وتښتېدل یا خپلو سیمو ته لاړل چیرې چې وسلوال مخالفین واکمن وو. دا ډله خلقيان که هر تنظیم ته ورغلي وو یا هغوی نیولي دي ټول یې د څه مودې وروسته اسلامي حزب ته تسلیم کړي دي. دا بیا ښيي چې د حکمتیار اسلامي حزب ته د تښتېدلو خلقيانو تسلیمول د پاکستان یا د هغه د نړیوالو ملاتړو نقشه وه چې هم خلقيان او هم د حکمتیار اسلامي حزب کمزوری کړي. همدا لامل وو چې د حکمتیار ځېنو سازماني لوړپوړو له هغه څخه لاره جلا کړله.

که چیرې تنی او حکمتیار په ګډه سره غوښتل د نجیب الله ضد کودتا وکړي د حکمتیار ډلې به هم د مارچ په پنځمه (کب شپاړلسمه) په کابل او یا نورو ولایتونو کې د دولت خلاف عملیات کړي وای چې پدې ورځ اسلامي حزب او یا بل کوم تنظیم هیڅ ځای په کوم دولتي ضد عمل لاس پورې نکړ. عجیبه دا ده چې د کب په شپاړلسمه د بګرام هوایي ډګر د احمدشاه مسعود د جنګیالیو د توغندیو هدف وګرځید. دې دا ښودله چې مسعود نه دا چې د افغانستان د خلق دموکراتیک ګوند د سیالو ډلو د پوځي مخامختیا څخه خبر وو بلکه د نجیب الله په ننگه او د تنی خلاف یې دریځ غوره کړی دی. د اسلامي جمعیت د تنظیم کدر محمد اکرام اندیشمند د خپل کتاب «سال های تجاوز و مقاومت» نومي کتاب په ۱۱۷ مخ کې د کب د شپاړلسمې د ډرامې په هکله لیکي: «په پوځ کې د شهنواز تنی او ملګرو د کودتا خبر د کودتا څخه یوه اونۍ مخکې د نظار د شورا په نشراتي ارګان (شوری) کې چاپ او خپور شوی وو. احمدشاه مسعود د نجیب الله د رژیم په وسله والو ځواکونو کې خپلو پلویانو ځواکونو ته هدایت ورکړی وو چې د تنی او

د حکمتيار د اسلامي حزب د کودتا د بري مخه ونيسي.» دا چې وسله وال مخالفين هم د تني له کودتا څخه خبر وو بندي چې ټول افغانستان د تني له کودتا څخه خبر وو او تني بيا هم کودتا کوله چې د سليم عقل خاوندان به په داسې يوه وضعيت کې کودتا ونکړي. خو واقعيت دادی چې تني نه د کودتا خيال درلود او نه يې د کودتا هڅه کړې ده بلکه دا دوه احتماله شتون لري چې د کب په پنځلسمه د ماښام په رارسيدو سره د دفاع وزارت قرارگاه د دولتي امنيت د ځواکونو له لوري محاصره شوي چې دا کار شوی هم وو يا دا چې په همدې ماښام د نجيب الله پيغام تني ته ابلاغ شوی دی چې د دفاع وزارت څخه گوبنه شي چې پدې دواړو حالاتو کې يې خپل ژوند ته گواښ لیده، شپه يې د دفاع په وزارت کې تيره کړه او د رسمياتو په پيليدو سره په پټه له قرارگاه څخه ووت او ځان يې د بگرام هوايي ډگر ته د جنرال اکا په مرسته ورساوه. د کب په شپاړلسمه د غرمې وروسته د يوې بجې مخکې د دولتي امنيت او د جنرال محمديني عظيمي په مشرۍ د کابل گارنيزيون ځواکونو او د دوستم مليشو په دفاع وزارت بريد وکړ، د مرکز په جزواتمونو او پوهنيزو پوځي بنسټونو کې يې خلقي افسران ونيول او ووژل او تني په غبرگون کې د بگرام څخه جنگي الوتکو ته په ارگ د بمبارۍ او امر صادر کړ.

د دولتي امنيت د ځواکونو لخوا د دفاع وزارت په قرارگاه بريد يا د کب د شپاړلسمې ډرامې وروسته واکمن فرکسيون په خپلو تبليغاتو کې د حکمتيار او د پاکستان دولت سره د تني اړيکو ته گوته نيوله خود نجيب الله صدراعظم څو کاله وروسته د خپل حکومت د پخوانيو ادعاوو او څرگندونو خلاف ليکي:» پدې هکله چې ويل کيږي شهنواز تني مخکې له حکمتيار او د پاکستان له پوځي استخباراتي ادارې سره اړيکه درلوده کوم لاسوند نشته، خو هغه بنيادي بله لارنرله چې يوازي ځان هلته ورسوي.» ۱۰۱۱/۳۹ د ۱۳۶۸ کال د کب د شپاړلسمې نېټې پوځي مخامختيا (ډرامه) محمدابراهيم عطايي داسې ارزوي: «د کی جی بی فعالانو وضعه داسې راوستله چې تني اغفال او نجيب الله ته ووايي چې په ناڅاپي ډول پر هغه بريد وکړي. دا پلان داسې ماهرانه ترتيب شوی وو چې جنرال تني په وروستيو شيبو کې وپوهيږي، په بيره سره هوايي بمبارۍ پيلوي او داسې بندي چې لومړی بريد د تني له لوري ترسره شو.» ۱۷/۴۵۲ پدې ډرامه کې چې کی جی بی له نجيب الله سره همغږي وه او د هغه ملاتړ يې کاوه د نجيب الله پوځي سلاکار ليکي: «د ۱۹۹۰ کال د مارچ په بغاوت (د ۱۳۶۸ د کب کودتا) کې لکه څرنگه چې وروسته وپوهيدم زموږ د کی جی بی استازي د جمهور رئيس د مخکنيو آمادگيو څخه خبر وو، داسې معلوميږي چې په مسکو کې ناستو آمرانو يې اجازه نه وه ورکړې چې موږ خبر کړي. حتی په مسکو کې د دفاع وزير او لوی درستيز هم په جريان کې نه وو اچول شوي.» ۱۷۹/۱۹۶ پدې پيښه کې زياتره وژل شوي پوځيان هغه پيژندل شوي خلقي جنرالان او افسران وو چې هغه مهال په تعليمي مؤسسو او قرارگاؤ کې دندې لرلې او په نوموړو بنسټونو کې هيڅ ډول دولتي ضد فعاليت نه وو شوی چې کيدای شي د حربي پوهنتون د تدريساتو رئيس ډگروال محمدزي نیک مل، د افسرانو د عالي کورس استاد ډگروال شهنواز شيواني او جعفر سرتېر، د حربي بنوونځي مرستيال ډگروال سيدانور او ډگروال فېروز د دفاع وزارت د قرارگاه افسر نه يادونه وشي. دا بيا بندي چې پرچميانو د هغو ژمنو خلقيانو د له منځه وړلو پلان درلود چې د پرچميانو د واک د انحصار او يکه تازيو په وړاندې د دريدلو مخينه او په پوځ کې يې اړين اغېز او اعتبار درلود ترڅو په راتلونکي کې د واکمن فرکسيون د معاملو په وړاندې خنډ نشي. عجيبه دا وه چې د کب په اوولسمه د صدارت په دروازه کې د خلقي بنديانو لست ځړول شوی وو چې په هغه کې د وژل شوو او تېښتېدلو خلقيانو نومونه هم تر سترگو کېدل. دا بيا بندي چې دا نوملړ د کب له شپاړلسمې مخکې ترتيب شوی وو.

د کب د شپاړلسمې ډرامې واقعيت د حربي پوهنتون د تدريساتو د رئيس محمدزي نیک مل له

وژني معلومېږي. د کب په شپاړلسمه د غرمې مخکې يو شمير خلقي افسران د حربي پوهنتون د قوماندان جنرال عبدالستار دفتر ته غوښتل کيږي. هغوی د راټولېدو وروسته د سينما د تالار د ځمکې لاندې يوې کوټې ته وړل کيږي او نیک مل د تدریساتو رئيس هم هلته تر نظارت لاندې نیول کيږي. ماښين د حربي پوهنتون د انضباطو د ټولې قوماندان پنجشیري احمدجی راځي او نیک مل پدې نامه چې قوماندان غوښتی دی له ځان سره وړي. یوه ورځ وروسته یې جسد د ترمیم خانې شا په یوه کنده کې پیدا کيږي. که د حکومت ادعا ومنل شي چې تنې کودتا کوله او بمبارۍ د ماښين په یوه بجه پیل شولې نو د حربي پوهنتون قوماندان د غرمې مخکې ولې خلقي افسران بنديان کړل. دا بیا ښيي چې حکومت په همدې ورځ د خلقيانو د خپلو پلان درلود او پرچمي قوماندانانو د نجیب د مخکني دستور له مخې اجرات کول. د حوت په شپاړلسمه د دفاع وزارت په قرارگاه (دارالامان) تاریخي ماڼۍ باندې د ټوپونو، ټانکونو او نورو درنو وسلو پزې وشولې چې ماڼۍ یې سخته زیانمنه کړې وه. وروسته له دې چې دا ماڼۍ سخته زیانمنه شوه نجیب ته وفاداره ځواکونو (دولتي امنیت او د دوستم ملیشو) په ماڼۍ کې پراخ تصفیوي عملیات چې د ماڼۍ چور او تالان وو پیل کړل، د ټلويزیونو نه نیولې تر سترو قنډیلونو او یخچالونو پورې ټول لوټ او تالان شول. ددې عملیاتو عمومي قوماندان جنرال عظیمي چې د دې بریالیو عملیاتو له امله سترجنرال هم شو د دارالامان د ماڼۍ د تجهیزاتو او وسایلو د تالان په اړه لیکي: «له بلې خوا د کودتا ضد کسانو هغه داسې لوټ کړي وو چې په هغې کې هېڅ شی نه پیدا کیدل.» ۱۲۹ / ۴۲۴ پدې پېښه کې اتیا تنه خلقي افسران ووژل شول او د اته سوه تنو شاوخوا بندي شول. محکمې سلو تنو پوځیانو او ملکيانو ته د اعدام حکم صادر کړ او نورو ته د دایمي او اوږدمهاله قید سزا اورول شوې وه. د وژل شوو خلقي افسرانو جسدونه د ټلويزیون په پرده څو ځله وښودل شول. کله یې چې د وژل شوو افسرانو جسدونه د ټلويزیون په پرده ښودل د وژل شوي کارواني میرمنې ویلي وو: «نجیب! همداسې په گوليو سوری سوری دې غواړم.» د شهنواز تنې د پوځي قرارگاه د غړو د وژني یادونه هم اړینه ښکاري. د تفتیش د عمومي رئیس جنرال دوست محمد په وینا چې د کب په شپاړلسمه د دفاع وزارت په مقر کې یې د جنرال فاروق ناصري، جنرال محمد آصف شور، جنرال خان آقا باندیزي، جنرال محمد اسمعیل وردگ، ډگروال محمد کبیر کارواني سره وو او شپه یې هلته تیره کړې وه وایي: «د کب په اوولسمه سهار وختي په تیاره کې شور، باندیزي او کارواني د دارالامان له ماڼۍ څخه ووتل او د باندیزي له قوله دوی د ریشخورو په لور وخوځیدل او نور دری تنه په ماڼۍ کې پاتې شوو. په لار کې شور او کارواني غوښتي چې په ریشخورو کې پرته د توپچي لوا ته ولاړشي خو باندیزي نه دي ورسره منلي، هغه غوره گنلې چې پټ شي او سره جلاکيږي. شور او کارواني لوا ته ننوزي چې د لوا قوماندان نجیب ته وفاداره پوځیانو نیولي وه هغوی نیسي او د توپچي د لوا په مرکز ثابت د مخابراتي په مرکز کې یې وژني او جنازې یې د دارالامان ماڼۍ ته لېږدولي گڼي. هغوی په جگړه کې ووژل شول. په قرارگاه کې پاتې دری جنرالان د کب په اوولسمه نیټه د لوی درستیز دلاور او جنرال بابه جان په واسطه د خاد پنځم ریاست ته وړل کيږي هلته توقیف او وروسته د څرخي پله په زندان کې بندیانېږي.» د پوځي مخامختیا وروسته په پوځ کې عمومي ځنډه پیل او د سترو جزوتامونو په مشرتابه کې په پرچم پورې تړلي او د نجیب سره ولاړ خلقي جنرالان او افسران وگومارل شول. د څارندوی او اردو هغو خلقي جنرالانو او افسرانو ته چې د پرچمیانو سره د خپلو خلقي ملگرو په خپلو کې همکاري وکړه لکه جنرال عظیم زرمټی، ډگروال دریا زرمټی، جنرال ولي، جنرال محسن هلالی، ډگروال کاظم، جنرال امام الدین، جنرال عبدالله او... په یوه یوه ترفیع ونازول شول. اسلم وطنجار، فاروق یعقوبي، آصف دلاور او نبي عظیمی ته د سترجنرالۍ رتبې ورکړل شوې. نه یوازې د افغانستان د وسله وال پوځ جنرالان او افسران چې د تنې د پلویانو او شکمنو خلقيانو په خپلو کې ښه

خلیدلي وو تقدیر شول بلکې « د هغو شوروي سلاکارانو د تقدیر مساله هم طرحه شوه چې د ۱۳۶۸ کال د کب د شپاړلسمې نېټې په خنثی کولو کې یې پوره ونډه اخیستې وه ، یوازې د کورنیو چارو په وزارت کې دیارلس تنه سلاکاران تقدیر شول.» ۱۲۸/ ۲۲۱ د شوروي سلاکارانو تقدیر ښیي چې د ۱۳۶۸ کال د کب د شپاړلسمې نېټې ډرامه د مسکو او د پرچمیانو گډه دسیسه وه. پدې ډرامه کې ظاهرأ نجیب الله بریالی شو خو اصلي گټونکي یې مسکو او بایلونکي یې افغان لوری وو.

له پورتنیو څرگندونو څخه دا پایله راوړي چې د شورویانو د استخباراتي لوبو پر بنسټ نجیب او تنی د پوځي ټکر ترکچې ولوبول شول او د دولتي امنیت ځواکونو او د دوستم ملیشو د تنی او د هغه د پلویانو د نیولو او وژلو په موخه عملیات پیل کړل ، تنی د بگرام هوايي ډگر ته د خپلې کورنۍ سره په تېښته بریالی شو او له هغه ځای څخه یې په ارگ د بې مفهومه بمباریو قوماندې ورکړلې او تنی ته وفادارو پلې او ټانک ځواکونو د دولتي امنیت په جزو تامينو باندې او یا د هغو خلاف کوم عملیات تر سره نکړل ځکه چې هغوی ته د عملیاتو قوماندې نده ورکړل شوې او پایله یې دا شوه چې تنی او څو تنه پلویان یې پاکستان ته پناه یوسي او نجیب الله پلوي ځواکونه د تنی د اتیا تنوشاخوا پلویان ووژني ، سلگونه تنه بندیان کړي او په دفاع وزارت خپل برید د تنی - گلبدین د کودتا په نامه اعلان کړي. د تنی په قوماندې په ارگ بمباریو د حکومت هغو تبلیغاتو ته چې تنی کودتا کوله د صحت مهر ولگولو او پدې ډول د نجیب الله له لوري پر خلقيانو د خپلې کودتا پېټې د خلقيانو په اوږو بار کړي .

د گلداد د لیکنې له مخې شهنواز تنی د نجیب الله په وړاندې پوځ ته د تیارسی د قوماندې ورکولو، په ارگ د بمبارۍ او پاکستان ته د خپلې تېښتې په اړه لاندې دلیلونه راوړي :

« ۱- پوځ ته د تیارسی د ورکولو په هکله وايي چې ما پدې کار سره چې هغه « کوچنی اکټ » بولي د نجیب الله د غلي کودتا مخه ونیوله چې هغه د خلقيانو د بندیانولو او بیا د محکمې کولو له لارې غوښتل په بشپړ ډول د خلقي خوځښت هډونه ورمات کړي. پوځ ته د تیارسی ورکولو وروسته هغه د خلقي افسرانو له زنداني کولو او محاکمې ډډه وکړه او دا خپل بری گڼي.

۲- په ارگ د بمبارۍ په هکله وايي کله چې زه په بگرام کې وم او په حربي پوهنتون او حربي ښوونځي کې د خلقي ملگرو له نیولو او وژنو او بیا په دفاع وزارت د برید معلومات را تلل د اکا او مومند سره د مشورې وروسته په ارگ د بمباریو پدې خاطر امر ورکړ چې هغوی (د نجیب الله پلویان) له وحشتونو او وژنو لاس واخلي.

۳ - پاکستان ته د تگ پرته بله چاره نه وه . شوروي اتحاد ته تگ ځانورنه وه او ایران هم هغه مهال د نجیب الله سره ښې اړیکې لرلې که هلته تللي وای بېله شکه یې حکومت ته سپارلو. تنی د خپلې تېښتې دلیل دا راوړي چې د کب په پنځلسمه د دفاع وزارت شاوخوا د دولتي امنیت ځواکونه ځای پر ځای شول او دفاع وزارت ته راغلي لارې ټولې د دولتي امنیت د ځواکونو له لوري تر څارنې لاندې نیولې وې. پداسې یوه حالت کې زه باید پدې تمه په خپل دفتر کې د نجیب د پلویانو انتظار وباسم چې راشي بندي مې کړي یا مې ووژني او یا پوځ ته د متقابل برید یا حملې امر ورکړم. په لومړي حالت کې د بندي کولو وروسته د غیر انساني شکنجو له امله اړ شم ووايم چې ما کودتا کوله او ونیول شوم او خپل کودتايي ملگري هم د دوی په خوښه ورته معرفي کړم او بیا موږ د ملي ځاینانو په توگه اعلان کړي . د نجیب د پلویانو له لوري زما د وژنې وروسته اعلان کړي چې د حکومت خلاف د پوځي هڅې له امله زه ووژل شوم او د ملي ځاین په نامه ما او نور خلقيان اعلان او هغوی محاکمه کړي. متقابل برید او حمله مې ځکه نه کول چې زه د خپلو خلقي مشرانو د لېندې د شلمې پرېکړې ته ژمن وم. د هغې پرېکړې وروسته ما د نجیب ټول دستورونه او امرونه که زما په مزاج برابر هم نه وو عملي کړي نه دا چې جمهور رییس

فکر ونکړي چې زه په خپلو ژمنو ولاړ نه يم . لدې امله مې تېښته غوره وگڼله او بگرام هوايي ډگرته ولاړم او د پوځ کومې قطعي ته مې د جگړې قومانده يا امر ور نکړ . د دفاع وزارت د ساتنې يوازېنۍ قطعه چې د دولتي امنيت د بريد هدف گرزېدلې وه په هغې جگړه تحميل شوله او بل کوم جزواتم په جگړه کې برخه نده اخېستلې ځکه د جگړې امر نه دی ورکړل شوی.»

د کب د شپارلسمې ډرامې په اړه پرچميان د خلقي مشرانو له لوري د ولسمشر سره د ليدنو کتنو او همدارنگه د نجيب او تني ترمنځ د شوروي په سفارت کې د لوزنامې د لاسليک په اړه څه نه وايي او د هغه مهال حکومتي تبليغات تکراروي . په حربي پوهنتون ، حربي ښوونځي او د افسرانو د عالي کورس د خلقي افسرانو د وژنو په اړه يې شونډې گڼلې دي . کښتمند خو بيا د دې پېښې په اړه نه دا چې ځان بې خبره اچوي بلکې کيسې جوړوي او ليکي: «د ۱۹۹۰ د مارچ په اوومه ، پداسې حال کې چې د وزيرانو د شورا نوبتي غونډه وه ، د ماپښين د يوې بجې وروسته يې فوراً تليفون ته وغوښتم . د ليکي هغه خوا د نجيب الله دستيار خبر راکړ چې د شهنواز تني هوايي بريدونه پيل شوي دي...، ما ته د هوايي بريدونه هېښوونکي و، ځکه يوه ورځ مخکې ويل کېدل چې ټول هوايي او هوايي ضد ځواکونه د دولت په پلوی درېځ لري.» د وزيرانو د شورا دا نوبتي غونډه د دې شورا غړی گلداد نه مني او ليکي: «د ده دغه درواغ پدې خاطر ويلي دي چې لوستونکو ته داسې څرگنده کړي ، گنې دی د هغې توپې په اړه تر هغې شېبې پورې خبر نه وه . زه هم د وزيرانو د شورا غړی وم، خو زه د وزيرانو شورا له هغې نوبتي غونډې څخه خبر نه وم . حال دا چې د وزيرانو شورا د نوبتي غونډو خبر ، د غونډې غړو او گډون کوونکو ته په ليکلي توگه لږترلږه دوي اونی يا تر دغې زيات وخت د مخه ورکول کېدلو...، د وزيرانو د شورا د مرستيال سرورمنگل له دفتر څخه يوه اونی د مخه خبر راکړل شوی وه چې د کب په شپارلسمې نېټې باندې ، د ښوونې او روزنې وزارت اړوند کومې موضوع په باب ، د ده په دفتر کې ، په لسو بجو غونډه ده. ما د منگل دفتر په هغې غونډه کې گډون کړی وه . په هغې غونډې کې د ښوونې او روزنې وزير برسېره ، د لوړو او مسلکي تحصيلاتو وزير ، د روغتيا وزير او... گډون درلود. که چېرې په همغې ورځې باندې د وزيرانو شورا غونډه وای ، نو زه او دغه نور وزيران او پخپله سرورمنگل د صدارت مرستيال ، بايد او لازمي د وزيرانو شورا نوبتي غونډې ته خبرشوي وای او گډون مو پکې کړی وای. » ۸۷۲ / ۱۰۵ - ۸۷۳

ددې ډرامې په جزیياتو پوهېدل ناشوني دی خو سره لدې يوشمېر خلقي مشرانو پدې اړه ليکنې کړي دي خو پرچميان د طوطيانو په څېر د هغه مهال د حکومتي رسنيو تبليغات زمزمه کوي او د کښتمند په څېر د درواغو داستانونه جوړوي . که څه هم کښتمند د خپل کتاب په ۶۷۷ مخ کې دا راوړي چې «پدې کودتا کې د مسکو او اسلام آباد شواهد نشته دي.» دا بيا هغه مشهوره خبره چې درواغجن حافظه نلري ښيي ځکه چې د ده د صدارت پر مهال تبليغات کېدل چې په کودتا کې پاکستان ښکېل وو. د محمد ابراهيم عطايي په وينا د کب د شپارلسمې ډرامه د افغانستان په پوځي پوتانسيل کې داسې چاودنه وه چې «نجيب يې د گوندي او سياسي پلوه کمزوری کړ او د کارمل ملگرو چې تردې مهاله پټ فعاليت درلود د نجيب خلاف يې څرگند مخالفتونه پيل کړل ، ځکه چې نجيب کمزوری شوی وو.» ۴۵۳ / ۱۷ لدې درنې چاودنې وروسته په پوځ هم کارمليان واکمن شول او نجيب د دوی په منگولو کې لکه په قفس کې د مرغه په څېر ولويد.

د مخامختيا پر ځای ملگرتيا

د ملي روغې جوړې تگلارې ته وسلوالو مخالفينو منفي ځواب ورکړ، خلقيانو ترې ملاتړ وکړ او کارمليانو ظاهراً له هغې څخه ملاتړ کاوه خو په پټه يې د هغې خلاف تبليغات کول او نجيب الله يې د گوند ارمانونو ته په خيانت محکوماوه. د وخت د صدراعظم شرق د خپل تاسيس و تخریب اولين جمهوري افغانستان نومي کتاب په ۴۰۵ او ۴۳۶ مخونو کې ملي روغې جوړې ته د خلقيانو د ژمنتيا په اړه راوړي: «د تنې په مشرۍ د خلقيانو يوې برخې هڅه کوله چې نجيب الله او يو شمېر خلقي او پرچمي مشران استعفی وکړي ترڅو د مخالفينو سره د مذاکرو زمینه برابره شي.» دا چې وسلوالو مخالفينو روغې جوړې ته هرکلی ونه وېلو، د جگړې په دوام ټينگار درلود او کارمليانو د ملي روغې جوړې تگلاره تخریبوله د وسلوال پوځ په مورال يې منفي اغېز درلود. د پوځيانو د روحيې د راټيټېدو په اړه به د دفاع وزارت د کنفرانسونو په تالار کې د يوې غونډې يادونه وشي. نجيب د دفاع وزارت د قرارگاه منسوبينو ته د ملي روغې جوړې د تگلارې په اړه وينا واوروله. ډگروال علم گل اصل چې د ليکوال تر څنگ ناست وو د هغه څخه وپوښتل: «موږ د قوت له دريځه د ملي روغې جوړې تگلاره اعلان کړې يا د کمزورۍ له امله؟» ولسمشر ځواب ورکړ د قدرت له دريځه. اصل ورته وويل دا چې ټول د اطرافو څخه مرکز ته د تبديليدو هڅې کوي بنسټي چې موږ کمزوري يو. نجيب ورته وويل تا به د اطرافو په کومه قوا کې د قوماندان په توگه مقرر کړم لاړشه د انقلاب څخه دفاع وکړه. اصل ورته وويل زه ولې دومره ساده شم چې په اطرافو کې قومانداني و منم چې ټول غواړي مرکز ته راشي. »

دې ډول وضعيت ژمن جنرالان او افسران اړکړل چې د واکمنۍ د سقوط د مخنيوي په موخه څه وکړي. همدا رنگه هغه مهال گنگوسي وي چې پرچميان د اسلامي جمعيت سره واک وپيښي. پدې صورت کې بيا هم جگړې دوام موندلو. دې د اندېښنې وړ نا څرگندي را تلونکې ته په کتو سره جنرال محمد آصف شور، ډگروال محمدکبير کارواني، ډگروال محمدزي نیکمل، ډگروال جعفر سرتېر او ډگروال فېروز دې پايلې ته رسېدلې وو مخکې لدې چې وسلوال مخالفان د زور له لارې واکمني نسکوره کړي او يا پرچميان د م، م د سولې د پروگرام په شنډولو سره واک جمعيت ته وسپاري بايد دفاع وزير قانع کړو چې په پوځ کې د غونډونو او مستقلو کنډکونو قوماندانان داسې ژمن خلقيان و گوماري چې له يوې خوا د مخالفينو او همدا رنگه جمعيت ته د واک د سپارلو په وړاندې ودرېږي. پوځيانو ته څرگنده ده چې د جگړې برخليک په غوند او مستقل کنډک پورې تړلی دی. که هغه مهال ددې جزو تامينو قوماندانان ژمن افسران ټاکل شوي وای پوځ به بېله جگړې خپل مورچلونه وسلوالو مخالفينو نه پرېښودل لکه څرنگه چې د ۱۳۷۱ کال د ثور په لومړۍ اونۍ کې جهادي ډلو ته خپل مورچلونه پرېښودل او بېله جگړې يې قوتونه ور ته تسليم کړل.

نوموړو افسرانو د دفاع وزير شهنواز تنې سره دا مساله شريکه کړه او هغه هم ورسره همغږي بنسټي او عملاً کار پيلوي. د ډاډمنو افسرانو موندل بله ستونزه وه. ځکه زياتره روڼ اندي فطرتاً د څوکۍ او مقام سره ليوالتيا لري او سست عنصره برخه يې د هر ځواک سره سر بنوړوي. د تنې له لوري پدې اړه د عملي گامونو اخیستل ددې لامل وگرزېدل چې پرچميان تبليغات پيل کړي چې تنې کودتا کوي. دا تبليغات تر دې کچې زيات شول چې په کوڅه، بازار، سماوار، دفتر او مجاهدينو کې د تنې له لوري د کودتا خبرې کېدلې او د تنې د کودتايي ملگرو نومونه هم يادېدل. داسې ښکاري چې شوروي سلاکارانو د ک. ب. په دستور د تنې تر غوږو هم رسولي وي چې تاسو حق په جانب ياست.

مخکې يادونه شوې وه چې د ۱۳۶۸ کال د لېنډۍ په دوولسمه تنې پوځ ته د تيارسۍ امر ورکړ چې

جنرال شور د دې تيارسۍ ورکولوسره مخالفت کړی وو او له تنې څخه يې د چټک عمل غوښتنه کړې وه چې تنې نه و ورسره منلي . د دې پېښې وروسته د دې ډلې ترمنځ بې باوري منځته راغلله او دا ناباوري يا اختلاف هغه مهال زيات شو چې تنې د شوروي اتحاد په سفارت کې د ۱۳۶۸ کال د لېږدي په شلمه د نجيب الله سره يوه لوزنامه لاسليک کړه او کله چې هماغه ماخوستن تنې دفاع وزارت ته راغلی وو او خپلې قرارگاه ته يې پدې اړه معلومات ورکړ ، کبير کارواني ترې پوښتلي وو چې د دې لوزنامې تضمين کوونکی شتون لري ؟ تنې ځواب نه درلود او غونډه کړکېچنه شوې وه . د حکومت له خوا د خلقيانو له خوا د کودتا اوازو شور ، کارواني ، نېکمل ، سرتېر او فيروز دې ته اړاېستل چې د ولسمشر سره وگوري او هغه قانع کړي چې دوی گډ کارته چمتو دي . هماغه دي چې محمد آصف شور جنرال فقير محمد د شپېتمې فرقې قوماندان ته چې د سرقومانداني په غونډو کې يې گډون کولو ويلي چې دوی غواړي له جمهوررييس سره وويني . د کتنې موخه د ولسمشر سره همکاري ده . جنرال فقير د شور پيغام ولسمشر ته رسوي او هغه ورته وايي زه به هغوی حتماً راوغواړم او ورسره و به گورم . خو ولسمشر هغوی هېڅکله ونه غوښتل او د کب په شپاړلسمه او اوولسمه يې پنځه واړه (شور ، کارواني ، نېکمل ، سرتېر ، فيروز) پداسې حال کې د خپلو جلاوانو پواسطه ووژل چې کوم وسلوال اقدام يې نه و کړی ځکه چې هغوی په تعليمي بنسټونو او قرارگاؤ کې دنده لرله .

دا چې جنرال شور د نجيب الله ضد فعاليتونو نوښتگر گڼل کېده د کب د شپاړلسمې ډرامې وروسته يوې غونډې ته دا خبره کړې وه چې د کودتا هڅوونکی آصف شور وو . دا بيا بنيې چې نجيب د خلقيانو له کورني حالت څخه بشپړ معلومات درلود . دا چې جنرال شور د جمهور رييس سره د مخامختيا او مقابلي په ځای ملگرتيا او همکارۍ ته مخه کړې ده درې لاملونه لرلی شي .

لومړۍ - د لېږدي د اتلسمې نېټې د خلقي مشرانو پرېکړې چې او د شوروي اتحاد په سفارت کې لاسليک شوې هوکړې ته ژمنتيا وه چې د نظام د ساتلو په موخه گډ کار کوي .

دوهم - شور د يوه ځيرک افسر په توگه پدې پوهېدلو چې د ا ، خ ، د ، گ واکمنۍ او خلقيانو ته ټولې ستونزې شورويانو جوړې کړې دي او شورويانو پر پرچميانو ستره پانگه اچولې ده ، د هغوی ملا يې ور تړلې او د خلقيانو په وړاندې هرو مرو د پرچميانو ملاتړ کوي . لدې کبله غوره دا ده چې د تقابل پرځای له پرچم سره تعامل و کړي .

درېم - پرچميانو د واکمن اړخ په توگه د خلقيانو په پرتله زيات امکانات لري او پدې مبارزه کې د هغوی بريا حتمي ده نو منطقي دا ده چې د دې مخامختيا مخه ونیول شي .

د کب د شپاړلسمې ډرامې په درشل کې ليکوال د جنرال شور سره وليدل او د دوی لخوا د کودتا د اوازو په اړه وپوښتل چې آيا تاسې په رښتيا کودتا کوئ ؟ ليکوال هغه مهال په مسکو کې زده کړې کولې او د سلواغي په مياشت کې د ژمنيو رخصتيو تېرولو لپاره هېواد ته تللی وو . شور وويل : « پوځيان پوهېږي چې کودتا په پټه او نابېره ترسره کېږي . کله چې ټول افغانستان خبر وي چې موږ کودتا کوو پداسې يوه حالت کې کودتا کول حماقت او لېونتوب دی . موږ کره شواهد لرو چې نجيب اسلامي جمعيت ته واک سپاري او موږ د پرچميانو له لوري جمعيت ته د واک د تسليمولو په وړاندې احضارات نيسو . موږ تنې ته قناعت ورکړی دی چې د پوځ د غنډونو او مستقلو کنډکونو قوماندانان هغه خلقي افسران مقرر کړي چې که پرچميان واک جمعيت ته سپاري د هغو په وړاندې ودرېږي . اوس مهال موږ هڅې کوو چې له حکومت سره د م ، م د سولې پروگرام په پلي کولو کې همکاري وکړو . موږ نجيب ته احوال لېږلی دی چې غواړو له ده سره وگورو . »

د کی جی بی پلان چې پرچميان او خلقيان د پوځي ټکر ترکچې ورسوي او پدې ټکر کې د پرچميانو

ملا وروټري د ولسمشر له شوروي پوځي سلاکار واورو. هغه د خپل کتاب په ۷۸ او ۷۹ مخونو کې را وړي: «ما جمهور رييس (نجيب الله) ته په زغرده وويل چې بايد دې کشمکشونو ته د پای ټکی کېښودل شي. نشي کېدای چې يوازې په دولتي امنيت باندې په ډډه لگولو سره ملي روغې جوړې ته ورسېږي. ما هغه ته سلا ورکړه چې په خلقيانو ډير حساب وشي. سربېره پردې مې د هغه پام دې ته را وگرزواه چې په ډېرو مسائلو کې د دفاع وزير حق په جانب دی، ځکه په کډري سياست کې د هغه خبره لږ اورېدل کېږي او ټولې پوځي چارې د جمهور رييس پوځي دستياران جنرال باقي او جنرال عبدالحق علمي څرخوي... هغه دې د زده کړو لپاره شوروي اتحاد ته واستول شي.» د شوروي دفاع وزير ته مې وويل: «يا تاسې کابل ته راشئ يا تنی مسکو ته در و غواړئ او زياته مې کړله چې شهنواز تنی له ډېرې مودې راهيسې هيله لري چې د مسکو څخه ليدنه وکړي. خو نه په خپله د دفاع وزير راغی او نه يې تنی مسکو ته وروغوښت.» د نجيب د پوځي سلاکار له څرگندونو ښکاري چې هم نجيب الله او هم شوروي اړخ ليوال نه وو چې د دفاع وزير او ولسمشر تر منځ کړکېچ حل شي. البته د شوروي د دفاع وزير نشوای کولای پدې اړه کوم اقدام وکړي ځکه چې په شوروي اتحاد کې وروستی خبره کې چې بې کوله او همدې دوزخي سازمان تنی د دې لپاره د دفاع وزير په مقام ساتلی وو چې نجيب او تنی ترمنځ اړيکې خړې پړې کړي او د دولتي امنيت ځواکونو ته په دفاع وزارت د بريد امر ورکړي، خلقيان وځپي او پرچميان په بشپړ ډول په پوځ واکمن کړي. پدې ډرامه کې د کی چې بې ښکېلتيا د وخت د بهرنيو چارو د وزير عبدالوکيل له ليکنې څرگنديږي. هغه ليکي چې جمهور رييس د سياسي بېرو غړي ارگ ته وروغوښتي وو تر څو کودتا ته د تنی له خوا د چمتووالي په اړه معلومات ورکړي. دا مهال په ارگ بمبارۍ پېل شوې او موږ د حرمسرای لاندې پټنځای ته چې شورويانو د خپلو ځواکونو د وتلو مخکې جوړکړی وو لاړو. نجيب د کک ب د مشاور له لارې د کک ب د مشر گريچکوف سره اړيکه ونيوله چې ژباړونکی يې د نجيب الله ورور شاه پوراحمدزی وو. نجيب الله له گريچکوف وغوښتل چې شوروي جنگي الوتکې د دفاع وزارت مقر او د بگرام هوايي ډگر بمبارد کړي. گريچکوف ورته وويل: «لکه څرنگه چې د افغانستان د دفاع وزارت د ښار سره نږدې دی دا کار امکان نلري خو په بگرام به د بريدونو د دوام په اړه فکر وکړو او پرېکړه به وکړو...» ځانگړې قطعه د بېړنۍ مرستې لپاره شخصاً ستاسې لپاره په پوله کې چمتو ده.» ۶۱۸/۲۱۱ لدې څخه ښکاري چې د امنيتي وزارت له لوري په دفاع وزارت بريد په ټولو جزېياتو سره د نجيب او د کک ب د مشر گريچکوف تر منځ کورډينه شوی وو تر دې چې که نجيب د شورويانو مرستې ته اړتيا ولري په پوله کې يې ځانگړې قطعه د مرستې لپاره چمتو کړې هم وه. له بله پلوه ښيي چې په شوروي اتحاد کې د واک اصلي مرکز ددې هېواد څارگره اداره وه نه د کمونسټ گوند مرکزي کميټه.

خاينانه لوبې

له وروستيو دوو ليکنو څخه ښکاري چې نجيب الله د خلقيانو او پرچميانو تر منځ د ناباوريو د له منځه وړلو لپاره قطعاً ليوالتيا نلرله او د هېواد د وسلوال پوځ يوې برخې (استخبارات) ته په بله برخه (پوځ) د بريد قومانده ورکړله. په تاريخ کې به داسې پاچا، امير او يا ولسمشر نه وي تېر شوی چې پداسې يوه خيانت لاس پورې کړي. دا بيا ښيي چې اشغالگروڅه ډول وگړی د څارگرې ادارې مشرۍ او بيا زعامت ته رسولی وو. که د پرچميانو دا ادعا چې تنی کودتا کوله و منل شي بيا دا پوښتنې پيدا کېږي چې ولې نجيب الله د کودتا مخه ونه نيوله او يا يې ولې د دفاع وزير په لاسونو کې زولنې ور

وانه چولې او محکمې ته یې ونه درولو؟ که په رښتیا سره وزیر کودتا کوله، وزیر د سر قوماندانی او په نورو گوندي او دولتي غونډو او مجلسونو کې گډون کاوه ولسمشر دا شونتیاوې لرلې چې ددې غونډو مخکې او یا وروسته د هغه په لاسونو کې لکه د هغه د جنرالانو او د گوند د مشرانو زېږي او پنجشېري په لاسونو کې زولنې واچوي. ولسمشر کولای شوی هغه لکه د گلابزوی په څېر مسکو یا بل کوم هېواد ته د سفیر په توګه او یا زده کړو ته واستوي. دا بیا بڼي چې نجیب غوښتل تڼی په کابل کې وساتي او د کب شپارلسمه ډرامه جوړه کړي. بېله کومه شکه د دې ډرامې سناریو کې چې بې جوړه کړې وه ځکه چې د شوروي اتحاد دفاع وزیر او د نجیب پوځي سلاکار هم ترې خبر نه وو.

د نجیب الله دا خاينانه لوبه د هغه د دوو پرچمي ملګرو کښتمند او جنرال سلطان خندان له څرګندونو برېښيږي. کښتمند ليکي: «يو ځل مې له نجیب الله پوښتنه وکړه چې ولې له هغه سره جوړه نه کوي يا ولې داسې لار نه لټوي چې د دې غميزې مخه ونيول شي، هغه په ځواب کې وويل د هغه (شهنواز تڼي) سره جوړه شونې نه ده، پرېږده لومړی هغه په کوم کار لاس پورې کړي. نه پوهېدل چې د ده دا ډول دريځ يو ډول قېمار، ځانپالنه او زورښودنه وه يا د مقابل لوري ملامتول يا د چمتووالي د نيولو لپاره يې وخت ته اړتيا درلودله.» ۳۹ / ۱۰۰۴ د کښتمند پورته درې واړه گومانونه (زور ښودنه، د مقابل لوري ملامتول او د تڼي د خپلواکه موخه وخت ته اړتيا) سم وو. جنرال سلطان خندان د يوه ليکوال د دې پوښتنې چې د تڼي د کودتا په اړه ټوله اداره خبره هم وه ولې يې نجیب الله او يا نورو دولتي ځواکونو مخه نه نيوله په ځواب کې وايي: «ډاکټر صاحب نجیب وويل چې دا هر څه تاريخ ليکي او زه نه غواړم چې متعرض شم انتظار اوباسم چې تڼی څه کوي.» ۲۱۲ د نجیب دا خبره بڼي چې هغه غوښتل تڼی يا خلقيان ملامت او بدنام کړي او هغه هم د يوې ډرامې د جوړولو له لارې. دا چې د خلقيانو د ملامتولو او بدنامولو ناوړه پايلې افغان ولس ته په کومه بڼه تمامېږي هغه ته ارزښت نه درلود. دلته ليدل کېږي چې نجیب د خپل سازمانې تعصب له مخې د ا، خ، د، گ ته تاريخ جوړوي، داسې تاريخ چې خلقيان ملامت او پرچميان سلامت ثابت کړي. دې ته که خاينانه لوبه و نه ويل شي څه ورته ويلی شو؟

نجیب نه يوازې د خلقيانو سره خاينانه لوبې پر مخ وړلې بلکه د ملي روغې جوړې د تگلارې سره چې د سولې او جګړې، د نظام پايښت او پاشل ورسره تړلي وو هم لوبې پر مخ وړلې. د ملي روغې جوړې سره د نجیب د خاينانه لوبې په اړه به د وطن گوند د يوه غړي ولولو چې نجیب د گوند د غړو يوې غونډې ته ويلي وو: «له شماله به مسعود، له غربه به هزارگان، له جنوبه به حقاني او سيف او له ختيځه به عبدالحق په کابل راشي او په خپلو کې به داسې وجنګېږي چې د کابل په کوڅه کوڅه کې به ويني توبې شي، مجاهدين به بدنام او دوی (د نجیب ملګري) به نېک نام شي. د غونډې په منځ کې ترې وپوښتل شول، چې داسې ده نو موږ بايد د وطن د لوړو ګټو په خاطر يوه قرباني ورکړو او حکومت د مجاهدينو په منځ کې داسې چا ته وسپارو چې ثبات ټينګ کړای شي، خير دی موږ يو څو ملګري دې پکې قرباني شي، خو چې نظام بيخي و نه پاشل شي. ډاکټر نجیب ځواب دا وو: د مجاهدينو په منځ کې حکمتيار دغه قوت لري، خو هغه را نه، نشي راتلای، زه غواړم هغه بيرون پاتې شي. کله چې ورته وويل شول، چې آيا موږ پخپله د نظام پاشلو ته زمينه جوړوو؟ د نجیب ځواب دا وو: (همګي را ميمانيم، خو حکمتيار از پېشم آمده نمیتواند، وی بیرون و ديگران را داخل ميکنيم، باز

ديگران از دست او حکومت کده نمیتواند...) له دې څخه ښکاره معلومېږي، چې دا د مسکو هغه نقشه وه چې نظام بايد روغ پاتې نشي» ۱۷۰ / ۲۰۰-۲۰۱ هېواد هم تېاه شي او پدې ډول نجیب د مسکو دا افغاني ضد نقشه پلي کړله.

نجيب الله پلوي خلقيان څوک وو ؟

د کتاب له منځپانگې نه معلومېږي چې د ا، خ، د، گ په نامه سياسي سازمان د ۱۳۶۸ کال د کب د شپاړلسمې ډرامې پورې هېڅکله يو موټی نه وو بلکې د دوو نه پخلاکېدونکو دښمنو ډلو (پرچم او خلق) څخه جوړشوی يو سياسي جوړښت وو. د دې دوو ډلو دا ډول له دښمنۍ ډک تاريخ ته په کتو سره دا پوښتنه پيدا کيږي چې ولې يو شمېر خلقي مشران د کب د شپاړلسمې په ډرامه کې د نجيب د پلويانو رول ولوبولو. مخکې لدې چې پورتنۍ پوښتنې ته ځواب وييل شي دې خبرې ته بايد د لوستونکي پام راوگرزول شي چې د دې ډرامې په درشل کې د افغانسان د خلک دموکراتيک گوند په نامه د خلق او پرچم د تلوالې د رهبري ارگان (مرکزي کمېټې) د ۱۲۰ تنو غړو څخه دېرش تنه خلقيان وو. د دې دېرشو تنو څخه درې تنه (وطنجار، انجينرنظر، پکتين) او پلويان يې همدا رنگه شاه ولي، ميثاق، جوزجاني، غوربندي او همفکران يې چې د امينيانو په نامه يادېدل هم د نجيب الله سره ودرېدل. د نجيب الله سره د دې دواړو ډلو ملگرتيا ددې سبب شوه چې نجيب په خلقيانو بريد وکړي. د کب د شپاړلسمې ډرامې په درشل او ډرامه کې د پرچميانو په گټه د نجيب الله پلوه خلقيانو رول ته په کتو سره هغوی په فوق العاده رتبو، مډالونو او بنډلونو روپيو ونازول شول.

دا چې د خلقيانو په ځپلو کې يو شمېر خلقيانو برخه اخېستې وه نه يوازې د نظام د ننه بلکې جهادي تنظيمونه هم څرگندونې لري. پدې اړه د اسلامي جمعيت کدر محمداکرام اندېشمند ليکي: «د کودتا په ناکامۍ کې د پرچم ټولو ډلو او د خلقيانو په اړخ کې د حفيظ الله امين او د اسلم وطنجار او راز محمد پکتين پلويانو رول درلود.» ۲۱۴ / ۱۱۰ دستگير پنجشېری هم د نجيب سره درېدلي خلقيان د امين پلويان او د خلق د فرکسيون د زرم (زرمتم) درې تنه مشران معرفي کوي. مير صاحب کاروال د نجيب خلقي پلويان داسې راپېژني: «...له بله پلوه د سليمان لايق تر مشرۍ لاندې يوه نوې سيمه نيزه شنلستي ډله لکه انجينر نظر محمد، اسلم وطنجار، راز محمد پکتين، وزيرې، منوکې منگل، اسدالله پيام، مبین يې پرځان راټول کړل که وکولای شي په لازم فرصت کې يې د خلقيانو خلاف استعمال کړي وروسته له هغې په امين پورې تړلي ځېنې مشران لکه غوربندي، شرعي جوزجاني، شاه ولي، فقير محمد فقير، خيال محمد کتوازي او حتی عبدالکريم ميثاق او نور ټاکلو سياسي موخو ته د رسېدو په خاطر ورسره يو ځای کېږي.»

اوس به د طرحه شوې پوښتنې په ځواب تم شو. د گڼ شمېر پخوانيو خلقيانو له انده د امين د پلويانو په شمول لاندې پنځه کتگورۍ خلقي مشران او کدرونه له نجيب سره ودرېدل.

۱ - په اداري، مالي او اخلاقي فساد کې.

۲ - سيمه نيز تړاو.

۳ - د امتيازاتو او څوکيو شوقيان

۴ - له مخکې د خاد سره تنظيم (دوه گوني رول لوبوونکي)

۵ - سوويتستان

د شوروي اشغال د هماغه پيله شوروي سلاکارانو او پرچميانو بلا استثنې ټول خلقيان څارل، ب ژمن خلقيان يې د حساسو څوکيو او په پوځ کې له محاربوي جزوتامونو څخه پاسيفه دندو (قرارگاڼو او علمي بنسټونو) ته تبديلول، ضعيف النفسه، څوکۍ پال او ښه غوړنيوونکي خلقي کدرونه يې په لوړو څوکيو گومارل او بلا استثنې په اداري، مالي او اخلاقي فساد کې و ځپلي خلقيانو ته يې دوسيې جوړولې. خادېستانو حتی په زندان کې د ځېنو امين پلوه خلقيانو د شخصيت کمزور او اړخونو او د خلقي واکمنۍ پر

مهال د هغوی تورو کارنامو ته په کتو سره د هغوی څخه د اجنټانو په توګه ګټه پورته کوله چې یوه بېلګه یې سلطان احمد بهین د خلقیانو د استخباراتي ادارې (اګسا او کام) د سیاسي څانګې مشر وو. د عبدالرشید جلیلي په وینا « دا سړی (سلطان احمد بهین) چې پرچميانو او په خاص ډول خاد ته د جاسوسی او خدمت کولو په تعهد سره د اعدام نه خلاص شوی و، تر آخره پورې پرچميانو او خاد ته وفادار او د خلقیانو د ځان غم شو. دې سړي یو څو نور ضعیف النفس کسان لکه نور آقا روښان او د هغه سره رابطه کې نور کسان پیدا کړل او د یوه پخواني پرچمي خلیل زمر سره چې د ثور انقلاب په لومړیو ورځو کې نور احمدنور د هغه وخت د کورنیو چارو وزیر په دې اتهام بندي کړی و چې ګوندي داود خان استخباراتي ادارې ته یې د پرچميانو د پټو فعالیتونو او تشکیلاتو په هکله راپور ورکړی و، یو ځای د خلقیانو د پخواني ګوندي او دولتي مشرتابه په مقابل کې په توطیو پیل وکړ. » ۱۰ / ۱۴۶ - ۱۴۷ مخکې د میثاق له قوله راغلي وو کله چې د شوروي اشغالګرو له وتلو وروسته په حکومت کې شریکو خلقیانو د نجیب خلاف دریځ غوره کړ نو نجیب امینیانو ته مخه کړله له هغوی سره یې په زندان او زندان بهر سیاسي کار پیل کړ، هغوی یې خپل او له زندان څخه خوشې او په لوړو څوکیو وګومارل. له زندان څخه د خوشې شوو کسانو دریځونو ته په کتو سره د هغوی سره چلند کېدلو یعنې هغه چا چې رښتیني همکاري پیل کړه غوره مقامونه او امتیازات یې ورکړل او چا چې همکاري نه کوله دندې یې ور نکړلې یا دا چې عادي ماموریتونه یې ورکړل. د بېلګې په توګه پدې اړه محمد دوست وردګ د مرکزي ډول اردو پخوانی قوماندان د خلقیانو په یوه مجلس کې ويلي وو: « زموږ ځینې ملګري د نورو د تهدید او تطمیع تر اغېز لاندې راغلي دي او د مقام او شخصي دریځ په اړه فکر کوي. دا لوبه چې نورو پلان کړې ده زموږ لپاره تباها کوونکې ده. موږ ته د زندان څخه د خلاصېدو مخکې د دولتي مقامونو ژمنې شوې وې خو ځینو ته چمتو نه دي عادي حقوق هم ورکړي. دا د یوه بام او هوا لوبه څه معنی لري. یو شمېر ته یې ملکي او پوځي وزارتونه او معیشتونه، ریاستونه او قوماندانۍ ورکړي او ما چې نه غوښتل د نورو ښکار شم حتی زما د تقاعد عادي حقوق یې هم اجرا نکړل. » ۱۸ / ۴۹۳ همدا رنگه په حکومت او یا کور کې کېنولو خلقي امین پلوه کدرونو سره ورته سیاسي او استخباراتي کار تر سره شو. ښه بېلګه یې د افسرانو د عالي کورس استادانو (احمد علي او گلرنگ) ته د جنرالۍ د رتبو ورکول او د سترو جزوتامونو د بولندویانو په توګه ټاکل دي. د شوروي یرغل وروسته د افسرانو په عالي کورس کې د لسو څخه زیات د خلقي واکمنۍ د سترو جزوتامونو قوماندانان د استادانو په توګه وګومارل شول. خو ولیدل شول چې د کب د ډرامې په درشل کې جمهور رییس د هغوی څخه دوو تنو احمدعلي او گلرنگ ته جنرالۍ ورکړله او د قوماندانانو په توګه یې مقرر کړل. جعفر سرتېر چې هغه هم د افسرانو په عالي کورس کې استاد وو کیسه کوله چې نجیب الله د کب د شپارلسمې څه موده وړاندې وروغوښتل او راته ويلي ويل: « تاسې ډېرې سختۍ وګاللې دا یو میلیون افغانۍ واخله چې لږترلږه نورمال ژوند وکړي. ما ورته وویل مننه، زما ګوزاره کېږي دا پیسې کوم بل چاته چې اړتیا لري ورکړي. » دا یوه بېلګه وه چې څه ډول نجیب خلقیان پېرل. نجیب له زندان څخه خوشې شوو امینیانو ته د ګوند د جوړولو اجازه ورنکړه خو لوړ لوړ ملکي او پوځي مقامونه یې ورکړل. دې دا معنی لرله چې هغوی د نجیب د حکومت د مامورانو په توګه د کار کولو حق درلود خو د سیاسي فعالیت اجازه یې نلرله. د شوروي اشغال پرمهال په واک کې شریکو خلقي مشرانو د اشغالګرو د وتلو وروسته هوډ درلود چې نور د پرچم امر او نهی ونه مني او لدې امله یې ټټي د کودتا په تور بنديان کړل خو امینیانو د نجیب الله د حکومت د مامورانو په څېر د نجیب د واکمنۍ د ټینګښت په موخه د خپلو خلقي ملګرو خلاف د پرچم تر څنګ ودرېدل او پدې ډول یې دوهم ځل د خپلو خلقي ملګرو خلاف جبهه ونيوله.

ډېری خلقيان چې له نجيب سره ودرېدل په مالي او اخلاقي فساد ککړ کسان وو. د بېلګې په توګه نجيب په مالي فساد ککړ انجينر نظر محمد د وخت د ټولګټو وزير ته په يوه ستره غونډه کې ويلي وو: «زه خبر يم چې په خوشحال مېنه کې دې کور جوړ کړی دی. د حکومت د سمنټو او ګاډرو دې ګټه پورته کړې ده، ګلکاران او ترکانان هم د حکومت خلک دي خلاصه هرڅه د حکومت دي. بيا د وسلوال پوځ له لوی څارنوال پوښتنه کوي د هغو شپاړلسو تنو دوسيه څنګه شوه چې له دفاع وزارت څخه ټولګټو وزارت ته تبديل شوي دي؟ هغه ځواب ورکړ دوسيه بشپړه شوې ده. هغوی انجينران نه بلکې د قالينو سوداګر وو او اوس په جرمني کې سوداګري کوي...، نجيب بيا د ټولګټو د وزارت د لومړي ګوندي سازمان د منشي څخه پوښتي چې هغه شپږ ميليونه افغانۍ څه شوې؟ هغه ورته وايي هغه وزير صاحب اخېستي دي. وروسته نجيب الله نظر محمد ته وايي له غونډې وروسته زما دفتر ته راشئ.» همدا لامل وو چې انجينر نظر محمد د خپل مالي فساد له امله چې محاکمه نشي د خپلو خلقي ملګرو خلاف د نجيب الله ترڅنګ ودرېد. د محمد اسلم وطنجار له خولې په مسکو کې د انجينري اکاډمي محصل افسر جګتورن نجيب الله وايي: «د ګوند د واکمنۍ د نسکورېدو وروسته په مسکو کې پاتې شوم او د اکاډمۍ په کور کې له خپلې کورنۍ سره مې ژوند کاوه او د اکاډمۍ د ادارې له مسولينو سره مې دوستانه اړيکې لرلې تر دې چې زما د غوښتنې له مخې د اکاډمۍ مشرتابه افغانانو ته د اکاډمۍ اپارتمان هم ورکاوه. يوه افغان را ته وويل که وطنجار ته د کوم اپارتمان په ورکولو کې مرسته وکړي. ما ورته وويل د هغه سره مرسته نه کوم. تصادفا څه موده وروسته په يوه مجلس کې له وطنجار سره مخامخ شوم. وطنجار ګيله وکړه چې د اپارتمان په ورکولو کې مې مرسته نه ده ورسره کړې. ما ورته وويل لدې امله مې مرسته نه ده کړې چې د کب د شپاړلسمې په پېښه کې د نجيب سره ودرېدې. وطنجار وويل هغه اسناد چې نجيب په ما لرل که په تره کې صاحب يې هم لرلای هغه به هم د نجيب سره درېدلی وای.» کله چې د شورويانو او پرچميانو د ګډ پلان له مخې د خلقيانو د خپلو فرصت راوړسېد، پرچميانو په فساد ککړو خلقيانو ته د هغوی د فساد دوسيې مخې ته کېښودلې. ورته ويلي ويل که د پرچميانو سره همکاري ونکړئ قانوني چلند به در سره وشي. دې ځوارانو بله چاره نلرله بېله دې چې د نجيب سره ودرېري، د هغه هر دستور ومني او حتی د خپلو خلقي ملګرو په اړه د جاسوسانو په توګه ترې ګټه پورته کړي او د خپلو ملګرو په وژلو او بنديانولو هم لاس پورې کړي.

بله ډله خلقيان هغه کسان وو چې د يوې ولسوالۍ او ولايت په کوچني چوکاټ کې ايسار وو. هغوی د سيمه ييز تر او له مخې له پکتيالو نجيب الله سره ودرېدل. البته د نجيب الله پر لوري د خلقيانو په را ماتولو کې شوروي سلاکارانو هم رول درلود لکه څرنګه چې ګلداد ليکي: «شوروي سلاکارانو د کورنيو چارو وزير محمد اسلم وطنجار، د برېښنا وزير راز محمد پکټين او د ساختماني چارو وزير نظر محمد دري واړه زرمتي خلقي وزيران، د نجيب الله لور ته ورمات کړل او نجيب الله دغو کسانو ته د لا بهترو ګوندي او دولتي مقامونو ورکړې ژمنې ورکړلې او د دوی مالي امکانات يې لا زيات برابر کړل.» ۸۲۱ / ۱۰۵ جنرال محمد هاشم نوري چې هغه هم د زرمتم دی يوه ورځ ليکوال ته په بلجيم کې وويل: «په يوه مجلس کې چې انجينر نظر، پکټين او څو تنه نورو زرمتيانو شتون درلود انجينر نظر (ما نوري) ته وويل چې موږ زرمتيان بايد يوه خوله شو او تر دې وروسته د خلقيانو د مشرانو رول ولوبوو خو ما ور سره ونه منل او دا رنگه فکر مې وغندلو.» له بده مرغه د افغانستان د روان ناورين پر مهال شوروي او ناټويي اشغالګرو د ښکېلاک د هغه مشهور فورمول «بېل يې کړه اېل يې کړه» له مخې ناوړه ګټه پورته کړې ده. د لږکيو او ډېرکيو، پښتنو او غېرپښتنو، درانيو او غلزيو، شمال او جنوب، لويي

پکتيا ، لوی کندهار او لويې مشرقي وېشنې او د نجيب الله په گټه د زرمټي خلقيانو استعمالول او د لږکيو د حقوقو په نامه د م، م د سولې د پروگرام شنډول يې څرگندې بېلگې دي.

د گوند دوهمه کنگره

د افغانستان د خلک دموکر اتيک گوند د مؤسسي کنگرې په دايريدو سره د واک د ترلاسه کولو پورې بله کنگره را ونه بلله. واک ته په رسيدوسره بيا هم گوندي مشرتابه د کنگرې د رابللو لپاره ليوالتيا ونه بنودله پداسې حال کې چې د گوند د اساسنامې له مخې په هرو څلورو کلونو کې بايد کنگره دايره شوې وای. گوند واک ته په رسيدو سره د زعامت د ليوالو د گوندي ضد کړنو له امله د کورني کړکيچ سره لاس او گرېوان شو چې پايله يې د گوندي مشرانو او گڼ شمېر کدرونو زنداني کېدل، وژل کېدل ، تبعيدېدل ، کودتايي هڅې او شوروي نيواک شو . د پېښو دا ډول بهير ته په کتو سره د شوروي اشغال پر مهال د خلقيانو له لوري د کنگرې د رابللو مسئله طرحه کېده تر څو کنگره د مرکزي کميټې د کړنو جاج واخلې او د هغو پر بنسټ د گوند نوی مشرتابه وټاکي . البته د خلقيانو په شل مياشتنۍ واکمنۍ کې چې هر څه د انقلاب د ولولو او بنسټيزو سمونونو تر اغېز لاندې پر مخ تلل د کنگرې د رابللو په اړه چا فکر هم نه کاوه. د شوروي يرغل وروسته د خلقيانو لخوا د کنگرې د رابللو غوښتنې ، پر واکمن فرکسيون او شوروي سلاکارانو فشار هغه وخت زور واخيست چې د شوروي پوځيانو د وتلو او د انقلاب څخه د خپلواکي دفاع مساله رامنځ ته شوه. د دفاع وزير او جمهور رئيس ترمنځ د اختلافونه د پيدا کېدو وروسته خلقيانو د کړکيچ حل د کنگرې په رابللو کې ليده خو د نجيب ځواب دا وو چې «د کنگرې د دايرولو وخت نه دی هيواد د جگړې په حال کې دی. » د نجيب الله د دې پلمې سره خلقي لورپوري (انجينر نظر محمد ، وطنجار) او د امين پلويان همغږي وو. د پرچميانو له لوري په دفاع وزارت له بريد وروسته چې د خلقيانو ستره برخه له ډگره وايستل شوه ، امنيتي حالات لا کړکيچن شول او جگړو زور واخيست د ۱۹۹۰ کې د جون په شپږويشتمه د گوند دوهمه کنگره رابلل شوه. مخکې لدې چې پرچميانو د کنگرې نه رابلل د جگړې له امله گڼل ، خبره په جگړه کې نه بلکې په گوند کې د هغو خلقيانو شتون وو چې په کنگره کې د هغوی د گډون له امله د مسکو په لاس پر گوند تېل شوی مشرتابه بدلېده. د گوند دوهمه کنگره چې ځينو د هغې دايريدل يو مثبت گام گانډه او فکر يې کاوه چې هغه به داسې پريکړې وکړي چې په گوند کې يووالی ټينگ او اعتبار به يې لوړ شي. د کنگرې له دايرېدو وروسته د دې گوندیانو دا هيلې هم په نهيلۍ واوښتې ځکه کنگرې ته ټاکنې رڼې نه وې او د انتخابي غړو نه د انتصابي کانديدانو او د هغو کسانو شمير زيات وو چې د گوندي مشرتابه له لوري نيول شوي پريکړې بېله څه ويلو او په پټو سترگو ومنې. کنگرې ته داسې استازو هم لاره موندلې وه چې د کنگرې په غونډو کې يا ویده وو يا نه پوهيدل چې هلته څه تيريري يا څه ويل کيږي. د ساري په توگه کله چې د گوند د لارښوونکي هيات اوږد لست د فريد احمدزادک له خوا ولوستل شو د بابې صاحب په نامه يو استازی چې د گوند د تفتيش د کميسيون د غړي په توگه اعلان شوی هم وو لاس پورته کړ او ويې ويل : «ملگری نجيب الله! اوس چې ملگری دوستم د مرکزي شورا اصلي غړی شو او ځای يې تش شو زه ځان د مرکزي شورا مستحق گڼم . لدې کبله هيله کوم چې د مرکزي شورا د علی البدل غړي په توگه وټاکل شم.» ۲۸۵ / ۱۰۹ کنگرې ته د استازو د ټاکلو په بهير کې خلقي اړخ هيڅ ليوالتيا نه لرله ځکه چې د امين د پلويانو او نجيب الله ته د وفاداره خلقيانو پرته خلقي مشران او پېژندل شوي کدرونه چې شمير يې اته سوه شاوخوا وو بنديان او يا بهر ته تېښتيدلي وو. ليکوال هغه مهال په مسکو کې زده کړې کولې. په شوروي اتحاد کې گونديان د کنگرې له دايريدو څخه له رسنيو خبر شول او وروسته ويل کيدل چې د سفير لخوا دوه تنه محصلين په

کنگره کې د گډون لپاره استول شوي وو. کله چې د هیواد نه بهر کنگرې ته استازي انتصاب شوي دي دا چې په هیواد کې جگړه روانه وه ، د مرکز او ولایتونو، د ولایتونو د مرکزونو او ولسوالیو ترمنځ د تگ او راتگ نسبتاً خوندي لار هوایی کرښې وې څه ډول به ټاکنې ترسره شوې وي. غوربندی چې د نجیب الله له پلویانو نه گڼل کیده د خپل کتاب په ۱۱۶-۱۱۷ مخونو کې د کنگرې برخه وال په لاندې پنځو ډلو ویشي :

۱. د بريالي پټ تشکيلات چې ځانگړې رهبري ، موخي او سازمانونه يې لرل.
۲. د نجم الدين کاويانی او فريدمزدک ډله چې هغه د جمعيت د نظار د شورا پټ غړي بولي.
۳. د کښمند ډله چې هغوی د کنگرې چلوونکي او فاسد بوروکراتان گڼي.
۴. د تني د کودتا په تور زنداني شوي ستري برخې پلويان چې د کنگرې پر قانونيت او د استازو او د گوند د رهبرۍ د ټاکنو په څرنگوالي يې اعتراض درلود.
۵. نجیب الله او د ملي روغي جوړې تگلارې ته وفاداره برخه.

د ا، خ، د، گ د زیاترو مشرانو له ځانگړتیاوو نه یوه دا وه چې هغوی د گوند عمومي منشي ته د خپلې وفادارۍ په ښودلو او یا د خپل دریځ د ساتلو په موخه د هغه د هرې پریکړې که ور سره همغږي هم نه وو ملاتړ کړی دی چې غوربندی د هغو څخه یو دی. هغه په خپل کتاب کې د کنگرې ترکیب او د هغې د پریکړو ښه انځورکاري خو د کنگرې د گډون کوونکي په توگه د کنگرې د هغو پریکړو په اړوند چې پخپل کتاب کې یې له هغو څخه نارضایتي ښودلې ده کوم اعتراض ونکړ او د نورو په څیر یې د کنگرې ټولې پریکړې تائید کړې تر څو نجیب الله ته خپله وفاداري څرگنده کړي. هغه مزدک او کاوياني د جمعيت پټ غړي گڼي خو هغوی ته یې د گوند د مرستیالانو په توگه مثبتې رایې ور کړې. ددې معنی دا کبږي چې هغه جمعیتیانو ته د وطن گوند د مرستیالانو په توگه رایې ورکړې ده. کنگرې نوې اساسنامه او کړنلاره تصویب او د گوند نوم یې (وطن) کیښود. په نوې تصویب شوې اساسنامه کې د دموکراتیک سانترالیزم اصطلاح نه وه خو د گوند په تشکيلاتي جوړښت کې هېڅ بدلون رانغی. یوازې یې د تیرو اصطلاحاتو پرځای د میر غلام محمدغبار د وطن د گوند اصطلاحات لکه مرکزي شورا، ولایتي شورا او د عامل هیأت پرځای یې اجرائیه هیأت راوړل. د گوند کړنلاره د ملي روغي جوړې د تگلارې یوه کاپي وه. د غوربندی په وینا کله چې په تشکيلاتي برخه کې د گوند د نوي مشرتابه نومونه اعلان او د رایو په اتفاق تائید شول «د مرکزي کمیټې په لست کې هماغه پخواني نومونه ولیدل شول» ۸۰ / ۱۱۷ د هغو کسانو نومونه چې زیاتره یې د شوروي اشغالګرو اردلیان او پاڅه فرکسیونبازان وو، هغه نومونه چې په خبرو کې د ملي روغي جوړې سره سر ښور او په عمل کې یې هغه تخریب او سبوتاژوله او د شوروي اتحاد د پنځم ستون تله پکې خورا درنه وه. په کنگره کې کاويانی او مزدک د گوند مرستیالان وټاکل شول چې وروسته یې د خپلو نویو دریځونو او گوندي امکاناتو نه په استفادې سره د بغاوتګرو جنرالانو دوستم او مؤمن په لمسولو کې ټاکونکې ونډه لرله او همدا بغاوتګر جنرالان هم کنگرې د گوند رهبرۍ ته راپورته کړل. د گوند په نوي مشرتابه کې د کارمل ډلې او نورو سکتاریستي اندونو د خاوندانو دریځ خورا غښتلی شو چې نجیب الله یې اړایست له شوروي نه د کارمل راستنیدلو ته غاړه کېږدي. د کنگرې د رابللو په درشل او وروسته ویل کېدل چې نجیب الله د بريالي دې غوښتنې ته لږ لږ ويلي چې د هغه غوښتنې به مني پدې شرط چې نجیب د گوند د عمومي منشي په توگه پاتې شي. په کنگره کې د گوند لارښوونکي هیأت ته د کارمل د زیاتو پلویانو راپورته کیدو هم وښودل چې نجیب د بريالي غوښتنو

ته مثبت ځواب ورکړی دی. د نجیب الله له لوري د کنګري د رابللو موخه د نوموړي د هغې وينا څخه چې د کنګري د جوړېدو مخکې د کابل ښار د ګوندي سازمان په کنفرانس کې کړې وه جوتيري چې ويلي يې وو: «ملګرو! څرنگه چې زه د شوروي ځواکونو د وتلو وياړ لرم د ګوند د دوهمې کنګري د جوړېدو وياړ هم زما دی. پدې بنسټ د ګوند دوهمې کنګري د دايرېدو موخه د نجیب الله د وياړونو د لست اوږدول وو.» ۲۸۰ / ۱۰۹ عجيبه دا ده چې نجیب د شوروي د اشغالګرو ځواکونو د اېستلو وياړ خپل ګڼي چې دا د خدا وړ خبره ځکه ده چې هغه د شوروي اشغال له برکته شورويانو وزارت او زعامت ته رسېدلی وو نو هغه به څرنگه خپل بادار ته ويلي وي چې پوځيان يې له هېواد څخه وباسي. که چېرې د کنګري پرېکړو ته وکتل شي د ګوند نوم يې بدل کړ، نوې اساسنامه او کرښلاره يې تصويب کړه خو هماغه ناکام آزمايل شوي مشران د ګوند په مشرتابه کې پاتې شول او د دوستم په څېر افرادو هم د ګوند مشرتابه ته لار وموندله. دا کنګره په واقعيت کې د موټر د ترميم هغه ورکشاپ ته ورته وه چې سور رنګه موټر يې په شنه رنګې موټر واړولو خو انجن يې هماغه زوړ زنگ وهلی انجن وو چې د مقصود مزل ته يې سپرلی نشوای رسولی.

د ببرک کارمل نوی ماموريت

مسکو کارمل په ۱۹۷۹ کې د کابل په پلاز کېنولو په ۱۹۸۶ کې يې له واکه ګوښه او مسکو ته وغوښت هلته يې ورته د مېلمه په څېر د ژوند آسانتياوې برابرې کړې او د ۱۹۹۱ کال د جولای په شلمه کابل ته ولېږلو. کارمل افغانستان ته د تګ پر مهال د مسکو په هوايي ډګر کې شاوخوا پنځوسو تنو ته چې د مخې ښي لپاره ورغلي دي ويلي وو: «... که افغانان وغواړي چې زه بيا د دولت مشر شم زما کابينه به هماغه پخوانۍ کابينه وي.» دا بيا ښيي چې هغه بيا د زعامت ليوال وو. فقيرمحمودان د نجیب الله له قوله ليکي: «شوروي مقامونو ورته ويلي وو، ببرک کارمل د افغانستان يو تبعه دی او حق لري په افغانستان کې ژوند وکړي. لدې کبله هيڅوک حق نلري هغه لدې حق څخه محروم کړي او نه بايد چې محروم يې کړي.» ۶۶ / ۲۰۶ لدې وينا څخه معلومېږي چې شوروي حکومت يا د شوروي اتحاد په دولت کې ځانګړې ځواکمنې شبکې چې بېله شکه ک. ګ. ب. ده کارمل د بل ماموريت د ترسره کولو لپاره افغانستان ته استولی دی او نجیب الله چاره نلرله بيله دې چې د خپل بادار دستور ومني. د پرديو په لاس کينولو واکمنو برخليک همدا دی چې د خپل بادار هرې غوښتنې ته که ورسره همغږي هم نه وي لبيک ووايي. مسکو کارمل د خپلو راتلونکو نقشو د پلي کولو په موخه له واکه ګوښه کړی وو او په مسکو کې يې ساتلو چې دا د ګرباچف له هغې وينا څخه څرګندېږي چې کارمل ته يې ويلي وو: «موږ هر يو دا امکانات نلرو چې د وخت غوښتنو او په نړۍ کې بدلونونو ته اړين ځواب ووايو. البته د ملګري کارمل خدمتونه ستر دي او د هغه ونډه د انقلاب او د افغان- شوروي د دوستۍ په ټينګښت کې بيسارې ده. خو عاقلانه به دا وي چې د عمومي منشي مقام يوه ځوان ملګري ته پريښودل شي. د ببرک کارمل لپاره کار کړل ډير ستونزمن دي بايد د خپلې روغتيا په اړه فکر وکړئ موږ په راتلونکې کې هغه ته اړتيا لرو.» ۲۱۴ دا اړتيا پداسې حال کې ليدل کيدله چې د شوروي په کمونست ګوند کې محافظه کار اړخ او که وويل شي ک. ګ. ب. د ګرباچف خلاف کودتا ته چمتووالی نيولو چې په مسکو کې د ګرباچف د ګوښه کولو وروسته د پروسترویکا مخالفان چې د بريژنف د دکتورين پلويان ګڼل کيدل په واکمني سره په کابل کې کارمل ورته ګام اوچت کړي او د خپلو پلويانو پرمت چې په اصطلاح د تني د کودتا وروسته په پوځ واکمن شوي وو نجیب الله را وپرزوي. هغه مهال نوراحمدنور د نيويارک او جنرال عبدالقادر

د يوگوسلاويا څخه هم کابل ته تللي وو . دوي مياشتې وروسته د اگست په شلمه په مسکو کې د کودتا هڅه وشوه گرباچف يې په کريميا کې تر څارنې لاندې ونيو خو د روسيې د جمهوررئيس باريس يلټسن د مخالفت له کبله کودتاچيان ټکني او کودتا ناکامه شوله خو يلټسن د گرباچف په پرتله د بشپړ واک او غوره دريځ څخه برخمن شو. کارمليانو بېله ځنډه کودتا په خوښيو ولمانځله او نجيب هم سملاسي بېله دې چې د کودتا بری يقيني شوی وي د کودتا مشرتابه ته د مبارکۍ پيغام واستاوه. په شوروي اتحاد کې د کودتا ناکامۍ د پرچم د دواړو سيالو مشرانو (کارمل او نجيب) لپاره ناوړه پيغام درلود. د کارمل د بيا واک ته رسيدلو خوبونه د اوبو ځک شول او نجيب الله په شوروي اتحاد کې خپل اصلي حامي د ک گ ب مشر گريچکوف له لاسه ورکړ . يلټسن او تيم يې دې پايلې ته رسيدلي وو چې نور د شوروي اتحاد اقتصاد د افغانستان دولت د ملاتړ دروند پېټۍ نشي ورلی او نشي کولی د ا، خ، د، گ (وطن گوند) تر مشري لاندې افغان دولت ته خپلې مرستې جاري وساتي او په افغانستان کې د واکمنۍ د بدلون لپاره چې لا مخکې يې ورته چمتووالی نيولی وو په ټول قوت سره مټې بډ وهلې. د روسيې مشرتابه غوره وگڼله چې د نجيب الله پر ځای خپل پروتوکولي غير پښتانه جهاديان د کابل په پلاز وويني چې کارمل هم ورسره همغږی وو. د پروني انترناسيونا لست او نني ناسيونا لست کارمل نوی ماموريت د شپيگل مجلې د خبريال سره د هغه له مرکې جوتيري چې وايي : « موږ ناسيونا ل دموکراتان يو...، زه غواړم د لږکيو ملیتونو د حقوقو د لاسته راوړلو په خاطر مبارزه وکړم.» ۲۱۵ همدارنگه کارمل د شپيگل د خبريال ددې پوښتنې په ځواب کې چې د مسکو څخه د بيا راستنيدو انگيزه مو څه ده؟ بيا غواړئ سياست ته ور ودانگۍ؟ وايي: « زه غواړم په افغانستان کې د سولې او امنيت د بيا راستنيدو لپاره مبارزه وکړم. د ځمکنۍ بشپړتيا، د ملیتونو د حقوقو، د دموکراسۍ د ارزښتونو د ساتنې او د بشر د حقوقو لپاره مبارزه وکړم.» ۱۶۶ / ۱۵۵ کارمل افغانستان ته د رسېدو سره سم زعامت ته د رسېدو په موخه فعاليت پيل کړ. په لومړي گام کې يې پلويانو يوه اعلاميه خپره کړه چې د افغانستان د خلق دموکراتيک گوند د ۱۳۶۹ کال مرکزي کميټه دې غونډه وکړي چې د گوند مشر وټاکي. بېله شکه نجيب الله دې کار ته ليو اتيا نلرله خو هغه ته يې دا پيغام درلود چې کارمل او پلويان يې د واک د تر لاسه کولو هوډ لري. د کارمل دا لوبه د گوند بهر هم پيرو ته څرگنده شوی وه او د محمدا براهيم عطايي د ليکنې پر بنسټ « بېرک کارمل هيواد ته د راستنيدو وروسته خطرناکه لوبه پيل کړې وه د گوند غير پښتانه غړي چې ستمي روحيه يې لرله سره نږدې کول . د دې خطرناک خوځښت رهبري د محمود بريالي، کاوياني او فريد مزدک په لاس کې وه .» ۱۷ / ۴۸۵ نجيب د ده خلاف د خپلو پرچمي ملگرو نقشي او ملي ضد کړنو ته چې د هيواد د مېشتو ورونو قومونو تر منځ دښمني ته په لمن وهلو څرخيدلې په مړو سترگو کتل او د مخنيوی په موخه يې تدبيرونه نه نيول . ترڅو خبره په شمال کې د پرچمي جنرالانو (دوستم ، مؤمن ، نادري) بغاوت ته ورسيدله او بيا يې هم د دې بغاوت د کابو کولو لپاره کارمليان استول. عجيبه دا ده چې نجيب الله د خپلو کارملي ضد همکارانو او د ده رښتينو خواخوږو انديښنو او وړانديزونو ته چې په کارمليانو بشپړ باور لري او هغوی په شمال کې د ستونزو د حل لپاره گوماري چې عاملين يې دوی په خپله دي پام نه راگرزوي. د بيلگې په توگه کله چې په شمال کې بغاوت پيل شو د دې بغاوت د کابو کولو لپاره عظيمي استوي او د کورنيو چارو وزير راز محمد پکټين د مزار شريف د څارندوی د قوماندانۍ څخه يو شفر تر لاسه کړی وو چې عظيمي د کودتاچيانو سره همغږی دی. پکټين ليکي : « ما ډاکټر صاحب ته وويل چې ما د څارندوی له قوماندانۍ څخه داسې شفر اخيستی چې دوستم نبي عظيمي ته وظيفه سپارلې ده چې څه کابل ته ولاړ شه موږ هم کابل ته درځو. ته هلته تياري ونيسه . ډاکټر صاحب بېله دې چې د شفر په هکله څه ووايي ما ته يې په ځواب کې وويل چې نبي عظيمي کارملی نه دی.» ۱۳۷ / ۱۸۶ - ۱۸۷ د نجيب الله دا ډول دريځ د دې

واقعيت ښکارندوی دی چې هغه یوازې پخپلو پرچمي ملګرو باور درلود او خلقي پکتین ورته د ډاډ وړ همکار نه بریښیده. البته په پرچمي مشرانو کې داسې کسان هم وو چې د هغه مهال په حساسو شرایطو کې یې د پرچميانو یووالی غوښت چې یو له هغو څخه ظهور رزمجو دی. نوموړي د کارمل او نجیب ترمنځ د اختلافونو د حل کولو په موخه هڅې پیلوي. پدې هکله د ۲۰۰۶ کال د مارچ د میاشتې د آزادۍ مجلې په ۷۱ ګڼه کې د ظهور رزمجو مرکه خپره شوې چې لنډیز یې دلته راوړل کېږي. رزمجو وايي ، ما نجیب الله قانع کړ چې د کارمل سره وګوري او د روانو پېښو په اړه ګډ دریځ غوره کړي . نوموړی دوه ځله د نجیب الله سره ګډ د کارمل لیدو ته ورغی او په دواړو لیدنو کې کارمل د اختلافونو د له منځه وړلو او ګډ کار ژمنه وکړله. خو کله چې رزمجو د دریم ځل لپاره کارمل ته ورځي دا مهال محمود بریالی ، د لغمان د ولایتي کمیټې پخوانی منشي شفیق توده یي ، د ننګرهار د دولتي امنیت پخوانی رئیس معاذان او انجنیر نعمت هم د کارمل کور ته راغلل. هغوی د رزمجو څخه پوښتنه کړې ده چې د څه لپاره راغلی دی او هغه د خپل راتګ په هکله ورته ویلي دي چې پرچميان ګډ کار وکړي د هغوی د غوسې سبب ګرزي او د رزمجو په خبره « د دې خبرو په اوږدو سره، ګواکې د نړۍ نظم ګډوډ شو او د صغرا (کوچنې) قیامت ننداره پیل شوه: ټولې چپلکې او بوټونه چې هلته وو پرما وويشتل او کومې ښکښلې نه وې چې ما ته ونه ویل شوي؟!...» پدې ډول د رزمجو د منځګړیتوب ماموریت چې د کارمل پلویان د نجیب خلاف کړنو لاس واخلي ناکامېږي .

د دسترخوان یاران په غلیمانو واوښتل

د کب د شپاړلسمې ډرامه کې نجیب الله د بریالي لوبغاړي رول ولوبولو خو دا بری د هغه د رالویدو پیلامه وه. ځکه چې په پوځ کارملیان واکمن شول هغه پرچميان چې د نجیب الله ورکه یې غوښتل او دې ته یې آمادګي نیوله چې له نجیب الله څخه د کارمل غچ واخلي. پدې هکله نبي عظیمي لیکي: «د ببرک کارمل پرچمي پلویانو د هیواد د دفاع هیله لرله سره لدې چې نجیب ته یې په سپکه سترګه کتل د خپل او خلکو د ژوند د ساتلو په خاطر هر ډول سربښندنو ته چمتو وو. خو د نجیب څخه غچ اخیستل او هغه ته یې د ضربې ورکول نه هېرول .» ۳۹۷/۱۲۹ د کب د شپاړلسمې ډرامې وروسته د حکومت د پرله پسې ماتو لړۍ پیل شوه ځکه چې د پوځ مورال ټیټ او بر عکس د وسلوالو مخالفینو مورال لوړ شو . د نجیب الله پلویان هم دا مني چې د کب د شپاړلسمې ډرامې وروسته په پوځ د نجیب مخالفان واکمن شول کومو چې د خپلې واکمنۍ د نږدېدو په بیه یې د نجیب څخه د غچ اخیستلو ډډه نکوله. د نجیب دستیار محمداسحق توخي پدې هکله لیکي: «دا کودتا د مسکو د سناریو پر بنسټ د دکتورنجیب الله د دریځ د کمزورولو په موخه ترسره شوه ، چې د هغې په پایله کې د دولت پوځي توان ته یې سخت ګوزار ورکړ او په وسلوال پوځ کې یې د ځواکونو توازن د هغو عناصرو په ګټه واړاوه ، چې یو کال وروسته د دولت پر ضد د شمال په بغاوت کې د ملګرو ملتو د پنځه فقره یی د سولې د پلان په شنډولو کې یې ځیرې برېښې شوې.» ۲۱۶ توخي رښتیا وايي چې د کب د شپاړلسمې ډرامې سناریو مسکو جوړه کړې وه او هغه نجیب الله عملي کړه خو توخي بیا هم د ۱۹۹۰ کال د مارچ د پنځمې نېټې په هکله هماغه پخوانی حکومتي اړلټي وايي چې ګواکې شهنواز تڼي کودتا کوله خو پدې توپیر دا ځل د پاکستان پرځای د مسکو ښکېلتیا ته پکې ګوته نیسي. توخي هغه عناصر چې له کودتا وروسته قوي شول نه معرفي کوي ځکه شرمیري چې هغه د ده او د نجیب الله د دسترخوان یاران وو. توخي ته په کار دي له خپل ملګري عبدالوکیل څخه د کب د شپاړلسمې ډرامې د حقیقت په اړه واورې چې مسکو چا ته د کودتا په بری کې مرسته کړې

ده تني يا نجيب ته . پدې اړه مخکې هم يادونه شوې وه چې يوځل بيا د کې جې بې د مشر خبره تکراراً راورل کيږي چې نجيب الله ته يې ډاډ ورکړی وو: «لکه څرنگه چې د افغانستان د دفاع وزارت د ښار سره نږدې دی دا کار امکان نلري خو په بگرام به د بريدونو په اړه فکر او پرېکړه وکړو...» د پرچميانو له کودتا څخه بهرنيان هم خبر وو لکه څرنگه چې بينن سېوان په خدا وکيل ته ويلي وو: «لکه چې تاسې کودتا په خپله گټه تنظيم کړې وه.» د پوځ د کمزورۍ پايله دا شوه چې د ۱۹۹۰ کال د اکتوبر په مياشت کې تيرين کوټ د ارزگان مرکز او د ۱۹۹۱ کال د اپريل په مياشت کې د خوست لويې ولسوالۍ د وسلوالو مخالفينو په لاس کې ولوېږي. په خوست کې زرگونه دولتي ځواکونه مخالفينو ته تسليم شول . د خوست سقوط چې هلته دوستمي مليشې د مخالفينو له لوري ونيول شولې مسکو او کارمليانو ته ښه لاسوند شو چې دوستم د نجيب الله خلاف ولمسوي هماغه دي چې په خوست کې د ازبکو د مليشو قوماندان ډيگروال جوړه بيگ دوستم ته داسې شفر ليري: «ښه شوې چې ته رانغلي ټولې خبرې ستا پر سر وي .» «۱۵۵ / ۲۴۲ په خوست کې د دوو زرو شا وخوا دولتي ځواکونه هم مخالفينو ته تسليم شوي وو چې دا دوستم ته کومه توطئه نه وه . پدې اړه اسدالله ولوالجی (د خروج جنرال دوستم و سقوط نجيب الله) نومی کتاب په ۲۴۲ مخ کې راوړي چې وروسته لدې دوستم د خپلو ملگرو سره غونډه وکړه او پرېکړه وشوه چې رسول پهلوان دې په فارياب او غفار پهلوان دې په سرپل کې د جهادي ډلو سره او سراج الدين صيادي به د دوستم اړيکې د مسعود او آزادبېگ سره ټينگې کړي . البته د جهادي ډلو سره د دوستم د اړيکو په ټينگولو کې اصلي رول پرچميانو او د لږکيو د حقوقود لاسته راوړلو د داعيې سازمانونو (ستميانو) ولوباوه . د خوست د سقوط وروسته «د ډاکټر نجيب الله او دوستم ترمنځ يو ډول ځانگړې وضعيت منځته راغی چې دوستم يې اغيزمن کړی وو. د ببرک کارمل پلويانو چې د دولت په څارگره اداره او د واکمن گوند په مشرتابه کې د سترگو وړ نفوذ درلود دا ورته ښه لاسوند شو، د دی مسئلې د حساسيت په پام کې نيولوسره د نجيب الله څخه دوستم او له دوستم نه نجيب الله ته د تخريبيوونکو اطلاعاتو په ورکولو سره د هغوی اړيکې ترينگړې کړي. « ۱۵۵ / ۲۳۲ هغه مهال نه يوازې کارمليان په دې وتوانيدل چې د دوستم او نجيب الله ترمنځ اړيکې ترينگړې کړي بلکه پدې هم بريالي شول چې د دوستم اړيکې د داسې اطلاعاتو په ورکولو سره چې «وايي عبدالعلي مزارې هزاره پرچميان پدې تور چې پرچميان دي نه وژني څه کيږي چې د هغه سره هم اړيکې ونيسو...» زموږ ځينې گوندي ملگري چې د شمالي دي وايي چې د مسعود سره يې اړيکې نيولي دي موږ هم د هغوی له لارې د احمدشاه مسعود سره اړيکې ونيسو. « ۱۵۵ / ۲۴۵ – ۲۴۶ البته دا ټول د ک . گ . ب په اراده ترسره کيدل. شوروي استخباراتي کړيو چې د نظار شورا سره له پخوا اړيکې لرلې او د وحدت گوند سره يې يا په خپله يا ايرانيانو پرمت اړيکې ټينگې کړې وې غوښتل يې د هغوی اړيکې په دولت کې د دوی د مزدورانو (کارملي پرچميانو) سره هم ټينگې کړي. د وحدت حزب په هکله مخکې ويل شوي وو چې هغه د نجيب الله د هڅو له امله د شيخ آصف محسني د ډلې پرته له نورو اوو شيعيه ډلو څخه جوړ شو. په ايران کې د شارژ دافير په توگه په هنکري کې د صدراعظم کشتمند د ورور اسدالله کشتمند مقرري د دې پروژې د بريالۍ مخ ته وړلو يوه برخه وه . له جمعيت سره د دوستم د اړيکو په ټينگولو کې د پرچميانو په پرتله د سازا (سازمان انقلابي زحمتکشان افغانستان) رول ټاکونکی وو . د سازا پلاوي کله چې لومړی ځل له مسعود سره وکتل او په دولت کې د نجيب الله ضد حرکت په هکله خبره شريکوي مسعود ور ته وايي: «دا د پرچم په گوند کې نوی خوځښت دی چې د ببرک کارمل د پلويانو له خوا منځته راغلی او غواړي د کودتا له لارې نجيب الله نسکور کړي او د هغوی استازي څو ځله ما ته راغلي او منفي ځواب يې ترلاسه کړی دی له دې امله نه غواړم پدې بدنامه بهير کې شامل شم. د سازا پلاوی دوه ځله بيا هغه ته ورځي او

مسعود ته وايي دا حرکت دومره د کارمل له ډلې سره تړاو نلري ناسيونالستي صبغه يې پياوړې ده، د ده د نه گډون له امله د واکمن گوند پښتانه به کابل حکمتيار ته تسليم کړي هغه مهال به غير پښتنو قومونو ته ستر گواښ متوجه شي. سربيره پردې که د نظارشورا و غواړي او يا و نه غواړي د شمال پاڅون پيل کيږي او نوموړی سازمان (د نظارشورا) به له دې بهير نه لېرې پاتې شي. احمدشاه مسعود د سازا د پلاوي مشر ډگروال بسم الله ته وايي: تاسې ډاډمن اوسئ په شمال کې چې هر حرکت وشي د نظار د شورا پرته هغه په مخ نه ځي او زه پردې اعتقاد لرم.» ۲۷۰/۱۵۵ د احمدشاه مسعود او د سازا د پلاوي په خبرو کې دوه ټکي د پام وړ دي: لومړی دا چې مسعود هغه وخت د نجيب ضد حرکت سره يو ځای کيږي چې دا يو پښتني ضد بهير دی. دوهم دا چې مسعود په شمال کې د هردولتي ضد حرکت بری د نظار د شورا پرته نا شونی گڼي دا ځکه چې په شمال کې د حکومتي ضد خوځښت د را پنځولو ترشا مسکو ولاړ وو او هغه مهال مسکو د هر چا نه زيات په مسعود حساب کاوه. د شوروي د يوه سرتيري د خاطرو نه چې «د مسعود د چريکانو سره زمور اړيکې دومره تودې وې چې د چريکانو مشران به ډله ډله زمور د ليدو لپاره زمور کنډک ته راتلل، هغوی ته يوه ډيره ښه ميلمستيا هم ورکړل شوه. د چريکانو مشر مسعود او زمور قوماندان دا ژمنه سره کړې وه چې يو بل ته به زيان نه رسوي د دې ژمنپانې وروسته نور زمور ژوند بلکل په امن کې سو.» ۲۱۷ / ۳۲ / ۵۱۳ په مسکو کې د کرملن له واکمنو سره د برهان الدين رباني يو لړ پټې معاملې په جمعيت د مسکو ټينگ باور ښيي چې د هغو پر بنسټ مسکو په راتلونکې کې غوښتل رباني د افغانستان د مشر په توگه وويني چې دې سفر د افغانستان په وروستيو انکشافاتو نيغ په نيغ اغيز درلود.

د ۱۹۹۱ کال د نوامبر (۱۱-۱۵) په مياشت کې رباني د مجاهدينو د يوه پلاوي په مشرۍ مسکو ته سفر وکړ. د سفر په پای کې يوه گډه اعلاميه خپره شوه چې د هغې په شپږمه ماده کې راغلي وو: «د شوروي لوری موافقه کوي چې د ۱۹۹۲ کال د جنوري مخکې به د کابل رژيم ته تسليحاتي اکمالات، پوځي تخنيک او د پوځي وسايطو لپاره د سون د توکو استول دروي.» ۲۱۸ د دې پلاوي سره د دا ډول گډې اعلاميې خپرول ښيي چې مسکو پټېلې وه چې د نجيب پر ځای رباني د کابل په پلاز کېږي. د مسکو او رباني ترمنځ له پټو معاملو نه هغه وخت پرده پورته شوه چې د رباني د واکمنۍ په لومړۍ دوره «په کال ۱۹۹۲ کې په ملگرو ملتو کې د ملا رباني د حکومت استازي چې د رباني د پټ شفاهي توافق نه د شوروي له لوري د جگړې د تاوان د نه ورکړې په هکله خبر نه وو د افغانستان د ستونزې په اړوند بحث کې د پخواني شوروي نه د جگړې د زيانونو غوښتنه وکړه. د شوروي استازي په ځواب کې دومره وويل چې مخکې موږ پدې اړوند د رباني په مشرتابه د افغاني پلاوي سره توافق ته رسيدلي وو... او رباني وروسته په يوه مرکه کې وويل د جگړې مسؤليت د شوروي پخواني نظام په غاړه دی.» ۲۱۹ مسکو ته د رباني سفر د افغانستان په کشاله کې د ښکېلو هيوادونو د افغاني ضد توطئو او دسيسو د ځنځير يوه کړۍ وه چې پدې هيواد کې د م، م د ژنيو لوزنامې د پلي کېدو مخنيوی وکړي او افغانستان ته ټيکاو او سوله رانښي. لدې سفر وروسته «د دسمبر په دريمه د پاکستان جمهور رئيس غلام اسحاق خان او صدراعظم نواز شريف په اسلام آباد کې د افغاني مهمو تنظيمونو مشران ومنل د خبرو په ترڅ کې يې مسکو ته د مجاهدينو د پلاوي سفر مثبت ارزيايي کړ او د افغانستان د کشالي په سوله ييز حل ټينگار وشو دې هدف ته د رسيدو لپاره يې اړينه وگڼله چې پاکستان ته د روسيې د جمهور رئيس د مرستيال الکساندر روتسکوی د کيدونکي سفر نه گټه پورته شي.» ۴۹ / ۵۸۵ رباني له مسکو وروسته سعودي او ايران ته هم سفرونه لرل چې د ده د واک ته رسولو په اړه تهران او رياض ته د مسکو د تگلارې په اړه معلومات ورکړي. د مارچ په لومړيو کې په تهران کې د روسيې سفير د وحدت اسلامي حزب له مشرانو سره

وکتل چې د دې کتنې وروسته د نوموړي گوند ځينې قوماندانان تهران ته غوښتل کيږي. دا ډول کتنې د مسکو- تهران او اسلام آباد گډې هڅې ښيي چې موخه يې د اسلامي جمعيت او وحدت گوند ترمنځ د اړيکو د ډاډمن ټينگښت سربېره د واکمن نظام د نسکورولو په موخه د ځواکونو متحدول وو. هغه مهال مسکو نه يوازې له وسلوالو مخالفينو سره ليدنې کتنې کولې بلکې د وطن گوند د ځينو مشرانو لکه مزدک او جنرال عظيمي هم کوربه وو. په مسکو کې مزدک عظيمي ته ويلي وو: «په مزارکې به داسې اور بل کړو چې وچ او لاندې پکې وسوزيږي. د اختر زوی (هدف نجيب وو) ته به داسې درس ورکړو چې تاريخ هغه هېر نکړي.» ۱۲۹/ ۴۹۶ دا دواړه د پرچم د فرکسيون لوړپوړي يو ځای د مسکو نه کابل ته په يوه الوتکه راځي تر څو لومړی په مزار او بيا په کابل کې اور بل کړي. دوی نه يوازې په مزار بلکې په ټول افغانستان کې داسې اور بل کړ چې وچ او لاندې پکې وسوزيدل، دوی نه يوازې د اختر زوی بلکې افغانانو ته داسې درس ورکړ چې تاريخ به هغه هېر نکړي. مسکو د نجيب د راپرزولو چاره د واکمن گوند د ځواکمنو څيرو پواسطه چې پر افغانستان واکمن وو، په مدرنو وسلو سمباله مليشو يې نفوذ درلود ليدله نو هماغه دي چې د عظيميانو او مزدکيانو په څير کسان يې استخدام کړي وو چې د دې مليشو د مشرانو او په تېره دوستم او نجيب ترمنځ د بې باورۍ فضا را وپنځوي او هغوی د مرکزي واکمنۍ پر ضد استعمال کړي. دې هدف ته د رسيدو په موخه يې د مختلفو کانالونو څخه گټه پورته کوله. د ساري په توگه «د انقلابي اختصاصي څارنوالۍ روسي سلاکار يوه دوسيه چې د دوستم اړيکې د آزادبيگ د شمال د اتحادیې سره ښودل د اختصاصي انقلابي څارنوالۍ سياسي مسؤل افسر مسعود ته چې د فارياب د درزاب ولسوالۍ اوسيدونکی وو سپاري چې هغه په درۍ وژباړي ... ، سلاکار پدې خبر وو چې نوموړی د سيداکرام پيگير سره چې د دوستم حامی دی اړيکې لري او هغه ته دا دوسيه ښيي چې دوستم بايد محاکمه شي.» ۱۵۵/ ۱۹۷ د شوروي سلاکار موخه د دوستم خواخوږی هغه گواښ ته متوجه کاوه چې دوستم د انقلاب ضد سره تړاو لري ترڅو د دولت نه خپله لار بيله او د انقلاب ضد په کتار کې ودرېږي. همدارنگه «کارمل د دوستم سره د ترکمني عمر آغا په کور کې چې د دوستم ۵۳ فرقي افسر وو گوري. د دوی دا کتنه لدې امله د دوستم يا کارمل په کور کې ونشوه چې دوستم د کارمل سره د اړيکو د جوتيدو نه وېرېده...، همدا راز فريداحمدمزدک هم دوستم خپل دفتر ته رابللی وو او هغه ته يې يوه تابلو ډالۍ کړه چې په هغې کې يو زمری د يوه غويي په څېرلو کې ښیي. دې تابلو د خپل سمبولیک والي له کبله دا ارزښت درلود، ټول پوهيدل چې نجيب د خپلو زده کړو په وخت د نجيب گاو په نامه شهرت درلود.» ۱۵۵/ ۲۵۸ دا ټول د مسکو او د هغه د افغان چوپړيانو له لوري چې د نجيب د نسکورولو هوډ يې درلود په گډه تر سره کېدل. پدې کې شک نشته چې شورويانو نجيب الله ته هم داسې اطلاعات ورکول چې پر دوستم او نورو ځواکمنو کسانو چې د هغوی د پنځم ستون رول لوباوه بې باوره کړي هماغه دي چې «په شمال کې ځينې لوړپوړي مسؤلین (جنرال مؤمن د حيرتان د گارنيزيون قوماندان، جنرال جمعه نظيمی د اتلسمې فرقي قوماندان، جنرال هلال الدين هلال د مزار د هوايي مفرزې قوماندان او جنرال احمديار د بلخ د څارندوی قوماندان) له دندې گوښه او پرځای يې نوي مسولین وگومارل. د حيرتان د بيز نوی قوماندان کله چې حيرتانو ته لاړ د جنرال مؤمن لخوا بندي شو او هلال هم مؤمن ته پناه وړ وړي پدې توگه له حيرتان نه د مرکزي واکمنۍ خلاف بغاوت پيلېږي. په شمال کې د بغاوت د پېلېدو وروسته نجيب ته په کار وو چې د ټولومطرح سياسي ډلو او متنفذينو همکاري يې جلب کړي وای. خو داسې بريښيدل چې نجيب يوازې په خپلو پرچمي ملگرو باور درلود او هغوی يې په شمال کې د ستونزو د حل په موخه استول. په پرچمي توب کې ډوب نجيب ته د مجنون په څېر هر پرچمی ليلي برېښېده او پر هغوی يې اعتماد کاوه چې پايله د مرکزي واکمنۍ نسکوريدل شول. پدې هکله د هغه د دسترخوان يار

عظيمي په خپل کتاب کې راوړي په وروستيو کې «ډاکټر نجيب احمق شوی وو. زه به يې لېږلم چې دوستم او مؤمن راضي کړم، خو ما به هلته د ټولو جهادي او غير جهادي پوځي لږکيو ځواکونو ترمنځ اړيکې او نظم برابراه او چې کله مو کابل ونيو، نو ده ته معلومه شوه چې موږ څوک يو او دی څوک دی. «۱۷۰/ ۲۰۰ کله چې مؤمن له حيرتان څخه بغاوت پيل کړ د «جنرال حسام الدين د اتيايمې فرقي د مرستيال او جنرال دوستم نه د مرستې غوښتنه کوي او خپلې اړيکې د سياسي بېرو د ځينو غړو لکه فريدمزدک او کاوياني د وطن د گوند د مرستيالانو سره ټينگوي او ويل کيږي چې محمود بريالي هم د مؤمن له لوري د مرکز له فرمانونه په سر غږونه کې رول درلود. «۱۵۵/ ۲۵۸ جنرال دوستم د ټولو نه مخکې د مؤمن څخه خپل ملاتړ اعلان کړ پدې ډول د مسکو هلوځلو نتيجه ورکړه چې دوستم د دولتي واکمنۍ په وړاندې ودرېږي. نجيب الله د وضعيت د کابو کولو لپاره شمال ته مختلف پلاوي چې مرکزي رول پکې عظيمي درلود استوي هغوی بغاوت کوونکو ته اړينې مشورې ورکولې او نجيب ته يې د وضعيت د ښه کيدو ډاډگېر نه ورکوله او د هغو سره جوخت يې مرکز ته داسې وړاندیزونه کول چې د بغاوت گرو دريځ لا پياوړی شي. جنرال عظيمي چې د بغاوت له پيل وروسته يې زياته موده په شمال کې تېروله ترڅو يې د دوستم قوتونه او هغه هم د نجيب الله د هدايت سره سم د ۱۹۹۲ کال د مارچ په اوولسمه مزار شريف ته داخل کړل. دوستم مزار ته په ننوتو سره لومړی عظيمي ته ورغی او ورته وايي: «د خپل ځان سره مې پنځه زره تنه او زيات ټانکونه او توپچي راوړي دي هرډول چې امر وکړی اجرا به يې کړي. «۱۹۸/ ۲۲ د جمهور رئيس دا پريکړه چې د دوستم مليشې مزار شريف ته ننوزي لدې امله د حيرانتيا وړ وه چې يوه ورځ مخکې هغه د کابل ښار د گوندي کميټي فعالينو ته پخپله وينا کې د شمال د پېښو په اړوند د دوستم، حسام الدين او مؤمن په پټه سپکې سپورې ويلې وې. مزار ته د دوستم د مليشو په ننوتلو سره هغوی سملاسي د څارندوی او اردو امنيتي پوستي بې وسلې کړې چې د هغو سره جوخت جهادي ډلې هم مزار شريف ته ننوتلې. د دولتي بغاوتگرو او جهادي ډلو له لوري د مزار شريف له نيولو وروسته په شمال کې نور ولايتونه هم مخالفينو ته سپارل کيږي. په همدې نېټه (مارچ اوولسمه) د احمدشاه مسعود په مشرۍ يوه شورا جوړه شوه چې مرستيال يې حاجي محمد محقق او دوستم يې د پوځي چارو مسئول ټاکل کيږي او د شمالي ولايتونو اداره په لاس کې نيسي. دا مهال په مزار شريف کې د کابل څخه د گوند، اردو، څارندوی او دولتي امنيت يو گډ پلاوی موجود وو چې غړي يې د دوستم لخوا بندي شول خو نبي عظيمي او سيداکرام پيگير د گوند د مرکزي شورا غړي يې بنديان نکړل. عجيبه دا وه چې د دوستم او جهادي ډلو له لوري د مزار شريف د نيولو په شپه نجيب الله د راډيو ټلويزيون له لارې د وينا په ترڅ کې د جمهوري رياست نه د گوښه کيدو چمتووالی وښود. «د نورو په شپه د سيدمنصور نادري د اسماعليه مذهبي ډلې د مشر په کور کې غونډه وشوه چې په هغې کې علم خان آزادي، فهم خان، دکتور مشاهد، د وحدت گوند استازي، جنرال دوستم، جنرال مؤمن او پخپله ښاغلي نادري گډون درلود... او پريکړه وشوه چې جنرال عظيمي، نه د دولت د ځانگړې استازي بلکې د خپل ځان له خوا د يوه تاريخي دود په توگه جنډه پورته کړي. «۱۹۸/ ۳۳ نجيب الله هم په همدې نېټه عظيمي ته هدايت ورکړ چې د نورو په ورځ د حضرت علي (رض) د روضې جنډه پور ته کړي. د دوو دښمنو خواوو (نجيب او په شمال کې د وسلوالو مخالفينو) له لوري گډه پريکړه دا گومان په واقعيت اړوي چې د پردې شا اصلي مرکز چې هم نجيب د هغه د مشورو پر بنسټ گامونه اوچتول او هم يې د شمال بلواگرو ملاتړ کاوه ولاړ وو چې هغه مسکو دی. عظيمي د ولسمشر د دستور له مخې د سيداکرام پيگير سره يوځای د روضې په انگر کې چې هلته د مجاهدينو د قوماندانانو او دوستم سربېره يې سلگونه وسله وال جنگيالي موجود وو جنډه پورته او حاضرينو ته يې وينا وکړه. دا چې د دولت مخالفين او بغاوت چيان په مزار شريف واکمن

دي بيا هم عظيمي او پيگير ته اجازه ورکوي چې جنده پورته کړي لامل يې دا وو چې هغوی يې خپل گڼل او ډاډمن وو چې په کابل به يې هم بيله کومې ستونزې دوی واکمنوي. د جنډې له پورته کولو وروسته عظيمي کابل ته ستنيزي ځکه چې هلته يې مسئوليت چې جهاديانو ته د شمال ولايتونه سپارل وو پای ته رسېدلی دی. کابل ته په را رسيدو سره هغه د وطن گوند د اجرائيه بيرو په غونډه کې گډون وکړ. د هغه نه غوښتل شوي وو چې د شمال د پيښو په هکله رپوټ ورکړي: «ستر جنرال عظيمي چې په شمال کې خپل پلان د بريالي، کابووالي او مزدک د دستور له مخې پلي کړی وو د ويلو له پاره يې څه نلرل د بل ټاکونکي کارت نه يې استفاده وکړه او يوه هنري ننداره يې پيل کړه په ژړا يې پيل او غټې غټې اوښکې يې پرمخ راغلې او داسې حالت يې غوره کړ چې د خبرو اړتيا پاتې نشوه او په پرله پسې توگه يې تکرارول زه يې سپک کړم نجيب الله له ځايه پاڅيد د مټې نه يې ونيو او ورته ويې ويل ته د وسله وال پوځ يو ستر افسر يې داسې وضعيت ستاسو سره نه ښايي کور ته ولاړ شئ، دمه وکړئ وروسته به سره ووينو. «۸۰/۱۲۷ کله چې شمالي ولايتونه د مرکز له ولکې ووتل نجيب له دوو انتخابونو سره مخامخ شو يا بايد د ملگرو ملتو د سولې پلان ته غاړه کېږدي يا د شمال د پيښو سمبالوونکو ته. «په لومړي حالت کې يې برخليک د تنظيمي ډلو او د ملگرو ملتو لخوا د ټاکل شوو تکنوکراتانو په لاس کې لويده چې د تنظيمونو په پرتله يې د رژيم سره زياتې عقدي لرلې په دوهم حالت کې يې برخليک هغو مختلفو ډلو چې د ده د پرچم اړخ پکې فعال رول درلود ټاکه، خو داسې بريښي چې هغه په وروستي فرصت کې دوهم حالت غوره وگانه او پدې تمه چې رول به يې وساتل شي دوستم ته د عنر لمن نيسي او د کارمل د زړه سوي په هيله کېښناست. «۱۸/۵۷۹ له همدې امله يې عظيمي، مزدک، بريالي، پيگير او د هغوی په څيرد خپل دسترخوان يارانو ته واک ورکړ هرڅه چې غواړي همغسې وکړي. عظيمي چې په دې ځايانه لوبه کې په پوره مهارت سره په شمال کې پښتني ضد ځواکونه واکمن کړل چې د کارمليانو غوښتنه وه. پدې کار سره هغه د خپلو پرچمي ملگرو په منځ کې ښه وځليده، د ده په وينا هغه ډله پرچميان چې د نجيب د نسکورولو ليوال وو ده ته راټلل او داسې وړانديزونه يې کول. «جنرال لطيف راغی او ويې ويل معاون صاحب عظيمي اوس هغه وخت رارسيدلی دی چې نجيب بې وسلې شي او قدرت په لاس کې ونيسي، د دوستم او احمدشاه مسعود نه مرسته وغواړه او د زرگونو گونديانو ژوند چې په خطر کې دی وژغوره...، يوازې لطيف نه وو بيشميره خلکو په هغو ورځو کې زما نه دا هيله لرله. «۱۲۹/۵۵۳ عظيمي او نورو کارمليانو د مسکو د سناريو پر بنسټ او د خپلو ملگرو د خوښې له مخې او د هغوی پرمټ د اپريل په يوولسمه جيل السراج، په ديارلسمه چهاريکار او په څوارلسمه بگرام د احمدشاه مسعود مليشو ته تسليم کړل. د مزار څخه کابل ته د عظيمي د راستنيدو وروسته د م، م، ځانگړی استازی بينن سيوان د جمهور رئيس پر ځای له هغه سره گوري ځکه پوهيږي چې اوس د افغانستان اصلي واکدار عظيمي دی. بينن سيوان د اپريل په ديارلسمه مزار شريف ته ځي او د دوستم سره گوري. کله چې مسعود د کابل ښار څنډو ته راوړسول شو «د پروان په ولايت کې د ښاغلي مسعود تر مشرۍ لاندې او د عبدالعلي مزارې او جنرال دوستم په مرستياي د افغانستان د عالي جهادي شورا بنسټ کېښودل شو او د کابل د نيولو طرحه يې جوړه کړه. د کابل په ښار کې چې پوځي اختيارات د محمدنبي عظيمي سره وو د دې شورا پوځي ځواکونو ته د سرخوړۍ پرته د ننوتلو لارې هوارې کړې وې. «۲۲۰/۱۷ پدې شورا کې «احمدشاه مسعود، جنرال دوستم، حاجی محمد محقق، عبدالعلي مزارې، سردار محمد ارغون د آزاديگ استازي او يو شمير نورو جهادي قوماندانانو گډون درلود. «۱۵۵/۲۸۹ دې شورا په جوړيدو سره د شمال ټلوالې سياسي جوړښت بشپړ شو چې مرکزي رول پکې خبيثه مثلث (اسلامي جمعيت، وحدت گوند او پرچم) درلود.

نه وطن نه کفن

د شوروي لښکر د بشپړ وتلو وروسته د کابل د عامې روغتيا په څلورلارې کې يو ستر مېټېنگ جوړ شو چې د نجيب الله په شمول د گوند او حکومت مشرانو پکې گډون کړی وو. د دې مېټېنگ ځانگړتيا پدې کې وه چې د گوند د مرکزي کمېټې د څانگو د مشرانو په شمول د مرکزي کمېټې اېراتو او د گوندي کمېټو غړو وسله په لاس ځانگړی يونيفورم هم اغوستی وو. نجيب الله په مېټېنگ کې وينا وکړه او د (يا وطن يا کفن) په زړه پورې شعار يې ورکړ. پدې شعار کې د وطنپالنې لوړ احساس پروت وو او هغو افغانانو ته پيغور وو چې هېواد يې پرې اېښی او يا د پرديو د ارادې له مخې د خپلو خلکو په وړاندې جنگيږي. خو پر بله خوا ولسمشر څه موده وروسته خپله کورنۍ د هندوستان د (پونه) ښار ته د کفن له وېرې واستوله او دې دا معنی ورکوله چې په خپله يې پدې شعار باور نه درلود. هندوستان ته د خپلې کورنۍ د استولو سربېره د ده د ناکامې تېښتې هڅه يې بله بېلگه ده چې د دې شعار د ورکولو څخه يې موخه د ځوانانو په احساساتو لوبه وه. تر دې دمه نه ده څرگنده شوې چې کوم گواښ هغه اړ اېست د شپې په تياره کې بېله دې چې کابينه، د گوند مشران او حتی د هېواد د استخباراتو مشر د هېواد څخه د وتلو په اړه خبر کړي. د هغه دستيار پدې اړه ليکي: «د ۱۹۹۲ کال د اپريل د څوارلسم په شپه (۱۳۷۱ وري پنځه ويشتمه) د دکتور نجيب الله د تلفون زنگ راغی چې د هغه دفتر ته ورشم، کله چې دفتر ته ورننوتم را ته و يې ويل ...، همدا اوس د اجراييه کمېټې غړي راغلي وو، سلیمان لايق، وکيل، مزدک، کاوياني او بريالي د اسلامي جمعيت د نظار د شورا سره د ايتلاف مساله طرحه کړله...، او سربېره پردې يې زما استعفی هم وغوښتله خو ما په ځواب کې ورته وويل چې زما گوښه کېدل له واکه او استعفی د ملگرو ملتو د عملي يوه برخه ده خو تاسو له يوه اړخه د ملگرو ملتو د عملي لاندې لاسليک کړی، اوس د اسلامي جمعيت سره د ايتلاف سوال راپورته کوی. زه د اسلامي جمعيت د نظار د شورا سره ستاسو د اعلاميې سره بالکل همغږی نه يم انتظار وباسئ چې سبا ته بينن سيوان راشي. دکتور نجيب الله وويل چې د وطن د گوند د اجراييه کمېټې ډله ييزه راتگ او د اسلامي جمعيت سره د ايتلاف او زما د استعفی غوښتنې څخه و پوهېدم چې تر شا يې علاءالدين بالا ولاړ دی. د علاءالدين بالا څخه د دکتور نجيب الله موخه د شوروي سفارت وو.» ۲۲۱ / ۲۷۷ په زړه پورې دا ده چې د شوروي سلاکارانو وروستۍ ډله يوه ورځ وړاندې د اپرېل په ديارلسمه له افغانستان څخه وتله او نجيب ته يې د ډايمنو دوستانو په څېر سلا مشورې ورکولې خو نجيب يوه ورځ وروسته د اپرېل په څوارلسمه په روسانو بې باوره شو. لدې څخه ښکاري چې يا توخي رښتيا نه وايي يا دا چې نجيب تر دې کچې غېبي وو چې خپل انترناسيونالست دوستان يې نه وو پېژندلي او د هغوی د وتلو يوه ورځ وروسته يې هغوی وپېژندل. بيا هم نجيب د امين په پرتله هوښيار وو چې د خپلو انترناسيونالستو دوستانو ماهيت او حقيقت د هغوی د وتلو يوه ورځ وروسته ورته روښانه شو خو امين يوازې د خپلو دوستانو پواسطه د ده د وژنو نيمه گړۍ مخکې هغوی و پېژندل چې دی يې غولولی دی. عجيبه خو لا داده چې نجيب الله پوره څلور کاله د ملگرو ملتو په دفتر کې د توخي او خپل ورور سره ژوند کاوه لږترلږه يې د ده د واکمنۍ د بهيرونو، د خپلو غدارو پرچمي ملگرو او انترناسيونالستو دوستانو د خيانت په اړه خپلې خاطري ونه ليکلي ترڅو افغانانو ته واقعيتونه معلوم شوي وای. لدې څخه ښکاري چې هغه د ليکلو لپاره څه نلرل ځکه چې ده کومه څرگنده تگلاره نه لرله او ټول گامونه يې د شورويانو او خپلو پرچمي ملگرو د ارادې له مخې پورته کول. که د خپلې سياسي مبارزې او په تېره د خپلې واکمنۍ خاطري او د ناکامې تېښتې واقعيت يې ليکلي وای اصلي مجرم دی راخوت. غوره يې دا گڼلې وه چې د م، م په دفتر کې د هندي فلمونو ننداره

وکړي. د توخي د ليکنې په هکله بايد وويل شي هغه څه چې ده ليکلي دي واقعيت نلري بلکې د هغه پرچمي ملگرو له نجيب څخه نورې غوښتنې لرلې او که هغو ته يې لبيک ويلی وای د ده او د ده د تيم کړنې يې تر غټې پوښتنې لاندې راوړلې او ښايي د ملي خيانت تور پرې لگول شوی وای. هماغه دي چې د م، م له کارکوونکو څخه غواړي د بينن سيوان سره اړيکه ونيسي او دی له هېواد څخه په قاچاقي ډول وباسي او هندوستان ته يې ورسوي. سر بېره پردې کله چې د ۱۹۹۲ کال د اپريل په څوارلسمه د شمال د بلواگرو ملاتړو پرچمي جنرالانو (جنرال محمدنبي عظيمي، جنرال محمدآصف دلاور، جنرال عبدالفتاح او جنرال يارمحمد) خپل وروستی گام چې جمهور رئيس د دوی غوښتنې هم ومني د نجيب الله سر پدې خلاص شو چې د دسترخوان ياران يې د ده سره نه دي، دی يې غولولي او خيانت يې ورسره کړی دی هماغه دي چې د هغوی غوښتنو ته منفي ځواب ورکوي يا ښايي پدې هکله د فکر کولو وخت غوښتی وي ترڅو د تېښتې لارې ولټوي او پدې ډول د هغوی له شړه ځان خلاص کړي. دا چې دې جنرالانو د ده څخه څه غوښتل، نه ده په خپله چا ته څه وويل، نه يې رښتينو يارانو او نه يې غدارو يارانو. بېله کومه شکه هېڅکله به پرچمي جگپوړي د دې راز څخه پرده پورته نکړي ځکه چې د پرچمي مشرانو ټول تاريخ د ناولو معاملو او پټو رازونو ټوليزه ده. په هر صورت د ده پروني د دسترخوان غدار ياران خو ننني غليمان د نوموړي په پرتله ځيرک وو او دې يې تر کلکې څارنې لاندې نيولی دده د تېښتې خنډ گرځي او اړ کېږي د م، م دفتر ته پناه يوسي. د نجيب الله د ناکامي تېښتې وروسته د اپريل په پنځلسمه د گوند د مرکزي شورا (سياسي بېرو) غونډه را بلل کېږي. پدې غونډه کې بريالی لايق د غونډې د رئيس په توگه پېښهادوي چې دا پخپله يوه لوبه وه ځکه چې که په غونډه کې د گوند رئيس نه وي معمولاً د هغه مرستيال د غونډې د مشرۍ مسؤليت لري. د غونډې په پيل کې مزدک کابل ته د د الوتکو پواسطه د دوستم د مليشو د رارسيدو رپوټ ورکړ چې د دې خبرې به اوريدو سره سم دلاسه غلام فاروق يعقوبي د دولتي امنيت وزير «پورته شو او ويي ويل: دا ستر خيانت دی او له جلسې ووت.» ۱۷/۲۲۰ هېره دي نه وي چې د دوستم مليشي يوه ورځ مخکې هوايي ډگر ته رارسول شوې وي او جمهور رئيس عظيمي ته هدايت ورکړی وو چې هغه چهارآسياب ته وليږي ترڅو کابل ته د حکمتيار د جنگياليو د ننوتلو مخه ونيسي. دا بيا ښيي چې نجيب خپله هغه خبره چې د گونديانو يوې غونډې ته کړې وه چې حکمتيار ته به اجازه ورنکړم کابل ته ننوزي عملي کوله ترڅو په کابل کې د وينو لښتې وبهېږي. کابل ته د دوستم د مليشو رسول چې د نظارشورا جنگيالي يې هم د همدې مليشو په نامه په هوايي ډگر کې کښته کړي وو کودتا چيانو بشپړ ډاډ پيدا کړ چې نور يې بری حتمي دی د جمهور رئيس سره خپل څرگند مخالفت ښيي او يا د هغه څخه داسې غوښتنې لري چې هغه چمتو نه وو هغې ته غاړه کېږدي. ښايي هغوی داسې غوښتنې لرلې چې جمهور رئيس د مرگ گواښ پکې ليدلو د خپل شعار (يا وطن يا کفن) په ځای يې (نه وطن نه کفن) غوره وگڼلو، د کفن له وېرې له وطن څخه د تېښتې په لټه کې شو. هماغه دي چې په کابل کې د م، م له کارکوونکو سره د هيواد څخه د وتلو خبره شريکوي. د دې نړيوالې مؤسسې کارکوونکي د بينن سيوان سره چې په پاکستان کې وو اړيکه نيسي تر څو کابل ته راشي اونجيب الله له هېواد څخه وباسي. د سيوان الوتکه د شپې په يوه نيمه بجه را ورسېدله. نجيب الله او ور سره ملگري يې له څو امنيتي پوستو تير شول خو الوتکې ته څيرمه د دولتي امنيت د وزارت اړونده پوستې د جمهور رئيس د تگ مخه ونيوله. نجيب الله اړکيري چې بيرته ښار ته راستون او د م، م دفتر ته پناه وړي. دا مهال د دوستم مليشي د بينن سيوان الوتکه محاصره کوي او هغه ته د الوتکې څخه د وتلو اجازه نه ورکوي. بينن سيوان دا موضوع له نجيب سره شريکوي او د سيوان په وينا جمهور رييس د تلفون په کرښه ورته وايي چې د امنيت مسؤل (غلام فاروق يعقوبي د دولتي امنيت رييس) به درشي خو څوک نه ورځي. سيوان بيا

نجيب ته تلفون کوي او نجيب ورته وايي چې جنرال عظيمي به درشي ، عظيمي ورځي او بينن سيوان له هوايي ډگر څخه د م،م دفتر ته رالېږدوي. پدې اړه دا پوښتنه را پيدا کيږي چې ولې په افغانستان کې داسې حالات راغلل چې د واکمن گوند او دولت مشران شو د هيواد څخه د تېښتې هڅه وکړي چې په تېښته کې هم پاتې راغی. د دې پوښتنې ته لاندې پنځه لاملونه او يا يې يوه برخه ځواب ويلی شي:

لومړی - د دا ډول وضعيت واکمنيدل د وخت د زبرځواکونو په پاليسيو کې بايد ولټول شي چې نه يې غوښتل په افغانستان کې د م،م د سولې پروگرام پلي شي.

دوهم - دا واقعيت هم د ليدو وړ دی چې د ملگرو ملتونو استازی بينن سيوان په خپله له توطئې څخه لېرې نه وو. لکه څرنگه چې د ملگرو ملتو پخواني استازي ، ديه گو کوردوويز چې د ژنيو د لوزنامې د لاسليک وروسته له دې دندې گوښه کړل شو د ده گوښه کول د خپلو مرستيالانو له لوري کودتا گڼله. دې دا معنی لرله چې بينن سېوان د م،م د سولې د پروگرام د شنډولو په موخه گومارل شوی وو.

درېم - نجيب الله ټولې هڅې د خپل او پرچميانو د دريځ د پياوړتيا په موخه متمرکزې کړې وې چې ټول د ده په وړاندې ودرېدل او کارمليانو بيا دده سره خاينانه لوبه پر مخ وړله .

څلورم - نجيب الله د ملي روغې جوړې د تگلارې څخه د يوې پروژې په توگه گټه پورته کوله داسې سوله يي غوښتنه چې ټول او په هغو کې وسلوال مخالفين د ملي پخلاينې په نامه ده ته تسليم شي.

پنځم - د نجيب الله په اړه د مسکو د دريځ بدلون.

کله چې د کرملن په ماڼۍ کې د کارمل د ځای ناستي په اړه بحث کېده «گر باچف عقیده لرله چې نجيب الله د ک . ج . ب لومړی درجه نوکر د مسکو د هر هدايت د اجراکولو لپاره ډاډمن سړی دی.» ۱۸۳

۱۹۹/ د نجيب الله واکمنۍ هم وښودل چې هغه د کې جې بې ښه نوکر وو او خپل ټول گامونه يې د کې جې بې په خوښه پورته کول . همدا لامل وو چې کې جې بې هغه ته دستور ورکړ چې له امريکايانو سره نږدې شي او د افغانستان په اړه د واشنگتن د تگلارو او نيت په اړه شورويانو ته معلومات ورکړي . پدې هکله شپارشين د ک . ج . ب لورپوړی ليکي: «کله چې زه د کې جې بې د بهرنۍ څانگې مرستيال وم زموږ په اجازه نجيب الله د خپلې واکمنۍ په وروستيو کلونو کې د امريکا سره نږدې شو. تر يوه وخته پورې د هغه د اړيکو د جزبياتو څخه خبر وو خو يو وخت راغی چې موږ خپله لار ورکه کړله.» د لارې د ورکولو معنی دا ده چې نجيب الله د شورويانو سره لوبې پيل کړې وې. دا نو د خپل بادار سره غداري وه او بادار هرومرو خپل غدار مزدور ته سزا ورکوي هماغه دي چې په واکمن گوند کې يې خپل نور پرچمي مزدوران چې د دولت او په تېره دولتي امنيت او دفاع وزارت کې کليدۍ مقاومت لرل د نجيب الله خلاف ولمسول چې څه ډول خپل دي غدار نوکر ته سزا ورکړي.

نجيب د خپلې واکمنۍ تر وروستيو پورې خپلو پرچمي ملگرو ته د فعاليت بشپړ واک ورکړی وو او هڅې يې پدې متمرکزې کړې وې چې پر افغانستان يوازې دوی حکومت وکړي او خلقيان له ډگره وباسي. د نجيب الله د کابل ښار د څارندوی خلقي قوماندان جنرال ولي احمدزی چې د نجيب الله له پلويانو نه گڼل کيږي هغه ته عبدالرحيم وردگ د څارندوی د دريمې فرقې قوماندان ويلي وو: «عظيمي را ته وويل که کوم وخت غږ درباندي وکړم چې فرقه دې زما د غوښتنې سره سم استعمال کړي دا کار به وکړي که نه. ما د جنرال وردگ دا خبره ولسمشر ته وکړله هغه را ته وويل تاسو خلقيان عظيمي تخريبيوئ. څو ورځې وروسته جنرال وردگ د قوماندانۍ نه گوښه کړل شو.» د جنرال گوښه کول ښيي چې نجيب او د دسترخوان يارانو يې پلان درلود چې د وسله وال پوځ د ځواکونو په مشرتابه کې پرچميان او يا داسې څيرې وويني چې د پرچميانو غوښتنو ته بېله څه ويلو مثبت ځواب ورکړي او چا چې دي کار

ته غاړه نه اېښودله د ځواکونو له مشرۍ نه گوښه او په پاسيفه دندو وگوماري . له بله پلوه نجيب الله د کارمل په څېر د شورويانو د دستورونو رښتيني پلې کوونکی وو چې په شمال کې د ځواکمنو قومي مليشو جوړول يې ښه ساری دی. ولسمشر ته په شمال کې د مليشو د جوړولو د احتمالي گواښونو په هکله د هغه رښتینو همکارانو داسې ويل : « که هره ورځ د نويو قطعو د جوړولو په هکله د دوستم وړانديزونه ومنئ ډير ژر به په هر ولايت کې د دوستم ځواکمني قطعي راڅرگندې شي او داسې ورځ به راورسيزي چې د مرکزي دولت نه اطاعت ونکړي. » ۱۲۹ / ۴۹۴ ددې سره سره بيا هم نجيب په شمال کې د مليشو د جوړولو لړۍ ونه دروله او پايله يې دا شوه چې دا مليشي دومره ځواکمني شي چې د دولت خلاف بغاوت وکړي او همدا مليشي بيا د ۱۹۹۲ کال د اپريل په څوارلسمه د خپلو پرچمي ملگرو په وړانديز او د ده د هدايت سره سم کابل ته راوليردوي او کله چې دی د مرگ له گواښ سره مخامخ شو او غوښتل يې له هيواد څخه وتښتي د ده په لاس جوړ شوي گارد او همدغو مليشو يې د خواجه رواش په هوايي ډگر کې مخه ونيوه او اړ شو چې د م ، م دفتر ته پناه يوسي.

که چيرې د نجيب الله واکمنۍ او په تيره په شمال کې د ۱۹۹۲ ز کال پېښو ته وکتل شي هغه « په سياست کې هيڅکله څرگنده تگلاره چې ستراتيژيک او باثباته خصلت ولري نه لرله، هغه د ورځې په نرخ لوبغاړی وو ، تر وروستۍ ورځې پورې يې اپراتيفي اوخاديستي ځانگړتياوې له لاسه ورنکړې، هغه په هيچا سربيره پر يوه ورور، يوه توخي او يوه جفسر اعتماد نه درلود ، د خپل واک په وروستيو ورځو کې يې خپل وفادار کسان لکه لايق او يعقوبي هم له خپله ځانه لېرې کړي وو. » ۱۸۰ / ۵۷۲ د ده دا ډول ځانگړتياوې ددې سبب شولې چې ټول دده نه مخ وگرزوي ، د ده شاوخوا کمزوري ، فرصت غوښتونکي او د مسکو په پنځم ستون پورې تړلې څيرې راټولې شي او بالاخره دی ارشي چې د شپې په تياره کې د هغو سلگونو زرو افغانانو په شان چې په پټه قاچاقبرانو له هيواد نه ايستل د هيواد نه د تښتې هڅه وکړي چې دا هڅه يې هم د ده په لاس جوړ شوي گارد شنه کړه او په نهيلۍ سره د ملگرو ملتو دفتر ته پناه يوړله پدې تمه چې دا نړيوال سازمان به مرسته وکړي هندوستان ته چيرې چې خپله کورنۍ يې پخوا استولې وه ورسوي. دې سازمان هم ورسره مرسته ونکړه او څه د پاسه څلورکاله هلته پاتې شو ترڅو د ۱۹۹۶ ز کال د اکتوبر په پنځمه طالبانو دی او د ده ورور جنرال شاه پوراحمدزی د عامه روغتيا په څلورلارې کې په دار وځړول . د نجيب الله پلويانو په لومړيو کې د هغه تېښته په نجيب الله تور گانه خو کله چې پدې هکله فليپ کاروين د م ، م د سازمان کارکوونکي په خپل « دافغانستان غملرلي برخليک » نومي کتاب کې د کابل څخه د نجيب الله د تېښتې په اړه بشپړ معلومات خپاره کړل ملگرو يې د هيواد څخه د هغه وتل د مخکنيو توافقاتو له مخې چې د گوند او حکومت د همغږۍ له امله ترسره شوي وو گڼي . د وطن د گوند په مشرتابه کې د نجيب الله مخالفان او حتی ملاتړی لايق هم دا ادعا نه مني چې نجيب د گوند او حکومت سره د هيواد څخه د وتلو خبره شريکه کړې وي. د کارمل ډله دا هم وايي چې ده ته د اپريل په څوارلسمه د خونديتوب ژمنه ورکړل شوې وه خو هغوی خپلې شونډې گندلې دي چې دوی له هغه څخه څه غوښتل چې د خونديتوب ژمنه يې ورکړې وه. کله چې نجيب الله د م ، م په دفتر کې پناه واخېستله ښايي د شهناز تني په اړه يې خپلې هغه سپکې څرگندونې چې يوې سترې غونډې ته يې کړې وي ذهن ته راغلې وي د شرم احساس يې کړی وي ځکه چې زمری هم کله ناکله د څو ښر مېنانو څخه تښتي. تنی د نجيب د پرچمي ښر مېنانو له وېرې و تېښتېدلو او نجيب هم د خپلو همدغو پرچمي ښر مېنانو له ډاره د تېښتې هڅه وکړه خو هغوی يې مخه ونيوله.

د نجيب الله ناکامه تېښته

د نجيب الله د ناکامي تېښتې په اړه د ملگرو ملتو د کارکونکي فليپ کاروين په کتاب کې راغلي دي. د اپريل په څوارلسمه (وري څلېرويشتمه) لوړپوړو پرچمي جنرالانو له نجيب الله سره کتلي له هغه نه يې داسې غوښتنې کړې دي چې نوموړي ته د منلو وړ نه وي او د هغو د نه پلي کولو له امله خپل ژوند په خطر کې ويني، يوازينی چاره له هيواد څخه تېښته کړي او د ملگرو ملتو له استازو څخه يې هيله کړې چې دی له افغانستان څخه وباسي.

کله چې نجيب د اپريل د ۱۴ / ۱۵ په شپه د پرچمي جنرالانو د غوښتنو په اړه په کابل کې د م، م دفتر ته معلومات ورکړي دی فليپ کاروين وروسته لدې د م، م د کارکونکو د اجراتو په هکله ليکي: «عوني بوتسالي (د بينن سيوان لومړي مرستيال) ۱۹۹۲ کال د اپريل په پنځلسمه په ۳۰ : ۷ په سهارنۍ غونډه کې خبر راکړ چې تيره شپه د بگرام هوايي ډگر بيله نښتې د احمدشاه مسعود ځواکونو نيولې دي. د ډگرمن لاوران په خبره اوس د کابل دفاع مسخره برېښي. ځکه د بگرام هوايي ډگر د مجاهدينو په لاس کې لويدلې دي. عوني مور ته وويل چې نن شپه په دوولس نيمو بجو نجيب ټيليفون کړی وو او د بيطرفه شورا د بيړنۍ غونډې غوښتنه يې کړې ده او همدارنگه غواړي چې بينن عاجلا هغه په الوتکه کې کينوي او په خوندي ډول يې بهر ته وليږدوي.

د دورځي ۳۰ : ۱۰

د کلنل ناولان په کوټه کې غونډه. ټولو وسايطو ته تيل واچوئ. ډاډمن شئ چې ټول وسايط فعال وي او په ټولو موټرو کې د ملگرو ملتو جندې (بيړ غونه) موجودې وي.

۱۹۹۲، اپريل ۱۶، شپي ۱۰ : ۱

دعوني بوتسالي ټيليفون ویش کړم ويې ويل د پنځلسو دقيقو په ترڅ کې موټر در رسيري او تا اخلي ما خپل کالي مخکې له خوبه چمتو کړي وو ترڅو په بيړه چمتو شم...

ساعت ۳۰ : ۱

د ملگرو ملتو يو موټر راوړسيد. چلوونکي زه د اسگاپ قرارگاه ته يووړم. د هغه ځايه بيله ځنډه د نجيب د استوگنځي په لور وخوځيدو. نجيب يوه خره خط داره دريشي اغوستې وه. يوه سوداگر ته ورته وو او په ابشتيا سره يې خندل. توخي، ميرمن او دوه ماشومان (يوه لور او يو زوی)، د نجيب ورور، يو ساتونکی او يو خدمتگار هم له نجيب سره وو. په ټوله کې د نجيب په شمول ۹ تنه کيدل. مور موټر ته ننوتلو او بيله ځنډه توخي او عوني د نجيب د استغفي په وينا کار پيل کړ. هغوی څو ورځي پرې کار کوي او اوس غواړي هغه پای ته ورسوي. عوني چې د نجيب په وينا باندې د توخي سره بوخت وو راووت ويې ويل بايد د هوايي ډگر په لور وخوځيرو. توخي په موټر کې د نجيب سره په وينا بحث کوي. نجيب وينا مخکې ليدلې او کوم د سترگو وړ بدلون نه دی پکې راغلی.

ساعت ۴۵ : ۱

مور بکسونه بار کړل او تصميم مو ونيو چې په دريو موټرو کې د هوايي ډگر په لور وخوځيرو... مور د غرمې وروسته د دولتي امنيت له وزارت نه د اخيستل شوي د شپې نوم څخه په استفادې سره د څو امنيتي پوستو څخه تير شوو. بينن د ملگرو ملتو په الوتکه کې د کابل په هوايي ډگر کې کيناست. هغه په

الوتکه کې زموږ انتظار ایست. ما فکر کاوه چې د بیطرفې شورا پنځلس کسيزه غړي به یې راوړي وي. لومړی پلان داسې وو چې هغوی به په همدې الوتکه کې چې نجیب الوزی کابل ته راوړي. پدې ډول د واک لیرد لاس په لاس ترسره کیده. خو چې بینن په نیمه شپه کې کابل ته راشي د دې کار مخه یې ونیوله... کله چې وروستی پوستي ته ورسیدو ودرول شوو. سرتیرو د تیریدو اجازه را نکړله. د شپې نوم چې د هغه په واسطه له څو پوستو تېر شوي وو ناڅاپه باطل شو. کوریکي څو ځله د شپې نوم تکرار کړ او ساتونکي د تېرېدو اجازه را نکړله. کوریکي په محلي ژبه خبرې وکړې ترڅو سرتیری قانع کړي چې هر شی سم او نورمال دي. هغه تکراراً سرتیري ته ویل چې هر شی سم دي. خو سرتیري هیڅ څه نه منل. کوریکي کله چې خبرې کولې، موټر یې سوکه سوکه مخ ته بوولو. هغه په شوخی سره خبرې کولې، دا کار یې لدې امله کاوه چې موټر د ډگر د پارکینګ څنډې ته ورسوي. هغه وویل زرګیه اجازه راکړه. خو سرتیري څه نه اوریدل او شور یې نه خوړ او لدې امله چې کوریکي موټر مخ ته بوولو عصبي شو. شمېر یې درې څلور تنه وو. د هغوی څخه یوه خپله وسله د اوږې نه پورته کړله، بڼه نه معلومیدل ځکه نیمه شپه وه او یوازینی څراغ زموږ د موټر څراغ وو... کوریکي موټر ودراره او ویې ویل چې دوی بل یونیفورم لري. ما وویل دا یعنې څه؟ ځواب یې را کړ، د نورو پوستو څخه یې یونیفورم توپیر لري... د نجیب ساتونکي د موټر څخه ووت. خپل کلاشنکوف یې واخیست، خو هغه یې په اوږه کړ. هغه د ساتونکو سره مناقشه پیل کړله. کلنل ناولان د خپل موټر نه کښته شو او راغی تر څو وپوهیږي څه ستونزه ده. عوني بوتسال هم له خپل موټر څخه پلې شو. هغه غواړي واورې چې څه خبره ده. شور ماشور پنځه دقیقې دوام وموند پدې وخت کې عوني د سیوان سره چې د ملګرو ملتو په الوتکه کې دی اړیکه ونیول. هغوی د موبایل له لارې په ترکی ژبه خبرې وکړلې... عوني زموږ لوري ته راغی ترڅو وگوري څه پیښ شوي دي. په پوسته کې لوړ رتبه یو وړوکی ضابط دی. هغه موافقه وکړه چې خپل ضابط ته ټیلیفون وکړي چې د نجیب د ساتونکي سره د خبرو لپاره پوستي ته راشي. د ازبک دوستم ځواکونو ډگر نیولی دی. هغوی هیچا ته د تېرېدو اجازه نه ورکوي... په عین وخت کې بینن نشي کولی له الوتکې ووزي. هغه هدایت ورکړی چې د ملګرو ملتو الوتکه قلف شي ترڅو هیڅوک ونشي کولی چې د الوتکې څخه ووزي او یا ورننوزي. د نوموړي الوتکه د سرتیرو له لوري محاصره شوې ده. یو بریدمن له لسو دقیقو وروسته زموږ خواته راغی او لفظي مشاجره وشوه. شور ماشور ډیر واوریدل شو. هرڅوک د هر چا نوم اخلي. دا یوه مباحثه نه ده، بلکه ښکځلې، تهدید او سپکاوی دی. موږ ناست یو او د وضعي شاهدان یو. د نجیب ساتونکي د بریدمن سره نجیب ته ورغلل. د عوني په وینا نجیب هغه ته وویل: «حرامي موږ ته د تیریدو اجازه راکړئ. هر شی تنظیم شوي دي، نجیب د زوره ډک غږ درلود. حتی د موټر د ننه پوهیده چې ژوند یې له گواښ سره مخامخ دی. په افغانستان کې د دومره کلونو او د څومره وژنو تر شا اوس نابېره، ... احساس پرې واکمن شو که ونشي تښتیدلی له کوم برخلیک سره به مخامخ شي. خو بریدمن ادعا وکړه. هیڅ واک نلري چې نجیب ته ډگر ته د ننوتلو اجازه ورکړي. که دا کار وکړي ټوله ډله به یې په ډگر کې ووژل شي. ځکه چې د دوستم ځواکونه د ۲۴ گریو لپاره چا ته میدان ته د ننوتلو او وتلو اجازه نه ورکوي...، په اوسنی شیبه کې ازبکان چې هرڅوک ډگر ته نږدې شي ډزې کوي... (یادونه: دا راغلی پوځي بریدمن نه بلکې ډگروال عبدالوهاب نورستانی د دولتي امنیت د پنځمي لوا د کنټرول قوماندان او کون هم وو). د څو دقیقو غالمغال وروسته، نجیب خپله پریکړه وکړه. نوموړي چاره او نفوذ نه درلود او لږ دوستان یې لرل. نور یې ځواک نه درلود چې وېږوي یا تهدید کړي او بډي یې هم نشوای ورکولی. هغه عوني ته وویل چې وگړزي. هغه پدې پوهیدلو چې نن شپه الوتکې ته نږدې کیدای نشي. عوني نجیب ته وویل چې غواړي خپل استوګنځي ته ولاړ شي؟ نجیب ځواب ورکړ «نه»

همدا ځواکونه چې له کابل څخه د وتلو خنډ شول ، که استوگنځي ته لاړ شم ما وژني. يوازيني خوندي ځای د اسکاډ قرارگاه ده. هغه ټينگار درلود چې م،م د ده د خونديتوب مسئوليت لري... د شپې په دوو بجو زموږ کتار راوگرزید او د اسکاډ د قرارگاه په لور وخوځېدو. موږ د اسکاډ احاطې ته راورسېدو. عوني لا د موبيل په ټيلفون له بينن سره خبرې کوي. هغوی بيله وقفې په اړيکه کې دي. بينن زموږ په بېرته راگرزیدو پوهېده. هغه خبر وو چې موږ نجيب د اسکاډ قرارگاه ته راوستلی دی... عوني بوتسال وروسته راته وويل چې نجيب غوښتل خپلې ميرمنې ته دهلي ته د خپلې تښتې په هکله چې ناکامه شوه ټلڼون وکړي. خو عوني ټينگار وکړ چې هغه به د يوه دوو جنرالانو سره چې تراوسه ده ته وفادار پاتې دي ټلڼون وکړي ترڅو سيوان ته چې په الوتکه کې بند پاتې دی او د مرگ له گواښ سره مخامخ دی مرسته وکړي...

ساعت ۵۰ : ۲

بينن بيا زنگ وواهه. درې جنرالان په مرسدس کې ډگر ته راورسیدل. غالباً د نجيب په غوښتنه. نوموړي جنرال عظيمي او جنرال دلاور وپېژندل. هغوی د مليشو سره خبرې وکړلې... نجيب همدارنگه له غلام فاروق يعقوبي سره لنډې خبرې وکړې او د وضعيت پوښتنه يې ترې وکړه . هغه وويل چې څو شيبې وروسته به ټلڼون وکړي. هغه بيا ټلڼون ونکړ. بله ورځ آوازه شوه چې ځان يې وژلی دی.

ساعت ۰۰ : ۳

بينن د آندره گليمور (د بينن سيوان ځانگړی سکرتر) د الوتکې نه د وتلو اجازه ترلاسه کړله . هغوی بېله ځنډه د اسکاډ قرارگاه ته راغلل . همدا شيبه د ملگرو ملتو الوتکه د ازبک سرتيرو په محاصره کې ده.

ساعت ۱۵ : ۳

د ملگرو ملتو پيلوټ د موبایل ټلڼون له لارې خبر راځي چې د پرواز اجازه ورکړل شوه... ساعت ۲۰ : ۳

بينن د جنرال عظيمي سره د هوايي ډگر څخه راورسیدل. عوني د هندوستان له سفارت سره د نجيب الله د سياسي پناهندگۍ په اړه تماس نيولی وو. موږ گومان کاوه چې دوه گړۍ وروسته د ورځې په رڼا کې سيمه نيز کارگران قرارگاه ته راشي هغه وخت به ټول ښار او ټوله نړۍ وپوهيږي چې څه پيښه شوې ده.

ساعت ۰۰ : ۴

بينن د پاکستان د سفارت سکرتر جنرال ته ټيلفون وکړ ترڅو په پېښور کې د مجاهدينو د رهبرانو سره پلان جوړ کړي. ددې پلان له مخې هندوستان ته د نجيب د خوندي تېرېدو سره يوه پوځي شورا عاجلاً د کابل اداره په لاس کې نيسي . دا شورا به جنرال عظيمي رهبري کوي. بيطرفه شورا به واک د پوځي شورا څخه تسليموي. بينن غوښتل د واک سوله نيز ليرد څه ډول چې په شمال کې پلي شو عملي شي. هغه د هغو کسانو نومونه چې بايد د پوځي شورا غړيتوب ولري سکرتر جنرال ته قرائت کړل.

ساعت ۲۰ : ۴

د پوځي شورا نظر رد شو. بينن بيا د عظيمي سره اړيکه ونيوله. د عظيمي د لست نومونه نور په لاس کې نه وو.

ساعت ۳۰: ۴

د هند شارژدافير راغی او ويې ويل چې فکر کوي کولی شي چې نجيب ته د هند په سفارت کې پناه ورکړي. خو هغه بايد د بينن سيوان څخه يو رسمي غوښتنلیک ترلاسه کړي او د نوي ډهلي سره هغه شریک کړي. عوني له غونډې ووت ترڅو چې شارژدافير ته د يادداښت طرحه جوړه کړي.

ساعت ۱۵: ۵

د هند سفير بد خبر راوړ. نوی ډهلي نجيب ته د پناه ورکولو له امله په کابل کې د میشت هندوانو څخه د غچ اخیستې له امله ویره لري. لدې کبله لیوال نه دی چې نجيب ته پناهندگي ورکړي.

ساعت ۱۵: ۶

د هند ، ترکیي ، ایران ، فرانسې ، پاکستان ، چین او ایټالیا له سفارتونو څخه پلاوي راغلي دي. بینن په بله کوټه کې بوخت دی. هغوی زما نه پوښتنه وکړله چې د څه لپاره راغوبنل شوي یو؟... بینن راورسید او پلاوي ته یې وویل : هوډ یې درلود چې له نجیب سره هندوستان ته والوزي ، خو کله چې الوتکه کیناستله محاصره شوله. د دا ډول هرکلي تمه مو نلرله. په هوايي ډگر کې هیڅوک په انگریزي نه پوهیدل او ژباړونکي هم شتون نه درلود. زه له خپلو ملگرو سره برمه شوی وم. بالاخره جنرال عظیمي پیدا شو او ما ته وویل شول که په کابل کې پاتې شم د ملگرو ملتو الوتکه د پرواز حق لري. هغه د الوتکې د عملي د خونديتوب له امله اندېښنه لرله او ويې ويل چې وس یې پیدا نکړ چې نجیب نن شپه وباسي. د دوستم سرتېرو د عظیمي په مرسته موافقه وکړه چې د ملگرو ملتو الوتکه بیرته پاکستان ته ستنه شي.

ساعت ۴۵: ۶

پاکستان موافقه وکړله چې نجیب ته د پاکستان په سفارت کې پناهندگي ورکړي. موږ یوه زرهداره وسیله چمتو کړله ترڅو نجیب او ورسره کسان د ملگرو ملتو د اسکاډ په قرارگاه څخه د پاکستان سفارت ته ولیردو. موږ هیله درلودله چې دا لیرد د څو دقیقو په بهیر کې ترسره شي ، مخکې لدې چې د کابل ښاریان وین شي.

ساعت ۵۵: ۶

بینن د پاکستان وړاندیز نجیب ته وړاندې کړ.

نجیب – زه پاکستان ته نه ځم. دا د حل لار نه ده. زه د ملگرو ملتو په احاطه کې پاتې کېدل غوره ګڼم... د مایپین ۳۰: ۱۲ (۱۶ اپریل) بینن او زه د وطن ګوند قرارگاه ته د وطن د ګوند د اجرائیه کمیټې سره د خبرو لپاره ورغلو. د مذاکرې مقابل لوری سلیمان لایق دی. (د وطن ګوند د اجرائیه هیأت د غونډې رئیس).

د وطن ګوند د اجرائیه هیأت (سیاسي بورو) په غونډه کې د لایق او سپوان د ډیالوګ یوه برخه. لایق: تاسې مخکې زموږ نه غوښتي وو ترڅو واک د ملگرو ملتو له لارې یوې انتقالي ادارې ته وسپارو موږ موافقه وکړله. موږ د ملگرو ملتو پلان ومنلو ملګري ملتونه کولی شي په خپلواکه ډول بیطرفه شورا

جوړه کړي . د غرو شمير يې مهم نه دی . د موقتي حکومت تر جوړېدو پورې به دا شورا دنده ترسره کوي...

سيوان: خو تراوسه د نجيب مسئله طرحه ده . څرنگه چې تاسې پوهيږئ هغه د سولې د مذاکرو په لاره کې ستر خنډ وو. تر يوې اوږدې مودې پورې مو هڅه وکړه ترڅو دا خنډ لېرې کړو خو دا کار آسانه نه وو. بالاخره هغه مو د مارچ په ۱۸ قانع کړ چې د وينا په خپرولو سره خپل چمتووالی د گوښه کيدو او په بيطرفه شورا يا په انتقالي حکومت کې نه گډون اعلان کړي. سره لدې چې د نجيب الله گوښه کېدل د ټولو ډلو غوښتنه وه، خو لدې څخه هم خبر وو چې د نجيب د استعفی له کبله د واک تشه منځته راځي . د نجيب الله شتون په کابل کې د سولې د بهير لپاره گټور نه دی...، لدې امله اړينه ده چې هغه سمدلاسه له هيواد څخه ووزي. که د نوموړي سره څه پيښ شي د افغانستان لپاره ناوړه اغيز لري. د هغه لپاره له هيواد څخه خوندي وتل تضمين شي، ترڅو د سولې بهير په بري سره پای ته ورسېږي.

لايق: هغه څه چې تېره شپه پيښ شول او غوښتل مو هغه له هيواد څخه بهر ته وليږدوئ د خواشینی وړ دي، په تيره چې هغه وکولی شول ملگري ملتونه پکې شامل کړي. هغه کار چې نجيب الله وکړ لکه يوغل په نيمه شپه کې له هيواد نه ووزي د خواشینی وړ دی، ځکه چې هغه نه د گوند او نه له دولت سره سلا کړې وه ... هغه بايد خپل استوگنځي ته وليږدول شي. موږ يې خونديتوب او صحت تضمینوو ترڅو چې د نوموړي د تگ په هکله پريکړه وکړو.

سيوان: تاسې ملگري ملتونه په يوه ستونزمن دريځ کې دروئ. نجيب الله د ملگرو ملتو څخه پناه غوښتي ده که موږ هغه و نه منو د سولې د پرمختگ بهير ته به مطلوب نه وي ...که دا ستونزه ژر حل نشي د سترو ستونزو د حل لپاره به لارې وتړل شي. تاسو بايد خپل تصميم ونيسئ، کوم شی ستاسو لپاره ارزښت لري د نجيب الله د وتلو مخنيوی يا د سولې د بهير سره همکاري. دا په تاسو پورې اړه لري.

لايق: اړينه وه چې د وضعيت د انکشاف مخکې د نجيب الله سره مو خبرې کړې وای.

سيوان: موږ موافقه کړې وه، موږ ته مو د هغه د خوندي وتلو وعده راکړې وه. ولې مو پرې نه بنودل زموږ کاروان له پوستو تير شي؟

لايق: ټاکلي پروسې جرونه شتون لري چې په هر حالت کې بايد مراعات شي نه يوازې ستاسې په هکله . سيوان: خو موږ موافقتنامه لرله.

لايق: دلته غلط فهمي شوې ده. لکه چې می وويل ټاکلي طرز العملونه شتون لري چې په هر حالت کې بايد رعايت شي...

سيوان: ښه د نجيب الله په هکله څه وکړو؟
لايق: نجيب الله کولی شي ستاسو سره وي، خو اجازه نلري د ملگرو ملتو له حريم څخه خارج شي، ترڅو د هغه په هکله تصميم ونیول شي چې چيرې لار شي.
سيوان: اوس مهمه مسئله په هيواد کې د سولې پلې کول دي. په کابل کې د نجيب الله په ساتلو سره تاسو هيڅ نشي گټلی او د هغه شتون دلته د سولې بهير شنوي. څرنگه چې تاسې د امنيت مسئول ياست کولی شئ ماته ډاډ راکړئ چې د اوسگاپ د قرارگاه مخې ته ډله ئيزې مظاهرې به نه ترسره کيږي... دا چې

پريزېدنت نجيب الله استعفى كړېده او وړانديز يې كړى چې له هيواد څخه ووزي يقيناً چې ستاسو سره يې سلاكرې ده ...

لايق: تاسې ډاډمن اوسئ چې د ملگرو ملتو د قرارگاه مخې ته به مظاهري ونشي. خوهيله كوم چې تر هغه پورې چې مو درته ويلي نه وي هغه د اوسگاپ څخه لېرې نكړئ.

سيوان: زه تر هغه پورې چې دا مسئله حل نكړم له كابل څخه نه وزم ... تاسې كه هغه ته د وتلو اجازه ورنكړئ په كابل كې د هغه په وړاندي دښمنۍ هڅوئ. دا مهال بينن د نجيب الله استعفى په لور غږ اجرائيه كميتې ته قرائت كړله.

لايق: موږ دا ليك په رسميت نه پيژنو. نشو كولى هغه په دولتي راډيو كې اعلان كړو. سيوان: ... خو نړيوالې ډله نيزى رسنۍ يې كاپي په لاس كې لري او هغوى به هغه خپره كړي. لايق: د كابل خلك آرام دي. د دې خبر اعلانول به هغوى ناآرامه نكړي؟ اوس مهال په كابل كې د خونديتوب احساس كولى شئ، د ښار شاوخوا امنيت ښه دى. هو جنرال يعقوبي د دولتي امنيت وزير ځانوزلى دى، سبا ته يې جنازه خاورو ته سپارل كيږي.

سيوان: راځئ چې بيا په ۹ بجوسره ووينو. لايق: طبعاً.»

هېره دې نه وي مخكې لدې چې د لايق او بينن سيوان ترمنځ پورتنى بحث وشي بينن سيوان د گوند د اجرائيه بيرو غړو ته معلومات وركړل چې په افغانستان كې د وروستيو دراماتيكو پېښو وروسته د تنظيمونو په غوښتنو كې بدلون راغلى دى چې هغوى د انتقالي حكومت پرځاى غواړي واك د مجاهدينو كې حكومت ته وليږدول شي چې البته هغوى به عمومي بڼه اعلان كړي پدې شرط چې واك په سوله ييز ډول وليږدول شي او پدې هكله د اجرائيه شورا نظر غواړي. په غونډه كې د دفاع او كورنيو چارو وزيران د هرځواك سره چې وغواړي خپله اراده په وسلوالو ځواكونو تحميل كړي د مقابلې څخه خپله بيو سي وښودله. په غونډه كې د جگړو د مخنيوي په خاطر پريكړه وشوه چې مسعود او حكمتيار ته پلاوي واستول شي ترڅو هغوى پر كابل بريد ونكړي او پريږدي چې د مجاهدينو مشران كابل ته راوړسيري او واك په سوله ييز ډول مجاهدينو ته وليږدول شي. وكيل له مسعود او رفيع له حكمتيار سره مذاكرو ته چمتو شول. په رفيع باندې چهار آسياب ته د تلو په مهال د كابل د گارنيزيون د ځواكونو لخوا ډزې وشوې ترڅو د هغه د ماموريت په وړاندې خنډ شي خو هغه يوه ورځ وروسته حكمتيار ته ورځي او حكمتيار ژمنه كوي كه د مسعود ځواكونه د كابل د امنيتي كمربند نه تير نشي هغه به هم په كابل بريد و نكړي. خو حكمتيار خبر نه وو چې د مسعود جنگيالي په الوتكو كې د دوستم د ځواكونو تر پوښښ لاندې د كابل هوايي ډگر ته رالېږدول شوي دي.

د شوروي - پرچمي واكمنۍ پاى

د ملگرو ملتو دفتر ته د نجيب الله پناه وړل په واقعيت كې د پرچمي واكمنۍ پاى وو ځكه چې په پلازمېنه كې د واك دوه مركزونه د كابل گارنيزيون او تش په نامه دولتي اداره را څرگنديږي خو د واك اصلي مركز د كابل گارنيزيون وو چې د وسلوالو ځواكونو رهبري يې لرله. د كابل گارنيزيون واك لدې نه جوتېږي چې «عظيمي جنرال عزيز حساس (د كارمل د گارد قوماندان) د لسم رياست د رييس په توگه ټاكي او د هغه په وړاندې پكتين د هاتف (د ولسمشر مرستيال) په شتون كې مخالفت كوي او عظيمي په

خواب کې وايي چې عزيز حساس له پخوا پېژنم د جمهوري رياست په گارد کې د کار مخينه لري او هغه څه چې د صلاحيت په هکله دي زما په اند په اوسنۍ شېبه کې موږ هېڅوک قانوني صلاحيت نلرو ځکه چې د واک تشه ده او هر څوک چې زور لري صلاحيت هم لري.» ۳۴۶/۱۹۱ د لسم رياست مشر جنرال باقي چې د نجيب له پلويانو څخه وو هغه هم د يعقوبي د وژنې په شېبه د کودتا چيانو له خوا وژل شوی وو. وايي د غلو جگړه په غلا نه بلکې په وېش وي. پرچمي کودتا چيان هم د نجيب تر گوښه کولو پورې متحد وو او د هغه له گوښه کولو وروسته چې د واک وېش راورسېد په دوو ډلو ووېشل شول. لومړۍ ډله د محمودبريالي په مشرۍ د کارمل پلويان وو چې غوښتل يې په راتلونکي حکومت کې دوی ټاکنو کې رول ولوبوي او د پوځي شورا د منځته راتگ ليوال وو چې د پوځي شورا د امکاناتو پر اساس د واک اصلي مرکز وي. بله ډله مزدک او کاوياني د اسلامي جمعيت پلويان چې د پوځي شورا پرځای يې غوښتل واک نظار شورا ته ولېږدول شي. هېره دې نه وي چې د نجيب الله پرچمي مخالفينو اوږد مزل وهلی وو او دا مزل د ملي روغې جوړې د تگلارې د اعلان سره سم يا ښايي لا د مخه پيل شوی وي. ددې معنی دا وه چې ددې تگلارې د اعلان سره سم پرچميانو (د نجيب پلويانو او د هغه مخالفانو) د وسلوالو او سياسي مخالفينو سره پټې معاملې پيل کړي. پردې بنسټ نجيب الله او د دسترخوان پرچمي يارانو ته ملي روغه جوړه يوه پروژه وه. ددې معاملو څخه د نجيب موخه دا وه چې دې په واک کې پاتې شي او سيالانو يې غوښتل د کابل په پلاز د هېواد لږکي وويني، هماغه دي چې د شمال تلواله يې واکمنه کړله. د نجيب الله د پرچمي مخالفانو په اړه چې د شمال تلوالې په واکمنولو کې يې ټاکنو کې رول درلود هغه به د نجيب د پرچمي مخالفينو سره د م، د کارکوونکو فليپ کاروين او عوني پوتسالي د بينن سيوان د مرستيال په ليدنو کتنو کې درک کړو. دا ليدنې کتنې په هغه ورځ وروسته له هغې گړندۍ شوې چې د نجيب الله مخالفانو خپل وروستی گام پورته کړ چې نجيب د دوی غوښتنو ته غاړه کيردي او نجيب اړ شو د م، د کارکوونکو پر مټ له هېواده وتبښي. عوني او فليپ د اپريل په څوارلسمه چې ظاهراً نجيب الله واکمن دی په يوولسو بجو د بهرنيو چارو له وزير وکيل سره وکتل او هغه هغوی ته وايي: «د پروان په ولايت کې د مسعود ځواکونو جبل السراج او چاريکار، د کابل په شمال کې له حکومت څخه ونيول او زه د هغه سره په اړيکه کې يم، کوښښ کوم د نوموړي سره د کابل د راتلونکې په اړه معامله وکړم... هڅه کيږي د دولتي ځواکونو له لوري د عملياتو مخه ونيول شي مسعود د کابل په ۲۵ ميلي (۴۵ کيلومتري) د بگرام په هوايي ډگر فشار راوړي. مسعود ډاډمن دی چې له حکمتيار نه مخکې بگرام ترلاسه کړي...، وکيل وويل د څو اونيو راهيسي غواړي د يوې معاملې د ترسره کولو لپاره مسعود ته ورشي، خو نجيب د دې کار خنډ گرزي. وکيل وويل مسعود د افغانستان د اتلانو څخه دی... ټول د مسعود سره دوستانه او ښې اړيکې لري. د پروان په ولايت کې بشپړه آرامي ده.» د ملگرو ملتو دا استازی د وکيل سره د ليدنې وروسته د ماښين په دوو بجو د جنرال عظيمي سره گوري او هغه ور ته وايي: «دوه مه فرقه (جبل السراج) د مسعود سره يوځای شوې ده... او مسعود همدا مهال د بگرام په شمال جبل السراج او چاريکار کنټرول لري، وضعیت آرام دی... هغه د چاريکارو د نيولو په مهال د هغو ځواکونو سره چې د مسعود سره يوځای شوي دي په اړيکه کې دی هغوی د وضعي څخه رضایت لري او غواړي هلته پاتې شي د دې پرځای چې کابل ته راشي... په پام کې نه لري چې په هغو سيمو عمليات پيل کړي چې د مجاهدينو په لاس کې لويديلي دي.» ۱۴ / ۲۲۲ - ۱۵ پوتسالي او کاروين يوه ورځ وروسته د اپريل ۱۵ په ۳۰ - ۱۱ د جنرال يار محمد د دولتي امنيت د وزارت لومړي مرستيال د مزدک د ورور سره گوري او نوموړی دوی ته وايي: «په بگرام کې چې پرون د مسعود په لاس کې ولويد يو ائتلافي حکومت جوړ شو، هلته د نښتو کوم رپوټ نشته، همداراز د بندي کولو کوم رپوټ هم شتون نلري، يوې معاملې گټه

وکره ... د مسعود ځواکونو چې چاریکار او بگرام ونيول کابل ته د ننوتلو هوډ نلري... پروډ د افغانستان حکومت پریکړه وکړه چې د شمال ځواکونو سره چې د شمال ټلوالې په نامه یادېږي، د دوستم او مسعود ترمنځ د ائتلاف اړیکې ټینګې کړي، نن رسمي امرونه ورکول کېږي چې د وینې د تړنېدو د مخنیوي او د ملګرو ملتو د سولې د پیاوړتیا په خاطر د شمال د مجاهدینو د ځواکونو سره یوځای شي... تیره شپه د وطن ګوند اجرائیه کمیټې (هیئت) اعلان کړل چې حکومتي ځواکونه د جمهور رئیس د مستقیم امر پرته په پوځي عملیاتو کې برخه وانخلي... یوه بله د مسعود خوا ته د تماس په موخه استول شوې ده ترڅو ورته ووايي چې د شمال په ائتلاف هوايي بریدونه ځنډول شوي دي.» ۲۲۲ / ۱۶، ۱۸، ۱۹، ۲۰ فلیپ د یار محمد د څرګندونو پر بنسټ لیکي: «جنرال به ډیر خوښ وي چې د شمال په شان په کابل کې هم توافقات پلې شي، پدې ډول به د حکومت او شمال ټلوالې متحد ځواک منځته راشي... جنرال یار محمد پدې عقیده دی چې د کابل په ډیرو سیمو کې د حکومتي ځواکونو او شمال ټلوالې ترمنځ د یووالي شونتیا شتون لري.» ۲۲۲ / ۲۱ د جنرال یار محمد په څرګندونو کې په زړه پورې خبره دا ده چې هغه د کودتایي ځواکونو ټولې کړنې د بېواکه جمهور رئیس او حکومت پریکړې ګڼي. فلیپ کاروین د نجیب الله خلاف د کودتا انځور داسې کاري: «د بگرام د هوايي ډګر له سقوط او د هوا له لارې د وطن ګوند د مرکزي شورا د غړي او د هوايي او مدافعي هوايي ځواکونو د قوماندان ډګر جنرال عبدالفتاح په وسیله د دوستم د افرادو تر پوښښ لاندې د کابل هوايي ډګر ته د دوستم او نظار شورا د ګډو افرادو په سمبولیکې لیرېدونې سره (د پنځم ستون) له لوري چې د وطن ګوند د مرکزي شورا په ریاست او اجرائیه پلاوي کې د شاملو (سیاست بازانو) لکه محمود بریالی، عبدالوکیل، فریداحمد مزدک، نجم الدین کاویانی او سیداکرام پیښیر چې د ببرک کارمل او سلطانعلی کښتمند له ملاتړ نه برخمن وو او د وسله والو ځواکونو د لوړپوړو قوماندانانو لکه د وطن ګوند د مرکزي شورا د غړو هر یوه سترجنرال محمدنبی عظیمي، سترجنرال محمدآصف دلاور، ډګرجنرال عبدالفتاح، ډګرجنرال سیداعظم سعید، ډګر جنرال عبدالعظیم زرمټی او ډګرجنرال یارمحمد نه جوړ شوی وو کودتا پیل شوه کودتایانانو د ولسمشر نیول، له هغه نه یې د اړتیا وړ (سندونو او اعترافونو) ترلاسه کول او په پای کې د هغه وژنه چې (ځان وژنه) به اعلانیده خپله موخه ټاکلې وه...» بېله کومه شکه د کارمل پلوه جنرالانو د کودتا په اړه د فلیپ کاروین څرګندونې د نجیب الله خبرې دي چې د م، م استازي ته ويلي دي چې ژوند یې له ګواښ سره مخ دی او له هېواد څخه یې وباسي. د م، م دفتر ته د نجیب د پناه وړلو وروسته چې د واکمنۍ لوېدنه حتمي وه سیمه ییز ملکي او پوځي چارواکي د سر او یا څوکیو د ساتلو په موخه هڅې کوي چې د وسله والو مخالفینو سره معاملي وکړي که څه هم په زیاترو سیمو کې کارمیلان واکمن وو چې لیوال وو واک د شمال ټلوالې او یا د هغې پلویانو ته ولیرېدوي. د بیلګې په ډول په ننګرهار کې ډګرجنرال افضل لودین د مشرقي د تنظیمي عمومي آمر د سیمه ییزو چارواکو او جهادي شورا سره د ژمنو خلاف «حاجی قدیر ښار ته داخل کړ...» حاجي قدیر د ټولو مجاهدینو سره توافق ته رسیدلی وو او ټول مجاهدین یې جلال آباد ته داخل کړل او جنرال لودین نور هیڅ شو. «۴۹۷/۱۹۱-۴۹۸ د پرچمي لودین او جهادي قدیر له چلند نه معلومېږي چې حاجي قدیر په جلال آباد کې د تنظیمونو د راتلونکو احتمالي شخړو او جګړو د مخنیوي لپاره مسئولانه ګام پورته کړ خو لودین د خپلو همکارانو او جهادي شورا سره د شوي ژمنې خلاف د حاجی قدیر سره پټه معامله تر سره کړه. پدې ډول د هیواد په ولایتونو کې د واک د نیولو سیالي او د معاملو لړۍ پیل شوه، وضعیت کړکېچن کیده په تیره کابل له سترګواښ سره مخامخ وو. د جنرال عظیمي د لیکنې پر بنسټ د اپرېل څلېروېشتمه «د شپې په اوو بجو محمود بریالی، مزدک، کاویانی، وکیل، دکتور ضمیر، نورالحق علومي، عبدالحق علومي، عبدالرحمن د نظار د شورا مرستیال، دکتور نجیب الله د حضرت مجددی زوی

،حميدالله وروسته د ماليې وزير د کابل گارنيزيون ته راغلل ، هغوی ويره وونکې امنيتي وضعه وڅيرله او نتيجه گيرې يې وکړه که چيرې د صبغت اله مجددي دولت اعلان نشي د کابل ښار نن شپه او يا سبا سهار له حتمي لوېدو سره مخامخ دی...، لدې امله پريکړه وشوه چې دکتور عبدالرحمن او دکتورنجيب الله د پيښور د جهادي تنظيمونو په استازيتوب د پشاور فيصله خلکو ته ورسوي او له ما نه يې وغوښتل چې د خبرو په ترڅ کې د صبغت الله مجددي د دولت څخه د افغانستان د وسله وال پوځ ملاتړ اعلان کړم. « ۱۲۹ / ۵۸۲ د يادولو وړ ده چې د اپريل په څلېرويشتمه په پيښور کې د پاکستان د صدراعظم نواز شريف او د سعودي د استازي په گډون د دوو مياشتو لپاره صبغت الله مجددي د افغانستان د اسلامي دولت د ممثل په توگه ټاکل شوی وو. په همدې شپه عظيمي د راډيو ټلويزيون له لارې د وسله وال پوځ په استازيتوب د مجددي د واکمنۍ نه ملاتړ اعلان کړ. د دې اعلان وروسته سبا سهار د (اپريل پنځه ويشتمه) له څلورو خواوو د تنظيمونو جنگيالي کابل ته راننوتل او هرې ډلې هڅه کوله چې د ښار زياتي سيمې تر ولکې لاندې راوړي او د دولتي ادارو، اقتصادي او فرهنگي بنسټونو، پوځي تجهيزاتو ، وسلو او د وسله وال پوځ د بيزونو او دښوگانو په لوتولو سره چې تر منځ يې نښتې هم کېدلې په کابل کې محشر جوړ کړ. يوازې « د ثور له پنځمې څخه تر اوومې پورې په کابل کې يو زر شاوخواه کابليان په شهادت ورسيدل.» ۲۲۳ / ۳ د ثور په اوومه صبغت الله مجددي او ورسره ځينې جهادي مخور د جلال آباد له لارې د کابل په لور وخوځېدل او د څرخي پله په سيمه کې يې نې عظيمي هرکلی وکړ. مجددي د سردار محمدنعيم په کور کې استوگنه غوره کړه او يوه ورځ وروسته د ثور په اتمه رسماً مجددي ته دولتي واک وسپارل شو چې پدې ډول د ا،خ،د،گ څوارلس کلنه واکمني ختمه، د م ، م د سولې پروگرام شند او په افغانستان کې د اسلامي انقلاب د بري په نامه د تنظيمونو غوښتل پيل شو. د اسلامي انقلاب د بري رښتيني انځور د پوهاند محمد رحيم الهام پدې خبره کې چې د افغانستان د علومو په اکاډمۍ کې يې يوه جمعيتي استاد ته کړې وه کښل شوی دی چې وايي: « کابل هيچا ندی نيولی ، کابل فتح کيدونکی نه وو ، کابل يو شمير ملي خاينانو تاسو ته تسليم کړ ، کابل د توطيې قرباني شو ، هغه توطئه چې زموږ د هيواد يوموتي توب او ملي سلامتي له گواښ سره مخامخ کړی دی. « ۱۸ / ۵۴۴

د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند واکمنی ته کتنه

که د ا ، خ ، د ، گ په نامه سازمان څوارلس کلنې واکمنۍ ته وکتل شي هغه د سولې او جوړونې دوره نه بلکې د جگړو او وړانونې دوره ده چې د دې بهير او يا د جگړې د ښکېلو اړخونو تر شا پردي ولاړ وو. ددې معنی دا کيږي چې افغانانو د زبرځواکونو نيابتي جگړه پر مخ وړله. خو دا واقعيت د لمر په څېر روښانه دی چې دا جگړه لويديځ د بنسټوالو اسلامي ډلو پر مټ پر افغانانو تحميل کړله چې تخمونه يې د محمد داود د واکمنۍ پر مهال کرل شوي وو . شوروي اتحاد ته د دې تحميلې جگړې د لمنې د پراخېدو له اړه په مسکو کې ناستو واکمنانو پر افغانستان د پوځي يرغل پرېکړه وکړله، خلقي واکمني يې نسکوره او د کارمل په مشرۍ يې ظاهراً پرچميان واک ته ورسول او دې يرغل د ثور انقلاب ناکامي يقيني کړه . البته دا د شوروي اشغالگرو يرغل او د افغانانو په وړاندې د هغوی د جنايتونو ته د برأت ورکولو معنی نلري. لکه څرنگه چې افغانانو هېڅکله هم په خپل ټاټوبي کې پردی لښکر نه دی زغملی دا ځل هم د اشغالگرو خلاف ودرېدل ، شوروي اشغالگري يې له افغانستان څخه وشړل او څه موده وروسته په خپله پرچميانو د مسکو د ارادې له مخې خپله واکمني نسکوره او واک يې شمال ټلوالې ته ولېږدولو. د ۱۳۵۷ کال د ثور د وسلوال پاڅون په پايله کې چې واک د ا، خ ، د ، گ تر لاسه کړ خپل نظام يې د افغانستان دموکراتيک جمهوريت اعلان کړ خو پدې دموکراتيک جمهوريت کې د دموکراسۍ

څرک نه لگېده. گوند واک ته په رسېدو سره د اساسنامې هغو غوښتنو ته چې په گوند کې دموکراسي ټينگه او وده وموي او د کړنلارې مرکزي مسالې يعنې د ملي د موکراتيکې جبهې جوړولو ته شا کړله. که څه هم خلکو د وسلوال پاڅون د بري وروسته نوې واکمنۍ او د هغې له سمونونو څخه ملاتړ وکړ خو د واکمنۍ له لوري د واک د انحصار ، د بيان په آزادۍ او سياسي فعاليتونو بنديز ، د سياسي مخالفينو په وړاندې د زورزياتۍ د تگلارې د غوره کولو له امله د ولس منفي غبرگونونو ته لاره هواره کړله . پر بله خوا د وخت سياسي ډلو او له واکه را پرېزېدلو کړيو بېله ځنډه د نوې واکمنۍ په وړاندې و درېدلې چې منطقاً يې د واکمنۍ د غبرگون سبب کېده چې خپل ټول ظرفيت د مخالفينو د ټکولو په موخه وکاروي . پدې اړه دا پوښتنه را پيدا کېږي چې ولې هم واکمنۍ د مخالفينو په وړاندې د زورزياتۍ او هم سياسي ډلو د نوې واکمنۍ په وړاندې د دښمنۍ دريځ غوره کړ ؟ که څه هم په دريم او څلورم څپرکو کې تر يوه بريده رڼا اچول شوې ده چې دلته به يو ځل په هغو ځغلنده کتنه وشي:

د هر څه د مخه بايد وويل شي چې د دواړو اړخونو د دا ډول دريځ د نيولو اصلي لامل دا دی چې زموږ په وروسته پاتې ټولنه کې سياسي مخالفت دښمني گڼل کېږي . همدا تريخ واقعيت ددې سبب شو چې دواړه اړخونه د يو بل خلاف د دښمنۍ دريځ ونيسي. لکه څرنګه چې د کتاب منځپانګه د ا، خ ، د ، ګ په اړه ده لدې کبله به يوازې د دې گوند او د هغه د واکمنۍ په تگلارو تم شو چې په ټولنه کې يې منفي غبرګونونه را وپنځول.

- لکه څرنګه چې د ا. خ . د . ګ د مساوات د ډلې پرته د دموکراسۍ د لسيزې د نورو گوندونو په څېر په پټه جوړ شو او نيمه پټ فعاليت يې در لود هغه يو ناقانونه گوند وو . لدې امله يو غيرقانوني سازمان هېڅکله هم دموکراتيک سازمان نشي کېدای بلکه يو انقلابي – پارتيزاني گوند به وي. پردې اساس د يوه انقلابي گوند څخه چې سياسي اپوزيسيون وزغمي ، د بيان آزادۍ او سياسي پلوراليسم ته ژمن وي تمه يو خوب او خيال دی.

- هغه څه چې د افغانستان په دوديزه وروسته پاتې اسلامي ټولنه کې د دې گوند را څرګندېدل تر پوښتنې لاندې راوړل هغه د گوند له لوري د علمي نړۍ ليد په رڼا کې د يوه پرمختللي افغانستان په جوړولو او د شوروي اتحاد ، سوسيالستي بلاک او د نړۍ د کارگري او کمونستي غورځنگ سره په دوستۍ او د نړيوال پانګوال سيستم او امپرياليسم ضد تگلارې ټينګار وو. لکه څرنګه چې په اسلامي ټولنو کې کمونيسم د لا دينۍ او الحاد په نامه تبليغ شوی دی او سربېره پر دې د پانګوال سيستم او امپرياليسم ضد دريځ نيول ددې سبب شول چې په هېواد کې د سمون او بدلون مخالفان او نړيوال ملاتړي يې دا گوند د شوروی اتحاد سپوږمکۍ او کمونست گوند و بولي او پدې ډول د ارتجاع ، زبېښاکګرو او د پانګوالي نړۍ دښمني و گټي. دا دوه لاملونه هغه اصلي لاملونه وو چې د ا، خ ، د ، ګ د واکمنۍ (افغانستان دموکراتيک جمهوريت) په وړاندې نالوستي ، له سياست څخه بې خبره دوديزه مسلمانو افغانانو ، ارتجاعي روحانيت، شتمنو طبقو، له واک څخه را لويېدلو او اسلامپالو ځواکونو د توطئو او دسيسو ښکارشي او پايله يې په هېواد کې بې ثباتي او د جګړې د اوروڼو بلېدل شي.

- د ثور انقلاب په بري سره د هېواد په تاريخ کې لومړی ځل د ټيټواو خوارو طبقو استازو واک تر لاسه کړ. دا که له يوې خوا د سياسي انقلاب معنی لرله له بله پلوه د افغانستان په وروسته پاتې قبيلوي ټولنه کې د ټيټو طبقو د استازو واک ته رسېدل د واکمن ذهنيت خلاف يو نه منونکی بدلون وو په تېره شتمنو

او خانانو ته د کوچيانو، بزگرانو او مزدورانو د بچيانو واکمنېدل د زغم وړ نه وو. همدا تفکر يا واکمن ذهنيت دی چې د ا، خ، د، گ سيالان او مخالفان د کوچي زوی نور محمد تره کي ته بې سواد او ساده دولتي مشر وايي ځکه د هېواد کوچيان او بزگران نالوستي او پاک زري ساده وگړي دي. پداسې حال کې چې تره کي د افغانستان په تاريخ کې لومړی دولتي زعيم دی چې د شلو څخه د زياتو کتابونو مؤلف، وتلی ليکوال او ژورنالست دی. دا څرگند واقعيت دی چې ژورنالستان او ليکوالان د هرې ټولنې د لوړې پوهې خاوندان او باسواده قشر څخه وي.

تاريخي تجربې ښيي چې په وروسته پاتې ټولنو کې په خپله گوندونه د ستونزو د جوړولو چينه ده چې د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند د هغې څخه نشي مستثنی کېدای. همدا لامل وو چې گوند د پرله پسې کورنيو جنجالونو او کشمکشونو، انشعابونو، کودتاگانو او کودتايي هڅو او د زعامت د پرله پسې بدلېدو سره مخامخ شو چې هم يې گوند او هم د هغې د واکمنۍ اعتبار ته زيان ورسولو.

په ماشومتوب او بې تجربه گۍ کې پر گوند د واک تحميليدل د دې سبب شول چې گوند او واکمني يې د پرله پسې تېروتنو سره مخامخ شي. د دې معنی دا کېږي چې گوند سياسي بلوغ ته نه وو رسېدلی او قطعاً د دولت او ټولنې لارښوونې ته چمتو نه وو. گوند پداسې شرايطو کې واک ته ورسېد چې د داود د پوځي کودتا وروسته افغانستان د وخت د زبرځواکونو په سياليو او کشمکشونو اوښتی وو. د محمداود د جمهوري نظام په وړاندې بنسټپالوښي اوکين لاسو کړيو مبارزه کوله چې مرکزونه يې په پاکستان او ايران کې وو او ترشايي لويديځ ولاړ وو. د ا، خ، د، گ په واکمنېدو سره چې هغه د محمد داود په پرتله زيات سمونپال وو لويديځ همدا مخالفې ډلې د واکمنۍ خلاف ترهگريزو فعاليتونو ته وهڅولې چې پايله يې په هېواد کې د جگړې پيلېدل او د خلقي واکمنۍ له لوري د زورزياتۍ د تگلارې غوره کول شول. لدې څخه دا پايله راوړي چې د حالاتو په کړکيچنتيا کې د ا، خ، د، گ سربرېره د خلقي واکمنۍ د مخالفينو او د هغوی ملاتړو ټاکنونکي ونډه لرله.

د ثور انقلاب وروسته په نوې واکمنۍ کې د زعامت د مدعيانو دريځونو او کړنو د نوي نظام اعتبار ته سخت زيان ورسولو. له بله پلوه د گوندي او دولتي زعامت په پرله پسې بدلېدل او هغه هم د زورياتۍ او شوروي تېري له امله په گوند او واکمنۍ يې د خلکو د باور کچه ټيټه کړله. د واکمنانو په بدلېدو سره چې هر يوه تېر واکمن ملامت بللی دی دې په خپله گوند تر غټې پوښتنې لاندې راوړ. نويو واکمنانو د دې واقعيت د درک وړتيا نلرله چې دی هم د همدې گوند له لوړپوړو څخه وو او په ترسره شوو تېروتنو کې دی هم پېر او ملامت دي. د بېلگې په توگه يو وخت نجيب الله ويلي وو: «موږ خلکو ته د کور، کاليو او ډوډۍ وعده ورکړه خو موږ خلکو ته د کور پرځای گور، د کاليو پرځای کفن او د ډوډۍ پر ځای مرمۍ ورکړې.» نجيب الله دې ته پام نه راگرز او په گوند په ځوارلس کلنه واکمنۍ کې دی شپږ کاله د خاد رييس او شپږ کاله جمهور رييس وو چې د وسلوال او غيروسلوال اپوزيسيون سره د حساب او کتاب واک د خاد سره وو. که وژني شوې دي هغه دده ادارې کړې دي او که د پوځي عملياتو امرونه ورکول هغه جمهور رييس ورکول يعنې مرمۍ د ده د ارادې له مخې د ټوپکو له شپېلۍ وتلې او انسانان د ده په لاس جوړې شوې څارگرې ادارې او يا د ده وسلوال پوځ گور ته لېږل. پردې اساس د ټولو څخه زيات د ده په امر زياتي مرمۍ په خلکو لگېدلې دي خلکو ته ده ډېر کفنونه جوړ کړي او همدارنگه ډېر خلک ده گور ته لېږلي دي.

سره لدې د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند په واکمنۍ کې او په تېره په خلقي واکمنۍ کې په هېواد کې يو لړ بنسټيز بدلونونه او سمونونه چې د رښتيني انقلاب زېږی يې ورکاوه پيل شول، د ښوونې

او روزنې په اړه پرمختګونه د پام وړ وو، هر کار زرګونه محصلین د لوړو زده کړو لپاره سوسیالستي هېوادونو ته استول کېدل، په ښارونو کې عمراني چارې پر مخ تللې، زیاترو ښاریانو له حکومت څخه ملاتړ کاوه او د ولس یوه برخه د نظام د پایښت په موخه وسله په لاس د وسلوالو مخالفینو په وړاندې جنگېدله او قربانۍ یې ورکولې. د اداري او اخلاقي فساد کچه ټیټه شوې وه او ګوندیانو په پوره شوق خلکو ته د چوپړ او د هېواد د هراړخیز پرمختګ په موخه په پوره رښتینولۍ سره خپلې دندې ترسره کولې او د شتمنیو په ټولولو لګیا نشول. که په ګوند جګړه نه وای تحمیل شوې ښایي د خلکو په ګټه او د یوه پرمختللي افغانستان د جوړولو په لور ګرځېدې ګامونه اوچت شوي وای. خو جګړې د سمونونو مخه ونیوله، هېواد ته یې زیات زیانونه ورسول او لګونه افغانان د جګړو خوراک شول. پدې جګړو کې یوازې د دې ګوند شاوخوا پنځوس زره غړي چې ستره برخه یې خلقيانو جوړوله د ثور انقلاب څخه د دفاع په لار کې قرباني شول. هېڅوک نشي موندلی چې د دې ګوند مشرانو او کدرونو مانی او ښارګوټي جوړ کړي وي او یا په بانکونو کې حسابونه ولري چې ددې ګوند د واکمنۍ مخکې او وروسته د واک خاوندانو شتمنۍ ټولې کړې دي او په واکمنیو کې یې په لوړه کچه فساد او اختلاس شتون درلود.

پنځم څپرکي

د اسلامي انقلاب بری

د ۱۹۹۲ کال د اپریل په اته ویشتمه (۱۳۷۱ کال غويي اتمه) د بهرنیو چارو په وزارت کې د رسمي مراسمو په ترڅ کې واک صبغت الله مجددي ته وسپارل شو. مجاهدينو دې سياسي اوښتون ته د اسلامي انقلاب بری وويلو. د دې معنی دا کېږي چې گواکې جهادي ډلو واکمن حکومت نسکور او دوی واک تر لاسه کړ. خو واقعیت دا دی چې د جلال آباد له جگړې وروسته تنظیمونه نهيلي شول او تمه یې نلرله چې واکمني نسکوره کړي. پدې هکله د ۱۹۹۳ کال په اپریل کې احمدشاه مسعود د المسلمون عربي اونیزې سره په مرکه کې چې مرکه یې په ۴۲۶ گڼه کې خپره شوې وایي: «...هیڅوک نه پوهیدل چې څه به کيږي. ټولو د مجاهدينو څخه واټن نیولو. حتی ډیر نږدې کسان چې څوارلس کاله زمونږ سره صبر او زغم ښودلی وو د واکمن بن بست او پوځي وضعې څخه نهيلي شوي وو...، پخپله تنظیمونه د ډار او وېرې سره مخامخ وو.» د مرکې څخه خبریال دې پایلې ته رسیږي: «هغه (مسعود) لکه گلبدین نه پخپلو ځواکونو او نه د اپوزیسیون په نورو تنظیمونو باور درلود، بلکې هغه د وطن د گوند او د افغانستان د وسله وال پوځ د هغو مشرانو پر مټ کابل ته راوړسول شو چې د ملگرو ملتو د سولې د پلان او د ملي روغې جوړې مخالفین وو چې د مسکو په حکم یې سرونه ور ته تیت کړي وو.» د اسلامي انقلاب د بري رښتیا د دې سياسي تحول د اصلي لوبغاړي مسعود له مرکې څخه معلومېږي چې د بي بي سي سره یې ترسره کړې او په یوه برخه کې یې راغلي دي: «پوښتنه - تاسې د دولت د وسله وال پوځ له جنرالانو یعنی جنرال عظیمي، جنرال علمي، جنرال دلاور، جنرال فتاح سره څه ډول چلند کوئ؟»

ځواب - جهادي مشرانو تل د وسله وال پوځ له جنرالانو او افسرانو څخه غوښتل چې د رژیم سره همکاري و نکړي او د مجاهدينو سره یوځای شي، دې جنرالانو د جهادي تنظیمونو غوښتنو ته لږیک ووايه هم یې د رژیم په رانسکورولو او هم یې د کابل د ښار په امنیت کې زیاته همکاري وکړه نو دا جنرالان د تقدیر وړ دي نه د توبیخ وړ.

پوښتنه - د مجاهدينو په واکمنۍ کې به ښاغلی فرید احمدزک، کاویانی، وکیل او نور وکولای شي له هیواد څخه ووزي یا نه؟

ځواب - تر اوسه د جهادي مشرانو او جهادي شورا له خوا کوم مقررات چې څوک د هیواد څخه و نه وزي نه دي ترتیب شوي هغوی کولای شي چې په آزادانه ډول د هیواد د ننه او بهر ته سفر وکړي. «۳۳۱/۱۹۱ که چیرې د خبریال پوښتنو ته ځیر شو هغه د وطن د گوند د هغو پوځي او ملکي چارواکو په اړه پوښتنه کړې ده چې هغوی مسعود واک ته رسولی دی. لدې څخه بیا څرگندېږي چې د اسلامي انقلاب اصلي لوبغاړي جهادي ډلې او په شمال کې بغاوتگر پرچمي جنرالان نه بلکې په کابل کې د پرچم گوند په مشرتابه کې سياسي معامله گر وو. جنرال مومن د بغاوت چیانو څخه یو په کابل کې ناست پرچمي ملکي او پوځي معامله گر داسې معرفي کوي: «کله چې مزار شریف سقوط وکړ، پاڅون د وطن د گوند د مرکزي کمیټې او په کابل کې د جنرالانو له ملاتړ نه برخمن شو. جنرال آصف دلاور لوی درستیز، جنرال نبي عظیمي د کابل د گارنیزون قوماندان، جنرال سیداعظم سعید د جمهوري ریاست د گارد قوماندان او لسگونو نورو جنرالانو پیغامونه را واستول او په څرگند ډول یې خپل پیوستون وښود.» ۲۰۵/۲۲۵ د احمدشاه مسعود او جنرال مومن مرکې د اسلامي انقلاب د بري اصلي لوبغاړي ښيي.

چې د اسلامي انقلاب د بري په نامه يې د شمال تلوالې واکمنولو ته لار هواره کړله او پر بله خوا يې نه يوازې خلکو بلکې خپل گوند ته هم خيانت وکړ. دا د اسلامي انقلاب بری نه بلکې د پرچميانو له لخوا د مسعود په گټه کودتا وه چې د افغانستان تباهي ته يې لاره هواره کړله. د دې کودتا توپير د چنگاښ د شپږويشتمې او غويي د اوومې له کودتا وو څخه پدې کې وو چې لومړۍ دوي کودتاوې د حکومتونو او سياستونو خلاف تر سره شوې خو دا وروستۍ (د ثور اتمې) کودتا د افغانستان د شتون پر ضد کودتا وه. دا توره کودتا د افغانستان په لرغوني تاريخ کې يو تور داغ دی. البته د هغو رښتينو مجاهدينو اتلولۍ او سرشندنې چې د شوروي اشغال په وړاندې وجنگېدل د درناوۍ وړ دي خو د تنظيمونو د مشرانو او ځينو جهادي قوماندانو خاينهانه معاملي او په هغو کې د م، د سولې د پروگرام شنډول چې هېواد يې کورنۍ جگړې ته ور تېل وهلو د بښنې وړ نه دي. سره لدې بيا هم د جهاد ټيکه داران د غويي اتمه د جهاد د فتحې ورځ او يا د اسلامي انقلاب د بري ورځ گڼي پداسې حال کې چې دا ورځ د ۱۳۵۸ کال د مرغومي د شپږمې او د ۱۳۸۰ کال د تلې د پنځلسمې په څېر د افغانستان د تباهي او بربادۍ توره ورځ ده ځکه چې:

الف - د م، د سولې د پروگرام يې شنډ کړ.

ب - ددې کودتا په پايله کې د شمال دا د شر او فساد تلواله واک ته ورسېده کومه چې د ړانده قومي تعصب د لږکيو د حقونو د ترلاسه کولو په نامه يې د هېواد وروڼه قومونه په پښتنو او غيرپښتنو، ډېرکيو او لږکيو او هېواد يې په شمال او جنوب ويشلو چې پدې توگه يې د ملي نفاق تخمونه وکړل.

ج - تنظيمونو ته د واک د لېږد په ورځ (د غويي اتمه) د کابل په ښار کې چور او تالان، د عامه شتمنيو لوټول او د وحشتونو لړۍ پيل شوله او دې بهير څلورکاله دوام وموند. د دې وحشتونو په ترڅ کې د هېواد د تمدن ټولې نښې نښانې، لرغوني آثار، دولتي ادارو، اقتصادي او فرهنگي بنسټونو او وسلوال پوځ تجهيزات او وسلې له منځه ولاړل. سربېره پردې په افغانستان کې داسې وحشت واکمن شو او داسې جنايتونه وشول چې قلم يې د ليکلو او ژبه يې د ويلو څخه شرمېږي. د په اصطلاح د اسلامي انقلاب د لوبغاړو موخه د عبدالعلي مزارې د مرکې څخه څرگندېږي چې د ۱۳۷۲ کال د مرغومي د جگړو وروسته د آزادۍ له راډيو سره کړې وه او وايي: «مسعود څو ځله ما ته هيات را ولېږه او ويې ويل چې موږ او تاسې ټول محروم ملتونه يو. موږ بايد ټول سره يو ځای او متحد اوسو او د پښتنو دوه سوه کلن استعمار ته نوره اجازه ور نکړو اوس واکمني محرومو ولسونو ته انتقال شوې ده بايد د هغې ساتنه وکړو.» بېله شکه چې د دې تگلارې پايله د کورنۍ جگړې پيلېدل او د هېواد تباهي وه.

ولي تنظيمي جگړې پيل شولي؟

مخکې لدې چې پورتنۍ پوښتنې ته ځواب وويل شي بايد لومړی دوو نورو پوښتنو ته ځواب ولټول شي. ولي اووه تنظيمونه په پاکستان او اته تنظيمونه په ايران کې جوړ شول او ولي په افغانستان کې جهادي تنظيمونه واک ته ورسول شول. دې دوو پوښتنو ته د ځواب ويلو وړاندې بلې پوښتنې ته هم ځواب ورکړل شي چې څه وخت په افغانستان کې جهاد پيل شو. د ليکنې د دې برخې سرليک ته د څو پوښتنو د ځواب لټول ښيي چې سياسي - ټولنيزې پديدې لکه د ځنځير د کړيو په څېر له يو بل سره تړاو لري همدا لامل د سياسي - ټولنيزو بهيرونو پېچلتوب ښيي. که څه هم وروستۍ پوښتنې ته مخکې ځواب ورکړل شوی دی چې جهاد د سرطان د انقلاب وروسته پيل شو چې يوځل به بيا پرې ځغلنده کتنه وشي.

د ۱۳۵۲ کال د کودتا وروسته په هېواد کې د هراړخيزه سمونو د پلي کولو ژمنې ور کړل شوې. د دې سمونونو د اعلان سربېره د محمد داود مخينې او په جمهوري دولت کې د پرچميانو غوښتنه برخه د دې لامل شول چې د هېواد محافظه کار او ارتجاعي ځواکونه او د شوروي اتحاد مخالفان نوی جمهوري نظام د شوروي اتحاد سپوږمکۍ وېلي او د هغه خلاف يو تبليغاتي کمپاين پيل کړي. له بله پلوه د محمد داود اروايي ځانگړتياوې چې د سياسي مخالفينو شتون يې نشوای زغملای او د نوي نظام د مخالفينو خلاف يې د زورزياتۍ تگلاره غوره کړله مخالفين اړ شول پاکستان ته پناه يوسي، هغوی هلته تر پوځي روزني لاندې ونيول شول او د نوي رژيم خلاف يې د جهاد په نامه افغانستان ته د وړانگاريو لپاره را ولېږل. دې دولتي ضد فعاليتونو تر هغو پورې دوام وموند چې داود خان لويديځ ته په گوندو شي. د ثور د وسله وال پاڅون وروسته سمدلاسه د محمد داود د واکمنۍ سناريو پيل شوله. د افغانستان د پرمختگ دښمنانو او ملاتړو يې هغه وخت د واکمنيو خلاف د جهاد فتواوې ورکړې دي او د اسلام نه د يوې وسلې او وسيلې په توگه استفاده کړې چې واکمنيو په ټولنيزو- اقتصادي سمونو لاس پورې کړی دی خو دغو مفتيانو د امير حبيب الله خان په څېر پاچا چې په عيش اونوش کې ډوب وو د خادم المله الدين او هغو لسگونو ښځو ته چې د امير په حرمسرای کې يې په مختلفو نومونو ژوند کاوه هغوی ته يې د صباحه الحرم، مرجانه سراري او نور عربي لقبونه ورکول او ولس يې د دې پاچا اطاعت ته رابللی دی. دا ټول هغه اسلام دښمنه څيرې وې چې د نړيوالو استکباري شیطاني مرکزونو په چوپړ کې ولاړې وې، ترڅو افغانان په تورتم کې وساتي او د دې استکباري ځواکونو د گټو خلاف ونه دريږي. دا هغه استخدام شوي دين پلورونکي وو چې د لږ مادي او دنيوي امتياز په وړاندې وطن پلوري. دې حالت ته په کتلو سره د هېواد هغو سياستوالو او واکمنانو ته چې د هېواد د آبادۍ او د خلکو د سوکالۍ په موخه يې مټې رانغښتې وې په کار وو چې د خپلو سمونونو د پلي کولو پر مهال يې د پوره غور او اړين احتياط څخه کار اخيستی وای او په تېره د خلکو مقدساتو او دودونو ته يې پوره درناوی کړی وای ترڅو يې په کمين کې ناستو ديني سوداگرو ته دا پلمه نه وای ورکړې چې پردوی د کفر او الحاد تور ولگوي، د ولس له سپيڅلو مذهبي او ملي احساساتو نه ناوړه گټه پورته کړي او د جهاد په نامه هغوی د نړيوالو شیطاني ځواکونو او د هغوی د سيمه ييزو چوکړه گانو په چوپړ کې ودروي. له بده مرغه د امانې نهضت نه نيولې تر دې دمه د هېواد د مترقي غورځنگ لارويانو او په هغو کې دا، خ، د، گ و نشوای کړای دا تشه لکه کړي. د دې ترخه واقعيت لامل پدې کې دی چې هغوی خپل تاريخ نه وو لوستی، د خپل ولس رواني ځانگړتياوې، دودونه او نرخونه يې درک نکړل، يا يې هغو ته ارزښت ور نکړ او يا دا چې پر داسو ظاهري بدلونونو چې د ټولنې د پرمختگ لپاره يې هيڅ گټه نه لرله لاس پورې کړي او داسې اداره چې د خلکو د همکارۍ او ملاتړ د جلبولو جوگه شي جوړه نکړای شوه چې پايله يې د ريفورمونو دريدل، د واکمنيو نسکوريدل او د محافظه کارو په پرديو پورې تړليو ډلو واکمنيدل شي. افغانان د نړۍ د نورو ولسونو په څير د خپلو واکمنيو څخه د هرڅه رومبۍ په هېواد کې د قانونيت او عدالت د ټينگښت او د دوی مقدساتو او دودونو ته د درناوي هيله لرله او لري يې. ولس دې ته نه گوري چې واکمنۍ يې ځانته اسلامي وايي يا دموکراتيکي، انقلابي يا ريفورميستي، جمهوريت يا امارت، ولسونه د واکمنيو عملي کړنو ته گوري. غازي امان الله خان چې د انگرېزانو څخه د خپلواکۍ د ترلاسه کولو اتل دی داسې کارنامې هم لري چې د هغه د سقوط لپاره يې لار هواره کړله. هغه د اروپا له اوږده سفر وروسته داسې فرمانونه لکه په ښار کې د چادرۍ په اغوستلو بنديز لگول صادر کړل. د هغه په اداره کې داسې چارواکي هم تر سترگو کيدل چې استبداد او فساد يې ساری نه درلود. د بيلگې په توگه د پغمان په لويه جرگه کې د کابل يوه استازي چې درۍ لکه روپۍ يې د بسپنې په ډول حکومت ته د جنگي مهماتو د اخيستنې په موخه هم ورکړې وې

پاچا ته وايي: « تر هغه پورې چې ستاسو په فساد ککړ وزیران محکمې او دار ته و نه رسول شي په هیواد کې د هېڅ ډول سمونونو امکان نشته. » ۸۱۳/ ۲۲۵ لکه څرنگه چې وايي «تاریخ د عبرت هنداره ده» د ا، خ، د، گ مشرتابه د امانې غورځنگ د نسکورېدو له ترڅو تجربو څخه زده کړه نه وه کړې او د ریفورمونو په پلي کولو کې چې د وخت او ولس غوښتنه وه داسې تیروتنې او ناسنجول شوي گامونه پورته کړل چې د امانې دورې سره یې هېڅ توپیر نه درلود. که د امان الله خان په زمانه کې کوم والي د شریعت پر ځای د قانون د پلي کولو پر ضرورت ټینګار کاوه، د خلقي حکومت ځینو مسؤلینو بیا په کلیو کې نالوستي وکړي او حتی ښځې اړ ایستلې چې د سواد د زده کړې کورسونو ته ولاړ شي یا دا چې د انقلابي شورا د اووم لمبرفرمان (د ښځو د حقونو) د پلي کولو په نامه د خلکو د ودونو د خوښیو د مراسمو مخنیوی وکړي او یا د ځمکو د اصلاحاتو په ترڅ کې د حکومت د سیاستونو د بیانولو په نامه د ملاکانو او خانانو په پټه سپکې سپورې ویلې او ملاکان یې سپکول. دا سپکاوی په هغه بزګر چې دولت وړیا ځمکه ور کوله هم ښه نه لگیده ځکه چې نوموړی خان د هغه له قوم او قبیلې څخه وو چې هغه ته یې سپکاوی ځانته سپکاوی گڼه. البته چې ګڼ شمیر پرچمیانو او د امین پلویانو په لوی لاس د حکومت چارې سبوتاژولې. پدې هکله سیستاني د خپل کتاب مقدمه بر کودتای ثور ۱۳۵۷ وفجایع هشت ثور په ۱۱۱ مخ کې راوړي چې کله خلقيانو کارمل په پراګ کې د سفیر په توګه وګومارلو هغه په هوايي ډګر کې هغو پرچمیانو ته چې د ده سره مخه ښې ته ورغلي وو د کارمل یوازېنۍ سپارښتنه دا وه چې « تاسې به په ټول قوت سره خپلې هڅې د تره کي، امین د رژیم د ناکامولو په موخه را ګرزوئ. » د ا، خ، د، گ هم د شاه امان الله په څېر واک انحصار او خپل طبیعي متحدین یې هم په واک کې شریک نکړل. ددې ګوند په واکمنۍ کې د غازي امان الله د حکومت په څیرد نظر او عمل یووالی نه لیدل کیده او د یو بل خلاف یې تحریکات کول، دې دا معنی لرله چې نوي انقلابي واکداران نه یوازې د وسلوالو مخالفینو سره په جګړه اخته وو بلکې په خپلو کې هم سره جنګیدل. د واکمنۍ په وړاندې د پرچمیانو دریدل، د امین لخوا د تره کي وحشیانه وژنه او د کارملیانو له لوري د م، د سولې د پروګرام شنډول یې څرګندې بیلګې دي چې پایله یې د جهادي تنظیمونو واکمنېدل شول.

پورتنيو څرګندونو ته په کتو سره به اوس لومړۍ پوښتنې ته چې ولې اووه ګونه او اته ګونه جهادي تنظیمونه جوړ شول ځواب ووايو. د دې ډلو له جوړولو څخه د اسلام آباد او تهران او د هغوی د نړیوالو ملاتړو موخه دا وه چې دا ګڼ شمېر تنظیمونه د ا، خ، د، گ د واکمنۍ له نسکورېدو وروسته ګډه ژبه پیدا نکړي او یو مرکزي ځواکمن حکومت جوړ نکړي. کله چې دې د ښمنو ډلو د ګډ حکومت د جوړولو وړتیا نلرله په طبعي ډول سره ښتله او د جګړو او وروڼه بلېدل. له همدې امله یې جهادي تنظیمونه واک ته ورسول چې د یو بل د منلو او زغملو اراده او لېوالتیا یې نلرله. ددې دوو پوښتنو کې ځواب د هغه مهال د زیرځواکونو (شوروي اتحاد او امریکا د متحده ایالتونو) تګلارو او ستراتیژیو هم خپل رول خواکونکي رول درلود. د تنظیمونو د واکمنېدو په درشل کې شوروي اشغالګر د افغان ولس د اتلوالې مبارزې په وړاندې په ګونډو شول او له افغانستان څخه ووتل، خو لکه څرنگه چې مسکو د وخت په افغان دولت او جهادي ډلو کې نفوذ او اغېز درلود او په تېره نجیب الله او د هغه د دسترخوان یارانو د مسکو د ښه غوړنښوونکو مزدورانو په توګه د شورویانو د دستورونو پلي کوونکي وو د شورویانو د دستورونو له مخې گامونه اوچتول بېله دې چې د دې دستورونو د اړتیا، ګټورتوب او زیان په اړه سوچ وکړي. شوروي سلاکاران تر هغو پورې د نجیب الله تر څنګ ناست وو او هغه ته یې مشورې ورکولې چې هغه یې لاس تړلی پرچمي کارملیانو او د نظارشورا ته تسلیم کړ. هغه مهال د کرملن ناستو نقشه دا

وه چې د پرچم - جمعيت تر مشرتابه لاندې واک شمال تلوالې ته ولېږدوي. د تلوالې له واکمنېدو سره د شورويانو سربرېره ايران ، پاکستان ، هندوستان او لويديځوال هم همغږي وو. د تلوالې په واکمنېدو سره چې مرکزي رول پرچم - جمعيت ته پکې ورکړل شوی وو ، ددې تلوالې تگلاره د شوروي اشغال لاندې د کارمل - نجيب حکومتونو کاپي وه چې هغه د مسکو گټو ته په لومړيتوب څرخېدله . که چېرې شمال تلوالې په خپلو کې نه وای سره خوړلي بېله کومه شکه هغه به تر ډېرې مودې پورې پر افغانستان واکمنه پاتې شوې وای، ځکه چې د سيمه ييزو ځواکونو (روسيه ، هند ، پاکستان او ايران) له ټينگ ملاتړ څخه برخمنه وه. د م ، م دسولي د پلان د شنډولو او د شمال تلوالې د واکمنولو څخه د مسکو موخه دا وه چې په افغانستان کې يو قوي اسلامي دولت جوړ نشي چې د داسې يوه دولت د جوړېدو له کبله د شوروي اتحاد د منځنۍ آسيا اسلامي جمهوريتونه د خپلواکۍ او اسلامي ولولو څخه اغېزمن کېدل او پدې ډول شوروي امپراطوري له گواښ سره مخامخ کېدله. همدا لامل وو چې د هېواد هغه لږکۍ ډلې چې پښتني ضد روحيه يې لرله واک ته ورسولې ترڅو پښتانه وټکوي چې منطقاً د پښتنو له غبرگون سره مخامخ کېدل او د جگړې اورو نه بېدل . د نجيب الله هغه خبره چې حکمتيار ته به اجازه ورنکړم کابل ته را ننوزي او د هغه څخه به دا نور حکومت ونکړي د مسکو نقشه وه چې نجيب په ناپوهۍ کې او کارمليانو په شعوري ډول پلي کړله.

امريکا هم د شوروي اتحاد په څېر د ا ، خ ، د ، گ د واکمنۍ د نسکورېدو وروسته په افغانستان کې د ځواکمن اسلامي دولت د جوړېدو له امله وېره لرله. لکه څرنګه چې د ا ، خ ، د ، گ د واکمنۍ د راپرزېدو يوه ورځ وروسته گراهام فيلر د امريکا د سي آي اي د ادارې پخواني مرستيال ويلي وو : « وروسته له هغې چې د جهاد له برکته يو ستر زبرځواک ماتې وخوړه په افغانستان کې د مجاهدينو له لوري د اسلامي دولت جوړېدل د امريکا او لويديځ لپاره يو ستر گواښ جوړوي. اسلام اوس مهال د مارکسيسم - ليننيسم ځای نيولی او په هماغه کچه د لويديځ تمدن ته وړانګونکې دی. » ۲۰۲ / ۲۲۶ د واشنگتن ددې پالیسۍ په اړه ډگروال يوسف د آی اس آی د افغانستان د څانګې مشر ليکي : « زه عقیده لرم که چېرې د مجاهدينو بری د امريکا له گټو سره سم وای د هغوی بری له کورنيو شخړو سره سره حتمي وو ، له بده مرغه داسې نه وو. » ۱۹ / ۱۵۴ پاکستان او ايران چې د چنګاښ د انقلاب وروسته د افغان حکومتونو ضد اورپکو ملاتړي وو هغوی هم په افغانستان کې د کمزوري حکومت شتون د خپلو ملي گټو سره برابر گڼلو ، د قوي مرکزي حکومت مخه يې ونيوله او د خپلو جهادي چوپړيانو پر مټ يې جگړو ته لمن ووهله. که چېرې په افغانستان کې مرکزي ځواکمن دولت جوړ شوی وای افغانستان د پرمختګ لوړو پړاوونو ته رسېده ، هغه مهال ايران او پاکستان د خپلو توليداتو بازار (افغانستان) له لاسه ورکاوه . له بلوه پلوه با ثباته او ځواکمن افغان حکومت د دې وړتيا موندله ، ايران او پاکستان ته پرېمانه تلونکي اوبه مهار کړي چې اسلام آباد- تهران دا هم نه غوښتل . همدا لاملونه وو چې اسلام آباد- تهران ، مسکو- واشنگتن او د هغوی متحدينو تنظيمي جگړو ته لمن ووهله. ددې لپاره چې واشنگتن د افغانستان څخه د شوروي اشغالګرو له وتلو وروسته په افغانستان کې د يوه اسلامي قوي دولت د جوړېدو مخه نيولي وي چې بېله شکه اسلام آباد هم ورسره همغږی وو لا د مخه چمتووالی نيولی وو. عبدالحميد مبارز د خپل کتاب (حقايق وتحليل وقايع مسايل سياسي افغانستان) په ۴۳ - ۴۴ مخونو کې ۱۳۶۸ کال د تلي په مياشت کې د بدخشان په توپخانه کې د مهمو جهادي قوماندانانو جلال الدين حقاني ، احمدشاه مسعود ، سيد جګړن ، قاري بابا ، عبدالحق ، ملاملنګ ، خليفه عبدالودود ، محمد امين وردګ ، بلال نيرم ، تورن نظري او نورو د يوې غونډې يادونه کوي چې آی اس آی او سي آی اي هغه را بللي وه چې ظاهر آ د

کابل له سقوط وروسته د واک د تشي مخنيوی وو خو موخه يې د واک د تشي مخنيوی نه بلکې « واشنگتن د اووه گونو تنظيمونو جوړښت، ځواک او مشرتابه ته په کتلو سره هغه د خپلو ستراتيژيو د پلي کولو په وړاندې خنډ گڼل. له همدې امله امريکايان د افغانانو په منځ کې د ليډر شپ د ماتولو په هڅه کې شول چې د گوندونو او قوماندانانو تر منځ بې اتفاقي راورې. په کال ۱۹۹۰ سي آي اي نېغ په نېغه د قوماندانانو ترمنځ د وسلې وېش پيل کړ دا کار يوه ښه وسيله شوه چې د قوماندانانو تر منځ شخړې پيدا کړي. » ۸۸/۴۲ سربېره پردې پدې کار سره جهادي قوماندانانو د خپلو تنظيمي مشرانو څخه د خپلواک دريځ شونتيا تر لاسه کوله. دا په تنظيمونو کې د ژور کړکېچ واکمنېدو او خپلسريو ته د لمن وهلو يوه بريالۍ هڅه وه. له ياده و نه باسو چې مخکې لدې قوماندانانو ته د وسلې وېش د تنظيمونو د مشرانو او آي اس آي له خوا تر سره کېدلو او اسلام آباد حتی سي آي اي ته اجازه نه ورکوله چې په تنظيمونو وسلې وويشي. د پورتنیو څرگندونو او وروستيو پېښو څخه داسې ښکاري چې د تنظيمونو ترمنځ جگړې د واشنگتن د پلان يوه برخه وه. له بله پلوه څرگنده شوله چې سي آي اي په تنظيمونو کې داسې قوماندانان لرل چې د دوی د نقشو رېښتيني پلي کوونکي وي چې د بدخشان د توپخاني د غونډې ستره برخه وال له همدې قوماندانانو څخه وو. پدې اړه ددې غونډې يوه گډون کوونکي ملاملنگ يوه خلقي ته چې د ۱۳۶۸ کال د کب د شپاړلسمې ډرامې وروسته پاکستان ته تېښتېدلی وو ويلي وو: « موږ مستقل خلک يو، د قوماندانانو شورا لکه حاجي عبدالحق، رحيم وردگ او زه...، راځئ زموږ سره، زموږ سره خبرې يعني د امريکا سره خبرې، موږ د امريکا خلک يو، د تنظيمونو او پاکستان پروا نلرو. » ۲۸۳/۲۲۷ - ۲۸۴ کله چې ملاملنگ د قوماندانانو د شورا غړي د امريکا خلک بولي دا د دې معنی ورکوي چې سي آي اي د جهاد په زمانه کې دا ډله قوماندانان ښه غوږنيوونکي او امريکا ته وفادار تثبيت کړي وو. همدا لامل هم وو چې کله امريکايانو په ۲۰۰۱ کې پر افغانستان يرغل وکړ څه موده وروسته يې رحيم وردگ د دفاع وزير مقرر کړ، ملاملنگ يې ولسي جرگې ته راپورته کړ او که عبدالحق طالبانو نه وای وژلي هرومرو به عبدالحق د امريکايي اشغال لاندې حکومت لوړپوړي وای. بېله شکه د امريکا همدې باوري قوماندانانو په خپلمنځي تنظيمي جگړو کې ټاکنو کې رول لوبولی دی چې پدې ډول يې د يوه قوي اسلامي دولت مخه ونيوله او له بله پلوه يې اسلام چې « د مارکسيسم - لينينسم وروسته د لويديځ تمدن ته وړانوونکی دی » هم بدنام کړ. البته په تنظيمو جگړو کې د مسعود رول لکه د لمر په څېر څرگند دی. دا هغه څه وو چې د وخت زبرځواکونو (شوروي اتحاد او د امريکا د متحده ايالتونو) غوښتل چې هغې ته هم ورسېدل. همدا لامل وو چې احمدشاه مسعود ته مسکو د م، م د سولې د پروگرام په شنډولو کې مرکزي رول ورکړی وو او ښايي دا کار د واشنگتن سره په همغږۍ کې ترسره شوی وي ځکه چې په روسيه کې يو شمېر څېړونکي د شوروي اتحاد وروستی مشر گرباچف د امريکا د نقشو پلي کوونکی گڼي.

د افغانستان خلق د موکراتيک گوند (وطن گوند) د نسکورېدو وروسته

کله چې ۱۹۹۲ کال د اپريل په نيمايي کې د افغانستان شمالي ولايتونه د مرکزي حکومت له کنټرول څخه ووتل د اپريل په ۲۴ په پېښور کې د پاکستان د صدراعظم نواز شريف او د سعودي عربستان د استازو په گډون جهادي مشران سره جرگه شول او د افغانستان د راتلونکي واکمنۍ بنسټ يې پدې ډول کېښود چې صبغت الله مجددي په د دوو مياشتو لپاره د دولت ممثل او برهان الدين رباني به د څلورو مياشتو لپاره د افغانستان د سرپرست دولت رييس وي . د صدارت مقام اسلامي حزب او د دفاع وزارت به د جمعيت برخه وي. د کابينې غړي به د تنظيمونو د دويمې کچې له غړو څخه ټاکل کېږي. ددې شپږو مياشتو په ترڅ کې به د راتلونکي حکومت لپاره اسلامي متفق عليه شورا تصميم نيسي او د هغه انتقالي عمر به دوه کاله وي. گلبدين حکمتيار په خپل کتاب (پټې توطيې او بربنډې څېرې) کې د پېښور د غونډې په اړه راوړي: «آی اس آی ټينگار کاوه که چېرې مسعود د دفاع وزير، رباني او مجددي جمهور رييسان نشي بحران نه حل کېږي او په کابل مسلط ځواکونه چا ته واک نه سپاري.» د همدې لوزنامې له مخې د غويي په اتمه مجددي ته د اسلامي دولت د ممثل په توگه د بهرنيو چارو په وزارت کې چې د نجيب الله د واکمنۍ گڼ شمېر لورپوړو چې په هغو کې عبدالواحد سرابي د جمهور رئيس مرستيال او صدراعظم فضل الحق خالقيار هم گډون درلود د ځانگړو مراسمو په ترڅ کې واک وسپارل شو. د جمهور رييس لومړي مرستيال عبدالرحيم هاتف پدې مراسمو کې گډون ونکړ. کله چې د بهرنيو چارو په وزارت کې د واک د ليرد مراسم ترسره کيدل د کابل په ښار کې د تنظيمونو جنگياليو د دولتي ادارو او مؤسسو د نيولو او له هغو څخه د مالونو او تجهيزاتو پر اېستلو بوخت وو. د وزارتخانو، دولتي او اقتصادي بنسټونو د نيولو په خاطر جگړه ظاهرأ د شمال ټلوالې او د حزب اسلامي تر منځ روانه وه خو پخپله د شمال ټلوالې جنگيالي هم د زياتو سيمو د نيولو او غنيمتونو د ترلاسه کولو په موخه په خپلو کې سره جنگيدل. په همدې ورځ د تنظيمونو له لوري د خلکو او ټولنيزو شتمنيو د غلا او خپلسرۍ څرگنده بيلگه دا ده: «کله چې پخوانی صدراعظم خالقيار د بهرنيو چارو د وزارت څخه پخپل موټر کې ووت، د مسعود نفرو د بهرنيو چارو د وزارت مخکې له موټر نه کښته کړ، موټر يې ترې وتښتاوه خالقيار پلې روان وو ترڅو يوه پوځي افسر پخپل موټر کې يووړ. مابښام خالقيار د بابا جلندر د مسعود د قوماندان لخوا وتښتول شو او له هغه څخه يې پيسې غوښتې وې ترڅو د ځينو افسرانو په مرسته خوشی شو.» ۴۶۸ / ۱۷ کله چې د تېر نظام د صدراعظم سره دا ډول چلند وشو د هېواد عادي وگړي به له کومو ستونزو او گواښونو سره مخ وو. د جهادي ډلو له لوري د دولتي بيزونو او زيرمو څخه خوراکي توکي او لوازم په ټيټه بيه په بازارونو کې خرڅ شول، نرخونه را ولويدل او مجددي به په وياړ سره ويل: «زما د واکمنۍ په مهال د اوږو او خوراکي توکو نرخ ټيټ شوی دی خو هغه خبر نه وو چې دا توکي جهادي غلو غلا کړي او په ټيټه بيه يې بازار ته وړاندې کړي دي.» ۲۲۳ / ۷ د مجددي د واکمنۍ انارشي او د تنظيمونو خپلسري له دې نه جوتيري چې د «سوداگرۍ او امنيت وزيران شهباز احمدزی او جنرال نوروز د اسلامي وحدت جنگياليو پرې نه ښودل چې نوموړو وزارت خانو ته ننوزي.» ۶۳ / ۸۸ جهاديانو ته د واک د ليرد يوه ورځ وروسته مجددي د افغانستان د اسلامي دولت ممثل په ارگ کې د واک په گډۍ ډډه ولگوله او عمومي بښنه يې اعلان کړه. هغه پداسې شرايطو کې د دولت مشري په غاړه واخيستله چې په هيواد او په ځانگړي ډول په پلازمينه کې تنظيمونو هلې ځلې کولې چې زياتي سيمي تر خپلې ولکې لاندې راولي. مجددي د دولت د ادارې لپاره نه کوم پلان درلود او نه يې د امنيت د ټينگولو په خاطر کوم منظم امنيتي ځواک، چې د ده د فرمانونو او امرونو له مخې عمل وکړي. پداسې يوه حالت کې چې د ځمکې پرسر د محشر

پرتله بل څه نشو ورته ویلی ټول ولس او په هغو کې د ا، خ، د، گ خلقي برخه او د نجیب الله پلویان د واکمن وحشت او انارشی څخه د خوندي پاتې کیدو په موخه غاړونه لټول او د هیواد څخه د وتلو په لټه کې وو. پر بله خوا کارملیانو چې د واکمنۍ برخه جوړوله د واکمنانو اکتونه کول. د وخت په تېرېدو سره که څه هم د جگړو کمی نه وو خلقي مشرانو او کدرونو هڅې پیل کړې ترڅو خپل گوند بیا په پښو ودروي . د هغوی د هڅو پایله دا شوه چې د شوروي اشغال پر مهال په دولت کې د شریک اړخ په استازیتوب زیری ، پنجشیری ، آرين او جنرال نظر محمد او د امین د پلویانو څخه شاه ولي ، سوما ، جلیلي او هاشمي سره جرگه شول. د سوما په وینا دوی د دې شرطونو له مخې د نوي گوند په جوړولو هوکړه وکړله :

- د بیرک کارمل سره به جوړه نه کېږي.

- د گوند نوم به بدلوي .

- د کنګرې تر جوړېدو پورې به د گوند مشر او رییس نه وي.

- د مرغومي شپږمه به توره ورځ اعلانېږي.

د مجاهدينو په واکمنېدو سره چې کارملیان د دولت برخه او احمدشاه مسعود د اسلامي دولت بې تاجه ټولواک وو د ۱۳۷۱ کال د زمري په میاشت کې مسعود د خلقي مشرانو زیري ، پنجشېري ، جنرال نظر محمد او آرين سره وکتل او دوی ته یې په هېواد کې د ژوند کولو ډاډ ورکړی دی . شاوخوا درې میاشتې وروسته یې بیا وربللي او په دې کتنه کې یې له دوی څخه غوښتي چې خپل پوځي ملګري وهڅوي ترڅو له حکومت سره همکاري وکړي . خلقي مشرانو ورته ویلي وو چې اوس مهال موږ کوم سازمان نلرو او له هغوی سره اړیکې نشته خو هڅه به وکړو چې هغوی تشویق کړو او ستاسې له استازی سره به د آرين سره په تماس کې وي . د زیري په وینا « موږ نه غوښتل د مسعود خبره پر ځمکه واچوو.» لکه څرنګه چې د وخت په تېرېدو سره تنظیمي جګړې نه درېدلې او د هېواد څخه تېښتې دوام درلود خلقيان هم له هېواد څخه وتل او ډېری یې پاکستان ته کډوال شول. خلقي مشرانو په پاکستان کې په ۱۳۷۲ کال کې د سولې د غورځنګ په نامه د یوه سیاسي خوځښت بنسټ کېښود او مشر یې شهنواز تنی وټاکه. د دې خوځښت د جوړولو په غونډه کې خلقي مشرانو (زیري، پنجشېري، سوما، جلیلي، مومند) برخه لرله . تنی یې لدې کبله د گوند مشر ټاکلی دی چې په گوند کې یې ناپېیلی دریځ درلود. که د ا، خ، د، گ، مشرتابه او په هغو کې خلقي مشرانو له خپلو پرله پسې تېروتنو او ناکامیو د عبرت درس اخېستی وای ورته په کار وو چې له سیاسي مبارزې یې لاس اخېستی وای د یوې اعلاميې په صاړولو سره یې له خپلو ملګرو او ولس څخه بېننه غوښتې وای چې د دې جوګه نشول گوند ، دولت او ټولنه په ښه توګه رهبري کړي او د گوند له کدرونو یې غوښتي وای چې تېرو ترڅو تجربو ته په کتو سره سیاسي مبارزې ته دوام ورکړی. یادو خلقي مشرانو د سولې د غورځنګ بنسټ کېښود خو عملاً یې د خپلې پرېکړې او ژمنې خلاف د سولې غورځنګ سره سازماني اړیکې وشلولې او خپلواکه سیاسي هڅې یې پیل کړلې. هماغه دي چې د جلیلي په مشرۍ د ۱۳۷۵ کال د زمري د میاشتې په اته ویشتمه د پېښور په ښار کې شاوخوا د ۱۳۰ تنو په ګډون یوه غونډه راوبلله او د ملي یووالي په نامه یې گوند جوړ کړ چې مشران او پیژندل شوي کدرونه یې ټول د امین پلویان وو. همدا رنگه هغه مهال په مسکو کې یو شمېر پرچميانو د حبیب منګل په مشرۍ د (نهضت اعتداليون) په نامه د پرچميانو د بیا تنظیمولو هڅې پیل کړلې خو کومه لاسته راوړنه یې نلرله . دا هم د یادولو وړ ښکاري چې د افغانستان د خلک دموکراتیک گوند د واکمنۍ د نسکورېدو وروسته یو شمېر کارملیانو د عبدالرشید دوستم تر مشرۍ لاندې د افغانستان د ملي اسلامي

غورځنگ په نامه گوند جوړ کړ. هغه ډله پرچميان چې د شمال تلوالي سره په حکومت کې شريک وو د ۱۹۹۴ تر جنوري پورې چې دوستم د رباني خلاف په جگړه کې ماتې وخوړله وروسته سوکه سوکه د هيواد څخه په وتلو پيل وکړ چې غوڅ اکثریت يې د شوروي اتحاد د ټوټې شوې امپراطورۍ په هېوادونو کې مېشت شول. په ۱۳۷۲ کال کې اسلامي گوند (حکمتيار)، د ملي ژغورنې جبهې (مجددي)، ملي اسلامي غورځنگ (دوستم)، وحدت حزب (مزارې) د هماهنگۍ په نامه يوه شورا جوړه کړله او د رباني د حکومت خلاف يې بيا جهاد پيل کړ. په تنظيمي واکمنۍ کې شريک پرچميان چې د دوستم سلاکاران او ملاتړي گڼل کېدل د هماهنگي د شورا فعالان وو. د دې نوي سياسي-پوځي ارگان په راڅرگندېدو سره ۱۳۷۲ کال د مرغومي يوولسمه (جنورۍ لومړۍ) د دوستم ځواکونو د حضورۍ چمن او مکرويانو څخه چې د اسلامي گوند له ملاتړ څخه برخمن وو د ارگ په لور وخوځېدل تر څو ارگ ونيسي خو د دولتي ځواکونو له خوا شا ته وتمبول شول. د دې جگړو په ترڅ کې د باختر اژانس له خوا يو خبر خپور شو چې «يو شمير پرچميانو په ډله ييز ډول ځان وژنه کړې خو واقعيت دا وو چې د دولتي امنيت کارکوونکي چې شمير يې دير شو تنو ته رسیده د مسعود د ځواکونو له خوا چانوارې شوي وو.» ۲۲۳ / ۳۴ هېره دې نه وي چې د رباني د څارگرۍ دستگاه کارکوونکي خاديستان وو. هغوی دوستم د رباني پر ضد جگړې ته وهڅولو او د «جگړو په ترڅ کې يې غوښتل د رباني خلاف کودتا وکړي چې د کودتا د پلان په هکله جنرال بابه جان مسعود ته راپور ورکړی و.» ۸۸ / ۹۳ ځينې پرچميان بيا گوته جنرال يار محمد د فريداحمدزک ورور ته گوته نيسي چې مسعود يې د پرچميانو له پلان څخه خبر کړی وو. دا چې ولې مسعود پرچميان کوم چې دی يې واک ته رسولی و ووژل بايد وويل شي چې پرچميانو هغه مهال دوه اړخيزه خوځېدنه پيل کړې وه چې هم يې له مسعود سره راشه درشه او همکاري درلودله او هم يې د ملي - اسلامي غورځنگ له لارې چې د هماهنگۍ د شورا غړيتوب يې درلود له حکمتيار سره اړيکې ټينگې کړې وې. پرچميانو د پنجابيانو په څېر تل د خپلې سياسي مبارزې پر مهال دوه گونۍ رول لوبولی دی او د خپلو اپتلافي ملگرو خلاف يې دريځ هم نيولی دی. بېله شکه مسعود هغه پرچميان وژلي دي چې په کودتا کې ښکېل وو. پدې هکله ډگروال شريف احمد د پرچم د فرکسيون غړی وايي: «د کودتا يوه ورځ وړاندې په بادام باغ کې چې د رباني د گارد قرارگاه وه د گارد درستيزوال تورن جنرال شمس الرحمن پنجشيري د گارد د کنډکونو د درستيزوالانو غونډه راوبلله او ويې ويل موږ او تاسې بايد د خپل پرچمي ملگري جنرال دوستم سره همکاري وکړو ترڅو اخواني رباني له واک څخه گوښه کړو. ما ورته وويل چې زه دا کار نه کوم. هغه را ته وويل ته د استادۍ صدقه شي. ما څه و نه ويل او له غونډې ووتلم او زما پسې د دافع هوا درستيزوال هم له غونډې ووت.» هغه وايي چې هغه مهال د پوځي قطعاتو قوماندانان جهاديان او درستيزوالان يې پرچميان وو. دا بيا ښيي چې د ۱۹۹۴ کال د جنورۍ په لومړۍ نيټه پرچميانو د رباني خلاف د کودتا هڅه کړې ده. عجيبه دا ده چې د هماهنگۍ د شورا تر جوړېدو پورې د حکمتيار مخالفت له رباني سره پدې کې وو چې گڼې د دوستم مليشې او پرچمي کمونست جنرالان د رباني ترڅنگ ولاړ دي خو حکمتيار د همدې دوستميانو او پرچميانو سره د رباني خلاف اپتلاف وکړ. دا د دې معنی ورکوي چې د حکمتيار سره د «کمونستانو» په يو ځای کېدو سره هغوی د زم زم په اوبو غسل وکړ او له گناوو پاک شول. د پرچميانو له لوري د کودتا په درشل کې په مسکو کې د پخواني حکومت د وسلوالو ځواکونو د يو شمېر افسرانو غونډه چې غوڅ اکثریت يې پرچميان وو د دې کودتا سره تړلې ده يادونه يې اړينه برېښي. هغه مهال ليکوال په مسکو کې ژوند کاوه. ۱۹۹۳ کال د نوامبر په مياشت کې د پاتريس لومومبا په دولتي پوهنتون کې دا غونډه جوړه شوه چې ليکوال هم پدې غونډه کې د خبرېدو وروسته گډون وکړ. په غونډه کې د ۷۰ - ۸۰ تنو شاوخوا کسانو گډون کړی وو

چې د ليکوال په شمول څلور تنه پخواني خلقيان او ښايي نور ټول پرچميان وو. البته يوې ميرمنې هم پدې غونډه کې برخه لرله. په غونډه کې د کارمل د واکمنۍ د گوند منشي او د دفاع وزارت د سياسي رياست رييس جنرال محمدياسين صادقي هم گډون کړی وو. غونډه د افغانستان د وسلوالو ځواکونو د افسرانو د کميټې د جوړولو په نامه رابلل شوې وه. د غونډې مشرتابه د کورنيو چارو د وزارت خلقي جنرال اکرم هلالی، د امنيت د وزارت پرچمي جنرال عزيز حساس او د اردو پرچمي جنرال محمدهاشم رودوال کاوه. ددې غونډې لپاره مخکې له مخکې اساسنامه او کړنلاره جوړه شوې وه، د هغو د لوستلو وروسته پرې بحث وشو. دا دوه سندونه په واقعيت کې د يوه سياسي غورځنگ اساسي سندونه وو. د غونډې په وروستۍ برخه کې د گډون کوونکو پوښتنو او وړاندیزونو ته وخت ورکړل شو. د تائيدې څرگندونو ترڅنگ دريو تنو، دوو خلقيانو او يوه پرچمي چې درې واړه څنگ تر څنگ ناست وو د خپلو پوښتنو پواسطه د غونډې موخه تر پوښتنې لاندې راوړله. لومړۍ پوښتنه د پخواني پرچمي وه او ويې ويل: «تاسو دا غونډه په دولتي پوهنتون کې جوړه کړې ده بېله شکه د پوهنتون د مشرتابه د هوکړې او همغږۍ پر بنسټ مو دا غونډه را بللې ده او دا د دې معنی ورکوي چې ددې خوځښت تر شا د دې هېواد څارگره اداره ولاړه ده...» خلقي وويل اړينه دا وه چې موږ پدې غونډه کې په مسکو کې د کډوالو د ستونزو په اړه بحث کړی وای. د لومړۍ پوښتنې په اړه د غونډې پرمخ وړونکي جنرال رودوال وويل چې د پوهنتون په سالون کې د غونډې جوړول د شخصي اړيکو پرمټ صورت نيولی او د دوهم وړاندیز په اړه وويل شول چې د کډوالو ستونزې به د دې غونډې د مشرتابه له خوا چې هغه به وټاکو حل کړي. دريمه لاندې پوښتنه ليکوال طرحه کړه: «په مسکو کې د افغانستان د وسلوال پوځ د افسرانو د کميټې د جوړولو اړتيا څه ده آيا موږ بيا د کومې کودتا لپاره آمادگي نيسو تر څو واک تر لاسه کړو او مخکې له مخکې ورته تشکيلات جوړوو.» د دې پوښتنې په راپورته کولو سره ميرمن پاڅېدله د افغانانو د يووالي د اړتيا په اړه يې په زړه پورې انقلابي وينا وکړله او دا يې هم وويل څوک چې دا غونډه سېوتاژوي هغه د دښمن ژرندې ته اوبه ورخوښوي. د غونډې پرمخ وړونکي جنرال رودوال هم د ليکوال پوښتنې ته د خپل منطق پر اساس ځواب ورکړ. البته د غونډې په پای کې يې د کميټې مشرتابه چې يو اوږد نوملړ وو وړاندې کړ چې ډېری يې په غونډه کې هم موجود نه وو او رئيسه هيات د ليکوال نوم هم پرې اضافه کړ. ليکوال وويل چې هغه د دې کميټې د جوړېدو مخالف دی او تاسې يې د هغې مشرتابه ته پېشنهادوئ او نه غواړي د دې کميټې په مشرۍ کې ځان وويني. دا مهال د غونډې د رئيسه هيات مشر پدې اوږده نوملړ رايگيري وکړله او ټولو مثبتې رایې ورکړه. داسې بريښي چې دې غونډې د دوستم او پرچميانو له لوري د رباني خلاف کودتا سره تړاو درلود، بری يې يقيني گڼلو خو کودتا ماتې وخوړله او د پرچميانو دا هيله هم پوره نشوله.

لکه څرنگه چې د اسلامي انقلاب د بري وروسته په افغانستان او په تېره کابل کې د تنظيمونو د جگړو او انډوخر له امله وحشت واکمن شو او د واک مختلف مرکزونه منځته راغلل خو د واک يوازینی مرکز چې د نورو په پرتله منظم وو، د حکومتولۍ اړينه تجربه او غوره امکانات يې لرل هغه د کابل گارنيزون وو چې مشري يې نبي عظيمي لرله او هغه په خپله پدې اړوند ليکي: «د دې ورځو په ترڅ کې د کابل گارنيزون کابو د پخواني او نوي دولت د ادارې په مقر اوښتی وو او عمومي اداره تر اوسه زما په لاس کې وه د کابل په گارنيزون کې د اسلامي جمعيت د نظار د شورا مرستيال دکتر عبدالرحمن او د هغه قوماندانان اوسيدل ځکه چې د دولتي امنيت او څارندوی د وسلو او اعاشې بيزونه د نظار د شورا په لاس کې وو، له دې امله سلگونه وسله وال قوماندانان او مجاهدين چې پکول او پټو يې درلودل

هغه ته راتلل او هر يوه يې د تيلو، مهماتو، اعاشې او د شپې نوم او د وسلې د ليرد ټکټ او نور غوښتل. هغه به د يوې کوچنۍ ورقي پواسطه نوموړو بيزونو ته ليرل او يا به يې ماته معرفي کول. د دفاع وزارت څانگو، دولتي ادارو لکه مرکزي سيلو، دولتي انحصاراتو، مخابراتو او بانکونو او نورو زما په لاسليک سره اجرات کول. د کابل گارنيزيون د بريورو وسله والو څخه ډک وو پداسې حال کې چې هلته د پخواني دولت سلگونه کارکوونکي، د گوند غړي، افسران او جنرالان، د کابينې غړي او حتی د جمهور رئيس مرستيالان د پکول او پټو سره تر مابښامه پورې اوسيدل. «۱۲۹ / ۵۹۷ د عظيمي څرگندونې ښيي چې د مجددي په واکمنۍ کې د واک اصلي مرکز د کابل گارنيزيون وو چيرې چې جنرال عظيمي د پخواني حکومت او دکتور عبدالرحمن د مسعود مرستيال د نوي حکومت په استازيتوب د گډ ائتلافي حکومت لارښوونه کوله. همدا د کابل د گارنيزيون واک او کليدي رول وو کله چې احمدشاه مسعود په چهاريکارو کې د خپل سيال (حکمتيار) د جنگياليو سره د جگړې نه وروسته کابل ته راغی د عظيمي دفتر ته چې هلته «آصف دلاور، نورالحق علومي، سيداعظم سعيد، فتاح، عبدالحق علومي، امير محمد، داودعزيزي او نورو شتون درلود هغه پخپل غبرکي نيسي.» ۱۹۱ / ۲۲۳ د پرچم – جمعيت اېتلاف د نورالحق علومي له هغې مرکې څخه ښه جوتېږي چې د آلمان فدرال جمهوريت نه د مسکو له لارې د راستنېدو وروسته چې ملگرو يې هغه ته د کانټيننټال په هوټل کې مطبوعاتې کنفرانس سمبال کړی وو د بي بي سي د خبريال د دې پوښتنې په اړه چې تاسې د کومو شرايطو له مخې اسلامي جمعيت ته تسليم شوی په ځواب کې وايي: «زمونږ ستر اېتلاف ته تسليمي مه وایئ. افغان، افغان ته نه تسليمېږي، مونږ اېتلاف کړی دی مونږ تسليم شوي نه يو.» ۵ / ۲۹۸ – ۲۹۹ د همدې اېتلاف له امله وو چې د مجددي او رباني په کابينه کې د پرچميانو څو تنه غړي ترسرگو کېدل او د خلقيانو څخه يو تن هزاره توکمه جنرال خدايداد د ملي امنيت د مشر په توگه د وحدت د گوند له خوا معرفي شوی وو.

ولسمشران يا ممثلان

د ۱۹۹۲ کال د اپرېل په څلېرويشتمه په پېښور کې د پنجابيانو او سعوديانو د ارادې له مخې پروفیسور مجدي د دوو میاشتو او پروفیسور رباني د څلورو میاشتو له پاره د تمثیل په موخه د کابل په پلاز د ولسمشرانو په نامه کېږل خو د کابل اصلي واکمن احمدشاه مسعود وو. لکه څرنګه چې د اسلامي واکمنۍ بنسټ د یوې توطیې او هغه هم د پرديو دارادې له مخې کېښودل شو ددې واکمنۍ مخورو تر پایه د یوې خلاف توطیې او دسیسو ته دوام ورکړ او د ګور د چنګیانو په څېر یو بل وخورل او پایله یې دا شوله چې د جهادي تنظیمونو له ګېډې را وتلي رښتیني مجاهدین د طالبانو په نامه سر راپورته کړي او دا د شر او فساد زېږوونکي لوټماران او لنډغر له ډګره وباسي. خو د شر او فساد د تلوالې د جګړو او وحشتونو له امله نه دا چې د دوی د جنګیالیو ککړۍ ماتې شي بلکه د افغانستان د مدنیت ټولې نښې نښانې له منځه ولاړې، لسګونه زره کابلیان شهیدان شول او لکونه نور د هیواد څخه وتښتیدل. د شمال تلوالې په واکمنۍ کې ډول ډول وحشتونو چې ساری یې په تاریخ کې نه دی لیدل شوی ترسره شول. د مجدي دوه میاشتني واکمني د انساني ضد، ملي ضد او اسلامي ضد له وحشت، بربریت او انارشي ډکه واکمني وه. مجدي د دې وحشتونو مخه نشوای نیولی ځکه دی د تمثیل لپاره په ارګ کې کېږل شوی وو او واک د بې تاجه جهادي ټولواک د دفاع وزیر احمدشاه مسعود سره وو او مسعود بیا د خپلو روسي، اېراني، پنجابي او ... بادارانو د خوښې سره سم ګامونه اوچتول. ښه بیلګه یې د مجدي وینا ده چې د ۱۳۷۱ کال د چنګاښ په اوومه کله یې چې واک رباني ته سپاره د اسلامي جمعیت او په ځانګړي ډول له رباني او مسعود څخه د خفګان په څرګندولو سره داسې ګیلې وکړلې: «د پېښور د لوزنامې د دویمې مادې پر بنسټ د رهبري شورا غونډې باید د جهادي شورا د کار د پای وروسته دایرې شوې وی خو د استاد رباني تر مشرۍ لاندې رهبري شورا غونډې کولې چې د رهبرۍ د شورا پریکړې د جهادي شورا سره په ټکر کې راتلې چې دا ډول اجرات د یوه هیواد په اداره کې ګډوډې منځته راوړي...، اسلامي جمعیت او د نظار شورا راډیو ټلويزیون لکه شخصي ملکیت د خپل ګوند او د اشخاصو په چوپړ کې راوړی وو او زما ویناوې یې سانسور یا نه خپرولې...، د دفاع وزیر پداسې حال کې چې د امنیت د کمیسیون رئیس هم وو د کابل د امنیت په هکله هیڅ اقدام ونکړ او حتی زما شخصي پیغامونو او هدایتونو ته یې ارزښت نه ورکاوه...» ۲۲۳/ ۱۰ - ۱۱ البته د رباني واکمني که د مجدي له واکمنۍ بده نه وه ښه هم نه وه. د افغانستان د اسلامي دولت د لومړي ممثل له پورتنیو څرګندونو څخه چې د هغه څرګنده بیواکي او د مسعود ټولواکي ښیي بریښي چې اسلام آباد هغه «د دوو میاشتو لپاره د اسلامي دولت د (ممثل) په توګه تمثیل ته وړاندې کړی و خو اصلي واک د حضرت صاحب سره نه و، ځکه چې ده خو یوازې تمثیل کاوه واک خو د بل چا سره و.» ۲۲۸/ ۷۰ - ۷۱ د دوو پروفیسورانو د واکمنۍ بله ځانګړتیا دا وه چې حزب اسلامي ته د رسېدلي د صدارت مقام صدراعظم استاد فرید د دفاع د وزیر مسعود له وېرې اړ شو د صدارت څخه وتښتي او د خپل تنظیمي مشر سره یوځای په چهارآسیاب کې مورچل ونیسي. حکمتیار خو دا جرأت نشوای کولای ښار ته ننوزي. د مجدي دوه میاشتني واکمني په ټوله کې د اسلامي حزب او جمعیت د ګوند ترمنځ د سیاسي واک پر سر او د نورو تنظیمونو ترمنځ د دولتي او عامه شتمنیو د چور او تالان په موخه د زیاتو سیمو ترولکې لاندې راوړلو جګړو او د کابلیانو د کړاوونو ټولیزه ده. که د مجدي دوه میاشتني واکمنۍ ته وکتل شي د هغه د واک ساحه د ارګ څخه د کابل ښار نورو سیمو ته ونه غزېدله. د مجدي د واکمنۍ په وروستۍ اونۍ (جون دویمه) د دولتي ځواکونو (اسلامي اتحاد او

وحدت حزب) تر منځ جگړې پيل شولې. دا جگړې د شمال تلوالې د قوم پالنې او د احمدشاه مسعود له لوري د واک د انحصار له تگلارې سره تړاو درلود. د نظار شورا خپلو موخو ته د رسېدو لپاره د وحدت گوند څلور تنه فعالان ترور کړل او دا ترور يې د اتحاد اسلامي کار وگانه او همداسې يې اعلان هم کړل. دا اعلان سبب شو چې د وحدت او اتحاد ترمنځ جگړه پيل شي. دې جگړې عملاً شمال تلواله په دوو دښمنو ډلو ووېشله. جمعيت (رباني)، اتحاد (سياف) او ملي غورځنگ (دوستم) په يوه اړخ او د محمد آصف محسني د حرکت تنظيم ظاهر آبي طرفي غوره کړله خو د مذهبي تړاو له کبله د وحدت سره خواخوږي بنودله. دې جگړو د رباني په واکمنۍ کې دوام وموند چې د افشارو غميزه يې غوره بېلگه وه چې پدې جگړه کې د جمعيت او اتحاد جنگياليو د زرو تنو څخه زيات بېگناه هزاره گان ووژل. د مسعود د رانده قومي تعصب په اړه د حزب وحدت په اخبار کې را غلي دي: «هغه چا چې جنايت کړی، عامې وژنې يې کړي دي او په شعوري ډول يې د (هزاره وژنې)، (ازبک وژنې) او (پښتون وژنې) شعارونه ورکړي څرنگه کولای شي سولې ته غاړه کېږدي...، که جگړه د ملي اسلامي غورځنگ سره ده د ازبکو سره د جگړې په نامه تبليغيږي، که جگړه د وحدت اسلامي حزب سره ده په څرگنده توگه (جگړه د هزاره گانو او د هزاره گانو څخه د غچ اخېستنې) په نامه تبليغيږي...، کله چې د طالبانو پر ضد جگړه ده د پښتنو او پښتونېزم پر ضد جگړه او د پښتنو د بيا واکمنۍ په هکله تبليغيږي.» ۲۹۶/۲ ضد جگړه دا ده چې د امريکا په مشرۍ د ناتويي اشغال پر مهال همدې متعصب توکمپال، د م، م د سولې د پروگرام شنوونکي او د تنظيمي جگړو اصلي لوبغاړي ته د ملي اتل لقب ورکړل شو. د مجددي د ځای ناستي رباني په واکمنۍ کې په حالاتو کوم مثبت بدلون رانغی، د مجددي د واکمنۍ وحشت ادامه وموندله او په هيواد او پلازمېنه کې عملاً د واک مختلف مرکزونه چې د يو بل سره په جگړو لگيا وو شتون درلود. د کابل ښار په لويديځ کې شيعيه تنظيمونو او اسلامي اتحاد، جنوب لويديځ کې اسلامي حزب، حضورې چمن او مکرويانو کې اسلامي - ملي غورځنگ او په نورو برخو کې د نظار شورا واک چلاوه. د رباني په واکمنۍ کې د اسلامي انقلاب د بري د دوهمې کاليزې په درشل کې رباني په ارگ او غازي اکبر خان مينه، حکمتيار په چهارآسياب، دوستم په بالاحصار او د مرنجان غونډۍ، مزارې د دريمې او څلورمې کارتي شاوخوا، محسني د برچي د دښتې په سيمه او د مسعود جنگياليو د تلويزيون په غره کې مورچلونه نيولي وو. د رباني د حکومت مسخره وضعيت لدې نه معلومېږي چې «د اسلامي انقلاب د بري دوهمه کلېزه رباني د ارگ مخکې، حکمتيار په چهارآسياب، مزارې په دريمه کارته، محسني په حربي ښوونځي او دوستم په مزار کې او رباني بيا دريمه کلېزه په پروان کې ونمانځله چې د رباني - مسعود ترڅنگ قاضي حسين احمد د پاکستان د جماعت اسلامي مشر هم د پوځي پريټ ننداره کوله.» ۱۳۲/۲۹۴ حکمتيار او رباني دواړو چې د ځوانو مسلمانانو د غورځنگ د گډې مبارزې مخينه لرله او ددې خوځښت د مشرتابه پسر مبارزې له کبله لارې سره جلا کړې وې يو بل ښه پېژندل. حکمتيار د رباني په واک کې د پاتې کېدو ليوالتيا ته په کتو سره د هغه د واکمنۍ د دريو مياشتو په تېرېدو سره هغه ته خبردارۍ ورکړ چې د څلورو مياشتو په تېرېدو سره د پېښور د لوزنامې له مخې واک قيادي شورا ته وسپاري. خو رباني پدې نامه چې د واک تشنه راځي د اهل الحل العقد د شورا تر جوړېدو پورې به خپلې دندې ته دوام ورکړي. همدا لامل وو چې د جولای په مياشت کې د حزب اسلامي ځواکونو په کابل د توغنديو باران پيلوړی کړ او د کابلليانو د کړاوونو او بدمرغيو کچه لا نوره هم لوړه شوله. يوازې د اسلامي حزب توغندي نه وو چې کابلليان يې وژل بلکې د ښار په دښته کې د شمال تلوالې اړبکيانو چې بې مهاره مليشې وې په خپلو کې سره جنگېدلې. د دې لپاره چې رباني خپله واکمنۍ وغزوي د اهل الحل العقد شورا (۱۹۹۲، دسمبر دېرشمه) پداسې حال کې را وبلله چې په کابل کې د جگړو او نښتو

کمی نه وو. د شورا د را بللو په درشل د لېنډۍ میاشت کې اسلامي حزب، نجات ملي، ملي محاذ، وحدت او د خالص اسلامي حزب د یوې اعلاميې په خپرونې سره شورا تحریم کړه. همدا لامل وو چې د شورا په غونډه کې د تنظیمونو د مشرانو څخه یوازې رباني او سیاف د الازهر د پوهنتون د اخوان المسلمین له ایدیولوژۍ اغېزمنو مشرانو ګډون کړی وو. دې شورا لکه د کارمل د زمانې د ګوندي کنفرانسونو په شان چې په هغو کې چکچکې کېدلې او هورا ګانې ویل کېدلې په چکچکو او د تکبیر په نارو سره بدرګه کېدله. د دولت د مشر د ټاکل کېدو لپاره سیال نوماند شتون نه درلود. په سالون کې د رایې اچولو لپاره دوه صندوقونه اېښودل شوي وو چې په یوه د رباني انځور نښلول شوی وو او په بل صندوق د چا انځور نه وو. دې شورا رباني د دوو کلونو لپاره د جمهور رییس په توګه وټاکلو او د حکومتي تبلیغاتو له مخې له ۱۵۰۰ تنو ګډونوالو نه ۹۰۰ تنو رباني ته رایې اچولې وې. په غونډه کې رباني یو شمېر کسان د پارلمان د غړو په توګه اعلان کړل خو د رباني د واکمنۍ تر پایه پورې چا د پارلمان مشر ونه پېژاند او نه پارلمان کومه غونډه وکړه. دا نو یو خیالي پارلمان وو. څرنگه چې د اهل الحل العقد شورا نوم خورا پیچلی او تلفظ یې ستونزمن وو او له بله پلوه د غونډې مسخره بهیر او د شورا برخه والو ته د پیسو ویش په ولس کې دا شورا دومره بدنامه کړه چې هغه یې د شورای حق و ناحق، شورای پول نقد او شورای هک و پک په نامه یادوله. د شورا وروسته حکمتیار پر کابل فشار زیات کړ تر څو د پاکستان صدراعظم نواز شریف د ۱۹۹۳ کال په فبرورۍ کې کابل ته راغی او ویل کېدل موخه یې د جهادي مشرانو ترمنځ روغه جوړه وه. د نوموړي لومړۍ بریالۍ ګام د مولوي خالص او ملا رباني پخلا کول وو. د دوی له پخلا کولو وروسته «خالص رباني د اسلام برحق خلیفه وباله.» ۴۸۳/۱۷ خو د مولوي خالص او رباني پخلا کېدو او د خالص لخوا رباني د اسلام د برحق خلیفه اعلانولو په وضعیت کوم مثبت اغېز پرېښود یعنې په جګړو کې کمی راغی او جګړو لا قوت وموند. لدې کبله د جهادي ډلو سیمه ییز ملاتړي اړ شول تنظیمي مشران پاکستان ته ور وغواړي تر څو دا سیاسي ماشومان وپوهوي چې جګړو ته د پای ټکي کېږدي.

قرآن وهلي لوزنامه

شمال تلواله واک ته په رسېدو سره ونه توانېده د یوه حکومت په څېر عمل وکړي ځکه چې د لېږد شپ وړتیا یې نلرله. ترکیبي ډلې یې سمدلاسه لکه ښرمېنان د یو بل په ډارلو لګیا شول. له بله پلوه هغوی او په تیره د جمعیت مشرتابه تر دې کچې په تاجک پالنه کې ډوب وو چې د تلوالې غیر پښتانه ملګري یې هم نشوای زغملی. د دا ډول تګلارې پایله دا شوه چې د تلوالې هزاره او ازبک توکمه ډلې د افغانستان د اسلامي دولت په وړاندې ودرېږي. پر بله خوا د اهل الحل العقد د شورا د پرېکړې وروسته چې شورا د رباني د جمهوري ریاست دوره دوه کاله وغزوله حکمتیار هم خپل فشار پر کابل زیات کړ او تنظیمي خپلمنځي جګړو قوت وموند چې پایله یې د کابلیانو د مرګ او ژوبلې او بهر ته د کډوالۍ زیاتوالی شو. همدا لامل وو چې د مجاهدینو سیمه ییز ملاتړي (ایران، پاکستان، عربستان) دې پایلې ته ورسېدل چې خپل چوپړیان اسلام آباد ته ور وغواړي تر څو له جګړو لاس واخلي. د تنظیمونو مشرانو په پاکستان کې یوه لوزنامه لاسلیک کړه چې د اسلام آباد د لوزنامې په نامه یې شهرت پیدا کړ. دې لوزنامې د رباني د ولسمشرۍ دوره د دوو کلونو څخه اتلسو میاشتو ته را لنډه کړله. د دې پرېکړې پر بنسټ رباني هغه نسبي مشروعیت چې د اهل الحل العقد د شورا څخه اخیستی وو هم له لاسه ورکړ. رباني په دې کار سره د خپلو پلویانو د نیوکو او پوښتنو سره مخامخ شو او ده د هغوی په ځواب کې ویل چې پرده فشار وو او لوزنامه یې لاسلیک کړله. پدې هکله په زړه پورې دا ده چې «په اسلام آباد کې لوزنامه په انګریزي ژبه

چمتو شوې وه او لکه څرنګه چې شپه پای ته رسیده هغه (رباني) بيله دې چې لوزنامه ولولي لاسلیک کړې وه. « ۸۸ / ۱۲۵ د دې لوزنامې د لاسلیک پر مهال د پاکستان صدراعظم نواز شریف، محمدي، حکمتیار، رباني، محسنی، گیلاني، حسینی، فاضل، احمدشاه احمدزي او د سعودي او ایران استازو شتون درلود. غونډې حکمتیار د صدراعظم په توګه مؤظف کړ. د لوزنامې له مخې به حکمتیار په دوو اونیو کې خپله کابینه جوړوله، مسعود به له دفاع وزارت څخه ګوښه کېده او د دې وزارت چارې به د یوه کمیسیون له لوري اداره کېدلې، وسلې به تولیدلې... خو ځان غوښتونکي مسعود د شمال د تلوالې تر نسکورېدو پورې چمتو نشو چې لوزنامې ته غاړه کېږدي. معمولاً د ګوندونو او حکومتونو ترمنځ لوزنامې د دواړو اړخونو او یا څو اړخونو له لوري ترتیب، د هغوی د همغږۍ او پوهاوي وروسته لاسلیک کېږي خو د افغانستان د اسلامي دولت مشر رباني د پردیو له لوري جوړه شوې لوزنامه بيله دې چې هغه ولولي لاسلیک کړې وه. البته پروفیسور رباني لومړی افغان مشر نه وو چې لوزنامه یې بيله دې چې هغه ولولي لاسلیک کړې وه بلکې مخکې له دې پروفیسور مجددي هم هغه لوزنامه نه وه لوستې چې دی یې د افغانستان د اسلامي دولت د ممثل په توګه نومولی وو او د خپلې دوي میاشتني بېواکه واکمنۍ په زمانه کې یې د لوزنامې په اړه ویل: « ما یې اصلي متن نه وو لوستی او په بېره یې راباندې لاسلیک کړله...، استاد سیاف زما سره وعده کړې وه چې دا متن به رابیني خو په خپله ژمنه یې وفا ونکړه. » ۱۷ / ۴۶۶ عجیبه خو دا ده چې لوزنامې او تړونونه د اړونده دولتي بنسټونو (وزارت خانو، ریاستونو) صدارت او جمهوري ریاست په آرشیفونو کې د مهمو دولتي سندونو په توګه ساتل کېږي خو په پېښور کې د افغانستان د اسلامي دولت د جوړېدو تړون د سیاف په کور، ګوندي دفتر یا بڼایي په جیب کې ساتل کېده او د دولت ممثل ته یې نه وربښودلو. لکه څرنګه یې چې مجددي د دولت د ممثل په توګه اعلان کړی وو د افغانستان اسلامي دولت د دولت په نامه یو تمثیلي اداره وه. د اسلام آباد د لوزنامې له لاسلیک وروسته نواز شریف د تنظیمونو د مشرانو دا کاروان سعودي ته بیایي چې هلته د سعودي پاچا د تضمین کوونکي په توګه په لوزنامه لاسلیک اېږدي. جهادي مشران په مدینه منوره کې د حضرت محمد(ص) په حرم او بیا په مکه مکرمه کې قسم خوري چې لوزنامې ته به درناوی کوي. وروسته لدې «نواز شریف دا کاروان له سعودي څخه تهران ته وړي. مشران د ایران د جمهور رئیس رفسنجاني په وړاندې یوځل بیا ژمنه کوي، د ایران جمهور رئیس هم د تضمین کوونکي په توګه پر هغې لاسلیک کوي...، یوه اونۍ تېره نه وه چې بیا تنظیمي جګړې پیلېږي. څرنګه چې په قرآن شریف باندې قسم او هغه هم د اسلام د پیغمبر د قبر په وړاندې مات شوی وو خلکو لوزنامه قرآن وېلي لوزنامه بلله. » ۱۷ / ۴۸۴ د تنظیمونو د مشرانو د دې سفر وروسته د لوزنامې د پلې کولو په موخه حکمتیار د کابینې د جوړولو په چارو لګیا شو او د مارچ په شپاړلسمه په جلال آباد کې د جهادي مشرانو سره جرګه شو خو هغوی د کابینې په جوړولو سره جوړ نشول. حکمتیار خپل استوګنځي چهارآسیاب ته را ستنډیز کړي د کابینې نوملړ جمهور رئیس ته استوي او دواړه په پلچرخي کې سره گوري خو بیا هم کومې موافقې ته نه رسېږي ترڅو د سیاف په کور کې چې د کابینې پخوانیو او نویو غړو شتون درلود د می په اوولسمه حکمتیار د رباني په وړاندې لوړه ترسره کړه او په دې ډول له څه کم دوو میاشتو وروسته د کاغذ پر مخ د حکمتیار کابینه جوړه شوه. همدارنګه د سیاف په کور کې پریکړه شوې وه چې کابل ته دې د صدراعظم حکمتیار د خوندي راتګ لپاره یو کمیسیون جوړ شي. خو حکمتیار بریالی نشو چې ښار ته راننوزي. د کابینې لومړۍ غونډه چې باید په دارالامان کې شوې وای د لارې د بندیدو له امله دایره نه شوه او پریکړه وشوه چې د وزیرانو غونډه په چهارآسیاب کې وشي. « لسو تنو وزیرانو چې غوښتل یې د پلچرخي له لارې چهارآسیاب ته لاړشي د مسعود د ټوپک والو لخوا ونیول شول او وروسته د سعودي عرب د استازي په منځګړیتوب

خوشي شول.» ۲۲۳/۲۷ په دې ډول حکمتيار د مسعود د ټوپکيانو له لوري د خنډونو د جوړولو او يا په بله وينا د مسعود له وېرې بريالۍ نشو کابل ته راشي او يا د خپل حکومت غونډه پخپل استوگنځي کې جوړه کړي نو هماغه دي چې قهرېدلي صدراعظم په کابل باندې د توغنديو بريدونه پيل کړل. د اسلامي انقلاب وروسته واکمنانو (مجددي او رباني) هيڅکله دا وس پيدا نکړ چې حتي په پلازمېنه کې يوه واحده اداره جوړه کړي بلکې په ښار کې د واک بېلابېل مرکزونه موجود وو. دا مرکزونه او يا خپلسره قوماندانان د بشپړ واک څخه برخمن وو او هرڅه يې چې غوښتل تر سره کول يې. د تنظيمونو د واکمنۍ پر مهال په هيواد کې داسې ناوړه پېښې وشوې چې د افغانانو په تاريخ کې يې ساری نه وو ليدل شوی چې ددې ميرني ولس په له برمه ډک تاريخ کې يې تور داغونه پريښودل، چارواکو يې مخه نشوای نيولی او په مړو سترگو يې ور ته کتل چې لاندې بېلگه کولای شي د واکمنۍ انارشۍ، لنډغړۍ او د جمهور رئيس رباني بيوسي وښيي. د نوموړي په واکمنۍ کې يوه جهادي قوماندان يوه مېرمن ټينټولې وه، د ښځې خاوند رباني ته په دې اړه عريضه وکړه هغه په عريضه کې لاندې احکام ورکړي وو: «قوماندان صاحب محترم! زن عارض را ايله کنيد. با احترام، پروفيسور برهان الدين رباني، رئيس جمهور دولت اسلامي افغانستان» ۲۲۸/۱۱۸ پرېله خوا د واک دا مرکزونه داسې تورې کارنامې لکه د خلکو په سرونو کې د ميخونو ټکول، د ښځو د تيو پرې کول، ژوندي انسانان په کانټينرونو کې سوځول او په نجونو، مېرمنو، هلکانو او لېونیانو جنسي تيري لري. د تنظيمونو حرفوي قاتلانو د مړو د نڅا او د نامحرمو ښځو د زېږېدنې له نندارې هم خوند اخېست. جهادي جنگياليو سلگونه بېگناه خلک د هغوی د کورونو د غضبولو او شتمنيو د خپلولو په موخه ووژل. پدې ډله کې په مکرويانو کې د مسعود د جنگياليو له لوري د خلقي واکمنۍ د وزير صالح محمد زيري د مېرمنې او ماشومانو وژنه او د هغه د اپارتمان غضبول د جهادي ډلو د وحشت يوه بېلگه ده. د هغه مهال د واکمن فساد، اخلاقي انحرافاتو او بي حيايۍ کچه دومره لوړه شوې وه چې په کندهار کې «د خان محمد په نامه يوه قوماندان د يوه هلک سره واده وکړ او هغه يې په يوه موټر چې په گلانو پوښلی وو سپور او د هغه تر شا د اوږو راکټونه وو او په هره ثانيه کې د کلاشنکوفونو زرگونه ډزې کېدې په ښار کې گرز او په دې رسوايۍ ټول ښاريان اندېښمن کړي وو...، او ټول د يوه بدلون په هيله وو چې د دې فاسدانو مخنيوی وشي.» ۱۷/۵۱۰-۵۵۱ همدا باتور لويديځ فکره جهادي قوماندان چې په کندهار کې د (خان) په نامه مشهور وو د حامدکرزي په واکمنۍ کې د کندهار د امنيه قوماندان په توگه مقرر شو. تنظيمي اربکيانو د تنظيمونو په غوښتنې د دولتي ادارو، پوهنيزو او اقتصادي بنسټونو ټول لوازم او تجهيزات، د کتابتونو کتابونه او د مرکزي موزيم زياته برخه لرغوني اثار غلا کړل او په دفترونو کې جهادي چارواکي د څوکیو او ميزونو پر ځای په توشکو کېناستل. دا د شمال تلوالې د واکمنۍ د بې شميره ناخوالو کوچنۍ بېلگې وې. دا چې څومره پاک لمنې نجونې او مېرمنې به بې پته شوې وې او پر څومره هلکانو به جنسي تيري شوي وي د هغو کره شمېره ځکه نشته چې په افغاني ټولنه کې څوک نه حاضر يې چې د خپلو خپلوانو په اړه چې بې پته شوې وي څه ووايي. د افغانستان د اسلامي دولت واکدارانو چې د اسلام او شريعت د ټينگولو په موخه ولسونه سرشندنو او اتلوليو ته هڅول واک ته د رسيدو وروسته د هغوی د بې کفايتۍ، ځانغوښتنې، د شتمنيو سره د مېنې، خپل منځي جگړو، اسلام او اسلامي ارزښتونو ته نه درناوی پدې کې ليدلی شو چې د دوی په واکمنۍ کې د کابل په مرکزي جامع پل خستي کې «تقريباً يو کال چا سجده ونکړای شوه، دا سيمه د گله يې او کوڅه ډېو سپيانو يوه ځاله جوړه شوې وه او د جومات په انگر کې به په ډله ييز ډول گرزيدل او راگرزيدل.» ۲۲۸/۱۱۹ هغه له زغمه وتلی او له شرمه ډک حالت چې د تنظيمونو په واکمنۍ کې زموږ په هيواد واکمن شو نقشي يې هغه وخت جوړيدلې کله چې سي آی اي، آی اس آی او د ايران د پاسدارانو

سپاه د جهاد په نامه په پاکستان او ايران کې د جهادي ډلو په جوړولو او روزنه لاس پورې کړ. سيد بهاولدين مجروح د دې افغاني ضد سناريو پايله داسې ليدله: «بيلا بيل تنظيمونه به د افغانستان د مړه او رالويدلي جسد له پاسه سره وڅوري». «۶/۲۱۷ چې له بده مرغه همدغسې حالت د اسلامي انقلاب په بري سره په افغانستان کې واکمن شو. دا ډول وضعيت د دې سبب شو چې زياتره رښتيني مجاهدين مرکزي حکومت ته شا وگرزوي او يا د هغه د نسکورولو په لټه کې شي چې هغوی خپل خوځښت د طالبانو د تحريک په نامه اعلان کړ. البته د طالبانو د تحريک د راتوکېدو په اړه اندونه وېشلي دي. زياتره افغانان او په هغو کې رباني هغه يو خپل پاڅی خوځښت او مجددي هغه مرور مجاهدين گڼي چې د تنظيمونو د وحشت او بربريت د ختمولو په وړاندې منځته راغی. ځېنې پدې اند دي چې د شلمې پېړۍ د اتيايمې لسيزې په دوهمه نيمايي کې» د پاکستان پوځي څارگرې دستگاه په څرگند ډول يوه افغاني اردو روزلي، غښتلې کړي، کنټرول کړي...، او غواړي چې هغه د افغاني مقاومت د نورو ځواکونو او د پاکستان د پښتنو په مقابل کې استعمال کړي او دا طرحه د پاکستان سترو هدفونو ته د رسېدو په موخه چمتو کيږي. «۵۱/۲۳۰ - ۵۲ نور بيا هغه د پاکستان د استخباراتو له لوري جوړشوی يو خوځښت بولي او طالبان د پاکستان لاسپوڅی ځواک تبليغي. بله ډله طالبان يوه پروژه گڼي او پدې اند دي چې «د طالبانو پروژه د انگلستان په نوښت، د عربستان په مالي مرسته، د امريکا په ملاتړ او د پاکستان د روزني پر بنسټ ترسره شوه». ۲۳۱

سره لدې چې ځېنې طالبان د پاکستان مخلوق تبليغي خو د طالبانو د ځواکمنېدو پر مهال په پېښور کې د امريکا قونسل وائشنگټن ته د طالبانو په اړه لاندې رپوټ ورکړی وو: «طالبانو ته په عين وخت کې د پاکستان لاسپوڅي او پاکستان ضد ويل کيږي. خو د هغوی ملاتړو ته به څرگنده شي داسې يو پړانگ يې جوړ کړی دی چې ټينگه اراده لري خپلواک عمل کوي او د هيچا لاسپوڅي نه دی.» ۴۳۲/۱۴۴ دې ارزونې خپل سموالی هغه مهال وښود چې کله طالبانو اسلامي امارت اعلان کړ د پاکستان د وخت د کورنيو چارو وزير نصرالله بابر د ملا عمر مجاهد ليدو ته کندهار ته ورغلی وو. د عوامي نشنل گوند مشر اسفنديار د نصرالله بابر له قوله وايي: «يوه ورځ مې ملا صاحب ته د ديورند د کرښې خبره ياده کړه، په يوه پټکه يې له کوره را ووبستم.» همدا راز د طالبانو کارنامو او په تېره د دوی په اړوند د اسلام آباد د چارواکو دښمنانه دريځ ته په کتو سره ويلی شو چې د طالبانو تحريک يو خپل پاڅی ملي گټو ته ژمن افغاني خوځښت دی چې ديني او مذهبي اړخ يې خورا دروند دی. ډېری افغانان پدې اند دي کله چې طالبانو په خپل پاڅي توگه په کندهار کې سر راپورته کړ او د هېواد په جنوب لويديځ زون کې يې اړين امنيت ټينگ کړ او هلته ژوند عادي بڼه ونيوله د دا ډول وضعيت واکمنېدل د اسلام آباد پام ځانله را گرزوي، د طالبانو سره اړيکې ټينگوي او اسلام آباد امريکا، بریتانيا او سعودي چې د پاکستان متحدین گڼل کېدل د طالبانو د غورځنگ پياوړتيا ته هڅوي او هغوی هم د اسلام آباد غوښتنې ته لېبيک وايي. د دې کار څخه د پاکستان موخه د افغانستان له لارې منځنۍ آسيا ته د توکو رسول وو او امريکا بيا غوښتل د با امنه افغانستان له لارې د منځنۍ آسيا گاز او تېل د هند سمندرگي ته ولېږدوي. د هغه مهال له سياسي بهيرونو او پېښو څخه داسې برېښېدل چې امريکا په پام کې لرل ترڅو طالبان او احمدشاه مسعود يوې موافقې ته ورسېږي چې پخوانی پاچا د دولت د مشر په توگه کابل ته راستون شي. همدا لامل وو چې کله طالبانو جلال آباد ونيو پاچا د يوې اعلاميې په ورکولو سره هېواد ته د راستنېدو چمتووالی وښود چې د سلطنت د نسکورېدو وروسته هېواد ته د هغه د راستنېدو په اړه لومړۍ خبرتيا وه. خو د امريکې د تمې خلاف د طالبانو او مسعود تر منځ جوړه ونشوله او طالبان وتوانېدل کابل ونيسي. جنرال رحمت الله

صافي چې هغه مهال د امريکا غږ او پخواني پاچا د ارتباطي کړۍ مسؤليت درلود او پاچا يې په افغانستان کې د روانو پېښو په جريان کې اچولو پدې اړوند ليکي: «د طالبانو پرمختګ پيل شو، امريکا غږ به هره کړۍ ما ته خبر را کاوه او ما به روم ته. د جلال آباد تر نيولو او آن تر سروبي پورې خوښ ښکارېده. کله مې چې د کابل د نيولو راپور ورکړ څو دقيقې وروسته مصطفی (د پاچا لمسي) راته وويل چې د راپور په سموالي کې غور ته اړتيا ده ما ور ته وويل چې زه خبريال نه يم او د تلفون غوړۍ مې کېښود...، پلان دا و چې اعليحضرت به د يوې معاملي په ترڅ کې راشي. کابل طالبانو ونيو او دا پلان هم بريالی نشو.» ۲۳۲/۸۴ - ۸۵ د شوروي اتحاد د ړنگېدو وروسته د منځنۍ آسيا د خپلواکو دولتونو د پرېمانه د ځمکې لاندې د گازو او تېلو زېرمو د سترو دولتونو پام ځانله را گرزولی وو او امريکا د نړۍ د سوپرځواک په توګه غوښتل چې د افغانستان له لارې پاکستان او هند ته د ترکمنستان څخه پايپ لاین وغزوي او هغه مهال طالبانو دا وړتيا لرله چې په افغانستان کې امن راورې او و توانېدل په لنډه موده کې د بدخشان، تخار، پنجشير پرته چې د رباني د ځواکونو تر ولکې لاندې وې امنيت ټينګ کړي. سره لدې چې د طالبانو د تحريک په اړه اندونه ویشلي دي خو د طالبانو د غورځنګ د را څرګندېدو په اړه ډېری پدې اند دي کله چې شوروي اشغالګر له افغانستان څخه ووتل يو شمېر مجاهدين له جګړې لاس پر سر شول او عادي ژوند ته يې مخه کړله. د اسلامي انقلاب د بري وروسته چې په هېواد کې د ځمکې پر سر محشر جوړ شو همدې په کور ناستو مجاهدينو د ملامحمد عمر مجاهد په مشرۍ و پټېيله چې دې وحشت ته د پای ټکي کېږدي او د طالبانو د تحريک په نامه يې د واکمن شر او فساد په وړاندې مبارزه پيل کړله. پنځه دېرش کلن ملامحمد عمر مجاهد د مولوي خالص اړونده تنظيم غړی وو. هغه د شوروي اشغالګرو د وتلو وروسته د کندهار د سنگ حصار د ګېشانو کلي کې چې د هلمند - کندهار لارې څېرمه پروت دی ديني مدرسه جوړه کړه په مدرسه کې د زده کړو سربرېره امامت هم کاوه. کله چې په هېواد کې د تنظيمونو وحشت واکمن شو ۱۹۹۴ کال د اکتوبر په ديارلسمه د هغه په مشرۍ د طالبانو تحريک سر راپور ته کړ. هغه د خپل پاڅون په اړه وايي: «د بدامنيو، فساد او ډاډه مارۍ ادا مې زه د دې وضعيت د بدلون په فکر کې واچولم، پداسې حال کې چې د دې حالت تغيير او اصلاح ډېر مشکل او حتی ناشونی برېښېده يوازې مې د خدای په توکل سره د فساد په ضد د مبارزې ډګر ته راووتلم.» ۲۳۳/۹۹ - ۱۰۰ په يوه روايت د ملا عمر دېرشو تنو ملګرو چې شپاړلس تنو يې ټوپک لرل او په بل روايت اتلس تنو د واکمن وحشت په وړاندې لومړی ګام په هغه پاتک بريد وو چې هلته دوي نجوني ساتل کېدلې او د هغوی وښتان يې هم خړبيلې وو. د بريد په پايله کې برمه شوي نجوني ژغوري او د پاتک قوماندان هم وژني او پرېکړه کوي چې ولس د دې جګړه مارانو له شره وژغوري او دې کوچنۍ ډلې ډير ژر د کندهار ښار د کوچني مقاومت پرته ترخپلې ولکې لاندې راووست. هلته يې جګړه ماران بې وسلې کړل او اړين امنيت يې ټينګ کړ. ګاونډي ولايتونه (زابل، ارزګان، هلمند او غزني) چې په کندهار کې د واکمن وحشت او ګډوډۍ پای ويني هم طالبانو ته هرکلی وايي. د کندهار څخه ترکابله د حکمتيار د اسلامي حزب پرته د نورو تنظيمونو قوماندانان او جنگيالي طالبانو ته ور واوښتل او يا يې مورچلونه بېله جګړې ور پرېښودل. کله چې طالبانو غزني ونيو جمهور رييس رباني په يوه مرکه کې طالبان يو «خپل پاڅی تحريک» او د سولې ملايکې وبلل او «کله چې د طالبانيزم څپې ګام په ګام د مرکز په لور رانږدې کيدلې، د دولت الوتکو په دې خيال چې دا نوی ځواک د هغه نه پخلاکيدونکی سيال څپي، د اسلامي حزب پوځي سټروونه په کندهار، غزني او ميدان وردګو کې بمبارول. تردې چې د استاد رباني په دستور د پيسو بندلونه د مولوي سخيداد فايز، قاضي زاده او مولوي خليل الله مولوي زاده (چې وروسته د طالبانوسره يوځای شو) د طالبانو مشرتابه ته استول کيدل.» ۱۹۸/۶۳ خو کله چې طالبانو د

حکمتيار سنگر چهارآسياب ونيو او حکمتيار لغمان ته په تېښته بريالی شو کابل ته خبرمه په ريشخورو او چهارآسياب کې د دولت او طالبانو ترمنځ جگړه پيليرې. دا مهال دي چې رباني او حکمتيار لکه نورو جهادي مخورو «خپلې دښمنۍ هېرې کړې. د خبرواترو او پخلاينې لاره يې غوره کړه، البته دا لومړی ځل نه وو چې هغوی پدې گواښمن حالت کې د يووالي او گډ دريځ د نيولو لپاره چمتو وو بلکې د نورو جهادي مشرانو په شان کله به چې کابل له نه گرځيدونکې ماتې سره مخ کيده په کرکيچ کې ښکيلو خواوو به خپل پايښت د يو بل تر څنګ لیده ټولې پخوانۍ دښمنۍ او د هغو له امله تلفات او زيانونه به يې هېرکړل او د يو بل تر څنګ په معنی داره موسکا سره کيناستل. په تېرېدنې او ورورگلوۍ سره به يې مهم دولتي مقامونه پخپل منځ کې وويشل هغه وخت به يې هيڅ کوم اختلاف او خواږدي نه درلودله.» ۲۳۴/۳۵ دا ځل رباني او حکمتيار خپلې دښمنۍ او جگړې چې د کابل د وړانديدو، لسگونو زرو کابلانو او نورو هيوادوالو د وژل کيدو او د لکونو وطنوالو د کډوالۍ سبب شوې وې هېرې کړلې او پردي سلا شول چې د جمهور رئيس او صدراعظم په توګه ائتلافي حکومت جوړ کړي ترڅو د طالبانو خلاف غښتلي جبهه جوړه او پدې ډول په واک کې پاتې شي. حکمتيار ۱۹۹۶ کال د جون په اوومه کابل ته راغی او د صدارت عظمۍ په څوکۍ يې ډډه ولگوله. يوه ورځ وروسته رباني جلال آباد ته ولاړ ترڅو د جهاد د زمانې خپل ياران محمدي، خالص او گيلاني لکه حکمتيار پخلا او نوي بهير ته چې موخه يې د طالبانو خلاف جبهې غښتلي کول او د لعنتي واک ساتل وو را جلب کړي خو پدې کار کې پاتې راغی. د رباني - حکمتيار د تمې خلاف «په جون کې محمدي، خالص، گيلاني او د مجدي استازي په کندهار کې د طالبانو له مشرانو سره گوري، هغوی د يوې اعلاميې په ترڅ کې رباني د هيواد د ټولو بدمرغيو عامل وګاڼه او د جمهوري رياست نه يې د هغه د ګوښه کيدو غوښتنه وکړه.» ۲۲۶/۳۴۱ دې اعلاميې وښودل چې نور د مسعود، رباني او حکمتيار ستوري په لويډو دي او هماغه دي چې طالبانو د ۱۹۹۶ کال د سپتمبر په اووه ويشتمه کابل ونيو. حکمتيار د پلازمېنې څخه خپل او د خپلو ائتلافي ملګرو د تېښتې داسې انځور کاږي: «طالبان له دواړو خواوو پلچرخي ته راوړسيدل په پلچرخي کې محدود شمير کسانو د څو محدودو ساعتونو لپاره مقاومت وکړ، کابل عملاً تخلیه شوی و، قوماندانان او مسئولین وتلي وو، زه په صدارت کې وم وروڼو مسئولينو د وتلو اطلاع راکړه، ارګ ته ولاړم په ارګ کې له څو انضباطانو پرته هيڅوک نه وو، راته وويل شول چې استاد رباني په بلنډاژونو کې ستاسو انتظارکوي هلته ورسيدم گورو چې ټولو بار او بستره تړلي او د جبل السراج په لوري د خوزيدو لپاره تياري نيسي له دوی سره يو ځای په هغه لوري وخوزيدو او پدې ترتيب مظلوم کابل په ۵/۷/۱۳۷۵ د پنجشنبې په ورځ د طالبانو په لاس کې پريووت او د کابل منحوس ائتلافي حکومت را نسکور شو.» ۲۲۶/۳۵-۲۲۷ رباني ارګ پرېښود خو تخت يې د ښکلي پيغلې په څير له کابل نه د تخار ولايت تر خواجه بهاولدين پورې په غير کې نيولی ګرزواه او ځان يې د افغانستان د اسلامي دولت جمهور رئيس ګاڼه او استازي يې په ملګرو ملتو کې د افغانستان د اسلامي دولت نماينده ګي په غاړه لرله.

د افغانستان د اسلامي امارت لومړی واکمني

د طالبانو د تحريک را څرګندېدل د هغه نه زغمونکي انارشيزم، د هېواد د ځمکنۍ سلامتيا نږدې ته ګواښونو او د واکمن وحشت په وړاندې د افغان ولس هيلو ته ځواب وو ترڅو انارشيزم او وحشت پای ته ورسېږي، د هېواد سلامتې تضمين او په هېواد کې امن او تېکاوت ټينګ شي. طالبان په هيواد کې د فساد او انارشيزم د له منځه وړلو، شريعت د پلي کولو، د امنيت د ټينګولو او د افغانستان د جغرافيايي يووالي د تضمينولو تر شعار لاندې لومړی ځل د کندهار څخه سر راپور ته کړ. په کندهار کې

د ملامحمد عمر د ملگرو له لوري د بشپړ امنيت ټينگښت پايله دا شوله چې په لنډه موده کې طالبان د کابل تر څنډو را ورسيزي. د ولس له لوري د طالبانو له تحريک څخه ملاتړ د دې لامل شو چې د ۱۳۷۵ کال د وري په څوارلسمه د کندهار په زړه ميخانيکي لېسه کې يوزر او پنځه سوه ديني عالمانو او ملايانو ملامحمد عمر ته د امير المؤمنين په توگه بيعت وکړ او د افغانستان اسلامي امارت يې اعلان کړ. طالبانو د ۱۳۷۵ کال د تلې په شپږمه د کابل ښار د کمزوري مقاومت وروسته ونيو او پدې ډول د حکمتيار په وينا منحوس ايتلافي حکومت نسکور او واکمنان يې لومړی پنجشير او وروسته مزار شريف ته وتښتېدل. د کابل د نيولو سره سم طالبانو نجيب الله او د هغه ورور د م، م له دفتر څخه واپستل، بېله محاکمې يې چانوارې کړل او جسدونه يې د عامې روغتيا په څلور لارې کې د نندارې لپاره را وځړول چې دا کار يې په کورنۍ او نړيواله کچه وغندل شو. د نجيب له وژلو وروسته ملا رباني د طالبانو د دولت مشر د يوه خبريال د دې پوښتنې په ځواب کې چې ولې مو نجيب بېله محاکمې چانوارې کړ ويلي وو د هغه محاکمې ته اړتيا نه وه ځکه چې هغه په خپلو جنايتونو اعتراف کړی وو چې «موږ خلکو ته د کور، کاليو او ډوډۍ ژمنې کړې وې خو د کور پر ځای مو گور، د کاليو پر ځای مو کفن او د ډوډۍ پر ځای مو مرمۍ ورکړې.» طالبانو د کابل له نيولو وروسته د تخار، بدخشان او پنجشير د ولسوالۍ پرته په ټول هېواد ولکه ټينگه کړله. طالبان هر ځای چې واکمنېدل هلته يې محمدي شريعت پلي کاوه، وسلې او پاتکونه يې ټولول او ډاډمن امنيت يې ټينگه کاوه. پدې ډول يې د پياوړي مرکزي حکومت بنسټ کېښود او افغانستان يې د حتمي تجزيې وژ غوړلو. هغه مهال هيواد د ټوټې کيدو له گواښ سره مخ وو ځکه چې په هرات کې د اسماعيل خان امارت چلېده، په مشرقي کې د حاجي قدير پاچاهي وه او په کابل کې گڼې واکمنۍ ترسترگو کېدې تردې چې په شمال کې د دوستم کرنسي هم چلېده او د شمالي سالنگ د ټونل په خوله کې يې ستره لوحه لگولې وه چې پرې ليکل شوي وو (به خراسان خوش آمدید!). د دې معنی دا وه چې شمالي ولايتونه د افغانستان برخه نه بلکې د خراسان په نامه جلا هيواد دی. د طالبانو دا هوډ چې په افغانستان کې سوله ټينگه او د هېواد جغرافيايي يووالي تضمين شي چمتو وو د دوستم غوښتنې ته چې په افغانستان کې د فدرال سيستم د جوړولو ليوال وو لږ ووايي. همدا لامل وو چې د پاکستان د کورنيو چارو وزير نصرالله بابر او مولانا فضل الرحمن د پاکستان د جمعيت العلماء اسلامي مشر په کابل او مزار شريف کې د اسلامي امارت او اسلامي - ملي غورځنگ له مشرانو سره ليدنې کتنې تر سره کړلې چې په پايله کې يوه پنځه ماده يې لوزنامه لاسليکولو ته چمتو شوه چې پنځمه ماده يې د فدرال سيستم په هکله وه. خو کله چې د افغانستان لپاره د ملگرو ملتو ځانگړي استازي رابرت هول دا ماده ونه منله د طالبانو او اسلامي - ملي غورځنگ ترمنځ جوړجاړی هم له ماتې سره مخ شو. د طالبانو له لوري د فدرال سيستم منل ښيي چې هغوی غوښتل هيواد ته سوله او ټيکاو راوړي او د دې هيواد جغرافيايي يووالي تامين شي خو ملگرو ملتو يې مخنيوی وکړ. دا بيا ښيي چې هغه مهال ملگرو ملتونو نه غوښتل په افغانستان کې جگړه پای ته ورسېږي او افغانستان قوي مرکزي واکمني ولري. پداسې حال کې چې هغه مهال د شمال تلوالې د افغانستان د کشالي حل د افغانستان د تجزيې له لارې گڼلو او غوښتل يې افغانستان په دوو، شمالي او سويلي برخو ووېشي. پدې اړه رزاق مامون د رد پای فرعون نومي کتاب کې په مزار شريف کې د ايران د پوځي قونسل تلفوني خبرې را وړې دي چې احمدشاه مسعود ته داسې وايي: «بالاخره په افغانستان کې د خپلو دوستانو او بهرنيو دوستانو سره د مشورې وروسته پرېکړې ته رسېدلي يو چې د افغانستان کرکېچ د منلو وړ د عادلانه حل لپاره بايد دا هېواد په دوو شمالي او سويلي برخو ووېشل شي، ... ستاسې د معلوماتو لپاره غواړم ووايم چې د متحدې جبهې ټول مشران په تېره سپين بريری (رباني) او پهلوان (دوستم) خپله بشپړه همغږي اعلان کړې ده.» د لټه د شمال تلوالې ملي ضد دريځ او د يو موټي

افغانستان د شتون سره مخالفت او دښمني برېښېږي. د طالبانو لخوا د کابل له نیولو وروسته رباني او ملګري یې شمال ته وتښتېدل لومړی یې مزار شریف او بیا د تخار ولایت د خواجه بهاولین ولسوالي د افغانستان د اسلامي دولت د پایتخت په توګه غوره کړل. د خواجه بهاولین ولسوالۍ چې دولتي ادارو ته اړینې ودانۍ نه لرلې رباني کانترونه کېښودل او هلته یې د وزیرانو لپاره دفترونه جوړ کړل او په یوه زاړه کور کې یې د جمهور رییس مقام غوره کړ لدې امله نړیوالو رسنیو د رباني حکومت «د استاد رباني کانتنبري حکومت بللو» ۴۹۲ / ۱۷ خو د رباني د واکمنۍ غوره نوم ګرځنده حکومت وو. له یاده ونه باسو چې مسعود او یارانو یې یوه اونۍ مخکې تردې چې طالبان کابل ونیسي د کابل څخه وسلې او پوځي تجهیزات او د بانک خزانې د پنجشیر ولسوالۍ ته لېږدولي وو. د شمال تلوالې مشرانو شمال ته په رسیدو سره خپلې پرونۍ دښمنۍ او د یوې د جنګیالیو قصابۍ هېرې کړې او په خنجان کې یې د مسعود، خلیلي او دوستم تر مشرۍ لاندې د افغانستان د دفاع عالي شورا چې یوه پوځي ټلواله وه جوړه کړه چې پدې ډول هیواد په دوو شمالي او جنوبي جبهو وویشل شو. وروسته لدې شمال ټلواله د طالبانو تر ولکې لاندې سیمې د عادي توغندیو پرځای د سکاد، اوراګان او لونا توغندیو او الوتکو هدف ګرزوي. عجیبه داده کله چې د شمال ټلوالې د واکمنۍ پر مهال د هغې جهادي سیالانو کابل په توغندیو ویشته هغه یې غیراسلامي عمل او د خلکو په وړاندې جنایت ګانه خو شمال ټلوالې خپل دې کار ته جهاد او د مقاومت نوم ورکاوه. د طالبانو د راڅرګندېدو پر مهال رباني طالبان د «سولې ملایکې» ګڼل خو د کابل څخه له تښتېدو وروسته یې ځواکونو د سولې ملایکې لکه شیطانان په توغندیو ویشل او بمباردول. دلته لیدل کېږي چې څه ډول د اسلام له سپېڅلې نامه څخه ناوړه ګټه پورته کېږي. د اسلامي دولت په واکمنۍ خو په واقعیت کې د تنظیمونو په انډوخر کې نه یوازې امنیت ګډوډ شو، د عامه او د خلکو د جایدادونه غضب پیل، کابل په کنډواله واوښت او دولتي ادارې لوټ شوې. د هغه سره جوخت د مخدره توکو کښت او د هغه قاچاق وده موندله خو طالبانو د ډاډمن امنیت د ټینګولو ترڅنګ او د ملا محمد عمر د یوه فرمان له مخې په هغو سیمو کې چې طالب واک چلاوه په بشپړ ډول د تریاکو کرڼه له منځه ولاړه. په کابل باندې د واکمنېدو سره سم طالبانو لاندې پنځه فقره نيزه اعلامیه خپره کړله:

- ۱- ټولې ادارې اسلامي دي.
- ۲- هر چا چې د بیت المال، مال وری وي هغه دې نوموړو اسلامي ادارو ته وسپاري.
- ۳- هر څوک چې د امنیت په اخلالولو او غلا باندې لاس پورې کړي سخته سزا به ورکړل شي.
- ۴- ښځې به د بل امر پورې په کور کې ناستې وي او دفترونو ته د تګ اجازه نلري.
- ۵- ښځې د کور څخه د وتلو په مهال په بشپړه توګه په بورقو (چادریو) کې وي.

د دې اعلامیې د تطبیق لپاره د امر بالمعروف او نهی عن المنکر اداره چې په نړیوالو رسنیو کې مذهبي پولیس یادیدل مؤظفه شوله. طالبانو د لمانځه ادا کولو مسئلې ته زیات پام راګرزولی وو او خلک یې اړ ایستل چې د لمانځه په وخت کې جوماتونو ته لاړشي. داسې هم پېښ شوي دي چې یوه تن د یوه وخت لمونځ څو ځله ادا کړي. طالبانو په موسیقي او دودیزو مېلو، سپورت، انځور اخیستنې، د مجسمو جوړولو، رسامۍ او د ښځو په کار او د نجونو په زده کړو بندیز ولگاوه. طالبانو ویل چې نجونو او ښځو ته به هغه مهال زده کړو او کار ته اجازه ورکړي چې اړین چاپیریال چمتو کړي خو د خپلې پنځه کلنې واکمنۍ تر پایه یې دا چاپیریال چمتو نکړ. طالبانو په بامیان کې د بودا سترې مجسمې و نړولې. د طالبانو د مقرراتو په وړاندې په هرات او کابل کې ښځو اعتراضیه لاریونونه او مظاهرې وکړلې. د ۱۹۹۶ کال د جنورۍ په یوولسمه د هرات د ښځو لاریون د طالبانو له لوري وځپل شو. دا د ښځو په وړاندې دوهم

ځل وو چې د حکومت لخوا ځواک استعمالیږي. لومړی ځل د کارمل د واکمنۍ په مهال په ۱۹۸۰ ز کال کې کله چې د کابل د ځینو لیسو نجونې د شوروي د اشغال خلاف کوڅو ته راووتلې وځپل شوې چې مرگ او ژوبله یې هم لرله. د طالبانو له لوري د دا ډول مقرراتو پلي کول غوڅ اکثریت ځوانانو او ښاريانو ته د زغم وړ نه وو له همدې کبله د هیواد څخه د تیښتې بهیر چې د شوروي اشغال او د تنظیمونو د واکمنۍ په مهال یې قوت موندلی وو د طالبانو په واکمنۍ کې دوام وموند. سربیره پردې طالبانو په هیواد کې د نړیوالو خبریه مؤسسو په فعالیت پدې نامه بندیزونه ولگول چې عیسویت ترویجوي. ځینې بهرني اتباع یې وشرل او بنديان کړل. طالبانو د دوی د شکمنو فعالیتونو په اړوند شواهد او اسناد هم خپاره کړل. د طالبانو له لوري د تخار او بدخشان پرته د نورو شمالي ولایتونو د نیولو وروسته پاکستان، سعودی عربستان، اماراتو او بحرین د طالبانو اسلامي امارت په رسمیت و پیژندلو خو بحرین ډېر ژر خپله رسمیت پیژندنه بېرته واخېستله. هیره دې نه وي چې د شمال خلک د افغانستان د سويلي سیمو د ولسونو په شان د شمال ټلوالې له وحشت څخه تر پوزو راغلي وو همدا لامل وو کله چې «طالبان د سرې او بریښنا د فابریکې او اتلسمې فرقي شاوخوا و رسیدل د ښار په د ننه کې د طالبانو په ملاتړ پاڅون وشو.» ۲۳۴/۴۲ په مزار شریف کې د طالبانو په ملاتړ ولسي پاڅون ښيي مزاریانو چې غوڅ اکثریت یې د شمال ټلوالې په اند د هیواد د لږکیو سره تړاو لري هغو ډلو ته شا کړه چې د دوی د حقوقو د ترلاسه کولو په نامه یې جنډې پورته کړې وې. د مزاریانو پاڅون وښودل چې مزاریانو لکه د افغانستان د نورو سیمو اوسیدونکو افغانان په پښتنو او غیر پښتنو، ډېرکیو او لږکیو نه ویشل او هغوی غوښتل پخپل ټاټوبي کې یې سر، مال او پټ خوندي وي که په واک کې پښتون وي یا غیر پښتون. مخکې وویل شول چې امریکې د طالبانو غورځنګ څخه پدې خاطر ملاتړ وکړ چې په افغانستان کې د امنیت د ټینګولو له لارې د منځنۍ آسیا انرژي او په هغو کې د ترکمنستان څخه پایپ لاین نړیوالو بازارونو ته وغزوي. هماغه دي چې امریکایي یونیکال کمپنۍ د طالبانو سره پدې تړاو مذاکرې پیلوي چې اړینې پایلې یې نلري او له هغه وروسته طالبان د ارجنټاینې بریداس کمپنۍ سره خبرې پیل کړې چې د نوموړې کمپنۍ سره موافقې ته ورسېدل. لدې وروسته واشنگتن د افغانستان د اسلامي امارت د راپرزولو په نقشه کار پیلوي او هغه د بنسټپاله اسلامي ډلې په نامه چې ګواکې نړۍ ته ګواښ جوړوي د خپل تبلیغاتي ماشین موخه ګرزوي. دلته دا واقعیت برېښي چې واشنگتن د نورو هیوادونو د سیاسي ډلو او حکومتونو سره په اړیکو کې خپلو ګټو ته لومړیتوب ورکوي که دې ډلو او حکومتونو د خپلو ملي ګټو په پرتله امریکایي ګټو ته لومړیتوب ورکاوه او د واشنگتن دیکتې ته یې غاړه ایښودله په غیر کې یې نیسي او هغوی چې خپلو ملي ګټو ته لومړیتوب ورکوي د واک څخه تر راپرزولو پورې مټې رانغاړي او رنګارنګ ناولي نومونه لکه ترهګر پرې اېږدي. ژوند ښيي چې امریکا په سره سینه د پرمختګ څه چې د انسانیت د دښمنانو سره همغږې او همغاړې شوې او په یوه جبهه کې دریدلې ده. امریکا د افغانستان د اسلامي امارت دریځ ته چې خپلو ملي ګټو ته لومړیتوب ورکاوه د دښمنۍ لاره غوره کړه پدې کې شوه چې څرنگه دا ځواک د افغانستان له سیاسي ډګر څخه وباسي او خپل ګوډاګیان واک ته ورسوي. کله چې د ۲۰۰۱ کال د سپتمبر په یوولسمه د امریکایانو د ادعا پر اساس د القاعده شبکې د نیویارک په سوداګریز مرکز او پنتاګون ترهګریز بریدونه وکړل چې هغه مهال د دې شبکې مشر اسامه بن لادن د جورج بوش د کورنۍ پخوانی ملګری او تجارتي همکار په افغانستان کې مېشت وو وپتېيله د القاعده شبکې سره د مبارزې په نامه پر افغانستان برید وکړي. اسامه یمني الاصله عربستانی د شوروي اشغال پرمهال لومړی پاکستان او بیا افغانستان ته راغی. هغه په ۱۹۸۷ کال کې د پکتیا په ځایو کې د القاعده شبکې بنسټ کېښود چې غږې یې ټول عرب جنگیالي وو. اسامه د شوروي د اشغال د ختمېدو وروسته بېر ته عربستان ته ستون شو. د

کویت د جگړې وروسته چې زرگونه امریکایي پوځیان په سعودي کې مېشت شول هغه د امریکا او سعودي دولت خلاف دریځ غوره کړ او اړ شو سودان ته کډه شي. د اسامه د سیاسي سلاکار مصطفی حامد (ابوالولید مصري) په وینا «افغانستان ته د اسامه بن لادن راتګ د امریکا د متحده ایالاتو او سوداني حکومت د قبلي تفاهم او موافقې له مخې تر سره شو، او دغه خبره د سودان د استخباراتو د وخت رییس قطبی المهدي مونږ ته په واضح تورو کې وکړه چې افغانستان ته د اسامه بن لادن انتقال د امریکا د دولت، سوداني حکومت او خپله اسامه بن لادن په ګټه یوه پرېکړه ده.» ۲۳۶ مصطفی حامد د رباني واکمنۍ پر مهال د عمر البشیر د سودان ولسمشر په ځانګړې الوتکه کې له اسامه سره یوځای د ۱۹۹۶ کال د مې په میاشت کې د الخرطوم څخه ننګرهار ته راغلی او دوی ټول د مولوي خالص په فامیلیو کې د انجنیر محمود په اړوندې یوې ودانۍ کې ځای پر ځای شوي دي. البته د رباني حکومت یو پلاوی سودان ته واستولو چې اسامه او ملګري یې افغانستان ته راولي. د اسامه د راتګ وروسته په سودان کې د القاعده د شبکې او د هغه د کورنۍ سل تنه غړي هم په دوو سوداني الوتکو کې د افغانستان ننګرهار ته راولېږدول شول. رباني هغوی ته افغاني تذکرې ورکړلې. دا په خپله معما ده چې د امریکا تر تعقیب لاندې بن لادن د امریکا او سودان د حکومتونو د ګډې پرېکړې له مخې د سودان د ولسمشر په ځانګړې الوتکه کې افغانستان ته رالېږدول کېږي. د طالبانو په واکمنۍ کې اسامه او ملګري یې په کندهار کې د لویې ویالې څلور برجه کلا کې ځای پر ځای شول. مصطفی حامد ملا محمد عمر مجاهد ته د اسامه د بیعت ورکولو په اړه چې بالنیابه یعنې د ده د استازي مصطفی په لاس د ۱۹۹۸ کال د نوامبر میاشتې په دوهمه وشو وایي: «ما پر اسامه بن لادن ډېر ټینګار درلود چې هغه باید له ملا محمد عمر مجاهد سره بیعت وکړي، خو نوموړي زما د دې غوښتنې په مقابل کې د ځنډ لپاره پلمې لټولې...، نوموړي چې کله زما اصرار ولیده را ته یې وویل چې بس سبا به د ملا محمد عمر مجاهد دفتر ته د بیعت کولو لپاره ورځو!...، سهار وختي زه د اسامه استوګنځي ته ورغلم چې له نوموړي سره یوځای د امارت دفتر ته ولاړ شم، خو هلته مې چې وضعیت وکوت داسې نه معلومېده لکه شیخ چې د امارت دفتر ته د تللو اراده لري. له لږ انتظار وروسته مې ور ته وویل: ما چې د امارت دفتر ته ستاسې د ورتلو کوم وخت ښودلی پر هغه اوس یو ساعت اوښتی، هغوی به انتظار وي، تاسو به کله ورځئ؟ شیخ په ځواب کې راته وویل چې زموږ مشوره دا شوه چې تاسو ورشئ او زما په نیابت ور سره بیعت وکړئ.» ۲۳۷ کله چې اسامه خپل سیاسي سلاکار ته زموږ د مشورې خبره کوي دا پوښتنه را زېږوي چې هغه له چا سره مشوره کړې ده او د «زموږ» څخه یې موخه څوک دي؟ د سپتمبر د یوولسمې مرموزې ترهګریزې پېښې وروسته د سپتمبر په شلمه امریکا له طالبانو وغوښتل چې اسامه او د القاعده ټول غړي امریکا ته وسپاري. طالبان په پېښه کې د هغوی د ښکېلتیا ثبوت غواړي خو امریکا دا وړاندیز نه مني وروسته طالبان چمتو کېږي چې اسامه پاکستان ته وسپاري تر څو هلته محاکمه شي خو پروېز مشرف دې کار ته چمتو نشو. امارت د امریکایانو سره د ستونزې د حل په موخه د خبرو وړاندیز وکړ چې امریکایان دا وړاندیز هم رد کړ. وروسته لدې ملا عمر د اسامه په هکله د امریکایانو وړاندیز د ملایانو غونډې ته راجع کړ او ملایانو پرېکړه وکړله چې اسامه دې په خپله خوښه له افغانستان څخه ووزي. خو امریکایانو د اکتوبر په اوومه (تلي پنځلسمه) پر افغانستان هوايي او د فارس د خلیج څخه د اوږد واټن توغندیو بمبارۍ وکړلې چې لومړني ګوزارونه یې په کندهار او د ملا عمر په استوګنځي وو. هېره دې نه وي چې د سپتمبر د یوولسمې پېښې وروسته د شمال تلوالې مخورو امریکایانو ته د اسلامي امارت په نسکورولو کې د چوپړ ټیرونه و ډبول او امریکایانو هم د افغانستان په نیولو کې د هغوی او د هغوی له ملیشو څخه د اجیرومزدورانو په توګه ګټه پورته کړله. د امریکایي – انګریزي هوايي او توغندیو د ګوزارونو او د شمال تلوالې د ملیشو د یرغلیزو

عملياتو له امله په پرله پسې توگه طالبانو د ولايتونو كنترول له لاسه ورکاوه د شمالي ولايتونو زرگونه تنه جنگيالي يې په کندز کې د شمال تلوالې له خوا اسير او د نورو سيمو جنگيالي يې په ولس کې متواري شول پدې ډول د طالبانو اسلامي امارت نسکور او د هېواد په برخليک صليبي اشغالگر واکمن شول .

شپږم څپرکي

د ترهگرۍ ضد که ډير مخيزه نه ختميدونکي جگړه ؟

د ۲۰۰۱ ز کال د اکتوبر په اوومه (تلې پنځلسمه) امریکایي او انگرېزي الوتکو او توغندیو د القاعده شبکې سره د مبارزې په نامه پر افغانستان بمبارۍ پیل کړې او د شمال تلوالې ملیشو د یرغلګرو د مزدورو پلي ځواکونو په رول کې د اسلامي امارت په سنگرونو ور ختل چې په پایله کې د طالبانو اسلامي امارت نسکور او د شمال دا د شر افساد تلواله ظاهره واک ته ورسول شوه. اشغالګرو پدې پلمه پر افغانستان یرغل وکړ چې ګواکې د ۲۰۰۱ کال د سپتمبر په یوولسمه د امریکا د متحده ایالتونو په سوداګریز مرکز برید د اسامه بن لادن له لوري تنظیم شوی دی. د امریکې د دولت رسمي روایت داسې وو چې د ۲۰۰۱ ز کال د سپتمبر په یوولسمه د نیویارک په وخت سهار په ۸ بجو او ۴۵ دقیقو نولس تنه عرب چې پنځلس یې سعودیان وو د امریکې په ختیځه برخه کې څلورو الوتکو ته پورته شول او د الوتکو کنټرول یې پخپلو لاسونو کې ونیو. دوی الوتکې د نیویارک د سوداګریز مرکز له دوو ودانیو ، بله په واشنګټن کې د امریکې د دفاع وزارت د ماڼۍ (پنتاګون) سره وجنګولې او څلورمه په پنسلوانیا کې ولوبېدله. د دغه برید قربانیان ۲۷۹۳ کسان وو. ددې پېښې په اړه بېله څېړنو د برید په ورځ د امریکې دولت پر په اسامه بن لادن واچوله. انگلوساکسوني اشغالګرو د افغان ولس رواني ځانګړتیاوو ته په کتو سره چې د خپلواکۍ د ګټلو په موخه به وسلې ته لاس اچوي تر څو د خپلو ځاني او مالي تلفاتو کچه او د افغانانو مورال را ټیټ کړي خپل ناتويي او غیر ناتويي متحدین هم له ځان سره ملګري کړل. پدې ډول په افغانستان کې د پنځوسو هېوادونو پوځیان ډېره شول. په افغانستان کې لویدیځ خپل پوځي شتون ته د ترهگرۍ سره نړیواله مبارزه اعلان کړله. خو افغان ولس د دې ډله ییز اشغال په وړاندې د آزادۍ جګړه پیل او دې جګړې څه کم شل کاله دوام وموند. د افغان ولس مقاومت چې مشري یې د طالبانو اسلامي تحریک لرله اشغالګر دې ته اړ اېستل له طالبانو سره د سولې خبرې پیل کړي ترڅو په ۲۰۲۰ کال کې د فبرورۍ په ۲۹ په دوحه کې د طالبانو او امریکایانو تر منځ د سولې تړون لاسلیک شو چې منځپانګه یې د افغانستان څخه د بهرنیو پوځیانو وتل وو. دا تړون د م، م د امنیت په شورا کې ثبت شو. د تړون د لاسلیک پر مهال د شپږ دېرشو هېوادونو استازي موجود وو. د تړون له مخې به اشغالګر په څوارلسو میاشتو کې له افغانستان څخه وتل. خو امریکایانو د تړون څخه سرغړونه وکړله او د اشغالګرو وروستی ډله د ۲۰۲۱ کال د اګست په یوډېرشمه د شپې په تیاره کې لکه غله د کابل د هوایي ډګر څخه ووتل. پدې ډول د افغان ولس خلاف د ناتويي اشغالګرو توده جګړه پای ته ورسېدله خو ماتې خوړلې امریکې د افغانانو خلاف سره (اروایي او اقتصادي) جګړه و نه دروله. د ترهگرۍ په وړاندې د نړیوالې جګړې په اړه د ځېنو د نظر خاوندانو له څرګندونو معلومېږي چې د دې جګړې موخه مبهمه او ناڅرګنده او په اړه یې اندونه او تفسیرونه ویشلي وو چې دا د دې جګړې پېچلتیا جوتوي. تردې چې ځېنې امریکایي څېړونکي هم د سپتمبر د یوولسمې برید په پېښېدو کې امریکایي څارګره اداره ښکېله ګڼي. د جګړې د پیل پر مهال د هغې په هکله د نړیوالې ټولنې ظاهري اجماع شتون درلود خو د وخت په تېریدو سره دا اجماع پیکه کېدله او سیمه ییز ځواکونه د واشنګټن – لندن په موخو شکمن شول او پدې هڅه کې شول ترڅو د افغان ملي مقاومت سره اړیکې ټینګې کړي او پدې ډول افغان ملي مقاومت په نړیواله کچه مشروعیت پیدا کړ. دې بنسټیز بدلون او د افغان ملي مقاومت په خپلو کې د ناتويي ځواکونو د پاتې راتلو پایله دا شوله چې د دوحې تړون لاسلیک شي. د تړون د لاسلیک وروسته د اشغال لاندې

حکومت امنيتي ځواکونو جگړه ييز مورال تر دې کچې کمزوری شو مخکې لدې چې ټول اشغالگر ځواکونه له افغانستان څخه ووزي دوي اونی مخکې د اشغال زېږنده بلواک حکومت نسکور شو ، مشران يې بهر ته وتښتيدل، طالب جنگيالي کابل ته ننوتل او پدې ډول طالبانو د دوهم ځل لپاره د ۲۰۲۲ کال د اگست په پنځلسمه واک تر لاسه کړ. د افغانستان څخه د اشغالگرو د وتلو وروسته دا ځل طالبان په بشپړ ډول په ټول افغانستان واکمن شول چې پدې وروستيو څلورو لسيزو کې يوه حکومت هم په ټول افغانستان ولکه نه وه ټينگه کړې . خو تر دې دمه (۲۰۲۴ کال د نومبر شلمه) يوه هېواد هم اسلامي امارت په رسميت نه دی پېژندلی. که کوم دولت د اسلامي امارت د په رسميت پېژندلو هڅه کړې د واشنگتن له تهديد سره مخ شوی دی . له بله پلوه واشنگتن په نوي حکومت ظالمانه بنديزونه ولگول ، د افغانستان اسعاري زېرمې يې کنگل کړلې ، د سوفيت بانکي سيستم څخه يې افغانستان و اېست چې د افغانستان په اقتصادي وضعيت يې ناوړه اغېز پرېښود. که ۲۰۰۱ کال کې په وروستيو کې دا جگړه د القاعده شبکې ضد جگړه گڼل کېده خو د وخت په تېرېدو سره دې جگړې ته مختلف نومونه او تعريفونه ورکړل شول . د افغانستان د دې جگړې ځانگړتيا پدې کې وه چې هغه د يو چا (القاعده) په نوم د بل چا (افغان ولس) سره پر مخ تلله. له همدې کبله د افغانستان د دې ډير مخيزه نه ختميدونکې جگړې بهير او څرنگوالي او په جگړه کې د ناټو د سازمان مرموز فعاليتونه او د افغانستان ځمکنی واقعيتونه ددې سبب شول چې څېړونکي او سياستوال دې جگړې ته لاندې نومونه او تعريفونه ورکړي:

- ۱- د امريکې د گټو جگړه
- ۲- د ترهگرۍ ضد جگړه
- ۳- د افغانستان د خپلواکۍ د گټلو جگړه
- ۴- د پرمختلونکو او پرشا تلونکو ځواکونو ترمنځ جگړه
- ۵- د نالليکو جگړه
- ۶- د افغانستان د هويت د بحران جگړه
- ۷- نيابتي او تحميلي جگړه
- ۸- د افغانستان د بيلابيلو قومونو ترمنځ جگړه
- ۹- د پښتنو د خپلو جگړه.

پر افغان ولس د دې تپل شوي جگړې په هکله مختلف تعريفونه په جگړه کې د ښکېلو اړخونو د نقشو، ستراتيژيو، څرگندو او ناڅرگندو موخو او تبليغاتو څخه اغېزمن دي . له بله پلوه د ځواکمنو دولتونو، سيمه ييزو لوبغاړو او گاونډيانو ستراتيژۍ او د متحده ايالتو برلاسی دريځ هم پکې ځانگړی ځای لري. دا په پام کې ولرو چې انگلوساکسوني لښکر د افغان ولس په غوښتنه ، د کومې لوزنامې او د ملگرو ملتو د سازمان د پرېکړې له مخې افغانستان ته نه بلکې د يووېشتمې پېړۍ د واکمن د ځنګل د قانون تر اغېز لاندې د ټولو نړيوالو قوانينو او نورمونو خلاف پر افغانستان يرغل ترسره شو، يرغلگرو د خپلې خوبښې وگړي د واک په گډۍ کينول چې دا د بشر د حقوقو د نړيوالې اعلاميې څخه څرگنده سرغړونه وه کومه چې ولسونه بايد خپل برخليک پخپله وټاکي. ښکېلاکگر عملاً د افغانستان پر ځمکه او هوا واکمن وو او اشغالگرو په افغانستان کې هم ټولو ته څرگند فورمول «بېل يې کړه ، اېل يې کړه» عملي کړ . د آلمان د بن په کنفرانس کې د قومونو د ونډې او هغه هم په غير عادلانه ډول د طالبانو وروسته واکمنۍ بنسټ ايښودل د بېل يې کړه ، اېل يې کړه د فورمول د پلي کولو لومړی افغاني ضد اقدام وو. د بن د غونډې د پرېکړو له مخې د قومي تړاوونو پر بنسټ د واکمنۍ جوړول او وروسته قومي او ژبنيو اختلافونو ته لمن وهل، په هېواد او په تيره شمال او شمال لوېديځ کې د پښتنو په وړاندې پرله پسې زورزياتي ته په

کتنې سره ځينې دا جگړه د پښتنو د خپلو جگړه گڼي چې تر يوې کچې دا ډول ارزونه سمه بريښي ځکه چې اشغالگرو په افغانستان او پنجاب دا دانگريز- امريکي مخلوق په پاکستان کې د پښتنو د خپلو تگلاره غوره کړې وه . په رسنيو، ټولنيزو شبکو او د سياستوالو ترمنځ د پښتون او غيرپښتون ، ډېرکيو او لږکيو، افغان او افغانستان ، درانيو او غلزيو د وېشونکو اصطلاحاتو کارول او د قومي شوراگانو جوړول ټولو ته څرگند دي چې افغان قومونه او پښتني قبيلې سره جلا او يو د بل په وړاندې ودروي. د ۲۰۰۱ کال د اکتوبر په اوومه د امريکي- انگريز د پوځي تلوالې لخوا پر افغانستان پوځي يرغل د نوموړو دولتونو له لوري د امريکي په ۱۱۰ پوريزه غبرگونو سوداگريزو ودانيو د ترهگرو بريدونو په وړاندې غبرگون وو چې گڼې اسامه بن لادن تنظيم کړي وو. پدې هکله د پام وړ خبره دا ده چې د ۲۰۰۹ کال د مارچ په ۲۸ په کانادايي (تورنټوسن) نومي مشهوره ورځپاڼه کې راغلي دي چې په نيويارک او واشنگتن باندې يرغل په هسپانيه او آلمان کې جوړ او طرح کوونکي او پلي کوونکي يې پاکستان ، سعودي او عربي اتباع وو .

لکه څرنگه چې په تېر څپرکي راغلي وو چې د پاکستان د وخت صدراعظمه بينظير بوتو د طالبانو تحريک يوه پروژه بولي چې «د انگلستان په نوبت، د عربستان په مالي مرسته ، د امريکا په ملاتړ او د پاکستان د روزنې پر بنسټ ترسره شوه .» که دا ادعا ومنل شي بيا دا پوښتنه را پيدا کېږي چې ولې د دې پروژې جوړونکو د خپلې پروژې د منځه وړلو په خاطر گام اوچت کړ . واقعيت دا دی چې اسلامي امارت د يوه خپلواک حکومت په توگه هغه مهال د امريکي دښمني وگټله چې هغوی د افغانستان له لارې د نلليکي د غځيدا په تړاو د امريکايي د يونيکال د کمپنۍ وړانديزونه ونه منل او د خپلې ونډې برخليک د ارجنتاين د بريداس کمپنۍ سره تړلی وو ځکه بريداس د يونيکال په پرتله طالبانو ته د نلليکي د غځيدا او د سرکونو د جوړېدو په تړاو د لا گټورو پانگو وړانديز کړی وو. کله چې واشنگتن د طالبانو له دې هود څخه خبر شو د امريکي د بهرنيو چارو د وزارت مرستيالي کرسټينا روکا طالبان پخپلې دې وينا وگواښل چې «يا به زموږ د سرو زرو وړانديز منئ يا به مو د بمونو تر باران لاندې شخ کړو.» ۲۳۸ په پانگوالو سترو صنعتي هيوادونو کې حکومتونه او واکمن سياستوال د غټو کمپنيو د ارادې پر بنسټ خپلې تگلارې جوړوي ان تردې چې دا کمپنۍ د دې هيوادونو مشران خپل نوکران گڼي. د (هيڅوک جرأت نلري هغه توطئه وبولي) په کتاب کې د ديويډ راکفلر، ريجارډ نکسن او هنري کسنجر انځورونه يو ځای چاپ او د انځور لاندې ليکل شوي وو : «راکفلر او د هغه دوه نوکران.» همدا علت وو چې د واشنگتن واکمنو د يونيکال د کمپنۍ د ارادې له مخې پريکړه وکړه چې د طالبانو د اسلامي امارت د رانسکورولو لپاره پلمه ولټوي. د تېرې پيړۍ د وروستۍ لسيزې په نيمايي کې د واشنگتن ليوالتيا چې طالبان د کابل په پلاز وويني د مايکل بيرون چې د جهاد په دوران کې د سي آی اي غير رسمي وياند وو بڼه څرگنديږي. کله چې طالبانو لومړی ځل کابل ونيو هغه وويل: «دا ځوانان د نورو نه بد نه دي . هغوی احساساتي بريښي خو د هغوی بری د کورنۍ جگړې څخه بڼه دی. طالبان اوس په هغه خاوره واکمن شوي دي چې پاکستان او ترکمنستان سره نښلوي . اوس موږ کولی شو چې د نفتو نلليکه د افغانستان نه تېره کړو. نفت او گاز نورو بازارونو ته وليږدوو او ټول بايد د هوساينې احساس وکړو.» ۲۳۹ د شوروي اتحاد د ړنگېدو وروسته امريکايانو د منځنۍ آسيا او د کسپين د حوزې د ځمکې لاندې طبيعي انرژۍ د لاس ته راوړلو په موخه اړيني څيړني او ارزونې کړې وې او پدې اړه د يونيکال د کمپنۍ يوه لوړپوړي (جان مارسکا) ۱۹۹۸ کال د فبرورۍ په دوولسمه د کانگرس يوې کميټې ته ويلي وو: «داسې بريښي چې د افغانستان له لارې د نلليکي غځول خورا لږ لگښت، لږ خنډونه او لږې فني ستونزې لري. افغانستان اوبو ته لنډه لار ده چې د منځنۍ آسيا نفت د آسيا نږدې بازارونو ته رسولای شي او لدې امله

د نفتو د ليردولو ممکنه ارزانه لار ده» ۲۳۰/۱۲۲ خو کله چې د يونيکال کمپنۍ سره د طالبانو مذاکراتو نتيجه ور نکره و اشنګتن د طالبانو د اسلامي امارت د نسکورولو په لټه کې شو. په همدې بنسټ يو شمير څيړونکي چې په هغو کې امريکايان هم شتون لري پدې اند دي چې د سپتمبر د يوولسمې پېښه يوه پلمه وه ، حتی ځينې هغه د سي آي اي لخوا يوه پلان شوي دسيسه ګڼي ترڅو ددې پېښې په پلمه نړيوال ملاتړ ترلاسه کړي، په افغانستان خپل پوځي يرغل توجيه کړي او پدې اند دي چې پر افغانستان يرغل له پخوا پلان شوی وو. ويل کيږي چې د امريکي متحده ايالتونه د يوه زبرځواک په توګه د نړۍ لس کلن تحولات پروګراموي. پدې هکله حبيب الله رفيع چې په ۱۹۸۹ کې په يوه پلاوي کې امريکي ته تللی وايي چې د مريلنډ د ايالت د يوه پوهنتون استاد د يوه لکچر په مهال وويل چې دی په سپينه ماڼۍ کې سلاکار هم دی او وايي: «موږ هلته د دنيا د بيلابيلو هېوادونو لپاره بېلابېلې کميټې لرو ، چې هغوی د نړۍ لس کلن تحولات پروګرام کوي، زه د لبنان يم د منځني ختيځ د کميټې مشر هم يم او هر کال د لسو کلونو لپاره د منځني ختيځ تحولات پروګرام کوو او سپينې ماڼۍ ته يې سپارو، چې هغه بيا عملي کيږي.» ۲۴۰/۳ پدې کې شک نشته چې پر افغانستان د امريکي پوځي يرغل د همدې لس کلن پروګرام پراساس صورت نيولی وي. د دې معنی دا شي چې پراغغانستان يرغل له پخوا پلان شوی وو. پدې اړه محمدعثمان روستارتره کي ليکي: «د افغانستان د نيولو پلان د شوروي د امپراطورۍ د ماتېدو او د امريکي هژمونيستي د رسېدو سره تر لاس لاندې ونيول شو. د امريکي د ملي امنيت سلاکار برژنسکي کلونه مخکې د منځنۍ آسيا د شطرنج پر تختې کنټرول د آسيا په وچې باندې د تسلط وسيله ګڼله. د ترهګرۍ سره د جګړې په اعلان او د افغانستان او عراق نيول پلمه شوله چې د برژنسکي د خوبونو د رښتيا کيدو په لور لومړی ګام پورته شي.» ۲۴۱ که د امريکا او د هغې د ستراتيژيکو متحدينو له لوري د ترهګرۍ ضد جګړې ته وکتل شي د افغانستان په شمول د هغو هېوادونو د لاندې کولو لپاره هڅه وه چې د سړي جګړې په لسيزو کې د امريکا له کنټرول څخه د باندې وو. د امريکا او متحدينو دا خوبونه په افغانستان او يمن کې د افغانانو او يمنيانو د اتلوال مقاومت له امله په اوبو کې لاهو شول او په سوريه کې د روسيې د مداخلې له امله واکمن رژيم په واک کې پاتې شو. البته په عراق او ليبيا کې امريکايان او متحدين يې بريالي شول.

پر افغانستان له پخوا پلان شوی يرغل

يو شمېر څېړونکي د واشنګټن د رسمي روايت خلاف پر افغانستان يرغل د نيويارک په سوداګريز مرکز او پنتاګون د بريدونو په وړاندې غبرګون نه ګڼي . هغوی پدې اند دي چې دا بريدونه په افغانستان د يرغل لامل نه بلکې يوه پلمه وه او د دغه يرغل لپاره د اوږدې مودې ستراتيژي له پخوا جوړه شوې وه . پر دې اساس د سپتمبر د يوولسمې نيټې بريدونه واشنګټن ته داسې طلايي چانس شو چې د ترهګرۍ په وړاندې د جګړې په نامه پر افغانستان يرغل وکړي اسلامي امارت نسکور او د خپلې خوښې حکومت واک ته ورسوي چې هم هدف ته ورسېږي ، هم نړيوال ملاتړ تر لاسه کړي او هم څوک د ملامتۍ پرې وا نه چوي. د دې نظر خاوندان يو لړ فاکتونه او دليلونه وړاندې کوي چې ځېنو ته به يې ګوته ونيول شي. د افغانستان په اړه د متحده ايالاتو د تګلارې په اړه د هر چا څخه زيات زلمي خليل زاد بشپړ معلومات درلود. هغه د استازي په نامه د خپل کتاب په ۱۲۶ مخ کې راوړي : « پردې سربېره موږ د طالبانو پر ضد درې – ګامه ستراتيژي را منځته کړې وه ، لومړۍ، يو امريکايي استازی به د طالبانو رژيم ته اخطار ورکړي چې له القاعدې سره خپلې اړيکې پرې کړي. که طالبان په دې برخه کې همکاري نه کوي نو متحده ايالات به په افغانستان کې د کورنۍ جګړې بندولو په موخه له طالب ضد ډلو سره پټې مرستې زياتې کړي او د القاعدې پر مېشت ځايونو به د بريدونو لپاره ځايي مليشه ځواک را منځته کړي ، پر دې سربېره متحده ايالات به د طالبانو د راپرځولو په موخه د نړيوال اېتلاف پر جوړولو لاس پورې کړي...، د مرستيا لاندو غونډې د سپتمبر په لسمه نيټه پلان ومانه ، پلان د سپتمبر په يوولسمه د ولسمشر لاسليک ته چمتو شو.» د خليلزاد له ليکنې ښکاري چې د سپتمبر د يوولسمې پېښې يوه ورځ مخکې د اسلامي امارت د نسکورولو په موخه د امريکې پلان جوړ شوی دی او عجيبه دا ده چې د سپتمبر د يوولسمې پېښې په ورځ دا پلان د امريکې د ولسمشر د لاسليک کولو په موخه چمتو شوی دی . سليم عقل خو دا نه مني چې د پلان چمتو کېدل او د سپتمبر يوولسمه ترهګريزه پېښه تصادفاً په يوه ورځ شوې وي. همدا رنگه ميخايل شوفوسکي ليکي : «په واقعيت کې د امريکې د نوي جګړې لپاره پلان جوړونه د سپتمبر د ۱۱ نيټې د غمجنې پېښې څخه څه کم درې کاله مخکې پيل شوي وه .» ۱۱۴ / ۲۴۲ همدا راز دا خبره چې « په کال ۱۹۹۷ کال په متحده ايالاتو کې يو غير دولتي سازمان او فکري مرکز (د يوې نوې امريکايي پېړۍ لپاره پروژه) (پي ان سي) نومېږي جوړ شو ...، د تمرکز ډګر يې د امريکا بهرنۍ سياست او په نړۍ کې د امريکا لېږدشپې ته پراختيا ورکول ټاکل شوي وو. نوموړي بنسټ په ۲۰۰۰ کال کې گزارش خپورکړ، ورځپاڼو هغه (پر نړۍ باندې د امريکا د واکمنۍ ابتدايي طرحه) وباله. ګڼ شمېر څېړونکو ، سياستوالو او د جګړې ضد غورځنگ فعالينو دغه گزارش د هينلر (زما مبارزه) کتاب سره په تله برابر وګاڼه. په گزارش کې د منځني ختيځ په اړه په څرګنده توګه ، د ټولو هغو طبعي زېرمو چې لا نه دي ايستل شوي، په تېره بيا د تېلو او ګازو د زېرمو نيوکه ، د نويو پوځي اډو جوړونه او د اړتيا په صورت کې د رژيمونو بدلونونه غوښتل شوي دي » ۲۴۰ / ۴۰ ښيي چې پر افغانستان بريد مخکې پلان شوی وو. د زلمي خليلزاد په وينا د شوروي اتحاد له ړنګيدو وروسته واشنګټن داسې طرحه وړاندې کړه چې « له مخې يې متحده ايالتونه بايد د هر ناندوله سيال د راپورته کيدو مخنيوی وکړي . په طرحه کې زياته شوې وه : زموږ لومړۍ موخه د پخواني شوروي اتحاد په بڼه يا بله سيمه کې د هر هغه سيال د بيا راپورته کيدو مخنيوی وي ، چې موږ ته د پخواني شوروي په څير ګواښ زيږوي. موږ د خپلې طرحې پر بنسټ پټېلې وه چې د سړې جګړې او نورو سترو شخړو د مخنيوي په موخه د دوه قطبي او څو قطبي نړۍ د راپورته کيدو مخه ونيسو.» ۹۹ / ۲۴۳ هغه مهال د

امريکي ستراتيژيستان پدې پوهېدل چې د افغانستان شاوخوا کې د داسې ځواکونو د راڅرګندېدو شونتيا ليدل کيږي چې په نړۍ د امريکي د ليدر شپ او هژمونيستي تګلارې په وړاندې ودريري لډې کبله د هغوی د خوځښتونو د څارنې او ورته د ستونزو د جوړلو په موخه اړينه برينښېده په سيمه کې پوځي او استخباراتي شتون ولري چې افغانستان د خپل جغرافيايي موقعيت له کبله مناسب ځای وو. له همدې کبله يې پردې هيواد د يرغل نقشي جوړولې او د پلې کولو لپاره يې فرصتونه لټول. همدا لامل وو چې واشنګټن د سيمه نيزه ځواکونو سره د طالبانو د راپرزولو په موخه سلامشورې هم سرته رسولې وې. پدې اړه شته لاسوندونه ښيي چې سپينه ماڼۍ د ۲۰۰۱ کال د جولای په مياشت کې دې پرېکړې ته رسيدلې وه چې «په افغانستان کې پوځي عمليات د واورې د اورېدو نه، چې تر ټولو ناوخته نيټه به يې د اکتوبر منځ وي ترسره شي.» ۲۴۴ د جينز نړيوال امنيت په نامه له بریتانیا څخه خپرېدونکې پوځي ستراتيژيکې مجلې د ۲۰۰۱ کال د مارچ په پنځلسمه رپوټ ورکړ چې د امريکي نوي حکومت له هند، ايران او روسيې سره ګډ «په افغانستان کې د طالبانو د حکومت پر خلاف جبهه جوړوي. هند پوځي سامان آلې، سلاکاران او د څرخي الوتکو تخنيکران د شمال ټلوالې په واک کې ورکوي او همدارنګه هند او روسيه دواړه د خپلو عملياتو لپاره په تاجکستان او ازبکستان کې له پوځي اډو ګټه اخلي.» همداراز د انډيا ريکټر هندي مجلې د ۲۰۰۱ کال د جون په شپږويشتمه د طالبانو د حکومت پر خلاف د امريکي د متحده ايالتونو، هند، روسيې او ايران د ګډ چلند په اړه نور جزئيات په ډاګه کړل «که چېرې پر طالبانو لګيدلي نوي سخت اقتصادي بنديزونه د افغانستان بنسټپال حکومت پر ګوندو نکرې. نو هند او ايران به د طالبانو خلاف د يوه (متحد پوځي ګوزار) په مهال د امريکا او روسيې تر څنګ ودريري.» د ۲۰۰۱ کال د جون د مياشتې په پيل کې ولاديمير پوتين د روسيې ولسمشر د همګټو هيوادونو په غونډه کې څرګنده کړه چې د طالبانو خلاف پوځي ګوزار مخکې دی. د ۲۰۰۱ کال د سپتمبر په اتلسمه د بي بي سي خبريال جورج آرنې د پاکستان د بهرنيو چارو د پخواني وزير نياز نايک له خولې رپوټ ورکړ چې امريکايي چارواکو ورته د اړيکو د يوې نړيوالې ډلې د پلان په باب، چې د ملګرو ملتو تر مشرۍ لاندې په برلين کې کتلي وو خبر ورکړی وو که بن لادن په لنډ وخت کې ونه سپارل شي، نو امريکا به له پوځي وسيلو نه کار اخلي چې هم بن لادن او هم ملا عمر ووژني يا ونيسي. د نوموړو ټولو موخه دا ده چې د طالبانو رژيم راوپرزوي.» ۲۴۵ د دې رپوټ له خپرېدو څلور ورځې وروسته د سپتمبر په ۲۲ د ګارډين ورځپاڼې دا سناريو تائيد کړه او د هغې پر بنسټ افغانستان ته ګوتڅنډنه د هغه څلور ورځني کنفرانس په ترڅ کې وشوه چې د جولای د مياشتې په منځ کې د برلين په يوه ميلستون کې د امريکا، روسيې، ايران او پاکستان د حکومتونو د استازو په ګډون جوړ شوی وو، دا د يو لړ هغو نارسمي کنفرانسونو په بهير کې چې د افغانستان په اړه ليدموندنې (نظريات) تر نامه لاندې جوړيدل دريمه کتنه وه. د دې غونډې ګډون کوونکي پر نايک سربيره درې پاکستاني جنرالان، په م، م، م کې د ايران پخوانی سفير سيد رجايي خراساني، د شمال ټلوالې د بهرنيو چارو وزير عبدالله، د افغانستان لپاره د روسيې پخوانی استازی نیکولای کوزيروف او د روسيې ګڼ شمير نور استازي او دغه راز (امريکايان)، په پاکستان کې د امريکا پخوانی سفير ټام سمينر، د سويلي آسيا په چارو کې د بهرنيو چارو مرستيال وزير کارل اينډفورت اولي کالډرين وو. دغه غونډه د افغانستان لپاره د م، م، د هغه مهالني او اوسني ځانګړي استازي فرانسيس وينډرل لخوا وربلل شوې وه. پدې اړه چې د سپتمبر د يوولسمې وړاندې پر افغانستان د يرغل نقشي جوړېدلې د قبرس د ډلې د مشر همایون جرير له هغې مرکې جوتيري چې د ۲۰۲۳ کال د دسمبر په مياشت کې د بن د کنفرانس په اړوند د افغانستان انټرنشنل تلویزیون سره کړې ده هغه وايي: «د ۲۰۰۱ کال جولای او سپتمبر په ژنيو کې غونډې را بلل شوې وې چې د امريکا، روسيې او ګاونډيانو استازو سربيره د قبرس، روم او عبدالستار

سیرت پلو پکې برخه لرله. سیرت وروسته د روم د پلي سره یوځای شو. د غونډې آجندا د اسلامي امارت راپرزول، د راتلونکي حکومت په جوړښت او په افغانستان کې د ناټو د پوځیانو ځای پرځای کول وو. یوه امریکایي د راتلونکي حکومت د احتمالي مشرانو عبدالحق، کرزي او پاچا خان خدران څخه یادونه وکړه. غونډو دوام درلود چې د سپتمبر پېښه وشوله او د م، م استازی غونډه ختمه اعلان کړه چې وروسته به غونډو ته دوام ورکړو. څه موده وروسته د بن کنفرانس را وبلل شو. له پورتنیو څرگندونو څخه ښکاري چې د سپتمبر د یوولسمې پېښه د افغانستان د اشغال لپاره یوه پلمه شوې ده. د امریکې له لوري پر افغانستان د یرغل لپاره هر اړخیز چمتووالی هغه وخت برېښو شو چې د امریکې د ملي امنیت مؤسسي اعلان کړل چې «د ازبکي، عربي او افغاني ژبو متخصصینو لپاره اړتیا لري. دا مؤسسه په پام کې لري پدې سیمه کې پوځي تطبیقات ترسره کړي چې په هغو کې به سلگونه امریکایي، ازبک، قزاق، قرغز او ترک پراشتوستان گډون وکړي.» ۲۴۶ عجیبه دا وه د هغو تطبیقاتو خبره کیدله چې امریکایانو، ازبکانو، قزاقانو، قرغانو او ترکانو پکې گډون کاوه خو د افغاني او عربي ژبو متخصصینو ته هم اړتیا وه. دې دا معنی لرله چې پر افغانستان او عراق یرغلونه پلان شوي وو چې د پورتنیو هیوادونو له خاورې نه گټه پورته شي ځکه افغاني او عربي ژباړونکو ته اړتیا وه. سربیره پردې هغه مهال کله چې «پنټاگون په افغانستان باندې د یرغل نقشي نهایي کولې د امریکې د بهرنیو چارو وزارت هم د افغانستان له لارې د پایپ لاین نقشي نهایي کولې، له همدې امله د امریکې سفیره په پاکستان کې د پاکستان د انرژۍ له وزیر سره گوري او د پایپ لاین د طرحې په اړه ورسره مذاکره کوي.» ۲۴۷ وروستی دا چې د هالیوود ډایرکټر، فلم جوړونکی، بزنسمن او سیاسي فعال آرون روسو وایي چې نیک روکفلر ورته «د ۱۱ – ۹ پېښې له پېښېدو یوولس میاشتې د مخه وویل، یوه پېښه پېښېدونکې ده او د دغه پېښې له امله به موږ پر افغانستان تېری وکړو، ترڅو د کسپین سمندرګي له پایلایڼ څخه کار واخلو. موږ به پر عراق هم برید وکړو ترڅو د تېلو زیرمي خپلې او په منځني ختیځ کې یوه (نظامي) اډه جوړه کړو...» ۲۴۸ د سپتمبر د یوولسمې پېښې وروسته شپو ورځو کې د امریکې د دفاع وزیر دونالد رامسفلډ ويلي وو: «که جگړه د نړۍ سیاسي نقشي ته تغیر ورکړي، د امریکې متحده ایالات به خپلې اصلي موخې ته ونه رسیږي، باید وویل شي چې یو ستر ارزښت پدې اړین بدلون کې نغښتی دی.» د رامسفلډ خبره ښيي چې واشنگتن هوډ درلود چې د ترهگرۍ سره د مبارزې په نامه په سیمه کې د افغانستان سربیره په هغو هیوادونو ورواندگي چې د امریکې ډیکټي ته غاړه نه اړېږي، هلته د خپلې خوښې حکومتونه واکمن کړي چې معنی یې د نړۍ د سیاسي نقشي اړول وو. ددې سربیره د سپتمبر د یوولسمې وړاندې امریکایانو د خپل یرغل لپاره عملي اقدامات پیل کړي وو چې هغه د طالب ضد ځواکونو او طالب ضد څېرو متحول وو. «د ۲۰۰۱ م کال له پیله په دوبي، پاکستان، تاجکستان او لویديزو هیوادونو کې د سي آی اي له لوري زاړه قوماندانان، له طالبانو سره جنگېدونکي مخالفین او یو شمېر بهر مېشته افغانان سره جرگه کېدل او د طالبانو پر ضد د یوې داخلي ځواکمنې جنګي جبهې د جوړولو لپاره تېز کار روان وو، چې د بري په صورت کې له داخل نه د یوه ملي قیام نوم ورکول شي او د امریکا مداخله په ظاهره تثبیت شي.» ۲۵۸/۲۵۹ – ۲۵۹ خو امریکایان بریالي نشول چې د افغانستان د ننه د طالبانو خلاف پاڅون تنظیم کړي. پدې لار کې د امریکا ملګرتیا پښتني ضد شمال تلوالې لرله او په پښتون توکمه وګړو کې د حاجي عبدالقدیر، حامد کرزي او گل آغاشیرزي کورنیو ورسره همکاري کوله.

پر دې بنسټ ویلی شو وروسته له هغې کله چې د طالبانو او یونیکال ترمنځ د نللیکي د غځېدا په اړه خبرو نتیجه ورکړه، امریکایانو، ملګرو ملتو او سیمه نيزو ځواکونو پراغغانستان د یرغل پلانونه جوړول. او په پوره ډاډ حکم کېدای شي چې پراغغانستان د امریکې – انګریز پوځي یرغل د سپتمبر د

يوولسمې نيتي له بريدونو سره هيڅ تړاو نلري. پدې افغاني ضد پلانونو جوړولو کې د م، م ښکېلتيا د فيډل کاسترو په هغه وينا د صحت مهر لگوي چې د ملګرو ملتو سازمان د سي آی اي ملکي څانګه ده.

حمله که توطيه ؟

يو شمېر څېړونکي او پوهان د سپټمبر يوولسمه غمجنه پېښه د امريکي او اسرائېلو ګډه توطيه ګڼي. پدې اړه د توطيې د تئوري پلويان لاندې دليلونه وړاندې کوي .

۱ - سره لدې چې د امريکي دولت سيګنالونه او رپوټونه لرل چې يوه ناوړه پېښه د القاعده لخوا کيدونکې ده ولې يې اړين تدبيرونه ونه نيول او ترهګري يې پريښودل خپله نقشه پلې کړي ترڅو دولت ته پلمه پلاس ورشي پر افغانستان بريد وکړي او د ترهګري سره د مبارزې په نامه «د نړۍ سياسي نقشي ته تغيير ورکړي». «که د دولت روايت و منل شي دلته دا پوښتنه را پيدا کيږي کله چې ترهګرو د الوتکو د کنټرول د ترلاسه کولو په بهير کې له پيلوټانو سره مجادله کوله او دا ټول د رادار پواسطه د کنټرول د مرکز څخه ليدل کيدل او بيا الوتکو خپل مسير بدل کړ ولې هڅه ونشوه چې د ټينټول شوو الوتکو مخه و نيول شي ؟ سربېره پردې ولې د پېښې وروسته د اف بي آی ، سي آی اي او نورو اړونده بنسټونو مسئولين په دنده کې د غفلت له امله مجازات نشول ؟

۲- د پېښې څو ګړۍ وروسته بوش په يوه پوځي اډه کې د صليبي جګړې يادونه وکړه. همدا راز د ټلويزيون په پردو داسې تصويرونه خپرېدل چې فلسطينيان د ترهګريزو بريدونو څخه خوښي ښيي خو وروسته څرګنده شوه چې دا تصويرونه حقيقي نه بلکې د آر شيف څخه اخيستل شوي وو. د صليبي جګړې يادول او د فلسطينيانو د خوښۍ د جعلې تصويرونو ښودنې دا معنی لرله چې په اسلامي هېوادونو بايد بريد وشي.

۳- د نيويارک په سوداګريز مرکز کې چې خاوند يې يهود وو ۴۰۰۰ يهودانو کار کاوه خو پدې ورځ دا يهودان کار ته نه وو راغلي . په قربانيانو کې يوازې پنځه تنه يهودان وو.

۴- د پېښې په اړه په چمتو شوي رپوټ کې دولت قصداً داسې مسئلې حذف کړې دي چې د دې پېښې د پېښيدو او په تيره د پېښې د مخنيوي په اړه د امريکايي مقاماتو ناغېري ، په پېښه کې د سعودي حکومت ښکېلتيا او د اسامه د نه نيولو ليوالتيا ته پام را ونه ګرځي. امريکايي پروفيسور ديويد ري ګريفن «د ۱۱ سپټمبر د تحقيق د کميسيون ويلې او ناويلې» په نامه خپل کتاب کې راوړي چې په ۵۷۶ پاڼيز رپوټ کې د ۲۰۰۱ کال د جون په مياشت کې په دوبي کې د اسامه سره د سي آی اي د مامورانو او د سعودي عرب د څارګري ادارې د مشر ليدنې نه تر سترګو کېږي . د رويټر خبري آژانس په حواله د سپټمبر تر پېښې دوې مياشتې مخکې د اسامه بن لادن او د سي آی اي مامورينو ترمنځ د دوبي د متحده اماراتو په امريکايي روغتون کې چې د پښتورګو د ناروغيو په خاطر بستري وو ، ليدنې وشوې چې حالت يې د ښه کيدو وو... په روغتون کې دا ليدنه د فرانسې د فيګارو ورځپاڼې د ۲۰۰۱ کال په اکتوبر کې تائيد کړه او بيانوي : د ۲۰۰۱ زکال د جون په مياشت کې دوبي د اسامه بن لادن او سي آی اي د محلي مامورينو د ملاقات ځای وو. د نوموړي روغتون د اداري برخې يو مامور وايي چې د خلکو لومړی درجه ډېنمن د جون (۴ تر ۱۴) نيتي پورې په همدغه روغتون کې بستري وو...، د فيګارو رپوټ د څو نورو ورځپاڼو

لخوا تائيد شوی دی چې د هغې ډلې څخه يې لندن ټايمز هم تائيدوي : اسامه بن لادن د دوبي په امريکايي روغتون کې د يوولسو ورځو په جريان کې د کانادايي يورولوژېست ډاکټر تري کالويي تر درملنې لاندې وو. « ۲۴۴/۵۰، ۵۳ همدارنگه » د سي پي اي شبکې د وياند، دن رادر له قوله د ۲۰۰۱ کال د سپتمبر په لسمه د پېښې يوه ورځ مخکې اسامه بن لادن بيا ناروغه شو خو دا ځل د پاکستان په مهرباني چې د امريکې همېشني متحد دی د پاکستان پوځي اطلاعاتو سي بي اس ته وويل چې اسامه بن لادن د راولپنډۍ په پوځي روغتون کې بستر او تر درملنې لاندې وو...، احمد رشيد چې د طالبانو په تړاو يې ډيرې ليکنې کړي دي وايي چې د سپتمبر ۱۱/۹ تر پېښې مخکې په اغلب گومان پوځيان د هغه سره د مرستې لپاره هلته وو. » سره لدې چې د ملگرو ملتو د امنيت د شورا ۱۲۶۷د لمبر پريکړې (۱۵ اکتوبر ۱۹۹۹) له مخې چې بايد طالبان بن لادن يوي صلاحيت لرونکي مرجع ته تسليم کړي امريکايي، سعودي او پاکستاني څارگر له اسامه سره اړيکې ساتلې او د هغه درملنه يې هم کوله. د دې څخه ښکاري چې امريکايي مقاماتو د اسامه د نيولو پلان نه درلود بلکه د هغه څخه يې د يوې پلمې او تبليغاتي وسيلې په توگه کار اخيست ، ترڅو پر افغانستان يرغل وکړي او پدې کار کې سعودي او پاکستاني مقامات ورسره همغږي وو. همدارنگه ويليام رودريگز چې د ۱۱/۹ پېښې وروسته يې په سوداگريز مرکز کې گڼ شمير کسان وژغورل او د اتل لقب يې تر لاسه کړ ادعا کوي چې د ده څخه پدې اړه دده سره مرکه وشوه خو د امريکې د دولت په رسمي رپوټ کې يې نه نوم شته او نه يې څرگندونې . ځکه ددې امريکايي نوم او څرگندونې په رپوټ کې نشته چې څه موده وروسته يې پدې پېښه کې امريکايي مقامات ښکېل وگڼل.

۵ - هغه څه چې د دې پېښې د پېښيدو په اړه د کارپوهانو، سياستوالو او شاهدانو شکونه زياتوي چې دا يوه جعلي پېښه يا توطئه وه د هغو کسانو څارنه ، تهديد او مرموزې وژنې دي چې د امريکې د دولت له روايت سره همغږي نه وو.

۶- عجيبه دا ده چې د نيويارک په نړيوال سوداگريز مرکز په دوو ودانيو يوه يوه الوتکه ولگيدله خو يوه بله (اووم لمبر) فولادي اسکلپټ لرونکې ودانۍ هم ونړېده . د اووم لمبر ودانۍ نړيدنې دا پوښتنه را وزيږوله چې څه ډول يوه پخه د فولادي ستو اسکلپټ لرونکې ودانۍ د عادي اور لگيدنې له کبله په بشپړ ډول ونړيږي. انجينران او د تاسيساتو د ورانولو متخصصين پدې اند دي چې د ودانيو دا ډول عمودي او گړندي نړيدل يوازي هغه مهال شونې دي چې په ودانۍ کې د ننه څخه چاوديدونکي توکي کارول شوي وي . د جم هافمن په نامه امريکايي متخصص د خپلو څيړنو د پايلو په اړه ليکي : « د سوداگريز مرکز په خاورو او دورو (گرد) کې منفجره اور اچوونکي توکي (ناتوترميټ) کشف شوي دي ترڅو د نيويارک د ښار آسمان ځکي ونړول شي.» ستيون ارل جونز د هستوي فزيک پروفيسور وايي چې د ودانيو د نړيدو ۹۹ په سلو کې توکي او مدارک ورک شوي دي، نوموړی په يوه څيړنيزه ليکنه کې دې پايلې ته رسېدلی دی چې «د ۲۰۰۱ کال د سپتمبر په ۱۱ فولادي اسکلپټ لرونکې ودانۍ د اور لگيدنې له امله ندي نړيدلې، بلکې ودانۍ د قوي چاودېدونکو توکو لکه ترميت او ناتوترميټ چې د وسپنې او الومينيوم ترکيب دی او د وسپنې ويلوونکي مواد توليدوي نړيدلي دي.» له بله پلوه عيني شاهدان هم د ودانيو د ننه د چاودنو خبره کوي چې د الوتکو د لگېدو څو شيبې مخکې يې اوريدلي دي. (د ۱۱-۹ سرگردانه فلم) جوړونکي وايي : «د ۲۰۰۱ د سپتمبر په ۱۱ سهار د نيويارک غبرگوني د الوتکو د سون موادو و نه نړول، برجونه د امريکا امنيتي سازمان وران کړل.» ويليام رودريگز چې شل کاله يې په سوداگريز مرکز کې کار کړی او د پېښې پر مهال د ودانۍ د ځمکې لاندې لومړي پور کې وو وايي چې ده او همکارانو يې د برج د لاندې پورونو څخه د چاودنو غبرونه اوريدلي او همدارنگه د يوه کس چې اور يې اخيستی وو

او د لاندې پور څخه د لفت له لارې راپور ته شو يادونه کوي. رودريگز په هماغه ورځ گڼ شمير کسان وژ غورل، ځکه هغه داسې کلی لرله چې د ودانۍ ټول قلفونه پرې خلاصيدل. د دې کار له امله هغه ته د امريکې او د سپتمبر د يوولسمې اتل لقب ورکړل شو. په نړيوالو ورځپاڼو کې هم پرې تبصرې وشولې. خو کله چې نوموړي په ۲۰۰۴ کې په جورج دبليوېش او ځينو دولتي مامورانو په فدرال محکمه کې پدې پېښه کې د لاس لرلو شکايت وکړ د ده د اتلوالۍ کيسې ختمې شوې، وگواښل شو، د اوباما په واکمنۍ کې لنډه موده زنداني هم شو او د درواغجن او غولونکي تورونه پرې ولگول شول. وروسته لدې هغه په رسنيو کې د جورج بوش سره خپل خپور شوی انځور د شيطان سره يادگاري انځور يادوي. د اووم لمبر ودانۍ د نړيدو په هکله د ۷۹ کلن امريکايي مهندس (مالکوم هاوam) چې ۳۶ کاله د سي آي اي غړی وو او د تخريباتو تخصص يې هم درلود د نيوجرسي په روغتون کې د مرگ په حالت کې ويلي چې دی د هغه څلور کسيزې ډلې څخه يو تن وو چې اووم لمبر ودانۍ يې ونړوله.

۷- د پېښې وروسته دوه سوه تنو تجربه لرونکو امريکايي پېلوتانو غونډه وکړله او يوه گډه وينا يې خپره کړه چې پکې راغلي وو: «بې تجربې پېلوتان نشي کولی الوتکې له برجونو سره وجنگوي.» هغوی پخپله وينا کې پدې ټيگار کوي چې «امريکا د داسې پرمختللي تکنالوژۍ شونتياوې لري چې الوتکه بيله پېلوته والوزوي او د هر هدف سره يې چې غواړي وجنگوي.» څرگنده بېلگه يې ډرون الوتکې دي.

۸- يو شمير څيړونکي، کارپوهان او شاهدان په پنتاگون (دفاع وزارت) باندې د الوتکې د لگيدنې دولتي ادعا ناسمه گڼي او په پنتاگون کې هم ورانې د توغندي لگيدنه گڼي ځکه چې د ودانۍ په ديوال کې رامنځته شوی سوړوی کوچنی دی او د الوتکې او د مسافرينو د توکو هيڅ نښې نښانې په سيمه کې تر سترگو نشوي. د وزارت د پارکينک کامره يوازې د يوه توکي چې دود يې تعقيبوي او د ودانۍ په لور حرکت کوي نښي. پنتاگون ته ورته په پنسلوانيا کې د راغورزیدلي الوتکې او د انسانانو د بدن يا بکسونو نښو نښانو شتون نه درلود. عجيبه دا ده چې هيڅ ځای د الوتکو تور بکس پيدا نشو.

۹- پروفیسور ديويډري گريفيڼ امريکايي ليکوال ادعا کوي چې د نولس تنو الوتکو تېښتوونکو څخه چې دولت اعلان کړل شپږ تنه ژوندي دي. يو د هغو څخه (عبدالعزيز العمری) نومېږي. هغه د پېښې پنځه ورځې وروسته د سپتمبر په شپاړلسمه د عربستان د جدې په ښار کې د امريکې کونسولگرۍ ته مراجعه وکړه چې ولې يې نوم د ترهگرو په ډله کې چې گواکې ووژل شول راورل شوی دی او بل نفر د (وليدالشهري) په نامه چې په امريکې کې يې د پېلوټۍ زده کړې ترسره کړې وې د ۲۰۰۰ کال د سپتمبر په مياشت کې له امريکې څخه وتلی وو خو نوم يې د ترهگرو په نوملړ کې راغلی دی.

۱۰ - هغه کسان چې د امريکې د رسمي روايت سره همغږي نه دي ځورول شوي او يا وژل شوي دي چې کورټ ساننفيلډ يو له هغو څخه دی. کورټ ساننفيلډ په بيرنيو شرايطوکې د مرکزي اطلاعاتو د سازمان پخوانی مامور او عکاس د څلورو عکاسانو څخه لومړی کس وو چې د صفر ټکي يا د چاودنې سيمې ته يې ځان ورساوه وايي: «داسې ویدیو په لاس کې لري چې د تخريب له امله ډېرې په کوچنيو ټوټو او خاورو اوښتې وې.» نوموړی د خپلې ميرمنې د وژنې په تور زنداني شو، محکمې برائت ورکړ خو د محکمې له پرېکړې وروسته بيا هم څلورمياشتې په زندان کې وساتل شو. کله يې چې د خپلې ادارې څخه پدې اړه پوښتنه وکړه ورته وويل شول چې تاسې «تهدید» حسابيږئ خو کله چې له زندان څخه آزاد شو دفتر او کور يې تلاشي شوي وو کمپيوټر او ځينې فيتې وړل شوې وې. کور يې د دوامدارې څارنې لاندې وو او لدې کبله اړ شو ارجنټاين ته پناه يوسي. په کال ۲۰۱۰ کې د امريکې دولت د ارجنټاين

له دولت څخه وغوښتل هغه امريکي ته وسپاري خو ارجنټاين ورسره ونه منل. هغه په ارجنټاين کې د(خورول شوي) په نامه کتاب وليکه چې د خپل ژوند سربيره د سپټمبر د يوولسمې نېټې په اړه معلومات پکې ليدل کيږي. هغه په پوره ډاډ سره وايي چې د پېښې څخه دولت خبر درلود او امنيتي سازمانونه له سيمې وتلي وو.

د ناين اېلېون وروسته بله نړۍ

د ملگرو ملتو د سازمان مقر د نيويارک د سوداگريز مرکز څېرمه پروت دی او د دې نړيوال سازمان استازي په سوداگريز مرکز د الوتکو د لگېدنې له امله د آسمانڅکو (۱۱۰ پوړيزې ودانيو) د نړېدو او د اورونو لمبې ليدلې چې بېله کومه شکه يې هغوی هک پک کړي وو. کله چې بريدونه ختم شول د دې سازمان د امنيت شورا غړو وړانديز وکړ چې پدې اړوند بېړنۍ غونډه را وبولي خو مشر يې پدې دليل چې اکثرا کارکوونکي وتلي دي اود دې وېرې له امله چې بيا بريد ترسره نشي د غونډې را بلل وځنډول. يوه ورځ وروسته د سپټمبر په دوولسمه د ملگرو ملتو امنيت شورا غونډه وکړه او ۱۳۶۸ لمبر پرېکړه ليک يې صادر کړ. دا پرېکړه ليک نړيوالې سولې او امنيت ته د ترورېستي فعاليتونو د گواښ په اړه وو نه پر افغانستان بريد. پرېکړه ليک په امريکا غږ کوي چې بريد کوونکي او د بريد طرحه کوونکي محکمې ته را کش کړي او د بريد مرستندويان، ملاتړي او ځای ورکوونکي په جزا مسؤل دي. البته مرستندويان، ملاتړي او ځای ورکوونکي م، م ته مسؤليت لري نه امريکا ته. پرېکړه ليک امنيت شورا ته واک ورکړ چې د خپل منشور له مخې خپل مسؤليتونه اجرا او اړين اجرات وکړي. امنيت شورا د دې پېښې په اړوند د سپټمبر په اته ويستمه بله غونډه را وبлле او ۱۳۷۳ لمبر پرېکړه ليک يې تصويب کړ چې اصلي ټکي يې دا وو:

- د ترهگرو د پيسو کنترول او يا ضبطول

- د ترهگرو سره مرسته جرم شمېرل

- د ترهگرو په اړه د معلوماتو تبادله

- د ترهگرو څارنه، تعقيب او نيونه.

که چېرې دواړو پرېکړه ليکونو ته وکتل شي په هغو کې د پېښې د عاملانو په وړاندې د ځواک د کارولو څه نشته خو په پرېکړه ليک دا ډول څرگندونې په «امريکا غږ کوي چې بريد کوونکي او د بريد طرحه کوونکي محکمې ته را کش کړي او د بريد مرستندويان، ملاتړي او ځای ورکوونکي په جزا مسؤل دي» په واقعيت کې امريکا ته شين څراغ ښودلی دی چې د بريد ورکوونکو د ډلې مشر ته جزا ورکړي. ځکه واشنگتن ادعا وکړه چې دا بريد د القاعده شبکې کار دی چې مشر يې اسامه بن لادن په افغانستان کې پناه اخېستې ده. همدا لامل وو چې د دې پېښې څه کم يوه مياشت وروسته د اکتوبر په اوومه امريکايي - انگريزي ځواکونو په افغانستان يرغل وکړ. په داسې يوه هېواد يرغل چې په پېښه کې يې يو تن هم نه ليدل کېده. دې نړيوالې مؤسسې چې اصلي دنده يې په نړۍ کې د سولې او امنيت ساتل دي پر افغانستان د بريد په وړاندې هېڅ غبرگون ونښود پدې توگه يې خپلو مسؤليتونو ته شا وگرزوله. پدې اړه په ملگرو ملتو کې د ناروي سفير چې هغه مهال ناروي د امنيت د شورا غړيتوب درلود د يوه خبريال د پوښتنې په ځواب کې داسې وايي: "موږ ټول په شوک او اندېښنه کې وو...، ما په هغه وخت کې بېله دې چې سوچ وکړم په زغرده مې د ترهگرۍ پر ضد د جگړې سره موافقه وښوده ځکه زما په اند دغه بريد پر موږ ټولو بريد وو...، کله چې په پرېکړه ليک کې موږ ټول مکلف کړل چې د ترهگرۍ پر ضد

بايد له ټولو وسايلو کار واخيستل شي . په طبيعي ډول پوځي وسايل يې هم په غېږ کې نيول...» ۲۵۰ هېره دې نه وي د دې پېښې وروسته د پېښې انځورونه په پرله پسې توگه نړيوالو ټلويزيونو خپرول او د هغو ترڅنگ يې د عاملانو خلاف تبليغاتو زور اخېست چې په نړۍ کې يې يوه عاطفي څپه را منځته کړه تر دې چې د چين او روسيې په څېر د امريکا مخالف دولتونو هم د امريکا سره ملگرتيا ته چمتو شول. دا د دې معنی لرله چې د ناين اېلبون وروسته نړۍ بدله شوې وه. خو دې حالت يوې لسيزې هم دوام ونه موند. په سوداگريز مرکز د بريد دوولس ساعته وروسته د واشنگتن په وخت د شپې په اته نيمو بجو د امريکا ولسمشر جورج بوش ملت ته وينا وکړه چې بريد يې د القاعده شبکې کار وگانه بېله دې چې پدې اړه څېړنې شوې وي او دا يې هم وويل چې "مونږ به د هغه کسانو او هغو دولتونو چې هغوی ته يې پناه ورکړې ده توپير ونکړو." د دې خبرې څخه ښکاره وه چې امريکا د القاعده شبکې ته د سزا ورکولو په نامه پر افغانستان د بريد هوډ لري ځکه چې د القاعده مشر اسامه بن لادن د رباني د واکمنۍ راهيسې په افغانستان کې ژوند کاوه. د ملگرو ملتو د سازمان مشر کوفي عنان د امريکې دپلوماتيکو هڅو او د پوځي عملياتو چمتووالي ته په کتو سره د بريد څخه ديارلس ورځې وروسته د سپتمبر په څلېرويشتمه د دې مؤسسې عمومي اسامبلې ته د کلني رپوټ د ورکولو په ترڅ کې وويل چې امريکې ته د نيويارک د پېښې له امله رسېدلی تاوان دا حق نه ورکوي چې د ترهگرۍ سره د مبارزې په پلمه په هرکار لاس پورې کړي . هغه د (اې بي سي) په يوه ټلويزيوني پروگرام کې د امريکايي خبريال (ديان سوير) د پوښتنې په ځواب کې وويل «د م،م مخکنی پرېکړه طالبان دې ته اړباسي چې بن لادن م،م ته وسپاري . که طالبان دغه غوښتنې ته هرکلی نه کوي ترتعزيراتو لاندې به راشي . خو د نظام بدلول د افغانانو کار دی نه د بهرنيانو.» ۲۵۱ مخکې ويل شوي وو چې امريکا لا د مخه پر افغانستان د يرغل تابيا نيولې وه. همدا لامل وو چې د خليل زاد په وينا د سپتمبر په يوولسمه پر افغانستان د يرغل پلان د بوش د مېز پر سر د لاسليک لپاره اېښودل شوی وو . البته د سپتمبر د پېښې وروسته پر افغانستان بريد ته چمتووالی چټک شو او امريکايان په دوو (سياسي او پوځي) برخو کې لاس په کار شول .

الف- په سياسي برخه کې د امريکايانو هڅې په دوو استقامتونو متمرکزې شوې. د امريکا يوه ډله دپلوماتان ،پوځيان او څارگر پر افغانستان د پوځي يرغل په موخه د تلوالې په جوړولو لگيا شول . په لومړي گام کې انگلستان د امريکايانو دې غوښتنې ته هرکلی وکړ او د افغانستان د اشغال وروسته شا وخوا پنځوسو دولتونو خپل پوځيان افغانستان ته واستول. د افغانستان دا ډول ډله ييز اشغال ته د اشغالگرو چوپړيانو نړيواله مرسته وېله. دوهمه ډله امريکايي سياستوالو او څارگرو هڅې پيل کړلې چې د افغانستان شاوخوا هېوادونه وهڅوي خپله ځمکه او هوا د امريکايانو د پوځيانو په واک کې کېږدي . د ترکمنستان پرته د افغانستان ټولو گاونډيانو پدې لاره کې د امريکايانو ملگرتيا وکړه. پر بله خوا يې لوستي افغانان د طالبانو وروسته حکومت سره همکارۍ ته چمتو کول. پدې کار کې يې د زلمي خليلزاد او اشرف غني په شان افغاني الاصله امريکايانو څخه گټه پورته کړله. اشرف غني د افغانستان لپاره د ملگروملتو د ځانگړي استازي اخضرالابراهيمې سره د نړۍ هغو هېوادونو ته چې هلته زيات شمېر افغانان مېشت وو په سفر ووتل چې د دوی له انده با اعتماد افغانان او هغه هم په لوړو امتيازاتو دې کار ته وموندي. پدې اړه عبدالکریم خرم ليکي: «کله چې د اسلام آباد په اشرافي سيمه کې د ښاغلي گېلاني کور ته ورسېدو خدمتگارانو مېلمستون ته بوتلو. پيرصاحب او زامنو يې له الاخضر ابراهيمې سره ناسته درلوده. له نوموړي سره يو بل تن هم ملگری وو...، نوموړي (ابراهيمې) دا يادونه هم وکړه چې همکار يې دا دنده لري چې د نوې ادارې له جوړېدو سره د نړۍ په هرگوت کې کدرونه وپېژني او را يې ولي چې د ځانگړو امتيازاتو په بدل کې افغانستان ته راشي ...، چې کله مېلمانه رخصت شول د پيرصاحب له زوی نه مې

وېونټل چې دغه سړی خو افغان ښکارېده، دا څوک و ؟ هغه په ځواب کې راته وويل چې دا د اخضر الابراهيمي همکار ډاکټر اشرف غني احمدزی و. «۲۵۲ / ۱۵۶ د غني - ابراهيمي او نورو افغان توکمه امريکايانو او بهرنيو استخباراتي شبکو له لوري په لويديځ او پاکستان کې غوره شوي افغانان د کرزي په اداره کې سترستر منصبونه لرل او د غني په واکمنۍ کې همدا کسان د واکمنۍ اصلي کړۍ وې چې افغانانو دوی ته ټاميان ويل. زياترو يې مخکې د بهرنيو انجويانو او د م ، م اړونده بنسټونو کې کار کاوه.

د انگریزانو په پوځ کې هغه پراشوتي پوځي ته ويل کېده چې د هوا له لارې د Tommy (ټامي - جگړې ليکې ته استول کېده ، دا چې جگړه به تر ډېره پلې عسکرو په مخ ورله، دوی ته په جگړه کې اړتيا نه پېښېده ، نو له دې امله دوی ته ټاميان يعنې هغه کسان چې ځمکه نلري ويل کېدل . وروسته دا کلمه د پوځيانو په ليکو کې د ډارن، لټ، نازدانه او ښځونکي د پاره استعمالېده. د امريکايي اشغال پر مهال هغو دوه پاسپورته افغانانو ته ټاميان ويل کېدل چې له بهر څخه راغلي او په لوړو مقامونو گومارل شوي وو. د دوی کورنۍ بهر ژوند کاوه او کله به چې له دندې گوښه شول بېرته بهر ته تلل . ب - د ناين اېلېون د پېښې وروسته د امريکا څارگر په پاکستان او افغانستان کې خورا فعال شول تر څو جهادي قوماندانان او د جهادي ډلو پلويان د طالبانو خلاف جگړې ته وهڅوي. لکه څرنګه چې شمال ټلواله په پنجشېر ، بدخشان او د تخار په يوه برخه واکمنه وه د امريکايانو اصلي موخه همدا مزدوره ټلواله وه . امريکايانو نه يوازې شمال ټلواله د اسلامي امارت خلاف جگړې ته چمتو کوله بلکې په پښتون توکمه سياستوالو او جهادي قوماندانانو يې هم پانګه اچولې وه ترڅو پښتني قبيلې هم د طالبانو په وړاندې وجنگوي. پدې اړه رابرت ال گرېنير په پاکستان کې د سي آي اې سيمه ئيز مشر په خپل کتاب کې راوړي چې د طالبانو خلاف يې د پښتني قبيلو چمتو کول د سپتمبر د يوولسمې پېښې يونيم کال مخکې پيل کړي وو. «د گېرې شپږون د کتاب په حواله حامد کرزی په پښتنو کې لومړنۍ څېره وه چې د طالبانو پر ضد د امريکا د دولت سره ملګری شو. نوموړی د سپتمبر د يوولسمې نېټې څخه څو ورځې وروسته په اسلام آباد کې د سي آي اې له مامورينو سره وکتل. «۲۵۳ امريکايانو د افغانستان د نيولو او يا په افغانستان کې د خپل پوځي او استخباراتي شتون په موخه راز راز نقشي لرلې چې اصلي نقشه يې د افغانستان تجزيه وه . دې موخې ته د رسېدو په خاطر يې هڅې پدې را وګرزولې چې له طالبانو سره يوه معامله وکړي. پدې موخه يې هم د طالبانو د مخورو سره ليدنې کتنې درلودلې او هم يې د پاکستان دوه پلاوي يو د آي اس آي د مشر جنرال محمود ترمشري لاندې او بل د پوځيانو او علماوو گډ پلاوي کندهار ته استوي ترڅو ملاعمر مجاهد وهڅوي د امريکايانو سره معامله وکړي خو هغه ورسره موافقه نه ده کړې . پدې اړه ويل کېږي چې امريکايانو غوښتل د دريو مسالو څخه پر يوې د طالبانو د امير سره معامله وکړي .

لومړۍ - اسامه او ملګري يې امريکايانو ته وسپاري .

دوهم - د واخان ستراتيژيکه سيمه د امريکايانو په واک کې کېږدي .

درېم - د کندهار شاوخوا څو ولايتونو کې طالبان واک و چلوي او نورې سيمې د هغوی مزدورانو ته پرېږدي.

د ناين اېلېون وروسته جورج بوش په چين کې د روسيې ولسمشر پوتين سره وکتل او هغه ته يې د تور او سپين په نامه افغانستان د ویش وړانديز وکړ . پوتين د تور او سپين معنی ترې پوښتلې وه . بوش ورته ويلي وو سپين افغانستان به د سالنگ شمالي برخه وي چې هلته به ستاسې پلويان لږه کي (شمال

ټلواله) واکمنه وي هلته به پرمختګ او تمدن روان وي. په تور افغانستان کې به طالبان واکمن وي، هلته به جګړه وي. پدې اړه د تاجکستان ولسمشر امام علي رحمان په کابل کې کرزي ته چې په هغه مجلس کې مارشال فهيم او داودزي شتون درلود داسې ويلې وو: «پوتين د شانګهای ترغونډې وروسته سملاسي تاجکستان ته راغی او زما څخه يې هيله وکړه چې د استاد رباني په شمول د شمال ټلوالې مشران ورته راوغواړم. ما هغه وخت استاد رباني را ونه غوښت، خو فهيم خان او نور مشران مې ملاقات ته راوبلل، سره لدې چې استاد رباني له ما څخه په ټينګه هيله وکړه چې له پوتين سره يې د ملاقات زمينه برابره کړم، خو ما دا کار ونکړ، استاد رباني په همدې خبره له ماڅخه خفه دی...، پوتين، فهيم او نورو ته د بوش پيغام ورساوه او د خپل هر ډول مستقيمي او نا مستقيمي مرستې ډاډ يې ورکړ، فهيم ورته يو موټی شګه لاس کې ونيوله ويې ويل: دې ته موږ رېګ وايو، دې ته هلمند کې شګه وايي دا يوه مانا لري، ټول افغانستان يو دی.» ۵۵۷-۵۵۸/ ۲۵۴ د افغانستان د تجزيې په اړه يو طالب مشر وايي: «زموږ د حکومت وروستی ورځې وې، موږ تر ډېر فشار لاندې وو، په شمال کې پر طالبانو بريدونه روان وو او هغه سيمې مو له لاسه ورکولې. دغه مهال د آی اس آی مشر جنرال محمود ما ته احوال را کړ چې د يوه مهم ملاقات لپاره کوټي ته د ده ليدو ته ورشم. زما کاري ساحه داسې نه وه چې له هغه سره دې سر اوکار ولرم. په هر صورت د ملامحمد عمر مجاهد له اجازې وروسته هلته ورغلم. له جنرال محمود سره د ليدو پر مهال نوموړي د افغانستان يوه لويه نقشه پرمېز وغورځوله او درې قلمونه يې چې بېل بېل رنگونه يې درلودل را واخېستل د نقشي پرمخ يې درې دایرې وکښلې. وې ويل چې موږ له امريکايانو سره هوکړې ته رسېدلې يو نور ستاسو حکومت ختم دی، خو تاسو کولای شئ چې په کندهار او شاوخوا سيمو کې پاتې شئ او حکومت وکړئ. نورې سيمې به د نورو کسانو په لاس کې وي. ما ونه منله ورته ومي ويل چې له ملامحمد عمر نه هدايت اخلم. کله مې چې په کندهار کې نوموړي (ملا عمر) ته دغه کيسه وکړه هغه دا معامله رد کړه، کلونه تېر شول او ما يوه دوره زندان هم تېر کړی و. يوه ورځ په يوه بهرني هېواد کې په يوه غونډه کې يو بهرنی ماته را نږدې شو وې ويل چې زه يو امريکايي يم، زه تا پېژنم خو ته مې نه پېژني، هغه ورځ دې چې په کوټه کې له جنرال محمود سره ليدنه وه او نوموړي يو وړانديز درته درلود چې تا ونه مانه. په هغه ورځ زما او ستا ترمنځ يوازې يو دېوال درېدلی و، که تا وړانديز منلی وای زه د څنګ له اطاق نه راتلم او هغه هوکړې ته مې رسميت ورکاوه.» ۱۵۴-۱۵۵/ ۲۵۲ دا چې بوش پوتين ته وايي چې په جنوب کې به جګړې وي، د دوو حالتونو څخه به يې يو وي. لومړی دا چې امريکايانو غوښتل په سويلي افغانستان کې داسې تګلاره عملي کړي چې هلته جګړه دوام ومومي او د دې برخې اوسيدونکي چې غوڅ اکثریت يې پښتانه دي د دې جګړو د سون توکې شي او دا قوم د ځمکې له سره ورک شي. دوهم لامل يې دا دی چې بوش پدې ښه پوهېده چې پښتانه د پرديو غلامي نه مني او د اشغالګرو په وړاندې به تر وروستي پښتونه جنگېري چې بېله شکه د جګړې پر مهال د تمدن ښې نښانې له منځه ځي ښوونځي او مدرسي بندېږي چې دا د تورتم يا تور افغانستان معنی لري. دا هم ويل کېږي چې پاکستان په لاندې دريو شرطونو د افغانستان په نيولو کې مرستې ته چمتو شو:

الف- په افغانستان کې د ځواکمن پوځ د جوړېدو مخنيوی.

ب- د افغانستان د صنعتي کېدو مخنيوی.

ج- د افغان دولت له لوري د ديورند د فرضي کرښې منل.

په افغانستان کې د امریکا پوځي شتون يا شل کلن نيواک هم وښودل چې د پاکستان غوښتنې منل شوي دي. د اشغال تر پايه امريکايانو افغان پوځ په پر مختللي پوځي تخنيک او تجهيزاتو لکه جيت الوتکو ، اوردمزل توغنديو او توپونو ، د دافع هوا او رادارسيستم سمبال نکړ. د اشغال په شلو کلونو کې د افغانستان د صنعتي کولو په موخه گامونه اوچت نشول. په کرښه اغزن تار وغزول شو او د پاکستان له لوري په پوله تحکيمات جوړ شول چې دا د فرضي کرښې منل وو. هېره دې نه وي چې د شمال ټلوالې مخور او پلويان د امريکا خيالونو ته په کتو سره د سپتمبر د يوولسمې پېښې وروسته فعال شول چې د طالبانو په رانسکورولو کې د امريکايانو په چوپړکې د خپل هېواد په نيولو کې مرسته وکړي. د پېښې څلور ورځې وروسته عبدالرشيد دوستم د سپتمبر په پنځلسمه او برهان الدين رباني په شپاړلسمه د بي بي سي سره په مرکو کې د طالبانو په خپلو کې د همکارۍ چمتووالی وښود او د سپتمبر په نولسمه محمد يونس قانوني د امريکا ولسمشر ته ليک واستاوه چې منځپانگه يې د طالبانو د راپرزولو په موخه د امريکايي ځواکونو سره په گډو پوځي عملياتو څرخېده. دلته د شمال ټلوالې د مشرانو ماهيت څرگندېږي چې واک ته د رسېدو په موخه د خپل هېواد پلورنې ته هم چمتو دي. وروسته لدې چې امريکايانو وطنپلورنکي و موندل « د سپتمبر په شپږويشتمه د زامې ماتوونکې په نامه دوولس کسيز پوځي ټيم افغانستان ته واستاوه، د هغوی سره يوازې يوچرمي دپلومات بکس وو چې درې ميلیونه ډالر پکې وو.» ۲۵۵ د زامې ماتوونکې ډله د گېږې شپږون په مشرۍ د ازبکستان څخه په چورلکه کې پنجشېر کې کته شوله. شپږون لومړی د نظار د شورا د استخباراتو د مشر عارف سروري سره وکتل. سروري د امريکايانو سره د هر راز همکارۍ ډاډ ورکړ. امريکايي څارگرو يوه ورځ وروسته د سپتمبر په اووه ويشتمه د قسيم فهيم سره د پنجشېر په بازارک کې وکتل. فهيم هم د همکارۍ ټټر وواهه او دا يې هم ورسره ومنل چې د کابل د شمال جبهې قوماندان ته به قومانده ورکړي چې د سي آی اي له ټيم سره همکاري وکړي. يوه ورځ وروسته شپږون او ملگرو يې د عبدالرب رسول سياف سره په گلپهار کې گوري. شپږون ليکي چې سياف ظاهراً داسې ښکارېده لکه آيت الله خميني ، خو په عمل کې د امريکا دښمن نه بلکې دوست وو. شپږون د عبدالله سره ملاقات وکړ. پدې کتنه کې عبدالله امريکايانو ته ويلي چې فهيم يوازې پوځي مشر دی او سياسي واک له ده سره دی او دی چمتو دی له امريکايانو سره په سياسي برخه کې همکاري وکړي. پدې ليدنو کتنو کې امريکايانو يادوکسانو ته د ډالرو بستې ورکړې چې د عبدالله برخه د ټولو څخه زياته وه. په پاکستان کې د سي آی اي مشر ليکي چې پر افغانستان د بريد څو ورځې وروسته يې په کوپټه کې د گل آغا شيرزي او د هغه له وراره يوسف پښتون سره وکتل. هغوی له مور و غوښتل چې وسلې او امکانات ورته برابر کړو. لدې وروسته گل آغا شېرزی، يوسف پښتون ، اکرم خاکرېزوال او خالد پښتون د سي آی اي په ملاتړ د جگړې لپاره چمتووالی ونيو. شيرزي او يوسف پښتون د اکتوبر په نه ويشتمه په اسلام آباد کې د امريکايانو له عمومي قوماندان جنرال ټامي فرانکس سره وکتل. وروسته لدې د دوی لپاره له پاکستان څخه وسلې برابرېږي او د سپين بولدک له لارې افغانستان ته واوښتل. همدارنگه امريکايي څارگر د نورو وطنپلورونکو (عبدالرشيد دوستم ، عطامحمد نور ، حاجي محمدحقوق ، مصطفى کاظمي ، سيدحسين انوري ، اسمعيل خان ، ډاکټر ابراهيم غوري او قوماندان احمدخان مرغابي) سره گوري او د طالبانو خلاف يې جگړې ته هڅوي او دوی د همکارۍ ډاډ ورکوي. بېله شکه دوی ته هم د ډالرو بڼډلونه ورکړل شوي دي. کله چې د سپينې ماڼۍ چارواکي ډاډمن شول چې د افغانستان د نيولو لپاره افغان خدايي خدمتگاران لږ نه دي او هغوی د امريکايانو سره گډ د طالبانو په خپلو کې همکاري کوي په افغانستان کې د پوځي عملياتو د سمبالولو په موخه خپل لوړپوړي جنرالان او افسران د جنرال ټامي فرانکس په مشرۍ سيمې ته استوي. لومړی هغوی په اسلام آباد کې د پاکستان له

ولسمشر جنرال پروېز مشرف سره وکتل او بيا بله ورځ تاجکستان ته ولاړل. د تاجکستان د جمهور رييس امام علي رحمانوف سره د کتنې وروسته د شمال ټلوالې د مشرانو عبدالرشيد دوستم، محمدکريم خليلي، اسماعيل خان او محمدقسيم فهيم سره د جنرال تامي فرانکس په الوتکه کې گوري او پرېکړه کېږي چې د طالبانو په وړاندې به هغوی د ځمکنیو قواوو قوماندانان وي، د اور ځواک به د امريکي او عسکر به د شمال ټلوالې وي. پدې ډول د شمال ټلوالې مشرانو د امريکايانو د پلي ځواک د قوماندانانو په توگه د طالبانو خلاف د خپل هېواد په نيولو کې د مرستې ژمنه وکړله. يو شمېر افغانان وايي که امارت اسامه امريکايانو ته سپارلی وای امريکايانو پر افغانستان يرغل نه کاوه چې دا ډول ليدلوری په بشپړ ډول ناسم دی. که طالبانو اسامه سپارلی هم وای امريکا بيا هم پلمه لټوله چې پر افغانستان يرغل وکړي او دا مهمه جيوپولتيکه او ستراتيژيکه سيمه ترخپلې ولکې لاندې راولي چې ښه بېلگه يې د ملا عمر د وياند لاندې ليکنه ده: «په ۱۹۹۹ز کال کې طالبانو اعلان کړل چې اسامه له افغانستان نه وتلی دی. د امريکا د بهرنيو چارو وزارت وياند جېمز رابن وويل که اسامه له افغانستان نه ولاړ هم شي، د طالبانو په اړه زموږ په تگلاره کې به بدلون رانشي.» ۲۱۹/۲۴۹

ويل کېږي چې پاکستان امريکي ته د طالبانو د خپلو په موخه خپل دوه هوايي ډگرونه د دريو ميليارډو ډالرو په بدل کې په اجاره ورکړل خو شمال ټلوالې ټول هېواد په ۷۰ ميليون ډالرو خرڅ کړ. امريکايانو چې په ارزانه بيه وطنپلورونکي وموندل د اکتوبر په اوومه (تلې پنځلسمه) کابل، کندهار، هرات، کندز او نور ښارونه د کروز توغنديو او هوايي بمباريو هدف وگرزول. دا بريدونه يې د ترهگرۍ پرضد جگړه وبلله او دا پوځي عمليات يې "د آزادۍ اوږد مهال عمليات" ونومول. پر افغانستان د بريد وروسته امريکايانو حامد کرزی په ارزگان کې بنکته کړ او عبدالحق د پاکستان له لارې افغانستان ته ننوزي طالبان هغه په لوگر کې نيسي او چانواړي کوي يې. د يادولو وړ برېښي چې د سپتمبر په درويشتمه عربي اماراتو او په څلېرويشتمه سعودي د طالبانو سره دپلوماتيکې اړيکې وشلولې خو پاکستان د اسلامي امارت سره خپل سياسي تعلقات ونشلول. د امريکا - انگرېز بمباريو د پيل په لومړيو کې داودجنېش د بی بی سي خبريال د اسلامي امارت اميرالمومنين ملامحمدعمر سره مرکه وکړه چې يوه برخه يې دلته وړاندې کېږي. خبريال: تاسي د امريکا د بريد په اړه څه غبرگون لرئ؟ ملاعمر د مقاومت خبره کوي اودا هم وايي: «تاسي يې منئ يا نه خو دا واورئ چې امريکا به د لېست له سره و د لېست و پای ته راځي.» جنېش: تاسي څه نويو وسلو بند وبست کړی څه بلا؟ ملاعمر: دا د وسلو خبره نه ده موږ دا ميدان په الهي نصرت گټو.» د امريکايي- انگرېزي هوايي بريدونو او د شمال ټلوالې د ځمکنیو بريدونو له امله طالبانو يو په بل پسې ولايتونه او ښارونه له لاسه ورکول او د امارت ړنگېدل يقيني کېدل چې داود جنېش د ملامحمدعمر سره بله مرکه وکړه چې دا مرکه د ملاعمر وروستۍ مرکه ده. خبريال ترې پوښتي. پدې وروستيو څو ورځو کې د ډېرو ولايتونو کنترول ستاسي له لاسونو څخه ووت، تاسي بيا هم هيله من ياست چې همدغه پوځي برياوې به بيا تر لاسه کړئ؟ ملاعمر په ځواب کې وايي: «موږ امېدوار يو لکه څرنگه مو چې اوس دغه تحول وليد، لږ وخت بعد به بيا دا بل تحول همداسې وينئ.» که د انگلوساکسون اشغال په وړاندې د افغان ولس مقاومت ته وکتل شي وليدل شول چې د ملامحمد عمر مجاهد وړاندوينه سمه را وختله د اوولسو کلونو وروسته تحول راغی او امريکايان اړ شول د طالبانو سره په دوحه کې د سولې رسمي خبرې پيل کړي. د څه کم شلو کلونو وروسته د ۲۰۲۱ کال د اگست په پنځلسمه په افغانستان کې بل ستر تحول راغی، د امريکايي اشغال لاندې واکمنۍ نسکوره شوله او د ملامحمد عمر پلويان بيا په کابل واکمن شول او اشغالگر د اگست په يودېرشمه له افغانستان څخه په بشپړ ډول ووتل. د ناتويي اشغال په وړاندې د طالبانو جهاد يو ځل بيا وښودل چې په جگړه کې بری د هغه

اړخ نصيب کيږي چې د جگړې انگېزه او په الهی نصرت باور ولري . کله چې د ۲۰۰۱ کال د نوامبر په مياشت کې د هېواد گڼ شمېر ولايتونه او په هغو کې پلازمېنه کابل هم د طالبانو له لاسه ووتله او يوازې په کندهار طالبان واکمن وو د اسلامي امارت مشر امير المومنين ملا محمد عمر دې پايلې ته ورسېد چې نور يې جنگيالي د مقاومت جوگه نه دي او کندهار بايد تخليه کړي امريکايانو ته په غبريز پيغام کې وايي: « تاسو فکر مه کوئ چې د بنارونو په سقوط سره به ستاسې په مقابل کې افغانان تسليم او له مقاومت لاس پر سر شي ، بلکې هغوی به له تاسو سره د مقاومت په خاطر غرونو ته خپري او له هغه ځايه به ستاسې پر خلاف خپل جهاد ته دوام ورکوي. » ۲۵۶ د کندهار د تخليک مخکې « ملا محمد عمر د يوه سوداگر په کور کې طالب مخور رابولي او ورته وايي راتلونکې گام به څه وي؟ خاموشي وه ، ټول وېرې په سراخېستي وو، نه د جگړې د دوام وس و او نه هم د خپل امير مقابل کې د دې احساس اظهار. بالاخره يو تن جرأت کوي ، سکوت ماتوي او وايي چې اوس د نړۍ مقابل کې مقابلې گرانه ده. ډېری غړي په سکوت سره له دغه نظره د تائيد اظهار کوي. ملا عمر وايي : اوس د امارت مشر زه نه ملا عبید دی ټول پوه سواست؟ څوک خو اعتراض نلري ؟ ټول د تائيد په پار خاموش وو. ملا محمد عمر کلاشنکوف په لاس ، څادر په اوږه اچوي او همداسې د خدای په امانۍ پرته له خپلو باوري ساتونکو سره له کوتې وځي. " ۲۵۷ پدې هکله د شپېگل آلماني مجله کې راغلي چې ملا عمر خپلو ملگرو ته وايي: « زه پوهېږم چې زما واک ، زما پوزيشن ، زما کورنۍ له گواښ سره مخ دي ، خو زه دې ته تيار يم چې ځان قربان کړم. زه نه غواړم چې د يوه نامسلمان ملگری شم ځکه زما د ايمان ، عقيدې او زما د مذهب مخالفان دي ، زه پدې وياړم چې ځان قربان کړم او تاسې هم داسې وکړئ. لدې خبرو څخه وروسته په يوه موټرسايکل سپورشو او له کندهاره احتمالاً د پاکستان په لور ولاړو. » ۲۵۸ د ملا عمر د تللو په اړه لکه څرنگه چې شپېگل او ډېری پدې اند دي چې هغه پاکستان ته ولاړ خو (بېټی تم) يوه هالنډۍ څېړونکې د ملا عمر له شخصي ساتونکي ملا جبار عمري سره مرکې تر سره کړې دي او پدې هکله يې (د ملا عمر پټ ژوند) په نامه کتاب ليکلې پدې باور ده چې ملا محمد عمر په افغانستان کې د ژوند تر پايه اوسېده او خپل جنگيالي يې د اشغال ضد رهبري کول تردې چې زياته موده هغه په زابل کې د (وولورين) په نامه امريکايي پوځي اډې په پنځه کيلومتري کې اوسېده. د انگلوساکسون خونړۍ يرغل او د افغانستان د اشغال په وړاندې چې د طالبانو د جنگياليو د ډله نيزو وژنو په ملکي بنسټونو حتی روغتونونو، مدرسو ، جنازو ، ودونو او جوماتونو د بمباريو سره مل وې کوم دولت او ملگرو ملتو منفي غبرگون ونښود. البته اسلامي کنفرانس غونډه راولبله د ترهگرۍ ضد مبارزه يعنې د افغانستان اشغال يې تائيد خو نورو اسلامي هېوادونو ته يې خپريدنه معقول کار ونه گانه. په جهادي مشرانو کې حکمتيار ، مجددي ، خالص او محمدي پر افغانستان د احتمالي بريد سره مخالفت وښود خو د يرغل وروسته يوازې حکمتيار او خالص د اشغال ضد دريځ غوره کړ. د حکمتيار ځېنو ملگرو د اشغال لاندې حکومت کې لکه مجددي او گيلاني کار ته دوام ورکړ او پخپله حکمتيار د ۲۰۱۶ کال په لومړيو کې د دولت سره د سولې تړون لاسليک کړ او په شاندارو مراسمو سره کابل ته راغی. طالبان د دوو مياشتو مقاومت وروسته د دسمبر په اوومه نيټه د کندهار څخه هم ووتل او پدې توگه د طالبانو پنځه کلنې واکمنۍ ته د پای ټکی کېښودل شو. البته چې په کابل د نوامبر په ديارلسمه نيټه شمال ټلواله واکمنه شوې وه او برهان الدين رباني د دوهم ځل لپاره د ارگ په تخت کېښول شو.

د بن ناولی کنفرانس

د انگلوساکسوني اشغالګرو له لوري پر افغانستان د خونړي يرغل په وړاندې د ملګرو ملتو سازمان چوپه خوله پاتې شو ، يوازي د دې مؤسسي مشر کوفي عنان د يرغل وروسته په ژنبو کې وويل " بايد ډېر ژر دغه پوځي يرغل پای ته ورسې ، د افغانستان د خلکوملي ارادې ته په درناوي سره دې د دغه هېواد استقلال خوندي وساتل شي." خو کوفي عنان د م ، م د سازمان د مشر په توګه دا مکلفيت درلود چې د دې مؤسسي بېړنۍ غونډه راوبولي او د خورا مهمې نړيوالې مسألې چې د يوه هېواد د خلکو برخليک ورسره تړلی دی بحث وکړي او د بشر د حقوقو د نړيوالې اعلاميې څخه چې هر ملت پخپله خپل برخليک وټاکي دفاع وکړي. دې سازمان نه يوازي دا کار ونکړ بلکه د يرغل د څه د پاسه يوې مياشتې وروسته د دې سازمان د امنيت شورا د افغانستان په اړه ۱۳۷۸ لمبر پرېکړه ليک صادرکړ چې دا موسسه به په افغانستان کې اساسي رول لوبوي. دلته له ورايه ښکاري چې دا سازمان د نړۍ د سوپرځواک يا په بله وينا د انگلوساکسوني اشغالګرو په چوپړ کې دريزي. پر افغانستان د پوځي يرغل وروسته د افغانستان لپاره ددې سازمان ځانګړی استازی اخترا لبراهيمي د افغانستان د راتلونکې په اړه لاندې پنځه فقره ای طرحه جوړه او هغه يې د م، م د امنيت شورا ته وړاندې کړله:

۱- ملګري ملتونه دې ژر د شمال ټلوالې او د افغاني ټولنې د استازو په توګه د نورو افغان سياستوالو په ګډون يوه غونډه راوبولي چې د "سياسي لېږد پړاو" پر محور بحث وکړي.

۲- پدې غونډه کې دې يوه موقتي شورا جوړه شي چې برخه وال يې د افغانستان د ټولو قومونو او د هېواد د هرې برخې استازيتوب وکړي. د دې شورا په مشرۍ کې د داسې يوه څېره وي چې د هېواد د ټولو قومونو، مذهبونو او سيمو د ملي يووالي سمبول وي.

۳- دا شورا به دنده لري چې د "منځ مهاله ادارې" جوړښت او کړنلارې پېشنهاد کړي.

۴- د دې وړانديزونو د تائيد لپاره دې بېړنۍ لويه جرګه راوبلل شي.

۵- په پای کې دې دوهمه لويه جرګه د اساسي قانون د تصويب لپاره را وبلل شي چې د يوه کميسيون لخوا تسويد شوې وي.

لکه څرنگه چې د امريکا - انګرېز ځواکونو له لوري پر افغانستان يرغل د ملګرو ملتو د موسسې د پرېکړې پرته ترسره شو. پردې بنسټ د شلو کلونو په ترڅ کې په افغانستان کې د بهرنيو ځواکونو شتون او پوځي فعاليتونه په هېڅ منطق د ملګرو ملتو او يا د دغه سازمان د امنيت د شورا ماموريت نه دی . د ملګرو ملتونو او يا د امنيت د شورا هېڅ داسې پرېکړه ليک نشته چې په افغانستان يرغل ته يې اجازه ورکړې وي . يرغلګرو خپل يرغل د ملګرو ملتونو د منشور د ۵۱ مادې له مخې له ځان څخه دفاع وبلله. د ځان څخه دفاع امريکا ته دا اجازه ورکوله چې د القاعده شبکې غړي او مشر په افغانستان کې تعقيب کړي نه دا چې د طالبانو واکمني نسکوره او د خپلې خوښې حکومت هلته واک ته ورسوي. د نړۍ وتلي حقوق پوهان د امريکا او ناټو نظامي اشغال او کړنې د نړيوال قانون خلاف ګڼي. د ابراهيمي د طرحې له مخې د امريکايي مقامونو د ارادې او د ملګرو ملتو تر نظارت لاندې د نوامبر په اووه ويشتمه د جرمني د بن په ښار کې د افغانستان په اړه کنفرانس جوړ شو چې لاندې څلور ډلې يې د افغان ولس د استازو په توګه و ر بللي وې .

۱- د روم ډله (د ظاهر شاه پلويان) : نولس تنه ، (يوولس رسمي غړي)، د ډلې مشر عبدالستار سیرت.

۲- اسلامي متحده جبهه (شمال ټلواله): شل تنه، (يوولس رسمي غړي)، د ډلې مشر محمديونس قانوني.

۳- د سولې او ملي يووالي ټولنه (د پېښور ډله): اووه تنه، (درې رسمي غړي) ، د ډلې مشر سيدحامد ګېلاني.

۴- د قبرس غورځنگ : لس تنه، (درې تنه رسمي غړي) ، د ډلې مشر همايون جریر .

سربېره پردې ملگرو ملتو د مدني ټولنې د فعالانو په نامه د نړۍ له گوټ گوټ څخه د اويا تنو شاوخوا افغانان او يوه آلماني (توماس روتيگ) هم يو شمېر افغانان د غونډې ځای "پيټرسبورگ ماني" ته راوستلي وو. دې غونډې ته را بلل شوي د مدني ټولنې فعالانو غټه برخه د طالبانو وروسته واکمنۍ کې مهمو څوکيو ته ورسېدل. د غونډې برخه والو چې د رايو ورکولو او پريکړې حق يې درلود د روم د ډلې پرته چې اکثريت يې عمرخوړلي تکنوکراتان وو نور ټول د جنګي ډلو استازي يا په خپله جګړه ماران وو. په غونډه کې د امريکا له لوري څلورو تنو استازو (جيمز دابنز امريکايي دپلومات، زلمي خليل زاد، محمد اشرف غني، فاطمه ضيايي) او همداراز د انگلستان، آلمان، ايران او پاکستان استازو گډون درلود. که څه هم د غونډې رسمي نوم "د افغانستان لپاره د ملگرو ملتونو خبرې اترې" اېښودل شوی وو خو د م، م د استازو سربېره د پنځو دولتونو د استازو شتون ښيي چې هغوی ته دا حق ورکړل شوی وو چې د افغانستان د برخليک د ټاکلو واک ولري. هېره دې نه وي چې دې غونډې پر ځای پيټرسبورگ ماني کې د نورو دولتونو او په هغو کې د روسيې او هند استازو هم شتون درلود او د شمال ټلوالې د ډلې مشر محمد يونس قانوني د هغوی سره په اړيکو کې وو. ددې غونډې برخه وال عبدالکريم خرم په کنفرانس کې د دوو افغاني الاصله امريکايانو د نفوذ په اړه ليکي: "د افغانانو په منځ کې ډاکټر زلمي خليل زاد او اشرف غني احمدزی داسې کسان وو چې اغېز او نفوذ يې له لرې ښکارېدو. هغوی د اغېزناکو بهرنيانو يانې امريکا او ملگرو ملتونو په رازونو کې شريک وو. دوی د پروژې جوړونکو سره همکار وو. " عجيبه دا ده چې خرم غونډې ته د پروژې په سترګه گوري هغه پروژه چې پرديو را پنځولي ده. د افغانستان شل کلن اشغال هم وښودل چې غني او خليل زاد د بن د پروژې مرکزي لوبغاړي پاتې شوي دي. د غونډې مشري د روم د ډلې مشر عبدالستار سيرت درلودله خو د پردې ترشا د غونډې لارښوونه امريکايي دپلومات جيمز دابنز کوله. په غونډه کې حامدکرزی نه وو او هغه گواکې د ارزگان ولايت څخه د ټلفون له لارې په پښتو او دري ژبو سپړ دقيقه ای وينا واوروله او د لنډمهال حکومت او لويې جرګې په جوړولو يې ټينګار درلود. د کنفرانس له بهير او د کنفرانس د خينو برخه والو له څرگندونو څخه ښکاري چې د غونډې پرېکړې او سندونه له مخکې چمتو شوي وو او د غونډې برخه وال مجبور وو هغه لاسليک کړي او د برخه والو غوښتنو ته ارزښت نه ورکول کېده. د سارې په توګه حاجي عبدالقدير غونډه پدې نامه تحریم کړه چې ويناوې په پښتو نه ژباړل کېدې. په کنفرانس کې يوه تن هم په پښتو وينا نه ده کړې او حامدګيلاني په انګريزي ژبه وينا کړې وه. عبدالله وردګ د بي بي سي سره په مرکه کې وويل: "چا ته د خبرو اجازه نه وه. سهار په شپږ بجو يې له خوبه راپاڅولو، اسناد يې په استازو لاسليک کړل خو ما سندونه لاسليک نکړل." همدا رنگه د کنفرانس رييس سيرت د امريکا څخه د خپرېدونکي (آريانا ټلويزيون) سره څه موده وروسته په مرکه کې وايي: "د دغه کنفرانس لارښوونه يوه امريکايي جنرال کوله او هلته ما او د ملگرو ملتونو استازي هېڅ واک نه درلود. هرڅه له پخوا جوړ او پرمور لاسليک شول." د سيرت بې خبرې پدې کې ده چې نوموړی امريکايي دپلومات جنرال گڼي. د کنفرانس بل برخه وال خرم پدې اړه چې هرڅه مخکې له مخکې چمتو شوي وو ليکي: "موږ لا د قبرس گروپ په دفتر کې وو چې د دې گروپ مشر همایون جرير ساه نيولی له يوه بل مجلس نه راغی. گومان کوم چې د ايران له پلاوي سره يې ليدلې وو. نوموړی چې اطاق ته راننوت موږ ټولو ته يې په خطاب کې وويل: موږ هسې کنفرانس ته درومو، هرڅه مخکې ټاکل شوي او پرېکړه شوي ده. ترې ومي پوښتل څه ډول؟ ويل يې: دا پرېکړه شوې چې حامدکرزی به د نوي ادارې د رييس په توګه ټاکل کېږي." ۲۵۲/ ۱۵۹-۱۶۰ ياد کسان په دا ډول څرگندونو سره نشي کولی د خلکو او هېواد په وړاندې له مسؤليت څخه ځان خلاص او يا ځانته برأت ورکړي. د کنفرانس ټولو برخه والو د خپلو خلکو په وړاندې څرګنده جفا

کړې ده. هغوی نه یوازې اشغال ته سرونه ټیټ کړي دي بلکې داسې سندونه یې هم لاسلیک کړي چې د افغان ولس ملي یووالی یې سخت زیانمن کړ. د بن د کنفرانس د رابللو اصلي موخه د طالبانو وروسته حکومت جوړول وو. دا غونډه پداسې شرایطو کې رابلل شوې وه چې امریکایي الوتکو د طالبانو د خپلو په موخه پرله پسې بمبارۍ کولې او زر کیلويي بمونه یې د افغانستان په گوټ گوټ غورزول او د شمال تلوالی ملیشو طالب جنگیالي قصابي کول. د کنفرانس رابلونکو (پردیو) برخه وال قانع کړي یا اړ اېستلی وو چې د راتلونکي حکومت مشر د روم اړونده ډلې څخه وي او یا د هغو له خوا وړاندې شي. دې ډلې درې تنه (عبدالستار سیرت، حامدکرزی، هدایت امین ارسلا) د حکومت مشرۍ ته کانديد کړل. د دې ډلې د رایو څخه څرگنده شوله چې سیرت د دوو نورو په پرتله زیاتې رایې گټلې وې خو سره لدې حامدکرزی د راتلونکي حکومت د مشر په توګه وټاکل شو. "نور ګروپونه د ښاغلي سیرت په منلو کې زړه نازړه وو. ښاغلي قانوني ټینګار کاوه چې د حکومت مشر باید پښتون وي له دې پرته د افغانستان ستونزه د حل لاره نلري." ۱۶۶/۲۵۲ دا چې ولې کرزی د حکومت د مشر په توګه وټاکل شو ابراهیمي په یوه مرکه کې وایي: "حامد کرزی د افغانستان د مشرتابه لپاره یو مناسب سړی وو. دا نظر په پښتنو، شمال ټلوالې، پاکستانی او ایراني مقامونو کې هم وو...، د هرچا سره یو لست وو، خو کرزی د ټولو لپاره د منلو وړ وو او په همدې دلیل یې هغه وټاکلو..." د منځمهاله حکومت د مشر د ټولو وروسته د حکومت غړي هم تثبیت شول او شمال ټلوالې ته پکې غوښینه برخه ورکړل شوه، هغه ډلې چې په ۱۹۹۲ کال کې د م، د سولې د پروګرام د شنډولو مخینه لرله. بېله کومه شکه په راتلونکي حکومت کې د غوښینې برخې ورکول لدې کبله دي چې د افغانستان په اشغال کې یې د امریکا - انګرېز سره په خپله خوښه ملګرتیا کړې وه. دا بیا ښيي چې د کنفرانس واک د امریکا سره وو. دې ډلې ته د ۲۹ لوړو څوکیو څخه اتلس ورکړل شوې چې په هغو کې کلیدي وزارتونه (دفاع، کورنیو چارو، بهرنیو چارو او ملي امنیت) شامل وو. د راتلونکي حکومت دا ډول ترکیب چې د جګړه مارانو او پښتنې ضد تلوالې تله پکې خورا درنه وه د یوه ژمن او خادم حکومت شتون یې تر پوښتنې لاندې راوړ. کنفرانس جګړه مارانو ته چې خپل ځواک په خپل توکم، قوم، طایفه او قبیلې کې لټوي بېله شکه دا ډول حکومت اېډیال او د منلو وړ وو خو د خلیل زاد، اشرف غني او عبدالستار سیرت په شان تکنوکراتانو او د لویدیځ د ژوند سره آشنا کسانو څرنگه ځانته اجازه ورکړه چې په یوویستمه پېړۍ کې په قومي بنیادونو ولاړ د جګړه مارانو یو حکومت جوړکړي. دلته وینو چې پردیو څرنگه لوېدلې د علومو ډاکتران او پروفیسران غونډې ته غوره کړي وو چې د پردیو هرڅه ومني. عبدالکریم خرم لیکي چې کله مې د راتلونکي حکومت "لست ولید چېکه مې وخوړه...، د ښاغلي احمدزي دفتر ته ورننوتم...، ورته ومې ویل: ډاکتر صاحب دا خو ډېره بده پرېکړه وشوه. د حکومت لپاره ډېر بد ترکیب رامنځته شو، ګواکې د جګړې یوه لوري حکومت جوړ کړی وي. وېره مې دا ده چې له بدمرغيو به و نه ژغورل شو. اشرف غني احمدزي په پروسه څېره او غوسه ناک غږ ځواب راکړ: ډېره ښه پرېکړه وشوه، تردې غوره حکومت نشو کېدای." ۱۶۷/۲۵۲-۱۶۸

د بن د غونډې د امریکایي پلاوي مشر جیمز دابنز د ۲۰۲۲ کال د جولای په څوارلسمه د افغانستان انټرنشنال ټلويزیون سره په مرکه کې وایي چې «ده د بن د کنفرانس مخکې سیمې ته سفر وکړ او د افغانانو او د سیمې د سیاستوالو سره مې وکتل چې د پاکستان د استخباراتو د مشر سربرېره ایران، روسیې، هند او د شمال تلوالې ځواکمنو کسانو قانوني، عبدالله او فهیم غوښتل چې د طالبانو وروسته حکومت مشر حامدکرزی وي. هغه دا هم وایي چې د بن د غونډې د شمال تلوالې نورو برخوالو غوښتل چې برهان الدین رباني د افغانستان مشر پاتې شي. کرزی د تاجکانو غوراوی وو او شمال تلوالې کرزی واک ته ورسولو.» په مرکه کې دابنز دا هم وایي چې امریکا قطعاً نه غوښتل چې څوک د افغانستان مشر شي

دا نو د دابنز توکه وه . هغه مهال شمال تلواله چې په کابل او د هېواد په زیاته برخه واکمنه وه غوښتل یې چې لا زیات امتیازات ترلاسه کړي . خلیل زاد وایي رباني د نوي حکومت نوملړ استولو ته غاړه نه اېښودله او د ایراني پلاوي د غوښتنې له امله هغه رباني ته تلفون کړی ترڅو پر هغه فشار راوړي. د خلیلزاد په وینا « له نېکه مرغه یوې امریکایي الوتکې زموږ له خبرو یوه ورځ وروسته په تصادفي توګه د رباني کور ته نږدې راکټ توغولی و، هیچا ته زیان نه و رسېدلی ، خو رباني پوه شو چې موږ سګنال ور استولی ...» ۱۵۲/۲۴۳ خلیل زاد دا هم وایي چې «د کنفرانس پر مهال ایراني پلاوي له شمال تلوالي سره ژوره خواخوږي څرګندوله ، کله به چې ایرانيانو فکر کاوه چې موږ شمال تلواله مصلحت ته اړ باسو ، نو د دوی په استازیتوب به یې خبرې کولې.» د " انټرنشنل ډیفلمنټ سټډیز "یا د نړیوال پرمختګ درسونه» په یوه خپرونه کې د پي بی اس خبري اژانس له قوله راغلي دي : "د امریکا د بهرنیو چارو وزیر د غونډې پر مخ وړونکو ته ویلي وو د کنفرانس دروازه د هغوی (افغاني پلاوي) پرمخ وتړئ او پرې یې نږدې چې بهر ولاړ شي، که هغوی (مخکې له هوکړې) خوشي کړو بېرته به یې تنظیمول ستونزمن وي." ۲۵۹ غونډه د دسمبر په پنځمه پای ته ورسېدله او طالبان هم دوی ورځې وروسته د کندهار څخه ووتل او کندهار ته د گل آغاشیرزي قوتونه ورننوتل. مخکې لدې چې طالبان د کندهار څخه ووځي د طالبانو مشران ملا عبیدالله ، ملا عبدالرزاق ، اختر محمدآخوند، طیب آغا او... شاولي کوټ ته د حامدکرزي لیدو ته ورغلل او ورته ویي ويل چې د جګړې څخه پدې شرط لاس اخلي چې په کندز کې یې زرګونه اسیران خوشي شي. کرزي ور سره ژمنه وکړه چې اسیران به نه وژل کیږي. خو ولیدل شول چې زرګونه طالب اسیران د شمال تلوالي له لوري چې امریکایي او انګریزي پوځیان او څارګر ورسره وو په محدودو کانټینرونو کې اچول کېږي چې له کندز څخه مزار ته ولېږدول شي . په کانټینرونو کې د هوا د نشتون له امله یې ګڼ شمېر مړه شول او هغه کسان چې ژوندي پاتې وو هغه یې هم په ډزو وویشتل او د لیلې په دښته کې یې په ډله نیز ډول خښ کړل. همدارنګه امریکایي - انګریزي الوتکو پنځه سوه تنه طالب اسیران د مزار شریف په جنګي کلاه کې پدې نامه چې بغاوت یې کړی دی بمبارد او شهیدان کړل. دا ډله طالب اسیران په کندز کې وروسته له هغې چې " د طالبانو استازي ملا فضل الله او ملا نوري شمال اتحاد ته وړاندیز وکړ چې طالبان چمتو دي خپلې وسلې ملګرو ملتونو یا نړیوالو ځواکونو ته ورکړي، پدې شرط چې دوی ته د خوندي پاتې کېدو ډاډمنې ژمنې ورکړل شي .دوستم ، عطا محمد، محقق او همدا شان امریکایان او انګریزان هلته وو.په پای کې پرېکړه وشوه چې د کندز د مقاومت اسیران وروسته لدې چې بې وسلې کېږي خپلو سیمو ته واستول شي .د القاعدې غړي او نور بهرنيان ملګرو ملتونو ته وسپارل شي. طالبانو د همدغې موافقې له مخې ځانونه وسپارل. " ۲۶۰ اسلامي امارت د نسکورېدو وروسته امریکایانو او د هغو افغان مزدورانو چې زیاتره یې د شمال تلوالي مخور وو د طالبانو خلاف ځورونو او وژنو ته ملا وتړله .په کورونو یې چاپې وهل کېدلې طالبان د هغوی د کورنیو مخکې وژل کېدل او یا بندیان کېدل. تر دې وروسته طالب مشران د خپل امیر ملا محمد عمر حکمت ته متوجه کېږي او بېرته د خپل مشر پرمحور را غونډېږي او د اشغالګرو خلاف د خپلواکۍ د ګټلو ستونزمنه او ګواښمنه سپېڅلې آزادې غوښتونکي جګړه (جهاد) پیلوي.

امریکایانو د خپل خونړي یرغل وروسته کرزي لومړی د ارزګان په سرخاب کې د چورلکو پواسطه کته کړ خو طالبانو په هغه او د هغه سره امریکایانو برید وکړ او د هغوی څخه یې ۶۰۰ میله وسله هم ترلاسه کړله . لدې وروسته امریکایانو کرزي پاکستان ته د (جیکب آباد اډې) ته یووړ . له هغه ځایه یې دوه اونۍ تبلیغات کول چې ګواکي دی په ارزګان کې دی او بیا یې په دهر اووت کې کته کړ او د کندهار شاولیکوټ ته یې ولېږداده. همدارنګه عبدالحق د دوبي څخه لومړی پاکستان او بیا د

ننگرهار له لارې لوگر ته راغی. هغه طالبانو د لوگر په ازره کې ونيو. «امنیه قوماندان د والي په امر عبدالحق کابل ته روان کړ، کابل ښار ته چې غرمه مهال نږدې شول، له بن ساره (بيني حصار)، قلچه(قلچه) او شهدای صالحین سره پر عمومي سړک ورته مخ ته د داخله وزارت پیک اپ موټر راغی. د داخله وزارت، یو تن چارواکی ملا ظاهر ور نه را کوز شو او د امنیه قوماندان موټر یې ودراره او د ملا محمد عمر یو لیکلی فرمان یې ور ښکاره کړ چې د مشر له خولې په ساده الفاظو لیکل شوي وو: د غه وطن فروش او خاین کابل ته تر رسېدو وړاندې و غوځئ او د کابل ښار یې په وینو مه پلټوئ. دواړه موټر بېرته شا ته راغبرگ شول او د سنگ نوشتي له عمومي سړک نه چې ریشخور فرقي ته لار تللي ده، پر سړک یې عبدالحق او ډگروال حامد را کوز کړل او سترګې پرې وتړلې...، دواړه یې په یوه وړه شېله کې وویشتل. ۲۸۷/۲۴۹ پدې ډول د اشغال اردلي د حاجي قدیر ورور عبدالحق چې د کابل د قوماندان په نامه مشهور وو او د پوځ پخوانی افسر ډگروال حامد خپله سزا ولیدله.

د انگلوساکسوني اشغال زیږنده واکمنۍ تگلارې

شمال تلواله د انگلوساکسوني اشغالګرو پر مټ د ۲۰۰۱ کال د نومبر په دیارلسمه کابل ته ننوتله او پر کابل واکمنه شوله او پدې ډول رباني بیا د ارګ په تخت کېنول شو. رباني ارګ ته په ننوتو سره د اسلامي جمعیت اړونده غړي محمد یونس قانوني، عبدالله عبدالله، محمد قسیم فهیم او عارف سروري د څلورو کلیدي وزارتونو مشران مقرر کړل. د بن د غونډې د پرېکړې له مخې د دسمبر په دوه ویشتمه واک حامد کرزي د لنډمهاله حکومت مشر ته و سپارل شو. پدې ډول د رباني څلوېښت ورځنۍ دوهمه واکمني هم پای ته ورسېدله. د واک د لېږد په درشل کې رباني "داسې یو فرمان ترتیب کړ چې په یوه فرمان یې ټول مقرر او په یوه فرمان یې ټولو ته څلورنیم کلن امتیازات ورپه برخه کړل، د استاد رباني له خوا په دې فرمان کې چې حامدکرزي ته د واک تر رسمي انتقال یوازې دوه - دری ورځې د مخه صادر او له دولتي راډیو تلویزیون څخه خپور شو، راغلي و ټول هغه اشخاص چې د مقاومت په څلور نیم کلنه دوره کې له دوی سره پاتې شوي او د طالبانو تر واکمنۍ د مخه په کومو ځایونو کې مقرر وو، پرهمغو ځایونو بېرته مقرر دي، دولت مکلف دی په یاده موده کې د دوی ټول معاشونه، ترفیعات او نور حقوق ادا کړي." ۱۹۶/۲۵۴ د پروفیسور رباني له مغزو راوتلي د دا ډول مسخره فرمان څخه ښکاري چې اشغالګر دا رنگه لوېدلې سیاستوال چې د ملي ګټو په پرتله ورته ګروپي او تنظیمي ګټو لومړیتوب درلود واک ته ورسول. البته چې د رباني په څېر د سیاستوالو شتون د افغانستان د غمېزې په پنځولو او ژورولو کې ټاکونکی رول لوبولی دی. دې جهادي مشر تردې کچې د واک سر بېره له مادیاتو سره لېونۍ مینه لرله چې د خپلې لومړۍ واکمنۍ پر مهال «د ۲۰۰۱ کال د جنورۍ په دوهمه د آریانا افغان هوایي شرکت الوتکه د ایران د کسپین هوایي شرکت ته په څلورنیم لکه ډالرو وپلورله چې اصلي بیه یې درۍ سوه لکه ډالره وه. هغه د خپلې اصلي بیه نه دوه سوه لکه او شپږ نوي زره ډالره ارزانه خرڅه شوې ده او د خرڅلاو پیسې یې دولتي حساب ته نه دي لېږدول شوې.» ۲۶۱ کله چې د یوه ګوند لارښود او د دولت مشر غل او فاسد وي نو د دې ګوند غړي او دولت مامورین هرو مرو غله او مفسدین را خپري. د یوه حکومت د مشر تقوای او ژمنتیا تر ډېره بریده د دې حکومت په لوړپوړو اغېز لري. د ثور انقلاب د بري وروسته د والیانو او د معارف مشرانو ته د دولت مشر نور محمدتره کې د وینا وروسته برخوالو ته د پوښتنې کولو وخت ورکړل شو یوه تن ترې پوښتنه وکړه چې په تېرو حکومتونو کې بډې اخېستل

معمول وو او ډېری ماموران پدې کرغېرن کار عادت شوي دي. تاسې ددې منفي پدیدې د له منځه وړلو په اړه څه مشوره راکوئ. تره کې یوازې دا ورته وویل: «زویه! ته یې مه خوره دا بلا ورکېږي.» همدا لامل وو چې په خلقي واکمنۍ کې د رشوت په اړه څه نه ویل کېدل ځکه چې د خلقي حکومت مشر فاسد نه وو.

حامد کرزي ته د واک د لېږد په ورځ زړه بوگونونکې او عجیبې پېښې وشوې چې د شمال ټلوالې ږوند قومي تعصب او پښتني ضد ماهیت هم ښیي. د واک د لېږد مراسمو ته د هېواد د گوټ گوټ څخه قومي مشران را بلل شوي وو. د نظار د شورا د ناسمو رپوټونو له امله د خوست د مخورو او مشرانو کاروان په ستو کښو کې د امریکایانو له لوري بمبارد شو چې پنځه شپېته تنه یې شهیدان او څلوېښت تنه یې ټپیان شول. د پکتیکا استازو ته په لوگر کې وسلوالو ستونزې او خنډونه جوړکړل هغوی اړ شول بېرته خپلو سیمو ته ستانه شي او د پکتیا مشرانو ته یې پدې نامه چې مراسم پیل شوي دي د مراسمو د ترسره کېدو ځای ته د ننوتلو اجازه ور نكړه. د یادو سیمو د مخورو سره د دا ډول چلند موخه دا وه چې د نوې واکمنۍ په وړاندې ددې سیمې خلک راوپاروي. له بله پلوه د دې سپک چلند مخینه باید په تاریخ کې ولټوو. د همدې سیمې ولسونو د حبیب الله کلکاني د واکمنۍ پر مهال د نادرخان ملا ور وتړله او هغه وتوانېد ددې خلکو په ملاتړ د کلکاني د وحشت او بربریت واکمنۍ ته د پای ټکی کېږدي. د نظاریانو له لوري د دې سیمې د خلکو سره دا ډول سپک چلند او د مشرانو وژنه لدې کبله وشوه چې د کلکاني غچ ترې واخلي.

د واک د لېږد وروسته ظاهرأ حامدکرزي د هېواد د ولسمشر په توګه د چارو واګې په لاس کې ونيولې خو هغه د هر لاسپوڅي په څېر د تمثیل لپاره کېښول شوی وو او د واک اصلي مرکز په کابل کې د امریکا سفارت او د واکمنۍ اصلي لوبغاړي یې د شمال ټلوالې مخور وو. دا چې د شمال ټلوالې مخور د واکمنۍ اصلي لوبغاړي وو د حامدکرزي د سلاکار زلمي هېوادم ل څخه به یې واورو: "د کرزي صیب د پاچاهۍ لومړي وختونه وو، ما ته یې وویل، که فهیم خان همدا اوس وغواړي، نه به په ارګ کې ستا کورته وي او نه به زما قره قلې" یې ښه بېلګه ده. خو بیا هم کرزي په دا ډول بې واکه تمثیلي ولسمشرۍ خوښ وو. کرزي داسې ولسمشر وو چې هم یې باید د امریکایانو امرونو ته غاړه اېښې وای او هم د شمال ټلوالې د مخورو غوښتنو ته. دا نو ډېل ګوډاګی وو. البته د هغه ځای ناستي محمد اشرف غني ورته حالت درلود. سره لدې چې واک د شمال ټلوالې سره وو خو همدې ټلوالې بیا هم کرزي او غني دواړه په قومپالنه تورنول او د لږکیو د حقوقو د ترپښو لاندې کېدو نغاړې یې ډنگولې. غني ته خو یې بیا فاشیست ویل، پداسې حال کې چې غني خپل سکني ورور، ورور نه ګاڼه او هزاره محمد سرور دانش خپل مرستیال یې رښتینی ورور باله ګواکې چې دانش متعصب نه دی او ورور یې متعصب دی. د غني د دې غیر متعصب ورور په دفتر کې د هزاره ګانو پرته بل څوک نه تر سترګو کېدل تا به فکر کاوه چې د کوم هزاره مېشتي کلي میلمستون یا تکیه خانې ته تللی یې. د غني دې هزاره ورور د غني د حکومت له نسکورېدو وروسته په نیوزلند کې په یوه مرکه کې د افغانیت څخه هم منکر شو. د بي ۵۲ الوتکو د بمباریو په پایله کې د جمهوریت په ټینګېدو سره په هېواد کې ظاهرأ د دموکراتیک او ولسواک نظام د جوړېدو بهیر په خورا ګړندي ډول پیل شو. هماغه دي چې د سیاسي ګوندونو، مدني ټولنو، قومي شوراګانو د جوړېدو او د رسنیو د راڅرګندېدو خورا پیاوړې څپه را منځته شوه. لښکرونه سیاسي ګوندونه، سلګونه مدني ټولنې او زرګونه قومي شوراګانې جوړې شوې او ګڼ شمېر رسنیو (ورځپاڼو، مجلو، راډیويي مرکزونو او ټلوېزیوني چپلونو) په فعالیت پیل وکړ. د قومي شوراګانو منځته راتګ د ملت جوړونې په لار کې ستر خنډ وو. ددې شورا ګانو ملي ضد موخه لدې څخه څرګندېږي چې د هوتکو په

نامه شورا په دفتر کې د ميرويس نيکه انځور ځړول شوی وو. پدې کار سره ميرويس نيکه چې ټولو افغانانو ته د يوه منلي ملي زعيم حيثيت لري او افغانان پرې وياړي دا ستر ملي شخصيت يې د هوتکو د قبيلې د مشر دريځ ته راټيټ کړی وو. سفارتخانې او په افغانستان کې انجويانو په پټه او يوناما په برالا دې گوندونو، ټولنو، شوراگانو او رسنيو ته پدې نامه شنه ډالر ورکول چې مشران يې ددې بنسټونو د په پښو درولو او د رسنيو د چلولو وس نه لري. خو د دې لاسنيوي موخه د بنکېلاکگرو د هغه مشهور فورمول "بېل يې کړه، اېل يې کړه" پلي کول وو. د لسگونو کوچنيو گوندونو د جوړولو څخه موخه د سترو گوندونو د راڅرگندېدو مخنيوی وو چې د بلواک حکومت په وړاندې قوي اپوزيسيون را منځته نشي. همدا لامل وو چې دې گوندونو ته انجويي گوندونه ويل کېدل او بلا استثنې دې گوندونو که اسلامي، ملي، مترقي او دموکراتيک مختاري لرل د اشغال په چوپړ او د اشغال زېږنده بلواک حکومت په ملاتړ کې درېدلي وو. اشغالگرو نه يوازې د بن په کنفرانس کې د قومي ونډې پر اساس د راتلونکي حکومت بنسټ کېښود او د گڼ شمېر کوچنيو گوندونو په جوړولو سره يې د سترو گوندونو د جوړولو مخه ډېر بلکې شته ستر گوندونه او تنظيمونه يې هم ټوټې ټوټې کړل. د بن د کنفرانس برخه وال جنرال عبدالرقيب جاويد کوهستاني وايي: "نړيوال دا تصميم لري چې د جهادي مشرانو پر ځای ځواني خبرې راولي او نوي گوندونه وهڅوي او مرستې ورسره وکړي چې د اوسنيو گوندونو ځای ونيسي." ۱۸۹/۲۵۲ د سياسي گوندونو د قانون له مخې هر گوند بايد لس زره غړي لرلی، افغان او افغانستان شمول وای يعني د هېواد د هر قوم او توکم او هر ولايت استازي پکې شتون لرلی او وسلوالي ډلې يې نلرلی. په عدليه وزارت کې داسې راجسټر شويو گوندونو شتون درلود چې د وسلوالو ډلو د لرلو سربېره په يوه قوم، يوه مذهب او ځانگړې سيمې پورې تړاو درلود چې ملي اسلامي غورځنگ او شيعيه گوندونه يې څرگندې بېلگې دي. په ملي اسلامي غورځنگ کې به د ترک تبار هېوادوالو پرته د هېواد د بل قوم او په شيعيه گوندونو کې د هزاره گانو او شيعيه گانو پرته د بل قوم او مذهب استازي نه ترسترگو کېدل. د گوندونو په اړه ددې ټکي يادول اړين برېښي چې يا گوندونه واکمن وي او يا په اپوزيسيون کې. خو په جمهوريت کې نه د واکمن گوند په توگه کوم گوند را څرگند شو او نه په اپوزيسيون کې. ټول گوندونه موافق گوندونه وو يعني د بلواکي واکمنۍ ملاتړي. دا د دې ښکارندوی وو چې هغوی هغه شنه ډالر چې له انجويانو، يوناما او يا د ځواکمنو دولتونو له سفارتونو څخه ترلاسه کول په هغوی يې منلي وو چې د اشغال لاندې حکومت ملاتړ به کوي يعني چې اشغال به منی او د اشغال ضد ځواکونو خلاف به دريځ نيسي. غوڅ اکثریت ټلويزيوني چېلونه په جگړه مارانو، پردي پالو او جگپوړو پورې تړاو درلود. پردي بنسټ به څرنگه يو پردي پال او جگړه مار د دموکراسۍ د ټينگښت او د بيان د آزادۍ لپاره خپل شخصي ټلويزيون وکاروي؟ دلته ليدل کېږي چې په افغانستان کې د دموکراسۍ او بيان د آزادۍ د نغرو ډنگول د خلکو په سترگو کې د خاورو د اچولو پرته بل څه نه وو. د رسنيو د منځپانگو او خپرونو څخه په ښکاره معلومېدل چې ټولو بلاستثنې اشغال ته نړيواله مرسته او د اشغال ضد ځواک (طالب) ته ترهگر ويل، قومي او ژبنيو ډبنمنيو ته لمن وهله، تاريخي وياړونو او ملي شخصيتونو ته يې سپکاوی کاوه او کوم بنسټ هم شتون نه درلود چې د دې ملي ضد بهير مخنيوی وکړي. د دې رسنيو په يوه ستره برخه دا شکونه کېدل چې هغه پرديو ډگر ته راوړاندې کړي او له مالي ملاتړ نه يې هم برخمنې دي او د پرديو گټې ساتي. د اشغال د پای سره سم وليدل شول چې د دې رسنيو ستري برخې د مالي ستونزو له امله خپلې خبرونې ودرولې ځکه چې سپانسرانو يې نور په افغانستان کې شتون نه درلود او سربېره پردي اسلامي امارت هغه ډول تبليغاتو ته اجازه نه ورکوله چې د بيان د آزادۍ په نامه د پرديو د ويانديانو او مبلغينو رول ولوبوي. په ۲۰۱۰ کال کې د ويکي ليکس په نامه يوې وېب پاڼې د افغانستان په اړه لسگونه

زړه سندونه خپاره کړل چې په هغو کې په افغانستان کې د رسنيو په اړه راغلي وو چې امریکایان ځېنو آزادو او دولتي رسنيو لکه د غزنویانو راډیو، د غزني راډیو، د جلال آباد ملي تلویزیون او په ننګرهار کې د شایق شبکې سره تړونونه لاسلیک کړي چې د هغوی له لوري ورکړل شوي مواد خپاره کړي او د هغوی د پروګرام سره سم به خپلې خپرونې تنظیموي. د اشغالګرو له لوري د افغانستان له نیولو وروسته غربي میډیا د افغانستان د بیا رغونې، د دموکراسۍ او قانونیت د ټینګښت، د لږکیو او ښځو حقوقو ته د درناوي او د میلیاردونو ډالرو د مرستې تبلیغات پیل کړل او د اشغال اردلیانو د مارشال د دوهم پلان د پلي کولو نغاړې هم ډنګولې او اجوره شوو کارپوهانو دا هم ویل چې په یوه لسیزه کې به له افغانستان څخه سنگاپور، جاپان او... جوړشي. همدا لامل وو چې افغانستان ته د ایران او پاکستان څخه د لسګونو زرو کډوالو د بېرته راستنېدو لړۍ پیل شوه. خو هرڅه پدې جګړه خپلې هېواد کې سرچپه روان وو. د بیارغونې د داسې پروژې د جوړولو چې ستر وزګار لښکر ته د کارکولو زمینه برابره کړې څرک نه لګېده، راستانه شوي کډوال په خیمو کې ژوند کولو ته اړ شول او د هغوی سره هېڅ ډول مرستې نه کېدلې یا داسې مرستې کېدلې چې له لوري مړه نشي. د خلکو او دولتي جایزادونو غضب لکه د تنظیمي واکمنۍ د زمانې په څېر بیا پیل شو چې د شیرپور تاریخي سیمه یې څرګنده بېلګه ده. د جرمني د زیټونګ په نامه رسنۍ له قوله په شیرپور کې ۸۲۰۰۰ مترمربع ځمکه چې بیه یې شپاړلس میلیون ډالره اټکل کېده په دری لکه ډالرو په ۲۵۹ تنو پلورل شوې ده او یوازې ۲۱۷ تنو ته د محمّدقسیم فهیم په امر ځمکه ورکړل شوې ده. عجیبه لا دا ده چې دا ځمکه ۷۸ پنجشېریانو، ۳۵ پروانیانو، ۲۷ کابلیانو، ۱۳ مزاریانو، ۱۰ بدخشانیانو، ۸ کاپیسیایانو او ۱۳ کندهاریانو ته ډالۍ شوې ده. په شل کلن امریکایي اشغال کې په دولتي ادارو کې فساد، فحشا، د ځمکو غضب، د مخدره توکو کښت، قاچاق او استعمال د یوه معمولي کار ښه ونيوله. د ځمکو غضب ته هر ځواکمن ملا وتړله خو د جهادي مشرانو او قوماندانانو ونډه پکې خورا درنه وه. حامدکرزي د ولسي فشار له امله د ۱۳۹۱ کال د زمري په پنځمه ۱۶۵ لمبرفرمان صادرکړ ترڅو په هېواد کې د غضب شوي ځمکې کچه معلومه کړي. د ګومارل شوي کمیسیون د رپوټ له مخې مجموعاً دوه میلیون جریبه ځمکه غضب شوي وه خو حکومت د غاصبانو څخه د دې دولتي ځمکې د مستردولو هڅه ونکړه. د مخدره توکو په تولید کې افغانستان لومړی مقام ترلاسه کړ. د اداري فساد کچه لدې څخه څرګندېږي چې د ۱۳۹۹ کال د چنګاښ په لسمه له اداري فساد سره د مبارزې د څارنې او ارزونې کمېټې "میک" یو رپوټ خپورکړ په هغه کې راغلي وو چې په ۲۰۱۸ کال کې دولتي ادارو له افغانانو څخه ۱،۶ میلیارد ډالر بډې اخېستي دي چې د یو کال د ملي عوایدو "دوه نیم میلیارد ډالرو" له نیمایي زیاتې وې. البته په پورته شمېرو کې هغه رشوتونه شامل نه وو چې په ګمرکونو کې اخېستل کېدل. دا له هېچا پټه نه وه چې د افغانستان په ګمرکونو کې د بل هر ارګان څخه فساد زیات وو. د کرزي ځای ناستي او د بن د کرغېرن کنفرانس وروسته حکومت هرکاره اشرف غني د ۲۰۲۱ کال په لومړیو کې په خپله اعتراف وکړ چې د ملي عوایدو نیمایي برخه حکومت ته نه ورکول کېږي او د ماليې وزیر ولسي جرګې ته وویل چې هره ورځ په اوسط ډول په ګمرکونو کې اته میلیون ډالر غلا کېږي.

د بن د کنفرانس د پرېکړو له مخې د اساسي قانون مسوده جوړه شوه او هغه لویې جرګې تصویب کړه. د اساسي قانون مسوده د امریکا د متحده ایالتونو د "پنټاګون" د رند د موسسې د کمېټې له خوا چې غړي یې لاندې کسان دي جوړه شول:

- Barnet Rubin - Cheryl Benar - Zulmai Khalil Zad - Nina Hachigian – Khaked
M.Abou El Fadl - Said Arjomand - Nathan Brown - Michael D.Rich

خو دا اساسي قانون هېڅکله هم تطبيق نشو او په خپله حکومت او ولسمشرانو د هغه څخه زياته سرغړونه کړې ده. د حکومت ځېنو منتقدينو به ويل چې يوازې د اساسي قانون يوه ماده چې د افغانستان پلازمېنه کابل دی نه ده ترپښو لاندې شوې. د غني له لوري د اساسي قانون څخه سرغړونه لدې ښکاري چې د جمهوري رياست دواړه دورې يې د اساسي قانون خلاف د ټاکنو د پايلو پر بنسټ نه بلکې د سياسي جوړجاړي له مخې پرمخ وړې دي. غني د اساسي قانون خلاف اجرائيه رياست رامنځته کړ خو هېچا او په هغو کې ولسي جرگې چې د قانون د پلي کېدو نظارت يې اصلي دنده ده هېڅ غبرگون ونښود. همدارنگه د غني د واکمنۍ پرمهال د ولسي جرگې يوې دورې ته ټاکنې ونشوې او پخوانيو وکيلانو خپل کار ته دوام ورکړ. کله يې چې ولسي جرگې ته ټاکنې ترسره کړې داسې له درغليو ډکې وې چې د ټاکنو د کميسيونو غړي يې زندانونو ته واچول خو د همدې کميسيونو له خوا اعلان شوې له درغليو ډکې پايلې قانوني وگڼل شوې او په درغلۍ راغلي استازي د ولس د استازو په توگه د ملت په کور کې ناست وو.

د ناټويي شل کلن اشغال پر مهال څلور ځله ولسمشرۍ او درې ځله ولسي جرگې ته ټاکنې وشوې خو هره ټاکنه د تېرې په پرتله د درغليو ډکه وه. دا بيا ښيي چې اشغالگرو د افغاني ټولنې د فاسدولو پاليسي پرمخ وړله. د اشغال پرمهال داسې ريشخند ټاکنې ترسره شولې چې ښايي په نړۍ کې يې ساری نه وي ليدل شوې چې هغه په يوه وخت کې دوه ولسمشران د لوړې مراسم ترسره کړي او دا مراسم د ۲۰۲۰ کال د مارچ په لسمه (۱۳۹۸ د کب نولسمه) په ارگ او سپېدارمانۍ کې اشرف غني او عبدالله عبدالله ترسره کړل او دواړو ځانونه منتخب ولسمشران اعلان کړل. پدې توپير چې غني ځان ته منتخب او عبدالله ځان ته منتخب ټولشموله ولسمشر وويل. امريکا چې د طالبانو وروسته نظام حامي گڼل کېده سفير يې دغني د لوړې په مراسمو کې برخه لرله او په يوه اعلاميه کې يې د عبدالله اعتراضونه هم د پام وړ وبلل. د دې معنی دا کېدای شي چې حق د عبدالله سره دی يعنې چې غني د درغليو په پايله کې ولسمشر اعلان شوی دی. د امريکا له دا ډول دريځ څخه دا اخېستنه کېدای شي چې امريکا په لوی لاس کړکېچ ته لمن وهله، کمزوری حکومت يې غوښت او د واک دوه مدعيان يې په واک کې ساتل چې د هر يوه څخه ناوړه گټه پورته کړي. غني او عبدالله امريکايانو ته د خپلې وفادارۍ په ښودلو سره سيالي کوله او د امريکايانوسره هر ډول ملي ضد معاملو ته چمتو وو. ښه بېلگه يې د ۲۰۱۴ کال د ولسمشرزو ټاکنيز کمپاين کې د افغانستان او امريکا تر منځ د امنيتي تړون د لاسليکولو اړوند د دواړو څرگندونې دي. يوه ورځ يوه خبريال له عبدالله څخه ددې تړون د لاسليک په اړه وپوښتل هغه په ځواب کې وويل که په ټاکنو کې بريالی شي يوه اونۍ وروسته به دا تړون لاسليک کړي. همدا پوښتنه څو ورځې وروسته له غني څخه وشوله هغه ځواب ورکړ چې په ټاکنو کې د بري يوه ورځ وروسته به دا تړون لاسليک کړم په خپله ژمنه ودرېد او د ټاکنو د پايلو د اعلان يوه ورځ وروسته يې امنيتي تړون يا د افغانستان د خرڅلاو تړون لاسليک کړ.

لکه څرنگه چې پرديو په بن کې د واکمنۍ بنسټ کېښود او بيا وروسته د پنځوسو دولتونو پوځيان او څارگر په هېواد کې ځای پر ځای شول، بېله کومه شکه د قدرت په سيمه نيزو دولتي ارگانونو او ولس کې هر هېواد خپل جاسوسان لرل، هغوی يې نازول او چاغول. ددې لپاره چې ولسمشر هم دوی نازولي وي او هم يې باداران خوشاله ساتلي وي دوی ته يې تل باج ورکاوه. د پيسو څخه نيولې تر زرې گاډيو، امنيتي ساتونکو او نورو. پدې باج اخېستونکو کې هر څوک، جهادي قوماندان، ملا، ملک، قومي مشر، تکنوکرات، لندغر، قاچاقبر او بدلمني ښځې خلاصه هر څوک چې د اشغالگرو ملاتړ يې درلود تر سترگو کېدل. د دا ډول مفتخورو لپاره د سلاکار دنده چې نه يې د ولسمشر د ليدو ليوالتيا لرله او نه ولسمشر د هغوی ليدو ته اړتيا لرله، ځکه د هېواد او دولت د لارښوونې او ادارې اصلي مرکزونه د امريکا او

نورو ځواکمنو دولتونو سفارتخاني وې . محمد اسماعيل يون چې د ولسمشر کرزي په واکمنۍ کې د امنیت شورا د لورپورو څخه وو ليکي : "د ځېنو راپورونو پر بنسټ ولسمشر کرزي په ټوليز ډول (۱۱۰) تنه مشاورين لرل چې له هغې جملې څخه يې (۶۰) تنه مشاور وزيران دي. " ۲۵۴ / ۲۱۰ کرزي پنځه دېرش تنه قومي او پنځه تنه ديني سلاکاران لرل. منطق دا حکم کوي چې په ديني چاروکې دوو تنو سلاکارانو ته اړتيا ده ځکه د افغانستان مسلمان خلک د دوو مذهبونو پيروان دي. ددې څخه معلومېږي چې پدې کچه د سلاکارانو شتون د ځواکمنو کسانو خوشالول وو. البته وزيرانو هم سلاکاران لرل. د ليکوال يوه دوست کيسه کوله چې د اطلاعاتو او کلتور وزير عبدالباري جهاني يوه سلاکار ورته ويلي وو چې ما د وزير صاحب له سلا او مشورو څخه زياته گټه پورته کړه. د دې سلاکار له خبرې معلومېږي چې ده وزير ته نه بلکې وزير ده ته مشورې ورکولې. دا چې د اطلاعاتو او کلتور وزير خپل سلاکار ته د څه په اړه مشورې ورکولې د خدای تعالی پرته يوازې دوی دواړه (وزير او سلاکار) پرې پوهېږي. عجيبه خو لا داوه چې دا سلاکار پخوانی پوځي وو چې د اطلاعاتو او کلتور په وزارت کې د سلاکار په توگه گومارل شوی وو. د اشغال د نازولو بله بېلگه د گڼ شمېر وزارتونو او ادارو جوړول وو. د اشغال د پای په درشل کې د افغانستان د اسلامي جمهوريت حکومت ۲۹ وزارت خاني لرلې. بنيادي چې افغانستان به د نړۍ د زياتو وزارت خانو ريکارډ ټينگ کړی وي. د ناټويي اشغال پر مهال ارگ د مالي او اخلاقي فساد مرکز وو. د غني د واکمنۍ پر مهال په رسنيو کې په ارگ کې د اتلس ډوله غوښو د خوړلو خبرې کېدلې او ددې فاسدې واکمنۍ د نسکورېدو وروسته يوې ښځينه د پاڅه عمر وزيرې وويل چې لدې څخه هم په ارگ کې د غني د ټيم د يوه غړي له لوري د جنسي اړيکې غوښتنه شوې وه .

که د ناټويي اشغال لاندې واکمنۍ د لورپورو کړنو او په واکمنۍ کې بهيرونو او حالاتو ته وکتل شي چارواکي يې د شتمنيو د ټولولو سربېره د اشغالگرو د زړونو د لاسته راوړلو په فکر کې وو او د دې واکمنۍ ځانگړتيا فساد، زورزياتي، قانون ماتونه او پردې پالنه وه نه يې هېواد او خلکو ته د چوپړ انگېزه لرله او نه ليوالتيا. په دولتي ادارو کې د فساد کچه د امنيتي وزارتونو د يوه وزير (معصوم ستانکزې) لدې خبرې معلومېږي چې د دفاع وزارت د يوه رياست رييس په اړه يې ويلي وو: « هغه تردې کچې فاسد دی چې پنځه زره ډالر رشوت هم اخلي.» ددې خبرې معنی دا کېږي چې د يوه جنرال لپاره پنځه زره ډالر رشوت اخېستل شرم دی. پدې واکمنۍ کې داسې عجيبې غريبې پېښې شوې دي چې د نړۍ د هېڅ هېواد تاريخ يې بېلگه نه راکوي.

اړينه برېښي چې د کرزي او غني د واکمنيو د ځېنو عجيبو پېښو او وضعيت په اړه هم لږ شانتې بحث وشي تر څو لوستونکي ته د اشغالگرو پر مت د جوړشوي نظام د څرنگوالي په پېژندلو کې مرسته وکړي.

- د افغانستان د اسلامي جمهوريت لورپورې د کينو اندونو خاوند رنگين سپنټا د خپل کتاب (سياست افغانستان روايتي از درون) نومي کتاب په ۲۶۴ مخ کې کابل ته د اوباما د مرستيال جوبايډن د سفر او په ارگ کې د کرزي په وړاندې د هغه د سپک چلند په اړه ليکي : « د ډوډۍ پر مهال کرزي جوبايډن ته د امريکايي عسکرو له خپلسرۍ شکايت وکړ او هم د پاکستان په اړه خپل شکايتونه ور سره شريک کړل . خو جوبايډن پرته له دليله عصباني شو. کرزي ته يې وويل چې له تاسو موږ ته پاکستان پنځوس ځله زيات اهميت لري . کرزي هڅه وکړه چې د جوبايډن غوسه سره کړي مگر هغه لاسپاکۍ په دسترخوان ولي او په غوسه د ارگ له ډوډۍ څخه ولاړېږي او په خپله مخه ځي.» سپنټا په ۲۷۰ مخ کې دا هم راورې چې په ۲۰۱۰ کال کې په واشنگتن کې کرزي او ورسره پلاوي ته امريکايانو ويلي دي تاسو نشئ کولی بېرته زموږ په الوتکه کې کابل ته ستانه شئ او د خپل ځان غم په خپله خوړئ او پلاوی

اړ کېږي په کرايي الوتکه کې افغانستان ته را شي. دا وو د امريکايي مقامونو چلند د خپلو افغان مزدورانو سره .

- عبدالکريم خرم د کرزي د دفتر مشر د افغانستان او امريکې تر منځ د ستراتيژيک تړون د لاسليک په اړه د څلوېښت کاله په توپان نومي کتاب کې د ۳۸۹ څخه تر ۳۹۵ مخونو کې مفصل غږېدلی دی چې دلته به يې لنډيز وړاندې شي . « پدې ورځ ارگ تش شوی وو د جگپوړو ساتونکي ، د لسم رياست زياتره غړي ، د جمهوري گارد عسکر ، د امنيت د شورا او ولسمشر د دفتر مامورين او ... ټول له ارگه وتلي وو. د ولسمشر مرستيالان فهم او خپلي ، د امنيت شورا مشر سپنتا او مرستيالان او ولسمشر په يوه صالون کې ناست وو او ولسمشر هغوی ته ويلي چې بارک اوباما راځي او پدې مراسمو کې گډون کوونکي د امريکايانو له خوا تلاشي کېږي تر دې چې د فهم پکول ، د خپلي او مجددی لونگي به هم تلاشي شي. ولسمشر خرم ته ويلي دي چې مېز او څوکۍ چې د تړون د لاسليک لپاره کارول کېږي بايد تنظيم کړي خو هغه ورته ويلي دي په ارگ کې څوک نه دي پاتې چې دا کار وکړي او ټول خپلو کورونو ته استول شوي دي . کرزي په غوسه او حيراني پوښتنه کړې چې دا کار چا کړی ؟ ځواب يې ورکړی دامنيټ د شورا دفتر اوپي پي اېس. امريکايانو د د ژورنالستانو د راوستلو مسؤليت پخپله غاړه اخېستی وو. په هغه کوټه کې چې بايد د اوباما سره ملاقات شوی وای هلته يوه وسلواله امريکايي د کوټې مسوله ټاکل شوې وه افغانانو ته يې اجازه نه ورکوله چې د کوټې له منځه یوې او بلې خوا ته لاړ شي. اوباما د شپې په يوولس نيمو بجو ارگ ته په هليکوپټر کې راغلی او د هليکوپټر شاوخوا يې امريکايي ټانکونه ځای پر ځای شوي وو. اوباما د چای او آن د هغو اوبو له څښلو ډډه کړې ده چې د ارگ خدمتگارانو راوړي وې او هغه يوځل د خپل ساتونکي له بوتله اوبه څښلې دي ، تړون يې لاسليک کړی دی او بېرته د بگرام هوايي اډې ته تللی دی. »

- بله سپکه چې د اشغال زېږنده واکمنۍ ذلالت بڼې هغه دا وه چې په ۲۰۱۷ کال د اکتوبر په څلېرويشتمه د امريکا د بهرنيو چارو وزير بگرام ته راغلی وو او ولسمشر غني او د اجرائيه رييس عبدالله يې بگرام ته ورغوښتي وو. سبا ته د دوی د ملاقات خبر او انځورونه د هېواد په رسنيو کې خپاره شول گواکې چې هغوی په کابل کې ورسره کتلې دي . خو څو ورځې وروسته نيويارک تايمز افشا کړل چې دا انځور فوتوشاپ شوی دی تر څو وښودل شي چې گني دا ليدنه د بگرام په هوايي اډه کې نه ده ترسره شوې. خرم د خپل کتاب په ۳۲۳ مخ کې د ځانگړې قطعي د يوه تن له قوله وايي چې دا قطعه د امريکايي پوځيانو د « بلو ټيم » په نامه د يوه گروپ سره گډ عمليات تر سره کول وایي ددې گروپ « چې غړيو يې اوږدې ږيرې او برېتونه پرې اېښي دي او د سختو دندو مسؤليت يې پر اوږو دی په کومه ورځ چې ددې گروپ کسانو څوک نه وي وژلي ډېر ناآرامه وي او آن له ږوډۍ خورلو ډډه کوي . »

- د ۲۰۰۹ کال د ثور په اتمه چې د اسلامي انقلاب د بري جشن لمانځل کېدلو ، د سټېژ له مخامخ کورونو نه ډزې وشولې چې مرگ او ژوبله يې هم لرله. دې ډزو داسې گډوډي راوړله چې د پوځي پرېت لپاره چمتو شوي عسکري ټولگي د سترگو په رپ کې له سيمي وتښتېدل او پدې ډول پرتمين پوځي پرېت په پرتمين پوځي فرار (تېښته) واوښت يعنې مراسم سېوتاژ شول. دلته ليدل کېږي چې هغه مهال افغانستان څه ډول بې دسپلينه او ډارن پوځ درلود. عجيبه خو لا داده چې ولسمشر د ده د ساتنې ځواک منسوبينو ته چې پي پي اس يادېده د مکافاتو په نامه يوه مياشتني اضافي تنخواه ورکړله چې گواکې ولسمشر يې په مېړانې او سرشندنې سره له سيمي ويوست.

- د ۲۰۱۹ کال د مارچ په څوارلسمه په مزار شريف کې کمساري پېښه وشوله چې د اشرف غني عجيبه حکومتولي نندارې ته اېږدي . ټولو ته څرگنده وه چې د کرزي د واکمنۍ پر مهال د بلخ والي عطا محمد

نور د بلخ د شهنشاه لقب گټلی وو خو کرزي هغه وزغملو. البته چې کرزي هر زورواکی زغملو او د دې زورواکو هرې روا او ناروا غوښتنو ته يې غاړه اېښودله چې په ولايتونو باندې د پنجشېر او دايکندي ولسواليو اړول يې څرگنده بېلگه ده چې د خپلو مرستيالانو محمدقسيم فهيم او محمدکريم خليلي په غوښتنه يې دا کار وکړ. کله چې اشرف غني ولسمشر شو غني چې د دوزو ، لاپو شافو او غورو ژمنو اتل وو ويل چې زورواکي او د قدرت جزېرې به ختمې کړم. ساده گان څه چې د لوړو زده کړو خاوندان يې هم تېر اېستلای شوای. خو دې سياسي ماشوم دا وړتيا نلرله و پوهېږي چې دا زورواکان د ده په څېر پرديو د واک او ځواک خاوندان کړي دي او يوازې اشغالگر کولای شي زورواکان پخپل ځای کېږي. غني پرېکړه وکړه چې د نوموړي شهنشايي ته د پای ټکی کېږدي. غني عطا د يوې پټې معاملې له مخې قانع کړ چې له ولايت څخه گوښه شي. هغه گوښه کړل شو او د غني سياسي خياطانو تبليغات پيل کړل چې غني د قدرت جزېرې له منځه وړي. غني د کرکتر له مخې هېڅکله هم په خپلو ژمنو نه دی درېدلی. همدا لامل وو چې غوښتل يې په بلخ کې د خپلې خوښې امنېي قوماندان وگوماري خو په کور ناست بې تاجه شهنشاه عطا محمد نور ورسره مخالفت وکړ او غني اړ شو د کابل څخه ځانگړي امنيتي ځواکونه مزار شريف ته ولېږي او د پوځي عملياتو پر مټ نوی قوماندان د امنېي قوماندانۍ په څوکۍ کښوي. دې عملياتو د مرگ او ژوبلې سربېره په سيمه کې پرتو ودانيو او هټيو ته مالي زيانونه هم ورسول. خو د دې قوماندان د مسؤليت دوره ډېره لنډه وه او د پنځه ويشتو ورځو وروسته غني اړ شو د کورناستي شهنشاه ارادې ته سر تېټ کړي او د پوځي عملياتو پر مټ کېږل شوی قوماندان گوښه او د شهنشاه سړی هلته د قوماندان په توگه وگوماري. داسې برېښي چې اشرف غني د نوي امنيه قوماندان په گومارنه کې د حبيب الله کلکاني له تجربې څخه استفاده کړې ده. وايي چې کلکاني يو نوی حکمران مقرر کړ خو پخوانی حکمران چمتو نه وو خپل مقام پرېږدي. کلکاني د ستونزې د حل لپاره د حکمرانۍ مدعيانو ته احوال استولی چې دوی دې غېږې ونيسي هر چا چې مقابل لوری ځملاوه هغه حکمران دی. د نړۍ دوهم متفکر د ۹۰ کلونو په تېرېدو سره په مزار شريف کې د بلخ د امنېي د قوماندان د گومارنې لپاره د کلکاني د تړس خو د غېږې نيولو پر ځای د دواړو اړخونو د وسلوالو ځواکونو څخه استفاده وکړله. همدا لامل وو چې ځېنو د طالبانو وروسته واکمني ته دريمه سقاوي وېله. دوهمه سقاوي د شمال تلوالي واکمني وه. د غني د ريشخندې حکومتولۍ بله بېلگه د هغه د تېښتې په درشل کې يوه مسخره پېښه ده چې هغه جنرال مرادعلي د دايکندي د والي په توگه مقرر کړ هغه يې د يوه وزير سره په چورلکه کې کښولو او ولايتي مسولينو ته يې هدايت ورکړ چې په هوايي ډگر کې د پلاوي او نوي والي هرکلی وکړي. خو چورلکي ته د الوتنې پر مهال دستور ورکړل شو چې بېرته را وگرځي او جنرال مراد علي خپل مراد ولايت ته و نه رسيد او بل ځای هم مقرر نشو. د غني له لوري په جوزجان کې د داودلغمانې په نامه مقرر شوي والي و نکړای شول د ولايت مقام ته لاړ شي هغه يې د قول اردو په قرارگاه کې د والي په توگه معرفي کړ دوي اونی يې په قول اردو کې ولايت وکړ خو غني اړ شو د شمال د بل شهنشاه مارشال دوستم ارادې ته غاړه کېږدي او د دوستم د خوښې وړ سړی په جوزجان کې د والي په توگه وگوماري.

- د ناټوبي شل کلن اشغال پر مهال د حامدکرزي او اشرف غني په شمول غوڅ اکثريت جگپوړو نه دا چې ولسي ريښه نلرله بلکې په ټولنه کې منفور هم وو. همدا لامل وو چې د خپلو ادارو او کورونو شا وخوا يې سمندۍ ديوالونه درولي وو. کرزي او غني د خپلو نړيوالو ملاتړو د ارادې له مخې د پرديو د موخو پلې کوونکو، جگړه مارانو، د اشغالگرو برېڅو، لوټمارانو او د خپلو خلکو د قاتلانو درناوی کاوه ، غټ غټ مقاومتونه او هغوی ته د اتلانو او مارشالانو لقبونه ورکول او پوهنيز بنسټونه يې د جگړه مارانو او حرفوي قاتلانو په نامه ونومول. څرگندې بېلگې يې مسعود (ملي اتل)، فهيم (مارشال)، دوستم (مارشال)

(، رباني (د سولې شهيد) او مزارې (د ملي يووالي شهيد) دي. که د يادو کسانو د تورو کارنامو يادونه وشي د يوه کتاب له حوصلې وتلې کار دی. آيا کوم حکومت به مسعود ته د ملي اتل او دوستم ته د مارشال لقبونه ورکړي چې لومړي په پټه د شوروي اشغالګرو سره د دوستۍ او همکارۍ پټ تړونونه لرل او دوهم يې د شوروي اشغالګرو سره ګډ د افغان اولس د ملي مقاومت د خپلو له امله د افغانستان د جمهوريت د اتل لقب تر لاسه کړی وو. همدې دواړو (مسعود او دوستم) په ۱۹۹۲ کال کې د ملګرو ملتو د سولې پروګرام شنډ کړ کوم چې د هېواد څوارلس کلنې جګړې ته يې د پای ټکی اېښود. د سولې د پروګرام په شندېدو سره نه يوازې په افغانستان کې وحشت او بربريت واکمن شو بلکې د هېواد د تمدن ټولې نښې نښانې پوپناه شوې، وسلوال پوځ له منځه ولاړ او کابل په کنډواله واوښت. په بل هر هېواد کې به د مسعود او دوستم په څېر وګړي د ملي ځاينانو په توګه پېژندل شوي وای خو زموږ د همدې زمانې پړاو حکومتونو يو ملي اتل اعلان کړ او بل ته يې مارشالي ورکړه. د اشغال په لومړيو کې چې د اشغال ګڼ شمېر اردليانو کومو چې د مارشال د پلان د پلې کولو اېلټې ويلې او د يوې لسيزې وروسته يې په سنگاپور او جاپان د افغانستان د اړولو نغاړې ډنگولې د دوی د خوښې وړ ولسمشر چې هغه يې د نړۍ دوهم مفکر بللو خو همدې نړيوال مفکر په ۲۰۲۰ کال کې په هېواد کې د فقر لاندې کرښې هېواد والو شمېر په سلوکې (۹۰) اعلان کړ او نړيوالو بيا د اشغال زېږنده حکومت د نسکورېدو په درشل کې (اګست ۲۰۲۱) د هېواد د پنځه دېرش ميليونو خلکو څخه اتلس ميليونه بېرنيو مرستو ته اړمن اعلان کړل. آيا دا وګړي به اوس د وجدان د عذاب څخه نه خورېږي؟ اشغال ګڼ شمېر ناوره او کرغېرن ميراثونه افغاني ټولنې ته پرېښودل چې کلونه به زموږ خلک له هغو څخه خورېږي چې يو له هغو څخه شا وخوا درې نيم ميليونه معتادان او نېشه يان دي او بل د پرديو په مرستو روږدي کېدل او د بهرنيو استخباراتي شبکو سره همکاري چې دې همکاريو (جاسوسۍ) ته يې کاري اړيکې ويلې. د افغانانو د لوړې او معتادانو په اړه پورتنې ارقام ښيي چې اشغالګر د يوه هېواد د آبادولو لپاره دا هېواد نه نيسي بلکې د هغې د شتمنيو د لوتلو، د ټولنې د فاسدولو او يا نورو سياسي موخو ته د رسېدو په خاطر هېوادونه اشغالوي. د اشغالګرو افغاني ضد موخي لدې څخه څرګندېږي چې هغوی په جاپان کې دې هوکړې ته ورسېدل چې افغانستان په ترانزيتي هېواد واړوي. پداسې حال کې چې افغانستان د صنعتي کېدو او پانګې اچونې غوره شونتياوې لري. خو اشغالګرو غوښتل افغانستان يو استهلاکي هېواد وي نه صنعتي هېواد تر څو په خپلو پښو و نه درېږي او پرديو ته اړ وي.

د امريکايي اشغال پر مهال پخواني خلقيان او پرچميان

د انګرېزۍ- امريکايي ځواکونو د خونړي يرغل وروسته زموږ د زمانې د فرعون او د هغه د متحدينو لسګونه زره پوځيان او څارګر لکه وړي لېوان د افغانانو په دارلو لګيا شول. دا مهال د لويديځ يو سر او زر ژبو رسنيو په افغانستان کې د داسې يوه زمانې پړاو د رارسېدو تبليغات پيل کړل چې ګواکې پدې هېواد کې د ټولنيز ستر انقلاب په څېر د بنسټيزو بدلونو لړۍ پيل شوې ده. دې تبليغاتو د افغانستان غوڅ اکثريت لوستی قشر داسې اغېزمن کړ چې بېله استثنې ټولو کين لاسو اوښي لاسو، مذهبي او غير مذهبي ټلو بربنډ اشغال ته نړيواله مرسته وپله او د اشغال زېږنده فاسدې واکمنۍ په ملاتړ کې ودرېدل او سياسي فعاليتونه يې پيل کړل. پداسې يوه حالت کې پخوانيو خلقيانو او پرچميانو د هېواد د ننه او بهر د خپلو ټوټې شوو ګوندونو د بيا په پښو درولو هڅې پيل کړې. البته دا هڅې د هېواد بهر او په تېره لويديځ کې ډېرې محسوسې ځکه وې چې هلته مېشت پخواني خلقيان او پرچميان د اقتصادي ستونزو سره مخامخ

نه وو. په افغانستان کې دا هڅې ځکه پیکه وې چې هغوی د بېساره اقتصادي ستونزو سربېره د سیاسي فعالیت څخه هم وېره درلودله چې د دوی پرونی دښمني جهادي ډلې کومې چې د واکمنۍ د ملاتړ یې جوړولو ورته ستونزې جوړې نکرې. البته دا هڅې د پرونیو فرکسیوني تړاوونو پربنسټ پیل شولې. له څه مودې وروسته جوته شوله چې ددې بهیر لارښوونه پرونی ځېنې خلقي او پرچمي مشران کوي. ددې آزمایش شوو مشرانو د بیا فعالیت پایله دا شوله چې د یوه سترملي - مترقي غورځنگ راڅرگندېدل یو خوب او خیال پاتې شي او کوچنۍ ډلې را څرگندې شي. دی نویو سازمانونو ټولو بلا استثنی لکه نورو سیاسي ډلو ناټووي اشغال ته نړیواله مرسته وبله. پدې توگه دا سازمانونه یو ځل بیا د خپلو خلکو ترڅنگ و نه درېدل. البته غوڅ اکثریت پخوانیو خلقیانو او پرچمیانو د کوم سازمان سره اړیکې ټینګې نکرې او غوره یې و گڼله چې پدې کوچنیو وچو جزیرو کې ځان و نه ویني.

د بېلګې په توگه به په هالنډ (نډرلنډ) کې د خلقیانو په هلوځلو مکت وشي چې وروسته یې څه ډول په اروپا کې د نورو اروپایي هېوادونو د خلقیانو سره گډې هڅې پیل کړلې او ددې هلوځلو پایله د یوه ستر سازمان جوړول نه بلکې د پرونیو گروپي او فرکسیوني تړاوونو له مخې د گوندونو په نامه د کوچنیو بې اغېزه سازمانو منځته راتگ شو. په هالنډ کې د ۲۰۰۲ ز کال د جنوري په شپږویشتمه یعنې د انگلوساکسوني خونري يرغل څه کم څلورمياشتې وروسته د (هیلورسوم) بنار کې یوه غونډه جوړه شوله چې په هغې کې د دېرشو تنو شاوخوا پخوانیو خلقیانو برخه لرله. پدې غونډه کې د خلقي اړخ د مرکزي کمېټې اصلي او علی البدل غړو محمود سوما، محمد اسمعیل دانش، نیازمحمد مومند، اقبال وزیري، خیال محمدکټوازي او محمد فاروق کارمند گډون کړی وو. پدې مشرانو کې یوازي سوما د ملي یوالي گوند د مشرتابه څخه برخه لرله. غونډه دانش پرانېستله لنډه وینا یې وکړه او دا یې هم وویل "موږ د خلقیانو رهبرۍ هرڅه چې وکړل و مو کړل اوس تاسو ځوانان خپل ټوټې شوی گوند په پښو ودرؤ، موږ به تاسو ته سلامشورې درکوو او د نننۍ غونډې له مشرۍ هم ډډه کوو." دریو تنو د گوند د بیا په پښو درولو کې د دوی په شتون ټینګار درلود خو دوی ونه منله او دلیل یې دا وو چې موږ په ټولنه کې د کمونستانو په نامه پیژندل شوي یو، لدې امله پدې خوځښت کې زموږ شتون د گټې پر ځای زیان لري. کله چې د گوند یو مشر وایي مونږ په ټولنه کې د کمونستانو په نامه پیژندل شوي یو، معنی یې دا ده چې هغه د گوند د مشرتابه په تېرو درېځونو او تېروتنو اعتراف کوي چې د افغانستان په څېر وروسته پاتې ټولنه کې یې د پرمختللو هېوادونو نسخې پلي کولې. د غونډې پر مخ وړونکي په خپلو خبرو کې دا هم وویل چې د لندن ملګرو د غونډې د برخه والو شهرت غوښتی دی. لدې خبرې څخه معلومېدل چې د دې بهیر ترشا په لندن کې مېشت مشران (زیری، شاولي او میثاق) ولاړ دي. که چېرې دې مشرانو په گډه ددې کار لارښوونه کړې وای بنایي غوره پایلې یې لرلای ځکه هر یوه یې د شوروي د اشغال مخکې او وروسته خپل ځانګړي دریځونه لرل او که دا مهال هغوی گډ دریځ نیولی وای او د فرکسیوني تمایلاتو او ځانغوښتنې سره یې مخه ښه کړې وای یقیناً چې د دې شونتیا کچه لوړه وه چې د خلقیانو د یوه ستر خوځښت بنسټ کېښودل شي. په غونډه کې زیاتره گډونوالو د خلقي خوځښت د بیا په پښو درولو ټینګار درلود او غونډه دې پایلې ته ورسېدله چې د ملګرو، علاقمندانو او روڼ اندو د تنظیمولو او د یوې سترې غونډې د رابللو په موخه د تدارک اته کمیسرون وټاکل شو چې لیکوال یې هم غړی وو. دې کمیسرون هره اونۍ غونډې کولې او د غونډو د بهیر د څرنگوالي څخه لیکوال شکمن شو چې ددې خوځښت لارښوونه زېږی کوي. د تدارک کمیسرون څو غونډې وکړې اړین سندونه یې چمتو کړل او د اپریل په اوومه عمومي غونډه راوبلل شوله. د غونډې د رابللو په اړه دا پوښتنې پیدا شوې چې څوک غونډې ته را وبلل شي او دا کار څرنگه ترسره شي. لکه څرنگه چې ددې خوځښت موخه په یوه واحد

جوړښت کې د افغان روڼ اندو تنظيمول وو، د تدارک کمیسیون هم اړین سندونه په هالنډ کې د مېشت افغان کډوالو تنظیمولو ته را گرځولي وه. زیاترو کسانو وویل چې د شخصي اړیکو پر بنسټ باید خلقي ملګري راوبلل شي. پدې اړه د لیکوال لخوا دا نظر ورکړل شو چې دوه میاشتې پدې کار وشو چې په هالنډ کې به د افغان روڼ اندو غونډه جوړوو په کار ده چې د هالنډ د کډوالو په کمپونو او هغه بنسټونو کې چې د کډوالو سره کاري اړیکې لري اعلاميې خپرې شي چې ټول لیوال افغانان پدې غونډه کې ګډون وکړي خو دا وړاندیز پدې دلیل ونه منل شو که د مختلفو اندونو کسان پدې غونډه کې برخه واخلي ښايي تخریک‌کار عناصر دا غونډه اخلاص کړي. د دې دلیل په اورېدو سره لیکوال دې پایلې ته ورسېد چې خلقيان په یوازیتوب د یوه ځواکمن غورځنګ د جوړېدو جوګه ندي او که د خلقيانو کوم سازمان هم جوړېږي هغه به د پخوانیو ډله بندیو څخه رنځ وړي چې شتون به یې ګټور او اغېزمن نه وي. د تدارک د کمیسیون د پرېکړې له مخې ددې کمیسیون غړو د شخصي اړیکو له مخې هر چا خپل خلقي یاران یا په بله وینا همفکران غونډې ته راوبلل او غونډه د اپریل په اوومه د شاوخوا شپېتو تنو په ګډون سره چې د ملي یوالي ګوند درېو غړو هم پکې برخه اخیستې وه جوړه شوه او اووه کسيزه د انسجام کمیټه د ټاکنو پر اساس جوړه شوه. لیکوال ددې غونډې وروسته ددې بهیر سره اړیکې وشلولې. په همدې بڼه په ټولو اروپایي هېوادونو کې په اصطلاح د خلقي ګوند د بیا په پښو درولو هڅې شوې دي.

د ۲۰۰۲ ز کال د اپریل په یوویښتمه په دنمارک کې د پخوانیو خلقيانو د اروپایي هېوادونو استازو غونډه شوې او بله غونډه یې د اګست په یوډېرشمه د آلمان د کولن په ښار کې شوې چې د ۵۰۰ څخه تر ۶۰۰ تنو خلقيانو پکې ګډون کړی وو. د شاه محمود حصین پرته د غونډې نورو وینوالو په افغانستان کې د ناټوي پوځیانو شتون تائید او هغه یې په افغانستان کې د ولسواکۍ د ټینګښت لپاره اړین بللی دی. د حصین له وینا وروسته یوه برخه وال د حصین وینا طالبې تفکر بللی وو. عجیبه دا ده چې د حصین د مرګ وروسته همدې ښاغلي د حصین د کارنامو او ښو ځانګړتیاوو په اړه یوه لیکنه په ټولنیزو شبکو کې خپره کړله. غونډې د نوي جوړشوي خوځښت نوم (د تفاهم بهیر) کېښود. یوکال وروسته په ۲۰۰۳ ز کال کې د تفاهم د پروسې بله غونډه د سویډن د مالمو په ښار کې راوبلل شوه. پدې غونډه کې د خوځښت نوم د تفاهم په نهضت واړول شو چې موخه یې د نورو خلقي ډلو سره یو جوړجاړي ته رسېدل دي. د تفاهم د نهضت دریمه غونډه په ۲۰۰۴ ز کال کې بیا په جرمني کې جوړه شوله. پدې غونډه کې د تفاهم د نهضت مشر د رپوټ په یوه برخه کې راغلي وو چې موږ هلې ځلې وکړلې چې د خلقيانو د شته سازمانونو سره ګډه ژبه پیداکړو چې بریالي نشو خو لکه څرنګه چې په افغانستان کې یو شمېر ملګرو ملي ګوند جوړکړی دی او زیاتره د تفاهم نهضت غړي پدې باور دي چې ددې ګوند غړیتوب تر لاسه کړي او د تفاهم نهضت خپل شتون ته د پای ټکی کېږدي. ددې وړاندیز څخه ګڼ شمېر برخواله ملاتړ کړی، د مخالفت غږونه هم پورته شول او هغوی پدې اند وو چې تر اوسه د تفاهم نهضت د خلقي رېښه لرونکو سازمانو سره جوړجاړي ته نه دی رسېدلی او د ملي ګوند سره یوځای کېدل د ستر خلقي ګوند د جوړېدو مخه نیسي. خو د اکثریت په رایو دا وړاندیز ونه منل شو. په اروپا کې د تفاهم د نهضت زیاته برخه د ملي ګوند سره لاړله. یو شمېر د تفاهم د نهضت په نامه خپل شتون ته دوام ورکړ او ګڼ شمېر ناپېيلي پاتې شول چې پدې ډول د تفاهم نهضت په دریو برخو وېشل کېږي. پدې غونډه کې د سلو تنو شاوخوا کسانو برخه لرله. البته په کابل کې د ملي ګوند مشر عبدالرشید آرین چې د زیري له کلکو پلویانو څخه شمېرل کېږي غوره شوی وو.

پرچميانو هم په همدې بڼه د خپل پاشل شوي سازمان د بیا په پښو درولو هلې ځلې پرمخ وړلې. د کارمل پلویانو لومړی د نهضت میهنې په نامه یو جوړښت را منځته کړ او هغه په دوو ډلو د بریالي په

مشری د نهضت میهنی او د نورالحق علومي په نامه د ملي متحد گوند په نامه ډلو ووېشل شو. البته د نجیب پلویانو د وطن د گوند په نامه فعالیت درلود چې غړي یې نجیب الله پلوي خلقيان او پرچميان وو. په همدې ډول د خلقيانو او پرچميانو پخوانیو کدرونو د شلو څخه زیات گوندونه جوړ کړل. لدې څخه ښکاري چې دواړه ډلې بریالۍ نشوې یو یا دوه ستر سازمانونه جوړ کړي. د خلقيانو او پرچميانو له گېډې څخه را وتلي سازمانونه (ملي گوند ، حزب مردم افغانستان، ملي یووالی گوند، د وطن گوند) د نورو ډلو په پرتله د کمیت له مخې ځواکمن وو او غوڅ اکثریت غړي یې د پاڅه عمر پخواني کدرونه وو. ویل کېدل چې د ملي گوند او حزب مردم افغانستان ترشا صالح محمد زېری او نوراحمد نور ولاړ وو دا هغه مشران دي چې د شوروي د اشغال پرمهال روسانو غبرگوني بلل. د خلقي آرین او پرچمي محمد آصف بکتاش تر مشرۍ لاندې ډلو د افغانستان د ترقۍ ملي گوند تر نامه لاندې یووالی وکړ. خو کله چې آرین د کارمل د پلویانو حزب مردم افغانستان سازمانونو سره د یووالي خبرې پیل کړې پرچمي بکتاش مخالفت وښود او له گوند څخه ووت. خو د یووالی پایدار نه وو او د عبدالحی مالک په مشرۍ د خلقيانو یوه ستره برخه له یووالي ووتله خو آرین او یو شمېر نور خلقيان د داود راوش تر مشرۍ لاندې په یوه گوند کې پاتې شول. د ناتویي اشغال پرمهال د ا،خ،د،گ له گېډې څخه راوتلو سازمانونو هڅې وکړې چې تر یوه چتر لاندې راسره غونډ شي خو کومې اړینې پایلې یې نلرې. د خلقيانو له گېډې راوتلو دوو ځواکمنو ډلو (ملي گوند او ملي یووالي گوند) تردې کچې د یووالي په بهیر کې مخته لاړل چې په ځېنو هېوادونو کې یې سازمانونه هم منحل کړل خو بېرته سره جلا شول. په کال ۲۰۱۰ کې په هالنډ کې د یوه دوست د بلنې له مخې مې د همدې دوو ډلو د یووالي په غونډه کې گډون وکړ. خو غونډه په ناندريو او مشاجرو واوښتله. د غونډې له بهیر څخه لیکوال دې پایلې ته ورسېد چې د خلقيانو او پرچميانو او بیا په هره ډله کې د هغوی فرکسیوني مخینې ته په کتو سره امکان نلري هغوی په یوه تېر کېنې. هره ډله یې ځان سلامت او مقابل لوری ملامت گڼي او چمتو نه دي په تېر انتقادي نظر واچوي او حقایقو ته غاړه کېږدي. ددې ډلو غړي تردې کچې په خپلو کوچنیو ډلو او په خپلو سیاسي مرشدانو مینې دي که یووالي ته یې غاړه هم اېښې ده حتی د خپل نامه نه دي تېر شوي. دلته به یې یوه بېلگه راوړل شي. کله چې د آرین تر مشرۍ لاندې ملي گوند د بکتاش تر لارښوونې لاندې د ترقی گوند سره یووالی وکړ نوم یې (د افغانستان ملي ترقی گوند) ته وده ورکړه. همدې گوند د افغانستان ملي ترقی گوند (ملي متحد گوند) سره یووالی وکړ او نوم یې (د افغانستان د خلکو ملي ترقی گوند) ته وده ورکړه. همدې گوند د نورالحق علومي تر ریاست لاندې (ملي متحد گوند) سره یووالی وکړ او نوم یې (د افغانستان د خلکو ملي متحد ترقی گوند) ته ارتقا وکړه او ځېنو بیا په ټوکو دې گوند ته د (و غیره گوند) ویل. علومي هم لنډه موده وروسته د (و غیره گوند) څخه ووت او په خپل پخواني ملي متحد گوند په نامه یې فعالیت ته دوام ورکړ. د پخواني ا،خ،د،گ له گېډې راوتلي کوچني سازمانونه ځانونه کین لاسي بلل خو په کړنلارو کې یې د کینو اندونو څه نه لیدل کېدل. پدې اړه په زړه پورې دا وه، سره لدې چې دوی عملاً د خپل پروني لیدلوري او باورونو سره مخه ښه کړې ده خو د نورو جهادي یا غیر جهادي سازمانونو سره یووالي او یا ائتلاف ته زړه نه دی خوښ کړی او نور گوندونه یې انجويي گوندونه بلل.

پدې اړه به لیکوال د عبدالرشید آرین سره په هالنډ کې د یوه خلقي په کور کې د یوه مجلس یادونه وکړي چې شپږو اوو تنو نورو پخوانیو خلقيانو هم شتون درلود. آرین په خپلو خبرو کې وویل چې د نوراحمدنور سره ېې ملاقات کړی او د دې کتنې موخه دا وه که د حزب مردم افغانستان سره یووالی وشي. لیکوال ترې وپوښتل چې په افغانستان کې لسگونه گوندونه فعالیت کوي ولې تاسو د دې گوندونو

سره يووالی نه کوي چې يوازې په پرچميانو پسې غزوي؟ هغه وويل دا نور ټول انجويي گوندونه دي او موږ هغوی نه پېژنو. ليکوال ورته وويل فکر کوم دا ټول به شکمن گوندونه نه وي، ښايي د ملي فکر خاوند گوندونه او وگړي پکې شتون ولري او د اړيکو په ټينگولو سره شونې ده، هغوی وپېژني او جوړجاړي ته هم ورسره ورسېږي. د پرچميانو او خلقيانو مخينه معلومه ده چې شونې نه ده په يوه سازمان کې ګډ فعاليت وکړي. د ليکوال له ليدلوري يوازې فاروق کارمند ملاتړ وکړ خو اړين خبره بلې خوا ته يووړله، ځکه چې قانع کوونکی ځواب يې نه درلود. که چېرې د ناتويي اشغال په وړاندې د پخواني د ا،خ،د،گ له ګېډې څخه رازېږېدلو سازمانونو دريځ ته وکتل شي بربنډ اشغال ته يې نړيواله مرسته ويلې او د اشغال لاندې فاسد حکومت څخه يې ملاتړ کړی دی. دوی ځانونه د چپ او مترقي غورځنگ ملاتړي ګڼل خو په ولسمشريزو ټاکنو کې د جهادي ريښه لرونکو يا د لويديځ څخه ديسانټ شوو نوماندانو ملاتړ کړی نه د خپلو پرونيو همفکرانو او سازماني ملګرو څخه. غوره بېلګه يې د ۲۰۰۹ ز کال ټاکنو کې د شهنواز تڼي او حبيب منگل پر ځای د کرزي او عبدالله څخه ملاتړ او حتی هغوی ته ټاکنيز کمپاين وو. هغه مهال ليکوال د ملي گوند له يوه غړي و پوښتل چې تاسې په ټاکنو کې د چا څخه ملاتړ کوئ هغه وويل له کرزي څخه. ليکوال ترې پوښتنه وکړه ولې د تڼي يا منگل څخه ملاتړ نه کوئ هغه په ځواب کې وويل د دوی بريا ناشونې ده. دا وه ددې گوندونو مبارزه چې بايد د قوي کانديد ملاتړ وکړي او دا ورته ارزښت نلري چې هغه څه ډول مخينه او ليدلوری يا تگلاره لري. د خلقيانو او پرچميانو تلپاتې دښمني لدې ښه جوتېږي چې کله په همدې ټاکنو کې تڼي د بدخشان او هرات څخه زياتې رايې گټلې وې د کارمل پلوي حزب مردم افغانستان يوه غړي ليکوال ته وويل چې زموږ ملګرو سکايي غونډه راولبله ترڅو تڼي ته په بدخشان او هرات کې د زياتو رايو گټلو لامل پيدا کړو. تڼي پدې ټاکنو کې ۲۹۶۴۸ او منگل ۲۱۵۱۲ رايې گټلې وې چې تڼي شپږم او منگل نهم ځای درلود او کرزي چې ولسمشر شو ټولټال ۲،۲۸۳۹۰۷ رايې گټلې وې. په ټولنه کې د دې سازمانونو اعتبار او نفوذ له دې ښه معلومېږي چې د ملي يووالي د گوند مشر عبدالرشيد جليلي ولسي جرګې ته په ۲۰۰۹ ز کال کې د ننګرهار څخه او د ملي گوند مشر عبدالحی مالک او داود راوش د حزب مردم افغانستان د گوند مشر په ۲۰۱۹ ز کال کې د کابل ښار څخه ولسي جرګې ته ځانونه کانديد کړل خو بريالي نشول.

د پورتنیو څرگندونو پر بنسټ دې پايلې ته رسېږو چې د پخواني د افغانستان خلک دموکراتيک گوند د ګېډې څخه راوتلو سازمانونه وچو جزيره ته ورته ډلې وې چې ښايي ستر سازمان يې د څلورو زرو تنو څخه زيات غړي نه لرل. که څه هم د گوندونو د قانون له مخې هغه مهال يو گوند په عدليه وزارت کې راجستر کېدای شوای چې لس زره تنه غړي ولري خو د اداري فساد له امله عدليې وزارت هغوی راجستر کړي دي يا دا چې عدليې وزارت ته ويل شوي وو هر څوک چې د گوند د جوړولو ليوال وي او د اشغال زېږنده واکمنۍ ملاتړ کوي هغه راجستر کړی تر څو وښودل شي چې په جمهوريت کې د هرې ايډيولوژۍ او فکر خاوندان کولای شي سياسي فعاليت وکړي. د دې سازمانونو تيټ کميت او کمزوری سياسي فعاليت ښيي چې ددې جوګه نشول په ځوان نسل کې ريښې و ځغولي او د خپلو پخوانيو ملګرو ملاتړ يې هم تر لاسه نکړ. که څه هم د خلقيانو او پرچميانو له ګېډې را وتلو کوچنيو ډلو د اشغال زېږنده واکمنۍ څخه ملاتړ کړی دی خو عجيبه دا وه چې همدې بلواکي واکمنۍ پر پرچميانو باور کړی دی او لوړ مقامونه يې ورکړي خو خلقيانو ته يې پام نه دی را ګرزولی. د اشغال زېږنده جمهوريت کې پرچميانو غوره درېځونه درلودل، په واکمنۍ کې سربرېره د ولسمشرانو سلاکاران هم پاتې شوي دي لکه نورالجعفري، محمد عالم رزم، محمد حنيف اتمر، عبدالرشيد دوستم، ذکي، شاکر، ډاکتر سهيلا صديق، جنرال افضل لودين، خليل الله زمر، سليمان لايق، عبدالوهاب ساپي او ... وروستي دوه تنه د

ګوند د بنسټ اېښودونکي کنگري برخوال وو او زمر د د پاڅون وړاندې د پرچم د رهبرۍ غړی وو. زمر د ثور د پاڅون وروسته زنداني شو او د نجيب الله د واکمنۍ په وروستيو کې له زندانه خوشي کړل شو. پرچميانو د ده د زنداني کېدو لامل دا ګڼلو چې هغه د داودخان حکومت ته د پرچميانو په اړه رپوټونه ورکول. عبدالوهاب صافي او جنرال لودين د غني سلاکاران وو. غني غوښتل چې لودين د دفاع وزير و ګوماري خو د ځينو چارواکو د مخالفت له امله د دفاع وزير په توګه د هغه په مقرري بريالی نشو. د ځينو په اند غني لدې کبله په پرچميانو ډډه لګوله او باور در لود چې هغه د دموکراسۍ په لسيزه کې د پرچم د سازمان سره سازماني اړيکې لرلې. پدې اړه مسکين يار چې د امريکې څخه د يوه ټلويزيون متصدي دی په يوه پروګرام کې وايي چې غني دی د کارمل او اناهيټا کور ته هم بوولی وو.

ناکامي هڅې

کله چې يو څوک په شعوري ډول سياست ته مخه کړي، د يوه ګوند غړيتوب يې منلی وي او ډېره موده ددې ګوند حرفوي کدر پاتې شوی وي معنی يې دا کيږي چې د داسې يوه وګړي ژوند د همدې خوځښت او دهغه د ملي او انساني هدفونو سره تړلی دی او هيله لري دا غورځنګ د هېواد د سياسي ډګر يو اغېزمن لوبغاړی پاتې شي. يو داسې کسانو څخه د کتاب ليکوال دی. له همدې امله د ګوند د ټوټې ټوټې کېدو وروسته ليکوال هڅې وکړلې چې ددې پاشل شوي خوځښت په بيا په پښو درولو کې ونډه واخلي. له بده مرغه دې هلو ځلو کوچنۍ برياً نه لرله. بنيادي د نورو لاملونو سربېره د اړينې پوهې نشتون او د ګوند د واکمنۍ پر مهال د غوره دريځ نه لرل وي. لکه څرنګه چې مخکې راغلي وو د ناټويي اشغال په لومړيو کې په هالنډ کې د ګوند د په پښو درولو له بهير څخه دې پايلې ته ورسېد چې د ملي يووالي او د سولې غورځنګ سربېره د بل خلقي خوځښت جوړول ګټور نه دي. د همدې کبله پدې فکر کې شو که امکان ولري په هالنډ کې ټول پخواني خلقيان په يوه سازمان کې تنظيم شي. لدې وروسته دا لړۍ نورو اروپايي هېوادونو او افغانستان ته وغزېږي او پدې ډول د خلقيانو د يوه واحد ګوند د بيا په پښو درېدو خوب په واقعيت واوړي. له همدې امله د ځينو ملګرو سره د همغږۍ وروسته د هالنډ د امستردام په ښار کې د داسې غونډې د سمبالولو کار ته اوږه ورکړه چې په هغو کې په هالنډ کې د ملي يووالي، سولې غورځنګ، د تفاهم د نهضت اړونده ډلو استازي او غير سازماني پخواني خلقيان برخه ولري او د ګډ فعاليت يو سند لاسليک شي. دا غونډه د ۲۰۰۳ کال په لومړيو کې جوړه شوه. په هالنډ کې د سولې غورځنګ، د ملي يووالي ګوند، د تفاهم د بهير مسولين د خپلو څوڅو تنو ملګرو او څو تنو غير سازماني ملګرو چې ټولټال پنځلس تنه کېدل په غونډه کې برخه لرله. د غونډې په پيل کې د ملي يووالي مسؤل ليکوال ته وويل: " موږ کوم سند نه لاسليک کوو." د دې خبرې په اورېدو سره لکه چې په اور اوبه واچوي خواشينۍ شوم او له ځان سره مې وويل چې سند نه لاسليکوي نو د څه لپاره راغلي ياست. هغه ته مې وويل سمه ده. په غونډه کې ټولو د خلقيانو پر يووالي ټينګار وکړ خو داسې ښکارېدل چې د تفاهم نهضت او د غير سازماني ملګرو پرته د سولې غورځنګ او د ملي يووالي ګوند استازي د ګډ فعاليت سره ليوالتيا نلري او ويل يې چې موږ خپل ګوندونه جوړکړي دي څوک چې د مبارزې ليوالتيا لري زموږ د ګوندونو دروازي د هغوی پر مخ پرانېستي دي. پدې ډول غونډه بېله کومې پايلې پای ته ورسېدله. دې ناکامي هڅې نهيلی نکرې او پدې فکر کې شوم چې داسې يو مرکز را وپنځول شي چې خلقيان ګډ کار ته وهڅوي، دا ګډ کار دې ته لاره هواره کړي چې د خلقيانو ترمنځ سليقيوي اختلافاتونه له منځه لاړشي او

د يو کېدو لپاره اړين شرايط برابرشي او سربېره پردې د هېواد د روانو سياسي-ټولنيزو بهيرونو او پېښو په اړه د خلقيانو دريځ ولس ته ورسول شي. د ليکوال له انده اړينه وه چې يوه ويب پاڼه را وپنځول شي. دا مسأله د هالنډ د ځېنو ملگرو سره طرحه شوله او ټولود عادت له مخې په پوره شوق سره پدې لار کې د مرستې او قلمي همکارۍ تېرونه وډبول. د ملگرو دې ليوالتيا ته په کتو سره په ۲۰۰۴ ز کال کې د خلقي شته سياسي ډلو او علاقمندانو کوچنۍ ناسته راوبلل شوه. دا مهال د تفاهم له نهضت څخه ملي گوند زيربډلې وو چې د دې گوند استازو هم په ناسته کې برخه اخېستې وه. په غونډه کې ټولو د ويب پاڼې جوړول اړين وگڼل او د (۲۸ - اسد) په نامه مو د ويب پاڼې د جوړولو پرېکړه وکړه. خو کله چې د دې پاڼې د جوړولو تخنيکي پروسېجر پای ته ورسېد او د لگښت مسأله را پورته شوله د ملي گوند د غړو او څو تنو غير سازمانې ملگرو پرته نورو برخه وانه اخېستله. همدارنگه د عصمت الله رسا پرته نورو خلقيانو په خپلو تحليلي ليکنو سره د پاڼې د غوړېدو سره مرسته ونکړه که څه هم ځېنو شعرونه او کيسې راولېږلې نه سياسي او ټولنيزې شننې او ارزونې. د خلقيانو مشر صالح محمدزيري درې ليکنې چې يوه يې تحليلي او دوې کيسې وې پاڼې ته رااستولې دي. پدې هکله عجيبه خبره دا وه چې يوه ورځ حبيب منگل د پرچميانو له مشهورو کدرونو څخه د تلفوني خبرو په ترڅ کې را ته وويل " زيري صاحب زما څخه وغوښتل چې د ۲۸ - اسد ويب پاڼې سره قلمي همکاري وکړم " خو منگل د پاڼې سره همکاري ونکړه. ليکوال ته داسې ښکاره شول چې منگل ليکوال په ديپلوماتيکه ژبه وپوهولو چې گواکې د ۲۸ - اسد پاڼه زيری رهبري کوي. داسې گونگوسې هم خپرېدې چې دا ويب پاڼه په ملي گوند پورې تړلې ده. که دا ويب پاڼه ملي گوند خپله پاڼه گڼله د دې گوند د نظر او قلم خاوندانو چې په رسنيو او ټولنيزو شبکو کې فعال وو او يو شمېر يې د ناټويي ځواکونو پرمټ د واکمن بلواک حکومت په ملاتړ تحليلي ليکنې کولې او په گردیو ميزونو کې هم د سياسي کارپوهانو په نامه را څرگنديدل پدې ويب پاڼه کې به يې يوه مقاله خپره کړې وای. دا ډول بې بنسټه تبليغات او د خلقيانو نه همکاري د دې لامل وگرزېدل چې له دريو کلونو خپرونو وروسته ويب پاڼه خپلې خپرونې ودروي. د ويب پاڼې د خپرونو د درولو اصلي لامل دا وو چې دا پاڼه د خلقيانو د اندونو په نشراتي ارگان او د خلقيانو د يووالي په مرکز وانه وېستله. البته پاڼې د لوستونکو پام ځانته راگرزولی وو او د مختلفو نظرياتو د خاوندانو ليکنې پکې خپرېدلې. په ۲۰۰۵ ز کال کې د پالتک په نامه يوې رسنۍ د شته افغاني ويب پاڼو په اړه نظر سنجي کړې وه چې پدې نظر سنجۍ کې د ۲۸ - اسد ويب پاڼې دريم ځای تر لاسه کړی وو. ښايي نورو پخوانيو خلقي او پرچمي کدرونو د افغانستان د ننه او بهر ورته هلې ځلې کړې وي خو دا چې هلوځلو يې اړينې پايلې نلري د هغوی د هڅو ناکامي هم ښيي.

خلقي خوني

په ۲۰۱۷ کال کې د افغانستان د خلکو ملي ترقي گوند خلقي اړخ د انټرنېټ په مجازي نړۍ کې د "خلقي خونو" په نامه خوني جوړې کړې. د دې خونو نوښتگر په امريکا کې مېشت زمری کمالپوري د څارندوی پخوانی افسر او عبدالقيوم د شوروي د تېري وروسته د کندهار د ښاري گوندي کمېټې منشي او په کابل کې عبدالله حبيب سرحدي برحال افسر او احمدستانکزی پخوانی افسر وو. دوی هغه خلقيان چې فېسبوکي اکاونټونه لرل په خونو کې اېډېټ او ترې ويې غوښتل چې د خپل ټوټې ټوټې شوی گوند په پښو درولو کې برخه واخلي. گڼ شمېر پخوانيو خلقيانو دې بلنې ته مثبت ځواب ورکړ او د څو ورځو په ترڅ کې د دې خونو برخوال تر اته سوو تنو هم واوښتل. ليکوال هم په پوره ليوالتيا پدې فکر چې ښايي

پرونيو سازماني ملگرو يې د افغانستان د اوږد مهال ناورين، اشغالونو او د گوند د واکمنۍ د ترخو تجربو څخه د عبرت درس اخېستی وي د ډله بنديو سره به يې مخه ښه کړې وي او غواړي يو ملتپال سياسي گوند جوړ کړي کوم چې د ناټويي اشغال خلاف دريځ غوره کړي. په خونو کې د ليکوال فعالې ونډې ته په کتوسره د خونو د فعاليت سمبالوونکي، زمري کماليوري ورسره اړيکې ټينگې کړلې او د خونو د چارو د ښه سمبالولو په موخه يې سلا مشورې غوښتلې. د خونو د فعاليت په لومړيو کې اکثریت برخه وال د خونو د فعاليت څخه راضي برېښېدل. په خونو کې د يووالي د بهير په اړوند د فعالو برخوالو د اندونو او نظرياتو څخه چې شمېر يې شاوخوا پنځلس تنه کېده جوت شول چې ډېری په پرون کې ژوند کوي، تراوسه د مخکنيو ډله بنديو درانه پېټي ليردوي د خپل گوند د اته ويشت کلن تاريخ او د هېواد د روان ناورين څخه يې زده کړه نه ده کړې. د خونو د فعالانو دريځونو ته په کتو سره هغوی په دريو ډلو وېشل شوي وو.

لومړۍ ډله هغه کسان وو چې فرکسيوني تمايلات يې نلرل، د گوند پخواني مشران تره کې او امين يې سياسي مرشدان نه گڼل. هغوی د خلقيانو د يوه سترخوځښت د جوړولو په سوچ کې وو. دوهمه ډله د امين پلويان وو او دريمه ډله چې ظاهرآ د تره کې پلويان شمېرل کېدل. دا ډله بيا په دوو برخو وېشل شوې وه چې يوې ډلې تره کې ته د گوند د بنسټ اېښودونکي په توگه درناوی کاوه نه دا چې د نوموړي په نامه سوداگري وکړي. دوهمه ډله يې هغه سياسي سوداگر وو چې د شوروي د اشغال پرمهال د امين سره د مخالفت په تمثيل سره په سټېژ کې ناست وو. په خونو کې د لومړۍ ډلې (د فرکسيونبازۍ سره پردي او ناپېيلې) اغېز ځکه محسوس نه وو چې هغوی متشکل نه وو، خو دوو نورو ډلو ځانگړی اغېز درلود ځکه چې هغوی سازماني تشکيلات لرل او د يوه مرکز څخه رهبري کېدلې. دې دواړو ډلو د خونو په فعاليت او پرېکړو ټاکنو کې اغېز درلود پدې معنی چې د خلقيانو د يووالي کلۍ د دوی سره وه. دا متشکل خلقيان د خلکوملي ترقي گوند (عبدالحی مالک) او ملي يووالي گوند (عبدالرشيد جليلي) سازمانونو غړيتوب درلود. د خلقيانو د گېډې څخه راوتلو دوو نورو سازمانونو سولې غورځنگ (شهنوازتنی) او د افغانستان خلق انقلابي گوند (شيرگل اوستا) استازو هم په خونو کې شتون درلود خو هغوی ناندریو او پرونيو اختلافونو ته لمن نه وهله. د خونو د جوړېدو په درشل کې د سولې غورځنگ مشر شهنوازتنی د خلقيانو په پټه شعار ورته دا پيغام «ته رهبر زه دې عسکر» خپور کړ. د دې شعار ډوله پيغام معنی دا وه چې دی د يووالي په موخه د مشرتابه څخه هم تېر دی. هممهاله د دا ډول پيغام خپرېدل او د خلقي خونو جوړېدل هم عجيب برېښېدل. د نظرونو د اختلاف سره سره د خونو اکثریت برخه والو په ليکنو او کمښتونو کې دوه گډ دريځونه درلودل، يو دا چې تېر هېر او خلقيان په يوه خوځښت کې راټول شي او بل دا چې د پرچميانو سره گډ فعاليت شونی نه دی او له هغوی سره بايد اړيکې وشلول شي چې دا اشاره د خلکو ملي ترقي گوند ته وه چې د پرچمي داود راوش په مشرۍ د افغانستان د خلکو ملي ترقي گوند کې تنظيم وو. د خلکو د ملي ترقي گوند د پرونيو خلقيانو اکثریت د پرچم سره د سازماني اړيکو د پرېکون ليوال وو. البته د دې گوند هغه غړو چې د عبدالرشيد آرين پلويان شمېرل کېدل د يووالي په بهير کې د ټولو ملي او مترقي ځواکونو پر يووالي ټينگار درلود چې په غير مستقيمه توگه موخه يې د پرچميانو سره د خپل يووالي څخه دفاع وه. د خونو د لنډې مودې فعاليت وروسته څرگنده شوله چې عبدالرشيد آرين او عبدالرشيد جليلي د خلقيانو د يووالي د بهير سره همغږي نه دي او پايله يې دا شوه چې غوڅ اکثریت د ملي يووالي غړي چې هغه مهال د نوموړي سازمان مشر عبدالرحيم سالارزی وو د جليلي خلاف دريځ ونيسي. جليلي دې وضعيت ته په کتو سره د خپلو همفکرانو ځانگړې ډله جوړه کړله او سربېره پردې د بېري امين (د امين زوی) په مشرۍ هم ددې گوند يو شمېر غړو لدې گوند څخه لار

بېله کړي او پدې ډول د ملي يووالي گوند په دريو ډلو ووېشل شو. ملي ترقي گوند هم عملاً په دريو ډلو ووېشل شو. د عبدالحی مالک په مشرۍ د گوند يوه برخه د پرچم څخه جلا شوه، آرين او پلويان يې د پرچم سره پاتې شول او بلې سترې برخې يې د منظمې سياسي مبارزې څخه لاس واخيست. پدې ډول دا دواړه گوندونه ټوټې ټوټې شول. د خونو د جوړېدو بله پايله دا شوه چې د پرونيو خلقيانو ترمنځ واټن لا زيات شي. د خونو فعاليت وښودل چې خلقيان د بيان د آزادۍ او د ډيالوگ او مشاجرو له لارې د اختلافونو د حل سره پردي دي او ډېری يې په پرون کې ايسار پاتې دي او بده دا چې اکثراً د ناټويي اشغال په ملاتړ کې ولاړ دي. د خونو د جوړېدو څه موده وروسته د ملي يووالي گوند د خونو سره پدې نامه بايکاټ وکړ او جلا خونه يې جوړه کړله چې غوښتنو ته يې پام نه راگرزول کېږي، ځکه چې عملاً د خونو رهبري د ملي ترقي گوند سره وه. همدارنگه يو شمير ناپېيلو خلقيانو د خونو نه اغېزمنتوب او د دوی وړانديزونو ته نه پاملرنې ته په کتو سره د خپلواکو خلقيانو په نامه جلا خونه جوړه کړله او خپل وړانديزونه او خپلې طرحې يې خونو او گوندونو ته لدې لارې وړاندې کولې. په خونو کې د خپلواکو خلقيانو په اړه د ملي ترقي گوند دريځ له هماغه پيل څخه دوستانه نه وو او د هغوی په اړوند د ملي يووالي گوند دريځ د وخت په تېرېدو مثبت لوری نيولو. ښايي د ملي يووالي د سازمان دا دريځ لدې امله وو چې د خپلواکو خلقيانو په څېر د هغوی وړانديزونو ته هم د خونو نوښتگرو او چلوونکو پام نه راگرزولو. د ملي يووالي گوند اړونده فعالانو پردي ټينگار کاوه چې د يووالي په بهير کې د خپلواکو خلقيانو طرحې ومنل شي. خپلواکو خلقيانو کوم تشکل نه درلود او د نوي تشکل د راڅرگندېدو ليواتيا هم نلرله. د دې ډلې مرکزي کسان سيدرحمن رحمانی، نورالحق نبي زاده څلی، عصمت الله رسا او ليکوال وو. خپلواکو خلقيانو د خلقي خونو وضعيت ته په کتو سره چې دا خوني د خلقيانو د يووالي لپاره گټه نلري بلکې د خلقيانو لا پاشلو ته لار هواروي او که نېغ په نېغه د خونو سره پريکون وکړي د نه يووالي ملامتي به پر دوی واچول شي. هغه مهال به اصطلاح خپلواکو خلقيانو غوره وگڼله چې لنډه موده به د خپلواکو خلقيانو په نامه فعاليت وکړي که دا دريځ يې يووالي ته مرستندوی شي موخې ته به رسيدلي وي او که دې موخې ته هم ونه رسېږي د خپلواکو خلقيانو په نامه خونه به وتري. هماغه دي چې د يوشمېر نورو ملگرو لکه عصمت الله سهاک، اسدالله زغرد او تاج محمديب سره گډ د خپلواکه خلقيانو په نامه فعاليت ته دوام ورکړ او څه موده وروسته يې خپل فعاليت ودرولو. البته د ملي گوند او ملي يووالي اړونده فعالان لا تر اوسه ځانگړې خوني لري او د سياسي فعاليتونو په نامه خپل بنديارونه پر مخ وړي.

د دې خونو د فعاليت پايله دا شوله چې پخواني سازمانې او غير سازمانې خلقيان يې لا نور هم سره ووېشل شي او يا په بله وينا د خلقيانو د يووالي پرځای يې بېلوالی راوړ، د خلقيانو نسبي دوه غټ گوندونه يې ټوټې ټوټې کړل او د خلقيانو ترمنځ يې د بې باورۍ کچه لوړه کړله. بېله کومه شکه د هر چا څخه زياته پوره د خونو په نوښتگرو لوبېږي. د خپلواکو خلقيانو د خوني د تړلو څه موده وروسته ليکوال ته د محمد سرور خوشحال لخوا يو عجيب مسېج راغی چې له ليکوال څخه يې يو لړ پوښتنې کړې وې. يوه يې دا وه چې خواتي د محمد کبير کارواني په وژنه کې لاس درلود. دا پوښتنې هغه ته د ملي گوند او د دې گوند د پلويانو د يوې سکايپي غونډې له امله پيداشوې وې چې د ليکوال په پټه يو لړ نور توروته هم لگول شوي وو. که څه هم خوشحال په ليکوال د تور لگونکي نوم نه وو راوړی خو وروسته معلوم شول چې هغه معلم قيوم د شوروي خاينانه پوځي يرغل له برکته د کندهار د ښاري گوندي کمېټې د منشي په توگه گومارل شوی وو. ليکوال خوشحال ته ځوابيه مسېج وليږلو چې هغه د ليکوال د دولتي دندو په اړه وو تر څو دا ښاغلی وپوهيږي چې کله ارواښاد کارواني د شهنواز تټي د کودتا په تور د پرچميانو له لوري ووژل شو ليکوال په مسکو کې زده کړې کولې. خوشحال ځوابيه مسېج راولېږه چې ځيني

برخې يې دا دي: «په پوره درناوي او ښه غواړم چې داسې پوښتنې مې درته وړاندې کړې دي. اوس مې ياد ته راغلل ته د حربي پوهنتون د سياسي آمریت معاون وي. هغه وخت زه پوهنځی پياډه کې محصل وم ترسخت فشار لاندې وم ... زه تا د يو سپېڅلي خلقي په توګه پېژنم. د اردليانو په نامه ستا يو پوست مې تاييد او شېر کړی وو، هغه ماته په خونو کې جنجال جوړ کړ. دغه پوښتنې چې ما درته وړاندې کړې وې ما غوښتل چې درواغ او رښتيا معلوم کړم. له داسې بېخايه ټاپو لګولو رنځ وړم...» که د نوموړي سکايپي غونډې برخه وال دا څو کرښې ولولي ښايي وپوهېږي چې قیوم سياسي فعال دی يا د امريکايي اشغال ملاتړی. د قیوم سره لیکوال هېڅ ډول اړیکې او مناسبات نلري او ښايي د لیکوال د اشغال ضد دريځ ددې سبب شوی وي چې د هغه دښمني وګټي لکه څرنګه چې محمد سرور خوشحال ته يې د لیکوال د اردليانو په اړه لیکني خپرولو جنجال جوړ کړی وو. ددې څخه ښکاري چې معلم قیوم له هغو افغانانو سره دښمني لري چې اشغال ضد دريځ يې درلود. د معلم قیوم په اړه به يوه بل واقعيت ته ګوته ونيول شي او هغه دا چې ښايي هغه لومړی خلقي مجاهد؟! وي داسې مجاهد چې د هېواد څخه د شوروي اشغالګرو له وتلو وروسته د ا.خ.د.ګ. د واکمنۍ خلاف جهاد کړی دی هغه ګوند چې دی يې د کندهار په څېر د ستر ښار د ګوندي کمېټې منشي وو. دا کومه ادعا نه بلکې د دې خلقي مجاهد خپلې څرګندونې دي چې د «استبداد» په نامه په خپل کتاب کې يې د خپلو جهادي کارنامو يادونه کړې ده. دا خلقي مجاهد جهاد ته د مجاهدينو قوماندان ملاملنګ چمتو کړی دی. هغه د خپل کتاب په ۲۸۴ مخ کې د مجاهد ملاملنګ دا خبرې راوړي چې قیوم ته يې په پاکستان کې کړې وې: «زموږ سره خبرې د امريکا سره خبرې موږ د امريکا خلک يو. د تنظيمونو او پاکستان پروا نلرو. دا خبرې مې د نیاز محمد مهمند، قادر اکا او ګلداد سره شريکې کړې او خوند يې ورنکړ.» دا هغه مهال دی چې د کب د شپاړلسمې ډرامې وروسته يو شمېر خلقيان پاکستان ته وتښتېدل چې قیوم يو له هغو څخه وو. که څه هم هغه د مجاهدينو سره د همکارۍ په اړه خبره د دريو تنو مهمند، اکا او ګلداد سره شريکه کړې او هغوی د اړين بصيرت له کبله د جهادي ډلو سره همکارۍ ته ليوالتيا نه ده ښودلې او د قیوم په وينا خوند يې ورنکړ خو ده د ملاملنګ له اړېکيانو سره ګډ په هلمند او کندهار کې د حکومت خلاف جهاد کې برخه اخلي.

د يادولو وړ ښکاري هغو ژمنو خلقيانو چې د زړه له تله يې هيله لرله چې خپل ټوټې ټوټې شوی ګوند بېرته په پښو ودروي او د يووالي په موخه يې خونو ته مخه کړه ورته ښايي دې پوښتنې ته د ځواب موندلو په لټه کې شي چې په ۲۰۱۷ ز کال کې ولي د يووالي په ځای بېلوالی راغی، دا تصادفي پېښ شول يا د خونو د طراحانو نقشه همداسې وه. د خلقي خونو د نوښتګرو نه رښتينولي په لاندې بېلګه کې د پوهيدو وړ ده. يوه ورځ زمري کمالپوري د مسنجر له لارې را سره اړيکه ونيوله او د خبرو په ترڅ کې يې وويل چې «د شهنواز ټټي او عبدالرحيم سالارزي ترمنځ مې د يووالي د هوکړه لیک د لاسليک مخه ونيوله، پداسې حال کې چې هغوی دواړو عبدالله حبيب سرحدي ته انتظار ايست او ما سرحدي ته وويل چې ورنشي. د خپل دې کار لامل يې دا ګاڼه چې ملي ترقي ګوند د امينيانو سره د يووالي ليوال نه دی.» لیکوال ورته وويل تاسې چې د امينيانو سره يووالی نه کوئ نو بيا مو ولي د ټولو خلقيانو د يووالي شعار اوچت کړی دی؟ ښايي نوموړي زما له دريځ څخه چې په ځېنو مواردو کې د امين منتقد پاتې شوی يم، فکر کاوه چې زه به ورسره همغږی وم. پداسې حال کې چې د يوه سياستوال او يا د ګوند د مشر منتقد پاتې کېدل د هغه او يا د هغه د همفکرانو سره د دښمنۍ معنی نلري او په بله خوا د يوه ارمان د همفکرانو سره منافقت په هېڅ دليل د منلو وړ نه دی.

د خلقي رنګارنګ خونو د فعاليت او د خلقي ريښې لرونکو ډلو د فعالانو د پرله پسې لېدنو کتنو پايله دا شوه چې د کاغذ پر سر د ۱۳۹۹ لمريز کال د چنګاښ په ديارلسمه (۲۰۲۰ زريز کال، جولای دريمه)

په کابل کې یو هوکړه لیک لاسلیک او د جولای په اوومه زمري کمالپوري په خپل وال کې خپور کړ چې په یوه برخه کې یې راغلي وو: "تر اوردې مودې بیلټون وروسته شپږو سیاسي جوړښتونو؛ د افغانستان ملي یووالي گوند؛ د افغانستان د ملي ترقۍ گوند؛ د افغانستان د خلکو د سولې او نېکمرغۍ سازمان؛ د افغانستان د سولې، دموکراسۍ، او بیا رغونې لپاره د تفاهم نهضت، د واحد، سراسري اغیزمن خلقي گوند د جوړولو له پاره د تفاهم او انسجام کمیتې او د همفکرو ملگرو د یووالي مرکز تر زیاتو هڅو او هاند او اوږدو جدي بحثونو وروسته د وحدت د سندونو- تفاهم لیک، د عمل مؤقتې برنامې او د وحدت د میکانیسم- طرحې تصویب کړې." ددې اعلاميې له خپرېدو دوي ورځې وروسته د چنگاښ پنځلسمه په فېسبوک کې د افغانستان د سولې غورځنگ گوند، د خلق کارگر گوند، د سترتره کي د ښوونځي پلویان، روسیه کې د خلق دموکراتیک گوند پخواني غړي، د قضاوت ټولنه، د یووالي خوځښت د عام او تام سازمانې او انقلابي، مفکوروي او سیاسي یووالي اعلامیه هم خپره شوله. ددې اعلامیو د خپرېدو سره هممهاله دې ډلگکیو د یو بل خلاف تبلیغات پیل کړل. ددې اعلامیو د خپرولو وروسته د دوی د فعالیت په اړه څه ندي اورېدل شوي. د امریکې په مشرۍ د ناټويي اشغال تر پایه کوم خلقي گوند چې لږترلږه د دوو- دریو ډلو څخه جوړ شوی وي را څرگند نشو. د ناټويي اشغال پر مهال چې په کابل کې د گوندونو کارخانه جوړه شوې وه رنګارنګ گوندونه یې تولید او بازار ته وړاندې کړل. همدې کارخانې خورا بې کیفیته توکي یعنې د یو شمېر پخوانیو خلقيانو او پرچمیانو څخه هم د گوندونو په نامه خورا بې کیفیته توکي بازار ته وړاندې کړل. دا گوندونه د اشغال د بدعتونو څخه یو بدعت وو. داسې گوندونه پدې کارخانه کې تولید شول چې مشتریان یې نرل خو عاید یې ډېر وو. شل کلن ناټويي اشغال وښودل چې ولسپال گوندونه د پردیو په اشارو او مالي مرستو سربرېره په پمنو فکرونو، سیاسي نیرنگونو او خبرنو معاملو نه جوړېږي.

له جگړې تر مصالحي

د ۲۰۰۱ کال ناین اېپلون تر هګریزو بریدونو وروسته د امریکا ولسمشر جورج ډبلیو بوش په خپله وینا کې وویل: "مونږ به د هغه کسانو او د هغو دولتونو چې هغوی ته یې پناه ورکړې ده توپیر ونکړو." همدارنګه د دې پېښې په ورځ یې بېله څېړنو د پېښې پړه په القاعده شبکې واچوله. دې ډول څرگندونو ښودل چې افغانستان د امریکا د پوځي يرغل له گواښ سره مخ دی. پداسې یوه بهرني حالت کې چې یوه اړخ، امریکا د جگړې او مقابل لوري اسلامي امارت د جوړجاړي دریځ غوره کړی وو، سلیم عقل او د م، م د منشور غوښتنه دا وه چې رامنځته شوي ستونزه د سیاسي لارې حل شي. خو د نړۍ سوپر ځواک له امارت د یولم نورو غوښتنو سربرېره دا هم غوښتل چې بېله څه ویلو اسامه بن لادن امریکایانو ته وسپاري او امریکایانو ته اجازه ورکړي چې په افغانستان کې ټول پوځي مرکزونه وڅاري. د طالبانو له لوري د امریکایانو غوښتنو ته د غاړې نه اېښودل د دې لامل شو چې امریکا - انګرېز پر افغانستان تېری وکړ. د تېري یوه ورځ وروسته د اکتوبر په اتمه بوش پخپله بله وینا کې طالبانو ته وویل: "یا به وژل کېږئ یا به بنديان کېږئ." دا نو د یوه باتور ولس ته د زمانې د فرعون التیماتوم وو. د دا ډول التیماتوم معنی مرګ او یا ذلت ته غاړه اېښودل وو. افغان مرګ مني خو ذلت نه، او هغه د قربانۍ د پسه په شان ځان قصاب ته نه سپاري بلکې د قصاب په وړاندې هم درېږي. د بوش دا پیغام کوم سوداګریز ریکلام نه وو بلکې عملاً یې خپلو پوځیانو ته د طالب جنگیالي او هر سرکښ افغان د وژلو او تړلو دستور ورکړ. څرګنده بېلګه یې په ليلي دښته او د مزار شریف په جنگي کلا کې د زرګونو طالب

اسيرانو ډله بيزه وژنه ده . د انگلوساکسون د اشغال وروسته په لومړيو کلونو کې هم حامدکرزي او هم امريکايانو د طالبانو د تخم د ورکولو خبرې کولې همدا لامل وو چې هغو طالب مشرانو او جنگياليو چې عادي ژوند ته مخه کړې وه د ملي امنيت د دستگاه ، پوځ او د شمال تلوالې د ځورولو، وژلو او ترلو له گواښونو سره مخامخ شول د طالب او تر شک لاندې افغانانو په کورونو چاپې پيل شوې. دا ډول کړنې ددې لامل وگرزېدلې چې گڼ شمېر پښتون توکمه هېوادوال اړ شي غرونو ته وځي او يا پاکستان ته کډه شي او پدې ډول د اشغال خلاف وسلوال ملي مقاومت پيل شي. پدې اړه د دې واقعيت يادول اړين برېښي چې د نجيب الله د واکمنۍ د نسکورېدو په درشل کې د شمال تلوالې په جوړېدو سره افغاني ټولنه جبراً د يوې پردۍ د سناريو له مخې د پښتون او غير پښتون د ویش له گواښ سره مخ شوه. شمال تلوالې واک ته په رسېدو د پښتنو د ځورولو سربېره په هېواد کې د ځمکې په سرمحشر جوړ کړ او په رنګارنګ وحشتونو لاس پورې کړ. همدا لامل وو چې د دې وحشت د ختمولو په موخه طالبانو له کندهار څخه سر راپورته کړ او غوڅ اکثریت پښتنو دې تحریک ته مخه کړله . البته د نورو ورونو قومونو استازي هم د طالبانو د تحریک تر څنګ ودرېدل خو په مشرتابه کې يې د پښتنو ونډه غوښينه وه ، لکه څرنگه چې په شمال تلواله کې پښتنو هم شتون درلود خو غوڅ اکثریت يې غير پښتانه او په مشرتابه کې يې تاجک توکمه مخور ولاړ وو. همدا لامل وو چې د انگلوساکسوني اشغال پرمهال هر پښتون طالب گڼل کېده او تر گواښ لاندې وو. لکه څرنگه چې مخکې ويل شوي وو ملامحمد عمر د طالبانو د اسلامي امارت مشر د کندهار د سقوط وړاندې د راډيو له لارې امريکايي چارواکو ته دا پيغام خپور کړ: "تاسو فکر مه کوئ چې د بنارونو په سقوط سره به ستاسې په مقابل کې افغانان تسليم او له مقاومت لاس په سر شي ، بلکې هغوی به له تاسو سره د مقاومت په خاطر غرونو ته ځي او له هغه ځايه به ستاسې پر خلاف جهاد ته دوام ورکړي. " ژوند هم د ملا عمر په وړاندوېينه د صحت مهر ولگاوه ، د اشغال خلاف مقاومت پيل شو اود دې مقاومت د ملاتير طالب جنگياليو جوړ او لارښوونه يې هم ملامحمد عمر مجاهد کوله. د امارت د نسکورېدو څه کم پنځه مياشتې وروسته طالب جنگياليو ۲۰۰۲ ز کال د مارچ په څلورمه د پکتيا ولايت په شاه وليکوټ کې په امريکايي اډه بريد وکړ او څو چورلکې يې ور ويجاړې کړې. د بريد دوه اونی وروسته جنرال ټامي فرانکس د امريکايي ځواکونو قوماندان اعتراف وکړ چې د طالبانو په بريد کې دوه چورلکې ويجاړې ، اته تنه عسکر ووژل شول او ۸۲ تنه ټپيان شول. د وخت په تېرېدو سره د جگړو لمن او ورسره جوخت د طالبانو د ولکې سيمې پراخېدې خو د طالبانو په اړه د امريکايانو په ستراتيژۍ کې چې د جگړې او طالبانو د بشپړې ماتونې ستراتيژي وه د بدلون کوم څرک نه لگېده. کله چې د امريکې ۲۰۰۸ کال ولسمشريزې ټاکنې دموکرات گوند وگټلې او باما د طالبانو د ماتولو په پار په افغانستان کې د اشغالګرو ځواکونو شمېر له پنځه څلوېښتو زرو څخه يو لک اوډېرشو زرو ته ورسولو، او ښايي چې دا شمېره لا لوړه وي ځکه چې اشغالګرو د خپلو پوځيانو کره شمېر هېڅکله هم نه دی ويلې. خو د اشغالګرو ځواکونو زياتول او د هغوی وحشيانه بمباريو او د پوځي عملياتو زور نه دا چې اشغالګرو او د هغه مزدور حکومت ته گټه ونکړه بلکې د افغانانو د غوسې، د طالبانو د پياوړتيا او د بهرنيو پوځيانو د مرګ او ژوبلې د زياتېدو سبب وگرزېدل . غوره بېلګه يې په ۲۰۰۹، ۲۰۱۰ او ۲۰۱۱ کلونو کې د هغوی د تلفاتو زياتوالی دی چې په ۲۰۱۰ کال کې لوړ رقم ۷۱۰، په ۲۰۱۱ کې ۵۵۹ او په ۲۰۰۹ کې ۵۱۶ تنه ښودل شوي دي. لدې امله او باما د خپلې لومړۍ دورې په وروستيو کې اړ شو چې د طالبانو سره د جوړجاړي په اړه فکر وکړي. د امريکا په تگلاره کې د دا ډول بدلون معنی دا وه چې امريکا د آسمان څخه ځمکې ته راکښته شوله . که څه هم امريکايانو د طالبانو سره پټې خبرې اترې په ۲۰۰۷ کې پيل کړې وې خو په ۲۰۱۲ کال د جنورۍ په دريمه يې له طالبانو سره خبرې رسنيزه کړې چې د مارچ

تر شپاړلسمې پورې يې دوام وموند. طالبانو دا مذاکرات لدې امله ودرول چې گواکې امريکايان په خبرو کې رښتيني نه دي او غواړي د مذاکراتو څخه رسنيزه گټه پورته کړي. دا چې ولې امريکايانو د طالبانو سره خبرو ته مخه کړه د اشغالگرو د تلفاتو او لگښتونو سربېره د سيمې د هېوادونو (چين، روسيه، ايران) نوي دريځ وو چې د ترهگرۍ سره د مبارزې په نامه د امريکا په نيت شکمن شول او نور يې د امريکا سره رښتيني همکاري نه کوله او د طالبانو سره يې اړيکې ټينگې او پاللې. دا امريکايانو ته د خطر زنگ وو چې له طالبانو سره په سوله او جوړجاړي فکر وکړي. هماغه دي چې د ۲۰۱۳ کال د جون په اتلسمه (۱۳۹۲ ل کال دغبرگوني اته ويښتمه) د قطر په پلازمېنه دوحه کې د نوموړي هېواد د بهرنيو چارو د وزير د مرستيال له لوري په رسمي ډول طالبانو ته سياسي دفتر پرانيږي. مخکې لدې حامدکرزي ويل چې د طالبانو پټه څرگنده نه ده چې د هغوی سره د سولې او پخلاينې خبرې وکړي. خو کله چې دا دفتر پرانستل شو کرزي پدې نامه اعتراض وکړ چې پدې دفتر کې د طالبانو د اسلامي امارت جنډه رپيږي او د دفتر په دروازه د طالبانو د اسلامي امارت لوحه ځړول شوې ده چې دا د طالبانو د امارت په رسميت پېژندنه ده او له امريکا يانو يې وغوښتل چې دفتر وتړي. حامدکرزي د طالبانو د سياسي دفتر پرانستلو تردې کچې سربېره کړی وو چې د آزادۍ د راډيو له قوله هغه د يوې ورځې په ترڅ کې دوه ځله پدې اړه د امريکا د بهرنيو چارو وزير ته تلفون کړی دی او پدې اړه د نوموړي راډيو د ۱۳۹۲ کال د غبرگولي په دېرشمې نېټې وېب پاڼه کې داسې راغلي دي: "د امريکا د بهرنيو چارو وزير جان کري له ولسمشر حامد کرزي سره د چارشنې په ورځ دوه ځلې تېليفوني خبرې کړي دي او نوموړې ته يې ډاډ ورکړی چې په قطر کې د طالبانو له سياسي دفتر سره واشنگتن هم د افغانستان د اسلامي امارت د سياسي دفتر په نوم موافق نه دی." د قطر هېواد د طالبانو د دفتر نه د امارت جنډه او لوحه لرې کړله. د دفتر د پرانستلو له امله موافقه شوې وه چې دوه ورځې وروسته به د امريکا او طالبانو تر منځ مذاکرات پيلېږي خو کله چې امريکايان په ټاکلې ورځ دفتر ته ورغلل طالبانو له خبرو ډډه وکړه. اسلامي امارت په دوحه کې د خپل سياسي دفتر د پرانستلو موخه په هماغه ورځ د لاندې اعلاميې په خپرولو سره روښانه کړه:

- ۱ - د نړۍ له هېوادونو سره د تعلقاتو د بڼه کولو لپاره افهام او تفهيم او خبرې کول.
 - ۲ - د يو داسې سياسي او سوله پېز حل ملاتړ کول چې په هغه کې د افغانستان د اشغال خاتمه، او هلته د يو خپلواک اسلامي نظام قايمېدل، او واقعي امنيت راتلل چې د ټول ملت غوښتنه او هيله ده يقيني وي.
 - ۳ - د وخت له مقتضی سره سم له افغانانو سره لېدنې کتنې تر سره کول.
 - ۴ - له ملگرو ملتونو، نړيوالو او سيمه ييزو سازمانونو او غير حکومتي موسساتو سره تماس نيول.
 - ۵ - د اوسنيو سياسي حالاتو په اړه سياسي بيانونه د مطبوعاتو په اختيار کې ورکول.
- که څه هم دفتر فعال نه وو خو د طالبانو د دفتر کارکوونکي هلته ترسترگو کېدل او طالبانو د دې دفتر له لارې نړيوالو سره اړيکې ساتل. دا ډول اړيکې چې د طالبانو د سياسي برياليو هلوځلو او يا ښايي د نورو دولتونو ليوالتيا وه د طالبانو لپاره اړينې پايلې لرلې چې دا بيا واشنگتن ته نوي چلنجونه جوړول او بې تفاوته پاتې کېدل د لوبې څخه د وتلو معنی لرله. کله چې په ۲۰۱۴ ز کال کې روسي پوځيان په سوريه کې د بشارالاسد په ملاتړ د دمشق د وسلوالو مخالفانو خلاف چې د لويديځ له ملاتړ برخمن وو دېره شول، د بشارالاسد مخالفان يې کمزوري کړل او د سوريې حکومت له نسکورېدو بچ شو د امريکا او روسيې ترمنځ هم مخالفتونو زور واخېست او روسانو په ۲۰۱۵ ز کال کې د افغانستان په شمال کې د ناڅرگندو چورلکو خبرې کولې چې گواکې هلته داعشيان رسوي او هغه يې د روسيې امنيت ته گواښ گانې. روسانو دا پوښتنه کوله لکه څرنگه چې د افغانستان هوايي قلمرو د ناټو له خوا کنټرول کېږي او دا

ناڅرګندې چورلکې څه ډول په شمال کې جنگيالي کښته کوي؟ د دې معنی دا کېدله چې دا د ناټويي ځواکونو کار دی چې سیمه یې ثباته ، روسیې او متحدینو ته یې ستونزې جوړې کړي. له همدې امله روسیې د سیمې د هېوادونو سره د دې ګواښ د له منځه وړلو په موخه ګډې هڅې پیل کړې چې هغه یې په افغانستان کې د سولې او ټیکاو په ټینګښت او د طالبانو سره په دوستانه اړیکو کې لیدلې. د دې هڅو پایله دا شوه چې د ۲۰۱۶ز کال د دسمبر په میاشت کې د افغانستان د حالاتو د ارزونې په موخه د چین ، پاکستان او روسیې ګډه غونډه را وېولې. په غونډه کې د افغانستان د حکومت نه را بلنه د دې معنی لرله چې افغان حکومت تجربیدېږي. د دې غونډې دوه میاشتې وروسته لومړۍ غونډې ته ورته دوهمه غونډه راوبلل شوه چې د هند او ایران استازو هم پکې ګډون کړی وو. دریمه غونډه د ۲۰۱۷ز کال د اپریل په میاشت کې جوړه شوه چې د روسیې ، چین ، هند ، ایران او پاکستان سربېره د امریکې پلاوي هم پکې برخه لرله. خو څلورمه غونډه چې په سپتمبر کې جوړه شوله د امریکا استازې پکې ګډون ونکړ. د سپتمبر په غونډه کې د امریکايي پلاوي د نه ګډون لامل دا کېدای شي چې د اګست په یوویشتمه د نالدترمپ د سویلي آسیا او افغانستان لپاره بشپړه جنګي ستراتیژي اعلان کړه. لدې امله نور واشنگتن ته د سولې خبرې بابیزه ښکارېدې او ډاډمن وو چې د دې ستراتیژۍ پرمټ به طالبان کمزوري او له جګړې لاس واخلي او د حکمتیار په شان به حکومت ته تسلیم شي. د افغانستان د وضعیت په اړه دا ډول غونډې چې موخه یې د افغانستان د کښالي سوله ییز حل وو واشنگتن ته د خطر ښکاره وو چې هرو مرو د پوځي لارې طالبان وټکوي. همدا دلیل وو چې ترمپ د خپلې جنګي ستراتیژۍ د اعلام پر مهال په خپله وینا کې څلور ځله د بري او اووه ځله د ماتې کلمې استعمال کړې . د همدې جنګي ستراتیژۍ له مخې وحشیانه بمباریو زور واخیست تردې چې د بمونو مور ستر بم هم د افغانستان په خاوره واچول شو. د دې ستراتیژۍ په ملاتړ د کابل ادارې او د اشغال اردلیانو اتنونه کول او د طالب د تباڼې او تسلیمۍ د نغاړو ښکول یې پیل کړل. خو یوولس میاشتې وروسته جوته شوه چې طالبان نه تباڼه کېږي، هماغه دې ۲۰۱۸ز کال د جولای په لسمه ترمپ هدایت ورکړ چې په ستراتیژۍ له سره کتنه وشي او نیویارک ټایمز په جولای کې رپوټ ورکړ چې ترمپ دستور ورکړی دی چې له طالبانو سره د سولې خبرې پیل شي. د جولای په وروستۍ اونۍ کې د امریکا یو پلاوي چې د بهرنیو چارو ، پنتاګون او سي آی ای له مامورانو څخه جوړ شوی وو په دوحه کې د طالبانو د سیاسي دفتر سره دوه ورځنۍ غونډه وکړه. واشنگتن د طالبانو سره د سولې د بهیر د مخ ته وړلو په موخه زلمی خلیل زاد د بهرنیو چارو د وزارت د استازي په توګه ګوماري هغه او د نوموړي ټیم د طالبانو سره خبرې پیلوي. د طالبانو سره د خلیل زاد په مشرۍ د پلاوي په لومړۍ غونډه کې طالبانو د متقابل اعتماد او باور د را منځته کېدو په موخه لاندې درۍ غوښتې وړاندې کړلې:

- د بندیانو مبادله

- د تورلست څخه د طالب مشرانو اېستل

- د هېواد څخه د پردیو پوځیانو د وتلو د مهالوېش اعلانول.

امریکايي اړخ د خبرو اترو په ترڅ خپلې هڅې پدې را وګرزولې چې طالبان د کابل ادارې سره خبرو ته اړباسي ترڅو پدې ډول وښيي چې د افغانستان روانه جګړه کورنۍ ریښې لري . تردې چې د امریکایانو او طالبانو څلورم پړاو خبرو ته د کابل پلاوي هم دوحې ته ورغلی وو خو طالبانو د هغوی په شتون کې له امریکایانو سره له خبرو ډډه وکړه او ویل کېدل چې پلاوي د خبرو اترو د کوټې بهر په دهلیز کې انتظار اېست که طالبان پرې ورحمېږي دوی ته هم په خبرو اترو کې د ګډون اجازه ورکړي خو داسې څه پېښ نشول. پرېله خوا مسکو هم غلې نه وو او د همدې ۲۰۱۸ز کال د نوامبر پر نهمه یې په

مسکو کې يوه غونډه راولبله چې هم طالبان او هم د حامد کرزي په شمول ګڼ شمېر اردليانو پکې برخه لرله چې هغوی د طالب د يوه مشر په امامت لرونک هم ادا کړ. دې غونډې امريکايان و هڅول چې د سولې خبرې اترې په قوت سره پر مخ بوزي. خو د کابل ادارې غبرګون هم د دوحې د مذاکراتو او هم د مسکو د غونډې په وړاندې منفي وو تر دې چې اشرف غني د مسکو غونډه (افسانه سي سانه) يعنې بې ګټې غونډه وبلله او د دوحې د خبرواترو په وړاندې يې ځکه توند غبرګون نشوای بنودلای چې دا خبرې د امريکا د افغان حکومت د بادار په اراده پر مخ تللي او د بادار په وړاندې نوکر کله تونده خبره کولی شي. دا هم د يادولو وړ ده چې نه يوازې حکومت د سولې د خبرو اترو څخه خوښ نه وو بلکې درجن درجن انجويي ګوندونو او په هغو کې د افغانستان د خلک د موکراتيک ګوند د ګېډې څخه راوتلو ډلو د سولې د خبرو په وړاندې منفي دريځ نيولی وو، يوازې د عبدالرشيد جليلي په مشرۍ د افغان ستر ملت د يووالي ګوند د مذاکراتو څخه ملاتړ بنودلی دی.

امريکايي اړخ يوځل پدې نامه چې په کابل کې په يوه بريد کې يې يو پوځي ووژل شو مذاکرات و درول خو له لنډې مودې وروسته يې بېرته مذاکرات پيل کړل ترڅو چې د يوولس پړاونو مذاکراتو وروسته د ۲۰۲۰ کال د فبروري په نه ويشتمه په دوحه کې د امريکا او طالبانو ترمنځ د سولې هوکړه ليک لاسليک شو. دا هوکړه ليک ملا عبدالغني برادر او زلمي خليلزاد لاسليک کړ چې د امريکا د بهرنيو چارو د وزير په شمول د شپږ دېرشو دولتونو د بهرنيو چارو وزيرانو او استازو پدې مراسمو کې ګډون کړی وو. د هوکړه ليک له مخې به بهرني پوځيان د ۲۰۲۱ کال د می ترپايه له افغانستان څخه وتل، پنځه زره طالب او زر تنه افغان بنديان به د لسو ورځو په ترڅ کې له بنده خلاصېدل، طالب مشران به له تورلست څخه وتل، دواړه خواوې به يو يو بل بريدونه نه کوي، د حکومت او طالبانو ترمنځ به مستقيمي خبرې پيلېدلې او د نوي حکومت په جوړېدو او اورېدو به موافقه کېدله. د دوحې تړون د م، م د امنيت شورا لخوا هم تاييد شو. عجيبه دا وه هغه مهال چې په دوحه کې تړون لاسليک کېده په کابل کې هم د امريکا د دفاع وزير د حکومت سره يو تړون لاسليک کړ چې د امريکا او ناټو سازمان له لوري د افغان حکومت په ملاتړ څرخېده. د تړون د لاسليک وروسته طالبانو په کلکه د تړون مواد پلي کړل خو امريکايي اړخ په کراتو طالبان بمبارد کړل، شپني عمليات يې ترسره کول او د جوبايدين په راتګ سره، امريکا د خپلو پوځيانو وتل د اګست د مياشتې تر پايه وځنډول. طالبانو د دوحې د تړون له مخې په لسو ورځو کې د حکومت زر تنه بنديان خوشي کړل خو حکومت د طالبانو بنديان په شپږو مياشتو کې او هغه هم د امريکايانو د فشار وروسته خوشي کړل. همدا لامل وو چې د حکومت او طالبانو ترمنځ مذاکرات وځنډېدل، جګړې زور واخيست او د طالب بنديانو د خوشي کېدو وروسته د طالبانو او حکومت ترمنځ مذاکرات پيل شول. د مذاکراتو لپاره د حکومت د پلاوي غوره کولو هنگامه جوړه کړه او يو ستر لښکر يې مذاکراتو ته چمتو کړی وو. طالبانو دا پلاوی ونه منلو او په ټولنيزو شبکو کې په طنز سره دا پلاوی د واده ورا وبلل شوه. د حکومت او طالبانو مذاکراتو کومه پايله نلرله او هر اړخ مقابل لوری ملامتونه چې مذاکراتو ته ليوالتيا نلري او ځنډونه جوړوي. د دوحې د تړون د لاسليک وروسته د کابل د ادارې او د وسلوال پوځ مورال ټيټ شول او د ولسواليو او ولايتونو د سقوط لړۍ پيل شوه. دې حالت ته په کتو سره شمال تلوالی د حکومت سره په همغږۍ کې د ولسي خوځښتونو په نامه خپل جنگيالي بيا وسلوال کړل ترڅو د امنيتي ځواکونو سره ګډ د خپلې فاسدې واکمنۍ ساتنه وکړي. ولسمشر اشرف غني هرات او مزار ته لاړ او هلته يې د بدنامو جګړه مارانو (اسماعيل خان، عطا محمد نور، عبدالرشيد دوستم) سره وکتل او ويل کېدل هغوی ته يې پرېمانه پيسې ورکړې وې ترڅو د طالبانو په وړاندې ودرېږي. هغوی هم لاپې وېلي چې طالبان به مات کړي. لومړی ولايت چې د طالبانو په لاس کې ولوېد د نيمروز

ولایت وو. دا ولایت مخکې تخلیه شوی وو. طالبانو د تمې خلاف د ۲۰۲۱ کال د اګست له پیله لومړۍ د شمال ولایتونو د نیولو لپاره پراخ عملیات پیل کړل او دا ولایتونه یې د کمزوري مقاومت وروسته ونیول ، تسلیم شوي پوځیان یې خوشي کړل او خپلو سیمو ته د تلو سفریه هم ورکړله. لدې وروسته د ولایتونو د لوېدو لړۍ قوت مومي . لومړي کسان چې وتښتېدل د شمال شهنشایان دوستم او عطا وو. دوستم ترکیي او نور ازبکستان ته وتښتېدل او طالبانو اسمعیل خان په هرات کې د جګړې پرمهال ونیو خو هغه یې هم خوشی کړ ، وروسته هغه اېران ته وتښتېده. کله چې طالبانو یو په بل پسې ولسوالۍ نیولي غني په ولسي جرګه کې د شپږو میاشتو په ترڅ کې د طالبانو د زنگنو د ماتولو خبره کړې وه او په یوه بله غونډه کې یې ویلي وو چې امان الله خان ته درناوی کوي هغه له هېواد څخه وتښتېده او دی د تښتې سړی نه دی. خو د اګست په پنځلسمه رسنیو خبرونه خپاره کړل چې غني د خپلو نږدې کسانو سره په څلورو چورلکو کې د غرمې وروسته له ارګ څخه د تاجکستان په لور وتښتېدل. ویل کېږي تاجکستان خپلې خاورې ته دې فراریانو ته اجازه ورنکړه خو ازبکستان اجازه ورکړه او له هغه ځای څخه اماراتو ته ولاړل. د تېل شوي جمهوریت د ولسمشر لومړي مرستیال امرالله صالح د اګست په دیارلسمه د رسنیو په وړاندې را څرګند شو او لاپې یې ووهلي چې حکومت د طالبانو په وړاندې د مقاومت جوګه دی خو یوه ورځ وروسته پنجشېر ته تښتېدلی وو.

د اګست په پنځلسمه د کابل امنیتي کمربند مات شوی وو او ځېنې حوزې تشې شوې وې . دې حالت ته په کتو سره حامد کرزي ، عبدالله او حکمتیار د عبدالله په کور کې جرګه شول او دې پایلې ته ورسېدل چې په کابل کې د ګندوۍ د مخنیوي په موخه په دوحه کې د طالبانو سره اړیکه ونیسي او له هغوی څخه یې وغوښتل چې طالب جنگیالي ښار ته ننوزي . پدې اړه خلیلزاد په یوه مرکه کې وایي چې په دوحه کې طالب مرکچي ده ته ویلي وو چې امریکایان دې د کابل امنیت وساتي خو د امریکا عمومي قوماندانۍ (ستنکوم) دا وړاندیز و نه منلو . وروسته لدې طالب جنگیالي کابل ته ننوتل ، د واک واګې یې په لاس کې ونیولې او پدې ډول تېل شوي فاسده واکمني رنګه او طالبان د دوهم ځل لپاره واک ته ورسېدل. په همدې ورځ سهار طالبانو یوه اعلامیه خبره کړې وه چې دوی ښار ته نه ننوزي ترڅو یوې هوکړې ته په رسېدو سره په سوله ییزه توګه واک تسلیم کړي. همدا رنګه یوه ورځ وړاندې د اګست په څوارلسمه غني په ارګ کې د سیاستوالو سره په لیدنه کې موافقه کړې وه چې یو باصلاحیته پلاوی به دوحې ته استوي ترڅو د طالبانو سره د سولې جدي مذاکرات ترسره کړي او د یوه لنډ رادیو- تلویزیوني پیغام پواسطه یې دا مسله د ولس غورو ته ورسوله. د اګست په پنځلسمه د کورنیو چارو وزیر هم د لنډ پیغام په اورولو سره خلکو ته ډاډ ورکړ چې پولیس د طالبانو سره موافقې ته تر رسېدو پورې د کابل ښار د امنیت چارې پر مخ وړي. خو په همدې ورځ ټول چارواکي لکه غله تري تم شول او یو شمېر یې د کابل هوایي ډګر ته چېرې چې شپږ زره امریکایي او انګرېزي پوځیانو شتون درلود ولاړل او هغوی یې د نورو یولک او شل زره خپلو چوپړیانو سره د دوو اونیو په ترڅ کې له هېواد څخه واپستل. په همدې ورځ د غرمې وروسته اسلامي امارت بله اعلامیه خپره کړه چې پکې راغلي وو: « زموږ ځواکونه له کابل څخه د باندې دي او موږ نه غواړو له نظامي لارې کابل ته داخل شو خو اوس راپورونه رارسیري چې د کابل په ښار کې حوزې تخلیه شوې دي، پولیسو د امنیت ساتلو دنده پرېښي ده، همدا ډول وزارت خانې هم تخلیه شوې دي او د کابل ادارې امنیتي کسان تښتیدلي دي. نو د دې لپاره چې خدای مه کړه په کابل کې عام چور او تالان ګډ نشي، سوء استفاده کوونکي افراد خلکو ته ضرر او صدمه و نه رسوي، اسلامي امارت خپلو ځواکونو ته امر وکړ چې د کابل هغو ساحو ته داخل شي له کومو څخه چې دښمن تللی او سیمې د چور او تالان له خطر سره مخ دي. بناء د کابل ښاریان دې له مجاهدینو څخه هیڅ وېره

نه محسوسوي، زموږ ځواکونه به په ډير آرام سره د کابل ښار ته داخلېږي، له هېچا سره کار نه لري، حکومتي نظامي او ملکي کارکوونکي دې ډاډه اوسي چې هېڅوک په هغوی کار نه لري، مجاهد ته اجازه نشته چې د چا کور ته داخل شي، يا څوک وځوروي او يا د چا د آزار او اذيت سبب شي.» ۲۶۲ پدې ډول د غني او د حکومتي چارواکو نابېره تېښتې ټول هک پک کړل او د واک سوله ييز لېږد شند شو. دا چې غني دا تېښته د امريکايانو سره په همغږۍ کې وکړه قضاوت ستونزمن دی. خو لکه څرنګه چې د افغانستان د هوايي قلمرو واک له امريکايانو سره وو، بېله شک د هغوی د رادار سيستم يا د الوتکو د کنترول مرکز د څلورو چورلکو الوتنه د هېواد په فضا کې ليدله دا چې د دې چورلکو او تاجکستان او ازبکستان ته د شا وخوا شپېتو چورلکو د تېښتې مخه يې نه ده نيولې ښيي چې هرڅه د امريکايانو سره په همغږۍ کې تنظيم شوي وو. که څه هم امريکايانو ويل چې غني د امريکايانو د غوښتنو خلاف وتښتېده. پيلوټان او د هوايي چلند مسؤلان پوهېږي چې د هوايي ډګرونو څخه يوه الوتکه او چورلکه د الوتکو د کنترول د مرکز د اجازې پرته نه هوا ته جګېدلی شي او نه کته کېدای شي. نو څرنګه شونې وه چې شاوخوا شپيته چورلکي د کابل له هوايي ډګر څخه والوزي او امريکايان يې مخه ونه نيسي. دا چې چورلکي د اګست په پنځلسمه د هوايي ډګر د کنترول د مرکز د اجازې پرته د الوتنې اجازه نه لرله د هغه افغان پيلوټ له مرکې ښکاري چې خپله چورلکه يې په کونړ کې کته کړله. هغه وايي مرکز ته مې وويل چې د ازبکستان په لور الوزم او اجازه يې را کړه. د الوتنې وروسته مې د چورلکي رادار خاموش کړ چې زما خط السير معلوم نشي او د کونړ په لور مې پرواز وکړ. د اشغال زېږنده فاسد حکومت پداسې شرايطو کې نسکور شو چې د کابل په هوايي ډګر کې شا وخوا شپږ زره امريکايي او انګريزي پوځيانو شتون درلود او د دې پوځيانو وروستۍ ډله د اګست په يو دېرشمه په توره شپه کې له کابل څخه داسې ووتله چې د ورانکارو ډلو په څېر يې الوتکې، چورلکي او د هوايي ډګر تجهيزات ويجاړ کړي وو او پدې ډول د ناټو څه کم شل کلن اشغال پاي ته ورسېد او افغانستان بيا د خپلواکۍ څخه برخمن شو. کابل ته د طالبانو د ننوتلو وروسته په ولس کې تبليغات پيل شول که هرڅوک غواړي له افغانستان څخه ووځي د کابل هوايي ډګر ته دې ورشي او امريکايان به هغوی له افغانستان څخه وباسي. د افغانستان په څېر خوار هېواد چې د فراري غني په وينا په سلو کې ۹۰ يې د فقر لاندې کړښي ژوند کولو چې وړيا د امريکې په شان شتمن هېواد ته استول کېږي زرګونه تنه واړه او زاړه، نارينه او ښځې هوايي ډګر ته ولاړل، هلته يو محشر جوړ شو تر دې چې څو تنو په الوتکو پسې ځانونه وځړول له هوا څخه راولوېدل او شهيدان شول. نړيوالو رسنيو يې انځورونه خپرول او دا يې ورسره غبرګول چې افغانان د طالبانو له وېرې له هېواد څخه تښتي. دا د لويديځ له لوري د طالب انځور کابل وو چې ګواکې افغانان له طالبانو څخه کرکه لري.

په نړۍ کې کله ناکله تاريخي پېښې تکرارېږي. په ۱۹۷۴ کال کې امريکايان په سرتېټۍ د ويتنام له سايګون څخه و تښتېدل او د سايګون د ادارې جګپوړي امريکايي الوتکو ته په کتارونو ولاړ وو چې هغوی له ځانه سره بوزي. د سايګون څخه د امريکايانو له وتلو وروسته د سايګون مزدور حکومت نسکور شو. په ۲۰۲۱ کال کې ورته پېښه د امريکايي اشغالګرو او د هغوی د افغان چوپړيانو سره په کابل کې تکرار شوله. البته توپير يې پدې کې وو چې د سايګون مزدور حکومت د خپلو بادارانو د وتلو سره جوخت رنگ شو خو د کابل مزدور حکومت د خپلو بادارانو د وتلو دوي اونی مخي نسکور شو. د نسکور شوو مزدورو حکومتونو د چارواکو او امنيتي منسوبينو سره د سايګون او کابل د فاتحانو (ويټکانګيانو او طالبانو) توپير پدې کې وو چې ويټکانګيانو د ويتنام د مزدور حکومت دوه نيم لکه ماموران او پوځيان وطن او خلکو ته دې خيانت له امله ووژل خو طالبانو هغوی وښل. د اسلامي امارت دا کار

د ستاينې وړ وو. د اسلامي امارت له لوري د کابل د نيولو وروسته د مسعود زوی احمد د دوهم مقاومت د جبهې د پرانستلو اعلان وکړ. طالبانو ورسره د سولې خبرې پيل کړې خو کومه پايله يې نلرله او بالاخره طالبانو له څو خواوو په پنجشېر پوځي عمليات پيل کړل او له پنځو ورځو جگړو وروسته پنجشېر هم طالبانو ونيو. په پنجشېر کې طالبانو د وسلو او پوځي تجهيزاتو سترې زيرمې ترلاسه کړلې او د امرالله صالح په کور کې يې شپږنيم ميليون ډالر وموندل. پدې ډول طالبان په ټول افغانستان واکمن شول. د طالبانو په بيا واکمنېدو سره جگړه ماران او لنده غر د سترگو په رپ کې ترې تم شول، د قدرت جزيرې له منځه ولاړې او له ۴۴ کلونو وروسته مرکزي حکومت په ټول افغانستان واکمن شو. د طالبانو په بيا واکمنېدو سره په ټول هېواد کې بشپړ امنيت ټينگ شو. نوې واکمنۍ په يو لړ سترو پروژو کار پيل کړی دی چې د قوش ټيپي ستره پروژه يې غوره بېلگه ده. واکمنۍ د ښارونو څخه په نېشه اي توکو روږدي کسان ټول او تر درملنې لاندې ونيول چې اوس مهال په ښارونو کې د دې معتادانو څرک نه لگېږي. په ښارونو کې عمراني کارونه روان دي او حکومت د لويو سړکونو بيا رغونې او سمسورولو لپاره ځانگړې توجه را گرزولې ده. د ترياکو کشت او کار هم لږ شوی دی. د معتادانو را ټولول او د مخدره توکو د کښت او کار محدودول د امارت سترې لاسته راوړنې دي چې څوک سترگې نشي ترې پټولی. امارت دا دری کاله خپله عادي او انکشافی بودجه د کورنيو عوايدو له لارې تمويلوي پداسې حال کې چې په جمهوريت کې په سلو کې ۷۵ بودجه د بهرنيو مرستو پر مټ پلې کېدله. اداري او مالي فساد کم شوی دی او سترو ښارونو د ښارونو بڼه غوره کړې ده. د بهرنيو اسعارو په وړاندې د افغانۍ ارزښت ثابت پاتې شوی دی. په نږدې وخت کې به د واخان له لارې افغانستان د چين سره ونښلول شي. په بهرني سياست کې اقتصاد محوره ناپېيلی سياست پلې کېږي چې پدې لاره کې هم امارت اړيني برياوې لري. د نوې واکمنۍ څه د پاسه دری کاله تېر شول خو لا تراوسه امارت اساسي قانون نلري او کابينه يې سرپرسته ده. د جېنکيو پر مخ د متوسطه او لوړو زده کړو د بنسټونو دروازې تړلې دي او د روغتيا، پوليسو او ښوونې او روزنې په چارو کې پرته په نورو بنسټونو کې مېرمنو ته د کار زمینه نه ده برابره شوې چې دا د امارت له څرگندو ناکاميو څخه حکايت کوي. سره لدې امريکايانو د دوحې د تړون خلاف چې افغانستان سره به دوستانه مناسبات ساتي، د افغانستان په بيا رغونه کې به برخه اخلي او د طالب مشرانو نومونه به له تور لست څخه باسي دا کار يې ونکړ بلکې نوی حکومت امريکې او نورو دولتونو هم په رسميت و نه پېژندلو، په امريکا او اروپا کې د افغانستان بانگ نه نيم ميليارډ ډالر زېرمې کنگل شوې. امريکې اقتصادي بنديزونه پر نوي حکومت ولگول، افغانستان يې د سوفيت بانکي سيستم څخه وايست او د نورو بانکي محدوديتونو څخه افغانان او په تېره سوداگر کړېږي. دا ټول د افغانستان د اسلامي امارت خو په واقعيت کې د افغانانو خلاف د امريکا او د هغې د ناتويي متحدينو دښمنانه چلند يا د افغانانو څخه د خپلې ماتې غچ اخېستل دي. د هغې سره جوخت نړيوالو معتبرو رسنيو، د م، م مختلفو بنسټونو او نورو نړيوالو موسسو په پرله پسې توگه داسې تبليغات چې په افغانستان کې بشري ناورين راتلونکی دی، بشري حقونه تر پښولاندې کېږي او په افغانستان کې د شلو څخه زياتې ترهگرې ډلې شتون لري پيل او لا ادامه لري. دا تبليغات په واقعيت کې د اسلامي امارت او افغانانو په وړاندې اروايي جگړه ده.

ولي ناتويي اشغالگر له افغانستان څخه ووتل ؟

ښايي لوستونکي ته د دې پوښتنې طرحه او په هغې بحث منطقي ونه برېښي ځکه چې د سليم عقل خاوندان پوهېږي چې د امريکې په مشرۍ ناتويي اشغالگر د افغان ولس د اتلوالې مبارزې له امله اړ شول په قطر کې د اسلامي امارت سره د سولې خبرې پيل او د دوحې د تړون په لاسليک سره خپله ماتې ومني او له افغانستان څخه په سرکوزۍ ووزي. خو د ناتويي اشغال د پای او د اشغال زېږنده فاسدې واکمنۍ له نږدې وروسته ليدل کېږي چې په رسنيو او ټولنيزو شبکو کې د سياسي چارو د کارپوهانو او د نظر د خاوندانو په نامه د نسکور شوي واکمنۍ پلويان يا په بله وينا د نړيوالې ټولنې (اشغالګرو) چوپړيان د اشغالګرو ماتې نه مني او وايي چې ناتويي ځواکونه په خپله خوښه ووتل او طالبان يې هم واک ته ورسول. عجيبه خو لا داده چې پدې وګړو کې داسې کسان هم لږ نه دي چې په افغانستان کې د انګرېزانو او شورويانو ماتې هم نه مني او وايي چې هغوی هم په خپله خوښه ووتل. دا عجيب مخلوق د خپل ليدلوري اواندونو د سموالي د اثبات لپاره يو لږ غيرمنطقي دليلونه راوړي . هېره دې نه وي چې دا ډله وګړي ناپوهان ندي بلکې له لاندې دريو کتګوريو څخه به يو وي :

لومړۍ – اېډيولوژيو ځپلي

دوهم – پرانده قومي متعصبين

درېم – د پرديو استخباراتي شبکو سره تړاولرونکي.

لومړۍ به د دې ډله وګړو د څرګندونو يا که دقيق وويل شي اپلټو څو بېلګې راوړل شي او د هغو د ناسموالي په اړه به رڼا واچول شي . هغوی وايي افغانانو انګرېزانو، شورويانو او امريکايانو ته ماتې نه ده ورکړې بلکې افغانان يې مات کړي دي ځکه لندن ، مسکو او واشنگتن آباد دي او افغانستان وران شوی دی . دوی ددې څرګند واقعيت څخه سترګې پټوي چې افغانان لندن ، مسکو او واشنگتن ته نه وو ورغلي بلکې انګرېزان ، شورويان او امريکايان افغانستان ته راغلي وو او افغانان اړ شوي دي په خپله خاوره کې د ښکېلاکګرو په وړاندې و جنګېږي چې منطقاً افغانستان وړانډلو نه انگلستان ، شوروي اتحاد او يا متحده ايالتونه. دوی پدې اپلټو سره غواړي د افغانانو آزادۍ بښونکې مبارزې او سرشندنې تر پوښتنې لاندې راوړي ګواکې که افغانان د ښکېلاکګرو په وړاندې نه وای جنګېدلي ټاټوبی به يې نه وړانډلو او افغانستان به د ترقۍ او پرمختګ لوړو پړاوونو ته رسېدلی وای . دا وګړي پدې بل مسخره دليل سره اشغالګر مات نه ګڼي چې ګڼې هغوی د تړونونو په لاسليک سره له افغانستان څخه ووتل نه دا چې هغوی د افغانانو په وړاندې په ګونډو شول . د دې وګړو پدې سر نه خلاصېږي چې هره جګړه او هر اشغال د خبرو اترو او جوړجاړي وروسته د سولې د تړون په لاسليک سره پای ته رسېږي . هغه سياسي کارپوهان چې د اشغالګرو راتګ او بيا بېرته تګ د هغوی د خپلې خوښې کار بولي آيا دوی ته دا پوښتنه نه ده پيدا شوې چې اشغالګر د څه لپاره راغلي وو او ولي بېرته لاړل . آيا هغوی سيلانيان وو چې له افغانستان څخه ليدنه وکړي . که هغوی سيلانيان وای ، سيلانيان د ټانکونو، توغنديو او وسلو سره نه راځي . ددې غيرقانوني سيلانيانو د راتګ موخه او هغه هم د وسلو سره د افغانستان نيول او د افغانانو غلامول وو خو د دوی د خيالونو او نيتونو خلاف د افغانانو له اتلوال مقاومت سره مخامخ شول او اړ شول لدې هېواد څخه په نهيلۍ ووزي . د نړيوالې ټولنې د چوپړيانو له ليدلوري او يا اپلټو نه ښکاري چې هغوی د خپل هېواد له برمه ډک تاريخ چې افغانان په خپل ټاټوبي کې نه اشغالګر زغملی

شي او نه د اشغال زېږنده واکمنۍ بې خبره دي او د ماشومانو په څېر فکر کوي ځکه چې چا تاريخ نه وي لوستی د ماشوم په څېر فکر کوي. څوک چې خپل ولس، خپل پلرونه او نيکونه نه پېژني معنی يې دا ده چې هغه ځان نه پېژني. د ناټويي پوځيانو د ماتې وروسته گڼ شمېر واقعينه څېړونکو او حتی د ناټويي دولتونو سياستوالو او دولتي مشرانو په افغانستان کې په خپله ماتې اعتراف کړی او يوشمېر يې د ستراتيژيکي ماتې خبرې هم کوي. د ۲۰۲۴ کال د مې په څلېرويشتمه د امريکا ولسمشر جو بايډن د کينيا د جمهور رييس ويليام روتو سره په يوه مطبوعاتي کنفرانس کې د يوه کينيايي خبريال ددې پوښتنې په ځواب کې چې امريکا غواړي په بهر کې خپلې جگړې پای ته ورسوي خو له کينيا غواړي هائيتي ته چې دوولس زره کيلومتره له کينيا لرې پرته ده پوځيان واستوي د نورو خبرو سر بېره دا هم ويلي وو: «افغانستان د امپراطوريو هديره ده.» همدا رنگه بايډن د ۲۰۲۴ کال د جولای په يوولسمه د ناټو د ۷۵ کاليزې په غونډه کې وويل چې د افغانستان اشغال يوه تېروتنه وه. البته که ناټويي لښکرو په افغانستان کې ماتې نه وای خوړلې دا خبره يې نه کوله او په افغانستان کې به يې د ترهگرۍ خلاف د بريالۍ مبارزې کېدې کولې. پر بله خوا دونالد ټرمپ، جو بايډن پدې هم تورنوي چې طالبانو ته تسليم شو خو افغان اردليان په خپل ناټويي کې د ناټو سر بېره د انگرېزانو او شورويانو ماتې هم نه مني. دا نو خپلو نيکونو، پلرونو او هېوادوالو او د افغانستان تاريخ ته څرگند سپکاوی دی. هېره دې نه وي چې کله د ناين اېلېون پېښې وروسته امريکايانو پر افغانستان يرغل ته چمتووالی نيولو د شوروي اتحاد وروستي ولسمشر گرباچف بوش ته خبردارۍ ورکړ چې پر افغانستان يرغل ونکړي نه دا چې د شوروي اتحاد له برخليک يعنې ماتې سره مخامخ شي. د شوروي او ناټويي اشغالگرو د مشرانو خلاف د ناټو اشغال د اردليانو دريځ ته په کتو سره د دوی په هکله زموږ د خلکو هغه مشهوره خبره چې «مدعي د خپلې ادعا څخه تېر شو خو شاهد له خپلې شهادې نه تېرېږي» سر خوري. البته په خپله شهادې کلک ولاړ شاهدان يوه موخه لري او هغه دا چې د خپلو خلکو ذهنونه مغشوش او هغوی د اسلامي امارت په وړاندې ودرروي او پدې ډول وروسته له څلورنيمو لسيزو راغلی سياسي ټيکاو او امنيت کړکېچن کړي، د جگړو او وروڼه په هېواد کې بل شي او افغانستان بيا د پردیو د لاسوهنو او يرغلونو هدف وگرزي. دا دې هم هېره نه وي چې د سياسي پديدو او ټولنيزو پېښو را پنځېدل او ژورېدل او د ټيکاو ټينگښت او په هغو کې د يوه هېواد اشغال او د اشغال پای گڼ شمېر لاملونه لري چې په هغو کې يو يا څو لاملونه ټاکونکي رول لوبوي.

ددې لنډې سريزې وروسته به د افغانستان څخه د امريکې په مشرۍ د ناټويي ښکېلاکگرو د وتلو او اشغال زېږنده واکمنۍ د نسکورېدو لاملونو ته گوته ونيول شي. البته پدې اړه اندونه ويشلې دي. هر څوک او هره ډله د خپلو سياسي او عقيدتي باورونو، پوهې او سازمانې تړاوونو له کړکۍ هغو ته گوري چې دا لاملونه په لاندې دريو کتگوريو ويشلی شو:

لومړۍ - ذهني لاملونه

دا لاملونه د هغو کارپوهانو او سياستوالو له لوري وړاندې کېږي چې لا تراوسه ماتې خوړلو اشغالگرو ته پاليله پاتې شوي دي، د پردیو استخباراتو شبکو سره تړاو لري او يا د پردیو تر فکري اسارت لاندې دي تر څو د اشغال خلاف د افغانانو ملي مقاومت او مبارزه (جهاد) تر پوښتنې لاندې راوړي. هغوی لاندې بې بنسټه او غيرمنطقي څرگندونې چې د ځمکنیو واقعيتونو سره په څرگند ټکر کې دي په رسنيو، ټولنيزو شبکو او غونډو کې خپروي:

- طالبان د امريکايانو لښکر دی او امريکايانو هغوی واک ته ورسول
- حامدکرزي او اشرف غني نه غوښتل د طالبانو خلاف رښتيني مبارزه وکړي

- زلمي خليلزاد د سولې په خبرو کې خپله آجندا پرمخ وړله
- دغني او خليل زاد ترمنځ سيالي او دښمني
- واشنگتن ته د افغانستان په پرتله د اکراين ارزښت
- د واکمنۍ څخه د مجاهدينو شړل
- غني نه غوښتل افغانستان د اکراين په څېر وران شي.
- د دې څرگندونو په هکله بايد وويل شي:
- که طالبان د امريکايانو لښکر وي نو ولې يې خپل لښکر په ۲۰۰۱ کې له واکه گوښه کړ او شل کاله ورسره و جنگېدل ، د ميلياردونو ډالرو د لگولو او زرگونو پوځيانو د مرگ او ژوبلې وروسته يې بېرته خپل لښکر واک ته ورسولو.
- آيا کوم مزدور به د خپل بادار د ارادې خلاف گام او چټ کړي؟ آيا کرزي او غني د اشغالگرو د ارادې خلاف د طالبانو په وړاندې رښتيني مبارزه نه کوي دريځ نيولی شو؟ دا تبليغات د رندو پښتون دښمنه متعصبه وگړو له لوري زمزمه کېږي چې گواکې دا دواړه پښتانه وو او زياتره طالبان هم پښتانه دي.
- خليل زاد د امريکا يو مامور وو او د سولې په خبرو کې د هغه سره لويه ډله (د امريکې د مختلفو بنسټونو او په هغو کې د څارگرې شبکې غړو) شتون درلود . پداسې يوه ستر تيم کې خليلزاد څرنگه کولای شول د دوحې په مذاکراتو کې خپله آجندا پرمخ بوزي. بل دا چې د امريکا دولت د افغانستان د اشغال زېږنده فاسد دولت په څېر دولت نه دی چې هر مامور يې خپلې شخصي آجنداوې پرمخ بوزي او د امريکې د دولت د پاليسيو خلاف عمل وکړي . دې وگړو د غني د واکمنۍ انځور او په خپله د غني نه وړتيا ليدلې وه چې فرمان يې په ارگ کې هم نه چلېده . دوی فکر کوي چې د امريکا په دولت کې هم د کرزي او غني د شړېدلې او شرمېدلې ادارې په څېر انارشې شتون لري او خليلزاد هم د دوستم، عطا او رازق په څېر خپلې نقشې پرمخ وړلی شي . په امريکا کې سيستم حکومت کوي نه يو فرد.
- د غني د حکومت د ملا تير مجاهدينو جوړاوه . آيا عبدالله مجاهد نه وو چې د کابينې نيمايي د هغه برخه وه . آيا د غني مرستيالان امرالله صالح او محمد سرور دانش د جهادي تنظيمونو (جمعيت او حدت) غړي نه وو؟
- امريکايانو په ۲۰۱۸ کې د اسلامي امارت سره د سولې خبرې پيل کړلې او د اکراين جگړه په ۲۰۲۲ کې پيل شوه او دا جگړه اکراين د امريکې لاسپوڅي دولت نه بلکې روسيې پيل کړله. پر دې بنسټ د اکراين د جگړې له کبله د افغانستان څخه د اشغالگرو وتل منطقي نه ښکاري .
- که د زېلنسکي پوځ څه د پاسه دوه کاله د روسانو پر ضد جگړه کوي ، د غني تر قوماندې لاندې پوځ پوره اووه کاله د طالبانو خلاف جنگېده او کله چې طالبانو د کابل او پنجشېر پرته ټول افغانستان ونيولو غني و تېښتېده . آيا د افغانستان نور دوه دېرش ولايتونه او زرگونه کلي د افغانستان د جغرافيايې برخه نه وه چې د جگړو له امله وړانډېدل . آيا يوازې کابل او پنجشېر افغانستان دی. که غني د افغانستان وړاني او تباهي نه غوښتله په ۲۰۰۱ کې به د اشغالگرو په رکاب کې افغانستان ته نه راتللو او په بلواک افغانستان کې به يې وزارت او زعامت نه منلو. څوک چې رواني ناروغ وي او يا يې د عقل سترگې رنډې وې دا اپلټي به ووايي چې غني لدې امله له هېواد څخه و تېښتېده چې افغانستان وران نشي. بل دا چې د اگست په پنځلسمه غني غوښتل د دفاع وزارت څخه ليدنه وکړي خو وزير ترې تم شوی وو او د کابل اصلې واکمن د هغه لومړی مرستيال امرالله صالح يوه ورځ مخکې په پټه پنجشېر ته تېښتېدلی وو. غني چې و ليدل د دفاع وزير يې ورک دی د ده سر پدې خلاص شو چې دی هم بايد خپلې پښې سپکې کړي او له هېواد څخه لکه غل و تېښتي. ده د تېښتې وروسته وايي چې په چپلکو کې له هېواد څخه ووتلو.

الف- فرعي لاملونه

فرعي لاملونو د اشغالګرو په ماتې کې رول درلود چې ولس له بلواکي ادارې څخه واټن ونيسي، د طالبانو ملګرتيا وکړي او پدې ډول افغان مقاومت لا قوت ومومي چې هغه دا دي:

- په دولت کې پراخ فساد او د قدرت بېلابېلي جزيرې
- دوه سري حکومت
- د دولت په نامه سهامي شرکت
- د قومونو د ونډې پر بنسټ د حکومت شتون او د ملي يووالي ضد کړنې
- په واکمنۍ کې د ټاميانو او جګړه مارانو مخامختيا
- د پوځ څخه د تجربه لرونکو پوځيانو تقاعد
- د ملي پوځ په نامه د مزدور پوځ جوړول
- په هېواد کې متوازن انکشاف ته نه پاملرنه .
- د زېربنايي پروژو جوړولو ته نه پاملرنه
- د شتمنو او بې وزلو تر منځ د واټن زياتېدل
- په فرضي کړنې د اغزن تار تېرول او د تحکيماتو او دروازو جوړول
- په هېواد کې د ناټويي اشغالګرو غوبل (ډله ييز اشغال) چې هر يوه يې خپلې آجنداوې هم درلودلې او خپلې نقشي پلې کولې.

ب - اصلي لاملونه

- د افغانانو اروايي ځانګړتيا چې اشغال او د اشغال زېږنده واکمنۍ نه مني

- د بدنامه جګړه مارانو پر مټ د يوه ژمن خادم حکومت د را منځته راتګ مخنيوی

- د پښتنو سره زور زياتی.

البته د اشغالګرو د ماتې او د جمهوريت د نړېدو اصلي لامل د افغانانو اروايي ځانګړتيا ده چې د اشغالګرو خلاف ودرېدل او ملي مقاومت پيل شو. البته په ملي مقاومت کې مرکزي او کليدي رول د طالبانو اسلامي تحريک درلود. امريکايانو د افغانانو مخ په زياتېدونکي اتلوال مقاومت او د اسلامي امارت سره د سيمه ييزو ځواکونو خواخوږۍ ته په کتو سره چې پوځيانو ته يې مرګ او ژوبله اوښتله او زيات لګښتونه پرې راتلل اړ شول د طالبانو سره دې هوکړې ته ورسېږي چې خپل پوځيان له افغانستان څخه وباسي . شل کلن اشغال وښودل چې جګړه ماران خپل واک او ځواک په جګړه او لوتمارۍ کې ويني له همدې امله د يوه يولاسي حکومت د ټينګښت خنډ ګرزېدل چې پايله يې د واکمنۍ خلاف د خلکو درېدل او د اسلامي امارت د دريځ پياوړتيا کېدله . د ناټويي اشغال وروسته واکمنۍ ماشين يا اصلي ځواک پښتنې ضد شمال تلواله وه چې ددې تلوالې د جوړښت فلسفه د پښتنو د واک ، اقتدار او هويت له منځه وړل وو. د طالبانو تحريک چې اکثريت يې پښتانه وو د شمال تلوالې د واکمنۍ وحشت ته د پای ټکی کېښود چې ددې تلوالې دښمني يې وګټله. همدا لامل وو چې د ناټويي اشغال پر مهال يې بيا د پښتنو په سپکولو ، ځورولو، په شمال او لوېديځ کې د هغوی د جايدادونو د غضبولو او د هغوی د کليو او کورونو په بمباريو لاس پورې کړ او دې حالت پښتانه اړ کړل چې د طالبانو په کرښو کې ودرېږي او د ملي ضد واکمنۍ او اشغالګرو خلاف د خپلواکۍ د ګټلو په موخه قربانيو ته چمتو شي ، اشغالګر يې اړ کړل له افغانستان څخه ووزي او پدې ډول اشغال ختم او د اشغال زېږنده تش په نامه جمهوريت هم د شګو د دېوال په څېر ونړېږي.

د شوروي او امريکايي اشغالونو پرتله

د تاريخ په اوږدو کې بشریت د ډول ډول آفتونو سره مخامخ شوی دی خو په دې آفتونو کې د اشغال آفت ډېرېد آفت دی ځکه چې :

لومړی - اشغالگر تر ټولو بې هوښه او لوډلي وگړي د ولس په برخليک واکمنيوي. دوهم - اشغال د نېول شوي هېواد اوسيدونکي د خپل مشهور فورمول " بېل يې کړه ، اېل يې کړه " پر بنسټ د قوم ، توکم ، ژبې او مذهب له مخې وېشي چې د دې هېواد د اوسيدونکو تر منځ مخامختيا او دښمنيو ته لمن وهي چې دا بيا د يوه ملت لپاره ناورين دی او د ملت جوړونې بهير ته زيان رسوي . دريم - اشغال فرهنگي او اخلاقي ککړتيا را منځته کوي.

څلورم - اشغال کله ناکله د هېواد د ټوټې ټوټې کېدو سبب هم کېدای شي.

پنځم - د اشغالگرو په وړاندې هرو مرو درېږي تر څو د خپل پټ او ټاټوبي ساتنه وکړي او دا د دې سبب گرزي چې د جگړې اورونه بل شي چې په جگړه کې انسانان وژلي کېږي ، کلي او ښارونه وړانږي او د نېول شوي هېواد د تمدن ټولې نښې نښانې له منځه ځي چې دا د يوه ملت لپاره ناورين او ناتار دی.

شپږم - ښکېلاکگر د نېول شوي هېواد شتمنی او لرغوني آثار غلا کوي.

لډې څخه ښکاري چې په يوه هېواد د پرديو واکمنېدل د دې هېواد د ولس او تاريخ لپاره ناورين دی . د هېوادونو اشغالونه که په هره پلمه او هر نامه ترسره شي گډې ځانگړتياوې لري. د بابا آدمه نيولي تردې دمه اشغالگرو نېول شوي هېواد ته د غميزو پرته بل څه نه دي راوړي. فکري غلامان او د اشغالگرو اردليان دي چې اشغال ته توجيهات لټوي . له بده مرغه پدې وروستيو څلورنيمو لسيزو کې زموږ هېواد دوه ځله د خونړيو يرغلونو او اشغال هدف وگرزید. ۱۹۷۹ کال د دسمبر په اووه ويشتمه شوروي اشغالگرو پخپل خونړي تيري سره خلقي واکمني راوپرزوله او د ببرک کارمل په مشرۍ يې خپل پرچمي لاسپوڅي واک ته ورسول او د ۲۰۰۱ کال د اکتوبر په اوومه امريکايي - انگرېزي نيواکگرو په خپل وحشيانه يرغل سره د افغانستان اسلامي امارت نسکور او د برهان الدين رباني په مشرۍ يې جگړه ماران او لوتماران واک ته ورسول. سره لدې چې شوروي جمهوري سوسيالستي اتحاد او د امريکا متحده ايالتونه دوه مخالف سياسي - اقتصادي (سوسيالستي او امپريالستي) سيستمونه پېژندل شوي وو خو زموږ په هېواد کې يې کړنو توپير نه درلود ته به وايي چې شوروي او امريکايي اشغالگر د يوې مور زامن وو او گډه تگلاره او ستراتيژي يې لرله. البته دواړو اشغالونو د گډو وجوهاتو په لرلو سره خپلې ځانگړتياوې هم درلودلې چې دا ځانگړتياوې د هغوی توپير ښيي. پدې ليکنه کې به د دوو اشغالونو گډو وجوهاتو او توپيرونو ته ځغلنده کتنه وشي.

- شوروي اشغالگر د افغانستان د وخت حکومت ته د پوځي مرستې په نامه خپل دوست حکومت نسکور او افغانستان يې اشغال کړ. انگلوساکسوني اشغالگرو د دښمن په نامه په برالا ډول واکمن حکومت نسکور او افغانستان يې ونيو.

- د شوروي اشغال په نړيواله کچه محکوم شو او م، م په پرله پسې ډول له اشغالگرو غوښتل چې له افغانستان څخه ووزي خو د امريکې له لوري د افغانستان اشغال نه دا چې محکوم نشو بلکې د م، م له

لوري د جرمني د بن په ښار کې د اشغال لاندې افغانستان لپاره د حکومت بنسټ کېښودل شو او د شل کلن اشغال پر مهال د م، م سازمان د امريکايي اشغال په چوپړ کې ولاړ وو.

— د شوروي اشغال پر مهال ملي مقاومت د لويديځ او د هغه د متحدينو د بشپړ سياسي، معنوي، تسليحاتي او اقتصادي ملاتړ څخه برخمن وو او په پرمختللو پوځي تجهيزاتو يې سمبالولو خو د امريکايي اشغال پر مهال چا په بربنډ ډول د افغان ملي مقاومت څخه ملاتړ نه دی کړی او د ملي مقاومت اغېزمنې وسلې واسکت او بوشکې وې چې هغه يې هم په خپله جوړول.

- دواړو اشغالګرو يو فورمول « بېل يې کړه، اېل يې کړه » پلي کړ. د شوروي اتحاد د اشغال په مهال د لومړي ځل لپاره د لږکيو او ډېرکيو ویشونکي تبليغات پيل شول او د قومونو او قبایلو په وزارت کې د قومونو ځانګړي معينيتونه په اداري تشکيلاتو کې اضافه شول. د دې ترڅنګ قومي مليشي هم جوړې شوې. امريکايانو د بن په کنفرانس کې په بربنډ او رسمي ډول د راتلونکي حکومت بنسټ د قومونو او توکمونو پر اساس کيښود. د شل کلن اشغال پر مهال د خراسان، هزارستان او سويلي ترکستان د جنډو جګړ، په فاسده ولسي جرګه او مزدورو رسنيو کې د پښتنو او غيرپښتنو د ویشني څرګندونې او په تذکرو کې د قومونو ليکل د واحد او يوموتي افغانستان شتون تر پوښتنې لاندې راوړی وو. — په دواړو اشغالونو کې ملي ارزښتونو او تاريخ ته سپکاوی شوی دی. توپير يې پدې کې وو چې په شوروي اشغال کې دا کار په زیرکانه او غلي ډول خو په امريکايي اشغال کې په بربنډ ډول پلي کېده. - د دواړو اشغالونو پر مهال بې تومني، پردی پال او فرصت غوښتونکي وګړي د واک او ځواک خاوندان شول.

- شوروي اشغالګرو يوازې له فاسدو جګړه مارانو څخه د افزارو په توګه د ملي مقاومت په ځپلو کې ګټه پورته کوله. امريکايي اشغالګرو ټول دولتي ماشين فاسد کړ، نه يوازې دولتي ماشين د جګړه مارانو په چوپړ کې وو بلکه په ملي شتمنيو هم جګړه ماران واکمن وو. د امريکايي اشغال پر مهال په دولتي ماشين کې ژمنو مامورانو په بشپړ ډول ځانونه پردي احساسول.

- د سره اشغال پر مهال شوروي سلاکارانو د افغان ځواکونو د لارښوونې او قوماندې مستقيم واک نه درلود. د تور اشغال پر مهال ناتويي سلاکارانو د امر او قوماندې بشپړ واک درلود تردې چې امريکايانو د ملي امنيت د صفري قطعاتو د روزنې، لوژيستيکي تاميناتو او په جګړه کې د استعمالولو بشپړ واک درلود. د ملي امنيت مسؤلین د دې قطعاتو د فعاليت د څرنگوالي څخه په بشپړ ډول بې خبره وو. ددې معنی دا کېږي چې د ملي امنيت صفري قطعي د امريکا د سي آي اي په چوکاټ کې د امريکايي پوځ برخه وه.

- شوروي اشغالګرو خپلو چوپړيانو ته ظاهراً د نوکر په سترګه نه کتل او هغوی يې په ټولنه کې نه سپکول خو ناتويي اشغالګرو خپل چوپړيان لکه توکي کارول او هغوی يې خپل مربيان ګڼل. غوره بېلګه يې د دونالد ټرمپ له خوا بګرام ته د اشرف غني احضارول او د امريکايي پوځيانو په کتار کې درول وو چې د ده وينا واورې او د امريکايي سرتېري په شان يې وينا ته چکچکې وکړي.

- شوروي اشغالګرو په افغانستان کې د افغانانو لپاره زندانونه نلرل خو ناتويي اشغالګرو خپل زندانونه لرل تردې چې افغانان يې د گوانتانامو په بدنامه زندان کې بنديانول او شکنجه کول. عجيبه خو لا داوه چې نه يوازې امريکايي پوځيانو زندانونه لرل بلکې ملکي وګړو يې هم په افغانستان او حتی د کابل په ښار کې زندانونه لرل.

- شوروي اشغالګرو د افغانستان د دولتي او ټولګټو بنسټونو د پياوړتيا لپاره تر يوې کچې اغېزمن ګامونه اوچت کړل خو ناتويي اشغالګرو يوازې د خپلو چوپړيانو د پياوړتيا او شتمن کولو لپاره هلې ځلې کولې. دې خاينانه تګلارې په ټولنه کې د خوارو او شتمنو تر منځ واټن زيات کړ او پدې ډول يې خپل چوپړيان په ميلياردرانو او فرعونانو واړول .

- شوروي انټرناسيونالستانو افغانستان ته يو پياوړی وسلوال پوځ جوړ کړ چې ساري يې په سيمه کې شتون نه درلود خو امريکايي ګلوبالستانو د پوځ په نامه اړيکيو او مليشو ته ورته ځواک جوړ کړ چې يوازې د ملي مقاومت او ولس د مهارولو او ځپلو وړتيا ولري خو د بهرني يرغل په وړاندې د درېډو وس ونلري.

— شوروي اشغالګرو په افغانستان کې د مالي او اخلاقي فساد د رواجولو ستراتيژي نلرله خو امريکايي اشغالګرو د مالي، اداري او اخلاقي فساد پاليسي پر مخ وړله. په ادارو کې پراخ فساد، په ارګ او دولتي ادارو کې فحشا، د امن د کورونو په نامه د فحشا د مرکزونو جوړول، امريکايي ډيو ته د بدلمنوبنځو وړل او د شا وخوا درې نيم ميليونو معتادانو شتون په افغانستان کې د امريکايي اشغال د فساد د رواجولو د پاليسۍ څرګندې بېلګې دي .

- د شوروي اشغال پر مهال افغانستان داسې باوري پوځ درلود چې د جګړې انگېزه يې لرله او د خپلو سياسي او عقيدتي باورونه له مخې د واکمنۍ د ساتلو لپاره قربانۍ ته چمتو وو . ناتويي اشغالګرو افغانستان

ته داسې امنيتي ځواکونه را وپنځول چې د ناټويي اشغالګرو د بشپړې وتلو دوی اونۍ مخکې خپل مورچلونه ، چوڼۍ او حوزې خوشې کړلې او خپلو کورونه ته لاړل . د ناټويي اشغال پر مټ جوړ شوي پوځ عسکري لوړې او ملي ګټو ته قطعاً ژمنتيا نلرله او وسلې ته يې د ناموس په سترګه نه کتل. همدا لامل وو چې کله د وسلوال مقاومت بری حتمي شو د خپلو وسلو او پوځي تجهيزاتو سره اېران، تاجکستان او ازبکستان ته وتښتېدل. د افغانستان د اسلامي جمهوريت وطنپلورونکو پېلوتانو يوازې ۶۳ الوتکې او چورلکې ازبکستان ته وتښتولې . دهغوی سره ۶۰۰ تنه لوړپوړي ملکي او پوځي هم ازبکستان ته وتښتېدل. خو د ا، خ، د، ګ د واکمنۍ د نسکورېدو په درشل کې يوه پوځي هم يو ټوپک بهر ته نه دی وړی.

- شوروي انټرناسيونالستو پوځيانو خپلې موډرنې وسلې افغان پوځ ته ډالۍ کړې او دوی ووتل خو امريکايي اشغالګرو تر څو کولای شول خپلې وسلې له ځانه سره يووړلې او يا پاکستان ته ورکړلې . تر دې چې د بگرام او کابل د هوايي ډګرونو تجهيزات او الوتکې يې د وتلو پر مهال ويجاړ او حتی د هوايي ډګر رانوي (لیکه) هم ويجاړه کړله. دلته د امريکايانو افغاني ضد ماهيت او موخي بربنډ پري. - د سره اشغال پرمهال پنجابيانو دا جرأت نه کاوه چې د افغانستان خواته په سپکه سترګه وګوري ځکه پوهېدل چې هم افغان حکومت او هم يې بهرنۍ ملاتړی سخت غبرګون ښيي. د تور اشغال پرمهال پاکستانيانو په کراتو د افغانستان سرحدې ولايتونه د توغنديو او توپچي هدف ګرزولي چې ځاني او مالي زيانونه يې لرل خو امپريالستي اشغالګرو کوم غبرګون نه دی ښودلی او د دوی له لوري جوړشوي اړيکې پوځ د غبرګون او متقابلې بريد شونتياوې نه درلودلې . سربېره پر دې د امريکايي اشغال پرمهال پاکستاني اړخ د ديورنډ په فرضي کرښه اغزن سيم تېر کړ او دروازې يې ولګولې . دا بيا د دې واقعيت څرګندوی دی چې د افغانستان او پاکستان اړوند د واشنگتن پاليسي پدې څرخېدله چې افغانستان د پاکستان په ستلايت بدل کړي. همدا لامل وو چې د اوباما مرستيال جوبايډن کرزي ته ويلي وو چې امريکې ته پاکستان د افغانستان په پرتله پنځوس ځله زيات ارزښت لري.

- د افغانستان څخه دواړه ښکېلاکګر د سولې د تړونونو په لاسليک کولو سره ووتل پدې توپير چې شوروي سپاهيان په ځانګړو مراسمو سره وتل پيل کړل چې د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه لسګونو خبريالانو پدې مراسمو کې برخه لرله او د شوروي پوځيانو وروستی ډله په رڼا ورځ د حيرتان له پله څخه تېره شوله . خو د ناټويي لښکر د وتلو څخه هېڅوک هم نه خبرېدل او وروستی ډله پوځيان يې لکه غله په توره شپه کې د کابل له نړيوال هوايي ډګر څخه و تښتېدل . دا بيا ښيي چې امپريالستي ښکېلاکګر او لاسپوڅي واکمنۍ يې په ټولنه کې په بشپړه توګه منفوره او رټل شوې وه او لامل يې دا وو چې دا واکمنۍ د جګړه مارانو، قاتلانو ، غلو، لوټمارانو او د مختلفو دولتونو د جاسوسانو او مزدورانو يوه ټوليزه وه. - دواړه اشغالګر کله چې د افغانانو د اتلولو مقاومت په وړاندې په ګونډو شول خپلو دوستانو خو په واقعيت کې چوپړيانو ته شا کړله او هغوی يې د دوی په غليمانو تعويض کړل.

- شوروي اشغالګرو خپلو هغو پوځيانو ته چې د افغانانو سره زورزياتۍ کاوه او د ملکۍ بېګناه افغانانو په وژنو تورن وو د قانون منګولو ته سپارل خو ناټويي اشغالګرو خپلو جنايتکارو پوځيانو ته ګوتڅښنه هم نه کوله تر دې چې د بریتانيا شهزاده په خپل کتاب کې په وياړ سره په هلمند کې د افغانانو د وژنو يادونه کړې او دا وژل شوي ملکي افغانان د شطرنج دانې بولي.

پورتنیو څرگندونو ته په کتو سره ویلی شو چې اشغالونو موږ ته ناورینونونه راورل ، میلیونونه تنه شهیدان، معلولان او کډوال شول . درې نیم میلیونه افغانان معتاد کړل . غوره مغزونه له هېواد څخه ووتل . ملي یووالی مو سخت زیانمن شو. په خپل خان اتکا او باور مو له لاسه ورکړ . اوس مهال پردي پالنه او جاسوسي شرم نه ښکاري. ددې ټولو ناخوالو او بدمرغيو سره سره اشغالونو پښتانه د هېواد د ستر قوم په توګه د غفلت له خوبه را وینس کړل ځکه ویي لیدل چې د اشغال لاندې افغانستان کې یې هویت او ژبه دواړه د ګواښونو سره مخ دي. دا بیا ښیي چې ښکیلاکګر په اشغال شوي هېواد کې ډېرکي تر سخت فشار لاندې نیسي تر دې چې هغه په اقلیت اړوي. همدا لامل وو چې پښتانه د خپلې ژبې د غورځېدو په سوچ کې شول او پدې لار کې ټاکلې بریاوې هم لرې. په افغانستان کې د اشغالونو دې ناوړه پایلو ته په کتو سره دا درس تر لاسه کېږي چې واکمني او سیاستوال باید د خپلو خلکو مقدساتو او دودونو ته درناوی وکړي ، د خپلو خلکو سره د زور زیاتي پر ځای د پوهاوی تګلاره غوره کړي ، د خپلو خلکو او زمانې د غوښتنو سره سم خپلې تګلارې عیارې کړي، د پردیو او د پرمختللو ټولنو د نسحو د پلې کولو او د واک د انحصار څخه په کلکه ډډه وکړي . سیاستوالو ته بویه چې هېڅکله هم په پردیو باور ونکړي چې هغوی به یې هېواد آبادوي . چارواکو او سیاستوالو ته ښایي چې د هېوادونو او په تېره ځواکمنو دولتونو سره په اړیکو کې محتاطانه ګامونه اوچت کړي. اوسنیو او راتلونکو چارواکو ته بویه چې ناپېیلی اقتصاد محوره سیاست پر مخ بوزي . سیاستوالو ته ښایي چې د ښکلو سیاسي شعارونو لکه انټرناسیونالسم، ګلوبالیسم او اسلامي اخوت ښکار نشي او هرڅه د ملي ګټو په تله و تلي او د ښوونځي او مدرسې واټن له منځه یوسي. اوسني او راتلونکو واکمنیو ته ښایي چې د شوروي او امریکایي ښکېلاکګرو څخه د جګړې غرامات وغواړي. همدارنګه اوسنی او راتلونکو واکمنیو ته ښایي چې د ښکېلاکګرو او کورنیو جګړه مارانو جنګي جنايتونه مستند کړي او هغه نړیوالې محاکمې ته وسپاري . کورني ژوندي او مړه جنايتکاران او د اشغال لوړپوړي اردلیان محاکمه کړي. ددې جنايتکارانو لپاره یو ځانګړې هدیره غوره شي ، هغه د جنايتکارانو یا تورې هدیرې په نامه و نومول شي او په یوه مرمرینه ډبره کې د دې وطنپلورونکو او جنايتکارانو نومونه ولیکل شي تر څو ولس او راتلونکي نسلونه هغه وپېژني او پدې ډول ټولو ته د عبرت درس شي .

اخځونه

- ۱ - محمد حسن کاکړ، د سرطان کودتا د افغانستان د اوږدې بې ثباتۍ پيلامه، د افغانستان د کلتوري ټولنې ودې ټولنه، ۲۰۰۹، مخ ۵۷.
- ۲ - غلام دستگیر پنجشيري، ظهور و زوال حزب دموکراتيک خلق افغانستان، ۱۱ جدی ۱۳۷۷، مخ ۱۸۲.
- ۳ - ډاکټر نبي مصداق، افغانستان سياسي کمزوري او بهرنی مداخله، علامه رشاد خپرنډويه ټولنه، ۱۳۸۹، مخ ۲۷۹.
- ۴ - بي بي سي، پښتو، ۲۰۱۳، می نهمه، د کابل پوهنتون اتيا کلن تاريخ
- ۵ - کانديد اکادميسين محمد اعظم سيستاني، مقدمه يی بر کودتای هفت ثور و فجایع هشت ثور در افغانستان، ۱۹۹۵، مخ ۱۰۸.
- ۶ - د افغاني محصلينو مجله، لومړۍ گڼه، حمل - ثور ۱۳۵۹.
- ۷ - سترجنرال الکساندر مایوروف، په افغانستان کې رښتیا څه تېرېدل؟ ۱۳۸۲، مخونه ۳۲۵ - ۳۲۶
- ۸ - اکادميسين محمد انور نوميالی، د ثور پاچا گردشي، استقلال ويب پاڼه.
- ۹ - اقبال وزيري، پاچا خان اندونه، مخ ۱۷.
- ۱۰ - پوهنوال عبدالرشيد جليلي، غميزه څنگه منځته راغله؟ دانش خپرنډوی ټولنه، ۲۰۰۸، مخ ۴۳.
- ۱۱ - مير غلام محمد غبار، افغانستان در مسیر تاريخ، جلد دوم، مؤسسه نشراتی ميوند، مخ ۲۰۴.
- ۱۲ - دکتړ عبدالرحمن زمانی، قيام سال ۱۳۳۴ صافی های کتر، قسمت دهم، افغان جرمن آنلاين، دوم جون ۲۰۰۴.
- ۱۳ - سيدقاسم رشتيا، خاطرات سياسي، مخ ۹۶.
- ۱۴ - محمد علم بڅرکی، وینښ ځلميان د افغانستان يو سياسي تحریک، مخ ۳۰.
- ۱۵ - شاه محمود حصین، جمعیت ویش ځلميان، مخ ۵۱.
- ۱۶ - سيدشمس الدین مجروح، سرگذشت من، افغانستان تایمز کابل، ۱۹۹۱، مخونه ۹۵ - ۹۶.
- ۱۷ - کانديد اکادميسين محمد ابراهيم عطایی، نگاه مختصر به تاريخ معاصر افغانستان، ۱۳۸۴، مخ ۳۲۶.
- ۱۸ - شاه محمود حصین، مثلث بی عیب، ۲۰۰۱، مخ ۲۹۱.
- ۱۹ - محمدحسن شرق، تاسیس و تخریب اولین جمهوری افغانستان، مخ ۵۲.
- ۲۰ - آدمک لویک، شخصیت های سياسي افغانستان از ۱۷۴۷ - ۱۹۴۵، گراس، اطریش، ۱۹۷۵، مخ ۲۴۶.
- ۲۱ - برهان الدین کشکی، نادرخان، لومړی چاپ، کابل، ۱۳۱۰، مخونه ۳۴۹.

- ۲۲ - عبدالغفار خان (پاچا خان)، زما ژوند او زما جد او جهد، دانش خپرندوی ټولنه، ۱۳۸۷، مخ ۳۴۰.
- ۲۳ - استوارت ریه تالی، آتش در افغانستان، ۱۹۱۹ - ۱۹۲۹، لومړی چاپ، پېښور، ۱۳۸۰، مخونه ۴۹ - ۵۰.
- ۲۴ - حبل المتین، ۱۳۰۹، گڼه ۱۹۵.
- ۲۵ - آدمک لویک، مسایل خارجی افغانستان در وسط قرن بیستم، پوهنتون آریزونا، ۱۹۷۴، مخ ۱۸۰.
- ۲۶ - نهرو جواهر لعل، نگاهی به تاریخ جهان، جلد دوم، محمد تفضیلی، تهران، ۱۹۶۷، مخ ۱۶۶۶.
- ۲۷ - یوری تیخونوف، نبرد افغانی استالین، عزیز آریانفر، مسکو، ۲۰۰۸، مخونه ۴۴۸ - ۴۴۹.
- ۲۸ - ډگر جنرال عبدالرزاق، افغانستان در جریان زندگی من، مخونه ۶۶-۶۷.
- ۲۹ - کرسچن ساینس مانیټور، نوامبر لومړی، ۱۹۶۵.
- ۳۰ - میر محمد صدیق فرهنگ، افغانستان در پنج قرن اخیر، جلد دوم، میوند مطبعه، ۱۳۷۱، مخ ۶۹۸.
- ۳۱ - محمد حسن کاکړ، مجله بی المللی شرق میانه، اقتباس از پیام ها و کنفرانس های مطبوعاتی رهبر ملی، مؤسس جمهوریت، چاپ وزارت اطلاعات و کلتور، کابل نمبر ۲۶ ص ۵/۱۰ جولای ۱۹۷۳، ۱۷ جولای ۱۹۷۴.
- ۳۲ - صباح الدین کشکی، دهه قانون اساسی، بنگاه نشرات مطبعه میوند، ۲۰۰۰، مخ ۱۸.
- ۳۳ - کابل تایمز، ۹ سپتمبر، ۱۹۶۴.
- ۳۴ - لویی دوپری، کتاب افغانستان، امریکا، ۱۹۸۰، مخونه ۶۱۷-۶۱۶.
- ۳۵ - گلبدین حکمتیار، اسلامي نهضت، مخ ۹۹.
- ۳۶ - البر جریده (عربي)، لمړۍ گڼه، دریم کال، ۱۹۸۸.
- ۳۷ - کاروان جریده، اکتوبر ۱۶، ۱۹۶۹.
- ۳۸ - محمد حسن شرق، کرباس پوشان برهنه پاه، سبا کتابخانه، پېښور، مخونه ۱۰۵ - ۱۰۶.
- ۳۹ - ساطانعلی کښتمند، یادداشت های سیاسی و رویدادهای تاریخی، ۲۰۰۲، مخ ۱۱۳-۱۱۷.
- ۴۰ - صالح محمد زیری، د نیمې پېړۍ خاطري، ۱۳۸۴، مخ ۱۷۴.
- ۴۱ - عبدالغفار فراهي، افغانستان د دموکراسۍ او جمهوریت په کلونو کې، ۲۰۰۳، مخونه ۲۱۵-۲۱۷.
- ۴۲ - لیو دوویک آدمک، تاریخ روابط سیاسي افغانستان از زمان امیر عبدالرحمن تا استقلال، علي زهما، ۱۳۴۹، مخونه ۱۲-۱۳.
- ۴۳ - سلیمان لایق، د ۱۳۶۸ لمريز کال ځېنې سیاسي یادداشتونه، نولسم ټوک، روڼی ویب پاڼه، ۲۰۱۴، ۷/۷.

- ۴۴- عتيق الله مولوي زاده، از دين پروري تا دين فروشي، آريايي ويب پاڼه.
- ۴۵ - حق مل ضياء، وحشي جنرالان، الاماره ويب پاڼه ۲۰۱۵ / ۱۰ / ۲۷ .
- ۴۶ - علامه عبدالحق مجددي، افغانستان از امير كبير تا رهبر كبير، ۱۳۷۸، مخ ۵۵۶ .
- ۴۷ - ديه گو کوردويز او سليک اس هاريسون، پشت پرده افغانستان، ۱۳۷۹، مخ ۱۶ .
- ۴۸- سيدخليل الله هاشميان، ترجمه مقاله جناب محمد آصف خواتي، افغان - جرمن آنلاين، ۲۰۱۵ / ۵ / ۲۳ .
- ۴۹ - الکساند ليخفسکي، د افغان غمبزه او مېړانه، روسي چاپ، ۱۹۹۳، مسکو، مخونه ۲۲- ۲۳ .
- ۵۰ - ولاديمير پلاستون او ولاديمير اندرياف، افغانستان در منگنه ژيوپولتيک، پشاور، ۲۰۰۱، مخ ۵۵ .
- ۵۱-خاطره زندان، سالنامه انجمن سالمندان افغان، کاليفارنيای شمالي، ۲۰۰۸، مخونه ۱۶ / ۲۸ .
- ۵۲ - غوث الدين فايق، رازي را که نمی خواستم افشاء گردد، ۱۳۷۹، مخ ۲۱ .
- ۵۳ - شاه زمان ستانزی، سهل انگاری محمد داود خان و کودتای ۷ ثور، مخ ۶ .
- ۵۴ - عبدالحميد محتاط، سقوط سلطنت، ۲۰۰۴، کيف، مخونه ۴۹ - ۵۱ .
- ۵۵ - خراسان مجله، مخونه ۲۱- ۲۲ .
- ۵۶ - شهرت ننگيال، شاه سابق محمدظاهر شاه، مرکز نشراتی ميوند، پشاور، ۲۰۰۱، مخ ۶۹ .
- ۵۷ - محمد آصف آهنگ، مرکه، دويچه ويلي، ۵ / ۱ / ۲۰۰۶ .
- ۵۸ - سيد عبدالله کاظم، نظراندازی در لابلای واقعيت های تاريخی، افغان - جرمن آنلاين، ۱۷ اگست ۲۰۱۵ .
- ۵۹ - خاطرات محمدظاهر شاه در گفتگوی اختصاصی با بي بي سي، ۵ سپتمبر ۲۰۰۵ .
- ۶۰ - محمد اقبال وزيري، د ثور پاڅون، د کي جي بي دسيسې او د شوروي يرغل، دانش خپرنډويه ټولنه، ۲۰۰۷، مخ ۵۲ .
- ۶۱ - مير عنايت الله سادات، افغانستان سرزمين حماسه و فاجعه، آلمان، ۱۹۹۸، مخ ۱۳۶ .
- ۶۲ - سيد عبدالله کاظم، اظهارات یک شاهد عینی در باره آخرين سفر اعلیحضرت محمدظاهر شاه در لندن برای تداوی چشم و عواقب آن، ۱۷ جنوری ۲۰۱۵ .
- ۶۳ - ولاديمير سينگروف، چگونه ما با ويروس آ هجوم بر افغانستان مواجه شديم، غوث جانباز، مخ ۵۴ .
- ۶۴ - پروفيسور عبدالرسول امين، د افغاني ټولني د زعامت خلا، آزادافغانستان ليکوالو ټولنه، فرانکفورت، ۱۹۹۷، مخ ۲۵ .
- ۶۵ - انيس ورځپاڼه، ۱۹۷۳، اگست ۲۳ .
- ۶۶ - پروفيسور داویدوف، مسايل صلح و جنگ، ژباړونکی عزيز آريانفر، ۱۹۹۶، مخ ۳۵ .

- ۶۷ – محمد نذیر کبیر سراج ، رویدادهای نیمه اخیر سده بیست در افغانستان ، فرانکفورت ، ۱۹۹۷ ، مخونه ۲۱-۲۲ .
- ۶۸ – جمهوریت ورځپاڼه ، گڼه ۴۱ ، ۳۱ / ۶ / ۱۳۵۲ .
- ۶۹ – امین الله دریخ ، افغانستان در قرن بیستم ، مخونه ۲۹۰ – ۲۹۱ .
- ۷۰ – محمد همایون اعتمادی ، مشاهدات و نظریات ، مجله آیین افغانستان ، جنوری ۱۹۹۴ .
- ۷۱ – لویی دوپری ، بیرق سرخ بر فراز افغانستان ، قسمت اول ، جنبش های چپي در افغانستان ، ۱۹۷۶ ، مخ ۱۰ .
- ۷۲ – داود ملکیار ، رد اتهامات و شرح واقعات ها ، قسمت هشتم ، افغان – جرمن آنالین ، ۲۱ / ۱ / ۲۰۱۶ .
- ۷۳ – کودتای میوندوال بر اساس خاطرات باز محمد منگل در کتاب شهسوار سنگروال نیازی ، احمدفواد ارسلا ، ۶ / ۱ / ۲۰۱۶ .
- ۷۴ – عبدالصمد اظهر ، خودکشی یا قتل ، اسرار مرگ محمد هاشم میوندوال ، مخ ۱ .
- ۷۵ – افغان جرمن آنالین ، سیدعبدالله کاظم ، نظر اندازی در لابلای واقعات های تاریخی ، مطالبی از کتاب خاطرات ډگر جنرال عبدالرزاق ، ۱۷ / ۸ / ۲۰۱۵ .
- ۷۶ – افغان جرمن آنالین ، احمد فواد ارسلا ، مرحوم ډگر جنرال غلام فاروق خان ، شهید داودخان و ریاست محاکمات اردو ، ۱۵ / ۲ / ۲۰۱۵ .
- ۷۷ – افغان جرمن آنالین ، سیدعبدالله کاظم ، داود خان و اردو ، ۵ / ۸ / ۲۰۱۵ .
- ۷۸ – افغان جرمن آنالین ، ارمغان زندان ، یادداشت های عبدالملک عبدالرحیم زی ، مخ ۵۹ .
- ۷۹ – عبدالکریم میثاق ، خاطره ها گپ هایی از گذشته ، انتشارات امیری ، ۱۴۰۱ ، مخ ۴۱ .
- ۸۰ – عبدالقدوس غوربندی ، نگاهی به تاریخ حزب دموکراتیک خلق افغانستان ، جرمنی ، ۱۳۹۷ ، مخ ۱۲ .
- ۸۱ – پروفیسور عبدالحکیم شرعی جوزجانی ، یادداشت های مختصر در باره تدارک و جریان کار کنگره مؤسس حزب دموکراتیک خلق افغانستان ، آریایی ویب پاڼه .
- ۸۲ – محمد اسمعیل اکبر ، غلام دستگیر پنجشیری آنچه گفته ... ، د وطن پیغام ویب پاڼه ، ۲۱ / ۲ / ۲۰۰۹ .
- ۸۳ – عبدالحکیم شرعی جوزجانی ، د اووم د ثور ځېنې پېښې ، فیسبوک ۲۹ / ۱۲ / ۲۰۱۹ .
- ۸۴ – خلیل الله زمر ، بی بی سی ، فارسی ویب پاڼه ، ۲۴ / ۱۲ / ۲۰۰۷ .
- ۸۵ – د خبر او نظر نړی ، عبدالحلیل وجدي ، ۱۳۸۷ ، کاروان مطبعه ، مخ ۷۳ .
- ۸۶ – ثریا بها ، رها در دریا ، انتشارات امیری ، چاپ سوم ، ۱۳۸۲ ، مخونه ۱۰۸ – ۱۰۹ .
- ۸۷ – محمداکرام اندیشمند ، حزب دموکراتیک خلق افغانستان ، حاکمیت و فروپاشی ، انتشارات میوند ، اکتوبر ۲۰۰۹ ، مخونه ۶۲ ، ۷۱ .

- ۸۸- عبدالحميد مبارز، حقايق و تحليل وقايع سياسي افغانستان، مرکز نشراتي حميد نور، ۱۳۷۶، مخ ۷۰.
- ۸۹- د امپراطورۍ وروستۍ جگړې نومي فلم، گېنريخ او بريا نويچ بورويک.
- ۹۰- محمدحسن کاکړ، رڼا او دفاع، پېښور، ۱۹۹۸، مخ ۱۶۲.
- ۹۱- په افغانستان کې کودتاوې او مرگونه، ۱۹۸۲، نوامبر ۲۲.
- ۹۲- عبدالحکيم طبيبي، خاطرات چهاردهه زندگي دپلوماتيک من در خدمت افغانستان و جهان، مخ ۱۸۱.
- ۹۳- عبدالولي خان، پاچا خان او خدايي خدمتگاران، لومړۍ توک، پېښور، ۱۹۹۳، مخ ۴۹۱.
- ۹۴- محمدعزيز نعيم، مقاله پاکس پاکستانيکا، مجاهد ولس، جون ۱۹۹۸.
- ۹۵- عبدالولي خان، پاچا خان او خدايي خدمتگاران، دريم توک، ۱۹۹۸، مخ ۱۷۰.
- ۹۶- عبدالولي خان، پاچا خان او خدايي خدمتگاران، دوهم توک، ۱۹۹۴، مخ ؟؟؟؟
- ۹۷- عبدالله بختانی، فخرافغان او افغانستان، پېښور، ۲۰۰۸، مخونه ۹۱-۹۲.
- ۹۸- د افغانستان ۱۳۳۹-۱۳۴۰ کلنۍ، مخ ۲۷۲.
- ۹۹- تاريخ نوين افغانستان، مخ ۳۹.
- ۱۰۰- دانش نامه خراسان، ۱۰ آرياب، ۱۳۸۰.
- ۱۰۱- ارغنداوي عبدالعلي، ژوندۍ خاطري، مخ ۱۴۸ ؟؟؟
- ۱۰۲- روسانه کلاس، افغانستان: ستره لوبه بيا را پيل سوې، ۱۹۸۷، نيويارک، مخ ۱۴۱.
- ۱۰۳- شعله جاويد، خاکستري بجا مانده از مائويسم افغاني، بي بي سي، فارسي، دسمبر ۲، ۲۰۱۳.
- ۱۰۴- هنري برادشر، افغانستان تجاوز شوروي مقاومت مجاهدين، دفتر نشراتي ميوند، دريم چاپ، پېښور، ۱۹۹۱، مخ ۵۲.
- ۱۰۵- اکادميسين گلداد، گنځ، ۲۰۱۲، مخونه ۱۷۷-۱۷۸.
- ۱۰۶- گروهی از دانشمندان انستيتوت تاريخ نظامی فدراسيون روسيه، جنگ در افغانستان، عزيز آريانفر، ۱۹۹۱، مخونه ۵۳-۵۴.
- ۱۰۷- کاروان جريده، ۱۰ جون ۱۹۶۹.
- ۱۰۸- جورج آني، افغانستان گذرگاه کشورگشايان، سيدمحمد يوسف علمی و حبيب الرحمن هاله، پېښور، ميوند، ۱۳۷۶، مخ ۷۴.
- ۱۰۹- جمعه نوپور، از موج تا توپان، ۱۳۸۲، مخونه ۱۱۲-۱۱۳.
- ۱۱۰- سليمان لايق، يادداشت های ۲۰ ثور ۱۳۵۶، کابل.

- ۱۱۱ – کابل ناتها ، گڼه ۵۷ ، څلورم کال ، چنگاښ ۱۳۷۴ .
- ۱۱۲ – غرزی لایق ، نگاهی برنیم رخ دیگر واقعیت ، آریایی ، ۱ جون ۲۰۱۴ .
- ۱۱۳ – عبدالوکیل ، از پادشاهی مطلقه الی سقوط جمهوری دموکراتیک افغانستان ، مخ ۲۴۴ .
- ۱۱۴ – دیلوم انجینر کریم عطایي ، قیام و جمهوریت ۱۳۵۲ تحت قیادت سردار شهید داودخان ، ۲۰۰۴ ، سویزرلند ، مخ ۲۱ .
- ۱۱۵ – هفته نامه پیمان ، قتلي که کودتای در پی داشت ، وحیدمژده ، ۲۰۰۴ ، جولای درویشتمه .
- ۱۱۶ – محمد ظاهر طنین ، افغانستان در قرن بیستم ، ۱۹۰۰ – ۱۹۹۵ ، از مجموعه برنامه های بی بی سی ، ناشر محمدابراهیم شریعتی ، تهران ۱۳۶۴ ، مخونه ۲۰۱ – ۲۰۲ .
- ۱۱۷ – حلمی محمدولی ، د کابل نومیالی ورځپاڼې او جریدې ، مخونه ۱۶۷ – ۱۶۸ .
- ۱۱۸ – هنری برادشر ، ایس هنری ، ۱۹۸۵ ، تاریخ او ټولنیز علوم ، لانگ دیوالی ، مخ ۳۷ .
- ۱۱۹ – بی بی سی فارسی ، ۲۰۰۸ ، اپریل اوولسمه ،
- ۱۲۰ – نوشیروانی کیهانی زاده ، روزنامک ویب پاڼه ، کمونست نمازگزار ، ۲۰۰۶ ، دسمبر ۱۳ .
- ۱۲۱ – جنرال زاپلاتین ، تاریخ فلسفه ، زافترا ورځپاڼه ، ۵۱ / ۳۱۶ .
- ۱۲۲ – محمدعلی هوما ، زما نصیب ، دانش خپرونډویه ټولنه ، ۱۳۸۹ ، مخونه ۱۳۰ – ۱۳۱ .
- ۱۲۳ – روبین ، ۱۹۹۱ ، واک فونډیشن ، ۱۹۹۹ ، مخ ۵۵ .
- ۱۲۴ – واسیلی میتروخین ، کي جي بي په افغانستان کي ، دانش خپرونډویه ټولنه ، پېښور ، رحمت آریا ، مخ ۳۰۴ .
- ۱۲۵ – بوروویک آرتیوم ، پټه جگړه ، ۱۹۹۰ ، مخونه ۵-۶ .
- ۱۲۶ – محمد حسن کاکړ ، افغانستان د ۶۶ کال پسرلي کي له روسانو سره په جنگ کي ، مخ؟؟؟
- ۱۲۷ – محمدالله وطن دوست ، سرگذشت سرخ ، مخ ۱۳ .
- ۱۲۸ – میرصاحب کاروال ، درس های تلخ و عبرت انگیز افغانستان ، انتشارات میوند ، ۲۰۰۵ ، مخ ۷۶ .
- ۱۲۹ – محمدنبی عثیمی ، اردو سیاست در سه دهه اخیر ، ۱۳۷۷ ، پېښور ، مخ ۲۴۴ .
- ۱۳۰ – عبدالصمد غوث ، سقوط افغانستان ، دوهم چاپ ، محمدیونس افغان ، مخ ۲۵۷ .
- ۱۳۱ – افغانستان د یرغلونو په لاره کي ، پوهاندخیرمحمدماموند ، دوهم چاپ ، ۲۰۱۳ ، مخ ۲۳۶ .
- ۱۳۲ – محمدآصف خواتي ، افغانستان تر سلطنت وروسته ، دانش خپرونډویه ټولنه ، ۱۳۸۹ ، مخ ۲۹۴ .
- ۱۳۳ – سیاسنگ عبدالصبور و آن گلوله باران بامداد ، فردا ویب پاڼه ، اتمه برخه
- ۱۳۴ – عبدالحکیم شرعی ، قیام ثور چگونه پېروز شد؟؟؟

- ۱۳۵ – داود ملکيار ، آیا فرد را برای نظام و یا نظام را برای فرد باید خواست؟ افغان – جرمن آنلاين ، ۲۱ جون ۲۰۱۵ .
- ۱۳۶ – محمدحسن کاکړ ، د ثور انقلاب او دهغي ناوړه پايلې ، مخ ۷۴ .
- ۱۳۷ – راز محمد پکتين ، افغانستان له دوهمې نړيوالې جگړې وروسته ، دانش خپرندويه ټولنه ، ۱۳۹۴ ، مخ ۷۴ .
- ۱۳۸ – فارسي رو ويب پاڼه ، د سره ستوري ورځپاڼې سره د يوري کوزنتس مرکه .
- ۱۳۹ – وهاب صالحه واصل ، کودتای پنجم در سقوط جمهوری سپاه سرخ و سبز ، يوولسمه برخه ، افغان – جرمن آنلاين ، ۲۷ / ۶ / ۲۰۱۶ .
- ۱۴۰ – خير محمد بايگان ، نقش استعمار نوين جهان ابر قدرت در افغانستان ، ۱۳۷۹ ، مخونه ۱۴۳ - ۱۴۰ .
- ۱۴۱ – شوفيلد ، ۱۹۹۳ ، مخ ۱۰۴ .
- ۱۴۲ – وېلاک چکاد ، ژباړه عزيز علي زاده .
- ۱۴۳ – شرعی ، حادثه خونين ارگ ، آريايی ، جون ۲۰۲۰ .
- ۱۴۴ – ستيوکول ، د پېريانو جگړې ، ژباړه غلام محمد زرمالوال ، دانش خپرندويه ټولنه ، ۲۰۰۷ ، مخ ۸۱۷ .
- ۱۴۵ – ميل بيورلی ، انقلابي افغانستان - تازه اورونه ، ۱۹۸۲ ، لندن ، مخ ۱۳۰ .
- ۱۴۶ – شپيگل ، نولسمه گڼه ، ۱۹۷۸ ، می اتمه .
- ۱۴۷ – محمد اعظم سيستاني ، اصلاحات ارضي در افغانستان ، ۲۰۰۸ ، مخ ۲۵۱ .
- ۱۴۸ – نديم شاهد ، اختصاصي مرکه ، دهيرالد ، پاکستان ، می ۱۹۸۸ .
- ۱۴۹ – میک کولوم ، بل ، د سي آی اي مخلوق ، واشنگتن پوست ، ۱۹۸۹ ، سپتمبر لسمه ، مخ ۳۱ .
- ۱۵۰ – افغان شمله ، مخونه ۱۳۲ - ۱۳۳ .
- ۱۵۱ – محمود حبيبي ، مکاتب افغاني ، دريم کتاب ، مخ ۱۳۳ .
- ۱۵۲ – نوميالی محمد انور ، د ثور پاچا گردشي ، استقلال ويب پاڼه .
- ۱۵۳ – فتاحي کاليز ، بي بي سي فارسی ، ۴ / ۱۱ / ۲۰۱۵ ، ۱ / ۶ / ۲۰۱۶ .
- ۱۵۴ – ډگروال محمديوسف او مارک اوکين ، تلک خرس ، دوهم چاپ ، ۲۰۰۹ ، ژباړن ډاکتر نثار احمد ، مخ ۳ .
- ۱۵۵ – ولوالجي اسدالله ، خروج جنرال دوستم و سقوط نجيب الله ، دانش خپرندويه ټولنه ، پېښور ، ۲۰۰۱ ، مخ ۲۴۹ .
- ۱۵۶ – روبين برنت ، د افغانستان شخړه ، پوهنتون يله کاننگ ، ۱۹۹۵ ، مخ ۱۸۵ .

- ۱۵۷ – روهي ويب پاڼه، ملي رهبر شاغلي حامد کرزي د خوشحال بابا فکري بهير ځانگړې غونډه، ۱۵ / ۴ / ۲۰۱۶.
- ۱۵۸ – غلام محمد زرمالوال، افغانستان تر وروستي افغانه، دوهم توک، مخ ۲۱.
- ۱۵۹ – د افغانستان کلنۍ، ۱۳۵۷، مخ ۶۷.
- ۱۶۰ – نظيف الله نهضت، د پرديو فتنې، دانش خپرنډويه ټولنه، پېښور، ۲۰۰۷، مخ ۳۴.
- ۱۶۱ – احمدشاه فروزان، قيام هرات، انتشارات ميوند، مشهد، لومړۍ چاپ، ۱۳۷۲، مخونه ۶۲ – ۶۳.
- ۱۶۲ – مصباح زاده، کودتای ثور و پيامد های آن، پيام آفتاب، بخش چهارم، ۲۳ / ۲ / ۱۳۸۷.
- ۱۶۳ – مارک اربن، جنگ په افغانستان کې، مخ ۳۶.
- ۱۶۴ – شرعي جوزجانی، اولین سفر هیات حزبی و دولتی ج، د، ا به مسکو، ۲۰ / ۱ / ۲۰۲۰.
- ۱۶۵ – هنری برادشر، افغانستان او شوروي اتحاد، مخ ۸۷.
- ۱۶۶ – جنرال عزيز احمد عزيزي، افغانها ملتی که دو ابر قدرت جهان را به زانو در آورد، اداره دارالنشر افغانستان، ۱۳۷۸، مخ ۱۱۵.
- ۱۶۷ – انور راجا، د افغانستان غميزه لومړۍ لاسي بيان، ۱۹۸۸، مخ ۱۱۴. ۱۶۸ - خاطرات سياسي جنرال عبدالقادر، ۱۳۹۲، هامبورگ، مخونه ۲۲۸ – ۲۶۹.
- ۱۶۹ – جامعه باز، روزنامه برای زندگی، انقلاب ثور بر ما تحميل شد، گلاب زوی، گفتگو محمد اسلم جواد.
- ۱۷۰ – جنرال عبدالقادر (اکا) دافغان تراژيدي – د روسي تجاوز زېږنده، سروش کتاب پلورنځی، ۱۳۹۸، مخ ۶۵.
- ۱۷۱ – پوهاند محمود سوما، د ثور وسلوال پاڅون او د افغانستان مسأله، پېښور، ۲۰۰۸، مخونه ۵۳ – ۵۴.
- ۱۷۲ – یوالي جريده، ۱۳۸۰، څلورمه گڼه، مرغومي شپږمه.
- ۱۷۳ – یارمحمد تره کی، د نورمحمد تره کي تلين، ۸ / ۱۰ / ۲۰۲۲.
- ۱۷۴ – فلم مستند دو روز پی در پی، د افغانستان د تلویزیون محصول، ۱۳۷۲.
- ۱۷۵ – انیس ورځپاڼه، ۱۳۵۸ / ۱۱ / ۷.
- ۱۷۶ – بوروویک په نامه روسي مستند فلم.
- ۱۷۷ – د جنرال گوریلوف مرکه، دیدگاه ويب پاڼه، ژباړه عزيز علی زاده.
- ۱۷۸ – څرنګه افغانستان ته راغلم، صدير مجله، ژباړه مسعود رؤفي، گڼه ۲۵، آلمان، ۱۹۹۸.
- ۱۷۹ – محمد عثمان صافی، د ثور نظامي پاڅون او دخلقۍ گوندياو هيلې، يادداشتونه او واقعيتونه، ۲۰۰۵، مخ ۲۰۱.

- ۱۸۰ - حقایق پشت پرده تهاجم شوروي بر افغانستان ، مخ ۸۶
- ۱۸۱ - توپان در افغانستان مخ ۱۶۷.
- ۱۸۲ - فیاض نجیمی ، معمای تجاوز شوروی در افغانستان ، دیدگاه ویب پانه
- ۱۸۳ - جورج آنی، افغانستان گذرگاه کشورکشایان، سیدمحمدیوسف علمی وحبیب الرحمن هاله ،پشاور، میوند، ۱۳۷۶ ، مخ ۱۰۲
- ۱۸۴ - د افغانستان جگړه او گورکي ته زما تبعید، ژباړه زرین انخوړ، اگست ۲۰۰۴ ، مخ ۲۰ .
- ۱۸۵ - نیکیتامندوکوویچ ، روسیه فاکتور پشتونها ، فارسي رو ویب پانه.
- ۱۸۶ -ببرک کارمل ، در راه تحکیم حاکمیت خلق ، مجموعه بیانیه ها و نوشته ها ، ۱۳۵۸- ۱۳۵۹ ،موسسه نشراتی کمیته مرکزی حزب دموکراتیک خلق افغانستان ، مخ ۳ .
- ۱۸۷ - د دولتي تلویزیون آرشیف ، ۱۳۵۸ ، مرغومي خوارلسمه .
- ۱۸۸ - کلنی ، ۱۳۵۸ - ۱۳۵۹ ، گڼې ۴۵ / ۴۶ ، مخ ۳۲۲ .
- ۱۸۹ - وفا جریده ، ۱۳۷۴ ، مخ ۱۸ .
- ۱۹۰ - باریس گروموف ، سري لښکري په افغانستان کې ، مخ ۷۶ .
- ۱۹۱ - فقیر محمد ودان ، حقایق پندارها و کردارها ، مخ ۱۱۰ .
- ۱۹۲ - ولادیمیر سینگروف ، مصاحبه با کارمل ، دیدگاه ویب پانه.
- ۱۹۳ - محمدنبی عظیمي، من و آن مرد موقر، مخ ۳۸۶
- ۱۹۴ - شبارشین ، دست مسکو ، مخ ۱۴۰ .
- ۱۹۵ - سخني در نقد از حزب دموکراتیک خلق افغانستان ، آسمایی فیسبوک ، ۱۵ / ۶ / ۲۰۱۲ .
- ۱۹۶ - جنرال محمد قاریف ، افغانستان بعد از بازگشت سپاهیان شوروي، ژباړن عزیز آریانفر، تهران، ۱۹۹۸ ، مخ ۱۵۳ .
- ۱۹۷ - بصیراحمد دولت آبادي ، شناسنامه احزاب و سازمانهای سیاسی ، قم ایران، ۱۹۹۲ ، مخ ۱۵۸ .
- ۱۹۸ - رزاق مامون ، راز خوابیده اسرار مرگ دکتر نجیب الله ، دوهم چاپ ، ۲۰۰۸ ، مخ ۱۱ ؟؟؟
- ۱۹۹ - افغان ملت جریده ، ۱۳۷۴ ، د تلي ۲۵ گڼه.
- ۲۰۰ - پای عساکر مارا به افغانستان کشانیدند، پیمان ملي ویب پانه ،مرکه کونکی هارون امیرزاده.
- ۲۰۱ - ل. ای . شبارشین ، د مسکو لاس ، ژباړن محمدطاهر کانی ، مخ ۱۴۶ .
- ۲۰۲ - دوست وفدار شما ، دیدگاه ویب پانه ، دوهمه برخه .
- ۲۰۳ - عبدالجبار ثابت ، پشت پرده افغانستان ، مخ ۲۱۱ .
- ۲۰۴ - حقیقت انقلاب ثور ، ۱۵ / ۲ / ۱۳۶۵ .

- ۲۰۵ – بریدجنرال الکساندر لیاخفسکی، دیوه مجله، لندن، ۱۹۹۵، دسمبر، مخ ۱۹.
- ۲۰۶ – فقیرمحمد ودان، دشنه های سرخ، ۱۹۹۰، مخ ۲۰۱.
- ۲۰۷ – شاه محمود حصین، مکثی کوتاهی برنقلی از هزارویک پیشامدغری لایق، ۲۰/ ۱۰/ ۲۱۷، استقلال ویب پاڼه.
- ۲۰۸ – نسرین کتونا، د افغان خورېدلي واس غېر ویب پاڼه.
- ۲۰۹ – ویکي پیدیا، د جلال آباد جگړه.
- ۲۱۰ – اندیا تلگراف، نوی ډهلي، ۳۰/ ۹/ ۱۹۸۹.
- ۲۱۱ – عبدالوکیل، ازپادشاهی مطلقه الی سقوط جمهوری دموکراتیک افغانستان، مخ ۶۱۸.
- ۲۱۲ – اجمل اټک یوسفزی، شهنواز تنی ولي کودتا ته اړوت؟ فیسبوک، لومړی برخه، ۶/ ۶/ ۲۰۲۰.
- ۲۱۳ – محمد اکرام اندیشمند، سال های تجاوز و مقاومت، مخ ۱۱۰.
- ۲۱۴ – سنگیروف، اسیر سربیرياني بود، اگست ۱۹۸۹.
- ۲۱۵ – شپینگل، جون یوولسمه، ۱۹۹۱؟؟؟ سقاوی کې وکتل شي ؟؟؟؟
- ۲۱۶ – محمد اسحق توخي، دکتورنجیب الله و خروج نیروهای شوروي از افغانستان، نهضت آینده ویب پاڼه، ۹/ ۲/ ۲۰۰۹.
- ۲۱۷ – بروس ریچاردسن، د لستوني مار، ۱۹۹۸، ژباړن نثار احمد صمد، مخ ۳۲.
- ۲۱۸ – نیمروز جریده، لندن، مارچ ۱۹۹۶.
- ۲۱۹ – محمد عثمان تره کي، معضله تاوان غرامات جنگ در افغانستان، بعد حقوقي مسأله، ټول افغان ویب پاڼه، ۱۵/ ۸/ ۲۰۰۷.
- ۲۲۰ – اسدالله ولوالجي، در شمال چی می گذشت، ۱۹۹۸، پېښور، مخ ۱۷.
- ۲۲۱ – محمد اسحق توخي، مداخلات فرامرزی و فاجعه سقوط جمهوریت، ۲۷۷ – ۲۸۰.
- ۲۲۲ – فلیپ کاروین، د افغانستان غمېلې برخلیک، مخ ۱۵ – ۱۶.
- ۲۲۳ – شاه زمان وریخ ستانزی، از پاتک شاهي تا کپېل شاهي، انتشارات زرنگار، ۱۳۷۹، مخ ۳.
- ۲۲۴ – حامد علمي، سفرها و خاطره ها، مخ ۲۰۵.
- ۲۲۵ – میر غلام محمد غبار، افغانستان در مسیر تاریخ، لومړی ټوک، مخ ۸۱۳.
- ۲۲۶ – جمیل الرحمن کامگار، کرونولوژي حوادث تاریخی افغانستان، انتشارات میوند، ۲۰۰۸، مخ ۲۰۲.
- ۲۲۷ – عبدالقیوم حکیم زی، استبداد، مخونه ۲۸۳-۲۸۴.
- ۲۲۸ – سمسور افغان، دویمه سقاوی، د افغانستان کلتوري ودې ټولنه، ۱۹۹۸، مخنه ۷-۷۱.

- ۲۲۹ – نوې پاڼه ، وحدت حزب ، پېښور ، ۱۹۹۵ ، مرغومي اووه ويشتمه ، گڼه ۲۱ ، مخ ۲ .
- ۲۳۰ – خواجه احمد انصاري ، افغانستان در آتش نفت ، انتشارات ميوند ، څلورم چاپ ، ۲۰۰۳ ، ۹۹ مخونه ۵۱-۵۲ .
- ۲۳۱ – لوموند ، انگلستان ، ۲۰۰۰ ، اکتوبر دېرشمه .
- ۲۳۲ – جنرال رحمت الله صاقي ، مسعود پېژنئ؟ مخونه ۸۵-۸۴
- ۲۳۳ – حقاني مولوي حفيظ الله ، د افغانستان طالبان (عربي) اسلام آباد ، ۱۹۹۷ ، مخونه ۹۹-۱۰۰
- ۲۳۴ – محمدظاهر عظيمي ، افغانستان و ريشه دردها ، مخ ۳۵ .
- ۲۳۵ - گلبدین حکمتيار ، پټې توطيې بربنډې خبرې ، مخونه ۲۲۶-۲۲۷
- ۲۳۶ – ثاقب عبدالرحيم ، له اسامه بن لادن سره زما لومړۍ ملاقات ، نن ټکی آسيا ، می دریمه ، ۲۰۱۸ .
- ۲۳۷ – ثاقب عبدالرحيم ، له طالبانو سره د القاعده غير مقيد بيعت احتمالي اضرار ، نن ټکی آسيا ، می ۲۶ ، ۲۰۱۹ .
- ۲۳۸ – بروس ريچارډسن ، درغلنۍ لومړۍ ترهگري ، ژباړن رحمت الله آريانا ، افغان – جرمن آنلاين ، ۲۸/۶/۲۰۰۱ . واشنگتن پست ۱۸/۶/۲۰۰۱ .
- The US and the Taliban a don dool la monde Diplomatique jan 5. 2002 - ۲۳۹
- ۲۴۰ – نیکولای سنجنکوايوانوويچ ، توطيه نړيوال سياست څوک مخته بيايي؟ ژباړونکی نورالحق نبي زاده ، ۱۳۹۷ ، مخ ۳
- ۲۴۱ – محمد عثمان روستار تره کی ، يازده سپتامبرشمال و جنوب دو سکوی پرتاب در تخته خيز افغانستان ، نن ټکی آسيا ، ۱۰ سپتامبر ۲۰۱۸ .
- ۲۴۲ – ميخايل شوسودوفسکي ، جنگ امريکا با تروريسم ، ژباړن جمشيد نوایي ، موسسه نشرات نگاه تهران ، ۱۳۸۹ ، مخ ۱۱۴ .
- ۲۴۳ – خليل زاد ، استازی ، څلورم چاپ ، ژباړن لطف الله لطف ، ۱۳۹۷ ، مخ ۹۹ .
- ۲۴۴ – واشنگتن پست ، ۱۸ / ۱۱ / ۲۰۰۱ .
- ۲۴۵ – پاتريک مارتين ، د افغانستان جگړه د يوولسمې څخه پخوا اعلان شوې وه ، فارسي رو ويب پاڼه ، ۲۸ / ۵ / ۲۰۰۸ .
- ۲۴۶ – نيوزويک ، ۱۸/۶/۲۰۰۱ .
- Peshawer Pakistan/ October 11/2001. Pronitor Post - ۲۴۷
- Paul Joseph Weston Rokdfellers - ۲۴۸
- ۲۴۹ – عبدالحی مطمین ، ملامحمد عمر طالبان او افغانستان ، افغان خپرنډويه ټولنه ، لمړی چاپ ، مخونه ۲۵۸-۲۵۹ .
- Politikenzondag 11/09/2001 - ۲۵۰

- ۲۵۱ - محمد عثمان روستار تره کي، په افغانستان کې د نړيوال نظامي ابتلاف تر منځ اختلاف ، افغان - جرمن آنلاين ، ۲۰۰۸/۱/۱۲ .
- ۲۵۲ - عبدالکريم خرم ، څلوېښت کاله په توپان کې ، مخ ۱۵۶ .
- ۲۵۳ - رابرت ال گرېنير ، مخ ۳۱۶ .
- ۲۵۴ - محمد اسماعيل يون ، د ارگ ناويلي خبرې ، دانش خپرندويه ټولنه ، ۱۳۹۶ ، مخونه ۵۵۷ - ۵۵۸ .
- ۲۵۵ - تايمز ورځپاڼه ، لندن ، ۲۰۰۲ / ۱۱ / ۱۹ .
- ۲۵۶ - ثاقب عبدالرحيم ، تر يرغل پنځلس کاله وروسته طالبان ، نن ټکی آسيا ، ۲۰۱۶ / ۱۰ / ۸ .
- ۲۵۷ - شفيع اعظم ، طالب جنگيالي سخت تر هېدلي وو ، نن ټکی آسيا ، اپرېل ۲۳ ، ۲۰۲۰ .
- ۲۵۸ - شپېگل آنلاين ، د طالبانو مشر ملا محمد عمر اروا ، فرانکفورت ، الکينه څيتونک .
- ۲۵۹ - پامير پيکار ، وقايع افغانستان از ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۴ ، افغان - جرمن آنلاين ، لسمه برخه ۲۰۱۵/۱۱/۲۰ .
- ۲۶۰ - لوموند دپلوماتيک ، سپټمبر ۲۰۰۲ .
- ۲۶۱ - پژواک خبري آژانس ويب پاڼه ، ۲۰۱۰ / ۱ / ۱۲ .
- ۲۶۲ - نن ټکی آسيا ، اگست ۱۵ ، ۲۰۲۱ .

د دې کتاب منځپانگه د افغانستان د سياسي غورځنگ برخليک او د مطلقه پاچاهۍ وروسته د هېواد د سياسي – ټولنيزو بهيرونو او په هغو کې د افغانستان د خلک دموکراتيک گوند ځای ځايگي او فعاليت ته ځانگړې شوې ده. د دې زمانې له تراژيکو پېښو او د نظامونو د پرله پسې رنځېدو څخه ښکاري چې چارواکو او سياستوالو مو يا تاريخی تجربو ته ارزښت نه دی ورکړی او يا د خپلې ټولنې ، نړيوالو واقعيتونو او د زمانې د غوښتنو د درک وړتيا نه لرله. له بله پلوه د افغان ليکوالانو او څېړونکو له لوري د افغانستان د تاريخ د دې پړاو د حالاتو د ارزونې څخه ښکاري چې هغوی په خپلو ارزونو کې يا ناپېيلې نه دي پاتې شوي او د تاريخ سره يې سياسي چلند کړی دی. دا بيا د ريالې استوارت ددې خبرې سموالی ښيي چې «د افغانستان رښتینی تاريخ يوازې د خلکو په سينو کې موندلی شئ نه په پاڼو او سندونو کې.» دې تشې ته په کتو سره په کتاب کې هڅه شوې ده چې د روان ناورين د واقعيتونو روڼ او ښکاره انځور وکارل شي او سربېره پر دې لوستونکي ته ملي فکر ولېږدول شي. ښايي په کتاب کې يو لړ واقعيتونه د نويو کتنو او څېړنو مينه وال را وهڅوي . همدا اوس اوس شاوخوا لس ميليونه هېوادوال په بهر کې او درې ميليونه د کور د ننه کډوال دي او غوڅ اکثريت ولس مو وزگار او د اقتصادي ستونزو سره مخامخ امنيت دی. د دې ترڅه واقعيت په پام کې نيولو سره که بيا هم زموږ سياستوال له تاريخ زده کړه ونکړي همداسې به نړيوال را پورې ځاندي، زموږ په برخليک لويې روانې وي او له هېواد څخه به د مغزونو او ځوانانو د تښتې لړۍ و نه درېږي.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library